This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

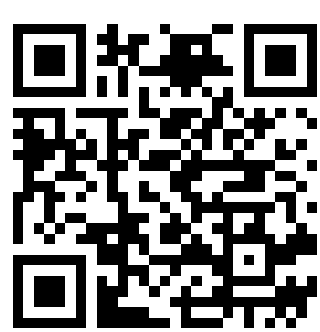

KAIS. KÖN. HOF- BIBLIOTHEK
432.401-C

Digitized by Google

ZAGREBAČKI

KATOLIČKI LIST.

CRKVENO-BOGOSLOVNI ČASOPIS.

TEČAJ DVADESET ČETVRTI.

1873.

UREDIO

Dr. JURAJ POSILOVIĆ.

432401-C.

U ZAGREBU.

TISKOM DRAGUTINA ALBRECHTA.

Digitized by Google

Digitized by Google

KAZALO.

Cifra znači broj lista.

Članci.

Ad calendas Januarias Exc. D. Archiep. J. Mihalović. 1.
Na mladu godinu 1873. 1.
O postanku čovjeka. (Dr. Antun Kržan.) 2-5, 12-15, 20-24, 32-36, 46-50.
Socijalni pojavi. (Dr. J. Rieger). 7. 8.
Iz domaće crk. povjestnice (I. Tkalčić.) 9. 10. 11.
Crte iz duhovnoga besjedničtva. (Dr. J. Rieger) 16. 17.
Nješta o Deakovu govoru. 29.
Biskup Ketteler i komunalne škole. 19.
Biskup Dupanloup o školah u Njemačkoj. (J. R.) 26. 27. 28.
Katolički junaci u Pruskoj. 31.
Koliko je napredov progon u Pruskoj? 30.
Civilna ženitba. 37.
Nagodba s Ugarskom. 38.
Izgled katoličke crkve. 40.
Svečanost svetovaclavska u Pragu. 41.
Pastirski list biskupa bavar. o simultan. školah. 42.
Naše sveučilište. 43.
Listovi papin i carev. 44. 45.
Na 25. godišnjicu vladanja cesara i kralja Franje Josipa I. 49.
K enciklici Pape Pija IX. 51.
Papina encik. naprama našim okolnost. 52.
Obzor. 6. 18. 25. 39.

Uzor poštenjak. 1.
Za kratak čas. (R.) 3.
Ludvik Napoleon Bonaparte. 3.
Socijalna nevolja u Londonu.
Novi Darwinista. (R.) 5.
Dva predloga. (F. R.) 6.
Jeli vlast držav. dužna vjeru braniti? (J. K. Kuček). 10—12.
Progon kat. crkve u Njemačkoj. 10.
Naimenovanje profesora na nadb. liceju zagrebačkom. 10.
Stanje kat. crkve u Švajcarsk. 11. 12 13.
Razprava u prusk. gosp. kući. 13. 14. 15.
Socijalne grjehote. (J. R.) 14. 15. 17.
Crkvena gojilišta u Pruskoj. 16.
Katekizacija na paedagogiju petrinj. 16.
Čudotvorna majka b. Lourdeska. 17. 18.
Protucrkveni zakoni u pruskom saboru. 21. 22.
Zla pressa. (J. R.) 23. 24.
K bugarskomu crkv. pitanju. (J. R.) 24.
Patronat i pristojba katol. svećenstva u županiji bjelovarskoj. 25.
Nješto iz puč. učitelj. u Cislajtaniji. 25.
Starokatolička sekta. 26.
Naši liberalci. Na slunjskih brdih. 27.
Civilni pogrebi u Francezkoj. 29.
Liberalni sud o pučkih učiteljih 29.
Ne bi-li shodno bilo, da mislimo? 30.
Sjene moderne kulture. (J. R.) 49.
Petar u zatvoru. (R.) 32.
Predlog za crne dane. (J. Lehpamer). 33.
Još nešto o Zuzzeru. (A. Veber.) 33. 34.
Odvjetnik dr. Kosta Vojnović. 35.
Obuka i uzgoj u Americi. 39.
Petrinjski paedagogij. 37.
Fabkovićevo umovanje o tjelesnoj kazni (J. R.) 41—44
G. Petru Tomiću. 45.
Vjera u školi. (I. Jakovina). 50. 51.
O preustr. crkv. glasbe. (Hendrych). 52.

Schuselka o religiji. 1.
Humanitarno odgojivanje (Komorski ž.) 4. 5 6.
Nikola Kopernik. 9.
Crkva kano država u državi. 18.
Mormonstvo. 19.
Katolički pokret u dolnj. Austriji. 20.
Poziv učiteljem u Austriji. 21.
Rauscher o novoj školi. 22.
Internacionala u Rimu. 24.
Sekte u Ruskoj. 30.
Za kratak čas. (I. K. Kuček). 31. 52.
Posljednja grčko-sjedinj. biskupija pod ruskom vlasti. 32.
Crkveni i protucrkv. pokret. (Schus). 37.
Pogled na Belgiju. 36.
Za što ima katoličtvo toliko neprijatelja? 39. 40.
Taljanski Rim i katoličtvo. 39.
Debata o službi božjoj u frau. skup. 40.
Palacky o religiji. 44.
Reforma crkvene glasbe (Witt). 45.
Jedan govor kard. Rauschera. 46. 47. 48.
Bismarck o civ. ženitbe. 52.

Allokucija sv. otca. 2.
Govor (apokryph) biskupa Strossmayera (Nik. Voršak). 3.
Iz domaće crkovne poviesti. (I. Tk.) 7. 8.
Poslanica pruskih biskupa. 20.
Prosvjed njemačkih biskupa proti protucrkvenim zakonom. 23.
Govor sv. Otca kolegiju kardinala. 25.
Deak ob odnošaju crkve i države. 28.
Allokucija papina kardinalom. 34
List papin na cara Vilima. 43.
S. D. N. Pii Epist. encyclica. 50. (prilog).

Dopisi.

Izpod Tisovca. (Sablazan). 1.
Iz varašd. Toplica. († Ed. Perok.) 1.
Iz Male Gorice (Dar Petrinaca). 6.
Iz Dubice. (Adresa nadbiskupu). 6.
U Radikovcih. (Okružnica pećuvs. b.) 8.
Senj. (Svetogrdje). 8.
Rothholz. (A. Leiter). 8.
Sisak. (Slob. zidar. i govor Strossm.) 9.
Iz Voćina. Orguljar Angster). 11.
Iz Bosne. (Crkva u Podhumu). 19.
Na slunjskih brdih. (Taljan. radnici — križni put). 20. 22.
Krapje. (Blagoslov žrtvenika). 20.
Cirkvena. († Josip Menjak). 21.
Dolnji Miholjac. (Družtvo bratske ljubavi). 21.
Iz Požege. (Djevojačka škola). 23.
Zelina. (G. Petar Tomić). 24.
Iz Zagorja. (Pučke škole). 29.
Na slunjskih brdih. (Liber. učitelj.) 35.
Iz Medjumurja (Liber. učiteljstvo). 35.
Dubica. (Kolera) 35.
Iz Martinske Vesi. (Podpora kapel.). 35.
Belec. (Grom). 36.
Iz Podravine. (Civilna ženitba). 37.
Iz Medjumurja (Komunalna škola). 37.
Iz Krapine. (Glavna škola). 40. 42.
Prilišće. (Liber. učiteljstvo). 42.
Iz okolice Sis. (G. Hackenschmidt). 46.
Krapje. (Kolera). 46.
Varašdin. (Kap. sv. Josipa). 46.

Viestnik.

Zagreb.

Apokryphički govor na vat. koncilu. 1.
Družtvo sv. Jeronima. 1. 3. 26.
„Glasnik sv. Josipa.“ 2.
„Narod“ proti „Katol. listu.“ 2. 3. 4.
„Obzor“ proti kanoniku Tallianu. 3.
† Franjo Škarić. 6.
Pitanje medjumursko. 8.
Okružnice nadbiskupa zagr. 8. 14. 48.
Razpust sjemeništa zagrebačkoga. 9.
Strossmayer u Pečuhu. 11.
Pfiffner-Mayerfy. 13.
„Obzor“ o starokatolicih. 14.
† Štritof. 16.
„Napredak“ ob učiteljskih plaćah. 16.
Vjenčanje nadvojvodinje Gizele. 17.
Nadbiskupu zag. velekrst Leopold. 17. 19.
Josip Abdul Mesich. 17.
Stolna crkva u Djakovu. 21.
Biskup I. K. Kralj. 22. 50.
Dalmatinski sabor i svećenstvo. 23.
Papina 27. godišnjica. 25.
Glede podpore svećenstvu 25. 39.
Tjelovska procesija. 26.
Civilna ženitba. 26.
„Obzor“ o turskoj nečovječ. 26. 37. 44.
Na Petrovo. 27.
Pristojba svećenstvu u županiji bjel. 27.
Nadbiskup Mihalović i nagodba. 28.
Plašt sv. Ladislava. 30.
Djev. učione kod zagr. milosrdnica. 32.
Nadbiskupu zagreb. zahvalnice. 33. 35. 39. 40. 41. 42.

Digitized by Google

Nepristojnost kod službe božje. 34.
Nadbiskupa zagr. darovi. 35. 38. 45. 50.
Sabor hrvat. slav. dalmat. 36. 37. 52.
„Naša sloga“ o biskupu Viteziću. 37.
Previšnje riešenje glede fonda za poboljšicu svećenstva. 38.
Mažuranić ban. 39. 41.
Konfesionalna i komun. škola u Medjumurju. 40. 43. 44.
† Buhin. 41.
Fakultet bogoslovni. 42.
† Antonij Vranić. 44
Biskup Dobrila. 45.
„Školski prijatelj.“ 46.
Redakcija „Glasnika djakov. 48.
Proslova 25. godišnjice careve. 49. 50.
Crkva sv. Marije u Zagrebu. 50. 52.
Sveč. sjednica jugosl. akademije. 50.

Ugarska.

Školstvo 4. 53.
Jezuitsko pitanje. 9. 26.
Sabor i katolička crkva. 10. 14. 27.
Darovi ugarskih hierarka. 13. 19. 41. 43.
Hatala o religiji. 27.
Zabrana prošt., i oskudica klerika. 36.
Haynald na zadušn. Bartakovićevih. 43.
Biskup gjurski i minister Trefort. 44.

Cislajtanija.

Beč: Dittrichov radnički zavod. 4.
Sveučilište. 6.
Poruge proti institucijam katol. 10.
Veto u konklavu. 19.
Austr. biskupi za rimske samostane. 20.
Kard. Rauscher. 21. 35. 49.
Slobodni zidari. 22.
Krach. 22. 31.
Državna podpora sveć. 24. 25. 29. 43.
Dittes. 27. 34.
Austr. proti ukinuću rim. goneralata. 28.
Bezkonfesionalnost. 31.
Moderna pučka škola. 34. 47.
Zabrana proštenja. 37.
Viktor Émanuel. 39.
Luknje u zak. usljed ukinuta konkor. 46.
Zastupnik Herman. 48. 49.
Prag i *Moravska:* Podpora sveć. 16. 19.
Diecesanska synoda. 20. 24.
900 godišnjica. 29. 33. 36. 38. 40.
Političko katoličko družtvo. 48.
Olomučki nadbisk. i talj. vlada. 33.
Innsbruck: Malfatijev zavod. 2.
Jezuite. 5. 32. 45. 50.
Gradac: Družtvo za apostate svećen. 9.
Ljubljana: Vidmar bis. resignirao. 12.
Proti jezuitom: 28. 29. 42.
Soligrad: Nadbiskup Lachatu. 23.
Linc: Baron Weichs i biskup. 51.

Njemačka.

Odgovor nadb. kolonj. westmünsters. 3.
Biskup augsburški i Lampens. 5.
Biskup padernbonski. 6. 18.
Prosvjed biskupa proti protucr. zakonom. 7. 25.
Zastupnik Gerlach. 9.
Papina alokucija. 10.
Biskup Krementz. 14. 19. 23. 25. 31.
Razprava zakon. predloga. 11. 19.
Wanderversammlung. 12.
Vojna praepositura. 13.
Sbor biskupski u Fuldi, i Germania. 19.
Izagnanje redova. 22.
Dr. Arthur Hager. 23.
Reinkens i starokatolici. 24. 34. 35.
Poslanstvo pri papi. 25.
Bismark i liberalci. 27.
Papini nunciji. 30.
Pučki učitelji. 31.
Staatskatholiken. 36.
Biskup u Fuldi Kött. 39. 43. 48.
Viktor Emanuel. 41.
† Kralj saski. 46.
Katol. u pruskom saboru za crkvu. 51.
Progon kat. crkve. 34. 35. 40. 47. 50. 52.
Poznanj: Progon poljačtva i crkve. 2. 11. 14. 25. 31. 40 46.
Ledochovski. 33. 36. 47. 48. 50. 51. 52.
Elsass: Germanizovanje. i nastava. 5. 6.
Generalni vikar Rapp. 14.
Protestantski pastori. 17.
Gimnasija u Colmaru, i gibanje. 39. 46.
Slezka: Miarka redaktor. 29.
Monakov: Učitelji religije. 30.
Augsburžka 900ljet. 29.
Augsburžki kasino sv. otcu. 46.
Döllinger. 47.

Švajcarska.

Svećenstvo u Aargauu. 3.
Žene na sveučilištu 4.
Progon katol. crkve. 6. 8. 13. 19. 23. 30. 40. 50.
Mermillod biskup. 7. 9. 10. 13.
Lachat biskup. 7. 9. 10. 13. 19. 22. 51.
Jurski svecenlci. 15. 19. 23. 47.
Reformirani župnik za katolike. 15.
Michelis. 32.

Rim i Italija.

Sapienza. 5.
Papini govori: 5. 11. 12. 20. 41.
Protestanti. 6.
Ukinuće samostana. 8. 24 25. 29.
Misionar Gartner. 10.
Proti jezuitom. 12.
Grgura VII. centenarij. 15.
Gavazzi. 15.
Visconti-Venosta minister. 18.
Komuniste. 18.
Odvjetnici za Isusovo božanstvo. 25.
Papa. 27. 30. 31.
Proštenja zabranjena 31.
Porez pap. činovnikom. 33. 34.
P. Secchi. 34. 45.
Židovi novinari. 50.
Taljanske financije. 4.
Štovanje ministrom. 36.

Francezka.

Nastavno vieće i kler. 4.
Carion. 5.
Dušobrižje u vojski. 8.
Svetkovanje nedjelje. 13.
Presv. srcu Isusovu posveta. 15. 31.
Persijski šah. 29. 31.
Proti civilnim pogrebom. 32.
Adresa na papu. 33.
Proštenja. 31. 36.

Englezka.

Katolička deputacija ministru. 12.
Irska Universitetsbill. 12.
Manningu palača. 9.
O Keefe. 28.
Ritualisam u angl. crkvi. 32.
Katol. sveučilište. 51.

Druge evropejske i američke države.

Španija: Proti crk. i družtvu. 20. 27. 31.
Ruska: Katolički biskupi. 6.
Vlada i katol. crkva. 8. 18. 27. 30.
Židovi iz Kiewa. 34.
Danska: Katolici. 38.
Hollandija: Advokat Vischer. 20.
Turska: Betlehemska špilja. 19.
Amerika: S. Salvador. 20.
Mexico proti crkvi. 30.
Slobodni zidari u Brasiliji. 33.

Pod zviezdicom:
Lasalle o liber. novinarih. 3.
Učenici satanovi. 3.
Tko bi vam ugodio? 5.
Smrt slob. zidara. 6.
Internacionala. 6.
Petrov novčić. 8.
S Bogom se nevalja šaliti. 10.
Družba Isusova. 12.
Pakleno družtvo. 13.
Statistika bečkih židova. 18.
Lady Ellenborough. 19.
Dr. Buchler. 20.
Bitisanje božje. 20.
Radnički bog. 22.
Tjelovska procesija. 25.
Liek proti koleri. 32.
Persijski šah i lazariste. 33.
Kritike: Monumenta hist. epp. Zagr. 7.
Život svetaca. 47. 48.
Književne viesti: 1. 5. 6. 13. 15. 17. 22. 24- 26. 27. 28. 30. 39. 42.
Družtvo sv. Jeronima: 1. 10. 14. 24. 25. 34. 40. 46. 49. 50. 52.
Priposlano: 5. 10. 25. 28. 30. 38. 41. 50.
Petrov novčić: 32. 46.

Digitized by Google

Broj 1.] U Četvrtak, 2. Siečnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot. na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Ad kalendas Januarias anni 1873.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

JOSEPHO MIHALOVIĆ,

Archiepiscopo Zagrabiensi, etc. etc.

magnanimo Fundatori melioris pro Clero suo Dioecesano dotationis.

Qui iam transacto veteri novus incipit annus,
Auspice sit felix pacificusque Deo!
Sit faustus Tibi praecipue Dignissime Praesul!
Namque Tuo Merito laudeque clarus erit.
Ille Sacerdotum reditus augere minutos
Incipiet magno munere et aere Tuo.
Tu decrevisti dare millia dena qnotannis
Subsidium, Clerus quo relevetur inops:
Tradere Te memori decreverat annus hic aevo,
Nomen et in Fastis concelebrare suis.
Tertia nunc decurrit hyems, sublime quod isthic
Providus officium Pontificale geris.
Novimus experti vultum constanter amicum,
Magnanimum pectus, largificamque manum,
Et quantum in commune bonum prodesse labores,
Et quantum cuivis utilis esse velis.
Restabat, quod adhuc nullo tentamine coeptum est,
Primus ut excellens adgrediaris opus.
Ut, quos Ecclesiae dos mansit egena ministros,
Vivere Fortuna prosperiore juves.
Tu vero proprios fructus Tihi detrahis ipsi,
Quo Cleri fundes promoveasque bonum.
Vicisti Praesul! vicisti exempla priora,
Dignus ut exemplum Tu prior ipse dares.
Spes implevisti nostras et publica vota.
Sors melior Clero Te peragente redit.
Et quisquam sit, qui Te non amet ac veneretur,
Quem tantus replet tamque benignus amor?
Sint immortales Tibi iam Pater optime! grates.
Nos ut amas, pariter Te quoque numen amet.
Incolumis Tua stet diuturnaque vita, Tuisque
Auspiciis nobis laetior annus eat.

Franciscus Milašinović, c. z.
Suae Sanctitatis Praesul domesticus.

Digitized by Google

Na mladu godinu 1873.

Običaj je željeti si medjusobno sreću na mladu godinu; i mi kličemo svojim vriednim štiocem: Čestita Vam bila nova godina! Nemožemo im ravno proricati ni ugodnosti ni sreće ni mira; mnogo laglje bismo rekli, da bi moglo biti patnje i boli i progonstva: ali Gospodin je rekao svojim apostolom, pošiljuć ih kano janjce medju vuke, da im daje svoj mir; pa taj mir želimo našemu domorodnomu svećenstvu.

Stara godina odilazeć ostavila grdnih oblačina, koje su već doniele mnogo nevolje, al još u svom tamnom skutu kriju toliko bure i užasa, kan da crkvi Isusovoj na mlado ljeto nebi više imalo sunce sjati. Ali mi se ufamo, da još žive stari Bog, premda je tobožnja znanost odrekla mu bitisanjè; mi još nismo izgubili uzdanja u onu rieč Gospodnju: Ti si Petar (stiena) i na ovoj ću stieni sazidati crkvu moju, i vrata paklena neće je nadjačati. Tri evropejske vlasti uproše se svojski, baš da silom dignu iz temelja i sbace katoličku crkvu; nebrojeni pako učenjaci i smušenjaci podkapaju temelj ne samo crkvi nego i svakomu kršćanstvu, pače svakoj religiji, i istomu ljudskomu dostojanstvu. Ovim svim služe kano pioniri ljudi, koji su do nedavno bili paženi i štovani u katoličkoj crkvi, gdješto se brojili med njezine glavne zatočnike. To je sbilja pregorka i pretežka kušnja za božju religiju i crkvu.

Vas sviet je upro oči na Njemačku, najpače Prusku. Ova se je na jednoć digla do neslućene visine, a sviet, koj se uviek uspjehu klanja, leži pred njom u prahu. Na njezin mig pazi Italija i ove ministerij, nju nasljeduje dosada slobodna Švajcarska, a nijedna vlada neusudjuje protivit joj se. Nju slave i hvale nada sve liberalci, te Bismarka, koj im do nedavna biaše pravo strašilo, upravo tamjanom kade. Toj tolikoj Pruskoj nadahnuo je nekakov duh, mi ćemo ga zvati duhom oholosti, da udari na katoličku crkvu, a naročito na njezinu stienu, rimskoga papu. Izliku za rat našla je u tom, što se Pio IX. na nju, tolika orijaša, tobože nabacio „kamečkom.“ Sad se dakle čitav taj kolos hoće da sruši na slaba starca i razmršti ga.

Poznati su našemu čitateljstvu neprijateljski čini njemačke carske i napose kraljevske pruske vlade proti crkvi katoličkoj, čini, koji su izazvali glasovitu biskupsku spomenicu iz Fulde. Iza toga učinilo se je više zakonskih predloga i još se pravi, izdalo se ministarskih naredaba — sve proti životu kat. crkve. No mi ćemo o tih činih drugdje napose govoriti, i pokazati, kako se za njimi povadja Italija i Švajcarska, pače i Austrija Za sada ćemo samo uzeti na oko one doktrine, iz kojih ti čini izviru, koje se i u našu zemlju prenose, te bi mogle uroditi i kod nas za katoličku crkvu gorkim plodom.

Medju njemačkimi kanonisti, koji imaju kod carske pruske vlade ponajveći upliv, ponajviše se odlikuje Friedberg, profesor u Leipzigu. Kako ovaj misli ob odnošaju izmedju crkve i države tako po prilici misle i svi ostali liberalci, za to ćemo iz njegova najnovijega djela „Die Gränzen zwischen Staat und Kirche, und die Garantien gegen deren Verletzung“ (Tübingen 1872.) povaditi koliko je za sada dosta, da se razumije današnji položaj crkve.

Dosada je bilo geslo liberalačko: da se razstavi crkva od države. Proti tomu je papa bio podigao energično svoj glas i za to dakako od liberalaca bio huljen; a gle! sada se i Friedberg onomu načelu protivi iz petnih žila pokazujuć na Belgiju, gdje je ono načelo izvedeno, kako on veli, državi na težku štetu: „u Belgiji je, veli, slobodna crkva državu učinila podpunoma si služkinjom.“ Iz toga se već vidi kamo on smiera: naime crkvu učiniti neslobodnom i služkinjom države; jer crkva ima divan jak organizam, njezin je dogma da je crkva nad državom, što je jur Zlatousti izrekao, da je svećenstvo nad cesarstvom, ko što je duša nad tielom: moraš dakle crkvi točne i tiesne granice povući, drugom rieči sputat ju, ako nećeš da si ona državu ko robinju podmetne. On to hoće da pokaže i dokaže iz historije. No mi nećemo, da ga u tom sliedimo, nego ćemo samo, da uočimo njegove resultate i predloge.

Friedberg smatra crkvu katoličku za najljuću i najopasniju neprijateljicu moderne države. „Kad bi se takovo religiozno družtvo tek sada osnivalo, mi bismo to smatrali samoubojstvom države, da trpi njegovo bitisanje. Religioznih družtva, koja su za državu pogibeljna, i koja šire nemoralne nauke, neka država nedopusti. To je misao, koju izražavaju svi ustavi, makar koliko tolerancijom odisali.“ Ako je tako, onda mora izmedju crkve i države biti rat i to rat na uništenje, pa kako se vidi moderna ga država kani voditi, oslanjajuć se na svoju materijalnu silu i na tako zvano javno mnienje. Što joj svjetuje Friedberg?

Prije svega njemačko carstvo nebi se imalo ništa osvrtati na postojeće pravo, u koliko je u prilog kat. crkvi. Jer prijašnjega njemačkoga carstva, veli, nestalo je bez pravnoga mu nasljednika, novo dakle njemačko carstvo neima paziti na ugovore i uredbe prijašnjega carstva;

Digitized by Google

k tomu je po njegovu katolička crkva iza vatikanskoga koncila sasvim druga postala. — Dakako treba ukinuti po što po to sve zakone, koji govore za crkvu, i stvoriti nove protivne, neka bude pravo — progoniti katol. crkvu. Ako se dakle čini tabula rasa sa svimi onimi ugovori i zakoni, po kojih je do sada uredjen odnošaj izmed crkve i države: kako će se stvoriti nov temelj? morda će se crkvi dati biel listak? S konkordati neima ništa, veli Friedberg, već toga radi, što papa smatra da njega konkordat neveže — kan da je do sada papa lomio konkordate, ne pako država! Nego suvereno zakonodavstvo državno ima crkvi udariti granice. Kakove?

Svu obuku i uzgoj ima država na sebe potegnuti, napose čuvati svoje pravo nadziranja. I obuka u religiji neka ostane obvezna, samo država treba da ju nadzire sbog opasnih za državu posljedica od vatikanskih dogma. — Pravna sfera gradjanska i politička treba da je prosta od svakoga crkvenoga upliva; za to neka javne knjige o porodu, ženitbi i smrti vode civilni činovnici, neka se ukine prisiljeno kršćenje, ženitba da se uredi jedino po civilnih normah, a groblje da je komunalno. — Tim se hoće da se otme ili barem strašno stegne polje crkvenomu djelovanju. Sva djeca moraju u školu i to kroz mnogo godina, no što će ondje učiti, u to se crkva nesmije ništa pačati. Ona može jedino naučati religiju, u toliko sati, koliko opredieli država, i to pod državnim nadzorom sbog opasnih za državu dogma! Kakov će to biti nauk i što će djelovati?! A poslje škole čovjek ako neće nemora nigdje sa svećenikom doći u doticaj, ili se ženio ili mu se diete narodilo, ili koj član od obitelji umro. Doista tim se za crkveno djelovanje čini mnogo više težkoća i muka, neg-li biaše u prva vremena.

Nadalje traži Friedberg, da kod namještanja biskupa država svoja dosadanja prava čuva; no i kod popunjenja drugih beneficija treba da sudjeluje, jer je beneficijat učitelj puka. Država će dakle zahtievati, da samo personae gratae dobiju beneficija, i to usljed državne misije (missio civilis). I nad obukom mladih klerika mora bditi država, jer samo od toga pa od gore spomenute pučke obuke nada se Friedberg konačnoj pobjedi države nad crkvom. Napokon treba država da čuva svoj upliv na upravu crkvenoga imetka i da kontrolira crkvene zaklade. — Apostoli su primili misiju jedino od Isukrsta; u današnje vrieme trebat će im missio civilis od države, Kristu i njegovoj crkvi neprijateljne; presbyteri diakoni riečju svi službenici crkve bili su birani od čiste kršćanske obćine i namješteni od apostola; danas se ima gledati, da su prije svega personae gratae bezkonfesionalnoj državi; sv. Pavao učaše učenika si mladoga Timoteja i sv. Petar Marka bez nadziranja imperatorske vlade, nije-li što u tom nauku po njezinu nazoru za državu pogibeljna: danas je to za državu bitno — da se vjera Isusova čista nepovriedjena dalje širi? ne, nego da država crkvu pobiedi! To je barem jasno. Napokon za uzdržavanje apostola i crkve u obće doprinosili su bogatiji svoj imetak k nogam apostolskim; ovi su se pobrinuli za upravu, predavši ju diakonom: danas ima to sve rediti i kontrolirati država, kojoj je dakako mnogo stalo za uzdržavanje one crkve, koje nikada nebi smjela dopustiti, kad već nebi obstojala! Sad neka svaki sudi, da-li je bio veći bies židovski i poganski za vremena apostolskih, neg-li je današnjih kršćana poput Friedberga!

Nije čudo, da su takovim liberalcem trn u oku osobito religiozni redovi. Oni su cviet kršćanskoga života, iz njih su u razna vremena, navlastito pako u 4 vieku izašli najveći biskupi i naučitelji crkve, oni su i danas crkvi na liep ures i snažnu podporu. Friedberg zahtieva prije svega, da se red jezuitski zabrani. „Država, veli, moći će mir medju konfesijami, nekakov koliko toliko snosan odnošaj prama crkvi, i očišćenje crkve od elemenata za državu opasnih postići jedino ako odstrani ovaj red.“ Ta želja Friedbergova je već izvedena: izagnani su jezuite samo za to, jer su modernoj državi u njezinoj borbi proti katoličkoj crkvi opasni. Neznamo, da-li se jezuitam s gledišta kršćansko katoličkoga mogla učiniti veća čast. Za ostale redove neveli Friedberg, da bi se imali ukinuti; ali pridržaje državi, da pojedinim kloštarskim institutom po volji dade prava korporacije ili nedade, te da čitavo bitisanje redova bude visilo o dozvoli državnoj. — Tada će im brzo biti kano u Italiji.

Jošte nije Friedberg sa svojimi predlozi gotov. Premda će vlada imati u svojoj ruci i svećenstvo i puk, ipak se još boji zle porabe od strane crkvene vlasti. Proti toj nepomaže ni placet ni recurs tanquam ab abusu, nego §§. kaznenoga zakona, koje predlaže popuniti i pooštriti. I sbilja već je stvoren tako zvani kanzelparagraph, i učinjen zakonski predlog glede zlorabe crkvene kaznene i disciplinarne vlasti. „Exkomunikaciju, veli Friedberg, imala bi država bezuvjetno zabraniti, jer se s ovom kaznom veže ideja podpuna nemira.“ Friedberg hoće da uništi onu rieč Gospodnju: sit tibi sicut

*

Digitized by Google

ethnicus & publicanus. S njom se spaja, veli, ideja podpuna nemira. Dakako, sam je Gospodin rekao: nemislite da sam došao mir bacit na zemlju; nisam došao bacit mir nego mač. No to je rekao Gospodin učenikom napram neprijateljskom svietu, ne pako učenikom medju sobom; jer ovim reče: mir s vami! Ali iz rieči Friedbergovih se vidi, da je duh Isusov ostavio sviet, a s njim da je i nestalo i kršćanskoga mira. Nego da se vratimo na exkomunikaciju. Taj mač hoće da izvine crkvi Friedberg; što joj preostaje, čim će kaznit nepokornost i čuvat nepovredivost svojih zakona, naročito prama sgrešivšim ili baš nevriednim svojim službenikom? Proti novčanoj globi neima ništa Friedberg, ako ju tko dobrovoljno plaća, no silovanja neće nikakova. Zatvor pako može odrediti samo državna, nipošto pako crkvena vlast pod kaznom karnoga zakona; napokon skinuće s časti je tekar onda dovršeno, kad država svoju civilnu misiju uzkrati. Što dakle preostaje biskupom? gdje je ona šiba, kojom se apostol Pavao prieti njekim buntovnim Korinćanom?! Crkvena je jurisdikcija uništena.

Nad nepovredivošću ovih tako naznačenih granica imao bi bditi poseban upravni sud (Verwaltungsgerichtshof). koj bi imao vlast ukinuti crkvene službene akte, kad je zloraba, nametnuti globu i zatvor, zaglobiti temporalia i uztegnuti civilnu misiju. No kakovi ljudi imali bi bit članovi toga upravnoga suda? Pod nipošto katolici, odgovara Friedberg; jer ili bi ovi čuvali državna prava, tad bi na njih najžešće napadala klerikalna agitacija, a takovoj pogibelji nesmije država izlagati svoje oblasti; ili bi pako radili u prilog crkvi, a na štetu državi. Tko će dakle suditi o biskupskih aktih? Nevjernici, pogani — takovi su sudili i apostolom i mučenikom crkve. Vraćaju se dakle prva vremena u devetnaestom vieku kršćanstva.

Nego završimo za ovaj put. Iz rečenoga se već dosta vidi kamo smjeraju današnji liberalci; a iz čitava smjera razumije se domašaj pojedinih čina, n. p. što znači izagnat jezuite. Valja bit na oprezu, da nas nezateče napast iznenada; pa onda tela praevisa minus feriunt. Težko da će udarac nas napose sasvim mimoići. Al tada će nas hrabriti one Gospodnje: „U svietu ćete imat muke, al se nebojte; ja sam savladao sviet.“ Ta se je rieč naprama prvom poganskom svietu na vlas izpunila: za što da postane nemoćnom prama ovom drugom poganstvu?!

Uzor-poštenjak.

Gospodin Fertig bavi se na veliko industrijom. On je različnimi častmi odlikovan. Ništa na svietu ne mrzi koliko kastu plemića. On dobro pozna sve griehe feudalnoga gospodstva te se „sgraža“, kad samo na nje pomisli.

Taj poštenjak stanuje u jednoj općini, kojoj je on zajedno i glavar i čije su zemlje skoro sve u njegovih ruku. Sve stanovnike ima u žepu, jer oni su njegovi dužnici, najamnici i težaci. Običan si je stan udario na jednom imanju, gdje mu djedovi podignuše ogroman grad. Još stoje na njem neke stare kule. One su već mnogoput potjerale Fertigu krv u glavu te je psovao bezsramne „Krautjunkere“, koji su, prije nego se je prenuo narod godine 1789., od ovud činili okolicu nesigurnom. Taj stari grad dobio je za Fertiga prekrasno lice. Svoj park je razširio za jedno 20 jutara, koje je već njegov pokojni otac znao prevarami izmamiti iz ruku seljakom. Park se gubi u prostranu ravnicu, koja se proteže do njegovih industrijalnih zgrada, medju kojimi ima i kovarnu. Posljednja je tako udaljena od grada, da štropotom ne uznemiruje gospodina Fertiga, koj se nasladjuje danju zujenjem pčela a noću pjevanjem slavulja. Dva puta vode od grada k njegovim tvornicam. Jedan se vijuga preko parka, posipan je sitnim pjeskom, uvjek liep i čist, zarubljen zelenimi grmići, a drveće, dišuće cviećem, baca na nj za dnevne žege ugodnu sjenu. Taj su put dobrovoljno napravili nemarni težaci, koji moraju robotati, da izbjegnu novčanoj kazni. Taj put služi samo gospodinu Fertigu i njegovim. Drugi je put blatan, neravan te se vuče uzduž zida, kojim je park opasan, a služi težakom, koji dolaze u grad. Budući puno duži od prvoga zahtieva i više časa, da se do grada dodje. Ali to ne škodi gospodinu Fertigu, koj svoje težake na ure plaća, nego samo težakom.

Pred glavnim frontom grada pružila se pusta livada, narešena liepo uredjenim drvećem, preko koga prolaze potočići tiho žuboreć. Liepi vozni put vodi za pol ure na glavnu cestu. Samo rječitosti gospodina Fertiga mora se pripisati, da je on u vieću prodro tim občinskim putem te ga slučajno dao povući tako kako je najzgodnije za njegove tvornice. Seljaci su bili tako zahvalni, te su sami uzeli sav trošak za taj put na se osobito i zato, što i oni, ako ih gospodin zovne, ovim putem najlaglje do njega dodju. Taj su put gradili seljaci po nedeljah, gospodin Fertig nije za nj izdao niti novčića. Nego da ipak bude zahvalan, dade on u sredini puta, tamo gdje je prije stajao medju četiri duba prastari križ, podignuti piramidu, čij napis občinu hvali.

Činovnik, koj ima dužnost paziti, da budu ceste cieloga okružja u redu, brine se savjestno za put, koj vodi na privatan posjed gospodina Fertiga. Ta zna on dobro, da je gospodin Fertig jednomu njegovih predšastnika bio vrlo zahvalan za njegovu muku — poskrbio se

Digitized by Google

je, te se je morao zahvaliti. Neki nadzornik ceste, svojeglavi starac, koj je bio tako nesrećan, te je mislio, da mu se je najprije brinuti za javne ceste a onda istom za cestu, koja vodi k gradu, bio je isto tako kažnjen. Vele, da je ubogi starac od gladi poginuo.

Mnogi tvrdoglavci, koji nisu bili baš nadzornici cesta, bili su oštro kažnjeni; drugi su morali okolicu ostaviti. Ali gospodinu se Fertigu ne može ipak reći da je tiran. Kazni-li on kakovu „nevaljalu propalicu“ smrću od gladi, to se tim ne veli, da on mora od gladi poginuti. A da! Ta on može ići, kamo ga je volja, sviet je dosti prostran. O sudu ili pače o vješalih neće on niti čuti. Staru tamnicu pretvorio je u sušu, a gradsku crkvicu u štalu. Medju sušom i štalom vide se nekakova gvozdena vrata puna svakojakih zavora i ključa. Ima-li on kakovo društvo, to ne propusti nikada, dovesti ga ovamo, otvoriti vrata i reći: „evo gospodo moja i gospoje, vidite na vlastite oči, kako su se nekoč silili zatvorenici prisustvovati misi. Tu vidite, kako se je složio klerikalni despotizam s tiranijom posjednika.“ — Kod takove zgode ne zaboravi se nikad pohvaliti, kako je pokazao vrata župniku, kad se je bio usudio zahtievati, da njegove tvornice miruju po nedeljah i blagdanih prije podne za službe božje. „Župniče — rekoh ja — ovdje u dubljini ove tamnice morali su gnjiti ljudi, kojim je bio jedini zločin, što nisu htjeli slušati mise. Ova su se vrata otvorila te su bili prisiljeni biti prisutni kod ceremonija, kojih njihova sviest nije mogla odobriti. Ta se vremena neće nikada više povratiti — nikada!“ — Ali, odgovori župnik pokorno, ja nisam došao vaše gospodstvo za to prositi. „Posve dobro, župniče. Po mojem mnienju ne zahtieva onaj bog, koj neće da mu se na silu služi, niti da se lienjarenjem časti. Tko radi taj se i moli. Moji su radnici u tom istoga mnienja koga i ja. Sluga sam župniče.“

Zabave gospodina Fertiga nisu izabrane niti ne stoje mnogo. On nije tako tvrda srca, da bi držao jato lovnih pasa te goneći zece ili lisice siromakom na njivah kvara činio. On ne ide u lov, on samo jede. A da mu ide bolje u slast i da se malo raztrese, dopušta najljepšoj djevojci svojih podložnika, da za njegovim stolom sjedi.

Mjesto da se boje odlikovanja, čije su im posljedice poznate, žele si radnice biti pozvane k gospodaru. Da se koja uzprotivi, to bi bila ne ona samo protjerana. o ne, nego i otac njezin i mati i sva rodbina. Pa zašto se protiviti? Protiveći se rinula bi mnoge u propast, koji bi si morali drugdje tražiti službu, da može biti za manju plaću više sati rade. Radnice su se naučile: na makinu paziti; nît, ako se je prekinula, navezati; koleso namazati, teret nositi — drugo ništa. I zato, kad bi se samo tvrdokorna djevojka protjerala a ne i sva rodbina s njom — što se medju tim nikada ne dogadja — što onda? Zar će se nešto nova nešto boljega naučiti? Ali to ne može: ona je sirota pa je i prekasno. I — dočim ima tu gospodara imala bi drugdje može biti samo radnika. — Izabranica dobije nalog u grad, preda joj se ključ u park; ona zna posve dobro, što to znamenuje. Ona se naresi, što se bolje može, i poskakuje onim putem, koj su otac njezin i braća znojem natapali. Ona hrli u grad, koj joj je mašta naslikala kano raj slasti i raskošja. Gospodin Fertig daje joj najveću radničku plaću — cielih trideset novčića na dan. Ona ostane u gradu, kako se dugo njemu ljubi. A kada to prestane — što se višeput već drugo jutro dogadja, onda se vraća onim drugim blatnim putem k svojoj rodbini. Može biti je tužna, tužna radi pogrda i psovaka, kojimi ju radnici pozdravljaju. Ali otac njezin, mati, braća? Ah, oni ne mare za takove malenkosti. U tih potlačenih i potištenih dušah ne ima nikakva ponosa više, za nje ne ima poštenja, srama, ponosa, ljubavi niti jedanput ljubomornosti. Pa ako ćemo pravo reći nije nesrećno diete ništa ni izgubilo. Već prije nego je dozrjela, otrovao je kužni dah opačine njezinu nevinost. Mati je dala primjer, braća su ju može biti naj prije zavela. Potekla iz divlje ženitbe ili prieljuba bila je na neki način već u kolievci oskvrnuta.

Jedan put, samo jedan put namjerio se je naš poštenjak na opornu djevojku. Bila je to djevojka od jedno šestnaest godina. Dvie uboge redovnice, koje je još dosti rano Fertig umio iz obćine odpraviti da mu ne kvare posla, uzgojiše ju svom nježnošću. Ona ljubljaše nekoga vriedna radnika, koj joj je obećao, da će ju uzeti. Nadzornik, koga je radi njegove drzovitosti odbila, mislio je, da će joj se najbolje osvetiti, ako gospodara učini pozornim na neobičnu ljepotu djevojčice. Fertig ju pozove — ona ne htje slušati. To se je činilo poštenjaku pikantno, te ga je sada još više gonila želja svoj cilj postignuti. Brzo si je pomogao. On kupi na prosto djevojku od njezine matere, a na posljedku znao je i samu djevojku darovi i obećanji umekšati. Puno duže nego druge boravila je ova djevojka u gradu. Ali napokon povrati se i ona onim vanjskim, blatnim putem osramoćena, a uz to grozno mučena svieśću. U blizini tvornice sjedjaše njezin dragi, blied i osušen, na hrpi kamenja; ciele je dane ovdje čekao na nju. Došav do njega pade u blato moleći da joj oprosti. On se podigne, pogledne ju zdvojnim pogledom te se udalji ne rekav rieči.

Na malom brežuljku dizao se u zrak križ, koj su poslje s njegova mjesta maknuli. Ovamo se dotura djevojka, padne na zemlju, obujme križ, uzdahne nekoliko kratkih molitvica te se — baci u potok. Ljudi su to vidjeli, ali pomoći se nije moglo. Nesrećnicu ponesoše valovi, kolesa na tvornici raztrgaše ju, niti joj se nisu mogla sva uda naći. Drugi dan pokuša zaljubljeni radnik zapaliti tvornice. Njegovi ga vlastiti drugovi prijaviše, jedni iz mržnje, jer im se je činio ohol; drugi da se priližu Fertigu, komu je bilo mnogo do toga kako će se ta ciela stvar svršiti.

Da naš junačina nije do toga časa znao, kako je dobro imati novca, spadati k liberalnoj stranki, i zapoviedati javnim trubilom: to bi se bio sada uvjerio.

Digitized by Google

Dnevnici — kojim novac uvjek miriše i koje je taj put Fertig dobro namazao — zamučaše sve, što bi moglo bogatomu glavničaru naškoditi. Državni se je odvjetnik na svu silu mučio da novoga Herostrata što crnije nariše: „Moja gospodo — veljaše on — društvo zahtieva od vas osvetu i obranu. Da je tomu biesnomu zločincu, koga vidite pred sobom, za rukom pošlo uspjeti, on bi bio ne samo razorio uzorne tvornice, taj ponos naše provincije, ne, nego bi radi njegova zločina množina ljudi morala od gladi umrieti. Takovi atentati na obćenito dobro moraju se strogo kazniti.“ I tako je išao govor dalje. Branitelj je tuženikov dakako nastojao stvar predstaviti, kako se je dogodila — ali uzalud. On je bio u sumnji jezuitizma i njegovi dokazi nisu valjali. Sve njegovo dokazivanje oborio je državni odvjetnik ovim jednim: „moja gospodo porotnici: Svatko zna, da gospodin branitelj ne razumije našega vremena. On je protivnik današnjega društva, što su se ukinule robote, desetine i feudalna prava.“ To je bilo porotnikom dosti. Oni odsudiše nesrećnoga radnika na smrt. Fertigu se nije dogodilo ništa. A ipak je on dva života ubio.

*

Je-li ova pripoviedka izmišljena? Na nesreću nije! Tu se radi ob istini poznatoj, dokazanoj. Što se pomoćju napredka bez boga i crkve više diže industrija u tvornicah, trgovina i svakojako lihvarenje, to se više umnaža broj siromaka i biednika, to postaje njihovo robovanje teže, to pogibeljnija njihova moralna propast. Mogao bi tko reći, kako ima na suncu ljaga da tako ima i u velikoj industriji mana. Ali dočim one ljage na suncu malo ili ništa ne prieče njegovu svjetlu, to ima velika industrija, kako ju danas pred sobom vidimo, puno više tamnih strana nego-li svjetlih.

Ali gdje se je i kada dogodilo, što smo pripoviedali? Je-li bio Fertig može biti Niemac? Ne blazni — retro satanas! Njemačka je rod najsavršeniji pod suncem, velik narod, prvi na svietu, hrabar, mudar, umjeran, pravedan. O tom nas uvjeravaju naši bezbrojni učitelji svaki dan — pa gledaju uz to u zrcalo. Samo lopovi su čedni, rekao je već Göthe. Mi, to jest naše u školah dobro izučene legije potukoše Franceze, naše nekadašnje učitelje i uzornike, u 23 bitkah i pobojih, mi smo dobar diel belle France napunili svimi grozotami bojne furije, mi smo Lotarinžane i Elsažane — —. To je jedini, ali svakomu na pola samo domoljubnomu srcu dovoljni dokaz, da smo mi isto tako vrli i kriepostni kako su Francezi zli i opaki.

Dakle će morati Francezka biti pozorište naše pripoviedke? Tako jest. Što smo pripoviedali nije drugo nego prievod jedne epizode iz djela jednoga najslavnijih žurnalista katoličkoga svieta. Mislim „libres penseurs“ od Louisa Veuillota i napose poglavje „les préopinants.“ Fertig nije drugi nego mladji Pigeot. (Hist. pol. Bl.: Bd. 69, Heft 9.) Mi priobćismo ovu poviest, neka ju naši štioci razmišljaju, jer kako današnje društvo na slabih nogu stoji, ne ima važnijega posla, nego pratiti socijalne odnošaje i razvoj njihov.

Schuselka o religiji.

U zadnjem broju bečke Reforme ima odgovor njezina vriednoga urednika Schuselke nekomu prijatelju, koj mu u njegovu žurnalističkom djelovanju dva grieha predbacuje te ga radi njih oštro kori. Jedan je grieh, što on goji simpatije s nenjemačkimi narodi u Austriji, drugi njegovo držanje u religioznih pitanjih. Kako naš list nije političan, budi nam dosti spomenuti, da poštena duša, Schuselka, na prvi grieh odgovara, da pošten politik ne smije djelovanja svoga uredjivati po simpatiji i antipatiji, nego da je dužnost njegova stajati uz onu stranu, koja se bori za svoje pravo. I zato on ne može pristajati uz onu partaju u Austriji, koja diše duhom Neue fr. Presse. „Ova partaja, koja se upravo servilno laska Talijanom, ružila je i psovala još prije 20 godina te iste Talijane zahtievajuć da se ukrote. Ona se je dugo vremena divila Francezom, klanjala im se kano svojim učiteljem, a sada, pošto su ih pobiedili Prusi, ne ima za nje nego psovke i poruge. Magjare je ta partaja još prije šest godina ružila kano „azijatske čopore“, koje valja učiti pameti, a sada je srećna što smije s timi istimi Magjari dieliti gospodarenje nad Austrijom. Ja sam Magjare branio, dok su bili progonjeni, a sada branim sve nenjemačke i nemagjarske narode, jer ih tlače Niemci i Magjari.“

Nego zanimivije je za nas, kako se Schuselka brani proti drugomu griehu, koj mu njegov čudne glave i čudna srca prijatelj spotiče. „Vi ne možete razumjeti, zašto ja neću plivati tako nabreklom strujom protucrkvenoga pokreta, zašto se neću niti pasivno držati, nego mu se svimi silami protivim. Toga vi ne razumijete i mislite, da sam zato vriedan ukora. Uz to me sjećate promiena, koje su se u tom dogodile s menom. Čujte dakle vi, prijatelju, i neka čuju svi koji misle kako vi, da su se te promjene u meni dogodile ne iz frivolnosti nego iz religioziteta. Poslje bure i nutrnje borbe, kakovu će svaki darovitiji čovjek doživjeti, tražio sam umirenje moje religiozne potrebe, te sam se kod toga traženja držao rieči apostola Pavla: „izpitujte sve i pridržite najbolje.“ Da sam ja bio glede religije indiferentan ili pače frivolan, mogao sam posve mirno ostati, čim me načiniše kad sam došao na sviet, to jest mogao sam se povesti za primjerom bezbrojnih ljudi, koji se imenuju katolici, premda ne mogu, ako će biti iskreni, pripadati niti protestantskoj, niti kojoj drugoj kršćanskoj vjeri ili sekti, dapače niti židovstvu.

Ja hoću na dalje, da bude crkva podpuno slobodna. Meni je milo, što su sada slobodni protestanti i židovi, te sam se i ja za ovu slobodu borio. Ja priznajem slobodu i protivnikom dogme nepogrešljivosti, da živu po svojem osvjedočenju i da stvaraju posebne obćine; samo

Digitized by Google

prosvjedujem proti laži, da su oni pravi katolici, da je kod njih prava katolička crkva. Ja priznajem slobodu i onim, koji vele da ne pripadaju nijednoj konfesiji; samo sažaljujem iz dna srca ove zabludjele ljude. Ali ja hoću, da ima i prava katolička crkva slobodu, takova i biti i ostati.

Ja nisam proti tomu, da se prave zlorabe u crkvi ukinu, ja nisam proti napredku i na crkvenom polju, jer sam uvjeren, da može crkva takove zlorabe ukinuti, da može tako napredovati — kao što nam to svjedoči poviest — a da se u sebi ne promieni. Ali današnji pokret, u kojem se šire učenošću nadute glave obožavajuć griešno sami sebe, i neznalice u preuzetnoj razuzdanosti, u koj se, povodeć se za modom, obaraju čak gospoje i djevojke, za koj se pripravljaju već i djeca u školah: taj pokret ne smiera onamo, da dokine zlorabe u crkvi, nego da uništi samu crkvu, i to ne samo katoličku nego i protestantičku, da uništi cielo kršćanstvo, dapače svaku pozitivnu vjeru, i židovsku, premda se ova za sada s razloga, koje je lahko uvidjeti, štedi ili barem ignoruje. Ovaj protucrkveni, ireligiozni pokret jest griešan, vriedan prokletstva, jer on smiera učiniti zločin ne samo proti čovječjemu družtvu u njegovih sadašnjih formacijah, nego proti družtvu u obće. Zločin je, oteti ljudem vjeru a ne moći dati im mjesto nje drugo nego vjeru na promjenljive hipoteze i nauke ovoga ili onoga prirodoslova i filozofa. Strašan je zločin, ako puste roditelji, da im djeca uzrastu bez vjere, ako dovode učitelji um i srce mladeži u protuslovje s pozitivnom vjerom radi naravno — filozofičkih teorema, kojih ne razumiju, s vjerom, koja je sve naravoslovne obrete i filozofičke sisteme preživjela te će i sve buduće preživjeti.

Osobito vas ljuti, što se zauzimam za jezuite. Ali ja se nisam toliko podigao za jezuite, koliko proti onim, koji ih se kano djeca boje. Ja za se ne trebam za svoje religiozne potrebe jezuita; ali oni, koji ih trebaju, moraju po mojem mnienju u državi, u istinu slobodnoj, imati pravo na to. Meni se čini vrlo smiešno ono jadikovanje, da ne mogu napredovati države i znanosti, dok bude jezuita. Države su i znanosti počam od reformacije uvjek napredovale, dok su se podignule do današnjega stupnja, premda je za to vrieme uvjek bilo jezuita. Ako liberalci od sadašnjih vlada zahtievaju, da otjeraju jezuite, to se oni neće moći protiviti, ako se prohtije tim istim vladam ili njihovim nasljednicam protjerati najprije socijalne demokrate, zatim obične demokrate, a napokon i sadašnje liberalce."

Viestnik.

Zagreb. Na božić služio je svečanu pontifikalnu misu preuzv. g. nadbiskup Josip Mihalović; prvostolna crkva biaše dubkom puna. Sakupljenomu narodu prosborio je za tim častni velepastir božje slovo, navještajući u ova skoro nekršćanska vremena jednostavnim govorom „veliku radost, što nam se rodio spasitelj."

— Njeg. c. kr. apost. Veličanstvo naimenovalo je premilostivo Josipa Zadravca prebendara kod sv. Vida kanonikom kollegiatnoga kaptola začesanskoga u Varašdinu.

— Visoka kr. zemaljska vlada imenovala je g. Eduduarda Suhina exhortatorom na velikoj realci zagrebačkoj. G. Mijo Kašaj župnik u Kotarih postao je župnikom u Carovdaru. — Raffay Josip izsl. podjašprišt i župnik u Vratišnicu stavljen je na vlastitu molbu u stanje mira.

— Zagrebački trgovci izložiše po običaju svakojakih krasnih stvari za božićne i mladoljetne darove; ali kod knjižara g. Leopolda Hartmána ponudja se plakatom rugoba pod naslovom: Govor biskupa Strossmayera na crkvenom saboru u Rimu. Taj je govor u svakom smislu, po sadržaju formi i jeziku pravi izmet. U njem se čita (t. j. u prievodu) „da se u svetom pismu sin Isusov nikako za namjestnika crkve smatrati nemože;" da je „Stjepan XI. dao svoju lješinu, koja je u papinskom odjelu zamotana bila, izkopati" itd., na koncu pako stoji doslovice ovo: „O! Kad bi ovaj gore nas kazniti i svoju ruku težko na nas podići htio, kao što je to sa Pharaonom učinio, onda netreba da vojnikom Garibaldi dopusti, da nas iz ovoga vječitoga grada protjeraju; trebao bi samo Pia IX. za Boga proglasiti kao što mi sv. djevice Marije božicom proglasismo. „Ove zadnje rieči primljene su takovim negodovanjem kano u kazališnom stajalištu. Oci ustali su svi, a mnogi se udaljili iz dvorane. Mnogi Talianci, Amerikanci, Nijemci i Magjari a i gdjekoji Francezi i Inglezi obkoliše hrabroga toga govornika, pružiše mu ruku za svjedočbu njihovoga jednomišljenja. Govor taj doveo bi hrabroga ovoga biskupa u 16. stoletju na Lomaču, dočim je u sadanjem vieku odobren je od cijeloga svijeta, samo je prezren od jednoga Pia IX. i njegovih jednomišljenikah, koji žele narode u gluposti održati, da i nadalje zloporabe činiti uzmognu!" Mislimo, da je to dosta i previše, da se razumije, kakova je duha čedo taj govor, koj se nesramno i bezbožno podmeće biskupu Strossmayeru; pa takov govor naviešta Hartmán plakatom, u kojem se veli: da je ovo poslje trećega njemačkoga „i na hrvatski prevedeni izdanje, da se štovani naše občinstvo, u čijoj sredini taj slavni biskup Juraj Strossmajer živi, sa nazori, koje je odvažni taj biskup — — odprto razvio, koja su po cielom svietu radostnog odziva našli, upozna." Zar nezna g. Hartmán, da je u ime biskupa Strossmayera i u Italiji i u Njemačkoj taj govor proglašen za gadan i zloban apokryph, i da je o tom spomena bilo i u lanjskom Kat. listu 11. Siečnja i 11. Travnja?! Mi prosvjedujemo proti toj novoj, kod nas dosada hvala Bogu, nepoznatoj taktiki, da se dogme katoličke na ruglo izmeću pod imenom katoličkoga biskupa, i to pod imenom onoga muža, kojega vas naš narod poradi njegovih velikih zasluga pravedno štuje; mi prosvjedujemo proti takovoj pogrdi toga u istinu odličnoga biskupa i rodoljuba; napokon prosvje-

Digitized by Google

dujemo proti takovoj nesramnoj reklami, kakovom se je poslužio g. Hartmán, vabeći imenom Strossmayerovim občinstvo, da kupuje ono, što je morao znati, da Strossmayer s indignacijom od sebe odbija. Tim-li je htio g. Hartmán, da sebe i svoju knjižaru katolikom, naročito katoličkomu svećenstvu preporuči?!

— Odbor družtva sv. Jeronima u Zagrebu objavljuje, da će se držati dne 23. Siečnja u jednoj dvorani ovdješnjega nadbiskupskoga sjemeništa glavna družtvena skupština točno u 10 sati u jutro, kamo se gg. članovi pozivlju da nastoje doći u što većem broju. — Ljepši razvitak ovoga za puk toli blagonosnoga družtva zavisi o revnu sudjelovanju svih onih faktora, kojim je u obće na srcu boljak prostijega naroda, naročito i revnosti našega rodoljubnoga svećenstva. Za to se odbor nanj poglavito pouzdava. I sbilja, za što nebi moglo biti kod nas ono što u naše braće Slovenaca, gdje se je slično družtvo naime sv. Mohora razvilo na preko 16.000 članova, po svih slovenskih župah, a to navlastito trudom ondješnjega rodoljubivoga svećenstva. Kod nas se je god. 1872. pokušalo s jednogodišnjimi članovi, udario se najmanji prinos od 50 novč., pa se jedva skupilo do 2000 takovih članova, tako da je družtvo od toga imalo materijalne štete. Pa ni tih 2000 nebi bilo, da nisu njeki povjerenici uložili svu svoju revnost. I ljetos će se još pokušati s jednogodišnjimi članovi; no prinos morao je odbor povisiti na jednu forintu. Tim će dakako muka oko sabiranja takovih članova bit mnogo veća; ali i družtvo bi, stekavši veću svotu aktivnoga novca, moglo onda ljepše napredovati. Odbor namjerava ljetos, kako je jur objavljeno, početi izdavati pučku legendu, što mu se je sa svih strana preporučilo, nebi-li tim djelom više pogodio pravu žicu našega prostoga puka, da se više svikne čitati našu knjigu. To će bit bez dvojbe milo i našemu svećenstvu. Osim toga moglo bi svećenstvo pomoći družtvu tim, da uztraži kod odbora i razproda po koliko knjiga dosada družtvom izdanih. Naročito pučki naš koledar „Danica“ mogao bi postati upravo narodnom knjigom, kad bi svaki župnik uznastojao razširit ga što više po svojoj župi. Promičimo napredak narodni na temelju religioznom, ako nećemo da preuzme mah moralno pokvarenje, koje se sve više uvrežuje i u prosti puk!

Književstvo. Dobismo treće knjige „kazatelův slovanských“ svezak prvi, koj sadržava 10 besieda nedeljnih i svečanih počam od nove godine. Kako našim svećenikom na dobrih besjednicih vrlo oskudieva, činimo ih pozorne na to krasno poduzeće. Tko je išto vješt českomu jeziku, pribavi se kaz. slov., naći ćeš u njih najljepših besieda kano što drugih slovinskih besjednika, tako i naših hrvatskih. Kazatelé slovanští izlaze svaki mjesec u svezcih od 4—6 araka, a stoje na godinu 4 for.

— Razpravu, koja se je netom u našem listu dotiskala: „Slobodna zidarija“ od Dr. J. R. dadosmo na pose otisnuti, da bude pristupna što većemu krugu čitateljstva. Knjižica je jaka 7 tabaka te se može dobiti kod ured ničtva za 30 novčića. Tko naruči 10 knjižica, dobije jednu mukte.

Natječaj za župu Vratišinečku u Medjimurju, pod patronatom relig. fonda, izpražnjenu resignacijom izslužb. podjašprišta i župnika Josipa Raffaya, razpisuje se pod 20. Prosinca, da natjecatelji svoje molbenice valjano podkriepljene u roku od 6 tjedanah podastru metrop. stolu zagrebačkom. — Sve isto tako razpisuje se natječaj za župu Vinogoru, u županiji Varašdinskoj pod patronatom relig. fonda.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

G. Petek Josip duh. pomoćnik u Štridovi, postao je upraviteljem župe u Vratišincu. G. Josip Vragović duh. pomoćnik u Vinagori postao je ondje upraviteljem. G. Franjo Starčić ide za duh. pomoćnika iz Rakovca u Štridovu; a g. Mirko Ivanić iz Lasinje pod Belu.

Družtvo sv. Jeronima.

Pomaknuo se je medju utemeljitelje član I. reda velečastni gosp. Miroslav Ulses podarhidjakon i župnik u Petrovu Selu. Iz III. reda pomaknuo se je u II. red pogl. gosp. Martin Ožegović načelnik i sudac u Koprivnici. Pristupili su kano članovi II. reda gg. Alojzij pl. Matačić veliki sudac kot. Viničkoga. Aleksandar Hondl trgovac u Zagrebu. Kano članovi III. reda pristupili su: gg. Dragutin Jagić urednik „Pučkoga Prijatelja“ u Varaždinu. Matija Belobrk kanonik Zagrebački. Mijo Beloberk gimnazialac u Zagrebu. Gjuro Belobrk učitelj u Prugovcu. Ivan Topolčić učitelj u Gjurgjevcu. Leopold Salopek starješina u Ogulinu. Mijo Košar djak iz Vrabča. Šipuš trgovac u Sisku. Stjepan Jakčin gimnazijalac u Zagrebu. Gjuro Kostelac bilježnik u Zaprešiću. Antun Bregeš poljodelac iz Pušće. Učiona Zabočka. Učiona Preloška. Učiona Gušćanska. Učiona Martinsko-Veška. Franjo Marešić duh. pomoć. kod sv. duha u Kranjskoj. Eugen Sabljić trgovac u Zagrebu. Ivan Kengjelić bogoslov u Zagrebu. Andrija Zidarić satnik u Koprivnici. Viktor Špišić odvjetnik u Koprivnici. Hinko Holjac kaptolski providnik u Zagrebu. Ivan Odorčić pripravnik u Petrinji. Dr. Ignatij Brlić odvjetnik u Brodu.

Dopisnica uredničkа.

Gg. Hitleru: Izplaćeno za cielu godinu 1873. — J. Urpaniu: plaćeno za 1873. 4 for. — V. Stiglić: Predplata točna. — M. Láposyu: Poslani novci upisani za 2 polul. 1872. — F. Domankoviću: 3. for. pada na 2 polul. 1872. — L. Vojski: Upisano u lanjski dug od ciele godine. — M. Horvatu: Hoćemo li upisati za 2. polul. 1872? — N. Butkoviću: Valja za 1 četvrt. — M. Kuneku: Poslanim samo namiren dug za 1872. — O. J. Selaku: Neka bude kano 1872. — Primili smo 29. Pros. predplatu od jednoga samostana, no neznamo od kojega, jer nije naznačeno na odrezku. Neka dotični reklamira čim mu nestigne sljedeći broj.

Ovaj broj pošiljamo i onoj gospodi, koja su nam ravno dug od lanjske godine podpuno namirila, ali za godinu 1873. ništa izrikom najavila nisu. Ako nemisle dalje držati, neka nam izvole list odmah natrag vratiti; ako pako žele i nadalje držati, neka izvole odmah predplatiti. Bez izrična zahtieva nećemo nikomu više pošiljati lista.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 2.] U Četvrtak, 9. Siečnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot. na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka. *)

Piše Dr. Antun Kržan.

V.

Duševna djelovanja.

Umne predstave.

Tko želi dokazati, da se je čovjek razvio tiekom vremena iz nižih živih bića po nazorih Darwinove theorije, taj nas mora svakako prije osvjedočiti, da sva duševna svojstva i djelovanja, koja opažamo u čovjeku, nisu drugo nego savršenije razvijene one duševne sile i svojstva, koja imaju i životinje; i da razlika medju duševnimi silami čovjeka i životinje nije bitna. Jer ako ima u čovjeka duševnih svojstva, koja se nisu mogla nipošto razviti iz onih svojstva, koja imaju i niža živuća bića, onda se neda zaključiti, kao što to priznaje i sam Darwin [1]) da je prvi čovjek postao od životinje. Zato moramo najveći trud uložiti, da vidimo, što odgovara na to vrlo znamenito pitanje dušoslovje. Mogli bismo prije svega ovdje opet ponoviti pitanje, kako su se razvili prvi početci duševnih svojstva u najnižih prvotnih organizmih, nu buduć da sam Darwin priznaje [2]), da nemože po svojoj theoriji na to pitanje ništa odgovoriti, zato se nećemo ovim pitanjem opet zanimati. Razmotrimo dakle redom sva duševna djelovanja, koja opažamo u čovjeka, obziruć se sveudilj na sustav Darwinov i na njegove dokaze, da uzmognemo ocieniti njihovu vriednost.

Sve znanje i umovanje ljudsko temelji se na općenitih pojmovih. Koliko god ima različitih znanosti i kako mu drago široko bilo njihovo polje, sve se osnivaju na umnih predstavah. Neima istine, neima nijedne misli u čovječjem umu koja nebi bila obretena na općenitih predstavah. Tko bi zabacio općenite predstave, srušio bi istim mahom sva načela i sve istine, koje su pojedine znanosti na vidik izniele. Umne su predstave prvi temelj umnoga života. One se razlikuju toli svojom sastavinom, koli svojim obsegom od svih onih duševnih djelovanja, koja proizvadjaju sjetila, ili fantasija.

To je uzrok zašto su od nekada učenjaci nastojali, da rieše pitanje, kako nastaju umne predstave. Ima više sustava, koje su pronašli učenjaci, da rieše ovaj vrlo znameniti i zanimivi problem.

1. Platonički sustav. Plato i privrženici njegovi brane, da um nestvara svojih predstava, nego da su mu one prirodjene od početka. Po njegovu sustavu stvari, koje djeluju na sjetila, nisu nipošto predmet, od kojega stvara um svoje predstave, nego su samo povod, da se prirodjene ideje u duši probude. Mislio je takodjer Plato, da je svaki ljudski duh već prije bio u nekakvu savršenijem duševnom svietu, te sada sjedinjen s tielom samo za neko vrieme na zemlji boravi. Njegovo znanje nije novo, već samo sjećanje

*) Vidi broj 35. Kat. lista prošle godine.

[1]) Wenn kein organisches Wesen ausser dem Menschen irgend welche geistige Fähigkeit besessen hätte, oder wenn seine Fähigkeiten von einer völlig verschiedenen Natur wä . . im Vergleich zu denen der niederen Thiere, so würden wir nie im Stande gewesen sein, uns zu überzeugen, dass unsere hohen Fähigkeiten allmälich entwickelt worden wären. Die Abstammung des Menschen. I. Band. 2. Capitel. S. 28.

[2]) Zu untersuchen, in welcher Weise die geistigen Fähigkeiten zuerst in den niedrigsten Organismen sich entwickelt haben, ist eine ebenso hoffnungslose Untersuchung als die, wie das Leben zuerst enstand. Dies sind Probleme für eine ferne Zukunft, wenn sie überhaupt je vom Menschen gelöst werden können. Die Abstammung des Menschen. I. Band. 2. Cap. S. 30.

Digitized by Google

onoga, što je prije znao [1]). Uz Platonove nazore pristala je takodjer više manje Cartesijeva škola [2]); a takodjer Leibnitz [3]) i njegov učenik Wolf [4]) imaju slične nazore o postanku umnih predstava, što se najme tiče glavnoga načela, da su pojmovi prirodjeni, premda je inače u sustavih velika razlika. U novije vrieme potaknuo je glasoviti taljanski učenjak Rosmini [5]) novi sustav, kojim želi protumačiti postanak umnih predstava; i u tom sustavu stavlja se svemu za temelj, da je pojam najglavniji, iz kojega potiču svi ostali pojmovi, umu prirodjen.

Sustavi, koji tumače postanak umnih predstava po načelu, da su sve predstave umu prirodjene nimalo neidu u prilog Darwinovu nauku, da se je viši duševni život razvio iz nižega, pače one ovaj nauk posve izključuju. I zato tko tumači postanak umnih predstava po Platoničkih nazorih, mora se iznevjeriti Darwinovu sustavu glede postanka čovjeka [6]).

Mi nimalo nepristajemo uz nauk, da su umne predstave čovjeku prirodjene, i svatko, tko je razmislio točnije sve one razloge, koje navode učenjaci proti tomu, lasno će se uputiti, da se prirodjeni pojmovi nemogu braniti. Prekrasno pobija taj sustav Balmes [7]) Španjolac, zatim Dr. Albert Stöckl [8]), i mnogi drugi, navadjajuć nepobitne razloge, zašto nemožemo pristati uz ovu hypothesu.

Znajuć dobro, da svi Darwinianci rado priznaju, da se neda dokazati, da su umne predstave prirodjene, bilo bi suvišno razloge ovdje navoditi. Tko želi, može ih lasno u spomenutih spisih naći, ako nije već odprije o tom osvjedočen.

2. Isto tako izključuju svi sustavi idealisma Darwinov nauk o razvoju duševnoga života u čovjeku, pače stoje u najvećoj opreci s njim. Svi različiti sustavi idealisma mogu se svesti na tri glavne forme: na transcendentalni na akosmistički, i na absolutni idealizam.

Transcendentalni idealisam osnovao je Kant [1]) Kant tumači razvoj umnih predstava i inih umnih djelovanja tako, da su mnoge predstave izključivo proizvod uma, čisto subjektivne i immanente forme; iz ovih proizticu sva analitička načela i misli, neimajuć po sebi nikakve realne podloge i vriednosti.

Akosmitički idealizam, koj su već u staro doba neoplatonici [2]) držali, a Berkeley [3]) ga opet u novije doba potaknuo, poriče svaku objektivnost našim mislim i svaku realnost izvan nas tako, da vanjski vidivi sviet u istinu niti neobstoji. Napokon absolutni idealisam, koj na različit način osnovaše Fichte [4]), Schelling [5]), Hegel [6]), ide onamo, da se napokon sve znanje i sve stvari razplinu u podpun nihilizam; gdje se svim mislim, i svim stvarim, i svim znanostim odriče objektivna vriednost; gdje sva načela, na kojih su obretene pojedine znanosti, proguta napokon absolutni skepticisam; gdje prestaje sve, što je individualno, konkretno i objektivno.

Način, kojim dakle različite idealističke hypothese nastoje protumačiti razvitak duševnoga života u čovjeku, neide nimalo u prilog Darwinovu sustavu, već mu obara prve njegove temelje.

Imajuć mnogo razloga, koji nas osvjedočavaju, da su sve idealističke hypothese samovoljne izmišljotine, neslužimo se nipošto njimi, da oborimo Darwinove nazore. Samo spominjemo, da svatko vidi, gdje i kako dolazi Darwinov sustav u sukob, kad iztražujemo postanak umnih predstava.

3. Suvišno bi bilo, da ovdje mnogo spominjemo sustav, što ga je najprije Marsilius Ficinus [7]) na platoničkih nazorih nacrtao, zatim točnije Malebranche [8]) označio, a napokon Vincenco Gioberti [9]) kao podpun sustav, koj se zove ontologisam, u novoj formi predstavio, da protumači, kojim načinom nastaju umne predstave u čovjeku. Glavno načelo ovoga sustava, oko kojega se sve kreće, stoji u tom, da je ljudski um u neposrednom doticaju s prvim bićem,

[1]) Plato. Phaed. p. 72. 73. 74. Cf. Histoire de la Philosophie. Tome I. Chapit. I. §. 4. par Laforet. Bruxelles.
[2]) Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. Ernst Reinhold. 2. Theil. 2. Periode. n. 151—170. Cf. Cartesius. De prin. philos. m. 3. p. 15.
[3]) Nouveaux Essais sur l' entendement humain. Liv. I. chap. 1. §. 1. Cf. Leibnitz. Epist. ed. Korthold. vol. II.
[4]) Christian Wolf. Psychologia empirica.
[5]) Nuovo Saggio sull' Origine delle Idee. Cf. Della Conoscenza intellettuale di Matteo Liberatore. Parte prima. Capo. 4. Dell' Ente ideale. Art. I. Teorica. p. 323.
[6]) Büchner. Kraft und Stoff. S. 171.
[7]) Filosofia Fundamental por D. Jaime Balmes. Tomo III. Libro cuarto. De las Ideas. Capitulo 30. Ideas inuatas.
[8]) Lehrbuch der Philosophie. IV. Erkenntnisslehre. §. 84. S. 401.

[1]) Kritik der reinen Vernunft.
[2]) Scotus Erigena. De divisione naturae.
[3]) Berkeley. Three Dialogues between Hylas and Philonons. London. 1820.
[4]) Fichte. Grundlinien der gesammten Wissenschaftslehre.
[5]) Schelling. Philosophie der Natur.
[6]) Hegel. Phänomenologie des Geistes. Cf. Encyklopädie.
[7]) Marsilius Ficinus. Theologia Platonica.
[8]) Malebranche. Entretiens sur la metaphysique. Cf. Recherche de la vérité.
[9]) Vincenzo Gioberti. Introduzione allo studio della filosofia.

Digitized by Google

koje je skrajni uzrok svemu te neposredno gledajuć absolutno biće, spoznaje u njem sve stvari.

Ovaj sustav po našem mnienju nije drugo, već uzvišena poezija, neimajuć nikakova razloga za svoju tvrdnju, dapače ona je obavita tolikim mysticizmom, da se napokon razpada u sama protuslovja, ako tko metne pojedine izreke na rešeto logike. Toliko je ipak sigurno, da ni ovaj sustav nije nimalo na korist Darwinovu sustavu, — što se tiče razvitka umnih predstava.

4. Mnogo veću pozornost pobudjuje u našoj razpravi sustav, koj nosi ime tradicionalizam, jer se čini, da s njeke strane ide u prilog Darwinovim nazorom. Sam je Darwin, može biti ni neznajuć za taj sustav natuknuo nješto, što se proteže na nj glede pitanja o postanku umnih predstava. On najme veli, da su se tek onda viša umna djelovanja u čovjeku razvila, kad je već jezik bio podpuno razvijen, i u podpunoj vlasti čovjeka [1]). Zato neće biti suvišno, da o tom sustavu svoj sud potanje izrečemo. —

Premda i početnici i mnogobrojni pristaše ovoga sustava, osobito u Francezkoj i Belgiji, niti s daleka nepristaju uz nazore Darwinove, pače za stalno drže, da mogu svojim sustavom o postanku umnih predstava razbiti sve materialističke nazore; to ipak sadržaje njihov sustav nješto, što bi moglo biti u prilog Darwinovoj theoriji. —

Prvi početnik tradicionalizmu bijaše Bonald [2]). Buduć pako da su se činili nazori Bonaldovi pretjerani, te se nisu dali znanstveno obraniti, kušali su pristaše tradicionalizma i učenici Bonaldovi njegove nazore ublažiti i stegnuti u uže granice; medju ove spada Bonnety [3]) i Ventura [4]).

Bonald stavlja glavno načelo cielomu sustavu, da bez jezika i bez socijalne obuke nemože se poroditi nikakva umna predstava, nikakva misao u čovjeku te bi čovjek bez jezika i bez obuke ostao bez svakoga umnoga života. Zato je jezik i obuka jedino sredstvo, kojim se razvijaju sva umna djelovanja, te bi bez njega čovjek ostao posve nalik životinjam. Po jeziku dakle i po socijalnoj obuci dolaze u ljudski um obćenite predstave i svi ostali viši pojmovi [1]). Ovo glavno načelo razlaže Bonald na široko na više miesta [2]), te svimi silami nastoji, da ga dokaže, jer se na njem osniva cieli njegov sustav. Iz ovoga načela izvadja on nadalje sve ostale zasade: da je prvi čovjek morao neposredno dobiti jezik od Boga, i da mu je morao biti on sam neposrednim učiteljem, koji zaključci dakako neprijaju nimalo Darwinovoj hypothesi.

Videć Bonnety pristaša Bonaldov, da se glavno načelo neda na sve umne predstave protegnuti, stegnuo ga je samo na više umne predstave, koje se nekreću oko posve materijalnih predmeta [3]).

Nitko nedvoji, da jezik i obuka mnogo doprinose k razvitku umnih djelovanja, pače svatko će rado priznati, da su jezik i obuka glavna sredstva, kojimi se umne sile savršenije razvijaju. Istina je i to, da bez obuke i jezika čovjek ostaje na vrlo nizkom stupnju umnoga života, što se može dovoljno izkustvom dokazati. Jer jezik pomaže, da si sve one misli i sve ono znanje, što se drugi velikim trudom i naporom

---

[1]) Derartige Fähigkeiten haben sich beim Menschen nicht eher ausbilden können, als bis seine geistigen Kräfte auf einen hohen Punkt entwickelt waren, und dies schliesst wieder den Gebrauch einer vollkommenen Sprache ein. Niemand nimmt an, dass irgend eines der niederen Thiere darüber Betrachtungen anstellt, woher es selbst komme und wohin es gehe, was Tod sei und was Leben u. s. w. Abstammung des Menschen. I. Band. 2. Capitel. S. 52.

[2]) Bonald. Recherches philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales.

[3]) Annales de Philosophie Chretienne Quatrième série tome VIII.

[4]) La Ragion filosofica e la Ragion Cattolica. Conferenze del R. P. Gioacchino Ventura. tom. I. parté I.

[1]) Il y avait dans le monde de la géométrie avant Newton, et de la philosophie avant Descartes; mais avant le langage, il n' y avait rien, absolument rien, que les corps et leurs images; puisque le langage est l' instrument nécessaire de toute opération intellectuelle et le moyen de toute existence morale. Tel que la matière, que les livres saints nous représentent informe et nue, avant la parole féconde, qui la tira du chaos, l' esprit aussi avant d' avoir entendu la parole est vide et nu. l. c. ch. 2. De l' origine du langage.

[2]) Les vérités particulières ou faits physiques et sensibles sont connus de chaque homme par le rapport de ses sens et les impressions, images ou sensations qu' il reçoit des objets exterieurs. Il n' à nul besoin de langage pour les percevoir, puisque les animaux, á qui la parole a été refusée, les perçoivent comme lui; et la parole ne lui est nécessaire que lorsqu' il veut combiner et généraliser ces images et ces sensations et en faire des notions abstraites Mais en supposant le fait du don primitiv du langage, nous découvrons facilement l' origine pour chacun de nous des idées de vérités générales, morales ou sociales; car ses idées n' étant connues de notre esprit que par les expressions qui les lui redent présentes et perceptibles, nous les retrouvons toutes et naturellement dans la société à la quelle nous appartet nous, et qui nous en trasmet la connaissance en nous communiquant la langue qu' elle parle. Rercherches philosophiques sur le premiers objets des connaissances morales. t. 1. ch. 1. De la Philosophie.

[3]) Quand nous avons dit, que la philosophie ne doit pas rechercher la vérité, par le mot vérité nous avons entendu seulement les vérités de dogme et de morale nécessaires

*

Digitized by Google

postigli, kraćim i lagljim putem prisvojimo, a odtuda proizticе ogromni napredak duševnoga života. Jezik čini takodjer, da možemo laglje, hitrije, i točnije same svoje misli razabirati, suditi, i umovati. Nadalje jezik nam podupire pamet, da si laglje prisvojene misli zapamtimo, i kad hoćemo, opet ponovimo. Napokon jezik jest glavno sredstvo družtvenoga života. [1])

Ali zato nije nipošto istina, što tvrde tradicionaliste, da samo pomoćju jezika i obuke dolazimo do obćenitih predstava.

Jer rieči nisu drugo nego izmišljeni znaci misli, te nisu nuždno vezane s umnimi predstavami. To dokazuje posve jasno razlika, koja obstoji medju raznimi jezici. Ista rieč može biti znak vrlo različitih predstava, i obratno ista predstava može se označiti raznimi riečmi. Ako su pako rieči izmišljeni znaci naših misli, onda nije moguće, da sama rieč ma kojim načinom proizvede u umu obćenitu predstavu. Jer umna predstava mora biti prije nego njezino znamenje, koje suponira nješto, što mora označivati, pokazivati. Nadalje često imademo umnih predstava, za koje nam rieč manjka ili se je nesjećamo; višeput tako brzo mislimo, sudimo, umujemo, da nam rieči daleko za misli zaostaju. Ja mogu rieč čuti i zapamtiti a neznati njezina znamenovanja; i onda nije rieč za me drugo nego puki glas, koji neprobudjuje u umu nikakve predstave. [2])

Zastupnici tradicionalizma navadjaju kojekakvih dokaza, da podkriepe svoj sustav, ali dokazi su njihovi tako loši, da neće nikoga osvjedočiti, ako s njih skine krasnu haljinu trancezke rječitosti. Mi ćemo jedan samo dokaz, koj ima nekakvu vriednost, spomenuti. Vele, da gluhoniemi neimaju nikakvih obćenitih umnih predstava, i da oni, koji po nesreći ostaju izvan ljudskoga družtva posve osamljeni, živu bez svakoga života, posve kao životinje. Taj se dokaz ljubi i samomu Darwinu [1]), jer njega samo posve u kratko navadja, kako ćemo vidjeti malo kasnije, kad budemo s njim imali računa o postanku obćenitih pojmova.

U ovom dokazu razlikujemo faktum, i ono što iz fakta žele tradicionaliste zaključiti. Nu niti je faktum istinit, niti je istinito ono, što na njem osnivaju. Nije istina, da gluhoniemi neimaju obćenitih umnih pojmova, pače je konstatirano [2]) da imaju abstraktnih predstava, da sude i umuju; da pojimaju više stvari, koje su izvan obsega posve materijalnih predmeta.

Da bude taj dokaz valjan, morali bi pokazati, da je obćeniti zakon narave: da svi oni, ako su inače u normalnom stanju, kojim posve manjka obuka i jezik, neimaju umnoga života. No dokazalo se je upravo protivno. Pa kad bi oni i mogli dokazati svoju tvrdnju, onda bi uprav taj dokaz pobijao Darwinovu theoriju. Jer onda bi sliedilo, da se iz životinje nije mogao nipošto slučajno razviti umni život, ako je jedino izključivo sredstvo umnoga razvoja jezik i obuka. Što pako veli Büchner [4]), na kojega se Darwin [5]) oslanja, da djelom iztrošena žena australskoga divljaka težko imade obćenitih umnih predstava, možemo ga umiriti, da ih imade sigurno, i da mu se ona rieč: težko podkrala iz pera. Pa kad bi on našao koju australsku divljakinju, koja nebi imala umnih predstava, našao bi takodjer razlog toj anomaliji, videći da sve druge imadu sposobnost, koje životinje neimaju.

(Dalje će sljediti.)

à croire et pratiquer enseignées en philosophie, c' est-à dire les vérités suivantes: Dieu et ses attributs, l' homme, son origine, sa fin, ses devoirs, les règles de la société civile et de la société domestique; voilà les vérités, que nous ne croyons pas que la philosophie ait trouvées ou inventées sans le secours de la tradition et de l' enseignement; mais nous n' avons nullement voulu comprendre le grand nombre de vérités, qui sont en dehors du dogme et de la morale obligatoire pour l' homme ou qui en dérivent par voie de consequence de raisonnement. Annales de philosophie chretienne IV. série. vol. VIII. pag. 374.

[1]) Della Conoscenza intellettuale. Trattato di Matteo Liberatore. Parte prima. Capo. III. del tradizionalismo. Art. X. Dell' utilità della parola. Cf. Augustinus. De magistro. Liber unus. Thomas Aquinas. Quaest. Disput. Quaestio de magistro.

[2]) Chastel. De la valeur de la raison humaine ou ce que peut la raison par elle seule. Paris. 1854. Cf. Filosofia Fondamental por. Jaime Balmes. Tomo III. Cap. XXVIII. Observationes sobre la relacion de las palabras con las ideas.

[1]) Wie aber andererseits Büchner bemerkt: wie wenig kann das abgearbeitete Weib eines verkommenen australischen Wilden, welches kaum irgendwelche abstracte Worte gebraucht und nicht über vier zählen kann, wie wenig kann ein solches Weib sein Selbstbewusstsein bethätigen? Die Abstammung des Menschen. 1. Th. Cap. 2. S. 53.

[2]) De Gérando. De l' éducation des sourds-muets. Ch. 4. Cf. Vaisse: Ainsi que l' enfant, qui entend, bien que dans des limites plus étroites, celui, qui est né sourd, acquiert, avant d' avoir reçu les leçons directs d' un maître, une masse considérable de connaissances et d' idées. Cf. Bebian. Journal de l' instruction des sourds-muets. etat moral et intellectuol du sourdmuet avant son instruction.

[3]) Vorlesungen über die Darwinische Theorie. S. 190.

[4]) l. c.

[5]) Metaph. IV. c. 5.

Digitized by Google

Alokucija svetoga otca, pape Pija IX.

držana na kardinale svete rimske crkve u vatikanskoj palači.

Vele, da su skrhane noge priestoln Pija IX.; da su striele, koje baca Pio IX. s vatikana, vodene i da ne pale više: pa je ipak glas njegov jeknuo 23. prošloga mjeseca na sve četiri strane svieta, potresav jedne a razblaživ druge. Što je dobrih katolika i novina, raduju se i vesele te hvale bogu, što još ima na svietu jedan muž, star istina i slab tielom, ali uviek mlad i svjež duhom, koj ne zna glasa svoga primiešati lažnim glasom sinova toga svieta, koj se ne umije klanjati surovoj sili, nego daje svjedočanstvo istini i pravici, ne bojeći se pogrda za novac pišućih novina, dá preziruć osvetu silnoga carstva. A sinovi tmine i kužitelji javnoga mnienja biesne i rigaju mržnju proti namjestniku Kristovu, što, ne dajuć se zamamiti sjajem od talijanske vlade nudjena si zlata, usudjuje se javno pred svim svietom odsuditi i prokletstvom udariti njihovo i njihovih zapovjednika griešno djelovanje. „S govorom je svojim, misli Deutsche Ztg., pristupio papa medju neprijatelje njemačkoga carstva, i zato će borba, koju mora izvojevati vlada, od sada biti borba medju njom i kurijom.“ Slične prietnje ponavljaju i bečke židovske novine redom, veleći, da papa govorom svojim zove na boj, da je govor njegov izliev najljuće mržnje i neumirljive srditosti, da je generalno prokletstvo. Zato se ne smijemo čuditi. ako su službene njemačke novine — a s njimi i druge istim novcem pitane — tako hrabre te udri, psuj papu, kad ne mogu njegovih rieči oprovrgnuti. Tako je na primjer službena Nord. Allg. Ztg. mogla napisati sljedeće rieči proti glavi katoličkoga svieta: „Iz te se alokucije čini kano da prima glava crkve gubitak svoga položaja kano svjetovni suveren, dočim ne govori kano kralj nego se spušta u arenu demagogičke rječitosti, gdje je dopušteno služiti se oružjem kleveta. laži i psovaka, a takovim se govorom ne smije služiti suveren govoreć s drugim suverenom.“ — Molimo štioce, neka sada pazljivo proštiju alokuciju, pa neka reknu, spominje-li sveti otac išta, što već nisu novine kano istinu po svietu razglasile; a što ne može zloj stvari dati liepa imena, to se ne smije zahtievati od Pija IX., koj je nekom zgodom izustio vrlo mudru izreku, da se mora riečim povratiti njihovo pravo znamenovanje. Fakta, gospodo, fakta bješe pobiti, a ne dječarski vikati i huliti papu, što nije lažac i hinac kako ste vi. Alokucija glasi :

Častna braćo.

Pravedni i milostivi bog, čiji se sudi ne daju razumjeti ni puti izpitati, dopušta do dana današnjega, da ova apostolska stolica, a s njom cjelokupna crkva uzdiše pod pritiskom dugotrajnoga i okrutnoga progonstva. U istinu položaj Naš i vaš, častna braćo, nije ostao ne promienjen, nego je postao, od dana do dana sve to gori, odkako posjednuše Naše provincije, a osobito od preko dvie godine, kada se je najme ovaj naš častni grad na silu oteo našoj očinskoj vladi. Najbolje je pako pokazalo izkustvo, kako smo Mi već od početka toga progonstva, podupirana hinbenom zlobom bezbožnih sekta a izvedena njihovimi privrženici, koji su znali dobiti vlast u svoje ruke, kako smo imali razloga često u alokucijah i apostolskih pismih posve otvoreno tvrditi. da se zato tako žestoko napada na najviša prava Naše svjetovne vlasti, da se tim utre put, kako bi se i duhovna vlast, kojom se odlikuju nasljednici svetoga Petra, kad bi bilo moguće, posve uništila, da se katolička crkva, dà isto ime Isus ovo zatare, koj u njoj živc i vlada. Najjasnije se to vidi iz neprijateljskoga postupanja subalpinske vlade, a osobito u onih nepravednih zakonih, kojimi se klerici, oteti žrtvenikom i lišeni svoga osobnoga imuniteta, sile na vojničku službu, a biskupom se njihovo pravo na uzgoj mladosti otima; dà na njekih mjestih oteše im i sjemeništa: ali još jasnije pokazaše oni svoju namjeru danas. I u istinu: pošto su se u tom' gradu neke religiozne družbe pred našim očima progonile ili na silu iz svojih kuća raztjerale ; pošto su se crkvena dobra najvećimi porezi obteretila te se ovako predala samovolji državne vlasti: to se je sada zakonodavnoj, kako vele, skupštini predložio zakon sličan onomu, koj se je već u prkos našim prosvjedom i najoštrijim odsudam u drugih dielovih Italije dielomice izveo te bi sada imao i u ovom središtu katoličke vjere učiniti kraj religioznim družbam a prema tomu crkvena bi dobra postala državnom imovinom, koja bi se javnom dražbom prodala. Nadalje taj je zakon, ako mu se u obće ima dati to častno ime, kad se protivi naravnomu, božanskomu i socijalnomu pravu, za Rim i njegovu okolicu puno nepravedniji i pogubniji. Jer dublje još i jače vriedja prava i dobro ukupne crkve, prieti izvoru pravoga socijalnoga dobra, koje su religiozne družbe u neumornoj radinosti i s isto tolikom uztrajnošću i požrtvovnošću promicale i usavršivale ne samo u naših pokrajinah, nego su ga nosile i danas ga još nose u strane krajeve i medju divlje narode, preziruć težkoće, neugodnosti, nevolje dà i gubitak života. Napokon protivi se na osobit način dužnosti i pravu našega apostolata. Jer ako se religiozne družbe ukinu i osiromaše, ako se svjetski kler u skrajnu nevolju natjera i usljed svoje obvezanosti na vojničku službu umanji: to će ne samo ovdje, kano što drugdje, manjkati onih koji bi puku lomili kruh rieči, vjernikom dielili tajne, mladež podučali i kriepili proti bezbrojnim zasjedam, koje joj se dnevice prave; nego se tim i rimskomu papi otimaju pomoćna sredstva, kojih on kano učitelj i pastir cieloga kršćanstva tako nuždno treba za ravnanje cjelokupne crkve. Ako se okrade rimska crkva, staviti će se ruka na onakova dobra, koja su se skupila većim dielom pokloni naših predšastnika, darežljivošću svih katolika te se postavila u to središte jedinstva, i tako će se ono, što je opredieljeno za korist i širenje ciele crkve na bezbožan način upotriebiti na korist pojedinaca. Čim smo dakle razumjeli, da je jedan ministar subalpinske vlade zakonodavnoj skupštini učinio predlog,

Digitized by Google

da će joj takov zakon podastrieti, odmah smo njegovu neprijateljsku namjeru ožigosali u pismu od 16. Lipnja na našega državnoga sekretara, te mu naložili, da on tu novu pogibelj, koja nam prieti kano što i druge naše nevolje priobći poslanikom vanjskih vlasti kod apostolske stolice. Ali dočim je taj nam prieteći zakon u istinu predložen, to zahtieva dožnost našega apostola, da opetujemo zahtieve, koje smo već izrekli, pred vami, častna braćo, i pred cielim svietom, a to i činimo. Dočim Mi dakle u ime Isusa Krista, čiji smo na svietu namjestnik, ovo ružno nedjelo zabacujemo, odsudjujemo zajedno usljed punomoći podieljene svetim apostolom Petru i Pavlu i Nam taj zakon kano što i svaki drugi predlog, koj bi si drzovito uzimao vlast, religiozne družbe u Rimu progoniti, mučiti, ili ukinuti, te ovdje oteti crkvi njezina dobra i prisvojiti ih državi ili ih inače upotriebiti. I zato sada već izjavljujemo, da ne ima nikakove valjanosti, štogod se učinilo proti pravom i baštini crkve; isto tako izjavljujemo, da ne ima nikakove valjanosti, kakogod se došlo u posjed ovih dobara, i nikada neće prestati ova apostolska stolica proti takovoj kradji reklamirati. Početnici pako i promicatelji toga zakona neka se sjećaju cenzura i duševnih kazna, u koje padaju usljed apostolskih konstitucija ipso facto oni, koji vriedjaju crkvena prava, i iz smilovanja prama svojim dušam, koje leže sapete u te duševne okove, neka prestanu gomilati na se srditosti za dan osvete i očitovanja pravednoga suda božjega.

Ali tu težku bol srca našega radi ovih i drugih crkvi božjoj svuda po Italiji učinjenih krivica pomnažaju još progoni, kojim je ona izvrgnuta drugud, a osobito u novoj njemačkoj državi, gdje se ne samo tajnimi spletkami nego i očitom silom onamo ide, da se crkva s temelja razori. Dapače muževi, koji ne samo ne izpoviedaju naše svete vjere nego je niti ne poznavaju, uzimaju si pravo odlučivati o vjeri i pravih katoličke crkve. I dočim ju oni bez obzira vriedjaju, usudjuju se još bezsramno tvrditi, da joj posve ništa na žao ne čine, i kano da im nisu dosti krivice, koje joj čine, vriedjaju ju i ocrnjuju tvrdeći drzovito, da su katolici početnici tih okrutnih progona zato što neće pastiri njihovi i kler sdružen s vjernim pukom više cieniti zakona i naredba civilne vlasti nego najsvetije zakone božje i crkvene, da tako nebudu nevjerni svojoj religioznoj dužnosti. Eda vodje javnih posala, svakdanjim izkustvom podučeni, već jedanput uvide, da nitko od njihovih podložnika ne daje savjestnije caru što je carevo nego katolici, najviše zato što se takodjer savjestno trse dati bogu što je božje.

Čini se, da je istim putem, kojim njemačka država, udarila i civilna oblast nekih švajcarskih kantona dočim je ili izricala sud o dogmah katoličke vjere, ili podupirala odpadnike, ili zaprieke stavljala biskupom u vršenju njihovih dužnosti. Vlada pako kantona genevskoga, premda svečanim ugovorom vezana štititi i braniti katoličku crkvu na svojem zemljištu, pošto je već zadnjih godina izdala nekoliko slobodi i ugledu crkve protivnih zakona potlačita je u novije vrieme katoličke škole, religiozne je družbe neke protjerala a druge lišila prava učenja, a u najnovije vrieme pokušala je častnomu bratu Gasparu, biskupu hebronskomu, uzeti punomoć, koju je on više godina podpunim pravom vršio te ga želi lišiti njegova parokialnoga beneficija, da išlo se je tako daleko te su se gradjani javno pozivali i poticali, da podkopaju crkvenu vladu razkolom.

Nije niti ono neznatno, što trpi katolička crkva u Španiji od svjetovne vlasti. Mi smo najme razumjeli, da se je nedavno predložio zakon, i da je taj zakon zakonodavna skupština prihvatila, zakon najme o dotaciji klera kojim se ne samo prekršuju svečano učinjeni ugovori, nego se njim nogami gazi svako pravo i pravica. Budući da taj zakon onamo smiera, da biedu i nevolju klera još poveća, i da pomnoža sve ono zlo, koje je vlada svojim tužnim postupanjem posljednjih godina izazvala na onaj plemeniti narod na štetu vjere i crkvene discipline; to je dužnost naša proti njemu prosvjedovati, kano što su se pravedno potužili radi njega braća naša, biskupi španski na način, koj dolikuje njihovoj uztrajnoj stalnosti.

Još tužnijih stvari imamo spomenuti glede male istina ali bezsramne hrpe skizmatičkih Armenaca, koji se prije svega trse podlošću svojom i silovitošću potlačiti mnogo veći broj onih koji su vjerni ostali dužnosti svojoj i vjeri. Pod lažljivim imenom katolika uztraju oni u istinu u nevjernosti svojoj proti našemu najvišemu ugledu i proti svomu zakonitomu patriarki, koj je morao, njihovim nastojanjem protjeran, uteći se k nam. Podlošću svojom znali su državnoj se vlasti tako primiliti te su u prkos trudu i spremnosti našega u tom poslu onamo poslanoga legata, i u prkos našemu na visokoga vladara Turaka upravljenoga pisma, oružanom silom prisvojili si za svoju potrebu neke katolikom pripadajuće crkve; da su se na tobožnji sabor sastali te si izabrali skizmatičkoga patriarku; da su dapače stvar dotle dotjerali, te su katolici svoga imuniteta lišeni, koj su do sada usljed javnih ugovora posjedovali.

Ali o pritiscih, koje je do sada na žalost svoju osjetila crkva, govoriti ćemo može biti drugom zgodom na šire, ako se budu i na dalje naše, sigurno pravedne, izjave prezirale.

No usried tolikih uzroka brige i žalosti, radujemo se, što možemo vas, častna braćo, utješiti, kano što i našemu srcu godi divna ustrajnost i radinost katoličkoga episkopata i u spomenutih pokrajinah i drugud, gdje pastiri opasani istinom a služeći se pravicom kano štitom, tiesno sjedinjeni s učiteljskom stolicom svetoga Petra hrabro i odvažno brane to napose to sjedinjeni to besjedom to pismom prava svete crkve, ove svete stolice i svoje, ne preplašeni pogibeljmi, ne oboreni nevoljami, sjedinjeni s klerom i vjernim pukom. I dočim se oni protive nepravednoj sili, dočim odbijaju uvrjede, lukavost i hinbu odkrivaju, podlosti se bezbožnika protive, svjetlo istine svim pokazuju, pravednike kriepe te jakost složne jedi-

Digitized by Google

nosti opostavljaju navali sa svih strana nasrtajućemu neprijatelju, tješe i jače Nas u tolikih žalostih radi crkve. To će sigurno postati silnije, ako se budemo brinuli, da postanu vezi vjere i ljubavi, koji spajaju umove i srca, sve to tjesniji i čvršći. Da se to postigne, biti će sigurno vrlo dobro, da se metropolite crkvenih provincija s svojimi sufragani na najbolji način — kako već gdje okolnosti dopuštaju — u istom duhu i istoj misli zamjenito spoje i jače, te se tim uspješnije oboružaju u zajedničkom nastojanju proti namjeram bezbožnosti.

Pohodio nas je u istinu Gospod, častna braćo, s svojim tvrdim, jakim i hrabrim mačem i dignuo se je dim u srditosti njegovoj i udario je plamen iz lica njegova. Ali zar će Gospod uvjek se srditi a nikad nepomilovati? O ne; jer Gospod ne zaboravlja smilovati se, i u srditosti svojoj ne ostavlja milosrdja; nego on, koj je bogat na smilovanjih, te se umiruje, ako se zaziva; izliti će i na nas obilje svoga milosrdja. Trsimo se u to vrieme milosti umiriti srditost Gospodovu, hrlimo na susret kralju mira, koj će na skoro doći naviestit mir ljudem dobre volje, živući nov život. Pravedni i milosrdni bog, koj je u tajnoj mudrosti svojoj hotio, da se rodimo te gledamo žalost našega puka i svetoga grada te tu stanujemo, dočim je on pao u ruke neprijatelja — on sam neka prigne uho svoje i čuje, neka otvori oči svoje i vidi bezkrajnu tugu našu, i grad, nad kojim se je zazvalo ime njegovo.

Dopisi.

Izpod Tisovca 28. Prosinca 1872. *) Groza me hvata, kada pomislim, kojim putem stupa sadanja mladež, a sinovom tmine kao da to godi. Nebi me srce boljelo, da se to nesbiva u rodnom mi zavičaju, gdje je narod prije sbog svoje pobožnosti, trieznosti i marljivosti po svoj domovini bio na glasu. Čudit ćete se, al je ipak istina, da je njeki Miho Tomac u D..... pucao iz kubure na badnjak prije polnoćnice u župnoj crkvi. Istina, bio je pijan, no pošto je na pjevnici nabijao, morao je znat što radi. Da-li će mjestni župnik kod suda već poradi javnoga morala za tu stvar zauzet se, neznam, al u protivnom bi slučaju svakako trpio njegov dosadanji liepi glas. Isto tako prije pol godine njeki Tomo Radošević iz L..... pucao je hotice na kip bl. djevice Marije na razkrižju Sopačkom. Što je sud, komu je stvar poznata, u tom uradio, neznam, premda sam u neposrednoj blizini. Ovo vam javljam razcviljenim srcem sa željom da bi nas svemogući Bog občuvao od takova bogumrzka djela, te da bi oni, čijim je rukam povjereno stado božje pobrinuli se, da se takovi bezbožnjaci drugim za primjer kazne, jer kada se popusti prvo sliedi i drugo i tako dalje sve do bezvjerja.

*) Nedospjevši zadnji put priobćujemo taj dopis danas. Ako su čini, koji se u tom dopisu pripoviedaju, istiniti — a mi neimamo razloga o tom dvojiti — to se mora od žalosti razpasti srce svakomu prijatelju naroda, kad čuje, da se u njem zbivaju tako divlji čini. Zahvaljujuć se štovanu dopisniku na ljubavi, da je tu stvar prijavio, nadamo se, da neće dopis njegov ostati bez koristi. Ured.

—*k.* Iz Varaždinskih Toplicah. Župa Toplička zavila se u crno, jer joj nemila smrt ugrabi u najljepšoj dobi duhovnoga pastira. Eduard Perok župnik Topličkі preminu dne 2. Siečnja u 35. godini dobe svoje poslje duge i težke bolesti. Da je svojoj braći bio mio i drag svjedočanstvo daje što se jih oko 20 što iz Varašdina što iz bližnjih župa sakupilo da mu posljednju ljubav izkažu. Dne 4. o. mj. u jutro oko desete ure krenu sprovod iz župnoga stana u crkvu; tu se na propovjedaonicu popne veleč. g. župnik vinički Janko Vuković, pokojnikov suučenik i vjerni prijatelj — onaj isti koj mu je prije 5 godina sa istoga mjesta na dan instalacije kod svečanoga uvoda govorio. Spomenuv promjenu medju onda i sada naime koli je veselim čuvstvom i veselim licem govorio onda a kako je sada sve protivno, razloži u kratko ali vele liepo nestalnost ovoga života; zatim prečastni g. predstavnik i kanonik zagreb. Franjo Gašparić koj je vodio kondukt uz podvorbu dvaju župnika odpjeva de requiem, dočim su kod pobočnih dvaju žrtvenika tihe mise čitane. Tielo pokojnikovo sahranjeno je uz mnogobrojnu pratnju tugujućih župljana na župnom groblju tik kapelice kojoj je pokojnik nabavio zvonce. Njegovim je trudom takodjer uredjena mjestna kapela sv. Duha i nabavljeno više crkvenih paramenata. Zasnovao je bio liepe idee glede poljepšanja župne crkve što bi bio sigurno uz pripomoć dobroga i pobožnoga puka topličkoga izveo, da mu je tako čvrsto zdravlje bilo kako biaše odlučna volja. Ljubio je knjigu te i našoj literaturi gdjekojim proizvodom svoga pera privriedio. Bog mu dušu pomilovao i lahka mu zemljica bila! —

Viestnik.

Zagreb. Njeg. Preuzvišenost g. nadbiskup Josip Mihalović odputovao je 5. o. mj. u Budim. Njega prate vruće želje svih pravih Hrvata, da njegovo iskreno i revno nastojanje oko sbilja poštena te sretna sporazumka medju Ugri i Hrvati urodi željenim plodom.

— Preuzviš. g. nadbiskup riešio je svoga provikara presvietl. g. biskupa Pavlešića na njegovu molbu prodirektorije nadbiskupskoga liceja, i prodirektorom imenovao prečast. g. kanonika i opata Andru Jandrića. Isto je tako na vlastitu molbu riešen službe magistri rituum presviet. g. biskup i lektor zagreb. metropolit. kaptola Ignat Kristianović, a tu službu dobio preč. g. kanonik Luka Rumpler.

— † Jučer u pol deset u jutro preminu u Gospodinu Petar Filić, kanonik metropol. crkve zagrebačke i arhidjakon turopoljski u 76. godini života, a 50. svećeničtva. Bolovaše duže vremena od staračke nemoći, i umre primivši pobožno svetotajšta. Bog mu spasio dušu!

Digitized by Google

— Od nove godine izlazit će: Glasnik s. Josipa. zabavno poučni mjesečni list za puk katolički. Izdaje ga i uredjuje Dr. Josip Stadler, profesor na nadbiskupskom liceju. Ciena mu je za Zagreb samo 50 novč., za predplatnike poštom 62 novč. na cielu godinu, a 31 novč. na pol godine. Pak za taj neznatni novac dobivaš svaki mjesec jedan arak za puk ugodna i poučna štiva na liepu papiru iz tiskarne Albrechtove; a što je još više, bit će utisnute najmanje dvie liepe slike. List je sasvim prama njemačkomu Josefsblatu. Sadržavat će: pripoviesti (takodjer sa slikami), priče, doskočice, smješice na temelju vjerskom osnovane; 2. životopise i slike svetaca; 3. poduke u vjerskom i obiteljskom životu; 4. kratko tumačenje crkvenih običaja; 5. kojekakva sredstva domaća proti bolesti. List ovaj hoće da poglavito služi vjerskim potrebam najprostijega puka, po tom nenamjerava našim drugim listovom praviti konkurencije. Kako čujemo 1. se je broj na ogled razposlao svim župnikom. Mi ovo poduzeće radostno dočekasmo, i preporučamo od svega srca.

— „Narodu“ se je već nekolikoput pohtjelo dirnuti u naš list, premda je mogao opaziti, da se mi za njega vrlo malo interesiramo te ga puštamo u miru. Spominjuć za novu godinu medju ostalimi novinami naš list, primjećuje: „naravno da se protivi duhu vremena, da se u nas širi,“ te dodaje toj primjetbi nekoliko poteza. Da se je radje udarilo onolikoput njegovo uredničtvo šakom u čelo, te se zapitalo, što ono u nas širi, bilo bi se zacrvenilo preko ušiju. Prekjučer zadjenuo se je opet „Narod“ za naše opazke glede onoga skandaloznoga plakata u knjižari Hartmánovoj o govoru, koj je tobože biskup Strossmayer držao na zadnjem vatikanskom saboru, te nam kaže, da smo poslovodja bez naloga, što poričemo, da je biskup djakovački taj govor držao. Kad bi „Narod“ prije promislio što napiše, bio bi se sjetio na list biskupa Strossmayera, upravljen na pokojnoga biskupa Feslera, koj smo mi u 15. broju pr. godine priobćili, u kojem listu biskup Strosmayer izjavljuje, da on nije nikada onoga govora držao. „Vi znate, veli on biskupu Fessleru, kao što i svi drugi, koji su bili u saboru, da ja nisam nikada držao takova govora, kakov mi se podmiće. Načela su moja s t e m e l j a protivna onim, koja se razvijaju u spomenutom govoru.“ Mi smo pače izrikom spomenuli taj list, kad smo rekli, da je ob onom podmenutom govoru spomena bilo u lanjskom „Kat. listu“ 11. Trav. Treba-li dakle još posebnoga mandata, da se prosvjeduje proti bezsramnoj potvori, da je biskup držao onaj skandalozni govor? — Jer ne imamo niti zgode niti volje često zabavljati se s Narodom, svjetovali bismo ga tom prilikom, da se radje uči dekinaciju i konjugaciju hrvatsku, nego što kano lud zadirkuje u svakoga, tko mu nije po volji. Na sreću nitko nemari za šaranje Narodovo.

Innsbruck. U glavnom gradu Tirolske ima zavod koj je utemeljio Malfatti, brat urednika „Sendbotea“, Zadaća je toga zavoda, primati zapušćenu sirotčad, te ju podučati i uzgajati, da budu jednoć valjani muževi. U zavodu je bilo 60—80 pitomaca, što bezplatno što za malu plaću; njim su upravljala „školska braća“. Na jedanput ušlo se je u trag nećudorednim činom, te se je zavod zatvorio, djeca razpustila, a jedan brat stavio pod ključ. Mi dakako ne znamo, jesu li braća u čem kriva ili nisu; to će pokazati iztraga, nego gdje ste na svietu vidjeli taj način postupanja, da se zavod zatvori a djeca razpuste zato, što se je p o r o d i l a s u m n j a, da si ovaj ili onaj poglavar dopušta nećudorednih stvari? Zar ne zahtieva pravednost, da se najprije vidi ima li u sumnji istine, pa ako se to dokaže, da se krivac sa svoga mjesta makne i svom strogošću kazni, a ne da se sbog jednoga krivca kazni sav zavod? To je postupanje nepravedno i strastveno, te je zato plemenito učinio vlastnik zavoda, Malfatti, što je proti njemu prosjedovao. Njegov prosvjed glasi: Ja prosvjedujem 1. proti zatvoru moga zavoda tako dugo, dok mi se ne priobći pravovaljani uzrok toga čina. 2. Ako je uzrok zatvora kakov prekršaj, to prosvjedujem tako dugo proti zatvoru, dok mi se ne priobći da se tu radi o takovu, sudačkom odlukom konstatiranom zločinu, koj zahtieva ne samo da se kazni pojedinac, nego da se uništi sav zavod. 3. Prama tomu prosjedujem ja proti tomu, što su se već počeli odstranjivati pitomci te se je tim moj zavod već uništio. Prosvjedujem 5. proti tomu što se je policajno obsjela moja kuća, jer se tim vriedja moje pravo na kuću, i jer se tim krivica čini djeci, koja se nalaze u kući i njihovim obiteljim. Prosjedujem napokom proti tomu, da se itko iz moje kuće odstrani, dok se meni ne priobći zakoniti uzrok toga čina.“ — Nego čini nam se da čestiti Malfatti uzalud prosvjeduje, jer kad si liberalni protivnici crkve preduzmu što učiniti, onda ili u tom ne prieči ništa, niti savjest niti zakon.

Poznanj. Vlada njemačka ide u svojem biesu proti crkvi katoličkoj bez straha napried. Na poznanjskom gimnaziju u Vongovici predavala se je vjera na poljskom jeziku, isto tako držale su se poljske propovjedi, da mladež bolje razumije i radje prihvati rieč božju u materinskom jeziku. Na jedanput puhnulo je u glavu ministru prosvjete, F a l k u, da se mora i vjera predavati i propovjedi držati u njemačkom jeziku. Budući da se je toj barbarskoj zapovjedi protivio dotični učitelj vjere po naputku svoga biskupa, ne ima sada poljska mladež službe božje niti predavanja vjere.

Dopisnica urednička.

G. Láposyju: Ubilježena se nalazi sasvim točno pošiljka, koju navodite, al je dometnuto: da 3 for. za Vas a tri za g. Rogyaka padaju na 2 polul. 1871. U ostalom mi se nadamo, da obavješćujuć ovdje naše štioce a to ponajviše na njihov vlastit zahtiev, o tom kako stoji kod nas zapisana njihova predplata, mi njih nevřiedjamo, nego im po dužnosti služimo, — Gg. Mati Butkoviću, Hergaru, Mačečeviću, Reganu Slankam. Nikoli Batušiću, Madjereku, Petru Matejčiću, samost. ivanićkom: Primili smo 6 for. za 1873 al je duga 3 for. za god. 1872. — G. g. Kostrenčiću, Zeliću, Pečenovskomu, Ad. Petaku: Primili smo 6 for. za god. 1873 al je duga 6 for. za god. 1872. — G. Latkoviću u Brodu: Primili smo 1 for. 50 nov. a duga je 3 for. za god. 1872. — G. Martiću: Vi nam dugujete svu lanjštinu, no g. Ćure ništa.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

[Broj 3. U Četvrtak, 16. Siečnja 1873. [Tečaj XXIV.

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački

KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka. *)

Piše Dr. Antun Kržan.

V.

Duševna djelovanja.

Umne predstave.

(Dalje.)

5. Mogao bi se tko ovdje sjetiti na glasovit sustav, koji se zove Nominalizam, i koji je u poviesti filosofije vrlo znamenit. Da je taj sustav istinit, puno bi pomogao Darwinovoj theoriji. Već u staro doba kao što svjedoči Aristotel [1]) branili su ga: Heraklit efeški i njegov učenik Kratyl; u sriednjem vieku potaknuo ga je opet njeki Joannes Roscellinus, kanonik u Compiégnu, kao što to dokazuje Tennemann [2]). Kasnije našao je u različitoj formi pristaša, i odtuda se je porodila ona velika borba medju nominalisti i realisti u sriednjem vieku [3]). Strogi nominalizam uči, da općenitih umnih predstava ni neima, već da su to prazne rieči, kojim neodgovora nikakva predstava u umu. Mi spominjemo ovdje samo strogi, i pretjerani nominalizam, neobziruć se na različita blažja mnienja nominalista, koje nazvaše konceptualisti [4]); jer neidu nikako u prilog Darwinu, a jošte manje spominjemo razne forme realizma.

Prepirka medju nominalisti, konceptualisti, i realisti nebijaše neposredno o postanku općenitih predstava, već samo o njihovoj objektivnoj vriednosti.

Dakako da je ova razprava morala potaknuti i pitanje, kako [1]) nastaju općeniti pojmovi. Za ovo pitanje nisu niti nominaliste niti realiste stvorili posebnoga sustava, nego su sliedili ideologičke sustave, koji su nam pod drugimi imeni u mudroslovju poznati. Zato nitko niti nebroji nominalizma medju ideologičke sustave, o kojih mi ovdje razpravljamo. Morali smo ipak strogi nominalizam spomenuti, jer poriče obstanak općenitih umnih predstava, a to ide neposredno u prilog Darwinovim nazorom.

Nu tko bi hotio tajiti istinitost općenitih umnih pojmova, taj bi morao dosljedno tajiti i svako znanje, svaku istinu, svaki sud, svako umovanje, jer je sve to obreteno na općenitih predstavah. Da neima u našem umu općenitih predstava, većina rieči nebi imala nikakova znamenovanja; a mi smo si ipak svjestni, da rieči, koje upotrebljavamo kao znamenja nješto znamenuju, i da znamenuju nješto, što je u našem umu, i što je općenito Nebi ni bilo rieči, da neimamo općenitih predstava; jer rieči su samo zato, da znamenuju ono što mislimo.

Nije od potrebe, da ovdje mnogo govorimo o ideologičkom sustavu Aristotela, koj su u sriednjem vieku skolastici poprimili, i svestrano protumačili, napose Toma aquinski na sto miesta [2]). Da ovaj sustav ni malo nesluži Darwinu da podkriepi svoje nazore, vidi se već otuda, što je taj sustav u najvećoj opreci i sa starijim i najnovijim materializmom. On najme predpostavlja

[1]) Metaphys. IV. c. 5.

[2]) Manuel de l' histoire de la philosophie. Traduit de l' Allemand de Tennemann par Cousin. vol. I. Deuxième période. §. 249.

[3]) Dr. Albert Stöckl. Geschichte der Philosophie des Mittelalters. 1. B. §. 38.

[4]) Cf. Die Philosophie der Vorzeit vertheidigt von Joseph Kleutgen. Erste Abtheilung. Zweites Hauptstück. S. 256. Vom Nominalismus. Münster. 1860.

[1]) Cf. Ritter. Geschichte der Philosophie. 7. Bd.

[2]) Summa Theol. 1 P. q. 85. a. 1. 1. P. q. 79. a. 3. Quaest. Disput. Quaestio de mente. Cf. Libertatore. Della Conoscenza intellettuale. Parte seconda. Capo V. p. 201—825.

Digitized by Google

u čovječjem umu posebne drugim bićem nepripadajuće sile, iz kojih potiče umni život. Postanak umnih predstava tumači on ovako. Najprije tvrdi, da je ogromna razlika medju predstavami, koje tvore sjetila ili pako fantasija, i medju umnimi, koje stvara abstrahiranjem um. Sjetilne predstave (sensationes) izražuju samo individualne i vanjske pojave i to samo materialnih predmeta, dočim umna predstava izražava one obćenite biljege na predmetu, do kojih nemogu doprieti sjetila i često na takovih predmetih, koji nisu nipošto materialni, te nemogu djelovati na sjetila.

Da nebudemo dosadni štiocu, razpravljajuć o predmetu, koj u našu razpravu strogo nespada, nećemo na široko govoriti, kako Aristotel i njegovi pristaše razvijaju sav proces postanka umnih predstava, premda se i nam njegov način čini dobar, te i mi spadamo u tom pitanju medju pristaše Aristotelove. Tko želi imati jasan pojam o ideologičkom sustavu Aristotelevu, može o njem obširno čitati u mnogih djelih; posve ga je dobro protumačio Kleutgen [1]), te bi se jedva mogao bolje, točnije, jasnije ovaj sustav protumačiti, nego je to on učinio.

6. Jedini ideologički sustav, koj se slaže s Darwinovimi nazori, i koj može biti čisto po volji Darwinovim pristašem jest nedvojbeno sensizam, ili kako ga njeki obćenitijim imenom zovu empirizam. Buduć da ovaj sustav neposredno zasieca u našu razpravu, prisiljeni smo, da ga točno razsudimo. Akoprem se ideologički sustav svih senzistah napokon na istih skrajnih načelih osniva; to ipak način kako razni senziste razvijaju svoja načela, nije jedan te isti. Zato se sensizam predstavlja u različitoj formi koli kod starijih, toli kod novijih učenjaka. Za najstarije senziste, kao što bijaše Empedokles [2]), mi si ovdje nećemo razbijati glave. Jer oni neimaju ništa, što nebi bili noviji upotrebili, a noviji imadu koješta, česa oni nisu naveli. Nas dakle najviše zanima sensizam po novijem kroju. Spominjemo najprije onu vrst senzisma, koju brani Condillac [3]) i njegovi pristaše. Po njem sva umna djelovanja, a napose umne predstave, nisu drugo nego modificirana osjećanja, koja primaju sjetila [4]).

[1]) Die Philosophie der Vorzeit vertheidigt von Joseph Kleutgen. Erster Band. Erste Abhandlung. Von den intellectuellen Vorstellungen. S. 25—250.

[2]) Aristoteles. De anima. II. text. 160.

[3]) Essai sur l' origine des connaissances humaines. Cf. Traité des sensations.

[4]) Les facultés de l' ame naissent successivement de la sensation, et on voit, qu'elles ne sont que la sensation, qui se transforme, pour devenir chacune d' elles. La Logique. P. I. ch. 8.

Sva umna djelovanja, kao: pojmovi, sudovi umovanja, samosviest, pamet (memoria), viši su razvitak onih nižih osjećanja, koja obavljaju sjetila [1]).

Locke [2]), Englez, premda se drži istoga načela, priznaje ipak nekakvu umnu silu, koja pretvara osjećanja, odakle nastaju obćenite predstave i druga duševna djelovanja. Premda i po njegovu sudu ostaje ova pretvarajuća sila uviek u obsegu osjećanja, i sva umna djelovanja nisu drugo, nego malo savršenija i bolje komplicirana osjećanja.

Büchner [3]), Moleschott [4]), Vogt [5]) i njihovi sljedbenici takodjer su istoga mnienja, da se sva višja umna djelovanja razvijaju iz osjećanja, te nedopuštaju nikakve bitne razlike medju višimi i nižimi duševnimi djelovanji, što se uzroka tiče, pače posve osbiljno tvrde, da svi umni pojavi nisu drugo, već proizvod organizirane materije. Po Büchneru su umne predstave proizvod zajedno djelujućih sila, koje posjeduje materija, isto tako i sva ostala duševna djelovanja [6]). Vogt [7]) istim načinom tumači sav umni život, premda su njeki hotjeli naći razliku medju Büchnerovimi i Vogtovimi nazori; nu ako i jest kakove razlike, tako je neznatna, da je nije vriedno spominjati. Viditi ćemo to kasnije, razgledajuć dokaze, koje navadjaju materialiste za svoje nazore o postanku umnih predstava. Spomenuv materijalistički sustav otvara se vrlo široko polje našemu iztraživanju.

[1]) C' est ainsi, que la sensation devient successivement attention, comparaison, jugement. Essai sur l' origine des connaissances humaines. P. 1. s. 2. ch. 1.

[2]) The Works of John Locke vol. I. Essay conc. human understandig. London. 1854.

[3]) Kraft und Stoff. Gehirn und Seele. S. 120—149. Elfte Auflage. 1870. Cf. l. c. Der Gedanke. S 150—155.

[4]) Kreislauf des Lebens. S. 419 2. Auflage. 1855.

[5]) Physiologische Briefe für gebildete aller Stände. Giessen. 1861. Cf. Vorlesungen über den Menschen.

[6]) Der Gedanke, der Geist, die Seele ist . . . . . der zu einer Einheit verwachsene Complex verschiedenartiger Kräfte, der Effect eines Zusammenwirkens vieler mit Kräften oder Eigenschaften begabter Stoffe. l. c. Der Gedanke. S. 150.

[7]) Ein jeder Naturforscher wird wohl, d nke ich, bei einigermassen folgerechtem Denken auf die Ansicht kommen: dass alle jene Fähigkeiten, die wir unter dem Namen der Seelenthätigkeiten begreifen, nur Functionen der Gehirnsubstanz sind; oder, um mich einigermassen grob hier auszudrücken: dass die Gedanken in demselben Verhältniss etwa zu dem Gehirne stehen, wie die Galle zu der Leber oder der Urin zu den Nieren. Eine Seele anzunehmen, die sich des Gehirns wie eines Instrumentes bedient, mit dem sie arbeiten kann, wie es ihr gefällt, ist ein reiner Unsinn. l. c. Dreizehnter Brief. Nervenkraft und Seelenthätigkeit. S. 333.

Digitized by Google

Najprije po našem osvjedočenju posve je neistinito načelo, da općenite umne predstave i sve više ideje nisu drugo, nego bolje razvijena osjećanja, i da se osjećanja pretvaraju u sva viša duševna djelovanja. Ova metamorphosa čini nam se nemoguća.

Ideje čovječjega uma, osobito višega reda, predstavljaju takve predmete, koji se nemogu nikakovim načinom osjećati, i nikakvim načinom biti predmetom osjetila. N. pr. pojam prava, dužnosti, istine, Boga, reda, odnošaja, i tako dalje, predstavlja nješto objektivnoga, što se nemože sjetili osjećati. Taj veliki dušoslovni pojav neda se zatajiti, kao što su htjeli njeki materijaliste, jer je odviše očevidan. Jer svatko, tko ima te i slične pojmove, svjestan si je da ih ima, a svjestan si je takodjer, da ih nije dobio preko sjetila; a to zato, što je predmet, koj predstavljaju ti pojmovi takove naravi, da niti nemože djelovati na sjetila.

Velika jest nadalje razlika, kako um predstavlja materijalne vanjske predmete, i kako ih sjetila shvaćaju. Tolika je razlika, kako iste predmete um spoznaje, i kako ih sjetila primaju, da nije moguće, da su se umne predstave o istih materijalnih predmetih razvile iz osjećanja. Jer dočim osjećanja samo individualna svojstva predmeta konkretnim načinom predstavljaju, to nasuprot umna predstava izražava predmet općenito i posve abstraktno, i to tako, da posve drugčije spoznaje um n. pr. ružu, nego-li ju primaju sjetila. Mislim, da nitko nije tako kratka vida, te nebi znao razlikovati n. p. umnu predstavu ruže, i osjećanje ruže, videć, da se one biljege, po kojih spoznaje ružu um, nemogu nipošto osjetiti.

Kad bi se umne predstave dale stegnuti na osjećanja, izgubila bi sva glavna načela, na kojih su obretene znanosti, svoju vriednost i absolutnu istinu; to bi upropastilo sve znanosti, do kojih isti materijaliste muogo drže, i širom bi se put otvorio općenitomu skepticizmu. Jer sjetila predstavljaju samo što je individualno, a što je individualno jest samo za onaj, a ne za svaki slučaj.

Rado bismo vidjeli, kako bi svoju općenitu vriednost zadržao principium contradictionis, ili principium causalitatis, koji igra najveću ulogu u svih znanostih, ako umne predstave nisu drugo nego osjećanja Molimo Condillaca, Büchnera, Vogta, da nam kažu, kako se mogu spasiti znanosti od podpunoga razsula, ako bi se razplinule u podpunom skepticizmu? Često moramo, kao što uči logika izpravljati ono što sjetila predstavljaju, da bude istinita umna predstava. Ovakova korektura osjećanja bila bi nemoguća, kad bi se umne predstave razvijale iz osjećanja. Jer u tom slučaju umna predstava stoji u opreci s osjećanjem. N. pr. osjećanje predstavlja sunce kao maleni kolobar, koji se kreće oko zemlje svaki dan, dočim po istini umna predstava predstavlja sunce kao ogromno tielo, oko kojega se naša zemlja kreće. Mi sudimo i umujemo. Ova dva glavna duševna djelovanja su nemoguća, ako umne predstave ostaju u obsjegu osjećanja. Jer dva ili tri osjećanja ostaju uviek za sebe, te jedno osjećanje nije, niti nemože biti drugo osjećanje. Tko je samo malo zavirio u logiku i samo malo razmislio, što je sud, što-li umovanje, taj će se lahko uputiti, da od samih osjećanja nećemo nikada doći do nikakva suda, a jošte mnogo manje do umovanja ma kako god se osjećanja amo tamo prebacivala. Što je htio Condillac [1]) ova duševna djelovanja iz osjećanja protumačiti, to nam se čini tako neumjestno, kao da je hotio svoje štioce za tolike neznalice držati, koji bi bili sposobni njegova protuslovja sliepo primiti za istinu. Isto tako nemože niti Locke [2]), premda nije tako daleko zalutao, protumačiti, a kamo-li dokazati, da su se umna djelovanja razvila iz osjećanja. Čitajuć Condillacove i Lockeove nazore nisam nikakova niti prividnoga samo dokaza, nego našao samo tumačenje, koje neima ni tolike vriednosti, da bude barem mogućom hypothesom. Jer na prvi mah udara u oči nemogućnost, da bi se na taj način mogla protumačiti umna djelovanja duše.

(Dalje će slieditі.)

Za kratak čas.

Liepo ti je pobre pogledati
od Solina do Trogira grada,
ter Kastele ravne razgledati
koje no su prilika Misira.
Kačić.

Bila je to vesela vožnja, kad smo ja i moj prijatelj Špiro na brzih kolih hrlili iz Spljeta put Kastela ravnih. Da je komu čuti bilo, kojom smo vatrom ponavljali skladne stihove našega narodnoga pjesnika! Nijedan se nas nije istina mogao podičiti niti zvučnim glasom niti tankim sluhom, ali srca su naša gorila svetom vatrom domoljubja, mi je nismo mogli zatvoriti u tiesne grudi naše, nego smo joj dali oduška u narodnoj pjesmi. S jedne i druge strane zeleni briežuljci, narešeni lozom i

[1]) Traité des sensations.

[2]) l. c. Essay conc. human understandig.

*

Digitized by Google

maslinom, u srédini more, to plodno dalmatinsko polje, a na obalah s obie strane krasna sela, ponoseća sa svojimi liepimi i bogatimi crkvami. Na putu susretasmo žarkovita lica krasnih kastelkinja i kršna tjelesa junačkih Dalmatinaca. Ponosio sam se, što sam mogao reći, da su to moja braća, kojim je najveća želja spojiti se što tiesnije s nami. Jednako mi je zujio u ušiju onaj liepi pozdrav, koj sam čuo stupivši iz parobroda u stari grad Šibenik. Pred prvom najme kućom stojaše hrpa Dalmatinaca u narodnom odielu, zabavljajuć se u prijateljskom razgovoru. Kad smo im se primaknuli, upraviše poglede na nas, a jedan starac skinuvši kapu s glave povikne: „Živili ako ste narodnjaci"! Ja sam u čudu izvalio oči, takovu se pozdravu nisam nadao. Moj se je drug prije odgovoru domislio: „jesmo dušom i srcem," odzdravi on svojoj dalmatinskoj braći. „Živili", vikne kano iz jednoga grla ciela plemenita družba. Pa da se nije moje srce prelievalo veseljem, čuvši mjesto talijanskoga takov pozdrav!

U rodnom mjestu miloga druga Špire upoznao sam se s jednim prijateljem, čija mi se je uspomena zasadila duboko u srce. Nikada neću zaboraviti onih sladkih časova, koje smo skupa sproveli.

Jest to svećenik od jedno četrdeset godina — prava duša. U njem sam upoznao revna svećenika, vruća domoljuba i na žrtve spremna prijatelja. Radio je više godina u vinogradu Gospodovu, žrtvujući sve sile za dobro i vječno i vremenito svojih milih Dalmatinaca. Rado je nosio jaram Kristov, komu bješe priviknuo od djetinstva, ali braneći pravdu i istinu nije znao zaprieka. Nije dakle čudo, što nije bio po volji onim, koji hoće, da se sliepo promiču namjere njihove, ne pazeći jesu-li na korist to duševnu to tjelesnu narodu. Sva sreća, što je bio život njegov čist ko žeženo zlato, ko zrcalo na kojem nije moglo niti najzlobnije oko opaziti praška. Ali ipak ga je bolilo, što se njegovu nastojanju meću zaprjeke, a uz to je bio i slaba zdravlja, pa za to odluči, povući se u svoje rodno mjesto, da na srcu stare majke svoje, koja ga ljubi više nego sebe, sprovede ostale dane života. Zamoli dakle biskupa, da ga radi vječne boležljivosti rieši službe. Uvidiv biskup, da bi škoda bila, da taj revni svećenik prije vremena iztroši slabe sile svoje u težkoj službi, zadovolji mu želji. I sada on već neko vrieme žive u rodnoj kući, dieleći s svojom vriednom rodbinom zalogaje i zasladjujući starici majci posljednje dane. Ne ima u njega nagomilana zlata, ali ima ono što je vriednije od srebra i zlata, ljubav katoličkoga puka; ne ima na njem bogatoga odiela, ali narod poštuje njegovo plemenito srce, koje se krije pod izlizanom haljinom. I on je tim zadovoljan. Postao je svećenik radi Krista, i posjedujući njega i ljubav puka, ne traži ništa više.

Setajući s njim po mjestu, bila je prava slast gledati, kako trči sve i staro i mlado, i mužko i žensko k njemu kano k otcu, te ljubeći mu ruke govore: blagosivajte. „Kako to, prijatelju, rekoh mu ja u šali, da se neće nitko zaboraviti, te poljubiti meni ruku mjesto vam?" — Moj se je prijatelj malo pocrvenio, bilo bi mu sigurno milije, da su uz njega i meni ljubili ruke. „Vas još ne poznaju", odgovori mi on. — Pravo veliš, mislio sam u sebi. Za te znaju, da si čestita duša, da ih iz srca ljubiš, da žrtvuješ za nje sve, da im služiš i danju i noćju, a mene ne poznaju, ja mogu i nebiti takov.

A kad smo koju kuću posjetili — jer i to je on meni za volju učinio — kako se je to pred nas nosilo najbolje vino, i što je bilo dobra zagriznuti. Nijedna nas kuća nije zaboravila pozvati ili na objed ili na užinu. Moj je prijatelj imao za pravilo po kućah ne uzimati ničesa — doprinosio je k tomu valjda i njegov slabi želudac — i tako je na meni ostalo breme, kušati svagdje vatrene sokove dalmatinske loze.

Ali nisam namislio danas pripoviedati sve, što sam doživio u liepih Kaštelih. Jednu samo, na prvi pogled posve neznatnu, ali za domoljubna svećenika sigurno zanimivu stvar želim taj put priobćiti.

Vraćajući se jednoga posljepodne sa šetnje, gdje mi je moj prijatelj natrgao liepih smokava, kad nije bilo naći grožđja ni za liek, pozove me, nebi-li hotio posjetiti njegov stan. Ta mi je ponuda bila vrlo draga, jer sam si i sám želio poznati njegovu čestitu obitelj. Otvoriv mi vrata, ne stane ga časak, a ja sam za to vrieme imao zgode, razgledati se po sobi. U malenoj, siromaškim posobljem providjenoj sobi nije bilo ništa osobita do množine knjiga, koje sam vidio na stolu, na ormaru i na tlu. Prijatelj se brzo povrati i mi sjedosmo razgovarat. Za čas se otvore vrata, a u sobu stupi djevojka u najljepših godinah: na licu joj se razcvala mladost, a iz očiju joj gledala čednost i blagost. Metnuv pred nas kavu, liepo se nakloni i ode, ne rekav rieči. Moj prijatelj, kano da je nije opazio, pripoviedaše dalje.

„Kakova je to djevojka?" zapitah ga ja.

„Moja sestrična", bijaše mu odgovor.

„Pa kako to, da vam nije ništa rekla?"

„Moja vam kuća, reče on, vrlo poštuje svećenika. Znajući oni, da ja imam svoga posla, da ljudi dolaze k meni ili pitat za savjet ili za što molit, ne dolaze u moju sobu nego u opredieljeno samo vrieme ili kada koga zovnem. Imam-li ja časa, onda idem k njim, te se razgovaramo i zabavljamo. Vidite, ova djevojka ljubi me i štuje kano otca, još nedavno kad sam jače bolovao, služila me je danju i noćju, tako da sam se već počeo bojati, da će i ona oboljeti; ali jer je opazila vas, i vidila da ste svećenik nije se usudila ništa reći." — Ne mogu izreći, kako mi je taj odgovor bio drag. Tu dakle ne treba praviti poklone cieloj kući, ako si došao posjetit svećenika.

Posrkasmo kavu, a ja zapalih cigaru. Prvo mi je bilo, zamoliti prijatelja, da mi pokaže, ima-li što starih hrvatskih knjiga. Uslužni prijatelj uzme tražiti po cieloj sobi te mi donese mnogo knjiga. Ja ih uzmi pregledavati, dok se je mrak čvrsto uhvatio. Kraj ostalih riedkih

Digitized by Google

i znamenitih diela, koja sam si pobilježio, nadjoh i crkveno pravo u dva svezka, koliko sam mogao na brzo opaziti, napisano liepim hrvatskim jezikom i temeljito. Imao sam puno volje to djelo uzeti sobom, ali mi je bilo mučno zaprositi prijatelja za tako vriednu stvar, znajući da mi on nebi mogao molbe odbiti. Zamolio sam ga ipak, da bude tako dobar, te mi to djelo pošalje, ako bi ga kada trebao. Razumije se, da mi je obećao želju izpuniti. „Ne kvarite si i onako slabe oči," opomene me prijatelj i namiesti knjige na staro mjesto, pošto mi je dvie za uspomenu poklonio.

Nikad neću zaboraviti toga večera. Naslonjeni na otvoreno okno gledasmo u more, koje je pod nami mrmljajuć valjalo tihe valove. Na kraju mora bilo je vidjeti na više miesta mičuće se svjetlo: bijahu to ribari, koji su izišli u lov na ribe, držeći u lievoj ruci svjetlo, da ih primame, a u desnoj mač, da ih nabodu. Čulo se nije ništa nego udaranje ure i jednolično pjevanje dalmatinskih težaka. Tihi vjetrić poslje sparna dana bio je za nas prava slast. Nauživ se krasnoga prizora, zatvorismo okno te se bacismo na sjedala.

Kako je bila moja glavna zadaća sakupljati dobrih hrvatskih besieda, zapitam prijatelja, ne ima-li on može biti što takova blaga. On mi odgovori, da sam ne ima ništa takova, nego da je vrlo liepih besieda našao medju knjigami pobožne grofice L., koju sam dobro poznavao, jer je bila tako dobra te nas jednom pozvala na objed, i da će mi ih on, ako hoću, za porabu pribaviti.

„Ovih dana, uzme mi pripoviedati, i to je ono što sam želio danas priobćiti štiocem, prekapajuć medju besjedami, namjerio sam se na jednu, koja pokazuje, kako je nekad bio puk naš dobar i pobožan. Vidi se iz te besjede, da je onda vladala medju pukom prava kršćanska ljubav i da nije bilo nikad čuti teže kletve. Na jedanput doseli se u mjesto nekakav zao duh: pomutila se je kršćanska ljubav, čula se je prva ružna kletva. Tom prilikom držao je dobri župnik, čiju ste sliku mogao vidjeti dolje kod grofice, onu besjedu. Moralo mu je srce pucati od žalosti! Najprije govoraše proti onim, koji su povriedili kršćansku ljubav, dokazujuć im, kako je velika njihova grjehota, kad pogaziše onu kriepost, koju je Gospodin najviše preporučao učenikom svojim, te je hotio da se na toj krieposti razpoznaju sljedbenici njegovi. A onda nastavi od slabosti i uzrujanosti drhćućim glasom: „Ostario sam i osiedio medju vami, te sam se radovao, da ću skoro smiestiti kosti svoje medju kosti roditelja vaših, koje sam ja prije odpratio na groblje. Dobri su bili roditelji vaši, i ja sam mislio, da ćete i vi biti, kakvi su bili oni, i da ćete se na njihovih i na mojem grobu moliti za pokoj duša naših. I sada, gdje već stojim s jednom nogom u grobu, napuniste gorkošću srce moje. Zašto me nije Gospodin pozvao k sebi prije, nego sam morao doživiti ovu žalost! Gospode uzmi me iz sredine puka toga, da ne čujem više tako težke uvrjede tvoje a žalosti moje!" Iznemožen prestane starac. Oči su mu se zalile suzami. Težki uzdisaji i glasan plač sakupljena puka pokazivaše, da su rieči starčeve pogodile u srce.

Jedva je minulo podne, evo najstarijih i najuglednijih glava cieloga mjesta kod župnika, da ga mole u ime svih župljana za oprošćenje, te mu obećaju, da će se popraviti. Starac ih je primio liepo kano otac djecu. „Niste vi, djeco moja, veljaše on, uvriedili mene nego otca nebeskoga, i zato moramo svi skupa moliti njega za oprošćenje." Na predlog župnikov složiše se u tom, da će cielo mjesto držati svečan provod, te pjevajuć litanije svih svetih moliti Gospodina, da zaboravi na ružuu kletvu, koja se je u župi prvi put čula. Provod je bio upravo sjajan. Što je samo moglo doći, bilo je prisutno. — Poslje provoda nije bilo više čuti onako ružne psovke. Barem u besjedah, koje je poslje toga čina držao župnik, ne ima traga, da bi im bio taj grieh spočitao. „Vidite, prijatelju, završi moj drug pripoviedanje, da je negda naš puk bio vrlo dobar, pa zato je bio blagoslov božji kod njega. Nije niti sada, hvala bogu, zločest, ali mu kletve i psovke nisu više tako mrzke kako nekoć." „Niti kod nas se ne drže provodi sbog ružnih kletva, primjetih ja, jer im nebi bilo kraja ni konca." — Hoće-li se kada povratiti ono srećno vrieme, kada je naš narod tako se bojao uvriediti boga?

*

A ti don Vice, kad ti stigne ovaj list, žrtvuj časak uspomene tvomu prijatelju, koj poštuje u tebi revna, jer za vjeru i narod na žrtve pripravna svećenika. *R.*

Govor biskupa Strossmayera na vatinskom koncilu.

Primite, molim Vas, gospodine uredniče, ovo mojih redaka u Vaš štovani list.

Hrvatskoj knjizi pritrusio se minuloga ljeta mal al' otrovan izrod tudjega sjemena, da tudjinskimi bludnjami: nevjerom i zakonskom zlobinjom komu god se oljubi. Takovom je nakazom po tudjinstvu zlo pročuvena knjižica, koja nečistom namjerom, lažnim hinstvom i brezprimiernom smjelošću noseć na čelcu ime preuzv. biskupa djakovačkoga dotumarà jurve i tamo u naše krajeve i pod svitom se hrvatskoga jezika kazuje i nudja. Mislim na govor, koj supostati svake vjere podmiću tomu biskupu, da ga je tobože izustio u crkvenom saboru, u Rimu. Žalostan je pojav jagmiti se za tudjimi manami zamićuć tudjih kriepostij; a nije ga ni potješljivo, kada se nauzprek opetovanoj, i u nas razobćenoj jasnoj izjavi istoga biskupa: da je ta beseda puka izmišljotina, i da on nikada, nikdje i ničim onakovih načela ni svojao, ni zastupao nije (Srav. Zagreb. katol. list 11. Sieč. i 11. Trav. min. god.) — na javi preporuča spis sablazljiv svakomu hrišćaninu, kojegod ko bio izpoviesti, nije l' brezbožnik, il' u zakonu nehajnik.

Ja podpisani obsvjedočen, da izdavači, pa prodavači te nevjere naperuju, budi da i nehotice, na čast sveće-

Digitized by Google

ničku i dostojanstvo biskupsko onoga muža, kojega naš najpače narod štuje kako vazdanjega junaka hrišćanskih načela, ovim i opet (Srav. onaj list 11. Sieč.) izričem, da je taj govor — sprvine utlačen u Firenzi brezimeno, a kašnje nekdje u Englezkoj i Njemačkoj lažnim pridievkom ozvan — jedino izdašnoj prodji za ljubav izmišljen i svetogrdno skovan, i da nikojim biskupom u crkovnom sboru nije bio izušćen.

Čuvajuć ja pri sebi izvorni rukopis svih i savcatih saborskih govora preuzv. biskupa djakovačkoga, ter bivši kako činovnik i sam u crkovnoj skupščini dužan sam ovaj primjet svetoj istini, pravomu počitanju prama tomu crkovnomu dostojanstveniku i ljubavi prama svojemu rodu, komu želim, da se svakoj laži otme, tere da svoje zaslužne i odlične glave dostojno cieni i veliči. Samo neprijaznici kako naroda našega, tako biskupa Strossmajera mogu i odsada tolik' očitu laž po našem svietu raznašat, a štogod je poštena neće jim već toga zanata zavidjat.

Dr. *Nikola Voršak,*
kanonik svetojerolimski u Rimu

Ludovik Napoleon Bonaparte.

Razcar francezki umro je 9. o. m. u Chiselhurstu u Englezkoj. Novine mu pišu svakojake nekrologe, i hvale ga i kude prosudjujuć njegova djela; no malo koje važu ta djela vagom svetišta, te se sjećaju Onoga, koji drži vas sviet u svojoj svemožnoj ruci. Napoleon je proneo slavu oružja francezkoga po svoj zemlji, otvorio je Francezkoj vrela blagu i bogatstvu, slovio je kano velik, veći od strica si, i da će svoje priestolje utvrditi do vieka. Dvadeset i dvie godine radio je neumorno na djelu svojem — ali sve badava, nije mu bilo blagoslova. Francezko oružje je polomljeno, strašno i naglo kako nikad prije; blago i bogatstvo francezko izvlače nemilice Prusi, kan da nemisle ostaviti ni pare, a priestolje napoleonske pače iste tuillerije leže razvaljane; sám Napoleon morade neslavno i neveselo u tudjoj zemlji izpustiti dušu. To je sud božji, reći će mnoga kršćanska duša, i slavu uzdati Onomu jedinomu: koj je jedini velik, jedini Gospodin i jedini svevišnji, komu čast i slava u vieke! No i zapitat će se vjerna duša, za što je Gospodin tako uništio toga velikana i njegovo djelo; pa će se tu i nehotice sjetiti, da je Napoleon stajao god. 1859. na vršku svoje slave, kad je u savezu s Italijom počeo lomiti papinsku vlast, a od toga vremena da je očevidno počeo padati. Tako isto kažu katolički povjestnici da se je godilo njegovu na oružju silnomu stricu. Nevjera će se dakako rugati takovim opazkam, jer za nju nebitiše božja providnost; ali bog boguje, bilo to ljudem pravo ili krivo. Sama Allgemeinerica augsburžka kaže da Napoleon nije bio velik muž, za to što se je služio nemoralnimi sredstvi za svoje svrhe, tim morda i nehotice priznavajući, da nemoralna djela nezaslužuju ni uspjeha ni pohvale. Napoleon je izneo i izveo princip gotovih čina, proti principu kršćanskom: justitia regnorum fundamentum; ali se gotovi čini njemu samu osvetiše. On je dao izvesti proti papinoj svjetovnoj vlasti gotove čine, pa na temelju gotovih čina odrekao papi pravicu. Može tko misliti o svjetovnoj vlasti papinoj što ga volja, toga ipak čovjek pravičan neće nikada odobriti, da se proti vladam i državam stvaraju onakovi gotovi čini, kako su po sduhi i volji Napoleonovoj stvoreni proti papi. Pa i Bog je tako sudio i dao gotovim činom od 4. Rujna 1870. samomu majstoru gotovih čina oduzeti vladu i priestolje; dočim Pio IX. još sada sjedi u svom vatikanu, premda ga neštite ničiji bajoneti, nego jedino veličanstvo i svetost njegove apostolske časti. No ni Talijani nisu na temelju gotovih čina jošte utvrdili svojega kraljestva, nit imaju tako brzo izgleda, premda im u poslu više nitko nesmeta, usuprot ih svojom simpatijom podupire sva Europa. Oni su izrekli Napoleonu u svom parlamentu neumrlu zahvalnost, i grad Milan odlučio mu je staviti spomenik; al da za to može znati i čuti Napoleon, žalostna bi mu bila ta utjeha, da je uzdigao kraljestvo talijansko a svoje srušio. Sad je Napoleon podpao pod pravični božji sud, pa sretan, ako radi kazna ovdje pretrpljenih ondje nadje obilatije milosrdje. On je primio otajstva umirućih kako su novine javile, pa s tim, kako se je nadati, i jedinu pravu utjehu od one vjere, kojoj je gdješta u prilog uradio, makar joj je više učinio štete. Pio IX. požurio se je telegramom utješiti njegovu razcviljenu udovicu; njegova molitva, jer molitva progonjena pravednika, pomoć će i duši nesretnoga pokojnika. Bog bi dao, da se kraljevi i vladari videć sud božji nad silnim Napoleonom neogluše na ono Davidovo: Et nunc reges intelligite: erudimini, qui judicatis terram!

Viestnik.

Zagreb. Mi smo već često čuli i čitali, da je „Narod“ kučiški list, pa sudeć po materijalu, kojim se na nas nabacio radi našega odgovora u posljednjem broju, moramo reći da je sbilja kučiš najprostije vrsti. S takovim listom prepirat se značilo bi dirat u Augijinu pojatu. Dužni smo ipak glede toga lista nešta reći našim štovanim štiocem. Kad je „Narod“ prošle godine cynički upravo iznosio na javu svakojake ružne stvari proti mnogim svećenikom, koji su mu bili mrzki porad svojega političkoga mnienja, da ih osramoti i ako bi se dalo liši svakoga ugleda i upliva: tada se je našao gdjekoji svećenik, koja bi nas poticao, da „Narod“ udarimo po poganih ustijuh. Osobito je uvriedilo mnoge čestite svećenike, kad se je čulo i dakako vjerovalo, da su sramotne denunciacije Narodove dale povoda sumnjam pače i iztragam od strane crkvene vlasti proti onako ocrnjenim. Mi smo pako bili osvjedočeni, da će svatko razborit na brzo, ako ne odmah, uviditi, što vriedi Narodovo ruženje, pa s preziranjem baciti iz ruku list, komu nije sveto

Digitized by Google

ničije poštenje; napose da će ga odbaciti svaki čestit katolički svećenik, bio kojega mu drago političkoga mnienja, jer tko će rado čitati rugobe proti bratu svomu, osobito kad zna da to ni njemu nije na diku, a crkvi i čitavomu svećenstvu da bi moglo izaći na štetu! Za to smo držali za suvišno išta direktno spominjati u našem listu o Narodu. Ako je tko mislio, da u tom nismo radili pametno, netreba mu da razkapa vas lanjski smetnjak Narodov, neka samo pogleda u njegov ljetošnji 6. i 7. broj. Ono što je o nas napisao, dovoljno je da bude naše postupanje podpuno opravdano. O biskupu Strossmayeru neće nitko ni očekivati, da Narod liepo piše, al će morda misliti, da će „Narod“ barem umuknuti pred očitom istinom, makar je ova i Strossmayeru u prilog. Dà, zar „Narodu“ vriede kakovi razlozi, kad mu se čovjek nemili?! Njegovi miljenici dakako ljudi su izvanredni; on ih diže i uznosi na toliko, da bi svako čedno lice na takovu svoju hvalu moralo od rumenila poniknuti: ali Strossmayer — on mora biti ne samo ultra liberalan, nego i lud i bezbožan. Evo što nam odgovara Narod na našu primjetbu u našem posljednjem broju. „Čemu je, veli, trebao Strossmayer pisati Fessleru, koj kano tajnik najbolje znade, što i kako je svaki govorio. Nigdje nismo čuli, da bi Fessler dementirao bio te novine, što bi on bio mogao činiti njekim poluzvaničnim karakterom.“ Dakle sám Fessler nije dementirao one njemačke novine, koje su razniele Strossmayeru podmetnuti vatikanski govor: a da šta je ono, što se čita u našem lanjskom broju od 11. Travnja, koj smo broj mi već dva puta baš izrikom iztaknuli?! Može-li biti veće bezobraznosti, neg-li je ova Narodova! Ali da, Narod nečita onoga što mu se nemili, jer mu istina u protivnika nije draga; on nije ništa o tom čuo, pa dosta. No onda se barem nemože u grieh upisati ni Strossmayeru, a ni siromašnomu uredniku „Kat. lista“, ako Narod ništa poštena nečuje; nit se može od njih zahtievati, da se s „Narodom“ prepiru. — Po tom moramo da šutimo i na one uvriede, koje je „Narod“ u pomenutih svojih brojevih bacio na ovdješnje nadbiskupsko sjemenište: na klerike, predstojnike, a najpače na odstupivšega porad bolesti od rektorstva prečast. g. kanonika Vebera. I na presvietl. g. biskupa Pavlešića usudio se baciti sjenu za to, što je vikarskimi poslovi dosta obterećen, morao položiti teret prodirektorstva. Mi ta fakta samo spominjemo na utjehu onim mnogim, koje je dosada grizao „Narod.“ Doista barem urednika ovoga lista osobno neboli ništa, kad ga grdi „Narod“; usuprot bio bi neutješiv, da ga „Narod“ uzme ozbiljno po svojem načinu hvalisati, jer bi se jako bojao, da će mu karakter kod mnogih poštenih ljudi doći u sumnju.

— „Obzor“ br. 10. piše „da je Talliánu, Magjaru i kanoniku zagrebačke nadbiskupije povjereno — kako „Pesti Naplo“ javlja — da podnese izvješće o pitanju odcieplenja Medjumurja od zagrebačke nadbiskupije“, pa nas pita: Kako to da „Kat. list“ o tom ništa nezna, a „Pesti Naplo“ zna?“ Mi sbilja o tom ništa neznamo, ali ni prečast. g. Tallián, kako nas je izvolio osobno uvjeriti. On nam pače reče, ovlastiv nas da možemo i javno izreći: da je on bio uviek proti pomenutomu odcieplenju i sada da je; da je on to pokazao godine 1867., kad je zaladska županija potakla bila ono pitanje, pa kad bi sbilja on imao sada podnašati o tom pitanju kakovo izvješće, kako mu se podmeće u Obzorovoj viesti, da bi to izvješće glasilo sjegurno proti odcieplenju Medjumurja od zagrebačke nadbiskupije. Nego se isti g. Tallián domišlja, što je moglo dati povoda onoj viesti u Obzoru, dotično u Pešti Naplóu, ako je Obzor dobro čitao. Kaže naime da je stojalo u „Zala Somogyi Közlönyu“, da je on, t. j. Tallián, naimenovan nadbiskupskim nadzornikom za medjimurske *bezkonfesionalne* škole, što će valjda reći: nadbiskupskim komisarom, da se rečene škole opet učine konfesionalnimi. Ta viest da je prošla i u peštanske novine, valjda i u Naplo, premda ni ona nije istinita, barem koliko je njemu poznato. On je istina bivši još u Legradu poticao preuzv. g. nadbiskupa, da se pobrine za konfesionalne škole medjumurske videći, kako su već nekoje postale bezkonfesionalnimi, i da ga je svjetovao, neka bi za Medjumurje porad posve različitih ondješnjih odnošaja naimenovao posebna diecezanskoga nadzornika: ali da bi ob ovom posljednjem stvorena bila kakova odluka da nezna.

— *Šematizam* nadbiskupije zagrebačke za godinu 1873. dotiskan je, te će se ovih dana razašiljati po nadbiskupiji. — Društvo svetojeronimsko u Zagrebu držat će sljedećega četvrtka 23. o. m. u 10 sati u jutro svoju glavnu skupštinu u jednoj dvorani ovdješnjega nadbisk. sjemeništa, kamo se članovi uljudno pozivlju da dodju u što većem broju.

Njemačka. U predzadnjem broju prošle godine priobćili smo pismo, koje upraviše nadbiskup i biskupi englezki na braću, biskupe njemačke, da ih tješe u nevoljah i bodre na uztrpljivost. Na ovo pismo posla nadbiskup kolinski nadbiskupu vestminsterskomu sljedeći odgovor: „Prečastni gospodine. Preliepo pismo, koje su prečastni nadpastiri katolika englezkih upravili na njemačke biskupe, i koje sam ja zajedno s častnim listom Vašega gospodstva primio 21. Studenoga, to je pismo i mene i braću moju, njemačke biskupe, kojim sam ga odmah priobćio, puno i utješilo i razveselilo, a to tim više, što smo bili tužni radi nedavno razglašene neprijateljske izjave iz Englezke na korist protivnikom crkve u Njemačkoj. Iz srca sve moje braće i po njihovu izričnom nalogu zahvaljujem se Tebi, prečastni gospodine, i svim nadpastirom u Englezkoj iz svega srca za ono otvoreno i vriedno svjedočanstvo bratinske ljubavi i zajedničtva, i spajam s tim pouzdanu molbu, da nam Vi, kako ste nas ugodno utješili, tako budete vašimi pobožnimi molitvami na pomoć u toj težkoj nevolji, koja nas je pritisnula, dok se povrati vrieme mira i pokoja. A tomu se nadamo

Digitized by Google

od onoga, koj crkvu svoju i njezinu slobodu, sada u Njemačkoj u okove sapetu, nad sve ljubi.“ Na kraju lista javlja nadbiskup, da su njemački biskupi poslali na svetoga otca molbu, da naredi, da se svetkovina Bonifacija, apostola njemačkoga, u svoj crkvi slavi kano festum duplex, te poziva i englezke biskupe, da se i oni s istom molbom obrate na svetu stolicu, kako bi se na taj način po zagovoru njegovu Bog što prije smilovao crkvi u Njemačkoj te joj podielio mir. — Englezki biskupi prihvatiše poziv nadbiskupa kolinskoga, te već poslaše molbenicu u Rim. — Gospod je istina poslao kušnju na crkvu svoju, ali joj je dao i vodja, koji će tu kušnju pobieditи. Kada ovakova sloga vlada medju katoličkimi biskupi, ne ima se crkva božja plašiti neprijatelja.

Pruska. Od nove godine počela je Pruska i jače rat na katoličku crkvu. Odazvala je svoga poslanika od pape; minister pako Falk predložio je pruskomu saboru zakonske predloge: ¦ob obuki i namještaju svećenstva, o crkvenoj jurisdikciji i o prelazu na drugu vjeru, te je uzprkos protuslovja od strane katolika stekao od sabora, da ti predlozi dodju što prije na dnevni red.

Švajcarska. Koliko zla mogu počiniti u crkvi božjoj svećenici, kojim je crkva krava muzara, i koji drže za cilj svoga svećeničkoga života dobiti što mastnije službe i što više odlikovanja: to pokazuju najnoviji u istinu prežalostni glasovi iz kantona, Aargau. Već je više godina mnogim župnikom toga kantona, koji su znali podlim svojim nastojanjem bez svakih zasluga zadobiti najbolja beneficija, bila najglavnija briga, da udju u ljubav na čelu vlade stojećih bezvjernika i slobodnih zidara, a za duševno dobro svoga stada slabo ih je boljela glava. Kod ne jednoga mogao si vidjeti slike onih njihovih prijatelja, a za slikom pape ili biskupa uzalud si se ogledavao. Zadnjih godina pustili su si mnogi rasti brade, bacili su svećeničko odielo u kut a obukli šarenu nošnju svakoga lika. Sviet je to gledao; iz prva ga je boljelo, a poslje se je odvratio od nevriedna popa, a s popom bacio je i vjeru. Reći rieč koja bi mogla uvriediti uši svjetske gospode — toga su se čuvali kano vatre. Tako su sami svećenici pripravili zemljište, da na njem posije u zgodno vrieme vrag svoje sjeme. To je vrieme došlo. Agent Bismarkov, Reinkens, dao je ton, a prihvatiše ga bezvjerni vikači. A svećenici? Liepo šute, da si nenaškode; puštaju rovati vraga, samo ako pusti njihove dohodke u miru. Evo što piše katolički list „Botschaft“ o jednom takovu slučaju. „Mumpf, naša občina, prešla je u nedelju (28, Prosinca) glasovanjem na stari katolicizam. Gospodin župnik Ursprung bio je takodjer prisutan; ali se je povukao natrag, samo da nemora reći rieč za obranu svoje vjere. On je mogao u kratko i mirno protumačiti dogmu o nepogrešljivosti: tim nebi bio dirao u slobodu sviesti, niti u slobodu glasovanja. Ali čovjek nemože dviema gospodarima služiti.“ Što će biti svemu tomu posljedica? To, da će se ta gospoda prije ili kašnje ljuto kajati. Reći će se: narod vas više netreba, a uzalud vas nemožemo plaćati. Onda će biti prekasno domišljati se pameti.

Francezka. Po novom zakonu o porotah, nemože nitko biti porotnikom, tko nevjeruje u Boga. Prema tomu izbrisan je već iz listine porotnika Karlo Robin, učeni materijalista. Da liberalni listovi na taj natražnjački čin francezke vlade iz svega grla viču, lahko je razumjeti. Ali vlada je francezka mudro uvidjela, da se od čovjeka, koj nevjeruje u Boga, nije nadati pravice. Tko nepriznaje Boga u nebu, tomu je bog trbuh a savjest žep.

* O liberalnih novinah našega vremena izrekao je vrlo istinit sud ne koj jezuita nego Ferdinand Lassale, kad piše: „Lažljivost njihovu i pokvarenost, moralnu zloću njihovu nadmašuje samo njihovo neznanje. Tužna srca tvrdim očito: ako se naša presa totalno nepromieni, ako bude ta novinska kuga još petdeset godina biesnila; to se mora duh narodnji pokvariti i do dna raztrovati. Niti najdarovitiji narod toga svieta, niti Grci, nebi bili takovu presu preživjeli. Da se radi sramotna dobitka sva vrela narodnoga duha truju, da se narodu svakim danom duševna smrt nudja — to je zločin, koj ja najviše mrzim.“ Lassale nije mogao liberalne prese bolje označiti. Ali na nesreću, dočim se manji zločinci brižno zatvaraju, da nebudu pogibeljni pojedincem, daje se tim velikim zločincem, koji rade o zlo cielim narodom, podpuna sloboda! Jadni narodi, koji moraju svojimi žuljevi hraniti zlotvore svoje!

* Na pojedinih je mjestih 19. viek u istinu već daleko dopro. Tako se je na primjer prošle godine ustrojilo u Palermu „družtvo učenika satanovih.“ Cilj je tomu družtvu pobijati religiozno praznovjerje, vršiti slobodu i toleranciju, upotrebljavati presu i škole, da se što više razširi uvjerenje, da netreba niti Boga niti vjere za moralan život. — Sličnih stvari javlja Protest. Kirchenzeitung iz Amerike, gdje se raznosi i mnogo ljubi nekakova, vragu na čast sastavljena, pjesmica. Napomenuti list donio je na njemačkom prievodu svu pjesmicu, mi priobćujemo samo posljednju strofu:

Gelobet sei der Teufel,
Der Gott zum Lügner macht,
Und lehrt, dass nicht das Wissen
Zum Tode uns gebracht.

Dopisnica urednička.

G. Laposyju: Stvar je u redu. Vi dakako niste kriv bili nesporazumku, ali ni mi. — G. Šagovcu: Vaš se račun s našim podpuno slaže. — G. Milošu Nikoliću: Plaćeno za Vas 3 for. Gledat ćemo da dobijete zahtievane brojeve. — G. Lederu: Za Vas je plaćeno 1 f. 50 n. — G. Mlinariću Kneg: Vi dugujete još 1 f. 50 n. za lanjsku godinu; za ljetošnju pako plaćeno je 1 f. 50 n. — G. Sokoloviću: Vaš je stari dug podpuno namiren. — Gg. Vrbecu, Vlašiću Marjan, Mihaljeviću Berač Topiću kap. : Upisano 3 f. na ovu godinu, al je još duga 3 f. za god. 1872. — Kapucinom riečkim: Primismo 3 f. za 1873., al za 1872. nije ništa plaćeno.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 4.] U Četvrtak, 23. Siečnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

V.

Duševna djelovanja.

Umne predstave.

(Dalje.)

Tko ipak želi pobliže vidjeti, kako je nespretna ota hypothesa, ako nemože toga sam razsuditi, neka pogleda Balmesa [1]), koji vrlo dobro pobija Condillaca i Lockea.

Opet se moramo i na ovom mjestu s Büchnerom i s njegovimi privrženici sastati, da ga izpravimo, ako je moguće, on bo dira i u pitanje o postanku umnih predstava Što se tiče ostalih duševnih djelovanja, o tom će biti kasnije govora, premda je njegov običaj miešati stvari posve različne, tako da je često vrlo težko razabrati, što ide skupa. Neriedko govori u istom članku o više stvari, dakako dosta površno, što nedolikuje mužu, koji želi sama sebe i druge osvjedočiti; a neukim je ovakov način vrlo pogibeljan, oni bo, nebudući izvježbani, nemogu dobro razabrati, što valja što-li nevalja.

Najprije nemožemo Büchneru oprostiti, što se je usudio tako lahkoumno s Cottasom tvrditi, da je svejedno, bili materialistički nazori po ljudskom umovanju logički ili ne; pametni ili ludi; potrebiti ili čudnovati [2]). Ako po materialističkih nazorih nemogu obstojati zakoni, koje propisuje ljudskomu umu logika, kojim će se načinom moći istina naći? Zna-li Büchner, što je istina? Ako se čovjek nemože osloniti na ljudsko umovanje, što vriedi onda cieli Büchnerov nauk (von Kraft und Stoff)? Molimo ga, na što se je on oslanjao, kad je snovao svoje nazore, ako je svejedno bili oni logični ili ne? Je-li mogao tko zadati teži udarac Büchnerovim nazorom, nego si je zadao on sam, kad priznaje, da se nemogu u sklad dovesti s logičkim načinom mišljenja? Ako Büchner nemože protumačiti po svojih nazorih zakone umnih djelovanja, pa ako mu je jedina utjeha skepticizam, mi ga žalimo, ali ga nemožemo sliediti, osim ako logika nije drugo nego bolest pomućena mozga, koja se lieči mrzlom vodom.

Mi smo dokazali, da se umne predstave nemogu razviti iz osjećanja. Što dakle navadja proti tomu Büchner? On pripovieda na više miesta o toj stvari svašta [1]). Mi ćemo ovdje samo ono navesti, što strogo spada na pitanje o postanku umnih predstava. Njegovi dokazi, kako smo ih mogli razabrati, jesu sljedeći:

1. Navadjajuć mnoge naravske pojave, dokazuje, da umne predstave nisu kako je to mislio Plato, Descartes i neki drugi mudroslovci, čovjeku prirodjene, već da su naravska iztraživanja čvrsto dokazala načelo već starim dobro poznato: nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu. Mi poznajemo vanjski sviet samo posredovanjem sjetila [2]).

---

[1]) Filosofia Fundamental. Tomo. III. Libro Cuarto. De las ideas. Capitulo. I. Ojeada sobre el sensualismo. Doctrina de Locke. Doctrina de Condillac. Contradiccion de este filósofo. Cap. II. La estatua de Condillac. Imposibilidad de explicar el juicio y la memoria. Cap. XII. El sensualismo de Kant. Esto coincide con el sistema de Condillac.

[2]) Die empirische Naturforschung hat keinen andern Zweck, als die Wahrheit zu finden, ob dieselbe nach menschlichen Begriffen beruhigend oder trostlos, schön oder unästhetisch, logisch oder inconsequent, vernünftig oder albern, nothwendig oder wunderbar ist. Kraft und Stoff. Schlussbetrachtungen. S. 275.

[1]) Kraft und Stoff. Gehirn und Seele. S. 120. Der Gedanke. S. 150. Angeborene Ideen. S. 181. Sitz der Seele. S. 155.

[2]) l. c. Angeborene Ideen. S. 171.

Digitized by Google

Istina je i po našem sudu, da pojmovi nisu ljudskomu umu prirodjeni, i da sve znanje o svih vanjskih bićih, koja nas okružavaju, dobivamo posredovanjem sjetila. Ona fakta, koja navadja Büchner, potvrdjuju dovoljno taj zaključak. A to je znao već Aristotel i premnogi stariji učenjaci, koji su poprimili aristotelički sustav o postanku umnih predstava, kao što smo na drugom mjestu rekli. Niti se može pohvaliti Moleschott [1]), da je on prvi oprovrgao ideologički sustav prirodjenih umnih predstava, a jošte manje Büchner.

Ali otuda jošte nesliedi, da se umne predstave razvijaju iz osjećanja, ili da je mozag njihov jedini neposredni uzrok; jer smo malo prije jasno dokazali, da se iz samih osjećanja nikad nemogu razviti umne predstave. Morao bi dakle Büchner pokazati, da naši razlozi nevriede ništa, i da oni naravski pojavi, koje on navadja vrlo dobro kao dokaz proti sustavu prirodjenih pojmova, ujedno zahtievaju, da umne predstave nisu drugo, nego bolje razvijena osjećanja. Ono posljednje niti je on dokazao, niti se može dokazati iz onih fakta, koja navadja i u tu svrhu, da pobije i izključi prirodjene pojmove.

2. Drugi dokaz, koj navadja Büchner na dugo i široko, vrlo je znamenit, i jedini, koji bi mogao odlučiti, jeda-li imaju njegovi nazori o postanku umnih predstava kakovu znanstvenu vriednost. Zato nas mora vrlo zanimati, da svestrano vidimo, koliko se možemo na njega osloniti. Po anatomiji, physiologiji i pathologiji obstoji uzki savez medju duševnimi djelovanji i moždjani, te različite promjene moždjana uplivaju na umna djelovanja i njihov razvoj. Odtuda zaključuje Büchner [2]) kao nepobitnu i posve očevidnu istinu, da su svim umnim djelovanjem jedini i neposredni uzrok moždjani.

Ovomu dokazu, u koj se materijaliste najviše uzdaju, imamo neizmierno mnogo spotaknuti, a česa nećemo moći na ovom mjestu, želimo na drugom mjestu učiniti. Jer ovaj dokaz posiže na sve strane, zato ćemo biti prinuždeni često se na nj obazrieti. Neka nas dakle nitko nekori, ako nebudemo svih njegovih prigovora ovdje spomenuli, jer ćemo imati tečajem razprave priliku mnogoput sastati se s ovim dokazom materialista.

U dugom dokazivanju Büchnerovu treba najprije vrlo oprezno razlikovati čisto gola fakta naravoslovnoga iztraživanja i način umovanja, kojim on svoje zaključke i rezultate iz onih fakta izvadja. Tko bi zaboravio ovo dvoje razlikovati, težko bi opazio, kako su slabi i nesigurni njegovi dokazi. Jer on kuje svoje dokaze tako, da navadjajuć koj naravoslovni faktum tako ga predstavlja, kako najbolje pristaje u okvir njegova sustava.

Navedimo dakle najprije čisto gola fakta, koja navadja Büchner i njegovi pristaše, pa tek onda vidimo, što se može iz njih znanstveno zaključiti, da se neuzmogne nitko na nas radi pristranosti potužiti. 1) Moždjani crnca manji su od moždjana Europejca, i zavoji moždjana su redji. 2) Lubanja od amerikanskih Indijanca jest malena i osobita oblika. 3) Zemljakom nove Hollandije manjkaju skoro posve više česti moždjana. Ovo isto se može reći o Karaibah. 4. Moždjani žena po Peakoku [1]) važu manje nego moždjani mužkaraca. Po njem iznose ženski moždjani 44 uncije, a mužki 50. Dr. Hoffmann u Šlezkoj našao je medju 60—70 slučaja, da su poprieko ženski moždjani za dvie uncije laglji nego mužki. Lauret mjerio je glave od 2000 ljudi, te je našao, da su poprieko promjeri (Durchmesser) ženskih glava manji od mužkih. Dočim normalna težina ljudskih moždjana iznosi 3—3½ funta, imali su moždjani glasovitoga naravoslovca Cuviera preko 4 funta. Prof. Broca u Parizu mjerio je lubanju glasovitoga pjesnika Schillera, te veli da nije nikad našao veće od njegove. Tiedemann vagao je moždjane triuh od poroda šenutih (blödsinnig), te je našao, da je njihova težina bila medju jednim i dva funta. Lauret je našao, da su glave, bile mužke ili ženske, ako neimaju u obsegu 16 palaca, većinom tupe. Moždjani glasovitoga pjesnika Lenau-a, koji je umro od ludosti, vagali su samo 2 funta i 8 uncija. Parchappe iztraživajuć 782 bolujuća od ludosti, našao je, da su poprieko moždjani ovih nesrećnika manje vagali. Tako isto se je kod Kretina opazilo, da su njihovi moždjani kršljavi i nepodpuno razvijeni. 5) Flourens pokušao je mnoge vivisekcije, te je pronašao na živih kokoših, kada im je umjetnim načinom malo po malo česti moždjana izvadio, da su one ostale žive, ali su izgubile duševna djelovanja, koja opažamo kod zdravih životinja. 6) Huške je opazio, da životinje, čim su na višem stupnju savršenstva, tim imadu moždjane s dubljimi brazdami, tim više zavoja i grana, a tim manje na oko simetričku sastavinu.

---

[1]) Es ist in unserm Verstande Nichts, was nicht eingezogen wäre durch das Thor der Sinne. l. c.

[2]) l. c. Gehirn und Seele. S. 120.

[1]) London journal of. medic. 1851.

Digitized by Google

7) Iztraživanjem engleza Peackoca znademo, da težina ljudskih moždjana raste do 25. godine, ostaje nepromienjena do 50. godine, a onda počimlje padati. Po Simsu raste njihova veličina do 30. ili 40. godine, tek medju 40. i 50. godinom imadu najveći objam. Kod staraca postaju manji, stisnu se na njekih mjestih, tako da medju zavoji nastaju praznine, kojih prije nije bilo. Po Schlossbergeru opaža se kod staraca chemička sastavina moždjana nalika onoj u djetećoj glavi. Kod djece razvijaju se moždjani malo po malo, njihovi su moždjani s početka žići, sadržavaju više vode, imaju manje masti, a nevide se jošte vlakna (Faser) razvijena, kao što kod odraslih. Ona čest, koja se zove substantia cinerea, slabo je na površini razvijena, zavoji (Gyri) su redji, i tako dalje.

8) Tko nezna, da čovjek probliedi od straha, da se pocrveni od srama i od srditosti? U radosti plivajućemu svjetle se oči, puls tuče brže; strah prouzroči omiljavicu; jed pomnaža žuć; sama misao na ogavni predmet goni na bluvanje i kvari tek. Duševni rad pospješuje tek, a po Dawysu pomnaža životinsku toplinu. Sangvinici živu kraće i brže, a obratno phlegmatici. Koji imadu kratak vrat, oni su živahniji i strastveniji od onih, koji se mogu dugim vratom ponositi. Značaj konja i pasa cieni se po dužini vrata. Pavry mogao je bjesnoću (Tobsucht) tim obustaviti, što je stisnuo vratnu kucavicu (Halsschlagader); a Fleming,s [1]) je istim pokusom prouzročio u zdravom čovjeku san.

9) Bolesti spolnih organa mogu biti uzrokom Satyriase i Nymphomanije. Upala, dugotrajni pritisak, veća ozleda moždjana skopčana je s duševnimi bolestmi, n. pr. nesvjesti, bjesnoćom, ludošću. Roman Fischer u Pragu sekcirao je 318 lešina od umrvših u tamošnjoj ludnici, na petorici nije našao nikakve pathologičke promjene, na 32 lešinah samo nije vidio nikakve pathologičke promjene u moždjanih i na njihovih kožicah. Professor Heschl [2]) opazio je sitnozorom u moždjanih nekoga melancholika okorjele stanice živaca (verknöcherte Nervenzellen). Isto je tako Dr. Leidesdorf [3]) našao u dvih slučajevih ludosti skopčane s bjesnoćom neuredno stanje onih stanica, koje se zovu Ganglienzellen u moždjanih.

10) Albers u Bonnu pripovieda, da je sekcirao moždjane od više takovih osoba, koje su život ponajviše sprovele umnim radom, pa je našao moždjane jako čvrste, i onaj dio, koj se zove substantia cinerea (graue Substanz), kao takodjer zavoje posvema razvijene.

Pače isti klobučari znadu, da izobraženije klase pučanstva nose poprieko veće šešire, nego li niže, dakako radi veće glave!

Eto naveli smo nepristrano čisto gola fakta, kojimi se služe materialiste, napose Büchner [1]), da dokažu svoje nazore o duševnih djelovanjih. Što se dakle dade iz tih fakta strogo znanstveno zaključiti, ako želimo posve nepristrano suditi?

Najprije nepobitna je istina, da obstoji physički savez medju duševnimi djelovanji i moždjani kao centralnim organom cieloga živčanoga sustava [2]).

Ovu su istinu priznavali već najstariji učenjaci, pače o njoj i mnogo razmišljavali [3]).

Vjerojatno [4]) je i po našem sudu, premda jošte nije posve znanstveno i sigurno dokazano [5]), da veličina, težina, ustroj, i sastavina moždjana u takvu stoje physičnom savezu s duševnimi djelovanji, da se iz moždjana može sigurno zaključiti na njihov veći ili manji razvitak. Mi smo vrlo skloni, da priznamo u obće ovaj naravski zakon.

(Dalje će sliediti.)

Socijalna nevolja u Londonu.

Bogatstvo Engleza postalo je već prirječjem. U kupalištih i drugih zabavištih ne ima milijega gosta od Engleza: njegovi su žepovi puni zlata, tu možeš svaki korak, koj njemu za volju učiniš, skupo računati. Bio sam prije tri godine u nekom kupalištu. Došao je ovamo i jedan Englez samo na nekoliko dana. Njegov je dolazak morao biti vrlo drag podvornikom u gostioni; čim ga opaziše, lukavo su si namigavali. Za nekoliko dana spremi

[1]) Brit. Rev. April. 1855.

[2]) Oesterreichische Zeitschrift für praktische Heilkunde. 1862.

[3]) Allgemeine Wiener-Med. Zeitung. 1864.

[1]) l. c. Gehirn und Seele. S. 120—139.

[2]) Pour le physiologiste, qui se fait une juste idée de la propriété des phénomènes vitales, le rétablissement de la vie et de l' intelligence dans une tête sous l' influence du sang oxigéne n' a rien absolument qui soit anormal ou étonnant; ce serait le contraire seul qui serait sur prenant pour lui. En effet, le cerveau est un mécanisme congu et organisé de fagon à manifester les phénomènes intellectuels par l' ensemble d' un certain nobre de conditions. .... Il ne faudrait pas tirer de ces expériences des conclusions, qu'elles ne comportent pas. Cl. Bernard. Introduction à l étude de la médicine expérimentale. P. 160.

[3]) Aristoteles. De anima. l. III. Cf. Thomas. Aquinas. De veritate. I. 11. Summa Theol. Q. 84. art. 7.

[4]) Bischoff. Ueber den Unterschied zwischen Thier und Mensch. Wissenscaftliche Vorträge. Braunschweig.

[5]) Wagner. Vorstudien zu einer wissenschaftlichen Morphologie und Physiologie des menschlichen Gehirn als Seelenorgans. Göttingen. 1860.

*

Digitized by Google

se naš Englez otići. Podvornik mu donese račun, koj se je i Englezu učinio prevelik. Mi drugi ljudi išli bismo s takovim računom pred sud. Englez učini drugče. „To je zbilja smiešan račun“, reče on i izplati ga do novčića. Tako je on učinio, jer nije znao, kako se krvavo zaslužive novac.

Blago ne pada iz neba. Ako netko ne radeći ništa a razsipno trošeći ima jednako pune žepove: to mora biti drugi, koj se krvavo muči te si uz to od ustiju otrgava. Gdje ima puno i velikih bogataša, tamo mora biti puno i velikih siromaka. Strašan primjer podaje London. Tu se vidi sjaj i nečuvena razkoš s jedne strane, a s druge grozna bieda i nevolja. Od tri milijuna stanovničtva žive trećina u najvećem siromaštvu. I kakovo je to siromaštvo! U Londonu cvate industrija, da je milota gledati, ali zato se od nevolje savijaju radnici, da je strahota gledati. Dokazano je, da je promet pamučni u 90 godina uništio već tri pokoljenja; kod lončarije padaju radnici kano muhe od prsne bolesti, a njihovi potomci bivaju sve redji i slabiji; švelje kašljucaju od — suhe bolesti. A kakovu dobivaju plaću radnici za tako mučan posao, koj ih prije vremena baca u grob? Takovu, da se ne mogu niti pošteno nahraniti, da si nadomjeste izgubljene sile. Nego puno je groznije, što se nejaki crvići — od sise jedva odučena djeca sile na posao i te kakov posao! U ciglanah i vapnjačah naći ćeš medju radnici djecu od pet, šest godina raditi od rana jutra do noći bez počinka, bez odmora, ako neće od gladi umrieti. Po službenih viestih ima u Londonu djece od pet godina, koja šiju rukavice, 14—16 komada na dan. Ako diete izgubi od napinjanja i plača oči, vodi ga mati s očalima u bolnicu, a kada se oči malo poprave, hajd opet na posao, da se zasluži kruh. Ako trebaš mjesec dana roba, s kojim moreš činiti što te je volja, podaj materi 1 ili 2 šilinga, ona će ti posuditi za to vrieme svoje rodjeno diete. Godine 1865. viećalo se je u Londonu, kako bi se na put stalo ubijanju djece. I bilo je vrieme, da se o tom vieća, jer je dokazano, da ovdje svaka trideseta sirota mati ubija svoje diete. Što je bila posljedica viećanja? Ništa. Siromaci su ostali siromaci, a grozno siromaštvo bilo je upravo uzrok onih strašnih zločina.

Je-li dakle čudo, što u Londonu pokraj industrije cvate i prosjačtvo i lupežtvo?

Ima tu prosjaka svakojakih. Jedni se odievaju liepo i živu gospodski, dok imaju zašto. Kad ne stane novca, bace liepo odielo i navuku poderano, pa hajd prosjačit. Ovdje se izdavaju za dalje rodjake ili prijatelje te prose u to ime za podporu; ondje, ako im se pruži zgoda, kradu, što im pod ruke dodje. Prosjaci londonski nisu ludi, oni su prosvietljeni. Da im zanat više nosi, izdaju se po dogovoru: ovaj za izslužena ili ranjena vojnika, onaj za nesrećna trgovca; taj za propala plemića ili zaboravljena pisca. Jedni se bace na javnu mjestu na zemlju vičuć, da umiru od gladi; drugi se pričinjaju, da ne mogu od slabosti ni govoriti te pružaju ljudem listić, na kojem stoji napisano, koliko već dana nisu u ustima vidjeli komadića hljeba. Oni imaju i svoje posebne znakove, kojih ne razumiju drugi ljudi. Te znakove ostavljaju na kućah, koje su posjetili, te iz njih mogu drugi prosjaci razumjeti, kako im se valja vladati: moraju-li s liepa prositi milostinju, ili je može biti bolje, oštro zahtievati prosjački porez. Velik broj englezkih siromaka sačinjavaju nesrećne djevojke, koje su za mladih dana mislile, da je pametnije bacite se u naručaj bludu nego si rukami krvavo služiti kruh. Nekoliko ih godina ljuljaju talasi sreće, a kašnje padaju sve niže i niže, napokon se obaraju u — Temzu.

Prosjačiti je bolje nego raditi. Radnik se muči i tare ko crv, a napokon ostane ipak gladan. Prosjak ne makne ni ruke, a na svršetku dana zaslužio si je više nego najmarljiviji radnik. Ne daju-li ljudi s dobra, zna se prosjak i namrgoditi. Toga se pogleda ljudi boje, pa — vade novac. Sada ćemo razumjeti, kako je mogao prof. Lazar Kronay godine 1857. proglasiti javno u novinah, da on nauča u šest lekcija teoretički i praktički, kako valja prosjačiti; na vanjske upite da odgovara za primjernu nagradu pismeno. Tako dakle ima u Londonu pokraj običnih i izučenih prosjaka, a ovi su puno pogibeljniji, jer su i drzoviti i s malim nezadovoljni.

Ali svakomu se siromaku neće prosjačiti: stid ga je drugoga moljakati, a i po malo teče prosjaku. Zašto prositi za novčić, ako možeš sam oteti forintu. Otuda ona velika množina lupeža u Londonu. Oni čine državu u državi: dobro su organizirani, imaju posebne zgrade, u kojih stanuju; imaju svoje krčme i svoje dućane. Što kupe, to plate odmah i dobro — nestoji ih ništa. Oni imaju svoj jezik, koga osim njih nitko ne razumije; imaju — a to je još čudnovatije — i svoju posebnu literaturu, gdje se u nebo dižu najljući lupeži te se braći predstavljaju kano uzornici. Drže skupa ko židovi: stigne-li koga pravica, braća će ga iz njezinih ruku izvinuti; oni se brinu za svoje bolestnike, pokapaju mrtve, podupiru obitelji po smrti njihovih glava.

Nemojte misliti, da su svi londonski zločinci na taj se zanat dali, što ih je nesreća u životu na to natjerala. Ne, većina njih lupeži su po zanatu, od mladosti za to izučeni. Otac je mislio, da ne može većega dobra učiniti djetetu nego ako ga nauči vješto krasti, a sin je bio marljiv učenik otca. Već za rana daju djeci lutke s tobolcem, urom, prsteni, da se vježbaju — u kradji. U Londonu su tako reći ciele škole za zločince. I tako se uzgajaju takova nesrećna djeca u kradji i zločinih, da dozriju za tamnicu i vješala. Poštena čovjeka drže za neprijatelja, činovnike za tirane, svećenike za hince.

Zločinci londonski ne konkuriraju, ne kvare jedan drugomu posla; oni su razdieljeni u odbore, svaki ima svoj cilj i posebna sredstva. U prvi razred spadaju oni, koji provaljuju u kuće ili napadaju ljude na javnih mjestih. Godine 1859. pobudili su obću pozornost garoteri.

Digitized by Google

Oni su obično išli na lov po trojica te su navaljivali na ljude i po danu i po noći. Jedan je udario žrtvu, da je pala u nesviest; drugi ju je počeo gutiti; a treći je pograbio, što god je na njoj bilo vriedna. U ono je vrieme pisala Morning Post, da sav London stenje pod despotizmom lupeža. U drugi razred spadaju lupeži, koji gledaju žrtvu svoju najprije opiti, a onda ju makar do naga svući. Lupeži te vrsti liepo se odievaju, sladko govore i ugodno zabavljaju. U niži razred spadaju oni, koji ciljaju na žepove; oni svoj zanat tjeraju na mjestih, gdje je velika stiska: u živahnih ulicah, omnibusih, gostionah, crkvah. Ako se zanimaju za žepove mužkaraca, imenuju se buzzeri; ako su im pako miliji žepovi žena imaju ime wirei. Drugi opet gledaju više na igle, sate ili drugi nakit. U najniži red spadaju oni, koji neće prezrieti niti ptice, ako se slučajno na nju namjere, niti liepa psa, zelja i tako dalje. Pa što čine s ukradenimi stvarmi? Nose ih u zavode, u kojih se takove stvari za mal novac kupuju, a takovih je zavoda u Londonu puno.

Vuče-li vas srce ići u London? A ipak stoji London na vrhuncu današnje prosvjete, bogat je zlatom, znanjem i umienjem. Ali ta prosvjeta nije od boga, pa zato niti ne vodi k bogu: njezini plodovi pokazuju na strašan način, da je i sjeme zlo.

Biste-li vjerovali, da vam reknem, da ima gdje na svietu čovjek, koj se ponosi svojom učenošću, te tvrdi, da je prosjačtvo i lupežtvo upravo znak i dokaz prave prosvjete? Jedan se je takov učenjak prije nekoliko mjeseci pojavio u Hannoveru. On dokazuje na 9 strani svoga djela, koje pod zviezdicom napominjemo, da je znak velikoga napredka u današnje vrieme, što se je zabacio svaki „drugi etički princip“ te vlada samo „egoizam;“ što počimaju izčezavati pojmovi „dobro i zlo“ „pravedno i nepravedno“, te na njihovo mjesto dolaze pojmovi „zgodno ili nezgodno“, „koristno ili nekoristno.“ „Ludo je bilo (thöricht) što je sviet prije uzkraćivao sebi, da bude bolje drugomu, jer je bolje odbiti prosjaka, nego se ganuti milosrdjem prama njemu.“ Što danas svatko za se gledi a potlačuje drugoga, to jo silan napredak, jer se tim obilno razvija (Darwinova) borba za obstanak. „Izkustvo potvrdjuje, veli naš pisac doslovno, da oni najsigurnije biju boj života, koji idu za vlastitim interesom bez svakoga obzira, kojim je svako sredstvo dobro, ako im samo pomaže; dočim oni ljudi svoje glave (Sonderlinge), koji se daju sapinjati sviešću i požrtvovanjem, zlo prolaze, potiskuju se na stran te ih smrvljuje kolo vremena.“ — Načela toga darwiniste grozna su za svakoga poštena čovjeka, pa ipak, koliko ih ima, koji ih izpoviedaju, ako i ne u teoriji a to u praksi. I to su oni, koji su krivi tolikoj nevolji najniže klase u današnje vrieme. „Grabi, grabi“, čuje se s jedne strane; „jao gladan“, odgovara se s druge. Tko je čovjek mora mu kod toga srce plakati. —

Humanitarno odgojivanje.

(Piše Komorski, župnik.) *)

Tko je pomnjivo čitao nove od bečkoga državnoga vieća skrojene školske zakone, mogao je opaziti, da se ondje sigurno s nekom namjerom i posve nenaravnim načinom moral postavlja pred religiju, kad se od učitelja i učenika zahtieva „ćudoredno religiozni uzgoj“ kano da je religija kakova nuzgredna stvar, ili kano da sliedi religija iz morâla, a ne morâl iz religije. Tu se moral više cieni kano stvar praktična i zato se stavlja na prvo mjesto, ali se zato niti religija nezabacuje, nego se samo zapostavlja moralu. — Poznato ono načelo „budi samo pošten čovjek“ pak onda „bez razlike vjere“ kane oni do najskrajnijih svojih konsekvencija svigdje i u javnom životu proturati, kane bez vjere stvoriti moral, ako se moral bez vjere, ćudoredna ćud bez religioznoga osvjedočenja samo i pomisliti može. Možda to nije istina? Evo samo nešto. Neue fr. Presse, iz koje se toliko glave uče pameti, piše u 926. broju od 1867. pod člankom „Dva kardinala“ ovako. „Tko identificira morâl i religiju, taj mieša nejednake pojmove. Može koja knjiga biti vrlo ireligiozna pa uz to ipak vrlo ćudoredna.“ Da, na papiru ali ne u životu. Moral bo razlikuje se samo u teoriji, u theologičkom sistemu od vjere, od religije; ali se u životu nemogu razstaviti: bez religioznosti neima morala niti obratno. Tu je Pressu bez dvojbe čitao i bečki zastupnik luteran Šteudl, pak je odmah zatim u gradskoj sjednici ovako govorio za bezvjerski paedagogij: „Glavna je zadaća pučkoga uzgoja probuditi u čovjeku i uzdržati ćudoredno čustvo, a to ćudoredno čustvo „hat mit der Religion nichts zu thun.“ Budući dakle da po Pressinoj i Steudlovoj mudrosti neima religija s moralnim čustvom nikakova posla, došao je rektor Fricke na tu misao, da pozove sve misleće učitelje, neka sastave za pučke škole valjan (dakle nov, poseban) moral. Moral bez vjere! Ali na čem će se taj moral osnivati? — Mislim, da je s toga shodno, da u ovoj razpravi dokažem, kako se vjera neda odieliti od morala, jer je vjera s moralom tako tiesno spojena, da jedno proniče i oživljuje drugo.

Dan danas naći je ne riedko i kod nas već takovih kršćana, koji misle, pače nestide se javno izpoviedati, da se može moral Kristov razstaviti od vjere u njega; da može družtvo obstojati bez vjere, ako se na njezino mjesto postavi ćudorednost, jer ljudi mogu biti pošteni i kriepostni, ako i nevjeruju u Isusa. I to su humanitarci, Ali nemislite, da su oni o svojih tvrdnjah osvjedočeni. da su do njih došli mnogim razmišljanjem i neumornim čitanjem bogoslovnih diela; o ne, za ovakova djela nei-

*) Taj je članak morao dugo čekati, jer ga je trebalo izgladiti i prirediti. Radite na tom polju i na dalje, samo Vas molimo, da si za svaku razpravu izaberete jedan samo predmet, te ostavite sve, što na Vaš predmet nespada. Tom prilikom molimo i drugu gospodu dopisnike, da na ovu vlastitost dobra pisanja osobito paze. Ured.

Digitized by Google

maju oni vremena, oni se slabo ili nimalo nezanimaju za religiozne ili bogoslovne knjige. Pa ipak, ako će tko pametno suditi o kojoj stvari, neobhodno je potrebno, da mu je ona sa svake strane poznata, da ju je proučio. Odkuda dakle crpe oni svoje znanje u vjerozakonskih pitanjih? Čuju ovo ili ono u družtvu, čitaju u novinah, koje se čitaju u izobraženih krugovih, pa želeći i oni biti izobraženi, vjerno opetuju puste tvrdnje bezvjernih novina. Kako je njihovo znanje duboko, lahko ćeš se uvjeriti, ako se upustiš s njimi u prepirku: oni će s početka miešati stvari najrazličitije, ali će brzo izgubiti nît svoga dokazivanja te zaniemiti; ili pako će se tako zaboraviti, te će mjesto razloga dokazivati najprostijimi psovkami i uvrjedami.

Na predmet dakle. „Mi možemo biti kriepostni i moralni, ako i nevjerujemo u Isusa kao Boga.“ Što se tiče odgovora na ovo sasma krivo načelo — ako se u obće može nazvati načelom — moram opaziti, da ga valja ponajprije s onoga gledišta oprovrći, koje pripoznaju i sami ti humanitarci. To jest, valja im reći, da već zdrav razum, izkustvo i poviest svjedoči — a ta vrela pripoznavaju i oni — da nauk ćudoredja Isusova nemože obstajati bez vjere u njega, i da je vjera ovdje na zemlji za kriepostan i ćudoredan život neobhodno potrebita.

(Dalje će sljediti.)

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović odrešio je preč. g. Adolfa Vebera na njegovu molbu rektorstva ovdješnjega nadbiskupskoga sjemeništa, i rečenu službu povjerio prečast. g. Martinu Matunciu. Na razstanku s preč. gosp. Veberom uvjeravamo ga, da je ostavio u srcih poglavara, s kojimi je uvjek drugovao kano s prijatelji, trajnu ljubav i ugodnu uspomenu. Prečastni se je gospodin puno brinuo za sjemenište, a da ga nisu priečili mnogi drugi poslovi, bio bi i više učinio.

— „Katolički list“ ili barem njegov redaktor doista je propao. I kako neće, kad se nanj srušio tolik auktoritet u kršćanskom moralu, kô što je „Narod“, koj čini bližnjemu svomu ono, što neće da se njemu čini; koj toliko štuje istinu u protivnika, da se od nje sakriva tja za Sinkovića. Taj dakle moralni velikan piše: da se nebi usudio preporučiti „Katolički list“ „čestitim poštenim svećenikom, župnikom itd., jer da će iz njega težko crpiti moralnu podporu za svoje sveto, uzvišeno zvanje.“ Sreća, što neima čestitih poštenih svećenika, koji bi odobravali cyničko grizenje Narodovo i pazili na njegovu preporuku; inače sbilja propadosmo. On je valjda to sam osjetio, te se usudio nadati „da će duhovno poglavarstvo opomenuti redaktora kršćanskoga lista, da nepretvara istoga u glasilo rugobe i psovala“ — kan da duhovno poglavarstvo što drži do Narodovih denunciacija. Ali to je krasno, gdje „Narod“ tuži naš list radi psovanja, a u isti mah na svoja čedna i nježna ustašca riga krupnine: da se je „Kat. listu opet zavrtilo u moždjanih, da psovkami nadkriljuje iste pastire na paši“ „da redaktor Juraj Posilović sramoti Kat. list svojim razpuštenim i brbljavim jezikom;“ pa sve to izbacuje s emphasom, da nebi morda tko od raztresenosti neopazio gromove, koji će „Kat. list“ uništiti. No kako ćemo tekar nazvati to, da se poslje svega toga još usudjuje „Narod“ savjeta nam davati: da se povedemo za njim, te se dočepamo makar i ne na pošten način tudjih tajna; da te tajne makar su i najprivatnije naravi, samo ako su podobne kompromitirati kojega svećenika, cynički iznosimo na javu; pa onda na tom temelju lupamo po svećenstvu, te ga gonimo u tor „Narodova“ morala?! Mi mu odgovaramo samo to: neka si daje svoje savjete sličnim sebi; pošten čovjek s prezirom se odvraća od takova posla.

Molimo za oproštenje svoje štovane štioce, što smo ih još i ovaj put mučili ovakovom stvarju; nismo mogli premučati, gdje nekakovi pisci i farizeji u „Narodu“ hoće silom da sjednu na kathedru kršćanskoga morala (kô što njekoć drugi njim slični na kathedru Mojsesevu), pa s nje da deformiraju naše svećenstvo.

— Pošto je župa Krapinske toplice radi neizlječive bolesti župnika Eduarda Kosa proglašena izpražnjenom, postao je ondje župnikom te već prisegu položio vel. g. Ivan Rukavina.

— U knjižnici prvostolne crkve zagrebačke ima na prodaju jedan primjerak (doublette) izvrstna i svakomu svećeniku veoma koristna djela: Kirchen-Lexikon oder Encyklopädie der katholischen Theologie v. H. J. Wetzer und B. Welte. Freiburg in Breisgau, 1847—1856. Djelo sastoji se od 12 debelih svezaka. Primjerak je sasvim nov, krasno uvezan. Djelo je stojalo iz početka nevezano 40 f., poslie se moglo jedno vrieme dobiti u sniženoj cieni za 20 f., sad ga više nema u knjižarah na prodaju. Sâm vez našega primjerka stoji barem 10 fr. Nudja se pako ovo djelo iz knjižnice za najmanju cienu od 15 fr. Ako tko više ponudi, lakše će ga dobiti. Tko bi si hotio nabaviti djelo, neka se obrati na knjižničara dr. Ivekovića.

Ugarska. Po naredbi bivšega ministra nastave Dr. Paulera načinjen je i nedavno izdan priegled o školstvu u Ugarskoj. Taj se priegled odlikuje tim, što se u njem točno označuje, kako su pojedini zavodi od godine 1869. do danas ili napredovali ili padali. Dobra je bila misao i to, što su priegledu priklopljene dvie karte; jedna pokazuje, kako stoje pučke škole u pojedinih okružjih. Gdje je najme pučka škola posve u redu, tamo su okružja biela, gdje je loše tamo je i boja tamnija; a gdje je posve zlo, tamo je čisto crna boja. Iz te se karte vidi, da je u njemačkih okružjih školstvo bolje uredjeno nego drugud. Tako na primjer u vieselburžkom — čisto njemačkom — okružju posjećuje izmedju 9982 djece njih 9896 školu; dočim u hunyadskom okružju u Sedmigradskoj, gdje stanuju skoro sami Rumeni, polazi od 32.047 djece samo

Digitized by Google

3430 školu. — Što se tiče pučkih škola, one su u Ugarskoj od godine 1869. znatno napredovale. Jer godine 1869. bilo ih je 13.646 a 1871. već 14.550. Godine 1869. moralo je 2,294.887 djece polaziti školu, a polazilo ih je samo 1,092.977 (dakle 47%); dočim godine 1871. od 2,185.225 djece, koja bi morala ići u školu, ide ih 1,237,320 (dakle već 56%). Od tih pučkih škola bilo je godine 1869. konfesionalnih 13.304, komunalnih samo 234, druge su bile privatne; godine pako 1871. bilo je 13.545 konfesionalnih i 751 komunalna. Iz toga mogao bi tko suditi, da je država u stvaranju komunalnih škola bila vrlo marljiva, dočim su se konfesije za škole malo brinule. Ali valja znati, da je država većinom pretvorila konfesionalne škole u komunalne, a da su nove škole većim dielom podignule konfesije. — Realnih škola ima 11 viših i 17 nižih. Za čudo je, kako je broj učenika u tih školah u kratko vrieme narasao; dočim je najme godine 1866. bilo ukupno 2661 učenika, koji su polazili realke, bilo ih je godine 1871. dvaputa toliko, najme 5472. — Teologičkih zavoda bilo je godine 1870. 41, i to 23 katolička, 4 grčko-istočna, 8 luteranskih, 5 kalvinskih i 1 unitarski. Katoličkih bogoslova bilo je 887 sa 129 profesora, grčkih 227 i 15 profesora; luteranskih 174 i 57 prof.; kalvinskih 350 i 25 prof., a unitarskih 22 i 5 profesora.

Beč. Liepo je gledati, kako katolički svećenici, svjestni dužnosti svoje, revno i neumorno nastoje, da se opru bujici socijalnoga pokreta, koj prieti razoriti dosadašnji red. Proti internacionali, koja uzgaja radnike, da budu jednom sredstvo krvave revolucije, neima lieka nego u sakupljanju radnika u katolička družtva, gdje im se uz tjelesnu pomoć pruža i duševna hrana. Takovo je družtvo ustrojio u Beču kanonik Dittrich, te je označio kano cilj družtva: „poboljšanje položaja oženjenih radnika u duševnom, ćudorednom i materijalnom obziru.“ I to je družtvo pomoćju milostivih ruku za kratko vrieme mnogo postignulo: 50 se je obitelji smiestilo u karolinum u zdrave i cjene stanove; 122 člana uložiše u ustrojene štedionice i blagajne za predujam (Vorschusskasse) 2227 for. 93 novč. Do 1000 for. porazdieljeno je kano predujam za neznatne postotke. — Revni početnik toga družtva nastoji kršćanskom upravo ljubavju, da siromašnim radnikom poslje muke i napora pribavi utjehe i ugodne zabave. Tako je za božić izprosio rubenine i odiela, a i novca (72 for.), da na taj veliki blagdan razveseli siromašne radničke obitelji. Na dan sv. Stjepana skupiše se članovi toga družtva u crkvi Lazarista u 8 sati u jutro, gdje su pod svetom misom primili pričest. Na večer istoga dana sasta se 80 radničkih obitelji s 84 djece u refektoriju dječačkoga sjemeništa pred sjajnim, darovi narešenim, božićnim drvetom i jaslicami. Najprije je držao častni predsjednik govor u obliku pitanja o novorodjenom djetetu i blagodatih, koje nam je donielo. Zatim su držali dječaci i djevojčice radničke deklamacije, protežuće se na božićni blagdan. Napokon je dobila svaka obitelj po kakov dar. Da su u očiju mnogih radnika a osobito radnica svjedočile suze, kakovo im veselje ćuti srce, lahko je razumjeti. — Našao primjer vriednoga kanonika Dittricha mnogo nasljednika u redovih požrtvovnoga katoličkoga klera!

Italija. Zlo moraju u istinu stajati financije u Italiji, kad se vlada želi pomoći za novac, udariv porez na redovnike-prosjake, koji neimaju ništa do siromašna stana, jer živu od milostinje. A morali bi plaćati 1. porez mrtve ruke; 2. zemljarinu; 3. dohodarinu; 4. občinski porez sa svimi nameti. Dne 5. pr. mj. dodjoše tri porezna utjerača u samostan franciškana u Arakoli, zahtievajuć, da plate porez od dvie godine. Bratić odgovori, da neimaju ništa, i da jedva živu od izprošene milostinje. „Vi imate toliku zgradu, pa jedva živite?“ izdere se na nj jedan tih utjerača. „Ali nas ima 150 braće, koji u toj zgradi živimo.“ Utjerači udjoše u samostan, veleći, da će uzeti stvari, koje su toliko vriedne koliko iznosi porez, kad neće dragovoljno platiti. Ali na žalost nisu mogli ništa opaziti nego nekoliko slika, jedva nekoliko novčića vriednih. Pregledavajuć kuhinju nenadjoše nego nekoliko lonaca; nešto vina, koje im je stezalo usta kako je bilo kiselo; nekoliko suhih riba i tvrda kruha. Tako su se morali povratiti, neuzevši ništa, kad nisu ništa našli. — Kako je poznato, uzkratila je talijanska vlada kardinalu-nadbiskupu bolonjskomu njegov biskupski stan, i sve biskupske dohodke. Ali to je nije pričilo, da zahtieva od njega, premda neima ništa, poreza. Dobivši nadbiskup pozivnicu, da plati porez, kako se je začudio, kad je čitao pod rubrikom „zanat“ ovako: „Gospodin Karlo Morichini, po zanatu biskup.“ Nije-li to velika bezsramnost čast biskupsku nazivati zanatom, za koj mora plaćati 10 franaka poreza? Talijanskoj dakle vladi nije dosti, što je vjeri svojoj vjerne biskupe orobila, nego ih ona još ovako ružno i javno vriedja!

Francezka. Medju zanimivije razprave u narodnoj skupštini u Versaillesu spada i ona o nastavnom vieću, a napose pitanje, mora-li i kler imati u tom vieću mjesta. Više je govornika podignulo glas svoj za obranu klera, ali je nadmašio govorom svojim sve dični borac za prava svete crkve i svietu poznati govornik biskup Dupanloup. Biskup je naveo pet razloga, s kojih ima više svećenstvo pravo biti zastupano u vieću. „Mi biskupi, reče on, imamo pravo sjedjeti u nastavnom vieću prvo kano zastupnici onoga načela o slobodi naučanja, koje smo mi prvi zahtievali a konačno i postignuli. Mi smo bili — kano biskup orleanski, kano biskup Jeanne d' Arc smijem tu njezinu izreku upotrebiti — mi smo bili u ratu, zato hoćemo biti i kod časti. Drugo mi imamo to pravo radi našega znanstvenoga zvanja za naučanje. Neima-li u našoj sredini učenih latinista i helenista? Nismo-li mi branili te znanosti proti njihovim protivnikom? Mi smo barem humaniste, a to znamenuje vrlo mnogo. Do drugoga Prosinca bio sam ja član nastavnoga vieća, nepo-

Digitized by Google

sredno zatim izstupio sam iz njega. Treće crkva mora nauk nadzirati još napose radi filozofije, da nepadne ona žrtvom tobožnje znanosti, po kojoj nije čovjek drugo nego savršeniji majmun. Otci obitelji zahtievaju od nas, da pobijamo te lažne nauke. Mi nismo niti materijaliste niti pozitiviste te je dužnost naša morâlu opet pribaviti štovanje. Zahtieva dakle četvrto i uzgoj srca, da crkva sudjeluje kod nauka mladeži. Mi vidimo, pred nami se raztvara propast. Spas ćemo naći jedino u deset zapovjedi božjih: „Neubijaj. Nekradi. Ljubi bližnjega kako sama sebe.“ Onda će biti opet mir u zemlji. — Po predlogu imaju biti u nastavnom vieću četiri nadbiskupa ili biskupa, koje će birati njihovi kolege. Kalvini, kojih je do pol milijuna, imati će jednoga zastupnika; isto tako Luterani, kojih ima do sto hiljada, i židovi, kojih je osamdeset hiljada, imati će po jednoga zastupnika.

Zürich. Izmedju 380 imatrikuliranih slušatelja na zürichskom sveučilištu ima do 100 ženskih. Najviše ih ima na medicinskom fakultetu, preko 70, na juridičkom 1, a ostalo na fakultetu filosofičkom. Ženske polaze s mužkimi jedne te iste kurse. O toj stvari javili su se svakojaki glasi i sudi; prof. Böhmert poduzeo je u javnosti braniti ne samo zürichsko sveučilište, što prima ženske slušaoce, nego i dokazivati, da su ženske za visoke nauke podpuno dorasle, a takt tako profesora kano mužkih slušaoca da čini, da s gledišta moralnoga zajednički za oba spola kursi, i medicinski, pače anatomički i fiziologički, nisu najmanje smutljivi. Proti tomu napisao je profesor monakovski Bischoff jednu brošuru, i više članaka u Allgemeinerici, kojim je svrha dokazati, da žene nisu sposobne za studium znanosti, napose naravnih znanosti i medicine, a njihovo narivavanje k ovim studijom i praktička poraba tih studija da će imati za posljedicu veliku i težku socijalnu štetu. Interessantno je Bischoffovo dokazivanje. On veli, da je to pitanje, da-li su ženske sposobne za visoke nauke davna riešeno izkustvom vjekova i za to je u tom svaki novi eksperiment suvišan. Jedan vegetarianac, kaže, mogao bi morda držati za potrebno ili koristno, da se kuša, je-li morda meso takodjer hrana za čovjeka. No za sve razumne ljude to je pitanje riešeno izkustvom od hiljada godina. Tako isto dokazale su stotine i hiljade godina, da ženska narav nije udešena za studium znanosti. Pojedine iznimke nedokazuju ništa glede cieloga spola, pače ni te njeke izvanredne žene nisu znanosti ništa privriedile. Narav nije dala ženski uztrajna i ozbiljna razmišljanja niti duševne potrebe, da iztražuje uzročni savez stvari i pojava, niti za to iztraživanje posebna dara kombinacije, niti uztrajnosti da ide za duševnim ciljem onako, kako to neobhodno zahtieva znanstveni studium. Bischoff nastoji taj faktum dovesti u uzročni savez s drugim faktom, tim naime, što je organ za duševnu djelatnost, moždjani, promjerom za $^1/_9$ teži u mužkaraca nego-li u ženske. Kao što je, veli, izkustvo od vjekova, da teže mehaničke poslove obavljaju muži, a jest faktum, da je ukupna težina mišica ljudskoga tiela odlučno veća u muža nego-li u ženske, te se pravo ovo dvoje dovodi u uzročni savez: tako da se može protumačiti i ono: ko što su naime muži za teže mehaničke poslove, jer od naravi imaju teže mišice, tako su i muži za teži duševni — strogo znanstveni — rad, a žene nisu, jer neimaju za to dovoljna organa. Da ima pojedinih žena, koje nadmašuju pojedine mužkarce u duševnom radu, to da neimienja istine, da ženska u obće nije za znanstveni rad; ko što ostaje istina, da je mužki spol za teže mehaničke radnje a ženski da nije, premda ima pojedinih ženskih, koje su na mišicah mnogo jače nego-li mnogi mužkarci.

Još je važniji za nas, što Bischoff govori o zajedničkih medicinskih kursih za oba spola s moralnoga gledišta. On kaže: da bi njemu nemoguće bilo o naucih i faktih spolnoga života govoriti bez sapetosti u prisutnosti obiuh spola, i da nemisli, da je zadaća ženskoga spola nemariti za nepriliku i smutnju, koju će za nje takova predavanja uviek imati. Prigovorilo mu se je, da u znanju i znanosti netreba paziti na čuvstvo. On odgovara, da je tomu što je pristojno i čedno jedini sudac uviek bilo čuvstvo naobraženijih, i da se tomu sudiji svaki podvrći mora, ako neće da uvriedi. Opet mu se je reklo, da su njeke zürichske studentice izpovjedile, da im se istina kadšto dizalo sablažnjivo čuvstvo posjećujuć anatomička i klinička predavanja zajedno s mladimi ljudmi, ali da su ono čuvstvo sretno nadvladale. Bischoff odgovara: da su ljudi uviek držali takova zajednička predavanja za nečedna; da ljudi naobraženi i razboriti toliko ciene moralnu nježnost i stidljivost žensku, tako gledeć na pojedina individua, kako na obćenito blagostanje, da toga suda neće promieniti ono savladanje čuvstva sa strane žena, da se posvete naukom, kojih netrebaju. Ljudi će to savladanje, kojega nenameće viša dužnost požrtvovnosti i samozataje, sasvim drugim imenom krstiti nego-li priznanjem. — Nego budi toga dosta; mi smo to samo za to priobćili, da se vidi, kakovih ima danas extravagantnih težnja, kojim mnogi nemare žrtvovati ni čednost ni stid.

* Dobismo skorih dana knjigu, koja je izišla prošle godine u Hannoveru pod naslovom „Ueber die Auflösung der Arten durch natürliche Zuchtwahl oder die Zukunft des organischen Reiches.“ Mi ovo djelo spominjemo zato, da se vidi, kamo mogu dovesti Darwinova načela „o naravskom izboru i o borbi za obstanak.“ Pisac najme spomenute knjižice — štovatelj Darwinovih načela — dokazuje na njihovu temelju ne kano Darwin, da se je čovjek razvio od majmuna ili slične životinje, nego nasuprot da će se iz čovjeka tečajem vremena razviti majmun. Mi ćemo njegovo zanimivo dokazivanje priobćiti u sljedećem broju.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 5.] U Četvrtak, 30. Siečnja 1873. **[Te aj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

V.

Duševna djelovanja.

Umne predstave.

(Dalje.)

Istina je i to, ako se ustroj moždjana kojim načinom poremeti, da se duševna djelovanja ili sasvim obustave ili barem promiene. Ali nikako jošte nije iz gore navedenih fakta dokazano to, da su moždjani jedini neposredni uzrok svih duševnih djelovanja, i da umne predstave, o kojih mi govorimo, imaju svoj postanak neposredno i jedino moždjanom zahvaliti. Ovo mnienje drže nesamo najglasovitiji physiolozi, n. pr. Müller, Wagner, Bischoff i t. d. već i neki, koji inače jako nagiblju k materijalističkomu sustavu, priznavaju iskreno, da nemogu protumačiti duševnih djelovanja tim načinom. [1]) Pače isti privrženici materijalističkoga sustava neupuštaju se u razlaganje, kako nastaju duševna djelovanja, nego najvole ovo pitanje ostaviti. Ipak je Czolbe [2]) kušao na svoju veliku nesreću, da protumači kako nastaju duševna djelovanja po sustavu materializma; nu pokazao je u tom poslu toliku nevještinu na mudroslovnom polju, da će sigurno sami njegovi privrženici prosvjedovati proti takovu nesmislu, jer to služi više na štetu nego na obranu materializma. Viditi ćemo to kasnije.

Ako i obstoji physički vez, o čem neima dvojbe, medju duševnimi djelovanji i moždjani, nemože se odtuda po nikakovu logičkom pravilu zaključiti, da su moždjani neposredni uzrok i nosilac duševnih djelovanja [1]). Vidjenje visi o svjetlosti i čujenje o zraku, ali zato neće nitko reći, da je svjetlost nosilac i neposredni uzrok vidjenju ili zrak čujenju. Mogu se dvie ili više stvari, po naravi posve različite, uzko spojiti i jedna na drugu uplivati, jedna drugu pomagati ili priečiti u djelovanju, ali se pojavi odtuda proizlazeći nesmiju samo jednoj po volji pripisati ili dapače tvrditi, da druga niti neobstoji. Ovakav način umovanja poremetio bi sve empiričke znanosti.

Odtuda proiztiču kadkada velike smutnje kod učenjaka. Zanesen kojom obljubljenom idejom priteže velikom silom sve pojave, da se njegovoj ideji poklone. Tko se je iole bavio empiričkimi znanostmi, ćutio je jako dobro, kolika je težkoća, da se znanstveno razabere, koj uzrok može biti ovomu i onomu pojavu. Koliko ima nedokučivih tajnosti, kojih nećemo nikad odkriti! Iskreno izpoviedajuć držimo za najvažniji razlog, koj nas osvjedočava, zašto nemogu biti moždjani nosiocem i uzrokom neposrednim duševnomu djelovanju, što su oni iz mnogih i premnogih svakovrstnih česti po anatomiji i histologiji sastavljeni kao kakav najprepleteniji stroj. Jer mi umujemo ovako: Ili su sve pojedine česti od moždjana nosiocem umnih djelovanja n. pr. općenitih predstava i t. d. ili ne. Ako se uzme prvo, da je svaka čest moždjana nosiocem umnih djelovanja, onda su sva umna djelovanja nemoguća. Ako je svaka čest, od kojih se sastoje moždjani, neposredni nosilac i uzrok općenite umne predstave, onda je umna predstava podiejena medju česti. Ako

[1]) Ludwig. Lehrbuch dsr Physiologie des Menschen. I. S. 146. Vierordt. Grundriss der Physiologie des Menschen. 4. Auflage. Tübingen. 1871. XXVI. Psychologie. S. 477.

[2]) Die Entstehung des Selbstbewusstseins. Cf. Neue Darstellung des Sensualismus.

[1]) Claude Bernard. Introduction à l' étude de la médicine expérimentale.

Digitized by Google

je pako umna predstava kojimgoder načinom podieljena medju česti moždjana, to svaka čest, nosi jedan dio umne predstave. Ako svaka čest nosi samo jedan dio umne predstave, to prestaje ono jedinstvo, koje ima i mora imati umna predstava, da predstavi svoj predmet onako, kako smo si svjestni, da ga razumijemo, najme kao nešto ciela, nerazdjeliva u podpunom jedinstvu. Predstava mora biti nerazdjeliva, ako po njoj shvaćamo njezin predmet nerazdjelivim načinom. Da me štioc laglje shvati, uzmimo časak na oko n. pr. obćenitu umnu predstavu, kojom razumijemo što je trokut. Ako je subjekt, u kojem se nalazi umna predstava, predstavljajuća trokut, sastavljen, te svaka čest nosi samo jedan dio umne predstave, koja predstavlja trokut, to je umna predstava trokuta razdieljena na česti. Ako je pako umna predstava, koja predstavlja trokut, razdieljena na česti u subjektu, u kojem se nalazi, onda nemože predstava predstaviti trokut tako, da ga subjekt pojmi jedinstveno kao nešto ciela nerazdjeliva. Što smo rekli o umnoj predstavi trokuta, valja o svih umnih predstavah; a još mnogo više o sudu, o umovanju i o samosviesti. Sud na primjer jest takovo umno djelovanje, koje se sastoji od dvijuh obćenitih umnih predstava, koje imaju jedinstvo samo u predmetu, koj one predstavljaju. Ako je neposredni nosilac suda sastavljen od česti, sud je nemoguć; jer mora biti nerazdjeliv.

To se još mnogo jasnije vidi, ako uzmemo motriti samosviest. Nu o njoj ćemo morati radi mnogo drugih razloga, koje nam podaje Darwinov sustav, napose govoriti.

Ako pako dopustiš, da nisu česti moždjana nosioci umnih djelovanja, onda se više nemože tvrditi, da su moždjani u obće neposredni nosilac umnih djelovanja. Jer moždjani su po anatomiji i histologiji najprepleteniji stroj, koj imade bezbrojnih česti.

Moglo bi komu na um pasti, da je samo jedna čest neposredni nosioc umnih djelovanja, a druge da su samo dalji pomažući uzrok. Ali pomisli, da naš razlog ostaje nepobitan, ako je ona čest opet sastavljena; ako pako nije, onda se nemože reći, da je organizirana materija nosiocem i jedinim neposrednim uzrokom umnih djelovanja. Što veli Büchner [1]) da misao nastaje djelovanjem više različitih u jedinstvu djelujućih sila, da je proizvod sila i svojstva, koja posjeduju tvari, zaboravio je ili hoteć ili neznajuć, da se moraju dvie stvari u obzir uzeti, kada govorimo o umnih djelovanjih, i to najprije uzrok, a onda subjekt, u kojem se nalaze umna djelovanja. Mislim, da je Büchner toliko vješt na mudroslovnom polju te da zna, da sila nije ništa drugo nego substancija djelujuća, i da umna djelovanja nisu drugo nego accidentia djelujuće substancije. Morao bi dakle Büchner pokazati, kako može sastavljena substancija proizvesti i nositi ona duševna djelovanja, koja po svojoj naravi nipošto nemogu biti u sastavljenom subjektu. On mjesto da to učini, voli se sakrivati za neopredieljenu rieč sila, koja se može na sve strane nategnuti i u svoje tamno znamenovanje i nevaljani dokaz sakriti, da nije moći jasno njegovu nevaljanost razabrati. Za čudo je, kolik se nesmisao izriče kadkada ovom riečju „sila“, i kolike se zle porabe tjeraju ovom nedužnom riečju. Vrlo žalimo, što njekim njemačkim naravoslovcem, koji se rado upuštaju na mudroslovno polje, manjka elementarno znanje mudroslovja. Nu nisu oni tom krivi. Dočim se je u Njemačkoj poslje Kanta razvio u mudroslovju nesretni transcententalizam, koji se je morao razplinuti u skepticizam, izgubila je kod mnogih njemačkih učenjaka osobito naravoslovaca philosophia svaku cienu i vriednost, pače mnogi su ju počeli prezirati, i na ruglo stavljati. Zato se je činilo nekim inače učenim ljudem uzaludan trud, pribaviti si znanje elementarne philosophije.

Jako dobro šiba Büchner [1]) mudroslovce transcendentaliste, ali bi on morao znati, da je drugo mudroslovje, a drugo njemački transcententalizam. Ovomu se može rugati, ali za to ipak ostaje mudroslovje koristna i uzvišena znanost, koju bi bio morao Büchner prije dobro proučiti, nego se je usudio mudroslovcem rugati, jer je tim sama sebe naruglo stavio.

Što nadalje govori Büchner [2]) o parnom stroju, da razjasni svoje mnienje o postanku

[1]) Der Gedanke ist . . . . . zu einer Einheit verwachsener Complex verschiedenartiger Kräfte, der Effect eines Zusamm enwirkens vieler mit Kräften oder Eigenschaften begabter Stoffe. l. c. Der Gedanke. S. 150. Elfte Auflage. Leipzig. 1870.

[1]) l. c. Schlussbetrachtungen. S. 271.

[2]) Die Dampfmaschine hat in einem gewissen Sinne Leben und übt als Resultante einer eigenthümlichen Conbination mit Kräften begabter Stoffe eine Gesammtwirkung aus, welche wir zu unseren Zwecken benützen oder verwenden, ohne jedoch diese Wirkung an sich sehen, riechen, greifen zu können. Der Dampf, den die Maschine dabei ausstösst ist Nebensache, hat mit dem, was die Maschine bezweckt nichst zu thun, und kann als Materie gesehen, gefühlt u. s. w. werden. Niemanden wird es einfallen zu sagen, das Wesen der Dampfmaschine bestehe darin, dass sie Dampf producire. In ähnlicher Weise nun wie die Dampfmashine Bewegung hervorbringt, erzeugt die verwickelte organische Complication kraftbegabter Stoffe

Digitized by Google

umnih djelovanja, držimo da nije mnogo sretniji svojim primjerom, nego Vogt [1]), kojega on na istom mjestu ljubežljivo izpravlja kao svoga prijatelja.

Medju parnim strojem i moždjani nevidimo druge sličnosti, nego što je i on sastavljen od mnogih česti, dakako čisto druge vrsti, koje stoje medju sobom u savezu. Ali zato je ogromna razlika medju duševnimi djelovanji i mekaničnim gibanjem, koje proizvadja parni stroj. Kano što uvidjamo, da je sastavljena materija nosilac mekaničkoga gibanja; tako uvidjamo i to, da moždjani nemogu biti nosiocem duševnih djelovanja. Dokle god nam nedokaže Büchner, da su mekaničko gibanje i duševna djelovanja jedno te isto, tako dugo neće nam ništa parnim strojem razjasniti, jer bi to značilo, da je hodati i misliti jedno te isto.

Možemo ovdje i to spomenuti, premda simo strogo nespada, da physiologi do sada nisu mogli uz najbolju volju protumačiti niti to, kako draženjem živaca nastaju osjećanja, a kamo-li druga viša duševna djelovanja. Du Bois-Reymond-ova [2]) iztraživanja pomogla su fiziologiji, da se je do liepih resultata dovinula. [3]) Mi sada n. p. znademo, da u živcih sveudilj kolaju mujevni potoci, da se u njih radjaju i provode, da su promjenam podvrženi, kao što nam je iz fizike o mujevnosti poznato, ali ovi i drugi fiziologički resultati nemogu protumačiti, kako nastaje osjećanje. [4]) Učenjaci navadjaju mnogo razloga dokazujuć, da živci i moždjani, kao njihov centralni organ nemogu biti jedini neposredni uzrok osjećanja.

Ako želimo biti iskreni, mnogi navedeni razlozi [5]) samo to dokazuju, da fiziologija jošte nemože protumačiti osjećanja, te će težko moći i u buduće.

Možemo dakle čisto sigurno reći, da materijalistički ideologički sustav nemože nikako protumačiti postanak općenitih predstava i drugih viših duševnih djelovanja. Pače ako želimo biti pravedni, do sada mu jošte nije za rukom pošlo, da se u ideologiji s drugimi uzporedi, što se znanstvene vriednosti tiče. Pošto smo sve ideologičke sustave o postanku umnih predstava u kratko razvidili, napokon moramo s Darwinom obračunati, što se toga pitanja tiče.

Ako je istina, da su se sva bića, kao što tvrdi Darwinov sustav, razvila postupce od najnižih do najviših, od najjednostavnijih do najsavršenijih, onda mora Darwin barem pokazati nekakav mogući način, barem kano hypothesu, po kojoj su se mogla viša duševna djelovanja n. p. općenite predstave, sud, i umovanje razviti. Ako on toga nemože učiniti, sustavu se njegovu stavlja zapreka, koju nemože ukloniti, i tim gubi svoju znanstvenu vriednost.

Što dakle kaže Darwin o razvitku viših duševnih djelovanja, napose o postanku umnih predstava? On ovo pitanje jako mudro i vješto izbjegava. Ali on time nije zadovoljio nam, koji istinu bez svake pristranosti tražimo. On veli [1]), da bi bio zaludan posao iztraživati o viših duševnih djelovanjih, dočim se najnoviji pisci neslažu u njihovu tumačenju. Ova duševna svojstva, veli nadalje, nisu se mogla kod čovjeka razviti prije, nego tek onda, kad su već bile duševne sile jako razvijene. Ovaj odgovor nas nemože zadovoljiti. Učenjaku nesmije biti uzaludno iztraživanje s razloga, što se drugi učenjaci medju sobom neslažu. Zar se svi učenjaci slažu s Darwinovimi nazori? Pa ipak on najtajnije stvari velikim trudom i naporom iztražuje. Ako istina obstoji, učenjaci je nemogu sakriti, ako se može naći. Mi smo taj mučan posao poduzeli, iztraživajuć sve idealističke sustave, pa smo do vrlo koristna resultata došli, da samo materijalistički sustav može obraniti Darwinov sustav. Ali ovaj ideologički sustav s razloga, koje smo naveli, nije istinit, niti se nemože primiti kao znanstvena hypothesa. Prosimo dakle Darwinove pristaše, da oprovrgnu ovaj zaključak: Postanak općenitih umnih predstava protivi se Darwinovu sustavu, da su se

---

im Thierleibe eine Gesammtsumme gewisser Effecte, welche, zu einer Einheit verbunden, von uns Geist, Seele, Gedanke genannt wird. l. c. Der Gedanke.S. 151.

[1]) Die Gedanken stehen in demselben Verhältniss zu dem Gehirn, wie die Galle zur Leber oder der Urin zu den Nieren. Physiologische Briefe für Gebildete aller Stände. 13. Brief. S. 333. 3. Auflage. Giessen. 1861.

[2]) Untersuchungen über thierische Elektricität. Berlin. 1848.

[3]) Dr. Vierordt. Grundriss der Physiologie des Menschen. V. Thierische Elektricität. S. 95—106. Cf. Vogt. Physiologische Briefe. 13. Brief. S. 321.

[4]) Fük. Lehrbuch der Anatomie und Physiologie der Sinnesorgane. Lahr. 1864.

[5]) Dr. Hermann Ulrici. Leib und Seele. Grundzüge einer Psychologie des Menschen. Leipzig. 1866. S. 82.

[1]) Der Versuch wäre nutzlos, diese höheren Fähigkeiten selbst hier zu erörtern, welche nach der Ansicht mehrerer neuerer Schrifsteller den Unterschied zwischen den Menschen und den Thieren einzig und allein ausmachen, denn kaum zwei Schriftsteller stimmen in ihren Definitionen überein. Derartige Fähigkeiten haben sich beim Menschen nicht eher ausbilden können, als bis seine geistigen Kräfte auf einen hohen Punkt entwickett waren, und dies schliesst wieder den Gebrauch einer vollkommenen Sprache ein. Die Abstammung des Menschen. 1 Th. Cap. 2. S. 52.

*

Digitized by Google

sva bića razvila postupice od najnižih do najviših, od najjednostavnijih do najsavrenijih.

Humanitarno odgojivanje.

(Piše Komorski, župnik.)

(Dalje.)

Dakako ta bi tvrdnja, to bi humanitarno načelo, da je istinito, bilo vrstno zadati smrtni udarac vjeri u Isusa. Medju tim koliko je u njem istine, vidjeti ćemo lahko. U primjeru bi to toliko značilo, kao da bi tko kazao: naše tielo može obstojati bez oživljujućega principa (duše najme) samo ako se na mjesto toga principa postavi zdravlje. Taj nesmisao, koj želi moral postaviti na mjesto vjere, nemože se shodnije razjasniti i bolje označiti nego tim primjerom. Jer kao što zdravlje tiela predpostavlja život tiela, tako i kriepost i moralnost predpostavlja nutrnji život duše — religiju. Jer zdravlje nije ništa drugo nego zdrav život, a kriepost i moralnost ništa drugo no religiozni život.

Ljudi ove vrsti poštuju Isusa samo kao učitelja; ali nevjeruju, da je on sin Boga živoga i dosljedno, da je njegov moral božanski, nebeski, nego ga hoće lišiti toga značaja, kano što je bezbožni Renan u nebo dizao čovječanstvo Isusovo, da mu može laglje uzeti njegovo božanstvo. Oni žele na silu moral njegov, lišen božanskoga ugleda, urinuti u red drugih nauka, koje su učili stari filozofi, kao na primjer Sokrat, Platon, Aristotel i drugi. Ali što će biti tomu posljedica? Uzeti će mu čvrst temelj, na kojem je prije nepomično stajao, podvrgnuti će ga svim onim promjenam, kojim podlegoše i ostali nauci filozofa; u školi bjehu predavani i u školi se zaboraviše. Zašto? Jer jim je manjkao vrhunaravni ugled — ugled učećega i zapovjedajućega Boga. Moral dakle Isusov, lišen božanskoga ugleda, postaje promjenljiv kano što svako djelo čovječje: može se popraviti i usavršiti. Ako je pako tomu tako, što će me potaknuti, da ga prigrlim i prihvatim za stalan pravac svoga života? Oholost ljudskoga duha, koja sama sebe obožava, i požude našega srca izkriviti će ga doskora u svojem subjektivnom shvaćanju, a po tom i u praktičnom vršenju. Primjer netrebamo daleko tražiti. Po samovoljnom tumačenju prihvaćuju humanitarci samo nauk čudoredja Isusova, nauk pako, koj zahtieva vjeru u njega, zabacuju. Pa to je i dopušćeno s proizvodi čovječjega duha. Nu na takav — sasvim dosljedno iz tih krivih pojmova izvedeni — način neće se postići stalnost jednoga te uvjek istoga morala Isusova. On mora dakle biti božanski, da bude vječan; mora biti svet, da bude nepromjenljiv; mora ostati u svom vrelu (Isusu), da bude djelotvoran. Djelotvoran velim, jer temeljitost moralnoga nauka Isusova nije jošter dovoljan uzrok, da se prihvati, a kamo-li, da se oživotvori! Tà tom prednošću razumnosti mogli su se i drugi nauci starih mudraca ponositi, a ipak nisu bili životvorni; jer u obće vršenje moralosti nije djelo razuma već ponajviše srca, srce pako i razum dva su neodvisna gospodara, te se srce ondje, gdje se traži kršćanska samozataja, neda uvjek svladati samim razumom, nego su za to potrebna viša poticala. Srce neće vaviek obaviti i vršiti ovoga, što no razum i uvidjavnost savjetuju. Pak onda, kakovu se imamo nadati plodu od moralnoga nauka Isusova, lišena božanskoga značaja? Iskustvo nas i poviest uči. Kakav je plod, kakvo moralno poboljšanje postignuto iz govora i spisa mnogo slavljenih starih mudraca? Koja zemlja, koj se je narod obratio i postao ćudoredan po Sokratu na primjer ili Platonu? Zaista isti bi udes bio postignuo i moralni nauk Isukrstov, da se je tko usudio profanirati ga, te od njegova izvora — koji je Isus — odciepiti. Doista, cielo moralno preporodjenje svieta po Isusu nemože se razumnosti, već božanstvu i svetosti njegova morala pripisati. Ne za Isusa kano mudraca nego za Isusa kano Boga dali su se mučiti apoštoli i mnoge tisuće mučenika, koji inače sigurno nebi bili trpili. Ćudoredje dakle Isusovo zahtieva i historičkim si izkustvom prisvaja neki uzvišeniji razlog, neko mnogo važnije poticalo; neki razlog, velim, koj nadmašuje sferu ovoga ohologa čovječjega uma; a to je božanstvenost njegova i svetost, ili što je svejedno: vjera u Isusa Boga, koj ju je objavio i naložio. — Svi filozofički razlozi i sve moraliziranje bez dogmatičkoga temelja nepotiče tako uspješno na kriepost i ćudorednost, kako jedno jedino mjesto iz svetoga pisma, kako jedina rieč: „Bog tako zapovieda, Bog to hoće.“

Pokušajte samo vi humanitarci iztrgnuti iz srdaca vjernih usadjenu im čvrstu vjeru, da je Isus pravi Bog, pa ćete vidjeti, što će se odmah dogoditi i s njegovim naukom, s njegovim moralom. Učinak će vas naučiti, žalostne će vas posljedice osvjedočiti, da je vjera u Isusa razlog i temelj njegova svetoga nauka i to tako, da čim se makne vjera, mora se srušiti odmah i njegov sveti moral. To bi bio dakle udes morala Isusova, čim bi se odielio od vjere u njega. „Samo neka bude čovjek moralan i kriepostan, to je dovoljno, tada netrebamo nikakova vjerozakona, nikakve vjere, te bio čovjek kakve mu drago vjere, to je sve jedno“, tako mnogi govore. Nu to je istom pitanje, može-li čovjek i bez vjere u Isusa pravo i trajno biti kriepostan i moralan? Gdje će biti podloga, ako uzmeš vjeru? „Budi vjere, kakve ti drago, samo budi pošten čovjek,“ po tom ćemo najposlje tamo dospjeti, da više nebude nigdje poštena čovjeka. Osim toga i to je istina, da ovaj „bùdi“ nikoga „nebûdi“ t. j. da nije nikakovo poticalo. — Svjetskomu je poštenju javno mnienje i sud svieta i mjerilo i poticalo te se proteže samo na vanštinu: kršćanski je pako moral zdušnost: njemu su istine vjere i savjest temeljem, te po tom on prodire do dna duše.

Digitized by Google

Što bi moglo čovjeku bez vjere biti poticalom za pošten i kršćanski život? Što bi ga moglo goniti, da vrši kršćansku kriepost i u zabiti? Zar zemaljština? Ali što onda, ako ga taj isti sviet zaboravi, progoni, zapusti i ostavi u nesreći, tako da neima nikakve nade ikada se više uzdići? Svjetski, humanitarni moral neobećaje mi ništa, od njega se neimam ničemu nadati. Dopuštam, da ima ljudi, koje njihova dobra ćud već po naravi potiče na kriepost i moralnost. Vjerujem, da se često dogadja, da ljudi, stranom što su u mladosti dobro na kršćansku uzgojeni, stranom poticani od svoga već po naravi dobroga srca ili pako slavohlepja, stranom bodreni dobrim primjerom drugih ili pako javnim mnienjem neriedko vrše pojedina djela ljubavi i morala; nu dvojim, da će i ta kriepost ljubavi bez vjere u Isusa, koj je obećao nagradu dobrim a kazan zlim, bez nade u srećnu vječnost, koju nam je pribavio Isukrst svojom smrću, moći uhvatiti duboko korenje u ljudskom srcu. Jer istinitost te tvrdnje morala bi se svakako podkriepiti sa nekoliko primiera, da su ljudi humanitarno uzgojeni i londa ostali vjerni kriepostí i moralnosti, ako su unapred vidjeli, da će im to njihovoj sreći škoditi, da su se i tada čuvali opačina, ako su unapred vidjeli, da će im opačine ostati tajne ili dapače da će jim donieti veliku korist. Ali takovi se primjeri nemogu navesti, izkustvo bo pokazuje, a povjestnica svih vremena uči, da su nam prvi primjer prave krieposti i ćudorednosti pokazali prvi kršćani, koji su bili oduševljeni živom vjerom u Isusa kao Boga, spasitelja ljudskoga roda i budućega sudca. Iz te klice, iz toga su vrela izvirale one uzvišene krieposti prvih kršćana i do onda nečuvena svetost života, junačka pobjeda nad samim sobom i ljubav bratinska.

Svaka kriepost, pa činila se ona ljudem još tako sjajna i krasna, nije bez vjere u Isusa drugo, nego drvo bez korenja, koje se doduše neko vrieme zeleni i cvate, ali nemože donieti željena ploda, jer ga umara svaki žešći trak sunca; nije drugo, nego od svojega izvora odieljena voda, koja se gubi u slapovih. Jest zgrada bez temelja, koja se, istina, svojim izvanjskim likom čini liepa i čvrsta, nu kad nadodje vihar i potres, nemože se uzdržati. Jest gljiva na gnojištu, koja u jutro nikne, a na večer propadne. Moral bez vjere naliči zimskomu cvieću na prozorih, koje je veoma krasno, nu neima nikakove boje, nikakove duhe, niti života. Zato se punim pravom mogu ovamo uvrstiti one rieči Spasiteljeve, koje je rekao svojim apoštolom: „Ja sam čokot, a vi ste loze. Kano što loza nemože donieti ploda, ako neostane na čokotu, tao i vi ako neostanete u meni. Koj ostaje u meni i ja u njem, taj donosi mnogo ploda.“ A što znači ostati u Isukrstu? Možda nepriznati njega kano Boga? Na ove ovdje napomenute rieči — pravi nauk Isukrstov — koje zahtievaju vjeru, da nam budu djela zaslužena, neobaziru se ti Fricke — i premda ovamo strogo spadaju; a zaštose na nje neobaziru oni toga nekažu; ali nam biva odavle jasno, kamo oni smieraju. Mi se pako baš s toga na te rieči pozivamo, što one očevidno potvrdjuju i opravdavaju našu izreku i tvrdnju: bez prave vjere neima prave krieposti; jer kako čovjek vjeruje, tako on i djeluje. Vjerovati i tvoriti, to dvoje stoji u najtjesnijem savezu medju sobom: ono je temelj, ovo pako zgrada, koja s njim skupa ili stoji ili se ruši. Čudnovate u istinu stvari! Dočim se u svetom pismu nalazi tako čist, tako krasan i — kako to sami sadanji kršteni pogani priznaju — umu čovječjemu tako odgovarajući moralni nauk, to oni ipak neće u njem naći nauka, koj zahtieva vjeru! Ta on isti Isus, koj je propoviedao tako krasno ćudoredje, propoviedao je i vjeru u sebe. Za što dakle lučiti nauk ćudoredni od vjere? „Tko neuzvjeruje, osuditi će se.“ Da sam pusti moral, koj se izražuje u ljubavi kao u svojem najvišem principu, nije dovoljan, to svjedoči Isus sam. Jer kad mu je mladi neki i bogati poznavalac pisma odgovorio, da ljubi Boga i bližnjega, upita ga Isus taki zatim dalje: „Što pako kažu ljudi o sinu čovječjem, čiji je on sin?“ (Mat. 22.) Zašto veli on ovdje „sin čovječji?“ Jerbo je i sin božji. Dakle čovjek mora takodjer znati i vjerovati, što je Isus ako želi biti kriepostan. „Nemo diligit, qui non credit.“ (Sv. Aug.)

(Konac će sliediti.)

Novi Darwinista.

Mi smo u posljednjem broju obećali, da ćemo danas navesti dokaze, kojimi neki novi Darwinista dokazuje na Darwinovih načelih teoriju, posve protivnu njegovoj, najme, da će se tečajem vremena iz čovjeka razviti majmun, dočim je mislio Darwin, da se je čovjek razvio od majmuna. Čovjek će, veli naš pisac, postati majmunom onda, kad ne stane svake razlike medju njim i majmunom. Pita se dakle, koje su to razlike, koje obstoje medju čovjekom i majmunom? Prva je razlika na tielu ta, što su čovječji moždjani mnogo veći te imaju mnogo više i finijih zavoja nego majmunski. Da će te razlike jednom nestati, nije mučno dokazati po Darwinovih načelih. Jer ne može se tajiti, da većina ljudi vrlo slabo ili nimalo ne upotrebljava moždjana, taj „jedini organ duševnoga djelovanja.“ No Darwin uči, da je posljedica neupotrebljavanja kojega organa ta, da okržljavi te posve propadne. I zato ne ima dvojbe, da će moždjani čovječji s vremenom postati maleni i jednostavni ko oni u majmuna. Druga značajna razlika medju čovjekom i majmunom je ta, što čovjek ima sama dvie ruke, a majmun četiri. Jasno je, da ta vlastitost čini majmuna okretnim te mu pomaže kod penjanja. S toga se ne da misliti, da će on tu vlastitost izgubiti pomoćju naravnoga izbora, koj smiera uvjek na korist individua; dočim nasuprot dvoručnost čini čovjeka nespretnim te se ne može natjecati niti s penjanju vještim majmunom niti s hitrimi sisavci. Zato će se njegove noge u „borbi za obstanak“ sve to više savršavati, dok postanu posve slične rukam. Trećaej u

Digitized by Google

razlika medju čovjekom i majmunom ta, što ima ovaj rep a onaj ga ne ima. „Puno je teže tvrditi, da će majmun „naravnim izborom“ izgubiti svoj rep, koj mu je kod penjanja tako koristan; nego da će se u čovjeka početak (Anlage) njegova repa „izborom“ promieniti u podpun rep, koj će mu služiti — po Darwinu — u bježanju kano psu za veslo, a kod stojanja kano kenguruhu za upor.“ Četvrta je napokon razlika medju čovjekom i majmunom, što je ovaj kosmat a onaj nije. Darwin tumači taj pojav pomoćju „spolnoga izbora.“ On najme veli: našla se je negdje u prošlosti ženska, koja je volila mužkarcu manje dlakavu nego drugim i tako se je dogodilo, da su njezini potomci poslje više generacija izgubili dlaku. To tumačenje nije po volji našemu piscu, jer se protivi principu „naravskoga izbora“, koj ide uvjek za onim, što je pojedincu koristnije; a ne može se tajiti, da je puno koristnije biti kosmat te si ne morati s mukom pribavljati drugoga odiela. Na čovjeku ima i onako sposobnost postati kosmat, to pokazuju one fine dlačice na njegovu tielu, koje će naravskim izborom postati i duže i gušće, tako te će čovjek poslje mnogo vremena biti kosmat ko majmun. Kad svih tih razlika — a drugih ne ima — medju čovjekom i majmunom ne stane: onda će ljudi biti majmuni.

Dokazavši ovako, da će naši potomci nekoć biti majmuni, obraća se pisac na Darwiniste moleći ih, da se ne ljute na njegovu teoriju. Jer kano što se oni tako odvažno i uztrajno bore proti' predsudi neuke množine, koja neće priznati majmuna za djedove svoje; tako mora i njemu biti dozvoljeno, boriti se proti predsudi onih, koji neće vjerovati, da će im potomci biti majmuni.

U daljoj razpravi nastoji pisac dokazati, da se rod čovječji sve to više primiče u red životinja. Glavna je, veli, duševna razlika medju čovjekom i životinjom religioznost. Kako vidimo na svoje oči, ona propadava od danu do dana. Na najnižem stupnju pokazuje se religija u „naivnoj formi“ objave i vjere u osobnoga boga. Kano takova razvila se je veličanstveno u sriednjem vieku u crkvi katoličkoj. Danas zabacio je veći diel prosvietljenoga svieta objavu i tradiciju, te mjesto osobnoga boga priznaje pročišćene ideje istinita, dobra i liepa. „Religija vjere postala je religijom ideje.“ Ali nemal broj umova najbistrijih i najdosljednijih pošao je već korak dalje te je zabacio i te ideje, koje su više porod fantazije nego uma te ne priznaju nikakove religije, koja prekoračuje zakone prirode.

Mogao bi tko reći, veli pisac dalje, da će religiju, koja izčezava, zamieniti moralni princip, prost svakoga religioznoga simbola. Ali i to je iluzija. Jer ako ćeš govoriti o moralnom principu, moraš prije biti uvjeren o slobodi volje, ali stroga je znanost dokazala, da sloboda volje nije drugo nego utvora fantazije ili može biti reminiscencija koje prijašnje periode čovječanstva. Što se pako tiče motiva čudorednosti, mora se priznati, da je na mjesto savjesti stupio osobni interes i u životu pojedinca i države, gdje je politička nužda zamienila moral. — Što se pako tiče one razlike, da čovjek jasno misli i umuje, to treba najprije znati, da neke životinje u tom nadmašuju čovjeka. Tako je dokazao Darwin, da pčela umije bolje računati nego najbolji matematik, dapače, kako je dokazao Häckel, ima pasa, konja i slonova, koji stvarajuć jasne i oštre pojmove, nadmašuju mnoge učenjake. A s druge strane i to je istina, da ima učenih pisaca u današnje vrieme, koji trgaju spone, u koje ih sapinje logika. Ne ima dakle niti u tom velike težkoće.

Iskrenost ne imenovana pisca jest uzrok, zašto smo uzeli obzir na njegovo djelo. I mi se posve slažemo s njegovim mnienjem, da rod čovječji u današnje vrieme zabacuje sve to više one znakove, koji ga značajno razlikuju od životinje i da joj prema tomu postaje sve sličniji. Tko ne vjeruje, neka uzme u šake većinu današnjih novina i vidjeti će, da je njihova logika novac: tko plati taj je pošten, tko ne plati, taj je lopov; vjeru mrze na toliko, da ju svakom zgodom napadaju; a moral priznavaju koj i majmun, najme svoje „strasti.“ — Ali mi zato ipak ne mislimo, da će se čovjek provrgnuti u majmuna, nego se uzdamo u boga velikoga, da će on — a može biti skoro — desnicom svojom šinuti i dozvati pameti one, koji su postali sicut equi et muli.

R.

Viestnik.

Zagreb. Prečastni kaptol izabrao je u sjednici od prošle subote veleč. gospodina Kralja, do sada profesora i ekonoma u ovdješnjem sjemeništu župnikom u Varaždinskih Toplica. U koliko nam je žao, što gospodin Kralj ostavlja svoje mjesto, na kojem je više godina revno i marljivo djelovao, u toliko nam je milo, što dobe Varašdinske Toplice u njem radina župnika.

— G. Josip Vagner postao je župnikom u Gvozdansku.

Innsbruck. Jadni jezuite, oni su svemu svietu krivi — krivi što su živi. Višeput se je već naoblačilo nebo nad vriednimi i učenimi profesori bogoslovnoga fakulteta; višeput su se već spremali na odlazak, izgledajuć viest, da je rovanje neprijatelja svete crkve a zato i njihovih uspjelo. Nego do sada su se još uvjek oblaci srećno raztjerali, jer ih ljubi i brani pošteno gradjanstvo, i jer o njihovu obstanku visi obstanak bogoslovnoga fakulteta. Raztjeraj jezuite, a ti si raztjerao i bogoslove. Ali sada prieti nova pogibelj čestitim otcem. Tri svjetska fakulteta toga sveučilišta držala su zasebice sjednice, u kojih su se svjetovali, imaju-li poslati na državno vieće peticije, da se uklone jezuite. U medicinskom fakultetu nije se našao nijedan član, koj bi se bio zauzeo za jezuite i za pravo; u juridičkom fakultetu glasovao je proti zaključku većine jedini Dr. Ficker, Vestfalac i ures sveu-

Digitized by Google

čilišta. U filozofičkom fakultetu glasovao je proti zaključku većine prof. Dr. Zingerle i glasoviti filolog Dr. Jülg. — Vidjeti ćemo, kakove će imati posljedice te peticije, ali mislimo, da će i ovaj put naći nepravedno progonjeni jezuite obranu u gradjanstvu.

Elzacija. Mi smo već imali zgode našim štiocem priobćiti, kako Pruska na barbarski upravo način utuvljuje siromašnim Elzačanom svoje germanske i protestantske ideje u glavu. Nego od dana do dana biva sve to gore. Tako priobćuje „Germania“ od onuda sljedeći dopis 15. t. m. „Vi znate, kako se tu godi katolikom, što se tiče prese i drugih sredstva, kojimi bi se mogli braniti. Začepila su im se usta odmah na početku, začepljena su ostala do danas. Niti jednoga lista neimaju katolici, da u njem želje svoje iztiču, svoje interese brane; u državnom vieću neimaju niti jednoga zastupnika, tu neimaju nikakova sabora, da se zauzmu za svoja prava. A što biva medju tim? Vlada nam uzima slobodne institucije jednu za drugom, i kuje za nas zakone, koji vriedjaju naša prava. Biti će vam poznat onaj zakonski predlog, koj je upravio knez Bismark na savezno vieće glede nastave u Elzaciji. Po tom predlogu podvrgavaju se sve škole, visoke i nizke, slobodne i duhovne, upravi vlade. Liepo cvatuća dječačka sjemeništa u Strasburgu i Zillisheimu, katolički gimnazij u Colmaru imaju prestati. Tu su se naša djeca podučala, tu su bili učitelji, koji su uživali povjerenje roditelja, ljubav djece, štovanje svih. Ti dakle zavodi potlačuju se potezom pera, a nas za to nitko ni nepita, a mi se proti tomu nasilju nemožemo braniti niti u presi niti u državnom vieću. Što biste vi rekao na to, da se tako radi u zemlji, gdje je devet desetina katolika; u zemlji, koja se želi moralno predobiti? Nego čujem, da će oci obitelji upraviti glede toga molbu na cara, ili će barem javno pred svietom prosvjedovati proti tomu nasilju. „Zatim javlja dopisnik, kako liberalna presa psuje i huli sve što je katoličko, nego to nije niti za nas ništa nova, zato ćemo to izostaviti.

Rim. Pod naprednom vladom talijanskom neće nikako da znanost u Rimu napreduje. Od ovdješnje Sapienze naumiše načiniti pravo ognjište novovječne znanosti, te naročito zasjeniti papinsku universitu — jezuitski kolleg. Pa šta su uspjeli? Augsburžka Allgemeinerica, kojoj se nemože prigovoriti, da je za papu a proti vladi talijanskoj pristrana, kaže: doznačilo se je novaca za stipendija, za gradnje, za poziv glasovitijih profesora, ali — djakâ neima, gradnje slabo napreduju, profesori neće da dodju ili nas još ostavljaju. Najviše naših profesora najprije su politici, pa onda tekar profesori; naravoslovci se tuže, da neimaju potrebitih laboratorija; k tomu su profesori razciepani na više partaja, te se nemogu složiti u jedan zajednički naukovni plan. Djaka ima jako malo, te mnogi vole studirati na papinoj universiti. Za stipendija skoro nitko nepita: 10 stipendija po 900 lira stoji praznih za filozofičku fakultu, al se za nje nitko nejavlja. — Tako je dakle s tom Sapienzom, s koje se je čuo nedavno škandal, da su djaci sami prisiljeni bili tražiti u ministra prosvjete, neka se pobrine, da im se drže uredna predavanja! Bože moj, koliko bi bilo graje i vike na natražnjačtvo, mračnjačtvo itd., da se je to dogodilo pod papinskom vladom!

— Na 6. Siečnja primio je papa deputacije raznih kolâ katoličke talijanske omladine. Dr. Aquaderni iz Bologne kano predsjednik omladinskoga saveza po svoj Italiji razširena pročita adressu, i metnu papi pred noge sabran „petrov novčić.“ U svom odgovoru rekao je papa medju ostalim ovo: Mi moramo dokazati, da ima i u Italiji božjega duha, i da razumom srcem i rukom sveudilj branimo pravo božje. Razumom, kad religiju Isusa Krsta branimo riečju i pismom; srcem, kad crkve napunjujemo te iz naših grudi molitvu Bogu šiljemo, da nam ona izhodi brzu pomoć; rukom — dà, no ja neću ništa drugo da rečem, nego da sam i ovaj par vidio, kako vaša ruka sliedi vaše srce, gdje ste k nogam nevriednoga namjestnika Kristova položili dar vaših ruka. Borimo se, dragi sinci i nebojmo se ništa. Mislite na to, da neprijatelji božji ginu a crkva da ostaje. Djetešce Isus pobjegnu u Egipat, da se ukloni biesu Herodovu; al nadodje preko noći zapovied za povratak: „jer su umrli oni, koji su radili djetetu o glavi.“ O koliko je jur umrlo progoniteljâ crkve! Pošto su izlijali svoj bies, pošto su redove vjernikâ, koji su Bogu služili, decimirali, umroše, a crkva — crkva stoji. Jest, njih će nestati, ti pako draga vjerenice Isusa Krsta, (sv. otca obuze ovdje čuvstvo), od Boga osnovana crkva, ti ostaješ uviek. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, ti ostaješ mladjahna, jaka, stalna naprama progonom, koji te čiste od svake mrlje i okrepljuju; ti si svakim danom više ona crkva, koja se pravom zove vojujuća, da se uztrajno bori do kraja vjekova. Ipsi peribunt, tu autem permanebis. Ti ostaješ pri nauku istine, ostaješ pri nauku morala, ostaješ pri dieljenju svetotajstvâ, ostaješ stalna uz tolike promjene. Njih će nestati, ti ćeš pako ostati. To neka je naša utjeha, naša polaštica, ali i naša vjera: i držimo za stalno i istinito, da će njih nestati, a crkva da će ostati do konca vjekova. S tom vjerom, draga moja djeco, radimo, borimo se hrabro za stvar Isukrstovu, oprovrgavajmo bogogrdje bezbožnih, i trudimo se, da nedužne duše nebudu okužene od krivoga nauka nevjernih savjetnika, od sramotna nauka.“ Doista takvih nam je rieči trebalo u ovo vrieme bjesnoga novovječnoga progonstva.

Njemačka. Dne 10. t. m. stojao je pred okružnim sudom bivši urednik „Allg. Volksblatt-a“, Lempens, koj bješe zahtievao od biskupa augsburžkoga, da mu plati 5000 for., jer da će ga inače u javnosti moralno ubiti. Biskup je dakako taj gnjusni zahtjev s preziranjem od sebe odbio. I zbilja počeo je urednik Lempens na najbezsramnji način kaljati poštenje biskupovo. Državni

Digitized by Google

je odvjetnik predložio, da se taj čovjek kazni na pol drugu godinu zatvora, i na gubitak gradjanskih prava za tri godine. Sud je medju tim zaključio, predati svu stvar iztražnomu sudcu, jer ima razloga sumnjati, da Lempens boluje „an Verfolgungswahn.“ — Zabranjuje se puštati bez brnjice pse, koji priete ugristi tielo, a slobodno je gristi ono što je vriednije od tiela i života, čast i poštenje. Kada će se tomu učiniti kraj?

Pariz. 14. Siečnja bila je ovdje sudbena razprava proti Carionu (koj je i u Hrvatskoj poznat). On je prije nekoliko godina osnovao banku, pod imenom „Crédit des paroisses“, kojoj bi imala biti zadaća: uzajmljivati novaca katoličkim župam pri gradjenju i popravljanju crkava, nabavi zvonova itd., u istinu pako izpade na sistematično globljenje i varanje seoskoga svećenstva i puka. Na brzo ode Carion u Hrvatsku, da ondje kupi velika imanja, i za njim ode i njegova obitelj. To je probudilo sumnju, te se je pokazalo, da je crédit des paroisses propao, jer su pasiva iznosila 6,880,916 franaka, a aktiva samo 150.000 fr. Carion bude sudbeno progonjen, i budući da se je ugovaranje s Austrijom, da ga izda, na dugo zavlačilo, bude on odsudjen in contumaciam na pet godina tamnice, 3000 fr. globe i dužnost nadoknaditi štetu. Medju tim došao je Carion svojevoljno pred sud te se posljednjih dana opet povela iztraga proti njemu. Branitelj njegov slika Cariona kano religioznoga fanatika, koga su na tanak led naveli intrigani, tako da je on u svojoj banki proigrao i svoj vlastiti imetak. Sud je potvrdio prvu odsudu radi prostoga bankrota, ali mu je snizio kaznu na godinu dana tamnice i 1000 franaka globe. — Ako je Carion svagdje gospodario, kako smo ga vidjeli gospodariti u Bistri, nije čudo što mu je banka propala.

* *Tko bi vam ugodio?* Pod tim naslovom donosi G. C. sljedeći liepi člančić. Kor berlinskih liberalaca: Govorio je o Njemačkoj. Papa nas je ukorio. Koja bezsramnost! To je uvrjeda veličanstva, to je poziv na rat! Na oružje, Niemci! Nedajte više mjesta crkvi! Kujte nove zakone proti njoj! Napried! Živio Bismark! — Kor bečkih liberalaca: Papa nije spomenuo Austrije. Papa nas nije nijednom riečju pokudio. Koja sramota! Sad će može biti misliti sviet, da smo se tajno približili vatikanu, da smo si stekli zasluga za crkvu. To nesmije biti. Od sada neštediti više religiozne interese i simpatije krunovina. Pokažimo, da nezaostajemo u ničem za njemačkom braćom, da smo vriedni najvećih ukora svetoga otca. Brzo skujmo zakon proti jezuitom, proti sjemeništom i tako dalje. — Što bi morao učiniti papa, da zadovolji u isto vrieme N. A. Ztgu. i N. Fr. Presi. Spener Ztgu. i W. Fremdenblattu, Bismarku i Andrassyu? Govori-li papa — progon proti crkvi; šuti-li — tekar pravi progon. Nestati, nestati bi moralo crkve s lica zemlje, da zadovolji svim tiranom, liberalcem i slobodnim zidarom. Ali tomu je na putu samo jedna mala zaprječica, rieč najme Gospodova, da će trajati do kraja svieta. Tiranom. liberalcem i slobodnim zidarom nije Gospod zajamčio niti sadašnjosti kamo-li budućnost. Njim pripada današnji trenutak, sadašnja ura tmine, ali gdje će biti sutra?

Književno. Dobismo prvi broj Glasnika biskupije djakovačke, koj počima donositi odluke posljednjega crkvenoga sabora; uz to ima i poučne članke: ob oprostu biljegovnih pristojba u bračnih stvarih; upisivanju djece mrtvo rodjene. Smjer mu je praktičan.

— Nakladom knjižara Raucha u Insbruku izišlo je treće izdanje i mnogim našim svećenikom poznate knjige, „Cultus utriusque ss. Cordis“, od prof. Nillesa. To je djelo bogoslovna literatura s pohvalom pozdravila kano djelo u svojoj struci savršeno. U njem se najprije historičkom vjernošću razvijaju razprave, koje su se o tom predmetu vodile pod raznimi papami od Inocenta XII. do Pija IX. Zatim se u II. dielu tumači, u čem se sastoji štovanje prama presvetomu srcu. Napokon sliede preliepe molitve iz svetih otaca i pjesmice na čast istomu srcu. Tko bi želio tu knjigu imati, može ju dobiti kod duhovnika u sjemeništu zagreb., gosp. Bošnjaka erga oblig. 5. sacr. Tim će biti i ekspedicija plaćena.

Javna zahvala. Poznato je, da su crkve u krajini s vana obično slične, al unutarnjost često neodgovara vanštini. Ni u Maji nije bilo bolje, al je Majska crkva sada sretna, da imade u osobi preč. g. Fr. Huszára svoga velikog dobročinitelja. Darovao je isti preč. gospodin preklani veleliepi kalež, a ove godine pred nekoliko dana prekrasnu kadionicu, naručenu iz Beča, kojom bi se svaka crkva u našoj nadbiskupiji ponosila. Prečastni g. kanonik imadjaše jedinoga brata. satnika, i taj mu umre u Maji i bude na ovdašnjem groblju zakopan. I tako tugujuć brat za svojim premilim bratom, sjeća se i Majske crkve; na kom sjećanju, hvale mu od svega srca župljani kano i ja. Bog naplatio dobročinitelja na ovom svietu svakim dobrom, a onkraj groba okrunio ga vječnom slavom. Bog dao te svaka crkva imala takova dobrotvora!

P. *Leber,* župnik.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

G. Dolaček Aleksa, bivši upravitelj župe u Oštrcu, ide kao takav u Pregradu. G. Kelečić Mijo, bivši upravitelj župe u Carovdaru ide za duhovnoga pomoćnika u Zajezdu. G. Štetner Mirko upravitelj župe u Krapinskih Toplica ide za duh. pomoćnika u Križ. Premješteni su duhovni pomoćnici: G. Kovačec Sebastian iz Konobe u Veleševec. G. Hanak Osvald iz Začreća u Bosiljevo. G. Jelošić Eduard iz Križa u Začreće. Koter Martin iz Selnice u Konobu. G. Krč Josip duh. pomoćnik u Bosiljevu ide za upravitelja župe u Kotare.

K ovomu broju ima dodatak od pol arka.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Dodatak

„Katoličkomu listu“ br. 5.

Glavna skupština družtva svetojeronimskoga,

koja se je obdržavala dne 23. Siečnja t. g. u Zagrebu, na koju se je skupilo 28 članova medju njimi i nekoliko ladanjskih; otvorena bi po preč. g. kunoniku Tomi Gajdeku, predsjedniku družtvenom ovim govorom:

Slavna skupštino! Visokočastna gospodo!

Otvarajući petu ovu skupštinu družtva svetojeronimskoga pozdravljam vas, slavna gospodo, srdačnom hrvatskom iskrenošću: Dobro mi došli! Dobro mi došli, na do sada slabo milovanom polju prosvjete i uljudbe pomoćju hrvatske knjige!

O priekoj potrebi te prosviete i uljudbe upućen je sav sviet, a ja bih slabo poznavao pronicavost vašega duha i gorljivost vašega srca, kojom i danas amo dotekoste, kad bi se usudio vam slavna gospodo, nabrajanjem razlogâ dodijavati.

I prijatelji i neprijatelji hvale nam smjer, ali sredstva namiću nam samo prijatelji. Radi se dakle o tom, da stečemo što više gorljivih prijatelja hrvatskoj pučkoj knjizi.

Kako se taj zadatak najbolje postignuti može, bit će vazda na dnevnom redu svakoj glavnoj skupštini svetojeronimskoga družtva; a i danas nadam se, slavna gospodo, razboritim vašim zaključkom, kako bi si imali pred narodom osvjetlati obraz.

Družtvo je i god. 1872. izim koledara izdalo još dvie pučke knjige, a stekli smo od zadnje skupštine do danas 483 doživotna člana; Bog nam je dao, te se hvalimo i za prošlu godinu našimi dosadašnjimi dobrotvori.

Tu prije svega dubokom zahvalnošću spominjem preuzvišenoga gospodina nadbiskupa Josipa Mihalovića družtvu pokrovitelja, koji kako svake godine, tako je i god. 1872. družtvu darovao 300 for. Zatim ide velika hvala preuzvišenoga gospodina biskupa djakovačkoga Josipa Jurja Strossmayera, jer je našemu družtvu milostivno poklonio sve svoje dnevnice, što ga idu kano člana regn. deputacije. Visoka zemaljska vlada izvoljela je družtvom izdane knjige preporučiti djeci školskoj za nagradu; a a visoka generalkomanda preporučila je i ljetos kao i svake godine naše koledare.

U skupljanju članova odlikovala se je ove godine osobito riečka županija i presvietli gospodin biskup Vuičić, apoštolski vikar u Bosni. Jedan plemeniti rodoljub, koji neće, da mu se ime kaže, darovao je družtvu 100 fr. a za drugih sto kupio družtvenih knjiga. Njemu kao i svim prije spomenutim budi ovim izražena najtoplija zahvalnost.

Spomenuti mi je mahom ovdje muža za naše družtvo vrlo zaslužna, koj se je prošle godine u Svibnju prestavio u sretniju vječnost: mislim pokojnoga Šimuna Balenovića. Bijaše družtvu revan odbornik, darovit i marljiv pisac i po smrti jošte dobročinac, jer je družtvu zapisao oporučno stotinu forinti. Bila čast njegovoj uspomeni! Žalost za njim utješio nam je presvietli g. Ivan Trnski stupiv na njegovo mjesto za odbornika. Kako gori i neumorno radi za sve, što može biti na korist našemu narodu, stupio je odmah spremno u odbor, da ga isto tako mudro savjetuje, ko što poznaje potrebe našega prostoga puka i umije mu reći riječ dragocienu i milu. Ivan Trnski prvi je pisac našega družtva. Uzanj ove godine pristadoše mladjane sile: Mihalj Kišpatić profesorand i Josip Derenčin slušatelj medicine u Beču. Koledar su osim drugih nakitili plodom svoga uma dr. Magjarević, župnik Stražimir i dr. Stadler. Pisci neprimiše nikakove nagrade, jedino je poslano g. Mihalju Kišpatiću u to ime 50 forinti. Nemogući za sada činiti više, izričem im barem duboku zahvalnost svoju i ovoga družtva, a oni će naći u svom čestitom srcu i u koristi te priznanju svojega naroda ono, čega im mi dati nemogosmo.

U kolu onih muževa, koji misle na napredak našega puka i nastoje u tom sudjelovati osobito je ugodno opaziti i naših velikašâ, pa im je na diku, kad se od svih odlikuju rodom i imenom, da se odlikuju i brigom za sve narodno. Takovi su grofovi: Gjuro Jelačić, Julij Janković i Pavao Pejačević, baron Gustav Prandau, Metel Ožegović i Anton Mollinary. Bog bi dao, te našli doskora puno blagoumnih nasljednika!

Ali je to, slavna gospodo, sve premalo za onaj veliki i dični smjer, koj pred očima imademo. Glavnica je naša od posljedne glavne skupštine do duše narasla za 4025 fr. te iznosi 24.750 fr. ali postotci godišnji daju samo 1237 fr. 50 kr. te nepokrivaju troškovâ za samo izdavanje koledara a kamo-li drugih knjiga. Koledar bismo morali svakojako povećati i slikami poljepšati, te

Digitized by Google

izim njega bar još tri druge knjige svako ljeto izdavati. A gdje su nam nagrade za gospodu pisce? Mi im poradi slabih naših dohodaka do sada nedavasmo baš ništa i nemogosmo im ništa davati, van ako bismo htjeli još manje knjiga izdavati, nego-li smo dosele izdavali. Smiešno bi bilo, kad bi od koje tiskarne u ime domoljublja zahtievali, da nam knjige bezplatno tiska; a od pisaca zahtievamo, da nam duševnu svoju radnju bezplatno ustupe, koja ih više muke i napora stoji, nego li ljude novčare održavanje tiskarskoga zavoda! A i to stoji, da bismo to bolje spisove i sastavke mogli dobivati. što bi se više moglo nagrade davati. Uzmite još na um, da će se sve vrstnije glave naše omladine knjizi otudjiti i za drugim poslom poći, gdje dakako i obogatiti mogu, da neće dakle niti u buduće družtvo svetojeronimsko silnije napredovati, ako neuzmogne namamiti koju tu bistru glavu, da se posve posveti pisanju pučkih knjiga. S toga nam je sveta dužnost, da razmišljavamo i da dokončamo kako bi se toj nevolji moglo doskočiti. Posljedna skupština, da bolje doskoči novčanoj potrebi, odlučila je, da se pokraj doživotnih primaju još i godišnji članovi s prinosom od 50 novčića. Odbor je zaključak izveo i mnogi svećenici i nekoji učitelji učinili su mnogo, najviše pako prečastni ordinariat porečki, da se skupi što više takovih članova. Ali uza sve to pokupilo ih se je samo do dvie tisuće, tako, da je družtvo od toga imalo više štete, nego-li hasne. Toga radi pronašao je odbor za nuždno, povisiti takovu upisnu cienu na jednu forintu; o čem će u ostalom suditi ta štovana skupština.

Pošto će se dakle izvješće o djelovanju i računih pročitati, bit će sgode i prilike slavnim skupštinarom koju o tom reći i morda zametnuti klicu sigurnoga napredka naše pučke knjige; što od srca želim.

Izgovorivši predsjednik ovaj govor pozove bilježnika, neka pročita odpis odbora sastojećega se od gg. A. Vranića, A. Lukića i M. Košćeca, koji je u 4. glavnoj skupštini bio odabran za izpitavanje računâ od 21. Kolovoza 1870. do 21. Kolovoza 1871. Skupštinari saslušavši odpis censuralnoga odbora odriešiše upravljajući odbor od svake dalje odgovornosti za račune do 21. Kolovoza 1871.

Po tom dade bilježnik g. dr. Gjuro Posilović izvještaj o radu odborskom od posljednje do ove skupšiine. Ovaj izvještaj stranom se već nalazi u Danici, ljetopisu za tekuću godinu, a stranom će se istom priobćiti u ljetopisu za buduću godinu. Glavna je briga bila odboru u život uvesti zaključke posljednje skupštine i svestrano pomicati svrhu družtva. Navodimo samo, da je odbor darovao družtvenih knjiga Bunjevcem u Ugarskoj, družtvu Vendiji u Gracu, gimnasiji Dubrovačkoj, slavjanskoj biblioteci u Odesi, narodu u Bosni i uznikom Ilavskim.

Zatim izviesti urednik g. dr. Franjo Iveković o dosadanjoj književnoj radnji odborničkoj ovako: Poštovana skupštino! Kako se evo obdržava već 5. glavna skupština družtva svetojeronimskoga, neće mislim biti suvišno, ako se malo osvrnemo na dosadanji rad ovoga družtva, da vidimo, kako je do sada vršilo zadatak svoj i možemo-li ga i od sada pustiti na putu, kojim je zaputilo.

Zadatak i smjer ovoga družtva naznačen je prvim paragrafom pravila družtvenih, koji veli: svrha je družtvu izdavati i uz jevtinu cienu širiti pučke spise dobrim duhom pisane zabavno poučne struke.“ Kako se odatle razabire, polje je našemu družtvu širom puklo: svaki spis, bio koje mu drago struke, za koji bismo sudili, da je vriedan napried pomaći budi duševno, budi tvarno dobro puka našega, može od družtva na svjetlo izaći. Pa prama tomu bješe udešen dosadanji rad našega družtva. U ove četiri godine što družtvo obstoji, izdano je jedanaest knjiga: četiri su knjige koledari, a od ostalih sedam jedna opisuje žalostne posljedice od neumjerenosti za život obiteljski, druga podava nacrt naukę narodnogospodarstvene, treća pripovieda prošlost naroda hrvatskoga, četvrta riše valjana učitelja, peta iz prirode tumači toplinu i njezine pojave, šesta savjet daje mladoj majci, kako će sebe i napršće svoje uzdržati zdravo i veselo, sedma napokon opisuje našozemske i tudjozemske domaće sisavce. Evo u 7 knjiga zastupane su struke: moralna, narodno-gospodarstvena, historijska, školska, prirodoslovna, zdravoslovna i prirodopisna. Kod sastavljenja pako koledara urednik ima vazda pred očima, da mu bude sadržina što raznovrstnija, naročito da bude u svakom koledaru barem po jedna pripoviedka iz života pučkoga, jedan moralni, jedan zdravoslovni i jedan gospodarski sastavak i k tomu njekolike pjesme za pouku, zabavu i pobudu narodne sviesti.

Ne će biti bez svake zanimljivosti, ako napomenem takodjer, u koliko se je eksemplara štampala svaka od izdanih dosele knjiga. Druga, treća i peta knjiga izašla je svaka u 3000 eksemplara, prva, četvrta i peta u 4000. sedma u 5000, deveta i jedanaesta u 6000, a deseta u 8000. Dakle je naše družtvo u ove 4 godine izdalo 50.000 komada knjiga. Svih jedanaest knjiga do sada družtvom na sviet izdanih iznosi 103 štampana arka. Uzamši na um s jedne ruke ove brojeve s druge pako slabačku osnovu našega družtva, usudjujem se izreći nadu, da će barem u ovom pogledu poštovana skupština zadovoljna biti dosadanjim njegovim uspjehom. Knjige su se većinom razpačale, pa od razprodanih knjiga unišlo je g. 1871 čistih 800 for.

Što se tiče nutarnje vriednosti izdanih knjiga, priznati mi je, da je bilo i prigovorâ od gdjekuda proti ovoj ili onoj knjizi, da nije naime ili dosta prosto napisana ili da bi bila koja druga potrebitija. Bili ovi prigovori i temeljiti, valja nam ipak svagda imati na umu: 1) i u naroda većih od našega hrvatskoga ima vazda razmjerno malo pravih pučkih pisaca; u nas, kako ima u obće malo pisaca, pučkih gotovo još ni nema. 2) Samo pisanjem pučkih knjiga mogu nastati pravi pučki pisci; ako bismo dakle čekali, dok nam bude pučkih pisaca, a dotle za puk ništa ne pisali, ne bismo imali nikada valjanih pučkih pisaca. 3) Ako nam je iz jedne okoline

Digitized by Google

stiglo prigovora proti kojoj knjizi, iz druge okoline došla nam je najveća pohvala za istu knjigu. 4) Ako odbor i osjeća veliku potrebu kojega spisa za puk, ne može mu više puti uz sav napor naći pisca; tako se evo već dvie godine ogledava u zalud za piscem, koji bi sastavio valjal pučki spis o ratarstvu; taj zadatak mogao bi valjano riešiti dakako samo teoretički naobražen i praktički uvješten ratar. S toga kad odboru medjuto nadodje drugi spis, koji ako i nije onoliko potrebit kao onaj prijašnji, ali je drugčije sâm po sebi dobar, odbor ga prihvati; ili kad ne može naći pisca knjizi veoma potrebitoj, ali ga ,može naći za spis manje potreban nu inače koristan, obrati se na njega. 5) Družtvo naše obstoji istom 4 godine, nije dakle ni moglo već do sada zadovoljiti svim najprečim potrebam puka našega za duševnu hranu; tomu će se moći doskočiti stopram tiekom više godina; što su viekovi zanemarili, ne mogu nadomjestiti njekolike godine. Napokon 6) uza sve nedostatke knjige naše nalaze liep odziv u narodu, što posvjedočuje već samo njihovo brzo razpačavanje. — To neka poštovana skupština izvoli imati pred očima kod prosudjivanja spisova, koje je družtvo dosele izdalo i koje će istom izdati.

Ove godine osim običnoga družtvenoga koledara Danice imadu izaći dvie knjige, koje mogu biti znatan prilog k prosvjeti puka našega. Dr. Bogoslav Šulek, čuveni pisac hrvatski kani pod naslovom: „Prirodni zakonik za svakoga iliti popularna fizika“ načinom za svakoga razumljivim opisati redom sve prirodne znanosti, ter je već napisao prvu knjigu u kojoj tumači mehaniku; ovu knjigu obećao je hvaljeni pisac predati našemu družtvu za štampanje. Ovako će se u puku našem širiti nauka, koja je u novije doba preobrazila sviet. Nu osvjedočen je s druge strane u nas svaki bez predsuda rodoljubac, da se prosvjeta pučka ima osnivati na čvrstom temelju religije: jedina religija može puku krotiti ćud, plemeniti srce, pače što bi mu bio um prosvietljeniji, kraj surova srca veća bi bila od njega pogibelj za domovinu i cieli ljudski rod. Obziruć se na to kao i na česte molbe svećenikâ, imenito biskupâ, velikih dobrotvora našemu družtvu, odlučio je odbor ove godine početi izdavati „Život Svetih“ napisan prosto, bez svakoga pretjeravanja, da bude u svakom životu svaki čitalac mogao naći kakov nauk, kakovu ponuku k dobru djelu i kriepostnu životu. Što je naobraženijim Plutarh, to je život svetih prostijemu puku; pače i naobraženiji mogu iz ovakove knjige mnogo dobra crpiti. Za nijednom se knjigom puk toliko nehvata, nijednom drugom knjigom neće čitanje puku toliko omiljeti, koliko valjano pisanim Životom Svetih; znade to svatko, tko je živio medju pukom. Zato se i Tršćanska „Naša sloga“ u 4. broju ove godine veoma veseli, doznavši, da će naše družtvo izdavati Život Svetih, kojega da je naš bogoljubni puk već odavna i jako željan.

Ovako u kratko nacrtah dosadanji rad i buduće naume odbora družtvenoga za dobrohotnu razsudu poštovane skupštine.

Iza toga poda jošte blagajnik g. Ivan Bošnjak pregled o stanju blagajne družtvene od 21. Kolovoza 1871. do 31. prosinca 1872. po kojem sav imetak družtveni (u papirih, u gotovini, knjigah itd.) iznosi 27.441 for., a za tisak, vez i odpremu knjigâ od prošle godine valja još namiriti dug od 1486 for. 33 novč. Sav pregled štampat će se u ljetopisu. U odbor za censuru računâ skupština izabra gg. preč. prepošta i kanonika Andriju Jandrića, prevendara Ivana Plivarića i profesora dr. Josipa Riegera.

Saslušavši tako skupštinari izvještaje odborničke, predjoše na pretresanje različitih priedloga.

1. Skupština odobri zaključak odborski, po kojem jednogodišnji članovi imadu doprinositi 1 for.; pošto se je dokazalo, da je godišnji prinosak od 50 novč. premalen, uz sadanju skupoću kod izdavanja knjigâ.

2. G. Mijo Novosel, podarcidjakon i župnik u Voloderu pismom na skupštinu upravljenim predlaže, neka bi društvo dalo napisati i izdalo poduku seljakinjam za odgajanje djece pod naslovom: Seljakinja dobra majka. Skupština uvidi, da bi takav spis bio sbilja koristan, nu što se tiče forme, da bi najbolja bila forma pripoviedke, kao n. p. Učitelj Dobrašin, pa se s toga odmah i obrati na nazočnoga pisca ove krasne knjižice, koji želje skupštinarâ ne odbi ali niti nemože odmah prihvatiti s razlogâ očevidnih. Stvar ovu skupština odbornikom priveza na dušu.

3. G. Mato Kopričanec, kr. poreznik u Iloku pismeno čini dva priedloga: *a)* neka bi družtveni koledar sadržavao cieli schematisam svih duhovnih, državnih i občinskih oblasti sa svimi naslovi, i sve više, srednje, niže i pučke učionice sa brojem školske mladeži itd., sve odvjetnike, lječnike, mjernike itd. Ovaj priedlog kao u svrhu družtvenu manje spadajuć u ostalom za družtvo nemogući bi zabačen. Isti gospodin predloži: *b)* neka bi družtvo izdavalo gospodarske knjige, da se puk poduči u razumnijem gospodarenju i tim materijalno diže, za to ujedno preporuča njemačku knjigu, koja da bi se mogla prevesti na hrvatski. Odbor već odavna misli na izdavanje gospodarskih knjiga, kao što bješe izviestio urednik, pače imamo već i nagradâ u pripravi za pisca, ali nemožemo pisca naći. Tudji pisci pohrvaćeni, neznajući našega stanja gospodarskoga i našega tla, slabo bi koristili. U ostalom preporučeno bi odboru, neka i u napred traži pisca.

4. G. dr. Stadler predloži, neka se promieni ustanova §. 24. družtvenih pravila, po kojoj članovi dobivaju knjige tvrdo vezane; jer da vezanje knjigâ u tvrdo odviše stoji a ipak nije bolje od mekoga veza n. p. u Danice. Odlučeno, da će se odsele sve knjige meko vezati, ali da papir za zamotak bude što čvršći.

5. G. Dragutin Stražimir misli, da bi bolje bilo, kad bi se izdavale malene knjižice od 3—4 arka, nego li debele od 10 araka. Svi su se s njim u tom složili, samo s primjetbom, da se više puta rukopis razpravlja-

*

Digitized by Google

jući o jednom predmetu nemože prekinuti bez uštrba samoj stvari.

6. Skupština preporuči odboru, neka još jednom pozove sve svećenike i učitelje našega naroda, gdje ga goder ima, da stupe u naše kolo i nastoje s nami unaprieditи pučku prosvjetu.

7. Napokon se je najživlje razpravljalo o tom, odkuda dobaviti nagrade piscem? što je predsjednik u svojem govoru najvećma preporučio da se pretresa. Odlučeno bi u sgodan čas pozvati sve odličnije i bogatije muževe našega naroda, neka učine priloge za nagradjivanje pučkih spisova. — Poslie skupštine u tu su svrhu priložili odmah preč. g. kanonik Miković 25 fr. i župnik brdovački Pavao Belas 5 for.

Na svršetku skupštine odstupi odbor u smislu družtvenih pravila, nu bude jednoglasnim uzklikom opet izabran. Odbor dakle opet sačinjavaju gospoda: Bošnjak Ivan, Gajdek Tomo, Iveković Franjo, Posilović Gjuro, Rašić Dane, Trnski Ivan, Zoričić Petar i Zrinović Marko.

Zakonski predlog o crkvenih stvarih u pruskom saboru.

„Staats-Anzeiger“ priobćuje tri zakonska predloga ministra nastave Dr. Falka, kojim je namjera sapeti posve crkvu u Njemačkoj. Mi ih priobćujemo ovdje po sadržaju, a govoriti ćemo o njih drugi put. Prvi je zakon ob usposobljenju i namještenju svećenika. Najprije se spominju obćenite naredbe: da se duhovna družba u kojoj kršćanskoj crkvi nemože podieliti nego Niemcu, koj je znanstveno usposobljen po propisih toga zakona i proti komu neima državna vlast prigovora; to valja o svakoj crkvenoj službi, podielila se ona trajno ili samo za vrieme. Zatim sliede naredbe glede usposobljenja za duhovnu službu. Nitko nemože dobiti duhovne službe, ako nije svršio nauke na kojem njemačkom gimnaziju, ako nije zatim slušao tri godine bogoslovje na kojem njemačkom sveučilištu i ako nije položio državni izpit. Ako ministar duhovnih posala prizna, da može nadomjestiti sveučilištne nauke, to se mogu bogoslovi uzgajati i u crkvenih, sada obstojećih, sjemeništih; ali to samo u onih miestih gdje neima bogoslovnoga fakulteta, i samo za one mladiće, koji spadaju u biskupiju, za koje je sjemenište stvoreno. — Dok učenici polaze bogoslovne nauke, nesmiju boraviti u sjemeništu. Po dovršenih naucih, po zakonu propisanih, ima se kandidat podvrgnuti državnomu izpitu, gdje će se osobito pitati iz filozofije, poviesti, njemačke literature i klasičnih jezika. Svi crkveni zavodi stoje pod državnim nadzorom. Na takovih zavodih nesmije biti niti učiteljem niti poglavarom nego Niemac, koj je po zakonu usposobljen, i proti komu neima državna vlast ništa. Dječačka sjemeništa i konvikti nesmiju se više uztrajati, a u postojeća nesmiju se primati novi pitomci. Nebudu-li se propisi točno vršili, to može ministar duhovnih posala uzkratiti pomoć, koju država zavodom pruža ili ih i zatvoriti.

Glede namještenja svećenika naredjuje zakon, da su duhovni poglavari dužni prijaviti vladi, kada kakovu službu komu podiele. Vlada ima pravo u roku od 30 dana prosvjedovati. Duhovni poglavar može apelirati na ministra duhovnih posala, koj stvar konačno riešava. Svaka izpražnjena župa mora se popuniti najviše za godinu dana, neučini-li toga duhovni poglavar, to ga može na to prisiliti vlada kaznom do 1000 talira. Ta se kazna može opetovati, dok se zakonu zadovolji. — Kazne. Duhovni poglavar, koj podieli službu kakovu proti propisom toga zakona, kazniti će se kaznom od 200—1000 talira; a tko bi vršio duhovnu službu, koja mu nije po zakonu podieljena platiti će do 100 talira.

Drugi zakon radi ob odstupu iz crkve. Tko želi izstupiti iz crkve, kojoj je donle pripadao, ima se javiti sudcu, taj napravi protokol o njegovoj izjavi, dobije za taj posao 5 groša u srebru, pošalje priepis protokola župniku — i župnika nije više briga za njegova nekadašnjega župljana.

Predlog o crkvenoj disciplinarnoj vlasti i o podignuću kraljevskoga suda za crkvene poslove.

1. Glavne naredbe. Crkvenu disciplinarnu vlast mogu samo njemačke crkvene oblasti ovršivati. Kuće demeritske (korektorne) podvrgnute su državnomu nadzoru. Njihov kućni red ima se predložiti oberpraesidentu provincije za odobrenje. On je vlastan dati jih visitirati. Kad se tko prime u zavod, dužan je nadstojnik za 24 sata učiniti oberpresidentu prijavu. O svakoj crkvenoj disciplinarnoj odluci, koja glasi na globu veću od 20 talira, na odpremu u demeritsku kuću na više nego 14 dana, ili na odstranjanje od službe, ima se oberpraesident obaviestiti istodobno sa osudjenikom. Obaviest mora sadržavati i razloge odluke. 2. Priziv na državu. Proti odluci crkvenih oblasti prosto je apellirati na državu: 1) ako je odluka stvorena od oblasti državnimi zakoni izključene itd. Osim toga ima mjesta prizivu, ako je 1) odstranjenje od crkvene službe izrečeno kano disciplarna kazna ili drugčije proti volji kažnjenika, a odluka se smatra samovoljnom, 2) ako se poslje predbježne suspensije od službe s dalnjim postupkom nerazložno zateže. Priziv se ima prijaviti kraljevskomu sudu za crkvene stvari. Pri odluci ima sud, nebuduć vezan nikakovimi positivnimi pravili o dokazu, odlučiti po svojem slobodnom iz čitave razprave proizvirućem uvjerenju. U odluci ima se izreći, da se ili priziv odbacuje, ili pako napadnuta prijašnja odluka ukida. Ako se napadnuta odluka ukine, to će crkvena oblast morati odstraniti njezinu izvršbu. Oberpraesident je vlastan globom do 1000 talira prisiliti, da se njegove o tom izdane naredbe slušaju. 3. Uticanje države bez priziva. Crkveni službenici, koji propise državnih zakona, tičuće se njihove službe ili njihova duhovnoga službovanja, ili pako naredbe državne oblasti u rečenom pogledu povriede, mogu na zahtiev državne vlasti sudbenim izrokom od svoje službe biti odpušteni, ako je njihov daljni obstanak nesnosan s javnim poredkom. Prije pako treba pozvati crkvenu oblast da proti njemu povede iztragu na gubitak službe. Ako okrivljenik nestoji pod nikakvom crkvenom oblašću unutar njemačkoga carstva, ima se pozvati da položi svoju službu. Inače ima oberpraesident tužbu podići kod kraljevskoga suda. 4. Kralj. sud za crkvene stvari u Berlinu sastoji se od 11 članova. Članove imenuje kralj na predlog državnoga ministarstva. Taj sud odlučuje konačno bez svakoga dalnjega priziva.

Drag. Albrecht u Zagrebu.

Digitized by Google

Broj 7.] U Četvrtak, 13. Veljače 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Socijalni pojavi.

(Dr. J. Rieger.)

1. Od kada smo lani u našoj razpravi o internacionali pokazali groznu pogibelj, koja od tlačenih a vjere lišenih radnika prieti družtvu čovječjemu, od onda nismo o socijalnom pokretu, koj je jedno glavnih pitanja današnjega vremena, nego pojedine viesti iz raznih zemalja priobćivali našim štiocem. Uzrok tomu nije bio taj, što je može biti socijalni pokret izgubio svoju važnost, ili što smo mi prestali zanimati se njim; ne, socijalno pitanje postaje od dana do dana sve to zamašnije i mi ga pratimo napetom pozornošću; ali jer nismo voljni, podajuć se momentanomu utisku, sljediti primjer mnogih dnevnika, koji opozivaju sutra što su tvrdili danas, i jer nam je skupo mjesto našega lista: zato je običaj naš motriti pojave neko vrieme, paziti na njihove posljedice, pa onda istom sud svoj izricati. Da je ovaj način dobar, to nas je naučilo izkustvo; naš list nije bio prisiljen oprovrgavati sam sebe, niti su ga oprovrgnuli dogodjaji, kako mnoge druge novine, koje ne imaju toliko moralne sile u sebi i toliko poštovanja prama svojim štiocem, da priznaju ili neznanje svoje ili lahkoumnost.

Dva su osobito dogodjaja prošle godine puno znamenita za svakoga motritelja socijalnoga pokreta, i to internacionalni sastanak u Haagu i skupština u Eisenachu. Mi ćemo se u ovoj razpravi zanimati internacionalnim sastankom u Haagu, jer je on i mnogo zanimiviji a može biti u svojih posljedicah i puno važniji.

Dok su internacionalci držali svoje sjednice u holandijskom gradu i neko vrieme kašnje, punile su liberalne t. j. kršćanskomu družtvu i crkvi božjoj protivne novine svoj prostor dugimi deklamacijami, da se je u Haagu jasno dokazalo, da je pust strah pred internacionalom, da se je ona već razpala ili barem da je čisto blizu svojoj propasti. „Na kongresu u Haagu dokazala se je propast internacionale tako jasno, da joj englezke novine drže jur nadgrobno slovo. U neslogi medju čistimi i političkimi socijalisti ležala je već davno klica propasti. Tomu se je pridružilo častohlepje pojedinih vodja, koji drže više do svoje moći nego mali potentati.“ Tako je pisala 22. Rujna prošle godine A. A. Z., koja je inače mnogo treznija nego množina drugih liberalnih novina. Da su ti glasovi istiniti, onda bi dakako uzaludno bilo naše pisanje, i mi bismo najmudrije učinili, da nadgrobnomu slovu, koje drže liberalne novine internacionali, dodamo amen. Ali tomu nije, žali bože, tako. Mi ćemo niže pokazati, zašto liberalne novine varaju sebe i žele štiocem svojim zamazati oči, da ne vide istine; mi ćemo pokazati, da je tomu uzrok taj, što se one zgražaju, upoznavajuć u internacionali čedo svoga uma i svojih načela, koje su one na svojem krilu njihale, dok im je naraslo preko glave. A sada ćemo navesti dokaze, koji će svakoga, tko nije uma svoga zatvorio istini, osvjedočiti, da je internacionala poslje sastanka u Haagu groznija još nego je bila prije.

2. Da se liberalcem ne čini internacionala u istinu stvarju neznatnom, pokazuju oni najbolje tim, što tako brižno bilježe sve, što bi ju moglo svietu prikazati kano neznatnu. Jer tko je ikada vidio, da čovjek neprestano i misli i govori o stvari, za koju ne mari? Tko je vidio, da se čovjek ludo upravo veseli makar umišljenoj propasti onoga, koga se ne boji? Pa kakovimi dokazi žele oni uvjeriti sviet, da je internacionala pokazala u Haagu svoju nemoć, svoju skoru

Digitized by Google

propast? Njim je jedan glavnih dokaza nesloga, koja je vladala medju članovi; burnost, kojom su se držale javne sjednice. Kojim su veseljem pripoviedale svietu, kako je upravo škandalozna bila sjednica 6. Rujna! „Čim se je započela diskusija, pripoviedahu one, kojimi bi se sredstvi proletarijatu pomoglo do političke važnosti, bilo je občinstvo nemirno; a kada ga pozva predsjednik na red, odgovori monarhičkim uzklikom: „živila kuća Oranska.“ Prema svršetku sjednice postajao je nemir i nered sve to veći, sve se je tiskalo i hotjelo napred, gdje su stojali zastupnici internacionale tako, da su ovi bili prisiljeni povlačiti se natrag. Jedan član zaprosi, da se svrši sjednica, jer mu se neće dati zadušiti u tolikoj stisci; ali kolika je bila krika i vika nije se čuo glas predsjednikov, da opredieli dan i uru sljedećega sastanka. Kada je nizozemski tumač zahtievao, da se razidu, odgovori občinstvo vikom, zviždanjem i pjevanjem narodne pjesme: Wien neerlandsch bloed. Začu se zatim iz sredine občinstva zapovjed: „kapu s glave!“ Bojeći se batina podvrgoše se toj zapovjedi i socijaliste; ali se brzo domisliše osveti te odpjevaše marzeljezu, na što im Holandijci odgovoriše s pjesmom Willhelmus van Nassonwen Nered se ne da opisati i tek s najvećim naporom mogoše se socijaliste proturati na cestu a da nisu niti sjednice naviestili.“ Evo kako je puk protivan namjeram socijalista, kako je odan svomu kralju! Tako su uvjeravale novine. Ali su one zaboravile, da je drugo prosti puk, a drugo ona hrpa ljudi, koji su pomogli učiniti tolik škandal u sjednici. Jer zašto je občinstvo odmah „čim se je počela“ diskusija, postalo nemirno? Zašto je mrmljalo i bilo zlovoljno prije nego je išto čulo? Mi si toga ne možemo drugče tumačiti, nego da je to občinstvo bilo najmljeno od onih, kojim je internacionala trn u oku, kako bi se moglo trubiti u sviet, da se ona razpadava. Pa napokon kad i nebi internacionala imala privrženika u Haagu, što bi otuda sliedilo? Zar bi zato prestala imati premnogo članova drugud?

Nego vele, ne samo javne nego i tajne sjednice bile su preko mjere burne, tako da se je vika i van na cestu čula. Vidi se dakle, da medju socijalisti ne ima sloge, a razdor je siguran znak propasti. Mi ćemo niže potanje čuti, koj je bio razlog onako živahnim debatam, nego ovdje već budi nam dopušćeno pitati, što zato ako su sjednice bile preko mjere živahne? Zar je to čudo u sastanku, gdje su se sastali ne ljudi učeni i viših krugova nego ljudi prosti i većim dielom iz najniže klase? Bismo-li pravo radili, kad bismo iz živahnosti razgovora medju prostimi ljudi odmah zaključivali na razdor i svadju? A zatim ne valja smetnuti s uma niti to, da se je nesloga socijalista vrtila ne oko cilja, u kojem se slažu svi, nego oko sredstva, dočim radikalna stranka želi glavom probiti zid, a doktrinerna misli, da je mudrije i sigurnije polagano stupati napried. Srušiti obstojeće družtvo, slomiti priestol i uništiti crkvu to je zajedničko geslo obiju stranaka, o njem ne ima prepirke. Govoriti dakle, da su internacionalci nepogibeljni družtvu zato, što nisu medju sobom složni, sigurno je prenagljena tvrdnja. Nego predjimo na sam kongres.

3. Premda su još živo bile pred očima cieloj Evropi grozote parižke komune, premda su njezini pojedini članovi životom svojim plaćali bezdjela svoja, dajući još na stratištu svjedočanstvo komuni i vičući „živila komuna;“ ipak se nije zastrašilo generalno vieće u Londonu, nego je razpisalo pod 2. Rujna na sve članove svoje sljedeću okružnicu: „Budući da su najnoviji dogodjaji, kojim je bila svjedokom Francezka, generalno vieće u Londonu potaknuli, da učini velike promjene u statutih družtva; s toga je vieće odlučilo sve privržene naše velike ideje pozvati na generalni kongres u Haag. Svi bez iznimke pozivlju se na kongres, na kojem će gradjanin Karlo Marx čitati izvješće o djelovanju francezkih, englezkih, njemačkih i ruskih sekcija. Isto će tako imati rieč gradjanin Ranvier, nekadašnji član parižke komune, zatim gradjani Andrieu, Belley, Royer i drugi.“ Tu su okružnicu umjeli poslati preko privatnih osoba u Njemačku, gdje se je, kako je poznato, u posljednje vrieme o tom radilo, kako bi se na put stalo djelovanju internacionale. U Ruskoj im nije poslužila sreća, jer ih uzaptiše na pošti, a osobe, na koje su bile poslane, baciše u tamnicu. I drugud, naročito u Francezkoj i Danskoj pazilo se je na nje. To se vidi jasno iz adrese parižke federacije, koja se je čitala u javnoj sjednici 5. Rujna te glasi: „Parižki internacionalci ne šalju zastupnika. Oni ljube dan i svjetlo, ali jer su prisiljeni u tmini djelovati, biti će tim marljiviji te će odkrivati bezsramne spletke priestola i žrtvenika.“

Što se tiče socijalista u Italiji, valja znati, da su se oni već u Kolovozu 1872. na kongresu u Rimini po dogovoru medju Mazzinovom i Garibaldovom partajom odciepili od londonskoga generalnoga vieća radi njegova internacionalnoga i autokratičkoga značaja. „Naša skupština izjavljuje, rekoše talijanski socijaliste dne 6. Kolovoza, po svojoj dužnosti pred radnici cieloga svieta, da se talijanska federacija odcjepljuje od

Digitized by Google

generalnoga vieća u Londonu. Naglasujuć ekonomičku solidarnost sa svimi radnici, pozivamo sve sekcije, koje se ne slažu s auktoritativnim postupanjem londonskoga generalnoga vieća, da 2. Rujna ne pošalju svojih zastupnika u Haag — mjesto udaljeno od svih revolucionarnih zemalja — nego u Neuburg u Švicarskoj."

U prkos dakle svim težkoćam i zaprjekam počeli su se zastupnici internacionalaca sakupljati već zadnjega Kolovoza, ali ih je najveći broj došao 1. Rujna. Iz Englezke, Francezke i Njemačke došlo ih je najviše. Doček u Haagu nije bio odviše sjajan. Mirni stanovnici dopušćali su si kojekakvih uvrieda proti preporoditeljem čovječjega družtva tako, da je morala policija posrjedovati, čekajuć zastupnike na kolodvoru i prateć ih u stanove. Najnesrećniji je bio Marx, koga su kod dolazka pozdravili blatom.

Zastupnika sabralo se je svih skupa 66, i to iz Englezke 25, iz Njemačke 12, iz Francezke 4 (sigurno ih je bilo incognito više), iz Španije, Nizozemske i Belgije po 5, iz Amerike 4, iz Poljske 2, iz Švicarske 2, iz Danske i Australije po 1.

4. Već 1. Rujna na večer držala se je tajna sjednica pod predsjedničtvom gradjanina Geŕhardta (za Haag), u kojoj se je izpitivalo punomoćje zastupnika. Ta se je sjednica svršila istom poslje ponoći. I sljedeća tri dana: ponedeljak, utorak i sriedu držane su tajne sjednice. Tomu se nije čuditi; jedno što su se razprave vodile preko tumača u 5 jezika, najme: njemački, englezki, francezki, španski i holandijski; a drugo što su internacionalci o svojih pravih namjerah i stvarih mogli samo u tajnih sjednicah slobodno razpravljati, gdje se nisu morali bojati, da će ih tko odati, budući da je sveta dužnost članova šutiti o svem, što u tajnom krugu čuju. Javne sjednice nisu drugo nego komedija, kojoj može samo onaj vjerovati, tko internacionale ne pozna.

U tih tajnih sjednicah zabačena su, koliko je poznato četiri mandata i to a) mandat sekcija marseljskih i sekcije genovske, što nisu bile prijavljene generalnomu vieću i što nisu dužnih prinesaka uredno plaćale; b) mandat sekcije II. u sjevernoj Americi, koja je bila, premda jedna najstarijih i u plaćanju točna, samo zato izključena, što nije marila za zapovjedi generalnoga vieća. Zanimiv je slučaj s sekcijom XII. u sjevernoj Americi i s ruskim socijalistom Bakuninom. Što se tiče prvoga slučaja utemeljiše tu sekciju dvie emancipirane ženske, kojim je bilo geslo „slobodna ljubav." Te ženske, koje su brzo dobile dosti pristaša obojega spola — spominje se da su osobito spiritiste k njim pristupali — pogrješiše proti internacionali tim, što su htjele radnikom pomoći pomoćju buržoaze, i još nekimi drugimi idejami, koje su kompromitirale internacionalu, kano što: da se ima ustrojiti universalna vlada i dokinuti razlika jezika. Zastupnik West branio je sekciju XII. dugim govorom, ali uzalud, sekcija bude suspendirana, a West se je morao odseliti na galeriju. Bakunin je sa drugovi svojimi izključen „radi ustrajanja ili podupiranja tajnih družtva u internacionali." Valja najme znati, da je taj ruski prevratnik već godine 1868. za Španiju ustrojio i iz Geneve dirigirao „tajne socijalističke alianse", koje su se osobito godine 1870. pomnožale priebjegom mnogih parižkih socijalista. Vrlo bi se varao, tko bi mislio, da je Bakunin sa svojom družbom izbačen iz saveza internacionalnoga, što su njegova načela druga; ne, i on priznaje načela internacionale, ali je pogriešio u tom, što se je usudio ustrajati bez dozvole generalnoga vieća tajna družtva, koja se nisu brinula za generalno vieće. U obće generalno vieće nije već dugo dobro gledalo Bakunina, što mu nije bilo pravo, da ono sjedi uvjek u Londonu, nego je hotio da priedje i u Genevu, kako bi on mogao imati upliva na nj. Bakunin je još i zato zadavao brige generalnomu vieću, što je bio u svojem djelovanju prenagao, hoteći u kratko vrieme sakupiti u tajnih urotah što veći broj radnika, pa onda njihovom pomoćju srušiti dosadašnje družtvo.

Budi nam dozvoljeno ovdje pitati, nije-li internacionala pokazala, da vjeruje u svoju silu i moć tim, što je izključila iz sredine svoje Bakunina, koj je gorio za njezina načela, gorio tako da je njim za volju ostavio domovinu; a izbacila ga samo zato, što nije pazio na zakone, što je bio drugoga mnienja samo glede sredstva, koja vode najbrže i najsigurnije k cilju? Kongres u Haagu nije mario izbaciti cielu sekciju, što nije bila točna u plaćanju; nije mario izbaciti drugu, koja je točno plaćala, ali nije u svem slušala. Bi-li on to bio učinio, da se je ćutio slaba, da mu je bilo do pojedinih sekcija? Tko je slab, taj oprašća pogrješke, osobito tako neznatne pogrješke.

5. Napokon 5. Rujna u 10½ sati prije podne držana je prva javna sjednica. Prvi predsjednik bijaše gradjanin Ranvier, *) drugi Gerhadt

*) Toga Ranviera riše Het Dagblad kano „personificirana tigra", koj se samo u krvi nasladjuje. Njegov zaoštren nos, njegovo natrag prignuto čelo, njegove zadubljene i lukavošću plamteće oči, njegovo napried nagnuto držanje: sve ga to čini reprezentantom družbe, koju zastupa, čini

*

Digitized by Google

(za Haag), a treći Sorge. Sjednicu otvori predsjednik Ranvier govorom. Pokazujuć najprije, što je sve internacionala od kongresa u Bazelu doživjela, koliko je progona pretrpjela, nastavi: „Ali ti nam progoni nisu naškodili, oni su nam novih prijatelja pribavili. I seljaci, koji nisu držali s nami, počimaju nam se pridruživati.“ Zatim pripovieda, zašto su morali pobjeći iz Francezke u Haag: „infamni ministri pokušali su u okružnicah, koje su razposlali medju sve narode u svietu, ožigosati internacionalu kano nakazu, koja je hotjela spaliti Pariz. Ali Pariz su zapalili ne internacionalci nego versaljska vojska svojimi bombami. Insurgenti bili su reformatori, pobjeda Versaljaca učinila ih je buntovnici i prognanici. Reformatori, koji su proglasili neodvisnost Francezke, bili su prognani od ljudi, koji su ih izdali. Englezka nas je primila; ona je mislila, da zemlja koja je primila Bonaparte, mora i za bjegunce komune imati mjesta. Osvetiti se valja izdajicam! Na sreću najvećim je krivcem već pala krinka s lica, osobito Jules Favre-u, prvomu izdajici, koj je u savezu s generalom Trochu izdao Pariz neprijateljem, zapriečiv, da se ne brani grad.“ Na svršetku reče, da je razlika mnienja, koja obstoji u družtvu neznatna i da je temeljite nade, da će je skoro posve nestati.

Ovaj govor predsjednikov vrlo je znamenit, on je sam dovoljan u laž natjerati sve one deklamacije o nepogibelnosti internacionale. Da njihov broj raste i to grezno raste, posvjedočio je predsjednik veleći, da im se pridružuju seljaci. Do sada su internacionalu sačinjavali sami radnici, a njihovi su se protivnici mogli tješiti pomoćju bajuneta i konzervativnoga seljačtva. Ali ako i ovo priedje k internacionali, u što će se onda uzdati? Zar u vojsku? Ali ona se rekrutira većim dielom iz seljačkoga staleža. Ako su vojnici boraveći kod kuće upili načela internacionale, tko će moći jamčiti, da neće u zgodno vrieme okrenuti oružje proti svojim gospodarom, pa nauci internacionale svojim krvnim neprijateljem? Tko će jamčiti, da se neće povesti za primjerom parižke komune, te proliti potoke krvi, da preko njih doplivaju do cilja svoga?

ga slična divljoj zvjeri, koja stoji pripravna skočiti na čovječje družtvo te ga raztrgati. U parižkoj komuni djelovao je kano vojnik i savjetnik, njegovi su predlozi bili uvjek najokrutniji. Nekoć je on bio pošten čovjek, te je živio kano meštar liepo i mirno sa svojom razumnom ženom i djecom. Ali kada ga je jednoć jedan radnik bacio u nesreću te je morao učiniti bankrot, planuo je strašnom osvetom, odrinuo je od sebe obitelj te ne ima slasti nego u razaranju, ne ima razkoši nego u krvi. Osveta je učinila od poštena čovjeka za krvju žednu zvier.

Nego predsjednik je govorom svojim dokazao i to, da si je internacionala svjestna, da je jaka i silna, te da ona može bez straha propoviedati načela svoja. Istom je sviet počeo zaboravljati na užasne grozote parižke komune, još su pojedini članovi komune životom plaćali zločine svoje: a predsjednik internacionale u Haagu uzima u obranu komunu, proglašuje njezine članove reformatori, a njihove protivnike zločinci. Nije-li znak pouzdanja u svoju moć, ovako očito pred svietom posvjedočiti svoju solidarnost s komunom, od koje se odvraća sgrozom svatko tko ne diše dušom internacionale? Da su liberalni pisci radje ovaj govor proučili, nego što su prisluškivali nešto žešće prepirke u tajnih sjednicah, nebi se bili onako naivno veselili propasti internacionale.

(Konac će sljediti.)

Iz domaće crkovne poviesti.

I.

Stope glagoljaške po zagrebačkoj biskupiji.

(Potražio Iv. Tkalčić.)

„Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem sclavinica lingua canere, sive sacrum evangelium... legere.“ Epist. Joan. VIII, ad Svatopluc.

Već g. 1871 (vidj katolički list. br. 27 – 29.) uztvrdio sam, da je prvomu zagrebačkomu biskupu Duhu, slovjenu iz Češke, pridružio utemeljitelj biskupije, kralj Ladislav, za duhovnu pastvu svećenike iz šimedjske i zaladske županije, t. j. iz onih krajeva, gdje je slovjensko bogoslužje za to doba najbolje cvalo, te sam rekao, da su ti svećenici slovjensko bogoslužje unesli u novo-utemeljenu biskupiju. Što uztvrdih tada, neporičem ni sada, dapače ovimi ću redki dokazati, da kraj svih progona latinskoga svećenstva tja do prošloga stoljeća uz latinski bogoslužni jezik nisu u biskupiji zagrebačkoj ni slovjenskomu crkovna vrata zatvorena bila. Progon slovjenskoga bogoslužnoga jezika datira se od vrlo starih vremena, ja bih mislio od g. 1114. ili od zaključka ostrogonske sinode, cap. V. De locutione clericorum. „Ut canonici in claustro, et capellani in curia literatorie (latino idiomate) loquantur.“ Taj je zaključak osvojio sav ugarski episkopat, pa je tim stekao obveznu moć i za biskupiju zagrebačku, naš bo biskup bijaše tada suffragan ugarski, a zadnji mu je udarac dala družba Isusova, kako svjedoči sam njezin član Josip Mikoczy. (Otia Croatiae p. 222) „in dioecesi quoque zagrabiensi, sacerdotes glagolitae non deerant. Hi defecerunt postea, quam societas Jesu Zagrabiae, alibique ludos litterarios aperuit.“ Premda nam do sada nisu valjano poznati pismeni svjedoci posavske Hrvatske, koji se nalaze u naših arkivih, najmanje se je pako dao tko li samo na to, da potraži stope glagoljaške, stoga i taj moj trud

Digitized by Google

neka se nesmatra kao svršen i podpun. Za tu svoju radnju pregledah samo njeke vizite kanoničke, koje se nalaze u nadbiskupskom arkivu, upotriebih zatim poznato Kukuljevićevo djelo „Povjestni spomenici južnih Slovjena“ i g. Radoslav Lopašić ustupio mi je iz svoje glagoljske sbirke njekoliko popa glagoljaša, pa ću s toga i ja, da me tko sa zanesenosti neobiedi, kod svakoga imena pridodati, gdje se nalazi. Evo dakle, kuda su njekoć stupali glagolite:

1448. Fridericus comes Cilejae „ob singularem quam ipse et alii Christi fideles partium illarum ad b. Hieronimum . . . gerunt devotionis affectum, aedificari (ecclesiam in Strido) in forma trifolii curaverat, ac quibusdam religiosis glagolitis . . . contulerat. (Bedeković. Nat. sol. S. Hieron. p. 303).

1456. pop Ivan plebanuš svih svetih (Trg); Luka, žakan. (Lopaš. sb.)

1461. Ja pop Matko, plebanuš goimerski (kod Bosiljeva), a sin Valete Grbčića itd. (Kukuk. sp. 91).

1456—1464. „quae decimae (castri Steničnjak) an. 1456. per Martinum comitem de Frangepanibus & per Paulum glagolitam plebanum in Chrotkovczi occupatae sunt. (Marcelović ad an. 1463.)

1465. ja Ivan pop, plebanuš pod Lipnikom pisah ta list po prošnji obiju stranu i dobrih ljudi. (Kuk. sp. 96).

1501. Jacobus glagolita capellanus de Dragalin. (Star. IV. 206.)

1501. Andreas plebanus sancte Katerine (Kravarsko) glagolita. (Star. IV. 210.)

1501. Plebanus in Petrowyna, vacat. Quidam Gregorius glagolitha ibidem. (star. IV. 210.)

1501—1516. pop Benko Jakovčić plebanuš svih svetih pri Ozlju, (Trg). Njegov grobni spomenik sa glagoljskim nadpisom (jedinim lapidarnim) nalazi se u Trgu. (Lop. sb.)

1505. az domin Paval, plibanuš sv. Marije pod Okićem, ki to pisah. (Kuk. sp. 189.)

1527—1560. pop Juraj Mikanović plebanuš pri sv. Jakobu na Gazi (kod Karlovca.) O njem se veli u listini kaptola zagreb. od g. 1553. „nobilis presbyter glagolita.“ (Lop. sb.)

1529. pop Jakov Šarac plebanuš crikve sv. Marije na Mahićnom. (Lop. sb.)

1529—1555. pop Petar Škrlac, plebanuš u Hrnetićih. (Lop. sb.)

1532—1542. pop Luka Novaković plebanuš crikve sv. Trojice u Krašićih. Pisac mnogih prekrasno pisanih glagoljskih listina (Lop. sb.)

1533. domin Paval Biličić plebanuš na Šipku. (L. sb.)

1535. ja pop Marko, kapelan kod svetoga Jurja; podpisao kao svjedok na listini pisanoj u Jastrebarskom. (Kuk. sp. 238.)

1542. pop Jurko, plebanuš fučki, (de Fwka Vukmanić) Lop. sb.

1542. pop Tomaš plebanuš slatski, (de Zlat.) L. sb.

1552. pop Juraj, plebanuš hutinski (de Hwthina) podpisa se medju aldomašnici. (Kuk. 335.)

1552. ja pop Vicenc, ki ta teštament pisah, ki bihi va to vreme kapelan samoborski. (Kuk. spom. 327.)

1561. pop Paval Kapusović plebanuš sv. Jakova (kod Karlovca), g. 1553, bio ondje kapelanom (Lop. sb.)

1562. pop Mihail plebanuš dubovački (Lop. sb.)

1562—1588. pop Petar Žalković kapelan kod sv. Jakova (na Gazi) Lop. sb.

1563. pop Martin Šimković plebanuš vrhovački. (Kuk. sp. 328.)

Oko g, 1570. Catharina Tersachki fundaverat ibi (in Svetice) beneficium pro ecclesiasticis, qui vulgariter slavonica divina peragerent vocati ideo glagolitae. (Krčel. Not. Pral, p. 425.).

1570. Ordo servandus in synodo, quae dominica Reminiscere proxima, in hac alma ecclesia (zagrabiensi) habebitur:

primo die agenda:

Die dominico Reminiscere in ipsa aurora ad matutinam missam pulsabitur, qua finita, croatica lingua ad summum altare de sanctissima trinitate missa decantabitur. . . .

secundo die:

Summo mane, ut die praecedenti, ad matutinam missam pulsabitur, qua finita, missa de patrono huius ecclesiae croatica lingua cantabitur. . . Act. Cap. Ant. fasc. 95 nr. 16.

1572. pop Lukša plebanuš novogradski, (na Dobri). Kuk. sp. 267.

1574. Ordo & series cleri dioecesis zagrabiensis die 8. Martii 1574. Sub episcopo Georgio Draskouith synodus celebrata, cui personae interessentes intus annotate sunt:

Plebanus eccl. in Zelyna, Vinczek, glagolita.

Plebanus in Granosina Joannes, glagolita.

Capellae B. V. M. in Narth administr. Joannes glagolita.

Plebanus eccl. s. Petri in Petrovyna, Mathias, dalmata.

Plebanus in Goricza Joannes, glagolita.

Plebanus in veteri Chyche, Vincentius, dalmata.

Plebanus in Vukovina, Georgius, dalmata.

Plebanus sub Okich, Joannes, dalmata.

Plebanus s. Clarae ad Zavum, Gregorius, glagolita.

Plebanus s. Marci in spinis, Mathias, dalmata.

Plebanus s. Georgii in Marusowcz, glagolita. (Iz ark. nadb. Eccl.)

1583. pop Grgur Janković, plebanuš u Hrnetićih. (Lop. sb.)

1595. Mi pop Valent Vokšinić plebanuš cirkve sv. Ivana na Moravči. Kuk. sp. 300.

1696. pop Matija Maričić plebanuš svih svetih. (Trg) Lop. sb.

1602. Biskup Šimun Bratulić u hrvatskom pismu iz Lepoglave, datiranom 2 veljače, a upravljenom na ka-

Digitized by Google

nonika Napulija, spominje pope glagolite u biskupiji zagreb. (Lop. sb.)

1611. pop Marko Ligutić župnik veliko-gorički i na latinskih listinah podpisivao se glagoljski. (Lop. sb.)

1619—1631. pop Grgur Žižanić plebanuš u Krašićih, a kašnje na Šipku. (Lop. sb.)

(Konac će slieditі.)

Monumenta historica episcopatus zagrabiensis. Edidit I. B. Tkalčić. Vol. I. saec. XII. et XIII. Zagrabiae 1873. Str. XXII., 280.

Za dvadeset godina slaviti će zagrebačka biskupija 800godišnju uspomenu svojega postanka. Zaista dugi viek života, i to kako slavna života! Od kada se narodni i državni život hrvatskoga naroda prenese u Posavje, a to bi odmah, čim su Arpadovci pozvani na hrvatski priestol, od tada su biskupi i kaptol zagrebačke crkve stajali sveudilj na čelu ne samo crkvenoga nego i narodnoga pokreta u našoj domovini.

Pa ipak može se bez uvrjede uztvrditi, da su biskupi i kaptol zagrebački do sada malo učinili, da se njihova djela učenim putem na svjetlo iznesu. Tiem ne ću reći, da ni je bilo biskupa ili kanonika zagrebačkih, koji su dogadjaje svoje crkve pomnjivo bilježili. Tà sjetimo se Vinkovića, Ivana goričkoga arcidjakona, Marnjavića, Levakovića, Ratkaja, Marcelovića, Krčelića i drugih, koji su si za poviest zagr. crkve zasluga stekli. Ali djela ovih učenih crkvenjaka leže većinom u rukopisih, te su za to samo pojedincem pristupna i poznata. Ne znam čija je krivnja, ali za ista nije hvale vriedno, što n. pr. druga knjiga Krčelićeve poviesti zagr. biskupije ni je do danas svjetla ugledala tè što zagrebački biskupi i kaptol puštaju, da ovo djelo preko stotine godina ostaje nepodpuno. A ne radi se ovdje o velikom trošku, koji bi tisuće dosizao.

Još je manje do danas učinjeno, da se na svjetlo iznesu spomenici biskupskoga i kaptolskoga arkiva, odnoseći se na zagrebačku crkvu. Ako su ovi spomenici donjekle poznati, to su poznati, što su dobili mjesta u stranih sbornicih. Ali do danas ne imadosmo sbornika davnih spomenika zagrebačke biskupije, prem je danas malo koja, mnogo neznatnija, biskupija u Francezkoj, Njemačkoj, Italiji, pače i Ugarskoj bez takovih. Istina je, i u nas poče se sama nauka brinuti, da one spomenike iznese na svjetlo; ali po mojem mnienju valjalo bi, da joj biskupi i kaptol zagrebački glede spomenika, odnosećih se na biskupiju, idu u susret.

Ove misli panuše mi na um, kada dobih u ruke spomenutu na čelu Tkalčićevu knjigu, tè uzkliknuh: hvala bogu, započè se i u nas, što je drugdje davno učinjeno; započe se bar u toliko, da nam se ukazà prva knjiga sbornika listina tičućih se zagrebačke biskupije! S toga je i vriedno, da se o toj riedkosti progovori u ovom crkvenom glasilu.

U ovoj prvoj knjizi napečatane su listine XII. i XIII. stoljeća; imade jih ukupno 252 i to 8 iz XII. a 244 iz XIII. vieka. Najstarija listina jest od god. 1134., dakle kakovih 40 godina mladja od postanka biskupije. I to je najstariji spomenik, koj svjedoči o osnovanju biskupije po kralju Ladislavu. Izvornih listina imade svega skupa samo 56, ostale su se sačuvale u vjerodostojnih priepisih, na ime u trih sbornicih iz XIV. vieka, koji se sada čuvaju u kaptolskom i nadbiskupskom arkivu. Od izvornih listina nalazi se 39 u kaptolskom a 15 u nadbiskupskom arkivu, samo dvie uzete su iz zemaljskoga i gradskoga arkiva.

Odavle se vidi, da je gradja za XII. viek siromašna, ali za XIII. osobito poslije god. 1220 obilnija. Tomu se neće nitko čuditi, koj pročita poviest obiju arkiva, nacrtanu u kratko u predgovoru, jer se odanle vidi, da su mnoge listine imale izginuti u onih prigodah, kada je arkiv bio na Rab pred Tatari prenesen i kada su grečki gradjani u nj provalili bili na koncu XIV. vieka.

Izdavatelju lasan je posao sa izvornimi listinami, osobito kada su dobro sačuvane. Tuj se od njega ne zahtieva ništa drugo, nego da jih vierno i točno prepiše i pravopisnimi znakovi providi. Tkalčić, kako veli u priedgovoru, preštampavajući listine nije ništa u njih promienio, samo što je pisme *u*, gdje glasi kano *v*, s ovim zamienio, i što je mjesto velikih mala pismena podmetnuo, gdje je ovim mjesto. On se dakle služio onih načela, po kojih se danas ravnaju svi bolji izdavatelji starih listina. Na protiv Krčelić je pravopis listina navraćao na onaj običan u njegovo doba, o čem može se svaki osvjedočiti, koj prispodobi iste listine u njegovoj poviesti i u Tkalčićevu izdanju. Ali imade medju njima i takovih razlika, koje se ne tiču pravopisa; tako n. p. u najstarijoj listini od 1135. god. Krčelić čita *etiam, prestaldus, quandiu, Macelinus, hierosolimitanus, Adilberth, sanctam, Desaunie,* a Tkalčić *et, pristaldus, quamdiu, Macilinus, iher. Adilbreth, sancte, de Saunic.* Po Tkalčiću nije si pisac listine bio svagdjer dosljedan, jer se piše *Sudengna* i *Sudangna, semegiensis* i *sumegiensis.*

I priepise preštampao je Tkalčić onako, kako su u sbornicih pisani, tè ne htjede u samu textu izpravljati ni očevidnih pogriešaka. Kada se zauzme takovo stanovište, onda se ne dade prepirati; ali dobro bi bio vriedni izdavatelj učinio, da je takove prepisačke pogrieške izpravio ili u zaporci ili u noti ili bar od traga u kazalu. Tako n. p. u starom priepisu (liber privileg. episc. zagr. p. 6) listine Stjepana V. od 1271. god. (nr. CLI, p. 160) čita se „Petro magistro dapiferorum comite de *Dueke*“, dočim se ovaj isti Petar u listinah god. 1272. (p. 163. 4) piše comes de „Guchoa“ i „Guecshe“, a „*Guesche*“ jest lat. forma hrv. *Gačka.* Na prvom dakle mjestu jest očevidna pogrieška prepisača, koj je napisao D mj. G i izpustio *s.* Ovo neizpravljanje zavelo je Tkalčića, te je u kazalu (str. 252.) medju županije hrvatske naveo takodjer županiju „*Dueke*“, pak opet županije *Guesche* i *Guethka*, dočim

Digitized by Google

bijaše to *gačka* županija u sadanjoj otočkoj pukovniji, tako prozvana od rieke Gačke. — Ovaj primjer navodim samo za utvrdjenje svojega načela kod izdavanja starih priepisa, naime da je probitačnije prispodabljajući stare priepise izpravljati izviestne pogrieške prepisača.

Svake pohvale je vriedno, što je Tkalčić na kraju dodao onako obširan i točan „index personarum, locorum ac rerum praecipuarum.“ On si pače uzeo truda, te je subsumirao imena pod njeke stavke. Tim je neizmjerno olahkotio porabu ovih listina, jer je mnogo od sadanjih historika, kojim je pregledati na tisuće listina, zahtievati, da svaku listinu od početka do kraja pročitaju. Tkalčić navodi u tom registru *zagrabienses episcopi* sve biskupe spominjane u toj prvoj knjizi, pod slovom zagr. *capitulum* sva mjesta, gdje se kaptol kano tielo navodi, pod *zagr. dioecesis ecclesiae* sve crkve i župe, čim će se za mnoge utvrditi obstajanje njihovo za XIII. viek itd. Što se u tolikoj gradji izdavatelju podkrala gdjekoja pogreška, nije za čudo; a popravka radi navodim, da županije *Crasu, Doboca, Kordua* i *Kewe*, koje on navodi pod „comitatus croatensis“, nisu hrvatske, nego ugarske na ime krašovska, dobočka (erdeljska), tordanska (Kordua mj. Torda) i kovinjska.

Ovi prigovori u ostalom ne snizuju ciene djelu a zasluge vriednomu izdavatelju; već neka mu budu svjedočanstvom, koliko su mi ovi spomenici pristali. Ona riečca na nadpisu „knjiga I.“ probudjuje nadu, da će g. Tkalčić nastaviti izdavanje tih poviestnih spomenika zagr. biskupije. I zaista nikomu taj posao ne dolikuje više od onoga, kojemu je prvostolni kaptol povjerio čuvanje svojega ne procienjenoga historičkoga blaga. A od budućih knjiga možemo se nadati još obilnijoj za našu poviest gradji, jer su oba arkiva bogatija na spomenicih XIV. i sliedećih stoljeća.

Ne samo našim historikom, nego osobito našemu svećenstvu preporučam najusrdnije ove spomenike prošlih vremena, da u njih gledaju svoju „almam matrem.“ A ako bi smio na kraju dodati kakovu želju, ona bi se upravila ne toliko na izdavatelja, o kojega trudoljubivosti ne sumnjam, nego ravno na naravne zastupnike zagrebačke prvostolne crkve, na nadbiskupa i kaptol, da dalnje izdavanje ovih spomenika podupru i pospieše namaknuvši izdavatelju sav potriebit trošak. Dr. Fr. Rački.

Viestnik.

Pešta. Ovdje su u posljednje vrieme držane konferencije biskupa ugarskih. O čem se je radilo i što je zaključeno neprodire u javnost. To se kaže, da su zaključili uredno se sastajati svake godine, i izvanredno, kad bi to okolnosti zahtievale. Hvala Bogu, da se i naši pastiri odvažnije miču. Skrajnje je vrieme, jer je neprijatelj žalibože jur previše harao u stadu Gospodnjem. — 8. o. m. učinio je u zastupničkoj kući Majtényi predlog: da se na temelju postojećih zakona pozove ministarstvo: neka bi odmah izagnalo jezuite iz zemlje, a s njihovom imovinom učinilo prama rečenim zakonom te o tom kući izvještaj dalo.

Beč. Pod konac prošloga mjeseca radilo se je i u gospodskoj kući reichsratha o pitanju sveučilištnom, naročito o karakteru katoličkom bečkoga i pražkoga sveučilišta. Kardinali nadbiskupi pražki i bečki govorahu za religiozni značaj, i upirahu se poglavito na namjeru zakladateljevu, al neuspješe. Jedini jest taj uspjeh, da se bogoslovni fakultet protestantski neutjelovi u bečko sveučilište, kako su to protestantski teolozi zahtievali.

Pruska. Vlada i zastupnička kuća idu na svom putu proti crkvi napried. Poznati zakonski predlozi, kojim je svrha zasužnjiti i ugušiti crkvu', postat će po svoj prilici zakonom. Liberalci i s njimi vlada misle, da već od sramote nesmiju uzmaći bilo što mu drago. Onimi predlozi krni se bez dvojbe 15. i 18. članak pruskoga ustava. Inače je konstitucija liberalcem svetinja; al kad je ova u prilog slobodi katoličke crkve, onda je dakako drugčije. Pa je zastupnička kuća sbilja primila u trećem viećanju dne 4. o. mj. sa 245 glasova proti 110 novo tumačenje ili bolje promjenu onih članaka. Stvar sad visi još o zaključku gospodske kuće, o kojoj ima ravno sumnje i nješta straha, no se uzdaju liberalci, da će sve izvojevati neodoljivi Bismark. Ako dakle i gospodska kuća pristane na promjenu rečenih članaka ustava, onda će tekar oni zakonski prelozi, koji su medjutim jur predani posebnomu odboru, doći na razpravu u zastupničkoj pa onda u gospodskoj kući.

Medjutim nemiruju ni oni muževi, kojim je u istinu stalo do vjere i do slobode sviesti. Biskupi katolički Pruske upraviše proti onim zakonskim predlogom prosvjed na ministarstvo, na obe kuće saborske, i na samoga cara i kralja. Oni izjavljuju tielu zakonodavnomu kratko jednostavno i odlučno: da nijedan pravi katolik neće moći onakovih zakona priznati, a od silovanja sviesti da može samo štete biti za državu; neka bi dakle sabor one predloge odbio. Što su pisali na cara, to se još nezna; no na ministarstvo upraviše obširniji prosvjed. Mi iz toga prosvjeda vadimo sljedeće:

Ti zakonski predlozi, vele, zahvaćaju najdublje u unutarnji život katoličke crkve i njezinu pravnu sphaeru. Sasvim tim nas ništa nepitaše; s toga nam nepreostaje drugo, van unapried formalno i svečano prosvjedovati proti svim odredbam ovih zakonskih predloga, koje vriedjaju naravna i pošteno stečena prava katoličke crkve, pak slobodu sviesti i religije katolika. Najprvo i najobilnije pravo svake katoličke biskupije i svakoga pojedinoga katolika jest, da je član jedne katoličke crkve, kojoj je papa glava, pa s toga s papom, koj je po katoličkoj vjeri usljed božje ustanove temelj i najviši pastir ciele katoličke crkve, stati i ostati u jedinosti vjere i nezapriečenoj svezi života. Drugo isto tako bitno pravo jest:

Digitized by Google

u religioznih i crkvenih stvarih neodvisiti od nikoga drugoga, van od kompetentnih zakonitih crkvenih poglavara naime biskupa podvrgnutih papi, budući da su oni po našoj katoličkoj vjeri postavljeni, da povjerene si dioeceze vladaju po zapoviedi Kristovoj i zakonih katoličke crkve. Usljed toga imaju biskupi troju dužnost: prvu navieštati vjeru i dieliti sakramente; drugu presbytere i druge službenike prama crkvenim zakonom izabirati, odgajati, pošiljati i crkvene im službe povjerivati; treću kler i vjernike opominjati, tvrdokorne izobćivati, a nevriedne duhovnike skidati. A ta najbitnija prava katoličke crkve i njezinih biskupa vriedjaju i uništuju u mnogom pogledu predloženi zakoni.

Najbitnija medju svimi dužnostmi i najvažnije pravo medju svimi pravi crkve i biskupa jest odgojivati svoj kler. Crkva je u koncilu tridentskom zapovjedila, da se oni, koji se posvećuju duhovnomu stališu, od mlada odgajaju u sjemeništih. Oni pako zakonski predlozi hoće na sveučilištih nekakov „narodni uzgoj“, što će po svoj prilici reći nekatolički uzgoj, da se kandidatom svećenstva uciepe necrkveni nazori i čuvstva. Kolika nepravednost! porad lažne i uvredljive potvore, da se uzgojem u crkvenih konviktih tobože kvari duh karakter i patriotizam, nedati jedinoj crkvi onoga, što se inače u drugih sphaerah smatra sgodnim i koristnim. Država naobražuje svoje oficire od male maloće u kadetskih kućah . . . samo se crkvi i katolikom zabranjuju takovi zavodi, naročito za gojence duhovnoga stališa, kojim je takovih zavoda više treba nego-li drugim.

Što se tiče crkvene discipline i kazneće vlasti reći ćemo samo ovo. Prvobitno pravo svakoga družtva jest izključiti članove, koji se zakonom družtva nepodvrgavaju, nego mu rade o glavi. U tom nemože biti sraza sa državnom vlašću, van da država izda zakone, koji bi članove katoličke crkve dizaii i ovlašćivali na odpor proti crkvi. No tada bi se katolici nalazili u progonstvu, a mi biskupi morali bismo činiti svoju dužnost, makar nas čekale i kruće kazne, nego-li su novčane globe. Moramo ovdje reći, da nas je jako zaboljelo, videći, kako nam se često i očito prieti novčanimi globami u onih predlozih. Doista, to bi bio nevriedan biskup, koga bi obzir na novčanu štetu i za jedan čas samo uzkolebao u vršenju njegove dužnosti. Mi za to moramo najsvečanije prosvjedovati proti svakom ograničenju i zapriečenju crkvene disciplinarne vlasti. Ništa nas neće moći smesti, da nečuvamo i nebranimo čistoću vjere i obstanak te ustav crkve onimi sredstvi, koja crkveni zakoni propisuju. Priziv od crkvenoga suda na svjetovni jest rušenje samostalnosti crkve, i ukidanje granice izmedju crkve i države, i za to je biskupom skroz nemoguće takav priziv priznati za dopušten i valjan. U ostalom smo sjegurni, da neće nijedan svećenik, van da je vjeru i svoje zvanje izgubio, ikada se poslužiti takovim sredstvom. Dočim zakonski predlog nastoji sve više i više crkvi uništiti najbitnije joj pravo exkomunikacije suspensije i deposicije, daje usuprot državi široko pravo skidati s časti duhovnike, i biskupe; ali državi nepristoji nikad i nigdje pravo nametati bitno crkvene kazne i skidati sa službe, koje su dotičnikom predane ne od države nego od crkve. Po zakonskom predlogu imao bi se ustanoviti državni sud za crkvene stvari. Mi nemožemo ni sada ni ikada priznat mu takove kompetencije, već to moramo smatrati korakom, da se po božjoj ustanovi slobodna i neodvisna katolička crkva pretvori u nekatoličku državnu crkvu. Ako bi nas samo za to htjeli staviti pred ovaj ili drugi kakov državni sud, to se nadamo od božje milosti, da će nam dati snage, da pred njim damo svjedočanstvo za slobodu naše crkve, isto onako, kako nam nebrojeni predšastnici i braća u biskupskoj časti primjer dadoše u prošlih vjekovih.

Na koncu moramo što najjače svečano prosvjedovati proti onoj odredbi zakonskoga predloga, da disciplinarnu vlast mogu samo vršiti crkvene oblasti, koje su unutar države, u koliko se s tim hoće ograničiti najvišja jurisdikcija papina.

Tako govore biskupi vladi; biskupom pako govore isto tako odrešito kler i katolički puk u raznih adresah i deputacijah izjavljujuć svoju neuzkolebivu vjernost. Nekoje vladine ili liberalne novine nastoje uputiti sebe i druge, da je nižji kler i puk zadovoljan s vladinim postupkom; al im druge kažu, da se nevaraju, jer da sve svuda kipi i vrije za slobodu svoje vjere. Vlada čini sve moguće tišćuć osobito na one, koji imaju kakvu službu od države odvisnu: činovnike, učitelje, svećenike katekete, nadzornike itd. 29. p. m. imali su u Münsteru katolici plemići sastanak, iz kojega su biskupu izjavili svoju podpunu sympathiju i podporu. — Bože moj! ipak je u toj Njemačkoj uz sve progonstvo, koje nastaje religioznomu katoličkomu srcu ugodno i liepo, kad vidi, da tu za religiju nevojuju morda samo biskupi i svećenici, nego ko što u prva vremena, vas božji puk u svih svojih razredih.

Švajcarska. Na 2. Veljače proglašen je u Genevi monsignor Mermillod za apostolskoga vikara. 29. pako prošloga mjeseca usudila se je tako zvana dioecesanska konferencija u Solothurnu skinuti sa službe biskupa baselskoga Lachata. Grdne-li će smutnje u onoj inače slobodnoj zemlji još prouzročiti tako zvani stari i liberalni katolici!

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Dne 4. o. m. umro župnik u Kraljevuvrhu veleč. g. Petar Bajsić. Dne 5. umro Sjepan Bukal, župnik u Završju. Preč. Zadravec Jos. čažm. kan. prisegao za župu varaždinsku. Premješteni duhovni pomoćnici g. Koter iz Selnice u Suboticu; g. Kovačić iz Subotice u Zajezdu. Mijo Kelečić ide za upravitelja župe u Kraljevvrh.

Dopisnica urednička.

G. K. Doznajemo za izviestno da se župa čučerska neće popuniti, dok se nadbiskup iz Budima nevrati. Nehasni dakle dosadjivat mu onamo.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 8.] U Četvrtak, 20. Veljače 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte. a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački
KATOLIČKI LIST.

Socijalni pojavi.

(Dr. J. Rieger.)

(Konac.)

6. Poslje govora predsjednikova čitalo se je izvješće generalnoga vieća u četiri jezika, njemački ga je čitao sam Karlo Marx. To izvješće sadržava poviest internacionale poslje kongresa u Bazelu, osobito za vrieme prije i poslje njemačko-francezkoga rata. Najprije se tuži generalno vieće na Francezku, gdje je bonapartistička vlada zametnula „pravi boj“ proti internacionali, što nisu htjeli radnici po njezinu savjetu glasovati za plebiscit. „Na početku rata, veli se dalje, upravi parižko federalno vieće okružnicu na njemačke radnike, gdje su im podviknuli: za nas ne ima granica! Radnička Njemačka prihvati taj glas s veseljem. Tako su si njemački i francezki radnici u onaj čas izmienjivali rieči mira. To je dogodjaj, komu ne ima u poviesti primjera, to je znak bolje budućnosti. Novo se družtvo diže, koje ne pozna nikakove druge nutrnje politike nego rad. Članovi internacionale su pioniri toga novoga družtva.“ Zatim prelazi na Njemačku, koja je poslje Sedana bacila krinku s lica te stala radnikom za vrat. Ali internacionala ne gubi nade, ona se uzda i u Njemačkoj pobiediti sve zaprjeke. Niti za Austriju ne ima glavno vieće rieči ljubavi. „Internacionala želi osloboditi radnike, to se ne da složiti s uredjenjem Austro-Ugarske, zato se ovdje drže radnici za krivce veleizdaje.“ Timi je riečmi posve jasno rečeno, da internacionala mora nastojati Austro-Ugarsku postaviti na druge noge. Niti ista Švicarska niti Englezka nije dosti pravedna prama radnikom: ona ne, što je bila pripravna članove komune izdati Thiersu, da nije posredovala internacionala; ova ne, što premda se ne usudjuje kovati iznimnih zakona proti njoj u Englezkoj, to ipak pokazuje svoju dobru volju u Irskoj, gdje pravim policajnim terorizmom muči njezine sekcije.“ Poslje ovih tužba na pojedine evropske vlade pripovieda izvješće, kako je internacionala „uhvatila korenje u Irskoj i medju Irci, koji stanuju u Englezkoj, isto tako u Holandiji, Danskoj i Portugalskoj; kako postaje sve to krepča u sjevernoj Americi; kako je grane svoje pružila do Buenos Ayres i Viktorije u Australiji; kako je segnula i u novu Selandiju. Da si čovjek predstavi, veli se dalje, kako je internacionala napredovala, mora se povratiti na godinu 1848. Onda su se radnici još uztezali lipanjske buntovnike priznati za svoju prednju stražu; godine pako 1871. pozdravi proletarijat cieloga svieta komunu s oduševljenjem. Gospodari Evrope sastaše se prije nekoliko dana u Berlinu, da kuju nove okove za nas. Vi, zastupnici radnika, sastali ste se, da bolje organizirate stranku, koja želi radnike osloboditi te ju po cielom svietu razprostranite. Živila internacionala!“ Da su to izvješće često prekidali burnimi uzklici, razumije se samo.

Urekav sljedeću javnu sjednicu na poslje podne od 4—7 sati, za kojom će se neposredno držati tajna, bude jednodušno prihvaćena sljedeća rezolucija: „Kongres internacionalnoga radničkoga saveza, sabran u Haagu, izriče u ime proletarijata cieloga svieta zahvalno priznanje svim onim, koji su se za pravednu stvar radnika žrtvovali i za nju se borili, i šalje svoj bratski pozdrav svim onim, koji taj čas trpe pod klještami reakcionarne buržoare u Francezkoj, Njemačkoj, Danskoj i u cielom svietu.“ U 1¼ poslje podne bude zaključena sjednica. — Ova je sjednica mogla poučiti svakoga, tko običaje stvari

Digitized by Google

suditi onako, kako obstoje, da uz današnje vlasti, koje drže u ruku sudbinu naroda, obstoji još druga vlast, koje osjeća u sebi toliko sile, te se usudjuje diktirati ukore svim ostalim vlastim, uzdajući se u jakost svojih privrženika, kojim postaje broj od dana do dana sve to veći. Ta nova vlast izpovieda na sva usta, da je njezina namjera izvesti u svietu ono, što je godine 1871. nesrećno pokušala komuna u Parizu. Pa se onda usudjuju liberalne novine govoriti svietu, da je internacionala strašilo za nezrjelu djecu!

7. Istoga dana 5. Rujna držala se je druga javna sjednica u 4¼ poslje podne. Najprije se je čitala adresa parižke internacionale, koju smo gore priobćili. U istoj se je adresi osim toga zahtievalo, da se ne izključi Bakunin. Na taj se zahtjev, kako nam je poznato, nije uzeo nikakov obzir. To je stvar vrlo važna. Kongres nije mario u Bakuninu izgubiti jednoga najrevnijih promicatelja namiera internacionale, nije mario — što je mnogo više — uvrieditì cielu parižku federaciju, da pokaže, kojom strogošću zahtieva vršenje zapovjedi. Kako se mora ćutiti jakim ono družtvo, koje tako strogo postupa! Poslje toga zapodjenula se je ona glasovita prepirka medju federalisti i centralisti. Dočim su najme prvi proti generalnomu vieću ili barem žele, da mu se podrežu krila, misle posljednji, da uspjeh internacionale najviše visi o jakom i silnom generalnom vieću, koje daje impuls gibanju cieloga internacionalnoga tiela. Nam se čini, da je istinu pogodio pisac u Hist. pol. Bl., kada (XII. Heft. 1872. st. 933) tvrdi, da je generalno vieće našlo neprijatelja u redu zastupnika socijalnih ne samo sbog sile svoje, nego i zato što u njem sami Niemci vladaju, kano što su: na prvom mjestu Marx, zatim Engels, Eccarius. Nije čudo, ako je vieće, kojim ravnaju Niemci, našlo protivnika medju francezkimi socijalisti; Talijane je već prije bio odciepio Mazzini; Španjolce Bakunin; a i englezki je ponos bio uvriedjen, što generalno vieće sjedi u Londonu, a u vieću Niemci, kano da nije medju Englezi naći ljudi, koji bi bili za vieće sposobni.

Bližnji povod ovoj diskusiji dale su dvie adrese protivnoga smiera. Spomenuta najme francezka adresa zahtievala je takodjer, da se stegnu povlasti generalnoga vieća; dočim se je odmah poslje toga čitala druga — može biti od Marxa naručena — adresa, koja je zahtievala jako i silno generalno vieće, da može voditi djelovanje saveza. Prvi je uzeo govoriti neki Herman (iz Belgije). On je za to, da se generalno vieće posve dokine, jer nije pravo, da ono svoje mnienje narivava cielomu radničkomu svietu. Internacionala ne treba generalnoga vieća. Bolje je i jasnije pokazao zastupnik Guillaume, zašto ne treba generalnoga vieća. On reče: „Internacionale nije stvorila hrpa ljudi, nisu je stvorili moždjani koga učenjaka, nego družtvena nevolja. Vez, koj je dosada spajao članove družtva, bilo je generalno vieće, ali je njegova moć postala prevelikom i pogibeljnom družtvu. Dosti nam je statistički bureau za korespondencije. Sistem tlačenja radničkoga staleža od kapitala proizveo je medju radnici cieloga svieta jednakost misli, koja stvara sama po sebi internacionalu. To jedinstvo jest vez, koj spaja družtvo, a ne najviša vlast, koja bdije nad socijalističkom ortodoksnošću. Da ne ima jedinstva misli medju radnici, generalno ga vieće nebi moglo stvoriti; obstoji-li pako, to je ono dosti jak vez i bez generalnoga vieća. . . Generalno vieće nije potrebno niti za socijalnu borbu u strajkih, niti za političku u izabiranju socijalističkih zastupnika u komorah, niti eventualno za borbu za barikadami. Većina federacija jest za umanjenje moći generalnoga vieća a ne za njegovo posvemašno ukinuće, tako da se pretvori u statistički centralni bureau.“ Gradjanin Sorge, podpredsjednik i Marxova desna ruka, govori za generalno vieće, Morago (iz Španije) proti. Još je bilo 19 govornika zapisano, da o tom predmetu govore, ali u 7½ na večer zaključila se je javna sjednica, a odmah je zatim započela tajna.

Videći vodje kongresa, da bi pitanje o generalnom vieću moglo dati povoda žešćim prepirkam, odlučiše riešiti ga u tajnih sjednicah. U petak dakle držala se je prva tajna sjednica prije podne, a druga poslje podne do 3½. Te su sjednice bile vrlo živahne te su ljudi i na cestu mogli ćuti, kako umiju čvrsto vikati ugrijana grla radnika. Javna sjednica započe poslje podne u 6½, premda bješe urečena u šest sati, valjda nisu doule svi članovi bili glede pitanja na čistu. Predsjednik Sorge — Ranvier bješe jur odputovao — izjavi zaključak tajne sjednice, da se ne ima nastaviti prepirka ob obstanku generalnoga vieća. Gradjanin Vaillant predloži, da se niti o povlastih njegovih dalje ne prepire, kad je i to pitanje u tajnih sjednicah riešeno. Bivši i njegov predlog poprimljen, budu pročitani zaključki tajne sjednice, po kojih se mienjaju članak 2. i 6. statuta, koji od sada tako glase: čl. 2. „Generalno je vieće dužno zaključke kongresa strogo izvoditi i nastojati, da se u svih zemljah vrše fundamentalna načela i obćenita pravila statuta.“ Čl. 6. „Generalno vieće ima pravo obustaviti sekcije, komitè-e i federacije

Digitized by Google

do sljedećega kongresa. No ako će obustaviti sekcije, koje su se konstituirale u federaciju, to mora prije zapitati federalno vieće. Suspendira-li se federalno vieće, to se mora za trideset dana držati nov izbor. Suspendira-li generalno vieće cielu federaciju, to mora stvar prijaviti svim federacijam. Na zahtjev većine federacija sazvati će se izvanredan kongres, na koj će doći po jedan zastupnik svakoga naroda. Razumije se po sebi, da one zemlje, gdje je internacionala zabranjena, imaju ista prava, koja i uredne federacije.“ To je uspjeh one dosti duge i dosti žestoke prepirke o generalnom vieću. Tu su prepirku liberalne novine, što su bolje znale, izkićivale, pokazujuć, da je ona dokazom nutrnje nesloge, s koje se razpadava internacionala. Djetinska utjeha! Generalno će vieće i nadalje ostati; ono će i nadalje davati naloge, kada valja poduzeti kakov obćeniti korak. U čem je dakle učinjena promjena? Ako se ne varamo u tom, da je dana veća sloboda djelovanja radnikom pojedinih zemalja, koji su od sada dužni držati se samo obćenitih pravila, a u ostalom su čisto prosti. Ali tim nije internacionala postala slabija, ona je nasuprot postala puno pogibeljnija.

8. Pošto se je ovako na zadovoljnost i centralista i federalista riešilo pitanje o generalnom vieću, predloži predsjednik sljedeću izreku, da o njoj sjednica razpravlja: „dužnost je proletarijata nastaviti boj proti posjedujućim klasam, te si izvojevati političku moć.“ Predsjednik je svoj predlog ovako motivirao: „S razloga, što se u originalnih statutih veli: ekonomička emancipacija radnika jest onaj veliki cilj, kojemu mora svaki politički pokret služiti kano sredstvo; s razloga što se je u inauguralnom govoru internacionale (1864.) reklo: budući da lordi i kapitaliste upotrebljavaju političku moć, da brane svoja privilegija te ih povećavaju, glavna je zadaća radećih klasa, domoći se političke vlasti: s tih razloga, moraju se radnici konstituirati kano politička sila, ali u oprjeci sa svimi drugimi od posjedujućih klasa stvorenimi partajami.“

Taj predlog nije našao nikakova odpora, svi su ga govornici podupirali. Tako je na primjer perorirao gradjanin Vaillant: „Od kada je proletarijat u parižkoj komuni pokazao, da je dosti jak, da slomi svoje okove i s političkoga obzira, od onoga se časa to pitanje razumije samo sobom. Osloboditi se ekonomički a robovati politički: to je nesmisao. Svi oni, koji govore o ekonomičkoj slobodi a šute o političkoj, ili su tajni sluge policije, ili im je u glavi tamno.“ Zanimiv je i govor gradjanina Heppnera iz Lipska. On razlaže, da je najveća nesreća za internacionalu, što se je do sada uzdržavala od politike. Bi-li se, pita on, u posljednjem francezko-njemačkom ratu bili htjeli boriti njemački gradjani jedan proti drugomu, ne znajući zašto, da su bili politički uzgojeni? Parižka je komuna po njegovu mnienju tako zlo prošla jedino zato, što nije imala auktoriteta. Nijedna revolucija ne vodi k cilju, koja se upire samo na barikade a ne i na javno mnienje.

Kada su poslje toga prešli neki govornici razpravljati, kojimi se ima sredstvi poslužiti internacionala, da se domogne političke moći, razvi se onaj škandal, koj smo gore (2) opisali.

Premda su se liberalne novine ovoj sjednici najviše smijale; premda su hotjele iz načina, kojim su se taj dan članovi razstali, zaključiti, da će se na sličan način na skoro razpasti cielo družtvo: mi smo ipak tako slobodni misliti, da su upravo na toj sjednici pokazali se internacionalci jači i za obstojeće družtvo pogibeljniji. Na kongresih, koje su do sada držali, izticali su oni i nisu prestali naglašivati, da je njihova namjera ekonomički osloboditi radnički stalež te istom na ekonomičkoj slobodi sagraditi političku; u Haagu pako izrekoše prvi put očito pred svietom, da moraju prije svega izvojevati političku slobodu. A što znače te rieči iz ustiju internacionalaca? Znače, da će od sada imati ne samo sve političke partaje, s kojimi moraju radnici stajati u oprjeci, nego da će imati i sve vlade u internacionali svoga očitoga i zakletoga neprijatelja. Sjeme je bačeno, budimo tako uztrpljivi i počekajmo, kakov će donieti plod. Taj će plod biti trpak, mnogo trpči nego ga je komuna pružila Francezkoj.

9. U nedelju 7. Rujna bude u tajnoj sjednici zaključeno, da će od sada biti generalnomu vieću sielo New-York a ne London. Zatim je izabrano 12 novih članova toga vieća, te jim je dano pravo u New-Yorku izabrati si još tri tamo stanujuća brata. Marx i Engels izstupiše iz generalnoga vieća.

Ovi su dogodjaji vrlo važni. Zašto se prenosi vieće u New-York, tà London je bliže i lakše se odanle operira? Ili je može biti i slobodna Englezka pretiesna internacionalcem, koji su zaključili od sada se jače razmahnuti? Zašto ostavljaju Marx i Engels, koji su dosada bili duša cieloga družtva, generalno vieće? Takova si pitanja mora nametnuti, tkogod običaje gledati malo dublje od površine. Nam se čini, da je na ta pitanja posve dobro odgovorio pratilac socijalnih pojava u Histor. polit. Blätter. On piše

Digitized by Google

(l. c. str. 983.) „Marx i Engels izstupiše u Haagu iz generalnoga vieća, koje je preneseno u Newyork, kamo ne dosiže rame evropske policije. Tvrdilo se je, da je odstup te dvojice dokazom pobjede federalista nad centralisti. Ja sam na suprot toga mnienja, da su se oba vodje sami žrtvovali za stvar: oni nisu imali povjerenja, maknuv se dakle s puta osiguraše odlučnu pobjedu centralističkoj organizaciji i autoritetu. Oni su uvjereni, da će njihov upliv za kulisami postati veći, ako se za čas žrtvuju. . . Za nas je samovoljni odstup Marxa dokaz, da stvar postaje strahovito ozbiljna. Nećemo pitati, je-li uzrokom nepovjerenja u njega samo to što je Prus, ili još štogod drugo. Marx je najme židov, kano što su svi veliki vodje socijalnoga pokreta židovi: Lassale, Hirsch, Heppner i drugi. Veli se istina, da ta gospoda baš mnogo ne mare za svoju prirodjenu vjeru i narodnost; ali je svakako malo čudnovato, što su dosada socijalno-demokratički organi jako malo vikali na židovsku plutokraciju. Istom u najnovije vrieme kano da žele nadomjestiti, što su zakasnili. Budućnost će učiti što to znači.“ Tako pisac. Dakle se i na židove sprema bura. Marx ode, koj je do sada štitio njihove žepove, premda su najdublji i najpuniji.

Na večer se je držala javna sjednica. Na njoj nije došlo ništa važna na red, ta važne su se stvari razpravljale tajno. Neki su se članovi vježbali u praznih govorih: jedan je rekao, da je sve družtvo trulo, srušiti ga da je cilj internacionale. Radnici uzdišu pod železnom rukom kapitalista i posjedujućih klasa. Tomu se je govorniku izmaknula neoprezna rieč: da su štrajki štetni za družtvo, radnike i industriju. Za to su mu dala braća u tajnoj sjednici po ustima. Drugi opet poziva ne samo sve radnike, da pristupe k internacionali, nego i listonoše, konduktere, policajne agente (bi-li?). — Poslje ove komedije držala se je odmah tajna sjednica, koja je trajala do jedne ure u jutro. Bila je vrlo burna. Radilo se je najviše o Bakuninovoj aliansi, te se je zaključilo, da je ona štetna internacionali.

To je tečaj internacionalnoga kongresa u Haagu od 2. do 7. Rujna. Mi smo iztaknuli, što se je važnijega na njem dogodilo, te smo iz toga nastojali dokazati, da je internacionala pokazala u Haagu ne slabost svoju nego jakost; i da se ona poslje kongresa ne razpadava nego širi i jača, dok joj budu mišice dosti jake, da pokuša podrmati sadašnji red.

10. Preostaje nam jošter, da razjasnimo našu tvrdnju, da liberalne novine zato propoviedaju skoru propast internacionale, što upoznavaju u njoj svoje vlastito čedo, pred kojim se zgražaju. Ne ima tomu dugo, što je neki privrženik internacionale napisao u englezkom „Tabletu“ sljedeće puno zanimive rieči: „Liberalci potvrdjuju načela godine 1789., i pristaju uz geslo: sloboda, jednakost i bratinstvo; ali ne čine ništa, da to geslo postane istinom. Mi nastojimo ova načela bez tolike vike u život uvesti. Mi želimo slobodu, pa zato trgamo sve okove, koji se namiću slobodnoj volji: ženitbu, parlamente i druge zaprjeke. Mi želimo bratinstvo, pa zato smatramo sve ljude djecom iste obćenite majke, a zabacujemo sve posebne interese. Mi želimo jednakost, pa zato nećemo nikakova osobnoga odlikovanja ni razlike, niti jedanput razliku u posjedu. Rad je, koj izjednačuje sve, nalažuć iste dužnosti i dajuć iste koristi.“ Ova izpoviest očitoga internacionalca neće biti po volji slobodnjakom ali je istinita. Internacionalci žele dokinuti svaku vjeru. Oni su se to naučili od slobodnjaka. Jer tko je toliko vikao i uvjek viče proti svakoj pozitivnoj vjeri kano proti praznovjerju nedolikujuću pametnu čovjeku? Tko je hulio i još huli glavu crkve, biskupe i svećenike? Tko izvrgava institucije ove ili one crkve smiehu u knjigah, u novinah, na glumištih i drugud? Tko goni crkvu iz škole, tko brani crkvi uplivati u javne odnošaje? Slobodnjaci i njihovi telali. Internacionalci su proti posjedu i ne priznavaju zakonitost baštine. I to su se naučili od slobodnjaka. Jer tko je nagovarao vlade, da otmu crkvi njezin, pravom stečeni, posjed; da gone redovnike iz njihovih kuća; da jim otimaju njihovu imovinu? Slobodnjaci i njihovi telali. Ako se pako smije uzeti crkvi ili redovom, što oni po najsvetijem pravu posjeduju, zašto se nebi smjelo uzeti bogatim kapitalistom, do česa su oni može biti ne na tako svet način došli? Dokinuvši pako pravo posjeda, dokidava se takodjer pravo baštinjenja. Internacionalci su proti ženitbi i obitelji. I to su ih naučili slobodnjaci, kojim je pretiesan bio vez, kojim je crkva vezala muža i ženu, te nisu mirovali tako dugo, dok se taj vez nije razširio, poniziv ženitbu na čisto svjetski kontrakt. Tko će dakle zamjeriti internacionalcem, ako žele usavršiti djelo svojih učitelja, učiniv odnošaj medju mužem i ženom prost svakoga veza? Internacionalci su proti svakoj vladi. Nisu-li ih to naučili slobodnjaci, koji su tako dugo rovali pod priestolom rimskoga pape, dok su ga oborili? Ako se smije srušiti jedan vladar s priestola, zašto se nebi smio srušiti i drugi, zašto se nebi smjeli srušiti svi? Nije-li plod slobodnjačkih ideja, što danas toliko vladara,

Digitized by Google

izgubiv priestole, razmišljaju o nestalnosti svjetskoga sjaja? Nisu-li slobodnjaci uništujuć vjeru, koja uči u vladarih poštovati vlast božju, uništavali najsilniju i jedinu podporu priestola?

Tako su slobodnjaci rovali oko sebe, da se oni dignu, ali se je za njihovim ledjima podignula nova vlast, koja će i njih odnieti u grob. Sedam mršavih krava internacionale proždrieti će sedam tustih i debelih krava liberalizma. A kada se sruši zgrada, koju su oni tako dugo zidali na piesku, pokopati će mnogoga krivca i nekrivca, a na ruševinah te zgrade podignuti će se u novom sjaju jedina spasiteljica roda čovječjega, crkva katolička, te će podviknuti svietu: sudovi su božji strašni, ali pravedni. To će se dogoditi tako stalno, kako su stalne rieči Gospodove. samo se pita kada će se dogoditi, a dogoditi će se onda, kada se napuni mjera srdjbe božje.

Iz domaće crkovne poviesti.

I.

Stope glagoljaške po zagrebačkoj biskupiji.

(Potražio Iv. Tkalčić.)

(Konac.)

1622. pop Gašpar Mikulinčić plebanuš lipnički. (Lop. sb.)

1630. Eccl. s. Mariae in Brezovicza. Vincentius Jellichich glagolita. (Visit. can.)

1630. Eccl. s. Crucis in Kravarska. Nicolaus Ninian glagolita. (Vis. can.)

1630. s. Mariae in Peshchenicza. Thomas Viteszich, glagolita. senex . . . diligens in officio. (Vis. can.)

1630—1649. Eccl. s. Brictii in Bosiaco. Mathias Svaglich, glagolita laudatur a parochianis. (Vis. can.)

1630. Eccl. s. Mariae in Kupinacz. Martinus Juretich. glagolita. Zumich Petrus, glagolita, capellanus. (Vis. can.)

1630. Eccl. s. Mariae sub Okich. Nicolaus Boszanich, glagolita. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Marci in Ternye. Vincentius Jellichich sive Jellachich, glagolita. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Mariae in Brezovicza. Mathias Saballia, glagolita. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Nicolai in Zelina. Nicolaus Ninianis, glagolitha. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Mariae in Kupinacz. Joannes Leprenchich, glagolita. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Mariae sub Okich. Joannes Juchich, glagolita. (Vis. can.)

1634. Eccl. s. Martini in Jamnicza. Petrus Szemichevibh, glagolita. (Vis. can.)

1636. pop Petar Tovunac plebanuš svih svetih, (Trg). Lop. sb.

1636—1638. pop Luka Žalac plebanuš u Krašićih. (Lop. sb.)

1638. pop Viško Plešić plebanuš svih svetih pri Ozlju. (Lop. sb.)

1640. pop Martin Juratić plebanuš u Vrhovcih. (Lop. sb.)

1641. Eccl. s. Viti in Verbouecz (arch. Kemlek) Mathaeus Szuchich, glagolita, qui dicitur a parochianis bonae & exemplariae vitae . . . diligens in breviario recitando ac divinis peragendis, sacramentisque ministrandis. Missam quoque coram me sua lingua legit more (ritu) romano, satis bene. (Vis. can.)

1641. Eccl. ss. Petri & Pauli in Preszeka, (arch. Kemlek). Georgius Maraszovich glagolita . . . qui simul etiam Lovrechinam tenet, . . . laudatur quidem in diligentia in divinis & sacramentis administrandis. Erat quoque in domo ejusdem — — in juvenem quendam glagolitam, quem ipse ordinari hoc anno curaverat, & iam in archidiaconatu goriczensi in Pribiche parochum ageret. (Vis. can.)

1641. Eccl. s. Mariae in Dubouecz, (arch. Kemlek) Simon Maressich, glagolita. (Vis. can.)

1641. Eccl. s. trinitatis in Viszoka. Nicolaus Maressich, glagolita, scientia necessaria alias commode instructus. (Vis. can.)

1642. Eccl. s. Clarae in Zaprudje. Franciscus Kuchich. dalmata. (Vis. can.)

1642—1649. Eccl. b. v. Mariae in Kupinacz, Petrus Ivichevich, glagolita . . . qui a parochianis de vita honesta & officio divino laudem habet. (Vis. can.)

1642. Eccl. s. crucis in Kravarzka. Petrus Peruchich, dalmata. (Vis. can.)

1642. Eccl. s. Mariae in Klinka sub Okich. Missale glagoliticum. (Vis. can.)

1645. pop Juraj Tkalčić plebanuš u Krašićih. (L. sb.)

1647. pop Mihovil Rajković kapelan ozaljski. (L. sb.)

1649. pop Josip Togunac, plebanuš svih svetih pri Ozlju. (Lop. sb.)

1650. Ja pop Bartol Tonković prisegal sam na prebaniju sv. divice Marije na Mahićnom, na dan 2. Febrara. (Vis. can. jur.)

1651. Ja pop Bartol Tonković prebanuš crikve sv. Mariae Mandalini na Kupčini učinih ovu prisegu na 4. aprila. (Vis. can. jur.)

1652. Ja pop Mihovil Pavan prisagl sam na prebaniju sv. Križa na dan 9. novembra. (Vis. can. jur.)

1653. na 25. miseca maja. Ja Mikula Šerbić prebanuš sv. Križa pod Ozal. zvirših ovu prisegu. (Vis. can. jur.)

1653. Ja pop Mikula Niniauin, prisegal sam na plibaniju sv Lovreca na Lovrenčiŋi, pred gospodinom biškupom zagrebačkim, na dan 5. apriliša. (Vis. can. jur)

1653. Ja Filip Sikiri, plebanuš svetoga? od Varbove, prisegoh pred gospodinom biskupom zagrebačkim,

Digitized by Google

da hoću biti pokoran, na dan, miseca jenara, 27. (Vis. cao. jur.)

1657. 11 prosinca. Ja pop Petar Ivičević prisegoh prid gospodinom biškupom zagrebačkim na plebaniju svetoga Jurja pod gorom Plišivicom. (Vis. can. jur.) O istom Petru Ivičeviću pohvalno izriče svoj sud visita od g. 1673.: parochus R. D. Petrus Ivichevich, glagolita, vir vitae bonae & diligens in suis, licet homo senex. Laudatur ab omnibus de administratione sacramentorum & concione, nec est, qui de illo malum diceret, providus quae suum tangunt officium. (Vis. can.)

1657. 30. maja. I ja Tomava Pribaš, u Radiboju prib(anuš) pred svidoci (prisegoh.) (Vis. can. jur.)

1657. Ja pop Andrei Dujmić prisegah ovom prisegom na plebaniju u Pribićih pred gospodinom biškupom zagrebačkim u Zagrebu na dan 19. miseca februara. (Vis. can. jur.)

1662. pop Mikula Sršić plebanuš sv. Petra na Mrižnici. (Lop. sb.)

1662. 28 siečnja. Ja pop Mikula Lasković jesam ovu prisegu istinu izvršil i učinil za plepaniju d. M. na Mahićnom. (Vis. can. jur.)

1664. dan 19. jenara. Ja pop Mikula Lasković prísegoh ovom prisegom na plepaniju sv. Jakova u Mekušje. (Vis. can. jur.)

1665. marča dan 2. v Zagrebu. Ja pop Ivan Jakovač včinih prisegu pred gospodinom biškupom svrhu fare crkve sv. Križa v Zavrhu, na imanju ozalskom gospodina grofa Petra Zrinskoga. (Vis. can. jur.)

1668 na 26. ogtubra. Mikula Lasković jesam prisegal za faru sv. Petra na Mrižnici pred g. biškupom u Zagrebu. (Vis. can. jur.)

1668. Eccl. s. Xisti in Pribich. Par. R. D. Nicolaus Laczkovich. glagolita vir bonus & vitae bonae. (V. can.)

1668—1683. Eccl. OO. SS. in Tergh. Missalia tria glagolitica. (Vis. can.)

1668. Eccl. s. Michaelis in Dubovacz. Missale glagoliticum. (Vis. can.)

1668—1683. Eccl. ss. Cozmae & Damiani in Verhovczi. Missale glagoliticum. Item libri Churilicza duo. (Vis. can.)

1671. Liber mortuorum parochiae Mresnicensis, pisan glagoljski. (Lop. sb.)

1671—1674. Eccl. s. Petri de Mrisnicha. Nicolaus Laczkovich, glagolita, contra quem mulla data est querella. Vir bonus & diligens in administratione sacramentorum. (Vis. can.)

1669—1674. Eccl. ss. Cozmae & Damiani in Verhovczi. Mathias Raikovich, glagolita, vineas de novo implantavit & multum auxit. (Vis. can.)

1674. pop Ivan Vrbanić plebanuš sv. Petra na Mrežnici. (Lop. sb.)

1674. Eccl. s. Martini in Hernetich. Missale unum glagoliticum, antiquum. (Vis. can.)

1683—1684. Eccl. s. Joannis baptistae in Rechicza. Administrat hanc parochiam ven. Nicolaus Laczkovich, glagolita . . homo iam provectae aetatis, laudatur a populo de diligentia in sacramentorum administratione, neque potui quid contra vitae honestatem de eodem audire. (Vis. can.)

1686. Eccl. s. Crucis in Zaversie. Parochus non habet ministrum latinum, sed quidam rusticus ipsi respondet glagolitice, prout olim glagolitis. (Vis. can.)

1743. pop Mihovil Rusan, glagolita u velikoj Mlaki, upotriebljavan kod suda za tumača glagoljskih listinah. (Lop. sb.)

U biskupiji daklje zagrebačkoj krom latinskoga jezika rabio se u bogoslužju i slovjenski, i to ne po čijoj milosti već pravom indigenata, jer ne samo da su glagolite dobrano na domaćih sinodah zastupani bili, dà pred samom sinodom i na naročitu zapovjed pojali su u stolnoj crkvi zagrebačkoj službu božju po slovjensku.

Pošto kako jur rekoh ova razprava nije savršena, radi pomanjkanja vriela, to ću nastojat s vremenom ju usavršit.

Dopis.

U Radikovcih na sviećnicu. — S velikom radošću opažamo u novije vrieme obćenito nastojanje smjerajuće na poboljšanje dosta žalostnoga stanja nižega svećenstva, a navlastito župnih pomoćnika.

Tako sa zadovoljstvom bilježimo, da se je i u našoj pečuvskoj biskupiji od nove godine u tom smjeru napredovalo, u koliko je naime dosadanja godišnja pristojba župnih pomoćnika sa 100 st. a. vr. na 200 st. a. vr. povišena i popunjena; pak mislimo da bar za sada mogu župni pomoćnici s punim pravom čestitati novomu ljetu, koje im je toli liepi darak donielo.

Scieneć pako, da će okružnica presv. g. biskupa pečuvskoga u poslu povišenja pomoćničke plaće na dioecesanski kler razaslana, i za obćinstvo „Kat. lista“ zanimiva biti, priobćujem ju u cielom obsegu. Glasi evo ovako.

Filii in Christo Dilectissimi! Tam multa ac tam praeclara, omnique laude digna sunt ea, quibus vos, FF. in Christo dilectissimi, universi ac singuli de dioecesi hac bene meriti estis, ut spectatae virtutis vestrae decus, ac, si ita loqui fas est, praestigias. etiam ultra provinciae hujus ecclesiasticae terminos, ad quorum notitiam ea pervenerat, demirati sint universi, agendive normam exinde desumserint. Licet vero ea, qua difficillimis sane temporibus in fundando seminario parvo, ac ad utilitatem fratrum vestrorum tum aegrotantium, tum aetate et labore fractorum, eorumque, qui etsi de nobis non essent, ad nos tamen pertinerent, quod circa sacra, ac pulveres inter scholasticos, utilem Ecclesiae navent operam, a Vobis gesta sunt, talia sint, quae, quia perennantia sunt beneficia, apud posteros per omnes temporum aetates gloria et gratitudine donabuntur; non omnem tamen

Digitized by Google

debitae sollicitudinis mensuram implevimus, nec omnem meritorum et gloriae cursum absolvimus. Unum adhuc restat; ratio temporis praesentis novum a nobis virtutis et fraternae dilectionis postulat documentum; sacrificia priora novo sunt coronanda. Eo mentem intendere, in eoque omnem nunc vestram versari curam acquum est, nullus ut iam sit inter domesticos, quos divus etiam apostolus tam ferventer commendat, qui studii, dilectionisque nostrae non fieret particeps. Et ideo:

Quod diu maxime in votis erat, animumque meum graviter pulsabat, quodve, utut id indesinenter mecum in animo volutaverim, adjuncta nec cura nec labore vacua distulerunt, id nunc in Domino perficere festino, facioque rem tum meo studio, tum vestris, ut confido, moribus congruentem, FF. in Christo dilectissimi, quos optimae causae semper favere, iisque, quos eadem fides et vocatio vere fecit germanos, semper bene velle laetus comperi, dum laborum ac fatigiorum, sed et dolorum Vestrorum in vinea Domini socios, ordinis vestri de clero saeculari cooperatores, quibus, ut Vobis Dilectissimi, nox diei jungitur ad laborem, complecti et succolare animus est.

Cum dignus sit operarius mercede sua, sorti eorum, quantum in nobis est, alleviandae et meliorandae diligentem adjicere animum. summa fuit cura; quorum omnium, qui tanto non gauderent, annuum honorarium, — collatis cum ven. Capitulo meo consiliis — 1. Januarii anni 1873. ad duas florenorum a. v. centurias elevandum duxi. Ne vero Vos FF. in Christo dilectissimi, nimis gravaremini, utut multiplices, quae jam hinc, jam inde in utraque republica emergunt, indigentiae in graves nos saepe cogant expensas, in dulci amoris certamine partem capere cupientes, singulis annis, usque adjunctorum mutationem, ego bis mille, ven. capitulum meum perinde bis mille florenos a. v. cassae inferemus dioecesanae, e qua ii duntaxat cooperatores dioecesani, qui a solis parochis sua adusque acceperunt honoraria, 80 florenorum a. v. annuum percipiunt subsidium, suasque pro tempore ratas e manibus seminarii Rectoris, erga apocham per se et respectivum parochum subscribendam, semestraliter levabunt; residuam 120 fl. summam ac proin 15. duntaxat finis. plus, ac prius, a Rectoribus Ecclesiarum, quibus subsidiariam praestant operam, annue percepturi.

Non grave igitur Vobis, qui Rectores estis Ecclesiarum, impositum est onus, ipsi de eo, quaeso, judicate examine pensiore. Mihi quidem nullum unquam fuit dubium, quin eorum, qui Vestri sunt cooperatores, causam favore, opeque prosecuturi sitis; imo pro certo habeo, Vos pro explorata Vestra religione obsequium, vel si dicere libet, sacrificium isthoc, promto ac lubenti, ut hilares decet datores, praestituros ac laturos esse animo, ad quod offerendum et Vos teneri cognoscitis, et non unus e Vobis, ut scio, jam pridem se paratum esse professus est; nec quemquam e Vobis, quorum singuli alias non ipsi aliorum reddebantur aemuli, sed aemulandae virtutis se ipsos praebuerunt exemplum, id moleste laturum, aut post data tot et tanta dilectionis specimina adeo a se ipso discedere posse credo, ut querelis sui devenustet gratiam meriti. Sed haec missa facio, quum necesse prorsus non sit, spontaneis officiis exhortationis, quae meriti minuere posset integritatem, stimulos adhibere. Estote ergo, ut estis, benigna in eos voluntate, quod non tam desiderandum, quam sperandum et expectandum a Vobis sentio.

Deus omnis gratiae confirmet Vos in omni opere et sermone bono.

Bilježim na dalje s veseljem, da je zaklada nemoćnih svećenika biskupije pečuvske, nastojanjem i darežljivošću biskupâ, kaptola, i dioesanskoga klera od nekoliko već godina u stanju, umirovljenim svećenikom bez razlike, bili oni župnici ili župni pomoćnici, godišnjih 600 st. a. v. mirovine izdavati; a ako je božja volja i boljemu se nadamo.

Držimo načelo: što tko radi sve sebi radi!

Slavoj Maršo, župnik.

Viestnik.

Zagreb. 10. t. m. raznesoše bečke novine, u crno zavinute, žalostnu viest, da je 9. u podne preminula carica Karolina Augusta. Visoka pokojnica, kći bavarskoga kralja Maksimilijana Josipa, rodila se je 8. Veljače 1792, navršila je dakle upravo 81 godinu. Za pokojnom caricom plakati će mnoge sirote, kojim je ona za života milosrdnom rukom suze utirala. Ona je kršćanski živjela, kršćanski i umrla, primivši svetotajstva umirućih iz ruku posvećenoga biskupa Kutschkera, usnu mirno u Gospodu. Danas u 10 sati držane su svečane zadušnice u prvostolnoj crkvi za Njezino veličanstvo; pontificirao je presv. biskup J. Pavlešić.

— Čujemo, da se je sadašnji ravnatelj sjemeništa, prečastni gosp. Martin Matunci zahvalio na učiteljskoj stolici, usljed toga dakle i što odlazi gosp. J. Kralj na župu, da će se dogoditi ove promjene. Crkveno će pravo predavati preč. gosp. S. Vučetić; moral gosp. Žerjavić, koj će kraj toga pridržati i pedagogiku, i biti uz to i ekonom; a kano nova sila da će doći u sjemenište gosp. Pinterović, koj je nedavno prestupio iz djakovačke biskupije u našu, te će predavati matematiku, physiku, poviest i religiju. U sirotište, gdje je do sada služio gosp. Pinterović, da će doći novomisnik gosp. K. Škobl.

— Za legradsku župu prisegao je u utorak gosp. M. Gadó, a gosp. Krömpler Pajo kapelan tuheljski postao je župnikom u Hrnetiću.

— „Magyar Politika“ doniela je nedavna viest, da je Nj. veličanstvo privoljelo u načelu, da se Medjumurje odciepi od nadbiskupije zagrebačke. Ta je viest pobunila naše svjetovnjake, nekmo-li svećenike; no nas iskreno govoreć, nije ni najmanje iznenadila. Pošto je na interpelaciju Szabò Imre-a prošle godine (vidi br. 43. „Kat.

Digitized by Google

lista“) minister Trefort obećao glede toga pitanja zametnuti razpravu, nješta se je moralo očekivati. Pa ako nam je slobodno tu domišljati se, mi bismo rekli, da ona viest Magyar Politike neznači više ništa, nego: da je Njegovo veličanstvo dopustilo ministru. da u tom pitanju zametne razpravu. Biti će dakle vremena i mjesta, da i naš preuzvišeni nadbiskup reče svoju; k tomu mora na takovo odcienjenje pristati sveta stolica, kojoj prije svega dolikuje paziti na duhovnu korist vjerenikâ. Nije se pako bojati, da bi Nj. Veličanstvo apostolski naš kralj prije učinio konačnu odluku, nego čuje želje i mnienja svih onih, koji su u tom pitanju interesirani, a najvećma sud apostolske stolice; premda se njeke evropejske vlade pričinjaju, kano da neće stranu papi dopustiti nikakve jurisdikcije u svojih državah. To razmotrivši možemo barem toliko biti sjegurni, da se to pitanje neće tako naprečac riešiti. No ima i boljih nada! Koliko je nam poznato, svećenstvo medjumursko netraži odcienjenja od nadbiskupije zagrebačke, pa ni nerazumijemo, kako bi tražiti moglo. To su odcienjenje zaiskali nekoji svjetovnjaci u ministra prosvjete, ne doista porad veće duhovne koristi katoličkoga puka, nego s drugih uzroka. Preuzvišeni gosp. nadbiskup zagrebački, komu je, kako vjerodostojno doznajemo, ona laikalna peticija od ministra priobćena, odlučno se je opro želji ondje izraženoj, naznačujući i sgodne načine, kako bi se bez odcienjenja podpuno moglo doskočiti pritužbam, u koliko bi bile osnovane. S njim se slaže podpuno njegov metropolitski kaptol, koj se takodjer nesmije mimoići u ovakovu pitanju, dočim je, kako čujemo, iz svoje sjednice od prošle subote nadbiskupa zamolio, da se odcienjenju Medjumurja od zagrebačke nadbiskupije uzprotivi. I primas ugarski kažu da je proti rečenomu odcienjenju. Za szombothelyskoga pako biskupa. kojemu bi po želji onih petentâ imalo pripasti Medjumurje, neznamo ravno što misli; no to znamo, da on svakako nikakva prava neima niti iz sadašnjosti niti iz prošlosti tražiti Medjumurje. Kad bi se i on uzprotivio privaljenju Medjumurja, prije bi se oni petenti smirili, i to čitavo pitanje sleglo. U ostalom progovorit ćemo o tom više.

Italija. Dne 28. pr. mj. bješe proglašen kraljevski dekret, kojim se u ime „javnoga blagostanja“ ukidava 16 samostana. Tim je činom zadana nova težka rana očinskomu srcu Pija IX. On bi rado pomoći nesrećnim redovnikom i redovnicam, s kojimi vlada tako bezdušno postupa. Zato jim je ustupio svoj ljetnik u Castel Gondolfo, koj mu jošte neoteše, za utočište. — Francezki biskupi bjehu zahtievali od francezke vlade, da se zauzme za samostane u Rimu, za koje su i Francezi puno doprinieli. Vlada im je odgovorila, da bi ona rado njihovoj želji zadovoljila, ali da se neda.

— Usljed zaključka glavne skupštine katoličke jednote „unione cattolica“ posvetile su se pojedine asociacije mletačke 19. pr. mj. svečano presv. srcu Isusovu. Pred izloženim svetotajstvom izricao je predsjednik posvetnu formulu.

Švicarska. Već počimaju progoni katoličkih župnika. Gradsko vieće u Oltenu sbaci tamošnjega župnika, što je infalibilist, i što je naredio javne molitve za baselske katolike i da Bog odvrne od crkve skizmu. U Genevi uzkratilo je državno vieće svim katoličkim župnikom tromjesečnu plaću, što su se usudili proglasiti papinski breve, kojim se Mermillod imenuje apostolskim vikarom, bez državne dozvole. — Samo dalje! Uvjeriti će se sinovi tmine, da se katolički svećenici neklanjaju zlatnomu teletu i da nije trbuh njihov bog.

Francezka. Nadbiskup renneski poslao je nedavno peticiju na narodnu skupštinu, da se opet u francezku vojsku uvede cura animarum. U tom mu aplaudiraju i drugi biskupi, a iz lista biskupa verzeljskoga doznajemo, da je dušebrižje već uvedeno kod vojske u Parizu i Verzelju, i da donosi dobrih plodova za red i disciplinu; ali duhovnici neimaju od države nikakve plaće, nego se uzdržavaju dobrovoljnimi darovi vjernika!

Ruska. Katoličkoj crkvi u Ruskoj prieti nov udarac. Vlada je najme primila predlog kievskoga generalnoga guvernera, da se katolički samostani u Volhyniji i Podoliji upotrebe za kasarne, jer da se neimaju kamo smiestiti vojnici.

* Ovih dana izašla je u Beču knjižica „Der Kampf gegen die Kirche“, iz koje vadimo sljedeće podatke ob uspjehu sabiranja Petrova novčića prošle godine. U Austriji sakupljeno je svega skupa 27.000 for. U biskupiji München-Freisingen sakupilo se je u prvom četvrtu 1872. za papu 4498 f. Na godišnjicu podignuća Pija IX. na papinski priestol (22. Lipnja) sakupilo se u raznih crkvah u Monakovu 1400 f. Iz biskupije vratislavske primio je sveti otac 3. Kolovoza 40.000 f., iz biskupije trierske 13.000 f. Iz nadbiskupije toulonske dobio je 16.000 f., iz biskupije Grenoble 10.800 f. Iz Italije primio je dne 1. Siečnja više od 1½ milijuna. U saveznih državah sjeverne Amerike iznosio je Petrov novčić 1871. godine 600.000 dolara. Dne 22. Lipnja 1872. preda jedna deputacija iz nadbiskupije Guadalaxara 8000 for.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

G. Antuu Molnar prefekt u sirotištu požeškom riešen je na vlastitu molbu ove službe te ostaje privremenim profesorom na gimnaziji požežkoj; g. Karlo Kabaković, duh. pomoćnik u Gradini ide za prefekta u požež. sirotište. Petar Petrić, duh. pomoćnik iz Vinice u Gradinu.

Dopisnica urednička.

Gospodi, koja si naručiše „Glasnik sv. Josipa:“ Kod pretiskivanja 1. br. oštećene su dvie slike, koje unutar spa. daju na toliko, da uredničtvo rečenoga lista moli gg. predplatnike, da se strpe za njeko vrieme. — G. Petru Vrbaniću: Vaša nam je pošiljka u vrieme stigla. — G. Turku: Vaš je stari dug podpuno izplaćen. Gg. koja se kasno predplatiše: Neimamo više 1. broja.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 9.] U Četvrtak, 27. Veljače 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Iz domaće crkovne poviesti. *)

II.

Gdje je stojao stari Zagreb i stolna mu crkva?

(Razpravio Iv. Tkalčić.)

O tlu staroga Zagreba nije do danas nitko potanje razglabao, nego se je naprosto spominjalo samo to, da su kaptol, laška ulica i nova ves sačinjavali stari Zagreb; o stolnoj pako crkvi, o tom veleliepom umotvoru u Hrvatskoj razpravljali su i pisali mnogi na ime Vinković, Levaković i Krčelić, u najnovije pako doba (1856) opisà ju naš velezaslužni historik Ivan Kukuljević u svom djelu „Prvostolna crkva zagrebačka.“ Umni taj pisac misli, da je „mjesto, na kome sv. Ladislav prvostolnu crkvu sagradi, bilo ono isto, na kome današnja crkva stoji, jer ju je po svjedočanstvu povelja, pošto ju Tatari god. 1241. razoriše, biskup Timotej samo popravio i poljepšao, a ne sasvim s nova ili na drugom mjestu sagradio. Nestoji dakle mnienje onih, koji su tvrdili, da je hram sv. Ladislava na sasvim drugom mjestu stojao, nego-li stoji današnji. Dapače mislimo, da nećemo pogriešiti, ako gradjenje starije t. j. zapadne (?) strane, sadašnje sakristane i blagajne, u vrieme predtatarsko stavimo, buduć da se iz svega unutarnjega i vanjskoga graditeljskoga stroja vidi, da je ova strana u starijem vremenu zidana, nego-li ostala crkva; a znamo takodjer iz rukopisa fratra i kanonika zagr. Rafaela Levakovića, da je još za njegovo vrieme (u XVII. stoljeću) pred vrati stare sakristane stojao grobni kamen Jelisave, kćeri Valentina, župana zagrebačkoga već od g. 1200., dakle mnogo prije vremena pohoda i razora tatarskoga. Nejmamo pako dokaza, da je do vremena navale tatarske poslie sv. Ladislava tko god crkvu ili sasvim s nova, ili na drugome mjestu gradio.“ [1])

Ove razpravice nije cilj pobiti čije protivno mnienje, nego samo priobćiti čitateljem, do kakova me je rezultata dovelo iztraživanje o glavnom gradu i stolnoj mu crkvi. Koliko sam uspio neka se vidi iz ovih redaka.

Nejma sumnje, da je Zagreb postojao mnogo prije, nego-li je Ladislav prešao Dravu, t. j. postojao je on za dobe domaće hrvatske vlade: jer kako bi i mogao Ladislav na pustu i nenaseljenu zemljištu osnovati biskupiju? Za takov se je podhvat već radi same biskupske časti, koja se je osobito u ono doba vele cienila, zahtievalo veće i znatnije mjesto. Spljetski sabor, držan g. 924. za kraljevanja Tomislavova, svjedokom nam je tomu „quia iuxta decreta patrum non licet in modicis civitatibus vel villis episcopos statuere, ne nomen episcopi vilescat.“ —

Nije doduše za Ladislavovo doba Zagreb bio ovolik, kolik je danas, ali svakako bijaše glavnim mjestom posavske Hrvatske.

Kako dakle nejma sumnje, da je Zagreb postojao za Ladislavovo doba, isto je tako istinito, da je u ovom gradu bila i crkva i svećenstvo, koje se je brinilo za spas naših starih sugradjana.

Najstarije viesti, koje govore o utemeljenju biskupije zagrebačke, potiču od god. 1134, i tu se u kratko veli da Ladislav „nobilium consilio zagrabiensem constituit episcopatum“ t. j. da je

*) Kako nam je domaća crkvena poviest slabo poznata, nadamo se, da će naši štioci s veseljem pozdraviti zanimive radnje gosp. kapt. arkivara I. Tkalčića. Gospodin je pisac pripravio već više gradiva, koje ćemo mi u svoje vrieme priobćiti. Ured.

[1]) Kukuljević, o. c. str. 2.

Digitized by Google

ustanovio biskupiju u Zagrebu. Težko bi bilo dokazati, da je Ladislav gradio kakovu crkvu u Zagrebu, jer se je po svjedočanstvu starih pisaca, bivši on još u Hrvatskoj, morao brže bolje vratiti kući, budući da „latrunculi Bissenorum confinia Hungarorum irruperunt.“ O tom spominje nam i Toma arcidjakon spljetski (c. 17) „nec tamen usque maritimas regiones pervenit, sed audiens, quod quaedam gens sui regni fines intraverat, in Ungariam repedavit“, a Thwrocz veli takodjer (II. 57) „Rex autem Ladislaus fuerat . . . citius quam sciverat reversus est, & cum suis militibus celeriter post eos (Cunos) equitavit.“ Nakon poraza kumanskoga nije se Ladislav vraćao u Hrvatsku, već je pošao na Ruse (1092), koji su s Kumani u savezu bili, da im se osveti. Nakon toga (1093) pošao je proti Poljakom „deinde irruit in Poloniam“ veli Thwrocz, a „urgente regni sui necessitate contra Bohemos in expeditionem profectus est;“ ali u tom je vojnom pohodu postradao, jer „ibique repentina egritudine correptus cepit omnino destitui.“ Što je pako od vojnoga pohoda u Hrvatsku do onoga posljednjega u Česku preostalo Ladislavu vremena, bavio se je sakupljanjem križarske vojske, jer „duces Francorum, Lichornicorum & Alemanorum, qui cum exercitu domini illuc (Jerosolimam) profecturi erant, omnes pium regem Ladislaum digne dignum sibi ducem ac preceptorem praeficere concorditer disposuerant.“ Kako nije Ladislav ništa u Zagrebu gradio, tako ni njegov sinovac Almo, koga Ladislav g. 1091 „Croatiae invadens regnum, domnum Almum, suum nepotem, in illo statuit regem.“ Jer premda je posavska Hrvatska nekako žalibože težila za prekodravskom braćom, to se ipak čini, da je nemagjarska stranka poduprta s one strane Velebita od posljednjega hrvatskoga kralja Petra Svastića održala napokon pobjedu, a Almo je otišao odkuda je i došao. — Nu vratimo se k Zagrebu.

Gdje je dakle ležao onaj stari Zagreb, u kom je utemeljio Ladislav biskupiju? Prve viesti, koje bilježe položaj Zagreba grada i njegova territorija, potiču od g. 1201, a tako su važne, da ih treba doslovce upisati. „Primum igitur tractatum racione dignitatis vendicat Zagrabia, cuius prima meta incipit in loco, qui dicitur Kerec, ad rivum Circuniza, inde dirigitur versus meridiem ad arborem populeam, cruce signatam, hinc protenditur per signa † usque fluvium Sanza, iuxta quem erigitur meta de terra, de hinc gradiens per cursum Sawa, pervenit ad molendinum episcopale, quo rivulus, qui dicitur Tornewa, influit flumen Sawa; illinc versus septemtrionem itur ad arborem platani signatam, iuxta quam stat meta de cespite, dividens terram ecclesie a terra cuiusdam hominis, Cena nomine, illinc dirigitur per silvam usque quercum ad metam renovatam, dehinc protenditur per campum ad vinitores regis & metam de cespite, illinc per silvam dirigitur ad rivum maioris Blisna, a quo usque ad alium rivulum, qui minor Blisna dicitur, terra episcopalis, quatuor aratris contenta, protenditur. Item a maiori Blisna versus septemtrionem dirigitur ad villam ecclesie, quam tenuit Baranus decanus, inde protenditur per vallem usque ad metam Turpigna, ubi renovata est meta in arbore pomorum, deinde tendit per magnum montem ad magnam stratam, ibi renovata est meta in arbore pomorum, deinde tendit per vallem ad fluvium Deze, qui in fine montis Ixes influit fluvium Circunizam, qui fluit per Zagrabiam.“

Doznavši tako za medje i Zagreba i njegova područja, mnogim će koristno biti, ako ih i protumačimo. Zagreb indi počima „in loco qui dicitur Kerec, ad rivum Circuniza.“ Što znači ta hrvatskomu sluhu tudjim zvukom zaudarajuća rieč Kerec? i gdje je to mjesto danas? Ponajprije treba opomenuti, da je taj razvod pisao magjar „per fidelem clericum nostrum Thomam, albensem canonicum, fecimus (terras & praedia) collustrari.“ Ugrin taj, već po naravi svoga jezika nije umio ni izgovoriti ni upisati ovejanu slovjensku rieč krč (exstirpatura), da neumetne samoglase medju suglasice, pa tako je iz krča izašla nakazno Kerec. Ovo mjesto, koje su prastari slovjenski naseljenici grada Zagreba izkrčili i rabili za polje, jer bez krčevine nejma djedovine, dolazi i u poznijih, slovjenskom rukom pisanih listinah, ali neortographično upisano pod imenom Crogh, a taj je ležao „ultra claustrum s. Nicolai, fratrum Praedicatorum.“ Braća reda sv. Dominika poznata u povjesti radi pretjerane revnosti u iztragi krivovjeraca, a odkako se je sekta popa Bogumila prostrla oko sriedine XIII. vieka iz susjedne Bosne u arcidjakonat dubički biskupije zagrebačke, u požežku i vukovsku županiju, zahtievalo je tadanje doba, da se taj red uvede i u biskupiju zagrebačku. Kako nam pisci kazuju, smjestio je Dominikance u Zagreb Augustin Kažotić biskup zagrebački, bivši i sam član toga reda, i dao im samostan pod biskupskim gradom kod vriela, kako to Vitezović veli: „ordinis sui (Praedicatorum) fratres item ad ecclesiam s. Nicolai, quae sub arce olim ad fontem sita fuit, paterne fovit.“ Za Vrhovčeva se je jošter vremena na onom mjestu, gdje su danas biskupske staje kod zdenca, vi-

Digitized by Google

djevalo šikarom obraslo kamenje i ruševine nekakove sgrade, po svoj prilici ruševine dominikanskoga samostana, a vrt mu bijaše njekako gdje je danas sirotište. Onaj dakle liepi i široki prostor za sirotištem, uz koj je u staro doba proticala Cirkunica-Medvešćak, zvao se Kerec ili krč. Mjesto ovo bijaše od vajkada vlastničtvo crkve zagrebačke t. j. biskupa i kaptola, nu tečajem vremena, osnovav kaptol prebendare i župnika novoveškoga, ustupio je istim na uživanje nekoliko parcella u Krogu, koje i danas uživaju. Od Kereca ili Kroga išla je medja ravno uz cirkvenicu prema jugu do Sanze (izkvareno iz Savice), a zatim do Save, do onoga mjesta, gdje potok Trnava utiče u Savu t. j. iza sela Borongaja. *) Odavde je skrenula prema sjeveru uz potok Trnavu nuz crkovni posjed (danas Oporovec ili Granešinu) **) te je dielila posjed crkovni od posjeda, komu je vlastnikom bio neki Cena ili do današnjega Čulinca ***), odatle do vinogradara kraljevskih t. j. do sv. Šimuna †) k potoku Blizni i Bliznecu. Od Blizne opeta prema sjeveru do zaseljka, koj je uživao Baran, dekan crkve zagrebačke (danas Bačun); zatim je pošla dolinom (danas Dolje) do medje Turpinjine, pa se je velikim brdom spustila na drum; s druma je pako opet dolinom išla do potoka Deze, koj pod gorom Ixes utiče u Cirkvenicu, koja teče kroz Zagreb. Mi smo sva ta mjesta, koja listina navodi kao mejaše područja zagrebačkoga, obreli i ozvali ih današnjimi imeni; nu jedino za zemlju Turpinjinu, za potočić Dezu i goru Ixes nemogosmo ništa positivna reći, nu pokušati ćemo i to. Od Bačuna dakle pošla je medja velikom dolinom ili danas Doljem do zemlje Turpinjine. Koliko mi je poznata ova okolica, znadem, da kako se polazi od sv. Šimuna Doljem do sela Zvečaja, da se na lievoj ruci vidi povisok i okrugao briežuljak, koj se zove Gradišće, i na kom izkopaše ruševine zidne i pronadjoše g. 1870., oruć zemlju, pun lončić srebernih novaca, koje je g. 1210. kostanjevački (Landstrass) knez kovao. Može-li dakle biti sumnje, da današnje Gradišće nije bilo god. 1201. posjed Turpinjin? Glede potočića pako Deze, koj je izvirao pod gorom Ixes a izlievao se u Cirkvenicu, doznah, da tri potočića izviru u zagrebačkoj gori, a zovu se: Vrielo, Blizna i Bedzeg, pa taj posljednji razumieva se po svoj prilici pod imenom Deze, a pošto Bedzeg izvire pod Slemenom, to će u gori Ixes biti sakriveno današnje Slieme. Napokon dolazimo na najglavniju točku t. j. „influit fluvium Circunizam, qui fluit per Zagrabiam.“ Zašto se današnji Medvešćak u ovo doba zvao Circuniza, ili kako ga nazivlju listine XIV. vieka Cyrkvenik il Cirkvesche govorit ćemo niže, kad budemo razpravljali o mjestu, gdje je stojala stara stolna crkva, sada nam bo valja progovorit o samom Zagrebu, kroz koj je grad tekla Cirkveniza.

Odkuda je poteklo ime Zagreb? i što se je do XIII. vieka pribrajalo k Zagrebu? Domaći stari naši pisci svakako nagadjahu o Zagrebu, njeki u Ptolomejovoj Sarogi, njeki u Quadrati nazrieše Zagreb, drugi su mu opet izvodili ime iz imena njekoga vodje nepoznata nam naroda Coturburgorum; treći su mu pako izvodili ime od glagolja zagrabiti. Priča se najme, da je Augustin Kažotić, biskup zagrebački, za velike suše stvorio čudom zdenac pod biskupskim gradom, pa pripovieda Krčelić „zdenec ov, nekoji zdenec biškupov, nekoji Zagreb, kakti vu kojem vode vsigdar bi bilo zagrabiti, ozvali jesu. Zato, koji varaš ov od zdenca ovoga imenuvan hote, dalko odišli su, ar pred (prije) zdencem varoš bil je zagrebački.“

Mi se neslažemo s nijednim mnienjem, već mnijemo, da je Zagreb prava slovjenska naselbina, koja posjede ravninu za briegom (slovj. hrib), pa mu odatle i poteče ime Za-greb.

Gdje je dakle tlo staroga Zagreba? Da potanko označimo mjesto, gdje je ležao stari Zagreb, od potriebe jest da proučimo korito Cirkunice-Medvešćaka, „qui fluit per Zagrabiam.“ Iz XIII. vieka nejmamo žalibože ubilježeno, kako i kuda je proticao Medvešćak, nu iz XIV. stoljeća sačuvala su se dva razvoda i to od god. 1333. i od g. 1392. U toj razpravi služit ćemo se razvodom posljednjim, jer je pisan u samom Zagrebu, a upravo o samom Medvešćaku il Cirkvenici. Tuj se dakle veli „quod primo super cursu seu meatu aque fluvii Cyrkvenik vocati,

*) Borongaj izkvareno iz Baranj-gaj, narečen tako po Baranu dekanu kaptola zagrebačkoga, koj ga je uživao.

**) Prima meta terre Opor, quam Blasius vir felicis memorie, quondam abbas s. Martini, contulit, incipit versus orientem in via regis, deinde versus meridiem tendit ad terram cuiusdam civilis Cihcne.

***) God. 1214, poklonio je Andria II. Baranu dekanu crkve zagrebačke „terram quorundam duorum fratrum, videlicet Cehna & Weretk . . cuius prima meta incipit a villa Sepnicha. . . . .“

†) Quo iure autem vel modo ex premissis habitatores ville nostre de sub montibus (sv. Šimun) servorum vocate, obtinuerit fundator nostre ecclesie, a quo ad nostram communitatem postmodum devenerunt ab antiquo, non recolitur ad plenum, licet ex tunc pro servis eos obtinuerimus, sicut & nunc, quorum habitatorum singuli sessiones per se obtinentes, ibidem usque hodie, annis singulis inter cetera servilia, non pauca servicia, quod nostro (kaptola zagreb.) communi cellario persolverunt & persolvunt de vineis quas colunt, que nostre esse censentur.“ lib. accl.

Digitized by Google

qui fluvius inter nos & eosdem cives metaliter est deputatus, incipit cursus metalis in eodem fluvio ab horto fratrum Predicatorum claustri s. Nicholai de Zagrabia inter hortos plebani sancti Emerici, ubi ipse fluvius Cyrkvenik influit ipsum hortum Predicatorum, & per eundem rivulum tendendo supra prope puteum, Mandwsewcz vocatum, ipsum rivulum ad partem septemtrionalem tenendo & per verum meatum & antiquum cursum per bonum spacium ipsius rivuli eundo pervenit ad duas metas terreas...“ Cirkvenica je dakle u XIV. stoljeću tekla cielom današnjom potočnom ulicom na krvavi most, odande tik vriela Manduševćeva do vrta dominikanskoga i župnika sv. Emerika, t. j. uz današnju Puževu ulicu do stare klaonice. To mu je korito bilo „verus meatus & antiquus cursus“, t. j. naravno. Akoprem nespada na samu stvar, neće biti suvišno ako spomenemo, da ono korito, koje ima današnji Medveščak, što dalje od Puževe ulice utiče, kroz polja prema Savi, nije naravno već izkopano u XVII. stoljeću, po biskupu zagreb. Šimunu Bratuliću, i svedeno da natapa biskupske i kaptolske livade. Pripovieda bo Vitezović za biskupa Bratulića „fluviique zagrabiensis, qui ex monte ursino (vulgo Medvednicza) iuxta civitatem recta in Savum decurrebat, fracto infra arcem divertigio totam campi, quam nunc ambit portionem, iurisdictioni civium dicti montis grechensis appropiavit.“

(Konac će sliediti.)

Je-li vlast državna dužna vjeru braniti i podupirati?

(Piše Ivan Krst. Kuček.)

Sv. Augustin nije vjerovao, da bi se u svietu našao čovjek zdrave pameti, koj bi vladarom mogao reći: vjera i ćudorednost nespadaju na vas; što je vas briga za pobožnost ili bezbožnost; koja vam je skrb, da-li vam je narod ćudoredan ili razpušten? [1])

Pa gle, što se je velikomu učitelju činilo petoga stoljeća nemoguće, tužna je ali živa istina našega vieka.

Publicistika devetnaestoga stoljeća, vjerna učenica socijalnoga materijalisma, neprestaje sa svih strana dovikivati i svjetovati vlasti, da njezina zadaća nije skrbiti se za uzdržavanje vjere i javne ćudorednosti, da u broj njezinih dužnosti nespada bditi nad vjerom, van u koliko je stvar redarstvena, da se preprieči svaki i najmanji zamah vjére u upravu. Drugimi riečmi, vlast državna nije dužna vjeru niti braniti niti podupirati.

Koliko je u tom liberalnom savjetu i tvrdnji naših slobodnjaka istine, i na kakovu jim se temelju osnivaju, čitaj malu ovu razpravu, pa sudi.

[1]) Epist. 185.

I.

Nam se nečini za družtvo i njegove vlasti skoro ništa pogubnijega i pogrdnijega, nego upravo ta nauka.

Tu se drugimi riečmi veli: svrha naroda na ovom svietu jest: kupi-prodaj, jedi-pij, spavaj — i bez brige preživaj, a za vječni život, deveta ti briga.

Tu se kaže: državo, osjeguraj narodom materijalnu probit, a za sve ostalo nebrini se ništa.

Neznači-li to, iz družtva razumnih bića stvarati hrpu životinja, koje neimaju pameti, [1]) a gospodare jim očito snizivati do prostih služnika materijalnih interesa i htjeti iz njih imati čuvare zamazana čopora?

Takovu nagrdu odlučno odbijamo i od družtva i od vlasti

„Neima se brinuti za vjeru.“ — Istina je, da državne vlasti nije zvanje tumačiti zakon božji po svojem nepogrešivom tumaču. Ali kao što su vlasti dužne bditi, da se uzdrži auktoritet roditeljski, kojim se vrše dužnosti obiteljske prama pojedincu: tako isto dapače još većma dužne su stražiti i brinuti se, da se nepovredi auktoritet crkve, kojim ona ima bez zapreke rješavati svoju veliku zadaću prama svim državljanom t. j. prosvietliti jih istinom i spasiti jim duše.

Takva zadaća je ponos vlasti.

„Svaka politička obćina“ — veli angjeo škole — imade istu svrhu, koju i pojedinac čovjek. Pitaj kršćanina: zašto te je Bog stvorio, i zašto si na svietu? Odgovoriti će: Bog me je stvorio i na svietu sam, da ga spoznam, da ga ljubim, da mu služim i po tom sredstvu postignem vječni život — svrhu svoju. Isti odgovor na to pitanje daje svako kršćansko družtvo, a drugoga odgovora niti nemože dati, ako neće da bude samo sobom u protuslovju.“ [2]) — Političkoga družtva po takovu — veli nadalje učitelj angjeoski — kao i pojedinca čovjeka nije svrha bogatstvo i naslada, nego jedino kriepost, i to ne samo da se kriepostno žive, nego da se po kriepostnom životu konačno dodje do uživanja najvećega dobra — a to je Bog. [3])

Takva svrha je dika družtva.

Uztražimo-li glavnu dužnost vladara prama podanikom, svih je misao jedna. Svi se slažu u tom — bili nam prijatelji oli neprijatelji, sborili na javi ili rogoborili u potaji — svi se, velim, slažu u tom, da se sve kolike dužnosti vladara dadu svesti na ovu jednu: „Vladari imaju nastojati da družtvo, kojim upravljaju, svoju svrhu postigne.“ Buduć pako da u konačnu svrhu družtva spada vječno blaženstvo, to i medju dužnosti vlasti spada takodjer, družtvu pripomagati svimi mogućimi sredstvi, kojimi god razpolažu, da družtvo tu konačnu svrhu postigne. Ili vlast državna dužna je medju podanici pravu vjeru uzdržavati, nju braniti i podupirati, uza nju vierno i sama prianjati; jer je

[1]) Sravni Ps. 319.

[2]) Thomas de regim. princip. l. II. c. 14. — [3]) Ibid. —

Digitized by Google

to bitni uvjet vremenite i vječne sreće cieloga družtva i pojedinca. —

Ta istinu potvrdjuju veliki auktoriteti, brani zdrav razum i nepristrana logika.

Krasnu dušu i veliki duh sv. Grgura vodila je ista misao, kad je caru Mauriciju pisao: „Pobožnost mojih gospodara dobila je vrhu ljude s neba toliku moć samo zato, da oni, koji teže za dobrom, u njih nadju pomoć, da put u nebo bude širi i pristupniji, pa da kraljestvo zemlje kraljestvu neba uzmogne služiti.“ [1])

Istimi načeli nadahnut sbori sv. Augustin: „Kralji služe Bogu po višem nalogu kao kralji, ako u kraljestvu svojem nalažu dobro, a zabranjuju zlo; i to ne samo u koliko se to dvoje odnosi na družtvo čovječje, nego u koliko se god tiče obdržavanja vjere.“ [2])

Ako je vlast državna, kojoj je Bog povjerio sudbinu naroda, dužna svojim podanikom osjegurati hranu tjelesnu, pružajuć im razna sredstva, kojimi će laglje zaslužiti svagdanji hljebac — za što da nebude obvezana osjegurati državljanom i hranu duševnu, uzdržavajuć naime i braneć u državi vjeru? Ta nežive čovjek o samom kruhu — rekla je vječna mudrost — nego o svakoj rieči, koja iz ustiju božjih izlazi. [3])

Mogli bismo tudjer dosta miesta nanizati iz sv. Augustina [4]), svetoga Ambrozija [5]) i svetoga Cirila [6]), gdje veliki ovi učitelji dokazuju, da je vjera, pobožnost i štovanje pravoga Boga temelj svake monarkije i republike. Nu budući da četa na protivnom taboru za dokaze iz naših svetih otaca malo haje, pače ništa, to neka govore njezini sveti otci, poganski filozofi, govornici i spisatelji.

Plato, orakul poganske mudrosti, veli: „Prije svega moramo zovnuti Boga, da time našoj državi čvrst temelj udarimo. Moliti ga moramo da nas sasluša, da nam bude blag i dobrostiv, da dodje k nam, te nas sam upozna sa zakoni, koji će biti slika države naše.“ [7])

Još jasnije sbori na drugom mjestu: „U dobro uredjenoj državi mora se prije svega uzeti skrb za pravu vjeru. Država je obično samo onda srećna, ako su muževi, kojim je uprava povjerena, od mladosti poučeni u poznavanju pravoga Boga i pravoga dobra. Nepoznavati pravoga Boga i pravo dobro, izvor je i početak u svakoj državi krivih savjeta i nebrojenih zala za sve u obće i za pojedinca naposeb.“ [8]) — „Knez dakle mora, — veli dalje — svojim podanikom često spominjati. da bez krieposti, pravde i prave pobožnosti prama Bogu u stvarih ljudskih neima ništa koristna, niti ugodna. Prava vjera jest temelj svake države, dosljedno mora se svaka bezbožnost strogo kazniti. Spas družtva je dužnost, nevjera njegova propast.“ [1])

Hajdmo dalje. Prvi rimskih publicista i filozofa, Cicero, tražeć glavni uzrok snage i veličine Rima, otvoreno kaže: „Bili sebični koliko mu drago, niti smo brojem nad Hispani, niti silom nad Galli, niti lukavštinom nad Punjani, niti umjetnosti nad Grci, nego smo pobožnošću, bogoštovljem i onom mudrosti, kojom upoznasmo, da bogovi neumrli sve upravljaju i rukovode, stekli prvenstvo nad svimi narodi i puci.“ [2])

Valerij Maksim opet opaža: „Vjeri zapostaviti sve, to bijaše uviek načelo naše države, pače i za one, koji su sjajem najveće vlasti okruženi. S toga se nisu vlasti nikada ustručavale služiti svetinji, budući osvjedočene, da se upliv na vremenite odnošaje učvršćuje, ako se božanskoj moći točno i vierno služi.“ [3]) — Tako pogani o vjeri za državu.

Vjera, da bude javnom sviesti, mora biti javna. Nu kako će ona ondje obstojati, gdje nije javnim zakonom? A kako će biti javnim i za cielu občinu obveznim zakonom, ako baš oni, kojim je vlast zakona u ruke dana, hladnokrvno motre i slušaju, kako se vjera gazi, vriedja i huli? Poviest naroda, velika to škola za sve vlasti, jasno uči, da narodi nepadaju sbog pomanjkanja novaca, nego sbog pomanjkanja načelâ. Glavno pako i prvo načelo u državi ima biti. kako uče isti pogani, vjera i štovanje pravoga Boga, jer se na tom temelji sva snaga i sreća države.

Umni Bacon, govoreć o zakonih, kaže: Svrha, koju zakon pred očima imati i po kojoj sve naredbe i propise uporaviti mora, jest, da gradjani sretno žive. To će biti, kad budu u pobožnosti i vjeri dobro podučeni, sa ćudorednosti štovani, proti neprijatelju oružjem osjegurani, zakonom proti ustanku i napadaju ogradjeni, pokorni vlasti i glavarstvu. — Brinite se gospodo za vremenito blagostanje naroda, osjegurajte jim materijalnu probit koliko vas volja; ako-li mu otmete vjeru u Boga, izgubili ste politički kompas.

---

[1]) Er. 62 ad Imp. Maurit. I. 2, ind. II.
[2]) L. III. contr. Crescentium Donatianum.
[3]) Matth. 4, 4.
[4]) De civitate Dei L. I.
[5]) Ad Gratian. de fide.
[6]) Ad Regin.
[7]) De legib. l. IV.
[8]) De republic. L. II. et L. VIII.

[1]) De legib. l. II., et l. X. — Veliki tumač svetih knjiga. navadjajuć ove rieči Platonove kaže: „Prava vjera temeljni je stupac i za državu i za crkvu. Bezvierstvo i krivovierstvo kuga jedne i druge. Stožer države sačinjava pokornost gradjana, a tu ulieva vjera prava, dočim ju kriva ubija.“ In Epist. S. Petri II, 13.
[2]) Orat. de Arusp. i. 9.
[3]) Lib. I. c. 1. §. 9.

Digitized by Google

Sve to blagostanje, nije-li mu podlogom vjera, neće prepriečiti, da države nepadnu, i sa vlastmi zajedno iz broja narodâ, koji na ovom svietu veliku obitelj umrlih sačinjavaju, neizniknu. Glasoviti poviestnik Englez Gibbon, pisac djela „poviest propasti rimskoga carstva“ [1]) veli znamenite rieči: „Kolos rimski nije skrhan oružjem barbarskim, već ga je strmogavila opačina bezvierstva, i to upravo za to, jer je javni auktoritet hladnokrvno motrio, kako se javno ubija svaka vjera i svako nabožno čustvo.“

Hoće-li vlast državna dobro zemlje, pravo i tajno blagostanje, sveta joj je dužnost braniti vjeru.

(Dalje će slieditі.)

Nikola Kopernik.

Dne 19. t. mj. minulo je 400 godina, što se je rodio Nikola Kopernik, i kamo god je dopro glas o njegovih djelih, svuda se je slavila uspomena na onaj dan: ovdje sjajnije i bučnije, ondje tiše i mirnije. Vriedno je, da i mi posvetimo nekoliko rieči tomu velikomu mužu, jer je on bio ne samo brat naš po rodu i vjeri nego je bio i katolički svećenik. Ime Kopernikovo osramoćuje za časak barem bezsvjestnu viku, da je crkva katolička protivnica svietla a njezini službenici da su širitelji tmine.

Rodio se se je Nikola Kopernik 19. Veljače 1473. u Torunju gradu od otca Nikole i matere Barbare Watzelrode, sestre ermelandskoga biskupa Luke. U 19. godini podje u Krakov na sveučilište, koje je onda bilo u najljepšem cvietu, brojeći preko 5000 slušatelja. Probaviv ovdje četiri godine, vrati se kući, da poslje jednogodišnjega odmora nastavi nauke na visokoj školi u Bolonji, sjelu velikih astronoma. Pošto je ovdje skoro četiri pune godine nastojao oko nauka, podje u sveti grad, da još i ovdje usavrši svoje znanje. Iz Rima podje u Frauenburg, gdje je već tri godine prije, u 25. godini života, bio izabran kanonikom po nastojanju svoga ujaka biskupa. Ali njegov za znanjem žedni duh nije jošter bio zadovoljan, on si izprosi dozvolu još jedanput prieći preko alpa te u Padovi slušati medicinske nauke, da može jednoć pružati lječničku pomoć svomu ujaku i drugim prijateljem. I ovdje je boravio četiri godine te se povrati u domovinu narešen svakim znanjem — prava dika frauenburžkoga kaptola. U Krakovu si bješe zaslužio naslov magistra slobodnih umjetnosti, iz Bolonje se je povratio kano doctor decretorum, a iz Padove je donesao diplom doktora medicine. Nije nuždno spominjati, da je on svoje mnogovrstno i temeljito znanje umio i dobro upotriebiti: kano jurista zastupajuć prava kaptola, komu je bio član; kano liečnik pružajuć pomoć prijateljem i siromakom. Svoju vještinu u grčkom jeziku pokazao je prevedši s grčkoga listove Teofilakta; da je bio i dobar pjesnik pokazuju njegove pjesme septem sidera, u kojih pjeva djetinstvo Isusovo. Kano bogoslov iztaknuo se je u prepirci proti Luteranom, koji su se upravo bili podignuli. Ali daleko su veće njegove zasluge, koje si je stekao kano matematik i astronom. Kano matematik udario je toj znanosti nov put svojim naertom ravne i sferičke trigonometrije; a kano astronom dokazao je on prvi donle nečuven nauk, da je sunce zviezda stajačica, okružena planeti, koji se oko nje kano oko svoga središta kreću; oko glavnih planeta da ima planeta drugoga reda ili mjeseca, koji se najprije oko svojih planeta a onda s njimi oko sunca kreću; zemlja da je jedan od pet glavnih planeta, te se kreće oko svoje osi i zajedno oko sunca, čim se daju protumačiti svi prirodni pojavi. Svoje najglavnije djelo „de revolutionibus orbium coelestium“, u kojem taj nauk razvija i dokazuje, bješe Kopernik posvetio papi Pavlu III. Budući da je njegov nauk bio nov, činio se je mnogim izmišljen i netemeljit, a drugim još i pogibeljan i sa svetim pismom neskladan. Tako se je moglo dogoditi te je djelo Kopernikovo dospjelo za neko vrieme medju zabranjene knjige. To se čini protivnikom crkve voda ne njihov mlin te nepropušćaju nikada spominjati i taj čin, kad će dokazati neistinitost dogme o papinskoj nepogrješnosti. Dosti im budi odgovoriti, da nitko niti nevjeruje niti neuči, da je papa nepogrješan matematik ili astronom, nego učitelj vjere i morâla. Kopernik je bio tako srećan te je na dan svoje smrti — bilo je to 24. Svibnja 1543. — mogao vidjeti prvi dotiskani eksemplar djela, koje ga je učinilo neumrlim.

Kopernik je bio najveći um svoga vieka, ali znanje nije iztjeralo poniznosti iz njegova srca. Njegova je obična molitva bila

Non parem Paulo gratiam requiro,
Veniam Petri neque posco. sed quam
In crucis ligno dederas latroni
Sedulus oro.

Dopisi.

Senj. Vi ćete se zgroziti, kad vam javim, kako se je strašan slučaj kod nas prošle nedelje dogodio. Neka bezbožna duša uvuče se noćju u našu stolnu crkvu, otvori na velikom žrtveniku svetište te odnese monstranciju skupa sa presvetim tielom. Kano munja preleti sutradan rano viest, da je oskvrnuto sveto otajstvo; pučanstvo se uzruja i smuti, što se je u njegovoj sredini dogodio tako strašan zločin. — Uzeše zatim gledati po crkvi, je-li zlikovac učinio puno štete. Sve je bilo u najvećem redu, u ništa nije dirnuo. Dapače istu monštranciju nadjosmo u papir zamotanu, svu stučenu i satrtu, ali niti komadić nije falio. To je jasan dokaz, da zlikovcu nije bilo do kradje nego do svetogrdja; da ga je neki vražji

[1]) Prvi dio izašao koncem god. 1775. pod naslovom: History of the decline and fall of the Roman empire. — Nam služi prevod njemački.

Digitized by Google

duh gonio mržnju svoju proti Isusu izkaliti na svetom otajstvu. Možete si misliti, da je taj nečuveni zločin ne samo duboko uvriedio sve revne katolike, nego da je i driemajuće drmnuo. Da učine nekakovu barem zadovoljštinu za tu grjehotu, naumiše dobrovoljnimi prinesci kupiti novu monstranciju. Na kraju mi je pohvalno spomenuti duhovnu našu mladež, koja je svojimi dosti znatnimi prinosi za nabavu novoga ostenzorija dokazala, da se hvata sjeme, koje poglavari u njihova srca bacaju.

Draganić 21. Veljače. Zlatna svadba nije stvar svakdašnja. Preživjeti punih petdeset godina u ženitbi, to znači mnogo. Otuda ono veselje i radost u župi, gdje se takov slučaj dogodi. Dogodio se je 18. t. m. u župi Šipak. Vriedni starac Josip Vučković i njegova bjelovlasa Kata doživješe jedini od svojih suvrstnika petdesetu godinu u ženitbi te dodjoše pred žrtvenik božji, da si po drugi put posvjedoče vjernost do groba. Liepo je bilo gledati toga staroga Hrvata s upletenom kečkom gdje pruža krjepku još ruku svojoj staroj u hrvatskom mentenu. Čestiti župnik reče tom zgodom liepu besjedicu te raznjiha srca prisutnih do suza. Poslje službe u crkvi pogosti župnik starce obilnim zajutarkom. — Ovdje boluje sviet strahovito pa i jako umire. U mjesecu Siečnju umrlo ih je preko sto. Tomu je mnogo uzrok, što neimamo lječničke pomoći pri ruci, jer iz bližnjih miesta dolazi pomoć obično prekasno, a višeput ni nedodje.

M. K.

Rothholz u Tirolu. Iz prijateljskoga pisma, koje je bivši profesor u našem sjemeništu a sada ravnatelj dječačkoga sjemeništa u Rothholzu, gosp. A. Leiter, pisao jednomu svomu prijatelju, vadimo sljedeće zanimive crte. Te se crte tiču dječačkoga sjemeništa, kojemu je g. Leiter poglavar, a mi ih priobćujemo, neka vide štioci, da i biskupi nastoje i umiju tako urediti svoje zavode, da odgovaraju svim pravednim zahtjevom. Nam se čini, da su u današnje vrieme dječačka sjemeništa najvažnija stvar za biskupe, jer će ona do mala biti jedino vrelo za crkvene službenike. U briksenskoj biskupiji nije za sada još nestašica svećenika, ali kako je udario duh vremena, neima dvojbe, da bi i nju u skoro vrieme postignuo udes premnogih drugih biskupija, koje su zabrinute s pomanjkanja klera, da se nije njezin revni biskup tako mudro pobrinuo za buduće. Evo dakle kakovo će biti lice tomu sjemeništu. Imati će sobâ za dvanaest izpitanih profesora, osam prefekta, za regensa, duhovnika i ekonoma; zatim za dvadeset milosrdnih sestara i za ostalo poslužničtvo. Pofesor će biti samo profesor, prefekt samo prefekt, duhovnik duhovnik, a ekonom ekonom. Pitomaca biti će tri sto, te će imati: svoju crkvicu, devet školskih soba, četiri palače za zabavu, jedno kazalište, dva mjesta za gimnastiku, dva kupališta, sviračnicu, sobe za fiziku i kemiju, velike i čiste sobe za spavanje, sobe za robu, dva refektorija i tako dalje. — Profesori imati će za se jedan casino, billard, posebni refektorij. Biti će osim toga i soba za gostove. Primećujemo još, da je Malfatti, čij su institut podrovali podzemni krtovi, kako smo našim štiocem javili, opredielio, da njegovih godišnjih 1000 forinti, koje je dobivao njegov institut, od sada vuče dječačko sjemenište u Rothholzu. Po osnovi biti će cielo sjemenište posve gotovo za tri godine.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović boraveći na državnom saboru u Budimu, izdao je pod datom 8. Veljače na svoj kler dva pisma: jednim javlja, da će se službene okružnice od sada tiskati; drugim pako daje dispensaciju od staroga korizmenoga posta pod uvjeti naznačenimi u okružnici od 28. Siečnja 1871., nagovarajući krepko na pravi duh pokore, samozataje i trapljenja, i zaklinjući naročito svećenike, da u sveto vrieme korizmeno razviju svaku revnost za spasenje povjerenih si duša.

— Korizmene propovjedi držati će se ljetos po raznih crkvah u Zagrebu ovako: nedeljom u župnoj crkvi sv. Ivana o. Dionis Bedeković; utorkom u stolnoj crkvi preč. gosp. Stjepan Vučetić; sriedom u crkvi svete Katarine gosp. dr. Antun Kržan, prof. (njemački); četvrtkom u crkvi milosrdnicâ gosp. dr. Martin Vinder (njemački); petkom u župnoj crkvi sv. Marka gosp. kapelan Josip Jecman; subotom u crkvi svete Marije gosp. Antun Lukić.

— Dne 20. Veljače preminuo je Viktor Meštrić svećenik i subprior milosrdne braće u Zagrebu u 52. godini života. Pokojnik biaše obćenito štovan sa svoje umiljatosti, rad čestita svećeničkoga i redovničkoga života, a na glasu kano vješt gojitelj cvieća. Bolovaše dugo vremena s nedušljivosti. Bog mu pomilovao vriednu dušu!

— Veleučeni g. Karlo Dojković postao je župnikom u Čučerju.

Ugarska. Požunski „Katolik“ od 22. t. m. donosi na prvom mjestu očitovanje dvadesetorice gradskih zastupnika, da se oni neslažu s onimi zaključki, koji su u jezuitskom pitanju dne 7. u generalnoj skupštini na „posve čudnovit način“ stvoreni; da oni nepristaju uz predlog, da se požunski jezuite iztjeraju, nego da je njihova iskrena želja, da ti revni svećenici svoje osamnaestgodišnje djelovanje u gradu i dalje nastave.

Beč. Dne 24. o. m. podielio je biskup Kutschker sakramenat potvrde Nj. c. k. visostim: princu nasljedniku Rudolfu i gospoji nadvojvodinji Giseli. Sveti čin obavio se je u dvorskoj kapeli u prisutnosti Njih. Veličanstvâ cara i carice te najvišjih dvorskih častnika. Kumovi biahu nadvojvoda Karl Ludvik i nadvojvodinja Jelisava. Kardinal Rauscher biaše bolešću (ne ipak pogibeljnom) zapriečen.

Gradac u Štajerskoj. Što god se ovdje učini katoličtvu koristna, a nevjernikom zazorna, sve to pro-

Digitized by Google

tivnici pripisuju neposrednomu djelovanju kneza-biskupa Zwergera. To je doista častno za ovoga prevriedna Isusova slugu. Ako ikada, a to sada treba da je biskup radin, neumoran, neustrašiv, gdje se god radi za stvar božju i spasenje dušâ. Što sve nečine bezvjerci, kolike-li nedonose žrtve samo da štetu nanesu gospodnjemu stadu?! Tako se je u Gradcu zametnula zadruga, kojoj je svrha svećenikom, koji bi se htjeli od svoga stališa odmetnuti, pružati pomoć. Članovi su toj zadruzi medju ostalimi vicebürgermeister Portugall i rektor sveučilišta dr. Rollet. Medju gradačkim ipak svećenstvom težko će se naći nesretnikâ, koji bi u današnje vrieme ostaviti htjeli Isusovu službu, da se u naručaj bace onakvim ljudem. Moglo bi se pako lasno dogoditi gdje drugdje, gdje se malo ili ništa nečini, da se u svećenstvu potakne ljubav i požrtvovnost za njihovo sveto zvanje.

Pruska. Biskupi katolički predali su proti poznatim zakonskim predlogom adresu i na cara, moleći da se rečeni predlozi ili natrag povuku ili bar nesankcioniraju. I u ovoj adresi izjavljaju: da se onimi predlozi u najvećem stupnju steže sloboda katoličke crkve, koju je njezin božanski utemeljitelj učinio od svake svjetovne vlasti neodvisnu u stvarih vjere sviesti i discipline; pa da načela naše svete vjere nebi dopustila njim biskupom, ko što ni presbyterom ni vjernikom, da se od svoje volje onakovim zakonom podvrgnu, da ih priznaju i drže. — Adresu je podpisalo 15 biskupa.

Znamenito je, da je proti rečenim predlogom prosvjedovao i protestantski Oberkirchenrath, najvišja (osim kralja) crkvena vlast. Taj je prosvjed ravno jako pitom, da nerečemo mlitav, al je ipak prosvjed. U njem se barem to izriče: da država hoće onimi zakonskimi predlozi, naročito zakonom o disciplinarnoj vlasti „da evangeličkoj crkvi u krugu njezina unutarnjega života nanese vrlo ćutljivu štetu.“ No još je mnogo znamenitiji govor, rečen u zastupničkoj kući od dra. v. Gerlacha dne 4. Veljače: „Ja ustajem, reče, danas kano član evangeličke crkve, al ne kan da nemarim za borbu katolikâ u ovoj kući i izvan nje. Usuprot ja ćutim, da sam u ovoj borbi s njimi uzko spojen. Oni jače moju evangeličku vjeru — razpaljuju moju bratsku ljubav i oživljuju moju nadu. Jer ja se nadam njihovoj pobjedi, osobito gdje sada svi pruski biskupi, a na skoro ću moći reći, sav episkopat katoličke crkve s njimi ide u boj.“ Poslje takova uvoda pročita govornik njekoliko ulomaka iz „Evangelisch-lutherische Kirchenzeitung-a“ u Leipzigu. „Mi nerazumijemo, veli se tu, kako su se mogli donieti takovi zakonski predlozi. Ako postanu zakoni, to će u Njemačkoj katolička crkva biti smetana, a evangelička raztepena. Njezin kler, kler evangeličke crkve, postao bi smjesa od kameleonskih naravi i kučiških duša, a evangelički bi se puk ili u rationalismu utopio ili u fanatismu spalio. Katoličko pako pučanstvo, osim onih, koji su upali u „starikatolicisam“, u duši otudjilo bi se njemačkomu carstvu.“ U svojem dalnjem govoru protivi se Gerlach gospodstvu države nad crkvom, veleći da je po načelih evangeličkih kralj „kano namjestnik božji“ glava i vladar crkve, kô što je po katoličkih načelih papa. Država pako da je abstraktum, o kojem si svaki svoje misli, no to ište većina, da je država bez religije. „Ja sam, reče, hotio da se primaknem toj „državi“, i ruku joj pružio, ali joj ruka biaše ledena. Zapitam za tim tu sablast: što ti vjeruješ? tko je tvoj Bog? A ona mi odgovori: ja sam svemoguća država. Ni taj me odgovor još sasvim ne uplaši; ja ju ganjah, da se izjavi o svojoj vjeri, o svojem Bogu Šta me je briga za vjeru, šta ja marim za Boga, odvrati mi za odgovor; a kad sam joj pogledao u oči, te su oči bile ukočene, kamene, nemoguće ni prosuziti ni nasmiešit se.“ Tiranstvo takove „države“ u crkvenih stvarih da bi bilo takovo, kakova još nebiaše u crkvenoj poviesti. „Vojvoda Alba biaše kako je znano vrlo okrutan, sileć krvavom silom protestante na katoličku službu. Kraljica Elisabeta ubijaše rimske svećenike i redovnike, da jih prisili na anglikansko bogoslužje; mogao bih još navesti kraljicu Mariju Tudor, koja je dala potući mnoge protestantske duhovnike — no ovi svi mišljahu, da će svojim podložnikom nametnuti pravu religiju. Takova namjera može voditi do skrajnih zloporaba; ali to još nije tako zlo, kano kad bi država htjela reći: ja za sebe neimam nikakve religije; ja nemarim za nikakvu religiju, al ipak ja ću da crkvom vladam.“ Gerlach ravno nije uspio takovim govorom proti onim, koji na božje mjesto meću državu, no on njim se nije ni molio, kad je svoj govor ovimi riečmi zaključio: molimo se za našega kralja, a vi (katolici) molite se za svojega papu, tad će milosrdni i svevideći Bog, ako mu bude volja, občuvat Vas, da nepodjete putevi, koji vode na štetu crkve. Ta mi molimo u našoj crkvenoj molitvi za dobru duhovnu i svjetovnu vladu. To je bolja upora nego-li vota ove kuće!

Švajcarska. Slobodna Švajcarska u silovitosti sve ljepše napreduje. Iz Geneve, pače iz Švajcarske izagnan je odlukom saveznoga vieća monsign. Mermillod, apostolski vikar, za to što se na zapovied vieća nehtjede odreći svojih povlasti, te genevske katolike ostaviti bez svake zakonite crkvene uprave. 17. o. m. odveden je policajnom silom na francezko zemljište u Ferney. Za baselskoga pako biskupa Lachata jur smo javili, da ga je skinula s časti tako zvana diecesanska konferencija, i pozvala kaptol baselski, da mu izabere vikara. Kaptol se je opro takovu zahtievu, ali se sada priete i kaptolu, da će mu obustaviti dohodke. U crkvi božjoj hoće da gospodare vuci mjesto pastira.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Umro je u bolnici milosrdnica izsluženi župnik u Plošćici Sjepan Lončarić. Premješteni: G. Josip Petek ide za kapelana u Konobu, a g. Martin Kotter za upravitelja u Vratišinec.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 10.] U Četvrtak, 6. Ožujka 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Iz domaće crkovne poviesti.

II.

Gdje je stojao stari Zagreb i stolna mu crkva?

(Razpravio Iv. Tkalčić.)

(Dalje.)

Obretši tako pravo i staro korito Cirkvenice, pokušajmo obresti tlo staroga Zagreba. Vjerojatno jest, da je prije god. 1201. bila i desna obala Medvešćakova t. j. gornji grad i nješto njegova podgradja naseljeno, jer već g. 1247. nalazimo ovdje „villam hospitum de Grech.“ Razumieva-li se dakle pod imenom „Zagrabia“ i stanovničtvo na desnoj obali Medvešćakovoj? Spomenici pokazuju da ne. Ova bo naselbina, koja će težko biti starija od XIII. vieka bijaše samo „do ili tik Zagreba“ ili po latinsku „iuxta Zagrabiam“ nipošto dakle u samom Zagrebu. O toj naselbini nejmamo starijih viesti od pohoda tatarskoga, poslie njega istom biva spomen o ovom dielu, nu tako, da se nikako nepribraja k Zagrebu. Kada je Bela IV. god. 1247. poklonio kaptolu zagrebačkomu na Greču zemljište Gradyz zvano (današnju sjevernu promenadu), veli, da se to mjesto nalazi „in comitatu Zagrabiensi, iuxta Zagrabiam“, a god. opet 1266. zapovieda isti kralj, da se utvrdi „castrum de monte Grech iuxta Zagrabiam.“ Iz sljedećega takodjer stoljeća, kraj inih dokaza navodimo samo dva, gdje sami Gričani izjavljaju, da su tik Zagreba „Nos tota communitas civium montis grechensis de iuxta Zagrabiam;“ a izkaz nepravda, koje je počinio kaptol zagrebački stanovnikom na Griču (1375—1463.) veli, da su nepravde počinjene „super cives civitatis montis grecensis de iuxta Zagrabiam.“ Iz ovih se podataka vidi, da se desna obala Medvešćakova spominje istom prema polovini XIII. vieka, i da se nepribraja k Zagrebu, već samo do Zagreba, i da se je istom u XIV. stoljeću počela malo po malo pribrajat k Zagrebu, pišući se „de iuxta Zagrabiam.“

Prodjimo sad na lievu obalu, i tu nam se podvikuje, da je stari Zagreb sastojao iz nove vesi, kaptola i laške ulice. Nova ves do XIV. stoljeća težko da je i naseljena bila, jer kako dokazuju spomenici g. 1334. zaključio jur kaptol zagrebački istom naselit, „terram nostram nunc pro nobis inutilem ex utraque parte vie publice de vico nostro prodeuntis versus montes . . . . ex nunc deputamus pro villa nostra libera & pro hospitibus in ea collocandis.“ Moguće da je u Novoj-vesi bila prije g. 1334. koja to koljeba sagradjena, al naseljena nije bila nikako, jer ako se kraj tolikih povlastica, kojimi je obdario kaptol nove stanovnike novoveške, poslie trih godina istom tolik broj skucao, da je zamislio kaptol (1347.) osnovat ondje i plebaniju, može-li g. 1201. i napried i govora o njoj biti?

Dá je kaptol ili kaptolska ulica naseljena bila prije god. 1201. težko bi bilo dokazati, dapače mogli bismo uztvrditi protivno. Tako je god. 1237. poklonio biskup zagrebački svomu kaptolu „curiam vicinam ecclesie a parte septemtrionis cum piscina iuxta eandem existente, dedimus communitati eorum, (seseque) ibidem (ad) paranda hedificia ad communes usus fratrum promissione spontanea obligantes.“ Na ove ćemo rieči svratiti još jednom pozornost, kada budemo govorili o mjestu stare stolne crkve, nu za sada vadimo samo to, da je biskup Stjepan poklonio kaptolu kuću, koja je stojala tadanjoj stolnoj crkvi na sjeveru sa obližnjim ribnjakom te se je obvezao, da će ondje posagraditi i druga zdanja za obću potriebu svojih kanonika, a na

Digitized by Google

tu ga je misao potaknulo: „ut amplius distancia locorum voluntati ipsorum occasionem impedimenti nequeat ministrare, sed in unum convenientes valeant salubriter cottidianum officium domino decantare.“ Što se ovdje spominje „distancia locorum“ dokazuje, da su kanonici stanovali ne na jednom mjestu, ne u jednoj ulici već kojekuda po kućah staroga Zagreba. Marcellović mnije (ad an. 1237.), da je ova kuća stojala pod biskupskim gradom, kako se polazi na ribnjak „curiae huius rudera existimo esse murum illum, qui ex arce moderna ad piscinam descendentibus sub turri, huic imminente, ex utraque parte viae velut in transversum, olim situs apparet.“ Te su se ruševine „rudera“ još za Vrhovčevih vremena nalazile grmljem obrasle na onom mjestu, gdje su danas staje pod biskupskim gradom; a Vitezović veli takodjer, da je na tom mjestu stojala visoka zidana kuća, nu da ju je srušio u početku XVI. vieka Toma Bakač, kad je utvrdjivao biskupski grad: „demolitis curia magna lapidea ad meridionalem partem sita.“ U ovoj kući stojao je kaptol sve do g. 1247. kada su se počeli naseljivati kanonici na greču mjesto Gradyz, koje im je poklonio Bela IV. „cum non habeant in tanto vento turbinis, ymmo tam generali metu mortis, ubi sua et suorum capita valeant reclinare vel bona ecclesie zagrabiensis ac sua tuto munimine defensare.“ Dapače još g. 1284. „fundus existens ante ecclesiam sancti regis cathedralem“ bio je prazan i nenaseljen, pa zapovieda kralj Ladislav biskupu Timoteju „quod . . debeat ipsum fundum seu locum munire . . . pro fratribus ecclesie sue, ne propter vacuitatem ipsius curie vel fundi cum desolatus & vacuus remanserit, a decem annis et citra teotonicis vel aliis inimicis seu nocere volentibus per ipsum loco zagrabiensi, aditus pateat ad nocendum.“ Iz svega uvidismo, da kaptolska ulica prije XIII. vieka nije bila naseljena, a i u samom XIII. vieku da je bila više pusta nego-li naseljena. Dapače doznajemo iz rečene Ladislavove listine, da zato mora biskup Timotej utvrditi kaptolsku ulicu, da nebi „loco zagrabiensi aditus pateat ad nocendum;“ tu nam se kao prstom pokazuje gdje imamo tražit stari Zagreb.

U liepoj otvorenoj ravnini zaštićenoj briežuljci od sjevera, na plodnom polju, do potoka Cirkunice prostire se laška ulica. Prostor je ovaj već radi svoga položaja morao većma omiliti prastanovnikom slovjenskim ili osnovateljem grada Zagreba nego-li obližnje visine zarasle šumom a pokrite neplodnom zemljom. Punim pravom tražimo u ovoj ulici stari Zagreb već i radi sama imena Zagreb, jer laška ulica upravo leži za grebom ili briegom. Najstarije listine spominju, da je biskup zagrebački imao za podanike Ugre, Latine i Slovjene. Tako je g. 1198. dozvolio Andrija, vojvoda hrvatski, da podanikom biskupa zagrebačkoga bili oni il Ugri il Latini il Slovjeni nitko ini nesudi nego ili biskup ili njegov sudac „tibi, populo tuo & ecclesie zagrabiensi conferimus libertatem . . . tam Hungaris, quam Latinis seu Sclavis, ut si quis aliquem de populo tuo & ecclesie predicte in causam trahere voluerit, sub te vel sub iudicibus a te constitutis eum debeat convenire.“ Nespominjem se, da bi igdje u posjedu biskupa zagrebačkoga naseljeni bili Latini osim u laškoj ulici, koja se od starih vremena i prozvala po njih „vicus latinorum.“ Vlaška se je ulica od pamtivieka pribrajala k Zagrebu. Tako je god. 1244., vrativši se biskup Stjepan II. poslie poraza tatarskoga u Zagreb, potvrdio „conditiones libertatum, quibus incolae civitatis ab antiquo fruebantur . . . que tales sunt: quod videlicet villa zagrabiensis nec non hospites de vico latinorum ad ipsam pertinentes nullius iudicio astare tenerentur nisi iudicio iudicis ville, qui fuerit pro tempore constitutus.“ Ove rieči potvrdjuju, što uztvrdismo, da je g. 1198. bila laška ulica naseljena, a njezinim stanovnikom da je stara prava „quibus ab antiquo fruebantur“ potvrdio iznovice g. 1244. biskup zagrebački Stjepan. Stanovnici dakle laške ulice pribrajali su se u grad Zagreb, dapače sudac i njihov i Zagrebčana bio je jedan te isti. Oni su se takodjer sa Zagrebčani molili bogu u jednoj i to staroj stolnoj crkvi, crkva bo koja se u popisu župa od g. 1334. spominje „s. Anthonii de vico latinorum“ nikako nemože starija biti od g. 1231., koje je godine istom sv. Antun paduvanski umro, a malo izza toga po papi Grguru IX. za svetca proglašen. Ovu tudju latinsku naselbinu zovu domaće listine „hospites de vico latinorum“ t. j. gosti, ili inozemski trgovci kako su ih u obće svi slovjeni zvali; tako zak. cara Štefana nalaže, „i vsjaki gost i trgovec i Latinin da dohodi k prvim stražam, savsem čto ima i nosi.“ Tako dakle ti latinski trgovci trgujuć sa starimi Zagrebčani u prastaro doba, kod njih se i naseliše. Ova mala latinska naselbina „de vice latinorum“ bijaše pomješana sa Slovjeni. Tako se g. 1292. spominje njeki Petar slovjen iz laške ulice (Petri sclavi de vico latinorum) na čiju je molbu oslobodio kralj Andrija II. njegov posjed u Sepnici od davanja svake daće. Tečajem vremena nestalo je tudje naselbine, jer se je izgubila u slovjenskom življu

Digitized by Google

kao kap vode u moru, pa nas danas samo ime laške ulice na nju sjeća. Jedan dakle diel staroga Zagreba obretosmo, a taj je po svoj prilici zauzimao prostor od sirotišta nješto niže, pa izpod biskupskoga grada onaj diel laške ulice vis a vis sirotišta do one ulice kako se iz laške ulice polazi na ribnjak t. j. sav onaj prostor nazvani danas „klobuk varaš.“ Sad da potražimo i drugi nu stariji još diel grada Zagreba, kroz koj je tekla Cirkunica, a to bi bio onaj diel laške ulice kako se polazi od sirotišta na Jelačićev trg, zatim one kuće na lievu ruku istoga trga iduć prema petrinjskoj ulici i puževu ulicu. To bi dakle bio stari Zagreb, jer upravo Cirkvenica protiče krozanj. Ovdje nam se spominje „puževa ulica“, koju su nespretno nekoć poniemčili „Schnecken-gasse.“ Obitelj Pužâ stara je hrvatska u Zagrebu stojeća obitelj, godine bo 1272. prodao je „David, filius Pousa“ svoj mlin na Cirkunici Petru arcidjakonu zagrebačkomu; a opet g. 1298. Stepko Šubić dovedši protukralja Karla Roberta u Zagreb nastanio ga je u kući magjistra Ugrina, sina Pous-eva. Puževa dakle ulica, zanemarena sada, u starom Zagrebu bijaše napučena, dà tik nje vodio je put prieko Save u Petrinju odkuda je i poteklo ime petrinskoj ulici.

Pošto doznasmo i obretosmo tlo staroga Zagreba, potražiti ćemo u njem i stolnu crkvu. Već ime potoka Cirkvenice, Cirkvenika ili Cirkuescha izdaje, da je morao teći mimo crkve, a pošto se nikako nemože dokazati, da je do g. 1201. osim stolne crkve ikoja crkva postojala u Zagrebu, to je potoku Cirkvenici morala dati ime upravo stolna crkva. Da je tako bilo, svjedoči nam i to, što je nestavši u starom Zagrebu stolne crkve, cessante causa — počelo nestajati i imena Cirkvenice te ga je zamienilo novo „Medvešćak“ od Medveda grada.

Da je stolna crkva upravo tik Cirkvenice, dakle na nezgodnu i poplavam izvrženu mjestu bila, svjedoči nam i pismo pape Aleksandra (1258.), kojim dozvoljuje zagrebačkomu biskupu Filipu, da prenese stolnu crkvu na sgodnije mjesto. „Cum igitur sicut nobis exponere curavisti, ecclesiam zagrabiensem, que in loco minus apto constructa minatur ruinam, cupias in loco construere magis apto, nos tuis precibus inclinati, construendi prefatam ecclesiam in loco magis idoneo & accomodo liberam tibi auctoritate presencium concedimus facultatem.“

Da je stolna crkva stajala u starom Zagrebu, ne dakle na onom mjestu gdje danas stoji, dokazuje, što je, kako već napomenusmo, darovana kuća kaptolu zagrebačkomu po biskupu Stjepanu II. stojala prama sjeveru stolne crkve „curiam vicinam ecclesie a parte septemtrionis“, a pošto je ruševine te „curiae“ vidio Marcelović i Vitezović na onom mjestu, gdje su danas pod biskupskim gradom staje kod zdenca, to je crkva morala stajati niže stajâ, a po prilici gdje je sirotište, jer tako su upravo biskupske staje prema sjeveru. Da bi pako u svom početku crkva stojala bila ondje gdje danas, to bi ta biskupom Stjepanom darovana „curia“ morala biti vicina ecclesiae ili infra ecclesiam a parte meridiei, što medjutim dotična listina protivno tvrdi.

Po našem je dakle mnienju ona stolna crkva, u kojoj je Ladislav uzdignuo priestol biskupski stojala u starom Zagrebu do potoka Cirkunice a po svoj prilici negdje oko današnjega sirotišta, jer kopajuć za nj temelj obretoše kostî, ruševinâ i jedan veoma stari lapidarni spomenik iz XII. il XIII. stoljeća, uzidan sada u sirotištnoj kapeli.

(Konac će slieditì.)

Progon katoličke crkve u Njemačkoj i Vestfalija.

Najnoviji biesni progon katoličke crkve u Njemačkoj potaknuo je nekoga vatrenoga katolika Vestfalca, da svoje liepe misli o tom pošalje preko Hist. pol. Bl. u sviet. Njegove su misli tako istinite i tako liepe, da je vriedno, da ih i mi našim štiocem priobćimo. „Borba, koja se je zapodjenula u Njemačkoj, smiera onamo, da podpuno uništi crkvu katoličku. Ona je moćno djelovala na moj organizam: radi starosti iznemogle sile oživiše opet u meni, te mi se čini, da priličim staru vojniku, komu rika topova i bojna vika zapali vatru u tamnih očiju i potjera krv u slabe ude, tako da sam si u čudu rekao: „no starče te ćeš se opet pomladiti.“ Moje uspomene sižu daleko skoro do početka pruske okupacije. Dne 17. Srpnja 1801. biaše umro biskup münsterski, Maksimilijan Franjo, nadvojvoda austrijski. Ta je viest natjerala u strah sve pučanstvo, jer se je dobro znalo, da će Pruska, davno već pohlepna za duhovnimi kneževinami onkraj Rena, upotriebiti tu zgodu, da učini odvažan korak. Ob onih danih pripovjedi mi neki, već pokojni, prijatelj, čiji su roditelji stanovali u blizini Münstera, sljedeće. „Sjedjeli smo nekoga popodne u ljetu godine 1801. za stolom, da objedujemo. Majka bijaše sama s nami djecom, jer je otac rano bio otišao u grad te se još nije povratio. Na jedanput zatutnjiše veliki zvonovi sa stolne crkve, i skoro u isti čas stupi naš otac u sobu suznih očiju i reče drkćućim glasom: „Djeco, naš je dobri biskup umro.“ Mati ciknu: ah bože, sada će doći Prusi! Kako će nam biti onda? Videći roditelje tužne

*

Digitized by Google

udarimo i mi djeca plakati i naricati. Jela se dakako nije nitko više taknuo.“ Tako moj prijatelj. I u istinu Prusi su došli. U Lipnju sljedeće godine ulegoše u grad. Kod njihova ulaza sve je bilo kano izumrlo: prozori i vrata zatvorena, na cesti ni žive duše. Mržnja proti „pridošlicam“ bila je velika, vrlo velika. Ta što su Prusi i učinili, da nebude takove mržnje? U prijašnjih godinah uvjek u savezu s Francezi proti caru i državi, uvjek pohlepni za novimi zemljami i novimi podanici, bijahu svim susjedom mrzki. Pa onda još ti Vestfalci, koji se tako čvrsto drže onoga, što su od djedova baštinili, nje je mučno priučiti novomu načinu življenja. Sve je pučanstvo iskreno željelo, da se nova gospoda što prije poberu — još danas je čuti takovih pripoviedka.

U Vestfaliji su vladali knezi biskupi, njihovo je vladanje bilo blago, blagost nije preporučala pruske vlade; Vestfalci su bili katolici, od srca odani svojoj crkvi, nova vlada nije izpoviedala ove vjere; birokratizam i militarizam nije u toj zemlji bio skoro niti po imenu poznan, nova vlada bila je sazidana na tih institucijah te je na njih i počivala. Pribrojmo ovamo razliku značaja, načina življenja i načelâ pa ćemo lahko razumjeti, kako je dubok bio jaz medju novimi podanici i njihovimi gospodari. Taj jaz morala je nova vlada zajaziti. Ako ćemo biti iskreni, to moramo priznati, da je vlada u ono vrieme učinila mnogo toga nespretna. Učinilo se je istina dosti, da se podigne materijalno blagostanje. To se je uvjek sa zahvalnošću priznavalo te i sada priznajemo; ali čovjek neživе samo o hljebu. Ja ću ovdje samo nješto spomenuti. Naši su predji bili duboko uvriedjeni, što su ih novi gospodari poplavili cielim morem protestantskih činovnika; što su uveli tako težku konškripciju; što su ukinuli katoličko sveučilište, koje je plemeniti muž Fürstenberg s tolikom mukom bio podignuo; što su silili katoličke vojnike, da budu prisutni protestantskoj službi božjoj. Je-li čudo, što narod nije ćutio ljubavi prama pridošlicam? Je-li čudo, što im nije bio puno zahvalan za materijalnu pomoć? Prepirka o mješovitih ženitbah uzrujala je narod još jače, dok ga je posve satrla viest, da je u tamnicu bačen nadbiskup kolinski, Klemens August. Nikada neću zaboraviti na onaj dan, kada je ta viest ovamo prispjela. Izprvce je nitko nije hotio vjerovati, a kada se je ipak dokazalo, da je istinita, uhvatila je sav narod takova grozničava uzrujanost, da mi se još danas vlasi u vis dižu, kad na to pomislim.

Na bolje su se stvari okrenule, kada je preuzeo vladu veledušni kralj Friderik Vilim IV. godine 1840. Znalo se je za njega, da on nepristaje uz nepravedno postupanje s katoličkom crkvom, i da je on voljan i prama njoj biti pravedan. Odonud ona radost, kad je on zasjeo priestol. I neprevarismo se u njem, za njegova je vladanja postao odnošaj medju Vestfalskom i Pruskom tako prijateljski, da smo bili čisto zadovoljni te se je svagdje čulo: nigdje skoro nije katolikom tako dobro kako u Pruskoj.

Tako je bilo sve do nedavna, kada je opet započeo boj proti katoličkoj crkvi. Što se je prije u Pruskoj činilo proti katoličkoj crkvi, to je bila samo djetinska igra prama današnjoj akciji. Sada je lozinka: pod noge s katoličkom crkvom! I oni koji se rado i dugo nadaju, izgubiše nadu čitajuć proti crkvi izdane zakone. Kolikoput sam ja u to posljednje vrieme svoju siedu glavu tresao i govorio sam sebi: je-li moguće! za boga je-li to moguće! To mi se sve čini kano grozno ludovanje. Zar neznači ludovati, kada se navaljuje na najsvetije interese pučanstva odanoga i vjernoga? Kada se gazi simpatija tolikih milijuna, a mjesto nje stiče mržnja i preziranje? Kada se obara, što se je toliko godina gradilo: pouzdanje i ljubav naroda? Zar državnik tako malo mari, je-li narod vladi odan ili ne? Takov se čovjek neka slobodno imenuje državnikom što upravlja državne poslove, ali on nezaslužuje toga imena u istinu, jer on nije mudar državnik.

Onim što se je do sada učinilo proti katolikom i što se sada proti njim kuje, uništene su simpatije katoličkoga puka do temelja, te će trebati dugo vremena i puno posla, da se opet steku, dà bojim se vrlo, da će se ikada više barem kod sada živuće generacije moći pribaviti.

A vlada hoće-li ona svoj cilj postignuti? Taj cilj, toga neće sada nitko više tajiti, nije drugi nego katolike smrviti te onda iz njih izmiesiti državnu crkvu. Svi zakoni smieraju onamo, ali zakoni nije još postignut cilj. Mogu doći težki, težki dani za katolike, ali državna crkva neće tako brzo doći. Za to mi jamči vjernost naroda, ljubav kojom prianja za katoličku crkvu, njegova hrabrost i pripravnost donieti i najtežih i najvećih žrtva. Za to mi jamči kler, koj neće nikada u toj borbi za najsvetija dobra ostaviti svojih biskupa, kler, koj je gotov žrtvovati blago, slobodu i isti život svoj. Za to mi jamče molitve, koje dnevice mnoge hiljade pobožnih i svetih srdaca bogu šalju. Ne, nebo nas ostaviti neće. Ali, pitao me je netko nedavno kad sam mu ove misli priobćio, što ćete vi katolici ipak učiniti? Kako ćete se izvinuti gvozdenomu zagrljaju zakona? Mislite-li učiniti bunu? O ne, odgovorih smiešeć se, bune neka prave protivnici crkve. Mi, vjerni sinovi crkve, sjećamo se rieči: slušajte poglavarstvo. Mi slušamo, dok se taj posluh neprotivi zakonom božjim. Do zadnjih granica idemo mi, ali dalje ne.

Pa tako i jest. Nedopušća-li nam savjest, da koj zakon slušamo, to ga neslušamo. Sili, koja nas želi silovati, neopostavljamo istina sile, ali joj se pasivno opiremo. To je ne samo dopušćeno nego i dužnost. Neka se nevara vlada. Uvodeć u život zakone, namjeriti će se na odpor, kakovu se sigurno nije nadala. Neka ona nemisli, da neimamo srca. Nam je žao, što se tako postupa s nami, jer se tim čini šteta i crkvi i državi, ali nade i hrabrosti nismo izgubili. Nasuprot sveta vatra oduševljeenja gori u grudiju stanovnika Vestfalije. A mi smo čvrsti i ustrajni, to neka nam slobodno vjeruju. Takvi

Digitized by Google

smo već po naravi. Tvrde su naše glave, a što zamislimo toga nepušćamo. O tom se je i Karlo Veliki uvjerio kod djedova naših, starih Saksonaca. Oni su se tako čvrsto držali poganstva, a mi njihovi potomci, koji smo već hiljadu godina počivali na materinskom srcu katoličke crkve, kojoj smo za sve dužni, mi da se damo od nje tako lako odcjepiti? Ne nikada! Mi stojimo čvrsto. Mi smo gotovi žrtvovati sve.

Nedavno priobći mi netko, da se je neki visoki vojnik u Berlinu u listu ovako izjavio: nehasni kovati zakone proti katolikom, neka se samo njemu dopusti doći s topovi, to će bolje djelovati. No, pak neka dodje s topovi! Ja se nadam u Boga, da će mi dati milost, da je u prkos mojih osamdeset godina vesela srca stupim pred njihovo ždrjelo. I kada lizne plamen i kada mi tane probije prsi, tada ću ja svoj zadnji pozdrav poslati svetomu ocu u Rim, moja posljednja molitva biti će: „Gospode neuzmi im za grieh“, a moja posljednja misao: „bog i katolička crkva!“

Naimenovanje profesora na nadbisk. liceju zagrebačkom.

Tečajem ove školske godine dogodilo se je na nadbiskupskom liceju zagrebačkom u sboru profesorskom više promiena, koje su dale povoda i javnoj kritici u javnih glasilih. Prigovorilo se je napose, da nekoji od namještenih profesora nisu stekli nikakova javna dokaza svoje sposobnosti, pače da ima i takov, za kojega je poznato, da je skroz nesposoban. Porad časti zavoda, pa jer nas na to i sile razne interpelacije i javne i privatne, progovorit ćemo o tom nekoliko rieči.

Licej nadbiskupski zagrebački biaše do godine 1853. samo zavod bogoslovni. Do god. 1848. biahu ravno u sjemeništu i klerici mudroslovci, ali ovi polažahu škole na akademiji u gornjem gradu. Pošto je pako tečaj filosofički na akademiji ukinut, zamisli blagopokojni kardinal nadbiskup Haulik osnovat u svojem sjemeništu tečaj filosofički, kano bliže pripravljajući za bogoslovje s naučnim jezikom latinskim, te ga spoji s bogoslovnim zavodom god. 1853. On se je mnogo trudio, da tomu svomu stvoru pribavi državno odobrenje, no badava; već bude primoran pretvorit ga u dvie najviše gimnazijalne klase s predmeti naučnimi i jezikom naučnim, kako je na državnih gimnazijah. Od toga časa bilo je vidjeti da tomu novomu stvoru neima duga života. Ali što sada? Osnovat dječački seminar, kako se je počelo u više dieceza; ili odieliti dio seminarskih dohodaka te ih spojiti s orfanotrijem nadbiskupskim, a djaci da polaze državnu gimnaziju; ili naprosto ukinuti one dvie klase? To nije bilo nipošto lasno riešiti: za uzgoj svećeničke omladine bile su bez dvojbe vrlo koristne one dvie klase, naprosto ukinut jih nije valjalo; a opet što boljega stvoriti bilo je mučno, jer je to iziskivalo silu novaca. S tim dodje i god. 1861., kad se je počelo raditi ob osnovanju sveučilišta. Bogoslovni zavod imao je preći u sveučilištni bogoslovni fakultet; one pako dvie klase morale bi prestati. To je bilo svakomu jasno. Od toga vremena pitanje ob onih dvih klasa visi s pitanjem sveučilištnim. Takovo je stanje stvari našao nastupiv stolicu nadbiskupsku sadašnji preuzviš. g. nadbiskup.

Naravna posljedica rečenoga stanja biaše ta, da se za one dvie klase nisu tražili izpitani gimnazijalni profesori; pazilo se je ipak, koliko se moglo, da dodju za profesore ljudi dosta sposobni. Pa to se je dosad i dosta postizavalo. Da-li je pako novoimenovani profesor za mathematiku i fiziku skroz nesposoban, kako čuje „Obzor“, o tom uredničtvo ovoga lista ništa nezna; misli ipak da dotični gospodin nebi od poštenja i od sviesti nečega primio, za što se nebi ćutio dovoljno sposobna. Preuzvišeni pako gospodin nadbiskup, koj se kako je poznato desi na državnom saboru u Pešti, naravno potvrdio je onoga, koj mu je od pozvanih na to organa za profesora predložen.

Bogoslovni pako zavod stoji tu netaknut. On se je pače razvio sasma prema sveučilištnom fakultetu. Na njem se predavaju osim sirskoga, kaldajskoga i arapskoga jezika svi predmeti koji na bogoslovnom fakultetu u Beču; na njem docira 8—9 profesora; a ti su profesori skoro svi do jednoga doktori bogoslovja. Niti za fakultet sveučilištni nezahtieva kultus-ministerijalna naredba od god. 1858. više, nego da profesori bogoslovni imaju pravilno (in der Regel) bit doktori bogoslovja. Sadašnji preuzvišeni g. nadbiskup, što je našao dobro i napredno, nije promienio, već je hvale vriedno uzdržao. Istina jest, da bi se po gore spomenutoj ministerijalnoj naredbi morao uredno, kad se izprazni koja bogoslovna katedra, razpisati konkurs, i činiti izpit pismeni i ustmeni; no neima takodjer dvojbe da biskup može bez konkursa naimenovat takove, koji su svoju sposobnost jur dostatno posvjedočili budi kano učitelji ili kano pisci. Gdje toj iznimki ima gdje-li neima mjesta, prosudit će dakako sám biskup.

Po tom nije ni malo osnovano ono, što „Obzor“ govoreć o profesoru nesposobnu, po njegovu uvjerenju, za profesora matematike i fizike veli: „Onda se nečudimo, što je zavladalo mnienje, da teologiju treba izključiti od sveučilištnih fakulteta;“ jer kako se vidi, zavod bogoslovni nije dosada na nadbiskupskom zagrebačkom liceju zaostao iza pravednih zahtieva znanosti. Nije nam ipak žao, što je „Obzor“ ono zavladalo mnienje spomenuo. Znamo i sami da je tako, samo se ogradjujemo proti predmnievi, kan da stanje zavoda bogoslovnoga zagrebačkoga onomu mnienju dovoljna povoda daje. Onaj vjetar od drugud puše. Usuprot će bogoslovje na zagrebačkom liceju svake godine i bolje napredovati. To zahtieva korist crkve, to zahtieva duh vremena; na to sili i zloba današnjih nevjernika. Preuzvišeni g. nadbiskup

Digitized by Google

razumije današnje potrebe, a i profesori razumjet će svoju zadaću.

Ni na one dvie gimnazijalne klase nesmije dakako doći za profesora baš tkogod, jer poštenje iziskuje radje ono ukinuti što se nebi dalo valjano držati. To crkva, u današnje vrieme toliko napastovana, mora baš nuždno činiti. Mi smo već imali povoda govoriti o potrebi, da su crkveni zavodi baš izvrstni, pa to naglašujemo i danas sa svom energijom. Molimo ipak da se ima obzira i na druge naše zavode, a neosudjuje samo nadbiskupski licej. Čuli smo gorkih tužba, što n. p. na juridičkoj akademiji ima mnogo više suplenta, nego-li urednih profesora. Razlog se kaže tomu, što se svaki dan očekuje porod sveučilišta. I mi kažemo: dajte nam sveučilište, pa se nećete morati baš ništa tužiti na nadbiskupski licej.

Dopis.

Sisak 1. Ožujka. („Slobodna zidarija“ i „govor Strossmajerov.“) Naša domovina je barem sve dosele u tom poštedjena, što neznadjaše za nikakva bezvjerna družtva; ali kako taj moderni duh prevaljuje dan danas i najčvršće bedeme, što su ih stoljeća sagradila, tako je i do nas dopro. Nemislimo ovdje izticati sve pojedine struke i slojeve socialno-političke, medju kojimi se taj zloduh pojavljati stao, već prelazimo na polje stroge djelatnosti, gdjeno je isti iztaknuo jurve svoj stieg, da pod njim juriše na sve, što je ikomu dosele sveto i častno bilo.

Reko bi čovjek, da u našem narodu još nije vrieme, da se propaganda pravi bezvjerstvu, a još manje, da se javno ustraja družtvo, komu je poglavita zadaća uništiti svaku vjeru i na njoj osnovani poredak, pa opet se čini, da je baš protivno: dočim je slobodna zidarija osnovala svoju prvu ložu i to ne u Zagrebu, nego u Sisku — i to ima nješto znamenovati. — No kratko vrieme njihova obstanka osvjedočilo ih je, da i sbilja još nije hora u Hrvatskoj za njihova pogubna načela. Kao što svaka novica, tako i ova, osobito nad kojom njeka tajinstvenost lebdi, pobudi znaličnost svakoga misaonoga Hrvata, a kamo-li neće Sišćanâ, u čijoj se sredini upravo prvi put na hrvatskom zemljištu javno prikaza opaka ta čeljad. S toga nije čudo, ako si svaki čas i svakom prigodom čuo: „Ta tko su ti slobodni zidari, šta bi rada, koja im je svrha“, i trista sličnih pitanja; niti je čudo, što se je o tom kod nas, budi Bogu hvala, dosele medju istimi izobraženimi malo znalo. Ali je u interesu vjere i javnoga morala valjalo toj zvedljivosti donekle zadovoljiti, te narod unapred upozoriti na pogibelj, koja mu prieti, da upozna neprijatelja i osnove mu. Učinio je to revni pisac na socialno-religiosnom polju poznatom brošurom „slobodna zidarija.“ Pišući onu razpravu, možda ni slutio nije, koliku će tim uslugu učiniti vjernikom a štetu protivnikom. Pisac ovih redaka držaše si za svetu dužnost općoj znaličnosti ovdješnjega občinstva u toj stvari udovoljiti, u koliko mu je bilo moguće razprostranjivanjem pomenute brošure*), a pobrinuo se je i za njemačku**) na naročitu želju hrvaštini nevještih.

Ote brošure stekoše sveobću dopadnost, te su upravo njekom žudnjom čitane, a probudiše veliku sensaciju u svih vrstah pučanstva. Sa njekim zadovoljstvom gledam, kako se duhovi komešaju potaknuti na ozbiljno razmatranje i uvažanje prieteće pogibelji, sve bez iznimke ustaje proti tim bezvjernikom a na obranu svoje najveće svetinje. Ako je šta poštena i čestita, čemu sakrivati u tminu? Nisu-li to u pravom smislu mračnjaci?! Nu što drugud tek izobraženoga gradjanina zanima, o tom ti ovdje svaki seljak sbori. Jedni govore: „To su ljudi bez vjere i zakona;“ drugi: „Ti ljudi žele nekakav novi zakon uvesti i to valjda židovski;“ a napokon se svi slažu u tom, da će ti ljudi jedini biti krivi svim nepogodam, kojimi će ih jamačno Bog pohoditi radi takovih huljitelja i pogrditelja svete vjere, te s nekim užasom govore o tih ljudih, što si već pučka mašta stvara ob onom, što tek s daleka zavito u tajnost gleda. Tu je odista bilo na mjestu narod uputiti jer i to spada k prosvjeti. Tješi nas medjutim, da osim četvorice katolika i to tudjinaca, sve su sami židovi, pa sada i sami počimaju uvidjati, da im nema ovdje obstanka, jer se glasa, da će ložu dokinuti budući izvrgnuta tolikim nasrtajem i porugam. Pravo je, netreba hrvatski narod toga legla tudjinskoga presadjivati u svoju krasnu i čistu zemlju. Ta zar ćemo i sbilja samo kugu i otrov od tudjinaca prejimati!

Mudre su lije ti zidari. Što mislite, kako je onaj famozni govor pod sjajnom firmom glasovitoga biskupa Strossmajera dopro u naše občinstvo? I tu su bez dvojbe imali svoje prste slobodni zidari, pa se i nisu prevarili. Žalosti to srce svećenika, kad dolazi u družtvo s najplemenitijimi inače dušami, koje su tim govorom okužene; jer iz nepouzdanja u učiteljicu majku crkvu u jednoj samo točki pada se sunovratice u tisuće drugih, i tako se iz jednoga nevjerstva pada i nehotice no dosljedno u drugo. To se u svakdanjem životu najljepše opaža. Uzaludno ti sve upućivanje i dokazivanje o apokrifnosti toga govora; tuj ti se nevjeruje, jer govor s nekom dopadnosti čita svatko, a oporicanje njegova autenticiteta nitko. Ma jalovo ti upućivanje na „Kat. list“ i „Djakovački glasnik“, pa im isti i u ruke utisnuo, da čitaju, opet ti nadju izpriku: „Ta zašto Strossmajer kao rodoljub hrvatski nenadje za vriedno u hrvatskih novinah, i to koje svatko čita, oprovrći izvor toga govora, nego to mora drugi zanj činiti i to u tudjih novinah. O tom ti se razbije svako dokazivanje i razjasnjivanje. — Tu se moradoh osvjedočiti, što sve može zločest spis uraditi u srcih vjernika, pak još pod tako sjajnom firmom, ma ona i bila lažljiva. Zaista mnogo prudi slavno ime rabljeno na

*) Samo u Sisku sam ih preko 50 komada razpačao.

**) Od Segura „die Freimaurer u. was sie sind.“

Digitized by Google

dobro, ali je tristaput pogubnije uzrabi-li se na zlo! A naša hrvatska glasila nenadjoše za vriedno oglasiv pomenuti govor, ujedno objelodaniti oporicanje njegove autentičnosti; bili bi jamačno bolje poslužili javnomu mnienju. Ništa nego same spletke i mistifikacije a na račun vjere i morala. — Pa to je ta hvaljena prosvjeta, bolje zaglupljivanje. To Vam je od prilike vjerna slika utiska tih dvaju protivnih spisa u sisačkom občinstvu, gdje se, kako vidite, uza svu svoju trgovinu više zanima tim, nego mnogi ini gradovi domovine. Znak je to vremena, i dobro je da se duhovi iz svoga mrtvila probude. *)

S. K.

Viestnik.

Zagreb. Svečane zadušnice za Nj. Veličanstvo cesara Franju I. obdržane su dne 3. o. m. u prvostolnoj crkvi. Svetu službu ovršio je presvietli g. provikar biskup Pavlešić. Prisustvovale su gradjanske oblasti i dosta pobožnoga puka. Na koru odpjevao je izvrstno mužki sbor izvrstan requiem, komponiran od Zajca.

— Pitomci nadbisk. sjemeništa zagrebačkoga razpušteni su 1. Ožujka na mjesec dana, pošto je upravo dan prije počelo drugo školsko poluljeće. To je učinjeno po predlogu gradskoga fizika doktora Mraovića, a po nalogu gradskoga poglavarstva zagrebačkoga. Uzrok je taj, što su pod konac Siečnja dva klerika dobila boginje (variolae), a onda opet pod konac Veljače druga petorica na naglo jedni za drugimi, a osim toga još devetorica potužila se da su bolestni. Ravnateljstvo je bilo učinilo tu opreznost, te je svakiput odmah svakoga obolivšega na boginjah dalo odnieti u bolnicu milosrdnih sestara; bilo je takodjer pripravno sve učiniti što bi se zahtievalo samo da se zavod nerazpušta. Badava; jer je g. gradski fizik pronašao, da su nekoje kleričke spavaonice vrlo podobne unaprieditи epidemiju. To je kako se vidi odobrila i gradska komisija, koja je došla sgradu pregledati. Ravnateljstvo je po tom s dozvoljom presvietloga g. provikara klerike razpustilo. — O tom razpustu ima medjutim svakojaka mnienja; mnogi drže, da se nemože uzeti da je u zavodu sbilja zavladala epidemija, pa da se je moglo lasno i bez razpusta zlu doskočiti. Umro nije nitko; samo u posljednje dvojice pokazale su se naravne boginje u pogibeljnijem stupnju, ostali su imali slabo tako zvane ovče boginje te se brzo oporavljali. Mi nećemo da o toj stvari sudimo; ako morda sbilja nije bilo nužde, onda bismo morali vrlo žaliti na taj razpust porad discipline i porad nauka; najviše pako porad toga, što su mnogi siromasi bez dovoljna odiela na jedanput primorani bili na vrlo dalek put; mnogi u sela i kukavne kolibice, gdje će jadno vrieme sprovoditi, i ako morda na boginjah ili drugačije od prehlade pogibeljno obole, valjda ostati bez svake liečničke njege. Sve je to učinjeno naglo i kako nam kažu bez znanja preuzvišenoga g. nadbiskupa, koji boravi na državnom saboru u Pešti.

— Prečast. g. kanonik Josip Zadravec postao je podjašprištem kotara doljno-varašdinskoga. G. Nikola Repar postao je župnikom na Oštrcu, (kotaru jaskanskom).

Pešta. Dolnja saborska kuća primila je dne 27. Veljače predlog Irányijev, da se pozove vlada, neka u što kraće vrieme saboru preda zakonske nacrte o slobodi religije i civilnom braku. To će bit bez dvojbe panacea od svega zla.

Beč. U posljednje pokladno vrieme dopustiše si njeki javno ruglo praviti od obredâ i institucija katol. crkve. Zadruge „Musik“ i „Wiener Sängerbund“ priredíše si svečanost u dvoranah „k trim angjelom“ na Wiedenu. Tu načiniše procesiju od duvnâ i monahâ, za kojimi idjaše množtvo baba i bogomoljaca s crvenimi nosovi. Napred nošaše jedan djak podvornik barjak sa slikom blažene djevice. i s napisom: „So wie das Geld im Beutel klingt, Die Seele gleich zum Himmel springt.“ Nećemo da opisujemo dalnje poruge, samo još dodajemo, da se je u jedan sat po ponoći poredala svečana povorka, a na čelu joj tust dominikanac, koj je pobožno ruke sklapao i očima prevrtao, a pokraj toga na jednu tučnu djevojčuru pogledavao; za njim su išla braća i sestre u ornatu pjevajuć pobožne pjesme itd. — To nije samo pusta šala.

Pruska. Poznato je, da su porad natiskanja papine allokucije mnogi listovi konfiscirani. Tako se je dogodilo i izvrstnoj katoličkoj, u Berlinu izlazećoj „Germanii.“ 14. pako Veljače morao se je urednik rečenoga lista braniti pred berlinskim gradskim sudom od osvade: da je natisnuv papinu allokuciju naredbe oblasti učinio prezirnimi, i cara uvriedio. Sud ga je odriešio s razloga: da papina allokucija nesadržaje nikakva kažnjiva fakta; da tuženik nije znajuć razširivao izmišljenih i izkrivljenih faktâ, i da mu se nemože dokazati namjera, da je htio državne uredbe grditi ili prezirnimi učiniti. Nit se nemože smatrati, da tu ima povriede veličanstva, jer iz toga što se samo meću naprama: „upravitelj“ države i „podložnici“ — nemože se tako lasno zaključiti, da se tim misli na cara. — Što sud ovdje izriče, uvidiše davna svi pravedni muževi; no je tim bjelodanija postala sramota pruske vlade, koja je bez razloga vikala o nekakvoj povredi veličanstva.

Rim. Mi smo višeput bili dirnuti čitajuć izvješća revnoga misionara Gartnera u sjevernoj Americi, gdje se tuži, kako se zlo godi Slovjenom, naročito Čehom i Poljakom u Americi, neimajućim svojih svećenika, da im

*) Mi smo Vam zahvalni, što nam priobćiste ovaj za naše občinstvo zanimiv dopis. A radujemo se videći u Vas svećenika, koj se nestraši reći istinu; radujemo se tim više, jer nas ima dosti, koji su pripravni svomu interesu žrtvovati i istinu i pravicu. Budimo odvažni i na sve spremni branitelji istine, uzdajući se čvrsto, da „veritas liberabit nos.“ Biti će nam drago, ako nas se češće sjetite. Ured.

Digitized by Google

zadovolje religioznim potrebam. Čestiti gosp. Gartner, koj se nepodpisuje drugče nego misionar presvetoga srca Isusova, uzme učiti slovjenske jezike, ustroji u Milwaukee zavod za slovjenske misije, potaknu na izdavanje českih i poljskih listova katoličkoga duha, pomogne izprošenimi milostinjami podignuti nekoliko crkava, i sada dodje u Evropu, da povede sa sobom, ako ih dobije českih, i poljskih svećenika ili bogoslova, koji bi imali srca poći u amerikanske krajeve širit kraljestvo Isusovo. Gosp. Gartner boravi sada u Rimu, gdje će ostati do 15. Travnja. Ako bi tko imao volje njemu se pridružiti, evo mu adrese: J. M. Gartner, V. G. all' Anima, Roma. Putne troškove nositi će gosp. Gartner sam.

Švajcarska. Progonjeni biskupi Lachat i Mermillod dobivaju iz svega katoličkoga svieta znakova najvrućega sučuvstva. Dakako da tu nezaostaje ni otac kršćanstva, sam mučen i gonjen al stalan ko Petrova pećina, divni starac u vatikanu. Upravo dan prije neg što bi izagnan Mermillod pisaše mu papa vlastoručno ovakovo pismo: Dragi moj brate u Isusu Kristu! Ja ti pišem na nedjelju sexagesima, diveć se učitelju narodâ, koj nam u malo crta podaje sliku svoga života, sastavljena od muke, od djelatne revnosti apostolove, i od vanrednih božjih milosti. Ovaj si ti primjer nasljedovao na najljepši način. Neka ti bude, častni brate, u pomoći Bog, pa onda vas episkopat i milijuni zastrašivanih i ugnjetavanih, ali s božjom pomoćju nikad nepobjedjenih katolikâ. — Na isti dan pisao je sveti otac i biskupu Lachatu, pošiljuć mu prsni križ, i čestitajuć mu na čvrstoći i stalnosti, kojom se opire neprijateljem naše presvete vjere.

* *S bogom se nevalja šaliti.* U holandijskom mjestu F. — tako pripoviedaše neima tomu dugo „Der kath. Glaubensbote“ — sastalo se družtvo mužkaraca i žena, da daju predstave za zabavu. Palo im je na um predstaviti i posljednji sabor, nadajući se dakako, da će predstava biti zanimiva. Jedan je predstavljao papu, ženska neka „božicu Mariju,“ dvojica kardinale, i tako redom. Komedija se je srećno započela i dovršila. Ali je do skora imalo biti drugče. „Papa“ umre još istoga dana iz nenada; „božica Marija“ poludi; jedan „kardinal“ umre sljedećega dana strašnom smrću; svi koji su u komediji djelovali, oboliše težko. Umrloga „pape“ bojali su se tako, da mu se nitko nije hotio približiti. Pokop se je obavio po noći posve na tiho. Razumije se, slobodnjaci su bacili gusti zastor preko toga dogodjaja.

* *Posljedice pijanstva.* Zanimiva je viest, koju donosi „Nord“ o žrtvah pijanstva u raznih civiliziranih državah. U Englezkoj obara taj grieh svake godine 50.000 ljudi u grob, medju ovimi do 12.000 ženska; u Njemačkoj 40.000, u Ruskoj 10.000, u Belgiji 4000, u Francezkoj 2000, u Španiji 12.000. Svim zemljam prednjači u tom Amerika, gdje je po dokazu Dr. Everesta u pet godina poginulo od pijanstva 300.000 ljudi.

Upisnikom na moje legende.

Da se bude prijavio barem tolik broj predbrojnika, kolik bi trebao, da se namire tiskarski troškovi, bio bi već od davno ugledao sviet prvi svezak mojih legenda, al kad toga neima, nemogu se ni odvažiti o svom trošku izdavati tako obsežno djelo. — Tom prilikom izrazit mi je iskrenu hvalu rodoljubivoj duhovnoj mladeži zagrebačkoga i senjskoga sjemeništa, koja se sama upisala na 80 primjeraka mojih legenda. Da bude razmjerno toliko odziva i u svećenstva, bilo bi redovito izdavanje legenda osjegurano. Dosada prijavilo se do 200 predbrojnika, a trebalo bi jih, da se namiri tisak i papir najmanje 300. — Namakne-li se jošte štogodj predbrojnika, to će prvi svezak namah pod tisak. —

Toliko za ubaviest onim koji pitaju što je s mojimi legendami.

Na Prozorju 1. Ožujka 1873.

J. Zorić, župnik.

— Razpačavši tečajem dvaju mjeseca skoro svu nakladu moga djelca „Slobodna zidarija“, javljam štovanoj gospodi naručiteljem, da ću nekim samo još naručbinam moći zadovoljiti. Tom zgodom izričem zajedno zahvalnost onim prijateljem, koji su si dali truda, da se djelce razširi ondje, gdje je nužda. dr. *J. R.*

Družtvo sv. Jeronima.

Kano utemeljitelj pristupio je presvietli grof Pavao Pejačević vlastelin podgorački. Kano član II. reda g. Pavao Friš župnik u Štivici. Kano člani III. reda gg. Skender Zamlić župnik n Boljunu u Istriji. Josip Vučković starješina kod B. D. Marije pod Okićem. Felicijan Matauš franjevac gvardijan u Jaski. Dragutin Šenk gimnazijalac u Zagrebu. Milivoj Maurović gimnazijalac u Zagrebu. Dragutin Gjuričić učenik iz Berka. Janko Gorenec gradjanin u Zagrebu. Ivan Ponderk gradjanin u Zagrebu. Mijo Prošen iz Jelenja. Josip Sobota učitelj u Oblaju. Stjepan Kos bogoslov u Zagrebu. Ivan Filipović franjevac u Makarskoj. Ante Vranicanj pristav novomarofski. Radoslav Martinković kapelan kod sv. Ilije. Ivan Stisćak kapelan u Trgu. Franjo Kojkić pristav kotar. suda u Kostajnici. Adela Galac u Požegi. Vjekoslav Novotngim. učit. u Požegi. Matija Sokolić Ivanov iz Novoga. Andrija Uhernik odvjetnik u Zagrebu. August Kotsy župnik u Jezeru. Blaž Radonić orguljaš u Karlovcih. Josip Megler orguljaš u Karlovcih. Petar Milan Kulundžić petoškolac u Karlovcih. Bruno Kovačević franj. bogoslov u Vukovaru. Tomo Radošević u Lokvah. Franjo Omrćenović franjevac bogoslov u Djakovu. Mirko Ožegović bogoslov u Zagrebu. Dane Klarić u Šibeniku. Nikola Gojak župnik u Ugljanah kod Sinja. Ivan Bohath franjevac gvardijan u Šarengradu. Samostan franjevački na Trsatu. Stjepan Mateak seljak u Volodern. Nikola Majnarić učenik u Kuželju. Marijan Nikolašević u Podgoraču. Mate Marušić upravljatelj župe kod sv. Jelene. Mate Pilaš u Grižanih. Ive Brnčić u Grižanih. Pave Brnčić u Grižanih. Ive Stipančić u Grižanih. Ante Lončarić u Selcih. Jela Vinceković učenica u Gradcu. Stevo Fučec u Gradcu. Knjižnica nadbiskupije Zagrebačke.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 11.] U Četvrtak, 13. Ožujka 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. poste, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Iz domaće crkovne poviesti.

II.

Gdje je stojao stari Zagreb i stolna mu crkva?

(Razpravio Iv. Tkalčić.)

(Konac.)

Na početku te razprave dokazasmo, da je Ladislav samo utemeljio zagrebačku biskupiju, a gradio nije ništa. Nu protiva tomu kao da nam stoje rieči učenoga pisca Kukuljevića, da „u isto doba, kad je rečeni kralj Ladislav utemeljio zagrebačku biskupiju, sagradi on u Zagrebu, polag svjedočanstva vjerodostojnih povelja, takodjer stan ili samostan (monasterium) za biskupa, dakle i prvostolnu crkvu, jer se s kršćanskoga gledišta ni pomisliti nemože samostan bez crkve.“ — Ovaj zaključak osniva se na listini od g. 1217., kojom potvrdjujuć Andrija II. stara prava crkve zagrebačke, spominje medju ostalimi „venissemus ad zagrabiensem episcopatum ac monasterium zagrabiense a sancto Ladislao, sanctissime recordationis predecessore nostro constructum . . . . qui eciam in eodem banatu episcopatum instituit & monasterium in honore s. regis Stephani construxit.“ Razumieva-li se ovdje pod riečju „monasterium“ stan ili samostan za biskupa, ili što drugo? — Poznato nam je, da se je g. 1253. Stjepko, sin kneza Roberta, izjavio pred kaptolom zagrebačkim, da za spas duše svoje sav svoj posjed oko rieke Kupe i Črnca poklanja „monasterio sancti Stephani regis de Zagrabia & per eum capitulo loci eiusdem.“ Pod riečju dakle „monasterium“ nejma se razumievati ni stan ni samostan za biskupa, već li samo kapitul, a to već i s toga, što su kanonici onodobnih stolnih crkva bili redovnici sv. Augustina, pa su morali na redovničku i u zajednici živiti. — Razumieva-li se možda ovdje bar samostan za kanonike? To dokazati vrlo je težko, spomenici dapače sami svjedoče, da u XIII. stoljeću nije kaptol u zajednici živio. Najviše je za takovu zajednicu radio biskup zagrebački Stjepan II. pa u tu svrhu poklonio im (g. 1227.) i svoju kuriju „amplius, cum in domo domini servientibus salubri solacio debeamus subvenire, ipsorum inopiam in melius emendando, eo quod non habuerint habitacula communia, in qua convenientes ad divina officia in domo domini expedicius possint concurrere, curiam nostram & omnes domos in eadem existentes, eisdem perpetuo contulimus inhabitandas.“ Do god. dakle 1227. nisu imali kanonici zajedničkoga stana, a nisu ga imali cieli desetak godina kašnje, jer godine 1237. nastoji opet biskup o takovoj zajednici „donavimus nostris fratribus terram Zagrabie ad quatuor aratra . . . ad communem mensam fratrum, cum prius (talem) in communione non haberent & nos ad hoc modis omnibus hanelamus & intendimus, quod & domum & curiam & mensam communem habeant & honestam. Quamobrem & curiam vicinam ecclesie ex parte septemtrionis . . . dedimus communitati eorum . . . (seque) ibidem paranda hedificia ad communes usus fratrum promissione spontanea obligantes.“ Istom dakle od g. 1238. počeli bi živiti kanonici u zajedničkoj kući, nu ni to nije dugo potrajalo. Pod „monasterium“ nerazumieva se dakle godine 1217. ni stan ili samostan za biskupa, ni samostan za kanonike, već ta se rieč „monasterium“ rabi za cieli kanonički sbor ili za kaptol. S toga rieči „episcopatum instituit & monasterium in honore s. regis Stephani construxit“, reći će, da je Ladislav u Zagrebu utemeljio biskupiju, i ustanovio kaptol. Nu više spomenuta listina spominje i to „qui (Ladislaus)

Digitized by Google

eciam in eodem banatu episcopatum instituit & monasterium in honore s. regis Stephani construxit, per venerabiles episcopos dedicari fecissemus", pa se odatle izvadja „da je kralj Andrija II na prošnju biskupa i kaptola zagrebačkoga prvostolnu crkvu na čast sv. Stjepana kralja posvetiti dao." Premda taj zaključak ni najmanje nevojuje proti nam, koji nastojimo dokazati samo, da stara stolna crkva nije bila na onom mjestu, gdje je danas, jer bi lasno moguće bilo da su staru stolnu crkvu god. 1217. iznovice posvetili na čast sv. Stjepana kralja, nu ipak bismo se usudili i protiva tomu nješto sasvim protivna uztvrditi. Biskup i kaptol nije molio Andriju II., da bi prvostolnu crkvu na čast sv. Stjepana posvetiti dao, već „episcopus & capitulum eiusdem loci nobis humiliter supplicando postularunt, ut nos omnia privilegia super prediis possessionibus & libertatibus aliisque redditibus, tam a s. Ladizlao rege primo fundatore ecclesie, tam eciam a predecessoribus nostris... quam eciam pie a nobis collata, secrecioris & sollempnioris sigilli nostri, videlicet auree bulle munimine confirmaremus." Tu dakle o prošnji biskupa i kaptola za posvetbu stolne crkve ni spomena nejma. Pa bi nam napokon i za čudo bilo, kako je mogao od god. 1091—1217. biskup zagrebački službu božju ovršivati u neposvećenoj crkvi. Pošto se u listinu neveli izrično, da je Andrija II. dao posvetiti crkvu, već tu samo razgovor biva o monasteriju, koj je utemeljio već Ladislav „in honore s. regis Stephani", a pod monasteriom se, kako napomenusmo, razumievao kaptol kao tielo, to bi mi te više spomenute rieči tako tumačili, da je Andrija II. prigodom svoga posjeta u Zagrebu i potvrdjenja biskupskih i kaptolskih privilegija, njekim svečanim načinom uveo, potvrdio i uzakonio postojeću zagrebačku biskupiju i njoj pridruženi kaptol, a to tvrdimo tim većma, jer su ga biskup i kaptol umolili, da im „secrecioris & sollempnioris sigilli nostri videlicet auree bulle munimine" potvrdi sva i najstarija prava dana tja od prvoga svoga utemeljitelja Ladislava kralja.

Stara dakle stolna crkva nije prije pohoda tatarskoga na onom mjestu bila gdje je danas, već mnogo niže u ravnini kraj potoka Cirkunice. „Ali znamo iz rukopisa fratra i kanonika zagr. Rafaela Levakovića, da je još za njegovo vrieme (u XVII. stoljeću) pred vrati stare sakristane stojao grobni kamen Jelisave, kćeri Valentina župana zagrebačkoga, već od g. 1200, dakle mnogo prije vremena pohoda i razora tatarskoga." U rukopisu Levakovićevu, koga žalibože nejmamo u originalu, spominje isti blage uspomene muž, da je u kapeli sv. Ladislava s desne strani oltara (a cornu evangelii) do crkvenoga zida, upravo pod kipom sv. Ladislava, stojao stari spomenik sa sljedećim nadpisom: Hic jacet generosa domina Elisabeth magistri (njeki tu kraticu čitaju magnifici) Valentini, comitis zagrabiensis. Obiit anno MCC." Proti autenticetu toga nadpisa dâ se temeljito prigovoriti. Sačuvala nam se na sreću listina upravo od g. 1200 sa imeni dotičnih župana. „Jobagionum vero nomina, qui tunc aderant & testimonium gestis nostris (vojvode Andrije) perhibent, hec sunt: Mog. comes; Nicolaus, banus; Ata, comes; Martinus, comes; Cresen, comes & ceteri complures. Prestaldi vero duo Velceta de Gorra & Wrodislaus de Zagrabia." Zagrebačkim dakle županom nije bio g. 1200. Valentin već Vratislav; vojvode bo il kraljevi, kako nebrojene listine dokazuju, uzimali su vavjek za pristave bilo bane bilo župane. Iz XIII. stoljeća poznati su nam sljedeći župani zagrebački, i to: Vanleginus (1209.) Wakyas (1224.) Neemilus (1230.) Joance (1251.) Alexander (1252.) Inus ili Ivanuš (1266—1267.) Detricus (1269.) Hodus (1270.), nu Valentina nenalazimo medju njimi. Spomeniku dakle tomu nije točno označena godina, te je valjda za onim MCC stojalo još jedno il više brojnih pismena i tako bi spadao on u koje poznije stoljeće. Sličan slučaj imamo u spomeniku, koj je u crkvi sv. Petra u laškoj ulici dno žrtvenika sv. Ivana a glasi: (Hic) iacet A(nna) uxor Antonii Stacoarii, cuius anima in pace requiescat, † anno domini MCC." Tko nebi potanje izpitao bio taj spomenik, stavio bi ga bio takodjer u god. 1200, jer mu je jedna strana, gdje je bilo „hic" i nastavak godine tako umno odklesana, da se na prvi mah ni neopazi. Taj slučaj mogao bi biti i sa rečenim spomenikom Jelisavinim u stolnoj crkvi. Najviše što bi u prilog tomu spomeniku mogli učiniti, da ime župana Valentina potenciramo na Vanlegina, jer su ta imena njekako slična. Valengin, župan zagrebački, kako rekosmo, spominje se g. 1209, nu on se spominje takodjer g. 1247. i to kao živući, te bo godine nadarujuć Bela IV. kaptol zagrebački sa posjedom Gradyz na greču, veli „cuius montis partem quandam ad villam hospitum de Grecz, quandam vero ad Wanlegen novimus pertinere." Moglo bi dakle biti da je umrla Jelisava za živa otca, poslie pohoda tatarskoga. Drugo i samo krstno ime „Elyzabeth" nije obično u ovoj dobi, ono je modernim ovdje postalo istom poslie g. 1234. kada je naime kanonizirana Jelisava, kći Andrije II. Nu bilo kako mu drago, protiva jasnim

Digitized by Google

dokazom ovaj nejasan i okrnjen spomenik nemože dokazati, da je g. 1200. stolna crkva bila na istom mjestu, gdje i danas stoji. Napokon, da je stara stolna crkva na sasvim drugom mjestu stojala, nego-li što današnja stoji, svjedoče nam dva lista pape Honorija III. od god. 1223. (Fejer. III. v. I. p. 416. Theiner M. H. an. 1223.) koja pripoviedaju, da je za biskupovanja Stjepana I. zagrebačka stolna crkva požarom uništena, „quod vener. frater noster zagrabiensis episcopus, loci dioecesanus, ecclesiam ipsam incendio devastarat;“ a u drugom, kojim udjeljuje zagreb. prepoštu Primogenitu, navadja taj uzrok, jer „prepositura, quam in zagrabiensi ecclesia te canonice proponis adeptum, fuit incendio devestata.“ U drugoj dakle desetini XIII. vieka bijaše težko postradala stara stolna zagrebačka crkva, tako da je nastala potrieba da se nova gradi. Pita se sada, tko je to djelo poduzeo?

Ivan arcidjakon gorički, kanonik zagrebački živući u prvoj polovini XIV. vieka, (koj se je inače mnogo zanimao domaćom crkvenom povjesti), ubilježio nam je, da je biskup Stjepan II. († 1247.) gradio stolnu crkvu „ipsam ecclesiam cathedralem fecit edificari.“ Taj Stjepan II. bijaše „in auro & argento locuples valde, aliis etiam divitiis opulentus“ tako bo svjedoči o njemu spljetski arcidjakon Toma. To bi indi taj biskup mjesto stare i ognjem uništene stolne crkve počeo gradit novu crkvu t. j. pripravljao gradju, pa se s toga i smatra prvim utemeljiteljem stolne crkve. Njegov nasjednik Filip, bojeći se opet nasrtaja tatarskoga, bavio se je najprije zidanjem tvrdje Medvedgrada, a svršivši to, dao se na gradjenje nove stolne crkve, što mu je dozvolio i papa, kako jur napomenusmo, god. 1258., da stolnu naime crkvu, koja se hoće srušiti i na nesgodnom je mjestu, slobodno sazida na sgodnijem. U koliko je pako Filip uspio gradjom nezna se, nu na temelju spomenika mogli bismo uztvrditi, da je Filip dogradio današnje svetilište stolne crkve i u njem smiestio veliki žrtvenik, jer je njegov nasljednik Timotej posvetio god. 1275. samo žrtvenik sv. Petra i Pavla u sakristani, a u Kolovozu iste g. žrtvenik sv. Ladislava „ante sacristiam;“ god. pako 1284. žrtvenik na čast bl. dj. Marije na južnoj strani dogradio je Timotej, pa je i nove žrtvenike u njih posvetio, a pošto se posvetba glavnoga žrtvenika nepripisuje Timoteju, to bi indi stojalo što dokazivasmo, da je Stjepan II. pripravljao gradju za stolnu crkvu, njegov nasljednik Filip sagradio sriednji brod il današnje svetilište i u njem posvetio glavni žrtvenik; a Timotej istom da je dogradio dvie pobočne ladje t. j. kapelu sv. Ladislava i bl. dj. Marije, pa ga radi toga i hvali kralj Ladislav IV. „attendentes nichilominus piis consideracionis oculis devocionem venerabilis patris Thymothei, episcopi zagrabiensis, opere mirifico & plurimum sumptuoso, quasi dissolutam in sui corpore a primo fundamento ipsam zagrabiensem ecclesiam reparantis.“ Punim pravom pripada Timoteju ta slava, da je od temeljnoga kamena ponovio stolnu crkvu, taj bo sagradi sakristanu i dvie velike pobočne kapele, a valjda poljepša i Filipom sagradjeno svetilište. Ivan arcidjakon gorički, koj se je svakako rodio za vlade Ladislava IV. i biskupovanja Timotejeva, koj je i gradjenje stolne crkve mogao vidjet, a doisto je od suvremenika o njem slušao, hvali takodjer Timoteja radi poljepšanja stolne crkve, ali ni najmanje nespominje, da bi on stolnu crkvu sam iz temelja podignuo bio, veleć „qui (Thimotheus) laudabiliter prefuit ecclesie, quam in diversis ornamentis & vasis argenteis dotavit“, a za gradju ga valja za to toliko nehvali, što je Timotej započeto tudje djelo samo dovršio.

Napokon ako samu onodobnu stolnu crkvu t. j. današnju sakristanu, kapelu sv. Ladislava, svetilište i kapelu bl. dj. Marije ili izvana ili iz nutra točno pregledamo, nigdje nećemo naći ni najmanji kamećak ni najmanji trag, koj bi odavao, da je ona kada u tom najstarijem svojem dielu oštećena bila ili dapače da bi se i srušit htjela. Ta strana upravo kao da je iz jednoga komada iztesana, nikada nije bila popravljana, jer se pozdnije popravljanje nikada neizvede tako, da se nebi moglo opaziti.

Zaključujući tu razpravicu ostajemo kod toga mnienja, da je ona stara stolna crkva, u kojoj je Ladislav utemeljio biskupiju, stojala u starom Zagrebu t. j. kod potoka Cirkvenice il Medvešćaka, a ovu današnju i na tom mjestu da su počeli graditi oko polovine XIII. stoljeća.

Je-li vlast državna dužna vjeru braniti i podupirati?

(Piše Ivan Krst. Kuček.)

II.

(Dalje.)

To zahtieva ne samo sreća družtva nego i interes priestola.

Čujmo, što u tom pogledu glede vjere — i to katoličke — govori prvi konzul Francezke Bonaparte: „Moje je uvjerenje, da je kat. vjera jedina, koja može dobro uredjeno družtvo sretnim učiniti i temeljne stupce države poduprieti. . . . . Novija filozofija nastojala je svimi na-

*

Digitized by Google

čini Francezku uvjeriti, da je katolička vjera nepomirljiva neprijateljica svakoga demokratičkoga sistema i republikanske uprave. Odtale grozno progonstvo, kojim se je francezka republika ogriešila proti vjeri i njezinim službenikom. Odtale okrutnosti i strahote, kojim su se izvrgli nesrećni narodi. Žalostno izkustvo podučilo je Francezku i uvjerilo, da se nijedna vjera ljepše slagati nemože sa različitimi formami državne uprave, nego katolička. . . . I ja sam filozof, pa znadem, da u družtvu, bilo kakovo mu drago, nijedan čovjek kriepostnim i pravednim smatrati se nemože, koji nezna, odkuda je i kamo ide? Um sam po sebi nemože nas o tom umiriti. Bez vjere tapa čovjek po tmini, a katol. vjera jedina je, koja mu istinski i temeljito kaže njegov početak i zadnju svrhu. Bez morala družtvo naše obstojati nemože. Budući pako neima morala bez vjere, to državi trajnu i čvrstu podporu da je samo vjera. Družtvo bez vjere nalikuje ladji bez kompasa. Takva ladja nezna puta, nezna pogoditi luke. Družtvo bez vjere u vječnoj je borbi. Ono osjeća u sebi sve strahote ratne; jer ga biju i njim neprestano drmaju udarci najžešćih strasti, koje će ga rinuti u ponor skvarenja, te prije ili kasnije — ali sigurno upropastiti. Francezku je poučila njezina nesreća. I ona je otvorila teda negda oči i upoznala, da je kat. vjera ono sidro, o koje se u dan bure najsjegurnije osloniti može. S tih razloga zovnula ju je u krilo svoje natrag. A ja neću tajiti, da sam tomu liepomu djelu i sâm dosta doprinesao. . . . . To su moji nazori o katol. vjeri. Neka se štampaju i občinstvu do znanja stavljaju ne samo po Italiji i Francezkoj, već po cieloj Evropi.“ [1]) Tomu netreba komentara.

Kad se je za njegova carevanja zaiskala dozvola, bi-li se slobodno štampala cjelokupna djela bezbožnih iluminata prošloga vieka, zabrani Napoleon novo izdanje Aeleć: „Nisam dosti jak, da upravljam pukom koj Rousseaua i Voltairea čita.“ Gospodar carstva, komu na rieč spreman stoji milijun vojnika — diktator Evrope, pred kojim se trese lice zemlje, priznaje evo, da neima snage upravljati pukom, komu je iz srca iztiskana vjera. U istinu rieč velika! Proniknuo je dobro silni duh Napoleonov cielu upravu i način vlade, upoznao, što samo veleum upoznati može, pravo načelo družtvenoga reda, da bez vjere neima družtva niti vjere bez družtva.

Ireligiozna struja udara silom i hukom na vjeru. Neopre-li joj se vlast državna, od velika bi mogla biti zamašaja za priestol. Zmaj revolucije, koj ju podpiruje, čim premah preuzme, neće uztražiti u svojem bjesnilu ili popa ili kralja, nego dajte i kralja i popa. Kukavna je dakle kombinacija bacati mu u ždrielo popa u nadi, pošteditі će kralja. Kralj samo poslie svećenika na red dolazi i to je cieli profit. — Kukavno je ali i kažnjivo sredstvo, izvrgavati ljudskoj strasti vjeru, da se smiluje politici; pušćati narodu, neka strese sa sebe breme božje, tobože laglje će se sklonuti, da zaprti jaram čovječji.

Narod, koj se nepokorava Bogu, nepodnosi niti vlasti čovjeka. Narod, u kojega neima vjere, neda sobom niti upravljati.

Živi i grozni dokazi, da je tako, treptili su Napoleonu još pred očima. S toga nije niti čudo, da je velike one rieči izustio; jer interes države i priestola zahtieva braniti vjeru.

(Konac će slieditі.)

[1]) Taj govor držao je Napoleon na 5. Lipnja 1800 u Milanu, podpisao ga vlastitom rukom, i dao pod štampu. Univers. —

Stanje katoličke crkve u Švajcarskoj.

Novovječni neprijatelji Isusovi u Švajcarskoj dobro shvatiše onu izreku sv. pisma: percutiam pastorem et dispergentur oves gregis — jer su izagnali dva biskupa, a kleru i laikom zabranili imati s njimi ikakvo općenje. Mermillod apostolski vikar genevski izagnan je u francezki Ferney, a Lachat biskup baselski skinut je sa svoje časti; kler pako i puk rečenih biskupa stavljen je na muke. Vriedno je, da potražimo tomu uzroke i povode, jer tko zna, nećemo-li sličnih prizora dobiti i drugdje; neprijatelji bo Isusovi nemiruju.

Uzrok je svemu današnji liberalizam, koj nevjeruje nikakve vjere; komu je Isus puki čovjek, i katol. crkva puka ljudska institucija; komu je liberalna država jedini najviši auktoritet, nad koga neima drugoga ni na nebu ni na zemlji. Povod je proglašenje dogme papine nepogrešivosti; pioniri pako neprijateljem i najžešći napadači na crkvu, najpače na papu i biskupe, to su tako zvani stari katolici i liberalni katolici. Ogledajmo prije duh i nastojanje ovih ljudi, pa onda da vidimo, što su stvorili u Solothurnu, što li u Genevi.

Pod konac lanjske godine zaputi se poznati starokatolik breslavski profesor Reinkens njemačkom Švajcarskom, da ondje svojimi govori zapali zublju crkvenoga prevrata. Žalibože to mu je za rukom pošlo, jer je našao dosta sgodne materije u duhu ondješnjih liberalnih katolika. Biskup baselski Lachat izobćio je naime bio župnika u Starkirch-u Gschwinda porad tvrdokorna odpora proti dogmi papine nepogrešivosti. To je diglo na noge ondješnje liberalce, a ovim još priteče u pomoć profesor Reinkens. U Oltenu učiniše veliku skupštinu, oni kažu od 2000 članova, te stvoriše medju ostalim sljedeće zaključke: 1. Da se stvore posvud zadruge, koje će raditi proti jezuitskomu zarobljivanju sviesti. 2. da nepriznaju nego samo one za svećenike, koji su proti dogmi nepogrešivosti. 3. da se država pobrine za višje znanstveno naobraženje svećenstva, kako bi se uzmoglo dići nad ugnjetavanje. 4. da se biskupska jurisdikcija ima

Digitized by Google

ukinuti, a biskupske dužnosti da vrše drugi za to zvani duhovnici. 5. Krajna pako svrha svemu gibanju da jest: da se opet sjedine svi članovi kršćanskih crkava pod symbolom: Mi svi vjerujemo u jednoga Boga. — To je dakle vjera, to-li nastojanje starih i liberalnih katolika u Švajcarskoj! Oni nevjeruju papine nepogrešivosti, što dakle vjeruju? Ništa specifično kršćanskoga; barem neizpoviedaju javno, nego samo to, da je jedan Bog; što može svaki poganin i židov. Crkva pako, u kojoj nebi bilo ni pape ni biskupa, nego samo obćine, koje bi same namješćale i skidale svoje svećenike, zar bi to bila stara katolička crkva?! Reinkens je sám prvi svoj govor u Oltenu ovako završio: Ako vas tko zapita, s kim hoćete držati, sa namjestnikom papinim biskupom Lachatom, ili pako s apostolom Gschwindom, odgovorite veselo: s apostolom Gschwindom. Neznači-li to rušiti temelje crkve? Sad poznamo te stare i te liberalne katolike. Daj im samo moć, pa će oni svoje pakleno djelo razorenja vršiti. A drzoviti su a revni su ti ljudi tim više, čim su mlitaviji pravi katolici; pa još drzovitosti njihovoj pritiče u pomoć državna sila.

Proti izobćenju župnika Gschwinda upraviše naime liberalci peticiju na vladu solothurnsku: neka proti nezakonitom postupanju crkvenoga auktoriteta uzme u zaštitu župnika. Toj se je peticiji odazvala vlada naloživ poglavarstvu oltenskomu, da župnika Gschwinda u vršenju njegovih službenih funkcija štiti proti svakomu tko god bio. a svakomu drugomu svećeniku da prieči vršiti crkvenu službu, tko bi ju htio vršiti bez dozvole zakonitoga župnika. Ali se učini i više. Poticanjem naime solothurnske vlade sasta se dne 19. Studenoga prošle godine tako zvana diecezanska konferencija, koja pozva biskupa na odgovor. Valja naime znati, da baselska biskupija obuhvaća katoličko pučanstvo sedam kantona, naime Solothurn, Luzern, Bern, Zug, Aargau, Thurgau i Basel. Stolica i kaptol jest u Solothurnu. Pojedini kantoni su malo ne suvereni te jedan od druga neodvisni. Budući pako da imaju svi zajednički jednoga samo biskupa, koj se zove baselski: kad se radi o namještanju novoga biskupa, ili o kakovu činu, koj se na isti način tiče svih kantona, onda se sastanu delegati od svih kantonalnih vlada, od svake po jedan, dakle ukupno sedam, što se zove diecesanska konferencija. Sastala se je dakle 19. Studenoga takova konferencija u Solothurnu i zaključila: da nepriznaje dogme papine nepogrešivosti, i da odriče pravo biskupu koga radi nevjerovanja te dogme izobćiti; za to da ima biskup exkomunikaciju izrečenu proti župnikom Egli i Gschwindu opozvati, te svoje postupanje u roku od tri tjedna opravdati — pod prietnjom, da će konferencija izreći sedisvakanciju! Biskup je odgovorio 16. Prosinca dostojanstveno, kako je valjalo, odbiv od sebe potvore i neopravdane zahtieve konferencije; napose da o dogmi suditi nespada na konferenciju, pošto je ta stvar sudjena na generalnom koncilu; a ona dva župnika da će rado odrešiti s papinom dozvolom, ako se pokaju i vrate k svetoj katoličkoj vjeri te po mogućnosti poprave učinjenu sablazan. Na prietnju pako konferencije odgovori ovom upravo apostolskom izjavom: Od malih sam nogu naučio više se bojati Boga nego ljudi. I sada neću da budem izdajica svojih dužnosti, samo da se ugnem kakovim mukam i patnjam; neću da činim nevjeru napram crkvi, i sablazan napram mojim diecesanom i katolikom ciele Švajcarske, navaliv na sebe sramotu pastira nevjerna svojoj dužnosti. Radje smrt, nego-li sramotu. Potius mori, quam foedari.

Taj odvažni odgovor pobuni liberalce, pobojaše se, da nebi morda konferencija pred biskupom uzmakla. Za to su joj dovikivali, da se neboji, nego da odvažno napried ide. I sastade se opet konferencija na 28. Siečnja od svih sedam kantona, i zaključi: 1. da se opozivlje državna privola dana biskupu Lachatu za posjednuće biskupije, te tako izriče sedisvakancija. 2. da mu se zabranjuju u kantonih biskupske funkcije, i dohodci sequestriraju. 3. da mu se odriče biskupski stan u Solothurnu. 4. da se pozove kaptol, neka izabere kapitularskoga vikara. Proti tim zaključkom prosvjedovali su zastupnici kantona Luzern i Zug; konferencija dakle nebiaše složna. Luzern i Zug su naime katolički kantoni i vlada im je katolička, dočim su kantoni Bern, Aargau, Thurgau, Basel pretežno protestantski; Solothurn je ravno s veće strane katolički, al vlada mu je antikatolička. Akatolici dakle učiniše katolikom silu, i skinuše im biskupa. Da je po sili a ne po pravu, lasno razumije svatko, tko išta zna kanoničkoga prava. Baselskoga biskupa bira kanonički jedan dio baselskoga kaptola, koj se zove senat; konferencija daje samo svoj placet; pa iz ovoga placeta izvodi konferencija pravo, da može jur priznana i ustoljena biskupa skinuti, a to bez kanoničkih razloga, bez suda, bez sv. stolice! Gdje se god prelati namješćuju kanoničkim izborom, imaju obično vlade pravo, da od kandidata izključe one, koji joj nisu po volji. Tako i u Švajcarskoj. Diecesanska konferencija nije bila izključila Lachata, ona mu je dala svoj placet, on je kanonički izabran, izbor je od sv. stolice odobren, vlade kantonalne priznavale su ga sve do najnovijega doba: sada mu na jednoć uzkratiše državno priznanje; i ne samo to, nego ga upravo skinuše s biskupstva, izdaše toga radi proklamaciju na kler i puk, a kaptol pozvaše, da bira za vrieme kapitularnoga vikara! Proti tomu postupku prosvjedovao je zastupnik luzernski Kopp u ime svoje vlade: da ona nepriznaje diecesanskoj konferenciji, dotično većini diecesanskih zastupnika kompetencije da biskupa skine, ili opozvavši dani prije izbora placet izreče sedisvakanciju. Temeljni ugovor medju diecesanskimi kantoni, njihov konkordat sa svetom stolicom, i papina bulla „Inter praecipua“, koju su dotični kantoni prihvatili, proglasili te u zakonik kantonaln primili, da im ravno daje pravo izključenja prije izbora ali nipošto nepridržaje pravo opoziva.

Proti sili diecesanske konferencije učinio je biskup Lachat utok na savezno vieće, dokazujući kako diece-

Digitized by Google

sanska konferencija neima prava biskupa skidati i kako je onaj zaključak već s toga ništetan, što su proti njemu prosvjedovala dva suverena katolička kantona, Luzern i Zug. Kaptol baselski odbio je takodjer, kako je morao, zahtjev da izabere kapitularnoga vikara, jer stolica biskupska nije nipošto izpražnjena. Kler i puk katolički počeo je svuda prosvjedovati proti zaključkom diecesanske konferencije izjavljajuć, da priznaje jedino zakonitoga biskupa Lachata. Liepo reče kler solothurnski: skinuće biskupa s časti od strane državne vlasti dosad je stvar nečuvena, i težka povreda zakonâ crkve, te nevaljalo i ništetno. Tko bi takov zaključak državne vlasti hotio priznati te se odreći svoga biskupa, sam bi se izključio kako od saveza s biskupom, tako od saveza s rimokatoličkom crkvom, te se exkomunicirao. Radje smrt, nego-li sramotu. Mi izjavljamo dakle smierno, ali odvažno: 1. da jedino prečastnoga Eugenija (Lachata) priznajemo za zakonitoga biskupa; 2. da nećemo u stvarih crkvenih paziti na nikakov drugi glas, van na glas svojega zakonitoga pastira; 3. da s toga nećemo da prekinemo službeno obćenje s našim prečastnim biskupom Eugenijem, i da ćemo kao dosada sve njegove naredbe i izjave puku proglasiti. Pa to izjaviše ti vriedni svećenici svi vlastoručnim podpisom. Što će sada učiniti vlada? Popustit će zakonu i pravu i vjerskoj slobodi? Ne ona će činiti i dalje silu.

Usljed one izjave senata baselskoga, da neima razloga birat kapitularnoga vikara, odlučila je diecesanska konferencija 15. Veljače: da neće ni ona imat razloga dalje uzdržavati u Solothurnu kanonički senat, ako ovaj u svojem odporu uztraje. Solothurnska pako vlada dignu na noge svu svoju kantonalnu vojsku usljed gore rečene izjave solothurnskoga svećenstva, kan da prieti buna. Sbilja je indigniran kler i puk, te se skupljaju podpisi, koji traže revisiju ustava; to bi vlada rado zapriečila i vojskom slobodne katoličke gradjane zastrašila. K tomu je pozvala svećenstvo, da se u roku od osam dana radi one svoje izjave opravda; taj je rok jur na drugih osam dana morala produžiti. Moći će čekati i duže na opravdanje; ako ga pako dobije neće joj jamačno biti po ćudi.

Katolici švajcarski imaju silna razloga, da stoje čvrsto uz svoje biskupe, i da se nedadu nikakvom silom zastrašiti i lukavštinom prevariti. Očita bo težnja liberalaca i starokatolika jest stvoriti nekakvu n a r o d n u neodvisnu crkvu. Za to neće da znaju za papu, za to biskupe skidaju i gone, za to je diecesanska konferencija baselska pogazivši faktično ugovor od g. 1828. zaključila podvrći ga revisiji, i u to pozvati kantone genevski, tessinski i druge katoličkoj vjeri i crkvi neprijateljske. Za to su razne peticije i mocije, da se papin poslanik iz Švajcarske ukloni. No katolici uvidjaju pogibelj što im prieti. Svi švajcarski biskupi čestitali su Lachatu na njegovoj čvrstoći i odvažnosti; odasvuda dobiva on adrese od klera i puka. Deset tisuća katolika Jurana, spadajućih na bernski kanton, prosvjedovalo je proti zaključkom diecesanske konferencije, te se tvrdo zauzelo za svojega biskupa. U Thurgauu i Solothurnu traže katolici pučku skupštinu hiljadami. List Lachatov o korizmenom postu pročitan je posvuda, i u samom Bernu, uzprkos zabrani diecesanske konferencije. U obće stvar katolička ondje okreće na bolje, ko što svigdje, gdje katolici hoće da odvažno zahtievaju i brane svoja prava. (Konac sliedi.)

Dopis.

I z V o ć i n a. Dopustite mi, da u Vašem listu podam izraz veselju moga srca, što mi je župna crkva dobila velik i krasan ures. Dne 11. Kolovoza g. 1872. jeknuše prvi put orgulje u starodrevnoj crkvi voćinskoj, a na malu Gospojinu, kada se ovdje prošćenje obdržava, nagrnulo je toliko ljudstva čak iz daleke podravine ovamo, da se ni najstariji ljudi nespominju, da je ikada toliko svieta bilo na prošćenju. Radi same stvari hoćemo da nešto o koru a osobito ob orguljah na pohvalu orguljara reknemo. U obće odgovaraju kor i orgulje svojom vanštinom posve štilu crkve. Galerija kora sa grupami vitkih pilova, na kojih kor počiva, daju crkvi imposantnu milovidnost, a na gledaoca čine veličanstven utisak. Kor je vrlo prostran, a svoju veličanstvenost ima zahvaliti jedino veličini crkve, koja je toli u pogledu višine, koli dužine dosta ogromna. Orgulje su posve u gotičkom štilu izradjene i to po orguljaru Josipu Angster-u iz Pečuha, koj već od djetinstva dobro hrvatski (bunjevačko-srbski) govori; ter koj polučivši po Njemačkoj, a osobito u Parizu kod nekoga glasovitoga orguljara obilna znanja, sada od nedavna vremena po svoj Ugarskoj na glas dolazi. Njegov sistem u gradnji orgulja jest taj. 1. Krupni glasovi (Achtfusston) uzimaju premah, odkud milozvučje njegovim orguljam; jer time se glasovi mixture ukazuju kano alique — glasovi. 2. Intonacija je jednako razmjerna glas po glas u jednom te istom registru; piski progovaraju istodobno, imadu jednak karakter, a razlikuje se svaki glas jedan od drugoga. U cielosti (in pleno) zvuči punoglasno bez vrištanja. 3. Mekanika je po najnovijem načinu izvedena; ter se niti kod najtišega sviranja nečuje u prebiranju klepetanje. U obće se pako vrlo lahko svira kano na kakvu koncertnom stroju. Mješina je takodjer po najboljem pneumatičkom systemu sagradjena, čime orgulje dobivaju jaku i opet razmjernu struju vjetra. Osobito je provod vjetra izvrstan. 4. Najznamenitiji kano i najnoviji pojav u njegovih orguljah je ipak to, što orgulje imaju „total crescendo“, što je za valjana orguljaša od neprocienjive vriednosti; jer si može jednim pritiskom noge pri svakom registru tako ublažiti glasove, da se u gdjekojih slučajevih ugodan utisak neda opisati. A što je još važnije, dá se crescendom pristediti takovih registra, koji bi inače stojali skupih novaca. U obće imaju orgulje Angsterove u razmjerju prema kolikoći registra puno više punoće glasa nego orgulje

Digitized by Google

obične konštrukcije sa istom kolikoćom registra. Jednom riečju: orgulje voćinske imaju — osim crescenda — samo 8 registra; ali ne samo da odgovaraju veličini crkve, nego će se svakomu tko ih čuje bud u crkvi, bud s vana činiti, da su velike orgulje. Mi smo s toga s orguljami preko nade zadovoljni, a poznavaoca svakoga upućujemo, neka ih ide gledati, pa će se osvjedočiti, da ih nismo ni s daleka onako opisali, kako se očima i sluhu ukazuju. Svjedok su ovoj našoj izjavi neki bolji orguljaši s daljih strana, koji su njihov ustroj razvidili. Mi pako s naše strane ne samo zahvaljujemo orguljaru Angsteru za njegovo djelo, koje nam resi crkvu; nego ga takodjer svakomu toplo preporučamo; jer on nije samo obični mekanički graditelj orgulja, nego je u pravom smislu vještak, koj pri svakoj gradnji svoj poso usavršiva, ter neprestano o novih izumih svoje struke umstvuje. Ujedno izričemo našu zahvalnost svim a osobito visokim darovnikom, koji su znatnimi svotami pripomogli, da se je ovoj najsiromašnijoj crkvi moglo nabaviti ono, česa bez njihove milosrdne darežljivosti nikada morda nebi bila postignula.

U Voćinu dne 5/3. 1873.

Dragutin Dauer, župnik.

Viestnik.

Djakovo. Prošloga tjedna vratio se je iz Rima u povoljnom zdravlju preuzviš. g. biskup djakovački J. J. Strossmayer. Svigdje dočekivan s osobitim štovanjem morade u Pečuhu izkusiti psinu ondješnjih derana, koji mu učiniše mačju muziku, tobože da je neprijatelj Ugarske, za to što je velik prijatelj svoje domovine i svoga naroda.

Njemačka. 10. o. mj. počela je u Berlinu razprava u gospodskoj kući o poznatih zakonskih predlozih glede crkvenih stvari. Sám Bismark stupio je za nje na borište, moleći, da kuća državu osjegura proti pogibeljnomu katoličkomu organismu. Pitanje da nije religiosno nego političko. Izgledi su svakako za vladu dobri, jer kako piše konservativna „Kreuzzeitung“, konservativci viču i psuju na one predloge, ali se neznaju čvrsto odlučiti i tvrdo proti njim ustati. — Dočim se jedni zakoni kroje proti katoličkoj crkvi, drugi se izvršuju. Jezuite su prognani iz čitavoga obsega njemačkoga carstva, sad dolaze na red redovi njim srodni. Kano takove naznačila je u bundesrathu pruska vlada: redemptoriste, lazariste, školsku braću i školske sestre, zadruge ženske presv. srca Isusova, marijanske kongregacije medju učećom se mladežju itd., jednom riečju sve redove i kongregacije, što su nikle u novije vrieme, te odgovaraju njegovim potrebam i po tom za vjeru i crkvu, za državu i čovječanstvo spasonosno djeluju. Ali da, to su krasni rodovi one katoličke crkve, koju bi Bismark s liberalci želio uništiti. — Kraj toga je ugodno gledati, kako pruski sudovi katolike odrešuju, koje je vlada i sam Bismark osvadio s uvrede veličanstva. Grof Ferdinand Hompesch-Bollheim i baron Boeselager tuženi su pred sudom bonnskim, što su u ime katoličkih zadruga njemačkih papi telegramom čestitali na njegovoj allokuciji od 23. Prosinca. Sud ih je proglasio nekrivimi.

Poznanj. Ovdje kano da će najprije buknuti. Proti odredbi provincijalnoga školskoga kolegija od 16. Studenoga pr. god., da se u svih viših učilištih ove provincije, izuzevši samo najniže razrede gimnazija u Poznanju i Ostrovu i realke u Poznanju, ima vjera predavati samo u njemačkom jeziku: proti toj naredbi prosvjedovao je nadbiskup poznanjski Miecislav Ledochowski okružnicom na svoj kler od 23. Veljače t. g. „Poznato je, veli nadbiskup, i meni i vam, da je katolička školska mladež na viših učilištih, ako se izuzmu učilišta u Dt. Crone, Schneidemühl, Meseritz i djelomice u Brombergu, poljskoga poriekla i da poljski govori. Isto nam je tako poznato, da se na tih učilištih, izuzev oba ondješnja gimnazija ad st. Mariam Magdalenam i realku, zatim gimnazij u Ostrovu, gdje se u nižih razredih i poljski uči, sve predaje samo na njemačkom jeziku. Držeći to dvoje pred očima, lahko ćemo se uvjeriti, da naredba provincijalnoga školskoga kolegija zahtieva, da se sva skoro mladež, koja je jedino poljskomu kano svomu materinskomu jeziku podpuno vješta, uči najvažniji predmet, religiju, samo u njemačkom jeziku, koj najmladji učenici nimalo, a stariji samo ponešto razumiju.“ Naglasujuć nadalje, da na duhovnu oblast spada propisati način, kako se ima naučati vjera, čudi se nadbiskup, kako je mogao školski kolegij tu naredbu izdati nedogovoriv se s njim. Zato se je nadbiskup obratio neposredno na cara moleći ga, da učini, da se vjera ondje samo uči njemački, gdje je mladež tomu jeziku vješta, kano što u Dt. Crone, Schneidemühl, Meseritz i stranom u Brombergu. Ali on nedobi odgovora. Znajući nadbiskup, da se vjera predaje zato, „da si ju mladež prisvoji, a ne da se nauči njemački jezik; da se vjeronaukom mora ne samo prosvietliti um objavljenimi istinami nego i uzplamtiti srce, da ih obljubi, a da se to može samo materinskim jezikom, koj mladež i razumije i ljubi:“ zato odredjuje u prkos naredbi provincijalnoga školskoga kolegija sljedeće. 1. Svećenici moraju podučavati mladež u nižih razredih u onom jeziku u kojem i dosada, na ime u materinskom jeziku većine učenika. Ima-li u učilištu, gdje se mladež uči poljski, manjina njemačkomu jeziku vještih učenika, to je učitelju vjere prepušćeno toj manjini predavati vjeru njemački. 3. Budući da je poljska mladež u viših razredih na toliko u njemačkom jeziku izvježbana te može bez prevelika napora pratiti i njemačko predavanje, budući da su već u nižih razredih imali priliku najglavnije se stvari naučiti; budući da izpit zrelosti i onako moraju položiti njemački, zašto im je neko vježbanje koristno: s tih razloga dozvoljava nadbiskup za vrieme tako težkih okolnosti, u kojih se tlači sloboda

Digitized by Google

sviesti, koje će se, ako Bog dá, skoro na bolje promieniti, da se u viših razredih predaje vjera njemački.“ — Bura je već buknula proti nadbiskupu, mi ćemo njezine posljedice u svoje vrieme priobćiti štiocem.

R i m. Dne 10. Veljače prigodom beatifikacije blaženoga Benedikta Labré i Andreja Borgia, kapucina u Siciliji, držaše sveti otac sljedeći liepi govor: „Gospodin je uviek divan u namjerah svojih. On je početnik ove crkve, toga velikoga, liepoga, neumrloga djela ruku svojih, i neprestaje nikada podupirati ju u svih vremenih, u svih okolnostih, u sried svih bojeva. Tâko ju je on čuvao — kako smo još jutros čitali u svetom evangjelju — u trećoj, u šestoj, i u devetoj uri; on ju je čuvao do jedanaeste ure, koja je može biti naša. (Te rieči svetoga otca dojmiše se živo svih prisutnih.) Bog ju je branio s početka, kada su ju progonili biesni tirani, tomu biesu opostavio je on hrabrost mučenika, hrabrost, koja je ojunačila srca bojazljivih i slabih te pomnožala broj učenika Kristovih. On ju je branio proti preuzetnoj drzovitosti krivovjernika, on joj je podielio velik broj svetih i učenih učitelja crkve, tih hrabrih borioca za crkvu, koji su krive učitelje barem osramotili, ako ih i nisu mogli na pravi put obratiti, te su ujedno bili vjernikom prava luč istine i pravednosti, učvršćujuć ih u vjeri. On ju je branio, kad su ju htjeli uništiti slobodoumjem i strastmi; onda im je opostavio čistoću djevica, ustrpljivost izpovjednika, množinu svetaca, koji su svoje nebesko poslanstvo izpunili na zemlji.

Gospodin neprestaje niti danas braniti svoju crkvu. Ali koj je njezin glavni neprijatelj, proti kojemu se mora boriti? Nevjera! Proti toj nemani ima jedno samo oružje: dobar duh, religiozna čvrstoća puka. I vidj, Bog nam je podao ovo oružje u obilnoj mjeri. Tko se opire napredovanju nevjere, toj kruni svega zla? Ne opiru se moćnici, mudraci toga svieta, ne, nego savkolik puk, koj je crkva uvjek ozivala dičnim imenom „plebs christiana.“ Puk pobija tu nevjeru čestim hodočašćenjem, polazenjem crkava, hvaljenjem Boga; pobija ju čestim pristupanjem k stolu Gospodovu, vršenjem diela ljubavi, pobožnimi zadrugami, kojim je cilj slaviti svetkovine, njegovanjem bolestnika, podupiranjem udovica i sirota: riečju svimi načini vršeći dobro. Nuto taj toli sveti, toli dobri duh, kojim dišu narodi, i on je djelo božje; on je zarukom, da Gospodin crkvu svoju brani i u današnje toli tužno vrieme. A znate-li, s koje se strane može najlaglje spoznati ovo čudo božje? U čestih, može se reći, mnogovrstnih prigodah, koje je Gospodin u to zadnje vrieme podao ovoj svetoj stolici, da ga časti proglasujuć njegove sluge svetimi ili blaženimi. I u istinu što je tim postignuto? Slavljenje tih svetaca razširi se po svoj Evropi i po svem svietu; neima kraljestva, neima skoro pokrajine, koja nebi imala svoga svetca; prigodom kanonizacije ili beatifikacije posvećuju se crkve u domovini svetčevoj obilnije nego obično; vjernici, njegovi sugradjani, upravljaju svoje molitve na njega, štiju njegov život i ugledavaju se u njegov primjer. Ali to pobožno micanje nije samo ograničeno na onu srećnu pokrajinu, gdje je svetac ugledao svjetlo: svi se kršćani zanimaju njegovimi akti, njegovim načinom življenja, njegavimi kriepostmi i čudesi. Oni promatraju sve to, te borave tako reći u novoj, nebeskoj atmosferi, koja je vrlo različna od one, koja ih obično okružuje. Oni se trse toga svetca nasljedovati i njegov ih primjer u vjeri učvršćuje. Tu možemo vidjeti, što Gospodin čini u naše vrieme za crkvu, da sviet uvidi, da je vrag nadjačati nemože, radio on što ga je volja; jer obstoji viša moć, neizmjerno uzvišenija od njegove, i ova brani crkvu proti svim navalam. Sada imamo opet dva nove sluge božje, koji nam dolaze na pomoć u boju proti modernoj bezbožnosti. Oni dolaze, okruženi sjajem svojih heroičkih kriepostí, da obore opačine toga stoljeća: oholost, lakomost i razbludnost. *Oholost*, koja nepriznaje drugoga Boga nego razum; *lakomost*, kojoj je materija bog; *razbludnost*, koja se nasladjuje u blatu nečistoće. To su tri diela drva nepravednosti; oholost mu je korjen. lakomost deblo, a razbludnost grane. U sjeni toga drveta počivaju najružnije zvieri toga svieta, na njegovih se granah ljuljaju noćne ptice i ptice grabilice. Ova dva sluge boriti će se za crkvu; poniznošću svojom pobiediti će oholost; siromaštvom smrviti će lakomost, a čistim svojim i strogim životom izvojevati će pobjedu nad razbludnošću. O vječni otče i svemožni, kako si divan u milosrdju svojem! Crkva će se dakle poljepšati i razveseliti pomoćju ovih dvaju novih borilaca. Dà, crkva, premda usried najgroznijih protivština neuzdržaje koraka svojih, ona ide žurno napried na putu kriepostí; crkva dakle, čije se ime proklinje, moli za hulitelje; crkva, mržena i prezirana od onih, koji je nepoznaju, diže oči svoje k nebu te moli: prosti ovim nesrećnikom, jer neznaju što čine. O da, ova crkva zna prašćati, Gospodin joj je podielio dovoljno milosti k tomu: ona prašća, ona moli za svoje progonitelje; ali kada se radi o tom, da brani vječna načela pravednosti i religije, i da štiti blago svetosti, koje joj je povjerio Bog; o znajte, najviši pastir ove, crkve, premda nevriedan, nesklanja glave svoje pred progoni svieta i vraga, on nesklanja glave svoje, makar ju morao ostaviti pod sjekirom krvnika. (Prisutni su duboko ganuti i uzrujani.) Zato molimo se Bogu i hvalimo mu za ova nova dobročinstva, koja nam podieljuje, i prosimo ga, da nas neostavi. Sigurno on neće na svoju crkvu zaboraviti, premda se nekim ljudem čini, da nas je taj čas zaboravio; o ne, Bog neće prestati paziti na crkvu svoju, čistiti ju i posvećivati. Medjutim molimo se Bogu, da nad crkvu izlije obilno blagoslov svoj; a budući da jedan ovih svetaca pripada Francezkoj a drugi Italiji, zato molimo Boga, da osobito ova dva naroda blagoslovi. Blagoslovio on državnika, koj upravlja francezkom, te ga uvjek na bolje svjetovao. Molimo za one, koji vladaju Italijom, neka bi opetovao Bog one rieči, koje je nekoć izrekao stvarajuć sviet: fiat lux: neka bude svjetlo, da se povrate iz one duboke propasti, u koju su se uvalili, iduć u najgušćoj tmini i najburnijoj noći. Blagoslovio Bog one milijune Franceza i Talijana, koji ostaju vjerni u vršenju svojih dužnosti; koji podižu ruke svoje i govore Gospodu: miserere nostri, miserere nostri: smiluj se nam o Bože, smiluj se nam! Gospodin blagoslovio vaše suradnike u vršenju vaših dužnosti, a budući da na mojih, siromaka starca, ledjih leži težko breme, zato bi i ja mogao blagosloviti; si senex portat, puer regat, kano što stoji u oficiumu. Neka dakle bude s vami Isus Krist; neka bude s nami, i neka nam podieli potrebnu jakost i hrabrost, da branimo prava crkve; neka nam podieli ustrpljivost u podnašanju neprestanih kušnja i navaljujućih na nas nevolja. Dao Bog, da ovaj blagoslov sidje na me, na vas i na sve, koje sam već spomenuo.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 12.] U Četvrtak, 20. Ožujka 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VI.

Duševna djelovanja.

Čuvstva.

Čitajuć Darwina o duševnih pojavih u životinjah, kako on njihov život slika, njihova duševna djelovanja razabire i prispodablja s ljudskim životom, lasno bi te uputio, ako nisi jako vješt u mudroslovju i svestrano izobražen, da životinja nije drugo već prva slika čovjeka, koju je narav malo po malo usavršila. Osobito ako si nagao u sudu te nerazmišljaš mnogo, koliko vriedi znanstveno koja misao, onda će ti Darwin tako vješto i liepo svoje misli predstaviti, te nećeš ni slutiti, da bi mogle biti neistinite. Pače ako se nisi priučio neutrudljivim naporom dane i dane samo o jednom zamršenom pojavu narave razmišljati i u njezine tajne dubljine višeput zaroniti, makar kadikad bez uspjeha, onda nećeš moći sám uvidjeti, što je u njegovih mislih istinito, dvojbeno, što pako nimalo valjano. Darwin je sve svoje misli i nazore tako mudro udesio, kao što on sam priznaje [1]) da idu uviek u prilog njegovim načelom, i da pristaju uz njegov sustav. Mi ćemo dakle redom sva duševna djelovanja životinja iztraživati, da vidimo, što se može iz njih znanstveno zaključiti. Nećemo se strogo držati znanstvenoga sustava psychologije niti običnoga reda sliediti, jer nepišemo ovdje psychologije, već ju predpostavljamo; nu ipak ćemo nastojati, da stvar tako predstavimo, da bude i prama našoj svrsi, a da ju opet mogu i oni razumjeti, koji mnogo o psychologiji neznadu. Mi ćemo sliedom sliediti Darwina, neizpuštajuć ničesa, neugibajuć se nikakvoj težkoći. Nitko neće tajiti, da imaju toli u čovjeku koli u životinji vrlo važnu ulogu oni duševni pojavi, koje poznajemo pod općenitim imenom „čuvstvâ.“ Njimi je sav život prepleten; ona se u sva skoro i viša i niža djelovanja to nutarnja to vanjska upliću. Zato je morao i Darwin o njih rieč povesti; ali žalibože tako površno i neznanstveno, da se moramo čuditi, kako je on mogao takc važne pojave toli čovječje koli životinjske narave onako bezbrižno preletjeti, dočim je sigurno znao, da ovo iztraživanje duboko zasieca u njegov sustav, i da će njegovo djelo nesamo neuki čitati nego i učenjaci mozgati. Ja mislim, da je on hotice izabrao ovaj način pisanja o čuvstvih bojeći se, da bi mogao doći na mnoge zapreke, kojim se on rado i vrlo vješto umije uklanjati. Budući da nam samo do istine stoji, to ćemo nežaleći truda sve potanko odkriti, da se vidi, na čijoj je strani pravo.

Darwin čisto naprosto tvrdi, da imaju životinje sva ona čuvstva, koja opažamo i u čovjeka, pa bez svakoga znanstvenoga veza nabraja razna čuvstva, a za dokaz navodi dva ili tri gdjekad dosta shodna primjera [1]), pa onda misli da je stvar na čisto izvedena i da je podpuno osvjedočio i onoga, koj se je godine i godine mučio razmišljavajuć ove zanimive pojave. Tko je razmišljavao o čuvstvih, zna, kako je težko o njih razpravljati, i kako se muče učenjaci, da ih bar donekle protumače i u njekakav sustav stave. Prije nego o pojedinih čuvstvih, koja Darwin

[1]) Da keine Eintheilung der geistigen Fähigkeiten ganz allgemein angenommen worden ist, werde ich meine Bemerkungen in einer meinen Zwecken am meisten dienenden Weise anordnen, und werde diejenigen Thatsachen auswählen, welche mich am meisten frappirt haben, in der Hoffnung, dass sie auch auf den Leser ihre Wirkung äussern werden. Die Abst. d. Mensch. I. B. Cap. 2. S. 29.

[1]) Die Abstammung des Mensehen. I. B. I. Th. Cap. 2. S. 33.

Digitized by Google

nabraja, govor povedemo, moramo njeke točke iztaknuti, da nas može svatko shvatiti u tako zamršenoj stvari. Mislim, da će se i Darwinu dopasti, ako samo ono iztaknemo, što se na faktih osniva, i onimi se izrazi poslužimo, koji će i njemu biti po volji, nedržeći se unapried nikakova mudroslovnoga sustava. Poštenije istini za volju nemožemo postupati. Ako samo površno razmotrimo čuvstva, uvidjeti ćemo na prvi mah, da svako zavisi o spoznavajućoj sili: „Nihil volitum nisi praecognitum“ rekli su već stari. Nu buduć da isti Darwin razlikuje višu i nižu spoznavajuću silu zato moramo prema njim razlikovati dva reda čuvstva. Sigurno drugo je ono čuvstvo radosti, koje je imao, kako pripovieda Plutarch, Archimedes, kada je, dokučiv u kupalištu njeku mathematičku istinu, tako bio veseo, da je gol bježao kući i čisto zanesen od radosti vikao: našao sam! našao sam!! A drugo je ona radost, koju tko ćuti dobro jeduć i pijuć. Tako se i pas veseli, kada vidi gospodara, kad glodje kost, kad zanjuši zeca i tako dalje. Kao što imademo silu spoznanja tako imamo i silu htienja te možemo njihovo djelovanje ozvati naprosto htienje. Predmet htienja zove se dobro. Pitaj se sama, što hoćeš, i odgovoriti ćeš si: ono što je dobro. Nu buduć da ima jako različnih dobara to ih mi spoznajemo različnimi silami, kao što smo prije rekli, zato možemo i moramo razlikovati htienje. Htienje u obće nije drugo nego gibanje duše za onim, što je dobro. Mi razlikujemo više i niže htienje. Više se zove volja. O njoj ćemo govoriti na široko kasnije, kada budemo razpravljali pitanje o slobodnoj volji. Za sada velimo samo to, česa nemože ni Darwin tajiti, da imamo neko više i niže htienje (appetitus rationalis, appetitus sensitivus). Nu buduć da se po našem sudu čuvstvo osniva i potiče od htienja [1]), zato moramo razlikovati po različnom htienju i različna čuvstva. Drugo je čuvstvo, ako tko radi izgubljenoga poštenja plače, a drugo, ako jauče, što su mu uda od zime ukočena. Znam jako dobro, da poslje Kanta mnogi psycholozi [2]) misle, da je sila čuvstva posve različna od htienja. Što se naše razprave tiče, mi za ovo pitanje sada nemarimo. Sigurno je to, da pojavi čuvstva pokazuju, da su čuvstvo i htienje najuže spojena, i da jedno utiče u drugo tako, da ih (in concreto) nije moći razdvojiti. Ima dakle čuvstva, koja potiču od višega, a opet druga, koja potiču od nižega htienja; ako je dobro, za kojim težimo, izvan obsega nižih spoznavajućih sila, čuvstvo pripada višemu htienju, drugčije nižemu.

Čuvstvo, koje ima svoje sielo u višem htienju te od njega potiče, može uplivati na niže htienje, da se i u njem porodi čuvstvo, ako niža spoznavajuća sila može ono dobro, za kojim teži više htienje, na koj god način privući u svoj obseg. Nasuprot može čuvstvo, koje potiče od nižega htienja, tako uplivati na više htienje, da se ono slobodnom odlukom u gibanje stavi, te se ili povede za onim čuvstvom nižega htienja, koje kroz višu spoznavajuću silu kao dobro prihvati; ili mu se pako protivi, i u tom slučaju nastaje onaj znameniti pojav, koj je poznat pod imenom nutarnja duševna borba medju nižim i višim htienjem. Toga pojava nije moći kod životinje opaziti. U toj borbi svlada više htienje a) ili tako, da se samo nestavi u gibanje za dobrom; b) ili pako da nižu spoznavajuću silu skrene na drugi predmet i tim poda drugi pravac nižemu htienju; c) ili napokon da obustavi exekutivne sile.

Valja dobro razlikovati čuvstvo (Gefühl) od nutarnjega ili vanjskoga osjećanja (Empfindung). Tu su razliku neki učenjaci prenaglo sudeći pomeli, i zato su i njihove misli pometene. Po duševnoj sili osjećanja doznajemo, što u nas ili izvan nas biva, dočim je čuvstvo nutarnji učinak, koj izvire iz hotećih sila, premda su (in concreto) čisto uzko spojena, ili bolje ujedinjena. Nadalje valja znati, da je svako čuvstvo povoljno i nepovoljno (angenehm oder unangenehm), nu povoljnost ili nepovoljnost nije samo po sebi čuvstvo već njegova vlastitost. Da nas nebi tko zlo razumio, kad govorimo o različnih duševnih silah, mi ih razlikujemo samo po različnih učincih neobziruć se za sada na ništa drugo. Čudimo se pako, kako je mogao učeni Vierordt [1]) tako zlo Aristotela shvatiti i njemu podmetnuti, česa ni sanjao nije, da je najme mislio, da je duša agregat više posve

[1]) Dr. Jungmann. Das Gemüth und das Gefühlsvermögen der neueren Psychologie. Innsbruck. 1868.

[2]) Nahlowsky. Das Gefühlsleben. Leipzig. 1862. Esser. Psychologie. Münster. 1854. Eduard Schmidt. Theorie des Gefühls. Berlin. 1831. Reichlin-Meldegg. Psychologie des Menschen. Heidelberg. 1837. Ohler. Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes. Mainz 1868. Neubig. Die Gefühlslehre. Baireuth. 1829. Mass. Versuch über die Gefühle. Weber. Ueber die Einbildungskraft und Gefühl. Stuttgart. 1817. Zimmermann. Empiriche Psychologie. Wien. 1852. Krug. Grundlage zu einer neuen Theorie der Gefühle. Wittmann. Die Erfahrungsseelenlehre. Wien. 1836. Klein. Anschauungs- und Denklehre. Platner. Neue Anthropologie. Beneke. Skizzen zur Naturlehre der Gefühle. Dr. Georg Hagemann. Psychologie. Münster. 1870.

[1]) Grundriss der Physiologie des Menschen. Nr. 517. Psychische Funktionen der einzelnen Hirntheile. S. 488. Tübingen. 1871.

Digitized by Google

neodvisnih i u savezu nestojećih sila. Da je pako za znanost vrlo probitačno sile razlikovati po raznih učincih, toga nemože ni Vierordt tajiti. Darwin čisto na prosto tvrdi, da i životinje posjeduju čuvstvo ljubavi, a za dokaz navadja njekoliko primiera.[1])

Neima stvari u ljudskom životu, koja bi se toliko spominjala, o kojoj bi se toliko pisalo i govorilo, koliko o čuvstvu ljubavi, što je znamenje, da ono ima vrlo važnu ulogu u vanjskom i nutarnjem ljudskom životu. Nu zato ipak ima riedko tko jasnih i bistrih pojmova o tom čuvstvu, pače sami učenjaci miešaju svašta, kad o tom čuvstvu znanstveno razpravljaju, osobito ako paze više na rieč nego-li na stvar. Buduć da su čuvstva jako zamršena, i medju sobom prepletena, te jedno utiče u drugo, zato nije shodno odviše se oslanjati na same rieči, kojimi u obće ljudi svoja čuvstva označuju; jer bi se tako lahko pomutili pojmovi u znanstvenom iztraživanju, a kad kada bi se prepiralo o goloj rieči, a ne o stvari. Dočim želimo svakoj logomahiji izbjeći, držati ćemo se više stvari nego rieči. Nam će biti posao tim laglje, što u našem jeziku nisu jošte znanstvenom strogošću rieči opredieljene. Što mnogi njemački učenjaci o čuvstvih jako nejasno govore tomu je kraj drugoga i taj uzrok, što se odviše na rieči pazi Zato molimo štioca, da u našoj razpravi o čuvstvih najprije samo stvar prihvati a glede rieči pogoditi ćemo se lahko, jer u tom uviek rado popuštamo. Čim spoznavajuća sila predstavi koje dobro, to umah ovo dobro priteže k sebi hoteću silu, a ova se nagne i prione uz ono dobro. Ovo čisto prosto i povoljno nagnuće za dobrom, što predstavlja spoznavajuća sila, zovem ja ljubav (amor). Nu buduć da ima jako različnih dobara, te neka predstavlja viša, a neka niža spoznavajuća sila, i buduć da čuvstvo ljubavi visi o spoznavajućoj sili, zato je gledeć na spoznavajuću silu i čuvstvo ljubavi različno. Životinje mogu imati i imaju samo ono čuvstvo ljubavi, koje visi o nižoj spoznavajućoj sili. Sva ona dobra, koja su izvan obsega niže spoznavajuće sile nepobudjuju u životinji nikakva čuvstva ljubavi.

Čuvstvo ljubavi, kao što svako čuvstvo, ima svoje sielo u htienju, nu buduć da ima i više i niže htienje, zato životinje nemaju nikada onoga čuvstva ljubavi, koje se osniva i potiče od višega htienja. Zato životinje neimaju ni sposobnosti, da ljube istinu, da ljube znanost, da ljube dužnost, da ljube pravdu, da ljube neumrlost, da ljube kojugod uzvišenu ideju. Ali zato mogu životinje ljubiti majku, koja ih doji, liže, grije, nosi; može pas ljubiti gospodara, koj mu svaki dan hranu daje, koj ga u lov vodi, koji ga gladi, i raznim načinom njeguje; mnogi pinč se uživa kod svoje gospodarice više blagodati, nego ikoji čovjek u kući, gdje skoro cieli dan u svilenom krilu sit u svoj povoljnosti leži. Ali neka prestanu ova dobra, i neka se izbrišu u pasjoj phantasiji, ode pasja ljubav, i nitko ga neće ukoriti radi nezahvalnosti. Mi razlikujemo razne vrsti čuvstva u ljubavi; o pojedinih moramo nešto spomenuti, što se na našu razpravu proteže.

Čuvstvo spolne ljubavi (Geschlechtsliebe) jest povoljno nagnuće prama drugomu spolu. Nu buduć da je ova vrst čuvstva u ljubavi vrlo zapletena te s mnogimi drugimi čuvstvi (in concreto) spojena i prepletena, zato se moramo na mnoge faktore obazirati, ako želimo čuvstvo spolne ljubavi protumačiti.

Individuum jednoga spola sadržaje mnogovrstna dobra gledeć na individuum drugoga spola. Ona dobra mogu skupno i pojedince djelovati na individuum drugoga spola. Zato je čuvstvo spolne ljubavi vrlo zapleteno i vrlo jako i žestoko. Glavnu ulogu kod spolne ljubavi igra nagon razplodjivanja (Fortpflanzungstrieb) novih individua, dočim jedan spol zadovoljava drugomu,

[1]) Die Liebe eines Hundes für seinen Herrn ist eine notorische Thatsache, im Todeskampfe hat er seinen Herrn noch geliebkost, und Alle haben davon gehört, wie ein Hund, an den man die Vivisection ausführte, die Hand seines Operateurs leckte Wenn nicht dieser Mann ein Herz von Stein hatte, so muss er bis zur letzten Stunde seines Lebens Gewissensbisse (?!) gefühlt haben. Whewell hat bemerkt: »Wer nur die rührenden Beispiele mütterlicher Liebe liest, die so oft von Frauen aller Nationen und von den Weibchen aller Thiere erzählt worden sind, kann der wohl zweifeln, dass das Princip der Thätigkeit in beiden Fällen dasselbe ist?“ Wir sehen mütterliche Zuneigung in den unbedeutendsten Zügen sich äussern, so beobachtete Rengger einen amerikanischen Affen (einen Cebus), welcher sorgfältig die Fliegen verscheuchte, die sein Junges peinigten, und Duvaucel sah einen Hylobates, welcher seinen Jungen in einem Flusse die Gesichter wusch. Der Kummer weiblicher Affen um den Verlust ihrer Jungen war so intensiv, dass er ohne Ausnahme den Tod gewisser Arten verursachte, welche Brehm in Nordfrika in Gefangenschaft hilt. Verwaiste Affen wurden stets von den anderen Affen sowohl Männchen als Weibchen, adoptirt und sorgfältig bewacht. Ein weiblicher Pavian hatte ein so weites Herz, dass er nicht bloss junge Affen anderer Arten adoptirte, sondern auch noch junge Hunde und Katzen stahl, welche er beständig mit sich herumführte. Ein adoptirtes Kätzchen kratzte den ebenerwähnten liebevollen Pavian, welcher siecher einen feinen Verstand besass; denn er war sehr erstaunt, gekratzt zu werden, untersuchte sofort die Füsse des Kätzchens und biss ihm, ohne sich viel zubesinnen, die Krallen ab. Die Abst. d. Mensch. I. B. I. Th. Cop. S. 33.

Digitized by Google

što se toga nagona tiče. U nagonu razplodjivanja valja razlikovati dvoje, razplodjivanje i ugodno osjećanje. Ovaj nagon medju ostalimi jest skoro najžešći i najjači. Ovaj nagon nastaje po naravi tek onda, kad uzdržavanju nije na štetu već više na korist. Taj nagon posjeduju i životinje, zato i stoga gledišta imaju takodjer neku vrst spolne ljubavi. Nu ipak ima medju čovjekom i životinjom i što se toga nagona tiče neka razlika; jer on kod zdrava čovjeka skoro uviek, a kod životinje samo u neko vricme vlada; jer ga čovjek može na zlo rabiti i proti naravi, a životinja nikad. Žestina ovoga nagona ukroćuje se u čovjeka čuvstvom stidljivosti, koje životinje neimaju, čuvstvom ćudorednosti, slobodnom voljom, naknadom drugih dobara, uredjenim družtvenim i obiteljskim životom, što sve kod životinja manjka. Neki misle, da je taj nagon kod mužkoga spola jači nego kod ženskoga; to visi od mnogih individualnosti, jer se zna, da je vrlo često baš obratno istina, nu svakako obično je čedniji i skromniji kod ženskoga spola; ako se pako izrodi, mnogo ga teže nadvlada žena, nego muž. Pripovieda Plutarch [1]), da je poslje peloponeskoga rata spartanke tolika žestina pohotnosti uhvatila, da ih nije bilo moći physičkim sredstvom izliečiti. O lesbičkoj Sapphoji poznata je stvar.

Mnogi uzroci pospješuju taj nagon; kolerički i sanguinički temparament, prirodjena tjelesna svojstva, neke bolesti, osobito tomu pripadajućih organa, odviše jaka hrana, i neka sredstva, koja razdražuju tomu spadajuće organe [2]), bezbrižni i udobni život, navada, slike i predstave, socijalni život, prilika obćenja s drugim spolom [3]) itd. Ako se taj nagon izrodi i prebaci granice, koje mu ciela narav propisuje, može imati strašnih posljedica, što se tjelesnoga, duševnoga, ćndorednoga i socijalnoga života tiče, koje se posljedice kod životinja nikad neopažaju. Težko je odlučiti, da-li neke novije socijalne institucije ovaj nagon ukroćuju ili pospješuju. Meni se čini, da ga pospješuju; a za dokaz mi služe razni statistički podatci velikih gradova, Londona, Pariza, osobito Berlina [4]).

(Dalje će sitilied.)

---

[1]) Plutarch. Lycurg. 14. 3.

[2]) Dr. Hildebrand. Die Wunder der Zeugung. II. B. Ursachen der vermehrten Geschlechtskraft. S. 1951. Berlin.

[3]) Dr. Esser. Psychologie. 2. Th. §. 95. §. 131. S. 567. Der Geschlechtstrieb. Münster.

[4]) Historisch-Politische Blätter. 1872.

Je-li vlast državna dužna vjeru braniti i podupirati?

(Piše Ivan Krst. Kuček.)

III.

(Konac.)

Vjera i ćudorednost izvrgavaju se ruglu, kako je komu drago. Biraju se načini i sredstva, koja bolje grditi mogu. A državna vlast prema svemu tomu da neima nikakovih dužnosti?

Upozorujemo prije svega na poganski sviet. Philostrat izvješćuje, da je magistrat stare Atene javno na trgu spaliti dao knjigu filozofa Protagore, u kojoj uči atheizam. [1]) Livij pripovieda, da se je isto dogodilo u Rimu nekim knjigam, u kojih se je pisalo proti vjeri. [2]) Valerij Maksim svjedoči, da su Špartanci zabranili pristup u svoj grad spisom Archilochovim, premda nisu toliko vriedjali vjeru, koliko ćudorednost. [3]) Plato je uveo cenzuru u svojoj državi glede svih knjiga. Zabranio je bezuvjetno svaki spis, koj bi vjeri oli javnoj ćudorednosti bio poguban. Osim toga javno i jasno je izrekao, da se svaka bezbožnost strogo kazniti mora. [4]) Koliko nam je znano, nekudi taj strogi postupak u starom vieku nitko kao zloporabu vlasti; a kršćanske vlasti da neimaju prava vršiti ono, što poganskim vlastim priznaje cieli sviet, da su u svako doba i na svakom mjestu vršile pravno?!

Što svaka vlast na zemlji, da ima pravo, koje joj nitko nepobija i mi priznajemo, u interesu vlastite uprave štititi zadnjega svojih činovnika — a da neima prava braniti n. pr. čast službenika crkve ú interesu vjere, koja je ipak najvažniji interes i družtva i same vlasti? Svaka vlast da ima pravo, svoj ugled proti klevetnikom braniti i zakonom osjegurati — a da neima prava braniti ugled Svevišnjega i njegova pomazanika proti svetogrdnim klevetam bezbožnika? Svaka vlast da ima pravo, pače da je dužna svom strogosti zakona oboriti se na one, koji miešaju otrov i ubijaju tielo, koji podmiću vatru, te u prah i pepeo obraćaju kolibe i šume — a da neima prava i da nije dužna, na put stati paklenoj surovosti trovatelja, koji ubijaju dušu, koji podpiruju vatru nad crkvom i državom? Neka se hrpe protivnika sročuju slobodno, gdje jim drago, strasti puka jare i na svoju upotrebljuju, dnevice jim pružaju čašu napunjenu otrovom nepokornosti, bezvierstva i razpuštenosti, da iz nje srču, koliko jih volja; neka hule vjeru, gaze ćudorednost, ubijaju u srcih podaničkih svako nabožno čuvstvo — a državna vlast prema svemu tomu, da neima druge dužnosti, nego pušćati jih u miru?

To bi ipak malo odviše bilo!

---

[1]) Sophist. l. I. c. 10. — Knjiga, radi koje bijaše Protagora kano atheista obtužen i prognan, počimlje riečmi: „O bogovih neznam ništa, niti da jih ima, nitì da jih neima.“ —

[2]) Hist. Rom. l. XL. c. 21. —

[3]) Dict. et fact. mem. l. VII.

[4]) De legib. l. X.

Digitized by Google

IV.

Odvraćaju:

a) Pretresati stvar, prvi je uvjet znanstvenoga razvitka. Sloboda je, koju zahtieva napredni duh vremena, zakon potvrdjuje, um priznaje potrebom. Država joj pravâ ograničavati nemože, a da nenahudi vlastitu ugledu.

Pravo rekoste gospodo. U tom se podpunoma slažemo. Slaže se i ciela crkva Isusova; jer ona nije nikada silila, nego uvjerenju i volji ostavljala. „Izpitujte sve, i pridržite najbolje“ — govori sv. Pavao.

Medjutim negovorimo mi ovdje o ozbiljnom, razboritom i temeljitom pretresivanju vjerozakonskih predmeta. Takova pretresivanja (Erörterung) nije se crkva nikada bojala, niti se danas neboji. Znade ona dobro, da u takovoj borbi ništa izgubiti nemože, nego profitirati. Protuslovjem i borbom postaju njezine istine sve to jasnije i bjelodanije. Protuslovjem i borbom pobjeda vjere tim slavnija.

Nam je ovdje govora o strastvenom napadanju, kojim se drzko prezire, izmjehava i grdi sve, što je za javno mnenje svetinja. Mi govorimo ovdje o sliepom bjesnilu, kojim bezbožnost bezsramno i bezobzirce napada na vjeru. Da takav način pretresivanja medju pametnimi i razboritimi mjesta imati nemože, da mu se put zakrčiti mora, gdje je o znanju govor, tko će pametan niekati? — Zašto? Ovako pretresivati stvari — nevelim vjerozakonske nego u obće — znači izključiti i ubijati svako pravo pretresanje, komu je logika oružje, a svrha potražiti istinu i održati pobjedu. Takav dakle način pretresivanja, kakovim danas protucrkvena struja udara na vjeru, nije sloboda pretresanja (die Freiheit der Erörterung) već ruglo slobode. Nije napredni duh vremena, već je „zločin, naperen ne samo proti družtvu čovječjemu nego proti družtvu u obće, jer mu otimlje vjeru, koja je preživjela sve naravoslovne i filozofičke sisteme, te će i sve buduće preživjeti.“ [1])

Odvraćaju:

b) slobodu vjeroizpoviedanja priznaju države zakonom — a sloboda mislî i nazorâ nepodpada nijednomu sudištu države. Pitamo: ako države zakonom priznaju i potvrdjuju slobodu izpoviedanja raznih konfesija, zar ih one time dopuščaju huliti? Zar su one zato komu udielile privilegij, neka podkapa temelje jedino čiste i jedino savršene vjere krščanske? Svjetskoj vlasti nepripada suditi ob onom, što biva u savjesti, tom svetištu ljudi, kamo pravo pristupa neima nitko, van jedini Bog. To znademo. — Sudište nutarnje nezavisi o nijednom auktoritetu čovječjem. Niti ista crkva nesudi o mislih i nazorih, koji su se zatvorili u dubinu savjesti i ondje ostali otajni. Ecclesia non judicat de internis. I to znademo. Izadju-li tê tajne misli i nazori riečju ili pismom na svjetlo, postaju javnimi čini i podpadaju sudištu državne vlasti. — Toga joj ipak nećete niekati. Misli su slobodne. I moraju biti slobodne. Bez toga prestajemo biti slobodna razumna bića. Nu čim misao izadje u družtvu na javu, nije ona više misao, nego družtveni čin, te od onoga časa može biti samo u toliko slobodnom, u koliko nije pogibeljna za družtveni red.

Pod slobodom gradjanskom nerazumieva se povlast, raditi sve, što je komu volja. Takva povlast bila bi razpuštenost iliti sloboda, ko što ju poganstvo [1]) shvaćalo t. j. sloboda zla — die Freiheit des Bösen, libertas mali. — Pod gradjanskom slobodom razumievamo povlast, raditi ono, što odgovara božjemu zakonu naravskomu, božjemu zakonu očitovanomu i iz ovih proizticućemu zakonu čovječjemu, t. j. razumievamo slobodu dobra — die Freiheit des Guten, libertas boni. Vlast dakle, koja nijednomu gradjanu nedozvoljava, pače zabranjuje, uraditi zlo, bilo sebi, bilo drugomu, koja nepušća bez kazni, ako se istina i ćudorednošt izpostavljaju ruglu, takova vlast negazi, niti se neopire pravoj slobodi, već ju brani, podupire i satifakciju joj daje. Nikomu nije jamačno na um palo, predbaciti državnoj vlasti, da slobodu obrta i trgovine nogama tlači, što nedozvoljava otrove po volji prodavati. Kako ju dakle možete biediti, da gazi vjerozakonsku i moralnu slobodu, ako zabranjuje širiti moralni otrov t. j. nauk, koj podkapa vjeru i ćudorednost, tê velike i najcjenije poluge družtvenoga reda?

V.

Ako tako, zašto se udara na vjeru? Zašto se nastoji uvjeriti vlast državnu, da ju ona nije vezana braniti?

Taktika je dušmanâ Ništa ino, van bojna lukavština. Što jim strasti traže i zahtievaju, neufaju se izreći javno. Udaraju na vjeru, jer im nije dozvoljeno sa vlastmi na otvorenu polju javnoga prava zametnuti boj. Viču biesno, dajte nam crkvu, kad nemogu izravan napasti vlast i zahtievati otvoreno, dajte nam državu. Kombiniraju mudro. Podkopajmo vjeru. Iztrgnimo ju iz srdaca podaničkih. Podkopani su temeljni stupci države i njezine vlasti — — Pobjeda naša!!

Evo jim namjere. Samo zaboravljaju, da je dan takve pobjede i dan propasti.

Iz svega, što se reklo i navelo, jasan odgovor na pitanje:

Je-li vlast državna dužna vjeru braniti i podupirati?

* * *

Glede crkve primjećujemo ovu. Pojedincu nahuditi se može — crkvi Isusovoj nikada.

To vam je nakovalo, na kojem se tečajem osamnaest stoljeća silan broj bezviernih i bezbožnih kladivaca što izglodao, što smrskao. Koliko ti jih se danas po njem brusi! A koliko će jih se još do konca svieta izbrusiti?! Složno udaraju. Veselo svoju svirku sviraju. Nu ko što

[1]) Zad. br. bečke Reforme god. 1872.

[1]) Facultas faciendi quod velis. Cic.

Digitized by Google

nestaje dima na vjetru a magle na suncu, tako će nestati svih tih kladivaca, a nakovalo ostati na svom mjestu nepomično.

Za to jamči vječna istina „Ja sam s vami sve dane do konca svieta“ — „Vrata pakla neće je oboriti.“ — Ona održa rieč svoju tečajem osamnaest stoljeća, a neće je poreći niti devetnaestoga; pak će crkva Isusova, koja je gledala propast tolikih svojih neprijatelja, zapjevati opielo i nad najnovijimi.

Stanje katoličke crkve u Švajcarskoj.

(Dalje.)

Mi smo lane u 43. br. ovoga lista pisali o progonstvu katoličke crkve u Genevi i pokazali, kako je genevsko državno vieće *) bez svakoga pravnoga temelja biskupu in partibus Mermillodu zabranilo vršiti vikarijatske funkcije u kantonu genevskom, uztegnulo mu dalnje priznavanje kano župniku grada Geneve, napokon oduzelo mu plaću. Od poslie se je mnogo toga dogodilo, što smiera upravo uništiti katoličtvo u Genevi. To ćemo po tanko sada razložiti.

Upravo mjesec dana kašnje, kako je državno vieće genevsko zaključilo one bezzakonitosti proti Mermillodu, dade monsignor Marilley, biskup lausaneski i genevski svoju demisiju glede kantona genevskoga, naime 20. Listopada 1872. Dosadilo mu bez dvojbe, što vieće njegova vikara i župnika bez svakoga dalnjega pitanja skida. Sada je tekar nastalo vrlo mučno i zamršeno stanje; mons. Marilley, kojega je državno vieće nekako (barem riečmi ako i ne čini) priznavalo, odrekao se svojih prava na kanton genevski; Mermilloda pako, koj je usljed apostolske misije imao i nadalje u Genevi biskupsku jurisdikciju, nehtjede to vieće priznati. Izmedju crkvene i državne vlasti nasta podpun konflikt. Dok se ta stvar rieši, trebalo je za genevske katolike nješto učiniti, jer nemogu ostati bez zakonite uprave Sveta stolica zapodjela je preko svoga nuncija u Švajcarskoj, Agnozzia, razpravu kod saveznoga vieća; no ova neuspije, jer je genevsko državno vieće odbilo svaki papin upliv u stvari genevske. Što je preostalo sv. stolici (jer se ova za volju genevskoj vladi nemože odreći svoje jurisdikcije)? Ona je naimenovala monsignora Mermilloda svojim apostolskim vikarom, priobćila breve saveznomu vieću, pa je 2. Veljače breve i javno proglašen u crkvah kantona genevskoga.

Medjutim mislilo je i državno vieće genevsko, da mu se valja pobrinuti za katolike, demisijom monsig. Marilleya lišene svoga zakonitoga biskupa, jer da su katoličke stvari tim došle u kaos. Nisu bile jošte do toga došle, jer je Mermillod, imajući svoju misiju od sv. stolice ravnao i nadalje genevskom crkvom, priznavan od svih pravih katolikâ, no genevsko vieće učinilo je sve što je moglo, da se katoličke stvari u Genevi skroz pometu i pomrse. Ono odluči po svojoj glavi stvoriti posebnu genevsku crkvu; a da si za takov attentat steče nekakova temelja, neimajući nikakova, zamisli stvoriti za katolike ovakov zakon: 1. da diecesanski biskup, od države priznan, ima jedini jurisdikciju crkvenu, i to samo u granicah državnoga zakona. 2. Bez privolje državne da si nesmije imenovati generalnoga vikara, a rečena privolja da se može kadgod opozvati. 3. Stolica biskupska da nesmije nikada biti u kantonu genevskom. 4. Župnike i vikare da će izabirati gradjani, a oni će bit namješteni ne stalno vec do opoziva. 5. Nijedan crkveni dostojanstvenik da nemože u kantonu genevskom obavljati župničke funkcije. 6. 7. Državni zakon da opredieljuje sve što se tiče crkvenih občina: njihov broj, veličinu, organizaciju, upravu. 8. Državnomu vieću da pripada placet glede svih bulla breva, reskripta i svih čina apostolske stolice. isto tako glede naredaba, pastirskih listova i drugih čina diecesanskoga biskupa. — Po ovakovu zakonu bilo bi državno vieće za katolike sve, a papa i biskup bili bi ništa. Krasno-li se ti državnici brinu za kat. crkvu, kad zakonom zabranjuju, da bi ikada na genevskom zemljištu kat. biskup imao svoju stolicu! A što o papi misle, vidi se iz jednoga pisma na savezno vieće, gdje odgovaraju na jedan protest papinskoga nuncija. „Ako mi, vele, nismo odgovorili na one izjave jedne tudje vlasti, nije to bilo za to, što nebismo znali šta odgovoriti, nego samo za to, što smo mi ovu intervenciju sv. stolice držali za toli težak attentat na neodvisnost naše suverene države, da nam se mučanje činilo najsgodnijim odgovorom. Ako-li si pako sada uzimljemo truda da svoje mučanje prekinemo, to samo za to činimo, da s naše strane prosvjedujemo proti pastirskomu pismu, u kojem sv. otac našim katoličkim sugradjanom propisuje, kako se imaju vladati u naših nutarnjih stvarih. Što se tiče nuncijevih prosvieda, dosta nam je metnut ih ad acta.“ Papa dakle je tudja vlast, on neima prava pačat se u stvari, koje se tiču vjere i crkve katoličke u Genevi, prosvjedi njegova nuncija meću se na prosto ad acta. Što su imali činiti u očigled takovih čina katolici genevski, naročito svećenici? Oni su jednodušno prosvjedovali proti onako osnovanu vjerskomu zakonu izrazivši: da oni samo papu, od koga ištiče svaka crkvena jurisdikcija, priznavaju za temelj kat. crkve. Što god bude država mimo ovoga temelja predlagala, da će oni odbiti. Ako im je na takovu izjavu službeni „Journal de Genève“ rekao, da bi im veliko vieće genevsko moglo ovako odvratiti: „Mi zastupnici genevskoga puka nepriznajemo nikakve katoličke crkve, koja se završuje hierarkijom, kojoj je glava papa. Ona je za nas samo idealna abstrakcija, s kojom nam se nije baviti. Mi poznajemo samo katoličke gradjane, i mi hoćemo samo takovu katoličku crkvu, koja počiva na volji katoličkih gradjanâ“

*) Državno vieće jest vlada kantona genevskoga, veliko vieće jest narodno zastupničtvo kantonalno, savezno pako vieće jest središnja vlada čitave Švajcarske.

Digitized by Google

ako je, velimo, na onu svećeničku izjavu službeni list ovako odgovorio: je-li mogao jasnije dokazati, da katolikom genevskim najpače svećenikom valja proti onakovim zakonom prosvjedovati do zadnje kapi krvi?

(Konac će slieditі.)

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović imenovao je na svom nadbiskupskom liceju za izpražnjenu katedru crkvene historije profesorom doktora Josipa Riegera, dosada profesora klasičkih jezika; a za klasičke jezike g. Matiju Stepinca, dosada duhovnika u bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu.

— Benko Kešer, dosad župnik na Poljani, postao je župnikom na Vinagori. — 6. o. m. umro je nemoćni svećenik Eduard Ulses. — 18. o. mj. umro Nikola Šarlog, izsluženi župnik cerovački.

Djakovo. Prošlu nedjelju odputovao je na ugarski sabor preuzv. g. biskup J. J. Strossmayer kano član regnikolarne deputacije.

Ljubljana. Knez-biskup Bartolomej Vidmar objavio je svomu kleru okružnicom, da je sv. stolica njegovu resignaciju primila.

Aschaffenburg. Ništa nije pruskoj vladi dosadnije neg-li je katolička zadruga u Mainzu, koja kreće i oživljuje sve ostale po čitavoj Njemačkoj, a u novije vrieme uredila je tako zvane putujuće sborove (Wanderversammlung). Takov je sbor držan 9. o. m. u Aschaffenburgu. Magistrat nehtjede im dati za porabu velike gradske viećnice, ipak se sastadoše u drugoj makar mnogo manjoj dvorani. Puka se je skupilo mnogo, govori su primljeni s oduševljenjem, papi su viknuli vatren „živio!“ Katolici se moraju sbilja gibati, i odrešito svoje katoličko osvjedočenje izjavljivati, drugačije će neprijatelji sbilja misliti, da nije mučno ugušiti i uništiti katoličku crkvu, za koju se nitko nemiče.

Rim. Sjajna katolička medjunarodna deputacija predstavila se je sv. Otcu 7. Ožujka. Članova biaše preko 150 iz svih strana Europe i sjeverne Amerike. Iz Austrije biaše ih 29, al iz Ugarske nijednoga. Vodja biaše knez Alfred Liechtenstein. Svrhu doputacije izrazio je vodja, u svojem tako odrešitom govoru te je vladu talijansku pobunio. Prosvjedovao je proti svim razbojničkim činom talijanske vlade, osobito proti najnovijemu, koj se sprema: da se ukinu u Rimu religiozni redovi i isti generalatski samostani. „Danas, reče, spremaju se da bezbožnom rukom segnu crkvi u srce; jer tomu plemenitomu sielu života, što se zove srce, pravo se mogu prispodobiti religiozni redovi; ovo neizcrpivo sjeme svetaca apostola i učenjaka; ovo sveto ognjište, gdje se hrani plamen milosrdja, revnosti i znanja; ova divna vrela, iz kojih krv Kristova teče čišće i življe, da proteče žilami crkve, kojoj ste Vi glava. Ovi redovi prave oko Vašega priestolja četu neustrašivih zatočnika, zid koj se neda predobiti, i tvrde stupe koji nose hram Gospodnji. Ovo je tajni i pravi razlog neugašive mržnje, koju Satan po svem svietu proti kloštrom riga; za to su zavriedili da budu u najnovije vrieme, predmetom neumoljiva progonstva.“ — Papa je zahvalio deputaciji, i rekao: da su joj rieči ravno nešto trpke, al da su istinite. Pa onda stade i on razvijati uzroke najnovijemu progonu, cilj mu, i način, kako mu se valja odhrvati. Najdublji uzrok nebeske su rieči: quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis etc. „Ovo su, reče, rieči, koje su umnožile bies pakla, i potakle na nevjerno djelovanje sinove pakla, koji stupaju po putevih zemlje, te nemogu bez groze išta čuti od ove najvišje vlasti, koju je Bog predao svojemu namjestniku.“ „Cilj pako, što su si ga iztaknuli njeki vladari družtva, jest u bitnosti ovaj: Rado bi, da se kler na njihovu uzgaja; da se kler od biskupa, biskupi od pape razstave; oni bi rado navlastito za sve vlade stvoriti nekakov papizam i bizantski cesarizam. No toga neće bit nikada. Jer, kao što je bizantski cesarizam najprije postao smiešan, a onda po božjoj volji pao rukom nevjernikâ, tako morda. . . . Ja neznam što su božje osnove i odredbe, no me kriepi i hrabri izkustvo iz prošlosti.“ „Ali što imamo učiniti? Baš ono, što Vi činite. Mene podiže Vaše držanje i Vaša hrabrost; Vi crpite snagu pri meni, a ja otvoreno kažem, crpim ju pri Vas. Hajde dakle na boj! Da se nebi medju vodjami i pastiri duša našao i jedan, koji bi, dočim se Juda muči i na sve strane obraća da crkvu pobije, zaslužio ukor božanskoga spasitelja: „Non potuistis una hora vigilare mecum.“ Naročito preporuči jedinstvo: „Nadajmo se, reče, da će jedinstvo, ovaj tiesni vez medju vjernici i klerom, medju klerom i biskupi, medju biskupi i najvišim svećenikom, stvoriti tvrdo sbijenu četu, koja se neima bojati ničesa, uzprkos sve bjesnoće protivničke.

— Svečani triduum u sv. Petru na čast svetih osnovatelâ redova pokaza našim gnječiteljem, koli je mrzka njihova vlada rimskomu puku. Trebalo je samo vidjeti neizmjernu svjetinu. što se sabrala u prostorijah najvećega na svietu hrama, da se osvjedočiš, kako mrze pravi Rimljani zakonsku osnovu naperenu proti redovom. Barem će stranci po ovoj veličanstvenoj demonstraciji vidjeti, što su naša prava čuvstva, i kako su lažne tvrdnje, kan da smo mi protivnici redova i drugih crkvenih institucijâ.

— Talijanska vlada i parlamenat, želeći ukinuti u Rimu religiozne redove, dakako da će najmanje poštediti jezuite, koji su najrevniji i najvještiji branioci papini, pa za to neizmjerno mrzki svim onim, koji mrze papu. Pa ti jezuite imaju po svem svietu glasoviti „Collegium Romanum“, što je kano kakovo svietsko sveučilište, na kojem su mnogi za crkvu veliki muževi nauke slušali

Digitized by Google

Oko toga kolegija nanizalo se je više drugih inozemskih, kano njemačko-ugarski, englezki, škotski, francezki, amerikanski i poljski, kojih pitomci slušaju nauke na rečenom kolegiju. Po tom već izgleda taj kolegij kano medjunarodni; no drugčije misli talijanska vlada, koja bi ga rado okupirala kano tobož puku instituciju grada Rima. Proti toj nakani prosvjedovali su po dva puta rektori onih inozemskih kolegija, dokazujuć da je medjunarodnimi prineski Collegium Romanum osnovan, dočim grad Rim nije dao ni pare, a ni pape kano svjetovni vladari; da će njihovi kolegiji bez Collegium Romanum-a ostati okrnjeni, te morati prestati. Za taj rimski kolegij zauzimale su se i vlade kô što francezka. Kakov će bit uspjeh još se nezna. Ako-li se collegium Romanum uzdrži, onda će barem na njem ostati jezuite, jer bez njih neima toga kolegija.

Englezka. Nedavna biaše velika katolička deputacija, koju je predvodio vojvoda Norfolk kod grofa Granvillea, englezkoga ministra izvanskih posala. Deputacija je molila, da se vlada englezka zauzme za englezke školske i irske zavode u Rimu, za tim za (jezuitski) collegium Romanum, pa onda za generale i njihove samostane. Granville nedade im nikakova positivna obećanja veleći, neka katolici uzmu na um, da talijanska vlada ima posla sa svojim parlamentom.

— Posljednjih dana vodila se je u englezkom parlamentu živahna razprava ob irskoj universitet-billi, u kojoj je Gladstonov (vladin) predlog zabačen, te usljed toga vlada odstupila. Radilo se je o tom, da se za Irsku osnuje centralno sveučilište za katolike i protestante, dakle mješovito. Gladstone je svojom billom namjeravao duhove pomiriti, ali njegov pokus odbiše jednodušno sve stranke. Ni katolici ni protestanti, ni liberalci ni konservativci — nitko nebiaše s billom sasvim zadovoljan; za to je propala. U Irskoj ima dva sveučilišta: katoličko i kraljičino u Dublinu. Osim toga imaju katolici kolegij u Maynoothu (bogoslovni zavod imajući državne subvencije na godinu 26.000 funt. st.) i u St. Stephens Green: anglikanci pako svoj vrlo bogat Trinity-kolegij u Dublinu, a presbyterijanci Magne-College. Napokon obstojahu od god. 1845. kraljičini kolegiji u Belfastu, Corku i Galwayu za sve konfesije. Katolici izbjegavahu ove kraljičine kolegije kano i kraljičino sveučilište, što su bezkonfesionalni, njihovo pako sveučilište u Dublinu nemogaše se valjano razviti s nedostatka novčanih sredstava. Gladstone je dakle htio, da se osnuje u Dublinu samo jedno sveučilište, oko kojega bi se ostali kolegiji skupili. Da nebude svadje medju konfesijami, trebalo bi po njegovu predlogu od toga sveučilišta izključiti bogoslovje, filozofiju morala i noviju poviest. Za dotiranje toga sveučilišta imao bi anglikanski Trinity-kolegij godimice doprinositi 12.000 funt. št. Ali ovo pobuni anglikance, da bi od njihovih zaklada moglo što doći i katolikom na korist; katolikom se pako nedopade, što će to sveučilište biti bezkonfesionalno; liberalci napokon vikahu, što bi se iz toga sveučilišta radi konfesionalnoga mira imali izpustiti gore naznačeni predmeti. Borba biaše tako živahna u javnih glasilih, da su radi te universitet-bille Englezi bi reć na sve drugo zaboravili. Ova borba svakako pokazuje, koliko je Englezom stalo do religioznoga i konfesionalnoga interesa. Kardinal Cullen pozvao je katolike da proti rečenoj universitet-bille peticioniraju, a katolički zastupnici da proti njoj glasuju. Ta bille da je plod sustava bezkonfesionalnoga školstva, koje on osudjuje; njom da se katolikom u svakom pogledu nanosi šteta, jer iz nje za njih ništa neizgleda, dočim se protivnikom sve moguće obećaje; napokon katoličko sveučilište u Dublinu da se nesmije nipošto podrediti tomu novomu sveučilištu, ako se nestvore znamenite promjene. Bille kako rekosmo propade.

* *Družba Isusova* imala je početkom ove godine 8951 člana, za 142 više nego lanjske godine. Od ovih je jezuita djelovalo u misijah u Evropi 182 člana, u Aziji 345, u Africi 152, u sjevernoj Americi 608, u južnoj Americi 351, u Australiji 103. Pošto je u novije vrieme civilizirana Njemačka prognala jezuite, koji su u njoj djelovali, pomnožao se je broj misionara osobito u sjevernoj i južnoj Americi, u iztočnoj Indiji i Australiji.

** *I Heska povela se za primjerom Pruske.* Bivši prognan iz njemačke države, ode jezuita Zöller u kuću svoga otca u Seligenstadtu u Heskoj, da tamo vodi posve privatan život. Ali heska vlada zabrani mu boraviti kod vlastitoga otca. Ta barbarska odluka duboko je raztužila i uvriedila otca te se je on pritužio samomu nadvojvodi. „Ta je odluka, veli se u pritužbi, povriedila ne samo prva i najsvetija prava moga sina, nego je ona ozledila težko i moje pravo, pravo u koje se radi njegove prirodne svetosti nebi smjelo dirati, najme otčinsko pravo, jer mi ona odluka zabranjuje primiti moga ništa ne sakrivila prognana sina te mu pružiti najnaravskije i najzakonitije utočište — otčinsku kuću. Diete, komu se nemože ništa predbaciti, nesmije, ako je i progonjeno, doći u otčinsku kuću, i kod svoga otca, u svojoj domovini stanovati — tako zapovieda vlada. Tko bi to bio mislio prije jedne godine! Zločinac, kad pretrpi kaznu, može stanovati u domovini; skitalice bez domovine mogu boraviti u mjestu, gdje su se rodili: samo moj bez krivice prognani sin nesmije ići k svomu otcu, vlada se postavlja medju mene i njega, da mi ga na silu uzme i da ga na moje oči iz moje kuće progna.“ Sve nije koristilo, za tri dana morao je jadni sin ostaviti otčinsku kuću. To znači progoniti crkvu!

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 13.] U Četvrtak, 27. Ožujka 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VI.

Duševna djelovanja.

Čuvstva.

(Dalje.)

Spolna se ljubav spaja s mnogimi vrstmi ljubavi, koje se od nje razlikuju, kao što i s drugimi čuvstvi tako, da (in concreto) tako reći jedno čuvstvo sačinjavaju, te je težko označiti granice jednoga čuvstva prama drugomu.

Čuvstvo stidljivosti prati spolnu ljubav, zato se čista djevica srami očitovati spolnu ljubav i istoj majci, kojoj drugčije nebi ništa sakrila, te se pocrveni, ako tko takova što natukne. Čuvstvo čeznuća, ufanja, veselja, taštine, štovanja i obožavanja, straha, ljubomorstva, i. t. d. prepliću se u spolnoj ljubavi. [1]) O ovih ćemo pojedinih čuvstvih radi Darwina jošte na pose malo kasnije govoriti.

Rekoh, da individuum jednoga spola posjeduje mnogo dobara, koja pobudjuju čuvstvo spolne ljubavi u individuumu drugoga spola. Medju ova dobra spada tjelesna i duševna ljepota. O ljepoti ćemo jošte napose govoriti na drugom mjestu. Tjelesna ljepota jest relativna, visi bo takodjer o povoljnom osjećanju, koje ona pobudjuje u sjetilih, i o mnogih drugih uvjetih kod onoga, komu se što liepo čini. Zato je jednomu liepo crno oko a drugomu plavo; jednomu crnomanjasto lice a drugomu rumeno; jedan gleda rado vitki stas a drugi malo krupniji; nekojoj se dopada čovjek bez brade a drugoj s bradom. Čitao sam ljetos, da je neka djevojka u Beču od žalosti u vodu skočila, što je opazila svoga ljubovnika, da je odrezao francuzku bradu, budući da ju vojnikom zabranjuje zakon nositi. K tjelesnoj ljepoti mnogo doprinosi odjeća, kojom se liepa tjelesna svojstva povisuju i ističu, a grda sakrivaju Zato se žene rado kite i odjeću na sve načine mienjaju, i po običaju i po individualnosti, ako imaju dobar ukus; jer odjeća čini skoro polovinu tjelesne ljepote.

Mužki spol više gleda na ukupnu tjelesnu ljepotu nego-li žena, koja se koječim zadovolji. Ženi je kadkada dovoljno samo nešto što je liepo, što se joj dublje zasieče u phantasiju, osobito ako je što izvanredno, otajstveno i čudnovato, da ostavlja široko polje njezinu phantastičkomu razmatranju. Ako je inostranac, ako nosi glasovito ime, ako ima neka svojstva, koja njoj manjkaju, sve ovo može biti velika preporuka, da pobudi čuvstvo spolne ljubavi. Kod životinja upliva tjelesna ljepota na spolnu ljubav samo na toliko, u koliko pobudjuje povoljna osjećanja u sjetilih. Zato razkreće muškarac svoje liepo perje pred ženkom, te glasno pjeva, kad se ženi. [1]) O kakovoj drugoj ljepoti neima ni traga kod životinja.

Duševna liepa svojstva imaju bez dvojbe veliki upliv na spolnu ljubav. Liepa svojstva uma i srca jako djeluju na nju: u žene

---

[1]) O zarte Sehnsucht, süsses Hoffen,
Der ersten Liebe goldne Zeit!
Das Auge sieht den Himmel offen,
Es schwelgt das Herz in Seligkeit.
O dass sie ewig grünen bliebe
Die schöne Zeit der jungen Liebe. Schiller.
Freudvoll und leidvoll, gedankenvoll sein;
Hangen und Bangen in schwebender Pein;
Himmel hoch jauchzen, zum Tode betrübt:
Glücklich allein ist die Seele, die liebt. Göthe.

[1]) Die Abstammung des Menschen. I. B. I. Th. Cap. 2. S. 33.

Digitized by Google

osobito krotkost, nevinost, stidljivost, čednost i obiteljske krieposti; u muža, odlučna volja, značaj, poštenje, iskrenost, odvažnost, i sve obiteljske krieposti, koje se napose na njega protežu. Čim su duševne sile u kojem spolu savršenije i bolje razvijene, tim veći jest upliv duševne ljepote na spolnu ljubav u onom, koj ih posjeduje, ako ju nadje na drugom spolu. Zato u narodih, koji stoje na nižem stupnju savršenstva, duševna ljepota mnogo neupliva na spolnu ljubav. Nju pospješuju razni uzroci vanjski i nutarnji n. pr. mladost, vesela ćud, bujna phantasija, žestok nagon, dobro razvijena duševna svojstva, toplo podnebje, zdrav organizam i t. d. Budući da se čovjeku najviše dopada, što on sam ima, radi sebične ljubavi, zato rado imade sva ona svojstva na drugoj osobi, koja su njegovim slična. Da bude dakle spolna ljubav sretna i trajna, mora biti medju njimi sličnost i nekakva jednakost. Jer ako je odviše velika razlika u načelih, u mislih, u svojstvih duševnih i tjelesnih, u načinu života, ova razlika slabi čuvstvo spolne ljubavi, te ga može i uništiti. Kod životinje dakako nemože biti ni govora o drugoj sličnosti već samo o onoj, koja se proteže na ono, što one imaju po svojoj naravi. Ako se spolna ljubav u kojem slučaju osniva samo tako reći na nagonu razplodjivanja, ovakova ljubav nemože biti trajna i sretna, jer dolikuje više životinjam nego-li razumnomu biću. Često kad je žrtva pala, ode i spolna ljubav, te joj neima više traga osim žalosti i suza, koje ona za nesrećnu uspomenu ostavlja; pa ako ju potražiš, naći ćeš ju opet gdje drugdje, kao što biva i kod životinja.

Neima dvojbe, da spolna ljubav, ako je posve po naravi ljudskoj udešena, ako ima sve ono što imati mora, jako povoljno i probitačno djeljuje na cieli život. Nu kao što u ljudskom životu jedno nadomješćuje drugo, jedno se žrtvuje radi drugoga, tako se može iz mnogih razloga živjeti i bez spolne ljubavi, osobito ako viši motivi u pomoć pritiču. Pače tako je udešeno čovječanstvo, što se i u istom životinjskom kraljevstvu dogadja, da je nemoguće, da svaki individuum sprovadja život u spolnoj ljubavi, a jošte je manje moguće, da to biva sveudiljno. Netko se mora žrtvovati, najuzvišenija je pako onda žrtva po čovječanstvo, ako potiče od jake slobodne volje, i ako ima čiste i liepe svrhe glede čovječanstva. Bez velikih žrtva nemože se tako reći ništa postići. Ako se zemlja znojem i krvlju nenatopi, ako se noći neprebdiju, ako krvavi žuljevi ruke nepokriju, ako se čelo nenarubi, ako se lice neosuši, što je dakako sve isto tako protivno naravi, čovječanstvo u svom savršenstvu nemože nipošto obstojati, te bi se razsulo, kad bi sveudiljno žrtvovanje prestalo. Mudar čovjek štuje i miluje svaku žrtvu, bila velika bila mala, ako ide u prilog cielomu rodu. O nesretnoj spolnoj ljubavi neću da mnogo govorim, jer se na sve strane čuje i čita, i ako joj se romantička odora skine, jošte ostaje i na mudroslovnom polju onako gola dosta grozna. Tu se takodjer vidi, kolika je razliko medju spolnom ljubavju čovjeka i životinja. Koliko elemenata upliva na nju kod čovjeka, a kako malo kod životinja. Najveća njezina nesreća potiče otuda, ako se probudi u jednom pa nenadje odziva u drugom, ako u jakom poletu udari na neoborive zapreke [1]), ako u jednom jošte bujno živi kad je u drugom već umrla, ako se je prevarila, da ideal neodgovara realnosti. Ova vrst duševne bolesti jako se težko lieči, najbolji liek jest vrieme i udaljenost. U prvom pako početku, dobro veli Ovid [2]), bježi dok se vatra nerazširi, što je danas težko, biti će sutra teže.

Imade jošte i drugih vrsti ljubavi; neke i Darwin napominje, kao što je vidjeti samo iz primjera, koje on navadja, jer mudroslovno tumačenje hotimice izostavlja.

Roditeljska ljubav osniva se neposredno na prirodjenom nagonu (Trieb), koj imaju i životinje. Težnja toga nagona pripada takodjer nižemu htienju, koje visi o nižih spoznavajućih silah. Zato nije nikakvo čudo, kada kvočka grne pod krila piliće i hrabro vojuje proti neprijatelju, kada majmun nesnosne muhe otjerava od mladih, kao što i kad mačka mlade čisti. Nu na koliko se proteže roditeljska ljubav kod čovjeka na više spoznavajuće sile i na više htienje, u toliko takodjer vidimo, da se čovječja roditeljska ljubav vrlo razlikuje od životinjske. Zato majka može i mora svoje diete ljubiti, kad nećuti nižega nagona, i nesmije ga ostaviti, ako i protivno ćuti. Mora se za nj skrbiti, ako joj i nije po ćudi.

Ako ju druga čuvstva nagiblju, da svoj plod uništi, ipak svlada više htienje, da toga neučini. Ako bi se kod životinje čedomorstvo slučilo, nitko joj neće zato zamjeriti. Zašto ne? Prosimo Darwina neka odgovori. Jošte nisam čitao, da bi se pavianka žalostila i suze ronila, što joj je čedo bilo tako bez saviesti, da je

[1]) Tako se zaljubila njeka mlada englezkinja u Napulju u poderana Lazarona i u zdvojnosti, videć da ga nemože uzeti, baci se u krater od Vesuva. Cf. Lemnbossek. Darstellung des menschlichen Gemüthes. B. II.

[2]) Ovid. Rem. Am. v. 89.

Digitized by Google

kasnije zaboravilo na materinsku ljubav, te ga nije nimalo saviest pekla radi tolike nezahvalnosti.

Ljubav prijateljstva jest čuvstvo vrlo zapleteno, mnogi faktori na nj uplivaju, mnoga čuvstva se š njim spajaju; nu ipak nitko nije tako tup, da nebi pogodio razlike medju prijateljstvom, što opažamo u životinjah, i onim, kojim se može samo čovjek ponositi. Na koliko se prijateljstvo osniva na nižem htienju i na nižih nagonih, te visi o nižih spoznavajućih silah, u toliko i životinje medju sobom prijateljuju, a o svem ostalom, što čini ljudsko prijateljstvo tako plemenito i uzvišeno, u životinjah neima ni traga. Što će životinja u drugoj životinji njoj sličnoj štovati, kad neima sposobnosti, da spozna sve, što je pravoga štovanja vriedno; a opet ima jako malo, što bi moglo štovanje pobuditi? Što će životinje spojiti u jednu moralnu osobu, kad manjkaju one moralne spone dužnosti i krieposti, koje potiču od viših spoznavajućih sila, kojih one neimaju? Badava ćeš tražiti kod njih ono prijateljstvo, što ga je tako krasno opisao i nacrtao Ciceron. [1]) Nemogu se one potužiti na prekoredni egoizam, na hinbenost, na prevaru, na izdajstvo, što ljudsko prijateljstvo uništuje. Što je najviše, nitko ih nemože ni pohvaliti ni ukoriti, što se njihova druženja tiče, jer im manjka posve slobodna volja, o kojoj Darwin hotimice šuti, dočim baš ona najveću ulogu imade u cielom ljudskom životu. Darwin tvrdi nadalje, da niže životinje ćute kao i čovjek radost i bol, sreću i nevolju. Za dokaz navadja mlade životinje, kao što pse, mačke, janjce, koji se igraju kao djeca. Pače isti insekti po Huberu [2]) n. p. mravi se igraju medjusobom, natjeravaju, i prividno se grizu kao mladi psi. [3])

Čuvsto radosti visi o spoznavajućoj sili. A buduć da su spoznavajuće sile dvovrstne, više i niže, zato je i čuvstvo radosti po spoznavajućoj sili, o kojoj visi, dvovrstno. Nu i životinje imadu niže spoznavajuće sile, zato imadu i čuvstva radosti, koja vise o nižih spoznavajućih silah, i koja su osnovana na nižem htienju, koje imadu i životinje. Sva ona dobra, koja su izvan obsega nižih spoznavajućih sila, u životinjah nikad čuvstva radosti nepobudjuju, držeć se strogo zakona: bez znanja neima htienja. Janje se veseli, kad vidi gospodara, patka se veseli, kad zaroni u vodu; ali janjetu je svejedno ili ga pasao kakav poderanac ili kakov kralj.

Odviše žestoka radost može pomutiti pamet, bolesti prouzročiti, pače smrt nanieti. Tako se pripovieda, da je Chilon grčki mudrac umro od radosti u naručaju sina, koj se je pobjedonosno vratio iz olympičkih igara. Ovakove radosti nijedan majmun jošte nije poćutio. Kad čuvsto radosti zavlada, oči se krese, lice se raztegne, gibanje postaje živahnije, glas jasniji, i druge se kojekakve promjene pokazuju na tielu, što opažamo i na životinjah, jer u tom neima bitne razlike. Stanje radosti može biti različno, i onda se raznim imenom naznačuje; jača radost zove se milina (Wonne), a najžešća uzhit (Entzücken), premda u našem jeziku jošte nisu rieči strogo po znanosti opredieljene, zato se nemožemo na nje osloniti. Ako se radost vanjskim načinom u svojevoljnih gibanjih i činih pokazuje, zove se veselje (Lustigkeit), što imadu i životinje; ako je neuredno, razkalašenost (Ausgelassenheit), što životinjam manjka.

Prihvatljivost za čuvstvo radosti jest takodjer različna, visi bo o mnogih uzrocih, koji uplivaju više manje na ovo čuvstvo. N. pr. tko je zdrav na tielu, mlad, sanguiničkoga temperamenta, bezbrižan, lahkouman, lasno ga čuvstvo radosti obidje. Na koliko upliva razum i slobodna volja na ovo čuvstvo u čovjeku, u toliko nevidimo kod životinje nikakva pojava.

Čuvstvo radosti upliva povoljno skoro na sva duševna i tjelesna djelovanja i na cieli organizam; [1]) nu buduć da životinjam mnoga duševna djelovanja manjkaju, na ono dakako radostno čuvstvo nemože upliva imati. Razlog pako zašto povoljno upliva čuvstvo radosti na sva ostala životna djelovanja nemožemo drugi navesti, osim koj potiče iz same oznake čuvstva radosti. Čuvstvo radosti se radja, kad se dobro, za kojim težimo, posjeduje. Kad se nam koje dobro po spoznavajućoj sili predstavi, najprije se rodi čuvstvo ljubavi glede onoga dobra, to jest nagnuće prama njemu, zatim čuvstvo želje, da ga postignemo, napokon postignuv žudjeno dobro rodi se čuvstvo zadovoljstva ili radosti. Čuvstvo pako zadovoljstva stranom potiče, stranom jači povoljna čuvstva, stranom se u nje prelieva. Svako bo pravo dobro, kad se postigne, posredno djeluje na cieli individuum. Otuda dolazi, zašto gledamo na zgodu, kad je tko dobro razpoložen.

Kao što je predmet čuvstva radosti dobro, tako je predmet čuvstva boli zlo. I kao što je dobro vrlo različno, isto tako i zlo dieli se na mnogo vrsti. Jer zlo ništa drugo nije, nego pomanjkanje dobra. Zlo neima pozitivne realnosti, već se nalazi uviek u dobru. Po raz-

[1]) Cicero. De amicitia.

[2]) Recherches sur les moeurs des Fourmis.

[3]) l. c. I. B. Cap. 2. S. 33.

[1]) Lenhossek. Darstellung des menschlichen Gemüthes. 2. B. S. 293.

*

Digitized by Google

ličnom zlu razlikujemo i razna čuvstva boli. Životinje imadu samo ono čuvstvo boli, koje visi o nižih spoznavajućih silah te je osnovano na nižem htienju, na koliko ga zlo odbija, kao što ga dobro privlači. Onu bol, koja se rodi od bolestna stanja organizma, n. p. kostobol, glavobol, groznica i t. d., imadu i životinje kao i čovjek, jer imadu živ organizam, koj je podvržen raznim bolestim kao i u čovjeka. Nadalje sva ona čuvstva boli, koja vise o nižih spoznavajućih silah, te su osnovana na nižem htienju, koje se zlu protivi, opažamo kod životinja. Zato se pas žalosti, da je morao kod kuće ostati, vučicu boli, ako joj je tko mlade oteo, ptica jadikuje, ako nadje prazno gniezdo. Za nas je pako vrlo znamenito, da životinje u čuvstvih boli nikada nepokazuju nikakve samosviesti; ovaj dušoslovni pojav njim posve manjka, dočim čovjek samo kadkada u boli izgubi samosviest. Ovoga fakta nemože Darwin protumačiti; mi pako čisto lahko, dočim se samosviest osniva na višoj spoznavajućoj sili, koja životinjam posve manjka. Darwin na jednom mjestu nas pitajuć želi priznati, da možda imadu i životinje samosviest; za dokaz navadja faktum u formi pitanja: Možemo-li mi sigurni biti, da stari pas imajuć dobru memoriju nikad nerazmišlja o veselju, koje je poćutio nekad u lovu? A ovo bi, veli on, bila njeka vrst samosviesti. Mi ćemo na drugom mjestu obširno o samosviesti govoriti; za sada budi dovoljno reći, da životinje neimaju samosviesti. Jer kad bi one imale samosviest, imale bi takodjer sve, što samosviest pobudjuje, i one pojave, koji se na samosviesti osnivaju. Dokaz pako, koj navadja Darwin jest tako slab, da sam Darwin o njem nije siguran, kako se vidi iz forme, kako ga navadja. Stari pas može sanjati o starom lovu, može pobuditi u phantasiji stare predstave, može poćutiti veselje, koje pobudjuju ove predstave, ali uvjeravamo Darwina, da nemože ovako razmišljavati: Ja sam onaj isti pas, koj sam se njekoć u lovu veselio; sretna ona vremena, sada star nemogu više nekadanje veselje potražiti, kao što sam onda mogao. Ćutim sada žalost, ako se sjetim na ona liepa vremena, koja sam u lovu proživio a kojih sada neima. Kad bi ovako stari pas mislio, onda bi imao samosviest, ali onda bi se mogao mnogo laglje naučiti 4 vrsti računa, i sbrojiti, kolikoput je bio u lovu, odbiti one slučajeve, kad nije ništa ulovio, i točno naznačiti, kako se je njegov lov podielio. Ja se čudim učenomu Darwinu, koj sigurno zna pod kojimi uvjeti je samosviest moguća, kako ga je mogao njegov sustav tako zanieti, da je tako slab dokaz naveo, kojim se nebi dala ni neuka djeca osvjedočiti, a kamo-li onaj, koj je o tih dušoslovnih pojavih razmišljao, o kojih bi mogao i onaj stari pas razmišljati, kad bi imao samosviesti. Darwin je morao nešto reći o tom pojavu, rekao je kako je najbolje znao, da si sustav spasi; što se mene tiče, bolje bi učinio, da nije ništa rekao o tom pojavu, jer bi se mislilo, da možda ima drugih boljih dokaza za taj slučaj. Ako se zlo, koje potiče čuvstvo boli, spoznaje samo po viših spoznavajućih silah te se tako proteže neposredno na više htienje, takovo zlo u životinjah nepobudjuje nikakva čuvstva boli. Samo čovjek se žalosti radi izgubljena poštenja, samo njega boli, ako mu veliš, da je lažac, da je varalica. Samo njega grize nećudoredan život. Samo njega progone furije, ako je okrutan kao tigar. Nu koliko može slobodna volja na čuvstvo boli uplivati u čovjeka, u toliko svaki pojav kod životinja manjka, što je dovoljan znak, da životinje slobodne volje neimaju.

(Dalje će slieditи.)

[1]) Können wir aber sicher sein, das ein alter Hund mit einem augezeichnetem Gedächtniss und etwas Einbildungskraft, wie sie sich durch seine Träume zeigt, niemals über die Freuden Betrachtungen anstellt, welche er früher auf der Jagd hatte? Dies wäre aber eine Form des Selbstbewusstseins. l. c. I. B. I. Th. Cap. 2. S. 52.

Stanje katoličke crkve u Švajcarskoj.

(Konac.)

Genevsko državno vieće, toli otčinski zabrinuto za interese katoličke, pobjesni od ljutine, kad je doznalo, da se je papa usudio naimenovati Mermilloda svojim apostolskim vikarom, i da je to u crkvah proglašeno. Prvi moradoše platiti župnici, koji su se podstupili papinski breve 2. Veljače proglasiti; državno naime vieće zaključi, da su oni tim zakone i naredbe vladine povriedili, i kano državni funkcionari svoju dužnost pogazili, pa im je s toga na tri mjeseca suspendiralo plaću. Drugi je imao patiti sám apostolski vikar Mermillod. Sv. stolica po svom švajcarskom nunciju izviestila je savezno vieće o svom brevu od 16. Siečnja, kojim se Mermillod imenuje apostolskim vikarom. U tom činu nadjoše i ti otci nekakov nezakoniti prehvat rimske stolice, kano da je bez zakonita sudjelovanja državne vlasti promienila granice diecezam švajcarskim. „Savezno vieće, pišu papinomu nunciju, nepriznaje crkvenoj vlasti toga prava, da katolike kantona genevskoga odrieši od biskupije, kojoj zakonito pripadaju. Ono po tom daje na znanje sv. stolici, da će Švajcarska i u buduće kano i dosada, jedino diecezu lausannesku i genevsku, kako je od god. 1820. obstojala, priznavati; da naimenovanomu apostolskomu

Digitized by Google

vikaru nieče svaki službeni značaj, i da će se eventualno oprieti izvršivanju funkcijâ, koje je sv. stolica bez predbježne privolje od strane političke vlasti bezpravno preniela. Čim se ovdje na koncu priete, to se požuriše i izvršiti. Pisaše naime genevskoj vladi, da pozove apostolskoga nuncija, neka u opredieljeno vrieme izjavi, da-li namjerava uzprkos protivljenju saveznih i kantonalnih oblasti proti razciepkanju dieceze lausanneske i genevske ipak izvršivati funkcije apostolskoga vikara? U jestnom slučaju ili ako nebude jasna odgovara da će savezno vieće u dogovoru s vladom genevskom znati učiniti potrebite mjere, da zastupniku sv. stolice zaprieči vršiti mandat protivan volji državnih vlastî i postojećemu zakonskomu stanju.

Monsignor Mermillod odgovorio je onako, kako je dolikovalo vikaru sv. stolice i vikaru divnoga Pija IX. Ja sam dužan, reče, Bogu i sv. katoličkoj crkvi otvoren odgovor; ja sam dužan mojim katoličkim i protestantskim sugradjanom ozbiljnu i javnu izjavu. Apostolski vikar nije kakov diplomatički izaslanik sv. otca, niti biskup imajući svoju diecezu, on je samo duhovni poglavar, katolikom dan od sv. stolice do opoziva, koj može bit u svako vrieme. Ustanoviti dakle apostolski vikarijat neznači nikada ustanoviti diecezu. To je najčednija forma administracije, kojom se crkva služi u zemljah, gdje ju jedva trpe i gdje neuživa ni blagodati obćenitoga prava. Sv. stolica služi se ovakovom uredbom i ondje, gdje je časovito kakov sraz, te se vode razprave i dogovori izmedju crkvene i državne vlasti. Vlast apostolskoga vikara jest lih duhovna. On netraži ni milosti ni privilegijâ niti kakova diela od državnoga budgeta. — Za tim razlaže Mermillod, kako je došlo do apostolskoga vikarijata u Genevi, te ovako završuje: Poslie ovoga mirnoga razlaganja nepreostaje mi ino, već da vam, moja gospodo, izjavim, da ja čisto duhovnih funkcija ostaviti ni nemogu ni nesmijem, jer bi tako izdao evangeličku misiju i posvećen apostolat, koj mi je povjeren od najvišega gospodara crkve. Ja sam uviek bio pokoran i pripravan sam pokorit se zakonom, koji nevriedjaju ni pravice ni prava ni sviesti; ja proglašujem takodjer veliko od našega Gospodina navieštено načelo, koje biaše i jest izvor svakoj političkoj i civilnoj slobodi: Dajte Bogu što je božje, a cesaru što je cesarevo. Ja sam se trudio cielom dušom i trudim se, da svojim kršćanskim i gradjanskim dužnostim zadovoljim, te s vjernošću naprama vjeri spojim revnost patriotizma. Jadni sraz, kojemu nisu krivi ni katolici ni kler ni ja, može se dvojako riešiti: pravom ozbiljnom loyalno upotrebljenom slobodom; ili pako poštovanjem art. 130. našega kantonalnoga ustava, koj državnomu vieću pokazuje put dogovora sa višom crkvenom oblašću. Sloboda il miran dogovor — to nam treba; ako-li to ne, onda preostaje samo ugnjetavanje sviesti.

Na ovaj odgovor dalo je državno vieće genevsko po nalogu saveznoga vieća apostolskoga vikara Mermilloda policajnom silom odpremiti preko granice u francezki Ferney. Mermillod je protestirao „u ime prava katoličke crkve, u ime katoličke slobode sviesti, u ime svojih prava, kano slobodna gradjanina helvetičke republike proti zaključku, kojim ga savezno vieće goni iz obsega njegove domovine, ni da ga osobno saslušalo i osudilo nije, niti da je on ikada povriedio zakone i ustav“, te je u istom prosvjedu izjavio, da on ostaje i nadalje apostolski vikar, duhovna glava kleru i katolikom kantona genevskoga.

Mermillod je na francezkom zemljištu gostoljubivo primljen, onamo mu teku sa svih strana adrese. Ondje su ga odmah sljedeće nedjelje, premda vrieme nebiaše jako prijazno, posjetili u velikom broju njegovi Genevljani, te mu svečano izjavili svoje počitanje i svoju pokornost. Vas kler prosvjedovao je jednodušno u velikom vieću proti izagnanju apostolskoga vikara izjavljujuć odrešito, da će sila učinjena vikaru samo više ojačati pokornost katolika napram njemu. Isti radikalci James Fazy i Karlo Vogt osudjivahu žestoko u velikom vieću ono izagnanje genevskoga gradjanina bez svakoga suda. Sasvim tim ima tobožnjih prijatelja slobode i prava, koji ono nasilje odobravaju, medju njimi i krasna zagrebačka „Agramer Zeitung.“

Tko išta zna od crkvenoga prava, taj razumije, da sv. stolica naimenovavši Mermilloda apostolskim vikarom, tim još nije nipošto kanton genevski pravno odciepila od dieceze lausanneske, te osnovala neodvisan apostolski vikarijat. Temelj dakle na koj se upire savezno vieće nestoji. Ono nije svojim činom nego samo poduprlo silovitost državnoga vieća genevskoga naprama katolikom. A katolici u Genevi nisu bezpravni, već su im prava garantirana svečanimi ugovori, koje bi savezno vieće imalo sveto čuvati. Ali ona se gospoda drže, kako je vidjeti, theorije o svemogućoj državi, koja je najneprijateljnija nepogrešivomu papi. Iz toga se tumači sve.

Razprava u pruskoj gospodskoj kući o promjeni čl. 15. i 18. pruskoga ustava.

Da poznate zakonske osnove, kojimi se namjerava sputati katoličku crkvu, uzmognu postati zakonom, trebalo je prije svega promieniti članke 15. i 18. pruskoga ustava, kojimi se katoličkoj crkvi zajamčuje nuždna sloboda. U dolnjoj kući, koja je pretežno liberalna, lasno je proturati sve, što je kršćanstvu da nerečemo katoličtvu neprijateljno; ali od gospodske kuće, više konservativne, moglo se je šta prijatnijega očekivati, dok nije „Kreuzzeitung“ eminentno konservativan list izjavio, da se konservativci ravno jako ljute na one osnove, al da neimaju odlučnosti. Vladi je pako bilo mnogo stalo, da sa svojimi predlozi u gospodskoj kući nepropadne; toga radi dodje sam Bismark, da one predloge preporuči. I minister-predsjednik Roon progovorio je nekoliko rieči, a dakako i kultus-minister Falk. Vriedno je čitati one govore; jer pokazuju, što si o vjeri u obće, a napose o

Digitized by Google

katoličkoj crkvi misli pruska vlada, i kako je sve, što se tobože obćenito glede raznih kulta odredjuje, napereno pravo proti katoličkoj crkvi.

Knez-Bismark bez dvojbe je onaj duh, koj sve u Pruskoj odlučuje. Do njegove je volje najviše stalo, a ova je katoličkoj crkvi neprijateljska. On je to u svom govoru 10 Ožujka jasno izrazio: da ima rat izmedju svećeničtva i kraljestva, koj se mora voditi, ako neće država da robuje. Neradi se, reče on, ovdje o borbi izmedju jedne evangeličke dinastije i katoličke crkve, tu se radi o prastaroj borbi za premoć, o borbi tako staroj kako je ljudski rod, o borbi tko će bit jači: svećenik ili kralj, koja je borba starija od došašća našega spasitelja, o borbi u kakovu biaše zapleten Agamemnon u Aulisu, koja ga je stala života njegove kćeri i Grke smetala da neodplove, o borbi koja biaše u srednjem vieku poznata pod imenom borbe medju papom i carevi, a svršila se tim, da je zadnji zastupnik sjajnoga švabskoga carskoga koljena poginuo na stratištu pod sjekirom jednoga francezkoga pobjednika, koj biaše u savezu s papom. Mi smo bili jako blizu sličnu položaju. Da je francezki rat, koj je pukao u isto vrieme, kad su publicirani vatikanski zaključci, imao uspjeha, to ja neznam, je-li ne bismo na polju katoličke crkve vidjeli bili sličnih pojava. U bitnosti slični su bili plani pred ratom s Austrijom i pred Olomucem. Po mojem je sudu kriv nazor te izopačenje politike, kad papu smatraju izključivo kano svećenika, kano puka zastupnika katoličke crkve. Papinstvo biaše u svako vrieme moć politička, koja je s najvećom odrešitošću i s najvećim uspjehom zahvaćala u odnošaje ovoga svieta,, i to zahvaćanje učinila svojim programom. Taj program je poznat: da se naime država podmetne crkvi, dakle svrha eminentno politička, dakle nastojanje, koje bitiše od kada je ljudskoga roda. Uviek je bilo lukavih ljudi, koji su tvrdili, da je njim volja božja više poznata nego-li drugim, i za to da imaju pravo vladati i gospodovati nad drugimi. Ta poznato je, da je to temelj papinskim praetensijam, netreba mi nego da spomenem sto put spominjane akte. Borbu medju svećeničtvom i kraljestvom, danas medju papom i njemačkim carem valja suditi ko svaku drugu. . . . To znači stvar izvrnuti, da se ljudi zavaraju, kad se kaže, da se tu radi ob ugnjetavanju katoličke crkve. Tu se radi o granicah, kako će daleko ići gospodstvo svećeničko, da država od svoje strane uzmogne obstojati; jer u ovom svietu njezina je već vlast i gospodstvo.

Dakle svakako rat, a rat u tu svrhu, da se pronadju granice izmedju vlasti svećeničke i kraljevske, i to takove granice, da država uzmogne obstojati. To je bitno političnо pitanje i političan rat. Tu se neradi o religiji već o tom, tko će carstvom ovoga svieta vladati, papa ili car. Tako uvjerava Bismark gospodsku kuću. I kuća mu je to povladila primivši promjenu ustava. Bit će dakle ljuta rata, željezni kancelar se ga neboji, on je vičan pobjedam. Pa kako će se i bojati uz toliku snagu njemačke države, uz applaus liberalaca svih zemalja! Katolici se ravno običavaju uzdati u svemogućega Boga, no u tom je Bismark pametniji od njih. On zna, da je, dakako po razmjeru vremena, papa ono isto, što grčki prorok Kalchas — čovjek lukav, koj hoće da druge uputi, da je njemu bolje poznata volja božja, i s toga da ima pravo drugimi vladati. Ali Bismarka lje neće prevariti ni poplašiti; ako ima sbilja Boga, koj se dostoja pačati u ljudske stvari, onda vlada ovoga svieta svakako pripada kraljestvu a ne svećeničtvu. Bog će dakle biti na strani Bismarkovoj. — Ljuto mora boljeti svako kršćansko srce, da poslie devetnaest vjekova vjere i crkve Isusove, premožan kancelar jedne velike kršćanske države slugu Isusova uzporedjuje s organom krivih poganskih bogova, te svećenike nazivlje ljude lukave, koji hoće da bolje znadu nego-li drugi volju božju, a to za to, da uzmognu imati gospodstvo na ovom svietu. Tu je Bismark zatrubio u rog bezbožnih liberalaca, oni će si ga moći priznati za svoga vojvodu; katolici će usuprot tim više sjetiti se one Gospodnje izreke: „Koj vas sluša mene sluša“ pa se tim užje spojiti sa svetom apostolskom stolicom, tvrdo vjerujući ono što Gospodin reče: „Pouzdajte se, ja sam savladao sviet.“

Bismark je ravno rat naviestio, ali on nije tomu kriv. Krivi su papa i katolici. Godine 1848. sklopljeno je ravno, kaže, u vjekotrajnom ratu izmedju svećenstva i kraljevstva primirje, al ludo, te na veliku štetu pruske države. Jer je, veli, tada ustanovljeni modus vivendi kupljen samo sveudiljnim popuštanjem države, dočim je ova svoja prava naprama katoličkoj rkvi bezuvjetno metnula u ruke jednoga tiela, koje bi ravno imalo biti oblašću, zainterese kraljeve ,al je interese crkvene zastupala prama pravom kralja, ja mislim katolički odjel u kultusministeriju. Mir dakle nemogaše dugo trajati. Bila je ravno sgoda, da nemože bolja, na koncu francezkoga rata za sporazumljenje sa sv. stolicom, ali — katolička frakcija saborskoga centra stvarala je državi još grdniju pogibelj. Njezin program, komu je otac moguntski biskup, smieraše stvoriti državni dualizam, državu u državi, dualizam najgorje vrsti; tu se radilo stvoriti vjersku državu, kojoj je najviši vrhovnik izvanski crkveni princip, komu je stolica u Rimu. Da se bude udjelotvorio taj program, imali bismo mjesto do tada jedinstvene pruske države i njemačkoga carstva dvie parallelne organisacije, jednu sa generalštabom u frakciji centruma a suverenom u Rimu, a drugu s generalštabom u vladi svjetovnoj a suverenom u osobi nj. Veličanstva. Vlada bi bila zanemarila svoju dužnost, da je mirno čekala što će biti, da je uzprkos strašnoga napredka, što ga je ovaj protudržavni princip učinio, prekrstila ruke. Ona je bila prinudjena na obranu, prinudjena da odkaže primirje, kakovo je čl. 15. i 18. ustanovljeno, i da stvori nov modus vivendi medju državnom i crkvenom vlasti. Država nemože ostati u ovih okolnostih, a da u njoj nenastanu nutarnje borbe, koje joj obstanak meću na kocku. Ako ste Vi za uzdržanje

Digitized by Google

starih članaka, vlada nije Vašega mnienja, nit može pod timi okolnostmi poslove dalje voditi. U ovoj borbi obraća se ona na gospodsku kuću s molbom, da joj pomogne utvrditi i braniti državu proti rovanju, koje joj budućnost meće u pogibelj, pa se uzdamo, da nam ta pomoć od većine ove kuće pomanjkati neće.

Tako doreče Bismark uz živahno povladjivanje. Neda se niekati: on je svoj govor majstorski lukavo osnovao i zaoštrio. Reče, da se vlada bori za obstanak države, za uzdržanje gospodstva kraljeva, te pozva vjernu gospodu, podložnike kraljeve, da joj u tom priteku na pomoć. Tko će dvojiti, da je država u pogibelji, kad to kaže sveznajući i svemogući Bismark? tko-li će se neodazvati, kad ga pozivlje vlada, da državu, da kralja i cara spasi? Ako bi ipak kuća bila drugoga mnienja: vlada nemože u tih okolnostih dalje poslova voditi — to je dakako razlog, koj mora i najtvrdjim junkerom i feudalcem imponirati. Zar da morda bez Bismarka ostane Pruska, ostane carstvo jedva osnovano, al još nipošto dovoljno sklopljeno i utvrdjeno?! Toga nisu vriedni katolici, ma da svi dodju na muke i na lomaču — tako si valjda pomisli većina gospode i naviesti crkvi katoličkoj rat. — Naprama tomu sjetit će se katolici one božje rieči: „Jao si ga čovjeku, koj se pouzdava u čovjeka.“ Neka se oni uzdaju u Bismarka, mi ćemo položit svu svoju nadu u Boga.

(Dalje će sliediti.)

Viestnik.

Zagreb. Dne 19. o. m. preminuo je Mijo Legin, podjašprišt i župnik u Dubravi (Medjumurju).

— „Obzor“ u svojem broju od 21. Ožujka donosi sljedeću viest: Pfiffner-Majerfy, što no se ovdje za „Schriftstellera“, ondje za „Hofratha“ izdavao, a u istinu je poznati špiel, prešao je jučer na protestantsku vjeru, da se uzmogne vjenčati sa kćerju ovdašnjega gradjanina Milesa. Njegova žena je u Banatu, a on se jučer vjenčao u Zagrebu. „Agramer Zeitung“ pako od istoga dana javlja, da je bilo vjenčanje u ovdješnjoj protestantskoj crkvi, i da je tom prilikom g. pastor Soedl razvio „svoj neobični govornički talenat.“ — Pitaju nas s više strana, kako se može ženiti na novo onaj, komu je još žena živa, makar da je prošao i on i njegova druga žena na protestantizam? Mi odgovaramo, da neimamo načina ni sredstva da saznamo, kako stvar u istinu stoji; ali držimo, da bi crkvena vlast, koja ima bditi nad svetošću ženitbe, ili pako državni odvjetnik u onih viestih mogli naći dosta povoda da se dadu informirati.

Ugarska. Katolički nadbiskup Ludvik Hajnald, da proslavi 80. rodjen i imendan svoje matere, utemeljio je u rodnom si mjestu Szechenyu bolnicu sa zakladom od 30.000 for. te je kaločkoj zadruzi za podporu učitelja poklonio 5000 for.

Rim. U tajnom konsistoriju od 21. Ožujka proglasio je papa monsignora Bracco patriarkom jerusalemskim; za tim 4 biskupa za francezke, 3 za taljanske 2 za južno-amerikanske diecese, a 1 in partibus infidelium.

Solothurn. Vlada skinuvši Eugenija Lachata, dade sastaviti inventar biskupskih pokretnina. Tom prilikom, a i denunciacijami, dodje govor na Lindneričin legat. Njeka naime gospodična imenom Lindner, rodom iz Basela, prestupivši u Monakovu u katoličku crkvu, ostavi na umoru „biskupu baselskomu svotu od 300.000 franaka, s pravom da ju po svojem slobodnom sudu upotrebi za diecesanske svrhe.“ Vlada se pojagmi sada, da tu svotu dobije u ruke; usuprot se požuri i biskup Lachat, da nešta od rečene glavnice u vjerovnika digne i spasi za svoje razpolaganje. Za to mu vlada objesi civilnu parnicu na izdanje čitave glavnice, a liberalci počeše tja vikati, da će pasti pod kriminal, kan da je htio crkveno dobro lukavo prisvojiti sebi i svojim baštinikom. Kako se stvar ima, to je razložio biskupski kancelar Duret u Solothurner Anzeigeru. Nikad, veli, nije biskup izjavio, da je Lindneričin legat njegovo osobno vlastničtvo; al on ima pravo razpolaganja, jer se sveudilj smatra pravim zakonitim biskupom baselskim, dakle kano baselski biskup razpolaže onim legatom „za crkvene svrhe.“ Pravo pako razpolaganja ima u ovom slučaju ne samo glede kamata nego i glede same glavnice, tako da nije dužan čitave glavnice prenieti na svoga nasljednika. Ono je zlobna potvora, kan da je biskup išta budi od onoga legata budi od biskupskih dobara htio privlastiti sebi i svojim baštinikom; dobro se je biskup pobrinuo da ovi od biskupskih dobara nedobiju ni krajcare.

— U Starkirchu sile se katolički roditelji, da šalju svoju djecu starokatoličkomu župniku Gschwindu na kršćanski nauk. Neće-li s dobra, vlada ih goni neprestanimi novčanimi globami. Opet jedan dokaz, što razumievaju liberalne vlade pod slobodom sviesti!

Bern. Prije mjesec dana po prilici držao je javno član bernske vlade Bodenheimer u Bielu (jurskom) pogrdan govor proti katolikom, što je ponukalo jursko svećenstvo jedno da prosvjeduju proti onoj pogrdi i zahtievaju da se kazni grditelj, a drugo da svomu biskupu (baselskomu Lachatu) izjave svoju podpunu odanost i pokornost. Što učini bernska vlada? Proti svim prosvjednikom, ima ih 97, odluči tražiti kod suda, da se sa službe skinu, a medjutim obustavi im sve i duhovne funkcije, te naloži crkvenoj direkciji, da se pobrine za privremene zamjenike. Bodenheimeru pako ništa. To je krasna pravica i još krasnija sloboda, al to neizmjerno godi liberalcem, jer je to način, kojim bi se mogla katolička crkva u baselskoj diecezi uništiti. Zar se može obustaviti na jedanput služba 97 župnikom, a da se tim nenanese dušam neopisiva šteta? Ali šta za to mare bernski protestanti i starokatolici? To je njim pače drago

Digitized by Google

Usuprot ova stvar mora katolike Jurane uzrujati; pa nebi kako se čini vladi ni žao bilo da dodje do kakove sile, jer bi tada mogla katolike potući. Ta digla je na noge tri bataljuna!

Geneva. Pošto su ondješnji liberalni katolici pomogli izagnati zakonitoga pastira biskupa Mermilloda, pozvaše si svoga pastira (katolici bi rekli vuka), da ih ravna i razgovara, a to Loysona, poznata pod imenom patra Hijacintha. I on sbilja dodje, dakako ne sam, nego sa svojom ženom, amerikankom Merryman, pa im ondje drži govore. Dakako, ako ćemo vjerovati liberalnim novinam, dolaze ga slušat hiljade; no onih tobožnjih katolika, koji su si ga pozvali, što ih ima? Sama „Suisse radicale“ kaže: 180 slobodomišljenika (freidenker) i 50 sljedbenika komune. Doista krasna stada i krasana pastira.

Pruska. „Das literarische Bureau“ donese 18. o. m. oficioznu viest, da je katolička vojna prepositura ukinuta, pa da će se dušobrižje glede vojnika urediti na prijašnji način. Valja znati, da u Pruskoj katolici vojnici spadaju pod posebna vojnoga biskupa, koj ima i svoje posebno vojno svećenstvo, njemu kano svomu jedinomu ordinariju podvrgnuto. Biskup, kako je čitaocem našega lista poznato, zove se Adolf Namczanovsky. Glede te vojne biskupije piše berlinska „Germania“, ako je ona viest ob ukinuću istinita: da se je tim flagratno prekršio svečano sklopljen medjunarodan ugovor. Jer je, kaže, po želji tadanjega kralja, a sada cara Vilhelma I. apostolska stolica eximirala vojno dušobrižničtvo, stvorivši poseban, svetoj stolici neposredno podvrgnut vojni ordinarijat, pa je ista sv. stolica po preporuci kraljevoj 1868. Namczanovskoga učinila vojnim biskupom. Sve to biaše po dogovoru i ugovoru, a sada će vlada pruska na jednoć da rečeni ordinarijat jednostrano ukine. To znači pogaziti ugovor, to znači silu učiniti sviesti katoličkoga vojničtva; tim silovitim ukinućem ukida se faktično sve katoličko dušobrižje za vojsku u čitavom svom obsegu, te postaje na svaki drugi način nemogućim, dok god sv. stolica drugčije neodredi. Hoće-li ona to učiniti, neće-li, to se nezna, al nije nemoguće, da učini. Svakako ćemo, veli Germania, i to smatrati za blagodat, jer sada tekar izlazi na vidjelo, što se je ustanovljenjem one vojne praepositure na strani pruske vlade namjeravalo. Hvala Bogu, pa hvala i čvrstoći biskupa Namczanovskoga, te vjernosti i samosviesti vojnoga svećenstva, da se je knez Bismark ovdje u svom računu prevario.

Pariz. Baron Chaurard učinio je u narodnoj skupštini predlog, da se uzpostavi zakon od 18. Studenoga 1814. glede svetkovanja nedelje. Po tom zakonu imali bi u nedjelju mirovati svi javni poslovi; željeznice nebi smjele odpremati tereta, izuzev blago za klanje; poštovni i telegrafički uredi imali bi djelovati samo od 11 ure prije podne do 3. poslje podne. Predlog su branila gospoda Chenelog i Sacase te je prvomu naloženo, da izradi izvješće. Postane-li predlog zakonom, biti će to opet jedan korak napried.

* *Pakleno družtvo.* Pod tim se je imenom ustrojilo u Rimu družtvo, kojemu je cilj potraživati siromašne matere, te im nudjati 50 fr., ako nedadu diete si krstiti.

Književno. Sbor duhovne mladeži zagrebačke izdao je na novo Jajsov molitvenik „Isus prijatelj maleni h.“ Budući knjižica i obsegom veća i ljepše vezana, morao joj je sbor povisiti cienu za 3 novč. te sada stoji 28 novč. Kako je Jajsov molitvenik našoj mladeži obljubljena knjižica, preporučamo ju toplo vanjskomu svećenstvu, da joj pomognu u sviet; oni će tim učiniti ljubav i uslugu svojoj mladoj braći u sjemeništu, koja nemogu uz najbolju volju napredovati, ako neimaju materijalnih sredstva.

— Mařikovu „Pouku o kršćanstvu“ preporučio je vis. kr. vladni odiel za nastavu kano učevnu knjigu na ženskih učiteljištih i viših djevojačkih učionah i kano nagradu za učenice u pučkih školah. Drugi će se svezak dotiskati ovih dana.

„Zur Reform der theologischen Studien in Oesterreich“ zove se brošura, što je nedavna izašla kod Mosera u Gradcu, jaka 144 str., a stoji 90 novč. Koga to pitanje zanima, naći će u brošuri dosta gradiva i dosta pouke. Katolička ju kritika mnogo preporuča.

Objava. Predavanja u nadbiskupskom lyceju nastaviti će se 1. Travnja t. g S toga se svi klerici nadbiskupije zagrebačke ovim pozivlju, da se dne 31. Ožujka povrate u sjemenište.

U Zagrebu dne 24. Ožujka 1873.

Dr. *Matunci*, k. z.
i ravnatelj sjemeništa.

Dopisnica urednička.

Gospodin B. Što nam pišete, svim je poznato: znamo, da je mnogih kapelana premalena plaća; uvjereni smo, da nije dobro, što su gdjekoji kapelani prisiljeni prosjakati tu lana tu vina, osobito ako se, kako velite, u istoj klieti sastanu: s učiteljem, zvonarom, felčerom bilježnikom, fratrom, kovačem, sombolom i tako dalje; sve to svi znamo, pa zato je naš preuzvišeni nadpastir s kaptolom svojim odlučio obilnu pomoć pružiti siromašnijim i župnikom i kapelanom, a za njihovim će se primjerom sigurno i imućniji župnici povesti. S toga se uztrpite, početak je učinjen, a na dobru se temelju brzo gradi. Pristajemo uz iskrenu želju Vašu: „da nam dobri Bog još mnogo lieta poživi nadbiskupa, koj je prvi hotio pružiti pomoć svojim ubogim suradnikom u vinogradu Gospodnjem.“ U ostalom neiztičo Vas dopis nikakve nove ideje, zato ga nepriobćujemo.

Uz ovaj broj ima Pretnerov poziv na predplatu za djelo „Ostan božje ljubavi.“

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 14.] U Četvrtak, 3. Travnja 1873. [Tečaj XXIV.

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, više i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VI.

Duševna djelovanja.

Čuvstva.

(Dalje.)

Po načinu, kako spoznavajuća sila predstavlja dobro, za kojim težimo, razlikujemo i različna čuvstva. Ako težimo za budućim dobrom, koje je sa zaprekami skopčano, a ujedno vidimo, da ga možemo postići, radja se čuvstvo ufanja. Ako ga po drugom mislimo postići, zove se nada*), koja raste čim biva vjerojatnije, da će nam u dio pasti dobro, za kojim težimo. Ako je dobro skopčano s tolikimi zaprekami, da nam se čini nemoguće postići ga, rodi se čuvstvo, koje se zove bezufanje, (Verzagtheit) a u skrajnosti sdvojenje (Verzweiflung).

Ako je buduće zlo, kojemu se uklanjamo takovo, da mu je težko izbjeći, ali nam se ipak čini, da ćemo ga moći uklonuti, radja se čuvstvo hrabrosti. U protivnom slučaju čuvstvo straha.

Ako zaprekâ, koje su nam na putu, neocienimo, zove se smielost; ako se brzo odlučimo na djelovanje zove se odvažnost. Ako srnemo u pogibelj nerazmisliv prije, zove se luda smielost (Tollkühnheit); ako je čuvstvo hrabrosti nećudoredno, zove se drzovitost (Frechheit). Neki noviji psychologi [1]) označuju ova čuvstva drugčije, ali nam je to glede naše razprave svejedno.

Ako dobro motrimo djelovanja životinja, možemo se i ovdje osvjedočiti, da imaju ova čuvstva, koja smo malo prije spomenuli samo u toliko, u koliko vise o nižih spoznavajućih silah i potiču od nižega htienja. Pas se ufa, da će dobiti komad hljeba; kokot napadne hrabro svoga takmaca; boa se pusti u borbu s tigrom; kad lav ruči, skoro sve se životinje boje. Ali u koliko ova čuvstva vise o višoj spoznavajućoj sili i o višem htienju, u životinjah neopažamo nikakva pojava.

Mnogi uzroci uplivaju na čuvstvo hrabrosti. Čim je jasnija i sigurnija predstava o dobru, za kojim težimo. Na tom se osniva enthusiazam i phanatizam. Da se životinje za nikakvu ideju nebore, netreba dokaza, niti one nepokazuju, da imadu ma ikakvu sposobnost za ovakova čuvstva. Nadalje raste čuvstvo hrabrosti čim manje opažamo zaprekâ, da postignemo žudjeno dobro. Zato su životinje hrabrije od čovjeka u onom obsegu, u kojem se kreće njihov život.

Napokon je čuvstvo hrabrosti tim veće, čim je više u navadu prošlo težiti za stanovitim dobrom. Jer navada upliva mnogo kao što na sva duševna djelovanja tako i na čuvstva. Tako se n. p. najhrabriji vojnik boji s tigrom boriti, dočim ga bojažljivi Indianac bez velikoga straha napadne. Razni nagoni pospješuju čuvstvo hrabrosti. Tako se sit lav ugne najslabijemu čovjeku, a gladan ga vuk napadne. U cičoj je zimi vuk hrabar, a u ljetu bježi čovjeka kao pseto. Situ bou možeš uhvatiti bez pogibelji života. Životinje su hrabrije, kad se gone. Može onda inače miran mačak i čovjeka napasti, ako mu preveć posao smeta. I druga čuvstva uplivaju na čuvstvo hrabrosti. Tko nezna, kako može srdita žena postati hrabra, ako je inače bojazljiva srca. Višeput lomi i krši sve kao paklena furija ne-

[1]) Esser. Psychologie. 2. Th. §. 89. S. 384. Cf. Zimmerman. Empyrische Psychologie. §. 91.

*) Ta nam se razlika medju ufanjem i nadom čini čudnovata. Ured.

Digitized by Google

bojeći se nikoga. Žena od čuvstva taštine zanesena svladati će u borbi i najhrabrijega muža, ako se borba samo na hrabrost oslanja. Takodjer čuvstvo poštenja upliva na čuvstvo hrabrosti. Ovaj pojav manjka dakako životinjam. Na tom se osniva i dvoboj. Misleć, da se poštenje obično spaja s čuvstvom hrabrosti, lasno se porodi mnienje, da je najlaglje povriedjeno poštenje opravdati, ako se iztakne hrabrost, kao da je poštenje u tom slučaju jedini uzrok tako odvažne i odlučne hrabrosti. Nu ovo je mnienje svakako krivo. Jer najprije i najveći nepoštenjak može biti hrabar, te iz drugih egoističkih motiva dvobojem svoju sreću polučiti. Zatim baš tim, što svoga uvrjeditelja stavlja u posve isti položaj, stavlja u dvojbu vlastito pravo, da mu je poštenje povriedjeno. A vrlo je budalasto tako nježno pravo tako dvojbeno braniti, pače se staviti u pogibelj, da te vlastito pravo ubije. Mnogo su pametnije mislili i sudili stari, kad su se naprosto svomu neprijatelju radi nanesene uvriede osvetili, premda nemože u dobro uredjenom socialnom životu ni ovoga načina pravednost odobriti. Napokon najveća je ludorija za razumno biće, ako o pravdi ili nepravdi samo physička sila odlučuje, kao u životinjskom kraljestvu, u kojem svaka ideja pravde i nepravde manjka, dočim se samo čovjek ovom visokom idejom ponositi može. Isto tako pospješuje čuvstvo dužnosti i pravednosti čuvstvo hrabrosti. Zato kadkada nemogu ni lomače ni mačevi ni tamnice ni progonstva ugušiti toga čuvstva, ako je ojačano čuvstom dužnosti i pravednosti. Očevidno je, da o tom u životinjah neima ni govora. I druge tjelesne sile uplivaju na čuvstvo hrabrosti n. p. zdrav i jak živčani sustav, sanguinički temperament, nervozno stanje tiela. Zato je Blücher običavao reći: od želudca dolazi hrabrost, te je pazio, da su vojnici dobrom hranom okriepljeni pošli u bitku. Iz vlastitoga izkustva zna svatko, da ga dobra kap vina ne samo ojači, već takodjer ohrabri. Nadalje čisto sigurno tvrdi Darwin, da životinje imaju čuvstvo stidljivosti. [1]) Za dokaz nenavadja skoro ništa, osim što veli, da se pas stidi prečesto za hranu moljakati. Ovo tvrdi odviše bezobzirno Darwin, kao da nezna, što je čuvstvo stidljivosti, i da životinje nepokažuju ni traga o tom čuvstvu. Vriedno je o tom koju obilniju reći. Svatko će se moći osvjedočiti, da životinje ovoga čuvstva nipošto neimaju. Najbolje će biti, ako analytičkim putem duševni pojav stidljivosti razglobimo, ovako će nas štioc moći najlaglje razumjeti. Najprije opažamo u čuvstvu stidljivosti, da je njegov predmet uviek njekakvo **zlo**. Jer o dobru se nitko nestidi, osim ako objektivno dobro po krivom sudu shvaća kao prividno zlo. Nadalje zlo, što je predmetom stidljivosti, te nju pobudjuje, većinom spada u red nećudorednih čina: stidimo se radi laži, tatbine, ubojstva i t. d. Kadkada pobudjuju čuvstvo stidljivosti i physičke mane, n p. siromaštvo, tjelesne i umne grdobe i t. d. Zlo, što je predmetom čuvstva stidljivosti, proteže se uviek na onoga, koj se stidi, i on ga mora spoznati i priznati kao zlo u pogledu na sebe. Jer ako ja nepoznam, da je neki čin ili što drugo za me zlo, nerodi se u meni nikakvo čuvstvo stida. Zlo, što je predmetom čuvstva stidljivosti, mora nadalje ujedno biti takovo, da u drugih osobito u onih, kod kojih želimo, da o nas dobro misle i sude, pobudi priekor (Tadel). Jer ako zlo, što potiče stidljivost, neima ovoga odnošaja, ili ako ga neshvaćamo, nerodi u nas nikakvo čuvstvo stida. Može se poroditi onda drugo čuvstvo, koje se nesmije po strogoj znanosti sa čuvstvom stida pomiešati. Zato nas čuvstvo stida potiče, da sakrijemo pred drugimi svako zlo, koje to čuvstvo pobudjuje. Zato se takodjer manje stidimo radi physičkih mana nego-li radi nemoralnih čina. Jer u ovih potonjih veći jest priekor nego u onih; pače kad bi ljudi uviek po razumu živili, physičke mane nebi nikad smjele priekor u strogom smislu u drugih pobuditi. Više se stidi čovjek, ako ga drže za lažca nego ako je gluh. Jer ljudi ciene i štuju u drugom nalazeća se physička dobra, zato pomanjkanje ovih dobara pobudjuje njeku vrst priekora, dočim se u strogom smislu priekor proteže samo na nemoralne čine, koji se osnivaju na slobodnoj volji. Ako se tko stidi radi dobrih čina, to dolazi otuda, što ih ili krivim sudom shvaća kao zlo, ili što ih drugi krivim sudom drže za zla djela, koja su priekora vriedna. Mi se kadkada više stidimo radi manjih nemoralnih čina nego radi većih. Jer objektivno zlo, koje pobudjuje stid, visi o tom, kako ga shvaća onaj, koj se stidi, i drugi, u kojih pobudjuje priekor. Zato se obično ljudi više stide bojažljivosti nego smjelosti, više tatbine nego grabeža, više putenosti nego bogogrdja. Tim je veći stid, čim nam je više do toga stalo, da nas tko cieni i štuje, štovanje bo stoji neposredno u oprieci s priekorom, što ga pobudjuje u drugih ono zlo, koje je uzrokom čuvstva stidljivosti. Zato se pred onimi više stidimo, koji su nam bliži, koji su dostojanstvom

[1]) Ich glaube, es kann kein Zweifel sein, dass ein Hund Schamgefühl, und zwar verschieden von Furcht, besitzt, ebenso Etwas von Bescheidenheit, wen er zu oft um Nahrung bettelt. l. c. I B. I. Th. Cap. 2. S. 35.

Digitized by Google

odličniji, koji su pametniji duhom i plemenitiji srcem, koji nam mogu koristiti ili škoditi; jer nam do štovanja kod ovih više stoji, nego kod drugih. Pred djecom, koja još neimaju razvita uma, da mogu suditi, i pred životinjami nipošto se nestidimo; jer nisu sposobne, da zlo, koje je uzrokom stida, u njih pobudi priekor glede naših nemoralnih čina. Manje se stidimo pred onimi, koji su počinili ista nemoralna djela, ili koji su dionici naših, jer mislimo, da se u njih nepobudjuje toliki priekor glede nas. Može se takodjer dogoditi, da se kadkada neporodi čuvstvo stidljivosti; to pako dolazi otuda, što se zlo neshvaća, niti da je priekora vriedno. Zato ima ljudi, koji se mogu o najgadnijih činih hvastati. Ti se zovu bezsramnici.

Moramo jošte i to spomenuti, ako zlo, što potiče čuvstvo stida, jošte nije počinjeno, ali je ipak takve vrsti, da ga je jako težko slobodnom voljom svladati, kao što nalaže razum, da se onda rodi čuvstvo stida, jer spoznajemo, da mu je jako težko moći izbjeći. Otuda možemo protumačiti, zašto putenost pobudjuje čuvstvo stida i onda kad nije nemoralna. Jer nagon razplodjivanja (Geschlechtstrieb) jest tako strahovit, da ga je vrlo težko slobodnom voljom stegnuti u granice, koje mu narav razumnoga bića propisuje, te zato je jako težko izbjeći u tom nagonu djela, koja se nipošto neprotive razumu, koj bi morao vladati nad svimi nagoni onako, kako dolikuje razumnomu biću. Jer razum negleda samo na jedno dobro, već ne ukupno dobro; ne samo na jednu čest što njoj pripada, već na cielu ljudsku narav, koja imade sto odnošaja, ne samo na jednu potreboću već na sve u svojem harmoničkom jedinstvu. Mnogo čini takodjer ćudoredno odgojivanje, znajući bo odrasli ljudí dobro, kakva sila vlada u tom nagonu, i ako se neobuzda taki s početka, kakve imade zle posljedice za individualni i socijalni život, kore i najmanji izgred i sve, što bi moglo dati tomu povod. Svaki pako ukor ili priekor jest upravo ono zlo, koje pobudjuje čuvstvo stidljivosti. Stid je najjači i najsigurniji zid, koj čuva taj siloviti nagon od izgreda. Što bi bilo od žena i djevica, da nisu tako stidljive, i što bi bilo od ljudskoga družtva, da se čuvstvo stida glede ovoga nagona uništi, svatko će lahko uvidjeti, koj je iole razmišljao o prvih temeljih družtvenoga života. Pošto smo dakle dosta potanko razglobili sve duševne pojave, koje opažamo u čuvstvu stidljivosti, svatko vidi, da u životinje neima ni traga tomu čuvstvu.

Upravo biva sve obratno kod životinja, što se stida tiče. U njihovu kraljevstvu neima slobodne volje, neima kreposti ni opačina, neima medju njimi priekora, neima stidljivih djevica, neima svega onoga znanja i spoznanja, o kojem visi čuvstvo stida. Ako Darwin samo to spominje, da se pas stidi često za hranu moljakati, neka razmisli, što je čuvstvo stidljivosti, pa neće više ovih rieči pred učenjaci izustiti. Pripovieda nadalje Darwin, da i životinjam kao i čovjeku pripada gorko čuvstvo ljubomorstva. [1]) Buduć da ima u tih riečih nješto istinita, moramo potanko razviditi, u koliko se može reći, da i životinje imaju čuvstvo ljubomorstva. Razmotrimo dakle najprije pojedince sve duševne pojave, koje opažamo konkretno u čuvstvu ljubomorstva. Čuvstvo ljubomorstva uviek je spojeno s čuvstvom ljubavi, te se š njim kao u jedno čuvstvo staplja. Čim je jača ljubav, tim raste čuvstvo ljubomorstva. Jer gdje neima ljubavi, neima ni ljubomorstva, i kad je ona prestala, nestalo je i ovoga.

Buduć da ima različnih vrsti ljubavi, ljubomorstvo se u strogom smislu samo proteže na onu vrst ljubavi, kojoj su predmetom živuća bića, u kojih se takodjer može pobuditi čuvstvo ljubavi. Predmetom čuvstva ljubomorstva jest sve ono, što bi moglo ljubav prama nam u onih, koje mi ljubimo, kojim goder načinom zapriečiti ili umanjiti ili uništiti. Samo se po sebi razumieva, da se ljubomorstvo spaja osobitim načinom sa spolnom ljubavju, jer ona može najlaglje i najžešće pobuditi čuvstvo ljubomornosti. Zato kad se obično govori o ljubomorstvu, razumieva se ono, koje se proteže na spolnu ljubav, premda se čuvstvo ljubomorstva može spajati i s drugimi vrstmi ljubavi. Razlog pako, zašto se čuvstvo ljubomorstva pokazuje u spolnoj ljubavi najžešće, biti će taj, što je čuvstvo ljubavi u jednoj osobi vrlo nesrećno, ako se spolna ljubav kakogod u drugoj osobi zaprieči, ili uništi. Jer se tim ne samo uzimaju mnoga dobra, koja su predmetom spolne ljubavi, nego se i njezin skrajni cilj, za kojim ona ide, ozledi ili uništi, što je za nju dakako veliko zlo. Na ljubomorstvo upliva takodjer čuvstvo slavohleplja, o kojem ćemo kasnije govoriti. Zato se i onda, ako je čuvstvo spolne ljubavi prama drugoj osobi vrlo slabo ili skoro nikakvo, može poroditi čuvstvo ljubomorstva radi slavohleplja. Ovamo spada osobito ona vrst slavohleplja, koja se

[1]) Jedermann hat gesehen, wie eifersüchtig ein Hund auf die Liebe seines Herrn ist, wenn diese auch irgend einem anderen Wesen erwiesen wird, und ich habe dieselbe Thatsache bei Affen beobachtet. Dies zeigt, dass die Thiere nicht bloss Liebe, sondern auch die Sehnsucht haben geliebt zu werden. l. c. I. B. I. Th. Cap. 2. S. 35.

*

Digitized by Google

zove pohlepa za dopadnošću (Gefallsucht). Tomu su čuvstvu vrlo podvržene one žene, koje su si svjestne, da posjeduju tjelesnu ljepotu.

Mnoge individualnosti podupiru ljubomorstvo. Ako tko rado sumnja, ako imade malo liepih svojstva, da pobude ljubav u drugom; ako neima prilike ili nemože gubitka lasno nadomiestiti; ako ima žestok spolni nagon; ako je razdražljive ćudi; ako ima prenapetu phantasiju, koja predstavlja česa neima, sve ovo pospješuje čuvstvo ljubomorstva. Sada možemo lasno uviditi, kakvu vrst ljubomorstva imaju životinje. Prvo, ako im tko spolni nagon prieči. Zato kokot netrpi nikad kokota, mačak mačka samo onda, kad se gone. Drugo, ako im tko prieči hranu i druge tjelesne udobnosti. Zato pas netrpi, da gospodar isto tako njeguje drugoga psa ili druga živuća bića; ali pas nikad netraži nutarnje čuvstvo ljubavi u gospodara, jer si nije svjestan o tom nježnom i plemenitom čuvstvu, niti nezna, što bi moglo ovo čuvstvo oslabiti ili uništiti. Zato u njega manjkaju svi oni duševni pojavi, koji potiču iz toga znanja. To je opet dokazom, da u životinja vladaju samo niže spoznavajuće i hoteće sile, a višim neima ni traga; jer kad bi bile, bili bi i njihovi pojavi.

(Konac će sljediti.)

Razprava u pruskoj gospodskoj kući o promjeni čl. 15. i 18. pruskoga ustava.

(Dalje.)

Poslie Bismarka govorio je drugi junak, ne ravno junak u diplomaciji i državničtvu, al svakako junak u ratnoj umjetnosti. Maršallu Roonu, sadanjemu pruskomu ministru predsjedniku, ima se mnogo pripisati od dobra uspjeha u francezkom ratu. Njegov govor biaše kratak, (jer on sam reče, da nije osobit govornik), al odrešit i pun junačke samosviesti, kako se pristoji vojniku; briga, reče na koncu svoga govora, da će od ovih zakonskih predloga nastati grdnih zapletaja, pust je strah od utvara! Medjutim mogao bi se prevariti g. maršall. Crkva nerazpolaže tisućami, pače kako Pruska, i millijunom bajoneta, njezina su vojska poglavito duhovi (a ne aveti), i duhovno oružje, kakovo je n. p. u sv. Pavla (Ef. 6.) štit vjere, koj može utrnuti i ognjene striele vražje, valjda ga neće raztreskati ni tane iz rezana topa! Gospodin maršall čini se, da do toga oružja mnogo nedrži — tim gorje po njega. On sam kaže, da se za njega misli, da stoji prama crkvi (dakako evangeličkoj) u srdačnu odnošaju, i on toga neporiče, pa ipak kan da se ruga „crkvenim momentom, pobožnim izrekam“, napose pako izjavam katoličkih organa, dočim kaže: Proti ovim se zakonom umjetno operira raznimi tvrdnjami; ja veli razumijem ovo sionsko oružje u rukuh katoličke crkve, nipošto pako u rukuh crkve evangeličke, za koju u ovih zakonih neima ni najmanje pogibelji. Što se tu zove sionskim oružjem? Jasno je, da on misli krive lukave tvrdnje na osnovu svetih rieči. I on je dakle držao za shodno kano Goliat pogrditi vojsku Gospodnju i oružje njezinih zatočnika; tko zna, neće-li mu biti isti udes?

U svojem kratkom govoru spomenuo je Roon još nješta, što se njemu nečini vriedno velika obzira, al je vriedno da ga mi spomenemo. On reče: meni dolaze mnoge molbe od deputacija iz provincija, kojim je svrha zapriečiti, da (novi) crkveni zakoni nedodju do izvedenja. Tu se je mislilo, da ću im ja kod Nj. Veličanstva pribaviti audiencija. Takove molbe moram odbiti, jer sam skroz osvjedočen o koristi, pače potrebi ovih zakona. Dakle on neće, da se vapaj podložnika, kojim najsvetiji interesi njihove vjere dolaze u pogibelj, i samo čuju pred carskim priestoljem; najmanje pako hoće, da se čuju žaobe katolika, za koje sam indirektno priznaje, da im je crkva u opasnosti! Zar nije u tom za vjernost i odanost prama dinastiji nikakve pogibelji? To neka vidi državnička mudrost Roonova; medjutim će se katolici u svojoj stiski tješiti, da će im molba biti tim prije saslušana pred priestoljem Svevišnjega.

Ima još jedan junak proti katoličkoj crkvi, silan na — liberalizmu. To je pruski kultusminister Falk. I on je progovorio u gospodskoj kući za svoje zakonske predloge. On se je poglavito napinjao dokazati, da neima za protestante u onih zakonih nikakve štete. Reklo se je, kaza, da evangelička crkva nije ništa kriva; ali u 15. čl. obadvie se crkve spominju, pa je vlada, da se otme svakoj sumnji, morala ovdje paritetički postupati. Primjetba, da će od tih zakona biti štete najviše za evangeličku crkvu, izašla je iz katoličke frakcije centra, a ona je na moju žalost k tomu kazala: da i amen. I oberkirchenrath (najviše protestantsko crkveno vieće) je to rekao; ali da je to bludnja pokazalo se je tim, što su njegovi predlozi velikom stranom uzeti u obzir. Za tim će u kratko pokazati, da se onimi zakoni za protestante nenaredjuje ništa bitno nova, izuzam disciplinarni sud, pa i taj će samo onda postupati, kad bi trebalo kojega duhovnika s časti skinuti, što se svaki dan nedogadja. Dakako, reče, kad bi evangelički duhovnici pošli putem, kojim idu katolički biskupi, tada bi država morala postupati, da takove osobe s časti skine. Napokon da će na kratko razjasniti prigovore s katoličke strane. Veli se ondje, da se namjerava ovimi zakoni papu skinuti, kultusminister da će bit papom itd. Da to oprovrgne pripoviedit će jednu anekdotu: Došao mi je, reče, smot svakojakih novina, koje su donesle članaka o nepogrešivosti uz opomenu, da ih čitam, jer da o tom pitanju imam sasvim krive nazore. Pa još poslaše taj smot na moju ženu, da me ona uputi. Tvrdnje, koje bi se imale podkriepiti ovakovimi sredstvi, osudjuju se same sobom. — I to je sve, što se je taj liberalni ministar na prigovore katoličke dostojao

Digitized by Google

odgovoriti u gospodskoj kući. Je-li se tim htio izvinuti težkoj muci, da odgovara na tvrde katoličke prigovore, il im je htio tako izraziti svoje podpuno protestantsko i liberalno preziranje? Mi nemarimo za to mnogo pitati. Dosta je, da su ministri jasno i prejasno izrazili, da hoće rat proti katoličkoj crkvi, a za taj rat da im nuždno treba ovakovih zakona. Da je k tomu maršal Roon držao za shodno reći, da neima straha od toga neprijatelja, ili bolje protivnika, katoličke crkve, baš kano ni od kakove aveti, a kultusminister Falk se usudio narugat joj se i izsmijat ju — svaki čini po svojoj ćudi. Medjutim Bog boguje.

No nisu ministarske rieči ostale ni u gospodskoj kući bez odgovora, kakov je dolikovao. Kad se zakoni kroje i o tom razprave vode, valja da odlučuju razlozi a ne sila. Gospodska je kuća ravno votirala promjenu ustava, al je to bez dvojbe više odlučila vladina presija, nego-li razlozi koristi pače nužde onakovih zakona. Dakako da ljudi bez vjere i Boga, kojim je njihovo mnienje extrakt sve ljudske mudrosti, drže za koristno pače nuždno podsjeći katoličkoj crkvi žile života, no iz toga nipošto nesliedi, da je njihovo nastojanje koristno i nuždno za ljudski rod. I socialiste i komuniste hotjeli bi da prevrnu sve dosadanje društvene odnošaje; mnogim n. p. tudja svojina nije nikakova svetinja, baš kano liberalcem tudja vjera, no je-li komunističko nastojanje za to koristno i nuždno? Pruskim ministrom odgovoriše muževi i od katoličke i od protestantske strane s razlozi, i mi se usudjujemo reći s razlozi, kojimi su one pobili, najpače Bismarka. Kad smo pokazali, kako govore neprijatelji, treba da i više pokažemo, kako govore muževi od vjerskoga osvjedočenja.

Knez Bismark nastojaše gospodsku kuću prije svega uputiti, da borba izmedju države i crkve nije religiozne nego eminentno političke naravi, pa da država ima pravo na tom polju gospodovati i zapoviedati. Njemu je glede toga liepo odgovorio bivši minister-praesident barun Manteuffel. Pita on, je-li se ovi zakonski predlozi tiču jedino političkoga polja, i odgovara: Ja mislim da ne; ja mislim, da se onimi zakoni alteriraju najunutarnjije dubljine vjerskoga života, i s toga da se je bistar inače pogled Bismarkov u tom pitanju nešto pomutio. Morda je to od toga, što se je tako daleko u prošlost zanio, te nam je predočio Agamemnona Kalchanta i Iphigeniju — pa je mogao još i o Saulu i Samuelu govoriti — on je prošao vas srednji viek te pred nas doneo sve izgrede, što su onda počinjeni, napokon je došao na frakciju centruma, i to je jedino, što je za mene nešta realna, premda se i ja u one dogodjaje i poviesti razumijem. Za tim brani Manteuffel frakciju centruma, premda on stoji daleko od nje; pokazuje, kako crkva, premda institucija božja, bez mane i ljage, ipak jer njom na zemlji vladaju ljudi, ljudi pogrešljivi — može doći u sukob s državnom vlašću; dokazuje takodjer, da tu nije trebalo za opredieljenje granica izmedju jedne i druge vlasti novih zakona, osobito onoliko obsežnih. Domašaj, reče, ovim zakonom nije malen; jer ako bude crkva podmetnuta zakonu, kako se tu zahtieva, to će biti i svim budućim zakonom, svim, u kojih se bude mogla vlada složiti sa zastupstvom. Kakvo će pako lice tada imati vlada, kakvo-li zastupstvo toga mi neznamo. Pa glede toga stavio nas je gospodin kancelar na moju veliku žalost pred alternativu: ili kraljevsko gospodstvo ili svećeničko. Ja sam uviek stajao za vlast kraljevsku, no tražit od mene da svojim odvjetom sankcioniram ili kraljevski ili svećenički regiment, to nalazim za kruto. Pohlepa za gospodstvom je takova mana, koja se drži mnogih ljudi, može se dakle prihvatiti i članova crkvene vlade, pa mi je ta mana osobito mrzka, kad ju imaju muževi, kojim je navieštati kršćansku poniznost i ljubav. Ali pitajmo se moja gospodo, ima-li sbilja takove pogibelji? Moja gospodo, ja sam sa svojim slabim podaničkim razumom motrio obe crkve, pa mislim da su obadvie i katolička i evangelička u ovaj par, u ovo današnje vrieme ecclesiae pressae, koje neće ići napadati, a do pruskoga kraljevstva imam toliko pouzdanja, da mu se nije bojati. Ako ja vrieme dobro shvaćam, mogao bi ravno doći jednoć kritički momenat, gdje bi kraljevska vlast došla u pogibelj. Ja se molim Bogu, da taj momenat bude daleko, no onda se neće reći: svećeničko gospodstvo ili kraljevsko, nego proletariat ili kraljevstvo. Za ovu pogibelj bih rekao, da je znamenito bliža. — Same predložene zakone neće Manteuffel da kritizuje, pošto su to učinili drugi, kojim se on priključuje izjavljujuć, da crkva onimi zakoni trpi capitis diminutionem, da su oni zakoni navala na crkvu, gdje on neće da sudjeluje. Napokon ovako završuje: Ja znam da će mi moj odvjet zamjeriti na mjestih, za koja će me jako boljeti, pa bih se bio mogao i ja tim utješiti, da neću posljedica ovih zakona doživjeti. No to bi, moja gospodo, bila žalostna utjeha za stara čovjeka; on mora na to misliti, da nije daleko vrieme, kad će za sve, što je učinio, morati položiti račun, takodjer za ovaj votum, pa ću prama tomu glasovati proti promjeni ustava, u kojoj nalazim štetu i povredu naše crkve.

Manteuffel je protestant, pa i on i svi drugi protestanti, kojim je stalo do vjere i crkve, nalaze da se onimi pruskimi zakoni šteta nanosi i velika šteta njihovoj crkvi. Glava njihove crkve je kralj, oni neimaju hierarkije, koju bi izvodili od Isusa, pa ipak vele, da im oni zakoni religiozni život stežu i u pogibelj meću. Što će tekar morati reći katolici?! Oni će morati govoriti barem tako odrešito kako Manteuffel, koj je prama svojoj visokoj časti, koju je obnašao i prama svojoj častnoj siedoj glavi baš dostojno govorio. Njemu kano vladinu čovjeku mučno je bilo stavit se u opreku s vladom; još ga je više boljelo, što bi ga po govoru i sudu Bismarkovu mogli smatrati izdajicom vlasti kraljevske: pa ipak nije šutio, nego je govorio, i govorio proti vladinim predlogom, bojeći se jedino suda božjega! Čast takovim muževom! Još nam budi dozvoljeno pozornost

Digitized by Google

naših čitaoca svratiti na onaj passus govora Manteuffelova, gdje odgovara Bismarku glede vjekotrajne borbe izmedju svećenstva i kraljevstva. Bismark, reče, naveo nam je Agamemnona i Kalchanta, mogao je i Samuela i Saula! Tko išta drži do božje objave, taj će moći uzporediti borbu izmedju današnje države i crkve sa Samuelom i Saulom, no neće nipošto s Agamemnonom i Kalchantom. Ali Bismark šuti o Saulu i Samuelu, za što? Jer ako kano protestant bibliju drži za pravu rieč božju, to bi bio dokaz proti njemu; pokazati pako da do biblije drži isto koliko do Homerove pjesme bilo bi pogibeljno pred ljudmi, koji do vjere sbilja nešta drže. No to mu je Manteuffel liepo iztaknuo. Nadalje je ovaj izrikom crkvu božju branio kano instituciju božju, razlikujuć ju tako od ljudskih tvorova. Dopušta da mogu ljudi, kojim je Bog dao vlast crkvenu, pogrešiti, dopušta da je moglo i u srednjem vieku biti izgreda crkvene vlasti; sasvim tim kaže: i ja se u one dogodjaje nešta razumijem, al nevidim, kako oni mogu biti razlog ovim zakonom, koje nam danas namećete. Bismark je dakle pokupio svakojaka plašila za liberalce iz prošlih vjekova u mjesto solidnih razloga. Jedini razlog mogla bi biti frakcija centra saborskoga. No da ni taj nestoji, da katolici u obće nisu dali nikakova ni temelja ni povoda onako neprijateljnim zakonom, to su Bismarku katolici dokazali tako jasno, da su Bismarka u pravom smislu porazili.

(Konac će slieditі.)

Socijalne grjehote.

(J. R.)

Godine 1864. bila je izabrana komisija, da pregleda tvornice u Englezkoj i da izda izvješće o svem, što je opazila dobra ili zla. To je izvješće izišlo odmah sljedeće godine na užas poštenim ljudem. Grozno je u tom izvješću čitati, kako već petgodišna djeca rukavice šiju, 14 do 15 sati na dan, od rana jutra do kasne noći; kako djeca koja su jedva navršila treću godinu kod peći čuče, obraćajući u vatri usijano željezo, kako si oprljene ručice plačuć u vodi hlade ili ih u krpe zamataju. Grozno je čitati, kako sirote majke nejaku dječicu prikapčaju na pregaču kopčom, da jih trgnu i na nožice dignu, ako se iznemogla u poslu sruše. Grozno je čitati, da su sva skoro djeca, koja po tvornicah rade na pola luda, duhom i tielom nakažena. Mučenje, moralno i fizično ubijanje djece u tvornicah jest po našem sudu najcrnija grjehota, koja leži na današnjoj industriji. Viče se na robstvo poganskoga svieta, koje je skršilo kršćanstvo, a ne pazi se na puno ružnije, puno grješnije robstvo, kojim se u grob obaraju hiljade nježne djece. Ako je grjehota odrasla i jaka čovjeka siliti na posao kano živinče, a to je paklena upravo okrutnost mučiti ciel dan nejako diete nemareći za plač njegov i suze.

Mi se opet obraćamo u London, to sjajno središte industrije i bogatstva, da u njem vidimo u najužasnijem svjetlu ovu grdnu ljagu našega prosvietljenoga vieka Želja je naša sve to jasnije dokazati, kako sva mudrost ljudska bez vjere ne nosi prave sreće rodu čovječjemu, kako bez ljubavi u boga nerodi ljubav prama bližnjemu. Svoje crte vadimo iz djela, koje je napisao očevidac Englez. On nije stvari sigurno precrno risao, jer služe njegovoj domovini na sramotu.

Nećemo spominjati onih 300 hiljada djece izpod šestnaest godina, koja padaju na teret župnim sirotinskim blagajnam. To je istina žalostan pojav u Englezkoj, bogatoj novcem, ali ta su djeca ipak obskrbljena, može se reći dosti srećna. Nećemo spominjati niti toga, da svake godine preko sto hiljada mladih zločinaca ostavlja razne tamnice, u kojih su već može biti višeput sjedili te neimaju druge misli, nego kako će u buduće biti oprezniji, da ne dospiju u neugodne špilje, koje se imenuju tamnice. Mi spominjemo samo više nego groznu istinu, da se u velikom i bogatom Londonu svaki dan preko ciele godine i ljeti i zimi klati više nego sto hiljada zapušćene i zanemarene djece, dječaka i djevojaka, koja rastu pod vedrim nebom bez ničije pazke, da postanu nekoć ili zločinci ili hranom pošasti. Jedan diel tih nesrećnika djeca su propalih roditelja: tatova, lopova; ili potekla iz nezakonitoga braka; budući roditeljem, koji za njih srca ne imaju, teretna, jedva što ih rodiše baciše ih od sebe, da poginu ako im se nitko ne smiluje. Drugi, može biti puno veći diel, djeca su, koju je nesreća na to dovela. Roditelji su im bili siromašni radnici, koji su se ubijali, da obogate kapitalistu a sebe jedva prehrane; otac prije vremena iztrošen, iznemogao, tugom i čemerom otrovan, ostane na jedanput mrtav na podu, svojoj postelji. Ni žena ni djeca nisu na to prije mislila, otac je legao spavati kano obično nujan i gladan — u jutro nadjoše ga hladna, mrtva. Što ostaje ženi, koja ne ima u kući ništa nego hrpu djece i mrtva muža? Ona mora na posao: muči se, kini se; ali ona je ženska, slaba, jedva si zasluži, koliko sama treba za hranu. Za djecu je nitko ne pita, a da ju i pita, što bi joj to koristilo? Što će dakle gladna i gola djeca? Izadju iz svojih špilja, da se razlete po gradu te si potraže hranu. A znate-li, kakova je to hrana? Uranite, ako se želite o tom osvjedočiti, jedan put te podjite oko osam sati na mjesta, gdje se prodaje voće i drugi živež. Tu ćete vidjeti prizor, kakovu se niste nadali. Na hrpah pokvarenih, polugnjilih ostanaka tura se množina na pô gole djece, kojim gleda glad iz očiju i svih poteza lica te proždiru šljive, u suncu s blatom osušenu masu od oranža i jabuka požudno kano mlade race ili svinje. Ja govorim, veli naš pisac, iz izkustva, jer sam ih na svoje oči vidio kod toga čudnoga objeda. Gledao sam mnoga tih bliedih lica, kako iz svoje mastne i poderane kape kano vuci gutaju neku vrst šljiva, od kojih ja nebi dao za sve zlato toga svieta ni jednu mojemu djetetu; i to u vrieme, kada su ljećničke oblasti u zdvojnom nemiru radi napredovanja kolere po svih uglovih dale liepiti cedulje, moleći i zaklinjući

Digitized by Google

občinstvo, da se čuvaju toga i onoga a osobito voća „ako nije zdravo i zrelo.“ Ako su te zabrane lječničke oblasti bile ozbiljne — a da je tako o tom nisam dvojio — to je u svakoj tih ogavnih kapa bilo sigurno toliko gradiva za koleru, da je moglo desetak krjepkih ljudi na tle oboriti, pa ipak je dečko iz svoje posude, koja mi je skoro želudac pokrenula, jeo dalje, dok je sve izjeo; na svršetku si je još izlizao prste. Ja nisam bio dosti jak, da iztrgnem dečku iz ruku plien, koj su mu zavidili drugovi, koji su prekasno došli — na hrpe polugnjila voća. Opaziv nadzirača pristupio sam k njemu te ga zapitao, zašto se on, znajući što ti mladi gladni stvorovi rade, ne pobrine, da se otrovni ostanci odstrane. Znate što mi je taj poštenjak odgovorio? Rekao mi je, da na njega ne spada, čim se ta derišćad hrani, samo ako čuvaju svoje mršave prste od kradje. Zatim me je taj uljudni čovjek opomenuo, da ga ne mučim pitanji o tom „smradu“, komu ne može ništa nahuditi. — Ja sam se kod tih čudnih rieči odvrnuo od toga uljudnoga poštenjaka te sam opetovao rieči: „smrad, komu ne može ništa nahuditi.“ A od kuda zna on, da tim nesrećnim stvorovom ništa ne može nahuditi? Zar nije moguće, da došav već sa smrću u svojih udih na hrpe polugnjilih ostanaka, s mukom se dovuku u svoje špilje, pošto su se najeli otrova, da tamo poginu kano otrovani parcovi? „Ali njihov je broj uvjek jednako velik, ne vidi se da bi ih bivalo manje.“ Dà ne vidi se, jer su si slični ti nesrećnici kano jabuke u istoj košari, kano graški u istom loncu. Ljudi za nje mare kano za one pse, koji se bez gospodara klate po ulicah; onda ih samo opaze, ako pokažu volju lajati i ujesti. Neka danas dodje angjeo smrti i u svoj hladni zagrljaj prime te bliede i poderane stvorove, koji traže objed na gnojištih, vidjeti ćete, sutra će ih isto toliko biti na istih gnojištih, da jednakom požudom gutaju u se smrt.

(Dalje će sliediti.)

Viestnik.

Zagreb. Uskrsne duhovne vježbe ove godine drži za zagrebačko svećenstvo prečast. g. kanonik Toma Gajdek.

Pešta. Kad se je posljednjih dana u gornjoj saborskoj kući radilo ob ugarskoj eskomptnoj banki, predloži grof Ivan Somsich, za slučaj da nepodje za rukom stvoriti rečenu banku, da se onda osnuje od bečke narodne banke skroz neodvisna ugarska banka, a zaklada njoj da budu crkvena dobra, koja neka se prociene i na ime te banke vinkuliraju, pa onda koliko iznose toliko da se izda banknota. Rodoljubivo svećenstvo, reče, rado će bez dvojbe domovini doprinieti takovu žrtvu. Medjutim je eskomptna banka stvorena i Somsichev predlog postao suvišnim, no nije nipošto suvišno zapamtit si ga. — U dolnjoj kući dogodilo se takodjer nešta slična. Ghyczy poznati vodja ljevice predloži, da se u budget kultusministrov unesu i svi crkveni fondi, kojimi kultusminister de facto upravlja. Tomu se protivi Pavao Somsich tvrdeći, da kultusminister nebi ni prava imao upravljati crkvenimi fondovi; napokon posredova Hoffman predloživši, da se izabere povjerenstvo, koje će izpitati narav rečenih fondova, što kuća i prihvati. — Crkvena imovina čini se imala bi svačija biti i za svašto, samo ne crkvena, za crkvene i religiozne svrhe. Dočim se u svakojake svrhe sveudilj novac traži, i u takove, koje se vjeri protive, pa taj novac mora odkud odtud i vjerni svojoj vjeri katolički puk doprinositi: samo vjeri i crkvi moralo bi se oteti i ono, što još ima. Tako liberalno misle i rade današnji liberalci.

— Piše bečki „Vaterland“, da se je u Eperiesu (u Ugarskoj) ove godine u ondješnji bogoslovski katolički kolegij toliko djaka prijavilo, da na svakoga profesora dolazi po jedan djak. Liepa doista izgleda! Tu se vidi, koliko je kužan duh vremena za pravu religioznost, a još više za svećeničku požrtvovnost. Pa ipak ima i svećenika, koji ni nemisle, da im je treba šta raditi i truditi se!

Pruska. Dolnja kuća primila je i u trećem čitanju 20. i 21. Ožujka zakonske predloge tičuće se crkvenih stvari, dakako s velikom većinom. Jošte treba da ih prime gospodska kuća i kralj potvrdi, pa će onda vlada imat u rukuh željno očekivano oružje proti katoličkoj crkvi. Valjda zato, što joj to oružje nije jošte gotovo, neusudi se postupati proti nadbiskupu poznanjskomu Ledochowskomu, premda se od njegovih tobožnjih prehvata činila grozna graja i u samom saboru, te sam ministar-predsjednik, pa onda i kultusminister u gospodskoj kući, taj slučaj upotrebili kano silan dokaz, kako je treba radi pogibelji od katoličkih biskupa i sam (inače za liberalce sveti i presveti) ustav mienjati. Poznato je, da se je Ledochowski kano nadbiskup uzprotivio tomu, da se na njekih učiliših za poljsku mladež predaje i religija na njemačkom jeziku, premda mladež toga jezika dovoljno nezna. Pruskoj vladi stalo je do toga, — i ona toga netaji, nego baš na silu izvodi — da se u Poznanjskoj poljština uguši. To dakako nije drago Poljakom ni vatrenoj poljskoj mladeži; njoj mora njemački jezik baš za to mrzak biti, što se njim hoće da ubije poljski. Sasvim tim u njemačkom jeziku, zapovieda kultusminister, neka se i religija predaje. Nadbiskup je pako mislio, da je to za religiju pogibeljno, koja je doista toliko uzvišena, te njezin nauk neima tek biti pukim pače odurnim sredstvom germanizacije. Tko religiju cieni, kako ju cieniti valja, taj razumije, da ju valja mladeži uciepiti baš u dušu i u srce; a to će se bez dvojbe laglje učiniti jezikom poznatim i k tomu materinjim, nego-li slabo poznatim narinutim i narodnosti neprijateljskim. To su u gospodskoj kući javno priznali i njeki Niemci protestanti, kao što Kleist-Retzow, te nadbiskupa proti vladi branili. Pa to je valjda takodjer uzrok, za što se vlada nije usudila dalje proti nadbiskupu postupati; osim toga,

Digitized by Google

kaže se u novinah, da se je i kod najvišega suda upitala, pa i ovaj da joj nije svjetovao što proti nadbiskupu poduzimati. Pusti dakle sbilja nadbiskupa u miru, nego za to metnu na muke njegove sinove. Dade naime pozvati sve učitelje vjere u Poznanjskom, da se izjave, je-li će slušati zapovied ministrovu ili nadbiskupovu? U posljednjem slučaju da se imaju odmah suspendirati te da se proti njim postupa na odpust iz službe. Većina se izjavi, da će slušat nadbiskupa; s toga budu sbilja suspendirani, i nauk vjere takodjer obustavljen ondje, gdje ga neima tko predavati, i školska misa bude takodjer obustavljena. Liberalnoga kultusministra Falka doista slabo boli, ako katolička religija kraj njegovih naredaba trpi kakovu štetu. Ali i to je krasno junačtvo silne pruske vlade, da se je, nemogav ništa zakonitim putem nahuditi nadbiskupu, srušila na siromašne katekete. A što bi ona rekla, da bude nadbiskup pozvao katekete neka se izjave, da-li će slušati u stvarih religije vladu ili njega?! Sjegurno bi rekla, da biskup buni svećenstvo i izazivlje na odpornost. Njoj je dakako sve slobodno; ta ona si i zakone stvara, kojim je svrha auktoritet crkvene vlasti porušiti.

— Biskupu Krementzu, kako je poznato, obustavljeni su s 1. Listopada svi dohodci Jur tada su mnogi juriste i mnoge novine tvrdile, da bi biskup objesivši parnicu fisku (državnoj blagajni) mogao uspjeti. Biskup je volio trpjeti, nego se prietiti. No 15. Ožujka donese „National Zeitung“ viest, da je biskup parnicu sbilja podigao. Sudovi pruski dosad su se u više slučaja opošteni li, hoće-li i tu? To bi svakako utjeha bila katolikom, da ih barem proti samovolji sudovi štite.

Elsas. U Strassburgu dobi pred malo dana biskupski generalni vikar Rapp od vlade njemačke nalog, da se iz čitave pokrajine elsaško-lotharinžke nosi za 48 sati. Što je skrivio vikar? Dobro se vidi iz toga, što same službene novine pripoviedaju, da neima paragrafa, po kojem bi se dalo proti vikaru sudbeno postupati; a još bolje se može suditi po tom, što iste novine kažu, da je vikar tekar onda prognan, kad je biskup na poziv vlade izjavio, da on glede vikara nemože ništa činiti; napokon je odlazećega vikara izpratio na kolodvor velik broj svećenstva. U ostalom dade se iz novinskih glasova to razabrati, da je vikar bio glavna podpora „zadruzi za obranu katoličkih interesa“, što se lane pod konac godine osnovala pod predsjedničtvom arhitekta i gradskoga viećnika u Strassburgu Petiti-ja. Zadruga da biaše tajna, i toga radi da će se proti članovom sudbeno postupati. Ona da se je usudila novčanu podporu tražiti u dviuh katoličkih francezkih zadruga; njoj da biaše glavnom zadaćom, da upliva na političke izbore, i da se krepko opire vladi i zakonodavstvu glede crkve i škole. Katolikom se dakle krati svaki način, kako bi mogli obraniti interese svoje vjere i crkve; vlada bi rada, da se u političkih izborih izaberu takovi ljudi, kojim će biti evangjelje — vladina sveta volja. Za to mora iz zemlje generalni vikar Rapp.

* *Ipak nisu dosti oprezni.* Vlade raznih kantona u Švajcarskoj bjehu svećenikom zabranile pastirski list baselskoga biskupa „proštiti s propovjedaonice.“ No list je ipak u kantonu solothurnskom pročitan u svih crkvah, ali ne s propovjednice nego pod njom ili od žrtvenika. U kantonu bernskom pročitan je samo u jednoj crkvi s propovjedaonice, ali ga nije čitao svećenik nego neki doktor medicine, koga je župnik mjesto sebe poslao na propovjednicu Vladini listovi biesne radi ove neslućene lukavosti.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Videc Franjo izsluženi župnik jesenjski ide za upravitelja župe u Poljanu. Horvat Stjepan duh. pomoćnik u Dubravi za upravljatelja župe tamo. Stipić Mato upravitelj župe u Brezovici u Zagreb u bolnicu miosrdnica za duhovnika. Kelečić Mijo upravljatelj župe kraljevvrške kao takav u Brezovicu. Večković Stjepan upravljatelj župe konšćinske kao takav u Kraljevvrh. Tompić Franjo kapelan bistrički za upravitelja župe u Konšćinu. Premješteni su duh. pom.: Raslavić Ivan iz Lobora u Konobu. Obran Tomo iz Novigrada u Lobor. Vragović Josip iz Vinagore u Novigrad (kod Karlovca). Štoos Nikola iz Volodera u Stare Čiće. Miladin Stjepan iz Starih Čića u Voloder. Petek Josip iz Konobe na Bistricu.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili su kano člani III. reda: gg. Marko Felja iz Tublja. Nikola Didolić pomorski kapetan u Selcih na Braču. Antun Bačić poslovodja u Bošnjacih. Janko Fabek trgovac u Karlovcu. Mijo Balaš trgovac na Baniji. Nikola Pajanović u Topolovcu. Dume Lindarić seljak u sv. Martinu blizu Osora. Crkva sv. Marije Mandaljene u Nerezinah. Augustin Kovačević o. franjevac u Kreševu. Stjepan Mašić o. franjevac u Brestovskom. Ilija Čavarović o. franj. u Brestovskom. Knjižnica vikarijata apostolsk. u Bosni. Župa Podmilačje u Bosni. Dragutin Bartolović kapelan u Gundincih. Martin Kovačić kapelan u Koprivnici. Franjo Šćetinac posjednik u Koprivnici. Hinko Krizmanić vlastelin Poklečki. Občina Ludinska. Ravnateljstvo nadbisk. gimnaz. u Kaloči. Ferdo Pavlović kovač u Orahovici. Antun Babić učenik u Orahovici. Gjuro Čanadić učen. u Orahovici. Franjo Šultajs kapel. u Orahovici. Veber mesar u Karlovcu. Fabijan Gec mlinar u Gračenici. Učiona djevojačka u Vel. Bukovcu. Učiona dječačka u Vel. Buk. Tomo Havojić iz Vel. Bukovca. Petar Petrin iz V. Bukovca. Imbro Golac iz V. Buk. Gjuro Tkalac iz Vel. Bukovca. Antun Polić trgovac u Senju. Čitaonica u Senju. Antun Spraje bogoslov u Senju. Stjepan Paskvan bogoslov u Senju. Josip Broz bog. u Senju. Martin Simčić iz Klane kod Trsta. Ferdo Belaj bogoslov u Pešti. Josip Novaković bogoslov u Pešti. Grga Majnarić Jurnićev iz Delnica. Ivan Bolf Matijin iz Delnica. Občina Grobnik-Pašac. Občina Jelenje-Podhum. Mato Sabljić župnik u Jelenju. Občina Škrljevo. Občina Krasica Gornja. Občina Zlobin. Autun Kvintavalle u Šušaku. Niko Pelić trgovac u Travniku. Ivo Budimir čizmar u Travniku. Obć. Cernik. Obć. Kukuljanovo.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 15.] U Četvrtak, 10. Travnja 1873. **[Teĉaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VI.

Duševna djelovanja.

Čuvstva.

(Konac.)

Darwin nije zaboravio spomenuti, da ima i u životinje slavohleplja. Za dokaz navadja to, da je životinjam milo priznanje i hvala. [1]) Čovjek po naravi teži, da drugi priznaju, ciene, i štuju njegovu vriednost (excellentia). Vriednost pako sačinjava skup svih njegovih prednosti. Prednosti mogu biti moralne i physičke, duševne i tjelesne, te se prama njim razlikuje i različna vriednost. Prednosti su tim veće, tim jasnije, tim podpunije i sigurnije, čim ih više drugi priznaju, ciene i štuju. Otuda potiče čuvstvo slavohleplja (Ehrgeiz). Kako je ovo čuvstvo višeput jako i žestoko u čovjeku, to nas uči vlastito izkustvo i povjestnica. Zato se ljudi osobito rado služe ovim zamamljivim sredstvom, ako žele što postići, da potaknu u drugom čuvstvo slavohleplja. Svatko zna, koliko se krvi iztočilo, koliko je žrtva palo, koliko se gradova razorilo i sela opustošilo jedino radi slavohleplja. Ako čovjeku, što često biva, mnoge prednosti manjkaju, onda se sve moguće čini radi slavohleplja, da ipak drugi u njem prednosti, kojih neima, priznavaju, ciene i štuju. Otuda potiče često licemjerstvo, kadkada lukavo, ako se lasno neopazi, kadkad smiešno, ako se nezna sakriti; otuda laž, koja ima često kratke, često duge noge, prama tomu kako joj je ili težko ili lahko doći u trag; otuda vanjski sjaj i razsipnost, da očara druge, da vide česa neima, a nevide što ima; otuda poraba najnemoralnijih i najgadnijih sredstva, ako pomažu, te se mogu pred drugimi sakriti. Čuvstvu slavohleplja jest predmetom neposredno: priznanje i štovanje u drugih, a posredno: prednosti, koje pobudjuju priznanje i štovanje. Nu može tko, kako već pravo ili krivo sudi, prednosti jako različno ocieniti, zato se i čnvstvo slavohleplja na razan način pokazuje u ljudih. Njeki ističu više tjelesne prednosti nego duševne; tako je n. p. mnogomu više stalo, ako ima malu nogu, crno ili plavo oko, vitak stas, nego da može brzo i bistro suditi. Njetko drži više do liepe i dragocjene odjeće, do bogatstva, do visokoga poriekla, nego do mudrosti i znanja. Njetko više cieni velika djela, ako su i nemoralna, nego malena, ako su skroz ćudoredna. Pače njetko se stidi, ako je svojim trudom i naporom veličinu postigao, te misli, da više vriedi, ako je po naravi ili slučajno koju prednost zadobio. Zato opažamo u ljudskom životu vrlo smiešnih pojava, kojih mudar čovjek nebi vjerovao, da ih nije sam vidio. Samo motri životne pojave taštih ljudi, pa ćeš se sigurno svaki dan grohotom smijati, osobito ako imaš priliku vidjeti jako taštu ženu, koja nezna do deset nabrojiti, pa je ipak vrlo slavohlepna; svaki njezin mig je smiešan, svaki korak nespretan, svaka rieč neumjestna, svaka misao bedasta.

Njeki dušoslovci pribrajaju k čuvstvu slavohleplja kao njegovu vrst i čuvstvo dopadnosti (Gefallsucht), na kom se osniva koketerija, nu po našem sudu ovo čuvstvo samo s njeke strane spada strogo simo, jer ima svoj posebni predmet, a mi po predmetih razlikujemo u strogoj znanosti čuvstva. U potonjem čuvstvu ima sigurno spolna ljubav veliku ulogu. Nu mi smo već

[1]) Die Thiere haben offenbar Ehrgeiz; sie lieben Anerkennung und Lob. l. c. I. B. I. Th. Cap. 2. S. 35.

Digitized by Google

opazili, da se nećemo nikad pravdati za rieči, zato nam je svejedno, kako tko koju stvar zove, samo ako ju dobro razloži. Ako dakle tko shvaća dopadnost na koliko je istovjetna s čuvstvom slavohleplja, može ju, ako hoće, k njemu pribrojiti.

Obično je čuvstvo dopadnosti češće i jače kod ženskoga nego kod mužkoga spola. Ženi manjkaju obično visoke prednosti, zato ističe više tjelesne, ako ih ima. A da ove povisi ili nadomjesti, rado se kiti svimi mogućimi načini. Zašto se pako u žene tjelesne prednosti toliko ciene i štuju, glavni će razlog biti bez dvojbe spolni nagon i spolna ljubav. Ako u ženi čuvstvo dopadnosti odviše vlada, onda teži, da čim više srdaca podjarmi, i ako ih je svladala, s prezirom ih ostavlja, te opet meće drugim žrtvam mreže; a jao onomu, tko neće na koljena pasti, mržnja i osveta u njezinu srcu bukti proti njemu.

Pošto smo razvidili u kratko čuvstvo slavohleplja, može svatko sam lahko pogoditi, što ćemo odgovoriti Darwinu, kada tvrdi, da imaju i životinje ovo čuvstvo. 1. Velimo životinje nepoznaju nikada moralnih i duševnih prednosti, zato nisu radi njih nikada slavohlepne. Koj pas je slavohlepan radi pravednosti, poštenja, znanja, bistra suda i t d ? 2. Životinje neznaju, da čovjek u duši svojoj sudi, cieni i štuje, jer neznaju, što je sud, što je štovanje, što je ocienjivanje. 3. One samo znaju, da poslje njihovih čina sliede od ljudi za nje povoljni ili nepovoljni čini, za onimi teže, a ove bježe. No to nije čuvstvo slavohleplja. Kad bi pas znao, da neima slobodne volje, i kad bi si bio svjestan, punim bi pravom protestirao proti Darwinu na tolikom odlikovanju, jer on u pravom smislu nezaslužuje ukora, ako što ukrade, ni pohvale, ako za zecom bježi; jer mu posve manjka slobodna volja, o kojoj Darwin pametno šuti. Neuredna težnja za veličanstvom zove se oholost. Ako se dakle tko hvališe, da ima prednosti, kojih u istinu neima, ili ako druge prezire, da bude sam prvi, ili ako se hvasta, da si je svojom zaslugom i vrlinom stekao prednosti, što su mu slučajno ili pomoću drugih u dio pale, takav se zove oholim. Ako su predmetom ohlosti svojstva, koja su od male ciene i vriednosti, onda se to zove taština. Ako se oholost ističe vanjskim sjajem, zove se gizdost, ako ponašanjem i držanjem, zove se nadutost. Čuvstvo se oholosti očituje u hodu, u pogledu, u govoru, u držanju i ponašanju, jer je sve stranom umjetno, stranom prisiljeno, te se nemože sakriti pozornu oku. Oholi rado ogovaraju, uviek navraćaju govor na se, prednosti tudje umanjuju, svoje ističu, prisutne vriedjaju rado porugljivimi riečmi, većinom su slaba uma, a plaha srca. Dočim se hruste, kad te neima, ili pobjegnu kao kukavice, ili puzaju s najvećom udvornošću, kad im pogledaš oštro u oči. Tko ih uvriedi, proti njemu goje nepomirljivu mržnju. Premda su oholost i taština istoga poriekla, zato ipak nestanuju uviek skupa. Jer oholica je često odviše ohol nego da bude tašt; a tašti odviš tašt, nego da bude ohol. Ljudi su više podvrženi čuvstvu taštine nego oholosti. Za čudo kako su i najjači ljudi prihvatljivi za taštinu. Zato tko se razumije lukavo i oprezno laskati, neka bude siguran, da će pobiediti. S te strane jest većina najslabija, zato skoro neima govora bez laskanja. Laskanje jest kadkada vrlo smiešno, nu taština to težko opazi, jer je po svojoj naravi kratka vida.

Sada može svatko sam suditi, je-li istina, što veli Darwin, da i životinje imaju čuvstvo oholosti u visokom stupnju. [1]) 1. Mnogih prednosti životinje nepoznaju, zato se nemogu njimi ponositi. 2. Osobito se nemogu nikada hvastati svojstvi, kojih neimaju, a u tom ponajviše leži čuvstvo oholosti. 3. Jošte se mnogo manje hvališu, da su si svojom vrlinom i zaslugom stekle prednosti, koje im je narav dala.

Kad dakle pas ponosito košaru nosi, kad konj visoko glavu drži, kad puran dugi nos objesi, rep razastre, i krila vuče, kad se paun šepiri; ovo nisu ni najmanje znamenja oholosti, već su to znaci zadovoljstva ili spolnoga nagona, ili one ljubavi, koju mogu i životinje imati, kako smo razložili govoreć o rečenih čuvstvih. Ako koje čuvstvo visi o nižih spoznavajućih silah i o nižem htienju, kako rekosmo, može se njekim načinom i u životinjah pobuditi; uprav radi toga razglabamo o svakom čuvstvu napose da sve točno razvidimo, dok možemo naše resultate pokupiti.

Kad nadalje Darwin veli [2]), da životinje ćute uvrjedu, i da goje osvetu, to je istina. Ali kakvu one uvrjedu ćute? zašto se osvećuju? O

---

[1]) Ein Hund, welcher seinem Herrn einen Korb trägt, zeigt Selbstgefälligkeit und Stolz in hohem Grade. l. c. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 35.

[2]) Mehrere Beobachter haben angegeben, dass Affen es sicher nicht leiden können, ausgelacht zu werden, und sie erfinden zuweilen eingebildete Beleidigungen. Im zoologischen Garten sah ich einen Pavian, der jedesmal in grenzenlose Wuth gerieth, wenn sein Wächter einen Brief oder ein Buch herausholte und ihm laut vorlas, und diese Wuth war so heftig, dass er bei einer Gelegenheit, bei welcher ich selbst zugegen war, sein eigenes Bein biss, bis das Blut kam. l. c. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 35.

Digitized by Google

moralnoj uvredi neznaju upravo ništa; a physičku dakako ćute, nu znamo i zašto. Pavian, o kom pripovieda Darwin, nije se ljutio zato, što je mislio, da se njegovu neznanstvu ruga stražar čitajuć pred njim knjigu, već neobično, njegovoj znaličnosti protivno, čisto materijalno djelovanje stražara nije mu bilo po ćudi. Jer da se je pavian zato ljutio, što je mislio, da se stražar ruga njemu čitajuć knjigu, znao bi bio, što je knjiga i što sadržaje, i u kakvu odnošaju stoji knjiga prama njemu; ali o svem tom pavian nezna ništa, kao što pokazuje njegov cieli život. Baš zato se je ljutio, što nije znao što stražar radi, a čin biaše neobičan i njegovoj znaličnosti protivan; on se je srdio, a to čuvstvo imaju i životinje, jer visi o nižoj spoznavajućoj sili i o nižem htienju, te ga mogu pobuditi čisto materijalni predmeti. Nu da to bolje razumijemo, razmotrimo pobliže čuvstvo srditosti. Ali da to uzmognemo, moramo prije spomenuti čuvstvo mržnje.

Kao što čuvstvo ljubavi u obće nije ništa drugo nego nagnuće za dobrom, isto tako čuvstvo mržnje (odium) u obće jest odbijanje zla. Hoteća sila bila viša (volja) bila niža uviek suzbija zlo, čim ga kojim god načinom spozna.

Zlo je mnogovrstno, spoznavaju ga i više i niže spoznavajuće sile. Ono zlo, koje spoznavaju niže sile, pobudjuje dosljedno i u životinjah čuvstvo mržnje. Zato pas mrzi vuka, kvočka jastreba, vrebac sovu. Ali ako je zlo takovo, da ga životinje nemogu spoznati, neradja se čuvstvo mržnje. Njeki misle, da mnogim antipathijam kao i sympathijam nije moći uviek razloga naći, meni se čini, da su svim čuvstvom skrajni razlog prirodjeni nagoni i spoznavajuće sile.

Zato treba oboje pred očima imati, jer sama spoznavajuća sila nemože biti podpun razlog kojemu čuvstvu. Mržnja se proteže na osobe, na stvari, i njekim načinom kadkada na samoga onoga, koj mrzi, ali to je vrlo riedko. Mi mrzimo obično druge radi nanesene nam uvrede, boli, nezahvalnosti, nepravednosti, nećudorednosti, nevjernosti u spolnoj i prijateljskoj ljubavi. Očevidno jest, da u životinjah neopažamo mržnje proti predmetom, koje smo nabrojili, a razlog je tomu jedino taj, što životinje nemaju takove sile, da ono bude predmetom mržnje kao u čovjeku. Predsude, krivo mnienje, nepovjerenje, i sve ono upliva na čuvstvo mržnje, što može biti uzrokom, da se predmet spoznavajućoj sili predstavi kao zlo. Pošto znamo, što je čuvstvo mržnje, možemo sada razpravljati o čuvstvu srditosti (ira). Pomno razmatrajuć duševni razvoj ovoga čuvstva opažamo sljedeće biljege: 1. Zlo, za koje mislimo ili pravo ili krivo, da nam je naneseno. Zlo pako je mnogo i premnogovrstno. Svatko zna, koliko vrsti zala ima u moralnom physičkom i socijalnom životu; i tolikimi se raznimi načini može zlo na subjekt protezati. Svako zlo samo po sebi, čim ga prihvati spoznavajuća sila, pobudi čuvstvo mržnje, i ako se već nalazi u subjektu, čuvstvo boli i žalosti, ili koje drugo čuvstvo po načinu, kako se zlo spoznavajućoj sili predstavi, što smo govoreć o različnih čuvstvih prije razjasnili. 2. Subjekt, odkale ono zlo potiče. To je obično takav subjekt, za koga znamo, da nam je u svjestnom stanju i slobodnom voljom zlo prouzročio. Čim više opažamo slobodne volje, samosviesti, i ćudoredne zlobe, tim veće jest takodjer čuvstvo srditosti. Kad kada može biti subjekt, koj nam je zlo prouzročio, koja druga stvar živuća ili neživuća, koja može srditost pobuditi. Tako pas grize kamen, o koj se je udario, a diete tuče stolac, o koj se je ozledilo. 3. Težnja, da se onomu subjektu suprotstavi, od koga zlo potiče, a to biva, da mu se na kojgod način nanese zlo, te se tako njekim načinom zlo u svom vrielu uništi. Ovo su glavne biljege, koje sačinjavaju čuvstvo srditosti. Već prije rekosmo, da se u nas tim žešće i tim brže srditost pobudi, čim više opažamo samosviesti, slobodne volje i ćudoredne zlobe u onom, koj nam je zlo naneo. O tom neima u životinje ni traga, jer im posve manjka i samosviest i slobodna volja i ćudoredna zloba.

Tko rado sumnja, često i nehotice podmiće ćudorednu zlobu, da mu je zlo hotimice učinjeno, vidi uvriedâ tamo, gdje ih neima; zato se u njem lahko pobudi srditost, premda neima pravoga razloga. Takodjer se dogadja, da tko u srditosti svoj gniev izkali na nedužnu predmetu znajuć, da je nedužan. To dolazi od velike razdraženosti i zle volje, koja traži, da čim prije nesnosnoj razdraženosti zadovolji. Tako n. pr. razsrdi podanika gospodin, komu se nemože osvetiti, a on iztuče kod kuće nedužnu ženu. Kolika može biti žestina ovoga čuvstva, poznata je stvar. Više umne sile zaprieči skoro posve, niže pako prekoredno napregne, otuda oni pojavi, koje opažamo na čovjeku, koj od srditosti biesni. Osveta se samo u toliko razlikuje od srditosti, što duže traje, što je hladnokrvna, višeput dobro razmišljena, i mudro osnovana; inače neima bitne razlike.

Ako je socijalni život tako poremećen da neima sigurna načina, zakoni strogo označena,

*

Digitized by Google

da se povriedjeno pravo po pravednosti osveti, i da se nanesenoj uvredi zadovolji; ili ako tko misli, da ima sam pravo za uvredu zadovoljštinu odkrojiti; ili ako tko drži, da je čisto pravedno, da onomu, tko je njemu svojevoljno zlo učinio, isto tako odvrati: onda se lasno kao ćudoredno načelo prihvati: tko se neosveti, taj se neposveti. To biva osobito kod divljih naroda. Često opažamo u osveti i ovu misao, koja ju vrlo potiče, podpaljuje: ako se tko neosveti, da je to znamenje kukavštine, ili da mu nije do poštenja i pravde stalo, osobito ako je ova misao obćenito mnienje u kojem družtvu. Svatko zna, kakav običaj vlada u Crnojgori. Zato stoji na velikom stupnju umnoga razvitka i ljudskoga savršenstva onaj, tko zna u svakom slučaju razlikovati čuvstvo pravednosti i čuvstvo osvete; tko veledušno u stanovitih slučajevih oprašta nanesene uvrede neobziruć se na predsude i kojekakve običaje, koji često stežu pravi sud i istinu; tko umom i slobodnom voljom ravna sliepe i neograničene strasti i nagone, napose što se osvete i srditosti tiče. Zato mislim, da se je samo malo pošalio Darwin [1]), kad veli, da pas pokažuje čuvstvo veledušja, kad prezire režanja malena pseta. Jer ako on zna, što to znači drugomu nanesenu uvredu veledušno oprostiti, nije mogao one izreke ozbiljno tvrditi.

Sada može svatko sam razabrati, da Darwin krivo sudi, kad naprosto tvrdi, da i životinje imadu čuvstvo srditosti i osvete kao i čovjek. Razliku, koju smo iztaknuli glede drugih čuvstva, opažamo i ovdje. Jer 1. u životinje se čuvstvo srditosti kreće uvek samo oko materijalnoga i physičkoga zla. 2. One nikada nerazlikuju subjekt, koj hotimice i svjestno zlo čini, od drugoga subjekta, koj toga svojstva neima. O ćudorednoj zlobi neznaju životinje upravo ništa, već samo nižimi spoznavajućimi silami spoznavaju materijalni, physički subjekt, od koga zlo potiče, te proti njemu navaljuju. 3. Čin osvete uviek je stegnut u granice nižih spoznavajućih sila, te ga možemo čisto lahko protumačiti, kako ćemo učiniti, kad budemo na široko govorili o instinktu životinja. Zato molimo štioca, da se za sada strpi, jer dobro uvidjamo, da će mnoge duševne pojave jošte bolje razjasniti razprava o instinktu, na kom se toli čudnovata i skrovna duševna djelovanja životinja osnivaju. Sada iztražujemo samo fakta, a što se iz tih fakta napokon može zaključiti, toga jošte do sada nismo strogo ustanovili.

[1]) Ein grosser Hund verachtet das Knurren eines kleinen Hundes, und dies könnte man Grossmuth nennen. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 35.

Jošte ima i drugih znamenitih čuvstva, n. p. čuvstvo nabožnosti, ćudorednosti, ljepote, nu o ovih se mora posebna razprava voditi što i Darwin čini, jer su za našu razpravu od velike važnosti. Sravnjujući čuvstva, koja opažamo u čovjeku s čuvstvi, koja imaju životinje mogli smo se dovoljno uputiti:

1. Mnogi duševni pojavi, kojim su uzrok čuvstva pokazuju se u čovjeku, a u životinjah manjkaju. 2. Svi čuvstveni pojavi, koji vise o višoj spoznavajućoj sili, o slobodnoj volji, o samosviesti, nepojavljuju se u životinjah nikad. 3. Budući da ovi duševni pojavi uviek skroz u životinjah manjkaju, zaključujemo, da one neimaju niti više duševne spoznavajuće sile, niti volje, niti slobode, niti samosviesti.

I tako nas je Darwin govoreć o čuvstvih, koja imaju životinje, osvjedočio upravo o protivnom, nego je hotio. On nas je ponukao, da na tanko razmotrimo čuvstvene pojave u čovjeku i životinji. Mi smo to učinili, te smo se uvjerili, da životinje neimaju svih onih čuvstva, koja ima čovjek, i to da neimaju onih čuvstva, za koja se zahtieva viša spoznavajuća i hoteća sila.

Socijalne grjehote.

(J. R.)

(Dalje.)

Hoćete-li čuti, komu je na duši velik diel tih malih, zamazanih, poderanih nesrećnika s bliedim licem i upalim očima? Kapitalu, industriji. Govorilo se je prije: „radi marljivo, u tom ćeš naći svoju sreću;“ sada se ne govori više tako nego: „spekulacijom može se više postignuti nego mučnim i marljivim radom.“ Spekulacijom — s tudjim trudom, tudjim znojem na primjer, trudom i znojem malene djece. Ima vrsti posala, koji ne trebaju mnogo napora mišica, oni zahtievaju samo vještinu malih, tankih prstića — a timi je, kako znamo, priroda nadarila djecu. Ona su za takove poslove prikladnija nego odrasli, a uz to se mora uzeti obzir i na tu važnu okolnost, da bi odrasli zahtievali za svoj posao šilinge a djeca se zadovolje penci. Pa kada bi toj djeci barem s godinami rasla plaća, još bi se pregledalo; ali ti agenti sa znojem i krvlju ne računaju tako; bio židov ili kršćanin oni jednako melju kosti siromašne dječice, ne može biti da si samelju svakdašnji kruh, nego da si pribave palače, sjajne kočije, u obće život pun slasti i lasti. Ako te „ruke“ prestanu biti dječje ručice, to ih bogati kapitalista više ne treba, on ih odpravi iz svoje tvornice, da učine mjesto jatu drugih mladih radnika, koji jedva čekaju na posao te pristaju uz svaku pogodbu, samo ako mogu barem malo umiriti prazni, za jelom vičući želudac. Oni si istina nisu sve vrieme svoga robovanja u tvornicah ništa pri-

Digitized by Google

štedili, jer si nisu ništa prištediti mogli; izsisani i nakaženi rivaju se na hrpe polugnjilih ostanaka na londonskih tržištih. Želiš-li im pogledati u lice, da vidiš, kako se pomažu u sjeni tvornica, a ti dodji oko podne i vidjeti ćeš kako žurno trče kano za okladu po dva po tri — neki ne umiju još pravo ni bježati — trče može biti nekoliko englezkih milja, da nadju čim će za časak zube zabaviti. I sve to moraju obaviti za jednu uru, jer toliko im samo dozvoljava čovjekoljubni tvorničar. Ta je ura najsrećniji čas života za te sirote.

Pogledaj u lice onim djevojčicam, gdje trče iz tvornice. Sve su skoro jednake: osušene, tamna pogleda, malene nakaze, koje nisu nikada pravo djeca bile. Nešto neopisivo bolna leži im svim oko usana, a lice im je tako tužno, tako brigom i jadom izrovano, da bi čovjek mislio, da to nisu mlade djevojke, koje će nekoć postati gospojami, nego da su već nekad bile stare te se protivnim putem povraćaju natrag u djetinsku dobu, noseći na licu tragove, koje im je utisnula starost. Ta stara glavica na mladim ledjima raztvara nam propast njihove strašne nevolje.

Ali ima nešto, što se jače dojima srca, nego ona bol, koja tako tužno leži oko usana tih biednica. Eno kako neke gledaju drzovito, živinjski, kano da se je okamenila na njih zdvojna istina: „što se ne da promieniti, mora se podnositi.“ Tamo stupaju polaganim korakom druge, bolestne, kojim sušica izjeda nježne sokove, kojim je podgrizao korjen života otrov, koj u prepunjenih sobah sišu u se cieli dugi dan. Ne imaju na sebi nego jednu poderanu haljinicu, a na golih nogu stare cipele, koje težko padaju na kamen, po kojem stupaju. Ako te pogled na nje dirne u srce, utješi se mišlju, da se neće dugo mučiti, anđeo smrti učiniti će njihovu jadu skoro kraj. — U istinu ipak su stara vremena bila srećna, barem nisu vidjela takove djece, kakovu mi sada u dosti velikom broju gledamo.

Nego ima još druga vrst tih mladih radnica, koja je najgora. To su djevojke, koje su jedva navršile četrnaestu godinu, niti pet stopa visoke, a uz to ponosne, drzovita pogleda. Ne treba puno iskustva, da se naučiš, čemu one služe. Vidi se odmah, da se one i njihove družice — uvjek obće s istimi — bave pravljenjem „umjetnoga cvieća.“ Njihovi su zubi dobili drugu boju, a zažarene pruge oko nosa i ustiju svjedokom su bolesti, proti kojoj ćeš se najbolje obraniti rubcem. Ti simptomi potiču od otrova, koj one kod svoga svagdašnjega posla trebaju — najme arzenika, po svoj prilici bakrenoga arzenika, to jest od onoga minerala, koj prouzrokuje onu „nježnu i svježu zelen“, koju toliko ljube fabrikanti cvieća i njihova djeca. Evo je, te djevojke, ide ne mareći za sviet, koj ju okružuje, slobodna i čvrsta koraka, kano da je cesta njezina domovina a svatko njezin brat; ona, junakinja svih poviesti, koje pripovieda i popraćuje biesnim smiehom i nevezanimi kretaji. Ona spada u onu vrst, koja broji u samom Londonu na stotine, u kojih se je, tako se čini, razvila razpuštenost s onim danom, kad su se naučile hoditi i govoriti. Takove su djevojke prokletstvo radnica. Dočim njihove družice naokolo nad poslom kapaju, pripoviedaju te mlade griešnice svoje velike griehe, svoje zgode u krčmah i na prostih plesovih, kano da žele sve uvjeriti, da su već kano djeca izkušale sve zlo. U petnaestoj godini znaju one, česa neznaju druge djevojke u svojoj 18—20 godini. Ona ima svoga „mladoga momka“ te ga vodi po večerih na zabave, na igre i svakamo. U šestnaestoj godini već je izcrpljena frivoliteti svoje ljubavi, pa ako je momak zadovoljan nadju si kakovu špilju te živu od sada zajedno. I to je jedan, vrlo obilan izvor one djece, koja se skiću po londonskih ulicah. Jer kada se jedno već zadovolji drugoga, kada ih muči glad te jedno trga drugomu od ustiju komadić hljeba, koj si je zaradio; onda je konac ljubavi, roditelji se ostave, a djeca, ako je ima, razprše, jer im nije mjesta niti kod otca niti kod matere.

Neki revni misionari mislili su, da će tomu zlu ponešto barem doskočiti, ako takovu dvojicu kršćanskom ženitbom za uvjek svežu. Iz prva se izgovaraju, da ne imaju čim bi namirili trošak, koj je skopčan s ženitbom, ili da ne imaju pristojna odiela. Misionar je pomogao kupio odielo i vjenčao bez novčića. Je-li tim pomoženo? Malo ili nimalo. Zlatni lanac, kojim sveže misionar muža i ženu, brzo pohrdjavi od znoja lica radnikova. Jednoć sam se sastao s jednim takovim čovjekom, koga je misionar spojio s njegovom dragom. „Ne mogu reći, povjeri mi on, da moja žena nije kakova je i prije bila, ali ja bio lopov, ako se je tako popravila, kako su mi bili nabajali.“ „Ali, rekoh mu ja, ako je sada dobra, kako je i prije bila, to je ipak dosti dobra.“ „Vi me gospodine pravo ne razumijete.“ Ako je bila dosti dobra prije nije ona zato dosti dobra i sada, jer ja ne imam više slobode, ne imam izbora. Razumijete me? Ne, vi me ne razumijete. No čujte. Uzmimo, ja si posudim tačke. Dobro, one su dosti dobre i velike dosti, da u nje smiestim svoje voće. Ide tako, dosti dobro, ja plaćam za tačke na tjedan 18 penca pa sam zadovoljan, kad nije bolje. Ja idem svojim putem mirno i tiho, kad mi na jedanput učini netko ponudu: „ne budi lud, i ne imaj posudjenih tačka, kad možeš imati svoje vlastite. Tačka ti treba uvjek, to znaš, zašto dakle da ne budu ove tvoja svojina?“ „Zato, velim ja, što ne mogu smoći, da ih kupim.“ „O, odgovori on, tomu je lahko pomoći, novac dati ću ja i tačke su tvoje, ako mi obećaš, da nećeš nikad s drugimi gospodariti, nego da ćeš uvjek timi raditi, dok bude tebe i tačka.“ Dobro, tačke su spretne i koristne, zato pristanem na ponudu. Ali čim postaše tačke moje, onda ja, to morate znati, ne mogu njimi bezbrižno baratati. Najprije ih iz nova pregledim te promjerim dobro, koliko mogu tereta nositi, da im se ništa ne dogodi. Dobro, na jedanput opazim nešto, zašto se prije niti najmanje nisam brinuo: tu izpade šarać tamo drvce. Tu su slabe, am o zamazane. To mi ide uvjek po glavi. Ja se tačka

Digitized by Google

više ne mogu riešiti. Može biti ne stoji tako zlo s timi šarafi i daskami, ali sumnje se ne mogu osloboditi; sada je sve kako tako, ali se ja bojim, stare tačke — stara babo — ti ćeš me još jednom namazati. Dobro, sada ide još nekako, ali ja se bojim, a prije nisam znao što je strah, dok sam imao samo — posudjene tačke.“ „Ali, rekoh mu ja, vi ne smijete zaboraviti, da nisu tačke — neka bude taj izraz — krive, što se vi bojite. One će isto tako dugo trajati, kano da ste ih posudio.“ „Trajati, reče on, to je još gori vrag!“ Nisam dalje s tim čovjekom razgovarao. Taj me je razgovor pokriepio u mom uvjerenju, da je uzaludna muka misionara na silu omotati oko takovih stvorova ženitbeni vez; oni ga ne razumiju, oni za nj ne mare. Podići ih treba s nizine njihove moralne pokvarenosti, učiniti iz njih ljude. Onda istom, kad im ulijete u grudi uvjerenje, da su više nego niema životinja, koja je na svietu da radi za šaku siena, onda istom možete ih vezati kano ljude.

(Dalje će slieditі.)

Razprava u pruskoj gospodskoj kući o promjeni čl. 15. i 18. pruskoga ustava.

(Konac.)

Knez Bismark pokrivio je bivši katolički odsjek kod kultusministerija, da je izdao kraljevska prava, umjesto da ih čuva. To je ružna potvora, od koje se medjutim katolici nemoraju braniti, jer ih je javno proti Bismarku ustao braniti bivši kultusminister Mühler. On naime izjavi u „Kreuzzeitungu:“ da se je Bismark u ovom svojem govoru izrazio na takov način, koj je podoban njega, (Mühlera) i njegove u službi predšastnike osumnjičiti, slušaoce u bludnju zavesti i pobuniti strasti. Onaj katolički odsjek da je imao samo savjetujuću te po naredbi ministrovoj radeću funkciju. On je bio pod urednom kontrolom podtajnika državnoga. O načelnih pitanjih tražilo se je osim katoličkoga odsjeka i mnienje drugih, kano evangeličkoga kanoniste Richtera, te su ovakova mnienja ministru čestoputi služila za podlogu njegovim odlukam. A u važnih pitanjih uprave trebalo je i privolje ukupnoga državnoga ministarstva. Nije istina, veli Mühler, da bi članovi onoga katoličkoga odsjeka na toliko bili zaboravili svoju dužnost kano pruskih činovnika, te bi interese crkvene zastupali proti pravom kraljevim. Iz aktâ da se dade dokazati, da je odsjek odbijao neopravdane zahtieve biskupâ ili kurije. Kod izbora biskupâ da je uviek odrešito držao bezuvjetni veto kraljev naprama rimskim zahtjevom. Odsjek da se opirao pripustiti u Berlin papinskoga nuncija, na što je sám Bismark sklon bio itd.

Znamenito je to, da ovaj odgovor Mühlerov nije htio primiti nijedan službeni ili poluslužben list. Toliko se poštuje istina i pravica. Na mjesto toga poče „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, Bismarkov organ, iznositi i drugih potvora proti katoličkomu odsjeku kultusministerija, i proti Mühleru, na koje Mühler nije šutio. Reklo mu se je, da bi ravno imalo onako biti, kako razlaže Mühler, al u istinu da tako nije bilo, da je katolički odsjek sbilja „gospodario“ i „direktivne norme“ da su od njega dolazile. To je positivna neistina, odvraća Mühler, ja sam pravo svoje neodvisne odluke svedj čuvao, vršio i principielno svaku intimnost odbijao. Isto tako je krivo, da je odsjeku „stajalo u svako vrieme na razpolaganje za svrhe vatikanske politike najdublje poznavanje stvari, naprama vanjštini tajnih. S pouzdanimi razpravami, što su za vrieme moga službovanja bile medju kultusministerijem i ministerijem izvanskih posala, nije katolički odsjek ništa se pačao, van da je minister izvanskih posala naročito zaiskao njegovo mnienje. Dotična pisma čuvahu se tajno i biahu samo meni pristupna. Najjači dokaz moje neodvisnosti jest taj, da sam ja, pošto se uputih, da se svećenici i laici ostajući pri svojoj katoličkoj crkvi nemogu oteti vjeri u dogmu nepogrešivosti, i da se po tom položaj odsjeka uzdržati neda naprama stanovištu državnoga ministerija, izbjegavajuća pomno svako direktno i indirektno priznavanje dogme, da sam, velim, ja sám predložio razrešiti onaj odsjek i urediti jedan zajednički za obie konfesije. Ova iz dubljih političkih razloga nastala nužda neprieči ipak nipošto, da naprama nepravednim napadajem podamo dužno priznanje vjernosti članovom onoga odsjeka.

Tako braniaše Mühler katolički odsjek kultusministerija proti osvadam kneza Bismarka i njegovih organa. Katolici su vršili loyalno svoju dužnost naprama kralju. Mühler kano neposredni minister mora to dobro znati. On dakle bivši kolega Bismarkov, dokazao je javno, da se je ovaj u gospodskoj kući naprama katolikom poslužio krivimi potvorami. Neka mu je na čast!

Neznamo nije-li i gorje pogodio Bismark, kad je frakciju centra nazvao pogibeljnom za državu. Sve što je god o njoj kazao jest krivo, pa to mu je javno dokazano. U samoj gospodskoj kući odvrati mu baron Landsberg-Ossenbeck, da onakove frakcije, o kakovoj je govorio Bismark, neima, pa za to da je ono, što je rekao Bismark, ili proizvod mašte, il je neistina. Po Bismarkovoj izjavi ta bi frakcija imala stajati pod inostranim vrhovnikom, i pokoravat se njegovim naredbam. Da je to krivo, mogao se je uputiti sam Bismark, kad se je obratio na kardinala Antonella, da onda preko pape uzmogne uplivati na ovu frakciju. Tada je naime dobio najjasniji dementi, te je postalo bjelodano, da rečenoga upliva neima, što je medjutim i sama frakcija preko svoga predstojnika odrešitim prosvjedom zasvjedočila. Istina je ravno, da mi katolički članovi one stranke stojimo pod inostranim vrhovnikom, t. j. pod crkvenim vrhovnikom, ali u istom su položaju svi katolici. Kad bi to bilo za državu pogibeljno, tad bi sama katolička crkva morala biti institucija državi pogibeljna. Isto tako nestoji, da je naša frakcija konfesionalna, ili da je biskup mo-

Digitized by Google

guntski kod njezina stvaranja ili programa šta sudjelovao, a najmanje imà ova frakcija kakova saveza s francezkim ratom. Mi smo u svom programu sve izbjegavali, što bi moglo priličiti kakovoj opoziciji proti državnoj vladi, pa u crkvenom pogledu stajasmo sasvim na istom temelju, na kojem i državna vlada. U tom smo jedinom morda pogrešili, što smo zaboravili ili propustili naš program objesiti na vjetrenicu. Jer kad je iza toga naglo sasvim proti našem očekivanju državna vlada politikom okrenula, te dočim je prije bila sasvim na konservativnoj stranci, sad se upire na one, koji su god. 1848. bili crljenjaci — takova okretaja mi nemogosmo izvesti. Neka nas za to ako ih je volja zovu politički nerazumnimi, ali da nas proglašuju upravo neprijatelji državnimi, to mi se ipak čini previše.

Još je bolje Bismarku odvratio biskup moguntski baron Ketteler, ne ravno u gospodskoj kući, al ipak u javnosti, u berlinskoj „Germaniji“ Knez Bismark, veli Ketteler, tvrdjaše prvo, da moj program ide na dualizam u dosada jedinstvenoj državi pruskoj, da budu dva vrhovnika jedan u Rimu papa, a drugi kralj u Berlinu. Koli je nepravo i samovoljno sve što Bismark o mom programu izriče, vidi se očito iz toga, što ja od god. 1848. do sada nisam za katoličku crkvu u Njemačkoj nikada tražio drugoga položaja, nego-li je kršćanskim konfesijam podieljen frankofurtskim ustavom za carevinu i ustavom pruskim. Neće poći nikada za rukom navesti i jednu riečcu, kojom bih bio promašio rečenu granicu. Kad bi u mojem programu ležao onaj od njega narisan dualizam, za to nebi on mogao učiniti odgovornim mene, jer ga ja izključivo i ciela izvadih iz pruskoga ustava; nego one pruske ministre, koji su taj ustav predložili i one saborske članove, koji su zanj glasovali. S toga ja nemogu razumjeti, kad knez Bismark kaže, da moj system hoće da umjesto dosadanje sklopljene pruske države stvori dvie paralelne državne organizacije, kad sam ja taj system uzeo iz ustava „dosadanje sklopljene pruske države. „Ako je pruska država uz ovaj ustav b i l a jedinstvena država, to se sbilja nemože vidjeti, kako bi u b u d u ć e s i s t i m o v i m ustavom mogla bit razrešena u dva državna organizma.“ — Isto je tako posve krivo, kad knez Bismark tvrdi, da je program frakcije centra od mene pošao. Mene nisu pitali, kad su počeli stvarati frakciju centra i njezin program. Ja joj se naprosto pridružih, kad sam došao u Berlin kano član carevinskoga sabora. Moj prije malo mjeseci objavljeni program biaše članovom frakcije skroz nepoznat prije nego ga štampom izdah. — Ako napokon Bismark o meni veli, da je moja zadaća „raditi za papinsku politiku“ koliko mogu, i da ja za nju radim, tim samo pokazuje, da nepozna odnošaja u katoličkoj crkvi kakovi jesu. Sve moje djelovanje neima absolutno ništa „s papinskom politikom.“ Nikad nisu iz Rima toga od mene očekivali. Ja pišem svakih pet godina propisano crkvenimi zakoni izvješće u Rim o religioznih odnošajih moje dieceze i dobivam na to kratak službeu odgovor; na to je gotovo stegnuto sve moje dopisivanje s Rimom. Što ja kano biskup imam činiti, znadem iz crkvenoga prava i katoličkoga katekizma. Za to mi netreba nikakvih instrukcija. Čini se, da knez Bismark o položaju i djelovanju katoličkoga biskupa neima ni slutnje. On tim uz svoj visok um i izkustvo podaje samo nov dokaz, kako je mnogim mučno izkopati se i iz najograničenijih konfesionalnih predsuda.

Knezu Bismarku nije pošlo za rukom opravdati u javnosti rat, što ga je naneo katoličkoj crkvi. Razlozi što ih je naveo u gospodskoj kući, ništetni su, pače ono biahu grdne potvore i neistine, koje nesluže knezu ni najmanje na čast. Kad je buknuo rat izmedju Njemačke i Francezke izda Bismark na javu njeka diplomatička pisma, da pokaže nepoštenost Napoleonove politlke, te mu podje za rukom Napoleona poraziti prije Metza i Sedana. U ovom crkvenom ratu sad se njemu nješta slična godi. Još negruvaju topovi novih protucrkvenih zakona, još nisu pobiedili nijednoga crkvenoga vodje, ali je Bismark jur poražen riečju istine i pravice. Ako Bog da, zamuknut će i njegovi topovi, a crkva katolička izaći će iz borbe slavnija i jača, nego prije.

Viestnik.

Z a g r e b. Preuzvišeni g. nadbiskup J o s i p M i h a l o v i ć vrativ se 2. Travnja u povoljnom zdravlju iz Pešte prisustvovao je duhovnim vježbam zagrebačkoga svećenstva. Danas, na veliki četvrtak, obavit će prečastni nadpastir sve crkvene funkcije osobno.

— Našli smo se u čudu čitajuć u „Obzora“ br. 79. jedan člančić pod naslovom: „Ruska pravoslavna crkva i starokatolički pokret.“ Pisac rečenoga članka mal da nije udario u žice „Agramerice“ i „Naroda“, koje marljivo zvuče svim i svačim, što je podobno uvriediti religioznu, napose katoličku ćut. Hvali težnje protestanta i pravoslavnih o sjedinjenju kršćanskih sljedba, a za Rim kaže „da se još i do danas nije odrekao skrajne intolerancije, i da još i danas poput svetinja podržava zastarjele uredbe i predsude;“ za tim kaže za tako zvane stare katolike „da se nehtjedoše pokoriti zamašnoj novotariji potekloj iz Rima i od jezuita, i da priznaše načelo, da je vanjski oblik, ustav crkve podvržen naravnu zakonu promjenljivosti, da je moguće, pače da ga valja prilagodjivati duhu vremena.“ Mi nismo vikli do sad u „Obzoru“ čitati takovih izražaja; on se nije pačao do sada u prosudjivanje religioznih pitanja, nekmo-li da vriedja katolike. I ovaj put, čini se, da je netko, u takovih pitanjih neizkusniji, imao samo izviestiti o doticaju starih katolika s ruskim družtvom prijatelja prosvjete, pa si je kraj toga dopustio reći o Rimu rieči, kojim težko da je i razumio domašaj. On govori o rimskoj intoleranciji, o zastarjelih predsudah, o novotariji, no što razumieva on

Digitized by Google

pod tim? Valjda položaj pape u Kristovoj crkvi; barem nešta natuca ob ustavu crkve kano promjenljivu. A on valjda ni nezna, da su stari katolici spremni srušiti i svu hierarkiju samo za to, što im je ova hierarhija protivnica. Barem u Švajcarskoj neće da što znaju o papi ni o biskupih, s papom sdruženih, ni o svećenicih, koji su pokorni svojim biskupom; političke skupštine laičke hoće da su zakonodavci i gospodari u crkvi Kristovoj, da dozvoljavaju i obustavljaju službu crkvenu i dieljenje sakramenata, kad im se tako svidi, ko što n. pr. bernska crkvena direkcija i bernsko kantonalno vieće glede katolikâ Juranâ. Neka pita pisac spomenutoga članka ruske prijatelje prosvjete, da-li su pripravni i oni hierarkiju baciti pod noge? Pa ako i odgovore da jesu, neka zna, da ruska orthodoxna crkva toga nikada učiniti neće. Mi neznamo pravo, koliko važu ruski prijatelji prosvjete u ruskoj crkvi; no ako nevriede više nego-li njemački starokatolici, onda se može slobodno reći, da im je vas posao pust švindel. Stari katolici bo gube temelj izpod nogu, pa za to kano židovi „davaju ruke i Egiptu i Assyriji, da bi se nasitili hljebom" — klanjaju se i laskaju protestantom i schismatikom i liberalnim državnikom, nebi-li se kako uzdržali. Šta će trajna za jedinstvo kršćanstva stvoriti ti očajanici, koji kano brodolomci bacaju svoje dosadanje blago, svoje dogme, da za koj trenutak podrže svoj kukavni život?! Ako „Obzorova" pisca zanosi ideja jedinstva kršćanskoga, neka se neobraća na švindlere, već neka znade, da je Rim baš u staroj crkvi, na koju se pozivaju starokatolici, bio središte jedinstva.

— Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović objavio je sám svomu diecesanskomu kleru iz Budima okružnicom od 12. Ožujka svoju veledušnu odluku, kojom iz svojih nadbiskupskih dohodaka daje za poboljšicu onim župnikom, kojim dohodci neiznose na godinu ni 500 fr., za tim kapelanom slabo plaćenim — 10.000 for. svake godine. Isto tako izvješćuje, kako se je dogovorio sa svojim metropolitskim kaptolom, da u istu svrhu teče 5000 for. iz diecezanskoga fonda i vas dohodak od četiri kanonička stalla, koja bi toga radi sveudilj na metropolitskom zagrebačkom kaptolu imala bit prazna. — Usljed toga pozvao je odbor, za odmjerenje rečene peboljšice od Nj. Preuzvišenosti naimenovan, sve župnike u nekadašnjem provincialu (dakle izuzam obstojeću jošte krajinu i bjelovarsku županiju), kojim uredni i stalni godišnji dohodci neiznose pet sto forinti, da najkašnje do konca Svibnja preko svojih podjašprišta pošalju na nadbiskupsku pisarnu sdušnu valovnicu svojih dohodaka. Traži se savjestna fassija, jer se hoće, da se priteče u pomoć najprije ondje, gdje je najveća nuždа. Onda će red doći i na kapelane.

— Velečastni g. Josip Jagunić, dosada učitelj vjere na višoj realci u Rakovcu, položivši izpit iz hrvatskoga jezika u Beču, namješten je dekretom vis. generalkomande urednim učiteljem iz rečenoga predmeta na istom učilištu. — Veleč. g. Josip Miljan, dosada kapelan u Požegi, imenovan je privremenim kateketom na petrinjskom paedagogiju i nižoj realci.

Italija. Katolički listovi, naročito talijanski, potiču već duže vremena vjernike, da osobito sjajno proslave dan 25. Svibnja, kano osmi centenarij podignuća Grgura VII. na priestol, na kojem sjedi danas Pio IX. Velika sličnost medju Grgurom VII. i Pijom IX. potaknula ih je na tu misao. Kano što se je Grgur opirao kano stiena progonom, koji su najviše u Njemačkoj crkvi prietili, tako nezna niti Pio IX. uzmicati pred nikim, niti pred jakom Njemačkom. Kano što nije Grgur hotio žrtvovati nijedno pravo rimske stolice, tako se neće niti Pio nagadjati s sadašnjimi gospodari Italije, koji orobiše rimsku stolicu. Kano što je Grgur VII. prognan iz Rima umro u Salernu s riečmi: „ljubio sam pravicu a mrzio zloću, zato umirem u progonstvu, tako može i Pio IX. opetovati ove rieči, živući kano prognanik u vlastitoj kući. — Bolonja, Turin i drugi gradovi u Italiji spremaju se, da taj dan veličanstveno upravo proslave. Mi se molitvom barem sjetimo našega, od svieta progonjena, svetoga otca.

Rim. 25. Ožujka držao je Alessandro Gavazzi prije barnabit, a pošto mu je habit postao pretežak, najvatreniji protestantski propovjednik u nekoj palači besjedu, u kojoj je dokazivao, kolika je sreća za narod, što se uništuju religiozni redovi. Prisutno je bilo dosti mudrih glava i nježnih gospoja, koje su se nasladjivale strastvenom rječitošću Gavazzia. Na jednoć, dočim su slušatelji i slušateljice vikom i pleskanjem povladjivale darovitoga govornika — pukne nešto u blizini, barut zasmrdi, i sve se je razbjeglo. Slučajno su u to vrieme kraj palače prolazili jedan bivši papin žandarm i jedan 17 godišnji mladić, dobar katolik. „I, veli Augs. Allg. Ztg., policiji je srećno za rukom pošlo, dobiti zločince u ruke." Toga nam nije dobra Allgemeinerica morala istom reći, ta zna se, da su papa i njegovi privrženici svemu zlu na svietu krivi.

Književne viesti. „Težak", nauk, kako mogu mali posjednici navlastito seljaci poboljšati svoje gospodarstvo, da jim bude unosnije. Napisao Dragutin Stražimir. Troškom i nakladom uredničtva „pučkoga prijatelja." Ciena 5 novč. (Strana 15.). — „Zdravoslovje" nauk, kako mora naš seljak živjeti, djecu si odgojivati, kuću graditi itd. da bude zdrav i dulje živ. Napisao i priobćio u „pučkom prijatelju" Davorin Trstenjak učitelj. Za knjigu priredio i izdao Dragutin Jagić. Svezak 1. Str. 24.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 16.] U Četvrtak, 17. Travnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Crte iz duhovnoga besjedničtva.

Dr. Josip Rieger.

III.

Važni dogodjaji, koji su se zadnje vrieme pojavili na crkvenom polju, prekinuli se za duže vrieme nizanje naših crta o duhovnom besjedničtvu. Uhvativši mjesta, razvesti ćemo sada treću crtu, kojoj neka bude predmetom jezik besjednikov.

Besjednik mora govorom svojim i osvjedočiti slušatelje o nekakovoj istini i zajedno im goditi; s toga mu mora jezik biti i jasan i liep. Jasnoća i ljepota dva su nuždna svojstva svake besjede, ali prednost ide jasnoći. *) Valja dakle, da o jednom i drugom svojstvu na pose govorimo.

Jasno govoriti znači tako govoriti, da slušatelj bez muke vidi istinu, koja je sakrivena u riečih. Nego, opominje zgodno Quintilijan (l. VIII. c. 2.), besjednik ne smije zaboraviti, da slušatelji nisu uvjek tako napeti i pazljivi, da bi si mogli sami razjasniti, ako je rekao štogod tamnije, i da ih razne stvari rastresuju, kano što je pogled na razne osobe, šaptanje i tako dalje, pa zato mora gledati, da mu besjeda bude tako jasna, da ju razumiju i manje pazljivi slušatelji. Govori dakle, ne da te mogu slušatelji razumjeti, nego da te ne mogu nerazumjeti. **)

*) Nobis prima est virtus perspicuitas. Quint. l. VIII. c. 2.

**) Id ipsum in consilio est habendum, non semper tam esse acrem judicis (slušatelja) intentionem, ut obscuritatem apud se ipse discutiat. . . sed multis eum frequenter cogitationibus avocari; nisi tam clara fuerint quae dicemus, ut in animum ejus oratio, ut sol in oculos, etiamsi in eam non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit, sed, ne omnino non possit non intelligere, curandum.

Da bude jasna besjeda ciela, moraju to svojstvo imati i pojedine rieči i izreke.

Jasnoća pojedinih rieči.

Što se tiče jasnoće pojedinih rieči, zahtieva Ciceron (de or. l. III. c. 13.), da budu a) obične, a b) tako izabrane, da točno označe predmet, za koj se upotrebljavaju.

Običnimi imenujemo one rieči, koje su žive u narodu, komu besjedimo „Bilo bi skoro smiešno voliti govor, kojim su ljudi govorili, nego kojim sada govori“ veli pravom Quintilijan *) (l. I. c. 6.). Nego, opominje isti učitelj besjedničtva (ib. na kraju) tražeći obične rieči, ne imamo pitati one, koji ne znajuči jezika zlo govore, nego one, kojim je poznato blago narodnoga jezika te umiju lučiti dobro od zla. **) I zato je neobhodno nuždno, da svaki i duhovni besjednik puno štije jeziku za volju pisce, koji zlatnim perom otvaraju vrata u bogatu pokladnicu narodnoga jezika.

Proti tomu se pravilu može griešiti na tri načina:

1. Upotrebljujući rieči zastarjele. Ne misli nitko, da je bez iznimke zabranjeno posizati za riečmi iz običaja već izišlimi; pače poznato je, da je imao naš jezik dosti rieči u davnini, koje su se zaboravile te nadomjestile ili gorimi, ili što je žalostnije tudjimi. Tko će dakle braniti iz jezika triebiti što ne valja, a uvoditi što je bolje? Dodaj k tomu još i to, što spominje Quint. (l.

*) Nam fuerit paene ridiculum malle sermonem, quo locuti sint homines, quam quo loquantur. Kolikogod štujem i cienim bogato znanje našega jezika u akademiku g. Franu Kurelcu, to sam ipak osvjedočen, da on grieši u tom, što voli pisati, kako se je negda govorilo nego kako se sada govori.

**) Consuetudinem sermonis voeabo consensum eruditorum.

Digitized by Google

I. c. 6.), da rieči drevne čine besjedu dostojanstvenom i častnom, i da, budući već zaboravljene, gode kano istom obretene. *) Nego kada upotrebljujemo zastarjele rieči, držmo se ovih triju Quintilijanovih pravila: a) opus est, ut crebra non sint, verba sc. a vetustate repetita. (l. I. c. 6). Ne smijemo dakle u istoj besjedi upotrebiti puno zastarjelih rieči, da napinjuć tim preko mjere njegovu pozornost, ne utrudimo slušatelja. b) Ako je rieč posve nepoznata slušatelju, to ju moraš ili izpustiti, ili u isti čas protumačiti drugom poznatijom: quae (verba ab usu remota) vel vitanda sunt apud judicem (slušatelja) ignarum significationum earum, vel interpretanda sunt. (l. VIII c. 2.) To se razumije, jer bi bilo bez smisla i ludo upotriebiti rieč, koja ne probudjuje nikakove ideje u slušatelju. Napokon c) opus est . . ut neque manifesta sint, quia nihil est odiosius affectatione. To će reći, besjednik ne smije pokazati, da on naumice, s nekom strašću kupi rieči iz davnine; jer onda besjeda nije više naravna, a svako usiljivanje odbija.

Proti tomu pravilu grieši se

2. Kujuć nove rieči. Mogu se pako rieči kovati na dva načina, najme ili tako, da pojam koj označim riečju, u narodu nečuvenom, ili pako, da dvie ili više rieči, koje u narodu živu, spojim te tako stvorim posve novu. **) Glede kovanja novih rieči valja pamtiti sljedeće: 1) narod je obreo rieči, da može priobćiti misli svoje ili ćute drugomu. Želiš-li dakle ti priobćiti misao svoju ili ćut drugomu, te ne nadješ za nju imena u pokladnici narodnih rieči; to imaš pravo skovati rieč sam. Kada misliš skovati rieč, pazi na ovo a) prije svega potraži brižno, ne ima-li narod u istinu imena za pojam, koj želiš označiti; a jer je znanje pojedinca uvjek vrlo ograničeno, dobro je za savjet pitati one, koji su poznati kano vrli poznavalci jezika. b) Ne nadješ-li ipak ime za tvoju misao, to skuj novu rieč, ako si si svjestan, da poznaš duh narodnoga jezika te ćeš moći po njem skovati novu rieč. c) Budući da je nova rieč slušateljem još nepoznata, zato se mora drugom poznatom protumačiti, razjasniti. d) Dobro je kadkada, te preporuča besjednika, ako se čedno izpriča, što se usudjuje upotrebiti novu rieč, te veli: „da tako reknem“, „ako mi dopustite poslužiti se ovim izrazom“ ili na sličan način. *) 2. Učitelji besjedjenja dopuštaju gdjekada skovati novu rieč, ako i nije potreba, imajući za pojam staru, dobru rieč, na primjer, ako im služi za ures besjede, ili da njom uštipnu protivnika, ili da se pristojno našale. Kako svatko vidi, toga slučaja ne ima u crkvenoj besjedi, gdje nije dopušteno šaliti se niti štipati drugoga

Napokon se proti tomu pravilu grieši

3. upotriebljujuć rieči tudje, to jest iz drugoga, slašateljem nepoznana jezika posudjene. Ne misli se tim ipak reći, da se moraju sve tudje rieči izbjegavati, ima bo rieči tudjih, koje su tako u običaju, te ih slušatelji čisto dobro razumiju. Tako je duhovnomu besjedniku dopušteno služiti se izrazi: purgatorij, oltar, sakramenat i tako dalje. No i takove se rieči mogu malo po malo zamieniti novimi, kako smo gore (2) rekli.

Pošto smo razveli, kako valja upotrebljavatili rieči obične, red je da reknemo, kako se izmedju običnih rieči imaju uzeti one, koje najbolje i najpodpunije izražuju misao ili ćut, koj želimo priobćiti slušatelju. **) Ima najme za mnogi pojam u jeziku više znakova, rieči, dužnost je besjednikova izabrati najbolju. Za to se dakako zahtieva opet temeljito poznavanje jezika, k čemu se dolazi neumornim i pazljivim čitanjem najboljih narodnih pisaca. Proti tomu se pravilu grieši a) ako se upotrebljuju preširoki ili preuzki izrazi, to jest izrazi, koji ili više ili manje izriču nego što treba. U tom griešе duhovni besjednici vrlo često, kada drže pohvalne besjede na čast komu svetcu, svakoga narese i izkite tako, kano da sjedi na prvom mjestu u nebu. b) Ako se upotrebljuju izrazi dvolični, to jest onakovi koji se daju na više načina tumačiti. c) Ako se upotrebljuju tamni izrazi, to jest, koji ne stvaraju u slušatelju jasnoga pojma.

Jasnoća izreka.

Izreke su, kako znamo, ili proste ili sastavljene. Proste će izreke biti jasne, ako se rieči, koje tumače ili subjekt ili predikat, ponamieste tako, da nije mučno pogoditi, kamo spadaju. Laglje se može proti jasnoći griešiti u

*) Verba a vetustate repetita . . afferunt orationi majestatem aliquam non sine delectatione; nam et auctoritatem antiquitatis habent, et quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant.

**) Novantur verba, quae ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt, vel conjungendis verbis . . . vel sine cojunctione verba novantur. Cic. de or. l. III. c. 38. Vidj Horac de arte poet. v. 46. sl.

*) Et si quid periculosius (smjelije) finxisse videbimur, quibusdam remediis praemuniendum est: ut ita dicam, si licet dicere, quodam modo, permittite mihi sic uti.

**) Takove izraze imenuje Quintilijan proprie dictum, najme quo nihil inveniri possit significantius. (l. VIII. c. 2.)

Digitized by Google

sastavljenih izrekah. Griešiti će se a) ako ih se toliko nagomila, da ih slušatelj duhom pregledati ne može. Non sit, veli Quintilijan (l. VIII. c. 2.), tam longus (contextus) ut eum prosequi non possit intentio. b) Ako se tumačeća rieč predaleko baci od rieči, koju bi morala tumačiti. Nec sit trajectione tam tardus, ut in hyperbaton finis ejus differatur. Tu bi na primjer pogrješku učinio, tko bi ovako rekao: „ja sam kupio ovu kravu, kad sam bio u Zagrebu na sajmu te ondje dobio novca iz nenada, posve slučajno.“ c) Ako je premnogo umetnutih izreka, naročito ako i one jedna o drugoj vise kano podredna od glavne. Etiam interjectione ... impediri solet intellectus, nisi quod interponitur breve est. (ib) Zlo bi bilo reći: ja sam poznavao mladića, koj je, ostaviv, pošto je dobio drugi red, što se nije hotio učiti, školu, bio nesrećan. d) Ako se nagomila premnogo praznih rieči, da bude besjede tobož uresnija. Est etiam in quibusdam turba inanium verborum (ib.) Krivo je mnienje, da je besjeda tim ljepša, čim se s više rieči, koje znamenuju isto, izriče jedna te ista misao. Ako je jedna rieč dovoljna, da priobćim drugomu, što mu priobćiti želim, to je nerazumno upotriebiti dvie. Proti tomu je pravilu pogriešio onaj, koj je napisao, da je inkvizicija porazmrcvarila milijun „najčišće, najnevinije, najplemenitije krvi“ ... jer sva ta tri pridavnika izriču jedno te isto.

To su pravila, kojih nam se je držati, ako želimo biti razumljivi slušatelju. Ali to nije u besjedi glavna stvar. Jer, veli Ciceron (de orat. l. III. c. 14), nitko nije u nebo dizao besjednika, koj tako besjedi, da ga slušatelji mogu lahko razumjeti, nego se s priezorom od njega odvraća, ako toga ne čini. Nitko se nije divio besjedniku, ako govori pravilno i bez pogrješke, nego ga preziru, ako toga ne umije. Čemu se dakle čude? Radi česa obsipavaju hvalami besjednika? ... Ako besjedi kitno. *)

Da bude besjeda kitna zahtieva Ciceron dvoje, najme da bude njezino cielo lice liepo i da cielom besjedom vije zdrav duh. Taj nakit mora biti vlastitost ciele besjede. A zatim se moraju neka mjesta u besjedi, koja se žele osobito iztaknuti, posipati, kako Ciceron veli, cviećem rieči i misli, verborum sententiarumque floribus (de orat. l. III. c. 25.). Što se tiče nakita, koj se mora opažati u cieloj besjedi, valja znati, da nije liepo nego što je i razumno. Tko bi u ime ljepote besjedu prenatrpavao, previše ju gladio, taj bi slušatelju brzo dosadio. Ita sit nobis ornatus et suavis orator ... ut suavitatem habeat austeram et solidam, non dulcem atque decoctam. (ib. c. 25.) Najviše će goditi ona ljepota, koja je odsiev nutrnje. Neka se trudi besjednik, da bude sadržaj njegova govora liep, da ga liepo i logički razvede, i neka se ne boji, da neće i vanjsko lice njegove besjede biti liepo. Tko bi na suprot, zanemariv sadržaj besjede, nastojao, da joj naresi lice, taj bi pogodio kano onaj čovjek, koj, hoteći biti liep, gladi vlasi, maže lice, na hvate udara svakojakimi mirodijami: takovoj se ljepoti pametan čovjek smije, dočim se klanja onoj ljepoti, gdje iz oka i iz svakoga poteza gleda liepa i velika duša: gdje je ljepota tiela odsjev ljepote duha.

Što se pako tiče onoga cvieća rieči i misli, kojim se moraju posipati znamenitija mjesta u besjedi: to su cviećе tropi i figure. Budući da nauk o njih spada u svjetsku retoriku, zato ga ovdje nećemo razvoditi, učiniti ćemo to do skora na drugom mjestu. Jednu ćemo samo opazku ovdje još dodati. Duhovni će besjednik dobro učiniti, ako, držeći na umu sve barem poglavitije vrsti tropa i figura, čita s pomnjom besjednike, koji se u tom odlikuju. Tako je naš Zuzeri prepun najljepših tropa i figura. Čitajući tako na primjer Zuzera, kada dodje na koj trop ili figuru, neka si ju podvuče, te sa strane napiše, kako se u retorici imenuje. Ovako će s vremenom doći do toga, te će imati u glavi primjere za svaku vrst tropa i figura, pa će moći po njihovu primjeru praviti druge.

(Konac će sliediti.)

*) Nemo unquam est oratorem, quod latine (pravilno) loqueretur, admiratus. Si est aliter, irrident. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut qui adessent intelligerent, quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. In quo igitur homines exhorescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? Qui ... ornate (dicit).

Crkvena gojilišta u Pruskoj.

Novi pruski zakoni hoće da sasvim ukinu gojilišta pravoga crkvenoga duha. Oni hoće usuprot da proti tako zvanom ultramontanismu uzkrise narodni njemački duh i karakter. Dakako to je izlika, pod kojom liberalizam hoće da uguši katolički crkveni život. Jer ako nebude gojilišta i učilišta, u kojih bi se uzgajali mladići u duhu kršćanskom i katoličkom, neće biti niti pravih duhom Isusovim zadahnutih svećenika, a gdje nebude pastira, ili gdje još medju ovce dodje vuk, raztepsti će se ovce i — izginuti. Crkva je u svako vrieme vidjela potrebu valjanih obrazovališta za kršćansku mladež, naročito za onu, koja se ima posvetiti svećeničkomu stališu; pa je za to koncil tridentski zapevjedio uzkrisiti sjeme-

*

Digitized by Google

ništa, a revni su biskupi izvodili tu zapovied makar često s velikom žrtvom. Po Njemačkoj ipak do novijega vremena malo je gdje uspjelo sasvim prama propisom tridentskim osnovati sjemeništa. Ondje razlikuju svećenička, klerikalna i dječačka sjemeništa. U dječačkom sjemeništu uče se gimnasijalna, u klerikalnom bogoslovna studija, napokon u svećeničkom izobrazuju se konačno u praktičnom pogledu oni, koji su svoja bogoslovna studija barem kroz tri godine na sveučilištu ili liceju svršili. No nijedno skroz od ovih sjemeništa neodgovara sasvim duhu zakona tridentskoga Obično bo mladež dječačkoga sjemeništa polazi državne gimnazije i uči ondje predmete propisane od države i od učitelja, koje je bez sudjelovanja crkvene vlasti naimenovala država. Niti se ta mladež neodgaja specifično za crkvenu službu. Klerikalna sjemeništa približuju se jur više duhu tridentskoga zakona, premda i ta mladež u Njemačkoj polazi obično državna sveučilišta, odnosno bogoslovni fakultet; ali je dosada barem uplivala crkvena vlast na naimenovanje profesora bogoslovnih i na nauke, što se na bogoslovnom fakultetu predavaju. Svećenička napokon sjemeništa više su kušališta, da-li je tko zvan i priredjen za svećenika, nego-li gojilišta i obrazovališta za svećenstvo. Tridentski pako koncil hoće, da se u sjemeništu mladići od dvanaeste godine odgajaju i naučaju naročito za crkvenu službu sasvim po propisih biskupovih. Ovakova sjemeništa u Pruskoj gotovo ni neima, ali su se liberalni zakonodavci pobrinuli da ga i nebude. Ni to im nebude dosti: oni zabraniše izrikom dječačka sjemeništa, a klerikalna sapeše tolikimi sponami i još dadoše kultusministru toliko samovolje, te će i ona morati propasti. Oni hoće, da se sva mladež naobrazuje jedino na državnih učilištih, dakako u duhu države, koja neima nikakve vjere. Isti konvikti, koje je crkva osnovala te ih upravlja po svećenicih, makar da mladež polazi državnu gimnaziju, dolaze u pogibelj, jer će biti najlaglje kultusministru, ako mu se tako svidi, izjaviti: da se ondje mladež dressira napose za crkveni stalež, čega državni zakon, braneć svačiju slobodu u izboru staleža, nedopušta.

Tako su vrlo zli izgledi za crkvena gojilišta u Pruskoj, i za zavode, kojimi upravljaju svećenici ili redovnici, pače i za uzgoj mladeži u obće prama duhu kršćanskom. Liberalci se pobrinuše svojski, da crkva po svojih službenicih neuzmogne uzgajat si i priredjivat omladine za crkvenu službu. Ali božja ruka nije svezana; on će si znati prirediti one, koje bude zvao. Medjutim pogledajmo, kakovi su dosada bili crkveni konvikti ili sjemeništa, da razumijemo, gdje su uzgojeni oni toliki čestiti svećenici u Njemačkoj, koji tako svjestno i tako hrabro stoje uz svoje vrle biskupe; da takodjer vidimo, gdje su kršćanskim i katoličkim duhom zadahnuti mnogi oni učeni i odvažni laici, kojih se vjeri divimo, i kakovih mi žalibože neimamo.

Zastupnik katolik Mallinckrodt govoraše o svih skoro katoličkih sjemeništih i konviktih u Pruskoj, hvaleć njihovu vrstnoću, a da mu nitko protuslovio nije. Osim statističkih podataka i drugih svjedočanstva, koja je navodio, dokazuje istinitost njegovih tvrdnja osobito to, da niti vladini niti drugi protivnički govornici nisu znali na suprot navoditi nikakovih znamenitih fakta. Jer ako se vladin komisar nezna na drugo pozvati nego na nekakvo bezimeno djelo, koje kaže da su sjemeništna pogibeljna; ako nadalje liberalac Götting nezna ništa drugo reći, nego da je u hildesheimski konvikt dospjeo bio veseo, svietu rad mladić, a iz njega izašao s odlukom da se zapopi, jer da je član nekakve zadruge, čiji se članovi zavjeriše bit bezuvjetno popovi — to najbolje pokazuje, da oni zavodi moraju bit baš izvrstni. Nemožemo ovdje ponoviti govorâ Mallinckrodtovih, ali ćemo navesti nekoliko činjenica. Govoreć o dječačkih konviktih, spominje medju ostalimi biskupski konvikt u Hadarmaru (Nassau). Taj konvikt biaše žestoko napadnut u javnosti, što potaknu gimnazionalnoga ravnatelja, školskoga nadsavjetnika doktora Karla Schwartza, te izda ovu svjedočbu: da je sva nutarnja i vanjska uredba konvikta, osobito što se tiče zdravlja i paedagogičke uprave odgovarala u svako vrieme svim zahtievom i željam gimnazije. Pitomce, kaže, u ovom zavodu goje milom čovječnosti i ljubeznom brigom, po razboritih paedagogičkih načelih, bez svake pretjeranosti, jednostranosti i malosrčnosti; podupiru ih pri njihovih školskih radnjah, ponavljanju i privatnom studiju načinom najshodnijim, a revnošću najsdušnijom; a naročito u slučajih poremećena zdravlja, koji se medjutim razmierno samo riedko sbivaju, njeguju ih tolikom pomnjom i požrtvovanjem, te se bivši pitomci toga samo s najvećom zahvalom sjećaju. Ko što sam se ja, veli nadalje, kod svih prilika, koje sam u svom službenom položaju vrlo često imao, na temelju vlastita izkustva i izvještaja pouzdanih osoba, iztraživši po dužnosti sve odnošaje, izjavljao s najvećim priznanjem ob uredjenju i upravi konvikta, a napose pohvalio upliv konvikta u svih njegovih odnošajih prama ovdješnjem gimnaziju kano vrlo utješan i vrlo koristan: isto tako moram i sada, a to na uhar gimnaziji željeti, da ustroj i uredjenje konvikta ostane i u buduće nepromienjeno; jedino bih to dodao da se razprostranjem sgrade uzmogne i većemu broju gimnazijalne mladeži dati mogućnost, da uživaju blagodati i prednosti onoga zavoda.

Tko nebi želio čitajuć to, da se i o naših alumnatih, kojimi upravljaju svećenici, uzmogne isto tako govoriti. Mi ovdje ništa nekritiziramo, nit hvalimo nit kudimo, ali na srce mećemo svim, kojih se tiče Pa da im i bolje ugodimo, i onaj često puti vrlo trpak trud oko mladenačkoga uzgoja zasladimo, donizat ćemo rieči drugoga zastupnika, doktora Kircha o dječačkom konviktu trierskom. Drago mi je, reče, da je tako htjela sreća, te mogu u ovoj kući i pred svom zemljom zahvaliti onomu zavodu za svu onu prijaznost, ljubav i plemenitu gostoljubivost, koju sam tečajem triuh godina ondje

Digitized by Google

izkusio, te da mogu ovdje stupiti kano svjedok istine za onaj zavod i njemu slične. Za tim hvali Kirch vrstnoću onoga zavoda u svakom obziru. Blago onomu zavodu, čiji pitomci poslie mnogo godina, kad već postanu izkusni muževi, o njem govore samo s vrućom zahvalnošću. To se nedogadja svagdje; pruski katolici su u tom sretni. Nesmijemo propustiti, da glede trierskoga konvikta nespomenemo svjedočanstvo kralj. povjerenika, tajnoga vladinoga i provincialnoga školskoga savjetnika doktora Lukasa. On govoreć gimnazijalnim profesorom trierskim reče: da treba mladeži po mogućnosti pribaviti okolicu, u kojoj vlada čistoća moralnoga i duševnoga života; a toj dužnosti da se nezadovoljuje drugdje tako dobro kako u Trieru: „jer tu u biskupskom dječačkom konviktu uvidjavni muževi upravljaju domaćim studijem stotine gimnazijalaca i njihovim uzgojem ne samo s najvećom pomnjom nego i tako dobrim uspjehom, da je odtuda školi ne samo polaštica njezine važne zadaće, nego i liepa utjeha naprama njezinim ostalim učenikom."

Rekli smo, da mladež dječačkih sjemeništa i konvikta polazi državne gimnazije u Pruskoj. Samo su dva zavoda u svoj Pruskoj, koji imaju u kući svoje posebne učitelje. Da vidimo, kakovi su ti i kakov im je rod? Mallinckrodt mogaše bez svakoga protuslovja od strane protivničke ovako o njih govoriti. Jedan je takov zavod, reče, u Pelplinu. Nepoznam ga. Al što se nauka tiče nemora bit loš, jer na njem fungiraju ravno duhovni učitelji, al učitelji od kojih su dvojica podniela državni izpit kano nadučitelji u klasičkih jezicih, a dvojica kano nadučitelji za poviest, napokon jedan za mathematiku. Dakle glede nauka daje i ovaj zavod dosta garancije. Drugi je takov zavod u Gaesdonk-u. Zavod leži osamljen na ladanju, ima svoje vlastite učitelje i podaje podpun gimnazijalni nauk. Netraži se, da onaj, koj unutar stupa, mora imat nakanu posvetit se bogoslovju, pa je sbilja tečajem osam godina ukupno 140 djaka odabralo bogoslovje, dočim se je 99 metnulo na druge struke, na medicinu, philologiju, jurisprudenciju, matematiku, tehniku, vojničtvo itd. Što se tiče nutarnjega uredjenja, imala je vlada dosta prilike o njem se uputiti. Sam ju je biskup molio, da zavod pregleda, pa je to četiri puta i učinjeno. Ja se pozivam na izvještaje revisorâ, nisu-li se o tom zavodu vrlo pohvalno izrazili. Ja ću samo reći primjera radi, da je jedan od revisorâ tajni savjetnik Brüggemann po svom vlastitom izpoviedanju imao predsuda proti upitnom zavodu, jer je to poslie revisije pred učitelji sam izjavio; no je i dodao, da je sada skroz odbacio svoje prijašnje predsude, pa je to i pokazao tim, što je na koncu života svoje najdražje gusle baš ovomu zavodu poklonio. Ja jošte dodajem, da su od sto i četrdeset abiturienta, koji su pravili izpit zrelosti, pala samo trojica, premda nisu izpita pravili pred svojimi učitelji, nego pod sasvim nepoznatimi okolnostmi pred nepoznatimi učitelji tudje kralj. gimnazije; a to će mislim nešta reći. (Učenici naime moradoše izpit zrelosti praviti na gimnaziji u Münsteru, jer onaj biskupski zavod u Gaesdonku neima prava izdavati svjedočbe zrelosti za polaz sveučilišta).

Takovimi zavodi može se crkva pravedno ponositi, kamo-li sreće da su svuda takovi! Tko bi iz njih izilazio, budi s vremenom svećenik ili svjetovnjak, valjan bi bio sin katoličke crkve, kakovih sbilja ima u Pruskoj. Nego prodjimo na klerikalna sjemeništa. Mallinckrodt govori samo ob onih sjemeništih, koja su uz državni bogoslovni fakultet. Takova su u Pruskoj četiri: breslavsko, münstersko, braunsberžko i bonnsko. Nadalje govori samo o napredku u naucih, da dokaže, koliko su sjemeništa koristna napredku znanstvenom, no se iz toga već dade zaključiti na sve ostalo; jer gdje mladež odlično napreduje u naucih, i to naucih bogoslovnih, ondje mora i sva ostala uredba i duh mladeži bit čestit. Kaže dakle za klerikalni konvikt u Breslavi, da su njegovi pitomci ne samo daleko nadmašili bogoslove protestantske na istom sveučilištu, nego i druge fakultete, jer su ti bogoslovci u devet godina šestputa, rešivši zadaću od sveučilišta razpisanu, dobili nagradu. Nadalje, što se tiče sjemeništa u Münsteru, sravnjuje one bogoslove, koji su u zavodu s onimi, što stoje izvan njega: pa kakov je posljedak glede napredka? Poslie prve godine, veli, moraju svi praviti filosofički izpit; na tom je izpitu tečajem sedam godina razmjerno od 26 semenarista jedan samo pao, dočim je od drugih bogoslova propao svaki treći. Nadalje sticao je nagradu za riešenje zadaće — a sudci biahu kraljevski profesori akademije — od 20 seminarista jedan, dočim od drugih tek jedan od 187, ili pače od 206. Poslie trogodišta opet se čini izpit prije nego bogoslovi stupe u svećeničko sjemenište. Tu se pita bogoslovje: dogmatika, moral, crkvena poviest, exegesa itd., takodjer se izpituje, kako tko umije sastavljati i pisati na njemačkom jeziku, da se vidi njegovo obćenito znanstveno naobraženje. Izpitatelji su opet kraljevski profesori akademije i još jedan drugi izpitatelj. Posljedak biaše ovaj: od 38 seminarista pade jedan, dočim se je od drugih vanskih bogoslova srušio svaki šesti. Napokon što se tiče kakvoće uspjeha razlikuju se dvie klase. U bolju klasu pada od 148 pitomaca sjemeništa 95, a u drugu 53; dočim od 113 vanjskih, koji su izpit podnieli, išla su samo 43 u bolju klasu, a 70 u slabiju, a prvi odlikaš biaše uviek jedan seminarac, izuzamši samo jednu godinu.

Iz toga se već dosta vidi, kakova su u Pruskoj klerikalna sjemeništa. Prigovara valjana od strane protivničke proti njim neima nikakva, jer kad se govori, da se u njih goji duh protudržavni i protunarodni, toga čini nam se nevjeruje ni sám Bismark. Katolici su u svako vrieme pokorni bili podložnici državne vlasti i rado gdje je trebalo žrtvovali svoju imovinu i svoju krv, pa će i od sada, samo se od njih neka netraži, da neizpoviedaju drugoga Boga nego državu. Tada bo su oni, a naročito njihovi svećenici prisiljeni, da trpe makar ko oni babilonski mladići radje, nego da se poklone kipu Nabukodonosorovu. Viču ravno protivnici, da oni nesme-

Digitized by Google

taju ničije sviesti i vjere, da je slobodno svakomu klanjat se Bogu kako sam hoće, i za to da se katolici nebi smjeli tužiti na nikakvo ugnjetavanje. No tom svojom vikom mogu uputit samo one, kojim nije stalo do vjere: dobar katolik, a naročito svećenik sam zna, gdje ga tišti. Oni hoće da kler uzgajaju na svoj način, da guše onaj duh, što ga oni zovu ultramontanski, a katolici pravim kršćanskim i katoličkim duhom — pa nam vele, da to nespada u obseg vjere. Dakle to se ništa nekasa vjere, tko nauča nauk Krstov: je-li oni, koji su za to od duha božjega poslani ili pako farizeji, koji su se sami nametnuli, i je-li naučaju rieč božju ili traditiones hominum?!

Mi žalimo od srca katoličku crkvu u Pruskoj, koja je liepo cvjetala u svakom pogledu, a naročito u svojih crkvenih gojilištih, a sada hud mraz državnih liberalnih i prosvietljenih zakona hoće da to sve popari i uništi. Medjutim ni mraz neobičaje svega uništiti, osobito kad bdije razumna briga gospodareva i njegovih sluga, a još i iza mraza javlja se život: tako će biti i s katoličkom crkvom u Pruskoj Nego što ćemo mi, ako i k nam dodje ona kušnja ko što se je vrlo bojati? Bit će, bojimo se, težke biede. Za to se i ovom prilikom, govoreć o crkvenih gojilištih, usudjemo otvoreno i glasno kazati onim svećenikom, kojim je povjeren uzgoj toli duhovne koli svjetske katoličke omladine: da razumiju znakove vremena, te ne samo porad velike koristi i časti crkvene, nego i porad straha od grdne štete i sramote čine svoju dužnost sviestno i podpuno. Mallinckrodt nije se bojao braniti u saborskoj dvorani pred ljutimi protivnici crkvena gojilišta; on je mogao pokazivati njihovu vrstnoću u svakom pogledu i liepe plodove njihova djelovanja bez ozbiljna protuslovja od strane protivničke. Ako nas ima snaći slična kušnja kano katolike pruske, onda nam Bog dao laikâ, kô što Mallinckrodt, i našim crkvenim gojilištem slične pohvale!

Kateketija na pedagogiju Petrinjskom.

Tandem aliquando, nakon višegodišnjega nastojanja ipak se već jednom petrinjske škole dostaše svoga vjeroučitelja. Bijaše ob ovoj kateketiji već govora u javnih listovih, ali mi budi dopušteno ovdje iztaknuti onu stranu, koja ovaj list napose mora zanimati. Čuditi će se mnogi necrkovnjak, kako mogu dandanas toliki zavodi učevni, kao što su: trogodišnji paedagogij, viša realka i normalne učione biti bez svojega posebnoga učitelja vjere; dočim u ostaloj nam domovini ipak već svaka glavna učiona takova ima. Mislim, da je već ta jedina činjenica dovoljna, da pokaže nuždu posebnoga katekete, da i neiztičemo okolnosti mjesta i vremena, koje nam malo ne već pokazivaše na pogibelj u odvlaci.

Dok bijahu u Petrinji dva kapelana moraše prečesto uza svoju zvaničnu službu školu zanemarivati, a kako je to istom bivalo, kada je bio samo jedan — ta „ad impossibilia nemo tenetur.“ Ali koliko je uza to štetovala vjera i moral najbolje znaju oni, koji su imali priliku zaviriti u pomenute zavode i duh njihove mladeži; jer ako se kroz puna tri mjeseca nepredaje vjera, nečuje ništa o Bogu i dužnostih uz sadašnji duh a školski zakon krajiški, svatko si može misliti, kakav to mora biti vjerski duh budućih učitelja katoličke mladeži, a to je sve bilo na paedagogiju petrinjskom. Čija je tu krivnja bila, nemarimo iztraživati, samo konštatujemo nemar te iz njega proizteklu već sada osjetljivu štetu po vjeru i moral važnoga zavoda, što je svakako učiteljište. Jer se onda nije čuditi, ako se vjerski naturalizam po Dittesu *), a Darwinov moral po Vogtu i Büchneru predaje budućim odgojiteljem i prosvjetiteljem strogo kršćanske djece. Ja dvojim, da-li je baš katedra paedagogijska ono mjesto, gdje bi se morale slične theorije razvijati i zagovarati, no to vidi svatko, da je tu vjera kod onih, koji su si tek vjerska počela usvojili, u očitoj pogibelji, da se u svom zametku uguši. Tako se ide do bezvjerskih škola. „Malum semen non potest bonos fructus facere“, pa se je i našlo već djece — ma se to uzelo kako mu drago — koja su porugljivo govorila o Bogu, te i javno pred drugom djecom tvrdila, da neima Boga. A kako je istom kod odraslijih? Znali bi o tom mnogi mnogo toga pripoviedati. O moralu ni negovorim, mora da odgovara vjeri. Mislim, da se to nesmije naprečac prezrieti, jer „si in viridi haec fiunt, in arido quid fiet?“ Pa se je tu dosele tako maćuhinski s vjerskom obukom postupalo. Doista mučne i tegotne zadaće za budućega kateketu!

Reći će se, da ni na drugih mjestih nije bolje, to je već takav duh vremena. Istina je žalibože, ali nas upravo to ima probuditi te na dvostruki mar potaknuti oko vjerske obuke, nećemo-li, da nam te novovječne theorije poplave mladež. Taj duh vremena moramo svedjer na oku imati. Ako napreduje znanost obučna u svih predmetih, zar da se jedina vjera predaje po onom šablonu, kako su naši starci nekoć činili? Zato mnijem, da bi se morala veća važnost stavljati na službu kateketičku, nego je to dosele bivalo; jer uzalud ti napor uzgajati mudroljube i bogoslove, nisi-li dobio dobro odgojene i kršćanski podučene čestite kandidate. Država se brine za svoj interes, te nastoji svakim načinom podići naobrazbu učitelja, nesmije ni crkva zaostati s naobrazbom svojih učitelja, dapače morala bi i u napredku biti vodilicom neće-li da joj s nemara najbitniji interesi budu zapušteni. Netreba čekati, dok nam se protivnik domogne sile te nas nadje goloruke. A valjalo bi i položaj kateketa urediti tako, da se nemora poslom pretrpavati, te nebude kateketija tek privremenim pribje-

*) Kojim je putem dospio Dittes na učiteljište petrinjsko, o tom ćemo, nadamo se, u svoje vrieme pouzdano izviestiti štioce. Ured.

Digitized by Google

žištem kapelana, dok se koja župa izprazni, jer u oba slučaja se vjerskoj obuci velika šteta nanaša.

Sisak na Cvjetnicu 1873. S. K.

Viestnik.

Zagreb. Njegova preuzvišenost nadbiskup Josip Mihalović obavio je u subotu veličanstvene obrede uskrsnuća Isusova sam. Crkva bijaše upravo dubkom puna, samo nam je u oči udarilo, što su klupe, koje se običavaju na lievoj strani sanktuarija ostaviti prazne za visoku gospodu zagrebačku, taj put bile neobično prazne. Vidjeli smo ondje samo dva tri gospodina. Na uskrs služila je Njegova preuzvišenost uz običnu podvorbu službu božju. Poslje službe pope se nadbiskup na propovjedaonicu te naučaše stado svoje dokazujuć zvonkim glasom a krasnim jezikom, da je uskrsnuće Isusovo istina nedvojbena, i da je s toga nauk njegov, koj se na toj istini osniva božanstven. Radost je bila gledati mnogobrojno slušateljstvo, kako željno i pomno hvata rieči spasa iz ustiju svoga vrhovnoga pastira.

— Preuzvišeni gospodin nadbiskup odputovao je prošli utorak u Beč, da prisustvuje vjenčanju nadvojvodkinje Gizele s bavarskim princom Leopoldom, koje će se 20. o. m. obaviti.

— U noći od 15. na 16. preminuo je poslje mučne bolesti svećenik jubilarac Josip Štritof. primivši prije s najvećom pobožnošću svetotajstva umirućih. Pokojnik se je rodio 1795. godine te je tako doživio liepu starost od 78 godina. Bio je do zadnjih dana uvjek zdrav i čil, hvalio se je, da nijenikada trebao lječnika, te se je nadao čvrsto prevaliti i osamdesetu; ali nenadana bolest učini svemu konac. Bog mu dao vriednoj duši pokoj.

— U zadnjem broju „Napredka“ čitali smo predlog za peticiju svih učitelja hrvatskih na naš budući sabor. Kad i nebi bili pod tim predlogom podpisani gg. Tomići, Petar i Janko, mi bismo bili po sadržaju pogodili iz čije-li je glavice potekao. Najprije se čisto ozbiljno tvrdi, da ne ima druge, nego ćemo morati drugim kulturnim narodom tako dugo robovati, dok se nepoboljša učiteljsko stanje kod nas, to jest dok im se nepovećaju plaće. A kako se mora povećati učitelju plaća? Tako da bude materijalno barem tako stojao kano pop. „Dok nebude učitelj onako materijalno stojao, vele gospoda, kao što stoji pop, šteta za crnilo i vrieme, ako spominjete učitelja da si bude svjestan svojih prava, svoje zadaće i dužnosti. Dapače uzalud vam tako dugo govoriti ob emancipaciji učiteljstva, ob emancipaciji naroda.“ Pa da neznaju gospoda svoga predloga podkriepiti! Tko bi se usudio biti proti njemu, taj je proti emancipaciji naroda, dakle za njegovo robovanje! Da učitelja ide ako ne veća a ono barem onolika plaća kolika popa, za to se navodi dokaz, koj kano da si izrezao iz glave Tomićeve. Tko je prvi učitelj toga ide sigurno ako ne više a ono barem koliko drugoga To je barem jasno. A znate-li, tko je prvi učitelj puka? Dosada niste može biti znali, no g. će vam Tomić reći, da je učitelj pučki prvi učitelj puka; a to je jasno „ako se u obzir uzme njegovo ponašanje, njegova obitelj i predmeti, koje mora u školi predavati.“ Gospodine, to nam neide u glavu. Učitelj je pučki prvi učitelj svojim ponašanjem, to bi značilo, da se pučki učitelj valjano ponaša i tako puku liep primjer daje, dočim je u popa protivno. On je prvi učitelj svojom obitelju, to bi značilo, da svaki učitelj ima obitelj, i da je ta obitelj uzorom svim drugim obiteljim. On je prvi učitelj s obzirom na predmete, koje predaje u školi, to bi značilo, da više hasni učitelj djeci učeći ih čitati i pisati, nego pop učeći ih vjeru, taj temelj sreće i vremenite i vječne. Nisu-li to više nego smiešne tlapnje? — Plaću su gospoda ovako odmjerila: pučkomu učitelju ne manje nego 600 for., uz to petgodišnji doplatak od 50 for. Drugi dohodci u naturi ostaju tako dugo, „dok drugi učitelj puka t. j. pop uživa uz zemljište i stan raznih dohodaka i beriva.“ (Ja kriv, ako se nebi mnogi „drugi učitelj puka“ pop mienjao s „prvim učiteljem.“) U gradovih i trgovištih ide ih 800 for. uz doplatak petgodišnji od 100 for. Učitelji gradjanskih škola imaju 1000 for. uz petgodišnji doplatak od 100 for. — Mi želimo gg. učiteljem, kano što svakomu čovjeku, da im bude što bolje i ljepše, da žive što udobnije, nego primjetili bismo ipak 1) tolike jadikovke o zlu položaju pučkoga učitelja često su bez temelja. Ako i ima učitelj malenu plaću, narod, koj ga ljubi, rado se ga sjeća kano što i popa, ako samo što ima. Ta eno mnogo imá kapelana, koji imaju na godinu cielih 30 ili 60 for., pa zato ipak riedko ćeš ga naći, koj nebi imao, što mu za nuždu treba. Mi poznamo mnogo učitelja pučkih, koji uz svoju plaću pristojno živu i pristojno uzgajaju svoju obitelj; a nepoznamo nijednoga, koj bi, samo ako je revan i čestit, stradao. 2) Vičemo, da nam se svim povećavaju plaće, a tko će morati taj teret nositi? Naš narod, koj postaje od dana do dana sve siromašniji i biedniji, koj nemože nositi ni dosadašnjega poreza. 3) A hoćemo-li mnogo dobiti povećanjem plaće? Nećemo. Što će narod morati više poreza plaćati radi povišenih plaća na sve strane, to će on morati i produkt svoj skuplje prodavati, to će biti manja vriednost novcu. Opetujemo još jedanput: želimo i svećeniku i učitelju i činovniku što bolju eksistenciju, ali uzalud je sastavljati pretjerane peticije, dok nebude bolje narodu, koj ih uzdržava.

Švajcarska. Već smo imali zgode spomennti, da strogi protestanti, to jest oni, koji vjeruju evangjelju, u vjerskoj borbi, koju je zapodjenuo u Njemačkoj Bismark, uz katolike stoje, znajući, da se tu neradi samo za katolicizam nego u obće za kršćanstvo. Nov, vrlo liep dokaz

Digitized by Google

podao je tomu reformirani župnik u Lausanne, poslavši 7. Ožujka sljedeće pismo na „Genfer Courrier“, organ Mermillodov: „Slobodan sam poslati vam svotu od 30 frn. i molim vas, da ih primite kano dar od moje strane na subskripciju za katoličke župnike u Genevi, koji su svojevoljno lišeni plaće zato, što slušaju svoga zakonitoga poglavara. U tih okolnostih sam ja uvjeren, da moraju svi kršćani a osobito duhovnici, koji pripadaju drugoj kojoj kršćanskoj vjeroizpovjesti, riečju i činom posvjedočiti svoje simpatije katoličkomu kleru, koj biva progonjen radi velike i svete stvari: slobode crkve i neodvisnosti u službi evangjelja. Nadam se, da neću ostati sam, koj tako radim. — A. de Mestrat, reformirani župnik.

– Neke mudre glave došle su na misao, da mora država svećenikom dopustiti ženitbu, nadajući se, da će ih obiteljske brige prije spokoriti. — Da su barem toliko pametni, te da tako jasno neiztiču svoje za kler prijateljske namjere

Moravska. Brnski biskup javlja svomu kleru okružnicom od 10. Veljače ob uspjehu, koj je imala njegova poslanica od 18. Travnja prošle godine, tičuća se poboljšanja materijalnoga položaja njegova klera. Bješe najme biskup onda kleru priobćio svoje mnienje, da će se siromašnijim svećenikom najbolje pomoći, ako se sav kler njegove dieceze složi te davajuć svaki prama svojim dohodkom neku svotu, stvori fond, iz koga će moći u dane potrebe dobivati podporu. Javlja dakle biskup, da je sav kler rado prihvatio njegovu ideju o zamjenitom pomaganju, ali da ima različnih misli glede načina, kako bi se to najbolje i najshodnije učinilo. Nebuduć sav kler istoga mnienja, morati će se držati nove konferencije, da prispodabljaju i svoj sud izreknu o raznih mnienjih svećenstva. No budući da nemogu potrebna braća čekati, dok se formalno konstituira fond za podpore, s toga šalje biskup svim dekanom dvie liste, koje će oni poslati svećenikom svoga kotara, da svaki svojom rukom podpiše, koliko je voljan dati u pomoć siromašnijoj braći. Jednu listu poslati će dekan konsistoriju, a drugu će pridržati, da sakupi novac Taj će novac u svoje vrieme poslati na konsistorij, koj će onda u mjesecu Studenu pod predsjedničtvom samoga biskupa ili njegova namjestnika podieljivati podpore na molbenice, koje moraju stići u Rujnu. U molbenici imaju se naznačiti uzroci molbe — dokaza netreba — te se preko dekana, koj će ih svojim mnienjem popratiti, konsistoriju poslati. Ako bi tko hotio uložiti svotu ili testamentarno ostaviti legat, da se ustroji stalan fond za podporu, konsistorij će zahvalno primiti, na korist elocirati i prama nakani darovatelja upotrebiti.

Francezka. Težki su udarci, koji su zadnjih godina stigli Francezku. Ljudi bistrijega uma i plemenitijega srca vidjeli su u nesreći, koja je postignula njihovu domovinu, prst zbog pokvarenosti razljućenoga Boga. Da odvrate još veće nesreće od domovine, namisliše liepu misao, Francezku staviti pod zaštitu presvetoga srca Isusova. Njihova misao bude s s veseljem pozdravljena i prihvaćena u cieloj domovini: u brzo vrieme sakupilo se je preko 600.000 franaka, zemljište je već kupljeno, na kojem će se graditi veličanstvena crkva, posvećena presvetomu srcu, i za koj dan početi će stavljati se crkvi temelj. Nego da bude tomu činu posvećenja veća vriednost, mora poteći od muževa, koji stoje na čelu cielomu narodu, i zato sastaviše plemeniti rodoljubi i već kupe podpise na peticiju, upravljenu narodnoj skupštini. Peticija glasi: Gospodo zastupnici. Kod posljednjega brojenja pučanstva vidjelo se je na sjajan način, da se ogromna većina Franceza ponosi svojom katoličkom vjerom. Bilo bi dakle pravedno, da njihova religiozna načela budu izražena i u javnih činih. I zato, uvjereni, da se mora politički, isto tako kano što i privatni život temeljiti na religiji, da mora Bog biti i u temelju i na vršku socijalne zgrade, i da moraju duhom božanskoga spasitelja disati sve naše institucije: mole podpisani katolici gospodu zastupnike, da izvrše javan i službeu čin vjere, da pokažu svietu, da francezka vlada prezire maksimu: „država ignoruje Boga;“ maksimu, koja se pravom može smatrati za izvor svih naših nevolja, za uzrok preziranja auktoriteta, za razlog pomankanja značajâ, kano što i religiozne i moralne i političke anarkije. . . Nije vam nepoznato, da katolici postavljaju najbolje nade za budućnost u službeno posvećenje Francezke presvetomu srcu Isusovu, tomu simbolu ljubavi, sjedinjenja srdaca i umirenja duhova. Taj će se projekt izvesti privatnom pobožnošću, te se je već u cieloj zemlji otvorila subskripcija, da se saberu potrebita sredstva, da se u Parizu podigne crkva, koja će dati svjedočanstvo naše vjere i nada naših te nositi napis: *„Božanskomu spasitelju i njegovu presvetomu srcu, kajuća se i njemu posvećena Francezka.“* Ali projektu manjka još službena konsekracija zastupnika suverenoga auktoriteta, zato vas molimo, da se pridružite toj narodnoj želji i votirate sljedeći predlog: *„Suverena narodna skupština želi, da se Francezka službeno posveti presvetomu srcu Isusovu, i da crkva, sudjelovanjem svih katolika u Parizu sagradjena, bude na vječnu uspomenu ovoga posvećenja.* Uvažila narodna skupština ovu peticiju ili neuvažila, ona služi narodu francezkomu na čast.

Rim. Bavarski poslanik kod svete stolice, grof Tauffkirchen, uzeo je dopust na tri mjeseca te će se vratiti u Monakov. Kako stvari sada stoje, težko će se tako brzo vratiti u Rim.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 17.] U Četvrtak, 24. Travnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Crte iz duhovnoga besjedničtva.

Dr. Josip Rieger.

III.

(Konac.)

Kada se govori o jeziku, pristoji se, da se rekne i o glasu, kojim mora besjednik govoriti. Glas mora imati ista svojstva, koja i jezik besjednikov, najme da bude a) takov, da ga slušatelji podpuno i bez muke razumiju, a b) takov, da godi i u srce prodire. Reći ćemo o jednom i drugom svojstvu.

Glas budi razumljiv.

Da govorimo onako te nas slušatelji mogu lahko i podpuno razumjeti, za to je potrebno paziti na sljedeća četiri pravila

1. Govori onom krjepčinom, da ti glas dopre do najudaljenijega slušatelja. Reći će mnogi, kad bih samo imao tako krjepak glas! Istina jest, ima duhovnih besjednika, kojim su prsi tako tiesne a pluća tako slaba te ne mogu uz najbolju volju tomu zahtjevu zadovoljiti; ali ih ima dosti, koji grieše s neznanja. Valja najme znati, da ima glas čovječji tri stupnja: viši, srednji, niži. U višem tonu dovikujemo čovjeku udaljenu, u nižem šapćemo i mrmljamo, a srednjim se služimo u običnom govoru. U srednjem tonu valja i besjediti. *) Razlog dakle, zašto su mnogi besjednici nerazumljivi, jest taj, što se ne drže toga pravila te besjede u višem tonu. To pako ne valja, jer ako se započme višim tonom to a) ne može besjednik, kad uztreba, glasa dovoljno dići, a da mu se govor ne protvori u ciku, koju grčki besjednici imenuju „κλωσμόν“, nomen ab immaturo gallorum cantu. (Quint l. XI.) Jer b) u srednjem se tonu može najvećom silom i uztrajno govoriti. Ako želiš pogoditi, kako ti glas mora biti prama raznim prostorijam jak, a ti si, svjetuju učitelji besjedjenja, misli, da govoriš slušatelju, koj je najdalje, jer već instinkt uči čovjeka govoriti onom silom, da ga može čuti i razumjeti osoba, kojoj govori.

2. Govori razgovjetno. Razgovjetno govoriti znači svaku slovku podpuno izgovarati ne gutajuć ničesa. Obično se grieši gutajuć posljednje slovke, koje su višeput najvažnije. Zločest je dakle običaj počimati glasom tako slabim ili padati tako duboko, da te mogu jedva najbliži slušatelji razumjeti. I nerazgovjetnost uzrok je često nerazumljivosti a ne slab glas. Dilucida (razgovjetna) erit pronunciatio, uči Quintilijan (l. XI. c. 3.) primum, si verba tota exierint, quorum pars devorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non proferentibus. Ali, opominje mudro na istom mjestu rimski besjednik, kano što ruži besjedu izpuštanje i gutanje slovaka; tako joj s protivne strane ne služi za ures premudno izgovaranje i prebrižno nabrajanje pojedinih slovaka Izbjegavajuć jednu pogrješku, ne valja pasti u drugu.

3. Govori polagano, osobito ako govoriš pred velikom skupštinom. Polagan mora biti govor, jer a) u brzu govori potiskuje i hvata jedna rieč drugu te se pomieša s njom, prije nego je doprla u uho slušatelju. Pak ako i dopre svaka rieč čista do slušatelja, to ih on b) ipak ne može razabrati, kada se prebrzo nižu. c) Govoreć polagano neće se tako brzo utruditi te će moći dugo uztrajati. Napokon, a to je osobito važno, polagano govoreć ne dolazi besjednik u pogibelj, da se previše ne razvrući

*) Mediis utendum est sonis, hique cum augenda intentione excitandi (podići), cum summittenda sunt temperandi. Quint (l. XI. c. 3.)

Digitized by Google

te mu prejaka čustva ne zagluše glasa uma, koj mora svu besjedu voditi Nego i tu se valja čuvati protivne pogrješke, jer ne ima slušatelju dosadanjega nego troma i prepolagana besjeda. Zlatne su rieči Quintilijanove (ib): Promptum sit os non praeceps, moderatum non lentum. Napokon

4. govori jezikom čistim puku razumljivim. Tu se zahtieva, a) da govorimo jezikom, što se dade, boljim od provincijalnih osebunjaka očišćenim. Nego ako dodje čistoća jezika u konflikt s razumljivošću, dati će besjednik prednost razumljivosti, jer uvjek ostaju istinite rieči velikoga biskupa hipponskoga: melius est, ut reprehendant nos grammatici, quam non intelligant populi. (Enarr. in v. 15. ps. 138.) Zahtieva se b) da izgovaramo rieči onako, kako smo ih vikli čuti u običnu, dobru govoru Ima besjednika, koji si utvaraju, da im je besjeda tim bolja, što su se više udaljili od običnoga govora, ali to je utvara, kojoj je neznanje krivo.

Glas budi ugodan.

Biti će ugodan, ako ga 1. kako zahtievaju pojedina mjesta mienjaš. Govoriti uvjek istim glasom, ružna je pogrješka, kojoj su Grci dali ime μονοτονία; ali je još ružnija ἰσοτονία t. j. jednolično dizanje i spuštanje glasa. Tako na primjer, kada izričemo veselje, budi nam glas pun, visok, nošen rekao bih na krilih razigrana duha; kada dokazujemo, budi glas čvrst i krjepak, pokažimo čvrstoćom glasa, da ne dvojimo ob istinitosti naše tvrdnje. Ako se srdimo, budi nam glas trpak i hitar, često odisanje neka pokaže, kolika nam vatra gori u grudiju srditošću zapaljenih. Moliti ili laskati valja glasom tihim i mirnim; opominjati, svjetovati, obećavati valja glasom jakim i ozbiljnim. Kada se bojimo ili stidimo budi glas mukao, prekinut Cf. Cic. de orat. l. III. c. 58. Quint. l. XI. c. 3. nn. 61—66 Promjenu glasa naučiti će se učenik najbolje, ako pomno motri, kako besjede besjednici svomu poslu vješti, te sam sebe pita, zašto je ovdje pao glasom, tamo ga podignuo i tako dalje. Ako

2. valjano naglasiš one rieči u izreci, na kojih leži veća sila. Naglašivati rieči prama njihovoj važnosti znači retorički ih naglašivati. Bez retoričkoga naglasa ostati će besjeda, ako ne nerazumljiva, a ono bez dvojbe dosadna, mlaka; ostaviti će i um taman i srce hladno. Svaka izreka daje različit smisao prama tomu, kako udariš retorički naglas na ovu ili onu rieč. Da se i mi poslužimo primjerom, koj navode obično besjednici, uzmimo ovu izreku: Judo, cjelovom izdaješ sina čovječjega? Udari naglas na „Judo“, i biti će ovaj smisao: ti apostol moj, izabranik moj, koga sam ja izmedju hiljada ljudi odabrao, da budeš ne sluga nego prijatelj moj, ti koj si za istim stolom s menom uživao sladku hranu, ti me izdaješ? Udri naglas na „cjelovom“, i biti će smisao: Judo, tako-li si podal, tako-li bezsraman, da znak najtjesnijega prijateljstva rabiš za najgrozniji zločin? Ako naglasiš „sina čovječjega“, biti će smisao: onoga-li izdaješ u ruke neprijatelja, koj je, budući jednak otcu, ponizio se te uzeo na se sliku sluge, postavši u svem jednak čovjeku radi čovjeka? — Da uzmogneš retorički naglašivati, potrebno je, da prodreš duh ciele besjede, da si živo predstaviš, koja je misao najvažnija, što želiš uciepiti duboko ili u pamet ili u srce slušatelju. Treba za to i muke i vježbanja; ali je i vriedno mučiti se za ono, bez čega ostaje besjeda bez uspjeha Sada ćemo lasno razumjeti, zašto učitelji besjedjenja toliko preporučuju, da besjedu, ako ikako možemo, u sobi štijemo i višeput štijemo prije, nego ćemo se pokazati pred skupštinom. Na samu u sobi možemo razmišljati, koju nam je rieč koju-li izreku pronieti osobitom silom, na besjednici je već prekasno. Dà, ne samo besjediti, nego niti lista nećemo valjano drugomu proštiti, ako ga nismo prije sami pomno proštili. Vidi se i od tuda, kako malo valja ona hvala nekih, da mogu duge govore držati bez nikakve priprave. Govor će biti dug, ali koliko dug toliko i dosadan i nevaljan. — Nego kano što je istina, da je dobro naglašivanje najpotrebniji i zato najljepši ures besjede: tako je s druge strane i to prava istina, da je pretjerana revnost u naglašivanju, najveća pogrješka i najružnija mana besjede. Čovjek, koj misli, da mora skoro svaku rieč u izreci naglasiti kano važnu, sličan je onim slaba uma piscem, koji misle, da moraju svaku drugu rieč kano važnu posebnimi pismeni tiskati, veli Hugo Blair. Ako napokon

3. valjano pauziraš. Pauze služe, da se pokaže, kako se pojedine misli odnose prama cielomu smislu. Ne sastoje se pako samo u tom, da postanemo glasom, nego i u promjeni njegovoj. Jer ili samo glas pridržimo časak, a to bi se moglo označiti črknjom; ili i glasom postanemo, te i malo padnemo, a to bi se moglo u pisanju označiti črknjom i piknjom, ili dvopiknjom; ili glas podignemo, to-bi se dalo označiti usklikom ili pitanjem; ili napokon glasom posve padnemo, pokazujuć, da je smisao pod-

Digitized by Google

puno izrečen, a to se da naznačiti piknjom. Observandum est, quo loco sustinendus et quasi suspendendus sermo sit, quo deponendus. Quint. (l. XI.) Osim toga vriede pauze i zato, što služe besjedniku, da si odahne, mnogo bo škodi besjedi, te ju čini dosti puti tamnu, ako besjednik prekida rieči, koje bi se morale zajedno izreći, samo zato, da dahne. Uvjek dakle valja gledati, da imamo daha izlišna, da možemo, koju uztreba i kada uztreba, misao sa svom silom izreći. No držati treba na umu, da je besjedniku onako upotrebljivati pauze, kako nas to uči narav, a ne kako se uzvidi piscem raznimi znaci samovoljno dieliti i misli i rieči. Jer stalna pravila, gdje je piscu metnuti črknju, gdje dvie piknje, do sada ne ima. Ne učimo se dakle iz knjiga, kako imamo pauzirati glasom, nego se povodimo za načinom, kako običaju ljudi u ozbiljnu razgovoru glasom postajati te ga mienjati.

No osim ovih ima još druga vrst pauza, koje bismo mogli ozvati emfatičkimi, te služe, kano što i govornički naglas, da osobitom silom misao koju izreknemo. Kada smo najme veliku koju misao izrekli, stanemo za duže vremena, da damo slušatelju časa, da mu misao zaokupi grudi. Možemo tu pauzu upotrebiti i prije nego što reknemo, a tim činimo slušatelja pozornim, da ima nešto velika slieditі.

I tim dovršismo treću za besjednika vele važnu crtu.

Socijalne grjehote.

(J. R.)

(Dalje i konac.)

Nije tomu dugo, što je Dr. Letheby podnio izvješće o tih gnusnih špiljah londinskih siromaka, o tih ležištih poderanih uličnjaka. Dao sam si tri mjeseca truda, veli on, da točno upoznam stanove, običaje i bolesti tih siromaka. Posjetio sam 2.208 lokaliteta te sam našao, da su svi gadni, prenapučeni, vlažni i nevaljani. U 1.989 lokaliteta stanuje 5.790 ljudi, podieljenih na 1.576 obitelji. Ne spominjem, što često muž i žena i još k tomu 4 ili 5 djece natrpano stanuje u malenoj, kukavnoj luknji; nego česti su slučaji, gdje odrasli obojega spola, koji pripadaju raznim obiteljim, u jednoj te istoj sobi stanuju ne mareći ništa za naravsku pristojnost; slučaji, gdje osim djece troje ili petero odraslih obojega spola kano divljaci kano marva skupa leže, gdje je izumro svaki instinkt o vlastničtvu i stidu. Vidio sam odraslih obojega spola, koji spavaju s roditelji, braćom, sestrami, strici skupa u jednoj postelji, napravljenoj od zamazanih krpa i polugnjile slame. Našao sam vrlo bolestnu žensku usried malih djevojaka i dječaka raznih obitelji, koje su stanovale u istom prostoru, gdje se je rodilo i umiralo, gdje su istom rodjeno diete, na vrućici bolestan nemoćnik i na grob čekajući mrtvac skupa ležali, ne razdieljeni medju sobom niti od drugih stanovnika. Našao sam 3 ili 4 kuće, gdje je u 35 sobica stanovalo 48 mužkaraca, 73 žene i 59 djece. U jednoj sobi našao sam 2 mužkarca, 3 žene i 2 djece; u drugoj sobi našao sam 1 mužkarca, 2 ženske i 2 djece, uz to je bilo u istoj truplo jedne djevojke, koja je malo dana prije umrla u porodu, ležala je — na podu gola, mrtva medju živimi. A uzduh je u tih špiljah tako gust, tako nezdrav, da se može reći, da su one vrelo pošastim i kugam. Sve je to poznato englezkim bogatašem, sve to znaju prosvietljene glave londonskih spekulanta, pa ipak ne pada im na um, da toliku množinu nevoljnih ljudi trgnu iz kala fizičke i moralne biede. Ako ne imaju srca, da imaju barem pameti, pa da začepe izvor, iz koga teče materija za pošastne bolesti i — pauperizam. Ne, ljudi koji mogu mirne duše gledati uz pune žepove i hambare toliku nevolju, toli groznu biedu, takovi ljudi zaslužuju, da ih zaskoči biesna neman i stane gutiti — pauperizam.

To ćete mi vjerovati, da neima veće kukavštine nego radnica s djetetom. Ako neće umrieti od glada, mora raditi sav dan u tvornici, a kamo će za to vrieme s djetetom? Sa sobom ga ponieti ne može, jer bi joj smetalo u poslu, pa ako bi i mogla obaviti i jedno i drugo: namiriti diete i obaviti posao, nebi joj dopustio strogi tvorničar, da donese sa sobom diete, koje se još nije naučilo ciel dan šutiti, kano da ga ne ima. Što će dakle s njim? Može biti je imala prije stan kod svojih roditelja — tiesnu i smradnu špilju, ali sada im ne smije na oči, ne da joj sram a i boji se. Dakle što će?

Našla se je vrst ljudi, koji u pomoć pritiču palim radnicam u takovoj neprilici. U Englezkoj izlazi dobar broj listova, koji posreduju medju tvorničari i radnici. Jedan takov dnevnik leži pred menom. Pokraj mnogih oglasa: da se trebaju ili mogu dobiti ruke za „šivanje“, „pletenje“, „vezenje“, „za cviećе“ i tako dalje, ima još druga vrst oglasa, koji će našemu uhu čudno zvoniti. Jedan na primjer oglas zvoni: „Ako ima tko suvišno diete, želi ga adoptirati udovica s malom obitelju za nagradu od 12 funti šterlinga.“ Jedna funta šterlinga iznosi koliko naših 10 for. Za 120 for. dakle možeš predati diete udovici, da ga „adoptira.“ To se razumije, kad si joj ga predao, dobra ga udovica tako obljubi, da ti više ne imaš pravo pitati za nj. A zašto bi i pitao? Udovica neće dugo trpiti, da joj adoptirano diete pomaže trošiti onih 10 funti, do kojih je jedva došla, ona će ga znati brzo maknuti s puta. Maknuti? Dà maknuti. Pustiti će ga nekoliko dana dobro postiti i sve muke podnositi, da probliedne, da se promieni u licu, a onda će ga u mračnoj noći odnieti i ostaviti gdjegod pred kućom, da si ga uzme, komu ga treba. A tko si uzme obično ovako izloženo diete? Ne nježne, u svilu odjevene, zlatom nakićene gospoje, one se zgražaju pred tom golom, bliedom dječicom, te se žure napried, da ništa ne vide i ne čuju. Nego sirote u tiesnih i smradnih špiljah, koje

*

Digitized by Google

su od poroda trpile nevolju i biedu, one imaju srca za izloženu siročad, te ju uzimaju s sobom. Ako im je sobica prepunjena, stisnuti će se nekako; ako sami ne imaju što u usta metnuti, naći će se korica i za tudje diete. Komu je poznat londonski život, taj zna sigurno, da se može čovjek u takovih, u skrajnoj biedi i nevolji živućih obiteljih, napetiti na liepo diete, koje nije moguće, da je na sviet došlo u tih smradnih špiljah. Ako zapitaš ženu: „čije je to diete", zadobiti ćeš odgovor: „Bog si ga znao!"

Nego neće se svim takovim ženam, koje su tako blaga srca te za 12 funti adoptiraju tudje diete „bilo mužko ili žensko, bilo zdravo ili bolestno", izlagati ga pred tudjom kućom, jer bi se može biti moglo doći u trag, da je ona to diete izložila, i — pokvarila bi si zanat. Žene tako bojazljiva srca „putuju radje u Ameriku." U spomenutih novinah za radnike glasi jedan oglas: „Ako tko želi svoje diete, svejedno kojega god spola, trajno i dobro obskrbiti, sada mu se pruža liepa prilika. Mi želimo preseliti se u Ameriku. Plaća za diete 15 funti. Adresa F. X." Vi želite znati, gdje je ta Amerika, kamo se odpremaju takova zapuščena djeca, da se ondje hrane i uzgoje, i to za cielih 15 funti? (naših 150 for.) I ja sam želio znati te sam si dao truda, da udjem tomu u trag. Išlo je težko ali je ipak išlo. Na jedan ovakov oglas napisao sam pismo pod naznačenom adresom, da ja imam diete, kojega se želim riešiti za 15 funti. Dobio sam odgovor, da dodjem tamo i tamo s djetetom i novcem. Ja nisam bio s tim zadovoljan, želio sam vidjeti stan te „dobre duše." Odpišem dakle, da neću nego u njezinu stanu. Na to nisam dobio odgovora. To sam si i mislio. Ali sam bio tako srećan te sam saznao drugim putem pravo ime ženske, ulicu i broj kuće, u kojoj stanuje. Bio sam veseo, što mi je stvar pošla za rukom. Odputim se odmah na večer na naznačeno mjesto. Vrata su bila zatvorena. Djevojče zamusano, nepočešljano dodje, da mi otvori.

— Je-li kod kuće gospoja? zapitah ju, spomenuv njezino ime.

— Ne nije, otišla je kupit za večeru, ali on je kod kuće. I u isti čas viknu djevojka. S bližnjega hodnika ču se mukao, hrapav glas: „no što je?"

— Tu je gospodin, koj želi biti s vami, odgovori ona.

— Pitaj ga, je-li on lječnik, ja ne mogu doli, moram čuvati malu.

Ja nisam istina lječnik, ali te prilike nisam smio pustiti, zato kimnem prijazno glavom, kad me je djevojka zapitala, jesam-li ja lječnik. Podjoh stubami. Bilo je već kasno. Na bližnjem hodniku bacala je svieća bliedo svjetlo preko rupa u vratima. Da i nije bilo svjetla, ja bi bio pogodio u sobu po vonju najprostijega duhana, koj se je od onud širio. Stupio sam u sobu. Čovjek je sjedio uz vatru, prava lienčina s lulom u ustima a pivom pred sobom. Moglo mu je biti kakovih petdeset godina. Bio je širokih plećiju, koja je pokrivala izlizana, mastna haljina. Na nogu je imao papuče, ili bolje jednu papuču, jer mu je druga bila s noge pala, a on je bio prelien, da se prigne za njom. Lice mu je bilo zamazano, lopovsko, krila ga je, sigurno mjesec dana nebrijana brada.

Sada nije bio bez posla. Držao je u ruku diete. On, taj pušeći, po pivu udarajući, neobrijani, zamazani nestvor držao je maleno, kako sam mislio, jedva jednogodišnje diete, koje je svoje uzko, gladom i jadom nagrdjeno lišce prislonilo na njegovu razdrpanu haljinu, u kojoj je valjda čuvao svoj smrdeći duhan. Djetešce je imalo na sebi noćnu haljinicu, kano da je već bilo u posteljici te opet iz nje uzeto. Ta haljinica bila je vrlo stara, sva zamazana, na njoj su se opažali tragovi šaka čuvarovih, vode iz njegove lule i nespretno razlijane juhe. Neću opisivati lica djetetova dalje, plakalo bi srce. Kad sam gledao to nevoljno diete, činilo mi se, da ga je plač uspavao, da ga je njegov jad njegova bieda i u sanjah pratila. Takova je tuga gledala i iz najtanjih njegovih potezića, da bi ga čovjek bio iz pomilovanja probudio.

— Dobar večer gospodine, reče mi čovjek, to je ta mala.

Na takov pozdrav nisam bio pripravljen. Tu je moralo biti nesporazumljenje, ali natrag nisam mogao U toj maloj upoznao sam onu djevojčicu, za koju se veli u oglasu, da treba druga u igri.

— O to je ona mala, odgovorih ja.

— Da, nesreća za nesrećom, bojim se, skoro će biti svemu kraj.

— Sve isti simptomi? dodam ja.

— Isti. Vidite ne ima je ni šaka . . . već ne može biti dvojbe. . .

— Kako dugo nije bilo tu lječnika? zapitah ja glasom, za koj sam se bojao, da će probuditi sumnju u čovjeku.

— Ta vi znate, kad je bio zadnjega tjedna tu . . . vi ste došao mjesto njega. Jeste-li došao mjesto njega ili niste?

— Nisam, odgovorih, došao sam, da se porazgovorim s vami glede vašega oglasa.

Čovjek je u čudu izvalio oči. Ali samo za čas, brzo se je dozvao. On je opazio mrežu, koju sam mu postavio, pa je brzo udario natrag.

— Niste došao na pravo mjesto, reče taj bezsramnik.

— Molim, ja sam na pravom mjestu. Valjda se ne sjećate, ja sam vam pisao s podpisom M. D.?

Medju tim bješe on opet zapalio svoju kratku lulu, te je zlovoljno odbijao guste dimove preda se.

— Vi ste krivo upućen, reče on zastrt oblakom dima, mi ne poznamo nikakova M. D., ni nikoga. Vi se varate.

— Može biti ćete vjerovati, ako vam pokažem list vaše žene?

Digitized by Google

— Ne, neću. To je, ja vam opet velim, nesporazumljenje.

Sjedoh na stolicu. Hoće-li se vaša žena brzo povratiti?

— To ja ne znam. A, evo već ide. Sada ćete valjda vjerovati, da niste pravo pogodio — No dušo, zapita on ženu, je-li tebi što poznato ob oglasu M. D.?

— Sačuvaj bože!

Ta žena bijaše debela, puna kano pun mjesec. Njezino crveno lice svjedočilo je, da joj ništa ne fali. Doniela je s sobom vrč vina i dosti kobasica za večeru.

— Sačuvaj bože! opetova ona. Tko tvrdi, da mi o tom štogod znamo?

— Taj gospodin ovdje. On veli da je dobio od tebe pismo. . .

— Gdje je to pismo od mene? reče ona.

— Evo ga, ako se ne varam gospojo. I počeo sam razmatati list.

— O gledjte, kako su vas prevarili, klikne ona uz biesan smieh. Vi ovdje samo vrieme uzalud gubite. To nije moj podpis Smijem-li vam posvetiti preko stuba?

Morao sam pristati na ponudu prijazne žene. Što sam mogao drugo i učiniti? To sam barem dobio, da sam našao, kakova je to Amerika. kamo ti vriedni ljudi izvažaju tudju djecu, Amerika, gdje se okrutnici pitaju krvlju nedužne nesrećne nevinčadi.

Mogao bi pripoviedati puno dokazanih slučaja, kako umiju takove hiene u čovječjoj slici slati djecu u — Ameriku. Upravo kada sam to pisao, došle su mi u ruke novine, koje takov jedan slučaj pripoviedaju. Neka ženska, imenom Savill, tužena je, da je dvogodišnjega dječaka Fridrika, koga bješe za novac uzela na obskrbu od A. W. iz Hokstena, nasilnim načinom spravila sa svieta. Ona se je odlučno opirala proti takovoj sumnji. Ona je diete ljubila kano rodjeno, ali nesreća . . . mećuć ga neke večeri u zibku, posklizne joj se, udari djetetom o drvo, i prolomi mu nogu. „Jeste-li bila pijana, kad ste pala?“ zapita ju sudac. „Nisam nego sam imala velike cipele — ja nisam kriva.“ Kod iztrage vidjelo se je, kakova je to bila zibka, u kojoj je diete svoje tužne časove sprovodilo. Malena tiesna škrinjica, u kojoj se nije moglo ganuti. Ali hvala bogu: mala, jadna sirotica mora biti vesela, što je riešena vječnih muka i patnja. Bolje mu je u liesu, koj su zakopali na groblje, nego u tiesnom liesu s malo gnjile slame kod bivše hraniteljice. Samo kvar, da ga nije posve razmrskala, kada je slučajno srušila se s malim nesrećnikom na dasku — barem se nebi bio tako dugo i tako jako mučio.

Vi ćete si može biti misliti, da su ta djeca najnesrećnija na svietu. Ali tomu nije tako, ima ih i kamo nesrećnijih. Najnesrećnija su ona djeca, koja se ne uzimaju za svotu novaca za uvjek, nego za koje majka na tjedan plaća. Obično se plaća za diete 5 šilinga, to jest 2 for. 50. Od toga novca mora živjeti i hraniteljica i njezin muž, ako ga ima, i sirota diete. Možete si misliti kako mu ide. Tu već nije hraniteljem sve jedno bilo diete zdravo ili bolestno; oni vole čvrsto diete jakih plućiju, koje se može dugo boriti s gladom. Vidi se, diete postaje svaki dan slabije, dok napokon s „naravnih uzroka“ umre. Sirota majka, koja sav dan kano crv radi, da si zasluži krvni novac, koj mora dati hraniteljici djeteta svoga, posjećuje ga može biti poslje posla na večer: ona vidi, da je svaki dan sve slabije, sve suše i bliedje: njoj puca srce, suze joj navaljuju na oči; ali sirota ne smije reći rieči. Ona mora još zahvalna biti hraniteljici, što joj hoće držati diete, jer sama što bi radila s njim? Ne ostane joj drugo, ona pritisne slabo i prozirno diete na svoje materinsko srce, bolan pogled djeteta ubode joj srce, tuga bi ju umorila, pobjegne. A hraniteljica sjedi sa svojim starim mužem uz bocu rakije, koju si je kupila za krvavo zasluženi šiling, što ga bješe sirota mati doniela, da učini djetetu veselje.

Pitati ćete me, a kako žive mati, koja mora služiti kruh i za se i za diete? Možete si misliti kako. Nije tomu dugo vodila se je iztraga radi tiela 7 mjeseci mlada djeteta. Pronašlo se je. da je žena, kojoj bješe diete za plaću predano, bila pijanica te je diete pustila na zimi. da se smrzne. Mati toga djeteta bila je radnica, koja si je služila na tjedan 6 šilinga i 3 penca. Od te je svote plaćala za diete 5 šil. i 6 penca. Što je dakle ostalo materi? Ostao joj je cieli jedan šiling i 9 penca (niti 1 for.) Možete si misliti, kakov je to život u Londonu na tjedan za jedan forint.

A što veli na to sviet? zar je prestalo u grudiju ljudskih srce tući, kad se mogu hladno gledati tolike nevolje? Sviet je tomu privikao, pa ne veli ništa. Ako kadkad donesu novine kakov živo narisan slučaj okrutnosti hranitelja ili hraniteljice, zgražaju se časak nad tolikom okrutnošću, ali samo časak, brzo su toga siti te ne mogu više slušati. A zakoni? Oni se brinu za pse, koji se bez gospodara skiću po ulicah, s zapušćenom djecom ne imaju se kada zanimati. I tako sliepi ljudi mirno gledaju, gdje u njihovoj sredini sve to više raste i napreduje neman, koja će ih jednom progutati — pauperizam.

Čudnovata majka božja Lourdeska.

Kadno su se lane po svih strana Njemačke i Francezke vodile svečane procesije na glasovita prošteništa majke božje, da njezinim zagovorom izmole u Boga pomoć crkvi katoličkoj i njezinoj glavi sv. otcu papi. čitalo se je u novinah napose kako u Lourdes mjesto biskupije Tarbeske u Pyreneah grnu tisuće i tisuće Franceza predvodjene svojimi biskupi. Pisalo se je takodjer o čudesih, što su se u Lourdesu sbila u novije vrieme, pa kako smo čuli, njeki su nam i zamierali, da o tom znamenitom dogodjaju šutimo. Mi smo mislili, da tu nije nikakve sile: djelo božje će ostati, neće s vremenom ništa izgubiti;

Digitized by Google

ako su se u Lourdesu sbila baš prava božja čudesa, neće im s vremenom ciena sginuti, nego će se prokušati i utvrditi. U današnje pako vjeri toli neprijateljno doba valja bit na oprezu, da se čovjek neprenagli te tako promaknuću prâve vjere i religioznosti više škodi nego-li hasni. U Kristovoj crkvi, koja je čudesi postala i razvila se, čudesa su uviek moguća dà vjerojatna; no da se i to sbilja dogodilo, a taj dogadjaj da je pravo čudo, to se mora od kompetentne strane točno izpitati i izjaviti. Glede čudesa Lourdeskih je to učinjeno, a resultat govori za prava čudesa. Mi ćemo za to sada nješta o njih spomenuti, a tko više želi saznati, neka kupi djelo Henri Lasserre-vo „Notre Dame de Lourdes“ na njemački prevedeno od M. Hoffmana „Unsere liebe Frau von Lourdes“ Freiburg in Breisgau Herder 1871. u malom oktavu 451 str.

Kod Lourdesa ima špilja zvana Massabielle, a u toj špilji čudna izvorvoda, koja je mnoge i mnoge bolestnike ozdravila na sasvim izvanredan način. Ta voda nije tekla prije godine 1858., a da proteče, učinila je majka božja posredničtvom jedne djevojke pastirice, kojoj je ime Bernadette Soubirous. Biaše to kćerca siromašnih roditelja. Mati pošto ju porodi, morade ju dati na hranu u tudju obitelj na selo. Na brzo dobi sestru i roditelji nemogahu plaćati Bernadetti hrane, al ju obljubiše njezini hranitelji i zadržaše bezplatno, da ju s vremenom upotrebe pri svojih poslovih. Ona bude pastiricom ovaca. U svojoj samoći moljaše čislo (ruženac). S četrnaestom godinom vrati se u roditeljski dom, da se nauči kršćanski nauk i pripravi za sv. pričest. Školske sestre naučiše ju čitati i pisati. Jedva biaše 14 dana u Lourdesu, kad joj se u bližnjoj špilji ukaza bl. djevica. „Ja sam, reče joj, neokaljano začeće.“ To biaše 18. Veljače 1858. Svega skupa imala je 18 prikazanja; no svaki put vidjaše samo ona, a nitko drugi od prisutnih, samo ona čujaše, što je prikaza govorila; jedino se je moglo razabrati na njezinu preobraženu licu što je bivalo. U svih tih prikazanjih dobi ukupno pet naloga, dva od monumentalne važnosti: jedan da se nad špiljom sagradi mramorna crkva, a drugi da se otvori otajstveni izvor vode u špilji. Reklo se naime djevojčetu: pij i umij se na izvoru i jedi biline, što ondje rastu. Još nebiaše ništa vidjeti od izvora, ali prikaza naznači rukom suh ugal s desne strane špilje, gdje je bilo nekoliko bilinica. I djevojče poče bilinu čupati i jesti, i prstom grebsti po zemlji te srkati pomaljajuću se vodu. Prisutni mnijahu da je s uma sišla. Ali voda stade sve jače probijati, najprije sasvim tanko, za nekoliko dana ko ruka, napokon za pol mjeseca poče se izlievati potočićem. To je voda čudotvorna; mnogi dobiše od nje zdravlje, i ljudstvo stade grnuti k njoj sa svih strana. Obilatimi i mnogobrojnimi darovi i prinesci sagradjen je već nad špiljom veličanstven hram na čast bogorodici; djevojče pako koje biaše posrednicom tolikih blagodati, svršivši svoju zadaću, povuklo se je u Nevers medju duvne milosrdnice pod imenom Marie-Bernard.

Čudan doista dogodjaj, sličan mnogim drugim, koji se pripoviedaju i pišu iz starih vremena, no se današnjemu svietu čine bajke. I sbilja novine i pisci svake vrsti izsmijavahu sve to kano praznovjerje, i što biaše jednostavnost označivahu lukavštinom. Ali voda je uzprkos svemu tomu zbilja čudotvorna: mnogi, koje liečnici izjaviše neizlječivimi, upotrebiv s vjerom ovu vodu stekoše zdravlje. Kako je to? Morda ima voda ljekovitu moć, al naravnu? Prefekt visokih Pyreneja dade vodu chemički analysirati; resultat biaše prama želji prefektovoj, al se grad Lourdes obrati na chemika Filhoba, profesora na sveučilištu Toulouskom, i ovaj konstatira ono, što su kašnje i drugi chemici potvrdili: da je naime voda obična voda za piti, čista bez boje duhe i teka, i da neima nikakve substancije, koja bi joj davala ljekovitu moć. A ta voda ipak lieči na divan način. Koliko-li bi se slavila po svem svietu, da ju je pronašao kakav špekulant, koliko-li bi mu doniela novca; ovako pako, jer se stavlja u savez s majkom božjom i pobožnim djevojčetom, koje ni samo ni roditelji joj sasvim nikakve koristi od one vode nedobiše, ovako htedoše i vlasti, da svaki polaz one špilje i svaku porabu one vode zabrane, i ako je moguće, svaki trag čitavomu dogodjaju zametu.

Kad se naime pročulo o čudotvornoj snagi one vode i puk stao grnuti u špilju, umješa se državna vlast. Najprije policajni komisar Jacomet dade preda se dovesti Bernadettu, te nastojaše i liepim i oštrim djevojče prinukati na izpovied, kakovu željaše. Ali ona izpoviedi kako je po istini, jednostavno, sigurno, dosljedno. Isto tako bude izpitana po sudbenom prokuratoru Dutouru i istim uspjehom. Kad dakle to nepomogne, odlučiše zabraniti ulaz u špilju. Prefekt Massy htede ravno i djevojče dati uhvatiti i odvesti u Tarbes, da ju metne najprije u bolnicu, a odanle bez dvojbe u ludnicu; no se toj sili i nepravdi uzprotivi odvažno župnik, čiju je pomoć državna vlast bila uztražila. Bez uzroka bili bi samo pobunili puk i nagnali ga na izgrede. Od toga dakle odstupiše, ali zabraniše ulaz u špilju pod globom od pet franaka, ogradiše špilju i nastaviše straže policije, gensdarmerie poljskih čuvara. Kad puk nemogaše u špilju, on dolazaše barem molit na zemljište što biaše naprama špilji. To je ravno vrlo ljutilo državne organe, al kako će zabraniti molitvu! Puk pako čekaše strpljivo, osvjedočen da nijedna sila neće moći priečiti ondje, gdje se počela očitovati sila božja

(Konac će slieditи.)

Viestnik.

Na 20. o. mj. vjenčana je u Beču u crkvi sv. Augustina prejasna gospoja nadvojvodinja Gizela s bavarskim princem Leopoldom. Sveti čin obavio je u prisutnosti Nj. veličanstvà i drugih visokih osoba bečki nadbiskup kardinal Rauscher. Hrvatsku je zastupao pre-

Digitized by Google

uzvišeni g. nadbiskup zagrebački Josip Mihalović i vitez Smaić. Sva se prostrana carevina uzradovala i čestitala svietlomu caru i carici, i prejasnoj njihovoj kćerci. mladoj supruzi, a milijuni Bogu viernih i svomu caru odanih dušâ zavapiše: da Višnji Gospodin obilato blagoslovi onaj vez, koj je sám svezao i posvetio!

— Prigodom ovoga sretnoga dogodjaja dalo je Njeg. c. k. apost. Veličanstvo nadbiskupu zagrebačkomu Josipu Mihaloviću velekrst reda Leopoldova. Tim je još više uzmnožena radost svekolike nadbiskupije zagrebačke, i reći ćemo slobodno, ciele naše domovine, jer je poznato te zahvalno pripoznato iskreno nastojanje nj. preuzvišenosti, da dodje jedared do sbilja poštene te za Ugarsku i Hrvatsku jednako dostojne i koristne nagodbe. Muževe, koji medju narodi siju blagoslov i mir, živio i čuvao dobri Bog!

Zagreb. Iz Rima dolaze ravno utješljive viesti, al se vjerno katoličko srce nikako nemože oteti bojazni. Sveti otac papa počeo je bolovati, premda se kaže samo neznatno. Pišu i uvjeravaju listovi katolički, da je sveti otac jur ustao iz kreveta, da obavlja i svoje toli mučne poslove i daje visokim osobam audiencije; usuprot neprijateljski listovi tvrde, da će mu biti na skoro kraj. Znamo, da bi se ga neprijatelji radje danas riešili nego-li sutra; ali i visoka starost papina, i godine papinstva, kojimi je nadmašio sve svoje predšastnike, i vrlo pogibeljno stanje crkve a napose sv. stolice zadaju i vjernim dušam ozbiljan strah. Čega radi, ako smo do sada sveudilj molili za sv. otca, sad je i više razloga, da sa živom vjerom vapimo Bogu svomu: Gospodine, spasi nam našega otca, spasi nam crkvu svoju!

— Preuzvišeni g. nadbiskup zagrebački dielit će u Svibnju sv. sakramenat potvrde u kotaru belečkom, bednjanskom i krapinskom i to na sljedeće dane: u Orehovici 7. Svibnja, u Konjščini 8., Zajezdi 9., Belcu 10., Zlataru 11., Loboru 12., Mačah 13., Mihovljanih 14., Lepoglavi 15., Klenovniku 16., Kamenici 17., Višnjici 18., Cvetlinu 19., Bednji 20. i 21., Jesenju 22., Konobi 23., Krapini 24., Radoboju 25., Začretju 26., Komoru 27., Zaboku 28. Dolazak je svakamo dan prije. U pratnji nj. preuzvišenosti biti će kanonik pobočnik i caeremoniar.

— Milostivom odredbom preuzvišenoga g. nadbiskupa doznačena je viša professorska plaća iz školske zaklade g. dr. Franji Ivekoviću professoru biblijskoga nauka staroga zavjeta u nadbiskupskom liceju.

— Josip Abdul Mesić, koji se prije nekoga vremena u Zagrebu svjedočbami od nadležnih visokih vlasti u Ugarskoj izkaza, da kao apostolski Vikar iz Mezopotamije sakuplja dobrovoljne prineske za gradjenje crkve i sjemeništa u svojoj domovini, dobio je u tu svrhu i odavde preporučno pismo. Sada brzojavlja podpisanomu preuzvišeni g. nadbiskup Mihalović iz Beča, da o tom čovjeku ondješnja preč. nunciatura ništa nezna, da mu se ima dakle zabraniti sakupljivanje rečenih prinesaka. Na što se častno dioecezansko svećenstvo do dalnjih odredaba ovime upozoruje.

U Zagrebu dne 19. Travnja 1873.

J. Pavlešic,
biskup provikar.

Povodom ove objave primili smo od cienjene ruke sljedeći dopis: K nam u Hrvatsku veoma često dolaze missionari, redovnici, opatice itd. sakupljat priloge za gradjenje crkava, bolnica, škola, i premda nam cieli sviet spočitava siromaštvo a sami dobro znamo, kako su nam crkve često oskudne, bolnica gotovo ni nemamo a za utemeljivanje škola mora si jadni seljak od ustiju odtrgavati, ipak udjeljujemo sakupljačem dragovoljno i dosta obilato. Od nas ne ide nitko u tudje krajeve sabirat milostinju; da ide tko, ne znamo, kako bi prošao. Nu neka bude u ime Božje! Što imamo, dademo, i nije nam žao, kad damo za stvar dobru makar i tudjinsku, premda se veli, da nam budi košulja bliža od haljine. Ali nas upravo boli, kad naknadno doznamo: ovaj ili onaj sakupljač, kojemu smo kadšto i obilno udielili, bio je potepuh, varalica, a ne ono, čim se gradio! A to se je u novije vrieme dogodilo žalibože češće. Onomlani sabirali su milostinju u nas nekakvi tobož istočni kanonici, a kad tamo, poslie doznasmo, da su bili prosti varalice; sabirale su po tom priloge tobož za gradjenje bolnice u Beču propale ženske u opatičko ruho odjevene; pa opet evo njeki dan baš je harač kupio po nadbiskupiji našoj nekakvi tobožnji biskup, a iz svega se njegova postupka mora razabrati, da nije no prevejana protuha. Ovakve stvari dogadjale su se već i u starija vremena. Tako čitamo u aktih sinode narodne obdržavane u Trnavi g. 1630: „Solent ex vicinis Germaniae, Poloniaeque Provinciis extranei Religiosi ad eleemosynas colligendas et ecclesiastica munia obeunda regnum ingredi, a quibus multa saepe scandala commiti est animadversum, quandoque vagabundi et fictis etiam literis eleemosynas colligentes reperti.“ Da se ovakvim zlim porabam doskoči, dokončaše otci na sinodi sakupljeni: „ne hujusmodi Religiosi in dioecesibus mendicare vel ecclesiastica munera exercere permittantur nisi prius locorum ordinariis aut eorum vicariis se sistant, literas obedentiales exhibeant, atque ab iisdem facultatem in scriptis obtineant.“ Cf. Constit. Synod. Ecclesiae Zagreb. p. 55. Ova se naredba sinodska jošte danas obdržava. Medjutim kako žalostno izkustvo uči, nije ona dovoljna u današnje doba, kad su uz brzi i laki saobraćaj varalice cieli sviet tako rekuć zamrežili i uz obćenitu veću naobraženost svakojake se izprave lako krivotvore. I napomenuti varalice imali su kojekakva pisma. Evo našega smjernoga mnenja, kako bi se moglo doskočiti prevaram barem češćim ako i ne svim za uviek; jer to je u obće nemoguće: budi kako ti drago oprezan i mudar, još će se naći prefriganac, koji će te navesti na tanak led. Ako je sakupljač iz naše

Digitized by Google

monarhije, neka bi se o njem svaki put dotični ordinarijat, iz čije je naime biskupije sakupljač, telegrafski opitao prije, nego bi mu se dala crkvena dozvola priloge kupiti po nadbiskupiji; pa makar imao već od gradskoga poglavarstva ili tja od kr. zemaljske vlade dozvolu za sakupljanje. Ako-li je sakupljač inostranac, nebi mu se od crkvene oblasti smjela dati dozvola bez dokumenta od papinskoga nuncija u Beču, koji bi se takodjer mogao u pojedinih slučajih telegrafski upitati za obaviest. Sama dozvola od svjetovne oblasti nebi smjela biti mjera i za dozvolu od crkvene oblasti. Gradska poglavarstva dadu obično drage volje dozvolu znajući, da će i tako skupljači gotovo samo svećenike obilaziti; k tomu odkuda će svaki gradski satnik znati pravi podpis konsula ili zemaljskoga namjestnika razabrati od krivoga? Ako ima tko od svjetovne oblasti dozvolu za sabiranje, crkvena mu oblast dakako nemože sabiranje zabraniti, ali mu može svoju dozvolu uzkratiti, pa da ga onda vidimo, kako će proći kod svećenikâ! Mislimo takodjer, da se i takvim sabiračem, koji se mogu valjanimi dokumenti izkazati, nebi smjela svim bez razlike davati dozvola, nego bi valjalo prije izpitati, je-li ona stvar zbilja nuždna, za koju se prilozi skupljaju. Ta prije njekoliko godina skupljao je milostinju župnik iz Njemačke, da sagradi u selcu svojem veličanstvenu crkvu, kakvih mi veoma malo imademo. Neka pomažemo bogatijim narodom sjajne hramove graditi, a mi budimo zadovoljni crkvicami drvenimi, pustimi, neurešenimi! Napokon valjalo bi zapriečiti, da se čestim sabiranjem makar i za dobre svrhe siromašnomu ladanjskomu kleru dodijava; tim se milostinji vriednost u Boga umanjuje, kad se radostno nedieli, a često udjeljivanje uz poznate okolnosti nemože biti radostno. Hilarem datorem diligit Deus.

Njemačka. Iz Berlina pišu Osserv Rom., da je nedavno neka visoka osoba, protestant, posjetila cara Vilima te mu rekla u razgovoru o novih crkvenih zakonih u Njemačkoj: Pravi će metež nastati, ako vaše veličanstvo te zakone sankcionira, a vlada pokuša uvesti ih u život Onda će, o tom sam ja uvjeren, vatra timi zakoni naložena postati tako velika te će razoriti zgradu krive politike Bismarkove u crkvenih stvarih. Na to je car odgovorio: Skoro sa svih strana prave mi takove opazke, ali ja nemogu nikako dopustiti, da katolički svećenici vladaju u Njemačkoj ili Pruskoj. Ta visoka osoba jest, kako čuje D. Wochenblatt, bivši minister financije Bodelschwingh. Mi neznamo, kada su katolički svećenici pokušali vladati u Njemačkoj.

— Protestantički list „Kreuzzeitung“ donosi u jednom svojih posljednjih brojeva članak, koj ovako riše mnoge protestantske svećenike. „Služba se božja obavlja. Pastor stoji kod žrtvenika, drži liturgiju i čita vjerovanje apostolsko: „vjerujem u Isusa Krista.“ A u crkvi stoji svjetina, koja zna, da on nevjeruje, što čita. Potvrda je. Svećenik pita djecu, vjeruju-li apostolsko vjerovanje. A tko ih pita, sam nevjeruje. Božić je. „I reče angjeo: nebojte se, evo vam naviešćam veliko veselje.“ Zatim se pokaza množina nebesnika, koji su slavili Boga: „slava Bogu na visini.“ Kako napunjuju te rieči srce veseljem! Ali ludo veselje. Pastor veli: da je sve to samo liepa izmišljotina. Pjesma je odpjevana, a „službenik rieči“ stoji na govornici, i čita evangjelje o ženitbi u Kani, da o njem govori. „Što će on, Bog zna, govoriti“, šapću si sabrani slušatelji. „Ta pripoviedka nije istinita, takovih čudesa nije mogao činiti Isus iz Nazareta.“ Sakupili su se na krštenje. Još je običaj, da se čast dovrši versom: „slava, čast i dika Bogu otcu, sinu i duhu svetomu. „Čuj“, šapću jedan drugomu, „i pastor pjeva — ali nevjeruje.“ Što bismo rekli na to? pita Kreuzzeitung? Odkuda dolaze takovi pojavi? — Mi ćemo odvoriti mu u kratko: od vašega principa, da svatko smije po svojoj glavi vjerovati.

Insbruk. 30. pr. mj. obavljen je ovdje sprovod plemenite grofice Spaur sjajem tako brzo nevidjenim. Plemenita pokojnica, rodom iz Rima, bila je poznata kano vjerna kći svete crkve i iskrena štovateljica svetoga otca Pija IX. Najmilija uspomena iz njezina života, koju je često spominjala, bila je, što je 48. godine spasila Pija IX. iz ruku talijanske revolucije. Po dogovoru preobuče se Pio u haljine prostoga svećenika, ostavi kradomice vatikan te sjedne u kola bavarskoga poslanika, grofa Spaura, koja su na njega čekala. I tako bješe sveti otac poslje 24 ure pogibeljne vožnje spašen u Gaetu kano prijatelj obitelji Spaur. Takovi velikaši ures su naroda i utjeha crkve! Njemačka je tako srećna te se može ponositi mnogimi plemenitimi obiteljmi, koje zastupaju odlučno interese crkvene, a to zadaje njezinim protivnikom najviše jada. Kad bismo i mi tako srećni bili!

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili su kano članovi III. reda gg. pripravnici II. tečaja u Zagrebu: Franjo Dragojević, Josip Kirin, Adam Smaić, Lujo Varjačić, Mirko Zdešić. Gg. pripravnici I. tečaja u Zagrebu: Stjepan Blažević, Franjo Doležal, Franjo Kocbek, Klement Kunčarić, Luka Maras, Ivan Orešković, Petar Petrović, Ivo Sedlar, Jure Turina, Mirko Zdaček. Zatim gg. Antun Žanić Matijev obrtnik u Novom. Srećko Mrzljak Antunov u Novom. Bogoslav Mažuranić Ivanov u Novom. Ivan Šnidarčić trgovac u Otošcu. Dinko Antun vitez Silić na Volovskom. Ivan Škopljanac otac franjevac na Otoku kod Sinja. Antun Švajgović u Prepuštovcu. Ivan Barbalić župni uprav. u Šišanu. Olivo Rismondo župni pomoćnik u Labinju. Josip Cukan posjednik u Pomeru. Mirko Sviben občinski blagajnik u Zlataru. Marko Bosiljevac občinski bilježnik u Zlataru. Lacko Kutnjak posjednik u Zlataru. Franjo pl. Pisačić posjednik u Zlataru. Mijo Postonjski u Orehovici. Ivan Brežnik u Varašdinskih Toplicah.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 18.] U Četvrtak, 1. Svibnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Obzor.

Bolest sv. otca uzgibala je u posljednje vrieme cieli sviet. Makar i nije pogibeljna sobom, svakako je pogibeljna porad visoke starosti papine. Neprijatelji su na oprezu, da ih nezateče iznenada, što jur od davna žele. Nemarimo spominjati svakojake novine, našim štiocem morda i po imenu nepoznate, koje njuškaju oko Vatikana, i raznose i ono, čega nije bilo nit će biti; ali to je za cielo, da se Bismark nada skoroj katastrofi. On je svojega pouzdanika Keudella iz Carigrada preneo u Rim na taljanski dvor, tako pokazujuć očito, da ga sada više zanima pitanje rimsko nego iztočno. Nije čudo. On se sjegurno nemisli zaratiti s Ruskom, koja ima na iztoku pretežni upliv, u ovaj par, gdje mu još Njemačka nije gotova, gdje se mora bojati osvete Francezke, a najpače, gdje je rat zametnuo s katoličkom crkvom, kojoj je središte Rim. Bismark je bez dvojbe vrhovni vojvoda svim onim, koji jurišaju na svetu stolicu, ne samo u Njemačkoj, nego i u Švajcarskoj i u Taljanskoj, a morda i gdje drugdje. Da se na brzo dogodi slučaj, koj će sve kršćanstvo napuniti žalošću i užasom, on bi bez dvojbe uložio svu svoju snagu, da odatle izvadi za Prusku što veću korist, da si osjegura upliv na sv. stolicu, a gospodstvo nad katoličkom crkvom u Njemačkoj. Jur prošle godine zanimahu se njemački i taljanski državnici, novinari i pisci s pitanjem izbora papina, dokazujući kako se je Bismark nastojao sporazumjeti s nekimi vladami, naročito s taljanskom, o tom pitanju, i kako za valjanost izbora treba i priznanja vladâ. Ovim će se bez dvojbe tiskati na kardinale, predstavljat im nered i smutnju, koja će nastati u katoličkom svietu, ako izaberu papu nepovoljna Bismarku i Italiji; pa ako taj tisak i neuspije proti kardinalom, još će dati svoju silu ćutiti izabranomu papi, i katolikom, najpače biskupom. Za tu svrhu će osobito služiti najnoviji protucrkveni zakoni u Pruskoj, Švajcarskoj i Italiji. Neprijatelji dakle stoje spremni. Da jim je velika moć, tko će to nijekati? Da na ljudsku sudeć crkva stoji u vrlo velikoj pogibelji, težko će tko podvojiti. Pak što se čini naproti tomu od strane crkve? Neznamo, al nedvojimo, da sv. otac nije gori vojvoda svojih četa, nego-li je Bismark svojih. I on je bez dvojbe učinio što treba, da crkva i sv. stolica neizgubi svoje slobode — jer propasti proti naročitoj izreki Gospodnjoj nemože. Katolike može snaći smrću Pija IX. gorka žalost, velika bieda, težka muka i borba, jer je naš Gospodin crkvi ravno obećao pobjedu, al joj nije obećao, da neće ništa trpjeti, da neće za koj trenutak i podleći, da se onda tim snažnije i slavnije digne. Nego neprijatelji neće svakako ništa uspjeti tim, ako novo izabranomu papi svoje priznanje uzkrate. Za to neće katolici više slušati njih, nego kanonički izabrana namjestnika Isusova. Ta neprijatelji neće ni da priznaju vatikanski koncil i dogmu o papinoj nepogrešljivosti; ali pravi katolici obodvoje priznavaju. Uzdajmo se dakle i molimo, kako je zapovjedio Gospodin, da nepadnemo u napast!

Bismark je uložio svu svoju silu, da mu protucrkveni zakoni votirani od zastupničke kuće budu što prije gotovi. Treba još da ih prihvati gospodska kuća i to nepromienjene. Za to ona mora držati sjednice, premda se je zastupnička kuća jur odgodila porad viećanja carevinskoga sabora, koje je već počelo. Bismark došavši u gospodsku kuću zaprietio je, ako odmah neprimi rečenih zakonskih zaključaka, da će biti sankcionirani i bez nje. On je pripravan

Digitized by Google

i srušiti tu kuću, u kojoj sjede muževi dinastiji skroz odani, al i zauzeti za religiju i za slobodu crkve. Njegova će sila bez dvojbe i ovaj put uspjeti. Gospoda će mu votirati tražene zakone. Je-li će si pako tim utvrditi svoju državu, neka si vidi sám. On tim odbija iste one elemente, koji su ga do sada podupirali proti istim onim liberalcem, na koje se on danas naslanja. Da su pako konservativci pouzdanija podpora kraljevskoj i carskoj vladi nego-li liberalci, neima valjda sumnje. Ali on zakona treba proti katoličkoj crkvi. No ti zakoni — ti će sjegurno samo zlo stvoriti. Kad je princ Ludvik haski bio 31. Ožujka pri papi, reče mu Pio za Bismarka: „Možete mu reći, da mu njegovo postupanje proti katolikom sreće donieti neće. Recite mu, da je to podlo i nedostojno katolike bez razloga progoniti, kako on čini. Ali valja da i na to misli, da će doskora biti kraj i njegovoj moći, i da odnošaji, koje je stvorio, dugo ostati neće.“ Tomu će se Bismark morda nasmijati, on će malo držati do rieči, koje se neosnivaju na bajonete. Za njega je papa nemoćan starac, koj se tobože osvećuje riečmi, kad nemože čim jačim. Nego ni oni protestanti, koji sbilja do vjere drže, nisu nimalo zadovoljni s onimi zakoni. A to je i pogibeljnije za Prusku državu. Toga radi napinje se vlada, napinju se i liberalci, njezini sadašnji pomoćnici, dokazati, da oni zakoni nisu ni najmanje pogibeljni za protestante, pače da su za protestante, jer su napereni proti zajedničkomu neprijatelju države i protestantisma — rimskomu ultramontanismu, jezuitismu. Službena „Provinzial-Correspondenz“ pisala je nedavno, da samo velika politička ograničenost i zaslieplјenost mogaše zavesti kolovodje protestantske crkve, da uznastoje ruku vladinu u neizbježivom boju proti rimskom preuzimanju oslabiti. Kašnje evangeličko pokoljenje da neće razumjeti, kako su se ozbiljni evangelički muževi ovoga vremena, u znamenitom i odlučnom razvitku, u kojem stojimo, mogli staviti na stranu jezuita i pape, mjesto na stranu pruske države i njezine crkvene politike. Za tim pripoviedajuć, što je kralj Fridrik Vilhelm IV. bio rekao o dogmi neoskvrnutoga začeća nastavlja: Ako je Fridrik Vilhelm držao, da bi već proglašenje neoskvrnutoga začeća moralo izazvati zajedničku izpoviest i djelovanje evangeličke crkvene obćine, koliko bi više imalo i moralo proglašenje papine nepogrešivosti nametnuti svim evangelikom potrebu i dužnost, ne samo da se proti toj novoj dogmi zajednički izjave, nego da i krepko odbiju praktičke posljedice njezine. Vlada da nastoji rimske pretensije zamedjiti, pa tomu njezinomu nastojanju, gdje se radi tako o zaštiti evangeličke crkve kako o državnom blagostanju, da se protive ozbiljni evangelici i to kadšto jako žestoko. Svakako, tako zaključuje pomenuti list, radi se u ovoj borbi vlade proti Rimu o toli prevažnih i dubokih interesih Pruske i Njemačke, da je svatko bez oklievanja i dvojenja dužan vladu kraljevu na tom mučnom putu podupirati. No ozbiljni evangelički muževi netrebaju, da jih vladini listi nauče, što njihovoj crkvi prija što-li ne. Pravi evangelici papu sada i više štuju i s katolici se udružuju, da svoje zajedničko blago, carstvo božje na ovoj zemlji, od današnje poganske države spase.

Tu je osobito znamenit govor, što ga je 20. p. m. u zastupničkoj kući rekao Gerlach, vriedan starac od blizu osamdeset godina. Papa, reče, u svojih patnjah dobiva srca mnogih evangelika, medju njimi i moje, jer je jedini mogućnik, koj pred cielim svietom visoko nosi zastavu križa, i koj Razpetoga izpovieda pred licem njegovih neprijatelja. Ako je papina moć politička (ko što reče Bismark), to je barem politička moć sasvim posebne vrsti. U ovu posebnu vrst imao se je udubiti Bismark. Od pape se valja učiti, kako se stiče svojevoljna pokornost i nesebična odanost. Moći je poznati moć katoličke crkve, evangeličke crkve, kraljestva božjega na zemlji, kad se čovjek u tajne ovih odnošaja udubi. — Dočim se tako pravi protestanti bore uz katolike, kukavni tobožnji starokatolici ništa drugo neznaju van vikat na Rim i na strašnu pogibelj, koja odanle današnjoj državi prieti. Zar ti ljudi zastupaju kakov religiozni interes, a ne morda interese države, koja u istinu neće ni da zna za kakvu Bogom objavljenu vjeru?! Spremaju se, da si biraju biskupa, koj će biti misionar, da po territoriju katoličkih biskupa kupi svoje vjerne. Zadruge i obćine imale bi podpisati i skupiti novac, odkud bi se taj biskup uzdržavao. Posvetit bi ga imao jansenistički nadbiskup Utrechtski, koj im je to jur i obećao. Jadna stada još jadniji pastir. Taj bi biskup imao s nekakvom synodom dalje viećati i zaključiti o svem uredjenju starokatoličkih obćina. No gdje će se naći ozbiljan čovjek, koj bi htio bit pastir takovu stadu, ljudem, koji sada revno ruše, što su prije slavno zidali, koji su papu priznavali za glavu sve crkve Isusove, a sada neima rugla, kojega nebi nanj sbacali. Starokatolici neimaju nikakva načela, na kojem bi se stalno osnovati mogli; oni živu samo od države, koja je Rimu protivna.

Da će Bismark i pruska vlada, kad budu imali gotove one protucrkvene zakone i dalje

Digitized by Google

poći neima dvojbe. Minister Falk je izjavio, da će se više sabora baviti s crkvenimi stvarmi. Najprije će da urede katoličke župne obćine, dakako po svojih načelih, ne crkvenih. U carevinskom vieću učinili su Völk i Hinschius predlog, kako da se po svoj Njemačkoj uvede civilna ženitba. U obće nastojat će i Bismark, a nastojat će i liberalci, da po svoj Njemačkoj ono stvore, što se sada stvara i sprema u Pruskoj proti katoličkoj vjeri. To znadu katolički biskupi. Toga radi sastat će se izvanredno u Fuldi već koncem ovoga mjeseca, da viećaju o stanju crkve i da se dogovore, kako će proti neprijateljem zajednički stojati i boriti se.

Osobito je žalost pogledati na Švajcarsku. U njoj ima slobodu svaka ludost, samo se netrpi katolička crkva. Iz Geneve je proti zakonu i pravu izagnan apostolski vikar Mermillod, a iz Solothurna zakoniti biskup Lachat. Katoličkim obćinam ovdje i ondje stvara kantonalna vlada zakone i naredbe, nit šta hasni utok na savezno vieće. U jurskom kraju bernskoga kantona zabraniše župnikom sve i duhovne funkcije oduzeše im crkvene knjige, i progone ljuto one, koji se tako bezbožnim i bezpravnim činom nepokoravaju. Smiešno je skoro gledati, kako se ostentativno napinje malena Švajcarska, da zada smrtnu ranu katoličkoj crkvi i sv. stolici. Nego neka dobro pazi Švajcarska, moglo bi se lasno i njoj ono dogoditi, što tako bezobzirno i bezdušno izvodi proti katolikom. Ona gazi javno pravo, ono isto pravo, koje garantira tako slobodu Švajcarske kako i katoličke crkve. Ondje liberalci hoće silom daunište kantonalnu neodvisnost, ko što i neod-visnost katoličke crkve: neka gledaju, da nedodje napokon sila, koja će uništiti i samu neodvisnost Švajcarske.

Italija sva je od sgora do dola u vječnom metežu. Sve je skoro srušeno, a ništa nova valjana sagradjeno To izpoviedaju sami njezini prijatelji, da nevalja ni administracija ni sudstvo ni javna nastava, a baš se nehvali ni vojska ni mornarica. Novac je neizmjeran jur potrošen, štibre su upravo nesnosne, pa ipak treba novca i opet novca, da se nešta napravi i uredi. Ali tko bi šta valjana uredio? Vlada koja je od danas do sutra, ili parlamenat, koj se riedko i sastaje u dovoljnom broju, za koj piše dopisnik Allgemeineričin, da nije od njega ni očekivati kakova valjana zakona, van da vlada sama što vriedna stvori, pa onda parlamentu predloži upravo pred sam zaključak sjednica, kad su saboraši jur umoreni i jedva čekaju, da se razidju! Doista krasna mi zakonodavna tiela! Nije čudo, da ti ljudi ni sada neznaju ništa prečega, nego da ruše ono, što je još ostalo od slobode katoličke crkve. Duhovne su redove po svuda ukinuli, sad viećaju, kako će ukinuti i generalate u Rimu, premda bi barem ove, gledeć na Europu, hotjela uzdržati taljanska vlada. Pa takov parlamenat i takova nemoćna vlada da garantira sv. otcu neodvisnost i nuždno uzdržavanje! To je doista prebijen štap, koj ranja ruku onomu, koj se nanj oslanja. Tko će pravedan zahtievati, da se sv. otac s takovim stanjem izmiri? No toga valja nitko ni netraži, van one vlade, koje namjeravaju katoličku crkvu u svojih zemljah zarobiti, pa im je drago, da je glava te crkve u tolikoj neprilici, te im se neće moći dostatnom silom opirati.

Katolička Španjolska, nekada velika i slavna, gospodarica mnogim zemljam i narodom, danas biedna nemože vladati ni samu sebe, nit si pri sebi pribaviti mira i pokoja. Pošto je princip savojski Amadeo odrekao se krune i svakoga prava na nju, jer je vidio, da je uzdržati nemože, proglašena bi republika, i dodjoše na vladu više zanesenjaci nego-li pravi državnici, koji već sada uvidjaju, da se nemogu uzdržati, te priete silom, kojoj su se prije opirali, a sad je ni sami neimaju. Proti njihovoj republici vojuju Karliste, a i socialiste spremni su svaki čas dići se. Spas će napokon svi očekivati od mača, i za to mnogi žele, da se maršal Serrano proglasi diktatorom. Tko zna, je-li će i on moći šta stvoriti, kad neima u vojski nikakve discipline? Javnoj upravi manjka novac, jer se štibra skoro nemože utjerati. U toj obćenitoj biedi najgore je katoličkoj crkvi, kojoj su oteli imovinu, a sada njezine službenike nit mogu nit hoće plaćati.

Na Francezku jedino može s utjehom pogledati katoličko oko. Ova je zemlja bila u ratu bezprimjerno nesretna. Oholi pobjednik nametnu joj iza toga novčani teret, za koj se je obćenito mislilo, da ga Francezka neće moći ni nositi ni sbaciti. Pa ipak taj će teret na skoro bit svaljen, i sramotna okupacija od strane pruske vojske imat će na skoro kraj. Ondje se hvali vlada, da se štibra donosi od strane gradjana takovom revnosti, te iznos presiže sam proračun. Tu se vidi, da Francezi sbilja ljube svoju domovinu i njezinu slobodu. Ali ti su Francezi i revni vatreni katolici. Tko bi mislio, da će oni uz tolike svoje terete jošte pomagati katoličkoj braći drugih zemalja nositi njihovo težko breme? Pa je ipak tako: Francezi uzdržavaju progonjene švajcarske biskupe i svećenstvo. Nedavno je „Univers“ doneo jedanaesti popis prinositelja sa svotom od 22.000 franaka. Pa i za sv. otca, za misije po svem svietu do-

*

Digitized by Google

nose Francezi sveudilj novaca. Jamačno će ih pohvaliti Onaj, koj je u hramu pohvalio ne darove bogataša, već siromašnu udovicu, koja je dala samo novčić, jer je dala „svu svoju imovinu“ — kako i Francezi čine.

U Austriji i Ugarskoj ima takodjer goleme štibre, al vjerske zanositosti mnogo neima. Medjutim u Cislajtaniji ipak se nešta miče, ima ondje raznih zadruga, koje nešta čine i za pobudu duha kršćanskoga i za potrebe katoličke crkve. Osobito se odlikuje visoko plemstvo, i revnost biskupa je hvale vriedna. Ali u Ugarskoj je gore. Ima ravno i ondje gdje kakova zadruga katolička, navlastito medju Niemci, al joj se jedva i za život znade; ima i gdjekoj velikaš, kô što grof Gjuro Apponyi, al nemože ništa znatnije djelovati, kad je sve na okolo mrzlo ili pače protivno. Novinstvo je skoro sve neprijateljsko, očito hoće da kokettiraju s njemačkimi kirchenstürmeri i da ugode Bismarku. Izgledi za katoličku crkvu nisu nipošto dobri. Prije se je mnogo vikalo ob autonomiji katoličke crkve, sad se šuti. Morda misle najprije oteti katoličkoj crkvi njezina dobra, pa joj onda tek dati autonomiju. Barem čini se, da ima dosta saborskih poslanika, koji tako misle. Sabor je zaključio, da se izpita narav onih svakojakih glavnica i imanja, koja stoje pod upravom kultusministra. Tim se bez dvojbe namjerava nešta pribaviti državi. O civilnoj ženitbi i sličnih stvarih misle i u Ugarskoj. Škole su i onako jur oteli crkvi; peštanskomu sveučilištu hoće da i formalno oduzmu svaki katolički karakter, i bogoslovni fakultet da iz njega izključe. Čudno je, da nisu još iztjerali jezuita, jer se u tom sastoji najveći liberalizam.

Mi nismo daleko ostali iza Magjara, samo da u nas neima ni po imenu nikakvih katoličkih kasina i zadruga. Prosti je puk ravno katoličan i drži do vjere, al je obćenita tužba, da se mnogo kvari. Kletve, drzovitost, razpuštenost i bezsramnost sve se više šire, dočim se zapušta crkva i kršćanski nauk i život. Pauperizam takodjer raste na strahovit način, odakle niče tatbina i razbojstvo. Nećemo da pučkomu učiteljstvu i civilnomu činovničtvu u tom pogledu spominjemo njihove dužnosti; oni će sami znati, ako bude puk i moralno i materijalno propao, da će onda i po njih vrlo zlo biti. Svećenstvo pako ima doista dosta uzroka, da radi što najviše može i riečju i činom i dobrim primjerom, i da se neda zastrašiti od golemosti posla i truda, i od pomanjkanja dobrih pomagača. Isus je došao da spasi sviet od zla; spasio ga je vlastitim požrtvovanjem, vlastitom mukom i smrću — mi smo mu sluge. A jer danas, barem u zagrebačkoj nadbiskupiji, valja u doslovnom smislu ono: žetva je velika a malo djelavaca, moliti nam je Gospodara žetve, da pošlje djelavaca u žetvu svoju. Što je tim nuždnije, čim duh religioznosti i discipline iz naše mladeži sve više izčezava, te ih je premalo, koji bi hteli odabrati, ili koji bi samo sposobni bili za stališ svećenički. Nije čudo, kad ta mladež medju tako zvanimi naobraženimi nevidi skoro ništa muževa religioznih, katoličkih, svoje religiozne dužnosti otvoreno i revno vršećih, nego pače dosta takovih, koji od vjere prave ruglo. K tomu dolazi i hrdjavo materijalno stanje većine župnika i kapelana, komu neće biti tako brzo lieka. Jer osim što država i zemlja i obćina nameće svakim danom više tereta, a pučanstvo usuprot sve više siromaši — oni isti, koji za sebe sve više traže, nit bi se lasno zasitili hiljadami, za siromašna župnika ili kapelana nebi ništa dali. Rugaju se, kad nam vele: Vaše je zvanje tražiti blago drugoga svieta, a ne ovoga i u tom dati dobar primjer drugim. Vi ste nasljednici onoga Isusa, koj nije imao, gdje bi glavu naslonio, i onih apostola, koji su rekli, da neimaju zlata ni srebra — kan da nije isti Gospodin takodjer rekao: da je djelavac vriedan svoje plaće, i kan da su popovi krivi, što je vas živeš vrlo skup, i skupe valjane knjige, bez kojih biti nemogu, i velika štibra, koje ih nitko neće da rieši.

Ufamo se, da nam neće nitko zamjeriti, što smo kod nas malo dublje pogledali nego-li kod drugih naroda. I onako nam vele neki prijatelji dosta zlobno, da više pišemo o Kini i Japanu, nego o domaćih okolnostih. Mi doista nismo krivi, ako nas braća izvana vrlo slabo ili skoro ništa neizviešćuju o stanju religioznom i družtvenom našega puka; mi bismo rado priobćili mnienje, nazore i sud onih, koji svaki dan svojima očima gledaju, kako nam je puku. Uredničtvo nemože i nesmije iz prsta sisati, nit mi nespadamo u one, koji svakojake dopise kuju u svojem bureauu. Ali kad se je predbacio Japan, premda o njem ljetos govorili nismo, kazat ćemo odmah, da su nedavna po najznamenitijih gradovih Europe putovali ugledni Japanezi, medju njimi i takovi, koji su poznati kano neprijatelji kršćanstva. Ti su Japanezi odlično dočekivani, pa su se i njeki revni katolici ljutili, što se tako primaju krvoloci kršćana. Medjutim čini se, da je dobar doček dobro djelovao, jer barem najnoviji glasi iz Japana kažu, da je progonstvo prestalo. Samo žalibože, što se u kršćanskoj Europi počimlje ono ponavljati, što u poganskom Japanu prestaje.

Digitized by Google

Na Tursku ako pogledamo, stanje kršćanâ nije se u ničem promienilo. No svak čas se mienjaju veliki veziri, što baš nepokazuje osobita zdravlja. Veli se, da bi sultan htio promieniti red u nasljedstvu, da mu je naime nasljednik sin, ne pako ko što dosada najstariji član carske obitelji. Iz toga se može izleći jošte ljuta bura, kamo-li sreće da sruši sve otomansko carstvo i narodom kršćanskim vrati podpunu slobodu. Europejska ravno diplomacija želi uzdržati Tursku; nam pako nebi ni najmanje žao bilo, da turski mjesec zatamni pred svjetlom križa, i da narodi što prije dodju do onoga, što ih po Bogu i po naravi ide. — Za Rusku se opet govori u najnovije vrieme, da se nastoji izmiriti s Rimom. Vjerujemo, kad bi Rim mogao i hotio Rusiji sve po želji učiniti. Vjerska sloboda necvate u Ruskoj, najmanje pako katolička.

Kad tako obazrevši se skupimo sve u jedno reći nam je: da neima veselih izgleda katoličkomu oku i srcu, izuzamši dakako one, koji kano dobri vojnici raduju se ratu, jer se iz njega nadaju pobjedi i slavi. Dao Bog svojoj crkvi mnogo takovih junaka, navlastito medju onimi, koje je stavio, da upravljaju njegovom crkvom!

Ako ima pogibelji za crkvu, ima je lje i za državu, premda se ova smatra svemogućom, i u svojoj oholosti gazi sva prava, koja joj nisu po ćudi. Prieti ozbiljno socialni prevrat. I u samoj Pruskoj, koja je toli jaka i strašna, skoro svaki dan javljaju se svakojaki strikovi (urote radničke). Pojedini ljudi sabiru vas novac u svoje ruke, čine se svakojake prevare i švindli na veliko, a to često od državnih činovnika, koji nose velike časti i vuku mastnu plaću. Javna veresija pada, a štibre neizmjerno rastu. Proletarijat se širi na grozan način. Sve države se oružaju i beru sve iole sposobne u vojnike, kan da će svaki dan buknuti rat na propast ili život Uza sve to otimlje se biedniku jedina utjeha, vjera, neka dodje do očajanja. Tu ima pogibelji dosti.

Čudotvorna majka božja Lourdeska.

(Konac.)

Crkvena vlast nije se dotle ništa pačala. S početka nehtjede nijedan svećenik ni u špilju; biskup pako držaše se toliko reservirano i onda kad su se mnoga čudesa glasala, i puk špilju pretvorio u njeku vrst kapele, da se je mislilo da radi u suglasju s prefektom Massyjem. Napokon zaište njegovu pomoć sam minister Rouland i prefekt Massy. Sad je došlo vrieme, da on radi; prije nehtjede, da mu se nepredbaci kan da podržava praznovjerje. Izda dakle 28. Srpnja pastirski list, kojim navještuje, da je za konstatiranje fakta od kompetentnih osoba sastavljeno povjerenstvo, i naredjuje, da se izvješća o čudesih, koja se kažu, pošalju na rečeno povjerenstvo s točnom naznakom osoba, koje bi mogle fakta posvjedočiti i liečnika, koji su bolestnike liečili; svjedoci imaju bit zaprisegnuti; povjerenstvu je pako preporučeno, da gdjegod se pruži prilika, prizove u pomoć ljude izkusne u znanosti geologičkoj, fizičkoj, chemičkoj, medicinskoj, da ništa nepropusti, čim bi se moglo doprieti do istine, glasila ova kako mu drago. Mjesece i mjesece činile su se po tom oprezne iztrage, ali broj ozdravljenika biaše tolik i po toliku prostoru raztresen te je bilo nemoguće sve napose izpitivati. Povjerenstvo je dakle izabralo 30 slučaja, koje je razdielilo u tri kategorije: 1. ozdravljenja, koja neizključuju absolutno mogućnost, da se protumače naravno; 2. takova, koja je povjerenstvo držalo za čudesna; 3. onih 15, koja jasno i absolutno nose obilježje čuda. Prije nego što je biskup Laurence resultat objavio, dao je proteći preko tri godine dana, neka se vidi, da-li će ozdravljenja bit trajna. Kad je onda i druga iztraga resultat prve samo potvrdila, a osim toga najavljen bio velik broj novih ozdravljenja, proglasi pastirskim listom od 18. Lipnja 1862., da se prikazanja bl. djevice imaju priznati po svih kriterijih kano prava fakta, da se dopušta štovanje majke božje lourdeske, napokon da se na pećini Massabielle sagradi crkva.

Dok je rečena iztraga trajala, obstojale su sveudilj od strane državne vlasti sve zabrane i zapreke za polaz one špilje, dok se nije pučanstvo kroz ugledne muževe i mnogobrojne adrese obratilo na cara Napoleona, dešivšega se tada u Biaritzu. Jedna od tih adressa ovako glasi: Mi nećemo da riešimo pitanje, da-li se je bl. djevica u istinu prikazala, premda uslied mnogobrojnih fakta sva krajina u to vjeruje. Barem je nedvojbeno, da ono iznenada nastalo vrielo, koje nam uzprkos tomu, što mu je neškodljivost znanstveno dokazana, zatvaraju, nije nikomu na štetu; usuprot je faktum, da je mnogo bolestnika po onoj vodi steklo si zdravlje. U ime slobode sviesti dopusti Vaše Veličanstvo vjernikom ulaz u špilju, u ime čovječnosti dozvoli bolestnikom, da si ondje potraže pomoć svomu zdravlju, u ime slobodna iztraživanja dopusti muževom, koji bi motrenjem i kušnjom hteli doprieti do istine, da slobodno nastave svoja iztraživanja, da stvar izadje na svjetlo. Car sbilja zapovjedi telegrafom prefektu, da svoju naredbu opozove i puku pusti podpunu slobodu. No ovaj se usudi zatajit zapovied i remonstrirati, dok nije došla druga i oštrija zapovied. Prefekt bude zatim u Grenoble prenesen, isto tako budu premješteni Jacomet i Dutour.

Voda čudotvorna teče i puk slobodno traži kroz nju pomoć raznovrstnim bolestim, i stiče vjerom i molitvom. Po tom i mnogi griešnici stekoše milosti i lieka bolnoj duši svojoj. Jer fakta posvjedočavaju, da se onimi čudesi vjera jača; da su se mnogi ozbiljno obratili na

Digitized by Google

bolji život, mnoga neprijateljstva prestala, mnogo tudje blago vratilo, mnogi griešni odnošaji razkinuli. Takova su čudesa božja, kako vidimo i u evangjelju: lieči se tielo al za to, da se probudi i okriepi vjera, da se izlieči duša i potakne na svet život. Kako se obično veliki Bog, da se laglje pozna njegova snažna ruka, služi malenimi, jednostavnimi, po sudu ovoga svieta ludimi, tako i tu. Nije čudo, kad nam veli apostol: da si je lude ovoga svieta izabrao Bog, da zasrami mudrace, i nemoćne ovoga svieta, da zasrami jake, i ljude nizka roda i potištenike i one koji su ništa, da ukine one, koji misle da su nešta. Bernadette Soubirous biaše i osta nizka, siromašna, neuka, jednostavna, kao što i njezini roditelji. Od časti ovoga svieta zakloni se u samostan. I zdravljem osta slaba nedušljiva, njoj nepomože ona voda, koja je tolikim pomogla. Kad se je nosio u svečanoj procesiji kip bl. djevice načinjen majstorskom rukom od kararskoga mramora u onom obliku, u kom se djevojčetu prikazala majka božja, ona moraše bolestna ležati u krevetu. To se može činiti komu čudno, a protivnici to i upotrebiše, da na sve ostalo bace sumnju; no katolika to nemože smesti, koj zna, da je n. p. i veliki apostol naroda, izkusivši najveće milosti i počinivši najveća djela i najveća čudesa, ipak morao trpiti nekakvu vrlo neugodnu bolest, kako sam govori u drugom listu na Korinćane. Al nas je naučio i razlog tomu: triput veli moljah Gospodina, da me toga zla rieši, no mi odgovori: dosta ti je moja milost, jer (moja) snaga u nemoći (tvojoj) dolazi do vrška. (II. Korinć. 12, 9.).

Čudnovati dogodjaji u Lourdesu naučiše nas bolje razumjeti slične dogodjaje u životu svetih. Ima bo mnogo toga, što čovjek, ma i pobožan, misli da mora metnuti na račun legende — pobožne bajke, jer nenalazi dovoljna razloga, pa mu se čini nevjerojatno. Ljudi bi rado vidjeli čudesa, al nevjeruju lasno čudesom, najme oni, koji hoće da se znanjem odlikuju od lude svietinje. Drugi pako ex principio nevjeruju na nikakvo vrhunaravno prikazanje i na nikakvo čudo. Takovi će radje vjerovati, da su se svi ljudi, ma kako razumni učeni i ugledni prevarili, nego da se prevare oni sami. Takovih ima danas najviše. To su već sve liberalne novine, i francezke napose parižke. Što one rade od dogodjaja Lourdeskih? Izkrivljuju fakta, podmeću popovsku lukavštinu; sve su spremni uztvrditi, bilo najludje ili najnepravednije, samo da nevjeruju ono, što se dokazuje skroz vjerodostojnimi svjedočanstvi.

Štogod se je moglo učiniti, da se u rečenom pitanju lourdeskom dodje do istine, učinjeno je. Vlada je bila skroz protivna i sa svoje strane uztrajno nastojala, da dodje stvari u trag. Crkvena pako vlast držala se je najprije skroz reservirano, poslie po želji vlade uzela je stvar u ruke, dala sve po kompetentnom povjerenstvu izpitati, napokon je izjavila, da su dogodjaji lourdeski istiniti i prava čudesa. Pa to je crkvena vlast izjavila ne u mračnom srednjem vieku, nego u današnje prosvietljeno doba, na očigled nevjerujućega občinstva i na očigled državnih organa, kojim sve to nebiaše nimalo po ćudi. Ima-li joj se uslied svega toga vjerovati? Mi mislimo da se ima, ako je u obće što držati do ljudskoga iztraživanja i do mogućnosti, da čovjek dokuči i spozna istinu u faktih. Tko bo nevjeruje, kakav ima razlog drugi, nego taj da sumnja: da su se drugi prevarili, a on da se nevara. E dobro! pokušajte, pronadjite istinu, pa nam ju pokažite! Još teče voda čudotvorna, još živu ljudi, koji su kano čudom ozdravili, i oni koji su raznim dogodjajem bili svjedoci.

Napokon čujmo još, što je pisac Lasserre sam na sebi izkusio i na kakvom je osnovu sagradio ono, što pripovieda o dogodjajih lourdeskih. Četiri godine tekla je jur izvorvoda lourdeska, kad je Lasserrea spopala težka očinja bolest, da biaše u pogibelji izgubiti vid. On je ob onoj vodi čitao samo u parižkih novinah. Pošto mu liečnici dugim liečenjem ništa nepomogoše, odvaži se napokon po nagovoru jedne prijateljske obitelji upotrebiti onu vodu. Kad je voda na izvoru zagrabljena stigla u jednoj posudi u Pariz, pripravi se vjerom i molitvom na njezinu porabu. Uspjeh biaše nenadano dobar, on odmah ozdravi podpuno. Sedam godina poslie toga piše: moje su oči prekrasne. Niti čitanje niti napeta radnja i dugo bdijenje nemogaše mi nikada utruditi očiju. On se zavjetova napisati u knjizi velike dogodjaje, koji su bili povodom pobožnomu putovanju u Lourdes. U predgovoru kaže: Meni je bilo stalo do toga, da sve izpitam do dna. Nisu mi bile dosta ni službene izprave ni privatni listovi ni protokoli i druge pismene svjedočbe, već sam si dao truda da sam sve vidim, i osobno iztražim, i ono što je prošlo da se u mojem duhu opet ponovi kroz spominjanje drugih, koji biahu dogodjajem očevidci. Ja sam daleko po Francezkoj putovao, da osobno pitam sve one, koji biahu glavne osobe ili svjedoci u dogodjajih, koje sam namienio opisati, da tako sravnivajuć njihove izjave dodjem do podpune istine. Kad ju nadjoh, izrekoh ju najvećom slobodom. Osobe, koje za svjedoke navodim još su u životu, pa sam jim ime i postojbinu svakiput točno naznačio. Potanko iztraživanje, koje učinih, izprave, koje upotrebih, mnogobrojna svjedočanstva, koja sabrah, dadoše mi te sam mogao pojedinosti obširno pripoviedati. Često se dogodjaji sluče tako čudnovato, te bi čitalac naučen na nesklad ovoga svieta lasno mogao posumnjati kan da sam njemu za volju nešta samovoljno dometnuo. Ali Bog je umjetnik, komu netreba da u pomoć pritiče naša kukavna fantasija.

Crkva kano država u državi.

Današnji liberalni državnici, kad hoće da stegnu ili unište slobodu crkve katoličke, kažu obično, da je ona država u državi, a to da biti nesmije ni nemože. To je naročito misao i namjera onoga državnika, kojega danas u Europi najviše uznose, Bismarka. Pa je ipak, boreći

Digitized by Google

se za slobodu crkve Kristove u obće, protestant starac Gerlach u zastupničkoj kući pruskoj jasno izjavio: da Bismark pozna narav Kristove crkve, da bi bio uvidio, kako je pravi ustav kršćanstva upravo **država u državi**.

Otačtvo, veli, i kraljestvo protežu se po milosti božjoj sa priestolja božjega dolje u kolibu nizka nadničara, koj je takodjer otac i kralj. Tu ima množina država razredjenih jedna nad drugom u drugoj i pod drugom, od kućanstva prosta nadničara gore do kralja, i od priestoljâ svih kraljevâ do kraljestva Boga, koj je kralj svih kraljeva. Takova država u državi jest i kršćanska crkva u svojoj sadanjoj robskoj slici, na koliko žive u zemaljskom kraljestvu. To sve pako pod vladom Boga, kojemu se danas mi klanjamo. Izvan Boga, koj je kralj nad kraljevi neima nikakva svemogućtva. Samo u poganskoj državi, gdje je dosljedno kralj ili car takodjer bog (ili u koliko je država poganska) ima državne svemogućnosti, dakako griešne lažne svemogućnosti. Samo ovakova lažna država nemože nikakve samostalnosti, nikakvih malih država u državi, nikakva dualisma u sebi i pod sobom trpjeti. Budući da kršćani prvih stolieća nisu hteli podati se takovu tiranstvu, nego su ustali za državu u državi, koju su sami sačinjavali, za to su bili progonjeni. Za to su morali krv točiti, te su tako sviet predobili, i civilisaciju i slobodu nam za baštinu ostavili. Još laglje može se ova istina vidjeti u novom zavjetu. Sin je božji propet, jer je u državi carevoj osnovao kraljestvo. Njegovo je kraljestvo bilo država u državi, pa je toga tobožnjega prestupka krivac bio sám sin božji, učiniv se kraljem te države u državi, i tako su njegov čin shvatili. Židovi su rekli Pilatu: tko se čini kraljem neprijatelj je cesaru. A kad ga je Pilat pitao, da-li je on kralj odgovori: Jest, kralj sam ja. Poslie toga priznanja odvedoše ga na razpinjanje. Jur u starom zavjetu bilo je navieštено, da je Bog uzdigao kraljestvo, koje ima ostati. I u novom zavjetu počimlje sin božji svoju prodiku riečmi: Činite pokoru, jer je nadošlo kraljestvo božje. On prodiče ovo kraljestvo skupu kršćenih, to biaše njegova zadaća, kô što i apostolâ. Gospodin kancelar carevine rekao je rezku, nebih htio rado reći, porugljivu rieč u gospodskoj kući, da je bilo uviek lukavih ljudi ili i svećenika, koji su tvrdili, da je njim volja božja bolje poznata, nego-li drugim ljudem, i za to da imaju pravo drugimi ljudmi vladati. Ja sam tu sama sebe pitao, da-li je on tu mislio na izreku sina božjega apostolom: Meni je sva vlast dana na nebu i na zemlji. Za to idite u vas sviet i naučajte sve narode krsteći jih u ime otca i sina i duha svetoga, i učite jih držati sve, što sam vam zapovjedio.

Stari Gerlach je pravo govorio, nit ga je u zastupničkoj kući tko pobijao, nego su gospoda liberalni zastupnici bili tako neliberalni te su na nepoćudnih im mjestih govora vikali: da netreba čitati, jer je starac od 79 godina svoju pamet podupirao obsežnijimi bilježkami. Do sada se je ravno dokazivalo, da crkva nije država u državi, paće u svietu kršćanskom moglo se je pravedno reći, da su države civilne u duhovnoj državi crkvi. Sada se pako mora reći, da je crkva država u državi, odkada država hoće da sama i jedina zapovieda, odkada neće da priznaje crkvi višega njezina izvora, odkada ona jedina sasvim po svojoj volji hoće da odmjeri medje crkvenoj i duhovnoj vlasti, i crkvene službenike traktira kano svoje sluge. Država kojoj su takovi nazori, nemože priznati crkvi podpune nezavisnosti i slobode, jer bi takova uvela najpogubniji dualisam, kako se je u gospodskoj kući izvolio izjaviti njemački kancelar Bismark. No naprama toj novoj theoriji nemože ni nesmije crkva pustiti svoja Bogom si dana i s vremenom stečena i priznana prava, već će braniti svoju slobodu, makar koliko liberalci vikali: da je ona država u državi.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni gospodin nadbiskup **Josip Mihalović** odputovao je iz Beča u Peštu, pa će se, kako čujemo, danas 1. Svibnja odanle u Zagreb vratiti.

Italija. Pišu bečkomu „Vaterlandu“ odavle, da je prošloga mjeseca na nekom sastanku izvolio ministar vanjskih posala Visconti Venosta izreći sljedeće puno znamenite rieči; „Za klerikalce netreba se brinuti ni u Italiji ni u Francezkoj. Nevriedno je političkoga sastanka baviti se njimi. Sve njihove prietnje sastoje se u tom, da govore o prstu božjem. **Toga se prsta, moja gospodo, ja nebojim.** Ja si netarem glave, obstoji-li Bog ili ne. Ja imam drugoga posla. Ja neimam njemu polagati račun o mojih djelih, nego mojoj savjesti, razumu, javnomu mnienju, poviesti. Želite-li znati, gospodo, što me tješi u težkoj službi, koju mi je povjerio kralj? To, što sve vlasti evropske rade po istom pravilu po kojem i mi. One se nebave Bogom. Diplomati neizušćuju toga imena nikad. Ako bi se komu izmaklo, morali bismo se smijati. Mi imamo važnijega posla: mir, rat, javni red, trgovinu, industriju, ravnovjesje, aliance. Sve to leži na našim ledjima. Bilo bi odviše od nas zahtievati, da se još brinemo za pitanja drugoga hipotetičkoga svieta, koga nije nitko vidio. Dočim su dakle sve vlasti o tom uvjerene, dopuštate vi, da vas muči pust strah, kako će se rimsko pitanje dovršiti. Ali rimsko je pitanje već riešeno: mi smo od 29. Rujna 1870. u Rimu, a iz visokih ste ustiju čuli: mi ostajemo u Rimu. Vlade, koje nisu papi nijednim prosvjedom u pomoć došle, kad je još sjedio na priestolu, zar će ga sada opet podignuti? Gospodo, ja opetujem, nepristoji se za vas, toga se bojati. Jedina pogibelj, koja nam prieti, jest socijalizam.“ — Ako i nije morda ministar tako rekao, on ipak tako misli.

Rim. Od 19. Travnja piše se „Germaniji“ iz Rima, da komuniste namjeravaju silom navaliti na vatikan. To je istina, da je vlada povećala straže oko vatikana i da

Digitized by Google

je vojnikom u kasarnah dala nalog, neka budu i noću obučeni. Pametni su ljudi takove posljedice davno već predvidjali, gledajuć, kako je vlada skupila u Rimu množinu propale svjetine, da joj pomaže u borbi proti papi; kako je vlada mirno gledala, kada su talijanski komunistički listovi blato bacali na posvećenu osobu namjestnika Isusova na zemlji. Komuniste oćutiše, da su dosti jaki za akciju, pa misle početi s vatikanom, ali će od tuda bez dvojbe preći na kvirinal. — Što se tiče bolesti svetoga otca, najnoviji su glasovi vrlo utješljivi, javljajući, da se je sveti otac posve već pridigao.

Paderborn. Gdje je sloge, tamo ima i nade za pobjedu. Njemački biskupi mogu pouzdano nadati se, da neće podleći u boju s protucrkvenim smierom vlade, kad njihov kler čvrsto uz njih stoji. Dà, mi smo uvjereni, da će poslje boja zaručnica Kristova, crkva u Njemačkoj, biti ljepša i sjajnija, jer će borbe i kušnje privući svećenstvo bliže k Isusu, jedinoj nadi u nevolji. Liep dokaz tomu podaše mladi svećenici, njih 19 na broju, koje je njihov biskup Konrad Martin 28. pr. mj. zaredio. Bivši zaredjeni predaše svomu biskupu adresu, koja je morala služiti na osobitu utjehu njegovu srcu. Spomenuv nevolje, koje pritišću katoličku crkvu u Njemačkoj, nastavljaju ovako: Upravo ta našoj crkvi prieteća pogibelj i ljubav k ovoj nam toli miloj, toli napadanoj i progonjenoj majci vuče nas jače i odlučnije nego prije k našemu, od Boga postavljenomu nadpastiru, koj je davno već podignuo glas svoj za slobodu crkve, da puni nade branimo pod njegovim vodstvom svetu stvar, kojoj se posvetismo. Vez ljubavi i vjernosti medju episkopatom, koj želi prekinuti tobožnji liberalizam svakojakimi makinacijami, taj vez postaje sve to čvršći te spaja tiesnije glavu i ude. Spojeni dakle s Vami, prečastni gospodine, u vjeri i ljubavi, koja je jača nego sve nevolje i ista smrt, izričemo Vam svi skupa ne samo istinsku sućut u žalosti, kojom napunjuje Vaše srce nevoljno stanje crkve, nego takodjer da smo spremni s Vami poći u boj za vjeru, istinu i pravo, za slobodu i neodvisnost crkve, da smo spremni u kršćanskoj umjenrosti odbijati svaku navalu na njezina božanska prava, kojih se nemože ni nesmije odreći, pak makar nas taj boj stajao vremenitih dobara, makar najvećih žrtava. Ni muke ni pogibelji, ni poruge i sramote neće slomiti hrabrosti naše, jer nas, sluge propetoga, nehrabri u boju nada plaće ili priznanja toga svieta, koj nezna cieniti trudova naših i žrtava, nego nas hrabri i potiče pogled na plaću i slavu u nebu, koja će po riečih apostola zapasti nas, koji s njim trpimo.

Ruska. „Germania“ reproducira članak Journal-a de Florence“ od 2. p. mj., kojim se dokazuje, da se ruska vlada približuje papinskoj stolici. Za razlog se tomu navodi, što se Francezka približuje Ruskoj, a tomu je opet nuždna posljedica približanje Ruske papinskoj stolici. Pripovieda se, da ruska carica putujući preko Rima nije se htjela tu zadržati niti je htjela primiti pripravljenih si počasti. Njezini komornici odpraviše municipaliste, vojnike i svirače, veleći, da carica spava, premda su isti komornici u isto vrieme k carici uveli službenoga diplomatičkoga agenta ruske vlade kod svete stolice, gospodina Kapnista, koj je, vele, carici predao pismo papino. — Ako se još k tomu uzme u obzir neobično poštovanje, koje je veleknez Nikola Konstantinović izkazivao papi za svoga boravljenja u Rimu prošle godine; ako se u obzir uzme često dopisivanje medju vatikanom i tajnim kabinetom carevim; ako se u obzir uzme, da je prošle godine više biskupa izabrano i namiešteno u Ruskoj i Poljskoj: ako se sve to u obzir uzme, smije se vjerovati, da se odnošaji medju kabinetom u Petrogradu i svetom stolicom spremaju postati onakovi, kakovi su bili godine 1836. za cara Nikole. — Nam se čini, da su to nade i utjehe, koje će težko tako brzo postati činom.

* *Statistika bečkih židova.* Na temelju brojenja naroda od 31. Prosinca 1869. donosi „Morgenpost“ zanimiva data o djelovanju bečkih židova. Židova je bilo one godine u Beču 40.230. Od tih bilo je državnih činovnika samo 15, dočim činovnika raznih banka 138. Znamenito je i to, da je bilo doktora medicine na broju 234, dočim ih je 490 učilo na sveučilištu medicinu. Zanimivo je i to, da ima Beč 54 židovskih predstavljača i predstavljačica. Najsjajnije zastupaju židovi — kano svagdje — trgovinu. Trgovaca bilo je 2351 a trgovkinja 68, 75 bankira mjeničara, 43 veletržca, 578 hauzirera, 680 trgovačkih agenta, 264 su radila na burzi, 1724 commis-a, 710 knjigovodja, 147 prodavalaca starina. Zanatom ih se — kao svagdje — malo bavi. Svih vrsti zanatnika ima samo 170, ovamo se broji 10 vlastnika raznih novina; a židovskih žurnalista ima u Beču 119! — Sve to prije tri godine.

** Kako umiju socijaliste govoriti o vjeri, tomu je dao primjer berlinski „Socialdemokrat“ slaveći rodjen dan Lassalea, koj je ljetos pao na veliki petak, ovako: Isus nazaretski jest mrtav. Lukavi popovi umili su iz njegova nauka izbrisati jednakost, bratinstvo i zajedničtvo posjeda. Ali što im hasni? Nauk je umro, ali će opet uzkrsnuti. I tako vičemo mi socijaliste kano pravi kršćani na 11. Travnja, neka zagrmi u ušiju svim lažcem i varalicam: Isus nazaretski je mrtav, živio Ferdinand Lassale!

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Gg. **Ferić** Alojs kapelan u Lukaču ide uslied dogovora sa župnikom za upravljatelja župe Sladojevačke. **Stipić** Matija ostaje upraviteljem župe u Brezovici, i **Miladin** Stjepan kano kap. u Starih Čičah. Premješteni su pako duhovni pomoćnici: **Vragović** Josip u Sela (Zagorje), **Kelečić** Mijo u Voloder, **Štoos** Nikola iz Volodera u Drnje, i **Ulses** Rudolf iz Drnja u Novigrad.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 19.] U Četvrtak, 8. Svibnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Biskup Ketteler i komunalne škole.

Kako je školsko pitanje i kod nas izišlo na površinu, bili smo prinuždeni i mi prošle godine razviti svoje misli o njem. Kako onda tako mislimo i danas. Razvivši jedanput svoje misli, nismo ih htjeli kašnje opetovati, jedino ako smo koga uglednika naveli da bude našim svjedokom. Milo nam je, što možemo danas o pitanju komunalnih i kod nas u Medjumurju djelomice već uvedenih školah priobćiti štiocem mnienje muža, poznata s naučnosti svoje, čije ime i glas dalje dopire nego glas istoga Dittesa *), rektora na bečkom pedagogiju. Mi priobćujemo misli učenoga biskupa tim radje, što on na liep i temeljit način pobija nastojanje onih, koji ili zlobni ili sliepi viču, da se imaju u školi razstaviti učitelj i svećenik, da ima svaki svoje polje neodvisno obradjivati. I kod nas se to stavlja kano postulat napredne škole, a biti će, ako podje za rukom, njezino razsulo. Občuvao nas dobri bog te nesreće.

Visoki pisac označuje u ljetošnjoj svojoj korizmenoj poslanici najprije komunalne škole ovako: „komunalne su škole onakove škole, u koje se primaju djeca bez razlike vjere i kamo se namieštaju učitelji takodjer bez razlike vjere. Sva djeca občine: katolička, protestantska, židovska, u podpunom bezvjerju uzrasla trpaju se u istu školu te se diele samo po znanju u različne razrede. Uz kršćanskoga učitelja može se u takovoj školi istim pravom namiestiti i židov i čovjek bez nikakve vjere. Od tuda sliedi već samo po sebi, da je glede religije u takovih školah protivan odnošaj ovomu u konfesionalnih školah. U konfesionalnoj je školi religija i to ne samo nauk nego i življenje po njem temelj svemu nauku i uzgoju. U komunalnoj se pako školi smatra vjera i religiozni život kano stvar, koja ide uz školu, te spada jedino na roditelje ili svećenike. Škola se za to nebrine, ona je bez konfesije, a buduć da nemože biti religije bez konfesije, zato je i bez religije. U komunalnoj se školi nesmije napraviti križ, jer bi to uvriedilo nekatoličku djecu i jer može biti učiteljem sad kršćanin sad židov sad bezvjernik. S toga se razloga ondje nesmije niti moliti, kako je to običaj u crkvi i obitelji. Tamo se nesmije govoriti o crkvi, o svetih sakramentih, o crkvenih svetkovinah i tako dalje. Sveto bo-

*) Dittes, čij „Grundriss“ su petrinjski pripravnici tako srećni te uče, poslao je ljetos novu knjigu „Lehrbuch der Psychologie“ u sviet. Mi nismo kasnili tu knjigu odmah si nabaviti, tà djela toli slavljenoga pedagoga nesmiju se prezirati. Ali iz toga smo se djela opet morali uvjeriti, da je on u glavi i srcu svom izbrisao svaki trag kršćanstva. Nemožemo ovdje u opazki te izreke dokazati na široko, dosti je napomenuti, da on uči: „da je duša sastavljena iz raznih elemenata,“ a tu tvrdnju dokazuje tim, što mi raznolike i različne predmete shvaćamo. Dapače Dittes se usudjuje danas tvrditi očito, da se duša u prostoru proteže „denn, pita on, wenn die Seele ohne alle Ausdehnung wäre, wie könnte sie zu den Vorstellungen des Räumlichen gelangen?“ Ako takovoj teoriji odgovara i moral, tomu se nitko neće čuditi. Duša mu je „iz elemenata sastavljena“ „proteže se u mjestu kano i drugo tielo“, koje čudo ako se od tuda izvodi: „da nemože niti čudoredna dobrota biti zasluga niti čudoredna zloća krivnja, nego je oboje samo udes.“ I tako se usudjuje učiti čovjek, glava zavoda, na kojem se pripravljaju uzgojitelji mladeži! Ili zar nezna Dittes, da je podrovao temelj svakomu uzgoju, kad veli da neima ni zasluge ni krivnje? K čemu dakle njegovi učitelji? Ili je može biti njihova zadaća učiti tek čitati i pisati? Ali onda neka negovore, da su oni uzgojitelji naroda; onda neka zahtieva Dittes, da se iz školskoga zakona izbriše, da je zadaća pučkih škola „sittlich religiöse Erziehung.“

Jao si školam, koje će prosvietljivati učenici takova učitelja, osobito ako su nježnije glavice, te primaju za svetu istinu svaki izrod njegove mašte.

Digitized by Google

žićno vrieme sa svimi svojimi utisci i blaženimi veselji za djetinje srce, korizmeno, uzkrsno vrieme sa svojimi bezkonačnimi alleluja, duhovi, tjelovo: sve to prolazi kraj komunalne škole, da se niti nespomene. Kano što su zidine komunalne škole prazne te nije na njih vidjeti križa niti koje svete slike, tako prolazi i ciela godina za kršćansku djecu prazna i bez radosti. Svećenik, koj može najviše djelovati na srce djetinsko, on neima upliva na komunalnu školu. A jer svećenik zastupa roditeljske interese, zato ga neimaju niti roditelji na svoju vlastitu djecu. Sve, što su djeca u dobrih obiteljih primila vjere od oca, majke, braće; sva blažena i sveta čustva i veselja: svega je toga diete u komunalnoj školi lišeno za sve godine, koje mora tamo sprovesti. Koliko puti otvori školska vrata, toliko puti dolazi diete u drugi sviet nego je onaj, u kojem žive kod kuće kod roditelja. Ono što je vrlim i dobrim roditeljem u kući i obitelji glavna stvar, sve to vidi diete da se u školi smatra za stvar neznatnu, nikakve vriednosti, kada učitelj nikad o njoj niti negovori, nikada je niti nespominje.

Nehasni tješiti se nadom, da će dobar i pobožan učitelj svojim uplivom zapriečiti takove posljedice Jer što sam ja o komunalnoj školi rekao, toga nemože niti najbolji učitelj zapriečiti pa makar ga kako bolilo. On nesmije u nikakovoj zgodi pustiti, da provale njegva religiozna čustva, jer bi tim mogao dati djeci druge konfesije povoda tužbam. Zato mora i najpobožniji učitelj o vjeri uvjek šutiti te s djecom tako postupati, kano da neima nikakve vjere, nikakve crkve, ni Krista. — Govore neki, da to nije istina, da je komunalna škola do duše bez konfesije, ali da nije bez religije. Zato oni i govore o nekakvu obćenitom religioznom nauku, koj nesmije biti konfesionalan; govore o nekakvu školskom morâlu, koj je dovoljan, da se diete u školi uzgoji ćudorednim i dobrim čovjekom. Ali to su sve same varke. Predstavite si školu, u kojoj su sakupljena katolička, protestantska, židovska djeca. Koju će obćenitu religiju ovdje učitelj predavati? Ob istinah katoličke crkve, kojih nevjeruju protestanti, nesmije govoriti, toga nebi trpili protestantski roditelji i njihova djeca Zatim nesmije govoriti ob istinah, koje se protežu na Isusa Krista i njegovo odkupljenje, to bi uvriedilo židovsku djecu. No budući da ide ludost ljudska, kako sveto pismo uči, tako daleko, te istoga boga direktno taji, ili barem pojam o njem tako izvraća, da mnogi prosvietljenjaci nepriznavaju drugoga boga nego idol, koj su si sami stvorili, to bi moglo napokon i do toga doći, da nebi učitelj smio niti o bogu govoriti, da neuvriedi uho onakove djece, koja polaze od bezbožnih roditelja. To je ona obćenita religija komunalnih škola.

Što se pako tiče obćenitoga školskoga morâla, koj se tamo predaje, to stoji s njim upravo ko što i s obćenitom religijom. Sva poviest poganstva prije dolaza Isusova dokazuje na najstrašniji način, koja je vriednost obćenite religije i obćenitoga morâla za uzgoj čovjeka. Istina je, i bez objave leži u naravi čovječjoj sposobnost spoznati boga i najglavnije dužnosti prama njemu. Ali budući da ljudi nisu više htjeli božanskoga pisma čitati u svojoj duši, zato je bog zapovjedi svoje i objavu napisao na kamenite ploče. A kad nisu niti te ploče bile dovoljne, dao nam je napokon po svojem jedinorodjenom sinu nadnaravno svjetlo i nadnaravnu silu, da se izvinemo iz kala poganskoga. Kano što nije mogla obćenita vjera i obćenit moral osloboditi pogana od dubokoga pada i strašne propasti, tako neće moći izbaviti niti nas niti djece naše

Ista je vriednost i onih prigovora, da umno naobraženje čini djecu ćudorednom; da se vjera nemože složiti s znanjem, i da se s toga mora škola tek znanjem, a crkva vjerom baviti; napokon da se čovjek onda istom mora upoznati s dogmom, kad je već iz škole izstupio. Koliko može za ćudorednost um bez vjere, to nam je dokazalo poganstvo punih četiri hiljada godina, to nam dokazuje svakidanje izkustvo kod tolikih ljudi, koji u prkos veliku naobraženju padaju u blato najružnije nećudorednosti. A da se znanje nemože složiti s vjerom, to je tvrdnja, koju je crkva kano bludnju zabacila, tvrdnja, koju oni samo izušćuju, koji su radi bezvjerja svoga izgubili svaki pojam o vjeri. To valja i o trećoj tvrdnji, da se onda istom ima diete upoznati s dogmom, kad izstupi iz škole. I to može onaj samo tvrditi, tko je izgubio svaku vjeru u objavu božju. Tko pako vjeruje, da se je sam bog u svojem sinu ljudem objavio, taj mora biti osvjedočen, da se taj nebeski nauk nemože nikada dosti rano djeci priobćiti. O tih školah možemo reći, što je spasitelj rekao o graditelju, koj na piesku gradi S svojom obćenitom religijom, obćenitim moralom grade one svu budućnost djeteta na piesku. Kad ostavi škole, kad se izmakne nadzoru roditelja, dosti je, da jedanput udari vjetar, i srušiti će se sva zgrada krieposti i diete će ležati u naručaju svojih strasti. To je komunalna škola, u podpunom smislu bezvjerna škola.

Dalje dokazuje učeni pisac, da komunalne škole razoruju kršćanski uzgoj. U školi su, veli on, nauk i uzgoj tako tiesno spojeni

Digitized by Google

te se nemogu jedan od drugoga odlučiti. Svaki nauk doprinosi ujedno i k uzgoju. To leži u naravi djeteta, komu se bujno razvijaju sve njegove sile. U školi se neuči diete samo čitati, pisati i računati, nego se uči i dobro ili zlo živjeti; zasadjuje si načela, po kojih će kašnje urediti si život; prisvaja si dobre ili zle navike, koje će skoro postati njegovom drugom naravlju. Kako štetan mora dakle biti upliv komunalne škole na kršćanski uzgoj! Nadalje kršćanski uzgoj crpi najjača i najbolja sredstva iz Isusa, iz kršćanske vjere, kršćanskih dužnosti, milosti, sakramenata. Ova živa vrela za uzgoj djeteta podpuno su komunalnoj školi začepljena. Što bog spotiče u starom zakonu svomu puku, da su ostavili vrelo žive vode te si kopali bare, u kojih se nemože voda držati, to se može u pravom smislu reći i o komunalnoj školi. Svi božanski izvori, koje nam pruža Isus, da si uzgojimo djecu pobožnu, dobru i po tom nekoć srećnu, svi ti izvori presušeni su za komunalnu školu. Tu su samo bare, to jest sredstva, koja su ljudi pronašli.

A kojimi će sredstvi komunalna škola nadomjestiti ona silna i divna sredstva kršćanskoga uzgoja? Ona neima ništa drugo nego onaj svoj školski moral, za koj smo malo prije rekli, da nije vrstan učiniti čovjeka u istinu dobrim.

Osim toga razara komunalna škola kršćanski uzgoj i tim, što neodnosi predmeta, koje uči, na boga, Isusa, vjeru, kako to biva u konfesionalnoj. Kano što su sve stvari najtjesnije spojene s bogom tim, što ih je stvorio, što ih uzdržava, vodi, ravna: tako mora i dobra pouka činiti diete pozornim na ovaj savez s bogom Pravi učitelj odnosi sve na boga, a tim se diete nauči boga u svem spoznavati, ljubiti ga te mu služiti. O kako je takovo naučanje liepo! Kako hasni djetetu, a kako usrećuje učitelja! Kako se bujno i krjepko razvija sjeme istine i krieposti, koje je bog postavio u um i srce djece, da ih njeguju i razvijaju dobri roditelji, učitelji, svećenici! Djetečja duša, u kojoj ovo nebesko sjeme svaki dan bolje napreduje, pravi je raj, pun cvieća, a vrtlar u tom raju, koj pun ljubavi oko cvieća nastoji, to su dobri roditelji, dobri učitelji i dobri svećenici. Komunalna škola ne samo nečini ništa takova, nego ona djeluje baš protivno. Kano što konfesionalna škola sve upotrebljuje, da podigne dušu djeteta k bogu, da upravi pogled njegov i srce prama nebu: tako postupa komunalna škola sa svimi predmeti tako, kano da neima boga ni Isusa, te ona priuča diete na to, da sve stvari na zemlji smatra kano odieljene od boga, nestojeće s njim u nikakvu savezu. Na taj pako način postaje komunalna škola i proti volji učiteljevoj prava škola bezbožnosti; jer vjera stoji u tom, da se diete na taj savez pripravlja, a nereligiozni, bezbožni uzgoj u tom, da se diete priuča smatrati sebe i stvari toga svieta bez saveza s bogom. Ako se pako diete priuča toliko godina slušati u školi o tolikih stvarih i predmetih bez njihova saveza s bogom, to mora napokon doći do toga, da cieli sviet smatra kano nerazumno živinče, koje u stvorovih neupoznaje stvoritelja. Ako pako komunalna škola već sama po sebi uništuje religiozni uzgoj, što će istom biti, ako je učitelj čovjek bez vjere? Komunalna škola nepita, kakove je učitelj vjere nego samo, zna-li što, i kako je položio izpit. Do sada su roditelji posve sigurno znali, po kojih se načelih njihova djeca u školi uzgajaju, to su bila načela vjere, načela, po kojih su i roditelji kod kuće djecu uzgajali, načela, po kojih su i oni od svojih roditelja bili uzgojeni i za koje ih je izkustvo njihova života naučilo, koliko vriede. To sve odpada u komunalnoj školi, pak ako zovnete učitelja na račun radi njegovih zlih načela, reći će vam, da to na vas nespada, da on ima pravo učiti po svojem uvjerenju.

Komunalne škole protive se na dalje umu i naravi djeteta. Mnogi se tješe mišlju, da se neće iz komunalne škole nauk vjere posve izključiti, jer i za njega će biti kano što za druge predmete posebne ure opredieljene. Religiji se samo zabranjuje uplivati na školu, u ostalom je crkvi prosto u opredieljeno za to vrieme djecu točno poučiti u vjeri. No osim onoga, što sam o tom gore rekao, ljudi koji se takovom nadom tješe, pokazuje, da nepoznaju narave djeteta. Diete ima raznih duševnih sila i sposobnosti, ali te sile nisu bitno razlučene, nego one skupa sačinjavaju jednu, nerazdjelivu duševnu narav djeteta. Nemožemo dakle njegovih sila razdieliti i razstaviti te jednu dati roditeljem, drugu svećeniku, treću učitelju, da ih uzgoje i oplemene, a zatim ih opet sastaviti i sjediniti u jednoga čovjeka. Nemožemo jednu čest djeteta uzgojiti pobožno i bogobojno, a drugu samo za sviet i svjetovne potreboće, te iz toga napokon stvoriti dobra kršćanina. Tako se radi s makinami, koje se mogu po volji razstaviti i opet sastaviti, ali s čovjekom se nemože tako. Djeci, koja veći i najljepši diel mladosti svoje u školi preborave bez svakoga obzira na vjeru: takovoj se djeci nemože u nekoliko sati uliti živa vjera u srce niti se nemogu na-

*

Digitized by Google

vesti na kršćanski život. Duša njihova gubi u školi, gdje su prekinuti svi odnošaji na boga, malo po malo sve sposobnosti za nadnaravne stvari; njihova će se volja sve to više odvrnuti od boga i navrnuti k stvarim toga svieta, o kojih jedino slušaju u školi. Kako će onda moći ono nekoliko sati za vjeru navrnuti ovakove, samo u svjetovne stvari zadubene duše, k bogu i Isusu? Vidi se od tuda, da komunalna škola povrjedjuje i interese kršćanske obitelji. Ona nije samo, kako su rekli njemački biskupi na zadnjem svojem sastanku na grobu sv. Bonifacija, protucrkva ona je i protuobitelj.

Vrlo liepo pokazuje biskup kako komunalna škola povrjedjuje i čast učitelja. „Sasvim je drugo, veli on, učitelj u konfesionalnoj školi nego učitelj u komunalnoj školi. Što je kršćanski učitelj u konfesionalnoj školi izriče tako liepo pobožni Overberg veleći: Ja sam učitelj, to znači, ja imam službu, koja je najčastnija i najvažnija na zemlji. Jer koja služba može biti častnija i važnija nego: „biti učitelj istine i krjeposti tolikim neznajućim“, „biti namjestnik tolikih roditelja“, „duhovni otac toliko djece“, „vidljivi angjeo čuvar djece božje“, „čuvar ciene krvi Isusove“, „stražar hrama duha svetoga“, „vodja toliko putnika na njihovu putu k ocu nebeskomu.“ Tolika je vriednost učitelju u svjetlu vjere! Tako misli vjerni učitelj o sebi i zvanju svojem! Tu vriednost priznaju u njem i poštuju: svećenik, koj s njim u školi radi, roditelji i djeca. Kakovu utjehu, kakovu jakost i plemenitu radost pružaju učitelju u njegovu mučnom radu ove kršćanske ideje! Ovu vriednost, ove na rad potičuće ideje otima učitelju komunalna škola. Učitelj dakle, koj nije ujedno i učitelj vjere, koj nesmatra djecu svoju u svjetlu vjere, koga djeca nesmatraju i neštuju u istom svjetlu, takov učitelj gubi neizmjerno mnogo. On gubi bogom mu podanu višu misiju; on gubi onaj viši auktoritet, po kojem pred djecom zastupa boga, kršćanskoga oca i majku; on gubi takodjer sve one milosti, koje teku iz crkve na njega kano suradnika u vinogradu Gospodovu. Tako pada on te postaje samo prosti instruktor, meštar, koj se podvrgava vrlo mučnu i čestoput nezahvalnu poslu jedino za nagradu, koju mu pruža ovaj sviet.

Na svršetku izričemo našu vruću želju, neka ove istinite iz plemenita srca učenoga biskupa potekle rieči čitaju i razmišljaju svećenici i učitelji naši, neka se osvjedoče, da nije mudro povoditi se za svim što se vidi drugdje, makar i kod naprednijih naroda. Kano što bi ludo radio, tko bi mislio, da si mora prisvojiti sve vlastitosti čovjeka, koj inače znanjem svojim visoko stoji nad njim: tako bi nemudro radio i narod, koj bi hotio prihvatiti sve što na drugom, makar kako naprednijem, narodu vidi. I mi imamo već komunalnih škola — u Medjumurju — žaleći to želimo, da im se nepomnoža broj.

Mormonstvo.

Početkom Travnja o. g. razneo se po novinah glas, da je Brigham Young, mormonski poglavica svoj položaj ostavio. On da je nakanio izseliti se u Arizonu, i svoj znamenit imetak razdielit med svoje žene i djecu. Njegov primjer da će po svoj prilici slieditи i drugi znamenitiji mormonci, i tako da se mormonsko pitanje može riešenim smatrati. U isto vrieme čulo se je, kan da se mormonci kane naseliti u Palaestini. S toga povoda pisalo se o mormoncih mnogo po novinah, pa ćemo i mi o njih nješta reći. Mormonci su naime u Americi nekakva sljedba religiozna, mističko pietistička, koja bi htela biti kršćanska, a spaja u sebi i njeke starozavjetne elemente. Najpoznatije jest to, da u njih vlada mnogoženstvo, čega radi ih je stala u najnovije vrieme progoniti vlada sjevero-američke republike; pa će to bez dvojbe biti glavni razlog Brighamu Youngu, da ostavi dosadanju postojbinu.

Mormoncem ili „svetim kašnjih dana crkve Kristove“ početnik je Joë Smith. On stade pripoviedati, da mu je 27. Rujna 1827. božji angjeo predao ploču od kova, na kojoj biaše urezan životopis židovskoga patriarke Lehija, koj se je u vrieme kralja Sedekije iz Jerusalema izselio te poslie duga putovanja u Ameriku dospio. I njim da se je Krst ukazao i evangjelje prodikao, pa kad je s vremenom u njihovoj državi propao strah božji i pobožnost, onda je Mormon pobožan kršćanin to opet uredio. Vidjenje ovoga sanjara sbilja postade temeljem jednoj sljedbi. Netreba da razlažemo načela njezina, vidjet će se dosta malo niže iz onoga, što o mormonskom proroku pripovieda baron Hübner. Početnik sljedbe bi ubijen god. 1844. u tamnici. Na njegovo mjesto stupi tesar Brigham Young, pod čijim se vodstvom mormonci iz države Illinois izseliše, te poslie duga putovanja, slična židovskomu izseljenju iz Egypta, dospješe u obećanu zemlju Utah, te se na obalah Slanoga jezera nastaniše. Utah spadaše još onda pod Mexico; no god. 1850. dodje pod sjevero-američku republiku, i Brigham Young dobi čast gouverneura, koju je do god. 1857. obavljao. On razposla misionare za svoju sljedbu, samo u englezkih velikih gradovih podje za rukom skupiti sljedbenika, i to od najnižih proletaraca. Primamilo ih to, da će uz malen trud u obećanoj zemlji vrlo udobno živjeti, i mnogoženstvo. Za put dobiše dovoljno novaca. Tako se sabralo takovih svetaca preko sto tisuća. Oni su pustaru pretvorili u krasan raj. Moglo bi se čudno činiti, kako je to mogao s onakovimi ljudmi izvesti Brigham Young. Tajna

Digitized by Google

leži ponajpače u financijalnih odnošajih njihova predsjednika naprama ostalim mormoncem. Svi skoro biahu njegovi dužnici, jer im je dao zemlju i potrebite orudje. Otići nemogaše nitko dok neplati dugova, a tko bi i izplatio te htio prodati svoju imovinu nije mogao, jer nebiaše kupca. Sve više časti imahu samo amerikanci, premda su tri četvrtine svih mormonaca bili evropejci. Brigham Young imadjaše takodjer dobro disciplinirano vojničtvo, pa je takodjer svu zemlju izprepleo telegrafi. Napokon do prije tri godine, dok nije sagradjena željeznica od Chicaga u San Francisco biaše Utah kano kakova od ostaloga svieta odsječena tamnica. Osoba takodjer Brighama Younga morala je po opisu Hübnerovu silno imponirati. Tako on znadijaše sve uzdržati u pokornosti, i od one zemlje izvaditi za sebe neizmjerno blago, koje mu računaju na 15 milijuna dolara. Sada se je poslie sagradjenja rečene željeznice dakako sve znamenito promienilo. „Pogani“ se naseliše medju svetce, dodjoše u zemlju uredni sudovi, volja Youngova neodlučuje više svega. Za to se je odlučio ukloniti.

Brigham Younga posjetio je u Lipnja god. 1871. baron Hübner. On to sam opisuje u svojem djelu: „Promenade autour du monde“ što ga nedavna izda u Parizu. On ode, jednoga dana u stan predsjednikov. Na putu pridružiše mu se njeki „biskupi i starješine.“ Najugledniji medju njimi biaše George Smith, koj je odmah za predsjednikom, i koj mu je kod glasovitoga exodusa u Novi Jerusalem od osobite pomoći bio. Na brzo dodje povorka do stana predsjednikova, ogradjena visokim zidom, sastavljena od više kuća, u kojih žene predsjednikove sa svojom djecom stanuju. Mi stupismo u dvoranu za razgovor, jednostavno uredjenu i urešenu slikami dvanaest mormonskih apostola. Na odličnom mjestu stajaše slika Joë Smitha (početnika sljedbe). Tajnik i zet predsjednikov, malen kosmat čovjek ponudi nam stolice i poče na glas stavljati mi pitanja medju stranci obična. Dok sam odgovarao, činilo mi se, da sam za sobom kroz jedna malo otvorena vrata osjetio nekakvu sjenu. Tako prodje 20 minuta. Razgovor, u koj se svi prisutni umješaše, nezapinje, al se nekaže predsjednik. Ja se dignem, veleći: gospodin je Young za poslom, i ja ga imam. Neimam mu ništa kazati, hotio sam ga vidjeti, no i to ostavljam. Čekaju me u tvrdji Douglas. U taj par otvore se vrata i Brigham Young stupi na prag. Biaše brižno obučen i počešljan. Za nekoliko časova gledaše me mučeć, na to mi se primaknu svečanim načinom, i mahnu rukom na svoje, koji mu se duboko klanjahu. Imaše na glavi klobuk, no ga brzo skinu, kad opazi da sam se i ja pokrio, pa mi do sebe ponudi naslonjač. Biskupi i starješine posjedaše od strahopočitanja dalje. Na mig gospodarov pročita tajnik na glas moje uvodno pismo.

Sad se započe razgovor, koj trajaše čitavu uru. Ja si odmah poslie povratka u gostionu pobilježih poglavite točke, pa se začudih, koliko me je muke stalo, da ma jednu pametnu misao izvadim iz ove mjese od sentenciosnih smetenih i banalnih frasa. Sviet je reče Young pun predsuda, nad nje se uznosi jedino čovjek, koj je od Boga obdaren milošću. Bog pako daje svoju milost njekim izabranim. Što oni uče, to je istina, jer oni govore i rade po nadahnuću. Vjera i rad, u tom je naša zadaća. Svrha je religiji zle dobrimi, a dobre boljimi stvoriti. Čitajte knjigu mormonicu, prevedena je u sve jezike. U njoj ćete naći našu poviest. Prvi su mormonci došli u Ameriku za kralja Salamona, posljednji 600 godina prije našega spasitelja. Danas teku ovamo sa svih strana. Doć će vrieme, kad će se po svoj zemlji razširiti. Kad mu rekoh, da mi se čini, da on ima svu svjetsku i duhovnu vlast, odvrati mi živahno: Varate se, mormonac je slobodan. Sve se čini na temelju kompromisa medju pristajućimi strankami ili ždriebom. Ja se nebojim željeznica, kako njeki misle. Mi nismo za to ostavili Nauvoo (svoju prijašnju postojbinu), da nedodjemo u doticaj s pogani. Mi se izselismo, jer nas protjeraše. Ja ga napadoh porad mnogoženstva. U Europi rekoh poznato je Vaše ime. Priznavaju Vašu energiju, kojom umijete svoju volju nametnuti učenikom, i od pustare stvarate krasan vrt. Ali Vam nemogu zatajiti, da je ondje vika proti mnogoženstvu. kojemu ste i sam odan, i koje ste uveli u svoju obćinu. Obćenito misle, da je to poniženje ženskoga spola i sramota našega stoljeća. Ovdje se u slušateljstvu javi muklo mrmljanje. Predsjednik se strese, al se uzdrža. Za nekoliko časova reče vrlo tihim glasom i prezirnim podsmjehom: predsuda, predsuda, predsuda. Mi imamo primiera, velikih primiera: patriarke. Za što bi danas bilo prokleto, što tada biaše Bogu ugodno? Na to započe razlagati theoriju za mene novu, žaleć što ljudi neidu za primjerom životinja, i govoreć o spolnom odnošaju smeteno i opet tolikom reservom u izrazih, da mi ne biaše moguće uviek shvatiti smisla, napokon dodje do zaključka, da je mnogoženstvo jedino uspješno sredstvo proti socialnomu zlu prostitucije. „U ostalom ja radim i učim po naročitoj zapoviedi božjoj.“ Kad se digoh, uze me za ruke, pritegnu k sebi i izmrmlja zaklapajuć oći: Benediction Benediction Benediction, Luck Luck Luck (blagoslov i sreća).

Brigham Young rodjen u državi Vermont, upravo je sada (1871) navršio svoju sedamdesetu godinu, ali bi čovjek rekao, da je mnogo mladji. On je viši od srednje visine, drži se jako ravno i čini se da je vrlo zdrav. Rudasta tamno plava kosa i bieli dobro gojeni zalizci okružuju mu glavu, koja počiva na širokih ramenih. Njegove nemirne oči pokazuju prije finoću nego-li razumnost, njegova usta kažu putenost, a nerazmjerno velik podbradak snagu, skoro bih rekao okrutnost. Sve u svem on je lik, koj pokazuje neobično biće. Njegovo držanje nije sympatično. fali mu jednostavnost, pače vidi se da se prečinja. Sad svečan, sad opet familiaran, sad sveto govoreć sad opet se šaleć, sad strog sad sladak, nezaboravlja Young ni za čas da proroka igra. Kad hoće da izreče kakvu sentenciosnu frasu, nagne čelo, načini se

Digitized by Google

veličanstven i upre oči na zemlju. On govori polagano zapoviedajućim glasom i s dugimi stankami. Onda naglo digne glavu, baci ju natrag i pokaže svoje široke oštre zube, dočim njeki zloban podsmjeh titra oko mesnatih ustna. Zatvori oči i spusti glas. Tako kad se šali. Ja izpoviedam da me ovi njegovi napadaji od radosti nisu baš zanieli. U ovih naglih prelazih od uzvišena k nizku ima nješto grubo teatralna; ali se dade slutiti, da upravo ovakove theatralnosti silno djeluju na neizobraženo pučanstvo, koje dade sa sobom lasno kretati. Tako sam i opazio, da su „biskupi i starješine“ upravo u ovakovih trenutcih bili zaneseni, ili se barem tako pričinjali.

Brigham Young ima sada 16 žena, bez drugih 16, koje se zovu sealed. Ove se posljednje ufaju, da će u vječnosti ono postati što sada nisu, prave žene prorokove. One prve stanuju u njegovoj residenciji u posebnih prostorijah. One da se uzdržavaju djelom, jedu kod zajedničkoga stola, te su pod skroz bureaukratičnom upravom i kontrolom. Grbavi zet predsjednikov bavi se tim poslom. Predsjednik ima 48 glava djece nebrojeć onu, koja su umrla. Najmladje mu je staro pet mjeseci. Jednoga dana prolazaše ulicom. Potukla se dva dječka i on morade posredovati i jednoga od njih svojom batinom ošinuti. Poslie toga zapita ga: čij si ti sin? a dječko odgovori: ja sam sin predsjednika Younga. I sbilja biaše jedan od 48. —

To je dakle slika predsjednika mormonskoga. Čitaoci mogli su sami razumjeti, da on hoće da igra Mosesa i Salomona zajedno. Lud sviet, koj se tako dade varati. Ali ovo su posljedice, kad se pustim racionalismom hoće ljudskomu rodu da otme prava Kristova religija; ljudi onda i nohotice traže, da nagonu religiosnomu, koj im je u naravi, zadovolje, te padaju u svakojake bludnje i u ruke lukavim varalicam.

Dopis.

Iz Bosne. Neretva, pokrajina na jugu Bosne, dobila je to ime od rieke Neretve, što protiče kroz Konjic i Mostar te se najzad izlieva u jadransko more. U Neretvi je tlo dosti plodno: svaka vrst žita uspieva dobro, no najveću korist donosi Neretvljanom ipak loza. U Konjicu, gradu od starine slavnom, držali su se za vrieme bosanskih kraljeva mnogo puti sabori; znamenit je i most prieko Neretve, jer ga sagradiše stari Rimljani, a danas se još čovjeku čini, da je skoro načinjen, tako se je dobro uzdržao. U Konjicu bijaše samostan franjevaca, ali ga razoriše godine 1524. Turci, a kašnje se nikad više nesagradi. Spomenute su godine turski mudiri i paše izturčili mnogo kršćana, zašto se i danas u Neretvi turkinje nekriju kano na drugih mjestih te nose isto odielo kano što i kršćanke. Do godine 1820. nije imao u Neretvi župnik svoga stana nego je bio slan iz samostana kreševskoga, da vrši službu jadnim kršćanom. No kada su se počeli umnožavati kršćani u Neretvi, uvidiše starješine, da moraju imati svoga župnika, jer je Krešovo osam sati udaljeno od Neretve i to preko planine, da se u zimi radi velika sniega nemože ni prieći. Zato kupiše fr. Ilija Ostoić i fr. Andrija Kujundžić jedno mjestance u Podhumu od karafil — paše, turčina iz Sarajeva. Metef turski, to jest učionica za djecu, postane stanom župničkim, u kojem se je i služba božja vršila. U ono je vrieme bila župa Neretve 16 sati u duljini i 8 u širini, nemogući toliko posla podnositi župnici, dobiše od provincije, da se sela prieko rieke odciepe od Neretve te je fr. Mijo Kobačić sazidao 1838. u Zaslivju župničku kućn i bio ondje župnikom do svoje smrti 1843. Ali vratimo se na staro mjesto Podhum. U onoj maloj kućici stanovali su župnici do godine 1850. Te je godine fr. Ivo Juričić kućicu razširio, da je imala 18 aršina duljine a 16 širine. Ali da mogu župljani na suhu slušati svetu misu, pozva 1864. fr. Stjepan Ljubić prve ljude te učini s njimi vieće, da grade crkvu. Starješine pristanu, no neimajući za gradjenje crkve carskoga fermana, poče graditi crkvu uz kuću, oborivši dvie sobe, produlji 10 aršina u duljinu te načini unutra oltar. Godine 1870. posta župnikom fr. Angjeo Šunjić. Videći, da nije pristojno, da bude u istoj kući stan župnikov i crkva, naložiše mu starješine po dogovoru s biskupom fr. Paskalom Vuičićem, da staru kuću okrene u crkvu, a za se sagradi na drugom mjestu stan. On je odmah počeo spremati gradju, a godine 1872. uvede majstore i oni dovršiše svoj posao u Rujnu prošle godine. Župljani su mu marljivo pomagali: vukli japiju, nosili kamen i kreč, ali novca neimaju, turska globa odnese im sve. Do sada je potrošeno 200 dukata a od puka je sakupljeno samo 70 dukata, ostalo je župnik od svojih prijatelja uzeo u zajam. A crkva je još gola, neima nikakva nakita, neima ni crkvenoga odiela. Kad bi se koj ljubitelj našega naroda našao te nam u Sarajevo poslao ili košulju ili kazulu ili što druga za službu potrebna, mi bi mu bili zahvalni, a naš dobri no siromašni puk molio bi se za njega Bogu.

Viestnik.

Zagreb. Preuzv. gospodinu nadbiskupu Josipu Mihaloviću čestitao je njegov prvostolni kaptol na sjajnoj kraljevskoj milosti, koja ga odlikova velikim krstom reda Leopoldova. U radosti i odanosti prvostolnoga kaptola zrcalila se je takodjer živa radost i smierna odanost cielokupnoga diecesanskoga svećenstva. Dolažahu i dostojanstvenici svih kategorija i čitave korporacije čestitat Nj. preuzvišenosti, i vojnička glasba sviraše mu na počast. Svi su se kano natjecali. Bog samo dragi potvrdio dragocieno zdravlje Nj. preuzvišenosti i otvorio puteve Njegovomu plemenitomu srcu, ta radost i to natjecanje neće bit samo od danas do sutra.

Digitized by Google

— Njegova preuzvišenost morala je odgoditi na neizvjestno vrieme dieljenje sakramenta potvrde u kotarih belečkom, bednjanskom i krapinskom porad zaražnih bolesti vladajućih medju pukom, naročito djecom rečenih kotara. U mjesto toga ode nadbiskup, premda nije najzdraviji, 7. o. mj. u Budim-Peštu porad regnikolarnih dogovora. Ti će dogovori svakako sada nekamo pući. Njeg. preuzvišenost neostavlja do kraja u tom poslu svoga plemenitoga nastojanja.

— Iz Varaždina dobismo sljedeći dopis: „Dne 30. Travnja kucnu u neobičajni čas mrtvo zvono iz tiesnog tornja, te svojim glasom naviesti stanovnikom grada Varaždina, da je velečastni o. Fidelis Šplajt, kapucin rodjen iz župe Varašd. Topličke u Gospodinu umro. — Bijaše on za života svoga uzor redovnika, osobito je kao odgojitelj samostanske mladeži pokazao izvanrednu vještinu. — Uz strogi život tiesne svoje sobice doživio je visoku dobu 90 god. starosti, 73 samostanskog života, a 67 misničtva.“ —

Ugarska. Jegarski nadbiskup Bartakovics, kako se iz Jegra hvale, kupio je za ondješnji musej jednu sbirku starina za 4000 for., a i 2000 dao za priredjenje prostorija. Isto tako da je kupio sbirku slika vriednu do 35.000.

Beč. U reichsrathskoj delegaciji biaše interpeliran minister Andrassy 28. p. m. da se izjavi glede novoga popunjenja sv. stolice, koje se može do skora očekivati, a napose glede veta, što pripada Nj. Veličanstvu kod izbora pape. Andrassy odgovori interpelantu, da nedolikuje razpravljat o toj stvari, kad je papa živ i zdravlje mu okreće na bolje; no on da nije nakan svjetovati Nj. veličanstvu, da pusti koje od svojih prava.

Češka. U Pragu se je ustrojilo družtvo svećenika, kojemu je zadaća poboljšati kukavan položaj izsluženih ili nemoćnih svećenika. To će se družtvo protezati cielom Českom, te čim pristupi 60 članova, početi će djelovati. Svećenici, koji će htjeti biti članovi toga družtva, plaćati će do svoje 30. godine dva, od 30. do 40. četiri, od 40. do 50. šest, od 50. do 60. osam, a od 60 dalje deset percenta svojih godišnjih dohodaka. Svećenici, koji pristupe k družtvu godine 1873., dobiti će već za pet godina, ako onemognu, godišnju podporu; kašnji članovi za sedam ili deset godina. Pravila su od poglavarstva potvrdjena te će skoro izaći tiskom. — Nebismo-li i mi počeli na što slična misliti?

— Duhovnih blagdana otvorit će se svečano u Pragu ruska crkva. K svečanosti da će doći množina ruskih gostova.

Njemačka. Od 28. Trav. do 2. Svib. viećali su u Fuldi pod predsjedničtvom nadbiskupa kolonjskoga pruski biskupi. Na početku i na kraju pomoliše se na grobu sv. Bonifacija. Resultat je dosad nepoznat. Koliko naslućuju pruske katoličke novine, oni će naprama nasilju državnom ne popustiti, nego se odvažno oprieti.

— Prigodom otvorenja biskupskih viećanja u Fuldi donosi „Germania“ na čelu lista od 29. pr. mj. sljedeće pravim kršćanskim duhom dišuće rieči: „U krypti častne katedrale u Fuldi sastaste se vi pastiri opet, da pred ostanci prvoga vašega primasa izprosite blagoslov božji za viećanja, kojimi ćete se baviti. Taj put ćete se baviti viećanji od historičke važnosti. Planuo je rat tako načelan i obćenit, da ga nepozna poviest; rat medju starom nepromienljivom crkvom i modernom državom. „Sve ću ti to dati, govori država crkvi, ako pred mene padneš te mi se pokloniš.“ Ali u prvom samo redu radi se u tom boju o pitanju gospodovanja, zadnji cilj, za kojim ide u modernoj državi utjelovljeni liberalizam, jest podpuno uništenje crkve. To neće dakako poći za rukom. Ali da se postigne, dati će si protivnici mnogo truda, a prama tomu će se s protivne strane zahtievati golemih žrtava. Ali bilo kako mu drago — žrtve će se prinesti. Samo jedna rieč od vas, koji ste sakupljeni u gradu svetoga Bonifacija, i učiniti će se, što nam reknete. Mnogo se je imao nekoć boriti sveti Bonifacij s poganstvom, skoro sve stupnje progonstva morao je on s učenici svojimi podnieti — ali ipak je crkva pobiedila u njemačkoj domovini. Tako će i na vas i privrženicih vaših moderno poganstvo pokušati sve vrsti progona, ali i tu će doći dan, kad će se viekom sjajno sunce kršćanstva osloboditi prolaznih oblaka poganstva i židovstva.“ — I mi stavljamo puno nade u dogovaranje živom vjerom oduševljenih a vrućom ljubavju prama Bogu gorućih biskupa njemačkih, i zato jedva čekamo, kad ćemo moći štioce ob uspjehu izviestiti.

— I gospodska je kuća pruska, kako se nije drugačije ni očekivalo, prihvatila većinom glasova sve protucrkvene zakone, uzprkos upinjanju i katoličkih i protestantskih članova. Kod zaključivanja manjkalo je do sto junaka.

Švajcarska. Sv. otac poslao je jurskomu svećenstvu sljedeće pismo: Pio IX. papa. Dragi sinci, pozdrav Vam i apostolski blagoslov. Vi dobro znate, predragi sinovi, da je Krist rekao: blaženi, koji trpe progonstvo radi pravice! U vas je tako, kad ste u vjernoj odanosti prava crkve i pokornost prama vašim pastirom stavili nada sve, nad svoj pokoj i nad prijaznost ovoga svieta. Mi težko tugujemo nad mučnimi kušnjami i tvrdimi odlukami, koje su vas snašle — sasvim tim — za što vam nebismo čestitali kano pravim slugam Gospodnjim, kad se sjetimo plaće, koja vas u nebu čeka, i pobjede koju pripravljate pravici svojom divnom postojanošću, vjerom, koja sviet predobiva. Pa tu pobjedu — ja ju očekujem ne samo radi nevolje koju trpite, i revnosti, koja Vas zadahnjiva, nego i naročito radi riedke odvažnosti, koju pokazujete. Vjerni puk, koj toli rado sliedi primjer svojih svećenika, moći će od Vas crpiti novu snagu, da uz-

Digitized by Google

čuva vjeru svojih otaca, i za nastojanje da svimi sredstvi, koja mu zakoni daju, natrag uzište prava svoje sviesti, i ugrabljena mu jamstva njegove religiozne slobode. Stojte dakle na braniku čvrsto i neuzkolebivo, pa se sjetite, da Bog onih neostavlja, koji se zanj biju, i da će pobjeda crkve biti nedvojbena. Mi pako, u zlu vremenu, koje moramo proći, mi ćemo s neba izmoliti blago božje pomoći, te Vam, duboko ganuti Vašim držanjem, iz puna srca dajemo svoj apostolski blagoslov kano zalog božje milošće i kano znak naše otčinske blagovoljnosti. Dano u Rimu kod sv. Petra 7. Travnja 1875. u 27. godini našega pontifikata. — I trebali su oni čestiti svećenici takove otčinske i apostolske pokrepe, jer upravo se čita u novinah, da je 2. Svibnja bernska vlada uztražila kod prizivnoga i kasacionalnoga suda, da se svih 97. svećenika sa svojih miesta skine. Tim su vrlim svećenikom naklonjene sympathije katoličkoga svieta, i dobivaju dovoljne materijalne podpore; no jedan je čin osobito krasan i plemenit i vriedan da se znade. U Belgiji skupilo se novaca na podporu junaku biskupu Krementzu, komu je, kako je poznato, pruska vlada uzaptila sve dohodke; ali se biskup za onu podporu zahvali, veleći da ima dosta podpore od svojih; nego neka bi ono, što njemu namieniše, poslali ugnjetenomu jurskomu svećenstvu!

— U Arlesheimu držali su nedavna skupštinu liberalni katolici. Zaključili su agitirati proti pretensijam crkvene vlasti. Drugo ni neznaju, u tom se sastoji sva njihova tobože stara vjera. — Biskup baselski prognan iz svoje residencije u Solothurnu, nastanio se je u kantonu lucernskom, koj ga jošte priznaje zakonitim biskupom, dočim ga drugi nepriznavaju. (to jest vlade kantonalne i liberalci). No ovi mu ni u njegovu novom utočištu nedaju mira, tražeći i kroz kantonalnu vladu lucernsku, da se biskup odreče svakoga djelovanja u kantonih, koji ga više nepriznavaju. — Proti zakonu novostvorenomu solothurnskoga kantona, da namještaj katoličkih svećenika nebude doživotan, nego samo za njeko vrieme do nova izbora, prosvjedovalo je solothurnsko svećenstvo kod saveznoga vieća, al je prosvjed zabačen. I u kantonu Neuenburžkom votirani su zakoni ugnjetavajući slobodu katoličke crkve. Tako se u slobodnoj Švajcarskoj štuje religiozna sloboda katoličkih gradjana.

London. Katolici englezki kupili su svomu nadbiskupu Manningu u Londonu liepu palaču za 14.000 funti šterl., te sad skupljaju potrebit novac za dostojan ures te nadbiskupske palače. Tako vjera daje, dočim drugdje nevjera hoće da ono otme, što je vjera dala.

Turska. Iz Bosne dolaze viesti, da ondje fanatizam turski hoće da učini pokolj od kršćana, osobito grčke vjere. Toga radi da je vlada uznemirena i da pošilje vojsku u Bosnu. Samo opreznosti i energiji oblasti da se ima zahvaliti, što nije bilo na grčki uskrs krvi.

— U Bethlehemskoj svetoj špilji, gdje se je porodio spas svieta, i gdje je angjeoskim ustima naviešten od Boga mir ljudem, potukoše se grci s katolici. Povod su toj sablazni sagovi, kojimi su zavješene stiene špilje. Jedan dio tih sagova biaše pred malo godina izgorio, kako se govori, krivnjom grčkom. Francezka kano zaštitnica katolika dade dogovorno s turskom vladom načiniti nove sagove, ali prije nego ovi budu stavljeni, objesiše franciškani, čuvari one špilje, nove sagove. Odatle se dignu silna graja s grčke strane, i njihov patrijarha posla proti tomu pritužbu u Carigrad. Medjutim budu u prisutnosti paše i francezkoga konzula obješeni takodjer francezki sagovi i oni drugi franciškanski takodjer ostaše. Sada se opet digla svadja, i napokon će morati turčin posredovati medju kršćani u njihovu svetištu.

* Nedavno umrla je na Iztoku nekadašnja lady Ellenborough, žena po Europi vrlo poznata. Imala je svega devet muževa, no s nijednim nije dugo uzdržala. Iz naručaja njezina prvoga muža odvede ju knez F. Schwarzenberg; poslie nekoga vremena razkrsti se i s njim, krene u Italiju i ondje sklopi za kratko vrieme šest braka. Godine 1843. nadje se u Atini kano žena jednoga grčkoga pukovnika. Napokon razrešivši i tu ženitbu ode na Iztok, te se ondje na putu u Damask zagleda u nekakova kamilara Scheich-Abdula, te si ga uzme za muža. Dugo mu osta vjerna, prateći ga na njegovih putovanjih izmedju Beyruta i Babylona — ona je i kamile dojila. No to joj vječno putovanje dodija, sagradi si u Damasku krasnu palaču, gdje si je muža, kad bi u Damask došao, dočekivala. Napokon umre. — Ovaj će primjer bez dvojbe preporučiti gradjansku ženitbu; žena liepa a k tomu bogata moći će promieniti muževa, koliko bude htjela.

Natječaj. Za mjesto učitelja vjere na višjoj realci u Rakovcu, s kojim je skopčana plaća od 900 for., stanarina 10% plaće, i petgodišnji doplatak od 100 for., razpisuje se natječaj za 15. i 16. Srpnja o. g. u Zagrebu. Konkurenti imaju svoje molbenice predati u nadbiskupskoj pisarni, providjene svjedočbami o svojoj dobi, službi, naucih, i vladanju. 15. Srpnja bit će pismen izpit iz dogmatike, morala, kateketike i didaktike i crkvene poviesti; 16. pako praktičan pokus o themi, koju si sam konkurent bude izabrao, te ju i pismeno kod kuće izradio.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Premješteni su duhovni pomoćnici: gg. Tomo Sataić iz Rače u Tuhelj; Ignatij Pavličck iz Kloštra na Voču; Rihard Filipašić s Voče u Lukač.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 20.] U Četvrtak, 15. Svibnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VII.

Duševna djelovanja.

Instinkt.

Sam Darwin rado priznaje, da se njegov sustav o postanku čovjeka nemože primiti ni kao vjerojatna hypothesa, ako se medju ostalim takodjer nedokaže, da i životinje posjeduju um onako kako i čovjek, i da razlika medju umom čovjeka i životinje obstoji samo u većem i manjem razvitku, a nipošto u bitnosti. Darwin najme uči, da se je ljudski um tekom vremena vrlo usavršio, dočim je životinjski ostao na vrlo nizkom stupnju savršenosti. Rado dopuštamo Darwinu, da bi se uklonula velika zapreka njegovu sustavu, kad bi se dala dokazati ta njegova tvrdnja. Zato on punim pravom nastoji, da štioca što bolje osvjedoči, da i životinje posjeduju umne sile isto tako kao i čovjek, i da u tom pogledu neima medju njimi bitne razlike. [1])

Zato je naša glavna zadaća, da najprije iztražimo sve pojave umnih sila u životinja i u čovjeka, te prispodobiv ih pokažemo razlike koje obstoje, a onda ocienimo, jesu-li bitne ili ne. Mislim, da je to jedini način, kojim možemo do istine doći. Čitajuć Darwina vidi se na prvi pogled, da on nije ovako objektivno postupao, već on navlači na silu sve, da bude u prilog njegovu sustavu; premda se mora s druge strane priznati, da je Darwin skoro jedini medju Darwinci, koj umjerenim svojim sudom u iztraživanju tako mučnih pitanja drugim prednjači. No zamieram i onim koji misle, da su Darwina Bog zna kako pobili, ako vele, da životinje djeluju „instinktom“, kano da se tamnom i nerazumljivom riečju pobija protivno mnienje. Budimo dakle pravedni, reknimo sve, da može svatko nepristrano odlučiti, na čijoj je strani pravo. I to moram istini za volju spomenuti, da se Darwin pripoviedajuć fakta o umnih djelovanjih životinja služi odviše pjesničkim stilom, te tako dodaje stvari, kojih u golom faktumu neima.

Sravnjujući umna djelovanja životinja s ljudskimi opažamo:

1. Umna se djelovanja životinja protežu na čisto konkretne materijalne i individualne predmete, te im posve manjkaju općeniti abstraktni pojmovi, dočim su u čovjeku upravo abstraktni pojmovi prvi temelj svemu razumnomu životu. Zato manjka životinjam ista sposobnost za bezbrojna umna djelovanja, koja opažamo u ljudskom životu. Znam, da ima ljudi, u kojih je kraljestvo ideja u jako uzke granice stegnuto, što dobro opaža Darwin [1]) po Büchneru, ali i on sam priznaje [2]), da i najdivljemu divljaku nemanjka sposobnost, da se dovine do onoga znanja, kojim se ponosi prosvietljeni Evropejac 19. vieka. Ako dakle neimaju životinje sposobnosti živjeti umni život, kakov žive čovjek: to one neimaju ni one sile, na kojoj se taj život osniva. Kolik si je sviet ideja stvorio um čovječji, kako su obilni potoci znanja iz toga vrela potekli, koliku je knjigu različnih znanosti stvorio ljudski duh: svemu tomu neima traga kod životinja. Tu ogromnu razliku priznaje sam Darwin. [3])

[1]) Die Abstammung des Menschen. I. B. Th. 2. Cap. S. 38—45.

[1]) l. c. S. 53.

[2]) Die Feuerländer gehören zu den niedrigsten Barbaren; ich habe mich aber fortwährend darüber verwundern müssen, wie genau die drei an Bord des Beagle befindlichen Feuerländer uns in ihrer ganzen Anlage und in den meisten geistigen Fähigkeiten glichen. l. c. S. 28.

[3]) Die Verschiedenheit in dieser Hinsicht ist ohne Zweifel enorm, selbst wenn man die Seele eines der niedrigsten

Digitized by Google

2. Nadalje opažamo u životinjah, da su im mnoga njihova vanjska djela, koja se čine da su vrlo oštroumno izvedena, prirodjena. Bez svakoga izkustva i bez svake pouke prave životinje vrlo umnih, kako se čini, i kompliciranih stvari, dočim čovjek tek izkustvom i sveudiljnom naukom razvija svoj umni život. Prirodjeno je kukcu, da se pred zimom zakopa u zemlju i to na najtopliji jesenski dan, kad nećuti nikakve nazočne potreboće. Bez izkustva i nauke se škanjac (Falco Buteo) čisto drugčije ponaša,. kad prviput zagleda otrovna ili neotrovna guža (Coluber=Natter). Ptice grade gniezda, putuju u daleke krajeve, brane se proti neprijatelju neimajuć ni izkustva ni pouke.

Pomno motreć čudnovati život svakomu dobro poznatih životinjica pčela [1]) i mrava [2]) najbolje možemo uviditi, da su im mnoga sigurno vrlo umna djelovanja prirodjena. Mogli bi nanizati mnogobrojne slučaje, koje opažamo u raznih životinjah osobito u dabra (Biber), [3]) nu mislimo da će biti za našu stvar dovoljno, a štiocu povoljno, ako u kratko nacrtamo neka djela iz života pčela, da dokažemo, što smo malo prije rekli.

Pčele sačinjavaju dobro uredjeno družtvo poput kakve države sastojeće se od kraljice, radnica, i od trutova. Ako se broj stanovnika u toliko pomnoža, da je stara otačbina za sve gradjane premalena, izleti množtvo s mladom kraljicom iz staroga prebivališta, da stvore novu koloniju. Ako se slučajno dogodi, da na putu izgube mladu kraljicu, koju svi počituju i maze, to poleti odmah sav puk velikom brzinom natrag, da potraži najvriednijega člana i glavara cieloga družtva. Ako ga po nesreći nenadje, vrati se opet u staru domovinu. Čim prispije mlada naselbina s mladom kraljicom u novi stan, glavna im je najprije zadaća, da si sagrade shodne stanove. Svaka radnica ponese sa sobom na put tri obroka, da od gladi nepogine, i da ima odmah potrebita gradiva za novi stan. Svaki član je ujedno graditelj i težak, te ipak za kratko vrieme točno i shodno sagrade stanove, koji odgovaraju svim njihovim potrebocam. Svi stanovi tako su pravilni, kao da su imali ovi maleni graditelji šestilo i ravnilo pri ruci, i kao da su učili pravila graditeljstva. Novi stanovnici si tako točno zapamte stan, da mogu na dvie ure daleko, ako je sila, odletiti i potražiti, što im je za život potrebno, i najkraćim se putem kući povratiti.

Vrlo shodno i umno kupi i jošte većom si vještinom natovari marljiva radnica razne za život potrebite stvari: samotok (Honigseim), iz kojega pravi med; vodu, kojom gasi žedju, pripravlja hranu za mlade i priredjuje gradjevinu; pelud (Blüthenstaub), koj se spravlja za živež, te se zove medak (Bienenbrod); napokon smolne tvari, kojimi utvrdjuju sate (Waben), zaljepljuju škuljice i pukotine, da nedodje mokrina i zima u njihov stan, ovijaju tudje tvari, kojih nemogu iz stana izbaciti, a mogle bi im, da iztrunu, naškoditi n. pr. miš, goli puž i t. d. Čim se vrati ovako obterećena radnica kući, skine vrlo pomno svoje breme. Med stavi stranom u stanice, u kojih čuvaju živež za buduće, te ih odmah, čim se napune, zatvore voščenim pokrovcem; stranom u stanice, u kojih se nalazi svakdanja hrana. Ako si nemože sama breme skinuti, to joj priteče odmah koja druga sestrica na pomoć. Mužkarci, koji se zovu trutovi, nerade upravo ništa, već se samo šeću oko podne, te uživaju, što su radnice s mukom pribavile. Njihova jest jedina zadaća, da jedan od njih oplodi kraljicu, što biva samo jedanput u njezinu životu, koj traje četiri do pet godina. Samo kraljica leže jaja, i to do 60 hiljada na godinu, jer ostale pčele radnice su ženke neimajuć razvijenih spolnih organa. Kad kraljica nosi jaja ide od jedne za to opredieljene stanice do druge, te u svaku položi po jedno jaje, a radnice ju sprovadju gladeći ju mazeć i podavajuć joj hranu, kao što dolikuje kraljici. Takodjer donesu u svaku stanicu, u kojoj je jaje, malo hrane, koju prave od meda, peluda i vode, da čim se četvrti dan iz jajeta izvali maleni crvić odmah nadje dovoljne hrane. No neprestaje ovdje skrb radnica za mlade. One nategnu okrajke stanice te ih prignu na nutra, da se odozgor stisne, te tako umanjeni otvor zatvore voštenim poklopcem; zatim hrpimice obkole stanicu, da se može za 21 dan, računajuć od dana, kad je kraljica jaje izlegla, novi član družtva iz kukuljice (Puppe) razviti. Čim stupi novorodjena sestrica iz stanice, to ju drugarice očiste, dobrom hranom okriepe, te razorenu stanicu poprave, da može opet za istu svrhu služiti. Mlada radnica obavlja prvih osam dana samo kućne poslove: čisti stan, hrani mlade,

---

Wilden, mit der des höchstorganisirten Affen vergleicht. Ohne Zweifel würde der Unterschied immer noch ungeheuer bleiben, selbst wenn einer der höheren Affen so weit veredelt oder civilisirt wäre, wie es ein Hund ist im Vergleich mit seiner Stammform, dem Wolfe oder Schakal. l. c. S. 28.

[1]) Brehm. Illustrirtes Thierleben. Eine allgemeine Kunde des Thierreichs. VI. Band. S. 166. Hildburghausen 1869.

[2]) Brehm. l. c. S. 209. Cf. Huber. Recherches sur les moeurs des Fourmis.

[3]) Brehm. l. c. II. Band. S. 168. Cf. Morgan. The American Beaver and his Works. 1868.

Digitized by Google

pokriva stanice. Koncem Srpnja ili početkom Kolovoza iz čista mira navale radnice na bezposlene mužkarce, koji neimaju više nikakve zadaće, da ih badava nehrane, te ih natjeraju u zakutak, gdje ih stranom poubijaju, stranom puste od gladi poginuti, a stranom ih iz košnice izbace. Tim kratkim putem umanje za mnogo broj stanovnika. Pčele su tako čiste životinjice, da u stanu netrpe nikakve nesnage, same izlaze na polje, da se izprazne, uviek čiste stan, te odstrane, osobito u proljeće, sve što nespada na dobro uredjenu kuću. Njeke stanice, u koje polaže kraljica svoja jaja, grade pčele malo veće od drugih, i za čudo samo u ove meće kraljica ona jaja, iz kojih se izvale trutovi, koji su omašniji od radnica; a od kraljice visi, da-li će se iz jajeta izvaliti ženka radnica ili trut mužkarac, jer je posve dokazano, da ona jaja, iz kojih se izvale trutovi, nisu oplodjena. Ležuć dakle jaja pusti kraljica, da se njeka oplode, a druga ne. Kako to biva rekao sam na drugom mjestu. [1]) Pčele sagrade dvie do tri stanice, kad kada i više, koje se razlikuju svojom veličinom i oblikom od svih ostalih, i u ove položi kraljica po jedno jaje, a radnice metnu u nju bolju hranu nego u ostale. Za 17 dana izvali se iz nje ženka plodnica, koja se zove kraljicom. Kad bi ju radnice pustile iz stanice, nastala bi smrtna borba medju starom i mladom kraljicom, zato ju nepuste nikamo. Veliki nemir nastane medju stanovnici, dok napokon 10 do 15 hiljada stanovnika sa starom kraljicom ostave staru domovinu, da se gdje drugdje nasele. Sada izadje iz stanice mlada kraljica obkoljena od svojih viernih privrženika. Ona bi čisto mirno gospodovala, kad nebi bilo jošte koje druge takmice. Dvie nemogu nipošto u jednoj kući gospodovati. Njeko vrieme brane podanici medju njima smrtni dvoboj. Ako su samo dvie, i ako jedna izleti sa svojimi privrženici, da si drugdje traži stan, t. j. ako se pčele po drugiput roje, onda se družtvo razdieli bez svake borbe medju kraljicami. Inače ako ima više kraljica, i ako se neroje po drugiput, onda nastane smrtni dvoboj samo medju njima; koja ostane živa na junačkom polju, ona može mirno gospodovati. Ako slučajno kraljica umre, a neima kćeri nasljednice, onda se čudnim načinom taj maleni narod brini za novu kraljicu, jer bez nje morao bi propasti.

Ima-li u slučaju, kad ih ova velika nesreća snadje, te im naglo pogine kraljica bez kraljevskoga potomstva, jošte u košnici stanica s jaji, koje nisu srećom zatvorene, onda pretvore brže bolje jednu stanicu s jajem ili već crvićem u takovu stanicu, kao što je ona, u koju leže kraljica jaje, iz koje će se izvaliti mlada kraljica, te njeguju ovako pretvorenu stanicu isto tako kao da je u njoj jaje, iz koje mora izići kraljevska nasljednica. I za čudo trud im nije u zalud, jer iz stanice na veselje cieloga naroda izadje mlada kraljica. Ako su pako po nesreći već sve stanice s jaji pozatvorene, a kraljica slučajno umre, onda izabere puk najjaču i najveću radnicu za kraljicu, oslobodi ju od svih radničkih dužnosti, hrani i njeguje ju kao rodjenu kraljicu, te joj izkažuje podpunu ljubav i privrženost. Njegom i mirnim bezposlenim životom ojača tako radnica, da izgleda kao rodjena kraljica i počima jaja nositi, ali na veliku nesreću iz jaja izlegu se sami bezposleni mužkarci, jer se nije kraljica parila, te tako nije mogla jaja oploditi, a iz neoplodjenih jaja izlegu se uviek sami mužkarci.

Mogli bi jošte sijaset vrlo zanimivih slučajeva iz zoologije navesti, nu i sam Darwin [1]) i njegovi pristaše ni malo nedvoje, da su mnoga djela životinjam prirodjena, koja su vrlo umjetno i shodno izvedena.

3. Životinje vrše često svoja umjetna i shodna djela sliepo; one si nestvaraju umnih osnova, nepoznaju svrhe, nepretresuju umno umjetnih diela, nerazabiru različnih sredstava, dočim čovjek imade sposobnost, da si sam stvori umne osnove, da pozna svrhu, da razabere različna sredstva.

Vodeni pauk (argyroneta aquatica=Wasserspinne) pravi si stan pod vodom tako umjetno, da je on umjetniji jošte stroj nego naše ronilo (Taucher glocke), dočim sigurno ništa neznade o načelih, na kojih se osniva ronilo. [2])

Njeka vrst kukaca (Rhynchites betulae) [3]) gradi gniezdo iz lista od bukve ili breze ili jalše za svoga potomka tako umjetno i shodno, da izvadja djelo potanko po strogih zakonih više mathematike i po pravilih tehnike. Dr. Heis profesor mathematike u Münsteru dokazao je, da je zakone, po kojih se ravna taj čudnovati kukac pri radu, god. 1673. hollandeski physik i mathematik Huygens prvi uveo u znanost. Neće sigurno nitko reći, da kukac poznaje zakone više mathematike i pravila tehnike. Opažamo, da životinje vrše umjetna djela kadkada i onda, kad njim očevidno ništa nekoriste, ili kad je očevidno da se nemože svrha postići, ili kad njim na propast služe, što je dovoljnim dokazom, da izvadjaju umjetna djela nepoznavajuć svrhe.

[1]) St. 32. Opazka.

[1]) Ueber die Entstehung der Arten im Thier- und Pflanzenreiche durch natürliche Züchtung. S. 205.

[2]) Brehm. l. c. Sechster Band. S. 587.

[3]) Brehm. l. c. S. 120.

*

Digitized by Google

Lemming [1]) pripovieda, da u švedskih visočinah živi njeka osobita vrst glodavaca (Nagethier). Pod jesen kupe se u velika jata, te putuju prama iztoku. Uviek idu istim ravnim pravcem. Ako nabašu na kakovugod zaprjeku, to mjesto da se lahkim načinom ugnu, idu preko nje, ma bilo najvećim naporom; kad napokon dodju do morskoga zatona bottničkoga, poskaču u vodu, i nemogući preplivati, poginu svi. Ovo je putovanje dakako čovjeku i drugim životinjam od velike koristi, ali je njim samim na veliku štetu. Huber [2]) pripovieda, da je opazio pri njekoj vrsti gusjenica praveć svoju tkaninu sljedeći slučaj. Uzeo ju je, kad je bila trećinom tkanine gotova, te ju preneo u drugu, koja je bila već petinom gotova, a ona je opet počela snovati pri trećini neopaziv dobitka.

4. Slobodna volja, koja može uplivati na sva umna djelovanja, glavni je uzrok, zašto je život ljudski u pojedincih tako raznovrstan, da ima svaki individuum svoj vlastiti životopis; dočim životinje neimajuć slobodne volje vode život vrlo stegnut, obavljaju umjetna djela jako jednostrano, sliedeći obično strogo opredieljene zakone ciele vrsti, tako da je n. pr. život jedne pčele jednak životu ostalih drugarica. Zato stoje sva njihova umjetna djela u najužem vezu s cielim organizmom i s pojedinimi nagoni; jer im najme slobodna volja posve manjka.

5. Ako razmotrimo pobliže umjetna i shodna djelovanja, opaziti ćemo, da ih neizvadjaju posve mekanički, nego sve skoro njihove duševne sile učestvuju kao njihovi bliži uzroci. Najprije djeluju prirodjeni nagoni (Triebe), osobito nagon uzdržavanja i nagon razplodjivanja; zatim nutarnja i vanjska osjećanja, kojim su uzrok nutarnja i vanjska sjetila; nadalje razmniva (phantasia), koja prijašnja osjećanja ponavlja po zakonu koj se zove lex associationis, nadalje ona opredieljujuća sila, kojom u pojedinih materijalnih i individualnih predmetih izključivo prihvaćaju, što je shodno, i nepoznavajuć skrajne svrhe i odnošaja medju sredstvom i svrhom; napokon skrajni ravnajući uzrok, da iz pojedinih djelovanja proizadje jedno skroz shodno sastavljeno djelo. Vazda nastojahu učenjaci, da bar donekle odkriju tako skrovnu narav životinja, koja se pokazuje u njihovih shodnih i umjetnih djelovanjih. Da vidimo, što se može o tom pitanju znanstveno reći, imajući uviek pred očima fakta, koja služe učenjaku u iztraživanju kao podloga.

(Dalje će sliediti.)

[1]) Dr. Bach. Ueber Instinkt. Alte und neue Welt. X. Heft. VI. Jahrgang. 1812. S. 334.

[2]) Darwin. Ueber die Enstehung der Arten. S. 218.

Poslanica

sakupljenih na grobu sv. Bonifacija u Fuldi pruskih biskupa na častno svećenstvo i sve vjerne njihovih diecesa.

Vi znate ljubezni u Gospodu, u kakov je položaj dospjela crkva Isusa Krsta, skoro reći po svem svietu, najpače u našoj domovini po a božjem prepuščenju kojemu se klanjamo.

Naskoro ima izaći čitav niz zakona, koji u bitnih točkah protuslove ustavu i slobodi crkve, kako ju je Bog uredio.

Odmah čim su ti zakoni saboru predloženi, spoznasmo, da je bila sveta dužnost naše biskupske službe, da tako pred priestoljem kako pred obima saborskim kućama proti njim podignemo svoj glas glasno i odrešito. Ali i Vi uvidiste, častna braćo i dragi diecesani, ako se ti zakoni provedu, da će od toga nuždno sliediti odciepljenje biskupa od vidljive glave čitave katoličke crkve, odciepljenje klera i puka od njihovih biskupa, odciepljenje crkve naše domovine od crkve boga-čovjeka i spasitelja svieta, koja svu zemlju obsiže, i podpuno razriešenje one organisacije, koju je crkvi Bog dao. To ste Vi svoje jasno i pravo spoznanje, i niklu iz toga spoznanja ozbiljnu i preozbiljnu zabrinutost izjavili pred svojimi biskupi na različit način, adresami i deputacijami, ustmeno i pismeno. S tom ste Vi izjavom, gledeć na težke pogibelji, koje u bližnjoj budućnosti priete crkvi i njezinim pastirom, spojili sveto obećanje, da ćete Vi, doniela budućnost što joj drago, stojati tvrdo i nepomično uz sv. otca, zajedničkoga učitelja i pastira svim kršćanom, i uz nas, Vaše zakonite biskupe, i da ćete Vi isto tako s nami vjerno dieliti naše borbe i muke, kô što sada s nami dielite težke brige. Ovo slobodno i veselo, ovo ganljivo i zanosito zasvjedočenje Vaše vjere i Vaše prave odanosti napram crkvi, koje nam donosite sa svih strana, za nas je velika radost i srdačna utjeha u sadašnjoj tuzi, i skoroj oluji, koja jur sieva i hoće da nas poklopi. Sjedinjeni na ozbiljan dogovor na grobu sv. Bonifacija, zahvaljujemo Vam svim iz ganuta srca i jednodušno za te tisućuvrstne dokaze Vaše vjernosti. Mi ćemo je čuvati kano dragu uspomenu na vrieme za crkvu preozbiljno i viekom spominjano. Mi ćemo se na nje nasloniti kano na jamstvo Vaše neuzkolebive vjernosti, i mi Vas sve zaklinjemo ljubavju Isusa Krsta, da došlo što mu drago, uztrajete vjerni u toj misli, i svoju zadanu rieč potvrdite činom. Milosti božje neće Vam za tu svrhu ponestati. Onaj, koj je dobro djelo počeo, on će ga i dovršiti do na dan Isusa Krsta.

Još neimaju oni zakonski predlozi zakonske krieposti, — no došlo što mu drago, mi ćemo s božjom milosti ona načela, što su u naših spomenicah razvijena, a nisu samo naša, nego su i načela kršćanstva i vječne pravice, mi ćemo ih postojano i jednodušno braniti, i svoju pastirsku dužnost tako vršiti, da na čas naše

Digitized by Google

smrti, pred sudom božansskoga pastira, koj nas je poslao i svoj život za svoje dao, nebudemo odbačeni kano najamnici.

Sjećajući se apoštolske rieči, da je duh sveti postavio biskupe, da vladaju crkvom božjom, koju je izkupio svojom krvlju, i da je po tom naša dužnost, koja se kršiti nesmije, da toj naredbi duha svetoga vjerno zadovoljimo, nećemo glede vodstva i uprave povjerenih nam crkava ništa smjeti dopustiti, što je protivno zapoviedim katoličke vjere i božanstvenim pravom crkve.

Vi pako dragi suradnici i diecesani, držte sa svoje strane sveto, da je samo onaj zakoniti biskup, koga kano takova pošalje sv. otac i apostolska stolica, ovo vrelo crkvenoga jedinstva i crkvene vlasti, i koj u zajedinosti sa sv. stolicom ostane. Isto tako ćete sveudilj samo one priznavati za prave dušobrižnike, koje će biskupi za tu službu vriedne i valjane, poslati, i koje vidite da ostaju u zajedinstvu s biskupom. Svaki drugi bio bi vuk i razbojnik.

Po uredbi, koju je Bog svojoj crkvi za sva vremena dao, nemože se nikomu odlukom svjetovne oblasti dati pravo, da bez štete za svoj obstanak u crkvi, u crkvenih stvarih apelira od osude duhovnoga suda na svjetovnu vlast. Pače takov božjemu naredjenju protivan postupak kazni se izobćenjem, koje poslie onakova priziva odmah samo sobom nastupljuje.

Mi ćemo po sveudiljnom običaju crkve u svih crkve se tičućih dvojbenih pitanjih tražiti odluku od sv. otca, kojega je Krist postavio najvišim pastirom svoje crkve, i mi ćemo sveudilj s božjom pomoćju ostati u njegovoj zajednici i u pokornosti napram njemu.

No mi ćemo i svoje dužnosti napram svjetovnoj oblasti, naprama državi i naprama domovini i nadalje izpunjivati pravom vjernosti i sdušnosti, nikad nezaboravivši, da nije boj i razdor, nego mir i sloga onaj odnošaj, koj po božjoj volji ima obstojati medju obima od njega za blago čovječanskoga družtva naredjenim vlastima.

Za obranu stalne slobode crkve i dobara kršćanstva preporučamo Vam pokraj tvrda prilaganja uz crkvu, i slobodna izpoviedanja istine, i neokaljana života, i uztrajne strpljivosti i odanosti čisto osobito, kako već često prije, molitvu. Da najponizniju, najživlju, najuztrajniju i najpouzdaniju molitvu naprama našemu Bogu i spasu, koj je jedin naša nada i pomoć. Jer od dana onih, kad se je Konstantin Veliki obrnuo na kršćanstvo i konac učinio tristogodišnjemu progonstvu crkve od strane poganske do onda državne vlasti, težko da je bila lišena svake čovječje pomoći i u takovoj pogibelji, kako danas. Pa tu su nam pred očima ne samo one stiske, koje nas ovaj par tište, nego i ono, što nas u buduće čeka. Ako crkva Kristova bude lišena svoje zakonite slobode, ako javni život, ako štampa i književnost nebude nego nevjerom i prezirom i mržnjom na kršćanstvo i crkvu odisala, ako mladež bude odgajana školom i znanošću, koja se kršćanstvu otudjila, ako pod tiskom takovih odnošaja kler po malo izumre, ili se pako svjetovnim duhom napuni i pokvari: tad će morati kršćanska vjera, kršćanska ljubav i sloga, kršćanski moral i ondje se srušiti i poginuti, gdje je dosada tako čvrsto stojao, naime u katoličkom puku. A onda neće biti više ništa, što bi zapriečilo pokvarenost i propast, na koju nemožemo bez užasa ni pomisliti. Mi po tom nebismo imali nikakva poznanja, nikakve vjere, nikakve ljubavi više, mi bismo opomene našega božanskoga spasitelja morali sasvim zaboraviti, kad nebismo u ovo težko i kobno vrieme uticali se k molitvi, i Vam svim za ime Isusovo vikali: Molite, molite svi zajedno, molite bez prestanka. Pozdrav Vam i blagoslov u Gospodu! Fulda na dan sv. Athanasija 2. Svibnja 1873. Pavao nadbiskup kolonjski, Miecislav nadbiskup poznanjski, Henrik knezbiskup breslavski, Petar Josip bisk. limburški, Christoph Florentius bisk. fuldski, Vilim Emanuel biskup mogućki, Konrad biskup padernbornski, Matija bisk. trierski, Ivan Henrik biskup osnabrukski, Lothar biskup od Leuke vikar za nadbiskupiju freiburšku, Filip biskup ermlandski, Ivan Bernard biskup minsterski, Vilim biskup hildesheimski, za biskupa kulmskoga Klingenberg generalni vikar.

Katolički pokret u dolnjoj Austriji.

Pod tim naslovom donio je bečki „Vaterland“ 11. Svibnja o. g. članak, koj govori o tamošnjih katoličko-političkih zadrugah. Za takove zadruge bi čovjek rekao, da bi u današnje vrieme imale biti vrlo sgodne i potrebne: kad u državi zastupstva odlučuju, i kad si država i zastupstva prisvajaju, da zakon davaju crkvi, osobito pako kad danas svakojake zadruge niču, koje više manje rade proti crkvi i religioznomu životu. Za to nas takove katoličko-političke zadruge vrlo zanimaju, te smo im dužni motriti djelovanje i uspjeh.

Hurter, (svećenik i urednik Vaterlanda) jer je on pisac članku, pripovieda, da su god. 1870. njeki katolici u Beču zamislili osnovati katolički kasino. Misao da je bila plodna, jer na brzo nasta u samom Beču više takovih kasina, hrpe katoličkih gradjana da su grnule tako, da na skoro biaše svaki lokal premalen. Pokret mahnu na sela, i na svih stranah postaše zadruge uz neizmjernu radost puka, uz slavoluke, svirke i gruvanje topova. Oduševljenje biaše veliko, kako nigdje u Austriji. Tako posta 59 zadruga izvan Beča, a u Beču 9, pa se već i više zametalo, ali zapriečiše njeke neprijazne odredbe. Odkud te odredbe? Pisac neodgovara jasno. Liberalna vlada, veli, budi joj rečeno na čast, da nije stavljala nikakve zaprjeke, vladini komisari da biahu skoro svuda vrlo prijazni, jer uvidiše loyalnu i domorodnu ćut i koliko takove zadruge valjaju za red i za obranu proti demoralisaciji.

Djelovanje biaše velebno. Glede plemenitosti čuvstva, i mira u osvjedočenju, i ljubavi za red i pravicu,

Digitized by Google

napokon glede oduševljenja za stvar katoličke crkve nikakova, veli, liberalna zadruga nemogaše se takmiti ili sravniti s ovimi katoličkimi. Djelovanje biaše katoličko i političko.

S katoličkoga pogleda biaše ovaj pokret pravo javno mnienje proti krivomu javnomu mnienju stvorenom od židovske štampe. Pa se je to mnienje očitovalo tako jednodušno i odlučno u tisuću adresa i prosvieda proti ustavovjernomu za crkvu neprijatnomu liberalismu, kako nikad prije. Tako se razvi sila, koja mnogo smetaše liberalcem, dočim bez nje stoji katolički puk kano nejak plien svakomu napadaču. U katoličkih zadrugah poučiše ga o velikih dnevnih pitanjih crkvenih i državnih, občuvaše ga od liberalnih varka i doskočica, riešiše mu dvojbe, učiniše ga izkusnijim. Za svećenstvo pako, veli Hurter, biahu te zadruge prava škola, da se o crkvenih i državnih dnevnih pitanjih porazgovori i uputi i da se za pučke govornike izvježba.

No i više su te zadruge vriedile crkvi i svećenstvu. Tu se priredjivao izbor konservativnih kandidata za sabor i občinu, i katoličkih viećnika za školu. Župnici su, veli, imali u njih najjaču uporu i obranu proti zabadanju od strane pučkih učitelja, liberalnih načelnika, činovnika i školskih viećnika. Njihov ugled, njihova revnost, njihov upliv posta veći. Služba božja, crkvene svečanosti i procesije nadjoše u onih zadrugah najrevniju podporu. Svetkovanje nedjelje, konfesionalna groblja, sve što se tiče religiosnoga života biaše tu potaknuto i unapriedjeno. Iz njih i po njih izašla je ogromna adresa na sv. otca imajuća preko 800.000 podpisa, i prosvjed proti Beustovoj politici takodjer podpisan od stotine tisuća.

Ali sada, zaključuje pisac, svaki je uspjeh propao, svaka nada uništena, svaki zanos slomljen, svaki život ubijen. Jednomu kasinu za drugim nesta vodjâ i klera. Makar imaše na stotine članova, morade se napokon razriešiti. U nadbiskupiji bečkoj ima još samo 4 takove zadruge na ladanju. Pa tu žalostnu pobjedu, veli, ne slavi Giskra ili Herbst ili Stremayr, niti činovnici niti sve jato liberalačko. Tko dakle? Opet nekaže, nego samo veli, da je to krivo, što su se ove zadruge krepko izjavile isto tako za prava zemalja i sabora, ko što za prava crkve, i što su priložile uz austrijsku stranku prava. Od toga časa, makar su koliko dobra i divna stvorile za katoličku stvar, da nisu ipak nego samo „rovari, agitatori, neprijatelji carstva, ljudi koji na liepak federalisma hvataju sjenice i religiju zlo rabe za političke svrhe.“ Za to da moraju liberalnomu centralismu, i njegovu, ne pako austrijskomu ustavu, žrtvom pasti.

Sve nam se čini, da pisac propadanje onih zadruga pripisuje kardinalu Rauscheru, bečkomu nadbiskupu, za kojega je poznato, da je odlučan protivnik federalismu. Za što bo bi se inače svećenstvo na jedanput odmicalo od zadruga zanj i za njegov ugled i upliv toliko koristnih?! Bio medjutim kriv tko mu drago, to je svakako žalostno, što u dolnjoj Austriji ono baš propada, što katolikom u Englezkoj, Italiji i Njemačkoj daje proti svim neprijateljem silnu snagu. I sv. otac je toliko puti pohvalio djelovanje takovih katoličkih zadruga. U Bavarskoj im je jedini biskup passavski protivan, dočim su svi drugi biskupi i ugledni katolici za nje, pa neima dvojbe da mnogo smetaju Lutzu i sličnim, da nečine što bi sami rado. U Pruskoj goni sada vlada svakoga, na kojega ima i najmanji upliv tja do noćnoga stražara, iz takovih katoličkih zadruga. Dosada nije toga činila, dok se nije zaratila s crkvom; ako sada to čini, valjda nečini za to, što su takove zadruge katoličkoj crkvi štetne.

Dopisi.

Na slunjskih brdih. Gospodine uredniče! Hoće mi se, da Vam javim liep i radostan znak religiosne ćudi djelača na karlovačko-riečkoj željeznici narodnosti talijanske. K minulomu uskrsu pozvaše si isti radnici ćak iz biskupije tridentinske svećenika, da ih izpovieda i da im službu božju obavi. Svećenik dodje, i pošto je 6 punih dana s njimi boravio i s njimi duševni posao obavio, vratio se je natrag u svoj zavičaj primivši od njih 100 fr. i putne troškove. Na uskrsni ponedeljak sabraše se isti talijanski radnici u župni hram sv. Antona u Generalskom-stolu te skladno i zvučno odgovarajući i pripjevajući odpjevaše koralnu misu, koju im je ondješnji župnik odslužio. Tako liepo i uznosno ponesoše se naši primorci (kako mi kazaše) prije neko ljeto u Ruskoj u okružju Ekaterinoslavskom djelajući. Oni bo na blagdan sv. Petra, kao urodnika svoje župe u kršnom primorju, dozvaše si na tri dana daljine iz Ruske katoličkoga svećenika, da im odsluži sv. misu i pobožnost na katolički način s njimi obavi. Željeznice se vuku po ravninah i gorah medju drvjem i kamenjem, zasipavaju ponore, premostuju planinske potoke: tuj u samoći, u daljini od svoga zavičaja oživi se želja, da se utješi obredom religiosnim, da se duša u molitvi s Bogom razgovori; da si siromak djelač dan svečani pripravi, da bude dan Gospodnji slavljen, i da mu bude duši blago! A mješćani, a bogatiri, a učenjaci nadriknjige?

Isus rodivši se u siromaštvu oplemenio je isto, rado se je sa siromasi pačao — i sada, nevidljiv, rado im u srcu boravi, oživljuje korjen vjere, koj se čini, da je u velikaša uzeo vehnuti. Isukrst je, križem jak, s malenimi i neukimi pomagači veleliepe hramove poganskih kumira srušio, mnoge duboke misli različitoga smiera poganskih mudraca pomeo — a opaža se, da i kod današnjih mudraca nije Isusa, već da i sada s neukimi svoj posao radi te će i uspjeti — nedvojimo! Vrlim i pobožnim radnikom dao Bog dobre i sdušne gospodare, koji im nebudu težko zasluženu nadnicu uztrgavali. —

Čudno je, da medju tolikimi, na tisuće brojećimi radnici na željeznici nije moći opaziti radnika niti magjara niti žida. Židov gdje u selu čeka i pričekuje na

Digitized by Google

maloj mjeri, na maloj vagi, na velikoj skupoći gotov novac radnikov. Magjaru se valjda iz svoje puste od svojih konja nikuda neda. Tri su nam u Evropi orientalca, dva si dobro naliče — a treći sve nadmašuje: njegovo je carstvo novaca.

Nepišem dalje, mogao bi se od uzete nakane udaljiti, te Vaš list, gospodine uredniče, s pustom riečju zapremiti. Ostajte zdravo! *)

Krapje 4. Svibnja. Riedku, ali tim miliju svečanost imadosmo 4. Svibnja u Krapju. Taj dan bijaše blagoslov dvaju pobočnih žrtvenika, naime sv. Florijana i Ivana Glavosjeka, koje si je občina krapjanska od dragovoljnih darova, a revnošću i trudom brižnoga svoga pastira o. g. Gjure Duha obnoviti dala. Svečane obrede s misom abbacijalnom ovrši uz mnogobrojnu assistenciju kotarskoga svećenstva preč. g. predstavnik, vitez reda Franje Josipa, podjašprišt i župnik petrinjski Josip Lehpamer, koj premda slaba zdravlja, rado dodje, da učini veselje i čast kotarskomu svećenstvu i pobožnomu puku. Svečanosti ovoj prikladan govor imadjaše v. g. Josip Kolarić, župnik Dubički, dokazav, da se po hramu pozna, gdje puk ljubi svoju vjeru, — jer mu je njegov hram izraz i dokaz izvanjski onoga, što u sreu svome goji i vjeruje. Župljani krapjanski da su tako na sjajan način pokazali svoju vjeru, kad su u ovih loših godinah na poljepšanje svoje crkve doprinesli više od 2500 for. Govornik pohvali takovu vjeru, no pohvali i liepu slogu izmedju puka i župnika, i revnost ovoga posljednjega, a i sudjelovanje kotarske oblasti, te završi sa željom, da bi se takove svečanosti u kotaru uzmnožile. Umjetničko djelo je izveo Bizjak, kiporezac iz Krapine, već dosta poznat po nadbiskupiji našoj kao točan umjetnik, no bi mu ipak preporučili više symetrije u izvadjanju pojedinih figura, akoprem u Krapju izvedeni posao umjetnika puno hvali i preporuča. (Dopise kakovi su ovi dva, uredničtvo prima s veseljem, jer se u njih bilježe znaci vjere, što osobito godi u ovo vrieme, gdje nevjera na sve strane mah preuzimlje. Gradimo kraljestvo božje sa svom revnošću najprije u srcih vjernikâ, gradimo mu onda i vanjskih spomenika, jer ih ima žalibože previše, koji čine sve moguće, da mu izbrišu na ovom svietu svaki trag.)

Viestnik.

Zagreb. Na prosinodalni izpit, koj se je obdržavao prvih dana prošloga tjedna, dodjoše četiri gg. kapelana.

— Prošloga utorka preminuo je od sušice bogoslov III. godine Friderik Dvoršćak, okriepljen svetotajstvi umirućih.

— Veleč. g. Josip Menjak, župnik u Cirkveni preminu 12. t. mj. poslje dugotrajne i težke bolesti u 66. godini života.

— Činimo oprezne naše štioce na poslanicu njemačkih biskupa, koju su izdali s groba sv. Bonifacija na katolički puk. Prava je radost u to tužno vrieme vidjeti pastire njemačke, gdje zabrinuti za dobro i crkve i države, dižu za vremena još svoj opominjući glas, da utvrde vjernike, a morda kako i odvrnu državu od jada, kojemu je pošla na susret, spremni slieditи primjer svetoga Bonifacija te za istinu i pravicu trpiti sve.

Beč. U broju od 9. Svibnja donosi bečki Volksferund dopis, koj su na ministra vanjskih posala grofa Andrassya upravili dne 9. Veljače onda u Beču prisutni prelati: nadbiskup bečki Rauscher, biskup linački Rudigier, Binder biskup u St. Pöltenu, Kutschker posvećeni biskup bečki i Mayer apost. vikar kod c. kr. vojske. Pošto su visoki pisci rekli, kako se je tim, što se je rimskomu papi otela vlast, koju je punih 11 vjekova posjedovao, povriedilo najsvetije pravo, koga nebi smio državnik dati tako lasno vriedjati, nastavljaju: ali novo je kraljestvo i obećanje, da neće dirati u crkveni položaj pape, zlo, vrlo zlo izpunilo. Da uzdrži rieč, moralo je nedirati barem u one crkvene zadruge i zavode, koji obstoje unutar rimske biskupije . . . pa ipak je i u Rimu ukinut već dobar broj samostana, a zakon, o kojem će talijanski parlamenat za nekoliko nedelja viećati, prieti i ostalim. Kuće, u kojih sjede generalni poglavari redova, nepripadaju samo Rimu nego svim zemljam, u kojih se nalaze samostani njihovih redova. Katoličke su vlade to takodjer iztaknule, te zakonski predlog, koj će se predati parlamentu, izuzimlje kuće generalnih poglavara. Nego ta će iznimka bez dvojbe naći mnogo protivnika te se boje u Rimu, da se neće talijanska vlada ozbiljno zauzeti za svoj predlog. „Mi dakle upravljamo na Preuzvišenost vašu molbu, da prije odlučnoga momenta još jedanput iztaknete pravo, koje ima i Austro-Ugarska na dalji obstanak generalnih kuća te nedvojimo nimalo, da će taj korak bitno doprinieti, da se nepravednomu ukidanju samostanâ stave barem one granice, koje priznaje i talijanska vlada kano nuždne.“ — Novine donesoše već i odgovor, koj je dao Andrassy zapitan u delegacijah, to jest, da ga dopis biskupa „nije ponukao na nikakov korak.“ Tako se preziru opominjući glasovi biskupa, pravda i pravica vriedja se bez zaprjeke, a tko bi morao, nevidi se prinukanim prosvjedovati. A kada se drugdje zaboravi na pravo?

Češka. Kardinal nadbiskup pražki dobio je od svetoga otca dozvolu, da se u svih biskupijah češke provincije prenesu sljedeća tri dana abstinencije za tekuću godinu 1873., najme od petka 16. Svibnja (blagdan svetoga Ivána Nepomucenskoga) na sredu 14. Svibnja; od 15. Kolovoza (uzašašće Marijino na nebo) na četvrtak 14. Kolovoza, i od 26. Prosinca (blagdan sv. Stjepana)

*) I Vi. Javite se češće, i onako nas se malo tko s vana sjeća. Ured.

Digitized by Google

na subotu 27. — Barem će se manje griešiti proti crkvenomu zakonu.

— Nadbiskup pražki poziva svoj kler na diecezansku sinodu, koja će se obdržavati 28. i 29. Svibnja. Na sinodu se pozivaju svi, koji imaju pravo na nju doći. Pozvati će nadbiskup i neke kapelane, da i oni svoje želje i predloge priobće sinodi. Članovi će biti razdieljeni u tri sbora: jedan će viećati o nabožnom uzgoju mladeži, o duhovnih vježbah, o župnih knjižnicah za narod; drugi o stvarih ženitbenih, o matrikulah, de casibus reservatis i o obredih; treći o diecesanskoj matici za podporu siromašnih i nemoćnih svećenika.

Rim. Dne 5. t. mj. na blagdan sv. Pija primi sveti otac mnogobrojnu deputaciju francezkih putnika, na čelu im grof Damas, koji dodjoše čestitat mu na imendan. Papa odgovori nekoliko ganljivih rieči na francezkom jeziku. Na svršetku podielivši prisutnim apostolski blagoslov, dade svakomu svežčić cvieća, da ga u njegovo ime dadu, kad se povrate kući, svojim suprugam.

Holandija. Milost božja slavila je nedavno u Amsterdamu krasnu pobjedu. Advokat Visscher, do nedavno glavni urednik lista „Asmodi“, koj si je uzeo za zadaću podrovati temelje vjere i monarkičkoga principa, očuti zadnjih mjeseca želju upoznati se s katoličkom vjerom. Muž neobično darovit i učen uzeo je istine katoličke vjere najvećom marljivošću učiti i razmišljati, a posljedica njegova truda bijaše postati članom katoličke crkve. Budući da je žena njegova bila po vjeri mennonićanka te je i djecu tako uzgojila, primiše njegove kćeri 19. a njegova dva sina 30. Ožujka sveti krst. Sa suznim očima prisustvovao je srećni otac svetomu činu. Da popravi zlo, koje je učinio crkvi božjoj svojim listom, utemelji odmah tjednik pod naslovom „Pio IX.“, u kojem zastupa i brani katoličku vjeru odvažnošću u istinu apostolskom a učenošću izpovjednika. — Dočim se drugud nesrame nevaljali sinovi sramotiti majku svoju, crkvu, stvara si Gospodin od odmetnika vruće branitelje.

Španija. Jadna Španija, ali je zaigralo u njoj vražje kolo. Internacionala spojila se sa slobodnom zidarijom, da učini redu konac. Što je ljudi posjednika sve bježi da sačuva imetak a spasi glavu. Najgore se godi kano što uvjek u sličnih sgodah svećenikom i redovnikom. Gone ih zatvaraju i ubijaju. Jedva mine koj dan, da nepadne žrtvom koj svećenik. Kakov je duh vinuo Španjolskom, pokazuju svakojaki listovi, koji tamo izlaze. Tako je počeo skorih dana izlaziti u Madridu list, koj si je dao ime „Los Descomisados“ (ljudi bez košulje). „Anarkija jest naša jedina formula, piše taj list u ovodnom članku prvoga broja. Sve neka bude obćenito od vlasti do žene. Iz toga liepoga nereda, ili bolje iz toga urednoga nereda izići će prava harmonija. Budući da zemlja i njezini proizvodi pripadaju svim, zato mora prestati otimačina, lihvarija i lakomost. Raztrgavši obiteljske veze i povrativši slobodnu ljubav prestati će javna kano što i privatna prostitucija te će istinom postati ideal grčkoga zakonodavca, po kojem mora mladost štovati i ljubiti starost, te u svakom starcu otca, a u svakoj ženi nazivati mater ili sestru.“ Nadalje govori list, kako se ima odstraniti Bog i religija. „To je naš program, ali prije nego se uvede u život, mora se družtvo očistiti. Mora se pustiti krv brzo ali obilno. Trule grane socijalnoga drveta moraju se odrezati, da može bujno i zdravo rasti. To su želje naše, to je nastojanje naše, i budući da vam je sada poznato, to drkćite vi bogataši, jer se primiče gospodovanju vašemu kraj. Napravite mjesto ljudem bez košulje. Naša je crna zastava već razvijena. Rat, obitelji, rat posjedu, rat Bogu!“

Amerika. St. Salvador, grad brojeći preko 40.000 stanovnika zakopan je u ruševinah svojih; silni potresi bijahu uzrokom tolikoj nesreći. Premda je kod te prilike poginulo dosti ljudi, spasio ih se je ipak najveći broj, pobjegavši iz grada. Počelo se je najme tresti već 4. Ožujka, a prestalo istom 19. Bojeći se zla, ostavi većina stanovnika grad, da na prostu polju dočekaju, kako će se stvar dovršiti. Kad se je treslo naučiše se moliti!

* Čudnovit slučaj javljaju švajcarske novine. Liberalni član narodnoga vieća Dr. Buehler dodje osam dana prije svoje smrti u skupštinu, koju su držali stari katolici u Lucernu. „Gospodo, reče im, imam vam javiti radostnu viest, da će biskupa Lachata 14. Travnja protjerati iz njegova stana u Solothurnu.“ Na isti dan, kada je policija vodila biskupa Lachata iz njegova stana, nadjoše Buehler, koj je bio donio starim katolikom veselu viest, mrtva na postelji.

** „Volksstaat“, organ socijalno-demokratički piše u broju od 23. Travnja ovako: „Jedno od dvojega: ili neima Boga, a onda možemo mi stare zakone mienjati, koliko nas je volja; ili pako obstoji Bog, a onda bi nam krila bila podrezana. No na sreću nije još nitko mogao dokazati, da Bog obstoji, ergo smijemo takodjer misliti, da su „moral“ i „pravo“, kano što i ono što im je protivno „nećudorednost“ i „nepravica“, da su sve to ljudi načinili, pa da se zato može, ako uztreba, i promieniti.“ Nam se tako iskrena argumentacija ljubi; jer i zbilja, ako neima Boga, onda je revolucija na svakom polju čisto naravska i opravdana. Nekopaju-li si one liberalne vlade, koje pokazuju junačtvo svoje u navaljivanju na Krista i crkvu, same grob? Kopaju ga i izkopati će ga, samo se još pita, hoće-li grob biti skoro gotov ili će se još dugo kopati, da bude to dublji.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 21.] U Četvrtak, 22. Svibnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtvá u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VII.

Duševna djelovanja.

Instinkt.

(Dalje.)

Najprije nas zanima tumačenje Darwinovo, jer je i on morao stranom kao učeni naravoslovac stranom radi svojega općenitoga sustava o tom težkom pitanju svoje mnienje reći i onako ga prilagoditi, da mu odgovara sustavnim načelom. Moramo reći, da smo mnogo više očekivali od Darwina, nego što smo kod njega našli o tako zanimivom pitanju, koje može zadati njegovu sustavu velikih neprilika. Ako je hotio osvjedočiti čovjeka učena, morao se je svoga predmeta primiti puno savjestnije te ga razviti po pravilih znanstvene strogosti. [1]) On dakle ovako po prilici želi protumačiti shodna i umjetna djelovanja životinja:

1. Kako su se u svom prvom početku najprije u najnižih organizmih duševne sile razvile, o tom nemožemo ništa reći, ovo ostaje nerešen problem za budućnost, ako će u obće ikada čovjeku za rukom poći, da ga znanstveno rieši. [2])

2. Neka su djelovanja životinje najprije umom i usljed izkustva izvadjale kao što čovjek, nu kasnije su im ti čini tako prešli u narav, da su im poslje mnogo generacija postali čisto prirodjeni, te ih čine bez sudjelovanja uma ili izkustva. [1])

3. Neka druga pako vrlo kompliciranа umjetna djelovanja nastala su u životinja bez upliva svake umne sile. [2])

4. Naravskim uzgojem (natürliche Züchtung) su se malo po malo jednostavna duševna djelovanja u životinjah promienila, probitačne su se promjene za obstanak uzdržale i nasljedstvom u potomke pretočile, i tako su slučajno nastala kompliciranа djelovanja. [3])

5. Različiti mnogovrstni nepoznati uzroci djelovali su na organizam napose moždjana, koji su skupno proizveli rečene promjene u duševnih životinjskih djelovanjih. [4])

6. Dočim su se postupice duševni organi napose moždjani razvijali, razvijale su se takodjer duševne sile, a sviestan razum nije ništa k tomu doprineo. [5])

7. Životinje imaju takodjer umnu silu, kao i čovjek, premda nije tako razvijena. Nekoliko

[1]) Widerlegter Darwinismus (Darwinism Refuted, an Essay). Ueber Mr. Darwins Theorie der „Abstammung des Menschen“ von Sidney Herbert Laing. Aus dem Englischen. Leipzig. 1872. Kapitel. IV. V. S. 26—39.

[2]) Zu untersuchen, in welcher Weise die geistigen Fähigkeiten zuerst in den niedrigsten Organismen sich entwickelt haben, ist eine ebenso hoffnungslose Untersuchung als die, wie das Leben zuerst entstand. Dies sind Probleme für eine ferne Zukunft, wenn sie überhaupt je vom Menschen gelöst werden können. Die Abstammung des Menschen. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 30.

[1]) Andererseits werden aber Handlungen des Verstandes, wie z. B. wenn Vögel auf oceanischen Inseln zuerst sich vor Menschen zu fürchten lernen, in Instincte umgewandelt und werden vererbt, wenn sie viele Generationen hindurch ausgeführt worden sind. Man kann dann von ihnen sagen, dass sie im Character verderbt sind, denn sie werden nun nicht mehr durch den Verstand oder nach der Erfahrung ausgeführt. l. c. S. 31.

[2]) So scheinen doch die complicirten Instincte unabhängig von irgend einer Intelligenz entstanden zu sein. l. c. S. 31.

[3]) Dagegen scheint die grössere Zahl der complicirten Instincte in einer völlig verschiedenen Weise erlangt worden zu sein, nämlich durch die natürliche Zuchtwahl von Variationen einfacher instinctiver Handlungen. l. c. S. 31.

[4]) Derartige Variationen scheinen aus denselben unbekannten Ursachen, welche hier auf die Organisation des Gehirns wirken, zu entstehen. l. c. S. 31.

[5]) Ueber die Functionen des Gehirns ist nur wenig bekannt, aber wir beobachten, dass in dem Maasse, wie die

Digitized by Google

primiera navadja Darwin, da nas o tom uputi; mi ćemo ih malo kasnije spomenuti. [1])

Eto ovo su glavne točke, po kojih želi Darwin protumačiti duševna djelovanja životinja, u koliko se pokazuju u njihovih umjetnih djelih. Razmotrimo ih dakle redom, da vidimo, može-li znanost uz njih mirno pristati.

Najprije veli Darwin, da nemože ništa reći, kako su nastala u prvom svom početku duševna djelovanja u životinjah. Rado priznajemo, da je jako mudro rekao Darwin imajuć pred očima svoj sustav; ali se zato ipak nesmije ovo ma kako skrovno pitanje radi težkoća, koje u njem leže, izbjeći, tim manje što neke stvari o početku duševnih djelovanja u životinjah vrlo dobro razumijemo. Ili su duševna djelovanja čisto accidentalni pojav materije, iz koje se sastoje sva materijalna tjelesa; ili pako imaju svoj vlastiti subjekt, koj je njihovim neposrednim nosiocem. Ako imaju svoj vlastiti subjekt, iz kojega nastaju duševna djelovanja, to mora taj subjekt imati svoju bitnost, dakle i bitna svojstva i bitne sile. A bitna svojstva i sile u subjektu tako ga ograničuju, da je sveudiljni prelaz iz jednoga pojava na drugi, iz jednoga bića na drugo posve nemožan. A budući da Darwinov sustav nepriznaje stalnih bitnih granica u razvoju svih bića; zato nemože Darwinizam pristati uz neoborivo načelo, da duševna djelovanja imaju svoj vlastiti subjekt, iz kojega niču, jer bi se tim srušila glavna podloga cielomu sustavu. Mora dakle Darwin, ako želi spasiti svoje nazore, prihvatiti prvo: da su sva duševna djelovanja u svom prvom početku čisto accidentalni pojavi materije. Nu mi smo dokazali govoreć o postanku pojmova, da je to načelo posve neistinito, jer sastavljen subjekt nemože biti neposrednim nosiocem duševnih djelovanja. Nadalje pravedno očekivasmo od Darwina, česa on učinio nije, da dokaže bar kao moguću hypothesu, da sastavina od mnogobrojnih atoma može biti ne samo uzrokom već i neposrednim nosiocem duševnih djelovanja, što se nam čini nemožno. Kad bi se i dopustilo, što se medju tim po nikojoj znanosti dopustiti nemože, da je slučajna sastavina od mnogobrojnih atoma uzrokom i neposrednim nosiocem svih duševnih pojava, to bi i ova sastavina morala imati neka bitna svojstva i bitne sile, koje imaju svoje granice. Kako dakle valja staviti granice? Granice obstoje tako dugo, dok se nedokaže, da se iz onih sila i svojstva mogu uzročnim vezom protumačiti svi pojavi, koje opažamo u savršenijem biću. Molimo dakle, tko je dosada bio onaj veliki Apollo u naravskih znanostih, koj je barem kao vjerojatno dokazao, da se svi životni pojavi mogu protumačiti po onih silah i svojstvih, koja imaju najniža materijalna tjelesa? Toliko je sigurno, da dosada jošte nije nitko mogao tim putem ni najjednostavnijega duševnoga pojava protumačiti, a kamo-li sve.

Drugo načelo, koje gore spomenusmo, stavlja Darwin, da su neka djelovanja najprije životinje umom i usljed izkustva izvadjale, kao što čovjek, nu kasnije su im ta djelovanja prešla tako u narav, da su im postala poslje mnogo generacija čisto prirodjena, te ih čine bez sudjelovanja uma i izkustva. Jako pametno proteže Darwin rečeno načelo samo na neka instinktivna djela životinja, a ne na sva. Jer kad bi ga na sva djelovanja protegnuo, onda bi morao priznati, da su nekoć pčele i mravi imale razum tako razvijen, da bi mogle nadkriliti učenjaka u 19 stoljeću. Ako se u spomenutom načelu pod riečju „umna sila“ nerazumieva ona umna sila, koju ima čovjek, već spoznavajuća sila, koja i dandanas upliva u djela svih životinja, i ako se pod riečju „instinkt“ razumieva izključivo samo ono, što je životinji prirodjeno bez izkustva; onda se i meni dosta vjerojatno čini što tvrdi Darwin, da životinje sada same po sebi izvadjaju neka djela, koja su prije samo usljed izkustva činile. Jer meni se čini dosta vjerojatno, da se ovako može čisto dobro protumačiti, zašto su mlade lisice u okolicah, gdje je često lov na nje, opreznije, nego stare lije ondje, gdje mogu u miru živiti; [1]) zašto životinje u tudjih zemljah u proljeću grizu i otrovnu travu, a kasnije ju izbjegavaju, dočim je domaćim prirodjeno, da se bez izkustva odmah otrovne trave čuvaju; zašto se ptice na oceanskih otocih s početka neboje čovjeka, a kasnije

intellectuellen Fähigkeiten höher entwickelt werden, auch die verschiedenen Theile des Gehirns durch die feinst verwobenen Kanäle gegenseitigen Austausches mit einander in Verbindung gebracht werden müssen. l. c. S. 32. Die Fähigkeit zur Ausführung solcher Handlungen ist Schritt für Schritt durch Variabilität der psychischen Organe und natürliche Zuchtwahl erreicht worden, ohne dass eine bewusste Intelligenz seitens des Thieres während einer jeden der aufeinanderfolgenden Generationen dazu gekommen wäre. l. c. S. 32.

[1]) Unter allen Fähigkeiten des menschlichen Geistes steht, wie wohl allgemein zugegeben wird, der Verstand obenan. Es bestreiten nur wohl wenige Personen noch, dass die Thiere eine gewisse Fähigkeit des Nachdenkens haben. Fortwährend kann man sehen, dass Thiere zuwarten, überlegen und sich entschliessen. Es ist eine bezeichnende Thatsache, dass je mehr die Lebensweise irgend eines besonderen Thieres von einem Naturforscher beobachtet wird, dieser desto mehr ihm Verstand zuschreibt und desto weniger die Handlungen nicht gelernten Instincten beilegt. l. c. S. 38.

[1]) Leory. Lettres phil. sur l' Intelligence des Animaux.

Digitized by Google

mu se uklanjaju. Da i vlastito izkustvo upliva na djelovanja životinjska o tom neće nitko podvojiti. Moguće je dakle, da bar nešto od onoga, što je životinja usljed izkustva postignula, priedje na nasljednike, premda se niti to neda čisto sigurno dokazati. Ali ako se pod riečju „umna sila“ u gore navedenom Darwinovu načelu razumieva ista umna sila, koju ima i čovjek, onda je načelo skroz neistinito. Jer umna sila u čovjeku stvara si sama abstraktne i obćenite pojmove, koji su temelj svemu ljudskomu znanju, dočim ovaj način znanja životinjam posve manjka. Ovi pojmovi neprelaze nikada na nasljednike. Kamo sreće za ljudski rod, da prelaze pojmovi iz glave otčeve u glavu sina! Kamo bi onda doprlo znanje! Razlika je takodjer velika medju izkustvom, koje ima čovjek, i izkustvom, koje životinjam pomaže. Čovjek si izkustvom stvara osnove, stalna načela, dočim si životinje izkustvom usavršuju samo prirodjene nagone, i obavljaju ona djela, za koja su dovoljne niže spoznavajuće sile. Darwin navadja za izkustvo, koje imaju životinje, sljedeći primjer. [1])

U zoologičkom vrtu rabio je majmun imajuć slabe zube kamen, da otvori orahe, te ga je sakrivao pred drugimi, takodjer nije trpio, da se tko kamena dotakne. Dodaje odmah Darwin, da ovaj slučaj dovoljno pokazuje, kako iste životinje imaju pojam posjeda. To da se i u psa opaža, kad neda kosti; i u ptice, kad nepusti nikoga u gniezdo. [2]) Kruto se vara Darwin, ako misli, da se navedeni primjer i njemu slični nedaju inače protumačiti, nego ako se prizna u životinjah ista umna sila, koju ima i čovjek. Jer ovo djelo nije izveo majmun po kakvoj osnovi, koju bi on sam stvorio abstraktnimi pojmovi, kao što može čovjek, ako hoće; već samo po nagonih (Triebe) i sjetilnih silah, koje sigurno i životinje posjeduju. Majmun nije sigurno ovako umujuć svoje djelo izveo: Šteta je zubi orahe hrustati, ta može se svakim tvrdjim tielom laglje otvoriti. Kamen je tvrdji nego orahova lupina, zato moram potražiti kamen. Našav kamen nije mislio ovako: mogao bi mi tko kamen oteti, ta znam dobro, da ljudi i moj rod rado krade, dakle ga valja pred njimi sakriti. Kamo ću s kamenom? U takovo mjesto, gdje ga drugi neće vidjeti; ako ga metnem pod slamu, tamo ga neće nitko tražiti. Dakle u slamu s kamenom. Ali ipak moram paziti, da se tko nepribliži, i da po slami nerazkapa, jer bi onda sigurno i moj kamen našao.“ Kad bi ovako radio majmun, tad bi imao istu umnu silu, koju i čovjek. Ali da on nije ovako svoje djelo izveo, mislim, da će i Darwinianci priznati. Jer kad bi majmun taj čin ovako izveo, onda bi se morao u svih svojih djelih ovako vladati; onda bi bio sposoban, da se za kratak čas nauči i pisati, i čitati, i računati; on bi bio sposoban, da izkustvom i naukom postigne s vremenom barem onoliko znanja, koliko može postignuti najtupiji čovjek. Jer čim dopustiš, da imaju silu stvarati obćenite abstraktne ideje, onda moraš dopustiti, da su sposobne za svako umno djelovanje ko i čovjek. Očevidno je dakle, da životinje nemogu stvarati obćenitih abstraktnih ideja, s toga im manjka i ta sila, dosljedno im manjka i prvi temelj razumnomu ljudskomu životu. Čisto je drugim načinom izveo majmun svoj posao, bez pomoći obćenitih abstraktnih ideja. Naravni prirodjeni mu nagon za hranom gonio ga je, da zagrizne u orah, čim ga je opazio. Nije ga mogao otvoriti zubi, zato je kušao sve moguće, da nagonu zadovolji. Slučajno je našao prviput kamen, nagon ga je tjerao, da i njim lupi po orahu. Orah se otvori i on ga pojede. Taj se cieli čin uzdržao u majmunovoj phantasiji. Kad je drugiput vidio orah, probudi se nagon za hranom uz sjetilne predstave u phantaziji, i on bez oklievanja prihvati kamen. Napokon mu je prešlo u navadu, te mu je kamen postao predmetom njegova nagona kao što zubi, prsti, i orasi. Kao što dakle nagonom neda majmun oraha, da mu ih rodjaci nepojedu, istim je nagonom čuvao i kamen. Kao što životinje sakrivaju hranu, tako je sakrivao majmun i kamen. Kako pako životinje sakrivaju hranu, to ili je već samomu nagonu prirodjeno, ili su sličnim izkustvom postigle kano što i taj naš majmun. Čisto drugu vriednost ima izkustvo u čovjeku a drugu u životinjah. U čovjeku prelazi izkustvo u kraljevstvo ideja, istine i načela, iz kojih potiču osnove, koje on slobodnom voljom izvadja; dočim u životinjah ostaje onako, kao što je sjetilnimi silami dobiveno, te upliva neposredno na prirodjene težeće sile, koje ja zovem nagoni (Triebe).

Treće načelo stavlja Darwin, da neka vrlo komplicirana prirodjena umjetna djelovanja nisu nipošto nastala uplivom umne sile. Tko poznaje život životinja i neka njihova vrlo komplicirana

*

[1]) Die Abstammung des Menschen. I. B. I. Th. S. 44.

[2]) Im zoologischen Garten gebrauchte ein Affe, welcher schwache Zähne hatte, einen Stein, um sich Nüsse zu öffnen, und mir versicherten die Wärter, dass das Thier, wenn es den Stein gebraucht habe, ihn im Stroh verberge und keinen andern Affen ihn berühren lasse. Hier haben wir die Idee des Eigenthums, doch ist diese Idee jedem Hunde, der einem Knochen hat, und den meisten oder allen Vögeln in Bezug auf ihre Nester eigen. l. c. S. 44.

Digitized by Google

umjetna djela, taj će rado priznati, da ima pravo Darwin, kad veli, da ona nisu potekla iz umne sile. Jer inače bi sliedilo, da su neke životinje kao što n. pr. pčele i mravi imale nekoć tako razvijen um, te su nadkrilile u sposobnosti istoga čovjeka, kao što ga danas vidimo. Život pčela već smo opisali, mislimo, da neće biti štiocu dosadno, ako mu sada na kratko predočimo čudnovati život mrava, da se sve bolje upozna s predmetom, koj ovdje iztražujemo; a to tim većma, što ćemo morati malo niže ove primjere znanstveno pretresivati, da možemo prosuditi, je-li 4. načelo Darwinovo vjerojatno. Mravi [1]) sačinjavaju dobro uredjeno družtvo sastojeće se od krilatih ženka i mužkaraca, zatim od bezkrilnih radnika, napokon pri nekih vrstih od bezspolnih individua, koji se zovu vojnici. Od mrava poznajemo do sada 1250 vrsti; a buduć da je život mnogovrstnih termita (Termitina), koji se zovu običnim imenom bieli mravi (weisse Ameisen) [2]) sličan životu mrava, premda po zoologiji nespadaju strogo u njihovu kategoriju, zato ćemo takodjer o njih neke čudnovatne životne crtice spomenuti. Kolikom vještinom i architekničkom umjetnošću oni svoje stanove grade, toga nebi nitko vjerovao, da na svoje oči nevidi čudnovate zgrade još čudnovatijih stanovnika. Ovdje vidiš duge vijugaste čisto ugladjene hodnike i ulice na sve strane svodovi pokrivene, koji čuvaju stanovnike od sunčanih traka i kiše. Zgrade imaju više podova, te odgovaraju svim njihovim potrebocam.

Termiti (bieli mravi) grade od gline svoje velike zgrade tako čvrsto, da mogu i čovjeka držati, a tri čovjeka imaju $2^1/_2$ ure posla, da zgradu ovih malenih stanovnika posve otvore. Kube, tornjevi, viseći mostovi, skaline, svodovi poduprti stupovi, velike prostorije spojene ulazi i hodnici, rese zgradu, koja se diže 10—16 i više stopa u vis. U sredini nalazi se kraljevska soba, u kojoj stanuju kralj i kraljica, a na okolo ima množina većih i manjih soba različitoga oblika, u kojih obitavaju ostali gradjani. Posebne su komore priredjene, da se u njih čuva hrana, a opet posebne, u koje kraljica leže jaja. Ako budu nedostatne i pretiesne, to ih poruše te sagrade nove i veće.

Stiene od ložnica, u kojih se nalaze jaja i mladi potomci, obložene su nekakvom tvarju, koja pod sitnozorom izgleda kao majušni gribi)Pilze), što vjerojatno mladim za hranu služi. Ako ih neprijatelj uznemiri te im koju čest stanja razori, to se odmah izgube radnici a navale vojnici, koji biesneći trkaju na okolo, navaljuju i grizu oko sebe. Tek kasnije dodju radnici noseći u ustiju gradivo, te pod okriljem vojnika sagrade opet velikom brzinom, što je neprijatelj razorio. Premda su naravoslovci napose Oken, Bates, Dr. Fritch, Lespès, Smeathman, Burmeister, Golberry, mnogo truda uložili, da točno prouče život čudnovatih termita, to je ipak ostalo jošte mnogo toga, što je stranom nepoznato stranom dvojbeno. Mravi njeguju osobitom skrblju svoje mlade. Radnici ih prenašaju amo tamo: ako je toplo u gornji kat, ako je hladno u dolnje prostorije; liže i čiste ih, te im jezikom podavaju neku iz njih izviruću sladčinu.

(Dalje će sliediti.)

[1]) Brehm. Illustrirtes Thierleben. Sechster Band. S. 209.

[2]) Brehm. l. c. S. 454.

Protucrkveni zakoni u pruskom saboru.

Protucrkveni su zakoni gotovi, skovano je oružje, kojim se ima slomiti i srušiti katolička crkva u Pruskoj. Pošto su naime 1. Svibnja votirani u gospodskoj kući s nekimi skroz neznamenitimi izpravci, budu još jedan put 9. o. m. u zastupničku kuću doneseni, da i ova prihvati one izpravke. To se učinilo bez svake debatte. Sada su ti zakoni već i od cara sankcionirani i proglašeni u „Staatsanzeigeru“ 15. t. mj. Kako se je kultusminister Falk u zastupničkoj kući bio zaprietio, biti će odmah i izvadjani. Katolikom dakle pruskim, koji su se do godine 1871. hvalili svojom slobodom, svojim razvitkom, nastaje gorko i žalostno doba. To bi se moralo bolno kosnuti i nas, sve kad se i nebi bilo bojati, da će se za primjerom Pruske nastojati i drugdje povoditi; ovako pako čini nam se skroz sjegurno, da ćemo i u Austriji i u Ugarskoj, a tko zna, da-li ne i u nas. vidjeti i čuti na brzo svašta. Nevjere ima posvuda, kako i u Pruskoj, samo da ima u Pruskoj i vjere više; liberalci pako neće se sjegurno ni kod nas zauzimati za slobodu vjere i sviesti i crkve, ko što se nisu zauzimali ni u Pruskoj. Oni su pače sve to izveli sa svojim nekada strašilom, a sada tako dobrim prijanom, Bismarkom. Bojat se je dakle rata i — poraza oko nas i u nas, te nam se valja na to priučati, a nemisliti, da će nas bura minuti, ako budemo u nebrizi spavali. Katolik se mora živo zanimati za svu svoju braću, koji se na širokom svietu za kraljestvo božje bore, a najpače za one, koji imaju isto onakove neprijatelje, kakovi i nam samim priete. Za to ćemo još jedan pogled baciti na pruski sabor, da vidimo silu i taktiku neprijatelja, a vještinu i odvažnost braće katolika.

Protucrkveni zakonski predlozi doneseni su u gospodsku kuću 24. Travnja. Vlada se je već unapred svojski pobrinula, da joj ondje nepropadnu, utisnuvši više

Digitized by Google

skroz si odanih članova. U prvu sjednicu zatim dodje i minister-predsjednik Roon i knez Bismark. Bismark je u toj sjednici tri puta govorio i to tako oholo i tako silovito, te je bilo jasno, da mu je namjera gospodu smesti i prestrašiti. Prama svojoj svrsi govorio je majstorski, to mu valja priznati. Najprije reče proti grofu Krassowu, koj je tvrdio, premda nije prorok, da ipak smije proreći, da će od ovih zakona biti zla za protestante i za državu: ja sam se, reče, predugo bavio praktičnom politikom, nego da se još mnogo bavim konjekturalnom — tobože da su ono prazna proricanja, do kojih neka gospoda ništa nedrže. Za tim pako stade uznositi svoje miroljublje naprama katoličkoj crkvi, na toliko te reče: Ja sam s prva tako daleko pošao, da sam jesuitom jače prijao, nego-li se je meni samu glede Pruske činilo dopušteno. Ja sam to učinio. Ja sam se boja na ovom polju toliko žacao i nastojao mu izbjeći, te se bojim da sam ga skoro prekasno prihvatio, i da mi je već više put i bilo žao, što sam svjetovao toliko miroljublje. Prekrasno, plemenito, al za što to reče? Za to, da onda ovako nastavi: Ako sam pako sada svoju popustljivost na jedanput odbacio, to je valjda od toga, što se u meni porodilo jako tvrdo osvjedočenje, da se djelatnošću ne katoličke crkve, nego jedne stranke u katoličkoj crkvi, koja ide za popovskim svjetovnim gospodstvom, vodi takova politika, koja je ruku metnula na temelje naše države, ili barem hoće da metne na takov način, da ja kano minister za dalje krzmanje nisam mogao nositi odgovornosti. No ja hoću i u ovom stadiju da izbjegnem svemu, što bi za vjeru bilo uvredljivo, pa to izrikom izjavljam, jer je izvanredno mučno spomenuti te stvari, a da mi odmah neizvrnu, da mislim čitavu instituciju, crkvu u obće, dočim je o jednoj samo stanovitoj stranci govor. Samo vrlo točno poznavanje i motrenje odnošaja kadro je jasno pokazati, da tu ima spodnjih struja, koje s kršćanskom crkvom neimaju nikakova posla. — To je vrlo lukavo i proračunano na uspjeh. Kad se takov prijatelj jesuita ko što Bismark prometne iznenada u ljuta neprijatelja, to mora dakako da je neodoljiva sila; pa ako mnogi te sile i nevide, nije čudo: nemože svatko opaziti tajne struje, kako knez Bismark. Pa k tomu još krasan manever: nisu, veli, proti katoličkoj crkvi napereni oni zakoni, nego samo proti jednoj stranci koja ide za popovskom svjetovnom vlasti, to jest proti frakciji centra i proti popovom, koji više paze na zapovied papinu, nego na volju Bismarkovu. Ako pako nisu proti katoličkoj crkvi, eh još su manje proti protestantskoj, pa za to se Bismark čudi, kako se mogu protestanti boriti za svjetovnu vladu popovsku. No to je još najmanje: svi bili katolici bili protestanti, koji se boreć proti onim zakonom, bore po Bismarkovu za popovsku svjetovnu vladu, neprijatelji su državi i neprijatelji kralju. Proti njim, veli doslovice Bismark, moraju se svi pošteni prijatelji i vjerni privrženici nj. veličanstva kralja, kraljestva i pruske države složiti u jednu četu. I on nedvoji, da će u tom boju i gospodska kuća stajati na stranci vlade, nego ipak konačno dobacuje, kako ga boli, da u ovoj borbi nosioci mnogih imena, čiji su otci slavno sudjelovali za utvrdjenje pruske države, sada nestoje na stranci, gdje bi čovjek mislio, da biti moraju, naime na strani pruske države i onih, koji ju brane, nego medju onimi, koji ju podkapaju i srušit traže.

Utisak takova govora, a iz ustiju Bismarka, koj se slavi kano uzveličatelj i okrunitelj pruske države i kano najvjerniji i najmudriji sluga i prijatelj kraljev, morade biti naprama većini neodoljiv. Sasvim tim je Bismark još dva puta govorio ili od obiesti pobjedničke, il pako da si steče još sjajniji uspjeh i sebi veću slavu. Poslie njega naime govorio je grof Brühl, jedan od najvrstnijih pobornika katoličkih, pa onda Kleist-Retzow slavan govornik i vodja konservativaca, vjerom protestant. Jednomu i drugomu požurio se s mjesta odgovoriti Bismark. Brühl se potuži, da je Bismark izrekao toliko uvreda, kako se doslie u gospodskoj kući čulo nije: da je katoličku crkvu uzporedio s internacionalci i komunisti, da je frakciju centra, jer se neslaže s njegovom politikom, proglasio neprijatelji države. Bismark mu odmah upade u rieč sa: jest! pa kad govornik dovrši, ustade da energički prosvjeduje proti manevru, da njegov protivnik katoličku crkvu identificira s jednom samo označenom strankom, proti kojoj je vas taj boj (tobože! vrlo lukavo, i k tomu drzovito). Pa onda za katoličku frakciju centra reče, da ona traži rat, i to gradjanski rat, da je ona uposried mira, konfesionalnoga mira, sabrala njetilo razdora i borbe, kako bi u sgodan čas udjelotvorila svoju volju. Misle, kaže on, da će biti gospodari u državi, ako agitacijom u zemlji doteku proturati u sabor 140 svojih. No vlada, čini mi se, jako dobro radi, ako se brine za vremena, da kralj ostane u državi gospodar, ne pako frakcija centra. — Kleist-Retzow pako biaše predbacio Bismarku, da se je od konservativne stranke odkinuo. Na to će Bismark: manje se odkidava od većega, pomično od temelja, ovca od pastira. Kleist dakle drži sebe i svoju konservativnu stranku za temelj, od koje da se odkinuo kralj, kraljestvo i njegova vlada, te plivaju bez kormana na moru. To precienjivanje svoje osobe jest upravo ono, što ruši državu, kad je čovjek nesposoban za to, da se podvrgne, da razmisli, kad mu se hoće ondje zametati kavge, gdje nije zvan stvoriti šta boljega. Više mjeseci kod kuće sbirati si najbolja sredstva za kritiku, pa onda ovamo doći te vladi ukore dieliti, i stara nesretna proročanstva sveudilj ponavljati, to je taktika, koju ja zovem da je državi neprijateljna.

Iz toga se može podpunoma razumjeti bezobzirnost i silovitost Bismarkova, kojoj su gospoda morala popustiti. I medju njimi našlo se ravno plemenitih članova, kô što bivši državni minister Grof Lippe, koj je Bismarku, ravno više neprisutnu, čestito odgovorio, i kuću odbijao, da neprihvati onih zakonskih predloga. Bismark nam je, reče, predbacio, da podkapamo auktoritet države tim,

Digitized by Google

što se ovim zakonskim predlogom protivimo. To mene, koj sam vas svoj život sproveo u službi države i kralja, vrlo boli. Nije-li nas pozvalo veličanstvo kraljevsko, da ob ovih zakonskih predlozih otvoreno izjavimo svoje mnienje? Pa ako toga nećemo, onda smo bezkoristan organ u državnom organismu. Auktoritet krune jest nepovrediv; no ako se samo radi ob auktoritetu ovoga ili onoga ministra, to mene neće ništa smetati, da neizjavim otvoreno svoga mnienja, da put, kojim taj minister stupa, državu vodi u pogibelj. — Knez Bismark nam je predbacio, što se u praznike bavimo politikom. No to mi moramo, ako hoćemo da ovdje djelujemo s razborom i uspjehom, isto tako ko što to čini državna vlada. Ja doista nisam čuo za obskurantisam saborskih članova bolje obrane, nego-li ju onomad izreče knez Bismark. Jest, ja sam se s politikom bavio, te sam naročito mnogo razmišljao, je-li pitanje, kako ga je u svoje vrieme u carevinskom saboru formulirao Lutz: „Tko ima biti gospodar u državi, država ili crkva“, pravo stavljeno? Dà tu je odgovor već sadržan u pitanju. U d r ž a v i može biti gospodarom samo država. Ali sad stavite pitanje: Tko ima biti gospodar u crkvi, crkva ili država, pa će odgovor morati isto tako glasiti: da u c r k v i mora biti gospodar crkva.

I jedan stari liberalac Gruner, bivši tajni savjetnik u ministarstvu izvanskih posala, dakako i on protestant, uze liberalce nagovarati, da one zakonske predloge zabace. On reče: Nemojmo sami sebe varati, ovi će predlozi, ako budu primljeni, izbrisati jedno veliko načelo slobode iz naših unutarnjih institucija; oni će na mjesto jednoga velika načela slobode ustanoviti sustav bureaukratičke kontrole i uplitanja; oni neće biti razvitak u naših crkvenih stvarih, nego će nas baciti daleko u dobu najodrešitijega absolutisma. Pa u tom smislu zovem ja ovo zakonodavstvo skroz i skroz reakcionarnim. Odkad su se parlamentarne institucije uvrežile na kontinentu i odkad se je pred četvrt stoljeća i još prije stvorila liberalna partaja, biaše joj axiom, da se crkva i država moraju što se više može razstaviti. Ova je misao god. 1848. liberalnu partaju skroz proniknula, a onda su u Frankfurtu i ovdje sjedili vodje liberalački, muževi izvrstni, od visoka domoljubja od visoke razboritosti i znanja. Ovi su muževi znali vrlo dobro što su činili, pa ako se sada ovdje govori, da su tadašnji liberalci bili još kano djeca, to si ja dopuštam reći, da tomu nije nipošto tako, jer je malo godina pred tim buknula bila razpra izmedju nadbiskupa kolonjskoga i pruske vlade, jer su u toj razpri došla u pretres sva pitanja, koja se tiču odnošaja izmedju crkve i države, jer su svi misaoni ljudi ovu razpru pratili i svi znamenitiji i ugledniji muževi na nju svratili svoju pozornost. Potreba ovakovih zakona nije nikakova, jer tečajem dvadeset godina, premda država nije ni s daleka uticala u crkvene stvari, kako bi uslied ovih zakonskih predloga uticati morala, nije se javio ma ni jedan glas ni od konservativne ni od liberalne strane, koji bi šta takova iskao. Pa i odkad je knez Bismark stupio na vladu, nebiaše inače, što će mu svi mirno misleći ljudi jako zahvaliti. U Listopadu 1862. dodje sadanja vlada na kormilo, dvie godine poslie toga budu u Rimu publicirani syllabus i encyklika. Pruska se je vlada naprama ovim dogodjajem unutar katoličke crkve ponašala sasvim mirno i neutralno. Na brzo iza toga zamni glas, da će se u Rimu sastati koncil i da će vjerojatno proglašena biti dogma nepogrešivosti. I sada biaše vlada još mirna nit se htijaše miešati u ovo pitanje, makar su se protestanti uzgibali, i makar su se sympathije, pošto je dogma sbilja proglašena, naklonile starokatolikom. Ali vlada nesmije vladati po sympathijah, nego po načelih, i ima na dalje gledati, pa mi je baš drago, da je naša vlada u osobi tadanjega ministra predsjednika, Bismarka, dala u pogledu odnošaja države naprama onoj dogmi takovu izjavu, koja mi se čini najkorektnija. Bismark naime reče još u zastupničkoj kući 30. Siečnja prošle godine: „Dogmatične prepirke o promjenah i deklaracijah, koje su se morda sbile unutar dogme katoličke crkve, daleko su od vlade i moraju biti daleko. S v a k a d o g m a, i o n a k o j u m i n e v j e r u j e m o, n o k o j u d r ž i t o l i k o i t o l i k o n a š i h z e m l j a k a, i m a b i t i i z a d r u g e g r a d j a n e i z a v l a d u s v a k a k o s v e t a.“ Na jedan put, u ljetu god. 1871. promieni se prizor. Naviešten bi rat stranki centra u drugoj kući, i kako je sada vidjeti, katoličkoj crkvi. Oposicija dakle treba da se slomi i vas joj temelj na kojem se osnovala. Ako se čovjek sjeti, da je ova ista vlada uzprkos bivše oposicije provela vojničku reorganisaciju i da se je na to nanizalo mnogo militarne i territorialne koristi, to se lasno razumije, da vlada, koja je imala tolik neizmjeran uspjeh, nemože trpjeti jake tvrdo sklopljene oposicije. No ja nemogu razumjeti, kako ju liberalci na ovom putu mogu slieditи. Vlada je izrikom govorila ob oposiciji njoj neprijateljnoj. Ja nepoznajem oposicije, koja nije vladi neprijateljna, svaka ozbiljno sklopljena, svomu osvjedočenju vjerna oposicija mora biti neprijateljna vladi, t. j. s u s t a v u vladinu, takova oposicija ne samo može nego i mora biti u svakoj ustavnoj državi. Molim Vas, kamo ćemo doći, ako se svaka oposicija bude traktirala kano kakovo zločinstvo. Ja molim svoje stare potitičke prijatelje da pomisle na prošlost, te ću samo još to dometnuti, ako je tako te se hoćete priklopiti tomu načelu, da nije slobodna takova oposicija, i da je slobodno dokinuv sva stara načela slobode takovoj oposiciji temelj spodmaknuti: onda p o d p i š i t e u s t a v n o m u ž i v o t u s m r t o v n i c u, onda ćete doći u zadnjoj dosljednosti do o s o b n e d i k t a t u r e s p a r l a m e n t a r n i m i f o r m a m i. Tako Gruner.

Pa su ipak liberalci od mržnje naprama katoličkoj crkvi osudili zakonitu oposiciju katoličkoga centra i temelj stavili Bismarkovoj osobnoj diktaturi s parlamentarnimi formami. Neka si sami vide, da-li neuništuju sami sebe odričuć se svojih dosadašnjih slobodnih načela

Digitized by Google

i laskajuć Bismarkovoj sili. Mi ćemo još vidjeti, kako su se katolici sami borili proti sili, koja ide na njihovo uništenje, i kako su nemogućе odoljeti mnogo pretežnijemu neprijatelju do sada barem spasili čast.

(Konac će sliediti.)

Poziv učiteljem u Austriji.

U bečkom Volksfreundu čitamo poziv na učitelje, da stvore katoličko pedagogičko družtvo, koj radi važnosti stvari i našim štiocem priobćujemo. „Minulo je šest godina, što je kobni dan Sadove doneo novu epoku za Austriju a na pose za austrijske učitelje. Ona crna hrpa pregačara, kojim je cilj na kršćanskom temelju sazidano družtvo srušiti, držala je, da je došlo vrieme, da stupi na javu s svojimi osnovami, koje bježe dnevno svjetlo. Ecrasez l' infame bijaše prva geslica te paklene družbe i njihovih pomagača. Gonite svećenike iz škole, oni prieče napredak, oni zaludjuju narod, oni su krivi, što je Austrija potučena; oslobodite se, učitelji, sramotnoga jarma klerikalnoga robovanja, dodjite k nam, budite naši prijatelji, dobiti ćete slobodnu, neodvisnu, vašega uzvišenoga zvanja dostojnu eksistenciju te ćete moći bez brige posve se podati vašemu zvanju; kći je jur odrasla i slobodna, ona netreba preživjele se matere. Tako su govorili ti ljudi u svojih organih, liberalnih novinah. Mnogi izmedju nas — budimo iskreni — dali su se timi praznimi frazami nagovoriti misleći, da će im nova era donieti Bog zna što sve ne. A što je ta era doniela učitelju, koj stvari sudi mirno i bez predsude, što se hoće, što se zahtieva od njega? Sada se zahtieva, rekoše nam više znanja prama većim zahtjevom vremena, više naobraženja, univerzalna znanja. Ali zašto nam onda oteše prvu i najvažniju podlogu, da taj cilj postignemo, zašto nam oteše toli važni za školu ugled? Imamo-li još onu istu moć i isti upliv na djecu, koj smo nekoć imali? Ne. Da se u istinu iskreno misli s tim višim naobraženjem, zašto postaviše u oprjeku s nami svećenika, koj bi nas u toj zadaći mogao tako moćno podupirati, kano osobu neprijateljsku i mrzku? Kako se može s jedne strane zahtievati više naobraženje, a s druge podupirati ona luda i smiešna majmunska teorija, koja postavlja čovjeka na isti stupanj s životinjom, te može biti rado gledati, da se taj nauk malo po malo zasadjuje u srca djeci? Poviest pedagogike govori o svih tih stvarih posve drugče, a temeljito naobražen pedagog neće pred nikakvim kumirom modi za volji na lice pasti. Nestoji tim ljudem do znanosti: oni žele, da budemo mi orudje za njihove osnove, mi bismo morali pripraviti mladost, da nadju ti ljudi narod sposoban pomoći im, da izvedu svoje paklene osnove. Oni žele, da im mi vadimo kestenje iz žeravke, a kako ćemo poslje sami proći, za to si nelome glavu. U katoličkoj Austriji ima gojilišta za učitelje, čiji pitomci s ponosom pripoviedaju, kako im ravnatelji i učitelji svjetuju, kad dodju u praksu, neka samo junački agitiraju proti svećenstvu, neka ih ogovaraju i ponizuju pred pukom, tada se mogu nadati doći brzo napried. Dakle službenike vjere i po tom samu vjeru, u kojoj smo rodjeni i uzgojeni, imali bismo u blato vući, to je zadaća današnjega učitelja! Zato, vi katolički učitelji i uzgojitelji, koji nosite još ikakovu katoličku samosviest u srcu, trgnite se iz letargije, pokažite, da ste ljudi i katolici, koji nisu postali izdajice vjere svoje, stvorimo pedagogičko družtvo, ne da oponiramo školskim zakonom, nego da se u tom i preko toga katoličkoga družtva kriepimo u našoj katoličkoj samosviesti, i da radimo sjedinjenimi silami za pravi idejal razumnoga, ćudorednoga i intelektualnoga uzgoja. Katoličko pedagogičko družtvo budi sada naša lozinka, i katolički učitelji, koji imaju dosti odvažnosti, čvrsta značaja, i koji pravo razumiju svoj položaj, neka si to uzmu k srcu, neka se sdruže, te vješto i odvažno neka podju za tim ciljem. *)

Jedan katolički učitelj.

Dopisi.

Cirkvena 14. Svibnja. — S naše strane stižu Vam tek tužni glasi. Još nisu čitatelji zaboravili na žalobni opis pogreba pokojnoga ovdješnjega duhov. pomoćnika, Ivana Curića, a već im se javlja žalostna viest, da je veleč. g. mjestni župnik, Josip Menjak, poslje dugotrajna težka bolovanja, primivši pobožno svetotajstva umirućih, dne 12. Svibnja u 65. godini života mirno i spokojno u Gospodinu preminuo. Kako bijaše pokojnik svestrano ljubljen i štovan, mogosmo ga dostojno i sa velikim saučešćem sprovoditi do hladnoga groba. Uzprkos nepogodnu vremenu dodjoše dvadeset i dva svećenika, gospoda činovnici kotarskih oblasti u Sv. Ivanu, mnogobrojni rodjaci i prijatelji iz okolice i dalnjih miesta pa velika množina odanih mu župljana, da mu izkažu posljednju ljubav i čast. U krasnom pogrebnom slovu tješio nas je veleč. i veleuč. gosp. Katkić, videći premnogim tugu na licu a suze u oku, da pravo reći nije ni umro, jer mu plemenita duša živi kod Boga a on sam ostaje nam u neizbrisivoj uspomeni, dok se i mi opet s njim nesastanemo. U Josipu Menjaku izgubila je domovina do posljednjega daha vjerna sina, biskupija dobra svećenika, prijatelji iskreno odana i bezprimjerno dočekljiva prijatelja, župljani predobroga pastira, a mnoga sirota nada sve topla dobročinitelja. Već po naravi svojoj bijaše pokojnik prijatelj neumornu radu. Njegovom se ponajviše brigom u Lovrečini, gdje bijaše prije župnikom, podigla škola,

*) Već je i vrieme bilo, da je i u Austriji komu učitelju na um palo, oprieti se silnoj bujici protukršćanskoga školstva. Što je drugud davno već učinjeno te nosi liepa ploda, na to se je u Austriji tekar sada pomislilo! I mi u Hrvatskoj imamo biti oprezni, nastojeć, ako se nemože ukloniti, a ono barem umanjiti zlo, koje se na protivnoj strani čini.

Digitized by Google

ukrasila crkva, sagradio nov župni stan Došavši pako u Cirkvenu, nemogaše odoljeti srcu, da i ovdje pomoćju svojih župljana divno neuredi i neukrasi stan Gospodnji. O njem se pravom može reći: „dilexit decorem domus Dei et locum habitationis gloriae ejus.“ Kako neima krieposti, koja neima svojih neprijatelja: tako je i pokojni Menjak imao ljudi, koji su mu posljednje časove svakojakim zadirkivanjem trovali. Priznao Gospodin njegove zasluge te mu podielio pokoj, koga na zemlji nije mogao postići.

Dolnji Miholjac. U prijateljskom sastanku družtva „bratinske ljubavi“ svećenika kutjevačkih, prvobitno nazvanom „družtvo radovanja“, obdržavanom dne 14. Svib. t. g. kod v. g. Steve Mavračića, župnika u dolnjem Miholjcu pod predsjedničtvom preč. gosp. opata i kan. prvost. crkve zagreb. Gjure Muzlera a ravnanjem veleč. g. Antuna Regena podarcidjakona i župnika u Podgajcih u smislu ustanova družtvenih, po kojih se članovi družtva obvezuju za slučaj, ako bi kojemu članu družtva usljed unesrećenja podpora nuždna bila, na medjusobnu pripomoć, budući da za ovaj put nijedan član podpore netreba, sabrani su za stradalca kršćanstva sv. otca papu, toga mučenika katoličke crkve sljedeći prinesci, i to od: Preč. g. opata i kanonika zagr. Gjure Muzlera 15 for., preč. g. kan. Josipa Šuškovića 5 for., vel. g. Antuna Regena podarcidj. i žup. u Podgajcih 4 for.. od Steve Mavračića župnika u doljnjem Miholcu jedna škuda u srebru; od v. g. Mije Mikića žup. u Raiću 3 for.; od g. Steve Bešlića upravit. župe u Čagliću 1 for. kovanoga novca. Ta je svota predana u pisarni nadb. zagr. *)

Viestnik.

Zagreb. Iz Rima dolaze jednako svakojaki glasovi o zdravlju svetoga otca sad ugodni sad neugodni. To je istina, da se divni starac, koj je 13. o. m. nastupio 82. godinu, jošter nije od prehlade posve oporavio. Vjernici vjeruju radje, da mu je bolje, kano što neprijatelji, da mu je gore; a svi dobri katolici mole uztrajno Boga, da povrati podpuno zdravlje svetomu otcu u tako težkih za crkvu odnošajih. Papa je još živ, a razne novine neprestano pišu, kako će se držati vlade kod izbora novoga pape. Francezki „Memorial diplomatique“ uvjerava, da će i Pruska i Ruska uložiti svoj veto u konklavu, uz nje da će pristati i Austro-Ugarska, dočim se za Italiju, koja dakako neće ostati bez upliva, nezna, kamo će nagnuti. „Pesti Naplo“ na suprot doznaje, da su sve vlade, izuzam Austro-Ugarsku, odlučile svojim se vetom neposlužiti. Pisali medju tim novinari, što ih je volja, pravo ima Schuselka, kad veli: „postao papom, tko mu drago, on će biti zbilja pravim papom, kakov je Pio IX., pa da postane, kad bi moguće bilo, sam tobožnji starokatolik Döllinger.“

— „Obzor“ javlja, da se je preuzv. g. djakovački biskup J. J. Strossmayer odputio 16. o. m. u Peštu, da bude prisutan sjednicam regnikolarnih deputacija.

— Kako „Glasnik biskupije djakovačko-sriemske“ piše, veličanstvena će stolna crkva u Djakovu biti do skora s vana gotova. Isti list donosi pismo ravnatelja c. kr. austrijskoga muzeja na biskupa o vriednosti slikarija u stolnoj crkvi. „Nemogu, da Vam nečestitam, što ste slikarije stolne crkve djakovačke povjerili rukam rimskoga slikara Seitza. Kartoni mladjega Seitza spadaju medju najljepše, koje je proizvela novija njemačka umjetnost na polju toli zanemarena slikanja na zidu. . . Kad bi svi crkveni dostojanstvenici tako shvaćali monumentalnu crkvenu umjetnost kano što Vaša prečastnost, drugče bi ona cvala u crkvi nego-li cvate danas. Velike tradicije katol. crkve srednjega vieka i ona „renaissance“ skoro su posve zaboravljene.“

Beč. Već smo imali prilike javiti, kako šalju biskupi s raznih strana pisma puna sućuti na progonjene pastire crkve katoličke u Njemačkoj i Švicarskoj. Drago nam je, što možemo javiti, da nezaostaju u tom austrijski biskupi. Pred nami leži prekrasni list nadbiskupa bečkoga kard. Rauschera na Lachata, biskupa baselskoga. Pošto je rekao, kako Švicarska, zemlja slobode, neima slobode za katoličku crkvu, nastavlja: „Vas su, preč. gospodine, s biskupske stolice protjerali, namiću se novčane kazne, svećenikom se uzkraćuju dohodci, na crkvena se je dobra stavila ruka, a crkve se zatvaraju. Tim su se neprijatelji kat. crkve pokazali u svojoj pravoj slici, nestalo je svake i najslabije sjene slobode katoličke crkve, nadošli su dani očitoga progonstva. Neostaje drugo, nego da se katolici, koji žele katolici ostati, kazne i tjelesnimi kaznami.“ Pošto je dalje pokazao nadbiskup, kako je crkva božja nadvladala razne bludnje, te izrekao stalnu nadu, da će nadvladati i najnoviju najveću bludnju, koja taji Boga i neumrlost duše te daje čovjeku za praotca morskoga crva, završuje: „Ja sam pobiedio sviet, reče spasitelj. Uzdajmo se u njega, koj sjedi ob desnu otca, da nevolje, koje odasvud navaljuju na crkvu božju, neće je uzdrmati nego učvrstiti i pomladiti. Prihvaćam tu zgodu, da Vam, prečastni gospodine izjavim, koliko Vas štujem i koliko me bole Vaše nevolje.“ Svomu je listu priklopio nadbiskup 3000 franaka, da ih biskup podieli medju svoje oskudne svećenike.

Priložen Hártmanove knjižare popis knjiga za pučke škole.

*) Živili plemeniti darovatelji! Dao dobri Bog, da Vaš primjer potakne i drugu braću, neka bi podupiruć svetoga otca dali dokaze svoga kat. osvjedočenja i svoje sućuti s trpećim otcem svega kršćanstva. Ured.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 22.] U Četvrtak, 29. Svibnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VII.

Duševna djelovanja.

Instinkt.

(Dalje.)

Neka vrst mrava vodi razbojnički život. Ciela jata idu u tudja mravinja gniezda robit, odvuku sa sobom ličinke (Larven) i kukuljice (Puppen), te ovi mladi zarobljenici moraju kao robovi služiti svojim gospodarom. Kod neke vrsti obavljaju zarobljenici sve domaće poslove, pače hrane svoje gospodare, kod drugih pako diele rad gospodari s robovi. Za čudo je, kako živu u družtvu mrava u najvećoj slozi i najboljem miru neke druge čisto inostrane životinjice. Za sve se jošte nezna u kakvu su odnošaju s mravi, samo se zna, da mravi neke vrsti sisača (Aphis= Blattlaus) u tu svrhu kod sebe čuvaju, da iz njih muzu neki sladki sok. Njim su dakle ove male životinjice krave muzare, dočim ih gospodari sjetilci glade, upute ih, da od sebe puste sladki sok, za kojim se oni toliko oblizavaju Po izvješću Dr. Linsecoma žive u Texasu vrst mrava (Atta malefaciens), koja se bavi poljodjelstvom. Oni najprije nadignu zemljište u slici nasipa, koj ima u visini do šest palaca, a od središta do ruba tri do četiri stope. Ako je zemljište poplavi izvrgnuto, nadignu ga u slici čuna (Kegel) do 20 palaca u vis. Cielo zemljište izglade i očiste, netrpe nego samo jednu vrst trave, na kojoj rastu majušna zrnca, koja pod zitnozorom izgledaju nalik našoj riži. Svaku drugu travicu, čim se pokaže na njihovu polju, odmah odgrizu, te odnesu s njive. Kad dozori usjev, požanju ga, dakako bez srpa, te žito sprave u žitnicu, dočim ga prije očiste od pljeve, koju bace preko nasipa. Ako bi se slučajno dogodilo, da je žito nakisnulo, te bi se moglo pokvariti, to ga za liepa topla dana iznesu na sunce, da se posuši; zrna, koja bi klicu potjerala, iztriebe, dobra pako odnesu opet u žitnicu. Mogao bi jošte puno drugih primiera navesti o prirodjenih vrlo kompliciranih djelovanjih životinja, da potvrdim, da ima pravo Darwin, kad veli, da ova prirodjena umjetna djelovanja nisu izvedena posredovanjem razvijenih umnih sila. Darwin dakle misli ovako: Naravskim su se uzgojem (natürliche Züchtung) u borbi za obstanak malo po malo jednostavna duševna djelovanja promienila: probitačne su se promjene za obstanak uzdržale i nasljedstvom na potomke prešle, i tako su slučajno nastala komplicirana djelovanja; a uz to valja znati, da životinje posjeduju umnu silu iste vrsti kao i čovjek nego dakako u jako nesavršenom stanju. Tom umnom silom izvadjaju neka jednostavna umjetna djela neposredno, dočim ona u druga sastavljena i prirodjena s neke samo strane upliva. Najprije nemožemo dopustiti, da životinje posjeduju umnu silu iste vrsti kao i čovjek. Već smo prije nekoliko razloga za tu tvrdnju naveli; a dok ih Darwinianci nepobiju, tako dugo nismo dužni njihovo načelo poprimiti. Darwin navadja njekoliko primiera za dokaz, da i životinje posjeduju umnu silu kao i čovjek, ali ako te primjere dobro razmotrimo, oni nedokazuju upravo ništa, premda dodaje Darwin: „koga ovi primjeri neosvjedočuju, toga neće ništa moći osvjedočiti.“ Da vidimo! On [1]) navadja

[1]) Rengger gibt an, dass, als er seinen Affen zuerst Eier gab, sie dieselben zerbrachen und daher viel von ihrem Inhalt verloren. Später schlugen sie vorsichtig das eine Ende an einem harten Körper und nahmen die Schalenstückchen mit ihren Fingern heraus. Hatten sie sich einmal mit irgend einem scharfen Werkzeug geschnitten, so wollten sie es nicht wieder berühren oder es nur mit der grössten Vorsicht behandeln. Stücke Zuckers

Digitized by Google

iz Renggera tri primjera za dokaz. Ako Darwin neima boljih dokaza, nego što su ovi, onda nas neće nikad osvjedočiti Darwin se u tom strašno vara, što ova tri primjera predstavlja, kao da ih je on sam izvadjao, pa onda zaključuje, da su ih i životinje onako izvele. Nije majmun u prvom primjeru ovako mislio i radio: „Gle, ja nisam do sada znao, ako jaje na sve strane razbijem, da će mi sva sadržina izcuriti, dakle moram odsele samo malo otvoriti, a to će biti, ako kucnem po kojem tvrdjem tielu, nego-li je lupina jajeta; ali jako udariti nesmijem, jer je lupina krhko tielo, zato samo čisto lagano. Kad lupina pukne, onda ću prsti malo po malo komadiće trgati, da žutanjak ostane u jajetu kao voda u posudi. Eto sada znam vlastitim izkustvom, kako valja jaja u buduće jesti.“ Kad bi majmun ovako misleć djelo izvadjao, onda bi imao umnu silu iste vrsti kao i čovjek, ali onda bi bio sposoban ne samo, da se nauči jaja jesti, već bi mogao ići barem u školu gluhoniemih, i tamo naučiti ako ne više, a to barem koliko njegovi suučenici. Čisto drugčije valja tumačiti gore navedene primjere, i druge njim slične, koje opažamo u životinjah. Dovoljne su niže spoznavajuće sile i različno niže htienje, koje ja zovem nagonom, *) da protumačimo po Darwinu navedene primjere. Ove se sile kreću oko materijalnih i individualnih predmeta. Po nagonu za hranom razbio je majmun jaje prviput dakako tako nespretno, da si nije podpuno zadovoljio nagonu. Taj materijalni čin ostao je majmunu u phantaziji utisnut. Kad je dobio drugo jaje, gonio ga je nagon, da ga otvori, ali prvašnji čin, kad je nespretno jaje razbio, djelovao je na njegov nagon za hranom, da je on motorne sile stavio spretnije nego prije u gibanje, te je tako razbio samo vršak od jajeta. Jer najme životinjam slobodna volja manjka, zato stavljaju u njih nagoni (appetitus sensitivi= Triebe) motorne sile u gibanje. Nagoni zavise o predmetu, za kojim teže, predmet pako predstavlja, ako je čisto individualan i konkretan, niža spoznavajuća sila

Svi su nagoni životinjam prirodjeni, isto tako je nagonu prirodjeno, da stavi u gibanje motorne sile. Nadalje prirodjeno je, da predmet po sjetilnih silah predstavljen, pobudi nagon na čin. Prirodjeno je takodjer nagonu, da na razne načine stavlja u gibanje motorne sile tako dugo, dok mu se zadovolji; ako je jedan način nespretan, prihvati drugi, treći, a kad je svrhu postigao, ostaje pri onom. Ako mu se je dogodilo što nepovoljna i neugodna, i onda promieni način, kojim je hotio nagonu zadovoljiti Zato nije htio majmun drugiput jajeta razbiti. Isto tako se nije htio nožem igrati, kad se je prviput ozliedio. I čovjek, premda ima razum, neizvadja uviek svoja materijalna djela razumom, on neumuje pri svakom djelu, već mnoga obavlja nižimi silami, koje su u mnogih slučajevih dovoljne. Niže pako sile kadkada su u životinjah mnogo bolje razvijene nego u čovjeku, tako n. pr. sluh, vid, neki nagoni, i t. d. Ni u trećem primjeru, koj navadja Darwin, nije majmun ovako mislio i radio: „Lukavi gospodar dao mi je prviput u zamotku sladora, a drugiput osu, koja me je ubola. Moguće je, da je opet zamotao osu; ako nesmotreno otvorim, ubosti će me osa opet. Nu znam, ako je u zamotku osa to se ona kao živa stvar mora gibati, ja ću ga dakle privesti k uhu, da čujem, miče-li se štogod; ako se ništa nemiče, onda se neimam ničesa bojati.“ Sigurno je iz razloga, koje smo već prije spomenuli, da u majmunovoj glavi nikad nije bilo takovih ideja, niti on ima sposobnosti, da ikada takve misli stvori i složi. Zato ovaj primjer nedokazuje čisto ništa. Nagon za hranom tjerao je majmuna, da zamotak otvori i da slador pojede. Drugiput je mjesto sladora našao osu, koja ga je ubola. Nagon uzdržavanja i osjećanje boli učinilo je, da nije htio drugi put zamotka otvoriti, nu ipak ga je nagon za hranom tjerao, da ga neostavi, te je poticao motorne sile, da ga drugim načinom otvore. Nagon za obstankom i čuvstvo straha imalo je u ovom slučaju za predmet živu osu, koja žalcem jako nepovoljno bode. To ga je dvoje sklonulo, da se sluhom posluži i čuva od ose. Zato je on zamotak primaknuo k uhu, da ga, ako osjeti u njem živu osu, neotvori. Još navadja Darwin[1])

wurden ihnen oft in Papier eingewickelt gegeben, und Rengger that zuweilen eine lebendige Wespe in das Papier, so dass sie beim hastigen Entfalten gestochen wurden. War dies einmal der Fall gewesen, so hielten sie stets das Päckhen zuerst an ihre Obren, um irgend eine Bewegung im Innern zu entdecken. Wer durch Thatsachen wie die Vorliegenden und durch das, was er bei seinen eigenen Hunden beobachten kann, nicht überzeugt wird, dass Thiere überlegen (Verstand haben), der wird durch nichts, was ich noch hinzufügen könnte, überzeugt werden. l. c. S. 39.

*) Nam se čini, da biste bolje ozvao „pûdom.“ Ured.

[1]) Mr. Colquhoun (The Moor and the Loch. p. 45.) schoss zwei wilde Enten flügellahm, welche auf das jenseitige Ufer eines Flusses fielen. Sein Wasserhund versuchte Beide auf einmal herüberzubringen, es gelang ihm aber nicht. Trotzdem man wusste, dass er nie vorher auch nur eine Feder gekrümmt hätte, biss er die eine Ente todt, brachte die andere herüber und gieng nun zu dem todten Vogel zurück. l. c. S. 40.

Digitized by Google

dva primjera za dokaz. Ja u tom slučaju nevidim pri najboljoj volji čisto ništa, što bi dokazalo, da pas ima razum iste vrsti kao i čovjek. Pas ima prirodjeni nagon, da plien nepusti pobjeći, što vidimo i kod mačke. Ovaj nagon je nadvladao drugi nagon, koj odvraća životinje od svakoga predmeta, koj je za njih zao. Taj potonji nagon izvježbao je gospodar umjetno tako u psu, da se nije nikada usudio u lovu pliena ozlijediti. Ali u ovom slučaju bijaše jači prvi nagon, te je racu ubio, da mu nepobjegne. Ali pas nije ovako razmišljao: „nemogu obie race na jedanput odnieti. Ako uzmem jednu, pobjeći će druga, dok se vratim. Najbolje bi bilo, da ju ubijem, nu jao meni, ako se usudim u lovu racu ozlijediti, znam dobro, što me čeka. Nu mislim, da će ipak biti moj gospodar tako pametan te uviditi, da sam u ovom slučaju bio prisiljen racu zadaviti, jer bi mi inače pobjegla. Zato me nesmije kazniti. Dakle ću zadaviti racu.“ Jošte očevidnije opažamo u drugom slučaju, koj navadja Darwin, [1]) da je istina, što smo rekli o prvom. Za čudo je, što nije hotio Darwin opaziti, da ovaj drugi slučaj pobija prvi. Da je pas po čovječjem razumu radio, ostavio bi bio mrtvu racu, te najprije živu gospodaru odnio, a onda se vratio po mrtvu, a nebi ubio živu. On je dakle isto tako radio kao i u prvom slučaju. Nagon, kojim pas nepušća, da mu izmakne plien, nadvladao je drugi nagon, kojim se životinje odvraćaju od zla. Što napokon Darwin za dokaz [2]) spominje, da je najme veća razlika u duševnih djelovanjih medju najnižom ribom — Amphioxus — i medju savršenijim majmunom, nego-li medju majmunom i čovjekom, moramo iskreno reći, da se u tih riečih sadržava sophisma najgore vrsti; jer se tudje prispodabljaju čisto različne sposobnosti pod istim imenom. Ako se pod imenom „duševna djelovanja“ razumieva „razum i slobodna volja“, onda je ovakovo prispodabljanje nemoguće, jer niti u viših niti u nižih životinjah neima traga onomu razumu koj ima čovjek, ma on stojao na najnižem stupnju umnoga razvitka. Ako se pako pod imenom „duševna djelovanja“ označuju neka svojstva, koja imadu i životinje n. pr. razna osjećanja, razni nagoni, čuvstva, prirodjeni instinkti, onda je prispodabljanje istinito, ali od tuda nesliedi, da i savršenije životinje imaju razum kao i čovjek. Jer imaju životinje neka svojstva bolje razvijena nego čovjek, n. pr. osjećanja, prirodjena djelovanja, od tuda se nemože logično zaključiti, da su pametnije od čovjeka. Kad se što prispodablja, to mora predmet prispodobe biti uviek isti. Kad dakle veli Darwin: „da je veća razlika u duševnih djelovanjih (geistige Fähigkeiten) medju majmunom i ribom“ to se pod imenom „duševna djelovanja“ razumievaju ona duševna djelovanja, koja imaju životinje; a kad veli: „nego-li medju čovjekom i majmunom“ onda se pod imenom „duševna djelovanja“ razumieva razum čovječji, koj životinjam manjka. A ovaj način dokazivanja jest očiti sophisma.

(Dalje će sliediti.)

[1]) Oberst Hutchinson (Dog Breagking. 1850. p. 46) erzählt, dass zwei Rebhühner auf einmal geschossen wurden, das eine wurde getödtet, das andere verwundet. Das Letztere rannte fort und wurde vom Hunde gefangen, welcher auf dem Rückwege beim todten Vogel vorbeikam. Er blieb stehen, offenbar sehr in Verlegenheit, und nach ein oder zweimaligem Versuchen, wobei er fand, dass er es nicht mitnehmen konnte, ohne das flügellahm geschossene entwischen zu lassen, überlegte er einen Augenblick, biss dann dieses mit einem kräftigen Ruck absichtlich todt und brachte dann beide Vögel auf ein mal. Es war dies das einzige Beispiel, dass er je mit Absicht irgend welches Wildpret verletzt hätte. l. c. S. 40.

[2]) Wir müssen auch zugeben, dass ein viel weiterer Abstand in den geistigen Fähigkeiten zwischen einem der niedrigsten Fische, wie der Bricke oder dem Amphioxus, und einem der höheren Affen besteht, als zwischen einem Affen und dem Menschen; und doch wird diese Lücke durch zahllose Abstuffungen ausgefüllt. l. c. S. 29.

Protucrkveni zakoni u pruskom saboru.

(Konac.)

Medju katolici u saboru pruskom ima više baš odličnih borioca, no medju svimi bit će najprvi Mallinckrodt. On sjedi u zastupničkoj kući. On je u sjednici od 9. Svibnja odgovorio na Bismarkove navale, učinjene u gospodskoj kući. Razlikovao je dvie čete protivnika, one koji idu s vladom, i one koji idu uz vladu. Ovi posljednji jesu liberalne stranke, gdje je opet jedna naprednija, a druga umjerenija. Vladinu pako stranku najsavršenije representira knez Bismark. Naprednjih liberalaca jest načelo negirati crkvu, umjerenijih imati skrbničtvo nad crkvom, a Bismarkovo zahtievati od crkve bezuvjetno službovanje. Bismark zastupa upravo absolutisam, a drugi protivnici katolikom liberalisam. Svi pako ovi saveznici zar da stupaju samo proti stranci centra? Tolika sila, kaže Mallinckrod, uzrasli bismo za šest lakata, kad biste nas uvjerili, da je šbilja samo proti nam. Ne, tako nije tomu, ovi saveznici nestupaju samo proti frakciji centra i njezinim neprijateljem — ne, oni u načelu stupaju proti crkvam i proti državi. Pa mi nismo batterija za provalu (kako reče Bismark), već mi stojimo na provali, mi branimo kršćanski princip države proti poganskomu principu, mi branimo crkvenu slobodu proti prehvatu svjetovne vlasti državne, mi branimo historičko

*

Digitized by Google

pravo proti revolucionarnoj nepravdi, i neće biti previše ako reknem: mi branimo krunu po božjoj milosti proti samim savjetnikom krune. U ovoj borbi, hvala Bogu, nestoje katolici sami, uz nas stoje upravo najvjerniji sinovi evangeličke (protestantske) crkve. Mi znamo za svoje konfesionalne razlike. Medjutim mi štujemo zamjenito slobodu uvjerenja, i branimo zajedno zajedničku slobodu; ali mi smo si svjestni solidarnosti kršćanskih interesa naprama struji vremena, koja hoće da ih uništi. Naša (t. j. kršćanskih članova sabora) najbliža zadaća bit će skoro dovršena, onda će red doći na same crkve (naime da si slobodu brane). Ja sam sjeguran, da će se biskupi pokazati kano vjerni pastiri crkve, i da će puk koj ima vjere čvrste uz njih stajati. Dopustite, da u tom pogledu nješto primjetim. Ja sam često čuo: ah, neka ovi prosvjeduju, to neće dugo trajati; kad budu zakoni jedanput u zakoniku, već će se pokloniti; pa to smo jur vidjeli, najprije su biskupi govorili na sva usta — ali pošto je vatikanum govorio, nestade svakoga protuslovja.

Tko tako sudi, nezna ni prva počela da razumije katolicisam. Ko što biaše dužnost biskupom, da u Rimu svoje osobno mnienje najvećom slobodom izjave, bilo o shodnosti ili neshodnosti pitanja, isto tako biaše im unapried dužnost, da se slobodnom (t. j. ne prisiljenom) vjerom podvrgnu dogmatičnoj odluci koncila. A tajni razlog tomu? Taj je vrlo jednostavan; jest vjera katolika u božju upravu crkve. Za nas je u kratko alternativa: ili je svaki dogmatični izrok crkve istinit, il je sva crkva laž; pa je slična alternativa, pred kojom danas stojimo. Sada bih ju po prilici ovako formulirao: ili crkva danas ima samostalno svoje pravo, te država nije svemoguća, ili je država i pred 1800 godina bila svemoguća, te je Krist crkvu proti pravu osnovao, i mučenici nisu bili svetci nego zločinci. Kako sam ja odsjekao, tako stoji alternativa, a glede odgovora, koj je pravi, neima medju vjernici nimalo dvojbe. O granicah izmedju državne i crkvene kompetencije može biti prepirke može biti nagodbe, ali načelo, da država nije gospodar crkvi u crkvenih stvarih, to načelo stoji tako čvrsto, kô što samo kršćanstvo. Mi znamo vrlo dobro, da će za nas doći crni dani; lasno može biti, da će biskupske stolice obudoviti, da će mnoga občina badava izgledati si pastira — ali kocka je pala. Mi nemožemo proti sviesti i uvjerenju ono zaniekati što nam je najsvetije, i računamo na to, da najvišji Gospodin stoji na našoj strani, i da je pomoć bliza, kad je nevolja velika.

Ali još je mnogo oštrije odgovorio na Bismarkove navale barun Schorlemer-Alst. On je dokazao, da Bismark laže, kad katolike nazivlje neprijatelji države. Bismark nas je, reče, nakitio svakojakimi epithetis ornantibus. Ja bih pitao, je-li se ikada u ikojem parlamentu kakov državnik usudio bez dokaza napasti tako jednu stranku, a da nisu na uvredu ciknule sve stranke. Sve što je ondje rekao knez Bismark, nisu no puste tvrdnje bez svakoga dokaza. Kako se pako zovu krive potvore, toga netrebam kazati. Knez je Bismark jedanput izrekao, da nije znajuć nikada rekao neistine. Ali ja spominjem list zastupnika Windthorsta, nadjen kod kanonika Kozmiana, iz kojega je skroz neistinite stvari izvadio knez Bismark, ko što sam ovdje u svoje vrieme dokazao; spominjem nadalje, da je knez Bismark rekao, da valja dogmu nepogrešivosti respektirati, a malo kašnje reklo se je, da je razlog ovim (protucrkvenim) zakonom dogma nepogrešivosti; napokon spominjem, kako je Bismark rekao, da je porad slaba zdravlja ostavio predsjedničtvo ministarstva, poslie pako u gospodskoj kući izjavio, da ga je na to natjeralo držanje konservativne stranke. Na istom stepenu — ne, moram se izpraviti — još nekoliko stepena niže stoje krive potvore, što ih je Bismark na nas sasuo. Čini mi se, da si je knez Bismark i u svom zvaničnom občenju prisvojio njeku poetičku licenciju, koja je tako slična nedostatku ljubavi za istinom, ko što jedno jaje drugomu.

Knez je Bismark katolike uzporedio sa internacionalci i socialdemokrati. Ni tu mu neosta dužan Schorlemer-Alst, pokazav, kako komuniste i socialci svuda mrze na katolike, i gdje dodju do vlasti, progone ih i ubijaju. Ali knez Bismark da je pred malo godina u vrieme ustavnoga konflikta dogovarao se sa socialdemokrati, i da je napisati dao nekakvu brošuru, s kojom se je pred javnošću kompromitirao. S toga da je Bismark s onom potvorom radio po poslovici: reci mu, da ti nereče. Takodjer je Bismark katoličkoj ili po njegovu ultramontanskoj stranci predbacio, da je u svojih privatnih razgovorih rieč „gradjanski rat“ mirnom dušom izgovarala. Da takovih razgovora nije bilo u našoj stranci, to ja mogu, kaže, srčano i smjelo tvrditi, pa ja takovu potvoru odbijam odrešito kano nepodobnu i neistinitu. Ja pako konstatiram, da je u obće rieč „gradjanski rat“ prvi put pred saborom upravo knez Bismark izustio u gospodskoj kući. Ja mislim, kad se jedna stranka, kô što naša, koja se broji na milijune, koja je svuda svoju dužnost naprama kralju i domovini vršila što podpunije i izdašnije, koja nije zakonitoga temelja nikada ostavila, čiju je lojalnost od god. 1848. i sám Bismark hvalio, od koje vi nikada nečujete druge rieči van strogu zakonitost, kad se takova stranka tako grdi, kô što je učinjeno, i pred cielom domovinom tuži kano najljući neprijatelj države: to znači po mojem mnienju teoretički izazivati gradjanski rat. Srećom što nas naši zemljaci bolje poznaju; oni vide naš život i naše čine, pa tomu više vjerujú nego riečim kneza Bismarka.

Nješta mi pada na pamet, čega ćete se i Vi sjećati. Vi se sjećate, da je prvih godina Bismarkova ministarstva tadanji gospodin Bismark razvijajuć u razgovorih svoju teoriju krvi i željeza takodjer i to rekao, da smo nesretni što ima u Pruskoj mnogo katilinarskih bića. Mislim da je tada poglavito smierao na liberalce i sjećam se, da su na to ciknuli svi liberalni kruzi i listovi. Danas nedvojim, da on nas broji u ta katilinarska bića kano neprijatelje države; ali to moram reći, da po mojem

Digitized by Google

mnienju ima poglavito jedno katilinarsko biće, koje hoće da prevrne mir naše domovine (šiba na Bismarka). Kad bih sada na koncu hotio Vas umoliti, da ove zakone odbijete, znam da bih molio badava, s toga zaključujem i velim: e dobro, prihvatite ove zakone, napravite ove po mojem nazoru drakonske iznimne zakone, ja sam pri tom miran; izvedeni neće nikada biti, i mi im se nećemo nikada podati.

To je oštar i odvažan govor. Bezobzirna navala Bismarkova nije drugačijega ni zaslužila. Kad on smije bez temelja katolike biediti najvećim zločinstvom naprama državi, neprijateljstvom, nije mu krivo, ako mu se dokaže, da je on sam lažac i zlotvor. Bismark si je morda mislio, da će onako silovitim postupanjem katolike u strah nagnati, ovi katolički odgovori neodavaju nikakva straha. Katolici znaju, da ih od Bismarka nečeka dobro, ali oni takodjer znaju, da Bismark katoličke crkve neće nadjačati. I mi gledeć ovako liepe znakove katoličke vjere i čvrstoće osvjedočeni smo, da Bismarku ovo njegovo najnovije djelo neće slave donieti, makar ga koliko već sada uznosili svi neprijatelji katoličanstva. Mi našoj katoličkoj braći u Pruskoj u ove težke dane, koji im nastaju, čestitamo, što imaju ne samo biskupe, baš vriedne nasljednike apostola, i svećenike vjerne i revne, svomu zvanju skroz odane, nego što imaju takodjer vrstnih laika, koji kano kakovi Sebastiani proti današnjim silnikom i progoniteljem crkve sbore rieč vjere, jaku slobodnu i strašnu. Bog bi samo dragi dao, da se duh prave vjere i hrabrosti kršćanske isto tako odanle zanese k nam, kô što bi lasno mogao odavle dunuti vihar progonstva, da se prije pomladimo i okriepimo svi: laici i kler!

Nadbiskup Rauscher o novoj školi.

U današnje tužno vrieme, gdje je presa velikim dielom postala izvor korupcije, gdje tolikim piscem vodi pero ne osvjedočenje nego novac ili strast, čuti rieči muža u pravom smislu prosvietljena, znanjem bogata a izkustvom prokušana, kojimi daje svjedočanstvo istini, to je poštenu čovjeku prava slast. Ima ih mnogo, koji se žele imenovati pisci, koji misle da mogu bez nauke i znanja izricati odlučan sud u svakoj stvari tako, da je čovjek upravo srećan, ako se kraj toliko napisana papira namjeri na što pametna. „Ljudi oteše riečim njihovo pravo znamenovanje“, reče nekom prilikom obćeniti učitelj svih kršćana, sveti otac. Dužnost je službenika istine, da povrate riečim to njihovo pravo znamenovanje. I oni to čine. Istina je, za njihove se rieči nemari, one se dapače preziru i izsmiehavaju, ali ništa za to, doći će vrieme, a može biti je blizu, kad počmu pogubni nauci bezvjernih mudraca nositi plod, onda će se vidjeti, onda će njihove rieči svjedočiti, da su čuvari na Sionu učinili dužnost svoju, da nisu kano „niemi psi“ zatvorili usta svoja, nego su za vremena dovikivali onim, koji su pošli krivim putem. Nadbiskup Rausher, koj je znanjem svojim na daleko slovio već onda, kada su mnogi današnji apostoli krivoga svjetla s knjigom pod pazuhom polazili škole, evo kakov je sud izrekao o novoj školi u besjedi, koju je držao dne 18. t. m. u skupštini družtva svetoga Severina u Beču.

„Najpogubnije, veli nadbiskup, što su nam do sada doniele zablude liberalizma, jest školski zakon. Prvi, za budućnost mladeži odlučni, uzgoj predan je na milost i nemilost školskim vjećnikom. A jer je budućnost mladeži zajedno budućnost cieloga družtva, predana im je i ona na milost i nemilost. Bez dvojbe nijednoj se novoj školskoj oblasti nebrani slieditи načela prave pedagogičke mudrosti te o tom nastojati, da se mladež tako uzgaja, da bude pobožna i savjestna, čedna i marljiva, čim se i napredak u svakom koristnom znanju najsigurnije i najuspješnije promiče. Ali školskim je oblastim prosto činiti i protivno, te ako se tomu neuzprotive više školske oblasti, može se s učiteljske stolice tajiti bog, dapače učitelj može bez straha javno naviešćati, da mu škola nije nego sredstvo, da izrine vjeru a na njezino mjesto postavi naravoslovnu znanost, to znači oteti mladeži vjeru, ufanje i ljubav te joj mjesto toga dati materijalizam. Od vremena francezke revolucije jedva je bila koja vlada, koja je želila takov uzgoj. No zakonodavcem godine 1868. dogodilo se je, što se obično dogadja onim, koji se za drugimi povode: što je bilo zlo učiniše još gore. Htješe biti liberalniji nego njihov uzor, Švicarska, s kojom je ipak bio liberalizam posve zadovoljan. Učitelji, koji se podaše kano sredstvo propagandi bezvjerja, nisu sposobni, da uzgajaju mladež za ćudorednost, marljivost, poslušnost. To je izkusio i Diesterweg, koj je od pučke škole zahtievao, da sruši kršćanstvo, no je ipak hotio, da vlada u njoj red i zapt. To se pokazuje i kod nas kano što svagdje, i svi muževi, koji imaju uma i izkustva, odrekoše se svake nade očekivati štogod dobra od onih škola, gdje gospoduju učitelji nove ere. „Jedna je generacija izgubljena“, čuje se danas i od onih, koji nisu odviše revni za religiju. „Tako nemože dugo ostati“, dodaju drugi. Ali roditelji nesmiju se takovom utjehom zadovoljiti. Oni su sveznajućemu dužni dati račun o svojoj djeci, i ako opaze, da učitelj na zlo upotrebljuje svoj položaj, da otudjuje učenike svoje vjeri, to im nije dopušćeno mirno gledati. Ako su ravnodušni, to postaju sukrivci zavoditelja. U kut se stisnuti te naricati, to nekoristi, tim se uzalud trati vrieme; jer se tako stvari nepomaže. Roditelji su dužni podignuti se i pritužiti. Nije sada prvi put, što ja to spominjem, a članovi družtva sv. Severina učiniti će uslugu katoličkoj stvari, ako — u koliko dolaze u doticaj — budu opominjali i hrabrili roditelji, neka se nedaju kojekakvimi nevriednimi obziri odvratiti od vršenja tako svete dužnosti.“

Tako Rauscher. Ali što hasni, kad ga može prosvietljeni učitelj, osobito ako je vidio Hamburg, najlaglje pobiti jednom riečju, da je „mračnjak.“

Digitized by Google

Dopis.

Na slunjskih brdih dne 22. Svibnja. Gospodine uredniče. U posljednom mojem pismu od ovuda hotomice sam jedan uznosan znak religiozne ćudi znanih Vam jur na karlovačko-riečkoj željeznici radnika pritajio. Nu nadalje ga tajna u sebi nemogu nositi. A i za što da ga krijem? Mene je uzneo, neka vas barem obraduje. Od svakuda se na nas zieva, s brdina se na nas kamenje valja, a valjaju ga liberalne glave svake vrsti, neka znamo, gdje nam cvate utjeha, a ta je kod prezrenih.

Znano Vam je gospodine, kuda se po našoj carevini i kraljestvu željeznice grade, da svi poduzetnici kod dotičnih ordinarijata mole, neka im se po nedljeljah i blagdanih dozvoli raditi. Kako su mnogi biskupi blage ćudi, na brzu ruku šalju dozvole, čovjeku bi se skoro činilo, kano da su jedva dočekali, da mogu što god od discipline crkve katoličke popustiti. Što se ovdje popušćava, tamo na drugoj strani raste drzovitost, koja zahtieva, da se svi blagdani utrgnu, a u nedjelju da se nasploh na željeznicah i u tvornicah radi. Ja neuvidjam pravoga uzroka, zašto se u katoličkoj crkvi tako darežljivo sve i svakomu popušća. Jesu-li željeznice tako prešne, da će biti državi i gradjanom teškoga kvara, ako se negrade i po blagdanih, mislim, da bi se bolje radnja pospješila, kad bi se dobrom plaćom radnici primamili, kad bi se pravično š njimi dani računali — a ne da im se dan za danom sad ¼ sad ½ sad ¾ a i cieli sat, koj je tobože radnik zanemario, od plaće odbija. Misli-li na to pravi katolik? Dakako. Spomenuti dakle radnici, premda su svetkovine crkvene s dopuščenjem oskvrnjivali, vendar su si to za grieh držali, te došavši k župniku rekoše: nebi pravo bilo, da mi po svetkovinah radeći od naše zasluge crkvi ništa neučinimo. Što bi bilo koristno? Svi ujedno kupiše 14. postaja kraljevskoga puta sv. križa!

Vidite-li gospodine uredniče nježne i žive saviesti pod prljavom košuljom, bogoljubno srce u prezrenih grudiju. Krasna u istinu i uznosita, za mnoge poučna ideja, koju izvedoše najniži našega družtva članovi, radnici na željeznicah!

Dopustite, da Vam tom prilikom reknem nešto, što mi je već dugo na srcu o križnom putu, toj tako sladkoj pobožnosti katoličkoga puka. Pokojni biskup Slomšek, taj neumorni apostol Slavena, napisao je način, kako se ima križni put učiniti. Meni se od svih njegov način čini najbolji, jer kod njega Isus progovara a kršćanin odgovara. S vašim dopuščenjem izpisati ću ovamo 12. i 14. postaju.

Postaja XII. Isus umre na križu. Isus kršćaninu. Kršćanine putniče! gledj me, gdje visim medju nebom i zemljom. Čuj mojih sedam rieči, koje ti umirućim glasom govorim. 1. Otče oprosti im, jer neznaju što čine. 2. U istinu ti velim, danas ćeš s menom biti u raju! Zar nebi oj kršćanine i ti ove rieči rado čuo na samrtnom času? 3. Sinko vidi si mater! Zar nebi i ti rado imao mater božju za svoju majku? 4. Žedan sam! Spasenja tvoje duše i svega ljudstva. 5. Bože moj, bože moj, za što si me ostavio? Opaki sviet misli, da je tako — jer trpim. 6. Svršeno je! moja je muka na kraju. 7. Otče, u ruke tvoje izručam dušu moju!

Kršćanin odgovara. Isuse spustio si glavu; na križu si za me umro, do zadnje si kaplje svoju krv za me iztočio! O koliko je moja duša vriedna, kad si ti sin božji svoje življenje za nju dao! A ja nepametan griešnik za kratko svoje griešno veselje, tako skupo odkupljenu dušu predajem nečastivomu. Joj, kako će biti mojoj duši, kada se bude od tiela lučila. Primiti ću se, oj Isuse, tvojega svetoga križa; tvoja sv. krv neka umije griehe moje slabosti. Sv. križ me neka od grieha plaši; neka mi je znak tvoje ljubavi u življenju i na smrti zadnje ufanje. O daj mi srećno dovršiti, i dušu moju otcu nebeskomu izručiti!

Postaja XIV. Isusa polažu u grob. U Josipovu je vrtu grob izkopan. U tom grobu nije jošte nitko ležao. Tko će u njem spavati; tko će u njem naći pokoj? Isus moj naći će u grobu mir, kojega na hudom ovom svietu nije našao. Josip Arimatejski nastro mu je krevet za smrtni san.

Isus je u grobu mirno spavao. Da se ja groba neuplašim — on je moje uzkrsnuće i življenje. Nad tvojim grobom, Isuse, klečeći molim te za srećnu smrtnu uru, za sladki pokoj u grobu prosim te!

Oj Isuse poslje tolike muke u hladnom si grobu mirno počinuo — na skoro ću i ja počinuti. Za tvojih te pet rana prosim stoj uza me, kad se bude moja duša od tiela lučila. Uzmi ju k sebi, u tvoje kraljestvo, da bude kod tebe, dok bude moje tielo u zemlji počivalo. A kada dodješ s tim istim križem budit mrtve, daj me namjesti na desnoj strani, da mi bude tvoja muka vječno življenje. Takove rieči drmaju i potresuju, grme i plaše, miluju i tješe; bolan si kršćnain govori: ta nije meni najgore na svietu!

Liepoga posla, gospodine uredniče, da se kod nas u korizmeno vrieme u svakom župnom hramu — na selu bi u nedjelju najsgodnije bilo — s pukom ponavlja uspomena kraljevskoga puta sv. križa. *)

Viestnik.

Zagreb. Presvietli gospodin biskup likopolski, prior Vranski i veliki prepošt zagrebački Ivan Kralj, bolestan od dva tjedna, morade dne 26. o. m. podnieti

* Liepo bi bilo a bilo bi i vrelo milosti našemu, utjehe božanstvene tako potrebnomu, narodu. Što više navaljuju neprijatelji na crkvu, to se više moraju njezini službenici i vjeran narod sakupljati oko križa, našega spasa. — Opazke dopisnikove o pobožnosti križnoga puta preporučamo onim, koji bi mislili za tu pobožnost napisati kakovu sgodnu knjižicu. Ured.

Digitized by Google

pretežak udarac. Poludio mu sluga, i ubio njegovu sinovku, obće štovanu gospoju Mariju Fabekovu, pošto je htio, da i k njemu provali, i pošto je ranio inoša. Tako je ravno, hvala dragomu Bogu, spasen prevriedni starac, ali mu je nestalo, i to na toli grozovit način, mile i brižne vješte njegovateljice njegovoj bolesti, njegovoj slabosti i starosti. Sažaljenje jest obćenito; a mi si držimo za dužnost izjaviti ga ovdje izrikom u ime cielokupnoga svećenstva, koje pozna velike krieposti biskupove, i drkće i Bogu se moli za njegovo dragocieno zdravlje i život. Častni starac od osamdeset i dvie godine nalazi dakako podpunu utjehu samo u Gospodinu, komu vjerno služi i komu se sada još uztrajnije moli; nu neka je osvjedočen, da ga svi podupiremo svojim sučuvstvom i svojimi molitvami.

— Zamolio nas je svećenikom našim poznati slikar en fresco, Jakov Paskuti, neka javimo, da se je povratio iz Italije, gdje je duže vremena boravio, te uzeo stan u laškoj ulici br. 40., kamo se neka obrati, tko bi ga trebao.

Beč. Tko pozna historiju podzemnih krtova, slobodnih zidara, tko pozorno prati djelovanje njihovo i njim sličnih družtva: tomu će biti poznato, da su oni na učenjačkom kongresu u Italiji 1848. skuhali talijansku revoluciju, koja se je poslje tolikom dosljednošću i tako uztrajno izvodila; biti će mu nadalje poznato, kako se je na svjetskoj izložbi u Londonu 1862. stvorila, a kašnje na svjetskoj izložbi u Parizu 1867. uredila i organizirala internacionala, koja je brzo zatim 1871. pokušala snagu svoju u Parizu, a sada razlieva krv i u Španiji. Komu je sve to poznato, taj je morao unapried slutiti, da će se nešto slična dogoditi i ljetos na bečkoj izložbi; jer je težko vjerovati, da bi ovi, u rovanju tako marljivi, krtovi hjeli tu liepu zgodu propustiti. Što smo slutili, to se evo i dogadja. Čitamo najme u listu „Unità italiana“, listu zidarskom: „Mislimo, da moramo javiti svim onim, koje ta stvar zanima, da se je na predlog velike lože „humanitas“, upravljen na veliki orient u Beču, zaključilo i odredilo, neka se izabere slobodno-zidarski komitè, koj si je udario stan u sredini grada u hotelu „Oestér. Hof.“ Tu će komisija „častne braće“ držati za sve vrieme trajanja svjetske izložbe neprekidno sjednice, da prima „častnu braću“, koja će za to vrieme posjetom svojim počastiti Beč, i da ih u svem, što im treba, pomaže. Izdan je već poziv na vanjsku „braću“, da dodju svakako u Beč, te im se javlja, da će se pravilne sjednice držati svakoga petka u osam sati. Dopisi neka se šalju predsjedniku družtva „bratu“ Jakovu Danhauseru.“ Tako Unità. Dočim se s jedne strane potlačuje vjera, diže s druge strane njezina krvna neprijateljica, slobodna zidarija, sve to smjelije glavu. Budućnost će nas naučiti, što se je osnovalo u zidarskih sjednicah u Beču. To znamo, da se dobru nadati nesmijemo.

— Krhnuše striele nad Bečom i oboriše zlatno tele židovsko: burzu. Zlatno se je tele uz grozan tutanj, koj se je čuo na daleko, oborilo, a u padu svojem uništilo stotine i hiljade žrtava. Do sad su se samo najviše žrtve opazile, nego koliko ih je zakopano u razvalinah burzinih, to se neda niti slutiti. Svaki dan iznosi nove žrtve na vidjelo. Prestao je divlji i ogavni ples, koj su oko zlatnoga teleta vodili kršteni i nekršteni židovi, koji bi rado preko noći, nemaknuv ruke, nagomilati hrpe zlata; kano da im je tko odpuhnuo bogatstvo, nadjoše se na jedanput praznih ruku, koje su već neki na griešan način trgnuli proti sebi, da s nesrećom svojom zakopaju i život svoj. Drugo se nije moglo ni očekivati. Dan na dan ustrajali su se svakojaki podhvati na akcije, tako da je ljetos od nove godine od 1. Svib. izdano akcija na 600 milijuna; uz akcije ustrajale su se i nove banke, obećavajuć učestnikom velike dobiti. Na taj se je način nagomilala na burzi sila papira bez vriednosti, a burzovnici su im nabijali cienu kano sliepi, nadajući se, da će ih sutra još skuplje prodati, da će se preko noći obogatiti za hiljade. Uzalud se je opominjalo, da švindl nemože dugo trajati, da će se na skoro morati srušiti babilonska kula, koja se je na burzi gradila: burzovnici zaslieplјeni sjajem zlata nehtješe vidjeti propasti, nad kojom su stajali. Kad na jednoć udari 9. Svibnja prvi grom, koj je potresao kosti burzovnikom; doniela se množina papirà na burzu, ali nije bilo kupca. Prodavači spuštaju cienu niže i niže — uzalud kupca neima. Mislilo se je, da će sutradan biti bolje, ali je nada bila pusta. Onda otvoriše oči, i priznaše, da ih je pomama uvalila u propast. Stotine silnih bogataša dospješe jednim mahom na prosjački štap, a hiljade i hiljade nedužnih nesrećnika, koji su se dali namamiti lažljivimi obećanji, izgubiše svoj težko zasluženi, i mukom prištedjeni novac. Težko je žaliti one junake na burzi, koji si za kratko vrieme svoga igranja sagradiše sjajne palače, koji se obterećeni zlatom vozaju na bogatih kočijah, bacajući razsipno novac, za koj neznaju, kako se mučno stiče; težko ih je žaliti, ako im je nesreća na burzi izbila iz žepa koju hiljadu ili koj milijun. Ali proklinjemo onaj lupežki manever, kojim se sirotinji izmamljuju krvavo stečeni novčići, da se napokon sgrnu u bogate žepove. Nego mi bismo težko bili i spominjali škandal, koj se je dogodio na burzi, da nas nije na to ponukala neka osobita okolnost. Mi smo, istina, vični čitati i slušati, da su ultramontanci svemu zlu na svietu krivi, ali da će im se i škandal na bečkoj burzi podmetnuti, to nam ipak nije palo na um. Što ćete reći na to, kada židovski list N. W. T. piše: „Svakoga Austrijca mora neugodno dirati, što se je u isto doba dogodila katastrofa u Beču i izložba, ali je takodjer izvjestno, da to vrlo dobro odgovara osnovam ultramontanizma?“ Da se takova što napiše, za to treba bezsramnosti, koju smo navikli samo u bečkih židovskih listovih čitati. — A hoće-li što koristiti katastrofa na bečkoj burzi? Hoće-li ljudi bolje paziti na svoj, s mukom stečeni, novac, te ga nepovjerovati kojekakovim varalicam?

Pruska. „Staatsanzeiger“ od 15. o. m. donosi od kralja sankcionirane crkveno-političke zakone. Isti „Staats-

Digitized by Google

anzeiger“ donosi pod 24. o. m. odluku saveznoga vieća njemačkoga, kojom se na temelju zakona proti jezuitom od god. 1872. izganjaju iz njemačkoga carstva sljedeći redovi, kano jezuitom srodni: 1. kongregacija redemptorista (liguoriani). 2. kongregacija lazarista (missionis). 3. kongregacija svećenika sv. duha (sancti spiritus sub tutela immaculati cordis Beatae Virginis Mariae). 4. družtvo sv. srca Isusova (sacré coeur de Jesu). Najkašnje za šest mjeseci imaju se razrešiti.

— Na realnoj školi u Poznanju-gradu drže jutarnju pobožnost na mjesto suspendiranoga katekete laici učitelji, a u subotu drži takovu pobožnost ravnatelj za sve učenike katolike, protestante i židove. Doista velik religiosni napredak! — Pruski kultusminister interesira se za dohodak nižega katoličkoga svećenstva, nebi-li si od nižega svećenstva stvorio orudje proti višemu.

Njemačka. „Mainzer Journal“ donosi u svojem broju od 9. Svibnja liep dopis, u kojem se pripovieda, da njemačku caricu vrlo peku i bole novi protucrkveni zakoni u Njemačkoj. „K njezinoj nedavnoj izjavi, koju već priobćiše novine (iz lista na jednoga biskupa): „Ja sam samo stara gospoja te neimam nikakva upliva; ostaju mi samo suze za nesreću, koju vidim da se primiče“, mogu dodati iz autentičkoga vrela drugu, koju je carica nedavno rekla pred ortodoksnim pastorom Büchsel-om: „Vremena su težka, gospodine, doći će do toga te će se svatko, tko vjeruje u sina božjega te po toj vjeri želi živjeti, smatrati pogibeljnim državi. Ali se nadam, da neće ni u evangeličkoj crkvi manjkati vjernih, hrabrih branitelja vjere, pa došlo što mu drago.“ Te rieči služe visokoj gospoji na čast, te će se i poslje njezine smrti s pohvalom spominjati.

Češka. U Češkoj se radi o tom, da se što ljepše proslavi devetstoljetnica utemeljenja pražke biskupije Odbor „katoličke besjede“ uzeo je na se brigu, da se ta slavnost što ljepše provede. Nadbiskup pražki pozvati će k svečanosti sve pastire češke i moravske, zatim biskupe mogućkoga i regensburžkoga, jer je pod vlast tih biskupija spadala nekoć crkva češka. Svečanost će biti posve crkvena. Na dan sv. Vaclava povesti će se što ljepši provod na grob sv .Vaclava, a drugi dan pozvati će se svi učestnici te svečanosti na sastanak, na kojem bi imali govoriti nadbiskup mogućki, Ketteler, i biskup budjejovički, kano pastir najmladje biskupije češke.

Rim. Poznati branitelj interesa katoličke crkve u Ugarskoj, grof Gjuro Apponyi, piše požunskomu „Katholiku“ iz Rima pisma puno važna, što dokazuju, da je puk rimski još uviek vjeran svomu zakonitomu vladaru i da su protivne viesti novinarske laži. „Rimskomu puku na čast mogu iz sigurnih vriela posvjedočiti, veli grof, da je samo posve neznatna frakcija svih klasa, koja sudjeluje kod protucrkvenih agitacija. Protucrkvena liga u Rimu sastoji se većinom s tudjih elemenata. Ali, žali bože, i kod rimskoga je puka naći onu pasivnu uztrpljivost, onu rezignaciju, koja je konzervativnim, kršćanskim dušam vlastita. Ja mogu navesti primiera, koji jasno pokazuju pobožnost rimskoga puka i njegovu veliku privrženost svetomu otcu. Tako na primjer, kada si je Viktor Emanuel silom prisvojio kvirinal, od mnogobrojnih tamo se nalazećih papinih činovnika samo su tri prešla u službu novoga gospodara. Zatim veći diel stražara u vatikanu dobrovoljci su, koji se u službi izmienjuju nedobivajuć nikakve plaće. Takovih bi mogao i više primiera navesti. Ali pitati će tko, kako je moguće, da prema stanovništvu rimskomu neznatna hrpa dotepenih rovara i neprijatelja crkve toliko zla počinja? S onih istih razloga, koji su i drugud uzrokom naše slabosti. Indolencija, strah pred borbom, pa zato pasivnost onih, koji dobro misle. Pomanjkanje organizacije a osobito pomanjkanje solidarnosti medju kršćanskimi elementi! Rieči plemenitoga grofa živa su istina, te je vriedno, da si ih i mi uzmemo k srcu.

Švajcarska. Švajcarski biskupi držali su u Freiburgu dne 13. o. m. zajedničku konferenciju. — Biskup baselski Eugenij Lachat izjavio je saveznomu vieću švajcarskomu, premda je sveudilj pravi i zakoniti biskup, da će ipak glede svoje jurisdikcije u onih kantonih, gdje ga vlade nepriznavaju, učiniti njeke modifikacije.

* *Pred nami leži knjižica* potekla iz radničkih krugova te namienjena daljoj prosvjeti radnika. Znamenita je definicija, koju ta knjižica daje o bogu radnikâ. „Industrija diže svoje hramove — izložbe, da budu očit dokaz, da je ona božanska religija i da izvire iz vrela božanske mudrosti. Dočim imaju sva njezina čudesa utisnut pečat čovječjega uma, to joj ipak svi svećenici svih religija i sekta skupa sa svojimi vrhovnimi svećenici i zastupnici božjimi prikazuju tribut štovanja i časti, jer ona čini čovjeka već za života srećnim, pružajuć mu blago i užitak, ona dokazuje takodjer svoju božansku svemoć i materijalno i duševno. Iz industrije se izsieva tajna tvorna moć prirode, koja čini kraj svim religioznim i nacionalnim svadjam, zahtievajuć prijateljsko obćenje i spajajuć sve narode toga svieta kano braću pomoćju svojih proroka: željeznica, brzojava i parobroda.“

Književno. Dobismo Kalićevih propoviedi, koje izdaje kan. Skurla u Dubrovniku, diel III. Mi već izrekosmo svoj sud o tom djelu te neimamo ništa dodati. Još će slieditи jedan svezak s naslovnim listom i predgovorom.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

G. Josip Brežnjak, kapelan u Cirkveni, postao je ondje upravljateljem.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 23.] U Četvrtak, 5. Lipnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VII.

Duševna djelovanja.

Instinkt.

(Dalje.)

Jer drugo znače „duševna djelovanja“ u prvoj izreci, a opet drugo u drugoj izreci. Ako pako misli Darwin, da su sva duševna djelovanja iste vrsti, što se bitnosti tiče, onda on neima ni pojma o dušoslovnoj znanosti, a te mu sramote ja neću prišiti. Nego kad bi on i držao ovu neistinitu predmnjevu, da su sva djelovanja u bitnosti ista, jošte mu dokaz nebi vriedio ništa, dok prije nedokaže, da je tolik po mojem sudu nesmisao ipak čista istina. Samo onda kad bi Darwin sliedio nazore pantheista, mogao bi što takva tvrditi. Ali za me neima u mudroslovju veće bludnje, nego što je pantheizam koje mu drago forme, što ću na svom mjestu odkriti. S pantheizmom u filozofiji nestalo bi svake realne pozitivne znanosti, i vrata bi se širom otvorila sveobćemu skepticismu, u kojem mora zaglaviti svako znanje, svaka istina, i svako načelo; a onda neima mjesta ni Darwinovu sustavu.

Istina jest, što veli Darwin, da se toli umjetnim koli naravskim uzgojem (Züchtung) radi mnogovrstnih vanjskih i nutarnjih na život uplivajućih uzroka mogu neka duševna djelovanja promieniti, što je moći dovoljno fakti dokazati. Istina je i to, da neke promjene prelaze na potomke, ali nije ni pošto vjerojatno, a kamo-li dokazana istina, da su tim načinom nastala sva vrlo kompliciranа i prirodjena umjetna djelovanja životinjâ.

Jer ako su sveudiljne slučajne promjene jedini razlog svim duševnim pojavom, koje opažamo u životinjah, onda neima u životinjskom organizmu bitnih posebnih duševnih sila, koje su bližnji uzrok ovim pojavom; već je organizirana materija jedini izključivi substrat svih ovih duševnih pojava. No mi smo dokazali, da materija nemože biti neposrednim nosiocem duševnih djelovanja; dok đakle Darwinianci nepokažu barem kao moguću hypothesu, da se različnom kombinacijom atoma mogu tumačiti duševni pojavi, dotle nevriedi Darwinovo tumačenje o instinktu. Već smo jednoć rekli, kad bi se i dopustilo, što se po nikakvoj znanosti dopustiti nemože, da je slučajna sastavina mnogobrojnih atoma uzrokom i neposrednim nosiocem svih duševnih pojava, to bi i ta sastavina morala imati svoja bitna svojstva i sile, koje sigurno imaju neke granice; a granice obstoje tako dugo, dok se nepokaže, da se ovi životni pojavi mogu protumačiti uzročnim vezom po onih silah i svojstvih, koja imaju najniža materijalna tjelesa. Ali tim putem nije do sada jošte nitko mogao ni najjednostavnijega duševnoga pojava protumačiti, a kamo-li da bi protumačio sve. Dokazi, koje navadja Darwin, pokazuju očevidno, da mi pravo sudimo. Razvidimo dakle njegove dokaze. Darwin si je odabrao put, da protumači neka vrlo umjetna prirodjena djela mravâ, pčela i kukavice. Malo prije smo opisali čudnovati život mrava, te smo spomenuli, da neka vrst (Formica rufescens) po tudjih gniezdih robi to si prisvaja strane mrave, koji im kao robovi služe. Oni obavljaju sve poslove, grade gniezda, hrane mlade pače i stare, kao što je opazio P. Huber. Ako je potrebno, da promiene stan, te odlučuju robovi, te nose svoje gospodare u čeljustih. Oni bi od gladi poginuli, da neimaju tako brižnih robova. Huber je uzeo do 30 njih bez robova na posebno mjesto, te im je dao dovoljne hrane i njihove ličinke i kukuljice, ali skoro svi po-

Digitized by Google

ginuše. Zatim je doneo samo jednoga roba (Formica fusca) medju nje, a on se je odmah poprimio posla, hranio preostale, njegovao mlade, gradio stanice, te je tako za kratko vrieme spasio obitelj, i sve u red stavio. Druga vrst mrava (Formica sanguinea) takodjer posjeduje robova, ali i gospodari rade i obavljaju poslove kao i robovi, te kad mienjaju stan, nose gospodari svoje robove u čeljustih, dočim u gore spomenutoj vrsti nose robovi svoje gospodare. Prirodjeno je dakle mravom, da porobe gniezda svojih susieda te tako dodju do podanika, koji im služe obavljajuć kućne poslove.

Darwin [1]) nastoji vrlo vješto protumačiti, kako je nastao taj instinkt. Meni se čini vjerojatno i želio bih, da se jednoć znanstveno dokaže, ako je moguće, da se sva prirodjena umjetna djela osnivaju neposredno na različnih prirodjenih životinjskih nagonih uz pripomoć nižih spoznavajućih sila i onoga izkustva, koje upliva na prirodjene nagone. Na koliko Darwin na tom temelju spomenute primjere tumači, njegovo je tumačenje vjerojatno, a uz to je i liepo izvedeno. Ali nije istinit sustav Darwinov, kad se pita, odakle su nastali različni nagoni, kako su se razvile one sile duševne, koje opažamo u životinjah. Zato smo vidili malo prije, kako Darwin, tumačeći instinkt mrava, predpolaže njihove razne nagone, njihove duševne sile, te samo tumači, kako su se mogli obstojeći već nagoni u mravih malo promieniti i usavršiti onim izkustvom, koje samo upliva na njihove nagone i to sve u stanovitih granicah. Iz toga bi tumačenja samo to sliedilo, da bi krivo imao, tko bi jedino na temelju instinktivnih pojava zaključivao, da ima raznih vrsti mrava i to različnoga prvobitnoga poriekla; jer instinkt sam nije dovoljan kriterij za takov zaključak. Kad bi Darwin samo to tvrdio, nebih mu se protivio, dapače hotio bih i uz njega pristati. Nego Darwin ide puno dalje te uči, da uzročni vez neima nikakovih granica, a to je očita bludnja, koja se mora odlučno zabaciti.

Što smo rekli o Darwinovih nazorih, kad tumači instinkt mrava, ono se jasno vidi isto tako i na drugom mjestu, gdje tumači instinkt kukavice. [1]) I ovdje opažamo obstojeće nagone i djelujuće sile, koje su u evropejskoj kukavici umjetno djelo nagona malo promienile, ali nije nipošto dokazano ono, što smo malo prije Darwinu spotaknuli. Jer kad bi nas hotio Darwin osvjedočiti o istinitosti svojih nazora, to bi on morao bar kao vjerojatno dokazati, da se instinkt, koj opažam n. p. u konju, stiče uzročnim vezom s instinktom, koj opažam n. p. u crvu ili žabi. Kad bi se Darwinova theorija kretala samo u granicah, da se je životinjsko kraljevstvo iz nekoliko tek prvobitnih životinjskih typa razvilo, i da nije sve vrst, što se u zoologiji imenuje vršću, nauk bi njegov bio nedužan, a trud hvalevriedan; ali najveća i najnesnosljivija bludnja toga sustava leži u tom, što svojevoljno, stranom bez razloga, stranom proti nepobitnim razlogom, a stranom samo prividnimi razlozi trga i uništuje sve granice u razvoju svekolike narave. Znam, da je Darwin [2]) s početka stegnuo

[1]) Ich will mich nicht vermessen zu errathen, auf welchem Wege der Instinct der F. sanguinea sich entwickelt hat. Da jedoch auch Ameisen, welche keine Sclavenmacher sind, zufällig um ihr Nest zerstreute Puppen anderer Art heimschleppen, vielleicht um sie als Nahrung zu verwenden, so können sich solche Puppen dort auch noch zuweilen entwikeln, und die auf solche Weise absichtslos im Haus erzogenen Fremdlinge mögen dann ihren eigenen Instincten folgen und arbeiten, was sie können. Erweist sich ihre Anwesenheit nützlich für die Art, welche sie aufgenommen hat, und sagt es dieser letzteren mehr zu Arbeiter zu fangen und zu erziehen, so kann der ursprünglich zufällige Brauch, fremde Puppen zur Nahrung einzusammeln, durch natürliche Züchtung verstärkt, und endlich zu dem ganz verschiedenen Zwecke, Sclaven zu erziehen, bleibend befestigt werden. Wenn dieser Naturtrieb zur Zeit seines Ursprungs in einem noch viel minderen Grade als bei unserer F. sanguinea entwickelt war, welche noch jetzt von ihren Sclaven weniger Hilfe in England als in der Schweiz empfängt, so finde ich kein Bedenken anzunehmen, natürliche Züchtung habe dann diesen Instinct verstärkt, und immer vorausgesetzt, dass jede Abänderung der Species nützlich gewesen, allmählig so weit abgeändert, dass endlich eine Ameisenart entstand in so verächtlicher Abhängigkeit von ihren eigenen Sclaven, wie es F. rufescens ist. Über die Entstehung der Arten. S. 234.

[1]) Was nun zuerst den fraglichen Instinct des Kuckucks betrifft, so ist er nur dem europäischen Kuckuck eigenthümlich, nicht auch dem amerikanischen, der vielmehr, obwohl er sich sonst in derselben Lage befindet, sein eigenes Nest macht und seine Eier in demselben ausbrütet. Nehmen wir an, der Stammvater unseres europäischen Kuckucks habe die Gewohnheiten des amerikanischen gehabt, doch zuweilen ein Ei in das Nest eines andern Vogels gelegt. Wenn der alte Vogel von diesem gelegentlichen Brauche Vortheil hatte, oder der junge durch den fehlgreifenden Instinct einer fremden Mutter kräftiger wurde, als er unter der Sorge seiner eigenen Mutter geworden sein würde, so gewann entweder der Alte oder das auf fremde Kosten gepflegte Junge dabei. Der Analogie nach möchte ich dann glauben, dass als Folge der Erblichkeit das so aufgeätzte Junge mehr geneigt sei, die zufällige und abweichende Handlungsweise seiner Mutter nachzuahmen, auch seine Eier in fremde Nester zu legen, und so kräftigere Nachkommen zu erlangen. Ueber die Entstehung der Arten. S. 227—228.

[1]) Ich nehme an, dass sämmtliche Thiere von höchstens vier oder fünf, und die Pflanzen von eben so vielen oder noch weniger Stammarten herrühren. Die Analogie, würde mich noch einen Schritt weiter führen, nämlich zu glauben,

Digitized by Google

svoj sustav u neke granice, dakako preširoke, nu kasnije su njegovi pristaše, a i on je sam ukinuo možda i nehotice sve granice. Razmatrajuć dakle umjetna djela životinja opažamo, da njihov glavni uzrok leži u prirodjenih nagonih. Nagoni su duševne sile, koje stavljaju u gibanje životinju upravo onako, kako je shodno, da se nagonu zadovolji. U prirodjenom nagonu leži bliži razlog, zašto raca odmah u vodu bježi, ako ju je i kokoš izlegla; zašto morska kornjača najkraćim putem nalazi more, ako si ju Bog zna kako daleko odneo; zašto ptice selice još prije zime, dok još imaju dovoljne hrane, točno svoje putovanje poduzmu i opet se u stalno vrieme vrate; zašto pčele svoju kraljicu nadju, ako si ju hotimice sakrio. [1]) Ovi su nagoni u svojoj bitnosti svojstva one biti, koja je nosiocem duševnih pojava. Svaki nagon ima svoj predmet, za kojim teži; predmet pako, koj zadovoljava nagonu, može biti više manje stegnut. Čim je manje stegnut, tim nastaju i mnogovrstnija djelovanja. Zato opažamo, da osa-ljepenčarica (Papierwespe) gradi gniezdo iz tvari, slične papiru, koja se sastoji iz ivečićâ i vode, ali ako nadje gotov papir odmah ga upotriebi.[2]) Nagon se kadkada pobudi, kad radi okolnosti nepostigne svrhe. Zato si dabar gradi stan, kad je zatvoren u gajbi, i ptice selice u zatvoru skaču amo tamo po krletci, kad je došlo vrieme selitbe. [3]) Budući da ima više različnih nagona, zato se dogadja, da u isto vrieme više njih djeluje, da jedan nadvlada drugi, jedan drugomu pomaže, jedan drugi prieči, jedan u drugi upliva. Zato opažamo u pojedinih slučajevih veliku različnost pojava. Na prirodjene nagone uplivaju i druge različne duševne sile: nutarnja i vanjska osjećanja, razmniva, razna physiologična djelovanja u samom organizmu, takodjer vanjski uzroci uplivajući na organizam. Zato prije nego nastane grdo kiševito vrieme, pčele se povuku u svoje košnice, mravi nose kukuljice u stan, pijavice dolaze na površinu, pauci se povuku u zakutak. [1]) Prije smo spomenuli i razjasnili, kako može izkustvo donekle nagone promieniti i usavršiti, pače smo dopustili, da nešto, što je tim putem zadobiveno, prelazi u navadu, i onda ostaje prirodjeno nagonu u potomcih. Nadalje dokazali smo proti Darwinu, da životinje neimaju umne sile, koju opažamo u čovjeku, jer neimaju sposobnosti stvarati općenite abstraktne pojmove, na kojih se osniva svekoliko ljudsko umno znanje. Samo moramo istini za ljubav spomenuti, da se čudom čudimo, kako Darwin najumjetnija djela životinjâ tumači po nagonih priznavajući, da se ona nipošto neosnivaju neposredno na umnoj sili, a kad se radi o jednostavnih djelovanjih, onda bi rado svom silom urinuti umnu silu; premda je mnogo laglje po samih nagonih tumačiti jednostavna umjetna djelovanja, nego-li komplicirana. Ako je Darwinu vjerojatno, da se umjetna djela pčelâ, kad grade svoje stanice, i mravâ, kad se služe robovi, mogu protumačiti po različitih nagonih bez osnove, koju bi prije um složio i osnovao, to smo mi jošte mnogo jasnije dokazali, da životinjam manjka posve umna sila, koju posjeduje svaki čovjek, i kojom se može služiti, ako je u normalnom stanju.

Sada moramo jošte u kratko s Büchnerom obračunati. On po običaju lupa na sve strane, da dokaže, da životinje posjeduju umne sile iste vrsti kao i čovjek[2]) Dokaze predstavlja tako površno, i tako drzovito tvrdi istinitost svojih nazora, da se na prvi mah vidi, da mu je više stalo do svrhe, koju želi postići, nego-li do istine. On si predstavlja svoje čitatelje kao malenu djecu, koju je lasno moći silovitim govorom strahovati i sklonuti, da bezobzirno poprime, što on pripovieda i odlučuje. On ili nije znao svoje misli točno i znanstveno poredati, jer govori o tako zamršenom i priepornom pitanju kao da žene bajke pripoviedaju. Sramota je za učena čovjeka, ako se usudjuje o najvažnijih i najtežih stvarih razpravljati, pa onda naprečac o svemu odlučuje, kao da je sve bjelodana istina. Najprije spominje, da morphologički i kemički neima bitne razlike izmedju moždjana čovječjih i životinjskih. [3]) Nu mi smo na drugom mjestu obširno dokazali, da moždjani nisu jedini uzrok i nosilac duševnih djelovanja. Na one bi on prigovore morao odgovoriti, ako želi, da mu dokaz ima kakvu vriednost. Pa kad bi bilo i

---

dass alle Pflanzen und Thiere nur von einer einzigen Urform herrühren; doch könnte die Analogie eine trügerische Führerin sein. Ich nehme an, dass wahrscheinlich alle organischen Wesen, die jemals auf dieser Erde gelebt, von irgend einer Urform abstammen, welcher das Leben zuerst vom Schöpfer eingehaucht worden ist. Doch beruht dieser Schluss hauptsächlich auf Analogie, und es ist unwesentlich, ob man ihn anerkenne oder nicht. l. c. S. 487.

[1]) Kirby. The History, Habits and Instincts of Animals. Bridgewater Treatises. London.

[2]) Anthenrieth. Ansichten über Natur und Seelenleben. Stuttgart.

[3]) Burdach. Blicke ins Leben. Leipzig.

[1]) Lotze Medicinische Psychologie. Cf. Waitz. Grundlegung der Psychologie. Gotha.

[2]) Kraft und Stoff. Die Thierseele. S. 247—260. 11. Auflage. Leipzig. 1870.

[3]) l. c. S. 248.

*

Digitized by Google

istina, što on veli, onda bi mi mogli baš iz istoga načela obratno zaključiti. Morphologički i kemički neima bitne razlike medju čovječjimi i životinjskimi moždjani, ali u duševnih pojavih jest velika razlika. Dakle se svi duševni pojavi nemogu stegnuti jedino na moždjane kano svoj uzrok; jer svaki učinak mora imati dovoljan uzrok.

(Konac će slieditі.)

Zla presa.

Tko je početnik boju, koj se je na svih stranah zapodjenuo proti katoličkoj crkvi? Zla presa. Tko je uzrok, da nestaje sve to više kršćanskih krieposti, a zamienjuju ih životinjske strasti? Zla presa. Zla presa, bacivši pod noge poštenje, pala je na lice pred kumirom toga svieta, zlatom, a poganu je ruku svoju podignula proti bogu; proti njegovoj instituciji, crkvi; proti njegovim službenikom, svećenikom; lukava kano zmija sakriva ona otrov svoj u liepo odielo te ga sve po malo kapa u srca onih, koji nisu dosti oprezni. Nitko nemože tajiti, da je zla presa glavni neprijatelj katoličke crkve u današnje vrieme, sve što se ovdje ili ondje čini proti crkvi, sve je to više ili manje plod zločeste prese. Svećenici, u prvom redu branitelji vjere, imaju se proti tomu strahovitomu neprijatelju i sami boriti i naučati vjernike, kako mu se i oni imaju opirati. Hoteći upravo o tom, toli znamenitom predmetu pisati, namjerismo se slučajno na pastirski list, koj su švicarski biskupi upravili mjeseca Prosinca prošle godine na kler i na vjernike svoje. Ta je poslanica tako liepa, njezini su dokazi tako krjepki, te smo uvjereni, da ćemo o tom predmetu najbolje pisati, ako ju samo prevedemo. Švicarski biskupi živo osjećaju strašne plodove pokvarene prese, zato su i njihove rieči tako vruće, tako osvjedočavajuće.

Sveobći boj, pišu častni pastiri crkve katoličke u Švicarskoj, koj se je zapodjenuo ovih dana proti crkvi božjoj, neima nas niti presenetiti niti odviše preplašiti. Što mora crkva sada trpiti, to se posve slaže s onim, kako ju je njezin božanski utemeljitelj sam naslikao glede njezina budućega udesa. Kano što svigda tako i danas triebe i čiste dani kušnje sinove crkve, a već se u tmini nevolje može spoznati djelovanje više ruke, koja nad crkvom bdije te ju brani. Nesmijemo dakle klonuti duhom u veseloj nadi, da neće Gospodin niti u današnjoj nevolji zapustiti crkve svoje, nego će joj u pravi čas opet mir pribaviti i pokoj. Ali nada na konačnu pobjedu nedaje nam pravo spustiti bezposlene ruke, te mirno gledati boj, koj se sada vodi proti crkvi. Istina će svakako konačno pobiediti, ali vi morate brinuti se za spas vaš i vaših sa strahom i drktanjem. (Na Filip. II, 12.) Kraljestvo će božje na zemlji trajati i mora trajati, jer je to Gospodin obećao, ali tko će i kako će mnogi k njemu spadati, to zavisi djelomice i o njih i o njihovu nastojanju. Zato mora s čvrstom nadom u boga i njegova djela, koja nemogu prevariti, obećanja, biti spojena i živa gorljivost za dobru stvar. Neprijatelji crkve udaraju sigurno dosti bučno na vrata tako, da se mogu probuditi svi, koji još driemaju. Oni su mnogo godina sakrivali prave namjere svoje pod zamamnimi gesli, kano što: sloboda, napredak, prosvjeta, te su na taj način prevarili i još varaju mnoge. Nego magle tih prevara počimaju se već trgati, te nitko pametan nemože više dvojiti, kamo-li smiera taj boj proti crkvi. Tu se radi o tom, da se rod ljudski odtrgne od svakoga nadzemaljskoga ugleda, od vjere u Isusa Krista, jedinorodjenoga sina božjega, od vjere u njegov nauk i njegovu svetost; tu se radi o tom, da se ljudi posve odvrate od nevidivá svieta, od neba, te se posve navrate na sviet i vremenitu sreću. A budući da crkva tu stoji kano stup i tvrdja istine (I. Tim. III, 15.), te nedopušća, da niti zrnce blagodati božanske objave nepropadne, zato je ona postala žrtvom tako obćenitoga progonstva, kako to biva sada pred našim očima; zato možemo opet govoriti s psalmistom (ps. II, 1—2.): zašto se digoše narodi i ljudi zašto smišljaju stvari puste? Postaviše se kraljevi zemlje, i vladari se sjediniše proti Gospodinu i pomazaniku njegovu? Nastojati o tom, da se Isus Krist, koj sjedi ob desnu otca (Kol. III, 1.), sruši s priestola svoga; ili da se uništi crkva, koje nemogu premoći niti vrata paklena (Mat. XVI, 18.): to bi za umrle ljude bio posao upravo lud. Ali djecu svete crkve zavesti, da od nje odpadnu, iztrgnuti im iz srca vjeru u Krista, to je dakako moguće; i zato raztuženim srcem gledamo na te velike pogibelji, kojim su hiljade izmedju nas izvrženi. I sada želimo pokazati vam napose jednu takovu pogibelj, a to su novine bezvjerne i protucrkvene. Ti listovi dobili su u boju proti crkvi tako neobičnu važnost, da si držimo za svetu pastirsku dužnost, obratiti se na vas s nekoliko očinskih opomena. A tu netrebamo uzeti obzir na dnevnu politiku, tu je dosti, ako vas sjetimo na prve kršćanske dužnosti, ako opetujemo nauke, koje su apostoli davali prvim već kršćanom. Tako je sveti Ivan pisao jednoj kršćanskoj materi i djeci joj: „Svatko, tko ostaje u nauku, taj ima i otca i sina. Dodje-li tko k vam te nedonese toga nauka, nemojte ga primiti u kuću, niti ga nepozdravite; jer tko ga pozdravlja, taj postaje dielnikom njegovih zlih diela. (II. Iv. 9—12.) Ako je pako učenik ljubavi dao tako na prvi pogled strogu zapovjed, to je sigurno morao imati i dobrih razloga za to; a i sada je vrieme, da se ta zapovjed metne na srce svim vjernim, osobito roditeljem, učiteljem, u obće svim poglavarom. Ako apostol zabranjuje obćiti s ljudi, koji nedonose nauka Isusova, to se njegove rieči tiču sigurno i listova i spisa, koji ne samo nedonose s sobom toga nauka, nego s razpuštenom strašću bojuju proti njemu i proti crkvi. I o njih valja i to s razloga mnogo važnijih rieč apostolova: neprimajte ih u kuću! Dà, premila braćo, i vi roditelji, učitelji i drugi poglavari, neprimajte ih u kuću!

Digitized by Google

Čini se skoro čudnovato, da se takova što mora istom zabranjivati. Vlada-li gdjegod pošast, to se svatko brižno pazi, da sebe i svoje od nje sačuva. Porodi-li se gdjegod rat, kako se pomno zaprječuje neprijatelju svaki pristup tako, da si mora svaki pedalj zemlje oružjem tek pribaviti. A zar se nebi moralo tako raditi i na polju duševnom? Nebi-li se morali oni, koji se Kristu klanjaju kano sinu božjemu, koji crkvu kano majku poštuju, a njezin nauk drže za rieči života, s grozom odvraćati od otrova nevjere te nedati neprijateljem svoje crkve pristupa? Neprimajte ih u kuću! Te rieči apostolove mogle bi se uzeti kano zakon naravski, jer se to samo sobom razumije. Pa što biva u istinu? Glava obitelji predplati se na list protucrkveni, on dolazi dnevice u kuću, obitelj i ostala čeljad imaju slobodan pristup k njemu. A što se može u takvu listu čitati? Danas se baca na svećenike i redovnike blato izmišljenih potvora; sutra se u krivom svjetlu predstavljaju i smiehu izvrgavaju nauci katoličke crkve i njezine uredbe. Stoputi već pobijenu laž ogrievaju iz nova, a da opozovu lažljive viesti ili potvore, za to neimaju mjesta nikad. Ovi listovi imaju obično i feuilleton t. j. zabavni prilog, a taj je redovito otrova novovjeke bezsramnosti tako pun, da ga čiste duše nemogu uzeti u ruke, da se nezamažu. Smije-li kršćanski otac trpiti takov list? Smije-li držati novine, koje su makar samo ovdje ondje na sablazan ukućanom? S svetim Ivanom govorimo: neprimajte ih u kuću! Kad bi se neznabog kakov ili zavodnik ušuljao u kuću vašu, vi biste sigurno opominjali ukućane vaše, da se ga čuvaju. Kako dakle možete dopustiti pristup niemomu tomu zavodniku, koj se mnogo češće i mnogo lukavije uvlači? Sablazan je sablazan, a tko joj daje povoda, taj će biti odgovoran. Zato mu nedajte pristupa u kuću! Inače je izrečena odsuda nad vami u riečih apostola: tko se za svoje, osobito za ukućane nebrine, zatajio je vjeru te je gori nego nevjernik. (I. Tim. V. 8.) Ali apostol hoće ne samo, da nepušćamo k djeci i družini našoj onih, koji neostaju u nauku Kristovu; on veli posve obćenito: dodje-li tko k vam a nedonese-li toga nauka, neprimajte ga u kuću, niti ga nepozdravljajte. Jer tko ga pozdravlja, taj ima diela na njegovih zlih činih. Tko dakle drži list, crkvi neprijateljski, taj ima diela na zlih činih njegovih. On ga podupire svojom predplatom, plaća ratni porez neprijateljem crkve svoje, da im to bolje uspieva djelo, pomaže posredno u boju proti crkvi; dočim u isto vrieme nemari za potrebe dobrih listova, koji ju brane, za njih neima ni najmanje podpore. „Tko ga pozdravlja, ima diela na zlih činih njegovih.“ Tudjincu, koj bi dnevice dolazio u kuću vašu, da grdi i sramoti majku vašu, pokazali biste bez dvojbe brzo vrata; novinam pako, koje dnevice svetu majku vašu, crkvu, grde i na nju blato bacaju; njim ne samo otvarate vrata, ne samo ih čitate, nego osim toga za njihovu bezsramnost skupo plaćate. Neznači-li to, imati diela na njihovih zlih činih? Ali to je zlo još puno veće. Ne samo djeci nego i odraslim štetno je čitanje zlih knjiga i listova. I tu valja rieč: reci mi s kim obćiš, a ja ću ti reći tko si. Kano što se željezo u ognju razžari a u sniegu razhladni, tako djeluju i razni dojmi na um i srce čovječje. Tko svaki dan samo sluša, kako se proti religiji i crkvi laže i psuje, taj mora nuždno izgubiti malo po malo prijašnju gorljivost i stalnost u vjeri, njegovoj će se duši goditi kako tielu, kad bi se duže vremena moralo hraniti zlom hranom ili živjeti u nezdravu uzduhu. Oboje, tielo i duša, padaš u bolest, ili žestoku ili pako malo po malo napredujuću. Zato neprimajte ih u kuću, jer ćete inače biti dielnici zlih čina njihovih. Ili imate-li može biti razloga, nemariti za taj nalog apostolov? Neki vele: „ja moram te novine držati zbog trgovine, bez trgovačkih i drugih viesti, koje tamo nalazim, ja biti nemogu.“ Moguće je, da su u toj struci bolje služeni protucrkveni listovi nego-li dobri; ali tu možete sami najbolje pomoći: držte dobre listove, podupirajte ih novcem, dajte u nje vaše oglase, pa će vam zadovoljiti. Nego obično su takove rieči više izgovor nego-li pravi razlog. Ali kad bi i bilo tako, kršćanin nesmije za vremenit dobitak činiti nešto, što bi na štetu bilo duši njegovoj i njegovih bližnjih. Sjetite se, što su za vjeru trpjeli sveti mučenici, pa se pred njimi zastidite. Sjetite se rieči spasiteljevih: tražite najprije kraljestvo božje i njegovu pravednost, a sve će vam se drugo pridati. (Mat. VI, 33.) Onaj, koj tako govori, jest gospodar života vašega, zdravlja i blaga vašega; odreknete-li se njemu za ljubav kakova prividnoga dobitka, on će vam ga na drugoj strani sigurno nadomjestiti. Vele drugi: „ja moram ipak znati, što i protivnici govore. Ja znam, kako moram o stvari suditi, rieči mi njihove neće nahuditi.“ Što protivnici govore, to moraju znati oni, kojim je zvanje i dužnost, da brane istinu i pravicu proti laži i prevari, a nitko drugi. Ili je može biti dobro bilo, što je Eva, koja je znala zapovied božju, hjela čuti i sud zmijin o njoj? Biste-li svjetovali vašoj djeci, da kraj vaših opomena slušaju i rieči zavoditelja, te se istom onda odluče? To bi sigurno ludo bilo. I Gospodin nas je učio moliti: neuvedi nas u napast (Mat. VI, 13.), pa zato se čuvajte tolike drzovitosti, da se sami u napast bacite. Neki vele: „ja znam svoju vjeru, znam kako moram o stvari suditi.“ Ali već je to zlo znamenje, ako tko govori s tolikim pouzdanjem u sama sebe. Tako negovori duša sveta i bogobojna, a kako žalostno izkustvo uči, to je varka, kojom mnogi sami sebe varaju. Zločest je list već sam sobom napastnikom i zavoditeljem, a tko ga dnevice u kuću prima i njim se zabavlja, taj baca u pogibelj vjeru svoju i spasenje, jer danas još valja nepobitna do sada istina mudraca u starom zakonu: tko traži pogibelj, propasti će u njoj. (Sir. III, 27.) Ili ih je može biti mnogo, koji bi odmah znali odgovoriti na te navale na vjeru i crkvu? Danas se na koga laže, za nekoliko se nedelja laž istom pobije, a list, koj je laž prvi doneo, neće je niti opozvati; sutra se predstavlja koj članak vjere u tako krivom svjetlu, da treba napisati

Digitized by Google

knjigu, ako ćeš mu temeljito odgovoriti. Tu se može pravom reći, da će ludjak više u jednoj izreci tvrditi, nego će velik mudrac cielom knjigom dokazati. A sada vas pitamo, koliko ih ima medju vami, koji bi mogli i htjeli žrtvovati i časa i truda, da uvide ništetnost prigovora, koji se čine crkvi? To se dogadja samo riedko. U drugih slučajih ostane stvar barem nejasna; u srcu se kupi dvojba za dvojbom, dok napokon neuguše vjeru. Pa kad bi štioc imao tako čvrstu vjeru, da bi znao i mogao uvidjeti lažljivost napadaja proti crkvi, to nebi ipak ostao bez štete. Tko čita svaki dan knjige nesramne, premda zna, da je sve samo izmišljeno, ipak mu se pokvari fantazija: tako se dogadja i onomu, koj si dnevice zabavlja dušu psovkami i grdnjami proti svemu, što je sveto.

(Konac će sljediti.)

Prosvjed njemačkih biskupa proti protucrkvenim zakonom.

Kako smo se nadali, da će duhom Kristovim dišući, hrabri i odvažni, na sve muke i progone pripravni njemački biskupi učiniti, bivši 15. pr. mj. promulgirani u Staatsanzeigeru proti crkvi skovani zakoni, upraviše oni sljedeću poslanicu na kraljevski ministerij. „Pozivajuć se na biskupsku spomenicu od 20. Rujna prošle godine, i na pismo, koje smo zajednički upravili na kraljevski ministerij 30. Siečnja o. g., prisiljeni su podpisani nadbiskupi i biskupi visokomu ministeriju s najdubljom žalošću priobćiti, da nam nije moguće sudjelovati, da se izvedu 15. Svibnja proglašeni zakoni.

Ti zakoni vriedjaju prava i slobode, koje pripadaju crkvi božjoj po božjoj naredbi. Ti zakoni poriču posve temeljni princip, po kojem je od vremena Konstantina Velikoga u kršćanskih državah bio uredjen odnošaj medju državom i crkvom; princip, koj priznaje u državi i u crkvi dvie različne, Bogom ustanovljene, vlasti, koje nesmiju same vući si granice svojih prava, ako se dogode odnošaji zamršeniji, nego se imaju prije dogovoriti nego će izdati naredbe, da odnošaj drugče urede. Crkva nemože priznati načela poganske države, da su najme državni zakoni zadnji izvor prava, i da crkva ima samo ona prava, koja joj podieljuje država, crkva nemože toga načela priznati, a da u isto vrieme nezataji božanstvo Isusa Krista, i božanstvenost njegova nauka i njegovih ustanova, da neučini kršćanstvo samo odvisno od samovolje ljudi.

Priznati dakle ove zakone značilo bi zabaciti božanski izvor kršćanstva, jer bi se takovim priznanjem državi priznalo pravo, opredieljivati zakoni sve, što spada na kršćanski život. Priznati ove zakone značilo bi osim toga odreći se svih historičnih i pozitivnih prava katoličke crkve u Pruskoj, jer bi ih vlast zakonodavna kano jedino vrelo prava mogla bez iznimke po svojoj volji jedno za drugim u buduće ukinuti nepitav nikoga. Nemožemo takodjer pristati uz one pojedine ustanove spomenutih zakona, koje je crkva priznala raznim državam po dogovoru s njimi, jer bi se tim državi priznalo pravo odlučivati o crkvenih stvarih jednostrano .Podpisani su: nadbiskupi kölnski i poznanjski, zatim biskupi vratislavski, limburški, mogućki, paderbornski, trierski, ermlandski, münsterski, hildesheimski, biskup iz Fulde, Osnabrüka i generalni vikar biskupa iz Culma.

Dopis.

Iz Požege. Žalostno je to, što puk ove okolice u dobru ne samo nenapreduje, nego upravo nazaduje. Ja sam si preduzeo iztaknuti jednu samo nepovoljnu okolnost, koja je puno kriva slabu napredku duševnomu naroda. Požežko ravno polje, obilno od Boga obdareno naravskom ljepotom, obsiže 12 naših župa. Od ovih dvie neimaju nikakove škole, a mnoge ostalih imadu u svojih školah razmjerno veoma malo polazeće djece. Ako pomislimo, da je škola poglavito mjesto, gdje se mogu selska djeca nečemu naučiti, to nije drugčije ni moguće, nego da veći dio djece ostane bez nauka i uzgoja. Od roditelja svojih nedobivaju djeca nikakova uzgoja, jer ga ni sami nemaju; sa svećenikom, koj jim je jedini učitelj, nedolaze u doticaj, osim kad izilazi u sela, da jim dieli ob uzkrsu izpovjedne cedulje, a i onda što jih može u tako kratko vrieme naučiti? U crkvu dolazi kadkada roditelj, ali dietе riedko ili nikada, i zato se može naći odraslije čeljadi, koja nije još nikada u crkvi bila. U crkvu dakle nedolaze, škole nemaju, ili ako ju imaju, preriedki ju polaze; što onda preostaje nego da ostaju djeca u nauci na stupnju svojih roditelja a u ćudoredju postanu još gora? Zato može svećenik svaki dan, ako hoće, propoviedati crkvenim zidinam; jer ga i u najveće blagdane nesluša onaj, komu je nad sve njegov nauk potrebit. Tako ima župa požežka devetnaest filiala sa dvie tisuće dviesta duša. Ovi su filiali izvrženi svakovrstnomu zlu razprostirajućemu se iz grada i u gradu, a nemaju baš nijedne škole. Dočim je drugud u svakoj seoskoj, jedva tisuću duša brojećoj, župi po jedna škola, a u gradskih i mnogih seoskih većih po dvie po tri, to nema požežka župa u filialih nijedne škole. Nu u koliko je nesretna požežka župa u filialih, u toliko je sretna u gradu sa dvima školama, mužkom i ženskom, a osobito sa ženskom školom. Od godine 1861. od kada je djevojačka škola ovdje uredjena pod upravom milosrdnih sestara, uzgojila je množinu čestitih djevojaka; usrećila je mnoge roditelje pobožnim. i čednim djetetom. Ova je škola vrelo, iz koga izvire sreća i blagoslov za grad Požegu, jer uzgaja vrle majke za budući naraštaj. Kako su milosrdne sestre izvrstne učiteljice, pokazuje napredak djece znanstveni i rukotvorni. A što je glavno za svakoga uzgojitelja, da mu gojenče bude privrženo, znaju si sestre steći osobito pouzdanje u djece, koja jih ljube kano roditelje. Tim si pribaviše i privrženost roditelja i štovanje kod svih stanovnika grada i okolice požežke. Vrlo nas obradovaše 15. Svibnja na večer, kad su pripravile sta-

Digitized by Google

novnikom požežkim liepu zabavu predstavom. Predstavljale su se: „hodočastnice u Loretto“, a sudjelovale su skoro sve poveće djevojčice, i svaka je svoju zadaću dobro odigrala. Govor je bio kod svih gladak i točan, kretanje sasvim naravsko i pravilno, kako se samo može od djece očekivati. Kako su bili prisutni gostovi zadovoljni, pokazalo se je najbolje tim, što se je ista predstava morala i drugi dan predstavljati na molbu mnogih, koji nisu mogli prvi put svega točno vidjeti porad odviše malena prostora. Ovakovimi predstavami, kakove običavaju pripraviti sestre s djecom svake godine po jedanput, uvjeravaju se roditelji ob uspjehu svoje djece; pobudjuje se u njih ljubav naprama školi i nauku djece, a prestaje nehajstvo i nemar. Velika je zaprjeka djelovanju vriednih sestara, što im je školska zgrada pretiesna; ali se nadamo, da će stanovničtvo, osvjedočeno o velikoj koristi dobre djevojačke učione, pobrinuti se, da se zgrada uredi kako treba.

Viestnik.

Zagreb. Na duhove obavio je svečanu službu božju sam preuzv. gospodin nadbiskup, koj je poslie dielio otajstvo sv. potvrde do ½1 sata. Potvrdjenih je 650. U ponedeljak je dielio svetu potvrdu presv. gosp. biskup Pavlešić.

— Doznajemo, da je Nj. preuzvišenost g. nadbiskup Josip Mihalović od svote za podporu oskudnim župnikom i kapelanom veledušno opredieljene jur drugu ratu položio u iznosu od 2500 for. Ali župnici da sporo pošilju tražene izkaze o svojih dohodcih, tako da odbor opredieljen za pregledanje tih izkaza, jošte nije mogao ništa raditi. A Nj. preuzvišenost želi, da se ta stvar što prije uredi, jer bi rado, da se onda nešta učini i za iznemogle svećenike.

Jegar. Nadbiskup Adalbert Bartaković umro je 30. pr. mj. poslje sedmodnevne težke bolesti.

Dalmacija. Zadarski „Narodni list“ donosi u svojem 42 br. od 24. pr. mj. na prvom mjestu članak, nadpisan: „Naš sabor i svećenstvo“, koj je vriedan, da ga i mi spomenemo. Pošto su iztaknute zasluge svećenstva za narod, da „župnici i ostali dušobrižnici znaju, koja je njihova dužnost prama narodu, oni ga nedaju u protivničke šake, i bûde mu sviest, da postane ono, što mora da bude:“ pripovieda se, kako je narod dalmatinski, skršivši uz rad „svojih vriednih dušobrižnika“ moć svojih neprijatelja, odmah počeo misliti, da se pomogne najprečim potrebam, a kod toga nije zaboravio na svoje „vriedne dušobrižnike, te najbliže svoje prijatelje i mile zagovornike.“ S toga je lani 30. Studenoga glasovao sav dalmatinski sabor — izuzev ono nekoliko autonomaša — da se dušobrižnikom po svaki način poboljša odmah plaća, dok se konačno uredi njihovo stanje, kako se pristoji i kako je pravedno. Na taj je zaključak odgovorio minister Stremayer, da on „priznaje ravno, kako su pravedna njihova staranja za svećenstvo, ali da mu nemože pomoći onako, kako sabor želi“, nego mu je mjesto toga dopitao izvanrednu podporu. „No, veli na svršetku Narodni list, narodni ljudi neće se zaustaviti na pol puta. Odbor je jur zapodjenuo, nečaseći časa, dogovore s vladom i s biskupskim naredničtvom za konačno i pristojno uredjenje plaća pučkih dušobrižnika. Kad se dojduće jeseni naš sabor sakupi, znati će i on vršiti svoju“ — To su rieči poštena čovjeka. Svećenici su u narodnoj borbi puno doprinieli k pobjedi, vriedno je dakle, da se čuju i njihove želje i potrebe.

Soligrad. Episkopat soligradske crkvene provincije upravi na bazelskoga biskupa Eugena Lachata sljedeću adresu. „Primite, prečastni gospodine biskupe, od nas svih izraz najdublje žalosti, koju mi ćutimo s vami radi nečuvena nasilja, koje se čini katolikom u slobodnoj tobože Švicarskoj, a najpače u dičnoj od starine biskupiji bazel-soloturnskoj, radi progona, koj je buknuo proti izvrstnomu nadpastiru i svjetovnomu kleru. Ali primite takodjer, prečastni gospodine, izraz našega povladjivanja i pristajanja uz korake, koje ste poduzeli, da branite vašoj zaštiti podčinjene katoličke interese proti očitomu vriedjanju toli naravnih koli ugovorenih prava. Vi ste to učinili, predavši se posve vašoj pastirskoj dužnosti, vi ste to učinili s preziranjem vlastitih interesa, kakovo se samo na najljepših uzorih kršćanske požrtvovnosti vidi. Vaš odvažni kler, koj uzorno uz vas pristaje te vam pomaže, dieli neprolaznu zaslugu, koju ste si vi, prečastni gospodine, pravom pastirskom vjernošću za vjernike vaše biskupije, a vašim na daleko se sjajućim primjerom za nas i za sve one stekli, čija je stvar stvar cjelokupne crkve. Primite za to, prečastni gospodine, s naše strane najtopliju hvalu, a može-li k utjehi, koju obilno crpite iz osvjedočenja, da savjestno vršite dužnost svoju, doprinieti štogod i naše iskreno sučuvstvovanje, to vas molimo budite uvjeren, da nećemo propustiti dalnji tečaj vaše toli važne stvari pratiti vrućimi molitvami te vam i subornikom vašim od Boga izprositi srećan i sjajan uspjeh „ut cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriae coronam.“

Ermeland. Dani tuge i nevolje dokazuju, kako nježna ljubav obstoji medju biskupom ermelandskim i njegovim klerom. Kada uzkratiše čestitomu pastiru po pravu mu pripadajući dohodak, držaše sav kler od prvoga kanonika do posljednjega kapelana za svoju svetu dužnost i najveću čast s ljubljenim pastirom dieliti zalogaje. Budući da su vriednomu mučeniku za istinu i pravicu i s drugih strana katoličkoga svieta priticale podpore, zaprosi ga njegov kler, da mu učini tu ljubav te njegove darove prije drugih upotrebi. Biskup im obeća, te odmah zamoli katoličku presu u Belgiji, neka darove, koje su za nj skupljali, podiele oskudnim svećenikom u Švicarskoj, jer se za nj brine vlastita bi-

Digitized by Google

skupija. Ona će se, o tom smo sigurni, i na dalje za svoga biskupa brinuti, kler i laici brinuti će se za nj, dok god budu trajali okrutni dani progona; a neprijatelji će naši, koji nepoznaju prave kršćanske ljubavi, zasramljeni govoriti: „vidite kako se ljube.“ Gdje je ljubav tamo je Isus, a gdje je Isus tamo neodnese nitko pobjede.

Švicarska. Švicarski biskupi držali su 12. Svibnja svoj godišnji sastanak u Freiburgu. Gledajuć tako žalostno razrovane vjerske odnošaje u biskupijah svojih, nemogahu si dakako pružiti puno čovječje utjehe i nade. Što ih tješi, jest vjernost njihova klera i odanost katoličkoga puka, koj u čestih sastancih svojih pravi odluke vruće se Bogu moliti i skuplja podpore za svoje, njim na milost ostavljene svećenike. — U katoličkoj juri javi vlada preko žandarmâ svećenikom, da im je dopušćeno do daljih naredba vršiti tek poslove prosta svećenika: služiti tihu svetu misu, izpoviedati i dieliti svetu pričest; dočim im se zabranjuju funkcije župničke: pjevati svečanu misu, propoviedati, krstiti, blagosivljati ženitbu i zakapati mrtve. Liberalna vlada u Bernu nije htjela platiti obične podpore za bogoslove; za njezinim se je primjerom povela i vlada u Genevi. Ista je vlada bernska predložila svih 97 svećenika (medju njimi 69 župnika), koji su podpisali adresu na biskupa, višemu sudu, da se formalno skinu. Sud će želju sigurno izpuniti. A svećenici? Oni će ostaviti stanove svoje, te se nastaniti gdje kraj crkve u privatnoj kakovoj kući, i ondje kano prosti svećenici zadovoljavati vjerskim potrebam svoga stada. A ni tako neće umrieti od glada, jer narod će rado odkinuti sebi od ustiju, da netrpi oskudice njegov, Isusu vjerni, pastir. U Trimbachu, u kantonu soloturnskom, protjeraše stari katolici naprosto katoličkoga župnika a namjestiše starokatoličkoga. Katolički stanovnici urediše si u privatnoj kući sobu, da u njoj obdržavaju službu božju, ali što hasni, nahrupi hrpa zlikovaca, oboružanih toljagami, sjekirami, probije vrata, razori žrtvenik i sve što se je u sobi razoriti dalo. Policija je sve to gledala, ali nije držala za vriedno pomoći. Što su znali u takovih okolnostih katolici? Osvetiše se, pošav drugi dan svi, njih 200, u bližnju župu na službu božju. I u Oltenu, gdje je takodjer urinut starokatolički župnik, prisiljeni su katolici obdržavati službu božju u privatnoj sobi. Kako se vidi, primiče se vrieme, gdje će učenici Isusovi opet morati tražiti katakombe.

Njemačka. U Šverinu obrati se na katoličku vjeru dr. Artur Hager, do 1871. godine profesor na gimnaziju šverinskom, a poslje sve do uzkrsa ove godine propovjednik u Rambovi. Hager je bio na glasu kano vatren protestant. Na jedanput zahvali se na svojoj službi i otidje u Vratislavu, gdje je s ženom i djecom prešao na katoličku vjeru te postao urednikom katoličkoga lista „Schlesische Volkszeitung.“ Već je izdao i spis (kod Herdera u Freiburgu), u kojem razlaže uzroke, koji ga privedoše u krilo katoličke crkve. Spisi Albana Stolza, koje je s osobitim interesom čitao, doprinesoše puno k tomu. — Kad već javljamo djela svemožne desnice božje, koja oživljuje što je bilo mrtvo, nećemo propustiti dogodjaja, koj se je dogodio zadnjih dana mjeseca Ožujka u Gorici, kako ga čitasmo u listu „Eco del litorale“, koj tamo izlazi. Josip Medeotti, rodjen u Goricu u Ožujku 1849., bio je do svoje 18. godine uzgajan u krieposti i pobožnosti. Dovršivši gimnazij, podje na sveučilište u Beč, da uči literaturu. 1872. posjeti sveučilište gradačko, te je malo zatim postao učiteljem na gimnaziju u Rudolfsvertu. No nije dugo službovao, sušica mu je uzimala sile te je početkom Ožujka bio prisiljen otići k obitelji svojoj u Goricu. Videći, da je bolest opasna, posjeti ga prijatelj svećenik. „Vaša je bolest težka, reče mu, ali uzdajte se u Boga.“ „Što mi to govorite, odgovori bolestnik, ta smrt je najljepša stvar na svietu.“ „Da, reče svećenik, smrt kršćanina najljepša je na svietu stvar.“ „To visi o tom, odvrati nemoćnik, kako tko o tom misli. Što se mene tiče, velim vam čisto pouzdano, ja nevjerujem ništa.“ „Ali barem ćete u Boga vjerovati?“ „Niti to ne.“ Svećenik je s grozom uvidio, da ima s podpunim bezvjernikom posla. Nemogući ništa opraviti, ostavi ga, da mu nedosadi. Još je sedam put revni taj svećenik posjetio bolestnika, ali uvjek bez uspjeha; bolestnik mu je odgovarao, da nevjeruje ni u Boga, ni u dušu, ni u vječni život; da su ga nauci odviše prosvietili nego da bi što držao do kršćanskoga praznovjerja, t. j. do svetih sakramenata. Bolest je postajala sve to opasnija, a svećenik neznajući drugoga sredstva, obrati se na neke pobožne duše, neka se za bolestnika mole Bogu, da mu umekša tvrdo srce. 23. na večer činilo se je, da će bolestnik umrieti, zovnuše dakle svećenika. Pošto mu je rekao nekoliko liepih rieči, poče odmah s glavnom stvarju. Ali kada je čuo rieči: Bog, sakramenat, tako je postao bolestnik biesan, da je pograbio flašu, da ju u svećenika baci. Taj mu na sreću pridrža ruku. „Za miloga Boga, ta vi niste niti kršćanin više“, reče mu svećenik. „Nisam, odlazite i nedodjite mi više s takovimi stvarmi na oči.“ Opet se je udaljio svećenik. Medju tim su se molitve za njega nastavile, mnoge kršćanske obitelji obdržavale su za nj novenu k svetomu Josipu. 27. postao je bolestnik mirniji i blaži. 28. posjeti ga svećenik, zapita ga, kako mu je, te mu reče: „sav se grad za vas moli Bogu.“ „Hvala“, odgovori bolestnik. Otišav svećenik, pozva bolestnik otca — da se želi izpovieditи. Kad mu donesoše sveto tielo, zamoli sve prisutne, koji su došli, da budu svjedoci toga radostnoga čina, neka mu proste sablazan, koju im je dao, a onda prime s najvećom pobožnošću svetu poputbinu. Kad je vidio, da mu se primiče zadnji čas, zaprosi još jedanput odriešenje, izljubi rodjake i svećenika, i izdahnu s uprtim pogledom na propelo, koje je držao u ruci, pokornu dušu. Evo što može molitva kod Boga!

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 24.] U Četvrtak, 12. Lipnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom 6 stot na ciclu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VII.

Duševna djelovanja.

Instinkt.

(Konac.)

Nu za sada nam je svejedno, je-li nije-li u moždjanih životinje i čovjeka bitna razlika; jer negovorimo sada o tom, nego imaju-li i životinje um iste vrsti kao i čovjek. Nadalje prigovara on učenjakom, koji drže protivno mnienje, da se utiču k praznoj i tamnoj rieči „instinkt“, da svoje neznanje sakriju, a istinu zabašure [1]), kao što veli englez Lewes i Dr. Weinland. Ako je i istina, da neki pisci odviše površno govore o instinktu, čemu smo i mi prigovorili, zato se ipak nemože reći, da je „instinkt“ prazna i bez znamenovanja rieč, samo ako se, kako valja, razloži. Neka pogleda svoga učitelja Darwina, i one koji su obširno u raznom smieru o instinktu pisali, pa će viditi, što smo i mi dosti potanko razložili, da se nemože reći, da se sva umjetna djelovanja životinjâ osnivaju neposredno na umnoj sili; mi smo dapače dokazali i proti Darwinu, da životinjam posve manjka umna sila, koju im je on hotio radi nekih samo djelovanja priznati. Mi smo razvidili sve njegove dokaze, te smo se o protivnom mnienju uputili. Kad dakle Büchner po Czolbe-u i po djelu „Système de la nature“ tvrdi, da životinje sve umom obavljaju kao i čovjek, to on tolikom drzovitošću očito pokazuje, da mu nije stalo do istine, koja bi mogla njegove želje pomutiti i njegov sustav strovaliti.

Zar nezna Büchner, da sam Darwin priznaje, da su mnoga umjetna djelovanja životinjam prirodjena; zar on nezna da mnoga njihova djela potiču od nagona; da su sva stegnuta na materijalne i individualne predmete, da životinje nemogu stvarati općenitih pojmova, i da im dosljedno manjka sve ono, što se na njih osniva? Imaju životinje i izkustvo, ali ovo se proteže na prirodjene nagone, kako smo prije razjasnili, a ne na umnu silu. Isto se tako dresurom nepomnaža znanje i istina, već se samo nagoni modificiraju. Upravo dresura pokazuje, da životinje neimaju umne sile, ako se prispodobi s ljudskom obukom i naukom. Büchner navadja kojekakvih primiera iz života životinjâ, da pokaže, kako one život svoj po razumu uredjuju kao i čovjek. Ali to su samo primjeri, koje je našao pri Dujardinu, englezu Hookeru, Burdachu, Fravièru, Punteru, Fuchsu, Cotti; no je on kraj toga zaboravio, da se u znanosti nesmiju samo primjeri navoditi, nego ih valja i znanstveno tumačiti. On bi morao barem tako postupati kao Darwin, koj je ipak sretno uvidio, da se nedaju sva umjetna djela životinjâ tumačiti, da su osnovana na umnoj sili. Mi smo na pojedine primjere odgovorili i dokazali, da životinje umne sile kao čovjek neimaju; naveli smo za svoju tvrdnju takodjer razloge, dok ih Büchner nepobije, tako dugo nemožemo pristati uz njegove nazore. Büchner [1]) navadja takodjer nekoliko primiera iz životinskoga života, što se jezika tiče, nu buduć da Darwin na pose o jeziku govori, te smo i mi prisiljeni u posebnom članku o postanku jezika obširno

[1]) l. c. S. 248. In sonderbarer Selbstüberschätzung hat sich der Mensch darin gefallen, die unverkennbaren psychischen Aeusserungen der Thiere mit dem Namen „Instinkt“ zu belegen. Einen Instinct aber in dem Sinne, wie dieses Wort gewöhnlich gebraucht wird, gibt es nicht; und dasselbe ist eines jener Worte, hinter denen die Menschen ihre Unwissenheit vor sich selbst verbergen.

[1]) l. c. S. 253.

Digitized by Google

govoriti, zato ćemo tamo opet na njega doći i na njegove površne prigovore podpuno odgovoriti. Valja nam ovdje spomenuti još drugoga pristašu Darwinovih nazora, koj mnogo lošije nego isti Büchner razpravlja pitanje o instinktu. Iz njega se može vidjeti, kako čovjek, makar bio još tako učen i oštrouman, lasno pada u velike bludnje, ako je unapred kojom idejom zanesen, te jedino na to misli, kako će s njom izplivati iz svih mogućih neprilika. Carneri, braneći Darwinizam morao je i o instinktu nešto reći; ali mu je sve, što o tom pitanju piše, tako loše, da će se s njim sigurno i Darwin sramiti. Pošto je rekao, da sav život nije drugo nego kemički proces, te ovaj znanstveni nesmisao jošte na šire razveo, tvrdi, da instinkt nije drugo nego neka vrst mišljenja na temelju osjećanja, i da ovo mišljenje sliedi iste zakone logike, koje i sviestne misli [1]) Mi smo dosti obilno dokazali, da životinje abstraktnih općenitih pojmova neimaju, neimaju dakle ni onih misli, koje iz njih potiču. A valjda je učio štioc zakone logike, te se mogao osvjedočiti, da ih sliede one samo misli, koje se osnivaju na općenitih abstraktnih predstavah. Ni sam se Darwin, kako smo vidjeli, nije usudio reći, da životinje izvode sva instinktivna djelovanja umnom silom, pače svom silom nastoji mnoga komplicirana, životinjam prirodjena, umjetna djelovanja čisto drugim načinom protumačiti. Zar toga nije vidio Carneri? Što se pako pozivlje na Wundt-a, [2]) koj bi rado dokazati, da životinje isto tako pojme, sude i umuju kao što i čovjek, mogao se je od pametnijih pisaca naučiti, da životinje niti nepojme niti nesude niti neumuju, ako se ovimi riečmi označuje onaj pojam, sud, i umovanje, koje poznaje logika. Za sva ova djelovanja potrebita je sila, kojom se stvaraju općenite abstraktne predstave, a ova životinjam posve manjka.

Zato mi se takodjer nemili, kad kod nekih učenjaka [3]) nalazim, da s jedne strane strogo dokazuju, da životinje neimaju umne sile kao i čovjek; a s druge strane ipak skoro sva imena umnih djelovanja životinjam pripisuju. U znanosti se nesmije sve skupa miešati, jer je staro pravilo: qui bene distinguit, bene docet. Kad se kaže: pojmiti, suditi, umovati, osobito u našoj razpravi, uviek se razumieva ono djelovanje, koje razlaže logika, počamši od Aristotela pa sve do dan danas. Životinje imadu niže spoznavajuće sile, kako smo rekli, koje uplivaju na njihovo djelovanje; ali neimaju one umne sile, koja je uzrokom umnoga života u čovjeku.

Kad bi bio čitao Carneri, kako učenjaci, [1]) koji ni njemu nemogu biti sumnjivi, tumače instinktivna, životinjam prirodjena, djelovanja, uputio bi se, da životinje neizvadjaju umjetna djela po umnoj sili, te se nebi usudio tvrditi, da instinkt potiče uviek od umne sile. Darwinovo upravo tumačenje nekih prirodjenih djelovanja osvjedočava nas, da životinje umne sile neimaju. Jer on traži često u čisto drugih načelih utočišće, da spasi svoj sustav. Jošte mnogo nespretnije tumači E Reich [2]) instinkt životinja. Pošto najprije u početku po običaju mnienje protivnika označuje dubokim neznanstvom iz dobe mračnjačtva (Bauerndünkel), tvrdi drzovito kao nepobitnu istinu, oslanjajuć se na Wallace-a[3]) Jessen-a [4]) i Leroy-a [5]), da instinkt nije drugo nego mišljenje bez samosviesti.

Ja bi nazvao Reichovo tumačenje nespretnom bludnjom, kad bi mogao vjerovati, da ju je pisac iz osvjedočenja a ne iz zanesenosti i pristranosti izrekao Kad bi on samo malo bio razmislio, što je misao, a što samosviest, nikad se nebi usudio reći, da je instinkt nesviestno mišljenje (unbewusstes Denken); jer je on tom tvrdnjom pokazao, da niti neima pojma, što je misao, a što samosviest. Prva počela svake misli jesu općenite umne predstave, od kojih nastaje sud i umovanje. A životinje nemogu stvarati općenitih predstava dakle ni po njih suditi ni umovati, nemogu dakle ni sviestno ni nesviestno misliti.

Kad bi životinje mogle općenite predstave stvarati, i po njih suditi i misliti, stvarale bi takodjer osnove, te bi po njih svoja djela izvadjale, a onda bi njihov život čisto drugčije iz-

[1]) Carneri. Sittlichkeit und Darwinismus. Wien. 1871. S. 47.

[2]) Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele. Leipzig. 1863.

[3]) Frohschammer. Das Christenthum und die moderne Naturwissenschaft. Ueber Ursprung und Wesen des Menschengeschlechts. S. 124. Wien. 1868.

[1]) Hartmann. Philosophie des Unbewussten. S. 63. II. Aufl. 1870. Dub. Kurze Darstellung der Lehre Darwins. S. 124. Berlin. Altum. Der Vogel und sein Leben. 1869. 4. Aufl. S. 189.

[2]) Der Mensch und die Seele. Studien zur physiologischen und philosophischen Anthropologie. Vierte Lieferung. Berlin. 1872. S. 463. §. 233.

[3]) Contributions to the Theory of Natural Selection. Beiträge zur Theorie der natürlichen Zuchtwahl. Eine Reihe von Essais. Autorisirte deutsche Ausgabe von Adolph Bernhard Meyer. Erlangen. 1870.

[4]) Physiologie des menschlichen Denkens. Hannover. 1872.

[5]) Sada iz staroga francezkoga originala na englezki jezik prevedeno djelo: The Intelligence and Perfectibility of Animals from a philosophic point of view. With a few letters on man. London. 1870.

Digitized by Google

gledao. Istina je, da životinje neimaju samosviesti, ali zna-li Reich, što je tomu razlog? Sigurno taj, što nemogu misliti, neimajuć umne sile. Kad bi imale umnu silu, mogle bi doći do samosviesti, najme jer samosviest jest vrst misli; kad se umna sila svraća na nutarnje učinke, porodi se misao, koju zovemo samosviešću. Za čudo je, kako površno navadja Reich Wallace-a, da po njem dokaže svoje mnienje kao očevidnu istinu. Iz Wallaceovih dokaza nesliedi ni s daleka, da je instinkt nesviestno mišljenje. Istina je, što veli Wallace, da i čovjek neizvadja uviek sva svoja djela po osnovi uma; istina je takodjer, da i životinje, kao što rekosmo, imaju njekakovo izkustvo, te se mogu njihova umjetna djelovanja donekle promieniti, pače i usavršiti: ali otuda nipošto nesliedi, da životinje ikada izvadjaju umjetna djela po umnoj osnovi, dočim čovjek s veće strane umom upliva na svoja djela. Kad bi čovjek sva svoja djela izvadjao bez umne osnove, ili kad bi životinje bar kadkada radile po umnoj osnovi, onda bi dakako sliedilo, da ili čovjek neradi po umu, ili da i životinje um posjeduju; nu jedno i drugo se protivi svakdanjemu izkustvu. Zato navedeni dokaz jest sophisma prve vrsti. Jako je dakle pametno Darwin svoje nazore drugim putem kušao braniti, premda mu nije po našem nepristranom sudu posao za rukom pošao. Što se nadalje Reich pozivlje na Jessen-a, bolje bi bilo, da je o njem šutio jer ono nije nikakvo tumačenje instinkta. Čisto je drugo pitanje, da-li se mogu na temlju samih moždjana i hrbtenjače tumačiti duševna djelovanja, o čem smo već govorili, i na što ćemo se opet vratiti; a drugo, kako se tumači instinkt po svojih bližih uzrocih, nu Reichu je u njegovoj zanesenosti sve jedno, samo ako može štogod svojim željam u prilog reći.

Ako je dakle tko pozorno naše misli o instinktu sliedio, mogao se je uputiti, ako je nepristran, da uprav umjetna djela životinja pokazuju, da one umne sile neimaju, niti da neimaju sposobnosti za umni život, kako ga opažamo u čovjeku; a ovaj se zaključak protivi Darwinovu sustavu o postupnom razvitku svih bića od najnižih do najviših.

K bugarskomu crkvenomu pitanju.

Izvinuše se dakle Bugari izpod sramotnoga jarma fanariotskoga, te postaše slobodni: prezrievši odsudu grčke sinode, proglasiše svoju neodvisnost od grčke crkve. Odkinula se je bugarska crkva od trula drveta, ali zar će uvjek ostati nalik grani odsječenoj, bez života? Nadajmo se, da će ju Gospodin opet uciepiti u zdravo drvo jedine spasiteljice narodâ, katoličke crkve, da probuja iz nova novim životom. Ne, Bugarska nemože do vieka zaboraviti na onu majku, u čijem je krilu preživjela najljepše dane moći svoje i slave.

Bugarin, koj se s težkom tugom sjeća prošlosti svoje, koga boli duša, kad se spomene vremena kraljeva svojih, kada su djedovi njegovi bili gospodari balkanskoga poluotoka, nije mogao ravne duše podnositi sramotnoga jarma, koj mu nametnuše fanariote, otimajuć mu narodnost, izpijajuć mu krv. Sin slavnih djedova nije tako nizko pao, da nebi pokušao sresti sa sebe sramotu. Pak zar su fanariote zbilja činili toliku kriviću Bugarom? Zar su im zbilja nametnuli breme tako težko te ga nisu mogli duže nositi? Tako jest.

Dična je bila nekoć i ponosna grčka crkva, danas je sažaljenja i preziranja vriedna: živi dokaz, kako nèima života nego u sjedinjenju s središtem kršćanstva, Rimom. S onim danom, kako je Mahumet drugi predobio Carigrad (1453.), počela je sramota njezina. Protjeravši patrijarku Gregorija, podignuše na mjesto njegovo skizmatika Genadija. Da ga učini poslušnim sredstvom svojim, obsipa ga sultan svimi milostmi i privilegiji: učini ga sudcem kršćana ne samo u duhovnih nego i u vremenitih stvarih, podieli mu pravo namitati kršćanom porez: riečju učini ga namjestnikom svojim. Genadij nije dočekao smrti na patrijarškoj stolici. Bio je podignut previsoko; mnogi su ga gledali zavidnim očima. To mu je napokon dosadilo, i on se zahvali na časti. I od toga je časa patrijarška stolica postala predmetom najružnije trgovine. S njom su spojene mnoge i velike povlasti, a porta treba novaca. Danas ponudi jedan hiljadu dukata i postane patrijarkom. Jedva se je na stolici svojoj smiestio, dodje sutra drugi, ponudi još jedanput toliku svotu, i onaj prvi mora mu ustupiti mjesto. To se razumije, da takov izabranik, koj se je kano tat uvukao preko prozora u stado svoje, nemože tako lahko zaboraviti na dukate, za koje je kupio patrijaršiju, on ih želi čim prije dobiti natrag, tim više što nezna, kako će dugo sjediti na stolici svojoj. I zato prodaje i on biskupske stolice, biskupi prodavaju župe, a župnici prodavaju svoju duhovnu službu. Tako je duh, kojim žive grčka crkva — simonija. Da takov duh nedaje zdravlja i da neobećaje duga života, to je jasno.

Gdje se službe podieljuju za novac, tamo se nepazi na sposobnosti. Nepita patrijarka, nepitaju biskupi za krieposti i znanje, kod njih odlučuje novac i samo novac. Odavle dolazi, što se može u Grčkoj čovjeku lahko dogoditi, kako pripovieda Döllinger (Kirche und Kirchen str. 162), da onoga, koga si danas protjerao kano nevaljana slugu, sutra nadješ u crkvi kano popa. Ljudi, koji su se prije nekoliko dana vidjali na ladjah kano sluge ili kano poljodjelci, mogu se na jednoć vidjeti na žrtveniku ili propovjednici.“ Težko je vjerovati, ali je ipak istina, da ima u mnogih krajevih grčkih popova, koji neumi osim liturgije ništa, niti jedanput pisati ni čitati.

*

Digitized by Google

Od takovih ljudi tko će se nadati svećeničkomu životu? Viši kler uvjek za novcem pohlepan, siše i guli narod što može bolje, a ovako stečeni krvavi novac raztepa na razkoš i razbludnost. Niži kler, neimajući čuvstva za što uzvišenijega, odan je većim dielom pijanstvu. Pilo se nedobiva za badava, da dodju do novca, prodavaju svoju službu što mogu bolje. Je-li dakle čudo, što se kršćani, podanici grčke crkve, tako često tuže proti svojim duhovnim poglavarom? Pred nami leži više takovih tužba, ovdje nam budi dosti spomenuti, da je porta bila 1850. prisiljena odazvati se mnogim tužbam te podignuti glas proti grčkomu višemu svećenstvu. „Budući, da si, veli se u tom spisu, metropolite i biskupi u provincijah dopušćaju stvari, kojih si nebi ni najpotišteniji čovjek dopustio, obraća se kršćansko, pod tim pritiskom uzdišuće pučanstvo neprestano na nas, moleći pomoć.“ O sramote! Proti pastirom svojim, koji postaše deravi vuci, mora se kršćanski narod obraćati na Turčina. Čovjek nebi vjerovao, kad čita (Pichler, Gesch. der kirch. Trennung I. 455), da ima tamo biskupa, koji se nesrame nabavljati pašam liepih Grkinja; koji se nesrame bogatijim ovčicam dozvoljavati više žena. Nebi čovjek vjerovao, kad čita (Hist. pol. Bl. 1856.), da su bosanski skizmatici tužili svoga metropolitu Prokopa, da je taj krvnik za tri i pol godine izsisao iz njih samo kano indirektni porez 45.000 dukata, da je jednoga svećenika kod žrtvenika ubio, pa se ipak kod patrijarke opravdao — zlatom.

Na biskupsku se stolicu nemože popeti nego Grk, fanarioť. Tà u njega ima novca, da zasiti lakomost patrijarkinu, u njega ima dobre volje, da gnjete svoje negrčke podanike. „Turčin se je, veli Bradaška, podielio s Grkom u tlačenju Slavjana. Dopustio je Grku, da ih sadire s jedne strane, kako će ih on moći bolje gnjesti s druge. Grku je dao duhovno gospodstvo nad Slavjani, a on se svojim gospodstvom služi tako, da ga Slavjani više mrze nego tursko.“

Da se ovakovi biskupi, koji su si za novac kupili čast, samo da do još većega bogatstva dodju, nebrinu za dobro naroda, toga netreba dokazivati. Osobito se nebrinu za dobro slavjanskih podanika. Sami tudji narodu, komu bi morali biti pastiri, neznaju potreba njegovih ili nemare za nje; sami nevješti njegovu jeziku, šalju mu neriedko pastire, koji ga ni nerazumiju. A škole? Oh za nje se nebrinu, tà sami su bez škola, jedino pomoćju novca, uspeli se tako visoko, koja je dakle korist školam? Kako će moći cieniti znanost oni, koji sami u neznanju čame? Podignu-li ipak gdje kakovu školu, oni to čine jedino, da se mladež nauči grčki, kako će moći služiti u crkvi.

Je-li dakle čudo, što su takovi odnošaji postali nesnosni Bugarom? Prošlost je njihova slavna, oni imaju hiljadgodišnju poviest svoju, imaju narodni jezik svoj i književne spomenike iz starih vremena, imaju liturgiju i liepe obrede svoje, pa moraju gledati, kako tlačitelji njihovi, Grci, preziru njihove svetinje, kako im nastoje izbrisati iz pameti sve uspomene prošlosti, dapače kako idu za tim, da im se uzme i jezik i narodnost. Navedimo neke samo primjere. O h r i d a, u poviesti bugarskoj jedan najslavnijih gradova, sjedište kraljeva njihovih i patrijarka; Ohrida grad, u kojem stanuju skoro sami Bugari, ima č e t i r i grčke a j e d n u samo bugarsku školu. Neznajući si drugče pomoći, slali su imućniji Bugari sinove svoje u tudjinstvo na nauk; ali uzalud, patrijarku je to jadilo te on izda 1858. zabranu, da bugarska djeca nesmiju polaziti neortodoksnih škola. Neimajuć svojih, dobavljali su si Bugari knjigâ s vana; nije se moglo reći, da nisu ortodoksne, bile su tiskane u Karlovcih, u tiskarni ortodoksnoga patrijarke; ali uzalud, nisu bile grčke, zato su spaljene. Kako mile uspomene spaja Bugarin s T r n o v o m, gdje su nekoć, kano što u Ohridi, sjedili kraljevi i patrijarke njihovi. Dragocjeni spomenici bugarske poviesti, sižući tja do devetoga stoljeća, bili su to čuvani; ali uzalud, što je poštedio vandalizam turski, česa nisu uništili razni udesi toliko stolieća, to je predao vatri Grk, metropolita Neophyt (1856.).

Je-li dakle čudo, što je novija poviest bugarska poviest mržnje i otimanja izpod jarma fanariotskoga, koj je Bugarom mrži nego isti polumjesec turski? Ne jedanput digoše se i stresoše fanariotski jaram sa sebe te proglasiše neodvisnost svoje crkve. Ali „grčka je vjera nikakva vjera“, čim se promieniše okolnosti skučiše fanariote bugarsku crkvu opet pod svoj jaram. Bugari ga evo u najnovije vrieme opet sbaciše, težko će dopustiti, da im se ikada više nametne. Fanariote su premnogo sagriešili Bugarom, nego da bi im oni htjeli i mogli oprostiti. *R.*

Zla presa.

(Konac.)

Zato vas zaklinjemo spasom vašim i vaših dragih neprimajte u kuću listova, koji bojuju proti vjeri i crkvi, jer o njih osobito valja rieč apostolova: dodje-li tko k vam, a nedonese s sobom toga nauka, neprimite ga u kuću niti ga nepozdravite, jer tko ga pozdravlja, ima diela na njegovih zlih činih.

Ako vam nisu dosti naše opomene, a vi pogledjte naokolo, kakov je danas svìet. Eno kako se je strašno promienio za nekoliko desetak godina. Tko je bacio nevjeru, koja je prije kano strašilo gledala samo iz nekoliko učenih glava, medju prosti puk? Tko je oteo tomu puku nadu na život vječni, te sada traži blaženost samo tu na zemlji; tko je učinio, da se želja za uživanjem i razpuštenost kano kužna bolest širi na sve strane? Tko je slomio moć savjesti u srcih, moć prava u državi, red u družtvu, da se zločin čini za zločinom, te su okolnosti do toga došle, da se može red na zemlji i mir medju narodi jednim danom srušiti, da narodi pod bremenom, što im nalaže oružani red u nutra a oružani mir s vana,

Digitized by Google

skoro zdvajaju? To je sve ponajviše skrivila protukršćanska presa.

U nekih velikih gradovih u Evropi štrcaju mnoga skupo plaćana pera otrov i žuč proti svemu, što se imenuje kršćansko, a stotine listova i listića čine to za njimi, i tako dopire otrov dnevice u hiljade obitelji, da otruje milijune duša. Tako djeluje ogromna makina dnevne prese proti kršćanstvu u službi nevjere, tako se vodi boj proti crkvi, tako se zasadjuju pogubna načela medju puk; a bilo bi upravo čudo, kad nebi ta užasna moć postignula uspjeha, kako vidimo, da ga je postignula. Hoćete-li i vi primati u kuću vašu protucrkveni list, da truje i vas i djecu vašu? Odvratite od obitelji vaših tu nesreću, neuzimajte na se te odgovornosti, nezadavajte crkvi, majci vašoj, i nam, otcem i pastirom vašim te žalosti, nego dodje-li tko k vam, a nedonese nauka Kristova, neprimite ga u kuću.

Što se je pronašao tisak, puno je koristilo crkvi, laglje je i brže mogla širiti istinu po svietu. Ali na žalost i tu su sinovi toga svieta mudriji u koljenu svojem nego sinovi svjetla (Luk. XVI, 8.); oni vide dobro, kako je važan tisak za njihove opake namjere, pa zato neštede ni posla ni žrtava, da se njim posluže što bolje za svoje namjere. S velikom tugom srca svoga moramo priznati, da premnogi kršćani niti danas nepaze na to, te ostavljaju dobru presu, premda brani veliku stvar božju, crkve i obćenitoga reda, bez podpore. Apostol piše: „neka se i naši uče činiti dobra djela za potrebne svrhe, da nebudu nekoristni. (Tit. III. 14.) Dao to milostivi i dobri bog te se svi, koji se imenuju „našimi“, nauče dobra djela tvoriti gdje treba, pa makar to bilo istom o jedanajstoj uri. Sjetite se na ono, što je o šteti, koju čine zli spisi, gore rečeno. Koliko oni škode, toliko mogu dobri listovi i spisi koristiti. Dobri listovi dolaze u kuću kano vjestnici istine, branitelji pravice i podpora crkve proti laži i klevetam. Ako nedonose uviek viesti, koje gode ušima, ako nelaskaju strastim, to imaju uvjek na svojoj strani istinu, te pripravljaju u mnogih obiteljih glede nabožnosti i ćudorednosti srećnu budućnost.

A vi svećenici i duhovni pastiri, koje nam je Gospodin dao za suradnike naše, vi znate iz vlastitoga izkustva, kako dobri listi promiču a zli prieče vaše djelovanje. Što mogu koristiti propovjedi vaše, ako zločest list svaki dan uči protivno nauku vašemu, ako podkapa ugled vaš? S kako većim ćete djelovati uspjehom, ako dobar list neprestano opetuje rieči i nauk vaš? Neprestanite vršiti i ovu težku zadaću zvanja vašega, i kako zahtieva apostol, opominjite u vrieme i nevrieme, kaznite, zaklinjajte, korite u svoj uztrpljivosti i naukom. (II. Tim. III., 2.)

A vi otci i majke kršćanske znajte, da ćete nekoć davati račun Gospodinu za duše, koje vam je povjerio. Nemoramo vam istom pripominjati, kako je u današnje vrieme težka postala ta odgovornost, i kako je sada težko uzgajati djecu za boga i kraljestvo nebesko. I glede na uzgoj djece postala su posve druga vremena, te se može samo uz neobičnu brigu i velikim nastojanjem srećno postignuti cilj. Nedopušćajte, da odrasli sinovi vaši i kćeri, zabavljajući se s niemimi napastnici i zavoditelji pred vašim očima, padnu u propast; nego nastojte o tom, da samo ono, što poučava i usavrša, što kriepi u vjeri i krieposti, djeca i čeljad u kući vašoj vide, čuju i čitaju.

Vi udovi katoličke crkve svi, kojim je vjera u Isusa, dobro crkve i spas neumrlih duša na srcu, nebuditi nemarni i nebrižni glede listova, koji odvažno brane crkvu i vjeru vašu, to najveće blago na svietu. U vas nije može biti pravilno čitanje novina neobhodnom nuždom; nego ako vam ipak dopuštaju okolnosti, da ih možete držati, dajte ih drugim čitati. Tako ćete dieliti dobroj stvari dvostruku milostinju: novac će vaš podupirati dobar list, a dobar će list opet dobro djelovati na susjede vaše, a mala žrtva vaša neće ostati bez nagrade kod boga. Vaše oglase šaljite samo dobrim listovom i nastojte pribaviti im u vašoj okolici što više podupiratelja. Podupirajte svi, kako samo možete, one listove, koji govore za pravo i pravicu, koji pristojno govore o vjeri, kršćanstvu i crkvi, te se za nju zauzimaju. Tko je ravnodušan glede prese, taj neima niti pojma o važnom značaju današnjega vremena, niti neima u svom srcu mjesta za vjeru i crkvu svoju, u čijem svjetlu putuje za života, i od koje očekuje na smrti posljednju utjehu.

Današnje je vrieme, braćo draga, puno pogibelji; jer već djeluje tajna zloća sa svom silom i lažljivimi čudesi, kojimi se, kako je u napried rekao apostol Gospodov, služi zao duh, da zavede one, koji će poginuti, jer neprimiše ljubavi istine, da budu spašeni, nego više su vjerovali laži no istini. A odsudjeni će biti svi, koji nisu vjerovali istini, nego se podaše griehu. A mi zahvaljujemo bogu za vas, braćo, što vas je izabrao Gospodin na spasenje i posvećenje u duhu i u vjeri istine. Zato stojte, braćo, i čuvajte nauk, koj ste primili od crkve, koja je stup i tvrdja istine. Sam pako Gospod naš Isus Krist, i bog i otac naš, koj nas je obljubio te nam dao utjehu vječnu i nadu dobru iz milosti, neka utješi srca vaša te vas potvrdi u svakom činu i dobrom govoru. Sliede podpisi.

Netreba nam na pose spominjati, da ima i kod nas listova, na koje se proteže sud pastira švicarske crkve. Kako nam se je prema njim ponašati, naučiše nas biskupi, podvikujuć nam s apostolom: „neprimajte ih u kuću, da nepostanete djelnici zlih čina njihovih!“

Internacionala u Rimu.

25. Svibnja pošlo je kvesturi za rukom, ući u trag poglavicam internacionalne sekcije u Rimu. Oni su se sastajali u „vicolo di Bologna“ u Trasteveru i u „via del governo vecchio.“ U prvom lokalu uhvati više individua, medju kojimi ipak nije niti jedan Rimljanin. Osim toga

Digitized by Google

našlo se je više važnih papira, na kojih je bila lozinka: živila anarkija! Živila socijalna likvidacija! Saznalo se je, da su uhvaćeni internacionalci stojali u savezu s internacionalci u Španiji, Francezkoj, Englezkoj i Njemačkoj. Saznalo se je takodjer, da ima internacionala u Rimu do osam sto članova, medju njimi samo neznatan broj Rimljana.

Medju papiri, koji su došli policiji u ruke, nalazi se i sljedeći puno znameniti katekizam internacionale:

Proletarac je onaj, tko radi, da može živjeti te je prisiljen svoj rad prodati za plaću gospodaru, koj ga hrani. Proletarac je onaj, tko pod šibom i tiranstvom kapitaliste radi i trpi. Proletarac moći će se osloboditi samo pomoćju anarkije i socijalne likvidacije, to jest, ako dobije u ruke orudje svoga rada kese. onda će moći „tim radom“ voditi život udoban i miran.

Najbolji način stvoriti nered, jest taj, da radnici obustave svoj rad, bez koga ostaje kapital neplodan. Od obustavâ rada — strajka — samo je jedan korak do revolucije, do anarkije, do komunizma. Internacionala ima dva odlučna sredstva: obustavu rada i revoluciju.

Tko je radnik? Radnik je onaj, tko za plaću radi, te svoj život iznajmljuje, da na korist drugomu stvara. Nespadaju dakle k radnikom: advokati, lječnici, trgovački agenti, novinari, ministri, senatori, deputirci, kralj ni car: ovi posljednji manje još nego drugi, jer troše a nestvaraju, te samo spekuliraju na suze jadnoga naroda. Takodjer nespadaju k radnikom seljaci, koji posjeduju zemljište kano svoje, jer makar kako bili inače pošteni i štovanja vriedni, oni imaju ipak nešto braniti i nestenju pod tiranstvom gospodara.

Svi radnici moraju svoj rad obustaviti; a budući da bi to nekim moglo biti na štetu, s toga će internacionala njihovim potrebam priteći u pomoć fondom, koj se ima nazivati „blagajna za opor.“ Ta će se blagajna stvoriti iz prinesaka članova, koji plaćaju u nju na tjedan deset centima.

Živila anarkija, živio komunizam!

Rimska je prefektura dakako zabranila internacionalno družtvo, no hoće-li ta zabrana koristiti? *R.*

Dopis.

Zelina dne 4. Lipnja. Neprestano zadirkivanje i vika, koju dižu nakon posljednje učiteljske skupštine prof. g. Petar Tomić i jednomišljenici mu drugovi na popove omrznu jur i dosadi svim. Oni neprestaju risati popove kao jedinu zaprjeku njihovoj emancipaciji i nekakvu eldoradu. Posprdno se nabacivaju njihovim luknom, sirom, povesmom, grošićem! Spotiču im, da nekakve novce meću u žep za katekezu, koju da učitelji vrše. Pak sve bez iznimke žigošu nekakvim natražnjačtvom, i kao da popovi za sebe traže nekakov posebni kolač i nekakva privilegija. Nerazložni su takovi navodi ono sjeme nesloge, koje, pomenuta gospoda posijaše medju dva staleža: svećenički i učiteljski. Time medjusobno povjerenje i pouzdanje, koje je nada sve potrebito, stranom uzdrmaše, stranom posve uništiše. Neuke potaknuše na prezir svećenstva, zavedoše na neposluh i osorno precienjivanje samih sebe, te mnoge po tom i unesrećiše, kako bih im to — nisi essent exempla odiosa — izbrojiti i poimence navesti mogao. Napokon oni tim umne i praktične, svomu zvanju dorasle, učitelje uvriediše, što napadaju prijatelje škole i dobrotvore staleža učiteljskoga.

Podpisani kao iskreni prijatelj učiteljstva u obće, želeći mu što veći napredak i boljak u svem, nastojao sam ustmeno odvraćati od nastupljene pogubne staze g. Petra Tomića, dokazujući njemu i drugim, da im u emancipaciji, napredku, poboljšanju njihova materijalnoga stanja popovi baš u ničem nesmetaju, dapače, da jih gdje mogu i riečju i činom, i sukromno i javno podupiru, a ni novčane žrtve neštede, netražeći za to nikakve hvale, jer si za dužnost drže kao rodoljubi tako raditi; nu da jedino žele, da sporazumno rade, da nesiju nesloge, nego da grade sgradu pučke naobrazbe na temelju religiozno-moralnom, a ne poput modernih liberalaca na pukom materijalizmu, što bi puk naš u propast baciti moglo.

Žali bože nastojanje moje i nekih odličnih muževa staleža svećeničkoga, koji ih perom suzbijahu u granice umjerenosti i čednosti, neurodi nikakvim plodom. Oni neprestaše zadirkivati, te napokon u broju 11. „Napredka“ poslužiše se opet pogrdnimi izražaji proti svećenstvu, predbacivajući mu ujedljivo svakakvi bir, i kao da su oni na putu boljemu položaju učiteljstva. Na to im je „Katolički list“ u broju 16. zgodno odgovorio.

Sve me to napokon potaknu, obodrena od mojih drugova i nekih odličnih učitelja, da u novinah jednu prijateljsku progovorim, da se strasti umire i porazumljenje postigne. Učinih tako u „Obzoru“ broju 107. otvorenim pismom svojim, što se može čednije. Rekoh im, da im ušćimo sve blagodati slobode, napredka i blagostanja, ali da im netreba tražeći ovo opadati svećenstvo i sjeme nesloge medju njim i učiteljstvom sijati, jer tako nečine pravi rodoljubi.

Ali evo ja tom čednom opomenom i prošnjom dirnuh u pravi osinjak! Ostavi tu gospodu sad sav razbor, te o njih valja izreka filozofa Spinoze, koju citiraju, „ignorantia omnis malitiae fons.“ Oni ignorirajuć smisao moga otvorenoga pisma, napisaše svoje očitovanje u Narodnih novinah (broj 120), kao tobožnji odgovor na moje pismo. Tu reproduciraše tolikoput izmlaćene i često jur suzbijene osvade. U očitovanju odbijate vi od sebe tobožnju potvoru, kao da sijete neslogu. Ali vam je uzaludan protest, kad vam to mogu dokazati činjenicami, a kad bi uztrebalo na obranu svećenstva, mogli bi vam i nadzornici školâ dokazati.

Povodom vašega bezobzirnoga „očitovanja“ uzeo vas je, gospodo, i časopis „Narod“ u obranu u svom

Digitized by Google

121. broju. Komu u prilog radite, očevidno je. Vi ste mu zaoštrili neprijateljsko oružje. Na čast Vam bilo! Ja s takvim oružjem nevojujem, odstupljujem s bojišta, gdje se nejednakim oružjem, samimi potvorami, pogrdami i sumnjičenjem vojuje. Nu na koncu vam dovikujem: Gospodo! moda je doduše na popove vikati, vi tu modu bezobzirno sliedite, jer biste si rado na lahak način poput modernih liberalaca vikom na popove steći glas. Hoćete-li kakve natražnjake medju svećenici šibati, a vi ih potražite, pak licem u lice na njih, a neudarajte na sav stalež. Hoćete-li šibati ovoga ili onoga, kako mi poručuje g. P. T., a vi nečinite toga iz zasjede udarajući i po nevinih, nego ako ste im premci, bijte javno na javnom poprištu s njimi boj. Osvetite im se, prosto vam bilo, ako ste im dorasli, što se usudjuju nimbus vaše učenosti razbijati, i logike vas učiti.

Posebice pako molim prof. g. Petra Tomića, koj hoće sav sviet hrvatski učiti takta, pak svakomu dovikuje: „da nije dosti biti učenu, imati začina, robe u dućanih i magazinih, nego valja imati takta i načina;“ molim ga, da mi pokaže svoj takt u načinu pisanja, odgovorih i predstavkah, ugladjenim govorom, sistematičkom razpravom, a ne inhumanimi izrazi i pravom smiesom izpremiešanih predmeta.

Napisavši ovaj odgovor, stigne mi opet u drugom licu novo „očitovanje“ prof. g. P. Tomića u prilogu „Napredka“ broj 16.

U tom očitovanju poprimio je g. P. T. drugi ton. Izostavio je navadna svoja ujedljiva zadirkivanja i neljudsko nabacivanje. Da je tako bar od prije pisao, nebi bio toliko neporazumljenja i zla prouzročio. Na takov način laglje bi se razprava vodila. Premda mu nije trebalo navadjati ono, česa mu nitko nekrati. Napokon hoće g. T. i tim svojim očitovanjem uputiti sviet, kao da su popovi proti povišenju učiteljskih plaća, proti namještenju strukovnjakâ, proti slobodi i boljemu njihovu položaju i Bog zna što još ne sve! To je zbilja prava fixa idea i nesretna iluzia g. P. Tomića, koje se nemože okaniti, a u nju ni sám ozbiljno nevjeruje, nego tako radi od prkosa, da se glasi kao liberalni zatočnik. A u tom ste baš smiešni, što navadjate kao da ja tvrdim, da vaši zahtievi i potrebe povodom su nesloge; — ne moj gospodine! nego vaš način, vaši neugladjeni izražaji napereni proti svim zamiću sjeme nesloge.

Prestanite dakle, hoćete-li u istinu dobro narodu, podmitati takve težnje svećenstvu hrvatskomu i svim onim, koji nisu na vlas s vami jednoga mnienja te neslušaju na diktatorski vaš glas; pak se obratite predstavkami čednimi na kompetentno mjesto na hrv. sabor, kako vas uprosih, — tu će znati mudre glave stvar tako udesiti, kako bude što moguće bolje po narod.

Što se vašega prvenstva tiče, rekoh vam jur, prosto vam bilo i pišite se vas svaki „prvi učitelj naroda.“ Budite samo to i tvorom. Nedavno reče mi neki seljak: „gospodine svaki vam čast svoju s sobom nosi.“

Na koncu vrlo se radujem, što ćete bodrim okom pratiti napredak evrop-američke civilisacije, te s njim upoznavati hrvatsko učiteljstvo, biti će vam sigurno za to svatko zahvalan, budete-li pazili, da kopije vaše budu prema naravi hrv. naroda, prema njegovu religiozno-moralnom čuvstvu, i socijalnim nazorom i običajem. Uzradite-li inače, to ćete više zla počiniti, nego-li britkim mačem najljući dušmanin naroda.

Drag. Stražimir, župnik.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović imenovao je veleč. g. Franju Cerovca župnika kod sv. Petra u Zagrebu i ravnatelja nadbiskupskoga sirotišta prisjednikom duhovnoga stola ad honores.

Ugarska. Pokojni nadbiskup jegarski Bartaković ostavio je svoju imovinu svojoj diecesi, za koju je i za života u svakom pogledu mnogo učinio.

Austrija. U bečkoj nadbiskupiji razpisao je konsistorij izvanrednu podporu, koju cislajtanska vlada nudja oskudnim kuratom. U Gradcu je pako biskup Zwerger odlučio u konferenciji sa svojim svećenstvom, da one podpore neprimaju. Istoga su mnienja svi slobodni i odlučni katolički listovi. Jer ako se ona podpora ima dieliti, ne onim koje preporuči crkvena vlast, i koji se odlikuju crkvenim duhom i djelovanjem, nego samo onim, koji su vladi mili i po volji joj rade: onda je onaj novac na izkvarenje svećenstva, koje je daleko važnija stvar nego-li je ona kukavna materijalna polaštica.

Prag. Na diecezansku sinodu došla su 152 svećenika. Sinoda se započe dne 28. pr. mj. u osam sati misom, koju je služio u sjemeništnoj crkvi sam nadbiskup, i za koje su pitomci sjemeništa pjevali vokalnu misu. Poslje mise sastaše se članovi sinode, a nadbiskup im je držao sinodalni govor. Pošto bjehu pročitani dekreti, koji spadaju na sinode, i pošto bjehu izabrani sinodalnimi sudci: biskup i generalni vikar dr. Prucha i dva kanonika, promotorom kanonik dr. Tersch a bilježnikom prof. dr. Borový, položiše članovi izpovied vjere te se razdieliše u tri odbora. U 1. se je po tiskanih predlozih viećalo o religioznom uzgoju mladeži, o kršćanskih vježba i o župnih knjižnicah. U 2. se je viećalo o ženitbi, matrikulah, liturgiji i disciplini. U 3. o diecezanskoj matici za podporu siromašnoga klera i o družtvu sv. Josipa za podporu izsluženih svećenika. Odbori su viećali do 1. ure po podne, na što je bio zajednički objed u sjemeništnom blagovalištu. U tri sata po podne bio je obćeniti sastanak svih odbora, što su pojedini odbori zaključili, prihvatiše drugi, a nadbiskup potvrdi za sinodalni statut. Poslje toga sastanka razidoše se članovi u svoje stanove: 10 ih je bilo kod nadbiskupa,

Digitized by Google

20 kod kanonikâ, 11 u sjemeništu, a ostali po samostanih i župah. Na isti se je način radilo i sutradan 29. Svibnja. U generalnoj kongregaciji, koja se je držala po podne, proglašeni su sinodalni statuti u prisutnosti nadbiskupa, generalnoga vikara i kaptola. Pošto su po propisu izabrani sinodalni svjedoci, držao je nadbiskup zaključnu besjedu, na što odoše u crkvu, gdje je bilo Te Deum. — Odluke sinode izići će tiskom za mjesec dana, onda ćemo se na nje povratiti.

Rim. Sveti otac je na toliko ozdravio, te opet daje audiencije. Oslabio je ipak jako, tako da se mora upirati na štaku; no duhom je sveudilj bodar. Ovih dana posjetila ga je u vatikanu ruska carica. Tom je prilikom papa preporučio poljske katolike pravednosti ruskoga cara, a carica obećala izvršiti preporuku. To se je u novinah i tvrdilo i proricalo, no će ipak biti istina. Nemože otac kršćana propustiti takove sgode, da se toplo nezauzme za svoju djecu.

— I u rimskoj su provinciji i u samom Rimu ukinuti samostani. Tako je odlučila zastupnička kuća i senat. Imovina se pridieljuje raznim državnim zavodom za nastavu i dobrotvornost. Ni samostani, u kojih stanuju redovnički generali, nisu poštedjeni. No ipak se učinila glede samih generala nekakva farizejska iznimka, koju je predložio baron Ricasoli. Ostaju naime u Rimu „zastupnici redova u inozemstvu“ — tako nazvaše generale redovničke, koji od sada neće imati nikakvih samostana u svoj Italiji — pa se za njihovo uzdržavanje svetoj stolici daje godišnja svota do 400.000 franaka; dopušta se takodjer vladi, da može „sadašnjim titularom onoga zastupstva“ — t. j. vrhovnim redovničkim poglavarom — „dok im traje služba, dozvoliti potrebne prostorije za residenciju i ured.“ Tako su dakle redovnici lišeni svoje imovine i svojih kuća. te im se dopituje samo njeka sramotna milostinja. Razumije se samo po sebi, da su generali prosvjedovali proti toj nesramnoj otimačini. Kako naime donosi telegram iz Rima pod 4. Lipnja, oni dokazuju u svojem prosvjedu, da je ukinuće samostana attentat na cielu katoličku crkvu. Oni prosvjeduju proti vodjenoj u parlamentu debatti, proti pogrdam izriganim na redove, proti zakonu, koj se protivi i samu ustavu kraljevine, i proti expropriacijam. Oni se pozivlju na papu, na biskupe, na sve katolike, na pravo zadružno, vlastničko, medjunarodno i na sama Boga. Prosvjed podpisan od 82 generala i generalna prokuratora upravljen je na kralja, na ministra predsjednika, i na oba saborska predsjednika. — Ako nitko drugi, čut će taj prosvjed svi vjerni katolici i svemogući milostivi Bog!

— „Unità cattolica“ poslala je na dan sv. Grgura VII. papi 200.000 franaka darova što ih je sabrala. Liep uzor ljubavi prama zajedničkomu otcu.

Njemačka. Tako zvani stari katolici izabraše 4. o. mj. u Kölnu za biskupa si doktora Josipa Huberta Reinkens-a. On je ponudjenu si čast uzeo. On je zaredjen za svećenika 1848., i u zadnje vrieme bio profesorom bogoslovja u Breslavi. Zaredit bi ga imao jansenistički biskup u Utrechtu, Loos. Novomu biskupu na čast biaše gostba od 120 osoba, kod koje su se napijale zdravice njemačkomu caru i njemačkim vladarom, doktoru Döllingeru i utrechtskomu Loosu, i te se zdravice dojavile telegrafom. Ali je Loos baš taj isti dan 4. Lipnja umro!

Badenska. Premda ga vlada svimi mogućimi sredstvi podupire, starokatolicizam nemože tu nikako napried. U Freiburgu je vlada jedno dvadesetorici starih katolika dozvolila veliku crkvu — gdje se je prije držala služba božja za školsku mladež i vojnike — za njihovu službu. Neimajući svoga stalnoga duhovnika, posjeti ih 25. p. m. prof. Michelis, da ih opet nahrani — mržnjom proti papi i koncilu. U crkvu je došlo do 150 ljudi, medju njimi dosti protestanta. Budući da većina nije još izpuniła svoje uzkrsne dužnosti, pozva ih Michelis na izpovied. No on je uzalud čekao u izpoviedalnici, ni živa duša nije u sebi ućutila želje ni potrebe, očistiti se izpovjedju kod njega. U Pforzheimu žele stari katolici svoju stvar promaknuti — zlatom. Dočim najme katolički svećenici u Badenu imaju većim dielom jedva 600 for. dohodka, nudjaju oni 2000 fr., tko bi im htio biti župnikom. Nadali su se, da će se svećenici trgati za ponudjenu si zlatnu jabuku, ali su se ljuto prevarili, niti jedan im se svećenik nije ponudio za službu.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili su kano članí III. reda gg. Ivan Breznik činovnik u Varašdinskih Toplicah. Kamilo pl. Mihalović vlastelin u Orahovici. Vinka Krnić učiteljica u Gorah. Učiona u Osjekovu. Učiona u Ludini. Aleksander Godler gimnazijalac u Zagrebu. Mato Antolković žitelj u Rakovcu. Jandro Gašparić žitelj u Rakovcu. Nikola Kokot iz Reke župe Jastrebarske. Dragutin Tkalčić protustavnik u sv. Ivanu. Oton Marinović gimnazijalac u Osieku. Vojina Lužinski gimnazijalac u Osieku. Čitaonica u Jaski. Mirko Bubanić posjednik u Suhom Dolu. Miškatović podučitelj u Cerniku. Stjepan Kurjaković, učenik u Cerniku. Mijo Štimac iz Crnoga Luga. Matija Mandić bogoslov u Gorici. Ivo Sintić bogoslov u Cresu. Antun Fabris bogoslov u Gorici. Pero Budimir iz Gučje Gore u Bosni.

Knjižtvo. Gospoda zagrebački učitelji počeše izdavati dva lista za mladež, i to „Smilje“, koje izlazi pod uredničtvom V. Mařika svaki mjesec jedanput te stoji na godinu poštom 62 novč., zatim „Bršljan, koga će pod uredničtvom Lj. Tomšića izlaziti na godinu 5 svežčića po 4 arka, te je svakomu svežčiću ciena 25 novč.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 25.] U Četvrtak, 19. Lipnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Obzor.

Pio IX. jest očevidno muž božje providnosti. Godine njegova papovanja to već same dovoljno pokazuju. Pretekao je u tom sve svoje predšastnike, sjedeći na rimskoj stolici duže, nego-li tradicija dopituje samomu Petru. Pod njim je držan jedan sveobći koncil i proglašeno više dogma. Nikada nisu biskupi ikojemu njegovu predšastniku složnije i iskrenije bili odani nego-li Piju, nikada nije cielokupno kršćanstvo bolje prama zajedničkomu otcu pokazivalo svoje štovanje, svoju ljubav i požrtvovnost. On je ravno tečajem mnogih godina mnogo pretrpio, a sada pod zadnje mora, čini se, čašu gorkosti izpiti do kapi, ali to je upravo po kršćanskih načelih znak osobita izabranja. Ima ljudi male vjere, da nereknemo neprijatelja prave vjere, koji u najnovijih kušnjah papinstva hoće da naziru srdjbu božju; neka zavire u sveto pismo i u crkvenu poviest, i neka se nauče, da crkva predstavlja tielo Isusovo, koje od „svieta“ trpi muka, kô što sam Gospodin, al neće bit svladana nego će svladati, jer je rekao Gospodin: „Pouzdajte se, ja sam svladao sviet.“ Je-li će Pio jošte doživjeti pobjedu crkve, i svete rimske stolice nad njezinimi, dušmani toga neznamo, pače po ljudsku sudeć morali bismo zaniekati. To ipak s veseljem i srdačnom pobožnom zahvalom prama Gospodinu Isusu konstatiramo, da se je za ovaj put smrkla radost neprijatelja crkve, jer nije njim za volju umro Pio, već on živi i bodri i jači sve kršćanstvo.

Kraljestvo taljansko uništilo je svjetovnu vladu papinu. Učinilo je takodjer i čini sve moguće, da oslabi, kad već nemože uništiti, i crkvenu mu vlast i snagu. Otelo je papi materijalna sredstva, srušilo snažnu mu uporu, religiozne redove, urotjuje se sa svimi neprijatelji, unutarnjimi i vanskimi, duhovne vlade. Pa ipak papa vlada, i njegova je vlada koliko jača i sjegurnija, nego-li priestol taljanskoga kralja. Pod ovim sveudilj kopaju republikanci i kumunisti, a zanj se previše nemogu brinuti, inače najkonzervativniji elemenat, dobri katolici; može se dakle jako lasno srušiti, jer za njega neima onakove izreke Isusove, kô što je za stienu Petrovu — „i vrata paklena neće je nadjačati.“ Taljansko je kraljestvo mnogo jur progutalo crkvene imovine, u najnovije vrieme otelo je redovnikom u Rimštini sve — al se nasitilo nije. Sve propada kano u nekakov gladan ponor, koj će napokon progutati i samoga onoga, koj sve guta. Papa pako ima odkuda živjeti i zadovoljan biti i s mirom gledati u budućnost; njega hrane njegova vjerna djeca i Gospodin Bog.

Njemačka carevina pošla je putem taljanskoga kraljestva. Jedinosti i veličini države za volju misle, da moraju srušiti katoličku crkvu. To je ravno žalostno za crkvu, al još žalostnije za državu, koja s tim neće uspjeti. Katolička će naime crkva stajati, ma se vas sviet proti njoj urotio. Ali nesreća će biti za čovječansko družtvo, ako budu crkva i država u zavadi. Bismark čini se, da je odlučio tjerati mak na konac. Zakone si je priredio, sad se sprema izvodit ih. No ni katolici nisu prekrstili ruku, i oni se spremaju i to složno. Bismark je ravno pokušao razdielit ih, tobože da on neudara na katoličku crkvu, nego samo na jednu — ultramontansku — stranku. Tu mu ipak nepomože diplomatska lukavost. I čudna bi bila sljepoća onoga, koj videć kako se izganjaju najrevniji i za današnje vrieme najpotrebniji redovnici, kako se otimlje crkvi upliv na škole i na uzgoj omladine, kako se nametnula brnjica propoviednikom rieči božje tako zvanim „Kanzelparagraphom“, kako se stegnula najnovijimi zakoni jurisdikcija

Digitized by Google

biskupom, a papi sasvim oduzela, kako je država odlučila kler ili sasvim iztriebiti ili ga pako okrenuti po načelih ovoga svieta, kako se i materijalna sredstva proti svakom pravu oduzimlju službenikom crkve, kô što biskupu Krementzu — doista sliep bi bio, koj iz svega toga jošte nebi razabrao, na koga je rat. Vlada je pokušala, nebi-li niže svećenstvo digla proti višemu, obećajući onomu materijalne podpore. Kukavna ako traži kukavica, koji će za nekoliko srebrnjaka izdavati poput Jude svoga Gospodina. Nego sama više na žestinu mladih kapelana, to je dobar znak. Takodjer od mnogobrojnih katoličkih zadruga odbija silom svakoga, koj od države ima kakvu službu ili plaću. Mnogi su tako lišeni pošteno zasluženа kruha; ali ništa za to, katoličke zadruge napreduju sve ljepše. Milina je pogledati i širi se i ponosi katoličko srce, kad se na stotine i tisuće sastaju muževi svih družtvenih razreda: knezovi i seljaci, učeni i prosti, bogati i siromasi, da ponosito i otvoreno izpoviedaju svoju vjeru na očigled svih protivnika Isusovih. Sretni su biskupi takova puka, jer se nemoraju tužiti kano nekada Ilija Gospodu na gori Horebu: da su sinovi Izraelovi ostavili zavjet Gospodnji, razrušili njegove oltare i pobili njegove proroke, a on da je ostao sám, i traže njegovu glavu. Biskupi njemački pouzdajući se u Boga i u svoj puk, nisu ništa krzmali, ni pošto su protucrkveni zakoni od cara potvrdjeni i oglašeni, odmah izjaviti, da se oni tim zakonom pokoriti nemogu.

Divnim udesom stoje u nastajućoj borbi uz katolike, uz papine biskupe nasljednici ljutoga nekada protivnika papinstvu i rimskoj crkvi, Luthera. To jim predbacuju liberalci i servilna pressa kano da rade proti životnom načelu protestantisma. No orthodoxni lutherovci nedadu se smesti, jer vide, da se tu radi o glavi ne samo papinstvu, nego i crkvi Isusovoj u obće. Za to se njihovi muževi u saboru i u štampi i u raznih svojih sastancih stranom upravo izjaviše, da u borbi za slobodu vjere i crkve Isusove stoje uz katolike, stranom se barem izraziše proti onim crkvi Isusovoj neprijateljnim zakonom, makar nerekavši ništa o zajednici s katolici. Osobito je znamenito, što su orthodoxni luterani, prestrašeni pogibelju, koja prieti njihovoj konfesiji stranom od novih protucrkvenih zakona, stranom pako od pogubnoga djelovanja Protestantenvereina, odlučili sazvati konferenciju da se dogovore, kako će si vjeru i slobodu uzčuvati. Pa to nisu morda kakovi obskurni pastori, nego laici od visoka uma i visoka položaja, ko što bivši ministerpredsjednik Manteuffel, oberpraesident Kleist-Retzow i mnogi drugi. Šurujuć s liberalci ove si vjerne elemente današnja državna vlada odbija, dočim privlači k sebi starokatolike, kojim će se kukavština tek sada i bolje pokazati, kad su odlučili stvoriti podpunu sektu s posebnim biskupom. Sám njihov patriarka Döllinger držaše za pogibeljno, da proti vatikanskim dekretom vojuju na drugom polju nego-li na znanstvenom. Od starokatolika neće biti vladi sjegurno mnogo koristi; prije sramote.

Jednoga je imala njemačka vlada dosada silna i vjerna pomoćnika, liberalnu štampu. Kako se je ova zlobno radovala svačemu, što je vlada poduzimala, da sputa katoličku crkvu; kako se je spremala, da joj kod izvedenja poznatih protucrkvenih zakona pomogne! Al gle! nezahvalna njemačka vlada hoće i njoj da pripravi crn petak predloženim carevinskomu saboru zakonom za štampu. Istina je, da je i tu vlada poglavito mislila na ultramontansku štampu, ali bi vlada mogla svakčas izkrenuti oštricu i proti liberalnoj štampi. S toga se je digla velika vika i graja, te su se liberalci počeli sjećati, da se Bismark nije nikada pokazao velikim prijateljem slobodi štampe. Je-li će sasvim tim pruski zakonski predlog u carevinskom saboru bit prihvaćen? Težko jer su svi proti njemu osim onih, koji sve.. što je od vlade pruske, servilno hvale. Ove dakle negve, namienjene najpače katolikom, neće se skovati. Osim toga je pokazao ovaj zakonski predlog, koliko su pravo imali katolici i konservativci, kad su dovikivali vladi i liberalcem, ako skuju poznate protucrkvene zakone, da će kod izvadjanja trebati čitav arsenal novih zakona i naredaba, pravu i slobodi i više protivnih. Liberalci da bi se mogli pokajati, što neštede ni slobode religiosnoga osvjedočenja u katolika, da bi se s vremenom isto tako moglo prezirati i gaziti njihovo osvjedočenje. Sad mogu već katolici i konservativci očito pokazivati liberalcem, kako silovitost upotrebljena proti vjeri i crkvi dovodi svaku pametnu i poštenu slobodu u pogibelj. To je bez dvojbe za katolike u nastajućoj borbi velik probitak proti njihovim državnim neprijateljem. Morda će ovaj najnoviji vladin pokus takodjer uzdrmati dosadašnju nježnu i srdačnu slogu izmedju Bismarka i liberalaca.

Nije čudo, da se obazirajuć po katoličkom svietu najviše zadržavamo pri Njemačkoj, kad je stupila na čelo svim protivnikom katoličke crkve Na nju gledaju sveudilj i u Austriji i Ugarskoj.

Cislajtanski „verfassungstreueri“ i ugarski liberalci složni su u nasljedovanju Bismarka i

Digitized by Google

njegove protucrkvene i protuvjerske politike. Na žalost moramo kazati, da cislajtanski episkopat nepokazuje onako liepe sloge i odlučne energije proti „kirchenstürmerom“, kao što njemački. Kardinal Rauscher, u svakom pogledu najznamenitiji prelat cislajtanski, nastoji sveudilj vladi učiniti po volji, ili barem nigdje joj se ozbiljno neoprieti. Tako raditi drugi prelati nemogu ni neće, pak eto razdora medju vodjami katoličkimi. Posljedica je tomu, da u dolnjoj Austriji katoličkim političkim kasinom sva snaga i vas upliv propada. U Ugarskoj nezna se za sličnu neslogu medju biskupi, al im se prigovara, da za katoličke interese pokazuju premalo energije. Da uz njihove ogromne dohodke katolička štampa hrdjavo stoji, da se njihovom krivnjom šire pučke bezkonfesionalne škole, da vlada zaklade katoličke upotrebljuje na protukatoličke svrhe, a k tomu da biskupi šute. Mi nemožemo suditi ondješnjega stanja, no ako se ogledamo na jedan članak iz Pešte u Augsburžkoj Allgemeinerici, ima ondje za ugarske biskupe dosta prave hvale. Liberalni naime pisac, koj svoj članak ovako počimlje: Dočim u Njemačkoj i Švajcarskoj vlada zastupstvo i sám puk energično rade, da naprama novouzkrslim tendencijam rimske hierarkije za gospodovanjem uzčuvaju slobodu države i cielokupne sadašnje civilisacije, ništa se takova neopazuje u Ugarskoj — taj pisac kaže: da su svi biskupi uzprkos kraljevskomu placetu objavili dekreta vatikanska, ne ravno svečano, ali ipak službeno; da je vas uzgoj mladjega svećenstva jezuitski, da su profesori i pisma im jezuitska, i s toga da je mladje svećenstvo fanatično za jezuite; da je od 14.550 pučkih učiona u Ugarskoj i Erdelju više nego 8000 katoličkih, sasvim u biskupskih rukuh, isto tako od 60 preparandija njih 24. Za tim veli: Sada znamo, za što je ovaj episkopat manje zelotičan, nego-li mu braća u Njemačkoj i Švajcarkoj. Ta za što bi i revnovao? Neima-li „svu punoću vlasti“? Za to se ovdje katolici laici badava bore za crkvenu autonomiju. Vlada pako k tomu svemu šuti; jer bi mogli biskupi svoj upliv upotrebiti proti vladi, pa bi mogao Deakovoj partaji kucnuti zadnji sat itd.

Biskupi imaju bez dvojbe u Ugarskoj državi veliku moć, i za to ih vlada ignorirati nemože. Usuprot je biskupom stalo, da sadašnju vladajuću stranku uzdrže, jer se boje bješnije ljevice. Položaj im je ipak jako kritičan. Mnogi im zavide njihove velike dohodke. I Deakova vladajuća stranka jest liberalna; lasno bi se našao kabinet, koj bi se usudio s biskupi odlučno postupati po današnjih liberalnih načelih. Za to bi se mogao poslužiti i tako zvanom crkvenom autonomijom, za koju mnogi viču u Ugarskoj, no je pitanje, koliko im je stalo do prave slobode i neodvisnosti katoličke crkve. Toga radi bez dvojbe oni biskupi najmudrije rade, koji svoje spasenje osnivaju jedino na Gospodina, pa za to kano vjerni božji sluge neumorno vrše svoj apostolat, o kojem će davati toli strog račun; koji drže svoj kler u dobroj disciplini, te ga riečju i primjerom potiču na duhovni rad i požrtvovanje; koji brižno bdiju nad valjanim kršćanskim uzgojem cielokupne mladeži toli duhovne koli svjetovne; koji dolazeć u doticaj s uglednimi laici nezaboravljaju na vjerske i crkvene interese; koji crkvenu imovinu upotrebljuju i na podporu slabo dotirana svoga klera, koga bi protivnici tako rado zavadili s biskupom i navrkali na njegove obilatije dohodke, da onda sami diele mastan plien. Tako radeć neće si biskupi ravno steći milost liberalaca, ko što si nestekoše ni milost pisca Allgemeineričina; ali će si zadobiti ljubav svojega puka i pohvalu onu, za koju moraju prije svega i nada sve mariti, naime Gospodnju na zadnjem sudu.

Kod nas kano da su svaku misao i svako djelovanje zaokupili državopravni i politički interesi. Svi gledaju, kako će se svršiti razprava o nagodi s Ugarskom. I dva naša najznamenitija hierarka, nadbiskup Mihalović i biskup Strossmayer, moraju tomu poslu žrtvovati mnogo svoga truda, vremena, a i zdravlja, jer su na zdravlju slabašna obadva. Bog da im trud blagoslovio! Našemu narodu za sreću i blagostanje mnogo i mnogo toga treba. Kamo-li sreće, da se svi složimo, te svaki na svojem mjestu iskreno i pošteno s vlastitim požrtvovanjem ono što treba radimo. Naše pučko učiteljstvo jako se počelo micati. Ono ozbiljno tvrdi, da na njem počiva spas naroda i domovine, pa tomu dosljedno traži, da mu se taj položaj općenito prizna i djelovanje razmjerno nagradi. Nećemo da o tom pitanju ovdje razpravljamo; samo se moramo potužiti na one, koji u temelje narodne sreće udaraju bezbožnost, a to su oni, koji hoće, da se emancipiraju, kako vele, od tutorstva popova, da onda sebe i učenike emancipiraju od crkvene vlasti u obće, od crkve i svakoga javnoga religioznoga akta, da uče djecu darwinizam itd. Tko hoće da ove posljedice pobija, neka obije prije svakojaka takva fakta, što se iz Cislajtanije ovamo doglasuju. Toga radi molimo i zaklinjemo sve svećenike, koji imaju sa školom posla, da svjestno i točno vrše oko nje svoju dužnost.

U carskom gradu Beču otvorila se je 1. Svibnja svjetska izložba. Grnu stranci odasvuda.

*

Digitized by Google

a dolaze i krunjene glave na posjet našemu kralju i gospodaru. Tu je svih vjernih podložnika samo jedna želja: da se našoj državi nedogodi onako, kô što Francezkoj, koja je prije svoga strašnoga poraza takodjer uživala slično slavlje. Nije strah uzalud, pošto se u širokoj carevini narodi nikako izmiriti nemogu, i pošto je „krach bečke burse“ razokrio strahovit jaz, koj bi se mogao tako daleko razvaliti, da napokon proguta vas kredit države. Bože moj! ti nam novovječni spasitelji narodâ prodiču neznamo koliko blaženstvo, ako se odreknemo našega Boga, naše vjere, našega morala, našega prava itd. — a mi žalostni svega vidimo i čujemo, samo ne božjega blagoslova. Pa za to vapijemo sa sv. Petrom u Jerusalemu: Neima u čem drugom spasenja, van u jedinom Isusu Krstu!

Francezka, ili barem njezin sadašnji suvereni sabor nije se stidio očito dati čast tomu Gospodinu Isusu. I Thiers je spominjao Boga, i sadašnji njegov nasljednik, (iza 24. Svibnja) maršal Mac-Mahon položio je unj svoju nadu. Za Mac-Mahona je poznato, da je dobar katolik, da je prijatelj papi i njegovoj i svjetovnoj vladi. Njegova je supruga predsjednica mnogim katoličkim družbam. Nedavno je 150 saborskih poslanika, isto toliko oficira, i drugih vjernika do 20.000 grnulo, vodjeno od 14 biskupa, na proštenje majci božjoj chartreskoj. Gdje ima drugdje tako sjajnih prizora? Liberalci i njihovi listovi ljute se i smiju od nevolje, al to godi katoličkomu srcu, jer je to pojav vjere, kakovu su vidjeli sretniji od našega vjekovi, ali mi nevidjesmo. Pa ta pobožna Francezka odplatila je bez kracha već i prvu ratu na petu milliardu

Nesretne Španije nemožemo ni da gledamo bez smilovanja, u kojoj ni sada, pošto su novi kortesi proglasili federalnu republiku neima nikakova reda ni mira ni izgleda na bolje. Mnogo je morala Bogu sakriviti. Kad pako pogledamo na Švajcarsku, gnjev nas spopada gledeći nečovječnost liberalačku, gdje katolikom hoće da propisuje vjeru, da izganja svećenike, da, kô što u kantonu Tessinskom, pod globom od 500 for. zabranjuje sabirati prinose za progonjenu katoličku crkvu. Ali za to čvrsto stoje muževi katolički Švajcarske, pa će poviestnom svojom čvrstoćom i hrabrošću svladati napokon svaku silu.

Stanje katoličke crkve u Ruskoj, u Engleskoj i ostaloj Europi nije se promienilo. Mlad mjesec na iztoku sve više tamni, tako da su počeli sdvajati sami oni, koji mu žele prvašnji sjaj. Mi se pako pri tom sjećamo, da to biaše nekada strahovit dušman kršćanstva, a sada izdiše, te završujemo ovaj svoj obzor s nadom i osvjedočenjem, da će tako biti svim neprijateljem Isusa Krsta.

Patronat i pristojba katol. svećenstva u županiji belovarskoj.

I.

Nj. c. i kr. apošt. Veličanstvo udostojilo se u previšnjem kralj. odpisu od dana 8. Lip. 1871. (Ob ustanovah za prelaz obijuh varašdinskih kraj. pukovnija iz vojne u gradj. upravu) §. 26. premilostivo odrediti: da se u pogledu patronatskih prava (crkvenih) imadu hrv. slav. zem. vlada i dotični diecezanski uredi sporazumjeti te odnosne predloge Nj. Veličanstvu na odluku podnieti.

Narod katol. vjere u novoj županiji belovarskoj čeka već evo dvie godine na uspieh spomenutoga §. 26., — a čeka tim većim pouzdanjem 1) što je podignuo s najveće strane ob svom trošku i župe i župne crkve; 2) što je uzdržavao svojim novcem župničku pristojbu, župne kuće, i gospodarske sgrade, pa je uzdržaje još i sada.

Županijska skupština prosila je već i po više puti točan račun o pristojbi katol. župnoga svećenstva, što ju narod plaća; ali sve dosada nedobije računa.

Prama svemu tomu imade katol. narod žup. belovarske pravo prositi: A) neka bi se vis. zem. vlada i prečastni ordinarijat zagrebački prama §. 26. spomenutoga previšnjega kralj. odpisa o patronatskih pravih sporazumjeli; B) neka bi se katol. narodu ove županije proglasilo stanje računa župne pristojbe; C) neka bi se u dotičnom predlogu na Nj. Veličanstvo složili u tom:

1) Ako-li pravo patronata i vršenja collationalnoga prava pri popunjivanju župnih miesta zahtieva visoka zem. vlada za sebe: neka bude odlučeno, da imade dosljedno ista zem. vlada i dužnost: a) za već gotove troškom župnih občina podignute župne sgrade s istimi župnimi občinami obračun učiniti; b) u buduće plaćati dotičnu obskrbu župnih crkva, župnika i njihovih sgrada;

2) bude-li pako odredjeno, da imadu župne občine dužnost obskrbljivati i župne crkve i župno svećenstvo svoje: da jim se zakonom ustanovi i pravo patronata.

Valjda će i ovdje valjati onaj občeniti zakon: tko imade dužnost, neka imade i pravo; a tko neće da imade dužnosti, neka neimade ni prava!

Katolički narod ove županije očekuje pouzdano od pravdoljubja preuzv. g. nadbiskupa svoga. da će se oto pitanje riešiti po crkvenom pravu i pravdi, a ne onako nepravedno, kako još i sada žalibože postoji nepravedna praksa, da sav trošak za uzdržavanje župnoga svećenstva troše občine župne, prava patronatskoga ili collationalnoga neuživaju baš nikakova.

Digitized by Google

II.

Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo udostojilo se previšnjim riešenjem od 8. Lipnja i 28. Srpnja 1871. premilostivo odobriti, da se počamši od 1. Siečnja 1872. povise plaće katoličkih župnika do „minimalne“ količine čistoga prihoda od 500 for., a duhovnim pomoćnikom na 300 for., i to tako u sadanjoj belovarskoj županiji, kako je u krajini.

Kad je Nj. Veličanstvo u spomenutom previšnjem riešenju naglasilo „minimalnu“ količinu župne plaće, mora se predmnievati, da nije to naglašeno bez razloga i bez svrhe.

Razlozi, koji su premilostivo uvaženi po Njeg. Veličanstvu, biti će jamačno ovi: da se prama promienjenim odnošajem ciene svakdanjega živeža i potrebne robe već jedanput nakon skoro sto godina povisi plaća župnomu svećenstvu, a digne ugled i nagrade zasluge, koje si je steklo svećenstvo za prejasnu krunu i za napredak povjerenoga mu naroda; svrha pako ovoj previšnjoj odluci nemože se predmnievati druga, nego da budu župe katoličke razredjene tako, da župnici najmanjih župa dobe „minimum“ od 500 for., dosljedno župnici na župah sriednjega razreda nješto veću plaću od onoga „minimuma“, a župnici na župah 1. razreda veću od onih srednjega razreda. Jedino ovakovo tumačenje dopušta u obće pojam „minimuma“, koj predpolaže još „medium“ i maximum.“ A u previšnjem riešenju prama razlogom i svrsi ote rieči usudjuje se očekivati vazda vjerno katoličko svećenstvo od premilostivoga srca Njeg. Veličanstva podaničkim pouzdanjem, da i sbilja nije drugi smisao onoj previšnjoj rieči.

Nije pako ni moći pojmiti, kako bi se načelo: „dignus est operarius mercede sua“ dalo složiti sa jednakom plaćom za terete i trude razmjerno nejednake! Kako naime da župnik, koj imade n. pr. 6—700 dušah i 1 školu pastirovati, dobije jednaku plaću sa žapnikom, koj imade pastirovati 9 - 10.000 dušah i 4—5 škola? — A niti načelo o potrebi „revnovanja“ (aemulatio) nemože se iz staleža svećeničkoga izključiti. Premda naime pravi svećenik očekuje pravu plaću svojih trudova na drugom svietu: tko će mu i po kom zakonu moći zamjeriti, ako uz jednaku plaću zemaljsku radje ostane u župi, gdje je manje tereta i odgovornost laglja?

Po tom je zavisilo i od preč. ordinarijata, da su i dogovore i predloge svoje za razredbu nove pristojbe župnoga svećenstva svoga sa vladom i krajiškom i gradjanskom udesili prama pravednomu smislu previšnje rieči „minimuma“, — pa je to i očekivalo svećenstvo od preuzv. g. nadbiskupa tim pouzdanije, što je nj. preuvišenost običavala tješiti svećenstvo, da će se pravedno poboljšanje župničkih pristojba što prije urediti.

Ali evo što smo doživili!

U proračunu belovarske županije, što ga je visoka zemalj. vlada bila predložila saboru g. 1872. bje odmjerena župnička pristojba svim bez razlike župnikom jednaka od 500 for., a takova se odmjerila i župnikom u vojnoj krajini svim jednaka.

Okružnicom preuzv. g. nadbiskupa zagreb. br. 54. od dana 12. Ožujka o. g. utješeno župno svećenstvo i krajine i belovarske županije očekivalo je pravednu razredbu župnih pristojba po župah 1. 2. i 3. razreda. A što je učinjeno? U krajini dobilo je i dobiva župno svećenstvo jednaku bez razlike pristojbu. U belovarskoj pako županiji A) župnici, koji imadu sjelo u području iste županije, dobiše svi jednaku župničku pristojbu od 500 for., ali ne počamši od 1. Siečnja 1872., nego jim se nadopunitba za god. 1872. doznačila istom u mjesecu Svibnju 1873.; a za ovu godinu nedobiše još ni novčića od iste nadopunitbe.

B) župnici, koji imadu sjelo izvan belovarske županije, a imadu velik diel svojih župljana u području županije belovarske, te jim zato bila odmjerena u gore spomenutom proračunu belovarske županije pristojba povišena, — sada su posve izključeni te nisu dobili baš ni novčića poboljšice;

C) Kapelanom je pako samo obećana dopunitba plaće.

Zato neka bude dopušteno pitati: Tko je kriv, da se je previšnje riešenje tumačilo ne po pravednom razmjerju župa? Tko je kriv, da se je odluci previšnjega riešenja počelo u belovarskoj županiji zadovoljivati istom u Svibnju 1873. mjesto u Siečnju 1872., — i to istom djelomice? Tko je kriv, da se ubogim kapelanom uzkraćuje još i danas ona plaća, na koju su imali pravo već u Siečnju 1872? — Neplaća-li svećenstvo svojih državi i zemlji dužnih pristojba uredno: hoće-li dakle ovako nepravedno prikraćeno svećenstvo imati pravo, tražiti postotke od zaostale pristojbe njemu dužne?

Ovakovo je postupanje i gledeć na patronat i gledeć na pristojbu župnoga svećenstva u belovarskoj županiji doista takove naravi, da se nemože pravedno zamjeriti, što se nanj upozoruju svi, kojih se tiče, u javnom listu, jer druge prilike neima; a još manje će se moći pravedno zamjeriti, ako se ovim poziva svekoliko župno svećenstvo i krajine i belovarske županije, neka bi poniznimi predstavkami na preuzvišenoga g. nadbiskupa, koj je slavno zasvjedočio dobru volju pripomoći svećenstvu svoje nadbiskupije, pa i na preuzv. gg. biskupe djakovačkoga i senjskoga, zamolilo posredovanje preuzv. gospode ordinarija, da se pitanje o crkvenom patronatu u razvojačenoj krajini i o pravednoj razredbi pristojbe župnoga svećenstva što prije rieši.

Jedan župnik iz belovarske županije.

Nješto iz pučkoga učiteljstva u Cislajtaniji.

Slavljena i preslavljena, i kod nas od mnogih toli ožudjena i zagovarana, tako zvana emancipacija škole od

Digitized by Google

crkve, počela je nositi takovih plodova, da ih se plaše isti oci i patroni one emancipacije. Dokazat ćemo jednim odličnim primjerom. Cislajtanski minister nastave Stremayr izdao je lane 8. Listopada naredbu o religioznih vježbanjih katoličke mladeži i učiteljskom sudjelovanju. Proti toj naredbi podignu prosvjed „stalni odbor austrijskih učiteljskih skupština“, komu je načelnik Bobies školski nadzornik. Ona naredba da je očita povreda naravnoga i zakonskoga prava roditelja, koji imaju sami i jedini odlučiti o religioznih činih svoje djece; da je i paedagogički nevaljana, jer se na religiju nesmije nitko silovati. Učitelji svakako da nemogu ni nesmiju pri tom sudjelovati. To se učini ministru previše, te on poslie dužega krzmanja skinu napokon Bobiesa s nadzorničtva. Odtuda dakako velika graja medju liberalnimi učitelji i listovi. No minister nedade se smesti, već izda pod 11. Lipnja na sve namjestnike okružnicu, u kojoj veli medju ostalim: Neima dvojbe, da biaše dobro promišljen zaključak zakonodavstva, da se neodluči za bezkonfesionalne škole, i da religiosni uzgoj mladeži neizjavi kano stvar školi tudju, za koj se neka crkva sama brine; nego da učini takove uredbe, uslied kojih neće ravno crkva imati vrhovne uprave u pučkom školstvu, niti nikakva upliva na svjetovne naučne predmete, ali da obuka u religiji i religiosna vježbanja ostanu pod neposrednom upravom konfesionalnih organa, i da jesu cjeloviti dio nauku i uzgoju na javnih pučkih i srednjih školah. Toga radi pripada naredbam konfesionalnih organa u njihovu zakonitom djelokrugu karakter obvezne norme za školu, učitelje i učenike. Nemože se pako nijedan sastavni dio uzgojnoga sustava prepustiti školskoj mladeži na volju, dakle niti to, hoće-li neće-li vršiti religiosne čine. Učiteljem je pri tom zapovjedjeno, da nadziru i bdiju, i da drže kano što pri svih drugih činih školske mladeži disciplinu, ali im se nenameće, da sami izvršuju religiosne čine.

Iz ovoga se mnogo toga učimo. Jedno, da gospodi učiteljem nije dosta, što crkva neima vrhovne uprave nad pučkom školom, oni hoće da neima u ničem nikakova upliva na školsku djecu, nekmo-li na sama učitelja. Za to netrpe nauka religije, a još manje religiosna vježbanja, ili ako bi već svakako — dakako porad predsuda puka — imalo šta biti, onda neka bi to činili učitelji sami, nipošto pako svećenik. Tako bi škola ostala sama svoja, bez svakoga upliva organa konfesionalnih. Kod kuće i izvan škole mogu si roditelji glede religije svoje djece činiti što ih je volja, no učitelj pri tom nemora imati nikakova posla. Iz toga se nadalje vidi, da ti učitelji nesmatraju konfesionalnu vjeru za kakov momenat uzgoja, paće da ga smatraju za momenat poguban i mrzak. Jer za što neće da budu prisutni religiosnim vježbanjem, a tjelesnim mogu biti i hoće?! Tu se oni stavljaju u opreku i s duhom samoga liberalnoga zakonodavstva u Cislajtaniji, koje nije htelo, kako nas uvjerava Stremayr, bezkonfesionalne škole, koje je smatralo vjeru za sastavni dio uzgojnoga sustava, i u tom pogledu konfesionalnim organom pridržalo nuždan upliv. No što mare oni za zakon, kad im nije po ćudi, makar ga izdalo i najliberalnije zakonodavstvo. Pa se tu dakle napokon učimo, da učitelji puka nemare svojim primjerom naučati neposlušnost naprama zakonu državnom i državnim vlastim, premda se smatraju za najznamenitije činovnike države. Kamo će se doći na tom putu? „Vaterland“ kaže na desorganisaciju družtva. Nego da se nerekne, da je „Vaterland“ ultramontanac, neka kaže protestant i pravi liberalac Schuselka, što on misli? On veli u zadnjem broju svoje „Reforme:“ „Način, kako se jedan velik dio pučkoga učiteljstva tomu protivi, da školsku mladež vodi k službi božjoj, jest upravo nečuven i daje predvidjeti, kakov će rod izaći iz škola, kojimi upravljaju ovakovi učitelji.“

Nego tomu je i sam cislajtanski zakon kriv, koj jednom rukom gradi a drugom razgradjuje. Religiosni momenat smatra se bitan za uzgoj, a ipak crkva nesmije imati nikakova upliva na svjetovne predmete, koji mogu djelovati baš proti vjeri. Nadalje učitelj nije obvezan na religiosne čine, da ih sam vrši, a djeca jesu. No ako učitelj u tom sam ništa neradi, kako će djecu poticati? ako pako čitavim svojim držanjem baš radi proti religiji, kako će religija biti u školskom sustavu sastavni dio uzgoja? Napokon ako škole neimaju biti bezkonfesionalne, kako neće konfesionalni organi imati voditi nadzor i nad samim učiteljem, nad njegovim životom i djelovanjem, kad bi inače taj učitelj mogao u školi djelovati upravo proti interesu konfesije? — Svakako je ova stvar vriedna, da se i kod nas o njoj ozbiljno razmišlja osobito od svećenikâ.

Viestnik.

Zagreb. Dne 17. o. m. navršio je Pio IX. dvadeset i sedmu godinu papinstva. Osim Petra izmedju 257 predšastnika nije ni jedan izpunio ni 25. godinu. Pio IX. dakle stoji kano kakov divan znak našega vremena, katolikom na radost a protivnikom na užas. On vidje, kako su već propali mnogi neprijatelji crkve i papinstva i neima ih više, tako da može reći s kraljem pjesnikom: „Vidjeh opaka uzvišena i uznesena kano kedar libanski, i prodjoh, i eto neima ga“ Ps. 36, 35. Gospodin da mu uzmnoži i proslavi i više dragocjene dane!

— Na tjelovo obavio je službu božju i po gradu vodio svečanu procesiju sám preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović. Velebnu svečanost krasilo je liepo vrieme. Zastupane biahu sve oblasti. Puka biaše sila božja. Samo šteta što se baš kod svakoga nije vidjelo ono štovanje i ona poklonost, koju smo dužni tolikomu božjemu otajstvu. Moramo kazati, da nas je zato izvanredno dirnulo kako vojnici znaju izkazivati čast svojemu Bogu, najpače na njihovu čelu zapovjedajući general, general topničtva preuzv. g. Antun vitez Mollinary. Rado bismo željeli da se unj ugleda i gdjekoj svećenik.

Digitized by Google

— Dne 17. o. m. opet je odputovao u Budim preuzv. g. nadbiskup porad regnikolarnih dogovora. Prati ga kanonik pobočnik Nikola Horvat. — Preuzv. je gospodin ovih dana novo postalomu družtvu za podporu gradskih bolestnika darovao 500 for. i zajedno blagoizvolio preuzeti pokroviteljstvo istoga družtva.

— Za podjašprišta kotara ivanićkoga naimenovan je preč. g. Ivan Samuel zač. kanonik i župnik u Kloštru Ivaniću, za podjašprišta pako kotara medjumurskoga dolnjega veleč. g. Stjepan Molnár prisjednik duh. stola i župnik sobotički, a njemu za zamjenika veleč. g. Martin Lápossy župnik u Prelogu.

— Dobismo dopis od jednoga župnika kotara pakračkoga, u kojem se dotičnik nečudi, što se župnici sporo javljaju za podporu od Nj. preuzvišenosti veledušno doznačenu, nego se čudi, kako je odbor za odmjerenje te podpore mogao minimalnu svotu dohodaka opredieliti na 500 for., dočim on na tanko dokazuje, da je najštedljivijemu župniku potrebno na godinu najmanje 762 for. i 65 novč. Mi znamo na to samo toliko odgovoriti, da je istina u današnjih okolnostih 500 for. najštedljivijemu župniku premalo, al baš za to treba onim pomoći, koji ni toliko neimaju. A to je volja Nj. preuzvišenosti. Tim se pako po našem shvaćanju nepreči konkurirati i onim, koji imaju ravno svih skupa stalnih dohodaka i više od 500 for., ako imaju pokraj toga nerazmjerno mnogo stalnih neizbježivih troškova. Treba samo izkazati savjestno vas dohodak i trošak, pa će se lasno vidjeti, gdje je prieka nužda pomoći. U ostalom pomenuti g. župnik nemože dosta zahvaliti Nj. preuzvišenosti za plemenitu podporu.

Linc. „Linzer Volksbote“ javlja, da je ondješnji ordinarijat vratio dotičnikom molbenice za novčanu podporu reichsrathom dozvoljenu, te će se tekar onda na te molbenice obazreti, ako podje za rukom, da vlada ordinarijatu preda na razpoloženje ono 14.000, što na linačku diecesu odpada, ili ako barem na to pristane vlada, da podporu dopita samo onim svećenikom, koje ordinarijat preporuči, i to odmah.

Rim. „Voce della Verità“ javlja, da su predstojnici redova svoj prosvjed proti zaključkom talijanskoga sabora predali sv. otcu. Ovaj izjavi, da se i on pridružuje njihovu prosvjedu, i da ga boli tolika silovitost i nepravda, no da ga ipak tješi jedno, što zna, da Bog one koje ljubi kuša, a drugo, što se u nevolji više javlja i jača duh molitve. On ih uputi, da i dalje mole i uztrajno mole.

— „Capitale“ i drugi bezbožni listovi neprestaju huliti na Isusovo božanstvo. Za to se je pritužila crkvena oblast pri taljanskoj vladi, al dobi za odgovor, da se tomu neda na kraj stati po taljanskih zakonih. Liepih doista zakona, ako je tako — al se je javilo preko 500 odvjetnika, koji protivno tvrde i prosvjeduju proti onomu huljenju!

Njemačka. Njemački car i pruski kralj Vilhelm je obolio. Viesti si protuslove, pa bi lasno moglo biti i opasno. Medjutim se vlada žuri, da izvede poznate protucrkvene zakone. Na najnoviju izjavu biskupsku (vidi br. 23. Kat. lista) neodgovori ničim, nego će, kako piše službeni „Provinzial-Correspondenz“, odgovoriti brzim izvedenjem onih zakona. Vlada, veli isti list, da je bila nakanila to činiti dogovorno s biskupi, a samo onda bez njih, ako odbiju svako sudjelovanje. No onda da će biti krivi sami biskupi, ako postradaju katolički interesi. „Ako se, veli, biskupi budu protivili zahtjevom novih zakona, koji u crkvenu vjeru i dieljenje milostih ni najmanje nezadiraju, i koje u drugih državah po njihovu vlastitom priznanju sám papa dopušta, i ako po tom dodje ovdje ondje do obustave crkvene službe, to će se morati biskupi a ne vlada pripraviti na odgovor, kad budu katolici uzalud tražili darove i milosti svoje crkve.“ Na to je najbolje odgovorila protestantska „Kreuzzeitung“ ovako: Katoličko će svećenstvo samo tada i u toliko obustaviti svoju službu, kako bude od državne vlasti u službovanju priečeno. Komu će pako od njih katoličko pučanstvo pripisivati krivnju, da je duhovno djelovanje obustavljeno, i na koju će dakle stranu pasti odium takova stanja, to je ravno pitanje koga nije moći sa sjegurnošću tako unapried riešiti, ali po obstojećih znakovih nevjerujemo da će se riešiti u smislu Provinzial-Correspondenze. — Biskupi ostaju svojoj izjavi dosljedni. Tako je odbio trierski i padernborski biskup svako sudjelovanje kod izvadjanja poznatih zakona. Od padernbornskoga biskupa tražaše vlada, da joj dade statuta itd. ondješnjega filosofičkoga-teologičkoga lyceja. Biskup odgovori: Ja nemogu da sudjelujem pri izvedenju tih zakona. Jako bi me boljelo, kad bi država na jedan put svoju dozvolju uztegnula ovdješnjemu lyceju, koj u svojem uspjehu nezaostaje iza nijedne teologičke fakulte u Njemačkoj, nit mogu bez najveće zabrinutosti i pomisliti na neproračunive štete i neprilike što bi odatle sliedile: sasvim tim čini mi se da je još veće zlo principielno stezanje slobode i samostalnosti crkve u uzgoju svojega klera. Te je biskupe na njihovu pastirskom putovanju katolički puk svuda s oduševljenjem dočekivao, i zaslužuju ga.

— U sjednici carevinskoga sabora od 9. Lipnja potaklo se je pitanje glede poslaničtva njemačkoga carstva pri sv. stolici. Zastupnik Löwe predloži, da se to poslaničtvo ukine. Na to odgovori knez Bismark ovako: „To poslaničtvo neodvisi od toga, da-li je papa još suveren ili nije, pa makar za poslovne razprave principielno neima nikakove potrebe, makar ovaj čas carevina nije ondje nikako zastupana, jer mi nemožemo trpjeti, da se naprama službenim osobam carevine službeno tako govori, kako se službeno nemože čuti — sasvim tim i tu valja načelo: „Tempora mutantur et nos mutamur cum illis.“ Nije treba o ratu i miru oholo govoriti, niti nesmijemo odbaciti nadu, da će se za ovaj par prekinuti doticaj opet

Digitized by Google

nadovezati, i da će ne samo većina nego svi katolici s vladom živjeti u miru. Prvi korak približenju jest za obe strane jako mučan, pa baš poslaničtvo pruža mogućnost približenju i promjeni odnošaja. Za to Vas ja molim da zadržite ovu stavku, premda u ovaj par neimam nade, da ću moći caru koga predložiti za poslanika.“ Knez je Bismark ovim priznao, da nemože imati s katolici mira, ako ga neima s papom. Dakako, jer je papa glava katoličke crkve, najvišji učitelj i pastir svih kršćana, makar bi mu tu vlast glede katolika njemačkih hotjela vlada oteti ili barem jako ograničiti. Liberalcem nije to po ćudi; oni bi najvoljeli papu sasvim ignorirati, no državnik Bismark dalje vidi. On ovdje izriče nadu, da će vlada njemačka ne samo s većinom, nego sa s v i m i katolici živjeti u miru. To bi najlašnje bilo, da neima poznatih protucrkvenih zakona, ovako je nemiru i ratu kriva sama vlada, pa Bismark radi vrlo mudro, kad neće da se svaka nit pomirenju prekine.

— Junaku biskupu Krementzu poslao je papa dragocien prsten od smaragda s brilanti uz pismo, u kojem kaže sv. otac: U našem apostolskom vrhovnom pastirstvu ništa nam nemože biti ugodnije, nego da onim damo osobit dokaz naše ljubavi, kojih se snaga krasno sjaje, kad se bore u dobroj borbi i muku trpe za pravdu, kako dolikuje imenu i službi biskupskoj. Budući da je tebi, častni brate, božja svemogućnost dala tu milost, da u svakojakih mukah, koje crkvu u onih krajevih muče, vršeć nepomično svoju biskupsku dužnost stojiš kano sjajan uzor postojanosti i čvrstoće, i svećeničkoga duha i revnosti u branjenju crkvenih prava: to nemožemo nego Boga milosrdnosti s najdubljom zahvalom slaviti, tebe pako najpodpunijom hvalom obsipati, pa ti ovim pismom dokazati, koli visoko cienimo tvoje zasluge. — Takovi dokazi papini dakako da se nemile pruskoj vladi, i ona će zato papu smatrati najvećim smutiteljem javnoga mira, ali sv. otac ništa drugo nečini, nego što su činili apostoli, tješeći one, koji su trpjeli progonstvo porad pravice, makar je to progonstvo dizala i sama javna oblast.

— P o z n a n j. Policija pozva nedavno preda se župnika C h o t k o v s k o g a neka odgovori, kojim je pravom osnovao privatnu učionu, u kojoj djakom realne škole predaje religiju. On odgovori, da nije osnovao nikakve škole, jer nije učinio nikakova javna poziva niti ustanovio red predavanja itd., kako se za školu ište, nego je samo nastojao zadovoljiti želji katoličkih roditelja, koji su ga molili, da njihovoj djeci predaje religiju. pa je podučao samo one, koji su porad nauka sami k njemu došli. — Valja naime znati, da je vlada kateketu realne škole suspendirala, što je izjavio svoju pokornost naprama naredbam svojega nadbiskupa. — U poznanjskoj je pokrajini svećenstvo ostavilo takodjer državne pučke škole, odkada je vlada stala ondje svećenike s nadzorničtva skidati a namještati svakojake druge ne samo poljskoj narodnosti nego i katoličkoj vjeri protivne, i odkada učitelji mogu bez straha gušiti katoličku vjeru u školskoj mladeži. Za predavanje ipak religije naredio je nadbiskup, da se izvan škole, privatno čini, i to da čine svećenici, a u mjestih, gdje neima na daleko svećenika, da župnici izaberu nekoliko za predavanje religije sposobnih laika. Vlada sada prieči svimi sredstvi takovo predavanje religije, samo da se zadovolji njezinim neprijateljskim zakonom.

* *Tjelovska procesija* nije mila liberalnim bezbožcem. Tako je u Koruškoj jedno kotarsko školsko vieće odlučilo, da pučki učitelji i učenici neprisustvuju rečenoj svečanosti. No je tu odluku na zahtiev biskupov zemaljsko školsko vieće ukinulo. — U Bavarskoj izdalo je jedno vrhovno vojno zapovjedničtvo naredbu, da vojnici nesudjeluju kod te procesije, van kad je na njoj sám kralj. No sám kralj saznavši za to ukinu tu naredbu i zapovjedi, da svigdje, gdje ima vojna posada, vojnici imaju biti pri svečanosti u paradi. — U Versaillesu mišljaše maire (gradski načelnik). da tobože od straha da nebude kakove smutnje prigodom tjelovske procesije taj čin zabrani. Al je vojnički zapovjednik izjavio, da on jamči za mir, pa je tako lukavost mairova osramoćena. Tako valja. Poznato je, kako su lukavi liberalci u Austriji a i kod nas hotjeli školsku djecu da izključe od ove velebne katoličke svečanosti, da će tobože postradati gologlavi od sunčane žarine. Sad se o tom šuti.

Priposlano. Slavno Uredničtvo! Nadam se, da mi neće štovano „Uredničtvo katoličkoga lista“ uzkratiti u cienjenom svom listu prostora sljedećim redkom: Pošto je u najnovije vrieme njetko zlobno i iz lih opake namjere ponovio i kod višje naše duhovne oblasti pobudio mnienje, kao da sam ja poslie — po me veoma nesretne — 48. godine odpadnikom postao; držim si za svetu dužnost svečano izjaviti, da ja nikad ma samo za trenutak nisam se vjeri katoličkoj iznevjerio. Ta viest bijaše iza burne godine 48—49. samo toga radi po mojih prijateljih pušćena, da me višja duhovna oblast prestane progoniti. To isto izjavih i u više magjarskih novina, pozivajući čitav sviet, da mi protivno dokaže. Još jednom opetujuć molbu svoju, bilježim se sa dubokim počitanjem. U Prelogu dne 10. Lipnja 1873.

Martin Lapoši, župnik preložki.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili su k a n o č l a n i III. r e d a gg. Mavro Brajer trgovac u Križevcu. Metel Magjar prisj. sudb. stola u Zemunu. Učiona Dubrovačka kod Križevca. Učiona Samoborska. Martin Otmačić seljak iz Škrobotnika. Stj. Horvat seljak iz Gradne. Stj. Kuburić opančar u Djakovu. Emidij Jakovčić mornar u Kraljevici. Grga Burić seljak u Šmriki. Rajmundo Burić zidar u Šmriki. Andre Matosić zidar u Šmriki. Andre Grubišić iz Križišta. Ivo Petrinić zidar u Cresu. Učiona u Praprutniku. Fr. Vraničar duh. pomoćnik u Gorah. Fr. Remeta zakupnik u Gorah. Ivan Crnković iz Mrkoplja.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 26.] U Četvrtak, 26. Lipnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Biskup Dupanloup o školah u Njemačkoj.

(J. R.)

Bivši onako strašno potučeni Francezi od Njemaca, pletući vraćajućim se u domovinu junakom vienac slave, nisu zaboravili Niemci ni na one, koji su njihove vojnike podignuli duševno na noge: na pučke učitelje. „Njemačke su škole pobiedile Franceze“, s ponosom su se hvalili njemački učitelji, a njihovu su hvalu opetovali učitelji drugud. Dobro. No znaju-li oni, koji toli sjajni uspjeh njemačkoga oružja u posljednjem ratu pripisuju velikim barem dielom pučkim školam u Njemačkoj, znaju-li oni, kakove su sve do onoga vremena bile tamo pučke škole, kojim-li su duhom disale? Mi dvojimo vrlo, jer kako bi inače moguće bilo, da u isti mah, dočim u nebo dižu njemačke škole, o tom rade i nastoje, da iztjeraju iz svojih škola onaj duh, kojim su njemačke škole živjele sve do godine 1872.?

Bivši posljednjega rata u biskupskoj priestolnici svojoj biskup Dupanloup više mjeseci u vlasti neprijatelja Francezke, razmišljao je plemeniti pastir s težkom tugom u srcu veliku sramotu domovine svoje te se je domišljao razlogom, zašto je ponosna Francezka tako duboko, tako nečuveno duboko pala pred prezrenom Njemačkom. Obćeći s duhovnici njemačke vojske, rekoše mu, da se ima uspjeh njemačkoga oružja s velike strane pripisati njihovim pučkim školam. Dupanloup, čije srce kano što za svetu vjeru, tako i za domovinu vruće bije, nije oklevao temeljito se uputiti o ustroju i duhu pučke škole u Njemačkoj, da po tom pouči i narod svoj te ga navrne na stazu, koja vodi do tolike slave. Upotrebio je dakle vrieme, dok je boravila njemačka vojska u Orleansu, te se je često sastajao s vojnimi duhovnici, kojim su odnošaji pučke škole u njihovoj domovini bili dobro poznati, da se s njom upozna. Zamolio ih je takodjer, da mu, vrativši se kući, pošalju tekste školskih zakona, i knjiga, koje o njih temeljito pišu. Davši se ovako na studij njemačke škole, prouči ju umni biskup posve te priobći plod uztrajnoga svoga i marljivoga nauka u posebnoj broširi *) narodu francezkomu, neka uredjujuć svoje škole po duhu njemačkih pučkih škola, pripravlja si temelj slavnijoj budućnosti. Jer smo i mi prisiljeni pozornijim okom pratiti razvoj pučkih škola zbog nastojanja nekih naših učitelja, da se i naše pučke škole skrenu na zlu stazu, s toga smo se odlučili glavne crte iz brošire biskupa orleanskoga priobćiti u našem listu. Neka se za jedno vidi, kako starac učenjak, koj je obširnim djelom dokazao vještinu svoju na polju uzgoja, misli o pučkih školah.

I.

Duh njemačkih zakona o pućkoj školi.

Školski zakoni u Pruskoj potiču od Fridrika II., koj je pravi organizator nastave isto tako kako što i vojske. Obćeniti red nauka, koj je Fridrik II. **) izdao godine 1763. obstoji i danas u Njemačkoj, a njegovim duhom dišu zakoni svih ostalih njemačkih zemalja. Kojim dakle duhom dišu ti zakoni? Čuditi ćete se može biti,

*) U njemačkom prievodu izišla u Moguću: „Der Schulunterricht in Preussen von Felix Dupanloup.“ 1872.

**) Taj je zakon tim znamenitiji, što je Fridrik II. za svoju osobu bio velik protivnik kršćanstva te je gojio tiesno prijateljstvo s Voltairom, koj je o svem, što je kršćansko uvjek s najvećom mržnjom i preziranjem govorio. Nije on dakle iz ljubavi prama vjeri toliko izticao religiju u pučkih školah, nego što je bio uvjeren, da se bez vjere neda za dugo držati družtvo. Poznato je takodjer, da je on nekoga dana pozvao k sebi ministra nastave te mu rekao dakako nešto oštrije: „stvori mi religiju u puku ili se nosi k vragu.“

Digitized by Google

ali je istina, da dišu duhom posve religioznim, da nemogu boljim. „Povrativši zemlji mir, govori FridrikII. u svojem zakonu, zaokuplja sve naše misli blagostanje naroda. Mi držimo za nuždno i koristno, postaviti tomu blagostanju temelj tim, da ustanovimo isto tako uman kano što i kršćanski uzgoj, da se mladost u strahu božjem nauči poznavati one zakone, koji su joj koristni. Cilj, koj želi Fridrik zakonom svojim postići, jest: „dati narodu uzgoj uman i kršćanski; neznanje, koje je kršćanskoj vjeri tako štetno i pogubno, odstraniti; zatim uzgojiti u školah podanike, koji si stekoše znanja i pribaviše načela ćudorednoga življenja.“ Iduć za tim ciljem, daju se pučkim učiteljem jasni i strogi propisi glede njihovih religioznih dužnosti te im se napose nalaže urediti život svoj prama nauku, koj uče. „Budući da dobar učitelj i dobre škole stvara, s toga mora pučki učitelj ne samo imati dovoljnih sposobnosti, da djecu nauča, nego mora još više nastojati, da mu bude život uzorom i da čini svojimi neruši što riečmi sagradi. To je razlog, zašto se moraju učitelji više još nego drugi ljudi odlikovati solidnom pobožnošću. A dalje se veli: „Prije svega moraju učitelji dobro poznavati boga i Isusa tako, da si i sami uzmu za pravilo života svoga kršćanstvo, da oni pred bogom vrše dužnosti svoje za spasenje vlastite duše, i isto tako da požrtvovanjem i dobrim primjerom učine gojence svoje srećnimi u tom životu i da ih osim toga pripravljaju za vječnu blaženost. (čl. 12.) U članku 17. veli se naročito: „Što se tiče predmeta, koji se predavaju u školi, neka se učitelji uvjek molitvom na nje pripravljaju te prose početnika svih milosti za mudrost i strpljivost u svojem poslu; neka Gospoda osobito za to mole, da im podieli otčinsko srce za povjerenu si djecu; neka na to misle, da nemogu bez pomoći božje ništa uspievati niti si predobiti srca djece.“

Taj je zakon podpisao Fridrik II., a za njim se povede sva Njemačka, protestantske države isto tako kano što i katoličke. I od toga časa neodstupiše njemački zakoni nikada od njega. Dapače isti se onaj duh, kojim diše njegov zakon, nalazi i u svih kašnjih legislatornih i administrativnih aktih. Nalazi se u pruskom zakoniku od godine 1795., izdanu za vlade Fridrika Vilima II. Na jednak način govori i naredba *), izdana 15. Svibnja 1834. „Da postignu škole cilj svoj, nuždno je prije svega, da su učitelji duboko proniknuti pravim religioznim življenjem . . . primjerom i riečju moraju oni zadahnjivati učenike istinami religioznimi i moralnimi.“

Poznato je, da se je na svršetku prošloga i početkom ovoga vieka pokazao velik filosofički a s njim i filologički pokret, iz njega niknuše svakojaki sistemi panteizma i skepticizma, koji su prodrli u više škole, sveučilišta, te su prietili i elementarnim školam. Ali njemački su se državnici sa svom odlučnošću oprli tim opasnim pokusom. Kraj drugih administrativnih propisa, koji su htjeli početne škole uzdržati u onom duhu, kojim je disao zakon Fridrika II., spomenuti ću samo okružnicu od godine 1851., u kojoj veli ministar javne nastave u Pruskoj, Raumer: „Učiteljem se nalaže naučati djecu u nauku kršćanskom, kano najvažnijem predmetu početnih šola, i oni moraju djecu ne samo naučati nego ju i kršćanski uzgajati, i prema tomu moraju davati dobar primjer i djeci i roditeljem. Došlo se je do temeljita uvjerenja, dodaje ministar, da uspjeh elementarnih škola visi o njihovu tiesnu savezu s crkvom.“ *) Pravo je dakle imao E. Rendu, kad je izrekao o njemačkih školskih zakonih taj sud: „Iz svih se zakona, propisa, okružnica vidi, da je za Prusku, Sasku, Hanover, Kur-Hesku, za nadvojvodije badensku i sasko-veimarsku i za Virtemberžku cilj pučkih škola: moralno religiozni uzgoj naroda na kršćanstvu.“

To svoje promatranje završuje Dupanloup ovako: „To je dakle duh, u kojem su sastavljeni pruski i njemački školski zakoni. Oni neznaju ništa o nauku bez uzgoja, o moralnom uzgoju bez kršćanskoga uzgoja; oni ne samo nediele nego spajaju te nerazdjelive predmete, oni su u kršćanskoj školi temelj nauku.“

II.

Propisi pruskoga zakona glede religije i nauka vjere u pučkih školah.

Tko čita pojedine propise pruskoga školskoga zakona, čuditi će se logičnosti, kojom je sastavljen: što veli, to i hoće, to i čini. Zakon propisuje obligatorni polaz škole od šeste do šestnajste godine. Neupuščajuć se ovdje u pitanje o obligatornoj školi, ističe Dupanloup tu okolnost, da pruski zakon obvezujuć na nauk hoće takodjer, da taj nauk bude kršćanski.

*) Ta je naredba tim znamenitija, što je izdana pod ministerijem Altensteinovim (1817—1838.), kad se je učinio prvi pokus razdieliti crkvu od škole, te su dobili dosti velik upliv na školstvo muževi bezvjerni, protikršćanski.

*) Razumije se, da ta naredba nije bila po volji liberalnim učiteljem, zato joj nisu prostili Diesterweg i drugovi.

Digitized by Google

Nikomu nije dozvoljeno učiti u školi ateizam, materijalizam, skepticizam. Narod je njemački kršćanski, školski je zakon takodjer kršćanski. Svakomu je prosto ostaviti vjeru, koju izpovieda narod, ali narodna škola ostaje kršćanska. Budući da su kano što u Pruskoj tako i u svih skoro njemačkih zemljah dvie konfesije, s toga se je školski zakon sastavio po sistemu konfesionalnih škola: katoličkih za katoličku djecu, protestantskih za protestantsku djecu. To se je učinilo, jer se je štovala sloboda otaca obitelji. A jer zahtieva zakon prije svega kršćanski uzgoj, i to ne kano pobočnu nego kano glavnu stvar, s toga propisuje i sredstva, da se to postigne. Nauk u školi i praksu u religiji tako je zakon uredio te je učinio školu pomoćnicom crkve a crkvu zaštitnicom škole. S toga mora nauk uvjek početi molitvom. U katoličkih se školah prije i poslje nauka moli otče naš, zdravo Marijo, vjerovanje te se uzbude čini vjere, ufanja i ljubavi; uz to se pjeva i religiozna pjesmica. U protestantskih se školah počima nauk religioznom pjesmom, na što se čita jedan psalam, ili se moli otče naš. I to nevisi od volje učiteljeve nego je zakonom propisano. Zatim moraju sva djeca katoličkih škola u nedelju biti na svečanoj službi božjoj, kod večernice i nauka kršćanskoga, isto tako idu svaki dan k misi, i to zimom od 7½—8, a ljeti od 6½—7 sati. Svi učitelji su isto tako obvezani prisustvovati kod raznih religioznih čina. *) Za protestantske škole obstoje slične naredbe.

Članak 23. nalaže roditeljem, da „djecu prije propovjedi šalju u školu, neka ih onda učitelj povede u crkvu.“ A da bude propovjed djeci to koristnija, nalaže isti članak učiteljem dužnost, u ponedeljak izpitavati djecu o propovjedi, koju su u nedelju čula, da se osvjedoči, jesu-li propovjed pazljivo slušala, jesu-li ju razumjela. Odraslija su djeca dapače dužna, pismeno predati učitelju sadržaj propovjedi. To isto nalažu i novije naredbe.

*) Danas je dakako drugče. Bečkim je učiteljem bilo pošlo za rukom kojekakvimi razlozi, tobože za dobro djece, izposlovati, te su se školska djeca oprostila dužnosti prisustvovati službi božjoj. U najnovije vrieme činilo se je ministru nastave, Stremayeru, dobro te je izdao naredbu, da su opet djeca dužna zajedno vršiti religiozne dužnosti i da ih učitelji moraju kod takovih zgoda nadgledati. Kolika se je vika podignula radi toga medju liberalnimi učitelji. Nadzornik i ravnatelj Bobies podvrgnuo je naredbu ministrovu oštroj kritici, a neki bečki učitelji zaprietiše čak, da vole preći na protestantizam ili postati židovi, nego se toj naredbi podvrgnuti. Bobiesa je ministar već naučio pameti, i drugi će valjda doći k sebi.

Budući da zakon postavlja toliku važnost na kršćanski nauk, s toga se je pobrinuo i za način, kako će se moći ne površno samo, nego podpuno i temeljito naučiti. S toga nalaže, da se svaki dan poslje molitve i pjesme prvi časovi posvete katekizmu, koj moraju djeca najprije na izust govoriti a zatim tumačiti. Za nauk vjere opredieljuje zakon šest ura na tjedan. „Svakih šest nedelja neka se prouči sav katekizam.“ (čl. 19.) Vjeru predaje u školi sam župnik ili pastor. Učitelj ga podupire tim, što mora nastojati, da djeca ono, što im je svećenik zadao i protumačio, nauče, zašto ih mora češće izpitivati.

Ni na crkveno pjevanje nije zaboravio zakon. Svake nedelje posvećene su dvie ure pjevanju, jedna je ura opredieljena za crkvene pjesme. Običaj je, da djeca pjevaju za svečane mise u nedelju, a i svaki dan pjevaju kod školske mise poslje podizanja jednu crkvenu pjesmu.

Propisuje na dalje zakon, da sve školske knjige, koje služe u školi za vježbanje u čitanju, sadržavaju religiozne komade; tako se najme brine zakon, da bude sav nauk u pučkoj školi proniknut duhom kršćanskim. Napokon spomenimo i to, da je u katoličkih školah običaj, da učitelj vodi svaki treći mjesec djecu u crkvu na izpovjed. Namjera je najme zakona, dati svećeniku priliku, da dopre rekao bih u dno srca djetinjega, da ga učini opreznim na najvažnije dužnosti kršćanske. Želi se djeci pomoći, da postanu bolja, da se ostave svojih pogrješaka. Želi se uzčuvati djecu čistu i nevinu, da vrše krieposti svoje dobe.

K čemu ti propisi, k čemu ta rekao bi čovjek umjetna briga zakona? pita na kraju Dupanloup. Tomu je bez dvojbe najprije taj razlog, da se potakne revnost i djece i roditelja, ali sigurno i taj, da se i učitelj osvjedoči, koliku-li važnost postavlja zakon na kršćansko naučanje u školi. Zakon nalaže učitelju biti prisutnu kod službe božje i za to, da daje dobar primjer kršćanskim obiteljim.

III.

Kako se uzgaja u Pruskoj budući pučki učitelj?

Cilj, koj želi zakon postignuti u pučkih školah u Njemačkoj, jest kršćanski uzgoj, glavno sredstvo, da se taj cilj u istinu i postigne, jest kršćanski uzgoj budućih učitelja. I to upravo pokazuje, da njemački školski zakon iskreno misli, da — kako smo gore rekli — u istinu hoće ono, što veli, i da to i čini. U Pruskoj se učitelji uzgajaju u zavodih, koji se imenuju sjemeništa. Ravnatelj je učiteljskoga sjemeništa i kod katolika i kod protestanta uvjek svećenik.

*

Digitized by Google

Isto tako mora jedan glavnih učitelja biti svećenik, a više put su svi. Priprava traje tri godine. Religiozni je nauk u programih tih zavoda zakonom postavljen nad sve druge naučne predmete.

Da Pruska zbilja umije buduće učitelje svoje djece uzgojiti po kršćanskih načelih, to nam dokazuje i „general-reglement“ glede nauka u evangeličkih učiteljskih sjemeništih, izdan 1. Listopada 1854. ministrom javne nastave u Berlinu. Tamo čitamo. „Prije svega mora se smatrati za bitni cilj nauka, da se budući učitelji usposobe, u teoriji i u praksi naučati na lahak i koristan način religiju, pisati, čitati, računati, pjevati i materinski jezik. Gojenci su sjemeništa budući uzgojitelji, koji moraju, blagi ujedno i ozbiljni, spustiti se k mladosti te kršćansku djecu, koja će im se poslje povjeriti, u ljubavi božjoj i vjeri uzgajati.“ Glede predmeta, koji se imaju u sjemeništih predavati, veli se dalje: „U prvoj godini mora se nauk sastojati u tom, da se razne vlastitosti učitelja, naročito u kršćanskom i moralnom obziru, usavrše. U drugoj godini moraju se gojenci upoznati s temeljnimi načeli kršćanskoga uzgoja u obće a školske discipline na pose. Treća godina upotrebiti će se za to, da se budući uzgojitelji poduče o dužnostih svojih kano službenici države i crkve.“ O nauku vjere, koj se predaje pripravnikom u njemačkih sjemeništih, veli se: „Nauk vjere, koj se uči u sjemeništih, ima buduće učitelje uvesti u istine spasa te udariti temelj kršćanskomu življenju, koje počiva na istinitih načelih. Od budućega se pučkoga učitelja mora zahtievati, da je vrstan bez ničije pomoći pripoviedati bibličke pri oviesti i to u formi za pučku školu prilagodjenoj i da ih može upotrebiti prama blagdanom i svečanostim crkvenim, kako će savez medj školom i crkvom postati što uži. A da se to sve postigne, potrebno je, da se gojenci u sjemeništih podpuno podvrgnu disciplini; da učitelj i učenik obilno crpe iz vrela božjih milosti, i da sjemenište u svojoj cielosti predstavlja zadrugu života kršćanskoga i evangeličkoga.“

To je duh, dodaje Dupanloup, u kojem se uzgajaju učitelji njemačkih pučkih škola. Težko bi bilo naći jasnijih i oštrijih rieči, da se budućim učiteljem djece na srce metne dužnost urediti život svoj prama nauku, koj uče u školi, da sami žive kano kršćani, kad im je zadaća uzgajati kršćansku djecu. To je uzrok, zašto su „u svoj Njemačkoj, katoličkoj i protestantskoj, sjemeništa za pučke učitelje temelj svemu pedagogičkomu sistemu; orudje i sredstvo, kojim duhovni poglavari naroda a i državnici poduzeše narodni uzgoj privesti na stazu, na kojoj ga vlade moraju na svaki način uzdržati.“ (E. Rendu)

(Dalje će sliediti.)

Starokatolička ili bolje novoprotestantska sekta.

Starokatolici izabraše si u Kölnu 4. o. m. biskupa. Pobrinuše se i narediše, da taj njihov biskup traži priznanje pruske, pa onda ostalih njemačkih vlada. Nerekoše pako ništa, da im biskup traži priznanje od drugih kršćanskih biskupa. Ta oni hoće da budu stari katolici, za što dakle neizda po starinskom običaju njihov novi biskup literas communicatorias, da vidimo, tko će ih prihvatiti? Ili oni znadu unapried, da ih neće prihvatiti nitko? Onda sliedi jasno, da su oni heretička sekta; jer bi bilo strašno smiešno i pomisliti, da su oni jedini prava crkva Kristova osnovana na apostolih, kad u njih niti neima nasljedstva apostolskoga, budući njihov jedini biskup jošte neredjen. Odakle će se nanj prenieti nasljedstvo apostolsko?

Za to se oni pobrinuše. Zamoliše utrechtskoga jansenističkoga nadbiskupa Loosa. Zar je morda u onih jansenistih začamila prava Kristova crkva? Toga nisu prije ni mislili, a ni sada nemisle, jer bi se inače onamo priložili, a nebi stvarali nešta nova. Nego od nevolje utekoše se onamo, nevjerujući u ostalom ni sami, da će ih odanle obasuti milost duha svetoga. Biskup njihov mora biti redjen, makar od koga. Najradje pako htedoše da bude redjen od utrechtskoga nadbiskupa za to, što ovaj, kad nastupljuje svoju stolicu, to običaje prijaviti u Rim. To su dakle literae communicatoriae, al što hasni, kad ih sv. stolica vraća s anathemom! No ni te forme nemogoše spasiti kukavni starokatolici, jer baš na dan izbora njihovoga biskupa umre Loos. Što će sada? Je-li čekati, dok bude novi utrechtski nadbiskup izabran? ili će biti zadovoljni, da im biskupa redi jansenistički biskup u Deventeru, ili će si tražitii kakova sebi slična dissidentskoga armenskoga biskupa?! Neka rade šta ih je volja, samo neka više nereku da su stari katolici. Oni su usuprot pusta novoprotestantska sekta, koja neima ni prilike prave Kristove crkve.

O toj sekti nebi bilo vriedno dalje ni govoriti, da se njom proti pravoj Kristovoj crkvi nesluže u Njemačkoj Bismark i liberalci, a u Švajcarskoj slobodni zidari. Jer sama sobom, premda su u nju upali nekoji dosada u katoličkoj crkvi vrlo važeni muževi, kojih nam je žao kô što Tertulliana ili Origena — neznači više ništa. Pa toga netreba tekar katolikom izricati, to veli ista njihova prijateljica bečka Vorstadt-Zeitung, „Starokatolicizam, reče, s infulom ili bez infule, nije van jedna tlapnja više, koju će antijeuistički sviet morati preboljeti.“ Tko zna je-li tu tlapnju uvidio stari Döllinger? U njegovoj je

Digitized by Google

glavi svakako bila velika tlapnja, kad je mislio i govorio, da za njim stoje tisuće svećenika, a gle neima ih svih skupa nego 35. Nedavno je novoprotestantski moniteur „Der deutsche Merkur“ donio im imena: u južnoj Njemačkoj ima ih 14, a u sjevernoj 21. Tu je ubrojen i Reinkens i dva bogoslovna kandidata. A puk, gdje je puk novoprotestantski? Tko bi ga znao, kad se nezna, što su slobodni zidari što-li drugi nevjernici medju njimi? U Švajcarskoj ih najviše ima, onda nešta po Njemačkoj. Valja se sjetiti, da je biedni Alois Anton u Beču bio tobožnji župnik novoprotestantski. Ovaj morade od sramote iz Beča, a s tim i novoprotestantske obćine nestade. Za što? jer je sbilja ni bilo nije. Tako će biti i druguda. Što je pako držati do vjere starokatoličkih svećenika, moglo bi se morda suditi po Alois Antonu, koj se već prozva bezkonfesionalcem, a za njim i njegova draga priložnica, nebi-li tim putem pomoćju civilne ženitbe postali muž i žena. U ostalom tako je učinio i Loyson, poznat pod imenom patra Hyacintha, samo je smiešno, što novoprotestant profesor Friedrich taj korak osudjuje za to što je učinjen samovlastno: zar će čekati dozvolju od novoprotestantske synode?

Kakovi su ti novi protestanti, to će nam najbolje kazati čovjek iz njihova tabora Bernhard Florencourt, komu su medjutim pruski protucrkveni zakoni i odnošaj njegovih novoprotestantskih drugova naprama rečenim zakonom otvorili oči. On napisa u N. Pr. Zeitg. dug članak u kom medju ostalim veli: Vatikanski su dekreti jako uvriedili kršćansku sviest. Pošto je pako tu priliku upotriebio državni kancelar, da uništi samostalnost crkve, to svi kršćani i svi pravu slobodu ljubeći muževi u toj borbi staju na stranu vatikanaca, makar su koliko mu drago protivni nauku nepogrešnosti. Pa bi čovjek morao misliti, da će se i muževi, koji se zovu starokatolici, takodjer jednodušno dići proti ovomu pokusu, gdje se hoće ukinuti crkvu od Krista ustanovljenu. Ali iznenadjeni i tužni moradosmo doživjeti, da se je do sada baš protivno radilo. Žalibože, da mora pisac ovih redaka dodati, da je razgovarajuć se mnogo sa starokatolici došao do uvjerenja, da je ovo odpadničtvo od katoličke vjere medju starokatolici skoro obćenito. Odbor, koj je imao prirediti izbor biskupa, razpravljaše kroz svojega predsjednika Prof. Schulte-a s državnim kancelarom i drugimi pruskimi ministri o položaju budućega biskupa naprama državnoj vlasti. Potanko izvješće ob ovih razpravah nije mi poznato, samo znam da je bilo govora i o plaći biskupovoj, i da je od strane državnoga ministerija izjavljeno da su spremni tu plaću metnuti u državni budget, a za to da je Schulte rado na to pristao, da se starokatolički biskup zakune na državni ustav, naime na promienjeni ustav, po kojem državno zakonodavstvo ima neograničeno pravo davati zakone za unutarnje stvari crkve.

Što ovdje Florencourt kaže, htjede zaniekati vitez Schulte, al mu nepodje za rukom. Po tom pako ima pravo Florencourt kad reče, da se ti ljudi pravom nemogu zvati katolici, nego neka se zovu Schulteanci. Schulte biaše predsjednikom odboru za izbor biskupa, on ugovaraše s pruskom vladom, pod njim je biskup izabran i on ostaje laički predsjednik novih protestanta. On im je kano duša, pa se neka zovu po njem. Njegova je ruka bez dvojbe najviše radila na „privremenih odredbah o crkvenih odnošajih starokatolika u njemačkom carstvu.“ Tu stoji medju ostalim: da će njihov biskup odmah poslie konsekracije uztražiti kod pruskoga ministerija priznanje državno, ponudiv prisegu, koju bi vlada zahtievala; uprava starokatoličke obćine da spada na biskupa i synodalne representante: četiri svećenika i pet laika izabranih od synode; synodu da će sačinjavati: a) biskup i synodalni representanti, b) svi (staro) katolički svećenici, c) delegati pojedinih obćina; obćine da će si same birati svećenike i s njimi o plaći uglavljivati, biskup će pako potvrdjivati izbore. Osim toga stoji još ovo: a) da se ovimi odredbami nemisli ni najmanje doći u sukob s državnimi zakonskimi odredbami u obće, a najmanje s onimi. koje govore o sudjelovanju države kod namještanja u crkvene službe, ob upravi crkvene imovine itd.; da starokatolici ostaju na tom stanovištu, da naime oni stoje u katoličkoj crkvi, i da imaju na uživanje njezina imetka podpuno pravo!

Starokatolici priznavaju dakle unapried sve, kakvi mu drago bili, zakone državne o crkvenih stvarih, naročito novoskovane protucrkvene pruske. Nije čudo, ta oni jedino živu od mrvica što im padaju s visoka bogata stola Bismarkova. Njihov biskup imao bi plaću dobivati iz državne blagajne. Ali dà, oni ni s tim nisu zadovoljni, oni bi hteli i katoličku crkvenu imovinu. Mi, kažu, izjavljujemo, da stojimo u katoličkoj crkvi, i za to imamo pravo na njezinu imovinu. To je nesramno, pošto ih katolička crkva za svoje nepriznaje. Kako stoje u katoličkoj crkvi? S kim su u obćenju? Ili su morda oni sami i jedini katolička crkva? To su se ravno usudili njeki od njih izjaviti — onako kako i drugi heretici — al je previše ludo, nego da bi im tko šta do toga držao. Bismark ih treba, da po njih vexira katolike, pa je sasvim lahko moguće, da će im ovdje ondje, kô što je sbilja već učinjeno, dati koju katoličku crkvu, a morda i šta više. Na biskupske su dohodke izbuljili gladne oči, premda u Pruskoj nisu baš veliki, i pri tom su pali na koljena pred Bismarkom, nebi-li im je dao. Jer evo što reče u njihovu spravišću u Monakovu prof. Friedrich dne 8. o. m. U papističko-jezuitskoj crkvi (dakako jer su oni sami pravi katolici), reče, vlada laž, a takova je i tvrdnja infallibilističkih biskupa, kad govore o progonstvu poput Neronova i Dioklecianova: dok oni još stanuju u palačah i u njih troše do 20.000 for., dotle ih nemožemo žaliti kano progonjene! Pak onda nastojaše dokazati, da novi pruski zakoni nesadržavaju ništa, što nisu car i država naprama crkvi držali u prvih tisuću godina, da su imuniteti puke koncesije od strane države, i da najnovije prusko zako-

Digitized by Google

nodavstvo nije nego uzpostava staroga zakona njemačke carevine. Krasna doista junaka za slobodu crkve; takovi su dakle ti slobodnjaci, koji viču na robstvo katoličke crkve, što se pokorava svojim zakonitim pastirom, papi i biskupom!

Ti starokatolici s takovim duhom i s takovimi načeli izabraše si sada biskupa, ne da ih vodi putem Isusovim, nego da bude državni aries proti stieni Petrovoj. Nisu izabrali za to nevaljala čovjeka, to im se mora priznati, jer je baš Reinkens zapalio u njemačkoj Švajcarskoj ono progonstvo na katoličke biskupe i svećenike koje onuda bjesni. On će dakako kušati i po Njemačkoj, ali će si skrhati zube, jer su po Njemačkoj vrlo budni i vrlo odvažni biskupi, kako dolikuje pastirom stada Isusova, koji moraju prije dati svoj život, nego dopustiti, da vuk stado razganja i kolje. Za toga Reinkensa rekoše oni, koji ga izabraše, da je čovjek vrlo čedan te da su ga morali suzami moliti i zaklinjati, da primi ponudjenu mu čast. Ali oni koji poznaju njegovo nezasitno častoljubje govore drugačije. Nadalje uzeše novi protestanti neizmjerno hvaliti na svojem biskupu, što je rekao, da on netraži zavjere pokornosti, nego ljubavi i štovanja. U katoličkoj crkvi pako traži biskup pokornost, jer je dobio vlast od Isusa Krsta, da je pastir njegova puka, ali Reinkens, odkuda njemu vlast, i kojim pravom bi on i mogao tražiti pokornost? Jedino bi mu se mogli pokloniti od svoje volje oni, koji su ga izabrali; ali da to nije čeljad vikla na pokornost, to Reinkens sam predobro zna. Za to je pametno učinio niti netražeći pokornosti. Napokon se je usudio Prof. Huber svoga biskupa sravniti sa svetim Hilarijem. On će, reče, slobodu sviesti braniti tako proti hierarkiji, kako proti prehvatom državne vlasti, ako bi se morda kakvi dogodili. Za to daje garanciju karakter novoga biskupa, koj kano biograph Hilarija Poitierskoga ima u njem uzor biskupa, koj je proti caru i proti papi i odpalomu episkopatu branio tvrdo i nepomično stari nauk crkve. Pa uz to zakliknu starokatolička družba. Kano da na biographa odmah prelazi i karakter njegova junaka! Kano da se Reinkens smije bez pogrde sravniti sa sv. Hilarijem, kojega je arianac car progonio, koji se je junački borio proti kukavnim biskupom, koji su caru za volju odrekli se Isusa i njegova božanstva, dočim će Reinkens od protestantske vlade primati novac i zaštitu, da s njom zajedno bojak bije proti katoličkoj i apostolskoj crkvi, proti papi i biskupom, za to što neće da državu priznaju svojom absolutnom gospodaricom!

Novi protestantski biskup stanovati će u Bonnu, dok dobije priznanje pruske vlade. Odkud će se uzdržavati dotle, dok mu plaću neda pruska vlada, neznamo, morda će još vući svoju profesorsku plaću? Missionarsko svoje djelovanje neće jamačno početi, dok nebude od vlada njemačkih priznan. Morda će ipak medjutim otići u Švajcarsku, gdje je njegov korov, posijan u sgodnu zemlju, jur silno uzbujao. Neka se veseli svojemu djelu! Na koncu ipak nemožemo zatajiti svoje žalosti, što se i nekoji inače čestiti muževi dadoše zaplesti u mrežu svojih sumnja i dvojba, a još više u taštinu svojega znanja, te odbaciše jedino spasonosnu vjeru, te im se dogodi ono, što piše sv. Pavao 1. Timot. 6, 21: „nazovi-znanje, koje njeki izpovjedajući izpadoše iz vjere.“

Govor svetoga otca,

kojim je odgovorio kolegiju kardinala, u čije mu je ime čestitao dekan kardinalskoga kolegija, Patrizi, na godišnjicu njegova podignuća na stolicu svetoga Petra, vrlo je razljutio radi odlučnosti, kojom je držan, liberalne novinare. Što se oni jače ljute, to se mi više radujemo, diveć se veličini duha u onom mužu, koj u svojem stanu zatvoren od neprijatelja svojih, nepoznaje straha, nego im očito i odlučno govori, da se uzalud nadaju, da će im se on pokloniti. Evo papinih rieči. „Što se više produžuje perioda toga pontifikata, o kojoj mi je dozvoljeno reći: incolatus meus prolongatus est, to postaje veća naklonost vaša prama ovoj svetoj stolici i veće nastojanje vaše, da se njezina prava uzdrže. Dokaz je tomu ne samo govor, koj ste vi, gospodine kardinale, držali u ime vaših kolega, nego to još više svjedoči vaše marljivo poslovanje u raznih kongregacijah, koje se sastaju u poslovih, tičućih se crkve. Posve je naravno, dočim se nepravedni napadaji preko mjere umnožavaju, da raste i nastojanje, kako će se uzdržati u svom pravu crkva Isusa Krista, povlasti ove svete stolice, i kako će se obraniti nepravedno i tako ružno napadnuti pobornici njezini. Vaš primjer nije ostao bez ploda, na svih se stranah dižu nasljednici. Osobito se sjaje rimsko plemstvo, te pruža mojemu srcu veliku utjehu; za njim sliedi plemstvo napuljsko i izabrana četa talijanskih mladića, koji hvale vriednom revnošću vrše tolika djela bogoljubnosti i javne koristi. Zamučati ću ono, što biva izvan Italije utješna. jest to natjecanje, koje oživljuje, jači i podbada sve to veće pouzdanje naše u dobrotu božju. U drugih se je prigodah reklo, da ima na obzorju crnih točka, ove, o kojih ja govorim, jesu biele, koje razveseljuju. Kraj tolikih uzroka utjehe prisiljeni smo baciti pogled i na tako mnoga zla i nevolje. Mi moramo od neprijatelja naših toliko zla trpiti, da ja svega neću nabrajati niti naših prosvieda ponavljati. Nego ipak ponavljamo i opetujemo cenzure, u koje su pali uzurpatori crkvene države, crkvenih posieda, samostana i svetih utočišća, iz kojih su mirni njihovi stanovnici protjerani. Mi te prosvjede tim više opetujemo, što vidimo, da se svaki dan čine novi atentati, nove poruge katoličkoj religiji i vjeri, naviešćenoj Isusom Kristom skupu apostola i njihovim nasljednikom. Svečanost kod pogreba nekoga čovjeka, koj je kano katolik rodjen dao se od prijatelja svojih zlih tako daleko zavesti, da je kano bezvjernik bez svake religiozne utjehe umro, nije-li ona bila pogrda religije? Zle novine slavile su tu smrt te u jedan glas vikale: umro je kako

Digitized by Google

i živio. On je za života svoga učinio premnogo nekršćanskih čina: njegov je život bila nit diela i nastojanja proti miru Italije, proti svetosti religije te proti ovoj svetoj stolici. On je prvi radio o tom — ima tomu već dosti godina — da se ukinu religiozni redovi u Piemontu; gonjen mržnjom proti papi dao je dosti velike svote razdieliti za famoznu ekspediciju Garibaldovu, koja se je svršila porazom kod Mentane. Timi i drugimi opakimi poduzeći pao je u cenzure te je umro pod njihovim pritiskom, nepopraviv groznih sablazni, koje je dao milijunom katolika. Njega više neima te je unišao u kuću vječnosti. Kakove vječnosti? Meni nije poznato. Nego ako je on, kako tvrde njegovi prijatelji, umro, kako je živio. to se radjaju žalostne misli u svakom, tko o njegovoj smrti razmišlja. Osuda božja, koja je jur učinjena, nam nije poznata; mi joj se svi moramo klanjati. Nemogu zatajiti, da me je gorko dirnulo, kad sam u nekih listovih čitao, da je njegovo truplo s velikim sjajem postavljeno u najveći hram njegove domovine, i da se je nad portalom čitao napis, da je neizmierna dobrota primila umrloga u naručaj svoj; još me je jače raztužilo, kad sam čitao, da su i svećenici, više udvorice nego službenici svemožnoga Boga kod tih pogrebnih ceremonija ili bolje profanacija sudjelovali. Ja se nadam, da sve to nije istina, i da se uspomeni Aleksandra III. nije učinila tolika sramota. Što se nas tiče, mi podižemo oči svoje k Bogu milosrdja, te ga molimo, da nas blagoslovi, da nam ulije krieposti i snage, da ostanemo uvjek složni, a daleko od svakoga pomirenja, koje bi bilo pomirenje medj Kristom i Belialom. Oni žele, da idem k njim; ja želim, da dodju oni k meni, jer ja nemogu i neću nikad k njim doći. Neka me Bog jači, neka jači vas, da odolimo navali paklene falange. Oni su vuci te hoće raztrgati ovce; ali se nevalja ničesa bojati, jer će vuci biti pobiedjeni, a ovce će pobiediti: si lupi fuerimus, vincimur, veli Krisostom. Jer smo mi ovce, biti će oči božje na nas upravljene: „oculi Domini super justos et aures ejus in preces eorum.“

Viestnik.

Zagreb. Na tjelovsku osmicu, ili malo tjelovo, vodila se je po običaju svečana procesija s tielom Gospodnjim iz prvostolne crkve po kaptolskoj strani. Prečastni kaptol biaše mnogobrojno i dostojno zastupan, a bilo je dosta i pobožnoga puka. Sve je liepo prošlo, dok nije na četvrtoj štaciji iznenada nadošla i izlijala se oluja. Medjutim nije bilo mnogo štete i neprilike, jer je bila sasvim blizu prvostolna crkva. Kod ove procesije i više se je opazilo, kako nestaje dobrih i liepih običaja, koji izvana zasvjedočavaju štovanje naprama presv. otajstvu. Ne samo da je malo koja gradjanska kuća bila razsvietljena i nakićena, nego i nekoje kanoničke biahu zalupane. To se nije na žao dalo samo nam, nego i onim samim kanonikom, kojim se je ona neopreznost dogodila; jer nas je baš jedan od njih zamolio, da neka neštedimo onoga, što je sbilja ukora vriedno. Mi nećemo nikoga koriti, nego ćemo se ipak usuditi nešta pripomenuti. Medju laici u većih gradovih prestaje običaj prigodom tjelovske procesije razsvietljivati i kititi kuće. To bi mogao tko uzeti za finiji ukus, osobito što je kad što neprilična razsvjeta, najpače kada puše vjetar. No neoprezno bi bilo povoditi se za onakovimi laici, jer bi se moglo doći i dalje. Ima naime u današnje vrieme laika, koji nemare, ili baš mrze na crkvene svečanosti, koji kano ostentativno neće ni da se odkriju kad prolazi svetotajstvo. Ima ih, koji si drže za sramotu da prisustvuju činu, po kom bi morda tko mogao tja zaključiti, da oni šta drže do vjere. U takovih okolnostih ljuto nas boli, što smo i sami opazili, da je na posljednjoj velikoj tjelovskoj procesiji bilo malo javnih činovnika i gradskih zastupnika, ali što je to opazio i prostiji puk, i o tom svoje glosse pravio, kako dobro znamo. No još nam je nemilije, kad se komu daje povoda reći: i popovi sami više nemare za svoju svetinju. Sviet, današnji, fini, naobraženi i prenaobraženi, kako on znade naresiti svoje svečanosti! Imali smo prilike vidjeti u Njemačkoj, kad se drži kakov n. p. strielački sbor, kako znaju biti nakićene ulice vienci i sagovi, osobito kuda ide svečani provod, i kakovo je slavlje i oduševljenje. Da Nj. Veličanstvo svečano ulazi u naš grad, koj bi čestit gradjanin zalupao sve svoje prozore, a nebi radje na svoju kuću udario znakove radosti i podaničke poklonosti? I prigodom mnogo neznatnijom zna se zapovjediti gradjanom, da razsviete svoje prozore. Mnogomu je to sbilja mučno, mnogomu je morda tja uz nos; al da se neizvrgne kakvoj neugodnosti, zna se utješiti onom ne baš kršćanskom, al barem hrvatskom poslovicom: da valja kad što i vragu upaliti svieću — pa razsvieti. Ovdje se nesiluje nitko, al treba da svakoga siluje njegovo vlastito kršćansko srce, da osobito prigodom ovako slavne i slavodobitne kršćanske svečanosti, kô što je tjelovska procesija, pokaže javno svoju vjeru, svoju radost i oduševljenje; da nam se nenaruga sviet, kako on umije i hoće ljepše uresiti svoju strielačku svečanost, nego-li mi božanstvenu!

Ovom prilikom ćemo odmah reći: da su ove godine po Njemačkoj katolici prisustvovali. tjelovskoj procesiji mnogo više nego prije. Počelo je nješto malo tiskati progonstvo, pa odmah veći odpor vjere. U Lyonu i Marseillesu, gradovih inače s radikalnosti na zlu glasu, izašla je ove godine uzprkos protivljenju dotičnih mairea vrlo mnogobrojna procesija. U Parizu jošte nesmije na ulicu, ali su za to pune bile crkve. Tako se vjera bori.

— Preuzv. g. nadbiskup zagrebački poklonio je zagrebačkomu obrtničko-radničkomu družtvu 100 for.

— „Pučki prijatelj“ donio je nedavna viest, da se je g. Viktor Trampusch, trgovac stanujući u Varašdinu, oženio s gospodičnom Marijom Grünwald, katolik sa židovkom, da se je oženio u Gradcu i to civilnom že-

Digitized by Google

nitbom. Takova je ženitba kod nas i po civilnih zakonih ništetna; nit može g. Trampusch ostati zajedno u katoličkoj crkvi i u onakovu braku. Vriedno je na takove pojave paziti, jer su se počeli u mnogih laika nazori jako mutiti, te se udomaćuju pojmovi bezkonfesionalnosti, civilne ženitbe itd. na način, koji ni najmanje neprija katoličkoj vjeri i disciplini. Osim toga tko zna, što pod pepelom tinja: ima morda ljudi, koji nastoje stvoriti više takovih praecedensa, da tako uzimaju povoda tražiti u našega zemaljskoga zakonodavstva onakove zakone, kakovi su u Cislajtaniji?!

— „Obzor“ donosi u br. 142. od ponedjeljka pismo iz Stare Gradiške, u kom se na tursku nečovječnost tužba do neba diže, i za jadnu kršćansku raju smilovanje i bratska podpora ište. Prebjeglo naime onamo iz turske Gradiške do trideset odličnih ljudi ponajviše trgovaca, jer se glavi boje za to, što su odlučili proti turskom zulumu potužit se tja u Carigrad, a kajmakan im se baš zaprietio: kad ga volja dodje, da će ih dati povezati i pobacati kano paščad u Savu. A to u turčina nije šala, kad on smije kršćaninu činiti što ga je volja. U banjalučkom sandžaku usmrćeno je, kako se u pismu kaže, za posljednih pet šest nedelja dvie stotine i sedamdeset kršćana; a tko bi znao koliko ih po turskih tamnicah živih gnije, kad je njeki knez u Banjaluki pričao, kako nemogaše doskočiti i odoljeti svoj svojoj službi, jer je, reče, ni za punu godinu dana imao pokopati dviesta i osamdeset uznika. Za jadne bjegunce, koji moradoše ostaviti sve, svoju obitelj i svoju imovinu, samo da iznesu živu glavu, skuplja uredničtvo „Obzora“ dobrovoljne priloge, što će se pošiljati na načelnika občine starogradiške.

Pešta. Skupština županije peštanske opet je odlučila peticionirati, da se izagnaju jezuite. — Neprijatelji katoličke crkve nikada nemiruju, dočim ima mnogih u katoličkoj crkvi i svećenika, koji tako bezbrižno živu i svoje dužnosti vrše, kano da od nikud nikakova pogibelj neprieti.

Družtvo sv. Jeronima. U glavnoj skupštini družtva sv. Jeronima držanoj 23. Siečnja 1873. predao je upravljajući odbor račune o gospodarenju s družtvenom imovinom kroz vrieme od 21. Kolovoza 1871. do 31. Prosinca 1872. s predlogom, da se izpitanje tih računa povjeri censuralnomu iz sredine glavne skupštine izabranomu odboru. Pošto je censuralni odbor sastavljen iz preč. g. kanonika Jandrića, prebendara Ivana Plivarića i dra. Josipa Riegera račune pregledao i glasom svoga dopisa od 14. Svibnja 1873. u redu našao: to je upravljajući odbor u sjednici od 28. Svibnja 1873. zaključio, da se posljedak rečenih računa putem novina proglasi.

Od 21. Kolovoza 1871. do 31. Prosinca 1872. primilo je družtvo: u ime prinosa doživotnih članova 3223 for. 70 nov. u gotovu i 25 fr. u papirih; darova 819 fr. 59 n.; kamata 1672 fr. 93 n.; od razprodanih knjiga 850 fr. 4 n.; prinosa godišnjih članova 973 fr. 50 n.; kupljeno je razteretnica 4000 fr.; pribroji-li se tomu ostatak iz prediućega računa u gotovu 340 fr. 79 n. i u papirih 20.725 fr.: i to iznaša ukupni prihod 7880 fr. 55 n. u gotovu i 24.750 fr. u papirih.

Družtvo je potrošilo: na nabavu razteretnica 3275 fr. 32 n., na izplatu lanjskoga duga za slike sv. Jeronima, za tisak i vez „Danice“ 1872., „Topline“, na biljege i odpremu knjiga 1765 fr. 52 n.; na tisak i vez knjige „Mlada majka“ i „Danica“ 1873., na biljege i slike životinja 2445 fr. 20 n.; za dvie nagrade 100 fr.; na manje potrebe 63 fr. 51 n.; ostalo je u blagajni 31. Prosinca 1872. u gotovu 231 fr., a u papirih 24.750 fr. u srebru ili 25.987 fr. 50 n. u aust. vriednoti, te je tim svota razhoda jednaka gore navedenoj svoti prihoda.

Stanje imovine čini:

a) aktiva:

1. gotovina u blagajni za glavnicu 60 fr. 39 n., za tekući trošak 170 fr. 61 n., skupa . . .	231
2. neplaćeni prinosci	570
3. vriednost knjiga odbivši pristojbu članova, rabatu, dužne primjerke i darove	1800
4. vriednost Wertheimove blagajne	90
5. Razteretnice i drugi papiri	24.750

svota aktiva 2691 fr. u gotovu i 24.750 fr. u papirih.

b) pasiva:

6. Dug za tisak i vez knjige „Životinje“ i za odpremu knjiga 1486 fr. 33 n. Kad se pasiva odbiju od svote aktiva: to je družtvena imovina 31. Prosinca 1872. aktivna sa 1204 fr. 67 n. u gotovu i 24.750 fr. u papirih, računajuć ove u srebru ili 25.987 fr. 50 n. u austr. vried. ili ukupno 27.192 fr. 17 nov. u aust. vried. Napokon se nalazi u blagajnici dar u zlatu 20 cekinah.

Književno. Dobismo knjižicu „Molitvenik s kršćanskim naukom“ od kan. L. Rumplera. Knjižica, 15 araka jaka, razdieljena je na dva diela, u prvom se ponavlja u kratko kršć. nauk za one, koji su već škole ostavili; u drugom je molitvenik s pjesmicami u našem narodu običnimi. U knjižici ima liepih sličica, medju ostalimi cieli križni put. Stoji mehko vezana 40, a tvrdo 70 novč.

Pozivljemo uljudno na što skoriju predplatu. Osobito pako molimo onu p. n. gospodu, koji nam jošte ni prvoga polugodišta neplatiše premda su obećali. Najpače molimo gospodu iz Bosne, odkuda je vrlo neuredno plaćanje porad neuredjenih pošta. Napokon izjavljamo, da ćemo biti prisiljeni obustaviti list onim koji nam na brzo neplate, jer kraj dosadanjih zaplata, umjesto predplata, kako je kod svih listova, moradosmo osim štete kadšto dostati se i krupnih rieči.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 27.] U Četvrtak, 3. Srpnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Biskup Dupanloup o školah u Njemačkoj.

(J. R.)

(Dalje.)

IV.

Poglavarstvo pučkih škola u Pruskoj.

U poglavarstvih, veli poznavalac njemačkih škola, francez Cousin, koja su školam predstavljena, leži sva sila početnoga uzgoja. Jer pruski zakon prije svega želi kršćanski uzgoj djece, što je on naredio, da to postigne? Dao je službenikom religije znamenit ugled nad školami; a to je tim naravnije, veli Dupanloup, što je u Njemačkoj, kano što svagdje, crkva utemeljiteljica pučke škole. „Utemeljenje i uzdržavanje škola“, veli Raumer u svojoj poviesti Hohenstaufovaca, „skoro je izključivo zasluga svećenstva.“

Nego razvidimo, što o tom propisuje zakon. „U svem, što spada na školu“, veli zakon Fridrikov, „mora se učitelj oslanjati na savjet i nauke svećenikove. Mi stavljamo u svećenike najveće pouzdanje; oni imaju nastojati, da organizaciju škole sve to bolje usavrše. . . Briga za uzgoj djece i nadzor nad školom najvažnija je zadaća svećenička.“ *) (čl. 24.) „Da zakoni i naredbe postignu svoj cilj“, veli se u okružnici, izdanoj 3. Svibnja 1854. od vlade u Potsdamu, koja biva neposredno iz Berlina inspirana, „postavljena je škola s učiteljem i njegovim naukom pod nadzor crkvenoga poglavarstva u občini, a crkveno poglavarstvo mora gledati, da se školski propisi što najsavjestnije izvršuju.“ I u istinu, ako ima uzgoj djeteta, koj mora biti religiozan, donieti ploda, to moraju oba uzgojitelja, svećenik i učitelj, zajedno i u skladu djelovati, dakako, dodaje učeni biskup, pod različnim naslovom i ugledom, dočim prvi drugoga vodi, svjetuje, podupire. Tako je pruski školski zakon mislio, pa je zato dao i takove propise.

Kano predsjednik mjestne školske komisije, ima pastor ili župnik vrlo velika i prava i dužnosti. Svagdje, gdje obstoji škola, nadzire ju i vodi posebna komisija. U toj komisiji sjede najodličniji gradjani, načelnik i župnik, koj je njezin stalni predsjednik. „U elementarnih školah visi sve o nadzoru, veli spomenuti Cousin. Ta je točka najvažnija, ona je sve, ali ah, u toj je upravo točki francezki zakon tako manjkav.“ *) Izkustvo uči, da nekoristi nego stalan, svakdanji i u mjestu vršeni nadzor. Tamo gdje se nadzor samo kadikad vrši i s drugoga mjesta, neznač ništa; a učitelj, koj je svakoga ozbiljnoga nadzora prost, čini u školi što hoće. U Pruskoj je pako škola uvjek pod nadzorom komisije, koja je stvorena od župljana te joj predsieda službenik vjere. Nije to samo njegovo pravo nego je njegova dužnost, za koju mora odgovarati svojemu duhovnomu i svjetovnomu poglavarstvu. „Duhovnik, veli zakon, koj bi se proti svakoj nadi pokazao nemarnim u posjećivanju škola ili u vršenju dužnosti, koje mu se nalažu ovim zakonom, suspendirati će se od svoje službe ili i posve maknuti.“ **)

*) Pošto je Dupanloup svoju knjižicu, u kojoj tolikom hvalom obsipava njemački školski zakon, već u sviet poslao, postali su i u Njemačkoj pametniji nego su bili od vremena Fridrika II., te su svećenike lišili prava i dužnosti nadzirati pučke škole. Hoće-li im ta promjena koristiti?

*) Neka se utješi čestiti francezki domoljub, neće Francezka ostati sama, na svih se stranah u ime nadpredka školâ radi o tom, da se u toj točki promiene školski zakoni prama francezkomu.

**) Bivši u zgodi razgovarati se s nekimi učitelji, koji su se s oduševljenjem, i dopustiti ću s dobrom nakanom borili, da se kod nas pučke skole rieše nadzora svećeničkoga, predbaciše mi ne jedanput, da su duhovni nadzornici u

Digitized by Google

Zanimivo je znati, kako se daleko proteže pravo nadzora, koj imaju vršiti duhovnici nad pučkimi školami u Njemačkoj. Župnik mora svake godine priobćiti učitelju popis djece, koja su dužna polaziti školu (čl. 11.); on ima pravo ukoriti roditelje, koji bi se uztezali slati djecu u školu (čl. 10.); nadalje ima on pravo opredeljivati školske ure prama potrebam župe. (čl. 5. i 18.) Osim toga dužni su župnici pravilno dva puta na tjedan službeno posjetiti školu (čl. 25.), nego imaju pravo i češće to učiniti, oni mogu posjetiti školu, kada i koliko put ih je volja.

Župniku se nalaže posjećati školu i zbog discipline i zbog nauka. Što se discipline tiče, dužnost je njegova zahtievati kod svojih posieta od učitelja, da mu pokaže katalog školski, kako bi se osvjedočio, koji se predmeti uče i kako djeca napreduju. Dogodi-li se veći prekršaj u školi, koj se mora strože kazniti, to se mora učitelj dogovoriti prije s župnikom. Što se pako nauka tiče, to mora župnik biti pravilno u školi, kad je ura za nauk vjere: on daje učitelju dobrih knjiga, da se može valjano pripraviti; djeci dieli, da ih na marljivost potakne, sličica, knjižica i drugih manjih darova, a u nedelju kod kršćanskoga nauka pohvaljuje javno onu djecu, koja se marljivo uče nauk vjere; on kori nemarne; pobudjuje roditelje, da vrše sve religiozne prama svojoj djeci dužnosti, da ih uče molitve i tako dalje. Dapače čl. 25. naredjuje izrično, da je dužnost župnikova izpitivati djecu i to ne samo katekizam nego i druge predmete. Nadzor je dakle župnikov nad školom općenit.

Koliko pruski zakon cieni ugled svećenikov, vidi se i od tuda, što nije dopušteno djeci ostaviti škole, dok im župnik neda svjedočbu, da su si stekla, svakomu čovjeku potrebna, znanja. (čl. 3.)

Nadziranje se župnikovo neproteže samo na djecu nego i na učitelja, koga mora ukoriti, vidi-li, da je u vršenju svojih dužnosti nemaran; a nekoristi-li to, ima ga prijaviti višemu poglavarstvu. Nego zakon neželi, da se nadzor vrši oštrinom kakovom ili prevelikom strogošću, on hoće, da se župnik i učitelj prijateljski dogovaraju i svjetuju o napredku škola. Zato propisuje zakon, „da župnik svaki treći mjesec sakupi učitelje svoje župe u svojem stanu, da im rekne, koje dielove katekizma imaju učiti, koje crkvene pjesme s djecom pjevati. Uči ih, kako će s korišću izpitivati djecu o propovjedi, koju su čula u crkvi, čini ih pozornimi na pogrješke, koje je opazio u metodi, disciplini ili drugoj kojoj točki nauka.“

Tko stvar samo časak promatra, veli Dupanloup, brzo će se osvjedočiti, da tim, što je religija spojena s naukom elementarnim, sav nauk postaje zanimiviji, učitelj dobiva pred djecom više ugleda te se radje žrtvuje, diete se radje uči, te poštuje više svoga učitelja. Ako vi pako oba predmeta odielite, to ćete oslabiti i umanjiti sve: učitelju ćete uzeti ono, što ga pred djecom diže; djetetu, što mu na srce djeluje; školi ćete uzeti, što najviše potiče i promiče napredak. Kod nas — u Francezkoj — tuže se, da mnogi, koji su polazili početne škole, neimaju od nje velike koristi; da mnogi, kad im valja u vojsku, neumiju ni čitati, makar su i polazili školu. Ta okolnost dokazuje, da nisu za školu marili, da je nisu ljubili. Nije im manjkala prilika, da se nauče čitati, kano što im niti danas nemanjka, ali oni nisu imali volje naučiti se, što nisu škole ljubili.

Kano što je mjestnoj školskoj komisiji, koja neprestano i neposredno bdije nad školom, na čelu župnik, tako sjedi i u okružnoj školskoj komisiji, kojoj pripada dužnost nadzirati sve škole jednoga okružja, uvjek i jedan odlični član staleža svećeničkoga; isto je tako i u ministeriju nastave, koj je nad svimi školami, jedan katolički i protestantski bogoslov. Tako je nadzor nad školami u svih stupnjih postavljen u ruke svećenika. Njim je država povjerila ovu važnu dužnost. Riečju: pruski i njemački sistem nije samo tiesni savez medju crkvom i školom, nego je u najplemenitijem smislu škola u crkvi. Religiozni je uzgoj djece glavna zadaća škola. Crkva je središte i duša svega: ona uzdržava, vodi i oživljuje sve.

V.

Upliv školskoga zakona na religiju i ćudorednost puka.

Vrlo je poučno, što pripovieda Dupanloup ob uplivu, koj ima početni uzgoj njemačkih škola na religiozni i ćudoredni život naroda. „Imao sam zgode za posljednjega rata, veli on, pitati njemačke vojne duhovnike, kako djeluje kršćanski uzgoj na poznavanje vjere i vršenje religioznih dužnosti, na ćudonredost i vansko ponašanje djece

vršenju svoje dužnosti nemarni. Ali zar nemarnost pojedinaca daje pravo zahtievati, da se sav stalež od nadzora ukloni? Vičite na nemarnike, mi vam ne samo nećemo zamjeriti, nego ćemo i uz vas pristati, jer smo osvjedočeni o velikoj važnosti pučke škole, u kojoj se nebi smjelo podnositi nikakovo nehajstvo. Ima u svećeničkom staležu muževa naučnih, za školu zauzetih, za duševno dobro naroda gorljivih, takovi se imaju predstavljati školam.

Digitized by Google

na javni morâl a osobito na obiteljski život, i oni mi odgovoriše: „tomu religioznomu duhu naših školskih zakona moramo zahvaliti dvie velike stvari, koje ste vi na veliku nesreću u Francezkoj izgubili, najme poznavanje vjere i življenje po njoj. U Njemačkoj je narod u obće u religiji poučen, i to ne samo površno, nego on zna dogme i poviest religije, on pozna i razumije njezin kult i njezine blagdane. Dokazi se za to vide u javnom životu te se nemogu tajiti. Nedelja se slavi, na taj se dan nigdje neradi, a sviet nebježi, kano što kod vas često biva, crkve nego ih posjećuje. Služba se božja polazi obćenito, k njoj dolaze i mladji ljudi i muževi; oni, koji nikad neidu k službi božjoj, riedka su iznimka. Isto valja o velikoj zapovjedi kršćanske vjere, o uzkrsnoj pričesti. Na selu primaju odrasli skoro obćenito uzkrsnu pričest, na 1500 duša dolazi ih jedva 50, koji bi tu dužnost zanemarili. U nas je običaj, ne samo na uzkrs ići na pričest, u obće pristupaju k tomu sakramentu i mužkarci četiri puta na godinu: o božiću, uzkrsu, uzašašću Marijinu i na sve svete. Tako se skoro u svoj Njemačkoj vjera u životu vrši. Što se tiče djece, u obće su dobra, poslušna, poštuju starije. Protivno su opaža samo u onih mjestih, gdje neima škola ili gdje se pravilno neuči vjera. I upravo ova djeca, koja su uzgojena načinom, koj opisasmo, sačinjavaju onaj čedni narod, koj imamo u Njemačkoj.“

To su svjedočanstva, jasno i ozbiljno izrečena, koja sam ja čuo iz ustiju muževa, koji su po svojem položaju mogli sigurno znati, što su posvjedočili. Ja nemogu znati, jeda se ove pojedinosti, koje sam naveo, upravo onako, kako sam ih čuo, obistinjuju u svih njemačkih zemljah; ali to znam, da je njemačka vojska za svoga četirmjesečnoga boravljenja u Orleansu pružala po nedeljah i blagdanih prizor, koj njihove rieči potvrdjuje. *) Neki njemački častnik pripovjedio mi je za rata ovo: „ako otvorimo tornistre naših vojnika, koji ostaše na bojištu mrtvi, nalazimo u njih mali molitvenik, k tomu i čislo, ako su katolici.“ Vidi se odavle, da religija, koja je temelj i duša elementarnomu uzgoju, spasonosnim svojim djelovanjem siže u sve razrede pučanstva, stvarajući narod pobožan i ćudoredan.“

*) Velika crkva St. Aignan u Orleansu premalena je bila, da obuhvati njemačke vojnike, koji su dolazili nedeljom i svetkom k svetoj misi. O božiću išli su njemački vojnici k svetoj izpovjedi i pričesti, čemu su se Francezi čudili, kad toga običaja kod njih neima. — Nego i na pohvalu francezkih vojnika mora se reći, da su skoro svi imali o vratu visjeti medalju blažene dieve.

Na svršetku ove razprave prosvjeduje Dupanloup, da mu se nepodmetne namjera, kano da se on bori zato, da se pruski školski zakon u svojoj cielosti uvede u Francezku, naročito je on protivnik obligatornomu nauku, budući da on, kako se već upotrebi, može dovesti do strahovitoga religioznoga ili antireligioznoga despotizma. Jedina namjera, koju je imao razpraviv njemački školski zakon, koj toliko hvale, bila je ta, da dokaže, kako upravo on uzko i tiesno spaja crkvu sa školom, naznačujuć svakoj svoje mjesto: crkva da bdije i ravna, škola da sliedi i sluša. Tko dakle hvali njemačke školske zakone, koji su do onomad valjali, neka zabaci onu „duboko zavrieženu i pogubnu bludnju“, koja u tom sastoji, da se razluče crkva i škola. To je, što želi razpravom svojom postignuti orleanski biskup.

„Znate-li, pita na drugom mjestu Dupanloup, što znači razdieliti crkvu i školu? To znači, ako ćemo otvoreno govoriti, htjeti iz škole izrinuti religiju, htjeti uzgojiti ateistički porod. Želite-li vi to, vi koji iz škole gonite crkvu? Ako želite, a onda nam barem jasno i iskreno recite, da je to cilj, komu želite privesti taj nesrećni narod. I taj pokus, koj želite učiniti, tiče se ne kakove stvari bez ciene nego duše Francezke: tiče se njezine djece, koju žele ti nesrećni utopiste učiniti predmetom griešnih svojih pokusa. Dà, ja velim tužna srca i zabrinut za domovinu svoju: „podje-li tim ljudem njihov pokus za rukom, to mora čovjek za Francezku drhtati. Sačuvao nas bog te nesreće!“ I nepredbacujte biskupom, ako oni u gorkosti duše svoje prosvjeduju proti vam. Patriotizam naš trpi isto tako kano što i vjera te smo dužni podignuti glas.

Oh, kako je težko morati zavidjeti one narode, koji nas potukoše! Srećni klere u Njemačkoj! *) Vam se neotima pravo naučati mladost te se brinuti za sve, što se čini za narod. Vi niste tudjinci u školi, kod vas se dopušća Isusu doći k malenim. Mi siromašni svećenici u Francezkoj, nas gone, dočim nas ocrnjuju, iz škole. Oh, kako rado bismo se posvetili liepoj zadaći uzgoja pučkoga! Mi ljubimo narod, jer smo njegovi sinovi; mi mu donosimo evangjelje, ali se nam nedopušća učiti ga! Pa ipak nismo-li mi takodjer muževi puni požrtvovanja? Dakako sada smo samo sumnjivi i razoružani vojnici te nemožemo drugo nego vikati: „evo neprijatelja!“ A neprijatelj je puka svaki mislitelj

*) Istom protekoše dvie godine, a danas bi se već moralo uzkliknuti: „biedni klere u Njemačkoj!“

*

Digitized by Google

i zakonodavac, koj se prije svega nezabavlja tim, da nauči narod zakon božji.“

(Konac će sljediti.)

Naši liberalci.

Na sljunskih brdih. G. uredniče! Rekoste, da vas se malo tko s vana sjeća. To isto sam i ja sa žalošću opazio. Šta ćemo Vam, molim Vas, s vana i pisati? Filosofičko-religioznih razprava; ili političko-religioznih pitanja, kako se širom po vani nose; ili mjestnih novosti? Filosofičko-religioznih razprava da Vam pišemo, takovih imadete u raznih crkvenih časopisih dosta; naše bi ili kasno došle, jer se sada dogadjaji s vremenom a željezničke pošte s našom selskom na kolih pretiču; ili bi morda manjkavo razpravljene bile, jer mi u nizini i u daljini od dogodjaja, i osamljeni još k tomu na selu, nemožemo svih okolnosti dokučiti, niti saznati. Mjestne novine bile bi nam većinom jadikovke; a bez tih niste ni Vi u Zagrebu. — Ova nas je godina taki s prvoga kraja sa svake vrsti bolestmi nadarila: ospice, cingota, kozice na djeci i ljudih uz veliki i tužni pomor; najzad nas je zapala i kuga kod blaga. Je-li bila prava kuga ili samo izmišljena, nemogu kazati, nu znadem, da je tim mnogim seoskim gospodarom velik kvar učinjen. Bezdušje i „švindl“ već je bio počeo na strah svih sdušnih gospodariti. Zatvorena trgovina s blagom učini, da oni gospodari, koji su svoje volove prodali, nemogavši dobiti drugih zakasniše sijanjem kukuruza i preora za proso; k tomu još kišoviti i studeni Svibanj s tučom i povodnjom. Bože daj, bilo bolje, nego se mi bojimo. — To vam je što župniku srce napunjuje brigom. Dobro bi bilo, da je se može otresti; ali kako? Molim Vas, zar se može župnik veseliti, kada mu se nedjeljom napuni hram svietom osušenim, smrti više nego živu spodobnim, u prljave haljine odjevenim? Oh takov pogled kadar je raztjerati svaku veselu misao. Kada pred onakovim slušateljstvom moli: hljeb naš svakdanji daj nam danas, gotovo bi proplakao. Istina, naša poslovica veli: svojemu se prituži, tudjemu se pohvali; a sliepac pjeva: u zlu se neponišti. Takovih batrivnih rieči ima kod nas mnogo, nu šta hasni, bolest ipak boli, a oskudica mršavi. Pa da takovimi materijalnimi jadikovkami Vaš list, koji bog zna kuda po širokom svietu kola, napunjujem? Nezna se, što će i kako će na kraju biti; kod nas Lipanj odlučuje ljetinu; Petrovsko sunce sirote hrani; ubitačna je magla u Lipnju, vjetar i velika kiša škodi vinu i kruhu.

Neću gatati; volim Vam, gospodine uredniče, pripoviedati, kako se liberalne ideje već i kod nas med seljaci razprostranjuju i naviešćaju, i koj je taj zloguk, koj ih razširuje. Mjesto, gdje se liberalci junače, jesu časopisi i birtije; a junaci narodno liberalno evropejsko-američke kulture hrvatsko učiteljstvo. (vidi N. Novine br. 120. o. g.) Slava onim, koji svojom maštom neprebrodiše velikoga oceana. — Nebojimo se napredka u znanostih, svaka struka znanja i umienja broji k sebi po kojega popa. Vaši ih čitatelji po imenu znaju mnogo više, nego bi ja mogao reći: nu žao nam je, da si liberalac piše u znanje i hrábrost, kada popa ruži i grdi, kada mu kod pastirovanja neobhodno potreban ugled maže i krnji. Drago bi nam bilo, da nam liberalci evropejsko-američke kulture liberalno udese gornicu, desetinu; da segregaciju loza i pašnjaka na korist seljaka odmjere; ključ od poreza pravedan nadju; da nam liberalno do obćega blagostanja put naznače; jednakost kod suda i obćih gradjanskih prava izumiju. Takova bi Vi, gospodine, i mi bismo ga častili i hvalili. Od svega toga ništa; *) liberalcem su takove ideje nepristupna kula i zakleti gradovi, u kojih liberalac svojim umom ni prenoćiti nesmije, a kamo-li, da mu budu u glavi jasne.

Naši liberalci imaju nekoliko remek-besjeda, s kojimi se bane: ja ću ih ovdje za kratak čas vašim čitateljem iztaknuti.

1. Mi ćemo se otresti nesnosnoga popovskoga jarma. Na takove obćenite izraze izbulje slušaoci oči i napnu uši — i premda niti govornik niti slušatelji neosjećaju, gdje ih taj nesnosni popovski jaram tišti, ipak se smiju te vraćaju se kući s punom glavom neprotumačenih liberalnih ideja.

2. Mi ćemo biti s popom ravni. Premda svaki stalež ima svoj značajni biljeg, koj ga od ostalih staleža razlikuje: takova se nejasna liberalna ideja ipak svidja. Liepo je viditi popa pred žrtvenikom, a puk pred njegovim poslom u hramu klečeći; liepo je viditi popa na prodikaonici božansku istinu i kršćanski moral gdje tumači, liepo je premda mnogim zazorno, popa gledati u spovjedalnici kod najtegotnijega popovskoga posla. Liepo je čuti, da je popu puk pokoran, i da ta pokornost nije batinom i silom utuvena, već je na živoj vjeri kršćana temeljena. Mi tomu nismo krivi, da nam tuj svjetovnjaci nikada neće biti ravni. Liepo je viditi i učitelja, ma i nebio evropejsko-američke kulture muž, u učioni med djecom, osobito kada nije snen ili vinen; liepo bi ga bilo vidjeti u cjepiljnjaku, u pčelinjaku, i kod svilaca — a da ga tuj neima, da mu puk ploda njegova nauka nevidi, tomu mi nismo krivi.

3. Šta će popu posjed zemalja, viče liberalac, a nekaže, da pop od svojega posjeda veću i mnogostručniju štibru plaća, nego-li svjetovni posjednici od iste mjere i kakvoće zemalja.

4. Mi ćemo plaću kao pop da imamo. Nisu niti kese niti novci, koje bi si ti liberalci rado podielili, u ruku popova. Razumieva se popovsko lukno i štolarina, koja se ne samo mučno zaslužuje, nego se niti u vrieme posla nedobiva, već ostaje na pričekivanju.

*) Dà ništa. Pak ipak ima još ljudi, koji vjeruju, da takovi liberalci žele pomoći narodu. Žele mu pomoći, ako se pod narodom razumievaju njihove kese. Ured.

Digitized by Google

5. Slabo nadarbenim župnikom ima se plaća godišnja na 500 fr. povisiti. Liberalac kazuje na sva usta, da je Nj. Preuzv. g. nadbiskup u svojem organu katol. listu dao to već zbilja razglasiti. Nu liberalac neveli, da je Nj. Preuzv. 10.000 for. a. v. u tu svrhu od svojih biskupskih dohodaka davati obećao, i da se neće na neizvjestno vrieme četiri kanonička mjesta popunjavati, da je time četirim srećnim ali zaslužnim popom mjesto oduzeto, samo s toga, da bude lakši život nekolicini župnika. Niti toga nekaže liberalac, da svaki molitelj sve svoje moguće dohodke svjestno ima pobilježiti, i trošak od ostatka odbiti, pak tek istom nebude-li 500 fr. a. v. izračunano, dobiti će koliko do hvaljene svote manjka. Popovskih nadarbina nisu zemljišćem nadarile obćine, a niti sama država nego sukromni darovatelji i davni vladaoci, od dohodka nadarbine imaju župnici živiti i porez plaćati, te tako nisu ni malo na teret državi, a što primaju od pojedinih kuća bira tako je malo, i daje se tako neuredno, da ja neželim učiteljem, da stupe na mjesto, gdje stoje mnogi župnici. Skrbi-li država, ili skrbe obćine za nemoćne svećenike? Čitajte u novinah, pak ćete znati, tko radi, i kako se oko te brige radi. Želim, da na učitelje takova briga pane — u krajini je počelo — tada će ih njihova muka hraniti, a takov je krušac sladak.

Što navaljujete liberalci tako žestoko na popovski dohodak? Duhovni nadarbenik, hoće-li živiti, valja mu se s težkom i škrtom zemljom navlačiti; u nju novčani kapital uložiti, pak od suše ljetne i kiše jesenske čekati, hoće-li što ubrati. Da je nadarbinski dohodak plaća, svi bi u Hrvatskoj seljaci bili plaćenici, k čemu valjda nećete privoliti. Imenujte nam blagajnu, iz koje vuku popovi u provinciji plaću — u krajiške nepačate, jer naročito zahtievate plaću, kakovu nekoji župnici u provincialu imaju. Da, dižu kod poreznoga ureda nekoji župnici podporu na svoj maleni dohodak. A ta podpora nenadmašuje nikada 315 fr, a spušća se dolje do 50 fr. na godinu; i taj se novac prima svake ¼ godina na biljegovanu namiru. Za što nebi koju rekli o plaćah obrstara i generala i u civilu na istom redu dnevnica stojećih činovnika? General ima 3—6000 fr. a. v. godišnje plaće; računajte. koliko bi mu bilo, starini, kroz ljeto za živovanje dosta, i koliko bi se, što general odviše prima, moglo suviškom učitelja pošteno, da udobno i bez brige živu, obskrbiti? Računajte koliko na godinu troše vojnici, njihova sprema, kasarne, i mnogi ini, liberalcem nekoristni i nepotrebni zavodi. Hoćeš da! Kuhn i Mollinary zvekeću sabljom, s toga naši liberalci u kutu od toga šute; a Stremajer, Trefort gledju i huškaju, kada narodno-liberalni učitelji popa grde i crkvene ustanove ruže.

6. Strukovnjak da nam je od ministra sve dolje do učitelja u selu. A bože vam daj čim prije. Želim, da vam ugode; želim, da štibrašem nebudu na teret. — Bojim se, da vam nebudu s voljom. U krajini je učiona bez popovskoga upliva, učitelja težki popovski jaram netišti, tamo su strukovnjaci nadziratelji, pak kako već proti tomu ustroju učiona tutnji, čita se u časopisih ne samo hrvatskih nego i njemačkih, od kuda je ta uredba učiona uzeta. I strukovnjaka biti će mlitavih, koji neće svomu učiteljstvu kolača pitnoga umiesiti. Protekcije će zavladati, nemilostivno će se goniti, a to će se sve, jer su strukovnjaci, bez prigovora podnositi; je-li? Želim, da dobro plaćeni svjetovni nadziratelji svojim novcem, tolikim mladićem svuku opanke, kolikim duhovni bezplatni nadziratelji učiona svukoše.

Valjda će strukovnjaci nadziratelji i čak ministri plesati, kako im budu narodno-liberalni učitelji svirali. Da nebude toga, već se je zato pobrinilo i preko i amo Litave, pak će se i Hrvatskoj, kako se krasno u krajiškoj dionici Hrvatske jur udesilo. Propis o uredjenju pravnih odnošaja učiteljstva u pučkih učionah vojne krajine u III. odsjeku govori: o disciplinarnom postupku i odpuščanju učiteljskoga osoblja. §. 21. Takove disciplinarne kazne jesu: 1. Ukor. 2. Oduzetak prava na godišnji doplatak. §. 22. Ukor se podieljuje vazda pismeno — ukoreni ga podpiše — te se ima u njem izraziti i prietnja, da će se postupati strožije, ako bi dotičnik s nova povriedio svoju dužnost. Poslje trogodišnjega bezprikornoga ponašanja kažnjenikova, ova se kazan neuzima dalje u obzir. U propisu je skrbljeno, da bude onakovih 4—5, koji će moći pravno učitelja ukoriti. Što ja znam, g. uredniče, dosadanjih hrvatskih učitelja stenjajućih pod popovskim nesnosnim jarmom kretanje nije bilo stegnuto u birokratičke disciplinarne spone. Hoće-li strukovnjak nadziratelj s krutimi jarmenicami i željeznim kučem šiju učitelja pod disciplinarni jaram skučiti? Tko bi to sada u zelenoj nadi liepe budućnosti znao kazati! Sabor hrvatski će razriešiti sve tegobe.

7. Reviziju obstojećega školskoga zakona, koj je stvoren pod uplivom i protektoratom svećenstva i konkordata. Konkordat pako pod ugarskim i hrvatskim ustavom neima i nemože imati zakonite vlasti za nas. Drugo, taj je zakon stvorila absolutna era Bachova, da nas odnarodi, poniemči, razdvoji, oslabi, uništi narodno! Vidi N. Novine 120. l. g. Nu sad znamo pri čem smo; znamo krivca tolikomu nevoljničtvu narodno-liberalnoga hrvatskoga učiteljstva; znamo zašto je Hrvat za svimi zaostao. Svemu tomu je kriv — konkordat! Pa tko se nebi čudio tomu divmogućniku, tko ga nebi rada na svoje oči vidio? General konkordat je austrijsku vojsku kod Sadove izgubio; dopustio je, da su prajski školnici potukli Austrijance; konkordat je hrvatsko učiteljstvo u nesnosni jaram popovski skučio. General konkordat, koj toliko zla učini, rodio se je g. 1858., da je u osmoj godini svoje dobe kod Sadove bitku izgubio, moglo bi mu se po nečem oprostiti: mladost-ludost; ali da je u 15. ljetu svoje starosti tako ružan narodno-liberalnomu hrvatskomu učiteljstvu jaram naprtio, vriedan je šibja. — Pisac navedenoga u N. N. darmara misli, da je sposoban za ministra nastave i prosvjete, s njim se nije moći ozbiljno razgovarati.

Digitized by Google

To su, g. uredniče, barjaktari i vodje narodno-liberalnoga hrvatskoga učiteljstva; bistre inače, izuzmem-li nekoje, glavice; domorodci-liberalci, ako ne žešći a to su koliki i popovi; dà glavice, nesmogavše toliko mozga ili mara, ili ćudorednoga držanja, da bi s dobrim uspjehom četiri gimnazijalna razreda ili malu realku svršili bili; da su premogli, nedvojite ni malo, svimi desetimi bili bi se u sjemenišće urivavali — a sada su vodje u jurišu na popove, svoje dobročinitelje.

Za ovimi, mili gospodine, stoje i žvaču, pak i raznose besjede niže, prostije tkanine momci; najvole se taloga držati. Tih je briga, n. p. do koje dobe noći se je kod popa svjetlo vidjevalo; šta je pop radio u tako kasno doba noći; koliko plaćenih misa pop u osmici odčita, smije-li župnu sv. misu u kapelici čitati u nedjelju ili blagdan; koliko je bilo kod popa u nedjelju gostova na ručku, i što su govorili. Hoće, da raznosi novine po selu, brine se, koliko je pop vjedara vina ili mjerova žita prodao; jeda uz gotov novac ili na veresiju vjenčava ženike i mrlce sprovadja i tako dalje. Tko bi za njim po tragu mu? Ja neću; nu sjećam ih: vladajte se kao slobodni, no ne kao oni, koji slobodu uzimlju za zastor opačine svoje. Sv. Pet. I. Posl. II. 11, 19. Takove bagre ljudi klevetnici su i licemjerci zajedno; ako kojega pop uz svoj stol posadi, gotovo se je pod oštrac njegova jezika vrgao. Budući da je ljudem prirodjeno, da se za slaboće tudje rado brinu, ovakovi im prinosači ulaze u volju, s toga im se trag težko natraži; a ako se trag i stigne, to biva kasno, kad već sviet laž uvidi, i kada mu je dodijao. Nikako dobra.

Koliko je ovdje točaka napisano, toliko bi se, g. uredniče, dalo za vaš list dopisa napisati. A čemu bi to bilo? Čemu bi se otimao prostor vašega lista, kad imade važnijih viesti i dogodjaja? Tko će smrad truleža obustaviti, dok ga sunce neosuši a vjetar neraznesi? Tko će šaku perja u vietar bačenoga sabrati? Nitko! Zaludan bi bio posao trubiti u sviet; bolje će biti na mjestu se s takovimi boriti, i koliko je moguće od popove kuće i od crkve odbijati. U Translajtaniji biskupi i župnici nebore se da budu gospodari učionam, gospodari učiteljem, već se oni bore, da bezvjerski i bezbožni učitelj božansku istinu kršćanstva neskvrni lažju, da nekvari ugled crkve, da nerazklima svakomu družtvu toli potrieban autoritet; za to ćemo se i mi hrvatski popovi boriti i navalu od svetišta odbijati. Stvar za koju se borimo očinjega vida i našega života jest vriedna. — Neka se narodno-liberalni hrvatski učitelji sjete, da su, dok u župi borave, župljani, pak neka sebe i ine u učioni i vani, koje su dužnosti župljana prama župniku, iz katekizma uče; a župljani će biti i ostati, ma bila im plaća, kakovu si sami odkroje, bio im strukovnjak od ministra do učitelja u selu, ma u učioni u ničem nedoticali se popa; obće dužnosti, koje svakomu župljaninu pristojnost i uzgoj nalaže, bez svoje se sramote nikada nebudu otresli.

Gospodo narodno-liberalni hrvatski učitelji! Da je popovski nesnosni jaram hrv. učiteljstvo do sada tištio i tišti, da je u tom jarmu hrvatski narod u prosvjetnom i materijalnom napredku zaostao — dokažite. Jedinca čovjeka zločinom obieditи, a ne dokazati, ružno je i nepošteno, pače i kaznivo. Isto je tako i još nepoštenije, rotiti sav jedan stališ, da je moralna ubojica svojega naroda. Uz popove stoji u tom obziru povjestnica književnosti i naobrazbe našega naroda, govore mnoge zaklade u najdavnije doba na korist prosvjete našemu narodu učinjene; pripoviedaju mnogi po narod naš odlični i mnogo zaslužni muževi, koji su se, upravo na pomoćnici ruci popovoj uzdigli: kako da ste baš Vi od jučer i jaram osjetili i nazadak opazili, i da su baš popovi i nitko drugi krivi tomu, zamjetili? Naša nam moć nedosiže, da vas sve pred sud zovemo, i da tamo, što tvrdite, i što se po vami razglašuje dokažete; nu radi vašega poštenja zovem vas, — a to ste kao poštenjaci i liberalci sebi i vašoj stvari dužni — dokažite, inače ćete i sami znati, kakav Vam je pridievak. Dosada s pustom netemeljitom objedom proti nam vojevaste, ako dokažete, da smo krivci vaše male plaće i nazadka našega naroda i vašega — vojevati ćete s istinom, i čuti će rieč vašu ljudi, koji imaju i do prosvjete i do novaca u ruci ključ, a ti će ljudi učiniti, ili će naručiti, da se učini, da vam bude plaća, da nebude jarma, da vam bude strukovnjak od ministra sve dole do učitelja u selu.

Jesam-li, gospodine uredniče, s ovim dopisom katoličkomu listu ugodio, biti će mi milo, kao što mi je drago Vaše i vaših čitatelja zdravlje. Ostajte s Bogom. *)

Viestnik.

Zagreb. Na Petrovo odslužio je svečanu službu božju u prvostolnoj crkvi presvietl. g. biskup i provikar Janko Pavlešić, navieštao je pako poslie mise rieč božju prečast. gosp. kanonik Luka Rumpler. Žalili smo, što se nije propovjed bolje čula, jer prečastnomu gosp. Rumpleru manjka za prvostolnu crkvu dostatan organ. Ovakovimi svečanijimi sgodami dodje kadšto na prodiku i onakov, koj inače nikada nedolazi, pa bi na to morali obzir uzimati pomoćnici onoga Petra, komu je nekada rekao Gospodin: „Neboj se, odsada ćeš ljude loviti.“ Glede prodikanja i prodikača u našoj prvostolnici biaše jur govora u ovom listu, i ozbiljna dogovora medju nadbiskupom i prvostolnim kaptolom. Nije nam poznato, kako je daleko stvar uspjela; no mislimo, da ima u današnjem nevjerničkom vremenu dosta ponuke, da se više dugo nekrzma.

*) **Puno nam je milo nastojanje Vaše. Vrieme je već, jer boj dolazi sve to bliže, da se svi prenemo, sjedinimo te oružje za boj pripravimo. Griešno bi bilo i kukavno od svakoga svećenika, htjeti mirovati, kad se bije boj za Gospodina našega Isusa i njegovu zaručnicu, svetu crkvu katoličku.** Ured.

Digitized by Google

— Glede izplate povišene pristojbe svećenstvu u županiji belovarskoj doznajemo, da se o tom već davna radi medju vis. zemaljskom vladom i prečast. zagrebačkim ordinarijatom. I kapelani dobit će nadopunak za god. 1871., isto tako se radi glede onih župnika, kojih župe samo djelomice zasižu u belovarsku županiju. Ali više toga traži vis. vladu, toli glede župnika koli glede kapelana, što se tako brzo, kako se želi, riešiti neda. Traži se točan popis berivâ župnika i kapelana do Prosinca 1871., da se uzmogne stalno opredieliti nadopunak, i to popis kroz podjašprište; za tim točan izkaz osoblja svećeničkoga i sve promjene smrću, premještajem, pomaknućem od 1. Sieč. 1872.; nadalje gdje su sistematisirani kapelani i gdje nisu; a gdje jesu sistematisirani no ih faktično neima, za što ih neima: od nestašice kapelanâ ili pako što župnik kapelana neće? Napokon želi vlada, da izplaćivanje svih pristojba župničkih i kapelanskih usredotoči kod županijske blagajne u Belovaru. — Po svem tom imat će gg. župnici i kapelani u belovarskoj županiji još dosta izgleda na strpljivost.

Pešta. 28. o. m. interpelirao je u državnom saboru zastupnik Lükö ministra nastave Treforta, je-li mu znano, da je biskup rožnavski Schopper svečano proglasio dekrete vatikanske uzprkos placeta, i što je minister u toj stvari učinio? Trefort odgovori, da je biskupu toga radi poslao opomenu, više pako da nije mogao učiniti, nego predloži on sa svoje strane, da se izabere odbor, koj će viećati ob odnošaju izmedju države i crkve, i o tom saboru učiniti predloge. Interpelant nebiaše zadovoljan s odgovorom, zahtievajući, da sabor izjavi ministru svoje negodovanje, koj da je imao biskupu na temelju jednoga članka od 1507. pod Vladislavom II. obustaviti temporalia. Na to se dignu starac Deak, da odobri postupanje ministrovo, zahtievajuć i on izbor onakova odbora, no ne odmah nego za jesensko zasjedanje. Pri tom izjavi on svoje mnienje ob odnošaju izmedju crkve i države, koje je vriedno porad znamenitosti Deakove, da ga priobćimo našim štiocem, što ćemo učiniti u sljedećem broju.

— Peštansko sveučilište slavilo je kako svake godine godišnjicu svojega utemeljenja, kojom je sgodom rektor Petar Hatala, profesor katol. bogoslovja izvolio u svom govoru kazati: da je moral neodvisan od religije, budući da ova radi ob odnošaju čovjeka naprama Bogu, dočim je moral za odnošaj čovjeka naprama čovjeku. Taj moral da je u svih izobraženih naroda i starih i novih skoro isti, i kršćanstvo da u tom nije učinilo nikakve bitne promjene. Današnja država da mora biti bezkonfesionalna, no za to ipak držati ljudski moral itd. Tko bi mislio da tako govori čovjek, koj na sebi nosi karakter svećenika Isukrstova?!

Beč. 26. Lipnja imalo je bečko demokratičko družtvo svoj sastanak. Na njem je zinuo i učeni — Dittes. Kano što on piše za dobrosrčne neznalice, koji se i ludosti klanjaju, samo ako je izišla iz ustiju tako učena pedagoga; tako je on i u govoru junačina medju — demokrati. „Današnjega družtva, reče Dittes, nespasi nego škola i presa. Nego da tu svoju zadaću rieši, mora biti škola prosta i slobodna, jer medju teologijom i pedagogikom nemože biti sloge. Pogibeljno je učiti djecu stvari, koje su izkrivljene te leže izvan obsega čovječjega uma. Ćudoredni nauk ima neodvisno od crkve slieditи samo pravila razuma te se osnivati na obćenite zakone pučkoga morala. Mi nećemo religije uništiti niti crkvu odstraniti, ali ju želimo iz škole maknuti.“ Nije-li to skrajna već drzovitost, kad se ovakov bezvjerni protestant i još k tomu tudjinac usudjuje usred glavnoga grada katoličke Austrije, koja mu je povjerila buduće uzgojitelje svoje djece, ovako bezsramno zajedno i ludo vriedjati katoličku vjeru? Niti te prilike nije učeni Dittes propustio, da nepokaže svojim vjernim učenikom primjer, kako valja svakom zgodom po popovih lupati makar i lažmi. Htjelo se je najme tom prilikom ravnatelju bečkoga pedagogija uztvrditi, da je „svim kalamitetom u Francezkoj i Španiji gospodstvo popovsko krivo.“ Mi ostavljamo za taj put ovu na svaki način originalnu tvrdnju bez opazke, dok ju ponovi i koj naših liberalnih učitelja, kojim je Dittes vrelo sve mudrosti.

— Centralni komité konservativnih katolika u dolnjoj Austriji objavio je dne 27. p. m. svoj program za saborske izbore, u kojem se medju ostalim traži: prava autonomija katoličke crkve i uzdržanje njezinih prava i njezina imetka; za tim da se uzdrži konfesionalna škola, i da se protegne nadzor crkveni na cielokupnu obuku i uzgoj katoličke mladeži.

Njemačka. U sjednici carevinskoga sabora od 16. o. m. bio se je ljuto porečkao Bismark sa svojimi prijatelji liberalci Laskerom i Dunckerom. Zastupnik Windhorst (Meppen) od centra predloži, da se još u ovom zasjedanju razpravi štamparski zakon, koj će bit samo za najpreču nuždu. Za taj se predlog zauzmu i liberalci, a to razdraži kneza Bismarka, jer biaše takodjer napereno proti zakonskomu predlogu o štampi, što ga je saveznomu vieću jur predala pruska vlada, da onda kano vladin predlog dodje pred carevinski sabor. Povrh toga reče Lasker, da moraju već nešta učiniti za prava puka. To pak biaše ko iskra u prah. Bismark planu i zagrmi: da se tu deklamatorno iztiču prava puka, dà to su, reče, reminiscencije od prošlih vremena, koje ja smijem zvati deklamacijom. Ja sam dosta dugo živio u vremenih, kad se je svatko, koj je htio što steći za sebe, za svoj položaj, za svoje političke interese, gradio zastupnikom pučkih prava. K puku spadamo mi svi, k puku spadam isto tako ja kô što Vi, i ja imam svoje pučko pravo, i ja se mogu zvati zastupnikom puka, k puku spada i Nj. Veličanstvo kralj, ovo govorkanje o pravu puka, nisu no stari tradicionalni običaji i tendencije takovih, koji se zovu liberalnimi, ali ni to uviek nisu, pa ja si to zabra-

Digitized by Google

njujem, da se ime puka monopolisira i da ja tu budem izključen. — Taj govor dakako da je liberalce strašno iznenadio i u velik nemir stavio. Medjutim bilo bi prerano nadati se. da će se prijateljstvo medju njimi i Bismarkom tako brzo razvrći. Trebaju oni jedan drugoga. Bismark se je zaratio s katoličkom crkvom i s vlastitom konservativnom strankom, nemože ni on sa cielim svietom u jedanput rata voditi. Liberalci se pako boje onoga, što oni zovu reakcijom. Sbilja su se liberalci požurili odmah u sljedećoj sjednici onaj Windhorstov predlog, iz kojega se je bila razvila sva ona žestoka prepirka, tako metnuti na dnevni red, da nije ni došao više na razpravu u ovom zasjedanju. To kažu Niemci: Zum Kreuz kriechen — jadno se pokajati!

Rim. Dočim su u današnje vrieme pustili židovi slobodan tek biesu svojemu proti katoličkoj crkvi, a na pose proti njezinoj vidljivoj glavi Piju IX. — jer je sada njihovo vrieme — nevraća im sveti otac mržnjom nego ih sažaljuje. 20. pr. mj. dodjoše k njemu dva svećenika, dva rodjena brata, koji su s židovstva prešli u katoličku crkvu. Opaziv ih sveti otac, vikne im na susret: „o, djeco moja, dodjite, da se razgovaramo o izraelitih. . . Vaš me posjet vrlo raduje, jer u ovo zadnje upravo židovi zadaju mi puno žalosti i boli. Oni uredjuju sve zle novine u Rimu proti meni i proti crkvi.“ "Dà, sveti otče, odgovoriše braća, mnogi židovi podjoše za revolucijom, te su taj čas slični svetomu Pavlu, koj je biesan proti kršćanom žurio se putem u Damask, da progoni crkvu.“ „Oni padoše s konjâ“, doda sveti otac s energijom. Zatim nastavi blago: „molimo se za siromašne židove, da budu i oni dielnici slavja svete crkve“ te opetovaše tronutim glasom molitvu, koju moli crkva na veliki petak: „oremus et pro perfidis Judaeis, ut Deus et dominus noster auferat velamen de cordibus eorum ut et ipsi agnoscant Jesum Christum Dominum nostrum. Amen.“

— Svoga španjolskoga priestola lišena kraljica Isabella II. boravila je neko vrieme u Rimu te je 23. p. m. podielio sveti otac njezinim trim kćerima sveti sakramenat potvrde. Poslje toga služio je papa svetu misu, pod kojom je pričestio potvrdjenice, njihovu visoku majku i sve prisutne gospoje i gospodu. Za uspomenu na taj svečani dan poklonio je sveti otac potvrdjenicam liepe darove.

Madrid. Novo izabrani kortesi izvikaše federalnu republiku i izabraše nekakov pomirbeni ministerij. Nitko neznadijaše, koliko će dana taj novi ministerij živjeti; on je ipak u svoj program uzeo: oddružiti crkvu od države, i crkvu reorganisirati!

Ruska. Jednako nastoji vlada ruska narinuti svoje pravoslavje ne unitom samo nego i katolikom latinskoga obreda. Osobito se zlo godi katolikom na Litvi, gdje upravlja crkvu od pape kletvom udareni odmetnik Žýlinski. Škole su već posve ruske, a i vjera se uči ruski. U crkvah se takodjer ovdje ondje počinaju mjesto poljskih odzivati ruske pjesme. Kano gljive poslje kiše niču naselbine pravoslavne gdje su prije bile katoličke. Prijavi-li se na primjer pet ili deset ljudi, da žele postati pravoslavni, odmah dobe crkvu i popa: početak je učinjen, a gubernator se brine, da se na njem marljivo gradi dalje. No ne samo katolike nego i luterane u pomorskih pokrajinah nastoji vlada privesti u crkvu jedino pravu. Ondje od godine 1870. svake godine preko hiljada ljudi predje na pravoslavje. Ali dočim se nastoji dobiti pravoslavju što više privržnika, razpadava se ono samo u sebi. Sekte i nehajstvo širi se sve više i medju prosti puk. U guberniji moskovskoj ima u svakom većem mjestu pet do šest vjerskih občina. Najčešće su novokršteni, koji zabacuju ne samo krst nego i ženitbu, te dopuščaju onim, koji se nemogu uzdržati, na neko vrieme konkubinat. U guberniji mohilevskoj razširena je sekta tako zvanih „samopalâ“, koji pale mrtva tjelesa te se i sami bacaju u vatru, osobito žene za muži, da nebudu dugo razlučeni. Nego čudnovato je, kako velika množina Rusa prelazi na izlam. General Križanovsky kano gubernator pokrajine orenburske tužio se je na propagandu muhamedansku, u cieloj guberniji bilo je pravoslavnih 1.200,000 a muhamedanaca 1,800.000. Pravoslavni mučeni i zanemareni od svojih nevaljanih popova, rado prelaze na izlam. Isto biva i u guberniji kazanskoj, gdje proti volji gubernatora ciele naselbine prihvaćaju izlam. Da nedrže puške pravoslavja uz takove pojave, brzo se razpade.

Književno. Veleč. gosp. Ivanu Bošnjaku, duhovniku u zagrebačkom sjemeništu stigao je II. svezak knjige dra. Nikole Nillesa: „De rationibus festorum ss. cordis Jesu et purissimi cordis Mariae“, te ga je prošle nedelje erga intentiones poslao svoj onoj gospodi, koja su jur primila prvi svezak. Taj II. svezak sadržaje „officia pietatis“ prama srcu Isusovu i Marijinu; gospodin je pisac pčelinjom upravo marljivošću sakupio što je sladjih i nježnijih molitvica i pjesmica našao kod svetih otaca i crkvenih pisaca. — Zajedno javljamo, da se može kod g. Bošnjaka dobiti erga 2. int. drugo djelo istoga pisca najme: De rationibus festorum utriusque ecclesiae occidentalis atque orientalis, u kom se zanimivo tumači početak i značenje prenosnih blagdana u zapadnoj i iztočnoj crkvi. Kako su u nas obie crkve u blizu doticaju, mislimo, da će to djelo mnogoga zanimati.

— „Sbor“ duhovne mladeži senjsko-modruške daje pod tisak „Dubravku“, prevod liepe Baubergerove pripoviesti, namienjene koli mladjim, toli zrelijim godinam. Javljajuć to prijateljem hrvatskoga naroda, poziva ih najuljudnije na što jaču predbrojku. „Dubravki“ je ciena prosto vezanoj 33, zlatorezu 47 nov.; a izaći će koncem Rujna o. g. Pisma od 1. Srpnja prima na poštu Klanjec Josip Broz, bogoslovac kano predsjednik „Sbora.“

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 28.] U Četvrtak, 10. Srpnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Biskup Dupanloup o školah u Njemačkoj.

(J. R.)

(Konac.)

VI.

„Mi smo se već naučili, veli Dupanloup, nemotriti stvari, kakove su u istinu, niti ih negledati na oči zdrava, kršćanskoga razuma. Već je tomu dugo, što se neki ljudi u tom velikom pitanju pučkoga uzgoja utrudjuju sofističkimi deklamacijami, te će se mnogi štioc začuditi, kad sazna, koja je temeljna ideja školskih zakona u Njemačkoj.“ Istinite rieči! Tih sofističkih deklamacija o pučkom uzgoju pune su već i prepune i naše uši. Žalimo samo, što se uvjek nadje ljudi, koji neumiju razlikovati sofizme od dokaza, pa tako sliede one, kojim sva umjetnost stoji u tom, da sakriju nepovoljnu si istinu maglom praznih rieči.

„Pak ipak, nastavlja biskup, ta temeljna ideja njemačkih školskih zakona nije nova, neprokušana ideja, nego je ona prva ideja glede uzgoja. To je ideja, koja se osniva na tradiciji velikih umova. U nijedno se drugo vrieme nebi ljudi bili usudili tvrditi, da se mogu djeca uzgojiti bez religije; nikada se nebi ljudi bili usudili nudjati svietu teorije, koje su može biti isto tako bezumne kako su bezbožne. Jer kakov ćemo imati sustav za pučki uzgoj, religiozni ili od religije odieljeni, takov ćemo imati i narod, religiozni ili bezvjerski: to je istina. U toj se točki slažu najglasovitiji državnici svih zemalja. Vidjeli smo, kako su sudili u Njemačkoj od vremena Fridrika II. do Raumera.

Priedjemo-li od Pruske na Englezku, tu ćemo se osvjedočiti, kojom su odlučnošću prvi državnici odbili one lude teorije, kada je godine 1833. i 1839. pitanje pučkoga uzgoja bio jedan glavnih predmeta, koji su se razpravljali u parlamentu. „U ime pravâ sviesti, zahtieva Robert Peel *), da bude religija obćenit temelj svakoga uzgoja, i da nauk, koj se uči u školi, bude dogmatičan.“ **) Dapače on ide još dalje te tvrdi, „da sistem dieljenja crkve od škole povriedjuje prava savjesti, i da se crkva mora radje posve odieliti od države, nego da uz tu osnovu pristane, i da radje prime uzgoj puka sama u svoje ruke bez pomoći vlade.“ Lord Stanley, poslje lord Derby, reče; „da se javni uzgoj ima smatrati kano nerazdjeliv od religije, a protivni sistem da želi u život uvesti ludu i pogibeljnu ideju.“ „Svaki sistem, koj smatra religiozni uzgoj pobočnom stvarju, jest poguban sistem“, reče od svoje strane Gladstone. „Ja volim umrieti, rieči su sir Stafforda Northcote, nego da djecu svoju predam na volju takovim — bezvjernim — učiteljem.“ Isti je lord Russel želio, da u zavodih za uzgoj učitelja, koje je on predložio, religija daje pravac svemu sistemu uzgoja.

I Francezi su se tako izjavili preko muževa, koji se puno ciene. Tako je na početku toga stoljeća Portalis, priobćujuć zakonodavnomu tielu rezultate svojih iztraživanja o javnoj obuci u Francezkoj za vrieme revolucije, svoje izvješće

*) Taj veliki englezki državnik (umro 1850. godine) izposlovao je i za nesrećne Irce pravednije i čovječnije zakone. Kralj Vilim pozva ga 1834. na čelo vlade.

**) Dittes i njegovi vjerni učenici i učenice puno su mudriji te izključuju iz škole dogmatiku, što ona nije posve prosta bludnjâ, a još više, što sadržaje istinâ, čovječjemu a osobito djetečjemu umu nedosižnih. U svojoj mudrosti iznašli su oni drugi način predavanja vjere u početnih školah: izvedi ih, vele, u liepu prirodu, pa ih tu nauči poznavati stvoritelja, ljepotu njegovu i dobrotu. I dočim predlažu tako naučati vjeru, ljute se, kad im čovjek veli, da su proti religiji. No neka kažu, kakova je ono religija, koju oni žele učiti u pučkoj školi: kršćanska, turska, židovska? Ono je religija njihove fantazije, koja nigdje neobstoji.

Digitized by Google

završio ovom svečanom izjavom: „Vrieme je, da zamuknu teorije, a govori izkustvo. Neima nauka bez uzgoja, bez morâla, bez religije. Učitelji su u vjetar učili. Naukom se za deset godina nije ništa postignulo, religija mora biti uzgoju temelj.“ „To su govori, veli Dupanloup, krjepki i plemeniti, kakove sam ja za cieloga života slušao u Francezkoj i Evropi, kada se je o tom pitanju razpravljalo; tako je to pitanje važno za budućnost Francezke i Evrope. Istom kada je ateizam i materijalizam podignuo glavu, usudilo se je drugče govoriti, te se je izmislilo to nenaravno lučenje religije od uzgoja. U toj je točki govorio Cousin kano što Saint Marc Girardin; Guizot kano što Thiers.“

„Bez religije, veli Cousin, bojim se, da će škole učiniti više zla nego dobra, može biti će one postati leglo barbarstva novije vrsti.“ *) Pošto je Cousin proučio škole po Evropi, napose u Njemačkoj i Pruskoj, podao je ministru javne nastave u Francezkoj, Montalivetu, izvješće o svojem iztraživanju te na kraju zahtieva naročito, da se u zavodih za uzgoj učitelja postavi religija na prvo mjesto. To je autentičko i na vlastitom izkustvu temeljeno izvješće tako važno te nesmijemo propustiti, da iz njega koje crte neizvadimo. Pošto je rekao, da se mora u uzgajalištih za učitelje religija postaviti na prvo mjesto, nastavlja: „nauk vjere nesmije biti obćenit nego specijalan te podieljen na pojedine godine cieloga tečaja tako, te će mladi učitelji na kraju cieloga tečaja jasno i precizno poznavati kršćanstvo, njegovu poviest, njegove dogme i prije svega njegov morâl. I ja naglasujem, gospodine ministre, ovu točku na osobit način, jer o njoj mnogo visi. Tko će znati, kakova mora biti prava škola za uzgoj učitelja, mora znati kakova mora biti pučka škola, na primjer škola kojega siromašnoga sela. Pučke škole svakoga naroda moraju disati religioznim duhom toga naroda. Je-li sada vjera naroda francezkoga kršćanstvo ili ne? Tko želi kršćanstvo uništiti, onaj samo može ga iz škole goniti. Tko pako ide za drugim ciljem, mora zahtievati, da se djeca uče prije svega poznavati onu vjeru, koja je djedove njihove civilizirala. . . Po mojem je sudu religija najbolji, može biti jedini temelj pučkoga uzgoja. Ja poznajem Evropu ponešto, nigdje nisam našao dobrih škola, gdje nije bilo kršćanske ljubavi, a najbolje su škole ondje, gdje je uzgoj posve religiozan.“ Dovršujuć veli: „Što ja više na sve to mislim, što više promatram škole, što se više razgovaram s predstojnici učiteljskih sjemeništa te s savjetnici ministerija, to se više osvjedočavam, da se moramo na svaki način sporazumjeti s svećenstvom i da moramo u naših učiteljskih sjemeništih uvesti nauk vjere temeljit i savjestan. Ja znam, da ovi moji savjeti mnogim neće biti po volji i da će me u Parizu proglasiti pobožnjakom. No nesmije se zaboraviti, da vam to pišem iz Berlina a ne iz Rima.“

Saint-Marc Girardin reče: „Ja vidim mladež, gdje traži usried neurednosti našega vieka nešto, uz što bi se priliepila, što bi prigrlila; vidim gdje traži vjeru svojih otaca, nebi-li joj dala života nešto i blaženosti. Jest, vjera će ih oživiti, ona će im dati srcu blaženost, to je moja najvruća želja. I ako ima nade, koja me podiže; ako ima stvari, koja me kriepi usried rieči zdvojnosti, koje slušam neriedko u životu svojem: to je čvrsta nada, da vjera nemože dugo manjkati družtvu čovječjemu. Ili ćete propasti, zapamtite to dobro moja gospodo, ili će vjera još jedanput vaše družtvo posjetiti“ To su sigurno velike rieči! Pak ipak ima danas ljudi, koji govore: protjerajmo vjeru iz naših škola, te si uzgojmo francezku mladost bez vjere. „Religija, religija! Ona je život družtva čovječjega na svih mjestih, u prkos mnogim danom groznih dogodjaja i sramotne propasti. Vjera može častohlepje ljudsko i ukrotiti i podbosti. Vjera nas može u nevoljah naših držati i blažiti, isto tako u tjelesnih kano što i u duševnih nevoljah. Što dalje i življe zahvati socijalni pokret, to će manje moći sama politika učvrstiti razklimane temeljnice čovječjega družtva. Jer za to se hoće više sile, nego su sile toga svieta, za to se hoće izgleda, koji sižu i preko groba. Za to treba boga i vječnosti.“ Te je rieči izrekao Guizot; i to je uzrok, zašto je hotio, da u školah vlada „upliv religije i reda, vjere i zakona, jer te su stvari čast i sigurnost naroda.“ Tim je riečim on dodao izreku puno istinitu i puno važnu: „pučki je uzgoj sila dobra ili opasna, kako se već ravna dobro ili zlo.“

U glasovitoj nekoj sjednici parlamenta govorio je Thiers znamenite rieči: „Da imam u ruci svojoj sreću vjere, otvorio bih ju mojemu narodu. Jer ja sa svoje strane ljubim stoput više narod religiozan nego narod bez vjere.

*) Dupanloup mogao se je o toj tužnoj istini osvjedočiti za strahovlade komunista. Nego i inače dolaze sa svih strana česte tužbe, donose ih školski listovi, kako liberalne škole moralno sve to više propadaju: ovdje se učenik učitelju javno opire, ondje se dogovoriše, da će si učitelja izbiti, a iz Amerike se je javio slučaj, da su učenici učitelja — ubili. In quo quis peccavit in eo et punietur.

Digitized by Google

Narod, koj ima vjere, pun je oduševljenja, kada se radi za duševne interese, pun je heroizma, kada valja u boj za veličinu svoju.“

To su dakle misli državnika evropejskih, to je praksa svih naroda o toj točki, završuje Dupanloup. Nego danas se preziru ta svjedočanstva, prezire se ta praksa, te se nečuvenom drzovitošću kani zabaciti, što je dokazalo izkustvo stolieća. Danas se radi protivno onomu, što se je uvjek radilo i pazilo; govori se o tom, da se uzgajaju djeca, a da im se nikad nespomene ime božje! Kano da imaju djeca dvie duše i kano da se uzgoj može dieliti: žele ga odieliti od vjere i svakoga vjerskoga čina. Istom nedavno vidjeli smo taj sistem u životu. Vidjeli smo, kako su muževi, koje je samovolja revolucije učinila načelnici Pariza, gonili iz škola duhovne učitelje i učiteljice; kako su pred očima učenika lomili sliku propetoga spasitelja; kako su pred očima mladih djevojaka skvrnuli sliku blažene djevice. Ali mi smo još više vidjeli. Vidjeli smo, kako se je u nekih školah zabranila molitva, a mjesto nje su se uvele patriotične pjesme. Primjer tomu vidjeli smo ovih dana u Verselju pred šestim ratnim sudištem. Stojala je pred njim učiteljica, koja se je ponosila tim, što je sudjelovala kod požara u Parizu. Kako se vidi iz izvješća, koje se je pred sudištem čitalo, bila je ona predstojnica neke djevojačke škole. Tu je s katedre naviestila učenicam svojim načela „slobodne misli“ (libre pensée). Ona je dala pisati pjesme, koje je sama sastavila, te su ih učenice morale pjevati. Te su pjesme, porad slobodna duha, često zaudarale krvlju. Evo kamo se dolazi, ako se iz škole odpravi vjera; kamo se dolazi, ako se službeniku crkve uzme pravo bditi nad učiteljem, da si ne samo nedopusti nikad ništa, što bi moglo uvrieditи religioznu ćut djeteta, nego da i sve predavanje svoje začinja istinami vjerskimi. — To je tečaj misli Dupanloupovih o pučkih školah u Njemačkoj.

Knjižica, iz koje povadismo ove crte, ima na kraju dodano još pismo, koje je pisao orleanski biskup Gambetti. Bješe najme Gambetta držao govor u Saint Quientinu, naperen proti crkvi, na pose proti kršćanskomu uzgoju. Budući da je to pismo, kano odgovor na Gambettin govor, vrlo liepo te radi o predmetu, s kojim se upravo zanimamo, s toga ćemo neka mjesta iz njega ovamo postaviti. Bješe Gambetta tvrdio, da je cilj njegova nastojanja demokratička republika, a do toga se nemože doći, dok se nepreustroji uzgoj puka. „Vi želite, odgovara mu Dupanloup, demokratičku budućnost sazidati na reformi školâ, te mislite, da ste jedino vi i prijatelji vaši sposobni, uzgajati mladost. Vi želite uzgojiti pravedne, slobodne, krjepke muževe. A kako ćete to postignuti? Narodnim uzgojem, ustrojenim na moderni u istinu demokratički način. Crkva i vlada nisu, velite, za uzgoj učinile ništa, njim je svatko, tko umije čitati, mrzak i neprijatelj. Dopustite, da vam odgovorim, da vam puno više koristi neznanje nego da ga pobijate. Jer tko hoće da mu u istom govoru vjeruju slušatelji isto toliku uvrjedu koliku ludost, taj ih mora držati vrlo slaboumnimi. Vlade su za 60 godina stvorile 60,000 škola; a što se crkve tiče, ona stoji na dva stupa: na evangjelju i na zapovjedi: „idjte, naučajte.“ Onu obće poznatu izreku: „neznanje je vrelo svega zla“ izrekao je prvi papa Benedikt XIV., ima tomu preko sto godina prije, nego ste se vi rodio. Vi želite, gospodine Gambetta, preko škola preobraziti generacije po vašoj slici, kako se novac kuje. Ali ljudi, koji stvar razumiju, znaju, da je takovo nastojanje ludo, a i izkustvo to potvrdjuje. Nauk sam po sebi, bio početni ili viši, nedaje ćudorednosti, a i oni ljudi koje laskaju učiteljem, očekuju više od njihova upliva na izbornike nego od njihova djelovanja u školi. Znate, što u obće djeluje na obitelji i družtvo? To vam je moralni ili nemoralni, religiozni ili bezvjerski uzgoj. U čem leži taj vaš moderni, demokratički nauk? Može biti u modernoj geometriji? ili u demokratičkoj gramatici? ili u neizdanoj još geografiji? Sve vaše važne rieči prazni su i mračni oblaci.

Vi velite, da imaju dieliti nauk samo laici. Nije mučna stvar napadati odsutne svećenike i redovnike, koji se nemogu braniti. To nije, istina, jako čedno, ali se tim stiče velika popularnost kod vaše stranke. Psujte dakle i dalje junački. S vremenom će se crkva i od države odieliti. Niti to još nije dosti: odieliti će se crkva od škole, a škola od svake religije. Vi velite da ste liberalan. Nego ako vi cieli razred gradjana i žena izključujete od obćenitoga prava dieliti nauk samo s toga razloga, što oni drugče vjeruju nego vi: onda prestanite, molim vas, govoriti, da ste liberalan a crkva da nije tolerantna. Ili bolje, budite logičan, te odielite državu od škole. Jer država, to jest budget, jest novac svih nas. Ako niste tiran, to nemožete siliti naše obitelji, da šalju djecu u državne škole. Ali ostavite se liepo zvučećih fraza, te govorite jasno. Crkva, to smo mi; država, to ste vi. Od nas i našega nauka novac uzeti, a vam i za vaš nauk novac dati, to znači crkvu odieliti od države. Nego da čujemo vaš program. On glasi:

*

Digitized by Google

„čovjeku se mora mjesto nepodpune znanosti priobćiti sva istina, te mu nesakrivati ničesa, što može čovječji um primiti.“ Dakle de omni re scibili! Čudnovato! Vi ćete sigurno imati takodjer moć stvarati umove, koji će biti za takovu enciklopediju sposobni! Kakove vi to znate stvarati dive!

A razlog, zašto se nesmije dati svećenikom i redovnikom pravo, koje imaju svi Francezi, najme naučati djecu? Evo ga: „ako se obratite na djelatnost ljudi, koje su takovi učitelji — svećenici i redovnici — uzgojili, ako pokušate u njih potaknuti ideje požrtvovanja za domovinu, naći ćete porod slab i razmažen.“ Vi to podkrjepljujete i dokazom, što mi najme učimo providnost, „a učitelji, koji vjeruju u providnost, podrezuju u učenicih svojih živce svakoj radinosti.“ No vi, koj nevjerujete u providnost, znate-li vi može biti koju drugu vjeru, koja nas bolje uči život podnositi, smrti prkositi? Vi ste u zadnjem ratu zapovjedio mnogim ljudem srnuti u smrt, biste-li se bio usudio našim vojnikom, kad su pošli da poginu, reći, neka se narugaju bogu? A hoćete-li može biti reći, da su radi vjere u providnost bili kukavice papinski zuavi i bretonski franktireri? *) Nego, moj gospodine, vi biste morao pravo zaključivati. Nevjeruju samo svećenici u providnost, nego svatko, tko izpovieda kršćansku vjeru. Ako se dakle mora iz škola izagnati vjera u providnost, to se moraju izagnati ne samo svećenici nego i svi kršćani. Priznajte, moj gospodine, da se riedko lahkoumnije miešaju klevete i ludosti, nego ste to vi ovdje učinio... Pitajte župnike naših sela, oni će će vam reći: da ima u svakoj obćini šaka brbljavaca i rovara, koji gone iz škola redovnike; koji otimaju župnikom njihove slabe dohodke, bez kojih nemogu živjeti; koji brane učiteljem voditi djecu u crkvu; koji se uztežu na pola već propale crkve popravljati; koji preporučuju ženitbe i pogrebe solidera; koji neznaju ničim drugim služiti republici nego mržnjom proti svećenstvu i dubokom, ludom bezbožnošću. Ti brbljavci i rovari, to su, moj gospodine, vaši prijatelji. Njihovom ste vi pomoćju mislio uvesti pravi moderni uzgoj, gdje se ne samo nebi smjelo govoriti o bogu i providnosti, da iz škola izadju valjani gradjani, nego bi se morale u djeci pobijati ideje providnosti: francezkoj bi se mladosti imao dati uzgoj bez vjere, moral bez boga. Zar ne, s takovim ste nas htio uzgojem usrećiti? S uzgojem, koj mjesto da uzgaja djecu, stvara neljude; učeno barbarstvo, oboruženo svimi sredstvi nevaljanstva; barbarstvo ćudi i srca, riečju: ono što smo vidjeli, dok je vladala komuna: mladiće i djevojke, koje su Pariz zapalile i nasilja činile. I poslje tako groznih prizora, poslje takova izkustva usudio ste se vi držati takov govor. I vaši su vam slušatelji pleskali! Meni je to znak duboke razvraćenosti, iz koje još nismo izišli. Ne, Francezka nije još na kraju svoje nesreće!“

Tako veliki orleanski biskup o novovjekih školah.

*) Njih je spomenuo Dupanloup za to, što su upravo oni poznati kano najhrabriji i najoduševljeniji vojnici.

Civilni pogrebi u Francezkoj.

Bezbožnost današnjega vremena hoće da religiju odstrani od svih najvažnijih momenata ljudskoga života. Uvodi se civilna ženitba, zakonom se zaštićuje bezkonfesionalnost i bezbožnost, djeci se oduzimlje sakramenat života, krst. Sada su napokon došli i na civilne pogrebe. Mnogi morda i neosjeti na prvi mah, kolik se tim udarac zadaje vjeri. Poznato je, kako se i bezbožnu čovjeku nameću svakojake misli o Bogu, sudu, i vječnosti, kad opazi da stoji na rubu groba. Nije čudo, kad se narav ljudska toliko otimlje smrti, i čovječji duh uzprkos današnjemu rationalismu s grozom pomišlja na to, da bi se morao razplinuti u ništa. Ali tko zna, je-li će se razplinuti u ništa?! Ta toga znanost naravoslovna, koliko mu drago exaktna, nemože dokazati. Morda ipak ima pravo vjera, koja uči da ima Bog, koj će svakomu suditi po njegovih djelih, te mu dosuditi ili vječnu radost ili vječnu biedu? Bolje se je osjegurati za svaki slučaj. Tako pomišlja mnogi čovjek, koj za života nije dao Bogu slave, nego pače proti njoj radio, kad je izaći iz ovoga svieta i života. Pa se mnogomu i smiluje svemilosrdni Bog, za volju dragocjene krvi našega spasitelja, koja je tekla za griehe svega svieta, i na molbu neokaljane zaručnice njegove, svete katoličke i apostolske crkve. To znaju bezbožci, pa s toga upravo obsiedaju odar nesretnika, da mu razbiju svaku spasonosnu misao o vječnosti, da od njega odbiju svak pobožan upliv budi svećenika, ili koga drugoga. Ako igdje to se najpače tu pokazuju pravimi poslanici onoga, za kojega reče sv. Petar (1. Petr. 5, 8.): da kano ričući lav obilazi, tražeć koga da proždere. Tko bi mislio, istu vjernu ženu, istu dragu djecu odbijaju ti krvoloci, što najvećma mogu, od umirućega. Za što? Boje se, da nebi nesretnik u onaj par, kad se mora dieliti s onimi, koji mu biahu najdraži, uhvatio i izjavio nadu, da će se u drugom sretnijem životu opet naći, da nebi o groza! napokon povjerovao u vječni bolji život, a s tim povjerovao u Boga, u njegovu pravdu i milost — pa kršćanski umro!

Čovjek umre. Uspjelo je morda bezbožnikom njihovo djavolsko djelo. Pogubili su jednu dušu, ali im još nije dosta: oni hoće da nad mrtvim truplom nesretnika slave svoje slavlje i s njim još koju dušu pogube. Oni prirede pogreb, što veći što sjajniji. Razumieva se bez

Digitized by Google

Isusova svećenika, ili kako oni kažu, popa; ali za to mora na noge sve, što je u gradu odličnije i na koje oni imaju ikakov upliv. Na grobu se drže govori, kojimi hoće da se praznom hvalom narugaju onomu, komu su morda baš oni sami oteli pravu nebesku slavu. To je civilni pogreb. Ovu sablazan treba da za vremena poznamo, duh bo, iz kojega se je rodila, i oko nas kuži.

U Lyonu, gradu za Parizom najvećem u Francezkoj zavladala je ta sablazan. Brinulo se za to i sve moguće radilo družtvo slobodnih misalaca. Ukinuti nije bilo moći kugu, al zamedjiti ju i otet joj najpogubniji žalac. Za to imaše srca prefekt, i odredi, da civilni pogrebi moraju biti obavljeni do 7 sati u jutro (u ljetu), i takovi sprovodi da imaju ići na grob najkraćim putem. Lasno je razumjeti domašaj toj naredbi, kad se zna, da su dosada onakovi sprovodi išli u onakove ure, i onimi ulicami grada, gdje je najviše puka na noguh. To se dakako ljuto kosnu onih civilnih grobara, pa za to u narodnoj skupštini kroz svojega čovjeka interpeliraše vladu. Leroyer ljevičar biaše taj junak. 24. Lipnja dodje ta stvar u pretres u narodnoj skupštini. Leroyer tvrdjaše, da je ona naredba nezakonita, i da vriedja slobodu sviesti. Pokaza takodjer jedan katolički list, koj je govoreć o naredbi prefektovoj rekao: da je tako pravo, jer se i onako po policajnoj naredbi ima prije 7 sati ukloniti iz grada svaki smrad. *) Njemu odvrati minister unutarnjih posala: da je naredba izdana napose za Lyon, a ondje proti djelovanju slobodnih misalaca, pogubnu tako za religiju kako za državu. Ondje biahu pod globom od 150 franaka zabranili svećeniku, da sprovadja mrtvika, usuprot pako zapovjedili gradjanom pod globom, da dodju na civilni sprovod. Kako si pako dobavljahu mrtva trupla za sprovod? Mnogiput upravo silom proti volji rodbine, tako da je na zahtiev rodjaka mnogoput morala posredovati policija. Ovdje dobiše za sebe udovicu, ondje kukavnu siroticu, ondje opet muža od žene si razstavljena, da im za njihove svrhe izdadu mrtvo tielo kršćanina, koj dakako nije proti toj zlorabi i pogrdi prosvjedovati mogao. Djecu, što su umrla u javnoj bolnici sprovadjahu civilno, a i drugu koja su upravo prije toga primila bila sv. pričest. Kad je umro sin gradskoga zastupnika Barbecot-a, dječak od 11 godina, primivši mjesec dana prije prvu pričest, oni mu narediše civilni sprovod, komu je na čelu stupao gradski načelnik sa dva pristava i 8 gradskih zastupnika i 4000 ostaloga puka. Na grobu su se držali politički govori i novci kupili za političke uznike. — Pa ovakovi ljudi usudjuju se tužiti na povredu sviesti, koji tako silovito vriedjaju ne samo mnogu privatnu nego i javnu sviest!

Nije-li to upravo vražje djelo? Oteti tielo kršćanina, ili ga kako izmamiti od slabih rodjaka, pa onda sbijati što više puka na sprovod, i pratit ga velikom pompom po najglavnijih ulicah, samo da se u pučanstvu utrne i misao na vječnost! Kolika se tu pokazuje revnost, kako se neštedi truda, ni novaca! Bože moj! kad bi sinovi svjetlosti i na pola toliko radili, koliko ovi sinovi tmine, kako bi drugačije bilo lice zemlje. Francezka sadanja vlada i francezka narodna skupština, to joj valja priznati, uzprotivila se je onomu djelovanju bezbožničkom u Lyonu, odobrivši naredbu prefektovu sa 422 glasa proti 261.

Nego tom prilikom progovorio je ratni minister du Barrail nekoliko rieči, koje su vriedne da se napose spomenu. Umre nedavna u Parizu član narodne skupštine Brousses. Na sprovod mu dodje i jedna četa oklopnika, al kad se tielo od kuće krenu, okrenu oklopnici i odu zato, jer se tielo nije nosilo u crkvu na blagoslov, nego se imalo zakopati civilno. Toga radi bude u narodnoj skupštini interpeliran i ratni minister. On odgovori, da ono biaše po reglementu, pa onda nadoda: „Mi nećemo nikada dopustiti, da se naši vojnici uvlače onamo, gdje se iznosi na javu neprijateljstvo proti religiji, gdje svoju igru igra bezbožnost. Ako Vi četam bojničkim oduzmete vjeru na drugi život, onda više neimate prava od njih zahtievati da na kocku meću svoj zemaljski život.“ Ovako reče vojnik, general, minister ratni. Čast i poštenje takovim muževom.

Narodna skupština francezka i sadašnja francezka vlada nemili se bezbožcem ni protivnikom katoličke crkve; za to neima rugla, kojega nebi na nju izrigali. Ali za to treba da tim više ima za nju sučuvstva svak dobar kršćanin, te joj želi i u Boga moli svak čestit uspjeh. Kolika bi sreća bila ne samo za Francezku, nego i za sve čovječanstvo, kad bi joj pošlo za rukom raztepsti ono vražje gniezdo urotnika proti svemu, što je čovjeku drago i sveto. Nego da se vratimo na svoj predmet: proti pokušajem civilna pogreba treba da kršćani drže u časti pogreb crkveni. Crkva kano dobra majka neostavlja svojega čeda ni poslie smrti, nego mu tielo uz svietiljke, uz molitve i pjesme meće u krilo zemlje, da ondje u miru čeka slavni dan uzkrsnuća. Dosada se drži u našem narodu za sramotu, kad tko bude zakopan bez svećenika, tako da je bilo slučaja, gdje su inovjerci tražili od katoličkoga svećenika, da im zakopa njihova mrtvika, i kad svećenik nesmjede, da su ga tja tužili. Takov duh valja uzdržati i tim pomnivije, čim se javlja težnja nekojih i kod nas, da sve profaniraju. Nemojmo naročito na crkvenom sprovodu zaboraviti da je crkveni, jer se žalibože mnogi tako vladaju, kan da nije ništa drugo nego civilna počast mrtviku!

*) Pravo reče taj katolički list, jer onim civilnim grobarom nije i onako mrtvo ljudsko truplo više vriedno, nego-li majmunsko ili pasje, dočim je nam sjeme, iz kojega će Bog u svoje vrieme izviti tielo slave.

Deak ob odnošaju izmedju crkve i države.

Podupirući predlog ministra Treforta, da se izabere odbor za pitanje ob odnošaju crkve i države, reče mudrac magjarskoga naroda o tom pitanju u sjednici ugarskoga sabora od 28. Lipnja sljedeće rieči:

Digitized by Google

Ja odobravam ne samo ono, što je ministar dosele učinio u toj stvari, već i ono, što nam je sada predložio, da se naime izabere odbor, koji će nastojati, da što bolje može, uredi odnošaj medju državom i crkvom, te koji će svoju osnovu predložiti saboru. Nije to laka zadaća. Odnošaj medju državom i crkvom spada po svoj Evropi medju najteža i najzamršenija pitanja. U najnovije vrieme ima tomu primjer u pruskoj državi. Pruska država, gdje je razmjerno mnogo manje katolika nego-li u nas, hoće, da energično postupa. A čim je započela? Ponajprije stvara zakone — netom je dovršila razpravu o tih zakonih — pa će kašnje ići putem, što ga oni opredieljuju.

Meni je štovana kućo, nešto i otežko govorit o tih stvarih, i to s toga, jer se moji nazori ob odnošaju medju državom i crkvom luče od nazora mnogih drugih. Mislim, da glede tih pitanja postoje u obrazovanom svietu dva posve različita sustava: sustav američki i evropejski. Zakonarstvo sjevero-amerikanskih država pošlo je sa načela, da se država neima mješati u crkvene stvari. Uz neznatne modifikacije držala je i razne sljedbe prama državi udružbami, pa kao što proti ostalim udružbam, udarila je država i na sljedbe, ako bi njihove nauke il njihova djela zaprietila državi. U svem drugom pustila jim je posve slobodne ruke.

Ondje bilo je to lahko. Oni muževi, koji su ostavili domovinu svojih djedova jedino sbog vjerskih progona, ćutili su i znali, kako radja štetnimi posljedicami, mješa-li se država u religiozne stvari.

Evropejski sustav razlikuje se znatno od amerikanskoga. U Evropi razširilo je kršćanstvo civilizaciju. Narodi, koji nisu prionuli uz kršćanstvo, il propadoše il zaostaše daleko u kulturi. Jer je kršćanska vjera udarila temelj civilizaciji, to su joj bili na čelu muževi crkve, u kojih se u ono doba sticalo znanje i obrazovanost; što s njihova znanja što pako s moći religije bijaše jim velik i snažan upliv na vladare država, na kraljeve i druge važnije muževe.

S toga oni i spojiše interese kršćanstva ili vjere sa svimi državnimi institucijami, te jim se i korenje sraste sa svimi institucijami države. Kao dokaz tomu dovoljno je spomenuti, da je sve do najnovijega doba imala svaka država svoju državnu religiju, il bar takvu, koju je više nego-li ostale gojila, čuvala i branila. U Francezkoj, Italiji i Austriji uživala je katolička, u Pruskoj evangelska, u Englezkoj protestantska, osobito pako episkopalna, u Rusiji pravoslavna crkva raznih pogodnosti. U naše doba to doduše prestaje, al još na mnogih mjestih nije prestalo, jer nije moguće uništit taj sustav u jedan dan, jer mu se korienje tako sraslo s državnimi institucijami, da ga nije moguće bez silnih konvulzija izčupati. Pa sve kad bismo to i htjeli učiniti, to bi mu korenje s nova tjeralo i to bujnije nego-li ikada prije.

Ja mislim — govorim po svom vlastitom nazoru, — da je od ta dva sustava bolji, razboritiji i shodniji sustav amerikanski, komu je temeljno načelo, da se država nemješa u vjerske stvari, il jedino onda, kad to traži obstanak države. Pa ako i nemogu da tu svoju svrhu na jedanput polučim, to je ipak nikad neću smetnuti s vida, podupirat ću svaki korak, koji nas tomu cilju primiče a protivit se svakomu koji nas od njeg odmiče.

Dozvolite mi, da navedem i nekoliko praktičnih primjera. U Ugarskoj n. p. ima glede višega svećenstva dvijuh sljedba jus comitiorum, prama komu su prelati katoličke i pravoslavne crkve već po svom položaju članovi gornje kuće. Glede ostalih konfesija neima se stvar tako. Želimo-li za sve religije pravnu jednakost, želimo-li da radimo po pravilih zdrava razuma, to nemože da i nadalje uztraje ta anomalija, ta razlika. Tomu dalo bi se na dva načina pomoći: il da se podieli taj privilegij i ostalim konfesijam, ili da se svim oduzme. Da podjemo prvim putem, dodali bismo jednoj absurdnosti još i drugu, pa u koliko poznajem svoje sugradjane, zahvalili bi se i protestanti i židovi na takvu privilegiju. Narav stvari zahtieva dakle, da se taj privilegij nepodieli nijednoj konfesiji. Gdje i kada da se to uredi? Neću da obširno govorim o tom, jeli pravo nije-li radit ovako il onako; što medjutim traži opreznost i zdrav razum?

Ja nebih držao shodnim, da nam se sutra donese zakonska osnova pa da nam se rekne: u gornjoj kući neima mjesta ni katoličkomu ni pravoslavnomu biskupu! Ti bi ljudi mislili, da jim navješćujemo rat, da jih progonimo; a neima pogibeljnijega čovjeka do mučenika. Čeka nas organizacija gornje kuće. Ondje bit će nam prilika reći, da nitko nemože kao zakonodavac sudjelovat kod zakonodavstva — jur usljed svoga položaja; niti biskup, niti veliki župan niti ostali, već da su ovi vlastni, imaju-li pravo izbora il imenovanja, izabrat il imenovat biskupa, superintendenta il rabbinera. A taj neće sesti u gornju kuću kao biskup il superintendent il rabbiner, već kao izabrani il imenovani pair zemlje.

Još jednu da spomenem. Čeka nas pitanje g r a d j a n s k e ž e n i t b e, a mislim, da će već naskoro sabor bit dužan, da se o njem izjavi.

Gradjanska ženitba nije po mojih nazorih religiozno već posve gradjansko pitanje. Od dva puta kojimi se dosele išlo, jedan je fakultativna a drugi obligatorna gradjanska ženitba (Fakultativna gdje onaj, koji želi, smije sklopiti gradjansku ženitbu, a obligatorna, gdje to svatko, koji kani stupit u brak, mora učiniti. Ur.) Prva t. j. fakultativna gradj. ženitba, čini mi se, da se neosniva na logičnom temelju, te je i nedržim shodnom, a rekao bi, da i više vriedja svećenstvo nego-li obligatorna. Jer da prostije izreknem, zakon govoreći o fakultativnoj gradjanskoj ženitbi, značio bi kano da država veli svojim podanikom: Djeco, želite-li da se oženite, podjite svomu svećeniku, neka vas sveže; a neće-li on da to učini, dodjite k meni da vas ja svežem. Drugčije se ima ta stvar kod obligatorne gradjanske ženitbe. Ondje veli država: „Ženitba nije samo crkveni obred, već i gradjanski ugovor, i to prevažan, jer je temeljem legitimnosti, nasljedstva

Digitized by Google

i t. d.: tražim dakle kao država, da se taj gradjanski ugovor pred menom utanači, „crkveni dio ovršite pred svojim svećenikom.“ To nevriedja, to nije absurdno, to nije neshodno. Sve to može se postupice učiniti.

Još ću jedan primjer spomenuti; moguće te neću svakomu ugoditi, al nemogu drugčije; što velim, o tom sam uvjeren. Toliko se puti već govorilo o prodaji crkvenih dobara. U jednom kraju uzeše jih svećenstvu, pa mu ničim nenadomjestiše gubitak; drugdje jih uzeše, pa je država preuzela troškove crkve. Ja to držim korakom, koji nevodi k onomu što je u mojih očijuh glavnom svrhom, da se naime država samo onoliko koliko treba mješa u crkvene stvari. Mislim stoga da nevalja reći: crkvi uzimlju se dobra: već da valja razlikovat medju onim, što je prava vlastnost crkve i onim, što je vlastnošću države za njezine kulturne svrhe; pa je-li se to razlučilo, je-li država zadržala svoje, te to upotrebljuje za kulturne svrhe, to bih već stoga držao štetnim, da se oduzme drugi dio, jer bi tada država morala nositi troškove kultusa. To bi nas daleko odvelo od onoga što ja hoću.

Držim nadalje prevažnim pitanjem pitanje katoličke autonomije. Da se to pitanje što prije rieši, sililo se već kod ministarstva i kod nas. Što se toga tiče to mislim, da katolička autonomija tek negativno spada pred državni sabor. Mi nismo vlastni umješati se u autonomiju tako, da ustanovimo, kakva da bude; al smo vlastni reći, kakva nesmije da bude. Kad bi se n. pr. kojoj autonomiji prohtjelo, te si ona prisvajala pravo, kazniti svoje sljedbenike, to joj država nebi mogla priznati toga prava; takve autonomije nebi mogla država trpjeti.

Ima dakle mnogo toga, što treba da postupice pripravljamo razvijamo i bistrimo. Nam nadleži dakle, i to ne samo nam, nego i svoj Europi zadaća, da uslied promjenjenih odnošaja uredimo odnošaj izmedju crkve i države; na to moramo biti mi kao i drugi spremni. Ako to neučinimo danas, ako se neprenaglimo, dobivamo dvoje: prvo će ovo pitanje sazrijati, a drugo učimo se od primjera drugih zemalja, da-li ove dobro ili zlo rade.

Ja mislim dakle, da je ovaj odbor već s toga potreban, da sve one stvari koje u ovo pitanje zasiecaju concentrice promotri. izpita, pa onda stavi predloge. Tomu treba mnoge i dugotrajne radnje, ali tom dugotrajnosti neće ona biti gora, dapače zaufano se nadam mnogo bolja. Jedno ipak čini mi se od potrebe u tom pogledu primjetiti. Ja bih skoro želio, da se postavi kao uvjet, da se ovaj odbor sada nebira, već da se izbor odgodi na dojduću jesen. Ja želim da se odgodi najviše sbog toga, što nas je razmjerno zaista malo prisutnih. Reći će se možda, da bi odbor medjutim bar nešto počeo raditi, ali za cielo to bi bila samo teoretična nada, jer nevjerujem, da bi itko iza odgode sabora mogao skupiti odbora, a oni koji su sada prisutni, ako bi bili u taj odbor izabrani, sigurno nebi si zanj ni najmanje glavu razbijali. Daljnji razlog jest takodjer taj, da se izbor članova obaviti može nakon zreloga promišljanja. Prije svega potrebno je, da u ovaj odbor, premda se neće baviti političkimi nego vjerskimi pitanji, buduć ipak predmet po sebi političan, budu izabrani članovi svih političkih stranaka kuće, pa da u istom budu zastupane u pravednom razmjerju toli konfesije koli narodnosti. Nije pako lahko naprečac izabrati takove koji će ovo pitanje razumiti ili su voljni proučiti ga, već se taj izbor mora pretresti u konferencijah; pošto nije moguće za nekoliko dana, za kojih će još sabor saborovati, da se ovo pitanje rieši, mora se izbor odgoditi.

Na koncu moga govora hoću da napomenem i to, što sam jur pred mojimi prijatelji izjavio, da je u ovakovih pitanjih nuždna najveća opreznost. Sa energijom i razboritošću mora se sdružiti i najbrižnija opreznost, jer je ovo pitanje vrlo opasno i škakljivo. Postane-li opasno, tad nepitam ja tko ga je započeo? kao što Lucano u borbi izmedju Caesara i Pompeja veli: „quis justius induit arma scire nefas“, tako je i ovdje suvišno pitanje, tko ga je zametnuo, ako je zlo već tu. Opreznost držim zato nuždnom, jer nas zamašaj ovoga pitanja, ako pravi korak pogriešimo, može dalje dovesti, nego što bi se s početka i činiti moglo. Možda će reći tko god, da sbog ovakovih Schoppera sviet neće propasti. To je istina, ali ipak je povjest više puta pokazala, da su s najmanjih povoda nastali veliki razdori, jer je s tim bio skopčan privatni interes, te se je strast i uzrujanost k tomu pridružila, a od tuda vjekovito pravdanje. Jedan je dražio drugoga, i ljudi koji se inače za religiozne poslove nisu ni malo brinuli, postajali su najbjesniji borioci u vjerskom ratu

Završujem moj govor i očitujem, da ja želim, da se koliko je više moguće izbjegava svaka vrst vjerskoga sukoba. Ako vjerska borba ima svoj izvor u fanatizmu, pa se s fanatizmom i vodi, onda je škodljiva, onda je opasna; nu vjerski rat — jer može se rat voditi ne samo oružjem nego i perom, a i oni su ratovi koji se s perom, ili u viećnicah razpravnih vode, veoma zli i opasni — takov vjerski rat koji se vodi ne iz vjerske i nabožne revnosti, nego iz privatnoga interesa i političkih ciljeva, ne samo je opasniji, nego je i sramotan.

Od ovakova rata želio bi poštedjenu našu domovinu, ali ipak tako da nebude naškodjeno našim pravom i našemu ustavnomu položaju, pa da to polučimo, moramo se najprije pobrinuti za oružje, koje ćemo u takovoj borbi na našu obranu rabiti moći. To je moje mnenje, zato odobravam postupak g. ministra i prihvaćam njegov predlog. (Ovaj govor povladjivan je dugotrajnim Eljenom.)

U sljedećem broju kazat ćemo k tomu govoru nekoliko primjetaba.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović vratio se je prošloga četvrtka iz Budima u Zagreb. Nagoda, oko koje se je on mnoge trudio, uspjela

Digitized by Google

je. „Poslie konačne sjednice kraljevinskih odbora, tako pišu Narodne Novine, odputio se hrvatski odbor od ugarskoga ministra-predsjednika neposredno k nj. preuzvišenosti hrvatskomu nadbiskupu Mihaloviću, gdje je vodja i ujedno predsjednik hrvatskoga odbora, preuzvišeni gospodin Iv. Mažuranić, toplimi riečmi spomenuo zasluge i revno sudjelovanje crkvenoga poglavara kod ugovaranja nagodbe, te mu za to izrazio najusrdniju zahvalnost hrvatskoga odbora. Nadbiskup izjavi veliku svoju radost, što je postignut dobar uspjeh, te ga čednim načinom označi samo zaslugom članova kraljevinskoga odbora, pa se oprosti s odborom obećavši, da će i nadalje svoje slabe sile posvetiti dobru zemlje, kada god zemlja bude njega trebovala."

— Velečastni g. Josip Šteffan žup. upravitelj u Rasinji postao župnikom u Dubravi u Medjumurju.

Pešta. Piše „Pesti Napló" da je za jegarskoga nadbiskupa imenovan biskup šipuški Samassa, i da će bit već u bližnjem papinom konsistoriju prekonisiran.

Ljubljana. Neznamo po kojem pravu, ali je istina, da je namjestnik zemaljski u Ljubljani, grof Auersperg — valjda s višom dozvolom — dekretirao, da se sele jezuite iz Repne. Tim je učinjen prvi korak, da se jezuite gone i iz Cislajtanije. Može biti je grofa Auersperga ponukao nesrećni uspjeh Csernatony-a, koj je s svojim predlogom o izgnanju jezuita na ugarskom saboru propao, da se tih toli mrzkih redovnika na mnogo kraći i laglji način rieši. Nego razlozi, kojimi gospodin svoj liberalni korak opravdava, ti baš valjaju! Veli on, da ljudi iduć na njihove misije gube mnogo vremena. Oh razloga! Auerspergu je žao vremena, koje ljudi borave u crkvi, učeći se kriepostnu životu, a nije mu žao vremena, koje se trati na raznih skupštinah i sastancih, gdje se razvijaju po družtvo pogubna načela, koje se trati u krčmah, gnjusnih gdjekad kazališti i tako dalje. Nadalje veli gospodin grof, da se kod jezuitskih propovjedi premnogo svieta kupi, a to da je za zdravlje škodljivo. A kazališta, gdje se duže boravi nego na propovjedi? A plesovi? a krčme? Bolje bi bio uradio Auersperg, da si je prištedio razloge, te na prosto rekao: ja hoću da se jezuite protjeraju, a zašto, to me nesmije nitko pitati, tim manje što mu nebih znao odgovoriti.

Beč. „Vaterland" donosi viest, da je papinski nuncij monsignor Falcinelli ležao težko bolestan, no da je prebolio. — Bio je parižki „Univers" rekao, da je proti izvedenju taljanskoga zakona ob ukinuću redova u Rimu uz Franczku i Austrija uložila prosvjed. No koliko se sada vidi to tako nestoji, ali je istina, da su barem glede generalata i nekih drugih instituta rečene vlade učinile svoj prigovor. Andrassy je toga radi od antipapističkih organa mnogo napadan, premda njegov čin, kako pravo kaže Schuselka u svojoj „Reformi" nebiaše nego slabašna posljedica dobroga nazora, da taljanska vlada nesmije samovoljno i samovlastno raditi s crkvenimi zavodi u Rimu, jer na ove zavode ima pravnih zahtieva vas katolički sviet, a k njemu valjda još i sada spada i nova slobodna Austrija.

Irska. Nedavna završila se je pred porotom parnica, što ju je proti svomu nadbiskupu kardinalu Cullenu bio podigao svećenik O Keefe na odštetu za to, što ga je nadbiskup kano nevriedna suspendirao. Parnica se svrši s tim, da je porota dosudila, da nadbiskup plati O Keefeu jedan farthing= novčić. To tumače tako, da je s tim praetensija O Keefova kano neumjestna odbijena.

Književtvo. „Sbor duhovne mladeži zagrebačke" dokazao je i ljetos svoju radinost, izdavši upravo sada knjižicu pod naslovom: „Jagodice, pripoviedke za mladež." Knjižica je jaka 8 araka, a ciena joj je tvrdo vezanoj 23 novč. Drago nam je, što je „sbor" ostavio dosadašnji običaj, izdavati po jednu veću pripoviedku, te prihvatio način puno zgodniji i koristniji, u jednu knjižicu sakupiti više kraćih pripoviedaka. „Jagodice imaju 16 kršćanskoj mladeži namienjenih liepih pripoviesti. Nedvojimo. da će župnici i učitelji nastojati, da ova zabavna i koristna knjižica dodje u ruke mladeži, zdrave duševne zabave potrebnoj.

— Gosp. Gjuro Šimončić prof. na preparandiji izdao je u posebnoj knjižici svoju u „Školskom prijatelju" naštampanu razpravu „Tjeloslovje." Knjižica drži 5 araka te se dobiva kod gosp. pisca za 20 novč.

Javna zahvala i javna molba.

Na korist katoličkih pučkih škola u Komornu preuzelo je častno svećenstvo nadbiskupije zagrebačke 439 misa, na čem se opat i župnik Julij Meszlényi u pismu na presvietl. g. provikara smierno i usrdno zahvaljuje.

Veleuč. pako g. Ivan Bošnjak profesor bogoslovja i duhovni otac u zagrebačkom nadbisk. sjemeništu moli naše častno svećenstvo, da bi izvoljelo nekoliko misa uzeti na korist kapeli dječačkoga sjemeništa brixenskoga, komu je rektor svećenik i za našu nadbiskupiju vrlo zaslužan veleč. g. Alois Leiter. Leiter je služio u zagr. nadbiskupiji 20 godina, i njemu se ima najviše pripisati ona ljepota i onaj sjaj, kojim se diči kapelica nadbisk. sjemeništa, pa je upravo on dobavljao iz Tirolske i Bavarske štipendija na korist kapelici. Sad je vrieme, da mu se vrati milo za drago. Gosp. Bošnjak bit će na skoro u stanju razašiljati mise onim, koji budu željeli, i to uz štipendij od 25 novč. na korist celebrantu, dočim će ostalo odpasti na korist gore spomenutoj kapeli.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 29.] U Četvrtak, 17. Srpnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački
KATOLIČKI LIST.

Nješta o Deakovu govoru.

Veliku je pozornost posvuda, pa i medju svećenstvom probudio govor Deakov ob odnošaju izmedju crkve i države. Znamenitost mu je tim veća, što je ugarski sabor povladio njegove nazore te izrekao, da ih uzme za temelj odbor, koj će razpravljati ob odnošaju izmedju crkve i države. I našemu „Obzoru“, kako mu se vidi iz članka „Država i crkva“ u br. od 1. Srpnja, dopadaju se Deakovi nazori. On kaže, da se ni Hrvatska neće moći ukloniti tomu pitanju, i nada se, da će se potrebne reforme u sretnom sporazumku izvesti „jer je s jedne strane naše svećenstvo odviše rodoljubivo, s druge strane narod dovoljno zahvalan.“ I mi smo toga uvjerenja, da nas neće mimoći ono pitanje, i želimo, te kako! da se sretno rieši bez dalnjega mućenja i cjepkanja našega i onako dosta izmučena naroda; al nemislimo da se ima riešiti po Deakovih nazorih.

To bi nam bilo najlaglje i za svakoga katolika najdovoljnije dokazati, da nazore Deakove sravnimo s thesami, što ih je Papa Pio IX. u syllabusu god. 1864. osudio. Toga ipak učiniti nećemo, budući da je mnogim syllabus toli zazoran, te o njem neće ni da čuju. Našim ipak svećenikom usudjujemo se što jače preporučiti, da ga marljivo čitaju. Začudit će se videći kako je papa Pio IX. pred mnogo godina, najposlie u syllabusu osudio mnoge doktrine, koje se sada praktično izvode na težku žalost svakoga dobra kršćanina. Nije se morda onda, kada je papa govorio, na to toliko pazilo, nije se morda vjerovalo ili uvidjalo, al sad je već tu! Valja paziti i bditi za vremena. Nego vratimo se na Deakov govor. O njem kaže protestant, pravi naprednjak i slobodoljubac Schuselka u svojoj „Reformi“ *) br. 27. „da taj govor nesadržaje niti jedne nove misli, već da je u njem Deak stavio predloga, koji sasma odgovaraju katekizmu vulgarnoga protucrkvenoga liberalizma, i dogmi o nepogrešivosti i svemoći moderne države. Pri tom je glasoviti „stari gospodin“ skupštinu silno nagovarao, da uzdrže neobhodno potrebiti mir. Doista, ako ti Deakovi predlozi postanu zakoni, te se pokuša izvesti takove zakone, neće sjegurno vladati mir u Ugarskoj, već će buknuti najgori, najpogibeljniji razdor.“

Takovo je skroz i naše uvjerenje. Deak stoji na liberalnom, katoličkoj crkvi baš neprijateljnom stanovištu. Govoreći ob odnošaju izmedju crkve i države nereče nijednu rieč, toplo i odvažno, kako bi se od muža katolika moglo očekivati, za neodvisnost i prava crkve; usuprot reče toga više, što odaje neprijatelja. On prije svega traži oružja za obranu, i da nebude, veli, štete našim pravom i našemu ustavnomu položaju. Od koga šteta, od koga obrana, proti komu oružje? Spominje sam Prusku i navodi ju za primjer Ugarskoj. Tim je dosta kazao: Pruska si je skovala oružje baš proti katoličkoj crkvi, i s njom je zametnula rat na uništenje. Istina Deak preporuča amerikanski sustav, koj se nemieša u stvari crkvene, ali da do toga dodje, treba prije mnogo toga silom raztrgati i izčupati, što je dosada najuže spajalo crkvu s državom. Pri tom će crkva neizmjerno patiti na svojih božanskih i historičkih pravih, ali za to Deak nemari. To se mora, veli, sve razrešiti, ali samo

*) Mi počešće spominjemo Schuselkinu Reformu. To je tjednik doista mnogo vriedan. U njem se opazuje divna za naše vrieme zreloća suda, pravednost i odvažnost toli s crkvenoga koli političkoga i narodnoga gledišta. Tko želi čitati njemački politički list, osobito u mjestu, kamo svaki dan nedolazi pošta, i neće, ko što i nevalja, da podupire protucrkvene: tomu preporučamo tjednik „Reformu“ u Beču. Stoji na godinu 10 f., na četvrt g. 3 f.

Digitized by Google

oprezno, polagano. Pa za što se mora riešiti? Za to da država neima štete. Tako ište sloboda države, tako njezino u svem i svačem neograničeno suverenstvo, tako čovječanski napredak i kultura — misli s drugimi liberalci i Deak. No katolička je crkva proti podpunoj razstavi države od crkve, i mora da bude. Ona bo smatra čovjeka stvorena za nebo, koj na ovoj zemlji treba da ž i v e kano nebeski gradjanin, sasvim po zakonu božjega kraljestva. U nijednom svom makar vremenitom i zemaljskom odnošaju nije on od toga zakona izuzet — i kao gradjanin države vezan je on zakonom gradjanstva nebeskoga. Kako će se tu crkva skroz odlučiti od države? Crkva bi morala odbaciti svoju Bogom si nametnutu zadaću, kad bi pristala na takovu razstavu. Razstava takova mora takodjer djelovati indifferentizam prama kršćanskoj vjeri ili upravo mržnju. Ako toga gdje baš i nedjeluje, to se neima njoj pripisati nego čemu drugomu; kano da država otme Isusovim svećenikom sva dobra, a ovi ipak nepomru od gladi. Istina je, da su i katolički muževi, i to baš dobri katolici, znali zastupati postulat: da se država i crkva skroz razdiele, i to za slobodu i korist crkve, i to na način amerikanski; ali to nebiaše za to, kan da je to sobom najzdravije i najbolje načelo za odnošaj izmedju crkve i države. Kršćanstvo zahtieva sklad i spoj države i crkve za spasenje ljudskoga roda; no ako to biti nemože, jer je država poganska i neprijateljna: onda, i to samo onda mora se oddružiti od države, da bude u svom djelovanju slobodnija. Ali to nemože biti pravilo za uredni odnošaj izmedju crkve i države kršćanâ. Za to Deak predlažuć, da se potrgaju sve spone izmed crkve i države, hoće da crkvi smete njezinu zadaću, ili svakako da izmed jedne i druge stvori ratno stanje, a to je neprijateljstvo.

Premda se već iz dosadanjega dosta vidi, pitat ćemo ipak napose: što Deak misli o slobodi i neodvisnosti katoličke crkve i njezinih prava naprama državi? On hoće, da država sama i nepitajuć crkvu odsieče odnošaj crkve naprama državi, da sama i jedina odmjeri granice izmed jedne i druge, prisvojivši sebi što god hoće n. pr. ženitbu, kaznenu vlast crkve. On naime hoće da se izabere odbor, u kojem će ravno biti zastupane konfesije, al nekaže ni najmanje, da će konfesije bit zastupane drugčije van tim, što će ovaj ili onaj odbornik biti po svom krstnom listu (a je-li i po vjeri i životu?) katolik. Odbor će svoje izvješće dati saboru, a ovaj će odlučiti! A vlast od Isusa naredjena za vladanje crkve, zar neće biti ni pitana, kamo-li da se ište njezina privolja? O njoj neima u Deakovu govoru ni spomena ni traga. No tim se nieče neodvisnost crkve i pravâ njezinih; crkva pako ima svoju eksistenciju i svoja bitna prava od Isusa-Krsta. To je načelna opreka. Biskupi i svi katolici moraju svakoga, koj im nieče takova prava, i svoje niekanje hoće da praktično izvede, smatrati svojim glavnim neprijateljem i proti njemu borit se onako, kako se odvažan čovjek i odvažan narod bori za svoju eksistenciju i svoju slobodu. Odtuda se mora razviti žestok rat.

Deak je napose spomenuo nekoja pitanja, koja se tiču odnošaja izmed crkve i države u Ugarskoj, i o njih izjavio svoje mnienje. Da vidimo, možemo-li se u kojem od njih s njim složiti, i u koliko nam je prijatelj? Prvo traži da se biskupom oduzme virilni glas u gornjoj kući, ne odmah, već kod preustrojstva iste kuće. Iskreno govoreć mi bismo voljeli, da biskupi rade svaki u svojoj diecesi svoj apostolski posao, nego da budu prisiljeni mnogo vremena u saborih, k a k v i s u d a n a s, potratiti bez kakve osobite koristi za kršćanske interese. Ali za što da im se samovoljno otimlju starodavna stečena prava? Deak sam kaže, kako ima u Englezkoj episkopalna, u Pruskoj evangelička crkva nekoja preimućtva, koja im nisu dosada uzeta: za što se žure upravo dosadanje katoličke države, da u svom javnom životu izbrišu ne samo svaku odliku nego skoro i svaki trag kršćanstva? Deak bi rado, da rieši odnošaj izmed crkve i države, a neće da se u tom crkva ravnopravno dogovara s državom: za što barem neće da to dopusti, da biskupi k a n o b i s k u p i uzmognu na odlučnom mjestu — u zakonodavnom tielu — uložiti svoj glas i upliv?

Nadalje traži Deak gradjansku ženitbu, i to obveznu za sve. Govorit ćemo o tom pitanju u svoje vrieme obširnije; za sada samo to navodimo, da se čini, da ista pruska vlada nije za tu ženitbu. Ni u Cislajtaniji nisu se usudili liberalci, i to takovi, koji s liberalnosti nemoraju ni najmanje poniknuti pred Deakom, uvesti obligatornu civilnu ženitbu, nego samo civilnu ženitbu od nužde. A da nije nikakva potreba civilne ženitbe u Austriji, premda je vjera na strahovit način u mnogih srcih zaspala ili prestala, najbolje pokazuje faktum, da je takovih civilnih ženidaba razmjerno vrlo malo. Ni u Ugarskoj neće biti drugačije; sasvim tim kaže Deak, da će ugarski sabor biti dužan naskoro se o tom pitanju izjaviti. Za to pako pitanje veli Deak, da nije nipošto vjersko, već čisto gradjansko. Nerazumijem, kako on to može reći,

Digitized by Google

van da je mudrost u tom, što kaže, da je gradjanska ženitba gradjansko pitanje, dočim bi valjda crkvena ženitba samo bila vjersko pitanje. Ali zar nije ženitba samo jedna, u kojoj ima svoj interes i crkva i država? Hoće-li Deak sbilja dvie ženitbe, a budući da to in re nemože biti: hoće-li da isti jedan savez spolova i bude i nebude ženitba, da bude civilna ženitba a nebude crkvena, ili obratno? Tim se meće protuslovje i razmet onamo, gdje bi moralo vladati najpodpunije suglasje i sklad, gdje po izreci Gospodnjoj mora dvoje biti samo jedno, u obitelji, koja je temelj i državi i crkvi. Je-li to razumno i državnički? Ako je pako ženitba sobom samo jedna: da je onda pitanje o gradjanskoj ženitbi vjersko i bitno vjersko pitanje za svakoga kršćanina, o tom neće nitko ni najmanje dvojiti, tko drži dalnju izreku Gospodnju: „što je dakle Bog spojio, čovjek neka nerazdružuje.“ Ali Deak traži, da muža i ženu država spoji, a spoji po svojem zakonu, sasvim po načelu onih kojim je država bog. Nečinimo mu tim ni najmanje krivo, premda je rekao: tražim kano država, da se taj ugovor (ženitba) pred menom utanači, a crkveni dio ovršite pred svojim svećenikom. Jer Deak nije doista za to, da država zapovjedi taj dio sbilja ovršiti pred svećenikom. Državi je to sasvim svejedno, t. j. ona se pri tom sasvim ništa neobzire na Boga i njegov zakon i vez. Njoj je dosta njezin zakon i savez; ona smatra samo ono pravom ženitbom, što je pred njom po njezinih zakonih utanačeno. Nego još jedno. Deak drži, da je ono jedino logički, da se ugovor utanači pred državom, a crkveni dio da se obavi pred svećenikom. Što je taj crkveni dio? Po katoličkom nauku jest to upravo privolja u ženitbu. Zar će se dakle u jednu te istu ženitbu izražavati privolja dva puta? pa to je-li će bit logično? Ili pako misli Deak — da mu se spasi logika — da je taj crkveni dio jedino blagoslov?! Onda on nieče sakramenat ženitbe; pa ako on to može spojiti sa svojom katoličkom sviešću, biskupi lje neće, te će s toga morati živo pobijati taj Deakov predlog. Državi pako zato nitko neće niekati prava, da u ženitbi brani svoj interes svojimi zakoni i svojimi sudovi, samo da u kršćana ima obzir na to: da ženitbu Bog sam veže svojimi zakoni; i da na to mora bditi ona vlast, koju je Isus Gospodin na zemlji ustanovio, da naviešta i vrši zakon kraljestva božjega. Civilna je ženitba postala u Francezkoj iza one revolucije, koja je Bogu eksistenciju dekretom zaniekala; prije je nije bilo nit je ima sada u mnogih evropejskih država: pa zar je tim država išta štetovala, što je crkvi kano moralnoj vlasti prepustila, da ona poglavito bdije pri sklapanju toga svetoga saveza?

Treće govori Deak o prodaji crkvenih dobara. Potičuć to pitanje najprije se izgovara, da neće moći svakomu ugoditi. Doista nije ugodio onim, koji bi crkvena dobra radje danas progutali nego-li sutra, i koji bi radje cielo nego-li samo jedan kus, ma bio mastan koliko mu drago. Ali nije doista ugodio niti jednomu pravomu katoliku; jer nereče ni jednu rieč, da su oni, koji su crkvi oteli njezina dobra — a takove on izrikom spominje — izveli razbojstvo, otimačinu. On pače tako govori, kan da bi to država smjela učiniti; samo bi morala preuzeti troškove kultusa, a to bi bilo proti — amerikanskomu sustavu, da se crkva razstavi od države! Što dakle predlaže Deak glede crkvenih dobara po svom amerikanskom načelu? To svakako, da država ništa nedoprinosi za svrhe kultusa, i za to da ostavi crkvi njezina dobra. Zar sva? Nipošto, već se ima izlučiti ono što je u njih vlastnost države za njezine kulturne svrhe. To se čini da je po pravu, a ne po sili, al neće biti tako. Jedno, za što se glede onoga, što crkva nedvojbeno i to od nekada posjeduje, pita naslov posjedovanja? U tom je već krivica; a i veća je u namjeri, jer se hoće unapried, da se crkvi od njezina zakonitoga posjeda nešta oduzme. A u koju svrhu se hoće nešta crkvi oduzeti? Da bude državi za njezine kulturne svrhe. No zar se crkva ništa nebrine za kulturu, zar nemora priznati sám Deak, da se je novovječna kultura razvila na temelju kršćanstva? Tko je više učinio za kulturu evropejskih naroda u srednjem vieku, crkva ili države? Crkva i sada hoće ne samo da ima nekakov upliv na kulturu ljudi, već da ju i vodi prama božanskoj istini i pravici. A to joj je i zadaća od Boga nametnuta. Nego toga Deak nepriznaje. On misli, da je dosada crkva kulturu širila, al od sada da je to zadaća državi, dočim crkvi ostaje samo vjera. Što je dakle crkvi predano za kulturne svrhe, to da se izluči i preda državi; a država će to upotrebiti na kulturu neznabožku protuvjersku, kako sbilja u Ugarskoj već biva! Mi pako proti tomu velimo, da su oni, koji su crkvi što dali za kulturne svrhe naroda, imali jamačno pred očima kršćansku kulturu, i da su priznavali crkvi glede kulture vodstvo: kojim dakle pravom one darove hoće država da sebi prisvoji? Neka si sama stvara glavnice, a neka neuzimlje ono što je tudje. Napokon, ako bi sbilja država kano država imala šta svojega, i jedino svojega pravoga vlastničtva medju cr-

Digitized by Google

kvenimi dobri: je-li će se izlučenje učiniti dogovorno, sporazumno sa crkvom; tko će zasjeći pravila, tko izabrati potrebno povjerenstvo, tko napokon konačno u prepornih slučajevih odlučiti? O tom Deak ništa nekaže, van da će odbor od sabora izabran o svih tih stvarih i pitanjih viećati i svoje predloge saboru stavljati; o crkvi i njezinoj vlasti baš ni rieči. Koj će katolik s tim biti zadovoljan? *)

Napokon govori Deak o katoličkoj autonomiji. Tu on prvi put granice stavlja državnoj ili barem saborskoj vlasti veleć: katolička autonomija spada tek negativno pred državni sabor. Mi nismo vlastni umiešati se u tu autonomiju tako, da ustanovimo kakva da bude; al smo vlastni reći, kakva nesmije da bude. Prije nego o tom svoju rečemo, valja nam nešto reći u obće o katoličkoj autonomiji u Ugarskoj. O toj se je autonomiji god. 1869. 1870. i 1871. mnogo govorilo. God. 1871. obdržavana je pod predsjedničtvom primatovim i konstituirajuća skupština za tu autonomiju. U katoličkoj crkvi biaše to prizor donle nevidjen. Statut je izradjen i apostolskomu kralju predan za potvrdu. Od poslie stvar tako stoji, samo se gdjetko iztakne, kao što evo i Deak, da ju opet potakne. U čem stvar ta zapinje mi neznamo. Morda nije s njom zadovoljna sv. stolica, il nisu zadovoljni sami ugarski biskupi, ili pako nije s njom zadovoljna ugarska liberalna vlada? Morda je pako sva težkoća u tom, što se pita, ima-li neima-li o tom razpravljati i zaključivati ugarski sabor? I ovo nam se čini najvjerojatnije već iz riečih Deakovih, gdje kaže — sigurno ne bez povoda — da sabor nije vlastan odlučivati o tom, kakva da bude autonomija, ali da je opet vlastan odlučivati, kakva da nebude. Po njegovom dakle mnienju imala bi svakako autonomija katolička doći pred ugarski sabor.

Kolik ima biti obseg toj autonomiji, o tom se nisu mogli složiti ni članovi kongresa. Dočim je većina ovamo uvukla samo upravu konfesionalnih škola, crkvenih i školskih zaklada, i njeko sudjelovanje kod popunjivanja viših beneficija: htjede manjina tja zakrčiti rimskoj kuriji svaki upliv na ugarku crkvu, svakako uzdržati placet, hierarkiji oduzeti vlast i upravu njihovih beneficija, laikalni elemenat stvoriti zapovjedajućim i t. d. I Deak uzimlje autonomiju bez dvojbe u širjem smislu: naime u svih onih predmetih i pravih, koje će država prepustiti slobodnoj upravi i odluci crkve. Medju te neće po Deaku spadati vlast kazniti, a što još neće visit će o dobroj volji ugarskoga sabora. U ovoj autonomiji jest u današnje vrieme još najveća pogibelj; jer laici po krstu katolici, no bez svake vjere i protivnici svakoj positivnoj vjeri, htjeti će gospodariti u katoličkoj crkvi. Njih će podupirati moderna liberalna država, a oni državu, da se sasvim ukine sloboda i život prave katoličke crkve. No o tom će imati nešta odlučiti i naš kralj, koj sjedi ob desnu otca na nebesih.

Najmudrije je u Deakovu govoru ono, što kaže, da se netreba u tih stvarih nagliti, nego čekati, kako će izaći borba u drugih zemljah, gdje je jur zametnuta. Kraj toga čekanja crkva će bez dvojbe imati štete: jedno, što će vlada i sabor jedno pitanje za drugim sve po malo rešavati na štetu crkve i religije, kao što je rešeno pitanjeopučkih školah; nadalje, što će nastojati da na biskupske stolice podigne ljude prama vladi i njezinim načelom popustljive. Ta nesmije da bude mučenika, jer je mučenik najopasniji čovjek, kaže Deak! Premda će dakle čekanje ići na štetu crkve, sasvim tim biskupi i katolici nesmiju goniti na onakovo riešenje odnošaja izmedju crkve i države, kakovo se danas može predvidjeti. Morda će ipak s vremenom ogledat se na svoju crkvu Gospodin, i zapriečiti skrajnju nevolju.

Tako mi shvaćamo taj Deakov govor, koj se toliko dopade i ugarskomu saboru i mnogim kod nas. Mi u njem nevidimo nego samo pogibelj za crkvu. Ako je tako, onda se smijemo nadati, da će stražari Siona razumjeti svoju dužnost, i svi ostali pravi katolici svoju.

*) Da se podpunije razumije, kolika se pogibelj u tom zahtievanom izlučenju dobara državnih od crkvenih krije, spominjemo da je u katoličkom kongresu ugarskom god. 1871. katolik Gjuro Bartal rekao: Crkvena dobra kako se obično zovu, nisu prava svojina katoličke crkve; darovana su crkvi od kraljeva iz općenitoga imetka državnoga, i državljani, koji potle izstupiše iz katoličke crkve, neprestadoše za to biti suvlastnici! Krasno načelo! Ako se po njem bude izlučivalo, koliko će crkvi ostati? No kako su darovnice kraljevske učinile knezove, plemiće itd. pravimi vlastnici, a crkvu nisu, već su ostali suvlastnici državljani, koji ni nebiahu nikada vlastnici? Nego nemislimo, da sám Deak tako daleko ide.

Religiozno oduševljenje u Francezkoj.

Pripoviedat ćemo faktum, kojemu će se mnogi od našinaca začuditi, pred kojim će se morda tja zapanjiti, jer ga neće razumjeti. Nemislimo dakako tu na sveće-nike Isusove ni na njegove dobre kršćane, nego na one mnoge, koji u nas zastupaju naobraženost, i nju polažu u apathiju ili tja neprijateljstvo naprama kršćanskoj vjeri.

Digitized by Google

Neka vide čin naroda i u svom poniženju velika, i čin muževa, prama kojim su mnogi našinci, koji misle da svojom veličinom oblake razbijaju, pravi patuljci. Neka gledaju i pokunje ponosite glavice!

Francezka težko i pretežko kušana poklanja se i posvećuje presvetomu srcu Isusovu, i od njega očekuje svoje spasenje. Parayle Monial jest mjesto posvete. Ondje leži u jednoj kapeli tielo bl. Marije Alacoque početnice kultusu presv. Isusova srca. Počamši od 1. Lipnja teku onamo hiljadami pobožni putnici s iztoka i zapada, sjevera i juga. Nitko nije kadar opisati tu pobožnost i to oduševljenje. Dva ipak dana moraju se napose spomenuti: 20. i 29. Lipnja. 20. jest onaj dan, koj je opredieljen svetkovini presv. srca. Trideset tisuća putnika nadje se taj dan u Paray le Monialu. Od župne crkve krenu procesija k rečenoj kapeli divna, neprebrojna, nad njom se vijaše sto trideset barjaka. Tko će znati, koliko je u njoj bilo odličnjaka? No se moralo opaziti, da su tu bila tri generala, medju njimi junaci de Sonis i Charette na čelu 300 nekadašnjih papinskih zuava. Ovi junaci stupali su pokraj barjaka narodne posvete, dočim je njihov vlastit barjak mirno visio nad rakom bl. Marije Alacoque. Taj su barjak opatice u Parayu vezle; uresile ga srcem Isusovim i papinim zuavom u Toursu predale. Pod njim su si stekli zuavi kod Pataya neumrlu slavu; sad pako visi razderan kugljami neprijateljskimi i poškropljen junačkom krvlju, al sveudilj nepredobiven i slavan, nad rakom narodne svetice. I nanj su s čašću pogledali pobožni putnici. Pjesmam biaše pripiev: „srce Isusovo, spasi Francezku!“ Čulo se je takodjer oduševljenih uzklika: živila Francezka, živio Pio IX.! Svečana misa služila se pod vedrim nebom, a prodiku je na livadi držao glasoviti jezuita P. Felix. Pa kraj tolika svieta biaše podpun red i ništa smutljiva se nedogodi. Ti su putnici znali i sveudilj si sviestni bili, da su onamo došli s pobožnosti.

Ali još biaše divniji i znamenitiji 29. Lipnja. Taj naime dan dodje do šestdeset narodnih zastupnika, da u ime 200 svojih kolega izreče posvetu Francezke presvetomu srcu Isusovu. Dočeka ih autunski biskup. Dodjoše pod barjakom imajući svaki na prsiju srce Isusovo na crljenoj svili zlatom izvezeno. Pod svečanom službom primiše svi presv. pričest, pa onda grof Belcastel, vodja narodne deputacije, izreče svečanu formulu posvete. Nju primi nadbiskup tourski rekav: U ime religije konstatiram ja veliki čin, što ste ga u ime Francezke na očigled neba i zemlje upravo ovršili. Tako jest, Vi zastupate ovdje narodnu skupštinu; jer su joj naši katolički zastupnici glava i srce, nit može uzprkos svemu našemu socialnomu odmetničtvu, našim prevratom i našoj nesreći, narodna skupština, koja će biti u istinu francezka, drugačija biti van kršćanska i katolička. Blagoslovljeni da ste Vi, koji tako opet uzdigoste barjak stare vjere naših otaca. Već ste više puti, odkada ste u Versaillesu sabrani, Boga molili za griehe Francezke, više krat iskali milost u presvetoga srca Isusova za okrnjenu i krvavu domovinu, i za oprošćenje nezahvalnosti, što se gomilala 80 godina. Sve to Vi danas opetujete većim sjajem i većim pouzdanjem.“ I tu su bila prisutna dva generala, jedan Mac-Mahonov pobočnik, jedan akademik i dva državna savjetnika.

Ovakovu činu nastoje se rugati kukavni liberalci, al za to nemare muževi katoličkoga francezkoga naroda. Oni su si sviestni svoje prednosti i svoje veličine, nit trebaju sa strahom pitati, šta koja kukavica o njih sudi. No oni su i više uvjereni o veličini Boga, koj ohole obara, a ponizne iz praha diže. I doista ležahu u prahu, i već rekoše protivnici: pogazili smo taj narod; al gle! on se već digao, kan da će se nad njim u brzo i doslovice izpuniti ono Davidovo: i podiže iz kala siromaha, da ga metne medju prvake svoga puka. Evropa već osjeća snagu Francezke, i s pouzdanjem pogledju na nju katolici, dočim Pruska na svojoj maglovitoj visini kano da više nestoji čvrsto.

Francezka pripisuje svoju nesreću odpadnuću od žive vjere svojih otaca, i u povratku traži svoje spasenje. Ona radi neumorno i sprema se, da valjano dočeka svakoga, tko bi joj htio iz vana nahuditi; al isto tako hoće da u kut satjera one svoje zemljake, koji joj svojimi gadnimi načeli a još gadnijimi čini, već i onako poniženoj, pred licem ohola i ljuta neprijatelja, spremiše uz neizrečenu nesreću i veću jošte od nesreće sramotu. Proti njim upire se ona poglavito na kršćanska načela, i kršćanskim duhom hoće da opet zadahne sav narod. Neka joj to podje za rukom, neka njezini vojnici oduševljeno uz: živila Francezka! kliknu još: živilo presveto srce Isusovo! onda se netreba bojati za njezinu pobjedu. U ostalom kako rekosmo, već se sada vidi božji blagoslov, i raste snaga i upliv Francezke.

Pruska pako ostavlja onaj put, kojim je došla do veličine. Ona hoće da oslabi onu vjeru, koja je uzčuvala poštenje i zdravlje njezinih obiteljih, koja je u ratu 1866. i 1870., kako je dovoljno poznato, jačala njezine vojnike. Neka ona sada samo unapreduje onu znanost, kojoj je praktička strana pust egoizam, materializam, nihilizam, onda je lasno pogoditi, što će od nje biti.

Našemu pako narodu i njegovim boljim sinovom želim, da se uče od tudjega izkustva, i prihvate ono, što vide da narode čini zdravimi, jakimi i požrtvovnimi: a to je bez dvojbe kršćanska vjera. Tom se je vjerom naš narod u raznih svojih nevoljah uviek tješio, i u njoj tražio snagu svomu uzkrsnuću; i gdje je ta vjera više u životu. ondje nam je bez dvojbe narod čestitiji, vriedniji i jači. Na tom dakle tvrdom temelju valja snovati sve, što smiera k njegovu napredku i boljoj sreći. Oni napokon, kojim je Bog povjerio ministerij svoje svete vjere, težko će danas sutra odgovarati pred Bogom i pred narodom, ako po njihovoj krivnji, po njihovoj mlohavosti ili nemaru nestane u nas ovoga uvjeta svakoj pravoj sreći, vremenitoj i vječnoj.

Digitized by Google

Liberalni sud o pučkih učiteljih.

U svojem djelu „Allgemeines Staatsrecht“ 9. Bd. 9. C. piše Bluntschli glasoviti učenjak inače slobodni zidar: Pučke učitelje naprtjuju u seminarih (paedagogijih) znanjem, koga u školi nemogu trebati ili ni nesmiju trebati. Tim se u njih pobudjuje nekakva učena nadutost, kojoj nesmije biti mjesta u pučkoj školi. Ova gubiva tim svoju jednostavnost i moralno zdravlje te dolazi prenapeto, bolestno stanje. Mnogi su učitelji nezadovoljni sa svojim štovanim, al po naravi ograničenim zvanjem i djelovanjem, paće daju se zavesti te mniju, da imaju stvoriti novu kulturu i novo družtvo. Ima velevažno izkustvo, da je u različnih državah velik dio novoniklih učitelja proti crkvi i državi javno a još više potajno neprijateljski djelovao, širio medju nižim pučanstvom revolucionarnu struju i postao uzko svezanom četom za državnu anarhiju i socialno razsulo. Ovo izkustvo nesmije moderna država lahkoumno prezirati, jer se temelj na kojem ona stoji, svuda po tiho podkapa.

Te se rieči divno slažu s riečmi velika muža, kojemu veličinu upravo liberalci danas najviše slave. On je ravno veći štovatelj Boga i bolji prijatelj religije nego-li Bluntschli, al da je izkušan i mudar državnik, toga mu za to nitko nenieče. Thiers kaže: da vjeruje, da ima i medju francezkimi učitelji dobrih, ali da je to skoro čudo, jer se je učinilo sve da budu prezreni. Kad se, veli, iz malena sela uzme malen prostak, pa se sa petnaest ili šestnaest godina dopelja u velik grad, navuče mu se crno odielo, te se stavi u liepu školu, da mu se ondje za dvie godine utuvi više znanja, nego-li će ga ikada moći prokuhati; te pošto su ga učili naravoslovja, algebre, geometrije, trigonometrije, poviesti itd. onda ga metnu sa osamnaest godina uz plaću od dviesta franaka u selo, da ondje začami uz sirovu djecu, koja nemogu ili neće da nauče samo čitati i pisati — on nuždno mora da je nezadovoljan, da je neprijatelj.

Takovo izkustvo moralo je i Stremayra, bez dvojbe liberalca, sklonuti, te je proti pučkomu učiteljstvu jače nategnuo žice. Razrešio je u najnovije vrieme odbor za austrijske učiteljske sastanke, jer je našao, da je u njem prevratni elemenat.

Mi navodeć ova fakta i ove izjave nečinimo toga nipošto, da diskreditiramo naše pučko učiteljstvo. Mi smo uviek preporučivali slogu izmedju svećenstva i učiteljstva za sreću našega naroda, i to preporučamo što usrdnije i energičnije i sada. Mi volimo priznati nego-li niekati, — i to sve dobroj slozi za volju — da ima i svećenikâ, koji glede škole i glede učitelja nečine svoje dužnosti onako, kako dolikuje i sluzi Isusovu i razboritu te revnu domorodcu; ali se moramo jako potužiti Bogu i našemu narodu, da ih ima i medju učitelji, i to baš onimi, koji najglasnije viču takovih, koji šire theorije za naš narod pogubne. Traže mal ne sveučilištnu naobraženost za učitelja; a što će on s njom u kukavnoj seoskoj školi? Traže nadalje neznam koliku plaću; al je-li ju puk može dati? pak da i može, je-li ju vriedno dati za ono, što učitelj puku ne u ideji, nego u istinu daje? A napokon toli visoko naobraženi pučki učitelj je-li će biti zadovoljan s onako nizkim zanimanjem, kô što je učiti djecu čitati i pisati? Bilo ih je, koji su na učiteljskih skupštinah izjavljali, da barem u većih gradovih djeca kod kuće nauče čitati i pisati, a učitelj će im samo strukovno znanje pružati. Tako će se sveudilj radjati želje, kojim se neće moći udovoljiti; pa eto ti nezadovoljnikâ u onom elementu, koj bi najviše morao medju pukom širiti rád i čedno skromno zadovoljstvo. Mi ovo ostavljamo na razmišljanje svim onim, koji odlučuju o sreći našega puka; a ostavljamo na razmišljanje i svim onim učiteljem, kojim je na srcu blagostanje našega puka. Samozataje jest u pučkom učitelju treba koliko u svećeniku. „Recite, što hoćete, kaže Thiers, da tko bude pučkim učiteljem, treba mu toliko poniznosti i samozataje, koliko se riedko nahodi u laika; tomu treba svećenika, redovnika, jer duh i odanost laička nedotiče.“

Imajući u mnogom pogledu glede puka istu zadaću trebalo bi da se svećenik i učitelj bratski slažu. Bratinstvo se dakako nesastoji u tom, da piju kod stola čašu bratinstva. U tom mnogi svećenici grieše, sklapajuć lahkoumno previše familiarna i previše intimna prijateljstva s učitelji. Tim škode i njim, a najviše sebi. Pravo i trajno prijateljstvo osniva se na medjusobnu štovanju, koje treba čuvati kano oko u glavi. Čestit svećenik i čestit učitelj štovat će se i ljubit će i pomagat će se, jer sbilja jedan drugoga, osobito na selu, jako i jako treba.

Onu gospodu, koja viču: pučki učitelj jest prvi učitelj puka, a pop drugi, i za to se učitelj glede svoga položaja mora, i to je najmanje, izravniti sa svećenikom, moramo smatrati baš poradi ovakovih rieči za neprijatelje svećenstvu. S njimi nije moći prijateljevati, al im je vriedno reći: neka si još jednom pročitaju barem Bluntschlijeve rieči!

Dopis.

Iz Zagorja. Gospodine uredniče. Može biti će Vas zanimati saznati, kako ovdje kod nas stoje pučke škole. Ja Vas mogu o tom posve sigurno izviestiti, jer i sam polazim svaki dan nekoliko ura školu te imam prilike obćiti s učitelji, zaviriti u njihove misli. Ima u Zagorju i dobrih učitelja, no ja sada govorim o nekih, s kojimi stojim u bližem doticaju. Oni su prosvietljeni novovjekim svjetlom. Razgovarao sam se neki dan s njimi, što-li ima značiti ona razmirica medju zagrebačkimi učitelji. Znate što su mi odgovorili? Rekoše mi, da je svemu tomu kriv ravnatelj Klaić, mračnjak, koj obći s popovi mračnjaci; sredstvo popovsko, koje sije u njihovo ime sjeme nesloge medju učitelji. Što ćete reći na to? *)

*) Ništa drugo, nego da ona gospoda od dugoga časa i laži kuju. Izvolite ih pitati, koji su to svećenici podkupili g. Klaića.

Digitized by Google

Želite-li još što čuti? Razgovarajuć se drugom zgodom, dodje opet govor na popove, i — sam neznam kako — na nepogrješljivost papinu. Da im stvar jasnije protumačim, preneo sam govor na nepogrješljivost crkve: rekao sam im, što je crkva; da ona, usljed zaštite duha svetoga pogriešiti nemože, i da je svaki kršćanin dužan ono vjerovati, što ona uči. Na jedanput me zapita jedan: „a na kojem vi to temelju govorite?“ Rekoh mu, da ću mu to dokazati svjedočanstvi svetoga pisma; a on mi odvrati, da je sveto pismo dobro bilo za srednji, glupi viek, danas bi se moralo promieniti, a i promieniti će se u svjetlu novoga vieka. Gospodine, zar neimaju svećenici uzroka plašiti se, da će im novi učitelji, koji neimaju ni pojma o vjeri, rušiti, što budu oni gradili? Nego ja se bojim još gorega. Čitao sam, da je ped. knjiž. sboru predana dužnost izraditi nove čitanke za pučke škole. Koliko ja poznam članove toga sbora, nisu oni prijatelji vjere, osobito njihova glava J. Filipović. Ti će ljudi izradjivati čitanke. U pučkih su školah čitanke temelj svemu nauku, po njih se ravna sve predavanje. Ja ću Vam jedan samo primjer navesti. Izišao je kateketa iz škole, gdje je djecu učio, kako se imaju u svih nevoljah i tjelesnih i duševnih uticati k Bogu. Za njim je došao učitelj, te rekao djeci, da otvore štivo o munjini. Pošto im je protumačio njezine zakone, kako je znao, zasoli na koncu: „munjina ima svoje zakone, kojih se uvjek drži, neka ljudi zvone ili mole, koliko ih je volja, munja će udariti, kako nosi zakon.“ Gospodine, kojim će licem sljedeći put moći kateketa doći u školu? *) To sam zato spomenuo, što bih želio, da o pitanju novih čitanaka progovori Katol. list **), jer je to pitanje za školu vrlo važno pitanje.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup imenovao je prisjednici ženitbenoga suda prečastnu gospodu kanonike Tomu Gajdeka i doktora Luku Rumplera.

— Na konkursualni izpit za profesora religije na višjoj realci Rakovačkoj došla su tri konkurenta.

— Duh. stol upravio je na gimn. ravnateljstva sljedeći dopis: Primanje novih pitomaca u ovdašnje nadb. sjemenište biti će ove godine 4. Kolovoza. Do toga dana imadu se molbenice obložene krstnim listom, školskom i liečničkom svjedočbom, te upravljene na zagrebačkoga nadbiskupa, predati ravnateljstvu sjemeništa; a na rečeni dan ob 8. uri imaju svi natjecatelji glavom doći na prijamni izpit. Izmedju natjecatelja imati će prednost oni, koji svršivši dovoljnim uspjehom gimnazijalne nauke odmah budu mogli stupiti u bogoslovje. To se slavnomu tomu kr. ravnateljstvu priobćuje uz molbu, da to na tamošnjoj gimnaziji u 6. 7. i 8. razredu proglasiti dade.

U Zagrebu 14. Srpnja 1875.

Prag. Na dane 28. i 29. Rujna o. g. slavit će pražka nadbiskupija svoju devetstoljetnicu. Program je već izdan. Za uspomenu tomu nastavlja se u stolnoj crkvi nov umjetan divan oltar, djelo Achtermanovo iz Rima. Načinjen je od najfinijega kararskoga mramora, te u hautreliefu predstavlja narodjenje Gospodnje i poklon kraljeva, razpetje, pogreb i uzkrsnuće. Ima 59 figura te je cielo tako fino i prozirno kan da nije od mramora već od slonove kosti. Svi se u tom slažu, da su Achtermanovi reliefi najbolji od svih, što ih je stvorilo moderno rezbarstvo na religioznom polju.

Ljubljana. Za jezuite, kojim je namjestnik kranjski zapovjedio da se nose iz Repnja, zauzimlje se sve, što još nije otrovao moderni liberalni duh. Puk viče i peticionira za njih, ordinarijat se zauzimlje, katolička zadruga ovdješnja zamolila je za pomoć papinskoga nuncija, a katoličko-politički sbor obratio se je na ministarstvo. Oni sami su rekurirali.

Brno. Jednota katoličko-politička slavila je 6. o. m. svoju trogodišnjicu. Sve su prostorije bile prepune; osobito se je odlikovalo svojom prisutnošću višje plemstvo, naprama nižjemu, kojega nije bilo vidjeti.

Linc. Piše „Linzer Volksblatt“ da je od svega svećenstva jedan jedini zamolio državnu subvenciju, no i taj je molbenicu natrag potegnuo čuvši, da samo svećenstvo radi, kako će u pomoć priteći braći, koja kubure. Ovo je liep pojav: vole stradati, nego-li tražiti pomoć u onih, koji je nedaju, van ako si za njihovu politiku revniji, a za crkvena prava mlohaviji.

Rim. Sv. otac na toliko se je oporavio, da mu više netreba ni štapa za upiranje. — Na isti dan, kad je kralj potvrdio poznati zakon ob ukinuću redova u Rimštini, pade ministerij, i kriza trajaše sve do 10. o. m., kad se je napokon pod Minghettijem sastavilo novo ministarstvo. Netreba čovjek da bude biesan za papinu svjetovnu vlast i crkvene interese, da uvidi, koliko čvrsto stoji kraljestvo, u kojem se vlada često puti, kad što baš s čista mira, mienja.

Augsburg. Devetstoljetni dan smrti sv. Ulrika, patrona ove biskupije proslavljen je 6. o. m. tako sjajno i velebno, kako se u ovo naše na vjeri kukavno vrieme nije ni očekivalo. Sgrnula se je tolika sila stranaca iz gradova i sela, da su mnogi od subote na nedjelju morali prenoćiti pod vedrim nebom. Na velikoj procesiji bilo je barem 10.000 ljudi, a pobožnih gledalaca kamo-li više. Njeke ulice, kud je provod prolazio, bile su pre-

*) U naših školah nije dopušteno učiteljem ičim vriedjati vjeru, za to ih valja, ako si takova što ipak dopuste, najprije liepo opomenuti, a onda, ako neuspije opomena, dalje prijaviti.

**) Kat. list rekao je već svoje. Otvorite 11. br. lanjske godine str. 83., gdje se veli, da ima crkva pravo nadgledati i odobravati ili barem imati odlučan upliv na odobrenje svih knjiga za škole. Uzkrati-li se to pravo, pobrinuti se je za nj duhovnoj oblasti; Kat. list nemože u tom ništa učiniti.

Digitized by Google

tvorene bi reć u vrtove: tako biahu liepo i obilato nakićene. Divno je bilo gledati pobožnost i religiozno oduševljenje ovoga puka, koj je tako sjajno i mnogobrojno prosvjedovao proti današnjemu liberalnomu duhu, koj slavi svakovrstne svečanosti, samo su mu religiozne mrzke. Toga je duha bilo i ovaj put opaziti. Dočim su školska djeca gradska na čelu procesije stupala, nebiaše uz njih njihovih učitelja. Ta su gospoda zadahnuta nečim drugim. Usuprot je došlo iz sela mnogo pučkih učitelja. Isto tako nehtje in corpore biti prisutno ni gradsko poglavarstvo, ni druga civilna ili vojnička poglavarstva. Ništa za to; ex ore infantium atque lactentium perfecisti laudem.

Šlezka. Najznamenitija viest, koja je zadnje vrieme došla iz Slezke, jest ta, da je zatvoren Miarka. A tko je taj Miarka? Miarka je bio prije katolički učitelj u okružju Rybnik, rodio se je u Slezkoj, ali gdje se poljski govori. Kako je mudar, darovit i radin, došao je na misao, svojim katoličkim zemljakom, koji poljski govore, premda mogu za silu i nešto njemački buncati, tumačiti važna religiozna i politička pitanja onako, kako će moći najbolje razumjeti i shvatiti. To je on činio u brošurah, u knjigah, u javnih govorih, a najviše u svojem tjedniku „Katoliku.“ Puk ga je razumio, te je s vremenom postavio u njega povjerenje i to punim pravom. Ali to nije bilo po volji drugim ljudem, koji bi volili uzdržati narod u neznanju. I zato zamrznuše na nj, osobito pošto je odbio veliku svotu novca, kojom ga pokušaše kupiti. Miarka najme neima blaga, jer si pučki učitelj osobito u onih krajevih nemože puno prištediti. Osim bistre glave, katoličke vjere i vruće ljubavi prama svojemu narodu, neima Miarka ništa nego ženu i desetero nejake, neobskrbljene dječice. Kada je pako došla nova era, postao je on, kano što mi svi, na jedanput pogibeljan državi; počelo mu se je strože gledati na prste te se je u njegvu listu nalazilo svačesa, kako to obično biva s listovi, koji se u svem neklanjaju postupanju vlade. Miarka je dobio posla; sada su ga nevinim proglasili, sada odsudili, gdjekad i u zatvor vrgli. U najnovije je vrieme opet odveden u zatvor, da ondje sjedi godinu dana. Na jedanput, prije nego je mogao svoje poslove urediti, za ženu se i djecu pobrinuti, pograbiše ga i metnuše u zatvor i on sjedi sada u iztražnom zatvoru. Kako je poznato, iztražni se zatvor, osim u velikih prostih zločinih, upotrebljava samo onda, ako se boji, da će tuženik pobjeći, ili ako se želi prepriečiti, da neobći sa svojimi sukrivci. Miarka je tvrdio, da nije nikada pomislio ostaviti ženu, djecu, posao i domovinu svoju. To mu i svatko pametan vjeruje, ali nevjeruje sud. Sukrivaca takodjer neima, s kojimi bi se mogao tajno dogovarati. Netko ga je tajno denuncirao, da želi pobjeći, i ta je denuncijacija razlog — no vlada zna, što je i zašto je učinila. Mi bismo siromašnoga otca obitelji ostavili kod njegove obitelji, da joj skrbi kruh, i kad bi udarila ura, onda ga bismo podvrgnuli kazni. Za njegovu ubogu ženu i djecu kupe se u Vratislavi dobrovoljni prinesci. Visoko katoličko plemstvo nesmije pružiti ruke, jedan je to jedanput pokušao, grof Schaffgotsch, ali se je u Berlinu izposlovalo, da on i njemu slični ništa takova više nesmiju učiniti, neće-li — uvrieditи cara. Danas su najme čudnovata vremena, te nije dobro pripadati kleru ili katoličkomu plemstvu. Dodje-li bura, onda se trava prigne, ali visoko drveće i kuće višeput se obaraju.

Francezka. Perzijskomu šahu, koj putuje po Europi, i komu se svuda sprema veličanstven doček, poklonilo se je u Parizu diplomatičko tielo. Vodja biaše papin nuncij. Tom je prilikom, kako piše „Univers“ njegovo iztočno veličanstvo mnogo pitalo nuncija za sv. otca, za njegovo zdravlje, njegove običaje itd.; pače kažu da je izjavilo i svoje iskreno sažaljenje nad različitimi mukami i neprilikami, koje mora podnositi sv. otac.

Englezka. U najprvom parlamentu Europe, englezkom, učinjen je 9. o. m. u dolnjoj kući zaključak za onaj sviet, koj se samo sili divi i klanja milijunom bajoneta i veseli, gdje zievaju smrtna ždriela, čudan nerazumljiv. Zastupnik Richard učini naime predlog, da se pozove vlada, neka zametne s inimi vladami dogovor, kako bi se popravili zakoni medjunarodnoga prava, i uveo stalan sustav obranih sudova u svih medjunarodnih državnih poslovih. Predsjednik ministarstva pobijaše taj predlog, ne iz načela, nego što je mislio, da ga ine države nebi htele usvojiti. Napokon bude predlog ipak primljen sa 98 od 166 glasova. — Ljetos biaše, neima tomu dugo, što su se njeki katolici Englezi obratili u Rim na papu, da on opet preuzme presudjivati medjunarodne razmirice, kô što biaše u srednjem vieku. Mi smo o tom šutjeli, jer bi svatko kod nas bio rekao: gle ultramontanskih zanesenjaka, koji nevide kamo je sviet već napredovao, te misle da još živemo u srednjem vieku. Ali onaj zaključak parlamentski dokazuje, da se u Englezkoj ćuti potreba takova suda, pa ako i neuspije što se tu namjerava, svakako će barem poslužiti današnjim liberalnim državnikom i povjestnikom, da barem razumiju papin sredovječni sud nad narodi.

Pozivljemo uljudno na što skoriju predplatu. Osobito pako molimo onu p. n. gospodu, koji nam jošte ni prvoga polugodišta neplatiše premda su obećali. Najpače molimo gospodu iz Bosne, odkuda je vrlo neuredno plaćanje porad neuredjenih pošta. Napokon izjavljamo, da ćemo biti prisiljeni obustaviti list onim koji nam na brzo neplate, jer kraj dosadanjih zaplata, umjesto predplata, kako je kod svih listova, moradosmo osim štete kadšto dostati se i krupnih rieči.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 30.] U Četvrtak, 24. Srpnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački
KATOLIČKI LIST.

Koliko je dosada napredovalo progonstvo u Pruskoj?

Bismarck se je povukao na odmor u svoj Varzin. Izveo je veliko djelo: skovao oružje kojim će se gušiti i ništiti katolička crkva. Izvedbu mogaše majstor povjeriti i slabijim al svakako neumorno revnim rukam: liberalac kultusminister Falk neće se dati osramotiti. Nego je čudno, premda svatko zna da rat na crkvu nije šala, da Bismarcka iza ovoga njegova najnovijega čina u njegov Tusculum neprati obćenito priznavanje i slavlje. Pače govori se mal ne na sva usta, da baš u najviših kruzih nisu Bismarcku mnogo zahvalni za ovo njegovo djelo: car da mu je više nerad popustio, da se na muke meću njegovi vjerni katolički podanici; carica da mu je jošte manje sklona, a na dvoru princa nasljednika da je za njega i gorje. I sama pruska vlada, to jest konservativni u njoj elementi, kô što grof Eulenburg, pa i isti predsjednik ministarstva Roon da neodobravaju sasvim Bismarckovu crkvenu politiku. Toga radi da kani Bismarck sasvim iz pruskoga kabineta izstupiti, da se jedino bavi poslovi, koji se tiču ukupne carevine. Napokon, veli se, da je u pruskom narodu konservativni elemenat pretežniji od liberalnoga, dočim je u carevini protivno; s toga da u Pruskoj Bismarcku upravo ono škodi, što mu je koristno u carevini: njegova najnovija liberalnost. Nego gle! ni liberalci mu nevjeruju sasvim, odkad je u carevinskom saboru na njihova vodju Laskera onako žestoko navalio. Oni će ga istina držati, dok s njimi podje, jer ga trebaju; ali kako će dugo muž, koj je naravi despotičke i netrpi nikakve opozicije, s liberalci zajedno ići? Za to su mu počele, mače prijateljske, novine dovikivati: neka se sjeti, da neima čovjeka, bez koga nebi moglo biti.

To nekako nesluti na to, da će protucrkveni zakoni Pruskoj donieti mnogo sreće i blagoslova. Medjutim ljudski udes jest u ruci božjoj, za to ostavimo Bismarcka na miru u njegovom Varzinu. Radje ćemo gledati, što sada rade njegovi revni pomagači.

„Divit se je morati, kako je vlada dobro proračunala sve. Težko da je bolje računala, kad je rat zametala s tako jakim i pogibeljnim neprijateljem, kô što je Francezka. Sve je svuda već razredjeno i napereno; nedvojbeno ima doći na skoro sraz. Poznato je, da je država svojimi zakoni duboko zahvatila u uzgoj i namještaj klera, za tim u biskupsku jurisdikciju i kaznenu vlast. Prama tomu dakle pozvala je vlada najprije biskupe, da joj priobće štatuta i svu uredbu svojih sjemeništa i crkvenih učilišta. Biskupi uzkratiše jednodušno svi ikakvu pripomoć kod izvadjanja onih protucrkvenih zakona. Za tim je vlada naredila povjerenstva, koja će pregledati rečene zavode, i od dotičnih ravnateljstva uztražiti štatuta itd. Dodjoše povjerenici, mogoše pregledati sgrade s obzira zdravstvenoga, mogoše zaviriti i u štatuta, al samo s protestacijom od strane ravnateljstva, da je u b a v i e s t i radi, ne pako kan da se traži vladina privolja. Na predavanja pako u bogoslovnih učilištih nisu nikako pušćeni ti komisari, da se nečini kan da ima vlada pravo i kontrolirati bogoslovni nauk. Vlada je onda i dalje pošla: uztegnula je sjemeništem državnu podporu, a učilištem je zaniekala sposobnost, da na mjesto sveučilišta znanstveno naobrazuju crkvenu omladinu, i profesorom obustavila je plaću. Tako se je medju ostalim dogodilo u Paderbornu i Poznanju. Pače već se čuju prietnje, da će vlada takova učilišta sasvim zatvoriti, ako morda biskupi uzhtiju uzdržavat ih n. pr. dobrovoljnimi prinesci vjernika.

Digitized by Google

Po novoskovanom zakonu kad vlada zanieka priznanje kojemu biskupskomu učilištu, onda učenici toga zavoda nisu sposobni da budu namješteni u crkvenu službu. Biskupi će ih ipak namještati, kao što i one, koji budu svoje nauke svršili na izvan-njemačkih sveučilištih, a vlada neće toga namještaja dopustiti: eto sraza! Osim toga propisuju rečeni zakoni za kandidate svećenstva nekakov državni izpit, kojim se izpituje njihova kultura. Čuje se, da je vlada imenovala i takova izpitna povjerenstva. Ali tko će se podvrći tomu izpitu? Biskupi ne samo da neće kandidate na taj izpit tjerati, već će bez dvojbe na takove, koji bi se sami podvrgli, gledati sumnjivim okom. A bez zaredjenja biskupova i njegove misije neće ipak nitko moći obavljati crkvene službe. Državni zakoni hoće biskupom da zaprieče, da neuzmognu po svojem izboru postavljati radnikâ u vinograd Gospodnji, premda je tih radnikâ krvava potreba, osobito gdje tolike nepogode pustoše taj vinograd. Je-li kada bilo za crkvu pogibeljnijega progonstva?

Da nedodje bez vladine dozvolje tko kakogod do crkvene službe, napose do crkvenoga beneficija, razpisala je vlada na sve o b ć i n s k e načelnike, da izvieste: ima-li u njihovoj općini kano svećenik ili kano kandidat kakov inostranac? ima-li koja vakancija i od kada? u buduće pako da odmah izvieste o svakoj promjeni u crkvenoj službi. Isto takovu naredbu razpisala je neposredno na dekane (vicejašprište); no ovi će sjegurno više slušati na glas svojih biskupa.

Biskupi bi po novom zakonu morali vladi prijaviti svako popunjenje koje crkvene službe. Oni toga neće učiniti, ili se barem neće obazirati ako bi vlada prosvjedovala; vlada će usuprot biskupa a i samoga namještenika goniti novčanom globom Osim toga će vlada uzkraćivati plaću, gdjegod ova od nje neposredno, ili pako od političke općine odvisi. Župe se moraju po rečenom zakonu definitivno popuniti najmanje za godinu dana, inače biskupe plaćaj globu! Ali ako nebude vlada zadovoljna s onim, koga bude htio biskup? Jasno je, da će biskupi ili morati izdati svaku neodvisnost crkvene vlasti, ili pako patiti jer će u tih stvarih svakčas morati biti kakova sraza.

U takovoj vječnoj borbi morati će biskupi čuvati se navlastito izdajstva od svojih pomoćnika. Oni će biti kadšto prisiljeni, da se služe šibom, koju su primili od Gospodina, svojom disciplinarnom i kaznenom vlašću. Ali u tom ih hoće da stegne državni zakon. Pa je vlada izvodeć taj zakon jur naložila svojim organom, da brižno bdiju nad disciplinarnimi kaznami, što bi ih nametale crkvene vlasti, i da točno i obširno izvješćuju o pojedinih slučajih. Od crkvene osude moći je po spomenutih zakonih upravo i uteći se k državnoj vlasti; i za to, kô što u obće za sve političko-crkvene prestupke, ima poseban kraljevski sud. Taj je sud takodjer već imenovan: sastoji se od 11 članova, od kojih bi četvorica imali biti katolici. Laici su dakako svi članovi. Ti će dakle suditi i biskupom glede njihove službe i vlasti. Netrebamo kazati, da biskupi toga suda nepriznavaju, i za to da mu članom nemože biti nijedan pravi vjerni katolik. Vlada je, tobože držeći pravi razmjer katolika i protestanta, imenovala četiri katolika, no to su katolici samo po krstnom listu.

Rečeni je sud jur počeo službovati. Naredio je iztragu proti nadbiskupu kolonjskomu Melchersu i njegovu generalnomu vikaru Baudri-u, za to što je nadbiskup dva svećenika, odpala k novomu protestantizmu, udario velikim izobćenjem, a dvojici opet redjenim od jansenističkoga nadbiskupa zabranio u katoličkih crkvah obavljati crkvenu službu. Nadbiskup upotrebi tu opreznost, te rečenu exkomunikaciju objavi samo svomu kleru, u diecezanskom službenom listu, i to ne urednim jezikom njemačkim, već latinskim. Je-li se mogaše bolje obzirati na nove pruske zakone? Pa je ipak došao pod iztragu. Dakle je sasvim otet biskupom gladius excommunicationis?!

Nadbiskup je jur izpitivan u svojoj residenciji. On se sjegurno neće staviti od svoje volje pred sud. Sud će ga morda osuditi in contumaciam. Onda je sraz gotov, i to u ovom slučaju vrlo koban za civilnu vlast, jer je ona već jedanput morala uzmaći baš pred nadbiskupom kolonjskim — Klementom Augustom! No čini se, da će poslie obavljene iztrage izreći sud, da neima povoda dalnjemu postupku, budući da je po samom slovu političko-crkvenoga novoga zakona nemoguće nadbiskupa dalje vexirati. Vidit će se.

Nego vlada pruska neizvodi samo svoje zakone, ona radi takodjer sve moguće, nebi-li kako zametnula razdor medju samimi katolici. Ona osjeća, da je strašna snaga u sbijenoj phalangi bojnika, koji su osvjedočeni, da se biju pod barjakom božjim. Za to je nastojala uplivati raznimi načini na pojedine biskupe; ali neodkinu ni jednoga. Pokazala je takodjer, kako joj je na srcu slaba dotacija nižega svećenstva, tražeći o tom izvješća; ali se barem dosada nije čulo, da je komu milija Judina kesa, nego-li Isusov, makar sa stradanjem skopčan, ministerij.

Digitized by Google

Ali eto na jedanput adresa katolika laika, kojim je prvak vojvoda Ratibor, adresa na cara, u kojoj izjavljaju svoju podpunu podložnost prama novim političko-crkvenim zakonom, i zajedno biede vjerne katolike kano jednu samo stranku, i to skrajnju prećeranu, koja smućuje javni mir. Car se s mjesta odazva toj adresi. To je vrlo pogibeljno oružje proti katoličkoj crkvi. Pa ipak se nevidi i nečuje dosada od toga velik uspjeh. No vlada, koja tako radi, kadra je sve.

Poznato je da pruska vlada mnogo zakriljuje tako zvane starokatolike. Zar poradi slobode sviesti? Jest, poradi toga da zabije klin u zdravo tielo katoličke crkve. Starokatolici su izjavili, da su oni uzprkos vatikanskim dekretom pravi katolici. Papa ravno i svi biskupi izjavljuju protivno, no pruska se vlada drži u praksi izjave starokatoličke. Za to je n. p. u Braunsbergu Wollman sveudilj učitelj religije i liturg za katoličku djecu uzprkos reklamaciji biskupa i roditeljâ; za to, ako gdje može vlada izdaje starokatolikom katoličke crkve, ili ih štiti, ako zaključkom kakova liberalnoga občinskoga zastupničtva dodju do posjeda kojega kat. hrama; za to napokon i odpale duhovnike uzdržava u crkvenom beneficiju. Kanonik Richthofen u Breslavi — inače smušenjak — izjavi se za starokatolike, opozove izjavu, i opet ju ponovi. Njegov ga biskup suspendira i exkomunicira, a on ipak bere svoju kanoničku plaću. Pa kako je lukavo to vlada udesila. Prije su sve plaće tekle iz državne blagajne u diecezansku, pa se ondje od pojedinaca dizale; sad je naredila vlada, da se dižu neposredno kod državne blagajne. Tako ona može dati plaću komu hoće, a nedati komu neće, sasvim po svojoj volji a proti volji biskupovoj. Ona dakle drži i pogaču i nož. Da je i to vrlo pogibeljno za crkvu, tko će zaniekati, kad ima dosta gladne svjetovne djece? Istina je, da bi sluga Isusov morao prije svega misliti na svoju dužnost, i razumjeti i slieditи ono Apostola Pavla (Philip. 4, 12.), „znam i blagovati i gladovati, obilovati i stradati“, i čim je tko više u crkvenoj časti, tim više; ali, ali, tko zna, neće-li ih se više naći, koji prije svega vole, da im se trbuh masti?! Na to barem, čini se, da računa pruska vlada.

Katolička crkva u Pruskoj biaše nekada sjajna i bogata, ali svakojaki prevrati učiniše ju ubogom. Njezinu imovinu proždrla je navlastito država. Pravednost je dakle iziskivala, da se sada država pobrine za materijalno uzdržavanje crkve. To je uvidio Fridrik Vilhelm, kad je god. 1821. sklopio ugovor s papom glede pruske crkve. On je naznačio stalne dohodke crkvi i njezinim službenikom kano njihovu vlastitost. To se je činilo tako sjegurno i tvrdo, te su kašnje i druga dobra crkvena, koja su još bila preostala kano vlastitost crkve, na korist državne blagajne prodana, a crkvi za to odmjeren stalan gotov dohodak iz rečene blagajne. Tako se je naročito dogodilo u Ermelandu (Varmiji). Sada pruska vlada na jedanput uzkraćuje ono, što je i davati svečano obećala, i obvezala se ugovorom. Biskup varmijski Kremenzt neima plaće jur od Listopada prošle godine, jer se je usudio dva nepokorna i nevjerna svećenika javno izobćiti. Crkvena sjemeništa i učilišta ostaju bez dohodaka za to, jer se biskupi strogo drže dekreta koncila tridentskoga, koje je kano pravilo za te zavode pruska vlada onim ugovorom svečano priznala, i kašnje činom uviek priznavala. Tko zna, kako će to daleko doći, ako morda sám kralj, siedi slavom ovjenčani Fridrik Vilhelm svoju vladu neuzpregne (kako se je od njega nadati), jer je vlada nakana ići do skrajne skrajnosti. Ona misli, ako metne crkvu sasvim na prosjački štap, da će ova prodati svoju slobodu i svoju, da tako reknemo, osobu, samo da se nahrani hljeba. Krasna-li je ta moderna, obožavana država! Silom otimlje tudju imovinu, da od nje napravi milostinju, kojom će od slobodnih vlastnika praviti si robove! Tu ima dosta za razmišljati svim onim crkvam, koje su jošte u posjedu velikih i bogatih dobara, a najpače njihovim pastirom bogatijim beneficiatom.

Bog da sahrani katoličku crkvu u tom pogibeljnom progonstvu!

Ne bi-li i po nas shodno bilo, da o tom bar mislimo?

Prije nekoliko godina življaše u zagorskom selu, Začretju, inače sv. Križ zvanom, župnik Bradica, pošten i vriedan hrvatski starina. Nekoga dne sjedi on kod svoga obilnoga doduše, ali zato ipak ne bogatoga župničkoga stola, kad eto na vratima kuc kuc i unidju k njemu dva mladića. „Tko ste vi?“ zapita jih starac župnik. — „Dva pedagoga iz Zagreba.“ — Bila su to dva mlada Zagorca, putujuća učitelja. — Starcu se župniku na žao dala njihova mlada nespretnost, pak im zato pribode: „Da ste dva, to vidim, ali pedagogov iz Zagreba nepoznam, hajdete u ime božje!“ —

Da se je starcu sad iz mirna groba ustati, čudom bi se začudio, kako je njegova draga Hrvatska pedagogi poplavljena, jer sad već skoro ni neima učitelja, a školnikâ baš ni za liek, sve je to ili profesor ili pedagog; sada se već nitko skoro nebavi školom, školarstvom,

*

Digitized by Google

obučavanjem itd., nego sve tjera pedagogiku, što mi se vidi kano da popovi sada već nebi hjeli biti popovi, nego — teologi! To pedagožtvo nastalo je svietskim pitanjem, u koliko naime širom svieta kola, ter se najpače posliednje vrieme i naš „Katolički list“ stao njim živo zanimati.

Po svih stranah širokoga svieta digoše se učitelji, da si u družtvu ljudskom pribave veću znamenitost, nego-li ju dosele — kako oni misle — imadjahu, a valjan i vriedan učitelj vaviek ju je i pred svakim imao; i da si poboljšaju svoj dosele ne baš sjajni materijalni položaj, pak u tom jim poslu od nikoga zamjere. Ali taj pokret učiteljski u najnovije doba krenuo je strujom, da nerečemo baš pogubnom, a to ipak nekako čudnom; izneo je na površje neku novu težnju i oborio se najpače na svoju najstariju i najnaravniju saveznicu — crkvu, tu prvu — a prosimo proštenja moderne pedagoge — i najvrliju učiteljicu čovječanstva. Ili da nam nebi tko laži spotaknuo, kazat ćemo, da se moderna pedagogika oborila na popovstvo, znajuć dobro onu sv. pisma: „udariš-li pastira, razpršio si i stado.“ Ustaj i udaraj na popa, to je novi abc, ne doduše za škole, niti za prave hrvatske učitelje, nego samo za moderne pedagoge.

Ta „moderna pedagogika“ razprostrla je svoja krila osobito po Njemačkoj, gdjeno iste svjetske oblasti s njome mile lale igraju, a zašto, nije baš težko pogoditi. Osobito u Njemačkoj ustali su ti „moderni pedagogi“ rušiti svaki autoritet i rušit svako pozitivno kršćanstvo, najpače odurno jim katoličtvo. Tamo rastu kano gljive preko noći kojekakvi „lehrervereini“ i „lehrertagi“, i to su pravi garavi dimnjaci, iz kojih suklja gust dim moderne, freimaurerskim vapnom dobrano impregnirane pedagogike, da zagaravi najviše katoličku crkvu i njezine službenike, katoličke popove — a bi-li se dalo, da i zaguši sve te gusjenice na zelenom drvetu bezvjernoga, liberalno-prosvjetnoga napredka. Nu katolici njemački nisu pospane šuške, nego buduć stražari, uzeše graditi jaka vratašca, kojimi će zabrtviti te pogubne dimnjake — začeše osnivati na sve krajeve katoličke pedagogijske sborove.

A imadu-li njemački katolici pravo? Čujmo razloge koji ih potiču, da tako rade.

Sto i sto smo puti jurve čuli, da na mladjih sviet ostaje, pak čuli mi to još sto i tisuć puti uviek ćemo živu istinu čuti. Mladež indi treba, da nam je živom vjerom nadahnut budući naraštaj; omladinu valja čuvati, da nam po zlu neprodje, pak smo se takodjer občuvali od zlih i gorjih vremena; ljudi bo čine vremena dobra ili zla.

Nebi baš ništa koristilo, da tajimo kako smo i sami dosele mnogo griešili, odgajajuć mlako i nehajno svoju omladinu: griešile su mnoge katoličke obitelji, mnogi katolički učitelji, a zašto da nereknemo, baš i — popovi. Da su modernoj pedagogiki toli silno krila narasla, mnogo je kriva naša pospanost i nemarnost. Kamo sreće da smo bili većom brigom zabrinuti oko kršćanskoga odgojenja svoje omladine, kamo sreće da nam je ta briga bar ponešto bila prema onoj brizi, kojom je predragi spasitelj, taj uzor-učitelj, malene k sebi prizivao; kamo sreće, da smo više sijali, a manje driemali, nebi ni proklijati mogao pogubni onaj drač, što ga sada toli bujna gledamo na vrtu javnoga i domaćega uzgoja, te na polju pedagogičkoga znanja. Skoro bi se čovjek pobojao: prekasno je već na to pomišljati, da i opet privučemo mladež na stazu kršćanskoga uzgoja. Ali popravku nikad nije kasno, pak ako i jest već mnogo toga po zlu prošlo, opet nam je još koječega preostalo, što bi se i predobiti i sačuvati dalo. Ustati nam je dakle, nu da vidimo proti komu. Ne proti školi, ni proti učiteljem, nego samo i jedino proti „modernoj pedagogiki“ — protivniku na izliku jaku i silnu, ali u sebi dosta slabu i mlohavu, koj sam u ruke nam tura oružje, kojim ćemo ga suzbiti, koj sám o tom radi, kako će si doskora kod svih pametnih i misaonih ljudi zaigrati još ono malo vjere, što bi je na prvi mah imati mogao. A kako to? Evo tako. Svaki pametan i misaon čovjek mora priznati, da je nepobitna istina: hoćemo-li mladež valjano i čestito uzgojiti, to nam je prije svega treba, da imamo pred očima stalan neki cilj. No pitajmo te moderne pedagoge, koj i kakov oni cilj pred očima imadu, uzgajajuć omladinu? Oni će nam, budući da ipak nešta odpovrnuti moradu, reći: „Čovječtvo ili humanstvo je naš cilj, mi hoćemo da odgojimo čista čovjeka!“ Na prvi mah zaista divan cilj, ali uprimo dalje u čem se to humanstvo, to čisto čovječtvo sastoji? Oni će — budući da opet nešta reći moradu, samo na pol usta šapnuti: „Čovjek mora biti samo — čovjek, a ne kršćanin i poganin, ni žid, ni turčin.“ Napokon potražimo-li u modernih pedagoga, što oni misle, koj je vendar čovjeku posljednji cilj? na što je čovjek odredjen? Moderna pedagogika na to ni mukajet, nego će nas na prosto odputiti na moderne filozofe i psihologe, nu ovi se takvimi tricami nebave. Uzmimo samo u ruke „osnovu nauke ob uzgoju i obuci“, kako ju je osnovao Dr. Dittes, taj „najmoderniji svih modernih pedagoga“ pak čitajmo, kako nam on liepo priznaje: koj bi imao biti posljednji cilj čovjeka, toga neznamo, a baš i n e t r e b a m o t o g a k a n o g o j i t e l j i z n a t i.“ Je-li tako delija pedagože? A kad neznaš i netrebaš znati, čemu da mlada čovjeka uzgojiš, možeš-li onda još ob uzgoju govoriti; dresirati možeš do duše svoga čovjeka, kakono Talijan svoga majmuna dresira, ali uzgajati nipošto! Kad indi moderni oti pedagogi neznadu ili netrebaju znati za posljednji cilj čovjeka, to je patriarka njihov D i e s t e r w e g krutom dosljednošću morao izreći načelo: „pusti čovjeka da raste poput drveta, kako naime prema svojoj naravi hoće i mora rasti.“ Nu da odrastem poput drveta, k tomu netrebam „odgojitelja“, i da se prema svojoj naravi prosto i slobodno razvijem poput divljači u šumi, k tomu takodjer netrebam ma baš nikakova pedagoga. Drže-li se indi takovih načela ljudi, koji se „pedagogi“ ponosno

Digitized by Google

nazivlju i naprednu tobož pedagogiku znanstveno razvijaju, te izpoviedaju-li ova svoja načela javno i nekom reć bi ciničkom resignacijom: to izpoviedaju time plitkost svoje pedagogičke mudrosti i misaon čovjek mora se takovih pedagogah žacati. Nestoji-li dakle ono, što gore više rekosmo, da nam moderna pedagogika sama u ruke tura oružje, kojom ćemo ju lasno suzbiti i pobiti?

S druge opet strane da vidimo samo na kratko, kakova je kršćansko-katolička gojitbena nauka, kako je posve drugčija, mnogo plemenitija i uzvišenija!

Je-li gojitba u obće sviestno i sustavno uticanje razvita jur čovjeka na onoga, koj se tek razviti ima, da se time stalan neki cilj postigne; to katolička pedagogika ima takov stalni cilj pred očima. Mi držimo, da je cilj čovjeku, da dodje k Bogu i da bude savršen, kako mu je otac nebeski savršen, i zato mi takodjer dovodimo mladež gojitbom do čovječtva i to do najčistijega čovječtva; mi odgajamo ljude tako, da budu prema ideji čovjeka i da u njih božanska misao o čovjeku oživi. Budući da se pako ta božanska misao o čovjeku u Isusu Krstu kano živa predstavlja, to imamo takodjer živ ideal, prema kojemu čovjeka gojimo. Jer pravo reći na toliko se samo čovjek do čistoga čovječtva u pravom smislu rieči razvija, u koliko biva sličnijim svomu idealu Isusu Krstu.

To je temeljno načelo kršćansko-katoličke pedagogike, i da ovo načelo nipošto neprieči uzgoja za domovinu i za praktični život, toga nam nije treba na široko dokazivati. Mi doduše držimo, da čovjeku nije posljednji cilj ovaj sviet, ali mu je sviet ovaj potreban, da može k zadnjemu svomu cilju dospjeti. Kršćansko dakle katolička pedagogika nestavlja čovjeka izvan svieta, neotudjuje ga od bližnjega, neodbija ga od vremenitoga zvanja, budući da drži, da su mu sve to potrebna sredstva, kojimi može svojemu Bogu služiti i zadnji svoj cilj — Boga naime postići. A svakdanje izkustvo nas takodjer uči, da je čovjek na toliko bolji i savršeniji, na koliko je svomu božanskomu uzoru bliži, i koliko je čovjek bolji kršćanin, toliko je bržniji otac, pridniji obrtnik, vjerniji državljanin itd. To je istina tako nepobitna, da je niti najmoderniji modernih pedagoga tajiti nemože, jer baš u njegovoj osnovi nauke ob uzgoju i obuci možeš od rieči do rieči čitati: „Na religioznom polju kršćanstvo je najbolje, to se neda poreći. Ono se neprotivi obćemu obrazovanju čovjeka; što više ono je još najznatnije sredstvo za to. **Najbolji kršćanin je najbolji čovjek!**“ — Samo neznamo, kakovo si tude kršćanstvo, kakova si u obće kršćanina Dr. Dittes, taj ljuti popožder, misli!

Kakovu da sad mi praktičnu korist iz ovu razpravice crpimo? Nije se doduše kod nas još ta moderna pedagogika na svojih krilih nebu pod oblake vinula, ali perje joj već ipak probija. Prva obća hrvatska učiteljska skupština je ta koka, koja je to čudno pile — možda i nehotice — izlegla, tamo se je na kremenu moderne pedagogike po gdjekoja iskrica kresnula, a ta se je i gube prihvatila. Liepo nam je to nedavno naš vrli dopisnik sa slunjskih brda izpripoviedao. — Netreba mi navadjati primjerâ; a da iz muhe nečinim vola, spomenut ću samo poznatoga „profesora srednjih škola“, nečini-li se taj čovjek, kano da želi biti mirum tuba spargens sonum — moderne pedagogike!

Ako je itko, to sam sigurno ja svom dubljinom svoje duše zauzet za materijalni i intelektualni napredak školstva i učiteljstva, i kako sam glavom učitelj, najživlja mi je želja, da budemo svi do jednoga što bolje napredni i vrli, da budemo ukrašeni vrlinom, osnovanom na Isusovu nauku, a ne kojekakvim tudjinskim blistavilom izkićeni!

Nu budući da i kod nas već začima nestajati te prave vrline, te ju zamienjuju novovjeka, po kršćanski uzgoj omladine pogubna načela, napisah ovo, da opomenem vriedne čitatelje, ne bi-li i po nas horno bilo, da se trgnemo od naše mlitavosti i pospanosti, i da barem o tom mislimo, kako ćemo protivniku — bude-li treba — na mejdan izaći! A kako je vidjeti, rieč je moja namienjena ponajpače svećenikom i onim učiteljem, koji nisu jošte srknuli iz pehara moderne pedagogijske mudrosti.

Jedan svećenik-učitelj.

Sekte u Ruskoj.

Kamo dolazi kršćanski puk tečajem vremena, ako se odieli od središta, koje je u crkvi svojoj postavio Isus Gospod, to pokazuje čisto jasno ruska crkva. Po najnovijem „državnom almanaku“ ima raznih sekta u evropejskoj Ruskoj 926.631, a u Sibiriji 166.985, dočim je pravoslavnih u Evropi 53,169.179, a u Aziji 4,936.917. Ali ti brojevi nisu po istini udareni. Englez Hepworth Dixon, koj je religiozne odnošaje s mnogo truda i ustrajno učio, izriče svoje osvjedočenje, da se punim pravom „pravoslavni“ mogu nazvati sektom, kojoj najme pripada plemstvo i svećenstvo, dočim je puk većinom odan kojoj drugoj vjeroizpovjesti. Brojem najveća i leglo drugih jest sekta razkolnika. Oni se datiraju od polovice sedamnaestoga stoljeća. Povod im je bio opor puka proti uvedenoj onda „pravoslavnoj državnoj crkvi.“ Razkolnici se tako čvrsto drže starih običaja, da neće krumpira jesti, neće čaja zasladiti šećerom, neće ništa da čuju o plinu, željeznicah i drugih novijih obretih. Kano što su oni protivnici „državnoj crkvi“, isto su tako i protivnici sada vladajućoj kući u Ruskoj.

Iz toga izvora poteče množina svakovrstnih drugih sekta. Mi ćemo neke samo navesti. Hlisti potiču od vremena Petra Velikoga. Njihova služba božja sastoji se u pripravah za „božansko oduševljenje.“ Da se otresu tromosti tjelesne te otvore put oduševljenju', skaču i plešu, mašu rukama „kako angjeli krilima.“ Ako to nije dosti, uhvate toljage te se biju i biesne tako dugo, dok postanu djelnici „božanskoga oduševljenja.“ Kad su do

Digitized by Google

te točke došli, onda su proroci. Zabacuju sve sakramente te gone najsramotniji blud. Ova sekta dieli se u svakojake podsekte, izmedju kojih se moskovska odlikuje fanatizmom. Da se mogu oduševiti nasljeduju gibanje ladje te se okreću u okrugu.

Kakova su sekta škopci, to već ime pokazuje. Početnici su toj sekti bila prije jedno sto godina dva seljaka. Budući da im se je gadila grozna razpuštenost te skrajna bezsramnost „hlista“, htjedoše se radikalno osjegurati proti svakoj napasti. Tko pripada ovoj sekti nosi na desnom koljenu crvenu krpu. Po njihovu je mnienju Isus već došao po drugi put u osobi cara Petra III., ali se je sakrio, te će u svoje vrieme izići iz svoga skrovišta. Onda će početi viek škopaca. Za čudo je, ta sekta napreduje od dana do dana.

Duhoborci se bore za nutrnju savršenost duše. Po njihovu je nauku Isus bio prosti čovjek. Po smrti sele se duše dobrih ljudi u ljudska a zlih u životinjska tjelesa. Ljudi su svi jednaki, neima autoriteta, neima svećenstva. K crkvi spadaju svi i židovi i mohamedanci i pogani. Grjehota je prisizati ili rat voditi. Od duhoboraca potekoše molokanci. Početnik im je krojač Semeon Uklein, koj je s mnogo uspjeha propoviedao, da je Isusom ustanovljena crkva obstojala do četvrtoga vieka, kašnje ju pokvariše ljudi svojimi izmišljotinami. Pravi kršćanin nesmije se držati ničesa drugoga nego svetoga pisma, sakramenti su kršćaninu suvišni. Značajna je njihova mržnja proti slikam svetih; nadju-li koju, jao si ga njoj, oni joj iglami izbodu oči. Svinjetine nesmije jesti kršćanin, jer tako nalaže sveto pismo. Samokrštenici su sekta, kojoj je početnik bio seljak Roman. Oni si naprave košaru, izmažu ju smolom i ilovačom, napune kišnicom te se onda u nju legnu. To im je krštenje. Theodozijancem je ženitba grjehota, zato neće obćiti s oženjenimi. Neki izmedju njih učo, da je dopušćeno ubijati djecu; drugi odoše posve protivnim putem, te zagovaraju višeženstvo. Filipova bratovština nauča samokrv. Početnik im je nekakov utekao vojnik, koj se je s mnogimi svojimi privrženici u vatru bacio. Braća se nagovaraju zamjenito, da si dugotrajnim postom učine životu kraj. Čudnovata je sekta, koju je uveo pastir Demisov te se imenuje „pastirska bratovština.“ Oni drže cara za antikrista, pa zato nenose s sobom niti novca niti ništa, što nosi sliku carevu. Novotarije mrze na toliko, da neće niti po pločniku hodati. Još je čudnovatija bratovština zjevača, koji teže za najvećom savršenošću. Kada se na veliki četvrtak sastanu na molitvu, drže svi širom otvorena usta te čekaju, da im angjeo donese pričest.

To su sve stare sekte. K ovim su došle u novije vrieme mnoge druge. Tako su na primjer u jednoj godini 1868. uvedene dvie nove sekte: malenih kršćana i i mutualista. Što se od tuda vidi? Ono što smo rekli na početku, da neima kršćanskomu puku života, ako nije sjedinjen sa središtem crkve. Kršćanskoga života neima bez duha Kristova, a duh Kristov nedolazi u uda njegova tiela nego preko glave. *R.*

Genfer Correspondenz o Deakovu govoru.

Taj katolički, od svih što no ih kažu ultramontanskih listova najviše ultramontanski list, jer je namienjen skoro izključivo interesom papinstva, progovorio je o poznatom Deakovu govoru ob odnošaju izmedju crkve i države, pa je tom prilikom kazao krasnu istinu, koja je vriedna, da ju našim štiocem priobćimo.

„Crkva se je, veli, u svih zemljah Europe s narodom, obitelji i pojedinci tako identificirala, te je kršćansko pravo probilo u srce ustavom i zakonom. Ako dakle Deak misli, da u Ugarskoj udomi sustav amerikanski, što je to drugo, van otimati prava crkve i staviti se na stranu prevrata? Od onoga časa, kad Deak prava najstarije i najčastnije institucije u zemlji povriedi, neće biti mučno srušiti sve ostalo. Priznaj jednoć načelo, da moderne praetensije mogu činiti tabulam rasam od svega, što je toliko stoliećа postojalo u ime vječnoga kršćanskoga morala, i čega tečajem svega toga vremena nitko razuman nemogaše koriti: za što nebi sutra isto tako učinilo od svega onoga, što se traži i gradi danas? Od toga bi morao nastati bezkrajni kaos.

No tko je taj, da takov sveudiljni družtveni razor hvali? To su oni muževi, kojim je uviek na jeziku historičko pravo Ugarske, koji su u ime svojega historičkoga prava tražili svoju autonomiju (pače podpunu neodvisnost). Pošto su se dakle pokazali toliko revnimi za preimućtva svojega nekoliko stotina staroga ustava, gle kako sada nemare baš ništa za starodrevna prava svoje crkve! Liepo bi ih mogli sada napasti njemački centraliste, koji su ih prije krivili, da svoju narodnost i svoja historička prava brane samo s razloga prevratnih. Deak nebi smio zaboraviti, da se sila mienja, i da je čudne ćudi, kad se neosniva na pravo. Kad ugarska crkva više nebude bogata, snažna, neodvisna, onda više neće moći representirati historičku snagu njihove kraljevine. Pa ako se država stane silno drmati — a na to treba da je spremno svako družtvo, komu nije pravica više temeljem — neće se moći nasloniti na oslabljenu crkvu.“

Tako „Genfer Correspondenz.“ Čudna je nedosljednost Deakova i Deakovaca glede historičkih prava. Što misli da je historičko pravo ugarske države, to čvrsto drži, makar je morda i zastarjelo, a historička prava drugih neznače mu ništa. Čehom i drugim narodom prekolitavskim nepomaže on ni malo, da izvojuju svoja historička prava, a ni Hrvati baš nemogu se pohvaliti, da je osobit prijatelj njihovih historičkih prava. Ali barem da štedi historička prava crkve svoje države! Ne, ona mora sve izgubiti i doći u ovakov položaj, kan da se sada tekar uvodi u slobodnu državu, ona si mora na

Digitized by Google

novo sticati sve. Pa su ipak biskupi ugarske crkve i svećenstvo vojevali i patili za slobodu i neodvisnost ugarske države, i bitno doprinieli do onoga, čim se ona sada ponosi. Sad se crkva i njezini službenici odbijaju; za njih ima Deak drugo amerikansko načelo, dočim za odnošaj Ugarske prama cesarevini valjaju i sada historička ugarska prava. Zar morda Deak misli, da se za to prama crkvi ima uporabiti drugo načelo, nego-li proti cesarevini, što ona neima ko što ova stotine hiljada bajoneta! Ali neka zna, da nisu bili ludi državnici oni, koji su rekli: justitia regnorum fundamentum; a još mnogo mudriji da je početnik crkve, koj je rekao: „Kakvom mjerom budete vi mjerili, takovom će se vam odmjeriti.“

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović zaredio je u prošlu nedjelju u poddjakone 21 klerika nadbiskupije zagrebačke i jednoga trapistu od Banjaluke; za tim u utorak zaredio je iste u djakone.

— Sl. zastupstvo grada Zagreba izabralo je altaristom kod sv. Marka veleč. g. Gjuru Šimončića profesora na zagrebačkom kr. učiteljištu. G. Petar Mikoević, administrator u Mačkovcu postao je ondje župnikom.

— Plašt sv. Ladislava. G. Ivan Tkalčić uredjujuć arkiv kaptolski naidje na vrlo znamenit inventar stolne crkve zagrebačke pisan pod konac XIV. vieka, u kojem se medju inimi crkovnimi uresi spominje i „casula nigri coloris, de palio sancti regis Ladizlai facta.“ Uvjeren da toli važan spomenik nije propao bez traga, protraži sva stara i neporabna odiela, nu nenašav ovdje ništa, svrati osobitu pažnju na visoki žrtvenik sv. Ladislava pred sakristijom, i tu pronadje kovčežić s nadpisom „pallium s. Ladislai.“ Otvoriv kovčežić nadje u njem napomenutu u inventaru kazulu od crne svile. Ova kazula vrlo je stara kroja, kakov nije u porabi već, a na njoj dvie stare slike vezene na istoj crnoj svili, bivše dakako prije na plaštu Ladislavovom, od kojih jedna predstavlja okrunjena kralja, nad kojom stoji: LADIZL. REG a druga njeku žensku, po svoj prilici ženu Ladislavovu, il čak sestru mu Liepu udatu za hrvatskoga kralja Svinimira? Tomu obretu dvostruko se radujemo, jedno jer od utemeljitelja naše biskupije imademo uspomenu, a drugo, jer nam se, kraj tolikih prekrojenih kazula, sačuvala bar jedna stara kroja. Ovaj plašt dobio je Augustin Kažotić od kralja Karla Roberta; u žitju bo Kažotićevom kanonik Krčelić piše ovako: Sv. Ladislava plašć i desnu tulikajše ruku, kakti ove cirkve (zagrebačke) početnika i vse Horvacke zemlje otca, za vekivečnu obrambu cirkve od Karola krala doblenu ovde za diku del je.“ Taj toli znamenit plašt smješten je sada u riznici prvostolne crkve.

— Čuju se tužbe odasvuda, da nam prosti narod materijalno i moralno strašno pada. To bi moralo nukati sve prave rodo i čovjekoljube, da misle i rade takovo zlo zapriečiti; osobito pako morali bi neumorno o tom nastojati oni, koji se trudom i znojem toga puka hrane. Mi ćemo se toga radi usuditi, da pozornost slavnoga poglavarstva zagrebačkoga svratimo na jedno zlo, novo, dosada ovdje nepoznato. Ima u Zagrebu jedan, dva, višeli? dućana, u kojih se prodaje u mjesto rakije razvodnjena žesta ljudem za pilo. Jevtina je, za mal novac dobije prost čovjek punu mjericu, pa se njom truje i opija, tako da je ranim jutrom vidjeti tako opojenih ljudi. Mislimo da netrebamo nikomu dokazivati, koliko je to pogubno i za tielo i za dušu. I onako je upravo žalostno opažanje, da naš težak umjesto zdrave i dostatne hrane voli opojna pića, pa što si kroz tjedan trudeći se i gladujuć zasluži, to da u nedjelju i svetak zapije. Ali barem da pije, što samo sobom zdravlju neškodi. Mi nepoznamo svih policajnih i zdravstvenih propisa, gospoda p. n. gradski kapetan i gradski fizik znati će to bolje. Mi samo znamo, da se drugdje osnivaju družtva, kojim je zadaća zamedjiti, i morda kako sasvim dokinuti pijanstvo; mi znamo takodjer da ima mnogo žaobe na vodku i palinku, koja kano pošast hara u njekih srodnih nam narodih, i da svjestne vlasti proti tomu zlu rade; pa si mislimo, da će se i u nas naći i ljudi i načina, da se na put stane onakovoj industriji, koja težaku za njegov dobar novac otrov nudi.

Rim. Usried mnogih patnja, kojimi protucrkvena taljanska vlada obsipava svetoga otca, pripravlja mu Gospodin i mnogu radost i utjehu. Ovamo spadaju takodjer pisma biskupa i občina armenskih, koja su stigla papi posljednjih dana te kojimi izriču svetomu otcu neograničenu vjernost. Kako je štiocem poznato, hotio je Pio IX. bulom „Reversurus“ od 12. Srpnja 1867. urediti zamršene odnošaje katoličke crkve u Armeniji. Toj buli stade na put otomanska vlada, a osobito, po nalogu dakako napoleonske vlade, francezki poslanik u Carigradu, Bourée. Porta dala se je dapače savjeti, koji su dolazili iz Pariza, nagovoriti te je pristupila k strani opornih Armenaca. Padši Napoleon III., nadao se je daroviti Aali-paša, da će francezka vlada poći pametnijim putem te je nastojao staviti se u neposredni savez s rimskom stolicom. Tako je došao mgr. Franchi, nadbiskup u Tessalonichi, kano izvanredni poslanik u Carigrad. Njegov je uspjeh bio već siguran, kada na jedanput umre Aali-paša. Thiers i Remusat podjoše tragom Napoleona III. u orientalnoj politici misleći valjda, da bi svako neposredno dogovaranje medju portom i svetom stolicom oslabilo francezki ugled i upliv. To bijaše uzrok te je Pio IX. bio prinukan bulu „Reversurus“ protumačiti, da odstrani svaki strah i predsude armenskoga naroda, koje su se temeljile na krivu tumačenju spomenute bule. To učini enciklikom od 6. Siečnja 1873. Posljedica te bule bila je, te je 28. već Ožujka stiglo u Rim pismo od armenske občine Bahgegik, u kojem se osudjuje nastojanje skizmatika te se izjavljuje papi posvemašna pod-

Digitized by Google

ložnost u svih crkvenih stvarih. 13. Travnja stiže pismo klera od Burze, u kojem se hvali ljubezna briga papina za uzdržavanje jedinstva u vjeri. Iz Zaika stiže pismo od 20. Travnja, u kojem se izjavljuje, da je enciklika raztjerala svaku dvojbu i svaki strah neo-skizmatika i da se posve podvrgavaju dekretom rimske crkve. Napokon pisa 2. Lipnja biskup od Aleppa papi list, u kojem posvjedočava, da je njegova crkva u prkos svim težkoćam ostala neoskvrnuta od skizme, premda su neki ekskomunicirani svećenici nastojali u gradu baciti sjeme razdora medju puk. Neobavivši ništa moraše sa sramotom ostaviti grad.

Njemačka. „Voss. Ztg" pripovieda, da se sada diplomatički kruzi zabavljaju pitanjem o časti papinskih nuncija na katoličkih dvorovih u Beču, Parizu, Madridu i Lisabonu. Po evropskom najme poslaničkom pravu imali su do danas na tih dvorovih nunciji prvo mjesto. U svečanih sgodah držali su oni govore u ime diplomatičkoga corpsa, a dvor sam obraćao se je s željami svojimi na nuncija, koj ih je onda priobćio drugim poslanikom. To nije više po volji „Voss. Ztg." te je valjda njezina tajna želja, da zauzme nuncijevo mjesto od sada poslanik silnoga njemačkoga carstva. Hoće-li katolički dvorovi na tu želju pruskoga lista pristati, naučiti će nas skora budućnost.

Monakov. Liberalni zastupnici glavnoga grada u Bavarskoj, vjerni sluge starca Bismarcka, žele svećenike posve iz škola iztjerati. Po nalogu najme magistrata stvori školska komisija, u kojoj slučajno sama liberalna gospoda sjede, zaključak, da će od sada imati nadučitelji pravo nadzirati svećenike u naučanju vjere. I da još jače pokažu, koliko im stoji do vjere, zaključiše, da note, koje dobe djeca iz nauka vjere, neimaju upliva na obći napredak. Što će se iz toga izleći? Evo što. Bude-li vlada ovaj zaključak školske komisije sankcionirala, to će duhovna oblast proti tomu rekurirati; nebude-li to koristilo, onda neće preostati drugo, nego da svećenici prenesu naučanje vjere u crkvu, gdje se neće smjeti miešati u njihov posao kakov liberalni i bez vjere nadučitelj.

Zürich. Katoličko stanovničtvo u Zürichu zaprosi vladu, da im doznači jednu zgradu za obdržavanje službe božje. Vlada je tu molbu zabacila. Zašto? Tobože što su katolici pokazali skrajnu intoleranciju tim, što nisu htjeli nastaviti svoju službu u crkvi, u kojoj je vlada starokatolikom dopustila vršiti svoju sakrilegičnu službu.

Poljska. Progoni, koji su se zapodjenuli proti katolikom u Njemačkoj i Švicarskoj, povukoše svu pozornost na se tako, te se je skoro zaboravilo na progone, koje jednako trpe katolici u Poljskoj od Rusa. Ovaj put navesti ćemo samo dva primjera, da se vidi, što moraju katolici trpiti zbog vjere svoje. Atče (otac) Klimentij Levickij bio je prije unitski župnik, a poslje uteče u biskupiju chelmsku, kojom ravna izobćeni administrator Popel. Taj mu je dao župu u Tomašovi. Levickij nastojao je na sve načine svojim katoličkim župljanom zabiti u glavu caroslavje, ali uzalud, župljani ga nehtješe slušati. Nemogući se ga drugče riešiti, izbiše ga nekolikoput; batinam nije bio priučen te pobježe. Popel ga premjesti u župu posve katoličku, Sědlisko. Ali jedva su za to začuli Sědličani, odmah mu javiše, da ga netrebaju, neka ide, odkud je i došao. Kada su ipak dovezli njegove stvari u Sědlisko, pobuni se puk te učini, te je kočijaš morao opet odvesti stvari nepozvana župnika. Na to se potuži kod načelnika Levickij. Načelnik dodje s kozaci u mjesto, kazni svakoga Sědličana globom od 5 rub. te je sam instalirao Levickija. Sad on sjedi u župnom stanu, ali nitko mu neide u crkvu, nitko ga nezove u kuću. Može biti te će morati opet doći u pomoć kozaci. — Ljepše su se još stvari dogodile u selu Djakonovskom. Tu je imenovao Popel za župnika nekakova otca Rudku, koga bješe zaredio eksmetropolita bugarski, Sokolski. No seljaci ga nehtješe primiti. Osobito u filialu Spikolos staviše mu se ljudi na odpor. Ne samo nije s njim hotio nitko razgovarati, nego zatvoriše još i crkvu a ključ sakriše. Sam Popel zauze se za svoga Rudku te izposlova od gubernatora komisiju da dodje u Spikolos. Dodje sam vicegubernator, i da mu bude ugled veći, uze sa sobom cielu satniju kozaka, koji gospodare u siromašnom selu po miloj volji. Glavni „nemirnjaci" odvedeni su već u zatvor, a ostali moraju plaćati svaki dan 45 kopejaka tako dugo, dok izdaju ključe; osim toga moraju uzdržavati kozake. Prošle godine posjetila je tu pokrajinu tuča a ljetos caroslavje. Zato se sada moli puk ondje: „od kuge, glada, vojske i caroslavja oslobodi nas Gospode."

Madrid. Metež je ovdje sve veći, naskoro će nastati, ako Bog sam kako nezaprieči, potop krvi. Vlada republikanska jaka je samo na praznih liberalnih riečih, a na ničem drugom. 23. pr. m. predložila je kortesom, da se ukine kod pape španjolsko poslaničtvo. Predlog je dakako s aplausom primljen.

Mexico. I ovdje je sve u neredu, nitko nikoga nesluša. Crkvi je odavna oteto sve, ali to jošte nije dosta. Izdan je zakon proti samostanskom zajedničkom životu, pa se na tom temelju izganjaju redovnice i redovnici, dakako jezuite najprije. Onda će bez dvojbe odmah zavladati mir i blaženi raj!

Javna zahvala. Prečastni prvostolni kaptol zagrebački izvolio je pokloniti za poljepšanje oltara u župnoj crkvi u Kalju svotu od 100 for. Za koj blagi dar hvali od srca pobožni puk i župnik.

Juraj Koljevina.

Dopisnica urednička.

Gg. Frideczkomu i Salopeku: primili smo.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** · Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 31.] U Četvrtak, 31. Srpnja 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Katolički junaci u Pruskoj.

Pruska je vlada počela svoju akciju energično, svestrano dosljedno, tako da katolike sa svih strana hoće da satjera u tesnac, pa ih ondje svojom pretežnom silom slomi. Čini se, da i tu Bismarck i njegovi pomoćnici misle na Metz i Sedan. Katolička crkva neima materijalne sile, i za to navale neprijateljske nemože drugačije suzbijati, van stojeć čvrsto i nepomično uz svoja načela i — trpeć. To je sobom veliko i divno, i podobno crkvi pribaviti sympatije plemenitih duša; no to zna i ćuti pruska vlada i njoj odana štampa, pa se je pobrinula, da kršćanskim junakom skine s glave lovoriku mučeničtva. Stvorila si je zakone, te veli: pokorit se zakonom zapovieda i Bog, a država to baš tražiti mora, i ako uztreba i silom izgoniti od svakoga državljanina, jer bez poštovanja zakona neima državi obstanka. Odpor dakle katolički nije mučeničtvo, nego zločinstvo. Po tom katolici, držeći se zakona božjega i braneći prava svoje crkve, imaju izgleda da budu smatrani i traktirani kano zločinci. Ali to je za njih još slavnije, jer se tim i više primiču onomu svomu prvomu i najsavršenijemu uzoru, Gospodinu Isusu Krstu. Nisu-li baš glede njega pred Pilatom vikali židovi: „Mi imamo zakon, i po zakonu mora on umrieti, jer se učini sinom božjim.“ I mnogi su mučenici prvih vjekova od urednih sudaca osudjeni kano zločinci, jer se porad Boga i duše nesmjedoše ni nehtjedoše pokoriti zakonom i ediktom poganske države. Crkva ima i danas ko što u prva vremena više vrsti mučenika: jednim su sudci sudili po zakonu, a druge je pobjesnila svjetina bez suda i zakona ubijala. Ovo posljednje činila je komuna u Parizu, i danas čini po Španjolskoj; ono pako prvo bit će udes pruskim katolikom. Neće ih ravno suditi na smrt, al će suditi na tamnicu i na oskudicu. Mnogim će oduzeti dohodke od kojih se hrane, i službe, kojim se uzdržavaju, i časti, koje su svojom vrlinom i svojim požrtvovanjem zaslužili. Katolici to znaju i spremni su na to.

Biskupom kano vodjam vojske Isusove dolikuje, da se od svih ostalih najviše odlikuju čvrstoćom, hrabrošću i požrtvovanjem. Pruski katolici mogu se ponositi svojimi biskupi. Budni su, nedadu se iznenaditi od neprijatelja; čvrsti su, nije ih moći pomaći s njihova stanovišta. Čim su poznati protucrkveni zakoni proglašeni, odmah oni izjaviše jednodušno, da nemogu i neće kod izvedbe tih zakona sudjelovati; pa što su rekli, to i čine. Pristoji mužu i junaku rieč otvorenu i odvažnu reći, al još više na strašnu mjestu stajati. Biskupi odbijaju sve lukave ponuke, pa će tako odbiti i silovite nasrtaje. Mi smo u prijašnjem listu nabrojili sve te razne vladine pokušaje i navale. Ovdje dodajemo, da je vlada izjavila, da klerici onih učilišta i zavoda, kojim je ona uztegla svoje priznanje, gubivaju pogodnost glede vojničtva, i za to da će biti pritegnuti na aktivnu vojnu službu, makar da su subdiakoni. To je silan čin, silniji još nego-li obustava državne dotacije, da ti zavodi opuste. To biskupe jako boli, oni gledaju tužnim i krvavim srcem, kako će im se oduzeti njihova djeca, kako će se duhovno ubijati, i kako će po tom polje Gospodnje imati sve manje valjanih djelavaca — ali za to biskupi nepopušćaju. I za prvih progonstva crkve morao je gledati mnogi kršćanski junak, kako mu otimlju rodjenu djecu, kako mu haraju baštinu njegovih djedova; al je pustio i to, jer se o tom radilo da se spasi dragocjenije blago. Biskupe pako same glavom jošte nije neprijatelj taknuo, van što je nadbiskupa kolonjskoga Melchersa stavio pod sudbenu

Digitized by Google

iztragu, a biskupu Krementzu obustavio temporalia. No tim je naznačeno, čemu se i ostali imaju nadati. Oduzet će im se temporalia, oduzeti, ili bolje, jer toga vlada kolikogod silovita ipak učiniti nemože — zapriečit će im se jurisdikcija, napokon moći će dospjeti u tamnicu. To je sve; no neka su biskupi samo čvrsti, morati će crkva pobiediti. Željezna bijaše sila rimskoga carstva, stvorila je mnogo mučenika, ali crkve nije srušila.

Za biskupi, kako drugačije ni nesmije biti, čvrsto i odvažno u ovom boju stupaju laici. Poznato je, da ima u Njemačkoj katoličkih družtva, koja djeluju u interesu vjere i crkve. Od tih se odlikuje „Verein deutscher Katholiken“ (družtvo njemačkih katolika) u Maincu. To je družtvo imalo početkom Lipnja svoju glavnu skupštinu, iz koje je javno progovorilo katolikom njemačkim. Evo kako krasno i odvažno govore: „Mi smo, vele, zaključili jednodušno, da slobodu crkve, prava obitelji i kršćanskoga puka branimo sa svom odvažnosti i uztrajnosti. Kano prvu dužnost u nastajućoj borbi preporučamo svim njemačkim katolikom, da su vjerno i srdačno odani svojim od Boga postavljenim vodjam, prečastnim biskupom, i glavi crkve, papi. Ovoj od spasitelja postavljenoj vlasti ostavljamo mi odluku u svih pitanjih kršćanske vjere, kršćanskoga prava i religioznoga života. Drugoga auktoriteta na polju religioznoga života mi nepriznajemo, i nikada nećemo svjetovnoj vlasti priznati prava, da redi one stvari, koje je Isus Krst, sin božji, sam uredio, ili pako svojim nasljednikom, apostolom zapovjedio, da oni rede.“ Tim su ti laici odbili protucrkvene zakone sasvim po primjeru svojih biskupa; ali su, po istom primjeru, za to državnoj vlasti glede njezine kompetenciji izjavili svaku pokornost. „Bile koliko mu drago velike uvrede, što ih podnose katolici Njemačke, nikad se ipak neće dati zavesti na djela protupravna.“ Oni će stupati samo na temelju prava, i na temelju državnih zakona, u koliko im sviest i dužnost dopušća stavit se na taj temelj, pobijati će neprijatelje svoje crkve i religije. „Ljubav prama domovini, i ljubav prama crkvi nalaže njemačkim katolikom, da se svojimi gradjanskimi pravi na obranu prava i slobode služe podpunom odvažnosti. Uviek je ružno nemariti za javne interese, a sada se to i manje smije, gdje se radi o najsvetijih dobrih.“ Naročito pako moli i zaklinje glavna skupština sve katoličke muževe, da se sa svom revnošću zauzimlju i drže pri izborih za carevinski i za zemaljske sabore. „Muževi, vele, što su dosada od katoličkih izbornih okružja poslani bili u carevinski sabor, borahu se bezprimjernom hrabrosti. Frakcija centra dokazala je, da je branik slobode i prava, i da je organ kršćanske misli i duha. Broj njezinih članova mora veći postati, i postat će, ako mi učinimo svoju dužnost.“

Poznato je našim štiocem, koli silne je upotrebio napore Bismarck, da frakciju centra razbije. On je znao, za što je to činio, a i izrekao je veleći: Mislite, da ćete biti gospodari države, ako budete imali u saboru 160 svojih članova. Vlada će dakle bez dvojbe upotrebiti svaku lukavštinu, svaki tisak i silu, da joj nedodju dodijavat u sabor ultramontanski zastupnici. Po tom će pruski katolici a i drugi njemački, u koliko se radi o carevinskom saboru, prigodom nastajućih izbora imati dokazati svoju muževnost i odrešitost. Ovo će biti najznamenitija za njih kušnja. Jer ako bude izabrano što više odlučnih katolika, barem će dokazati svemu svietu, da su si katolici sviestni svoje dužnosti. Mi se nadamo i Boga molimo, da ta kušnja po njih sjajno prodje.

Medjutim došli su u drugu kušnju. Vojvoda ratiborski i 160 katolika predade pod 14. Lipnja caru adresu, u kojoj biede braću svoju ostale katolike kano nemirnjake, smutljivce, tvrdoglavce, izriču pako svoju najpodpuniju podložnost pod nove protucrkvene zakone. Car je tu adresu primio, povladio misli u njoj izrečene, i njezinim podpisateljem izjavio svoju zahvalnost. To su jedva dočekale svakojake službene i neslužbene, liberalne i neliberalne novine, te diži što više one katolike, a udri po ultramontancih. Ali ni to nebiaše dosta, nego skupljaj odasvuda nove podpise. Onu prvu adresu podpisaše osim njekih visokih plemića, svakojaki činovnici, nekoliko učitelja, dva žandara, jedan župnik i jedan kapelan. Lasno se razumije, da se tomu hoće neobična čvrstoća u ljudih, kojim vlada kruh dieli, nepodpisati adrese, koju je sám car odobrio. Osim toga u Pruskoj se je medju prostijim narodom još sretno uzčuvalo duboko strahopočitanje prama uzvišenoj kraljevskoj osobi Nije čudo dakle, ako još koj podpis dodje pod onu adresu.

No kako su se ipak održali katolici u tolikoj kušnji? Vrlo dobro, divno. Odmah čim je ona adresa izašla na svjetlo, imadjaše dosta srca grof Brühl javno prosvjedovati proti potvoram, što se u onoj adresi siplju na prave katolike. I sbilja je ružno, što se ondje govori. Mi izjavljamo, vele, da nećemo da se smjerovi mira smetu agitacijom jedne extremne stranke medju nami, koja je u puku duboko uzdrmala slogu

Digitized by Google

medju konfesijami. Mi nećemo da se popustivši neopravdanim zahtjevom, što se s nova dižu pošto su dugo mirovali, razpali poguban rat medju državom i crkvom u njemačkoj carevini. Mi naprama osvadam, koje proti državnoj vladi diže nesporazumljenje i strast, stojimo čvrsto uz carstvo i uz vladu. Mi prosvjedujemo što odrešitije proti pokusu, što ga svuda čini extremna stranka, da se nametne jedinom zastupnicom katolika Njemačke. Tako govore pred carskim licem ti accusatores fratrum suorum. Pravi katolici nisu ipak nimalo smeteni drzovitošću tih najnovijih svojih neprijatelja, što su izašli iz njihova, naime katoličkoga, tabora. Oni odgovaraju mirno i oprezno, kako to ištu opasne okolnosti. Oni prozvaše te svoje najnovije protivnike „Staatskatholiken“ državne katolike, t. j. katolike po duhu i po volji moderne države, što ove vrlo ljuti. Katolici se nesrde, pače im je drago, što se i nadalje sabiru podpisi pod onu adresu, jer vele: barem ćemo znati, tko je s nami, a tko proti nam. Pa koliko je dosada tih državnih katolika? Neizmjerno malo, tako da može ponosito uzkliknuti katolički list „Germania“: gdje ste, da se uzporedite sa osam milijuna nas, koji tvrdo stojimo uz svoje biskupe?

Taj je uspjeh tim sjajniji, čim se zna namjera tih državnih katolika. Oni naime razposlaše tajnu okružnicu na svoje prijatelje, do koje je ipak došla „Germania.“ U toj okružnici kažu, da se je ultramontanska stranka domogla silne snage. Ona, vele, pošilja u velikom broju svoje zastupnike u zakonodavne skupštine, zapovieda njekom sliepo joj odanom stranačkom štampom u glavnih gradovih i u pokrajinah, ona je razastrla mrežu svakojakih družtva preko sve zemlje, i svaki dan dolaze izvješća o sastancih, adresah, novčanih prinosih i agitacijah od gornje Slezke do Triera, i od Poznanja do bavarskih alpa — i preko njih tja u Vatikan. Mi pako, o jada! narodni, carevini vjerni katolici, mi smo bez vodja, bez organizacije, bez štampe, bez upravnih načela, bez svakoga saveza — nebrojena, nepoznata, neradina nemoćna množina. — Pa što hoće ti ljudi bez vodje i načela? Oni hoće: da se vjerni carevini katolici nadju, da se upoznaju, da se skupe i spoje. Njihov je broj, vele „ogromno velik“ — mi to, vele, ćutimo — samo treba da se vide. — Čudna gorostasa, kojega nije vidjeti; pa je dosadanja agitacija s podpisi na rečenu adresu pokazala maljušna patuljka! No u koju svrhu hoće da se ti tobožnji katolici kupe i organiziraju? Vele, da uzdrže mir izmedju crkve i države; ali čita se u njihovoj okružnici, da država odbija katolike od zamašnih službа, ona da će u nastalom ratu svojom silom gnječiti sve katolike, i za to da se državi vjerni katolici moraju od ultramontanaca odlučiti. To izgleda kano strah, te bi čovjek laglje vjerovao, da oni od kukavštine viču za mir. Nije dakle zlo, kad nastaje ljut boj, da se takovi junaci izluče, osobito kad ih svih nije mnogo, kako se je dosada pokazalo.

Najsjajniji pako čin u dosadašnjoj borbi učiniše vitezi malteški slezke zadruge. Ti malteški nisu ono isto, što biahu nekad, van što se bave njegovanjem bolestnika. Inače su kavaliri slobodni, koji se mogu ženiti, i svak čas iz zadruge izstupiti. Oni su si dne 2. Srpnja birali predstojničtvo. U dosadanjem predstojničtvu biaše prvak vojvoda ratiborski i druga trojica od onih, koji su poslali gore spomenutu adresu na kralja. Kod novoga dakle izbora nebudu više izabrani vojvoda ratiborski i drugi podpisatelji one adrese, nego mjesto njih bolji katolici, ili kako ih protivnici zovu, ultramontanci. Što taj novi izbor znači, vidi se najbolje iz ljutine, kojom se zapjenila „Kölner Zeitung“ pišući ovako: Očito je, da je „staro“ plemstvo ili njegova jedna grana bolestna, kad hoće da bude više medjunarodna, nego-li narodna, i u ovom slučaju više „papinska“ nego-li „carska.“ Takovo plemstvo može spadati u jezuitski, ili kakov lupežki red; no nemože mu biti mjesta na podnožju narodnoga priestolja. Neka si ti ponositi plemići idu preko alpa u vatikan, ili preko pyrenea k Don Karlosu; u Pruskoj netreba i nesmije biti, da se unapried na dvoru koče vitezovi, koji si druga za to zameću — jer ovaj hoće da bude vjeran njemačkomu carstvu i njemačkomu caru — takodjer proti Rimu i jezuitom. Mi videć takove pojave moramo cara moliti: Gospodaru, budi tvrd! Odpravi od sebe ljude, koji tebe i tvoj puk sramote!

To su ovi vitezovi jasno predvidjali. Znali su, ako opet neizaberu podpisatelje one adrese, a naročito vodju, vojvodu ratiborskoga, da će im se to tumačiti kano opozicija, pače kano nevjera naprama caru. Ta sám je car onu adresu odobrio, i zahvalio se njezinim podpisateljem. A njim je bez dvojbe mnogo stalo do milosti carske; oni si drže za veliku čast, da imaju pristup k carskomu dvoru, i da su na njem liepo gledani. Cara Fridrika Vilelma osobno svaki štuje i odan mu je bez dvojbe što se samo može dublje i podpunije, te mu nebi htio, što je živ, učiniti ništa na žao. Pa su ipak morali znati, da će se tako onaj njihov izbor tumačiti, da će ga morda i sám car smatrati kano uvredu naprama svojoj uzvišenoj osobi. Sasvim tim učiniše ono, na što

Digitized by Google

ih je nagonila njihova katolička i kršćanska sviest; jer da su izabrali vojvodu ratiborskoga, vas bi sviet bio sudio, a crkvi neprijazne novine nebi doista bile zaboravile izticati bez kraja, kako vitezovi, slezki malteţani, svi pristaju uz načela, izraţena u onoj adresi. Tu se je valjalo odlučiti za jednu ili za drugu stranu. Oni se odlučiše, kako je dolikovalo njihovoj plemenitoj krvi, i malteţkomu viteţtvu: svojim izborom osudiše načela izraţena u adresi, spremni, ako bude tako moralo biti, podnieti ne samo viku i bies liberalacâ, nego i samu carsku nemilost. Tim su učinili čast svomu imenu, i svojoj braći dali krasan primjer kršćanskoga karaktera i kršćanske muţevnosti.

Ako se budu katolici u Pruskoj tako i nadalje drţali, a nadat se je, pošto oni svu svoju snagu polaţu u Spasitelja Isusa Krsta, kojemu se po preporuci svojih biskupa revno m o l e: onda makar i rat dugo trajao, svladat će napokon kršćanska strpljivost i jakost.

Sjene moderne kulture.

Morao bi biti sliep, tko nebi vidio, kamo ţeli dovesti čovječje druţtvo liberalizam, koj je danas zahvatio u sve skoro krugove: učenjačke, gradjanske, radničke. Ministri sluţe liberalizmu, kujući po njegovu zahtjevu zakone; učitelji mu sluţe, predavajući s učiteljskih stolica svojih nauk, duhom liberalnim okuţen, praveći na sastancih svojih zaključke, duhom liberalizma diktirane; sluţe mu radnici, trgajući na sastancih one spone, u koje ih je dosle sapinjala vjera i moral kršćanski. A za kojim ciljem ide liberalizam? On ide za onim ciljem, koj je slobodna zidarija postavila svomu djelovanju, da raztjerav mrak, koj je do sada širila crkva katolička, podigne druţtvo na stupanj pravoga „čovječtva.“ A što znači podignuti koga na stupanj pravoga čovječtva? To znači, ako ćemo govoriti otvoreno, učiniti čovjeka bogom. to jest učiniti, da čovjek prezrev vjeru prizna um svoj za jedino vrelo istine; da prezrev zapovjedi i boţje i crkvene, koje suţuju njegovu slobodu, učini volju svoju jedinim motorom svoga djelovanja.

Kako je poznato, liberalizam cvate najbujnije onkraj oceana, u Americi. Tamo je liberalizam puno dalje napredovao nego u Evropi. Odavle dolazi, da liberalci u Evropi tako rado bacaju ţeljne poglede onkraj oceana te ţale, što nije drvo liberalizma donielo kod nas već toliko plodova, koliko u Americi. No bacimò i mi pogled na drvo liberalizma u Americi, da vidimo kako su velike i kako tamne sjene, koje baca. Mi smo već mnogoput rekli, da je posebna taktika liberalaca, nabacivati se frazami, često praznimi, još češće laţljivimi, da ovako na lahak način prevare mnoţinu čitatelja, koji ili neznaju ili su prelieni, da se sami osvjedoče, koliko valja mudrost, koju im liberalci pruţaju. To je uzrok, zašto smo nakanili zabavljati se časak plodovi liberalizma u Americi, koju je takodjer poznati učitelj srednjih škola počeo zavidjati ţeleći odanle prenieti kulturu k nam:

Uzmimo najprije na oko vjeru i morâl. Kako smo rekli, liberalizam, to čedo slobodno-zidarsko, uzeo si je za zadaću, podkopati ne samo kršćansku nego i svaku drugu pozitivnu vjeru, srušiti pravoga osobnoga boga s njegova priestola te postaviti onamo čovjeka. Prama tomu uredjuje on svoje djelovanje: ovdje navaljuje silom, ondje djeluje milom, kako već zahtievaju okolnosti. U Evropi izpovieda velik diel pučanstva stanovitu formu kršćanske vjere: on podvrgava razum svoj istinam, koje ga njegova vjera uči, obdrţava zapovjedi, koje ona nalaţe. I zato bojuje liberalizam u Evropi, meću̇i crkvu pod drţavni jaram, zakoni priečeći upliv vjere na srca vjernika, praveći iz crkve pokornu sluţbenicu drţave. Na taj se način meće vjera u okove, da se može slobodnije širiti „čovječtvo.“ U Americi su stvari drugče. Uz ne velik broj katolika, ima ondje mnoţina svakojakih kršćanskih sekta, i svakim danom radjaju se kano gljive za kišom nove. Zato nenavaljuje ondje liberalizam na vjeru silom, ne, on daje svim sektam, bile kako lude, podpunu slobodu, te se nada, da će sé ovako razne sekte u medjusobnoj borbi same uništiti. U Americi je drţava bezkonfesionalna, njoj su sve sekte jednako mile, bili ekstatični kvekeri ili očiti štovatelji vraga. Zato ćeš ondje naći propalica, koje stvaraju novu vjeru zato, što nemogu inače ţivjeti. Poznato je ime Henri Waad Behera, koj si je u Brooklynu sluţio veliku svotu novaca, što je propoviedao „slobodnu ljubav.“ On je mogao mirno, od nikoga nepriečen, podkapati temelje obiteljskoga ţivota. Kad već govorimo o slobodnoj ljubavi, zanimivo je znati, da se je u drţavi new-yorškoj, u mjestu Lenox, stvorila obćina, koja izpovieda „slobodnu ljubav.“ Ta je obćina uredjena komunistički u najstroţem smislu. Tko pristupi k obćini, on prestane biti gospodar svega, što je prije posjedovao; niti njegova ţena nije više njegova, a ni on sam nije više svoj. On je postao sredstvo najsramotnijih strasti. Na zahtjev koga drugoga mora biti svaki i svaka na s v e pripravna. Opirati se nesmije nitko, osim ako je bolestan ili drugdje engaţiran. Bude-li djece, ona padnu obćini na teret; ali obćina je pripravna samo za stanovit broj djece brinuti se. Više se nemoţe reći. I ta obćina, koju ravna pastor Noyes, uţiva podpunu slobodu.

O mormoncih je već bilo govora u našem listu. Čudnovato je i vrlo ţalostno, što su u Americi skoro sve sekte sredstva najrazuzdanije razkalašenosti. Od tuda one hvale, kojimi zidarski osobito njemački listovi u nebo dižu amerikanske vjerske odnošaje. Navedimo samo jedan takov primjer. Evo kako je, ima tomu već dosti dugo, Augs. All. Ztg. pisala o mormoncih. „Mormonci su, veljaše ona, najurednija, svih pogrješaka moderne civilizacije prosta, najmarljivija i najradinija obćina. . .

Digitized by Google

U Americi je sve jasan realizam, nehajstvo za dogme, tamo se priznaje i cieni samo onaj elemenat u religiji, koj je obćenit svim religijam, elemenat čisto etički, čovječanski. Skoro bi čovjek mogao reći, da je u Americi vladajuća vjera deizam, nakićen raznolikimi znaci svakojakih sekta. Nedavno se je, pripovieda isti list, dogodilo, da je pastor neke obćine u Cincinnati, po imenu Vickers, morao nekamo odputovati. Neimajući drugoga zamjenika, zamoli rabinera bližnje židovske obćine, neka on zadovoljava vjerskim potrebam njegova stada, dok se on povrati. I obćina je bila čisto zadovoljna, rabinerove propovjedi isto je tako rado slušala kano što propovjedi svoga častnoga pastora. Pa zašto i nebi? Tà i rabiner je isto tako „pravi kršćanin“ kano što i pastor. Jer u istinu Amerikanac nerazumieva pod imenom „true christian“ ništa drugo nego ćudoredna čovjeka. Smiešna je samo ta malenkost, što svoju vjeru „ćudorednoga čovječtva“ drži specifičnim kršćanstvom te prosvjeduje proti svemu nekršćanskomu, dočim jednako željno i jednako pazljivo sluša propovjedi rabina, mormonca ili uleme.“ Tako Allgemeinerica.

Dočim dakle u Evropi vjeru zakoni sapinju, a u Americi podupiru zle porabe s vjerom, samo da prodre „ćudoredno čovječtvo“, postaje upliv kršćanstva na socijalne odnošaje sve to manji a korupcija stupa orijaškim upravo korakom od dana do dana napried. U Berlinu nisu više djeca sigurna na ulici pred razbludnici, koji izpoviedaju „ćudoredno čovječtvo“, da ih na sramotu neprisile, a u Lipsku stvoriše oženjena gospoda — štovatelji ćudorednoga čovječtva — „savez krieposti“, te se zamjenito obvezuju na najružniji prieljub. U Americi su u tom već dalje napredovali. U Bostonu izdaje supruga nekoga pastora, ime joj je Livermore, list „Womens Journal“, u kojem predlaže, da se ženitbeni ugovor nečini doživotno, nego samo na dvie tri li godine, kako se vidi ugovarajućim osobam. Kako u takovih odnošajih stoji s nesrećnom djecom, lahko se je domisliti: ubijati djecu stvar je u Americi obična. Pravim nekatoličkim Amerikankam odviše je „dosadno“ mučiti se s djecom. To zlo raste na strahovit način. Do skora će „pitanje djece“ postati u Americi najvažnije pitanje.

Liberalcem se mora priznati, da marljivo zidju i rade. Oni su već mnogo i uspjeli. Tomu je ne malo krivo i nehajstvo onih, koji bi im se na prvom mjestu morali svimi dopušćenimi sredstvi opirati, krivo je dosti nehajstvo službenika vjere. Liberalci su dakle mnogo uspjeli, uspjeli su osobito onkraj oceana. Već se vide i obilni plodovi njihova uspjeha. Jedan takov plod je strahovito napredovanje zločina. Vidimo to i u Evropi, da ondje gdje liberalizam najbolje napreduje, napreduje i nemoralnost i zločini. Ali se to još jasnije vidi u Americi. „Newyork Herald“ doneo je 8. Siečnja popis ubojstva, počinjenih od 1870—1872. u gradu Newyorku, koji su sudbeno konštatirani. Iz toga se popisa vidi grozna istina, kako postaje broj hotomičnih ubojstva uvjek veći. U godini 1870. počinjeno je u gradu Newyorku 40 ubojstva, 1871. već 45, a 1872. čak 56. Spomenuti list dodaje tomu popisu znamenitu opazku: „ubojstva postaju sve to više dnevnom senzacijom. Ovdje u gradu Newyorku i u bližnjih gradovih sbivaju se ubojstva svaki dan i svaku noć. Zlo se sve to više širi. Već je zadnje vrieme, da se naše civilizacije sramimo.“ No zato ju žele neki mudrijaši presaditi u Evropu.

Pošteni ljudi neimaju mnogo biti zahvalni liberalcem, ali im moraju tim zahvalniji biti opaki i zli, tati i lupeži. Kako je poznato, liberalci su njihovi veliki zagovornici. Smrtna kazna je za njihovu nježnu narav nešto strašna, lopove valja čuvati u liepih zatvorih, a pošteni se ljudi neka muče i znoje, da se ubojice mogu dobro hraniti, dočim njim od svih poreza i nameta jedva ostane komadić crna kruha. Djecu u školi kazniti šibom, bože sačuvaj, ako nećeš, da ti g. Fabković nedovikne iz Turina, da si „kusast i krnjav odgojitelj.“ U Americi je lopovom vrlo liepo: zatvore se u liepe zatvore, pa se onda ili pomiluju, ili ako im je dugo čekati, provale iz nemila stana, da nastave svoje zanimanje. Smrtna osuda nije se ondje već mnogo godina čula. Neke novine, koje izlaze u St. Louis, pišu ironički: „Sad imamo u zatvoru samo šest ubojica, kojim je vrlo dugočasno te nemogu razumjeti, kako da već nisu pomilovani. Ta to se danas samo po sebi razumije. Pa tko bi i mogao biti tako nečovječan, da negoji najveće simpatije za dobre ubojice.“ Sličnim tonom pišu jedne newyorške novine: „Major Hodge, koj je izplaćivao vojnike u Vashingtonu, prevario je državnu blagajnu za 450.000 dolara. Kod iztrage došlose je u trag užasnim stvarim počinjenim od toga zločinca. Vojni sud odsudi ga na deset godina stroga zatvora. Ali to je prava okrutnost, pustiti da čami u zatvoru poštenjak, koj nije niti pol milijuna ukrao. Ta eno vidite, kako se bez užeta pod vratom šeću politici i burzovnici, koji kradu na milijune. Granta je bolio težki udes tata Hodgea te je odlučio nesrećnika povratiti družtvu, kojemu je bio uvjek uresom. „U Prescottu u Arizoni stajao je u mjesecu Siečnju pred sudom neki glasovit tat. Njegov je branitelj dokazivao, da ga porotnici moraju proglasiti nevinim, jer boluje na kleptomaniji. Mati narav je kriva, što rado krade, a ne on, tà i samomu je advokatu pokušao ukrasti uru, kad je došao k njemu, da se dogovore glede obrane. I porotnici izrekoše zbilja, da je siromak tat nevin.

Liberalizam nemari na jedanput steći odlučnu pobjedu, njegova je prva briga, da si osigura budućnost. Odavle dolazi ona nesnosna jur vika, koju dižu na svih stranah zvani i nezvani pedagogi, da je do sada ležao gusti mrak nad pučkim uzgojem, da ga valja zamieniti svjetlom, osobito valja svećenikom, tim reprezentantom tmine, pokazati put iz škola; kad nebude njih, onda će se manje čuti o bogu i božjih stvarih, a liberalizam će slaviti slavje. Kakove plodove donosi to djelovanje liberalizma na mladež, to mi i u Evropi već dosti dobro opažamo: discipline nestaje, nestaje štovanja prama uči-

Digitized by Google

teljem i drugim poglavarom, a razuzdanost i opačina raste svakim danom. Dok su učitelji govorili djeci: „bog to zapovieda, to je božja volja“, dotle su djeca rado slušala, jer su ih već roditelji bili naučili bojati se boga; ali sada se više tako negovori — u liberalnih najme školah — a djeca si netaru puno glave, ako im učitelji govore: „to je liepo“, ili „to nalaže razum“ ili što je sličnih fraza. Ali u Americi, u tom ognjištu liberalne prosvjete, tamo je mladost krasna. Mi smo već u drugih zgodah donieli pojedinosti iz amerikanskih škola, danas nam budi dosti spomenuti neka samo fakta. Neki starac svećenik u Kanadi pripovieda, da je jedanput došao u posjet jednoj gospoji. Gospoja još nije bila opravljena, zato mu poslaše četirgodišnju djevojčicu, neka se dotle s njom zabavlja. Prosvietljeno diete započelo je s svećenikom razgovor, kako je napravila parodiju na Kingsley-ovu pjesmu „o trim ribarima“, ali da joj je rukopis iz neopreznosti u vatru pao. „Šteta, odgovori svećenik, da sam ja bio vatra, bio bi prestao gorjeti tako dugo, dok bi bila izvadila rukopis.“ „Ne, gospodine pastore, odgovori diete, to vi nebiste mogao učiniti; jer priroda ostaje priroda, a njezini se zakoni nemienjaju.“ Svećenik je prekinuo razgovor, dakako s tako prosvietljenim djetetom od četiri godine nije mogao dalje razgovarati. — Neka mlada „lady“, kojoj su jedva narasli zubi, izpali nedavno samokres na jednoga svojih učitelja, što se nije hotio s njom upustiti u ljubovne poslove. Takovih bismo mogli primiera navesti množinu, ali netreba, tko ima oči i sám vidi, kako su se mnogi, tobože usrećitelji narodâ, živo prihvatili posla, da izkopaju jamu, koja će zakopati moralnu a s njom i materijalnu sreću naroda. Oh, kako bismo im rado doviknuli: „ah, ostavite se tako pogubna posla. Zar nevidite, kako se sve to pogibeljniji oblaci viju nad družtvo čovječje, mjesto da ga odvrnete od nesreće, zašto ga sve to dalje gonite na putu, koj vodi u propast?“ Ali mi znamo, da bi se naš glas izgubio u bezsvjestnoj viki, zato nam neostaje drugo nego moliti boga velikoga, da osujeti posao onih, „koji smišljaju stvari prazne.“

Za kratak čas.

Priobćuje Iv. Krst. Kuček.

I.

Zvončić.

Sbilo se je g. 1862. — Sunce bijaše jur zamaknulo za visoke tirolske alpe. Sve se je spremilo na počinak; samo još jedno mladjahno Tirolče, vita struka, snažno i odvažno, puškom o ramenu spušća se sa visa strmih alpa u dol. Mučan bijaše posao razpoznati u sumraku uzku stazu, koja kreće sad na lievo, sad se gubi desno. Ali bistro oko i sjegurna noga gorskoga sina prkosi tami, prkosi kršnoj stazi. Njegova noga mirno stupa, njegovo oko dobro mjeri od klisure do klisure. Poput uhode provlači se najpogibeljnijom strminom. Sbriva amo i tamo. Vanrednom se vještinom odtiskuje u dol. Kazalo na uri nebi još jamačno zaokružilo jedanput naokolo, eto njega već u dolu, gdje se šulja za oveliki grm, tik ceste ležeći.

Pomisliti ćeš: taj je delija na to mjesto doista već prije računao. Tako je i bilo.

Tirolac nam je obće poznat kano čovjek pošten i nabožan, stalan vjerom u Boga, nepomičan i odan caru i vladaru svomu. Ali ko što svaka šenica krije kukolj, tako i u tom narodu ima smeta. Takav zabludjeli sin alpa bijaše i Gallen Toni, koga malo prije ostavismo za grmom. Kao pasionirani lovac, mahniti zvjerokradica i najbolji strielac bijaše Gallen Toni daleko znan. Dani a često i tjedni prodjoše, te ga nisi vidio kod kuće, niti oko kućišta. Nijedna brdina nebijaše zanj previsoka, nijedna pećina prestrma, ako je trebalo zavrebati plahu kozu. Nu ovaj put zaokupile ga sasvim druge misli, niti je naumio kuglom pozdraviti zvierku. Nego? . . . . .

Lakomosti, lakomosti! strašno-li je to zjalo. Sve što više ima, time joj se više hoće. Pa nije ni čudo, da u broju sedam glavnih grehota dolazi. Tom strašću podtaknut počinio je mnogi djelo najgroznije, što ga razumni stvor počiniti može. Djelo, koje dok je svršeno, nikada se više popraviti neda. — Ubojstvo zamislio mladac izvesti, i s tom tvrdom nakanom došuljao se stranputice do zasjede. — „Bogati trgovac Andrä vraća se danas samac iz Solnograda, gdje je digao veliku baštinu. Obitelj ga čeka večeras neizrecivim veseljem.“ — Tako se ljudi o presretnom Andräu razgovarali u krčmi. Tu dočuo te rieči Tono i kao munja spremio se na odlazak. Poput strelohitra sokola ode stazom najnepristupnijom i najopasnijom do mjesta, gdje nesretni Andrä mora mimo. To je razlog zašto se naš junak kasno u sumrak najvećom strminom spustio u dol i baš za onaj stisnuo grm.

Pet koračaja bijaše do ceste. Nišan dakle nije mogao prevariti, najpače u ovakova strielca, kojemu je redko koza izmakla. Prošao je dobar komad noći. Toni još uviek bistro iza grma gleda i pomno sluša, nebi-li se štogod dočulo. — Sve mirno kao u grobu. Žrtve neima pa neima. Ali to zlotvora nije ništa smetalo. Moguće da je gdje god zavratio — pomisli u sebi — ili pak prenoćio, te će istom zorom ovuda. Tim bolje — bit će sjegurniji hitac — ta i onako je tamno — a i vjetar se diže.“ — Bilo kako mu drago. znao je dobro Toni da mu žrtva izmaći nemože, jer se do Andräova doma nijednom drugom cestom nemože van ovom, pa s toga je i čekao mirno i pouzdano. Još čas! netom se začuje nešto. Ha! — — — u istinu stope — — Sad na posao!! Grčevito stisnu štuc, oštro kuglom nabit. Prikleknu i da bude sigurniji hitac nasloni lievu ruku o koljeno. Ali da si ga munjom ošinuo, na jedan put protrnu cielim tielom. Otvori usta, nakreće uho, sluša — — Uz korak ljudski kano da je dojeknuo i glas zvončića. Sbilja i opet udari nekoliko puta zvončić. — Gallen Toni zače drhtati, ruka mu klone, sape uzmanjka, hladni

Digitized by Google

znoj udari na čelo, dok mu nehotice probi iz grudiju uzdah: „Isuse! Mario!! smrtni zvončić“ — Da, zvončić glasonoša smrtne borbe. Do mala ukažu se s protivne strane dva lica. Spreda stupa košćast momak, u lievoj mu svjetiljka, u desnoj zvončić, kojim kida tišinu na stanke. Straga ide sluga božji, zaodjenut ruhom crkvenim; nosi svetotajstvo, zadnju poputbinu nekoj umirućoj duši. Koli nenadani sukob! Groznoj misli spremnoj na ubojstvo, čekajućoj samo da odapne, život skrha i prigrne silno blago: eto na susret mjesto bogata pliena angjeo mira, golih ruku, koj nepazeć ni dobu ni mjesto ide napred, da što prije udieli poslednju utjehu i pomoć vapećim za život. Strašan-li je to kontrast! Toni izvan sebe, zavapi: „Bože pomiluj!“ trgne pušku, skoči na noge, pohiti prama svećeniku, baci se na koljena i ... do rieči „milost ... milost“ — — nisi ništa više čuo. Vodja iznenadjen umakne natrag, a sluga Gospodnji sav zapanjen ostade na mjestu. Nu odmah opazi s kim imade posla. Dovikne vodji natrag, i prosbori nekoliko punih utjehe rieči zabludjelomu zemljaku. Skrušena srca prizna ovaj i odkri svećeniku groznu nakanu, moleć jedino milost odrešenja. Kajuća se duša u istinu ju je i dobila.

Toni sav preobražen i sretan pograbi svjetiljku i prihvati zvončić, da vodi svećenika, koj je još dobar sat hoda imao do kućarice, gdje ga željno očekivala razcviljena supruga sa troje nejake dječice. Putem iduć koga vide? Kleči Andrä odkrite glave da se pokloni svomu Spasitelju, niti nesluteć, da je zanj to u istinu bio čas spasenja. Od to doba nisi više vidjao Gallen Tonia na stienah i planini. Postao je sasvim drugim čovjekom. Okanio se pustolovja i dangube, te latio posla i molitve.

Još jednom u životu skinu svoj štuc sa stiene; ali ne da iz zasjede vreba na život neđužna putnika, već da vrši najsvetiju dužnost, brani prag i domovinu milu. Godine 1866. bješe provalile u južni Tirol razbojničke čete Talijana, na čelu jim lakomi Garibaldi, da odkinu i otmu južni dio djedovine habsburžke. Mladac borio se je hrabro i odvažno. Poput biesna lava vidio si ga svagdje u prvom redu. Pade mnogi junak, ali i Tonu sgodi smrtno tane talijansko. On poginu u gorskom kreševu slavnom i junačkom smrti za svoga cara i domovinu milu. Čini se, da je na to pripravan bio; jer se kod kuće u škrinji našao zamotak s nadpisom: „Molim za ime božje, da se taj svežčić tek poslie moje smrti otvori i sve točno preda.“ — Bijahu u njem četiri lista. Jedan na Andrä, drugi na brata, treći na duh. pastira, u kojih javno izpovieda, što je nekoć namislio uraditi, ali i priznaje, da je za ciela života gorko oplakivao namišljeni zločin. Četvrti napokon na svećenika, s kojim se je u planini susreo, moleći ga, neka se češće u svojih molitvah sjeti onoga, koga je kobne one noći 1862. god. od grozovitoga čina spasio i odvratio — — zvončić.

Vlestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović imenovao je začastnim prisjednikom duhovnoga stola veleč. g. Karla Dojkovića, uzamši u obzir njegovo revno i uspješno siužbovanje tečajem dvadeset i pet godina.

— Isti je preuzvišeni gospodin zaredio na dan sv. apostola Jakoba 19 djakona u presbytere, pa ih isti dan milostivo pogostio kod svoga stola.

Beč. Cislajtanskoj vladi kano da je liberalizma već previše. Stremayr neće bezkonfesionalnih škola, nit učitelja. Stara „Presse“ javlja iz Gradca, da je vlada razposlala načelnikom pokrajina tajni naputak, da netrpe činovnika, koji se otvoreno izjavljaju bezkonfesionalnimi. Pače kaže se, da bi vlada kod budućih izbora rada, da bude izabrano što više konservativaca i katolika, dakako ustavovjeraca. Pravi ipak katolici i konservativci neimaju pouzdanja u sadašnju cislajtansku vladu.

— „Krach“ na bečkoj bursi jošte nije dokrhao, uzprkos svim mjeram, što ih upotrebiše i vlada i svakojake družbe. Kano posljedica tomu još se lome i ruše po zemljah široke carevine novčarski zavodi, a porad njih i kraj njih polomila se je mnogomu nada, i propao vas živež. Toj nevolji kriva je obćenita lahkoumnost, a i pohlepnost glede novca, ali mnogo je takodjer kako „Vaterland“ dokazuje, kriv i državni sustav u Cislajtaniji, i nosioci toga sustava i vlade. Pred malo dana rešena je u Monakovu pred porotnici parnica proti Adeli Spitzeder, koja je bila ondje vlastnica banke i falirala. Liberalne novine digoše viku, hoteći uputiti vas sviet, da je to bila ultramontanska banka, da su ju popovi i novine katoličke preporučivale, i tako krive sada šteti, koju je pretrpio težak i seljak, ulažuć svoju krvavu zaslužbu u tu toli preporučivanu banku. Sad je proces dokazao, da je tomu sasvim drugačije. „Vaterland“ dakle uzvraća liberalcem krivu njihovu potvoru pravom, dokazujući, da su upravo ustavovjerci i liberalci najviše krivi „švindlu i krachu“ na bečkoj bursi i u faliranih bankah.

Rim. Dne 25. Srpnja držao je papa tajni konsistorij, u kojem je prekonizirao 22 biskupa, među njimi za biskupiju szathmarsku, i nadbiskupiju jegarsku. U allokuciji osudio je papa zakon ob ukinuću samostana u Rimštini, i kršćanstvo pozvao na molitvu.

— Perzijski šah nehtjede da dodje u Rim, nego se vidje s taljanskim kraljem u Turinu. Kažu, da je za to, što šah nemože biti gost u kvirinalu, a da tim neuvredi papu, koga on vrlo štuje. — Dva protivna dvora u istom gradu stvar su svakako vrlo čudna i mučna. To osjeća dobro perzijski šah, no to osjeća od prvoga početka sám taljanski kralj. On zna i ćuti, da je Rim papin, a on, naime kralj, da je unutar silom uvalio. Za to ga skoro nikada u Rimu neima; on voli gdje drugdje sta-

Digitized by Google

novati. Usuprot je starac Pio upravo prinuždeu neizlaziti iz vatikana, premda je u ljetnoj vrućini ondje stanovanje vrlo nepovoljno, osobito za starca, komu i radi visoke starosti, a još više radi bolesti, koju je jedva prebolio, oporave treba. Kralj smeta papi u Rimu, a papa kralju. Radikalci poput Garibaldija, da je na njihovu, brzo bi tomu doskočili: oni bi prognali i papu i kralja. Kraljevska vlada toga učiniti nemože; za to kažu da bi sadašnji minister-predsjednik Minghetti htio, da sielo vlade prenese kamo drugamo, valjda u Firenzu. Onda da bi se kraljevina s papom laglje mogla izmiriti. Ovo je sa stanovišta taljanske vlade sjegurno pametna misao, al će se jedva udjelotvoriti. Tomu će biti protivni republikanci i radikalci taljanski, a izvana Bismarck, koj bez dvojbe silno upliva na udes taljanske kraljevine.

Italija. Prefekti u Perugii i Anconi zabraniše, kako kažu, sa zdravstvenih razloga pobožna putovanja u Assissi i Loretto i druga prošteništa. Samo kad se nebi iza toga krile sasma druge namjere!

Francezka. Sadašnja konservativna vlada učvršćuje se sve više, premda se duc de Broglie nemože ni s daleka na govorničtvu takmiti s bivšim predsjednikom Thiersom, a još manje sadašnji predsjednik Mac-Mahon. Mislilo se je, da bez Thiersa nemože Francezka stajati, a po gotovu ne, pod tako nepopularnom nesposobnom vladom, kô što je sadašnja, koju liberalci prozvaše tja klerikalnom, ultramontanskom. Ali sada priznaje i „Times“, toli znamenit list, da duc de Broglie pokazuje veliku sposobnost za vladanje. Konservativni elementi svuda se kriepe po Francezkoj, dočim su radikalci postali tiši. Gambetta nepravi svojimi govori vladi neprilika, kô što činjaše pod Thiersom. Vlada i narodna skupština pokazuju očito svoj interes za religiju i katoličku crkvu, premda nemogu na toliko, da bi „Univers“ bio s njimi sasvim zadovoljan. Ali tko može sve? i tko bi svakomu ugodio? Prije nego je narodna skupština odgodila svoje sjednice, prihvatila je sa 389 glasova proti 146 zakonsku osnovu, da nadbiskup parižki na Montmartru sazidje katoličku crkvu. Radikalci su dakako vladu i skupštinu napadali, da je jezuitska itd., ali badava, Franceze je nevolja naučila Boga moliti. Crkva na Montmartru ima biti posvećena presvetomu srcu Isusovomu; poznato jest, da se katolici francezki za izbavljenje iz svoje nesreće utekoše upravo tomu božanskomu srcu. Nego gradjenje ove crkve ima i drugo znamenovanje. Iza francezke revolucije, one prve, država samo ili politička občina mogaše biti vlastnicom katoličkoga hrama; sada se pako to pravo podieljuje nadbiskupskoj kuriji, dakle crkvi kano takovoj. To dakako nemože biti po ćudi onim, koji obožavaju načela i zakone iz prve francezke revolucije, najpače ono, što je katoličkoj crkvi protivno.

— Dok se je perzijski šah bavio u Parizu, kažu, da se je papinski nuncij mnogo trudio, da steče za katolike u Perziji kakovih pogodnosti. Nezna se, je-li šta uspio.

Španjolska. Nije moći opisati strahoće i grozote, koje sada bivaju u Španjolskoj. Pošteni i miroljubivi ljudi bježe il se povlače u kut, a ništarije i razbojnici vladaju. Vojska i dobrovoljci, sve je nepouzdano do zla boga. Republikanci uništiše ne samo republiku, nego baš Španjolsku, pripraviv pute internacionali. Crkvi pako je najgorje, jer na nju navaljuju, nju ruše svi, koji se danas u Španjolskoj vlasti dočepaše, izuzam karliste. Crkve i samostani skoro svuda se pale i ruše, vidi se očevidno, koliko bodu u oči daemona, koj je u Španjolskoj posadio svoje kraljestvo. Od svega neopisiva zla pripovjedit ćemo samo, što se je dogodilo u Alcoy-u od 9. do 12. Srpnja. Internacionala pobuni radnike. Ovi uhvate gradskoga načelnika, i druge magistratske osobe i 19 pandura, oderu jim s tiela haljine, i dovedši ih na balkon od vjećnice po želji podivljale svjetine jedne strmoglaviše, a druge zaklaše i baciše, nekoje tja umočiše u petroleum i spališe žive! Razoriše za tim 40 javnih sgrada i tvornica, i Bog zna, što još oti neljudi nebi bili stvorili, da nije dotekao s vojskom republikanski general Velarde. 20 svećenika i uglednih gospoja, što su jur bačeni bili u tamnicu, tako se spasi. Nisu-li ovakovi čini grozna illustracija theoriji, koja od čovjeka hoće da učini zvier?!

Poznanj. Nadbiskup poznanjski dobio je 24. Srpnja od vlade odpis, kojim mu javlja, da od sada neće nijedan klerik, koj bude studirao na nadbiskupskom, od vlade nepriznanom sjemeništu, a nebude se podvrgao državnomu izpitu, nit bude kod svoga namještenja u službu od vlade odobren — da neće biti odrešen od vojničke dužnosti, makar da je primio subdiakonat, makar i presbyterat.

— Premda se sadašnja liberalna vlada u Pruskoj mnogo zanima za pučko učiteljstvo, te mu plaću povisuje, učitelji ipak poznanjski bježe od škole. Tako je 50 učitelja iz Poznanjskoga uztražilo kod ravnateljstva iztočne željeznice, da budu primljeni u željezničke činovnike. Vlada u Brombergu to saznavši zamoli ravnateljstvo, da ih neprime. Isto tako da je vlada naložila, da se odbiju od poštarske službe, makar je velika potreba poštarskih činovnika. Država bez Boga kano da neima blagoslova za svoju kulturu!

Berlin. Biskup Krementz, kojemu je vlada obustavila temporalia, digao je tužbu proti fisku (državnoj blagajni). Parnica je sada konačno rešena, pošto ga je i pruski Obertribunal (vrhovni sud) odbio a limine judicii. Biskup naime da neima proti fisku nikakova naslova privatnopravnoga, dosljedno da mu sud tu ništa dopitati nemože. Liberalne novine dakako s tim su neizmjerno zadovoljne, jer takovim načinom, kako Krementzu, može vlada i sve druge plaće biskupom, kaptolom, crkvenim zavodom itd. obustaviti; a to bi za nje bio jubilus.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 32.] U Četvrtak, 7. Kolovoza 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VIII.

Duševna djelovanja.

Samosviest i slobodna volja.

A

Samosviest.

Dva vrlo znamenita duševna pojava opažamo u čovjeku, koja životinjam bez razlike posve manjkaju, samosviest najme i slobodnu volju. O prvom je Darwin, dobro znajući, koliku nepriliku ovi važni pojavi ljudske narave njegovu sustavu zadavaju, samo mimogred nekoliko dvojbenih misli štiocu bacio; [1]) a o drugom čisto šuti, oslanjajući se valjda na svoje privrženike, koji svimi silami nastoje dokazati, da čovjek slobodne volje neima, jer ovaj znameniti duševni pojav zadaje materialističkomu sustavu smrtni udarac. [2]) Kad mi ovdje spominjemo duševni pojav samosviesti, neka se neplaši štioc, da ćemo ga odviše mučiti težkim metaphysičkim razglabanjem, kao što to obično čine mudroslovci, [3]) koji po različitih nazorih nastoje razjasniti taj tako važni ali ujedno isto tako tamni pojav ljudske narave, koj zovemo samosviest. Svatko, tko se razumije u mudroslovje, zna, koliko se je razmišljalo i prepiralo medju učenjaci o tom pojavu; što sve nisu htjeli iz toga pojava osobito njemački transcendentaliste izvesti; [1]) ali srećom ovakova se vrlo abstraktna razglabanja nas netiču, te su po našem sudu uzalud mnogi njemački mudroslovci svoj trud i sile u tom poslu potrošili, pače su tim umovanjem veliku štetu mudroslovnoj znanosti nanieli i tako sve zdrave misli pomiešali, da je pravo rekao jedan od njih, da ga nitko nije razumio osim jednoga, i da ga i on nije dobro shvatio. Ovo je vrlo žalostna svjedočba, koju sam daje svomu iztraživanju, da sigurno nije š njim do istine došao. Nu bolje bi bilo reći, da smo vrlo dobro razumjeli i shvatili njemačke transcendentaliste Fichte-a, Hegel-a, Schellig-a, i u njih opazili bezbrojnih neistina i svakojakih protuslovja, koja su čisto dosljedno potekla iz njihovih načela.

Mi dakle na ovom mjestu nećemo strogo iztraživati, što su učenjaci o duševnom pojavu samosviesti pravo ili krivo rekli, mi najprije samo to konštatiramo, da čovjek imade samosviest, a životinje je neimaju. Čovjek nesamo spoznaje različna vanjska bića i njihova svojstva, sile i djelovanja, nego on može takodjer spoznati sama sebe. On dobro zna, da obstoji, da je u sebi obstojeće biće, da je uzrokom mnogih djelovanja, da se razlikuje od svega ostaloga svieta. On razlikuje svoju bit od djelovanja, koja se u njoj kao u subjektu nalaze. On znade, da njegova bit ostaje ista, dočim drugi bezbrojni učinci dolaze i prolaze, nastaju i prestaju. On

[1]) Die Abstammung des Menschen. I. B. I. Th. II. Cap. S. 52.

[2]) Büchner, Kraft und Stoff. Der freie Wille. S. 261. Cf. Système de la nature. P. I. Ch. 2.

[3]) Dr. Hermann Ulrici. Leib und Seele. Zweiter psychologischer Theil. Das Bewusstsein, der Ausgans- und Mittelpunkt der Psychologie, in seinem Grund und Ursprunge. S. 275—362. Leipzig. 1866. Fortlage. System der Psychologie. Herbart. Psychologie als Wissenschaft. Matteo Liberatore. Della conoscenza intellettuale. Parte seconda Capo settimo. Del processo esplicativo della conoscenza umana. Art. IX. Joseph Kleutgen. Die Philosophie der Vorzeit. Erste Abhandlung. 6. Hauptstück. Von der Erkenntniss unser selbst. S. 175—205. Czolbe. Die Entstehung des Selbstbewusstseins. Leipzig. 1855. S. 75. Dr. Wilhelm Esser. Psychologie. I. Th. §. 30. S. 119—136. Münster. 1854.

[1]) Cf. Balmes. Filosofia Fundamental. Libro noveno. Cap. XVII. El panteismo examinado en el órden de los hechos internos. Cap. XVIII. Sistema panteista de Fichte.

Digitized by Google

razabire umnom silom, što u njem biva, te dokučuje mnogo istina o svom tajnom nutarnjem životu. Tumačio tko kako mu drago ovaj duševni pojav, ali zaniekati ga nemože, da obstoji, jer je svaki sam neposrednim svjedokom ovomu pojavu, koj ima u ljudskom životu vrlo važnu ulogu.

Nadalje očevidno je svakomu, da je samosviest u najstrožem smislu rieči znanje, i to najplemenitije i najuzvišenije znanje, bez kojega bi čovjek prestao biti razumnim bićem, ako nebi bar imao sposobnosti, da spozna sama sebe, i ako nebi mogao razumjeti sama sebe. Isto tako je svakomu jasno, da se samosviest razlikuje od nutarnjega sjetila (sensus intimus), kojim osjeća čovjek, što se u njem dogadja. Jer je posve drugo, kad ja ćutim zubnu bol, a opet drugo, kad imam samosviest o zubnoj boli, te velim, ja imadem zubnu bol. Ono je osjećanje, a ovo učinak samosviesti. Drugo je, kad ja ćutim, da živem, a opet drugo, kad umno spoznajem, da živem. Drugo je, kad mi je nazočno nutarnje stanje čuvstva, n. p. srditosti, a opet drugo, kad ja umno razabirem ovo čuvstvo. Premda samosviest visi o nutarnjem osjećanju, zato se ipak od njega vrlo razlikuje, samosviest bo spada na umnu silu, kojom čovjek spoznaje, što se u njem dogadja. Samosviest dakle u najužem smislu rieči nije drugo, nego djelovanje umne sile, kojim spoznajemo, što biva u onom istom subjektu, u kojem se nalazi umna sila, razlikujuć nutarnje učinke od subjekta, koj je njihovim nosiocem i neposrednim uzrokom. Kad se duša nesvraća umnom silom na svoje nutarnje učinke, ili kad je kojimgoder načinom više manje zapriečena, te nemože reflektirati na nutarnje subjektivne učinke, onda prestaje i duševni pojav samosviesti ili posve ili samo donekle. Zato diete dotle neima samosviesti, dok se njegova umna sila nemože svrnuti na one učinke, koji se u njem dogadjaju. Zato nestaje i u mnogih bolestih organizma samosviesti, jer su najme druge duševne sile u tako razdraženom djelovanju, da se umna sila nesvraća na nutarnje učinke. U snu nestaje samosviesti; vjerojatno biti će tomu taj razlog, što duša drugimi silami toliko radi u organizmu, da se nemože življe svratiti na svoje subjektivne učinke. Kad je koje duševno djelovanje vrlo napregnuto i žestoko, onda i o mnogih utiscih neima nutarnjega osjećanja, neima ni o njih samosviesti. Zato dobro čujemo, ako nam koja mila osoba, koja nas zanima, čisto tiho na uho šapće; a kadkada nečujemo, ako puška pukne, ili veliko zvono zvoni, ako nas najme koj drugi predmet u djelovanju posve na se pritegne. Zato čovjeka kadkada koja misao tako zanese, ili koje čuvstvo tako jako obuhvati, ili koj râd tako silno napregne, da ono duševno djelovanje nedopušta, da i druge sile djeluju, da se probudi samosviest. Kao što svako znanje može biti više manje jasno, točno, i opredieljeno; isto je tako i samosviest više manje jasna, točna, i opredieljena, jer isti razlozi, koji uplivaju na znanje u obće, uplivaju takodjer na samosviest, samosviest bo nije drugo nego neka vrst znanja. Iz same se oznake samosviesti lasno tumači, zašto je ona jako stegnuta, da si u isto vrieme nemožemo biti sviestni o mnogovrstnih učincih, koji se nalaze u duši. Glasoviti astronom Bessel [1]) nas uvjerava, da se najvrstniji astronomi neslažu u nekih astronomičkih opažanjih, kad se teleskopom mora označiti, kako daleko bijaše zviezda, koja se opaža, od one nîti, koja je u teleskopu povučena, kad je njihalo na uri učinilo jedno njihanje, prije nego je došla zviezda u teleskopu na nit, i kako daleko bijaše zviezda od nîti, kad je njihalo na uri učinilo drugo njihanje, poslje kako je prošla preko nîti. Razlog jest taj, što neki najprije sviestno opažaju njihanje ure i onda sviestno opažaju daljinu zviezde, a drugi opet najprije opažaju daljinu, a onda njihanje. Istim načinom možemo protumačiti duševne pojave o samosviesti, što ih navadja glasoviti physiolog Weber [2]), komu imamo mnogo zahvaliti, što je liepih istina na vidjelo izneo.

Jako se varaju svi oni noviji dušoslovci, koji misle, da čovjek nemože doći do samosviesti, ako ju koji drugi duh, imajući već samosviest, neprobudi. [3]) Mi rado dopuštamo, da obukom i naukom mogu drugi ljudi, koji već imadu razvijenu samosviest, uplivati na čovjeka, da se laglje savršenije i jasnije probude učinci samosviesti, ali zato nije nipošto istina, da je taj upliv neobhodno potrebita pogodba, bez koje nebi čovjek došao do samosviesti. Jer ovo se mnienje osniva na onih istih prividnih dokazih, koje navadjaju tradicionaliste, najveći protivnici Darwinovih nazora, da umna sila nemože dotle djelovati, dok ju koj drugi um neprobudi. Mi smo na drugom mjestu dokazali, da sustav tradicionalista neima znanstvene vriednosti.

A nije nimalo težko razumjeti, kako dolazi čovjek do samosviesti. Jer ona potiče od

[1]) Astronomische Beobachtungen. Abth. VIII. Königsberg 1823. Einleitung.

[2]) Wagners Handwörterbuch der Physiologie. III. Band. II. Abtheil. Art. Tastsinn.

[3]) Dr. Esser. Psychologie. I. Th. §. 31. S. 125. Günther. Vorschule. I. B. S. 106.

Digitized by Google

umne sile, koja se takodjer svraća na nutarnja duševna djelovanja.

Znajuć o samosviesti samo ono, česa nitko tajiti nemože, ma sliedio koje mu drago mudroslovne nazore, očevidno je svakomu, ako triezno sudi, da životinje samosviesti u pravom smislu rieči neimaju, niti da neimaju sposobnosti, da se ikada do te savršenosti dovinu. Samosviest je naime znanje, i to takovo znanje, koje nadkriljuje i oplemenjuje svako drugo znanje. Sto i sto pojava opažamo u ljudskom životu, koji se bez samosviesti nikako nemogu tumačiti, a ovi se u životinjah nikad nepokazuju.

Suvišno bi bilo nabrajati sva duševna djelovanja ljudskoga života, koja imademo samosviesti zahvaliti. Budi dovoljno reći: ako prispodobiš čovjeka, koj po nesreći vodi život bez samosviesti, s običnim čovjekom, odmah ćeš vidjeti dokle dosiže samosviest. Nu moramo ipak neke duševne pojave ovdje razjasniti, da štiocu jasan pojam o samosviesti, ako ga jošte neima, stvorimo, jer inače bi nam lasno ciela razprava o tom tako zamršenom duševnom pojavu tamna ostala.

1. Mi nesamo posjedujemo pet vanjskih sjetila, kojimi donekle osjećamo i spoznajemo vanjske predmete, nego mi takodjer osjećamo nutarnje subjektivne učinke n. p. žalost, veselje, žedju, glad, i t. d. Ovo duševno svojstvo, kojim osjećamo ono, što se u subjektu dogadja, zovemo nutarnje sjetilo (sensus intimus.) Neki dušoslovci zovu ga samosviest upravna, conscientia directa — Bewusstsein. Ovo svojstvo imaju i životinje, jer i one osjećaju svoje subjektivne učinke; i pas ćuti žalost, ćuti žedju, ćuti što u njem biva kao u djelujućem subjektu. Kao što vanjskimi sjetili poznajemo donekle vanjske predmete, koji nas okružavaju i na naša sjetila djeluju, isto tako poznajemo nuternjim sjetilom donekle naša subjektivna djelovanja, nutarnje životne učinke. Kao što vanjskimi sjetili neposredno opažamo, što izvan nas biva, isto tako nutarnjim sjetilom neposredno opažamo, što u nas biva. Kao što gledamo okom naravske pojave, koji bivaju u prostoru izvan nas, tako gledamo nekim načinom duševnim okom, što zovemo nutarnje sjetilo, duševne pojave, koji se dogadjaju u nas kao u duševnom prostoru, na kojem se pokazuju nutarnji naši duševni pojavi.

2. Nutarnje sjetilo spada dakle medju spoznavajuće sile, po njem bo neposredno doznajemo, što u nas biva; nu ovo se spoznanje vrlo razlikuje od onoga znanja, koje spada strogo na samosviest. Nutarnje sjetilo samo donekle predstavlja i to čisto konkretno i invidualno naše subjektivne nutarnje čine skupa sa subjektom, u kojem se nalaze; dočim se umna sila svraća na ono što spoznaje i predstavlja nutarnje sjetilo, kao na materijal, od kojega ona tvori umnimi predstavami, sudovi i umovanjem umno znanje o onom, što donekle spoznaje nutarnje sjetilo. Samosviest pripada neposredno umnoj sili, te je ona njezino djelovanje, nu stoji u najužem savezu s nutarnjim sjetilom, na koliko joj nutarnje sjetilo podaje materijal ob onom, što se u subjektu dogadja. Kao što vanjska sjetila podaju materijal umnoj sili o vanjskih pojavih i stvarih, tako isto podaje nutarnje sjetilo umnoj sili materijal o subjektivnih nutarnjih pojavih, da ih može spoznati. Kao što dakle moramo razlikovati ono znanje o vanjskih stvarih i pojavih, koje pripada umu, od onoga znanja, koje pripada vanjskim sjetilom, isto tako razlikujemo umno znanje o nutarnjih subjektivnih pojavih, što pripada umu, od onoga znanja, što pripada nutarnjemu sjetilu. Kao što posve drugim načinom spoznaje um vanjske predmete, nego ih poznaju vanjska sjetila, isto tako čisto drugim načinom spoznaje um nutarnje učinke, nego ih spoznaje nutarnje sjetilo.

3. Ovo dakle najuzvišenije i najplemenitije djelovanje uma našega o našem nutarnjem životu zove se samosviest u pravom smislu rieči. Kada dušoslovci, osobito njemački, ono spoznanje, što spada na nutarnje sjetilo, zovu takodjer sviešću (conscientia-Bewusstsein), onda mora na to štioc paziti, da-li se ova rieč sviest rabi u užem ili širem znamenovanju. Ako se rieč sviest uzme u širem smislu, označujuć ono spoznanje, koje spada na nutarnje sjetilo, onda se može kazati, da su si i životinje donekle sviestne, jer i one imaju nutarnje sjetilo, kojim osjećaju nutarnje učinke. Ako se pako riečju sviest označuje umno spoznanje nutarnjega života, onda očevidno životinje sviesti neimaju. Ako pako njeki njemački mudroslovci žele golom riečju Bewusstsein pomutiti tako različite pojmove i stvari, to nam prazna rieč nemože služiti za dokaz, da se za njimi povedemo. Neki mudroslovci, tražeći uviek originalne nazore o tom znamenitom pojavu samosviesti, tako zamrsiše svoje tumačenje, da je ono mnogo tamnije nego-li pojav, koj žele razjasniti. Zato molimo štioca, neka se neda smutiti, čitajuć neke novije mudroslovce, ako ih nemože lasno razumjeti, kako tumače samosviest. Neka nemisli, da je ovaj pojav takava tajnost, o kojoj nije moći ništa znati; već neka ovakove prenapete mudro-

Digitized by Google

slovce, koji više phantaziraju, nego dokazuju, baci u kut, da badava vremena negubi. Neki njemački mudroslovci, inače vrlo oštre pameti, nikako se nemogu otresti one želje, da budu samo originalni kao da istina nemože biti često jako stara stvar. A osobito se varaju, ako misle, da im moramo vjerovati i onda, kad nikakva dokaza nenavedu, osobito ako a priori sanjaju o samosviesti.

(Dalje će slieditі.)

Petar u zatvoru.

Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab eccl. ad Deum pro eo. (Act. XII. 5.)

Komu nije živo još u pameti, kako su godine 1866, kada je francezka vojska opušćala Rim, liberalne novine, to podkupljeno na svaki zločin spremno robje, udarile u najbjesniju viku proti svetomu otcu, nebi-li kako odvrnule srca vjernika od njega? Francezka vojska ostavlja Rim, papa gleda za njom tužnim okom, jer zna da je odlučena njemu propast, ali njegovo srce nezna mržnje, nepomišlja na osvetu. Iste je godine izdao neumrli biskup orleanski, Dupanloup, djelo: „ateizam i socijalno pitanje.“ Dupanloup, koj je za cieloga života svoga posvjedočavao toliku ljubav prama glavi svega kršćanstva, da bi za njega rado žrtvovao i posljednju kaplju krvi, nije mogao prešutiti pogibelji, koju pripraviše neprijatelji Isusa i crkve papi Piju IX. Predvidjao je Dupanloup, da nemoćni starac neće moći paklenoj zlobi svojih protivnika odoljeti, da će on u boju podleći; ali je zajedno narekao i težku kaznu, koja će stići moćnike, koji bi se usudili u drzovitosti svojoj dignuti ruku na pomazanika Gospodova. Rieči duhovitoga biskupa stranom su se već izpunile, a stranom su na putu da se izpune. Pio IX. lišen je svoga posjeda, koj mu pripada po najsvetijem pravu; ali onaj, koj je toj krivici najviše kriv, Napoleon III., srušen najprije s sjajnoga priestola svoga, za nekoliko se je dana oborio u grob, gdje se je jur razpao u prah i pepeo. I dočim se za drugimi vladari jadikuje, dočim se vrline njihove i zasluge slave i u nebo dižu, izreklo je čovječanstvo, kojemu je Napoleon toliko sakrivio, nad njegovim grobom prokletstvo. A Italija, to orudje Napoleona III.? Ona udarena sljepotom, svaki se dan sve to više primiče propasti svojoj. Kazna božja nije ju stigla tako brzo kano što Napoleona, ali joj izbjeći neće. Jer je danas, gdje tolike i tako težke kušnje stigoše crkvu božju, potrebno kršćanskomu srcu, ako neće zdvojiti, da živo misli na providnost božju, koja ravna zgode cieloga svieta a na pose crkve svoje, koja višeput dopusti, da se visoko dignu protivnici crkve, da ih onda to dublje obori: za to ćemo danas, slaveći uspomenu tamnovanja sv. Petra, ponoviti štiocem našim neke misli siedoga i pobožnoga pastira orleanske crkve, koj tako nježno ćuti pute božje providnosti. Evo kako je on pisao na kraju spomenute knjige godine 1866:

Neprijatelji Rima trse se i nastoje, da javno mnienje uspavaju, utrude i pokvare, oni si utiru put, da lukavost njihova, kojoj pomažu mnoga sredstva, konačno postigne što želi: no u isti čas zgražaju se i srame sve poštene duše, i one koje nećute čisto kršćanski, kad vide da se približuje onaj, unapred već o p r e d i e l j e n i d a n, kad će uzvišenoga, svetoga i nesrećnoga starca Francezka, koja bi ga braniti mogla ali ga braniti n e ć e, ostaviti biedna i prognana, da ga štiti iskrenost, poštenje i umjerenost Piemonta. Florentinski kabinet hini taj čas čednost. Okružnice baruna Ricasoli-a slične su homilijam, ali neki diplomatički izrazi odviše su nalični ubojnomu maču, sakrivenu pod kabanicom. Vi velite, da je papinstvo država, za koju neima analogije u civiliziranom svietu. Razumijem vas, tim označiste Rim vašom žrtvom. Puku, koga biste morali u miru držati, govorite vi, da je njegov položaj nesnosan, da je u oprjeci s svakim napredkom civilizacije, vi taj puk upravo na bunu dižete. A nam, da bude naše poniženje podpuno, govorite, da je pobjeda vaša stalna, da vam je nitko neće oteti; a da bude po običaju talijanskih komada u tragediji i nešto komedije, uvjeravate nas i učite, da nedirate u duhovnu vlast svetoga otca i da nemislite u nju dirati. Ja to vjerujem. Ja nemislim, da ću igda gledati Ricasolia, gdje blagosiva puk; Cialdinia gdje pjeva večernju; niti ću doživjeti, da bude Garibaldi izabran kardinalom. Ali ja poznam vas, vas i moralne vaše aspiracije. Znam ja, vi izvodite mudro namjere vaše. Najprije će se junačka vojska naša pozvati iz Rima, vi ćete si dati truda, da misli svieta na drugi predmet obratite, neko će se vrieme obdržavati mir, a mi biskupi činiti će se, da u pustinji vičemo, da smo u ludo dignuli viku. Ali vrieme je već proračunano, i to je, što čini taj zločin još mnogo crniji.

A kako stoje stvari taj čas? Djeca toga svetoga nadpastira navališe na priestol svoga otca; drugi su ga branili te nisu nikomu drugomu dopustili, da ga brani. Što se je dakle dogodilo? što vidimo? Oni, koji su navaljivali, oteše do sada sve samo ne priestol; oni, koji su branili, dopustiše oteti sve osim, kako rekoh, priestola. I evo oni, koji su branili, odlaze; oni, koji su navaljivali, pomiču se napried. Pravo je rekao ministar, papa nije suveren, kakovi su svi ostali suvereni. Papa je suveren, na koga već deset godina navaljuju, komu s čista mira što je njegovo otimaju, komu malenu vojsku bez milosti uništuju: prevratni pokušaji svake ruke, neprestane navale i denunciacije svih prevratnika Evrope baciše papu u položaj, kojemu u Evropi neima jednaka niti slična, u položaj, u kojem se niti jedna država nebi mogla uzdržati, te bi i najjača država, da se na nju tako navaljuje, da ju tako sa svih strana zatvore, morala

Digitized by Google

za čas izčeznuti, ako nebi imala za obranu barem 600.000 vojnika.

Budući dakle, da stvari ovako stoje, morati će pasti papa; sav sviet naviešća njegovu skoru propast. Taj priestol, pod kojim već deset godina neprestano kopaju, koj sa svih strana razklimaše: još jedan samo udarac, i srušiti će se priestol i srušiti će se sveti starac, koj na njem sjedi. Časovi za Pija IX. već su izbrojeni, svaki dan donosi ga bliže propasti. Ja sam sa svoje strane učinio sve, da obranim čast Francezke, dapače i Italije; ja sam rekao sve, samo jedno ne: ja sam uvjek misao svoju odvraćao te nisam hotio onamo gledati; ali sada, gdje smo nadošli posve blizu kraja, sada već nehasni pogleda odvraćati. Odlučen je zadnji dan odsudjenika. Dogovorom medju onimi, koji su ga branili i medju onimi, koji su na nj navalili, izrečena je osuda proti siedomu nadpastiru. Oh koj prizor! Starac, pastir svih pastira, sjedi na tisuć godina staru priestolu. A sada gleda sviet, gdje se sa smrću bori. Nemanjka niti sulica, niti žuč, niti ocat. Blagost njegova, ustrpljivost i veledušje nije znalo ni nezna granica. Čini se kano da lebdi na ustiju njegovih tužba spasiteljeva: ut quid dereliquisti me. Pisci, koji su ga obtužili, stoje oko njega, da ga još u posljednjih časovih tuže, da se narugaju njegovim bolim, da uzplamte jedom, ako nebude strpljivo njihove krivice podnosio, da jamu, koju mu izkopaše, još više razvale, da rane njegova srca, koje mu oni udariše, još i otruju, riečju: da puk proti njemu podbodu. Pak ipak neprijatelji njegovi krzmaju. Ruka drhće te se neusudjuje zadati mu zadnji udarac; svatko bi volio, da tko drugi zamahne za zadnji put. Ni Piemont se neusudjuje. Početnici tolikih zločina naći će nepoznane stvorove, da kraju izvedu što su oni počeli, stvorove, od kojih će poviest budućim generacijam naviestiti samo zločine a ne prokletstvom udarena nepoznana imena njihova. Takovi su pomoćnici potrebni. Oni će se naći, i pamtite dobro, onda će se, pozivajuć se na prava intervencije proti papi, govoriti, da je on nemiru kriv.

Višeput, ako su lovci dugo progonili plien, zvier kakovu pogibeljnu, na primjer lava, pošto ga nadvladaše, obkole ga, ali zadnju strielu proti njemu odapeti to se nikomu neće. Tu nije lav, tu je janje. Pa ipak tresu se od groze njegovi progonitelji. A što čini Evropa? Evropa gleda smrtnu borbu, ali šuti. Žrtva baca na sve strane poglede, ali od nikuda pomoći: „circumspexi et non erat auxiliator.“ Jedan pogled jedna rieč Francezke bila bi dosti, da se razbjegnu zločinci, ali francezki je orao spustio krila te se seli iz Rima. A ti sveta žrtvo, veliki nadpastiru, koj si se toliko uzdao u sinove Francezke, tebi neostaje drugo, nego da haljinom sakriješ glavu te povikneš Francezkoj: i ti sine moj! O neka nam oprosti budućnost, neka nam oprosti bog i ljudi! Dakako medju vikači, koji se proti tebi podigoše, ima i francezkih glasova, ali to nije Francezka; ne Francezka te neodsudjuje veliki nadpastiru! Niti te neodsudjuje ona Italija, koju si ti toliko ljubio, koju si tako vruće želio vidjeti slobodnu i slavnu. Samo pisci i robski sluge njihove su kod nas, koji neimaju za tebe glasa nego „crucifigatur.“

Vi slavite slavje. Slobodno, to se vam dobro pristoji. Ali poslje? Svemu će biti kraj, velite vi. Ali ne, onda će istom sve početi. Papa je slab pak misle, da mogu proti njemu, što ih je volja. Ali znajte, ta je slabost jača nego ste vi. Ona je već osamnaest stotin godina stara. Vi mislite, da ju imate u šakah i da ćete ju smrviti. Ali se varate, ona je kamen te se neda tako lahko smrviti. A kada papu-kralja oplienite, s priestola bacite, što ćete onda s njim učiniti? Ja sam to drugdje rekao: „To bi bio dogodjaj, koj bi se u poviesti dugo ozvanjao, koj bi novu epoku karakterizirao. Vladari, koji bi mu bili početnici, dobili bi po tom činu ime te bi po njem bili sudjeni. Bili tko mu drago, k nijednomu činu nebi oni mogli pružiti ruke, čije bi posljedice ostavile dublje brazde za sobom i za koj bi imali tako strašnu odgovornost pred bogom, pred svojom djecom i pred poviešću.“

Ali što je vam, koji ste u srcu protivnici svake vlade, do toga, što ćete uznemiriti toliko duša, smutiti toliko srdaca? Znam ja dobro, to je početak samo prevrata, koje smišljate, i vi nećete biti prije zadovoljni, dok neučinite Rim, koj ste oteli papi-kralju, središtem svih prevratnika u Evropi. A što se vas tiče, vi svjestni politici, koji se neimenujete prevratnici, ali ste ipak tako sliepo podupirali prevrat u Italiji i talijansku jedinost, tu tako pogibeljnu majku njemačke jedinosti, koja vas pravom uznemiruje, mislite-li vi, da se smije bez kazne staviti ruka na najveći religiozni i moralni autoritet na zemlji? Mislite-li, da će takove otimačine, takove povrjede svakoga prava, takovo pogaženje slabosti, takova pobjeda brutalne sile ostati bez posljedica? Vi velite, te nas neprestajete uvjeravati, da će crkva, izgubi-li svoj posjed, dobiti ono, što je mnogo više, slobodu. No dobro. Ali kad bi uzvišena glava crkve, koj toliko već godina dostojanstvom svojih krieposti resi tako žestoko napadani priestol, kad bi Pio IX. vas uzeo za rieč, te pozvao kraljeve i stranke i zahtievao neka Francezka, Italija, Englezka, Pruska, Ruska, da dadu drugim državam primjer, podaju crkvi u svojih zemljah slobodu, neka ukinu zakone, koji prieče njezino slobodno i spasonosno djelovanje na ljude, kad bi papa po vašem naputku tako govorio, što bismo vidjeli? Vidjeli bismo, kako se oni od pape odvraćaju, kako neće da čuju njegove rieči, da raztrgaju okove skovane za crkvu. Tako nam dakle vi otimate ono što imamo, a nedajete nam što neimamo. Na jednom samo mjestu i u glavi svojoj bijaše još crkva slobodna, svagdje drugdje je sapeta. Od sada neće biti niti glava slobodna niti udi. Svežite glavu, pošto ste sapeli udove, pa se onda rugajte tomu tielu, što neide dosti brzo napried. . . Mi i

Digitized by Google

svi pravi slobodnjaci zgražamo se kod toga prizora. Vidimo starošću slavnu ladju propasti svojoj blizu. Čuje se u daljinu, gdje za pomoć prosi, dočim gusari prežaju na čas, da si razdiele plien. Medjutim vraća se, žalibože, druga ladja mirno u luku, pošto je onu nesrećnu ladju prepustila gusarom, da ju brane i čuvaju. A mudri ljudi, koji se po obali šeću, govore, da je sve u redu, da će sve dobro proći. To bi dakako bilo čudo, no oni, koji se nam smiju, što vjerujemo u čudesa, vjeruju to čudo. Drugi opet dodavaju, kad ladja propadne, kad ju proždru valovi, to će biti samo trenutak, grozan istina trenutak, ali će proći, te će opet voda mirno dalje teći, opet će se na nj plavo nebo smiešiti, a ljudi će se razići te neće više na to misliti. Da, tako će se jednoć na vašem grobu dogoditi, vi mudrijaši! Ali ladja, koju ste taj čas vi oštetili, na toj je ladji spasitelj svieta postavio zastavu svoju. Na sreću neće ona pod njihovimi udarci propasti, nego ti će se udarci, žali bože, povratiti na nje. Bog nedopušća s sobom sbijati šale: Deus non irridetur. Tako je govorio biskup orleanski godine 1866., a mi danas vidimo, da je jasno gledao u budućnost. U istinu „Deus non irridetur", sviet se je na strašan način odvrnuo od boga, zabacio je kano iztrošenu stvar njegov najveći dar, svetu vjeru, sliepo gazi njegovu svetu volju, zapovjedi božje i crkvene. Gospodin je dignuo jur na nas kazneću desnicu svoju i mi počimamo ćutiti težinu njezinu: ovdje se na potoke prolieva krv, ondje oboružaše zvjerske strasti brata proti bratu, tu bacaju pošastne bolesti ciele hrpe ljudi u grob, tamo gine na stotine blaga, na sve strane zbog grieha razljućena priroda uništuje nade poljodjelaca. A ljudi kano sliepi neće da vide u tom prst božji i da ostaviv grieh pokorom ublaže srdjbu božju. Izazivlju još jačih udaraca, još težih kušnja. Nego najveći grieh, koj učini današnje družtvo, jest krivica učinjena namjestniku Kristovu. Kršćani, kojim gori u srcu luč žive vjere, oni uvidjaju svu težinu toga grieha, pa zato nastoje dobrimi djeli ublažiti srdjbu božju, koje se boje. Oni otrgavaju sebi od ustiju te sakupljaju obilne prineske, da ih šalju nevolju trpećemu svetomu otcu; oni se mole, oni žrtvuju mise i pričesti Gospodinu, da se smiluje crkvi svojoj, da oslobodi njezinu glavu; oni šalju dnevice mnogobrojnimi podpisi urešene adrese Piju IX., da mu posvjedoče vjernost svoju i ljubav, da utješe njegovo očinsko srce. Tako i valja. Tako su radili kršćani, kad je sveti Petar čamio u tamnici. „Petar bijaše u tamnici, veli sveti Luka, a crkva se je bez prestanka molila Bogu za nj." (Act. XII, 5) I molitva crkve nije ostala bez uspjeha. Gospodin je poslao angjela te je oslobodio Petra iz zatvora. Ako se budemo i mi molili Bogu, ako budemo molitvu svoju kriepili dobrimi čini, Gospodin se neće oglušiti na molitvu našu, on će poslati angjela, da oslobodi Pija IX. Prošli petak slavili smo uspomenu na tamnovanje svetoga Petra, čij je Pio IX. zakoniti nasljednik, i mi smo tu zgodu upotrebili, da na srce metnemo našemu katoličkomu narodu svetu dužnost, molitvami i dobrimi djeli navaliti na nebo, neka pokrati dane kušnje naše.

Na dan „Petar u zatvoru" 1. Kolovoza. *R.*

Posljednja grčko-sjedinjena biskupija pod ruskom vlasti.

Kano što je poznato, bjehu svi katolici grčko-sjedinjenoga obreda, koji su uslied diobe Poljske pripali Ruskoj, prisiljeni prieći na skizmu. Jedino bijaše sve do danas izuzeta biskupija chelmska. Razlog će tomu biti po svoj prilici taj, što je Chelm preblizu austrijskoj granici, nego da bi se Ruska usudila javno ih progoniti. Ona je udarila drugim putem. Novac i liepa obećanja mogu ne riedko i medju službenici crkve djelovati. Tako je ruska vlada našla i u chelmskom kleru kreatura, koje bijahu pripravne njezine namjere promicati. Umrvši prognani biskup chelmski Kalinski godine 1866., podignu ruska vlada na njegovo mjesto kano administratora biskupije nekoga Vojcicki, koj joj bješe obećao na sve načine da će narod goniti u crkvu rusku. I zbilja počeo je odmah zabranjivati u crkvi katoličkoj obične pobožnosti: moljenje čisla, službe bl. dieve, nošenje skapulira i slične stvari. Hotio je takodjer zabraniti orguljanje za svečane službe božje, odstraniti monstrancije, tihe mise, zabraniti zvonjenje pod misom. Nego malo se je samo našlo svećenika, koji su htjeli slušati vuka, koj je knjim došao u ovčjoj koži. Vojcicki je takodjer razposlao po svojoj biskupiji liturgičkih knjiga, u kojih neima molitve za papu, nego mjesto nje molitva za skizmatičku svetu sinodu. Nego valjani svećenici zabacili su te knjige, ili su pako izbrisali rieči „sveta sinoda" te mjesto njih napisali „papa." Kad je začuo sveti otac, kako je počeo Vojcicki derati stado božje, odsudi njegovo djelovanje u encikliki od 17. Listopada 1867. veleći: „Tužna propast prieti biskupiji chelmskoj. A najviše je žaliti, što se je našao neki svećenik Vojcicki, koj je sumnjive vjere te prezrievši sve kazne crkvene i cenzure, nemareći za strahovit sud božji, nije se bojao upravu one biskupije uzeti iz ruku svjetovne vlade te izdati neke naredbe, koje koliko se protive disciplini crkvenoj, toliko gode skizmi."

Videći ruska vlada, da kler biskupije chelmske jošter nije voljan poći putem izdajice Vojcickoga, odluči popustiti, dok dodju bolja vremena. Bude dakle s privolom svete stolice imenovan Kuziemski biskupom chelmskim. Kuziemski je popuštao, koliko je samo mogao, da se uzdrži mir, dopustio je dapače, da smiju vojnici katolički, namješteni na udaljenih mjestih, sa skizmatici slaviti uzkrs. Ali uzalud, od njega se je uvjek više tražilo tako, da mu je napokon položaj postao nesnosan te je odlučio ostaviti biskupsku stolicu i povratiti se u Galiciju. Papa nije hotio primiti njegove ostavke, ali je vlada sama, nepitav pape, imenovala administratorom biskupije svećenika Popiela, o čijem smo nasilnom na-

Digitized by Google

stojanju narinuti katolikom „caroslavje“ govorili u 30. broju našega lista. Tako voljna sredstva, kakovo je taj iz austrijske Poljske ovamo prešli svećenik, nije tako brzo imala ruska vlada. Nitko nedvoji o tom, da on samo izgleda čas, kad će moći poslati adresu na cara i sinodu, da njegovu, na pravoslavje obraćenu biskupiju, u svoje krilo prime. Pred nami leži list jednoga čestitoga svećenika iz chelmske biskupije, koj žalostno riše položaj ondješnjih katolika, osobito nižih svećenika. „Kako znate, piše on 3. Veljače 1873., nas nadziru žandarmi i policija, koji bi volili pustiti zločinca, nego nevidjeti i nečuti sve, što u naših crkvah biva. Upotrebljavanje zvončića pod misom, tihe mise, provodi i drugi običaji, koje smo prije stoliećâ uzeli od latinske crkve, sve se to smatra prekršajem. S administratorom biskupije Popielom drže i dekani tako, da mi niži svećenici neimamo nikakva upora. Dani unije čini se već su izbrojeni.“

Kako se iz svega toga vidi, velika pogibelj prieti katoličkoj biskupiji chelmskoj. Ako ona priedje na pravoslavje, nositi će taj grieh najviše na svojoj duši oni izdajice, koji su se našli u kleru navedene biskupije. Omne regnum in se divisum desolabitur.

Viestnik.

Zagreb. Kod primanja učenika u sjemenište predsiedao je prošli ponedeljak presv. gosp. biskup Ivan Pavlešić. Izbor je bio ljetos bolji nego prošlih godina, jedino smo sa žalošću opazili, da su se iz sirotišta zagrebačkoga samo trojica prijavila za sjemenište a od njih jedan samo s odlikom. Sa žalošću se sjećamo onih vremena, kad su najbolji učenici bili u sirotištu, a od njih se je riedko koj iznevjerio zvanju, za koje se odhranjuje. Mi smo lani, biti će tomu upravo godina, govorili o tom, kako je sirotište zadnje vrieme palo, i kako se to i u sjemeništu osjeća.

— Izvješće o djevojačkih učionah u samostanu milosrdnica koncem školske godine $187^{2}/_{3}$. pokazuje, da su polazile: učiteljište 83 učenice; višu djevojačku učionu 53; glavnu učionu njih 469; djevojačko gojilište 147; iz smotkarnice dolazile su 123 djevojke na pouku svaki tjedan triput; napokon je bilo nedjelnih učenica 60. Dakle svih skupa 935. Od tih je bilo na obskrbi u samostanu 241, i to troškom preuzv. gosp. nadbiskupa 14; iz zaklade pokojnoga biskupa Alagovića uzdržavalo ih se je 5; troškom grada Zagreba 9, troškom vojnoga zapovjedničtva uzdržavalo se je 45 pripravnica, od kojih je bilo na obskrbi u samostanu 40; troškom grada Belovara 1; troškom zavoda milosrdnica 52 posve a 39 na pol. K tomu dobivalo je preko ciele godine od milosrdnica objed 80 učenica. — Od pripavnica odobrene su 24 za učiteljice glavnih učiona, 15 ih je odobreno za učiteljice trivijalnih učiona, 1 za podučiteljica glavnih učiona, napokon 2 za učiteljice ručnoga posla. — Kako se iz tih brojeva vidi, učione se djevojačke, koje vode milosrdnice, obilno posjećuju, pak se čudno čini ono jadikovanje g. Klaića u njegovu „izvješću“, da u Zagrebu neima čestito i valjano uredjenih djevojačkih škola.

— Iz Martinskevesi dobismo sljedeći dopis. Od kako je zavladao svietom taj slavljeni duh slobodoumja, nekako se je i zlo počelo slobodnije kretati, te bije baš nemilo. Sa svih se strana čuje jauk, da kuga i led uništuje svu nadu biednim gospodarom. Ni mi u ovoj Posavini nedoživismo boljega. U oči sv. Ilije u 5. sati po podne posjeti tri župe: Martinskuves, Dubravčak i Brege nečuvena oluja. Solika, koju je nosio silni vjetar poput zrnja iz puške, uništi Posavcem i zadnju nadu — kukuruz. Vihar polomi s korjenom najljepše drveće, poruši mnogo kuća; a mline na Savi koje potopi, koje raznese. Osim toga u selu Hrastelnici, župi sisačkoj, pojavi se i kuga. Sada bi se dakle sbilja Posavini našoj, koja i onako malakše u vjeri, a skokom naprieduje u griehu, moglo reći, što reče nekoć sv. Pavao Korinćanom: „Niti je onaj što, koj sadi, ni onaj, koji zalieva, nego Bog, koj daje, te raste.“

Insbruk. Ministra Stremayera kano da će na silu stjerati u klerikalni logor. Jedva se je ponešto slegla vika, što se je usudio sdrmati liberalnimi idejami zanesenoga nadzornika škola Bobiesa i ukinuti stalni odbor za učiteljske skupštine, već mu novu neprilikn pripraviše gospoda prof. na svjetskih fakultetih u Insbruku. U kolegijalnoj najme ljubavi želili bi oni izključiti prof. na bogoslovnom fakultetu, jezuite, od prava na pasivni i aktivni izbor rektora. Poslaše dakle u tom smislu predstavku na ministra nastave, Stremayera. Ali, o neoprostiva grieha, ministar nije mogao uvidjeti, kojim bi se pravom moglo uzeti profesorom bogoslovja, makar baš bili jezuite, pravo, koje uživaju svi ostali profesori. I zato nova hajka na siromašnoga ministra nastave.

Francezka. Za prefektom lyonskim poveo se je i prefekt u Avignonu, razposlavši gledeć na civilne pogrebe sljedeću okružnicu na maire svoga departementa. Nalaže se 1. da se protivite svakomu civilnomu pogrebu, nije-li to bila izražena volja pokojnikova ili nezahtievaju-li to bližnji rodjaci njegovi. 2. Od takovih civilnih pogreba morate se uzdržavati i vi i vam podčinjene osobe u službenom odielu, isto tako nesmiju sudjelovati gradski službenici nego da paze na red. 3. Zabraniti se mora sve što bi civilnomu pogrebu moglo dati značaj političke manifestacije: pjesme, kriku, razgovore. 4. Za civilni pogreb ima se opredieliti vrieme što ranije te se ima voditi najkraćim putem od kuće pokojnoga na grob. 5. Ima se paziti na to, da se trupla onih, koji su sami želili biti civilno zakopani, zakopaju u posebnom mjestu, opredieljenom za one, koji neizpoviedaju nikakve vjere. 6. Ako vam je poznato, da je pokojnik bio prije svoje smrti poslužen svećenikom svoje vjeroizpovjesti, imate

Digitized by Google

pravo oprieti se tomu, da zabrane rodjaci ili prijatelji pokojnikovi svećeniku voditi sprovod i obaviti vjerske funkcije. Napokon ako saznate, da se želi prisiliti na civilni pogreb bilo obećavanjem, bilo grožnjami, bilo novcem, nekrzmajte mi to odmah prijaviti.“ Ta je okružnica dakako opet dala povoda liberalnim novinam dignuti viku na klerikalnu vladu u Francezkoj.

Englezka. U gospodskoj kući učinio je lord Oranmore predlog, kojim zahtieva, da se imenuje komisija, koja će iztraživati razloge, zašto se sve to više šire rimski obredi u anglikanskoj crkvi. Komisija bi po tom morala razvidjeti, kojimi bi se zakonodavnimi koraci tomu zlu moglo doskočiti. Da svoj predlog podkriepi, spomenuo je lord peticiju 480 clergymena biskupije kanterburyske, da se opet uvede tajna izpovjed. Ta se peticija protivi ustanovam anglikanske crkve te se čudi lord, kako se mogu svećenici, koji peticiju podpisaše, još trpiti na svojih beneficijih. Lord je istina nastojao svoj predlog što bolje podkriepiti, no je ipak — propao. Kako je poznato anglikanska se crkva puno primiče obredi svojimi crkvi katoličkoj. Najveća je još razlika, što neima tajne izpoviedi. Neka još te zazlike nestane — onda se možemo nadati veselijim viestim.

Zürich. Baš je zanimivo, što se odavle javlja o skupštini starih katolika na 21. pr. mj. kano stogodišnjicu ukinuća reda jezuitskoga, gdje je staro-katolik prof. Michelis imao zgodu izkaliti svoje srce proti tomu od nekada mu mrzkomu redu. Nepripovieda toga koj ultramontanski list, nego „Zürcher Presse“, list, koj je pun mržnje proti katolikom, komu je najveća radost udariti u lice katoličku crkvu. Njemu dakle smijemo vjerovati. „Skupština bješe, veli taj list, vrlo posjećena, a govor prof. Michelisa proti jezuitizmu, koj nije istina ništa nova iztaknuo nego je ipak predstavio jezuitizam u pravoj slici te ga najstrože osudio, bio je primljen živahnim odobravanjem. Dovle je bilo sve liepo. Ali kada se je radilo o tom, da se dadu instrukcije zastupniku na starokatoličkom kongresu u Oltenu, tu se je pokazao prof. Michelis kano zelota i fanatik prve vrsti, koj je ne samo pogazio sva pravila parlamentarna nego je povriedio i najobičniju pristojnost. Radilo se je o tom, ima-li se zagovarati ustrojenje narodne biskupije ili pako slobodne starokatoličke občine. Predsjednik, Baumgartner izjavio se je za posljednje, a to je prof. Michelisa strahovito uzrujalo. On reče, da katolici o tom pitanju nesmiju ni diskutirati, jer da bez episkopalnoga sistema neima katolicizma. On je prietio, da će odmah sutradan odputovati, ako se bude o tom pitanju prepiralo.“ Onda navadja list osobe, koje su se slagale s predsjednikom a koje s prof. Michelisom. Na kraju spominja nekoga Dormanna, koj je takodjer bio proti Michelisu te nastavlja. „Premda je Dormann mirno svoje mnienje predlagao to se je ipak fanatik Michelis baš prostački prama njemu ponašao. Višeput mu je prekinuo rieč, lupao je šakom po stolu, a lice je tako razvlačio, da ga je bila grdoba pogledati. Tim je svaka pametna diskusija prestala. Vikalo se je, fučkalo, lupalo, a skupština se je morala razići.“ Pošto je ovako Zürcher Presse pripoviedila dogodjaj, dodaje svoj sud o njem. „Mi a s nami i mnogi drugi, koji su bili prisutni, uvjerismo se, da je pozivom prof. Michelisa postala zadnja prievara gora od prve, i da mi nemožemo naći baš nikakve razlike medju nepogrješnim papom u Rimu, i tim nepogrješnim popićem iz Njemačke, koj govori o slobodi vjeri i svjesti i naglašuje potrebu reforme u katoličkoj crkvi, dočim nerespektira niti slobode govora. . . Za naše švicarske odnošaje nevalja taj fanatički popić, a staro-katolicizmu nemože se bolje služiti, nego ako Michelis svoju prietnju zbilja izvede te se iz Züricha odnese.“ Siromak Michelis! Mislio je, da su njegovoj nesreći ultramontanci krivi, a sada je tako ružno naletio i kod staro-katolika. Čestitamo biskupu Reinkensu na takovu stadu!

* *Župnik u Nagy-Marošu, I. Reither* upotrebljavao je s dobrim uspjehom g. 1849. za obsjednuća Budima sljedeći liek proti koleri. Mjerica raži sprži se kao kava te s 2 lota kafre metne u polić vinske žeste. Ta se smjesa kroz 24 sata izvrgne sunčanoj toplini, a poslje se 12 sati ostavi na ognjištu, da se pročisti. U slučaju kolere uzme mužkarac od toga lieka 1 žlicu, žena pol, a diete 8—12 kapljica. Pojave-li se grčevi, imaju se tim liekom iztirati dotična uda. U obojem slučaju mora se bolestnik uznojiti. Neodlahne-li mu odmah, to ima liek svaku 2. uru uzimati ali u manjoj mjeri. Kad se nešto potroši, valja opet vinskom žestom napuniti posudu. Glavna je stvar, da budu sastavine čiste; jednim polićem može se cielomu selu pomoći.

Petrov novčić.

Na dan „Petrus ad vincula“ položiše za sv. otca: Preč. g. Martin Matunci, ravn. sjemeništa; zatim prof. bogoslovja: gg. Ivan Bošnjak, dr. Franjo Iveković, dr. Antun Kržan, dr. Juraj Posilović, dr. Josip Rieger, dr. Josip Stadler, dr. Juraj Žerjavić, i gg. prof. na liceju: Antun Pinterović, Matija Stepinac i Marko Zrinović svaki jedan dukat u zlatu. Skupa 11 dukata.

Primljeni u nadb. sjemenište:

Iz 8. razreda: Hartman Sjepan, Kovačić Andrija, Sukalić Nikola. *Iz 7. razreda:* Grozaj Alberto, Tiszai Franjo. *Iz 6. razreda*: Balenović Adam, Bauer Antun, Bestić Matija, Boroša Stjepan, Ciprijan Andrija, Dobrovoj Juraj, Hadrović Josip, Jovan Dragutin, Kenfele Stjepan, Kindlein Dragutin, Kovačić Mijo, Kušt Petar, Lisak Franjo, Maretić Tomo, Milec Antun, Miljan Vjekoslav, Muha Vilim, Novosel Milan, Šnap Makso, Sušnjak Dragutin, Riedl Dragutin, Sokač Žiga, Tadić Franjo, Tkalec Mirko, Vojska Vjekoslav, Vrček Franjo, Zagoda Adolfo. Skupa 33.

Dopisnica urednička.

G. J. L. Što ponudiste, izvolite poslati, da vidimo, bude-li za nas.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 33.] U Četvrtak, 14. Kolovoza 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VIII.

Duševna djelovanja.

Samosviest i slobodna volja.

A

Samosviest.

(Dalje.)

Prepiru se dušoslovci [1]), da-li je sviest ob onom, što u nas biva, posebni učinak duše; ili je pako svako duševno djelovanje već samo po sebi po svojoj naravi u sviestnom stanju. Ako se rieč „sviest“ uzme u strogom smislu, na koliko se spoznavajuća sila svraća na nutarnja duševna djelovanja, te ih donekle spoznaje, to je sviest nedvojbeno posebni učinak duše, te o tom u životinjah neima ni traga. Ako pako rieč „sviest“ znači isto što nutarnje osjećanje, t. j. nazočnost subjektivnih djelovanja u subjektu, nemogu sigurno reći, da je ovo nutarnje osjećanje posebni učinak duše različit od onoga, što se osjeća, jer ima mnogo razloga za to i proti tomu. [2]) Nam se ipak bolje čini, ako u znanosti razlikujemo u nutarnjem osjećanju dvoje: a) na koliko je duševno djelovanje, b) i na koliko je ovo duševno djelovanje nazočno u duši.

5. Sve su spoznavajuće sile, bile niže bile više, u svojoj energiji vrlo ograničene, te se nemogu u isti mah niti na sve predmete protegnuti, koji se njim predstavljaju, niti više njih istom energijom obuhvatiti. Nadalje sve duševne sile u takvu stoje medjusobnom vezu i jedinstvu, da jedna biva više manje zapriečena u djelovanju, ako su druge vrlo napregnute i napete. Ono dakle svojstvo spoznavajućih sila, da se mogu više manje stegnuti i usredotočiti te tako svoj predmet većom energijom obuhvatiti, da bude tim jasnije i točnije znanje, zove se pozornost (attentio=Aufmerksamkeit). Na tom se osniva množina dosta zanimivih duševnih pojava, koje moramo ovdje radi Darwina spomenuti. Kad nam tko što zanimiva tiho u uho šapće; kad želimo što zanimiva vidjeti; kad koju osobu željno očekujemo; kad nastojimo dvoličnu ili nejasnu rieč u zanimivom listiću razumjeti, onda postajemo pozorni. Diete tim više tim točnije shvaća i uči, čim ga učitelj bolje umije na pozornost potaknuti. One životinje su sposobnije za dresuru, u kojih ima više pozornosti. Govornik, koj nezna svoj govor udesiti, da budu slušatelji pozorni, neće nikad postignuti cilja. Tko nastoji drugoga zasliepiti, riečju ili činom prevariti, kuša njegovu pozornost na druge predmete svratiti. Čim jače, laglje i trajnije predmet na koju mu drago spoznavajuću i posredno na hoteću silu djeluje, da njezinu energiju na se pritegne i stegne, tim je laglja, jača i trajnija pozornost. Po tom možemo lasno protumačiti, zašto veću pozornost pobudjuju nove i izvanredne stvari, nego-li poznate i običajne. Zato ako koja žena u čistoj novoj odjeći i u novom nakitu ide po ulici, skoro se svaka druga okrene, da ju dobro promotri. Zato je onaj tašti Grk, kad već nije znao novoga načina, kako bi mogao opet na se pozornost povući, odsjekao svomu psu rep, da bude i on novim predmetom pozornosti. Konkretni i individualni

[1]) Dr. J. Herman Schell. Die Einheit des Seelenlebens aus den Principien der Aristotelischen Philosophie entwickelt. Freiburg im Breisgau. 1873. S. 83. Dr. Hermann Ulrici. Leib und Seele. Leipzig. 1866. S. 274. Beneke. Lehrbuch der Psychologie. 2. Aufl. §. 57. Cf. Kritik der Psychologie von Beneke verfasst von Dr. Adalbert Weber. Weimar. 1872. S. 50. Herbart. Psychologie als Wissenschaft. I. 55. Dr. Fridrich Dittes. Lehrbuch der Psychologie. Wien. 1873. § 15. 16.

[2]) Dr. Herman Schell. l. c. S. 83—169. Cf. Dr. Ulrici. l. c. S. 174—362.

Digitized by Google

predmeti veću pobudjuju pozornost, nego-li abstraktni. Zato su ljudi obično pozorniji u kazalištu gledajuć kriepost i zloću individualiziranu, nego kad driemajući slušaju o njoj mudroslovnu razpravu. Zato djeca odmah dignu glave u vis, čim im učitelj u pripovjesti predoči svoj nauk. Čim koj predmet više odgovara pretežnijim nagonom i čuvstvom, tim veću pobudjuje pozornost. Isto tako ako im se odviše protivi. Pripoviedaj skupcu o novcu, kako će on oči izbuliti; govori s roditelji o ženitbi, kako će djevojka za vratima nasluškivati; pitaj stepihlepa, koj inače ništa nezna, ništa nerazumije, o plesu, o zabavah, kako će ti sve potanko, svaku vrbcu, svaku osobu, svaki mig oka spomenuti!

Pozornost može biti hotična i nehotična. Jer možemo donekle slobodnom voljom uplivati na spoznavajuće sile, svratiti ih s jednoga predmeta na drugi, te ih tako stegnuti i usredotočiti izključivo na nešto. Rekoh, da slobodna volja uplivа samo donekle. Jer izkustvo nas uči, da se dogadja, da smo kadkada upravo onda najpozorniji na koj predmet, kad bi htjeli svu pozornost ugušiti. Naporom i sveudiljnim vježbanjem možemo ipak i slobodnoj volji sve to veći upliv pribaviti i pozornost usavršiti. Pedagogija podaje pravila, kako se može pozornost usavršiti. Nu svakako visi ona najviše o tom, koliku imaju jakost spoznavajuće sile. Glasoviti je Haller mogao u isto vrieme čitati i na karte se igrati. Julij Cäsar je mogao čitajuć knjigu u isto vrieme više listova svojim pisarom diktovati. Neki je Harwitz iz Vratislave igrao sliepo u Londonu u isto vrieme tri partije šaha, i sve tri dobio.

Buduć da samosviest u strogom smislu rieči nije drugo, već spoznavajuća sila, u koliko se svraća na svoje nutarnje subjektivne učinke, a pozornost ništa drugo nego akt, kojim se spoznavajuće sile mogu stegnuti i usredotočiti, te tako svoj predmet većom energijom obuhvatiti, da bude tim jasnije i točnije znanje: zato od veće ili manje pozornosti visi više manje jasnija, točnija, opredeljenija samosviest. Svatko zna, kako je težko svraćati umnu silu na sebe sama i na svoja nutarnja djelovanja, i kako je težko tu pozornim biti. Otuda dolazi, da je skoro najteže znanje poznati sama sebe. Ima malo ljudi, koji bi u tom znanju veliku savršenost postigli. Jer umne sile laglje i radje borave oko drugih predmeta; drugi predmeti pobudjuju često mnogo veću pozornost; napokon druge duševne sile svojim žestokim djelovanjem više manje prieče umnu silu, da se svrati na svoje nutarnje pojave. Mnogo je laglje liepi roman čitati, koj najugodnije strasti pobudjuje, nego se zadubsti u izpitivanje svoje saviesti. Mnogo radje pazi čovjek na čine drugih, nego da svoje rugobe iznese na površinu Kako će onaj, koj se je bacio svojimi silami na sve razkoši vanjskoga svieta, mirno i triezno gledati i razmatrati, što se u njegovoj duši dogadja!

Zar može onaj hladno i trajno svoju pamet abstrahirati od drugih stvari te ju na jednu točku svoga nutarnjega života stegnuti, koga žestoki nagoni vuku na sve strane, ili ga razdražene strasti sveudilj podpaljuju, ili ga borba za udoban život na sto strana razteže?

Premda je pozornost od velike ciene, to zato ipak može odviš velika pozornost imati kadkada zlih posljedica. Ako koj predmet tako jako djeluje na spoznavajuće sile, da svu pozornost na se trajno privuče, i ako uz to pobudi žestoka čuvstva n. p. žalosti, ljubavi; onda se može normalno djelovanje sila poremetiti i nastati poznata duševna bolest. Tko je odviš bojazljive naravi te uviek jako pozorno na svoje tjelesno i duševno stanje pazi, ako neima jasna znanja, da si protumači, što se u njem dogadja, može postati hypokonder. Nikad nije dobro pozornost pobudjivati, kad su sile umorene ili već iznemogle.

Pošto znademo, što je pozornost, možemo čisto lahko uviditi, koliko vriedi Darwinova opazka, kad naprosto veli: da je pozornost najvažnije svojstvo za umni napredak, i da životinje ovo svojstvo posjeduju. [1]) Pozornost nepripada samo umnoj sili, već svim spoznavajućim silam. Vanjska se i nutarnja osjećanja spajaju s pozornošću. Možemo s napetom pozornošću predmete gledati, slušati, ćutiti. Sjetilne predstave mogu biti vrlo napete i živahne. Imajuć

[1]) Kaum irgend eine Fähigkeit ist für den intellectuellen Fortschritt des Menschen von grösserer Bedeutung, als die Fähigkeit der Aufmerksamkeit. Thiere zeigen diese Fähigkeit offenbar, so wenn eine Katze vor einer Höhle wartet und sich vorbereitet, auf ihre Beute zu springen. Wilde Thiere werden hierdurch zuweilen so befangen, dass man sich ihnen leicht annähern kann. Mr. Bartlett hat mir einen merkwürdigen Fall mitgetheilt. wie variabel diese Fähigkeit bei den Affen ist. Ein Mann welcher Affen abrichtete, pflegte die gewöhnlichen Arten von der zoologischen Gesellschaft zum Preise von 5 Pfund (Sterling) das Stück zu kaufen; er erbot sich aber, die doppelte Summe zu zahlen, wenn ihm erlaubt sei, drei oder vier derselben ein paar Tage lang bei sich zuhalten, um einen auszuwählen. Als er gefragt wurde, wie es möglich sei, dass er so bald sehe, ob ein besonderer Affe sich als ein guter Schüler herausstellen würde, antwortete, er, dass Alles von ihrer Fähigkeit, aufzumerken, abhänge. l. c. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 37.

Digitized by Google

dakle i životinje vanjska i nutarnja osjećanja, svakojake sjetilne predstave, može se pogledom na ove niže spoznavajuće sile velika pozornost u njih pobuditi, i to tim veća, što im posve manjkaju više spoznavajuće sile. Zato nije ni nikakvo čudo, kad životinje pokazuju pozornost. Jako mudro veli hrvatska poslovica: „gledi kao tele u nova vrata.“ Ali životinje nepokazuju uprav nikakve pozornosti u svih onih predmetih, koji spadaju na umnu silu, ni u svih onih duševnih pojavih, koji potiču od više spoznajuće sile. Upravo pozornost, koja se opaža kod životinja, pobija Darwinovo mnienje, da životinje imaju umnu silu. Jer kad bi ju imale, pokazale bi kakvu takvu pozornost, što se tiče predmeta spadajućih izključivo na višu spoznavajuću i hoteću silu, što ipak nikad nebiva. Majmun pozorno gleda gospodarov štap, orahe, slador, on pozorno nasluškiva, u njem se živahno pobudjuju sjetilne predstave; ali sigurno je uvjeren Darwin isto tako kao i ja, da majmun nikad pozorno nečita knjigu saviesti, nikad se nezadube u abstraktne ideje, koje su prvi temelj umnomu životu. Uprav dresura pokazuje, kako rekosmo, kad smo na široko govorili o instinktu, da životinje ni sposobnosti neimaju za umni život, što ipak svaki divljak ima, pače isti gluhoniemi.

6. Mudroslovci, koji više manje nagiblju na materijalizam, tumačeć duševni pojav samosviesti očevidno pokazuju, da oni nisu ni s daleka u stanju po svojih nazorih staviti ma kakvu hypothesu, po kojoj bi mogli protumačiti samosviest. Ovaj znameniti pojav zadaje im strašnih neprilika, kojim se nemogu nipošto ukloniti, da svoj sustav od propasti spase. Neki ga tako nespretno tumače, da bi bolje bilo, da nisu ni rieč poveli o tom duševnom pojavu. [1]) Svakako nije liepo od njih, kad protivno mnienje samo porugami žele oboriti, kao da je materijalizam jedina znanstvena hypothesa, [2]) dočim oni nemogu ni jednoga duševnoga pojava po svojih nazorih protumačiti, a kamo-li razlozi svoj sustav obraniti. Netreba mnogo znanja zato, da tko uvidi, da moždjani nemogu nipošto biti jedinim i izključivim uzrokom i nosiocem samosviesti. Jer a) samosviest jest učinak, kojim spoznajemo, što u nas biva, kojim shvaćamo sami sebe. Spoznavajući se dakle subjekt svraća se na sebe sama, te je on sam sebi predmetom spoznavanja. A buduć da su moždjani sastavljen i raztegnut subjekt, to nemože u njih biti takovo djelovanje, koje bi se svraćalo na isti subjekt. Čini bo se nemoguće, da sastavljeno i raztegnuto obuhvaća sama sebe. Nadalje b) svi učinci samosviesti čisto su jednoviti, jer samosviest nemože biti sastavljena od česti. A jednovito (simplex) djelovanje nemože bitisati u sastavljenom subjektu kao što su moždjani. c) Premda su vrlo različiti naši nutarnji subjektivni učinci, to ipak o njih imademo samo jednu samosviest. Ovo jedinstvo samosviesti bilo bi nemoguće, da su moždjani nosiocem i uzrokom samosviesti. Jer moždjani su sastavljen stroj, sastojeći se iz mnogovrstnih i mnogobrojnih elementa. d) Nemožemo nikako zamisliti takovu hypothesu, po kojoj bi se mogla mrtva prvobitna počela, od kojih se sastoje moždjani, dovinuti do samosviesti. Jer samo zato, što su prvobitna počela posve nesviestna stupila u takav savez, kao što su moždjani, da resultira samosviest, čini se nam absurdno. Uprav taj vez morao bi uništiti jedinstvo samosviesti. e) Mi imademo samosviest o idejah, koje predstavljaju takve predmete, koji na moždjane nemogu nikako djelovati. N. p. pojam prava, dužnosti, istine, Boga, reda, odnošaja, bezbrojna načela o nematerijalnih stvarih. Taj se pojav neda zatajiti, kao što su htjeli neki materijaliste. Kako mogu moždjani shvatiti ove predmete i o njih samosviest imati? f) Mi smo si sviestni, da si stvaramo abstraktne obćenite pojmove, da sudimo i umujemo. A ovi duševni učinci moraju biti čisto jednostavni, dakle nemogu biti u sastavljenom subjektu. Neka tko kuša tumačiti sud ili umovanje iz moždjana pa će vidjeti, da neće moći nikad do suda doći.

Možda bi štiocu dosadili, kad bi naše razloge odviš na široko raztegnuli. Ako tko ipak želi obširno s jedne i druge strane ovu razpravu čitati, naći će skoro u svakoj psychologiji, te će se lasno uputiti, tko ima pravo. Preporučamo ipak neka novija djela [1]) o tom predmetu

[1]) Czolbe. Die Entstehung des Selbstbewusstseins. Leipzig. 1855. S. 75. Eduard Reich. Der Mensch und die Seele. S. 448. Ueber das Bewusstsein. Berlin. 1872. Cf. Taine. De l' intelligence. Paris. 1870. Hartmann. Philosophie des Unbewussten. S. 350. Cf. Ludwig Dr. Weis. Anti-Materialismus oder Kritik aller Philosophie des Unbewusten. Berlin. 1873. 3. B. S. 162. Carneri. Sittlickeit und Darwinismus. Wien. 1871. S. 50. Wundt. Vorlesungen über die Menschen und Thierseele. Leipzig. 1863. II. S. 343.

[2]) Cf. Häckel. Natürliche Schöpfungsgeschichte. Carl Vogt. Köhlerglaube und Wissenschaft. Büchner. Kraft und Stoff. ect.

[1]) Dr. Hermann Ulrici. Leib und Seele. Leipzig. 1866. Cornill. Materialismus und Idealismus in ihren gegenwärtigen Entwicklungskrisen. Heidelberg. 1858. Schleiden. Ueber den Materialismus in der neueren Naturwissenschaft. Leipzig. 1863. Snell. Die Streitfrage des Materialismus vom Standpunkte des Menschen. Leipzig. 1863.

Digitized by Google

Jako dobro glasoviti bečki anatom Hyrtl, dakako sa svoga gledišta, materijalizmu rogove lomi. [2])

Physiologia, kako ju dandanas poznajemo, nije u stanju ni najjednostavnijega duševnoga djelovanja u svoj obseg povući, a kamo-li ga protumačiti. Da psychologija nije drugo nego dio anatomije, koja razpravlja o moždjanih, mogao je samo Francez Broussais reći. [3]) Dok nebude mogla physiologija kao znanost psychologiju u svoj obseg povući, dotle ostaje materijalizam u znanosti pusta želja, kojom se može Vogt, Büchner, Feuerbach i t. d. tješiti, ali znanstveno neće lje nikoga osvjedočiti, osim ako je znanje i htienje jedno te isto. Pošto smo u kratko razjasnili pojav samosviesti, što vele na to Darwin i njegovi pristaše?

(Dalje će sliediti.)

Još nešto o Zuzeru.

Nikola Schleiniger, Isusovac, piše u svojem glasovitom djelu „Das kirchliche Predigtamt“ o talijanskom propovjedniku Segneru ovo: Segneri se rodi g. 1624. a umre g. 1694. Njega zovu talijanskim Ciceronom, pak i sbilja njegova rječitost ima nešto od glasovite one rječitosti staroga Rimljanina, premda mu ukus njegova vremena, koj je on ponajviše ali ne sasvim nadvladao, nije dopustio, da se Ciceronu posve izjednači. Segneri bijaše osobito pučki propovjednik; od g. 1665. do 1692. obavljaše misionarsko zvanje s neobičnim uspjehom, radi česa ga Innocenc XII. pozva u Vatikan za propovjednika. Njegove prodike nose na sebi biljeg misionarskoga zvanja: jednostavna osnova, jasno dokazivanje, živahan izraz putem slika, prispodoba, primiera, nenadanih opazaka, dramatičko, potresujuće razlaganje čine ga popularnim propovjednikom; napokon je svaku stvar uzimao s praktičkoga gledišta. Njegov sveti život, odlučna pokora i goruća propovjednička revnost podieljivahu njegovim riečim osobitu moć, a ljepota jezika (koju je i akademija della Crusca priznavala) osobitu dražest. Osobita zasluga Segnerova stoji u tom, što je umio liepo razvijati i tumačiti rieči sv. pisma i crkvenih otaca, temeljito dokazivati, i vješto oprovrgavati; a spada i medju najvještije panegirike. Uza sve te Segnerove prednosti rječitost mu nije takova, da se nebi nam Niemcem često preveć talijanska činila: mnoge njegove pripoviesti čine nam se čudnovite, mnogi prelazi skoro smiešni, mnogi izrazi prosti, ili gdje što opisuje pretjerani, njegov patos kadšto čudan jer nepripravljen, neke prispodobe neplemenite, neka mjesta preobširna. Ali tko množinu tađanjih propovjednika prispodobi sa Segnerom, onaj će se čuditi talentu, koj je iz tame onoga vieka onako jasno sinuo, pak će apostolska ozbiljnost toga čovjeka pomiriti čitatelja s onimi manami, koje je duh minuloga vremena kano osvetne sjene bacio na njegova djela.“ — Iz toga će suda namah uviditi čitatelj, da kritik nije smio absolutno odsuditi mana propovjednikovih, već samo prama njemačkomu ukusu, ter da se nam Hrvatom, kojih je duh srodniji talijanskomu nego-li njemačkomu, mnoge od onih mana nečine manami, ter nam se Segneri mora u obće činiti izvrstnim propovjednikom. Sretna-li naroda, koj takova muža može zvati svojim.“

Uprav takova propovjednika i dobom, u kojoj je živio (od g. 1683—1762.) i misionarskim zvanjem (vidi njegov životopis u zagrebačkom najnovijem izdanju) i svimi navedenimi prednostmi a bez spomenutih mana imademo i mi u našem Zuzeru, tako da jaje jajetu sličnije biti nemože. Jedino, što našemu propovjedniku kano manu upisujemo, prevelika je talijanština u jeziku; ali tomu može lahko svatko doskočiti, koj je iole vješt današnjemu naškomu govoru. Te su prednosti bile povodom, da ga je profesor Dr. Rieger kano hrvatskoga Segnera počeo tiskom u Zagrebu izdavati; te su prednosti bile povodom, da je češki rodoljub Antonin Mužik nekoliko njegovih besieda uvrstio medju propovjedi najglasovitijih propovjednika, koje u Pragu izdaje. Nu da se čitatelji i sami osvjedoče ob izvrstnosti njegovih besieda, uvršćujem ovdje jednu uprav onako, kano što ju je on napisao, samo današnjim naškim govorom:

Besjeda III.

Sama izvrstna djela čine vjekovitu ljudsku uspomenu.

In memoria aeterna erit justus. Dav. ps. 111, 7.

Neima čovjeka, koj nebi u pameti svojoj gojio plemenitu misao, da iza sebe ostavi slavnu uspomenu po svem svietu. Tkogod diže ohole gradje od dvorova ili od crkava ili od tvrdja, onaj zapisuje svoje ime pod rodnim svojim biljegom, sred stalna mramora urezanim, da isto pročelje ponosite gradje pripovieda budućim narodom dobročinstvo graditelja. Koliko se mudrih glava danju i noću ciedi u nemirnom trudu nad znanstvenimi knjigami,

---

Flügel. Der Materialismus vom Standpunkte der atomistisch-mechanischen Naturforschung beleuchtet. Leipzig. 1865. Schellwien. Kritik des Materialismus. Berlin. 1858. Cf. Sein und Bewusstsein. 1863. Wagner. Kampf um die Seele. Göttingen. 1857. Tanner. Vorlesungen über den Materialismus. Luzern. 1864. Fischer. Die Unwahrheit des Sensualismus und Materialismus mit besonderer Rücksicht auf die Schriften von Feuerbach, Vogt und Moleschott. Erlangen. 1853. Haffner. Der Materialismus in der Culturgeschichte. Mainz 1865. Lange. Geschichte des Materialismus und Critik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Iserlohn. 1866.

[2]) Lehrbuch der Anatomie des Menschen. §. 344. S. 772. XI. Aufl.

[3]) Die Psychologie für ein Capitel der Hirnanatomie zuerklären, konnte nur ein Franzose wagen. (Broussais). Hyrtl. l. c.

Digitized by Google

da po njih razprostru svoju slavu u sve ljudstvo sljedećih godišta? A koliko hrabrih vitezova ostavlja mile svoje vjerenice i stare roditelje, ter nemareći za svoj život, srne u ljutom boju onamo, gdje najjače padaju ognjevita zrna i najživlje trjeskaju puške smrtnimi munjami i gromovi, i to ne iz drugoga uzroka, nego da poslie smrti ostave neumrlu uspomenu? U zlato, u srebro, u mramor utiskuju se i urezuju imena i slike, samo da se može živiti u pameti naroda i domaćih i inostranih. Nu budući da su svi napisi i slike, pa ma bile i u mramor urezane ili samim zlatom okovane, slabe i mrtve: to neima nikoga od plemenite gospode, koj nebi želio iza sebe ostaviti žive slike, svoje sinove, i to slavne bogatstvom i gospodstvom, da se kroz sva koljena uzdrži uspomena roditelja. Svi vi, koji ovamo tako marljivo na rieč božju dohadjate, kako ste ljudi srca i misli plemenitih, držim da želite uviek živiti u neumrloj uspomeni. Ali, dragi moji, nemojte se u tom varati, jer da se toj želji zadovolji, neima drugoga načina, nego dobar život svetom smrću dovršiti: in memoria aeterna erit justus.

Ma kako nastojali, prostrieti slavno svoje ime u buduća godišta, umrla je ipak kako i mi naša uspomena na ovom svietu. Stupi se kameniti raztučeni na tla ruše; izjeda vrieme muklim zubom sve napise i mramorne i mjedene; padaju i najponosnije tvrdje i gradje navaljivanjem ognja i vojska; ore se plemeniti gradovi, nenadanim potresom upropašćeni. Pa kano što se slova, napisana po površju sitna praha, razsiplju od prvoga vjetra, tako i život i uspomena čovječanska nije drugo, nego prah i pepeo, paće nego voda, koja se uviek kreće: omnes... quasi aquae dilabimur. (2 Reg. 14. 14) Pravedni samo, koji po svojih djelih nisu podvrženi niti neprijatelju niti vremenu, živit će slavni u vječnoj uspomeni: in memoria aeterna, u uspomeni, što je najviše i pred istim Bogom. On će u vjekovitih knjigah božanske svoje pameti zadržati jedno po jedno sva njihova kriepostna djela: koliko su puta slomili sami sebe, da božjemu zakonu podlože volju svoju; iz koliko su siromaških kuća svojom pomoćju odstranili silu vražjih sluga, uviek pripravnih oplieniti dievstvo ubogo; koliko su puta satrli u pokori svoje tielo; i koliko su puta iste svoje neprijatelje kršćanskim srcem obljubili i nadarili. Knjige otajne o izabranih na vječnu slavu, o kojih se u sv. pismu mnogo puta govori, nisu drugo nego božja pamet, toliko vjerna da se sjeća, koliko marljiva da procieni svako liepo djelo, ter Bog neće niti jedne dobre misli, niti jednoga vlasa naše glave, što smo ga njemu poklonili, propustiti, da jih se nebi sjećao: capillus de capite vestro non peribit. (Luk. 21. 18.) Kako je to blažena uspomena, o pravednici, u kojoj ćete uviek živiti! Od kolike će vam ona koristi biti i na ovom svietu, i u sve godine vječne!

Kolika je to slava i kolika korist bila nevoljnomu Mardokeju i cielomu narodu židovskomu, što mu se je ime i uspomena samo jednoga djela našla upisana u dvorskih rukopisih kralja Ahasvera. Bio je oholi Aman izdao težku zapovied, prstenom kraljevskim zapečaćenu, da se po svih zemljah na isti dan pogube svi židovi i opliene sva jim dobra. A bio je još u svojem dvoru pripravio nesmiljeni Aman stup, visok pedeset lakata, da pred svim pukom objesi nesretnoga Mardokeja. Prodje jednu noć ne bez božjega odredjenja kralj Ahasver svu nemirnu, nemogući ni oka zatvoriti, a kad se je zora približavala, zapoviedi, da se donesu i pred njim pročitaju ljetopisi prednjih godina. U tih se knjigah nadje, kako je prije nekoga vremena Mardokej odkrio kralju tajne zasjede dvojice dvoranika, koji su medju sobom snovali, da ga ubiju. Čim začuje kralj ovu pripoviest, namah zapita: Kojom je čašću, kojim-li uzdarjem bio nadaren ovaj čovjek za tako vjernu službu prama meni i momu životu? Nikakovim, odgovore mu. Kako nikakovim? Nikakovim dosada. Tko je ondje u predsoblju? Aman se je namjerio, koj je bio podranio, da zamoli od kralja dopuštenje, objesiti Mardokeja. Kad je ušao u sobu Ahasver se na postelji k njemu obrati. Reci mi, kaže, kad bih hotio slavnom čašću uzvisiti slugu meni vjerna, što bih imao učiniti? Nesviestni Aman, misleći, da taj vjerni sluga nemože biti drugi nego-li on isti, nadut ohološću, odgovori: Da učiniš primjernu čast, kako se pristoji tvomu veličanstvu, treba da taj vjerni sluga, uresen tvojim kraljevskim odielom, s krunom na glavi uzjaši jednoga od tvojih najljepših konja, prvi medju tvojimi dvoranici da ga vodi svojom rukom, ter da se tako uz pratnju sve gospode proslavi po svem gradu pjevanjem i trubljami: sic honorabitur, quemcunque voluerit rex honorare. (Est. 6. 9.) Kralj mu na to reče: Liepo si me svjetovao, ti si prvi medju mojimi dvoranici, dakle trči brže Amane, svu ćeš tu čast, koju si rekao, učiniti Mardokeju, koj sjedi dolje u predvorju. Ali ja . . . — Kralju se neodgovara. Pazi, od svega toga, što si rekao, nepropusti ni dlačice: cave, ne quidquam de his, quae loquutus es, praetermittas. (Est. ib. 10.) S kakovim je srcem oholi Aman izvršio ovu kraljevsku zapovied prama svomu najljućemu neprijatelju, netreba da vam ovdie kažem, treba mi samo ovo opaziti. Od kolike je slave i koristi bilo za progonjenoga nekad Mardokeja, što mu se je ime i jedno samo liepo djelo našlo upisano u kraljevskih spomenicih! Uzdignut na priestolje, oslobodi on paće uzvisi svoj potlačeni narod, vladajući u kraljevo ime nad svih sto i dvadeset pokrajina Ahasverovih.

Ah pravedni, ah bogoljubni kršćani. Ne u spomenicih zemaljskoga kralja, nego vječnoga Boga upisana su vaša imena i vaša djela; neće on manje vam izkazati zahvalnosti od Ahasvera. On, koj nigda nespava, spomenut će se pri potrebah vaših, što ste mu ikad ugodna učinili; i kad se na strašnom času smrti vaš neprijatelj, koj se pod Amanom razumieva, proti vam pobuni, da vas porazi, onda će Bog na vašu obranu ustati, ter vam

Digitized by Google

reći: Ovaj je mladić daleko od svih družtva i prilika nastojao čestim pričešćanjem, svakdanjimi molitvami i kršćanskim životom biti izgledom krieposti i drugovom i cielomu gradu: on u vrieme poklada, kad razpušteno veselje gospoduje, nije na mene zaboravio; meni vjeran nije onda u ničem moje službe zapustio: umio se je i bez grieha razveseliti, bez šetanja po tajnih ulicah, bez nečistih pogleda, bez otrovnih razgovora; nije hajao, kad ga je tko od svojevoljnih drugova uvriedio nepametnom riečju, ili mu se podrugivao. Ova je žena, nepohlepna za nakitom, u riečih i u srcu uztrpljiva, radila uviek marljivo okolo duše i kuće; podložena svomu drugu nije dječice izoholila, niti kćeri taštinom zlih nakita od mala zadojila, već jih je umiljatost i preziranje svjetovnih izpraznosti a strah božji riečju i primjerom učila. Ovaj je gospodar imao uviek pred očima dušu i pravdu, a nikad vlastite svoje koristi, niti ohole svoje odluke. Sad je vrieme, da se njih sjetim, i da pod njihove noge pogazim paklene neprijatelje, ter da jih vječno uzvisim u slavnoj uspomeni.

(Konac će slieditі.)

Predlog za crne dane glada i oskudice.

Kako diraju tužni glasovi o tuči, koleri i marvinskoj kugi sa svih skoro strana naše domovine svako srce; tako je pravo i prama kršćanskoj ljubavi dužnost svakoga domoljuba, da u toj skoro obćenitoj biedi pomogne stradajućemu narodu riečju i činom.

Zemaljska vlada izdala je već, pa će jamačno izdati i više spasonosnih naredba i pružiti shodnu podporu stradajućemu narodu preko svojih organa, — sve prama svomu djelokrugu i prama sredstvom i načinom, kojimi svjetovna oblast u obće razpolaže.

Bio bi red i na duhovnoj crkvenoj oblasti, da i ona od svoje strani preko svojih organa pomogne stradajućemu narodu svojimi sredstvi i svojim načinom. Sveta crkva Isusova ima označena ova sredstva i način u nebeskom nauku Spasiteljevu o djelih duhovnoga i tjelovnoga milosrdja, pa je spasonosnost toga djelovanja svete crkve zasvjedočena povjestnicom, — a ja se ufam, da nije taština, ako tvrdim, da su duhovni pastiri nastojali pa i još nastoje i u našoj domovini pobudjivati i živa uzdržavati djela kršćanskoga milosrdja.

No za izvanredne nevolje treba sredstva i načina izvanrednih.

I prama tomu preporučio bih ja poznato po svem katoličkom svietu *družtvo sv. Vinka Paulskoga.* Neka mi se oprosti nečednosti, ako spomenem, da sam u tom družtvu djelovao u Zagrebu od god. 1858. do 1868. i kano poslujući član i kano tajnik, te da sam kroz tih deset godina imao dosta prilike i čitanjem na družtvo spadajućih spisa, i praksom u dosta velikom djelokrugu zagrebačkoga družtva steći si kakov takov sud o blagoslovu ovoga družtva. Na temelju ovoga osvjedočenja svoga usudjujem se prama gore označenoj svrsi ovoga dopisa staviti predlog:

Prečastni duhovni stol neka bi odredio, da ima svaki župnik u svojoj župi osnovati družtvo sv. Vinka. Za tu svrhu neka bi se u Zagrebu sastavio poseban (središnji) odbor, u koj bi se prizvao i predsjednik i tajnik istoga družtva zagrebačkoga, da sastave pravila družtva i kratak naputak, kako da gg. župnici osnuju i upravljaju družtvom svaki u svojoj župi. Potvrdu družtvenih pravila dobio bi preč. duh. stol od zem. vlade i provincijalne i krajiške za sve župe u nadbiskupiji. U svih poslovih dopisivali bi župnici sa preč. duh. stolom; spomenuti pako odbor ostao bi permanentan, te bi mu pisarna duhovnoga stola podavala sve dopise za riešenje, a od njega bi primala rješitbe za odpravljanje. (To bi bilo radi pošte, ako nebi htjelo ministarstvo kommunikacija dati istomu odboru oprost od poštarine).

Pojedino družtvo skrbilo bi dašto ponajprije za uboge svoje župe; a suvišak pošiljala bi pojedina družtva ob stanovitom roku preko duh. stola središnjemu odboru, da ga porazdieljuje onim družtvom, koja bi se prijavljivala radi nedostatka vlastitih sredstva za podporu.

Tako bi družtva sv. Vinka djelovala uzajamnom ljubavi — jedno za sve, sva za jedno, — a to tako dugo, dok bude trajala oskudica o b ć e n i t a. Prestane-li potreba obćenita, prestalo bi i djelovanje onoga središnjega odbora, družtva pako posebna ostala bi i nadalje u svakoj župi za podporu svojih ubogih, kojih po kletvi Adamova grieha neće nestati nikada.

To je moj predlog. Bilo bi medjutim dobro, da tko praktičniji od mene ili predloži koje bolje sredstvo i način za ovu svrhu, ili da izpravi i dopuni ovaj predlog. *)

U Gjurgjevcu dne 4. Kolovoza 1873.

Jos. Lehpamer, župnik.

*) Ako Vaš predlog postane činom, sigurno se nadamo, da će biti vrelo blagoslova božjega za naš narod. Mi koji vjerujemo, da Gospodin ravna i upravlja kano što udese ljudi tako i sav ostali sviet, priznajemo istinitost rieči svetoga Tome iz Akvina: sic nos tu visita sicut te colimus. Gospodin je počeo u zadnje vrieme — toga neće ni bezvjernik tajiti — baš nemilo posjećati ljude, a mi vjerujemo da zato, što oni njega, kako zaslužuje nepoštuju. Mjesto Bogu poklanja danas sviet srce svoje novcu: bogatnici nezasitni gomilaju hrpe na hrpe, izažimlju siromake, koliko samo mogu; a siromaci, koji su prije zadovoljno ogrizali koricu hljeba, bacaju već zavidne poglede na mastne lonce bogatnika. I tako prieti družtvu strašno zlo, obćeniti materijalizam. Veli pako sveti Grgur (hom. 32. in Evang.): Dominus noster contraria opposuit medicamenta peccatis, ut . . . tenacibus praeciperet largitatem. Onim, koji preko mjere ljube blago, stroga je dužnost, otrgnuti srce od njega, te što imaju suvišnoga, dati bratu koj trpi oskudicu. To je nauk Isusov, koj se bez grieha prekršiti nesmije. No budući da je mučno otrgnuti se od onoga, što je jedanput srce obljubilo; zato moraju dobri kršćani, na čelu im revni svećenici, svojim primjerom naučiti ih, da nam Bog nije dao stvari toga svieta,

Digitized by Google

Viestnik.

Zagreb. Dobismo sljedeći dopis: Svećenstvo kotara virovitičkoga, bivši dne 5. t. m. na pastirskom sastanku glasova jednodušno; da se Njegovoj Preuzvišenosti nadbiskupu Josipu Mihaloviću pošalje smjerna zahvalnica, što pokazuje izvanrednu brigu za poboljšanje biednoga stanja svomu kleru.

Češka. Biskupi češke crkvene provincije, t. j. kardinal i nadbiskup pražki, zatim biskupi: kraljogradački budjejovički i litomjerički izdaše povodom svečanosti 900 godišnice utemeljenja pražke biskupije, koja će se obdržavati 28. i 29. Rujna, zajedničku pastirsku poslanicu, u kojoj javljaju, da su od svetoga otca izprosili obilni oprost, da se ta uspomena što svečanije proslavi te nukaju narod, neka kod te svečanosti tim pobožnije udionič tvuju, što novo poganstvo, koje živimi bojami rišu, nastoji oteti im ono, što im je kršćanstvo donielo.

Moravska. Opet se je pružila prilika liberalnim psovačem izkaliti svoje gnjusno srce nad jednim biskupom. A što im je sakrivio nadbiskup olomučki? Bješe 9. Lipnja o. g. izišla ministarska naredba, da od sada usljed dogovora s taljanskom vladom imaju svi to svjetovni to crkveni službenici, kojim je povjerena dužnost voditi matrikule, smrtovnice ljudi, koji su u njihovu okružju umrli. dočim se rodjeni u drugoj državi ili su ondje stanovali, odmah bez daljega pitanja poslati i to u Austriji na kraljevsko talijansko poslaničtvo u Beču, a u Italiji na c. kr. austrijsko poslaničtvo u Rimu. Tu bi naredbu bio nadbiskup olomučki morao priobćiti svojemu kleru. Ali on toga nije hotio; jer bi tim posredno priznao zakonitost novoga kraljevstva talijanskoga, a toga neće niti nemože. Liberalne novine osim što psuju što ih grlo nosi, huste i vladu, neka oštro kazni nadbiskupa olomučkoga, jer bi njegov primjer inače mogao lahko naći nasljednika. Kano da će progoni preplašiti katolike, osobito biskupe! — Kako se vidi iz službenoga lista „Pester Lloyd“, vladi se neće zapodjeti borbe sa crkvom, jer u svojem listu od 9. t. m. veli, da bi onda mogao se olomučki nadbiskup zvati pred sud, kad bi se aktivno opirao naredbi vlade, a ne ako je samo odbio, da neće sudjelovati kod promulgiranja spomenute naredbe.

---

da u njih nalazimo svoju blaženost, nego da njimi činimo dobro. A pokraj toga neće kršćanin niti na to zaboraviti, da je milosrdje kriepost, koja se u svetom pismu velikimi hvalami uzvisuje, o kojoj se na pose veli, da „ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras“ (Tob. IV, 11.); a i sam Gospodin naš je rekao (Mat. V, 7.) da će milosrdni postignuti milosrdje. — Iz toga sliedi, da se imamo nadati dobru od Boga, ako budemo vršili kriepost, u današnje vrieme osobito nuždnu a Bogu milu. Budući pako da Vi predlažete način, kako bismo se svi složili u djelu milosrdja, zato smo rekli na početku, da će Vaš predlog, ako postane činom, biti vrelo blagoslova za naš narod. A nadamo se, da će činom postati. Ured.

Poznanj. Junački nadbiskup poznanjski, grof Ledochovski, došao je opet s vladom u sukob. Poslje proglašenih najme novih crkvenih zakona nebi smio biskup podieliti niti časti niti beneficija svojim svećenikom bez privolje vladine. Nemareći za taj, slobodi crkve protivan zakon, imenova nadbiskup Ledochovski svoga svećenika Arndta župnikom u Filehne. A što vlada? Dade 3. t. m. u nedelju službeno javiti članovom občine, da svećeniku Arndtu nije dozvoljeno vršiti crkvene službe, da su njegovi crkovni čini nevaljani i kažnjivi, te je občini pod strogimi kaznami zabranjeno polaziti njegovu misu, dati djecu od njega krstiti, blagosloviti od njega ženitbu itd. Na to je pozvan nadbiskup zbog toga čina pred sud, ali nije hotio doći. Vidjeti ćemo, kako će se stvar dalje razviti.

Francezka. Poslje pobožnih pohoda u Chartres i Paray le Monial upravi više nego sto zastupnika narodne skupštine, a na čelu im Lucien Brun, sljedeću adresu na svetoga otca. „Sveti otče. Zastupnici francezke narodne skupštine, koji su prije nekoliko dana u Chartresu, onda u Paray le Monial sjedinjeni bili, i oni njihovi drugovi, koji u sreu s njimi sjedinjeni, tih pohoda poduzeti nisu mogli, očituju Vašoj svetosti poštovanje i odanost. Duboko uzdrmani nevoljami naše domovine i patnjami crkve, nadamo se čvrsto, da će se Bog ganuti na Vaše molitve, sveti otče, i na molitve, koje se taj čas sa svih strana, a osobito iz Francezke, k njemu dižu. Mi neimamo vruće želje, nego da pobiedi crkva Isusova, a naše domoljubje spojeno s izkustvom poviesti daje nam nade, da će crkva i Francezka, njezina najstarija kći, skupa i jedna pomoćju druge, opet steći blagostanje, mir, veličinu i slobodu. Pa kako bismo i mogli zdvojiti u ovaj čas, kad čutimo, da nas je za sobom povukao neodoljivi onaj i divni polet, koj nosi narod francezki k svetištem, gdje Bog milosti svoje dieli svemožnom rukom? Ne, tomu tako težko kušanu narodu neće se uzkratiti spas, jer se, spoznavši napokon pravi uzrok svoje nesreće, opet povraća k istini te se moleći baca na koljena pred onim, koj, ako hoće, može opet podignuti ponižene i satrte narode. Blagosovite, sveti otče, ove pobožne izjave i ovaj radostni obrat. Blagosovite odluke naše i rad naš. Mi svi vjerujemo, što vi vjerujete, s najvećom poslušnošću prihvaćamo sve nauke namjestnika Isusova, te za nas neima većega veselja, nego ako Vam kano vjerni katolici možemo naša srca prikazati te s dubokim poštovanjem imenovati se Vaše svetosti najodaniji sinovi. (Sliede podpisi.)

Rim. Papinski činovnici u „dataria apostolica“ kano što činovnici tajničtva breveâ dobiše 28. p. m. od piemontezke vlade nalog, da od dohodaka svojih plate 13⅓ procenta poreza. Skoro će se i od pape i kardinala zahtievati, da plaćaju dohodarinu. To je ta garantirana, od liberalaca toliko slavljena, sloboda pape i njegovih činovnika! Dočim se ovako izžimaju crkvena dobra do zadnje

Digitized by Google

kapljice, natrpavaju si gospoda ministri svoje nezasitne kese. Nezadovoljni svojimi obilnimi dohodci, daju si oni svaki mjesec izplaćivati od države napose sve svoje privatne troškove. Dapače, neima tomu tako dugo, pripoviedala je „Gazetta d' Italia", da si je jedan ministar dao platiti 400 lira — za zibku svoga djeteta.

— Da Gospodin učini kraj težkim nevoljam, koje trpi njegova crkva na zemlji, zamoli neko pobožno družtvo u Rimu svetoga otca, neka bi dozvolio u to ime trodnevnu pobožnost te ju nadario oprosti. Sveti otac rado se je odazvao molbi, te je dozvolio, da svi vjernici, koji budu 12., 13. i 14. Kolovoza prisustvovali javnim molitvam za dobro crkve, dobe svakiput oprost od sedam godina; ako se pako u oktavi uzašašća Marijina pokorno izpovjede i pričeste, dobiti će podpun oprost. — Ovu su priliku upotrebili biskupi sa svih strana, te se upravo danas dovršuju molitve za crkvu Isusovu svečanim blagoslovom u Francezkoj, Italiji, Njemačkoj i drugud.

Nasovija. Kako smo u svoje vrieme rekli, da će zakon proti jezuitom biti sredstvo, kojim će se moći svi redovi po volji ukidavati, tako evo i biva. U Nasoviji, u gradu Marienstatu, obstojaše velikimi žrtvami podignut zavod za siromašne, svake pomoći lišene mladiće. Preko osamdeset takove zapušćene djece našlo je u tom zavodu, kojim upravljahu oo. „družbe duha svetoga", zaštitu, otčinsku ljubav, pouku. Kad na jedanput dobije poglavar spomenutoga zavoda nalog, da odmah odustanu on i njegovi drugovi od svakoga svećeničkoga čina, i da za 14 dana javi, gdje ih je volja boraviti u buduće. Tako je dakle i taj toliko koristni zavod žrtvovan samo zato što njim upravljaju osobe, koje premda ništa krive, nisu mile bezvjerskoj vladi.

Brazilija. Veliko slavje slave slobodni zidari u Braziliji u gradu Pernambuco. Bješe najme biskup toga grada izdao dekret proti slobodnim zidarom svoje biskupije, kojim ih izključuje iz crkve i od svetih sakramenata. Slobodni zidari potužiše se najprije vladi. Budući da je vladar Brazilije Dom Petro II., ako ne sám slobodni zidar a to barem njihov iskreni prijatelj, i budući da je njegov ministar predsjednik Visconde Dorio Branco očit član toga družtva: s toga nije moglo biti sumnje, da će stvar po njih dobro izpasti. Državno vieće dobi nalog odgovoriti na biskupov dekret. Ono i odgovori, da je dekret a) nezakonit, što nije dobio od vlade placeta; b) da je nepravedan, jer zidari nisu neprijatelji crkve nego dobročinitelji družtva. Uz to bijaše biskup oštro ukoren, što se je usudio zapovjediti jednomu pobožnomu družtvu, da izbaci nekoga svoga člana, koj je ujedno bio slobodni zidar. No u zidarih je jednako kipilo zbog te drzovitosti bikupove, te oni podhustiše i podplatiše prostu svjetinu, da zadadu što jači udarac „infamnoj." 14. dakle Svibnja nahrupi ta svjetina, na čelu im zidari, u crkvicu jezuitskoga kolegija, gdje je već više ljudi bilo sakupljeno, da prisustvuju svibanjskoj pobožnosti. Revolveri, mačevi i batinami oboružani polupaše, što se je polupati dalo: prozore, svjetiljke, lustre, harmonij, klecala, propovjednicu, izpovjedalnice, a zastore i tapete potrgaše na komadiće. Dočim su ti svetogrdnici biesnili u crkvi, navale drugi u vrt te izbiše nemilo svećenike, koji su se ondje desili. Navaliv zatim u sobe, nadjoše jednoga bolestnika, koj je od njihovih udaraca do malo umro. Ime toga mučenika jest Josip Virgili. Poslje toga navale s bakljami u ruku u katoličku tiskarnu, što se je moglo razlupaše, što se nije dalo razlupati, kano što tipe, baciše u potok, a papir i knjige nagomilaše u hrpu te spališe. Budući da se je znalo, da je njihova namjera i biskupa ubiti, bude mu poslana na zaštitu vojska, koja je branila biesnoj četi pristup u biskupski grad. Doznavši vriedni biskup, što se je dogodilo u jezuitskom kolegiju, pisa častnim otcem pismo, u kojem im čestita, što su bili vriedni za Gospoda proliti krv te žali, što i njega nije Gospodin učinio vriednim dieliti njihovo mučeničtvo te krvlju svojom potvrditi istinu i pravicu.

* *Perzijski šah s lazaristi.* Budući u Parizu posjetio je šah i sestre milosrdnice, te se puno razgovarao s njihovim poglavarom iz reda Lazarista. Najprije bješe poglavar Lazarista — 19. p. m. — posjetio šaha u burbonskom dvoru. Kako pripovieda Constitutionel primio ga je šah vrlo prijazno; ujedno je obećao, da će on Lazariste uvjek braniti. Poslje podne pošao je šah potražit milosrdnice. Primiše ga poglavarica i Lazarista o. Boré, koj je bio u Perziji te umije govoriti perzijski. Šah je sam izpitavao učenike te je posjetio svih deset razreda. Poslje ode k djevojčicam, gdje mu se je govor, kojim ga bješe pozdravila neka mala djevojčica, tako svidio, da je zaželio, neka mu se preda na pismu.

Promjene u državi sv. Ladislava kr. u Hrvatskoj.

U samostanu *zagrebačkom* Gvardijan o. Salezij Fučkan, exdefinitor; exprovincijal o. Marin Marinović, sada definitor; vikar o. Vilim Maršić; magister o. Metodij Vajdić; concionator o. Narcis Novak; concionator o. Dionizij Bedeković. U *Varaždinu.* Provincijal o. Paulin Vutić; tajnik o. Faustin Purgar; gvardijan o. Gregor Gregorić, zajedno lektor filosofije; magister o. Karlo Pakor; vikar o. Konstantin Komes; concionator o. Ladislav Lesar; lektor o. Viktor Vidović. U *Krapini.* Gvardijan o. Adrijan Horvat; excustos o. Henrik Hergović; vikar o. Inocencij Kovač; concionator o. Sebastijan Šafar, u Rječici kapelan. U *kloštru Ivaniću.* Gvardijan o. Dominik Antolković; vikar o. Mihail Kós; concion. o. Serafin Divjak. U *Koprivnici.* Gvardijan o. Nikola Kraljek; vikar o. Tito Tropp; kateketa o. Kornelij Kopčić. U *Čakovcu.* Gvardijan o. Ljudevit Horvat; vikar o. Antun Radoboj; concionator o. Pavao Paulić; concionator o. Petar Pecek; kateketa Nepomuk Berdin; concionator i kateket o. Alojzij Zabavnik. U *Virovitici.* Gvardijan o. Jeronim Horvat, excustos; vikar o. Ciril Černogaj, zajedno kateketa; concionator o. Jukundijan Železinger; concionator o. Kvirin Purgarić. U *Kostajnici.* Prezidens o. Ksaver Pémec; vikar o. Lovro Kavor.

Dopisnica urednička.

G. M. M. žup. u R. Mjerica-Seitel, kafra-kamfor, vinska žesta-Weingeist (kakov god). G. Ivanu Kristiću: Novac dobismo, kako želite, učinit će se.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 34.] U Četvrtak, 21. Kolovoza 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VIII.

Duševna djelovanja.

Samosviest i slobodna volja.

A

Samosviest.

(Dalje.)

Njihov odgovor nas najviše zanima, jer želimo čisto nepristrano suditi, i točno iztražiti njihove dokaze. Osvjedočiti će se štioc, da su Darwinovi dokazi tako loši, da bi za njegov sustav mnogo bolje bilo, da nije ništa o tom duševnom pojavu rekao, ako nije imao ništa boljega za dokaz navesti. Prvi dokaz mu je dvojbeno pitanje. Možemo-li mi sigurni biti, da stari pas, koj ima dobru memoriju i phantasiju, kao što se u snu pokazuje, da on nikad nerazmišlja o veselju, koje je nekoć u lovu poćutio? A ovo bi bila neka vrst samosviesti. [1])

Odgovarajući Darwinu uvjeravamo ga, da u rečenom slučaju pas neima samosviesti, i da ga osvjedočimo o ništetnosti njegova dokaza, moramo stvar obširnije razviditi. Najprije se vara Darwin, kad sva djelovanja duševna, koja u sebi opaža, prelieva u pasju dušu te izjednačuje duševno stanje lovca, kako on misli o lovu, s duševnim stanjem psa. Pas nemože nipošto samosviesti očitovati: ja sam onaj isti stari pas, koj sam nekoć po lovu skakao; sjećam se, kako sam bio onda veseo i jogunast, a sada kuburim u zakutku. Kad bi pas ovako o lovu razmišljao, onda bi bio i njegov cieli život čisto drugimi duševnimi pojavi urešen, i nebi više pasji život vodio.

Darwin se pozívlje na memoriju, koju i pas ima. Nu ako on pogleda u koju mu drago elementarnu psychologičku knjigu, u kojoj se ma bilo i površno razpravlja o duševnom pojavu, koj se zove memorija, lasno će se uputiti, da je jako neznanstveno rečeno, ako se naprečac veli: pas ima memoriju. Memòrija jest tako važan i ujedno tako svestrano prepleten duševan pojav, da o njem nije moći ništa popreko tvrditi. Darwin nas sili svojim dokazom, da o tom pojavu obširnije govorimo, da vidimo, što ima samo čovjek, a nipošto lovski pas. Bojeći se pristranosti, moramo o tom pojavu tako oprezno razmišljati, da izbjegnemo svakomu posebnomu mudroslovnomu sustavu, imajući pred očima više positivna fakta, nego razne theorije učenjaka, kojim se i Darwin mudro uklanja.

Svatko si je sviestan i neobziruć se na nikakav mudroslovni sustav, da čovjek posjeduje duševno svojstvo, po kojem se mogu već prošli razni duševni pojavi opet probuditi. Ne samo predstave vanjskih sjetila, već se takodjer razna nutarnja osjećanja, čuvstva, težnje, umne predstave, misli, i htienja mogu u nas n e k i m n a č i n o m opet probuditi. Ja gledam miloga si prijatelja, ali ja ga takodjer nekim načinom vidim u sebi, kad njega više na zemlji neima, ili nije tako nazočan, da bi prisutnost njegova u mojem oku pobudila vidjenje. Liepa misao, koju sam nekoć ili sam osnovao, ili naučio, opet nikne u duši, kadkada i onda, kad je nisam ni tražio; pače kad sam želio na zlu misao zaboraviti, ona se opet pojavi i nehotice. Ako se obazremo samo na to, što memorija kano ponavljajuća sila opet u nas probudjuje, odmah ćemo opaziti da u njezin obseg spada samo ono, što su si raz-

[1]) Können wir aber sicher sein, dass ein alter Hund mit einem ausgezeichneten Gedächtniss und etwas Einbildungskraft, wie sie sich durch seine Träume zeigt, niemals über die Freuden Betrachtungen anstellt, welche er früher auf der Jagd hatte? Dies wäre aber eine Form des Selbstbewusstseins. l. c. S. 53.

Digitized by Google

lične duševne sile već prije bile prisvojile. Zato jest očevidno, zašto se životinje nesjećaju umnih predstava, liepih ideja, istina, načela, riečju svega, što se osniva na umnoj sili; zato najme, što je neimaju. Kad bi imale umnu silu, imale bi i memoriju ob onih stvarih, koje si je ona svojim djelovanjem prisvojila. Lovski dakle pas niti nerazmišlja niti neima sposobnosti razmišljati o bezbrojnih istinah, koje si može ljudski um prisvojiti i u sebi čuvati, te ih opet ponoviti. Životinjska je dakle memorija u jako uzke granice stegnuta, ponavljajuć samo ono, što potiče od onih duševnih sila, koje i životinje imaju. Nu i u ovih predmetih ogromna je razlika medju ljudskom i životinjskom memorijom. Čovjek umnom silom razabire i spoznaje, da je on onaj isti subjekt, u kojem bijaše već prije ono, što se sada u njem ponavlja, dočim životinje imadu samo silu, da se u njih ponovi, što je nekoć bilo. Može se prošli konkretni materijalni čin u pasjoj duši ponoviti i njegove nagone na stanovita djela potaknuti, ali mu manjka sud samosviesti, po kojem mi spoznajemo i razlikujemo sebe kao isti subjekt od čina, koji su nekoć bivali i sada bivaju u tom subjektu. Pas ćuti bol, ćuti glad, ćuti žedju, ima ona čuvstva, koja smo na drugom mjestu razjasnili, stvara si od njih sjetilne predstave, koje se ponavljaju; ali pas nemože umnim sudom shvatiti napose s e b e kao subjekt, a napose č i n, koj se nalazi u subjektu. On nemože u sebi ovu misao pobuditi: ja sam pas, koj bolujem, koj žedjam, koj ćutim žalost, već on ostaje samo subjekt realno osjećajući žalost, veselje, žedju, glad, i t. d. Isto tako pas vidi, čuje, njuši, osjeća utiske vanjskih predmeta, koji su oko njega; ima sjetilne predstave, možda kadkada savršenije i živahnije nego-li čovjek, ali umna sila sa svojimi učinci nigdje neupliva. Ove se dakle sjetilne predstave (sensiles repraesentationes) ponavljaju u životinjskoj duši. Nu neponavljaju se sjetilne predstave u životinjskoj duši samo pojedince, razdružene jedna od druge, već više njih u medjusobnom savezu. Često su više manje isto tako medju sobom svezane, kao što bijahu realni čini. Zato pas nesamo imade sjetilnu predstavu o zecu, nego u njegovoj se duši može takodjer ponoviti cieli lov više manje onako, kao što se je dogodilo, kad je u lovu bio.

Ponavlja se pako samo ono u njegovoj glavi, što je on mogao onda onimi duševnimi silami, k o j e o n i m a d e, raditi i prihvatiti. Jer nemože se u njem ono p o n o v i t i, česa nikad nije ni bilo. On vidi brežuljke, lovce, šume, puteve, on njuši zeca, čuje druge pse lajati, čuje pucnjavu, on bježi po jarugah i bregovih; ali kao što nije imao samosviesti, kad je s gospodarom u lovu bio, tako ju jošte mnogo manje ima, kad o lovu samo sanja. Kao što pas nemože umom reći: ja sam u lovu, tako on još mnogo manje može u snu misliti: ja sam bio u lovu. Istina je dakle, u pasjoj se phantasiji može ponoviti prošli lov većom ili manjom točnošću, ovaj se prošli lov, što ga predstavlja i ponavlja u savezu phantasija, razlikuje sam po sebi po svojoj naravi od realnoga lova i u pasjoj duši; ali pas nerazlikuje posebnim umnim djelovanjem lov, što ga ponavlja i predstavlja phantasija, od realnoga lova; što bi dakako bilo očito znamenje, da i pas imade samosviest Morao bi znati Darwin, da je čisto nešto drugo, kad moja phantasija predstavlja i ponavlja koj prošli čin, ma bilo i najtočnije i najživahnije; a opet čisto nešto drugo, kad ja svojim umom onaj čin, koj predstavlja i ponavlja phantasija, spoznajem kao nešta prošla, te ga razlikujem umnim sudom od realnoga čina. Prvo se nalazi i u životinjah, potonje samo u čovjeku. U onom neima ni traga o samosviesti, u ovom jest znak samosviesti. Kad se dakle veli, da se i životinje sjećaju prošlih stvari, ovo jest u toliko istina: 1) što i životinje imaju duševnu silu, koju dušoslovci nazivlju phantasijom. 2) Ova duševna sila stvara sjetilne predstave, koje se razlikuju toli od umnih predstava, koli od nutarnjih i vanjskih osjećanja. Pas nesamo vidi okom realnoga zeca, nego on ima sjetilnu predstavu o zecu, kad zeca više neima, a on u zakutku spava. 3) Ove se sjetilne predstave probudjuju i ponavljaju i u životinjskoj duši možda kadkada mnogo živahnije i jasnije nego-li u čovjeku. 4) Ove se sjetilne predstave probudjuju ne samo pojedince, razdružene jedna od druge, u životinjskoj duši, već u medjusobnom savezu predstavljajuć ciele čine, koji su se nekoć dogodili. 5) Ove čine, koje predstavlja phantasija, razlikuju životinje u toliko od realnih i od sadašnjih, u koliko se oni sami po svojoj naravi mudju sobom razlikuju. Jer drugo je realna bol, a drugo sjetilna predstava o boli, što ju stvara phantasija. Drugo je ono osjećanje, kad pas vidi zeca u lovu, a drugo ona sjetilna predstava, kad kod kuće o zecu sanja. 6) Valja razlikovati nutarnje sjetilo (sensus intimus), koje neki zovu sviešću u širjem smislu, od samosviesti u strogom smislu rieči. Nutarnje je sjetilo ono duševno djelovanje, kad osjećamo, što u nas biva, dakle nije drugo nego subjekt osjećajući svoje subjektivne učinke; a samosviest jest umni sud, kojim spoznajemo i umno razabiramo, što se u

Digitized by Google

nas dogadja, umno razlikujuć djelovanja. Prvo svojstvo imaju i životinje, ovo im pako drugo posve manjka. Istina je dakle, što veli Darwin[1]), navadjajuć neke primjere, da se i životinje sjećaju prošlih čina, ali razmatrajuć ovaj pojav upravo iz njega zaključujemo, da životinje neimaju niti umne sile niti samosviesti.

Osim onih ogromnih razlika, koje smo malo prije spomenuli, moramo i ovu poglavitu razliku iztaknuti, što čovjek može hotimice prošle čine u sebi probuditi, dočim životinje nemogu. To je opet očevidni dokaz, da čovjek posjeduje slobodnu volju, koja životinjam posve manjka. Pravo ima Darwin, [2]) kad nadalje tvrdi, da i životinje sačuvaju svoju objektivnu individualnost, ali nije istina, da životinje spoznavaju ovu istovjetnost subjekta, koj je nosiocem njihovih subjektivnih sveudilj se mienjajućih duševnih djelovanja. Istina je i to, da životinja razlikuje sama sebe od drugih individua, nu ovu razliku čine već ista sjetila n. pr. vid, sluh, tik. Što pako Darwin na istom mjestu ironički navadja iz djela (The Rev. Dr. J. M' Cann, Anti-Darwinism. 1869. p. 13.) dokaz, kojim se obično služe i drugi mudroslovci proti materijalizmu, moramo reći, da ironija nevriedi upravo ništa. Neki mudroslovci najme dokazuju od tuda, što si subjekt duševnih djelovanja ostaje uviek istovjetan u svih promjenah, kako nam pokazuje samosviest, da taj subjekt nemože biti nipošto materija, jer atomi se uviek u organizmu mienjaju. Iz ovoga dokaza dakako sliedi, da i princip duševnih djelovanja i u životinjah nemože biti materija sastojeća se od atomâ, ali nipošto nesliedi, da i životinje spoznaju samosviestno ovu istovjetnost subjekta, kako bi želio Darwin. Znam jako dobro, kojim načinom nastoje materijaliste gori navedeni dokaz pobiti, vele najme: kad dolazi novi atom u moždjane, da izmieni stari, baštini sve ono od njega, što je stari atom posjedovao, i tako ostaje istovjetnost subjekta. Ali onda bi duševna djelovanja bila razdieljena na česti, kao što se moždjani diele na atome; a ovo se nam čini posve nemoguće. Kušaj podieliti učinak, kojim pojmimo, sudimo, i t. d. pa će nestati pojma i suda.

B

Slobodna volja.

Samosviest podaje svakomu sveudilj neoborivo svjedočanstvo, da se u čovjeku nalazi duševna sila, koja se običnim imenom zove volja. Ona radja bezbrojne želje, ona stavlja mnogovrstne odluke, ona pravi osnove, ona izvadja svoje svrhe, ona se upliće više manje skoro u sva duševna djelovanja, ona gospoduje više manje posredno ili neposredno nad inimi silami. Tko bi nju htio zatajiti, morao bi poreći sve ove duševne pojave ljudskoga života, koji sveudilj svjedoče, da ona obstoji. Kao što je predmet umu istina, tako je predmet volji dobro u obće, bilo ono pravo ili samo prividno dobro. Jer zlo, na koliko je zlo, nemože biti nikada predmetom hoteće sile, nego ju uviek od sebe odbija. Ako hoteća sila prihvaća zlo, to ga prihvaća pod oblikom prividna dobra Kao što razlikujemo višu i nižu spoznavajuću silu, kojom istinu spoznajemo, isto tako moramo razlikovati višu hoteću silu od niže. Niža prianja uz ono materijalno individualno dobro, koje spoznaju sjetila, viša uz ono dobro, koje i kako ga spoznaje um. Um pako spoznaje neizmierno mnoga dobra, koja niti nemogu na sjetila djelovati, niti ih sjetila nemogu dohvatiti. Zato i viša hoteća sila može težiti za mnogimi dobri, koja su izvan obsega nižih hotećih sila. Otuda se lasno tumači, zašto životinje nikad neteže za onim dobrom, koje samo um spoznaje i volja prihvaća, jer one ovih viših sila neimaju. Jer kad bi bile u njih ove sile, morali bi biti i njihovi pojavi. Nadalje svim onim mnogobrojnim duševnim pojavom neima u životinjah ni traga, koji svoj psychologički razlog imaju u volji, višoj hotećoj sili. Upravo volja jest ona poglavita duševna sila, koja obara sve materijalističke i pantheističke sustave i dosljedno Darwinov sustav, na koliko se na materijalističkih nazorih osniva. Ne samo radi toga, što volja prihvaća predmete, koji su izvan obsega materijalnih predmeta te nemogu na materijalne organe djelovati nego najviše zato, što ljudska volja ima nepobitno svojstvo, koje se zove psychologička sloboda. Zato moramo obširnije o tom svojstvu razpravljati, da svatko sam uvidi, kakvu znanstvenu vriednost ima materijalistička hypothesa, i koliku zaprjeku ona čini Darwinovim nazorom o postanku čovjeka. Nije dakle ni čudo, ako nas materijaliste s napetimi žilami nastoje uputiti, da slobodna volja ni neobstoji; a Darwin jako mudro o njoj šuti, kao da je neima. Znadu bo dobro, da se na toj klisuri mogu njihovi već inače dosta razklimani nazori posve razbiti. Da bude razprava jasna i točna, moramo najprije strogo opredieliti pojam psychologičke slobode, zatim nepobitne dokaze navesti za njezin obstanak, napokon suzbiti prigovore protivnika.

*

[1]) Die Abstammung des Menschen. I. c. 37.
[2]) l. c. 8. 53.

Digitized by Google

Psychologička se sloboda u tom sastoji: a) što je volja ljudska kao hoteća sila tako neodvisna u svojih djelovanjih, da je nijedan vanjski uzrok bio physički bio moralni nemože prisiliti, da ona odlučno djeluje (libertas a coactione); b) što nadalje volja ljudska nije, kao što su druge naravske sile, ni po svojoj nutarnjoj naravi tako opredieljena, da bi morao slieditи taj i nikoj drugi učinak (libertas a necessitate); c) nego što ona sama ima u svojoj vlasti u svakom slučaju i u svih okolnostih, kad joj um predstavi različna ograničena dobra, nešto htjeti ili nehtjeti ili protivno htjeti ili što drugo htjeti

Premda je težko naći koju drugu istinu u mudroslovnoj znanosti, koja bi bila bolje poznata cielomu ljudskomu rodu nego upravo ova, da čovjek posjeduje malo prije označenu slobodnu volju; to ipak i ova istina ima protivnika, koji najviše iz prenapete zanesenosti prama svojim krivim mudroslovnim sustavom poriču, što je svakomu jasno i očevidno.

(Dalje će slieditи.)

Još nešto o Zuzeru.

(Konac.)

Kad vas pako poslie smrti ne tudjom nego svojom rukom prevede vaš kralj nebeski preko rajskoga Jerusolima, vidit ćete, gdje vas dvore vaša kriepostna djela, ni od Boga ni od gradjana nebeskih nikad ne zaboravljena, ter vam svakomu, uviek njegova, ovako govore: Poznaš-li nas? Opera tua sumus. Ja sam ona poniznost, kojom si i manje od sebe ljude i cienio i častio; ja sam pokorno ono pokajanje, kojim si svaki večer pred propetim Isukrstom svoje griehe plakao; mi smo čedne one podpore siromaka; mi ustrpljivost u nesreći i u siromaštvu: opera tua sumus. Svako uzpregnuće očiju, da negledaš, što bi te moglo sladkim jedom otrovati; svaka nadvladana napast; svaki dobri savjet; svaka Bogu ugodna misao; svako dobro ma kako maleno djelo ostat će kroz sve vieke u božanskoj pameti, na vašu neprestanu radost, da se okrunite rajskom slavom i postanete glasoviti i blaženi u uspomeni svih vjekova.

Non sic impii, non sic: sed tamqam pulvis, quem projicit ventus a facie terrae. (ps. 1. 4.) Sasvim drugčije biva s nesretnimi griešnici, koji zlom smrću zaglave. Periit memoria eorum cum sonitu (ps. 9. 8.), s kratkim zvekom od dva tri zvonca, s malo žamora medju pukom: ovaj je umro, ona je umrla, za tri dana negovori se o njih više. Ploča pokriva tielo pod zemljom, a jaz pakleni vječnim ognjem tužnu dušu. Kako i dub, koj se prostranimi granami širi prieko cieloga polja, kad posječen na tla padne, onda zajekti malo zemlja, a bližnji bregovi odžamore malo kratkim razleganjem; nu kad ga malo kašnje snažan težak razciepa na cjepanice, neostavlja ni biljega, da je bio. Tako nam kaže sveti prorok: Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani (ps. 36. 35.), vidih griešnika uzvišena načinom Libanskih čedara. Transivi, tekar prodjoh, et ecce non erat, nestade ga, i nemogoh spoznati mjesta, gdje bijaše: non est inventus locus ejus (ib.).

Ali neće samo sama i po sebi poginuti uspomena griešnika, već će ju i Bog isti iz svega svieta izkoreniti: perdet de terra memoriam eorum. (ps. 33. 17.) Blago će njihovo i baštine proći u ruke drugih gospodara, u njihove će se kuće tudja čeljad naseliti, i od nesretnoga onoga koljena neće preostati, tko bi mogao sačuvati samo jednu svjetlu uspomenu predjâ. Nu najmanja je, predragi moji, to tuga, što će Bog svaku njihovu uspomenu na ovom svietu pogubiti: perdet de terra: i na nebu u pameti blaženih poginut će uspomena svih onih, koji zlo živu, a gore umiru. Tužna dušo, koja daleko od Boga svakdanjimi opačinami srtaš na nepokornu smrt, nitko od tvojih rodjaka i prijatelja neće se tebe sjetiti, niti te ikojom riečju utješiti, premda te gleda ucviljenu u vječnom jadu: inter nos et vos chaos magnum. (Luc. 16. 26.) A Bog isti: perdet memoriam eorum. Premda se on i crva i mrava sjeća, da jih pomogne i utješi, pustit će tebe, da pogineš bez ufanja u gladu, u žedji, u ognju vjekovitom, ter odstupajući od tebe sa svim svojim blagodarstvom, samo će se tebe sjetiti, da tim jače zamahne više tebe svojom desnicom svemogućom, da tim jače razpiri one plame, koji te prže; i kazat će ti u pravednoj svojoj srditosti: Niste moji, nespoznavam vas: vos non populus meus (Osee 1. 9.), nescio vos. (Mat. 25. 12.) Plaća je pravedna, tko u životu na svoga Boga zaboravi, da i Bog njega u sve vieke zaboravi, ter ga ostavi bez milosti u vječnom neufanju.

Predragi moji u Isukrstu! Dvie rieči sada medju nami na uzdanu. Jedna od ove dvie svih nas čeka: in memoria aeterna erit justus, perdet de terra memoriam eorum. Koju smo dosada svojimi djeli izabrali? Koju od sada za buduće izabiremo? Ali se malko osvietismo, pak posao tako težak, kleknuvši pred Isukrsta, sa svom pomnjom razmislimo. —

Neznam, što može biti savršenijega budi plemenitošću i važnošću predmeta, budi temeljitošću dokaza, budi jezgrovitom kratkoćom besjede, budi retoričkim nakitom govora, budi ljepotom jezika.

Pa kako smo mi Hrvati dočekali toga glasovitoga muža u Riegerovu izdanju I. diela? Zamienjujemo ga Švelcem i slovenskimi prodikami, mučimo se s njemačkimi propovjednici, za koje sam Schleiniger kaže, da se ugodnošću razlaganja nemogu niti iz daleka prispodobiti talijanskim propovjednikom, govoreći njemačkim slogom premda hrvatskimi riečmi; a za našega toli glasovitoga

Digitized by Google

· za porabu toli lahkoga Zuzera i hajemo i nehajemo. Samo 120 iztisakah razprodalo se je od I. diela.

Gdje leži uzrok tomu čudnovatomu pojavu? U nehajstvu ga naših svećenika, koji za sve narodno mare, nemogu tražiti; premda neki tvrde, da je Zuzeri pisao neobičnim i nerazumljivim jezikom; pa da jim je težko, iz njega prodikati. Nu to su starija gospoda, koja se po školah nisu učila, a kašnje se nisu mnogo bavila oko dubrovačkih knjiga; mladji nemogu toga prigovoriti. Pače na pohvalu jim mogu pripovieditі, da su ljetos klerici zagrebačke nadbiskupije, promienivši ovako poput mene jezik Zuzerov, iz njega u sjemeništu deklamirali, što se je i njim i vještakom jim poglavarom jako dopadalo. Ali da i onu stariju gospodu svećenike zapitam, koga od navedenih pomoćnika mogu onako na prodikaonicu iznieti, kano što su oni pisali? Nemoraju-li i slovenske i njemačke propovjednike na hrvatski prevadjati, nemoraju-li dosta toga, što na njihove okolnosti nespada, izpuštati. a mnogo toga prama svojim potrebam dodavati, pak jih ipak i kupuju i čitaju; a s naškim glasovitim propovjednikom, komu treba samo nešto malo jezik promieniti, neće da se muče. Nadam se pouzdano, da će i oni u buduće našemu Zuzeru veću pozornost posvećivati. — Leži-li uzrok tomu pojavu u tom, što je knjiga možda preskupa? Nemislim, da bi tko mogao to absolutno tvrditi, osvjedočen budući, da neima literature u Europi, gdje bi knjiga od 15 onako gusto tiskanih i velikih tabaka mogla biti jevtinija od forinte, osobito danas, gdje je tisak tako znatno poskupio. Nu ako je knjiga relativno preskupa, to jest, ako naši siromašniji svećenici nemogu niti jevtine knjige kupiti, može se i tomu uz dobru volju doskočiti: neka više njih sastavi dotičnu svotu, pak ju mogu kod izdavatelja dra. Riegera u sjemeništu i za 80 krajcara kupiti, odbivši to jest 20 postotaka, što se mora knjižarom za razprodaju davati. Dr. će Rieger i tu žrtvu podnieti, samo da se I. dio uzmogne tako razprodati, da se i 2. i 3. dio pod tisak dade, ter tako cieli Zuzeri slavno na sviet iznese. Naravski, da g. Rieger nemože biti prodavačem samo pojedinih iztisaka. — Nu pravi je uzrok sigurno ovaj. Svaki bi svećenik u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji kupio Zuzera, da mu ga tko u njegovu postojbinu donese; ali ovako stanujući daleko od gradova, jedan put nemože ga kupiti, a drugi put zaboravi nanj u drugih svojih poslovih, pa tako knjiga izdaocu nerazprodana leži. Nebi-li podarcidjakoni u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji hotjeli biti tako rodoljubni, da prigodom svojih sastanaka, kamo dolaze svi svećenici dotičnoga okružja, pozovu braću, da si nabave tu knjigu, pak da dotične novce, iztisak po 80 krajcara, pošalju rečenomu dru. Riegeru, koj će jim knjige poštom poslati, za koju će pošiljku svaki samo nekoliko novčića platiti. Tako bi se moglo pomoći djelu i izdavatelju, jer putem knjižara, kano što se vidi, neide nikako. Ako se tim načinom razproda barem toliko iztisakah, te bi se slutiti moglo, da će se I. dio barem za nekoliko godina razprodati, dat će se II. i III. dio namah pod tisak; jer se od izdavatelja nemože zahtievati, da sve novce žrtvuje. Pokažimo svietu, kano što umijemo kupnjom uzdržavati svjetsku knjigu, da nismo manje revni prama crkvenoj.

Toliko sam imao kazati braći svećenikom, kojim je Zuzeri živa potreba; a da bi svjetovnjaci imali priliku osvjedočit se, koliko blago leži u Zuzeru i za svjetsko govorničtvo i pjesničtvo pak i za jezikoslovnu struku, i oni bi se zanj više brinuli. Nebi-li ova razpravica i nje na kupovanje podtakla?

Domaći se svjetski listovi moie, da smisao ove razpravice svojemu čitateljstvu crtimice priobće, kako bismo složno uzradili rodoljubno djelo.

Sada Bog Vam, a duša Vam!

Adolfo Veber,
kanonik zagrebački.

Alokucija pape Pija IX., držana kardinalom 25. Srpnja.

Navikali su se jur i napsovali do site volje liberalni novinari, što se je vatikanski sužanj usudio držati onako oštar govor, kojim posve očito baca velike crkvene kazne ne samo na one, koji su zakon ob ukinuću religioznih redova i konfisciranju crkvenih dobara predložili. za nj glasovali, nego i onoga, koj je tomu zakonu podielio najvišu sankciju. Čudno je zaista, što oni, koji svakom zgodom uvjeravaju, da za starca Pija IX. nitko više nemari, da se ga nitko neboji niti se tko od njega čemu nada, ipak tako pazljivo slušaju svaku njegovu rieč; čudno je, što oni, koji stoput pišu, da munje s vatikana više nepale, ipak postaju biesni, ako papa baci crkvene kazne na koga njihove vrsti. Ako papa ništa više nemože, a što si tarete glavu za nj, zašto ga nepušćate na miru? Ako njegove striele napele, zašto se osvrtate na nje?

Nego da čujemo taj najnoviji, apostolskom odvažnošću rečeni, pun mudrosti govor Pija IX. „Što smo Vam, častna braćo, unapried naviestili, kad smo ono na svršetku lanjske godine držali govor k Vam, najme da ćemo valjda biti prisiljeni opet govoriti Vam o tlačenju crkve, koje svakim danom raste, to danas, pošto je dovršeno tada označeno djelo zloće, zahtieva dužnost naša od nas, jer kano da čujemo u ušima zvoniti glas onoga, koj nam govori: viči. Čim smo čuli, da će se zakonodavnomu tielu predložiti zakon, koj bi i u ovom gradu, kano što u ostaloj Italiji, ukinuo religiozne redove te crkvena dobra predao javnoj dražbi, osudjujući bezbožni taj zločin, zabacismo svaki predlog takova griešnoga zakona, ništetnim proglasismo svaki nakup ugrabljenih dobara te spomenusmo cenzure, u koje će ipso facto upasti i početnici takovih zakona i branitelji. Nego danas je taj zakon prihvaćen i zakonodavnim tielom i senatom a potvrdjen kraljevskim ugledom, premda je ne samo od

Digitized by Google

crkve zabačen kano protivan božjemu i njezinu pravu, nego i od pravne znanosti javno osudjen, budući protivan naravskomu i čovječanskomu pravu, dakle sam po sebi ništetan i nikakov. Mislimo, častna braćo, da netrebamo opetovati ono, što smo tolikoput na široko govorili o bezbožnosti zakona takova, zloći, cilju i zlih posljedica njegovih, da vodje javnih posala odvrnemo od tako griešnoga čina; nego nas goni dužnost braniti prava crkve, opominjati neoprezne, goni nas ljubav prama istim krivcem, da jasnim glasom naviestimo svim onim, koji se nisu bojali spomenuti najkrivičniji zakon predložiti, uz njega pristati, potvrditi ga, kano što i svim onim, koji ga nalažu, podupiru, uz njega pristaju, koji ga izvršuju, nadalje svim savjetnikom, crkvenih dobara kupcem, ne samo da je nevaljano i ništetno, štogod su u tom poslu učinili ili će činiti, nego takodjer da su svi pali u veću ekskomunikaciju i druge cenzure i crkvene kazne, odredjene po svetih kanonih, apostolskih konstitucijah i općenitih saborih, osobito tridentinskom, i da su u očitoj pogibelji vječnoga prokletstva.

Medjutim, častna braćo, budući da nam se svakim danom sve to više otimaju za našu najvišu službu potrebne pomoći; budući da su se i naši i vanjski neprijatelji složili u tom, da zaprieče svako slobodno vršenje crkvene vlasti, a osobito da zaprieče unapried slobodan izbor onoga, koj mora na toj stolici svetoga Petra sjedjeti kano namjestnik Kristov: što nam ostaje drugo nego da se gorućimi molitvami utečemo k onomu, koj je bogat u smilovanju te neostavlja sluga svojih u vrieme nevolje?

I u istinu već se dosti jasno pokazuje moć providnosti božje u podpunom jedinstvu svih biskupa s ovom svetom stolicom, koji se divnom čvrstocom opiru krivičnim zakonom, opiru se posizanju u crkvena prava; pokazuje se u vanrednoj revnosti svega katoličkoga svieta prama ovomu središtu jedinstva; u onom oživljujućem duhu, koj hrabri i jača vjeru i ljubav u kršćanskom puku te on vrši djela, vriedna najljepših, koja je živjela crkva, vremena. Nastojmo dakle pospješiti željno izgledano vieme milosrdja: svi zajedno, što nas ima u svietu, nastojmo pobožno prisiliti Boga našega. Svi biskupi neka na to potiču župnike, župnici puk svoj; svi baciv se pred žrtvenikom na koljena, molimo: Dodji, Gospode, dodji, neoklievaj, smiluj se puku tvomu, oprosti griehe djeci tvojoj, pogledaj na neutješljivu žalost našu, molimo te ne oslanjujuć se na pravednost našu nego na veliko milosrdje tvoje; makni svemoć tvoju i dodji; pokaži nam lice tvoje i biti ćemo spašeni. Premda smo si svjestni, da nismo vriedni, nebojmo se ipak pristupiti k priestolu milosti: nju prosimo po zagovoru svih nebesnika, osobito svetih apostola; nju prosimo po zagovoru prečistoga zaručnika bogorodice, nju osobito po zagovoru neoskvrnute djevice, čije molitve prama sinu na neki se način mogu nazivati zapovjedi. Ali prije nastojmo marljivo očistiti dušu našu od diela mrtvih: jer Bog gleda na pravednike i sluša molitve njihove. Da se to učini točnije i podpunije, podieljujemo svim vjernikom, koji pravo se izpovjedivši i pričestivši budu se ovako molili za potrebe svete crkve, podpun oprost, koj se može jedanput dobiti te i vjernim mrtvim podieliti, na onaj dan, koj će u pojedinih biskupijah opredieliti biskup.

Dakle, častna braćo, premda navaljuju bezbrojne i strašne bure progona i nevolja, nemalaksajmo ipak duhom, uzdajuć se u onoga, koj neda da budu osramoćeni oni, koji se u njega uzdaju; božansko bo je obećanje, koje nemože prevariti: „budući da se je u mene uzdao, ja ću ga izbaviti.“

Viestnik.

Zagreb. Dne 18. t. mj. na rodjen dan Njegova Veličanstva kano što i 20. na dan svetoga Stjepana kralja služio je preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović svečanu službu božju uz običnu podvorbu. Svieta je došlo na misu dosti, nego kano što obično kod takovih svečanosti opazili smo sa žalošću i taj put, da se kuća božja, koja je „kuća molitve“ nepoštuje. Tko ljubi Gospodina, mora ga boljeti kad vidi, gdje jedni nemareći za presveti čin, koj na žrtveniku biva, okrenutima ledjima cielo vrieme na kor gledaju, drugi kano na kakovu zabavištu živahne razgovore vode, treći si ono što je u crkvi najsvetije, žrtvenike, kamo Gospodin neba i zemlje dnevice silazi, za uporište svojih ledja izabraše. U istinu, da Gospodin kod takove prilike u naše crkve dodje, morao bi kano nekoć iz hrama u Jeruzolimu bičem izgoniti. Koga to u dnu duše neboli, taj nepozna onoga, koj pun božanske ljubavi prama nam u svetištu boravi. Mislim, da bi se na taj predmet morali propovjednici češće povraćati.

— G. S. Bešlić, uprav. u Čagliću, postao je ondje župnikom.

Beč. Dr. Dittesu, rektoru na bečkom pedagogiju, komu su „prvaci“ hrvatskih učitelja na vječnu sramotu svoju pleli lovorvjence, a i sada mu još ime s najvećom pobožnošću spominju, taj kvaritelj austrijskoga učiteljstva poćutio je u najnovije vrieme želju postati zastupnikom. Evo što tom prilikom piše o njem „strukovnjački“ list Allg. öster. Schulzeitung. „Tko je taj čovjek? Na to je pitanje lahko odgovoriti. On je stranac, koj je došao u Austriju, da dobre Austrijce pošteno šiša, a kad si je dosti napunio žep, opet se odnese, odkuda je došao. Riečju on je biljka, koja se je uhvatila na drvo Austrije, tobož da ga resi a u istinu da mu izpija životni sok. Na pitanje, što taj čovjek u istinu želi, glasi u kratko odgovor: postati bogat. Tako glup neće ipak nitko na svietu biti, da bi mislio, da se čovjek seli u tudju zemlju — iz patriotizma. Taj je čovjek došao u Beč zbog onih 4000 forinti, koji se svake godine uzimaju bečkomu pučkomu školstvu a njemu daju, no budući da on uvidja, da puk u Beču već počima pitati, zašto gospodin Dittes vuče na godinu 4000 for., i budući da mu tih 4000 for.

Digitized by Google

već nije dosti, zato nastoji svojom umjetnošću pomaknuti se napried, a jer je vidio da zastupanje naroda nevodi na prosjački štap, zato si je izabrao taj put. Da je u njega znanja i značaja, bio bi se davno već na svojem mjestu zahvalio, kano što je Willmann učinio, te bi se bio pobrinuo za drugo mjesto, na kojem bi mogao narodu, koj ga svojom krvlju pita, u istinu biti koristan. Willmann je otišao, što je uvidio, da je pedagogij, koj mu povjeriše, nakaza, iz koje se neće nikada napraviti pravilno i pristalo tielo. Willmann stoji, što se značaja tiče, visoko nad Dittesom, to je bio uzrok, što su „gojenci pod moraš" javno vikali, kad ih je ostavljao Willmann: finis paedagogii. Prema tomu nije mučno odgovoriti na pitanje zašto kandidara Dittes. Na prosto zato, što uvidja, da će 50.000 for.-institut (pedagogij) prije ili kašnje doživjeti isti prasak, koj je doživio i židovski burzovni švindl. On se boji renitencije svojih „gojenaca pod moraš", t. j. boji se, da mu nenaprave štrajk. Gojence je dosada sililo občinsko vieće, dakako ne fizički nego moralno, da polaze zavod. Ali kako će dugo moći to trajati? Onda bi veliki Dittes pred malimi klupami sam stajao, a da se iz te neprilike izbavi, da dodje prije praska pod strehu, zato je odlučio kandidirati." Dovle taj školski časopis. Nebi-li se i o mnogih poniznih štovateljih Dittesovih moglo reći, da oni netraže drugo nego postati bogatimi?

— Isti školski list donosi tužnu ilustraciju za djelovanje moderne škole, za kakovu se i „vodje" našega učiteljstva postojano bore. Žalostno izkustvo drugdje učinjeno neka odvrne nas, da nenastupimo na isti put, koj vodi u zlo. „S mnogih se strana tvrdi, veli spomenuti list, da se je modernom pučkom školom znatno napredovalo na polju pedagogike, ali je ćudorednost znamenito pala. Da ima pedagogika novoga vremena, koja je stvorila modernu pučku školu, kraj mnogih svjetlih takodjer mnogo tamnih strana, toga neće nijedan vještak moći tajiti. . . Nikada nije manjkalo muževa, koji su podignuli svoj opominjući glas te pokazivali pogubnost načelâ, koja sliedi većina vodjâ njemačkoga učiteljstva; uzalud su opominjali, da se ostavi poguban put. Da je pučka škola na pogibeljnom putu, to je na općoj učiteljskoj skupštini u Hamburgu konstatirao i rektor Burgwardt iz Wismara moralnom i kulturnom statistikom kano što i svojim višegodišnjim izkustvom. Danas se više nemože tajiti izkustvom potvrdjena žalostna istina, da je ćudorednost kod puka i mladeži znamenito pala. Pita se, je-li i škola tomu kriva, što pada ćudorednost u puku i mladeži? Da je tomu tako, to pokazuje pogled u današnji život. Budući da je moralni uzgoj mladeži potreban, s toga se je za nj brinuti školi. Prije svega mora sjati primjer učitelja. Život učiteljev mora biti za učenika kazalo, kojim putem mora on ići, kako mora svoje ponašanje urediti. Ako pako učitelj očito pokazuje, da nemari za religiozne čine nego ih prezire, ako se uzteže svoje učenike kod božje službe nadzirati, nemora-li takovo postupanje uništiti svaku vjeru na autoritet božanski? U tom pravcu promiče pučka škola propas ćudorednosti i religioznosti. Dužnost je dakle visokih i najviših školskih oblasti stvoriti takove zakone, koji će to zlo zapriečiti. Onda samo biti će djelovanje pučke škole koristno i spasonosno za čovječje družtvo." — Tako taj školski list o djelovanju moderne škole. I kod nas se žali bože čuju sve to češće tužbe, da mladež postaje sve to gora. Nepada nam na um, baciti svu krivnju na one naše učitelje, koji su se dali opojiti liberalnimi idejami; nego to je istina, da se nepromiče u mladeži religioznost, ako učitelj — kako smo sami vidjeli — kod mise pod podizanjem kano drvo sjedi; da neuči djake, koje drže kod sebe na stanu, poštovati zapovjedi crkvene, ako ih na zapovjedane poste hrani mesom; da nepromiče poštovanje prama navjestiteljem ćudorednosti i religioznosti, ako nemože svećenika ni vidjeti, nego ga svakom zgodom psuje. A toga ima već i kod nas.

Njemačka. Usljed novih crkvenih zakona počima se borba medju državom i crkvom u Njemačkoj sve to više razvijati. Nadbiskup vratislavski bješe izpražnjenu župu u Landsbergu podielio svećeniku Kleinu, nepitav vlade. Vlada pako proglasi, da nepriznaje Kleina župnikom te mu zabrani službovati. Jedino mu dopusti služiti misu i to kod zatvorenih vrata. Tako si dakle prisvaja država faktično pravo, udariti interdikt na katoličku občinu. Isto se je po drugiput dogodilo nadbiskupu poznanjskomu Ledochovskomu. Bješe on 1. Srpnja imenovao svećenika Grabowskoga vikarom na filialnoj crkvi u Chludovu i substitutom na župnoj crkvi u Manievu. Vlada proglasi to imenovanje nikakovim. Grabowskomu je zabranjeno vršiti službu: misu služiti, propoviedati, krstiti, vjenčati, zakapati, bolestnike polaziti. Učini-li ipak što takova, da će se smatrati nevaljanim, a ženitbe pred njim sklopljene smatrati će se konkubinatom.

— I u sjemeništa počela je vlada jur dirati. 8. Kolovoza dodjoše provincijalni školski savjetnik Dr. Schultz i vladin savjetnik Hüger kano komisari vrhovnoga prezidenta iz Münstera u Paderborn, da revidiraju sjemenište. Ravnatelj zavoda kan. Bartscher dopusti im pregledati zgradu, ali kad su zahtievali, da im odgovara na pitanja o nutrnjem uredjenju sjemeništa, o predmetih, koji se predavaju, o školskih knjigah, knjižnici i tako dalje, nije hotio ravnatelj dati odgovora. Tomu je sjemeništu vlada davala dosada 2300 talira godišne podpore; tu će mu podporu sada sigurno uzkratiti. Na sličan se je način zadjenula vlada i o sjemenište nadbiskupá Ledochovskoga u Poznanju. Nadpredsjednik Günther javio je najme nadbiskupu u ime ministra nastave, da je poznanjsko sjemenište vladi povodom mnogih bojazni radi sadašnjega svoga uredjenja. Vlada ne samo da nemože odobriti dosadašnji način predavanja, nego je ona i tako ćutljiva te se brine i za domaći red zavoda, njoj je osobito do toga stalo, da se ukinu zakoni, koji prieče slo-

Digitized by Google

bodan život pitomaca medju sobom i u občenju sa svietom. Da se domaći red preinači, zahtieva vlada, neka nadbiskup imenuje od svoje strane jednoga komisara, koj će se o tom dogovarati s komisarom, koga bude imenovao ministar nastave. — Zar se ta gospoda zbilja nadaju, da će im popustiti nadbiskup Ledochovski? Ali što bi se oni tomu nadali, poznaju oni Ledochovskoga i njegov čelik-značaj odveć dobro, nego da bi se nadali popustljivosti od njega; nego njim je do toga, da saberu što više razloga navaliti na njega.

— Koj dalji korak namjerava vlada prŏti katoličkoj crkvi, vidi se iz one viesti službenoga Spener Ztg., da dolaze na ministerij mnoge molbenice, neka se ukinu procesije. No to je jasno, da te molbenice nedolaze same po sebi, jer kako će komu pasti na um dati peticiju proti procesijam, kad ga nesili nitko na nje doći. Tu su dakle tudji prsti u poslu, a nam nije muka pogoditi čiji. Nego vriedno je kod te prilike sjetiti se, kako imaju moderne vlade dvie mjere, na koje mjere po volji. Sjećamo se još, koliko je ono peticija sa svih strana dolazilo, neka se netjeraju jezuite. Ali što se je dogodilo tim peticijam? Vrgoše ih mirno u kut. Sada su liberalci s najvećim naporom i mukom smogli nekoliko peticija proti častnomu i starodavnomu u katoličkoj crkvi običaju procesija, a Spener Ztg. im pripisuje toliku znamenitost, da vlada neće moći drugo nego procesije zabraniti. Tako se taj nesrećni Bismark igra najjačim jer najsvetijim čuvstvom t. j. religioznim; on je tim izazvao i neprestaje izazivati borbu, koja bi mogla u odlučnom času biti povodom, da se sruši ponosna zgrada, koju je prevejanost Bismarkova podignula.

Rotterdam. Dne 11. o. m. konsekrirao je ovdje janzenistički biskup iz Deventera, Heykamp, janzenistu Rinkela za harlemskoga biskupa i prof. Reinkensa za biskupa starih katolika u Njemačkoj. Kod konsekracije su asistirali profesori Knoodt i Reusch. Reinkens je odmah izdao pastirsku poslanicu, u kojoj razlaže, da je njegov izbor bio zakonit, zatim koje su danas dužnosti pravoga biskupa. No sada je postignuo Reinkens, što je davno želio, samo se pita, hoće-li biti sa stadom svojim srećan ili će pako doživjeti, što se je njegovu apostolu prof. Michelisu u Zürichu dogodilo. Tko je odrekao pokornost svojemu najvišemu zakonitomu poglavaru, taj neima pravo zahtievati od drugih pokornosti.

Rim. U noći od 3. na 4. Kolovoza umre kardinal Josip Milesi-Peroni-Ferreti, nećak svetoga otca. To je upravo stoti kardinal, koj je pod Pijom IX. umro.

— Ovih dana dodjoše porezni činovnici u samostane kapucina, da uput utjeraju porez od imovine. Poglavari im odgovoriše, da kapucini neimaju ni posjeda ni dohodaka, pa da s toga nemogu niti poreza plaćati. „Nebulaznite, odgovoriše im mudri činovnici, vi živite, a da čovjek može u Rimu živjeti, treba mu najmanje 1000 lira na godinu, prema tomu se moraju za svakoga kapucina platiti na godinu 132 lire poreza.“ Kad su poglavari odgovorili, da oni te svote nemogu smoći, hotjeli su se činovnici sami namiriti, no nenašav ništa vriedna, odoše psujuć i prieteć, da će sve kapucine zatvoriti.

— Kad je piemontezka vlada bila predobila na poznati način Rim, ponudila je P. Sechi, tomu po svietu glasovitomu astronomu, stolicu astronomije na rimskom sveučilištu. Sechi je dakako odbio. Ponudiše mu zatim, samo da se vidi, kako oni znanost odlikuju, naslov senatora talijanskoga kraljestva. On je jednako odgovorio. Napokon ga htjedoše učiniti vrhovnim direktorom svih observatorija i fizikalnih kabineta u Italiji; ali je on i tu ponudu odbio. Nego što se je sada dogodilo? P. Sechi povukao se je u kolegij u Mondragone te je namjeravao ovdje držati predavanja, na koja bi mogli i stranci dolaziti. No jer on svoje ljude dobro pozna, zaprosio je od vlade dozvolu, da smije predavati. Da će ju dobiti, o tom nije nitko dvojio, tà izvanredna vještina Sechiova u astronomiji poznata je ne samo na poluotoku nego i preko granica Evrope. No znate-li, što mu je vlada izvolila odgovoriti? Ako želi držati predavanja, neka se prije podvrgne izpitu. Nije-li to više nego smiešno, nije-li to upravo ludo?

Ruska. Ali jest to neprilika, koju je pripravila ruska vlada židovskim novinarom. Još su oni vience pleli oko glave Bismarkove, što je protjerao iz Njemačke 200 nedužnih redovnika, kada na jedanput čuju iz Ruske glas, da se je njihovoj braći po krvi i ćudi isto dogodilo, s tom samo razlikom, što se židovi gone kano očiti varalice i pijavice naroda, dočim se proti protjeranim jezuitom do danas nije moglo ništa zla reći. Piše najme o tom dogodjaju Ostsee Ztg. „Progon židova iz Kiewa sada je već gotova stvar. U „svetom gradu“ bilo je do 2950 židova. Izmedju tih bilo je 79 trgovaca prvoga reda, 80 djaka, ostali su bili većim dielom svakojaki trgovci i prodavači. Progon se je izveo vrlo strogo. Samo 150 židova dobi dozvolu u stanovitih predielih grada stanovati; 130 ih je odpraćeno transportom, 300 dobiše nalog, da se što prije iz grada odnesu, a 2370 nisu čekali zapovjedi nego su sami otišli.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili kano člani III. reda gg. Jakov grof Eltz gimnaz. u Osieku. Dragutin Matačić žup. u Viduševcu. Mato Oršolić franjevac župnik Derventski u Bosni. Janko Ogrizek krčmar u Brdovcu Karlo Iveković obć. bilježnik na Bistri. Hilarij Vučevac kovač u Perkovcih. Učiona u Brdovcu. Učiona u Senkovcu. Učiona u Marija Gorici. Učiona u Pušći. Gjuro Lukačević poruč. u Glini. Franjo Rozman u Toplicah Varašd. Marija Pratter gospodična u Top. Varašd. Marija Tumiković u Mrzovićih. Benko Stanger pomorski kapet. iz Volovskoga u Istriji. Antun Desković mornar iz Mošćenicah u Istriji. Antun Mobović mornar iz Mošćen. u Istriji. Josip Fabris bogoslov u Gorici. Učiona u Lupoglavi. Matija Štambuk trg. u Selcih na otoku Braču u Dalmaciji. Stj. Ivanušec u Top. Varašd. Stj. Samobor u Top. Varašd. Rozalija Piškulić iz Novoga u Primorju. Petar Andrijašević iz Gradca kod Makarske. Ivan Turina uprav. župe u Lukovu kod Senja.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.**

Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 35.] U Četvrtak, 28. Kolovoza 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VIII.

Duševna djelovanja.

Samosviest i slobodna volja.

(Dalje.)

Najprije svi materijaliste [1]) držeć se strogo načela: da sva duševna djelovanja nisu drugo nego proizvod organizirane materije, koja se napokon sastoji iz prvobitnih počela, najme atoma, moraju dosljedno tajiti silu, koja bi imala svojstvo slobode, kako ju prije označismo. Jer sve materijalne sile tako su opredieljene, da u stanovitom slučaju i u stanovitih okolnostih mora slieditи taj a ne drugi učinak. Isto tako pantheiste, [2]) držeć se načela, da obstoji jedno samo realno biće, a da su sve druge stvari samo pojavi jednoga te istoga bića, moraju dosljedno tajiti svaku individualnu slobodu u čovjeku. Ima i drugih mudroslovaca, kojĭ nedrže nazore prijašnjih, ali ipak misle, da čovjek neima onakove slobode, kako ju malo prije označismo, vele bo, da se čovječja volja kao vaga uviek na onu stranu nagne, na kojoj je veće dobro, koje um kao spoznavajuća sila predstavlja. Oni dakle razlozi bili pravi ili samo prividni, po kojih spoznaje um veće ili manje dobro, opredieljuju tako hoteću silu, da ona mora uviek posegnuti za većim dobrom. Ako se čini, da su dobra jednaka, volja ostaje u miru tako dugo, dok se ravnovjesje kojim novim razlogom za veće dobro neporemeti. [1]) Takodjer fataliste nepripoznavaju prave individualne slobode, jer vjeruju u neki vanjski uzrok, po kojem su opredieljeni svi ljudski čini unapred, da nitko nemože izbjeći svomu udesu. Fatalizam jest viševrstan, kako tko onaj opredieljujući uzrok shvaća i označuje. Fatalizam su učili nesamo neki stariji mudroslovci, [2]) nego i neke religiozne sekte vjeruju u udes. Bilo bi suvišno, na ovom mjestu navoditi bogoslovna mnienja o slobodnoj volji, premda su u uzkom savezu s mudroslovnimi načeli. Budi dovoljno reći, da svaki vjerozakon, koj nepriznaje u čovjeku slobodne volje, najbolje svojimi protuslovji sam sebe pobija. Proti ovim krivim naukom vojuje neoborivimi dokazi samosviest, koja osvjedočava svakoga, da je čovječja volja takova duševna sila, koja ima svojstvo, koje se zove „sloboda“ u onom smislu, kako ju malo prije označismo. Jer ja sam si podpuno

[1]) Dans tous les phènomenes, que l' homme nous présente, nous ne voyons qu' une suite de causes et d' effets necessaires et conformes aux lois communes à tous les êtres de la nature. Toutes ses façons d' agir, ses sensations, ses idees, ses passions. ses volontés, ses actions, sont des suites necessaires de ses propriétés et de celles, qui se trouvent dans les êtres, qui le remuent. Tout ce qu' il fait, et tout ce qui se passe en lui, sont des effets de la force d' inertie, de la gravitation sur soi, de la vertu attractive au repulsive, de la tendance à se conserver, en un mot, de l' energie, qui lui est commune avec tous les êtres, que nous voyons; elle ne fait que se montrer dans l' homme d' une façon particulière, qui est dûe à sa nature particulière, par la quelle il est distingué des êtres d' une système ou d' un ordre différent. Système de la nature. P. 1. Ch. 6. Cf. Ch. 11. Der Mensch ist ein Naturproduct, seinem körperlichen wie seinem geistigen Wesen nach. Daher beruht nicht blos das, was er ist, sondern auch das, was er thut, will, empfindet und denkt, auf eben solchen Naturnothwendigkeiten wie der ganze Bau der Welt. Büchner. Kraft und Stoff. 11. Aufl. S. 261.

[2]) Spinoza. Ethica. P. I. Prop. 32.

[1]) Jamais la volonté n' est portée à agir, que par la représentation du bien, qui prévaut aux représentations contraires. Leibnitz. Theodicée. P. I. Cf. Cartesius. De prim. phil. m. 4.

[2]) Cf. Plutarchus. Lib. De Fato. (fragm.) Cicero. De Fato. Liber singularis. (fragm.) Seneca. Naturales Quaestiones libr. III. c. 36.

Digitized by Google

sviestan, kad mi se po umnoj sili predstavi koje mu drago ograničeno dobro, da ga mogu htjeti ili nehtjeti ili protivno htjeti; da samo o mojoj volji visi staviti ovaj ili onaj učinak. Isto sam si tako sviestan, da je čisto u mojoj vlasti u isto se vrieme odlučiti za ovo ili ono, i ako sam se za nešto odlučio, da bi se bio mogao isto tako za što drugo odlučiti. Takodjer sam si sviestan, ako spoznajem veće i manje dobro, da mogu odabrati manje, ili ako se čine jednaka, da mogu prihvatiti jedno ili drugo. Sic volo, sic jubeo, sic stat pro ratione voluntas. Tko nezna, kolika je razlika izmedju onih čina, do kojih slobodna volja nedopire, i onih, koji vise i potiču od nje? U ovih promišljamo, izabiramo, odlučujemo i tako dugo ostaje volja nepomična, pače kad smo točno razmislili, da je nešto bolje ili shodnije, ipak možemo protivno ili što drugo htjeti; dočim bi u onih bila najveća ludost ili promišljati ili odlučivati ili izabirati. Ako je tko zdrav, a neima pića, to nevisi o njegovu izboru ili odluci, da-li će ćutiti žedju ili ne, te će badava promišljati amo tamo, dok mu se grlo nenakvasi; ali da-li će piti bielo ili crno vino, jednu čašu više ili manje, bile dobre ili zle posljedice, svatko si je podpuno sviestan, da o njegovoj slobodnoj volji visi izbor i odluka. Nadalje se čovjek samo zbog onih čina kaje, koji potiču od njegove slobodne volje; samo onda ga sviest peče, kad si je sviestan da je o njem zavisilo drugčije raditi; samo onda pravi nove nakane i odluke za buduće, kad je u njegovoj vlasti vršiti ih ili ne. Nitko se nekaje, kad ga na jedanput zub zaboli ili mu koja žila pukne, ako nije što svojom slobodnom voljom k tomu doprineo. Nitko nesnuje odluke o činih, koji moraju doći i kojim se neda izbjeći. S tih psychologičkih razloga nije nikakvo čudo, kad vidimo, kako ljudski rod tako čvrsto vjeruje u slobodnu volju, da ju sveudilj ističe u različnih družtvenih odnošajih. Kad razlikujemo kriepost i zloću, dužnost i pravo, kad stvaramo zakone i naredbe, kad opredieljujemo nagrade i kazne, kad pripoznajemo krivnje i zasluge, kad se pozivljemo na saviest, kad drugoga nagovaramo, opominjemo i zaklinjemo, i u sto drugih slučaja izpoviedamo našu slobodnu volju. Zato i oni, koji su theoretički protivnici slobodne volje, nemogu je ni za čas u praktičnom životu tajiti. Jer ako bi šta takova pokušali, došli bi napokon hotice ili nehotice u onu bolnicu, gdje se lieče, koji na duhu boluju. Kakve dakle imaju razloge protivnici, da se usudjuju tako jasnu istinu uzprkos cielomu ljudskomu rodu poricati? Čitajuć njihove razprave, lasno možemo opaziti iz samoga načina, kako stvar razpravljaju, da sami ćute, da nemogu ništa valjana reći proti tako jasnoj istini. Ali videć napose materijaliste u toj istini neoborivu zaprjeku svomu sustavu, nastoje, ako bi kako moguće bilo, gustom ju koprenom pokriti. Da uzmogne i štioc sam uvidjeti svu golotinju protivničkih dokaza, navesti ćemo redom njihove prigovore.

Vele najprije, da nas samo sviest vara, budući da nisu poznati tajni oni uzroci, koji volju posve opredieljuju. Kad bi mi, nastavljaju dalje, poznavali sve tajne uzroke, koji uplivaju na volju, prestala bi i samosviest o slobodnoj volji. Navadjaju primjer: kad bi kamen koturajuć se niz brdo imao samosviest, ona bi ga osvjedočavala, da je ovo gibanje slobodno, dočim ipak nije. [1]) Pitamo najprije, zar je ovo način, kojim se znanstveno što oprovrgava? Ovdje se naprječac izriče načelo, o kojem moraju biti isti protivnici osvjedočeni, da je neistinito. Vele, da nas samosviest vara. Ako tko ovo načelo prihvati, onda prestaje sve znanje i svaka sigurnost o nutarnjem duševnom životu. Jer mi samo po samosviesti doznajemo o našem nutarnjem duševnom životu. Ako dakle samosviest vara, kako nas mogu upućivati protivnici, da prihvatimo njihove nazore o duševnih djelovanjih? Mi nemožemo ni govoriti o duševnih djelovanjih, ako se neoslonimo na samosviest. Nadalje zar neznaju protivnici iz logike, da svako naše znanje u obće i svaka istina, koju mi spoznajemo, visi takodjer o samosviesti? Kad ona dakle nebi bila siguran vrutak istine, mi bi morali o svem dvojiti, i o istini: dvaput dva su četiri. Čim tko naprečac oporiče svjedočanstvo samosviesti, u isti mah uništuje svako osvjedočenje o kojoj mu drago istini. Ako bi pako o svakoj istini morali dvojiti, što onda vriedi ljudsko znanje?

(Konac će sljediti.)

Odvjetnik Dr. Kosta Vojnović,

muž uman i naobražen, cienjen i poštovan od svakoga tko ga poznaje, pravi čelik-značaj, držao je 9. Kolovoza

[1]) Homines se liberos esse opinantur, quandoquidem suarum volitionum suique appetitus sunt conscii, et de causis, a quibus disponuntur ad appetendum et volendum, quia earum sunt ignari, non cogitant. Spinoza Ethica. P. I. prop. 36. La volonté de l' homme est reumée ou determinée secretement par des causes exterieures, qui produisent un changement en lui; nous croyons, qu'elle se meut d' elle même, parceque nous ne voyons ni la cause, qui la determine, ni la façon, dont elle agit, ni l' organe, qu'elle met en action. Système de la nature. P. I. Ch. 2.

Digitized by Google

svojim biračem u Makarskoj govor, koj bi imao biti pravim zastupnikom naroda uzorom. Dr. Kosta Vojnović veli svojim biračem: ja zastupam vas, s toga moram raditi ono što je vaša prava želja. Vaša je želja, da se brane vaša dobra, ako dodju u pogibelj. Vi ste katolici i kano takovi nepoznajete većega dobra nego je vaša sveta vjera. To vaše najveće dobro dolazi u današnjoj bezvjerskoj struji u pogibelj. Zato ću ja, svjetovnjak, to vaše najveće dobro braniti, nemareći, budu-li me koje kakove kukavice krstile mračnjakom, klerikalcem, ultramontancem ili što je sličnih fraza. Moje vjersko osvjedočenje tako je duboko zasadjeno u moje srce, da ga nedam izčupati nikomu na svietu, najmanje kakovoj moralnoj propalici, koja se je uvukla u kakovo uredničtvo te ondje crnilom poprskava ljude, kojim bi se imala duboko pokloniti. — Mi ćemo one česti iz govora Vojnovićeva, koje govore o vjeri, priobćiti našim štiocem, jedno da upoznaju bistar um i plemenito srce toga muža, koga mi imamo sreću poznavati osobno; a drugo i zato, nebi-li se tim potaknuli oni, koji imaju upliva na izbore kod nas, da se pazi i na to, da zastupnici naroda budu zastupali i religiozne interese njegove. Čuje se i štije se, da će i kod nas doći na dnevni red školsko a može biti i crkvena pitanja; a ova će se puno važna pitanja riešiti prama tomu, kakove budemo zastupnike poslali na sabor.

Nego priedjimo na Vojnovićev govor. Taki na početku evo kako on govori o dalmatinskom svećenstvu: Neću vam govoriti o mnogih poslih unutarnjega zakonodavstva i uprave, opremljenih po našem saboru brzinom i razboritošću, koju mogu zaniekati samo oni, koji hotimice nastoje da zatrnu istinu. Vi ste o tom radu podpuno obavješteni. Spomenuti ću samo želje očitovane po našem saboru o poboljšanju ekonomičkoga stanja našemu župničkomu svećenstvu. Naravito je bilo, da se prvom njega spomene sabor, u kojem narodna stranka prvi krat sjedi u većini. Narodni pokret u Dalmaciji osobito se ima pripisati našemu župničkomu svećenstvu. Njemu je zahvaliti, što se ćudoredno, umno, i narodno obličje našega puka kroz četiri vieka političkoga robstva održa. Njemu na blago našega čudotvornoga jezika, i na prvence naše književnosti. Njemu obrana naše vjere, riečju i sabljom, žrtvovanjem imanja i sama života, onih starodavnih doba, kada proganjahu nenasitni dušmani križa. Ono je zapečatilo stotinu puti svojom krvi geslo našega velikoga mećenata: „sve za vjeru i za domoviuu.“ Svećenstvo nije samo barjaktar, no je uztrajni i svakdašnji djelotvorac našega kršćanskoga i narodnoga *programa*, dočim kod nas svjetovnjakâ umor, lienost, strasti teže ukrotljive, um pristupniji zabludi, ćud manje spravna žrtvovanju držan stva, čine ili da ga izgubismo s oka, ili da ga sliedimo tromno, ili da ga neshvatismo podpuno.

Čast i dužnost nam je bila, da mu kakogod zasvjedočimo našu harnost, što je bilo za ovo dvanaest godinâ borbe prvo na vatri, te je mjerilo žrtve prikazane na oltaru domovine jedino na razmjerju svoga velikodušna srca, svoga iskrena i bezkoristna rodoljubja. Nestalo dana, kad bismo se njemu pokazali nevjerni i neharni, mi svjetovnjaci, koji smo na putu narodnoga prieporoda stali našim slabim nogama za njegovimi stopami, koji smo se naučili po drugi put od njegovih ustiju tucati mili jezik našega zavičaja, pošto bijasmo zaboravili onaj, što crpismo majčinim mliekom. Teku u Evropi vremena nepovoljna po svećenstvo, te bi se reklo, da se je u ovoj ili u onoj državi povratilo vrieme jur predvidjeno od božanstvenoga utemeljitelja kršćanstva, kad onaj što ga proganja cieni da slavi Boga. U Austriji progonstvo je za čas uzpreglo, nu ipak nije ufanja, da će ekonomičko stanje ovih prvih radnika za vjeru i za izobraženost, o kojih visi ćudorednost naroda, a s njom bitni uvjet svakoga napredka, podići se prema njihovu velikomu poslanju, eda bi ga bolje obavili.

Nek se dakle župnici nečude ostanu-li nezadovoljene želje narodnih zastupnika. „Neostaje mi drugo do Boga i kršćanskoga puka“, reče nepredobitni starac vatikana, izrazujući tim položaj crkve i svećenstva u većem dielu Evrope. Svećenstvo će naći najkrjepčiji liek svomu nevoljnu ekonomičkomu stanju, najčvršću obranu svojih prava i pravâ crkve iza Boga kod našega vriednoga puka. Nek sliedi vršiti svoju zadaću u korist vjere i izobraženosti prema svomu narodu, a njegova sudbina ostati će spojena sa onom njegova stada, koje neće poginuti.

Zatim evo kako razvija svoje osvjedočenje o vjeri: Rekoh, da će složni rad na temelju naših dviju poslanica razviti zaostalu našu izobraženost. Na ovoj ima se udariti dvostruki pečat, koj se prelijo u ćudoredni oblik našega naroda: *pečat kršćanski i hrvatski.* O zadnjem govorio sam, te mi neostaje no prozboriti o prvom. Velika je dužnost svim, koji manje ili više, na nizokome iliti na visokom stepenu rukovode obće posle, da poštuju kršćanski značaj našega naroda u svih djelih, u zakonih, u naredbah, i u njihovih uporabah. Za to se je naš sabor u prvoj svojoj poslanici ovako izrazio svomu kralju: „Vjerni tumači mnenja i čuvstvâ naroda kraljevine Dalmacije, molimo V. V., da u zakonodavnom djelovanju uzme u obzir i njegovo živo bogoštovno osjećanje.“ Želja ondje izražena, gospodo, našla je odjeka u zemlji, bez razlike stranke ni vjere. Prvi je sabor, kojemu je red, u koliko je do njega, izpunit ju. Ograničen je djelokrug našega pokrajinskoga zakonodavstva, nu ipak njegova vlast nije malašna, što se tiče pučke, tehničke i poljodjelske nastave. Krjepčiji upliv na ovu vrši pokrajinsko učionsko vieće, kojemu je najbitnija zadaća bditi, da se nepodkopaju kršćanska načela u učionskih zavodih. I kad bi došla na manje njegova pažljivost, bûdit će ju sabor, do kojega je sliediti pomnjivim okom, da se nevriedjaju pobožna čuvstva naroda, koj on zastupa. Pogibelj obstoji, a tko bi ju niekao, ili se vara ili će da vara zemlju. Uplivi neke tobožne mudrosti, koja nepoznaje Boga ni njegova Krsta, koja nieče, što je vrhunaravno, izvraća

*

Digitized by Google

povjestnicu političku i književnu za mržnju načela kršćanskih, a osobito katoličke vjere, kojoj pripada velika većina našega naroda, — ti uplivi žalibože nam dolaze i uvlače se iz Njemačke, iz Italije, iz Francuske, tako da bismo se mogli jedan dan probuditi s prvenci novoga naraštaja otrovanimi. A tadar što bi nam služilo imati narod tako duboko kršćanski kao što je naš? Ono što je služilo Španjolskoj, Italiji i Francuskoj, gdje je hrpa neznabožnikâ zlostavljala ili zlostavlja vjeru, udara ili je udarila poganski pečat zakonodavstvu kršćanskoga naroda, i doveo je kroz manje od stoljeća Francusku do kamenoga ulja parižkoga, Španjolsku kroz 40 godinâ do bezvladja, a spravlja slične sunovrate Italiji. Još smo na vrieme da stanemo na put kvaru, odkrivši ga odkud se uvlači. Težko onim, kojim je dužnost govoriti, kad bi mučali; težko onim, do kojih stoji zapriečiti smutnju malenih, kad bi puštali ubijati duše!

Komu nebi drago bilo, gospodo, mirno počivati na posjedu svoga imanja? Ali ako s početka noćni lupeži, pak smioni ajduci nastoje, da otmu tudje, hoće-li gospodar prekriženih ruku puštati i gledati? Ovo je žalibože stanje malo ne sveobće Evrope. Zasjede, koje se pod najljepšim imenom zametnuše kršćanskim načelom, a šaka izvanrednih muževâ nazad četrdeset godina proročanstvenim predvidjenjem odkriše, navukav na se ime neprijateljâ slobode i naroda, te se zasjede obratiše u drzovite navale ne samo na temeljna načela kršćanstva no na svaki napokon i prirodni vjerozakon. Najokrutniji rat je navješćen katoličkoj vjeri. Istina, da je ta tvrdjava neosvojiva od topovâ neznabožtva: ali to stoji, da svaki rat nosi pogibi za slabiće, te ostavlja vazda za sobom mrtvih i ranjenih, i ako ima dospjeti sjajnom pobjedom.

Ovaj rat spravlja, gospodo, u Austriji ona čest centralistične njemačke stranke, kojoj nedaju počitka sramotni lovorici, što bere Bismark progoneći one katolike, koji nezaostaše nikomu u žrtvovanju za obću njemačku domovinu, koju on sada kida pripravljajući pobjedu Francuskoj skoro oborenoj, a jur podignutoj. *Pozorište* tomu ratu imalo bi biti carevinsko vieće; *red bitke:* gradjanska ženidba, uzgoj svećenstva pod pritiskom države, guljenje crkve i ukinuće redova; cilj: gospodarenje države sa tjelesi i sa dušami, da rečemo jednom riečju, obožavanje države, robstvo duhovno. Ovoj stranki dodje nenadane pomoći s Ugarske, gdje poznata mudrost Deakova porekla se praznimi riečmi o neobhodnosti, da se crkva od države odciepi u Ugarskoj, u kojoj se bliišta kao u zračnoj obsjeni stanje katoličke crkve u Americi, kako da su Magjarsku napučile hiljade naselaca bjegunca od progonstva kakva Karla II., kako da nije crkva katolička suvremena postanku kraljevine Ugarske, i prepletena sa svakim listom njezine povjestnice, kao da ona nije bila zatočnica njezinoj slobodi, promicateljica uz boljarstvo onoj ograničenoj izobraženosti, koja dade ime i povjestnicu Magjarom. Nesmiemo dakle da zatvorimo oči sgodjaju vjerojatnomu daljega razvitka konfesionalnih zakona, koj zahtievaše skoro u reichsrathu neki njihovi pristaše, a samo pobožnost i mudrost kraljeva, i katolički oživljeni duh zaustaviše. Pošto je dakle Dalmacija pozvana, da učestvuje pri zakonodavstvu Cisleithanije, kojoj je proti svojoj volji prikovana, biranje novih zastupnikâ ima pasti samo na one koji, *vjerni tumači mnenja i čuvstva naroda našega*, obećati će njemu svečano, da će zamoliti Njegovo Veličanstvo, „da u zakonodavnom djelovanju uzme u obzir njegovo živo bogoštovno osjećanje“, kako se izrazi naš sabor u svojoj prvoj poslanici.

Netreba biti, gospodo, revni katolici, dosta je biti ljudi iskreni, i vjerni načelom, koja se izpovjedaju, za okupiti se okolo ove zastave. Nemaju neki svakidan na ustima tobožno *suverenstvo* (gospodstvo) puka? A kako bi njegovi zastupnici lišili gospodara najdragocjenijega blaga, njegove vjere? Netrubi-li se na četiri vjetra sloboda savjesti? Nemamo-li ju dakle uživati mi 22 milijunâ katolikâ u Austriji, a okolo 350.000 katolikâ u Dalmaciji? Neslave-li slobodu udruživanja? A kako ju poreći najstarodavnijemu, najveličanstvenijemu, najprostranijemu družtvu, koje se igda poznalo na svietu? Sveto je i nepovrjedljivo načelo vlastničtva: kako se smije tlačit ga proti katoličkoj crkvi i redovom, koji ju rese? Vlada nesmije pružiti ruku na toliko propalih družtva, koja postadoše prevarom, te zaplieniše množtvo poštenih i radinih gradjana, dok skoro u jedan čas krize prsnuše: a ima ljudî, koji bi htjeli, da ona svetogrdno dira u imanje crkovno i redovničko?

U prostranom moru slobode, koja nas, malo nerekoh. duši, budi slobodno katolikom, da brane kroz svoje zastupnike, kad bi ga napali, obiteljski hram utemeljen na nepomičnom podlogu crkovne ženitbe: budi im slobodno da brane ustrojstvo svoje crkve onako, kako oni vjeruju, da ju ustanovi božanstveni utemeljitelj: budi im slobodno nedopustiti licumjerskomu berberu slobodnjaštva, da proždere imanje, koje pobožnost pradjedovâ nakupi, da se slavi kralj kraljeva, i da se zadovolji potrebam duša naših. Nek ostave barem tu utjehu jadnomu puku, koj iznose često na ustima, koj se znoji, radi, prebija od nemila do nedraga, i nahodi lieka svojim neizmjernim nevoljam jedino pri oltaru kad moli, ili kad crpi rieč božju iz ustiju svoga pastira. Nek ga pušte barem s toga, nebi-li uživatelji ovoga svieta počivali mirnije i sigurnije.

Napokon završuje: Načelo kršćansko, gospodo, ima prodirati kroz vas naš privatni i javni život, ima biti duša naših obitelji, sveti plamen, koj će im uzdržati kriepost i čast, — ima zapečatiti i rukovoditi svu našu političku djelatnost od učione i od občinskoga vieća ćak do zastupstva kraljevine i države. Kršćanstvo ima nadahnjivati osobito naše novinarstvo, ako hoće da bude glasilom mnenja zemlje, skroz i skroz kršćanske. Ovaj duh preliven u sva očitovanja javnoga života izliečiti će malo po malo sve naše rane, omekšati duše, naći će ključeve zadaćam, koje se prikažuju sada nerješive, odkriti će tajnu onoga mira, što je naša glavna potreba,

Digitized by Google

najbitniji uvjet napredku ove naše jadne zemlje, komu pojma neshvaćaše stari viek, jer ga je iznio na sviet odkupitelj, a narodi izvan njega niti će ga opet zadobiti, ako su ga izgubili. Izrazivši otvorito moja uvjerenja, mislim, gospodo, da sam ostao vjeran načelom, koja ste mi naglasili u vašoj adresi. Ako me hoćete, ako me hoće zemlja onakoga kakav sam, evo me dokle moje slabe snage dopiru. Ako me nećete, ako se neslagam s Vami, recite mi čisto: nemam drugoga slavoljubja no da ostanem do groba privrženi sin moje crkve i moje domovine, iskreni podanik svoga kralja.

Dopisi.

Na slunjskih brdih. *) Gospodine uredniče! Baš mi se je nadâlo pero, i želim se s Vami i s vašimi čitatelji o koječem voljko razgovoriti. Vi se gospodine sjećate, da je listopadskim diplomom i veljačkim ustavom u Austriji — za onda još — absolutizam potrpan. Iz ovih dvaju povelja imala bi bila narodom austrijskim ustavnost i sloboda niknuti i rasti. Dakako, da tamo preko vode neznadjahu puci, što je ustav, šta-li je ustavna sloboda. Uprav kao u našoj krajini neznamo sami za se i o sebi misliti, i prava gradjanskoga se uživati — i kako bi, budući da svojega ništa neimasmo, a brižno je poglavarstvo za našu brigu mislilo.

Razpišu se izbori tamo; svetinja nezna šta je to, te bira koga mu prstom pokazaše, ili u uho šapnuše. Tako se napunila Austrija, osobito Beč i oveći gradovi, svakojakim ljudstvom: propalicom, zapostavljenim vele-umom, lienčinom, govordjijom, rovarom, otimačem. Ministarstvu trebalo pomoći, da prekroji državu, da obnovi sve družtvene, naukovne, i vjerske zakone. K tomu se poslu bira, i zove se bezvjerac i vjerac, židov i protestant, radnici se i aristokracija rukuju; žuljevi i mekušci se u ime jednakosti bratime; bilo gosti i gostbe; bilo svirke i plesa; bilo pića svake vrsti, da nebi tko žedan jednakosti ukrivio. Bivalo radničkih dana, streljačkih dana i bilo učiteljskih dana; osobito kada se vjerski za prekolitavce zakoni krojiše, bilo svega i svačesa kao u raju: ljepota i jednakost i učenost svikuda, da se izkazati nemože!

Čujder, more, što je ono onamo crno ukočilo se, niti se miče niti pomiče? Jere nam, kuda nas oči nose liepo vedro, da nebude nigdje crne tuge, ajdemo i ovu crnu sablazan rušiti: sustav katoličke crkve ima pasti!.. Dà ima pasti!

Što je kralj sakristan započeo, ovo doba bi se moralo dovršiti; zato raznih dana i sastanaka, propisa i zakona, iztraživanja radi prodike, radi mahnite kaludjerke, radi tobože sablazniva izpovjednika; nepuštaj djake u crkvu k sv. misi, učitelje oslobadjaj od popova i crkve. Opaža se, da se crna sablazan nemiče, a svakojaki dani odviše su dugi i sparina dodijava; što se je liepo vidilo i svidjalo sad je pogibiono; hvataj radnike, koji zahtievahu bolju plaću i k tomu još dobitak od dobitka, da sastanak im raztjeraj. Spionaža učitelja proti popovom izvrgla se u prkos proti ministru, tjeraj ih od tale i razpušćaj! G. Stremajer je ministar nauka i bogoštovja bezvjerske države, pak je ipak stalni učiteljski odbor u Beču razpustio, i predsjednika mu časti i službe lišio. Šta je g. ministar stalnomu učiteljskomu odboru sakrivio? Ministar je razpisao zapovied, da u napred učitelj katolik imade katolike djake kod katoličke službe božje nadgledati. Nije ministar rekao, da učitelj nosi molitvenik u crkvu, da moli, da kod nekojih djelova sv. mise kleči; on je rekao, da djake nadgleda. Do sada rogoboriše mnogo a policija nedirala na nje, dok se pametno, kako bi naručeno: crna sablazan ima pasti, vladaše.

Žiteljem krune sv. Stjepana nije se od povraćena ustava u glavi luljalo; ostaše do nekle triezni. Imadu, istina, i u Pešti radnički dan, ali se radnikom na brzo smrklo, nekoji bo odoše spavat, a nekoji u buturnicu. U Pešti se dakako čuje o gradjanskoj ženidbi, o popovskih dobrih i crkvenih, o slobodi savjesti; požmirivalo se i nagledavalo se na onu crnu na jugu točku: ali istom koliko su im donosili časopisi, koliko bijahu plaćeni ili nadrskani, da ropću i jurišaju; zakonodavna moć još je dosad oklievala, niti se je dala na volju translajtanca nakreniti.

U Hrvatskoj nije bilo do sada lazno na onu crnu točku obzirati se, premda je bilo i vikača i kazača dosta; nije bilo lazno sbog domaće kućne brige i nevolje — i sbog ljubavi i dobrote Magjara, koji nas o zid pritiskahu. Niti imadosmo dana, osim učiteljskoga dana u Zagrebu; drugomu izgledaju zoru, nu nikako neće da svane.

Sastanku, g. uredniče, pametnih, izkušanih, marljivih, trieznih ljudi, da uz jednu budi materijalnu, budi zakonodavnu, budi vjersku, budi učiteljsku svrhu promiču narodnu dobrobit, nije se moći suprotiviti, niti se nijedan uvidjavni muž neprotivi, dok kod svojega strukovnoga predmeta ostane. Ali, gospodine moj, kada učitelji u svojem danu učitelja naučaju bogosloviju, uredjuju disciplinu crkve katoličke, tada se ih okani. Teologizirajućih učiteljskih dana predstavaka i zaključaka nekoliko donio je iz svieta „Kat. list“ svojim čitateljem.

Morda je prekolitavska pedagogija dosegla vršak savršenstva u svojoj struci, te se sada kao sazrela spušta s visine, da novom umjećom na novo započne. — Hrvatsko učiteljstvo, prem je nadaleko u svojem znanju i nastojanju preteklo učiteljstvo magjarsko, nije još doseglo vrha. U svih predmetih naukovnih našlo bi se što šta popraviti. Pučki naši učitelji prigovaraju školskim knjigam, da im mnogo nevaljaju. Gdje je taj, koj se je posla latio, da ih popravi? Popu piše knjigu pop, vojniku vojnik, a učitelj da piše učitelju i djeci puka, kojega je domorodni član. Netom se na poziv hrvatskih vlada — prosti bože višebrojniku — nakaniše, da po-

*) Sbog množine gradiva morao je dopis malo počekati. U.

Digitized by Google

prave čitanku, i jur im se svjetuje da s njom nehitre, dok se sa svjetske izložbe nevrate i ondje, kakove se čitanke izložiše, nevide. Dakle opet neka bude snimak. Bio bi valjani predmet razmišljanja: kako bi se stid kod djece uzčuvao, kako uvriežio? Kod nas je stid stranom zadružnim bivanjem, kada u zimi mužko i žensko malo i veliko u sobu se strpa, te sve poprekо leži, mnogo obataljen, stranom pohoćenjem narušen. Da je stid kod svih budan nebi se nitko lecao stražara, niti ga nebi bilo. Tu je vječni zakon morâla prstom božjim za sve i za bezvjerce i bezbožce jednako obvezan, napisan. Čim je kod čovjeka manje stida, tim mu je laglje zlo činiti. Ima takova više.

O čem rade učitelji u svojih sastancih? Gospodine, katolici učitelji udaraju na katoličku crkvu početnicu i gojilicu učiona! Niti pravoslavni, niti protestanti niti židovi toga pokora joj neučiniše; oni niti jurišahu svoju, niti katol. crkvu neraztužiše. Toliko bo takta pokazaše, osjetivši se, da stoje izvan discipline kat. crkve, pa da im se nije o njoj briniti. I kod onih triju zakona nisu učione po evropejsko-američke kulture liberalnom ravnalu sve izpravljene, da se nebi dalo koje šta popraviti. Katolici učitelji otimlju se sv. misi, izpoviedi i sv. pričesti, i pokritom glavom u obhajila gledju. Onih triju zakona učitelji neprigovaraju obredom svojega vjeroizpoviedanja. Ta tužna čast i slabo junačtvo zapalo je učitelje katolike.

Tko zapovieda juriš, tko ogorčenje njeti? Neki dan mi, gospodine uredniče, moj znanac svjetovnjak kazivaše ovo: Sastav se s nadzornikom strukovnjakom krajiških učiona, zametnem govor o učionah, o umnožanom nadzirajućem osoblju, o plaći njihovoj — 23. osobe vuku na godinu plaće 23.750 for. a. v. — i predjosmo do jurišanja na kat. popove i kat. crkvu. Dok se mi oko predmeta svojski amo tamo natezasmo, nadzorniku strukovnjaku izmače rieč: „Das geschieht wegen den einzuleitenden Reformen.“ Nešta je, gospodine, na tome, koliko je, šta je, i odkuda je, neznam. Znademo, da je Bog s malenimi i neukimi velike stvari učinio, valjda bezvjerska država, postavivša se na mjesto Boga, kani s učitelji učiniti čudesa nevidjena: preobraziti sviet, a srušiti kršćanluk!

Nije dvojiti; ministar Stremajer sa svojimi propisi, sa raspustom stalnoga učiteljskoga odbora u Beču, sa svrgnućem Bobiesa revoltirajućoj je pedagogiji na kurje oko stao. Sbog toga velika na nj med liberalci vika, mi smo u čudu odkuda njemu tolika srčanost, da se jednom radi pravice progonjenoj crkvi smilovao. Jok, gospodine, nesmiluje se njemački sa svojom razno jezičnom četom vikača i tambura kojekakovih dana u bogdržavi liberalac katoličkoj crkvi, i socijalnomu blagostanju državljana; bogdržava hoće da boguje, te se služi nizkom i malom pomoći samo dotle, dok se nada koristi; vjerojatno je, da su vikači na crkvu katoličku okrenuli svoja grla proti svojim gospodarom, koji ih plaćaju i uče vikati; te im zato prieti uzkratiti podporu i milost.

Uprav je preša, gospodine uredniče, da se školsko pitanje i kod nas rieši. Želim, da si zastupnici na hrvatskom saboru predoče žalostno ali poučno izkustvo u tom poslu Francezke, a sada i Njemačke, koja kani pasti u francezku nepraktičnost u obziru škola. Hrvatski zastupnici neka se okaňe radikalisma ma čijega glede ustroja školskoga. Pruski je školnik potukao Austrijanca i Franceza, ali je taj školnik bio kršćanin, uzgojen na načelih kršćanskih. Hrvatski zastupnici neka urede pravne odnošaje učitelja putem disciplinarnoga postupka, a školske knjige da budu na temelju katoličkom sastavljene, bilo evropejsko-američke kulture liberalnomu hrvatskomu učitelju pravo ili krivo.

Ima tom nekoliko nedelja, što sam u „Kat. listu“ pozvao liberalno učiteljstvo, da popom dokaže, kako učitelje nesnosan jaram popovski tišti. Dosada nisam čuo od nikuda glasa. Imam na mojem zvoniku ćuka. Taj bi ćuk svakidan kad će sunce zapadati „hu, hu“ vikao, kao da se suncu ruga i vikom ga plaši. Podjem na zvonik, da vidim junačinu. Opazim ga na kamenu gdje čuči. Pružim do njega ruku, a on prhne, te sjedne na kamen, gdje je najtamnije bilo i tako niesam za njim mogao. U suton eto ti ga opet: „hu hu.“

Dne 13. Srpnja uprav kad ćemo k večernicam, potuče mi tuča po sred sredine župu i navrne se u kamensku s prikrajka, a 19. po poldan u 5. sati smota se silan vihor oko župnoga hrama te mi snime jabuku, križ i šinju s munjovodom i posadi na krov, a poslje umotanu i prebitu spusti na zemlju. Iznenada veliki trošak a novaca malo. Nu nadam se, da će Bog mojim župljanom kod toga posla podati dobru volju.

Iz Medjumurja. Priekolitavski ministar nastave, Stremayer, podigao je ruku proti liberalnoj struji onostranoga učiteljstva, a to ne bez uzroka, jer vidi u koliku skvarenost mladi naraštaj pada, i u kakovu bi se pokvarenost buduće čovječanstvo strmoglavilo, da se tolikomu zlu za dobe na put nebi stalo. *) I akoprem ono, što je pomenuti ministar u pogledu tom do sele učinio, još nejamči, da će se struja te nove skvarenosti posvema zapriečiti, nu ipak je barem dokazao, da se neslaže sa načeli liberalnoga učiteljstva, te ga upozoruje, da neodgojiva, nego izopačuje.

Kamo sreće, da bi se i ovkraj Litve takov Stremayer pokazao, jerbo i ovdje širi isto zlo svoje korenje, a kad se jednom korov uvrieži, težke-li muke, dok se opet izkorjeni. Neznam čija je krivnja, da se medjimurske škole od ono doba, od kako su pod novi magjarski školski sustav podpale, u bezvjerske pretvaraju; nu kolike strahote takove škole za budućnost odkrivaju, budi za dokaz sljedeći primjer. Jedan učitelj čakovačke glavne

*) Čini se, da predobro sudite o Stremayeru ministru. Povod njegovim korakom proti liberalnomu učiteljstvu biti će njegova preko mjere jur narasla drzovitost a ne strah pred moralnom pokvarenošću puka. Ured.

Digitized by Google

učione *), nalazeć se u dolnjem Medjimurju u kući jedne naobražene osobe, opazi na stolu „Katolički list.“ Kao da ga je nekakov bies spopao, stade pomenutoj osobi spočitavati, kako može takovimi lažljivimi tricami skupocieno vrieme tratiti, takvo bo štijenje nije za naobražena čovjeka. Rieč po rieč tako je bezsramno zabrazdio, te rekao, da je Isus ludjak neznalica bio, kojega danas, ako bi opet na sviet došao, niti u normalku uvrstili nebi. On — kaže — nedrži do vjere ništa, a tako isto ni do religioznoga uzgoja, jer takov nevodi k cilju. Jur dvie godine — veli — da nije u crkvi bio, a i djeca neidu u crkvu. Zapleo je govor i u pedagogiju tvrdeć, da se pri djeci slobodna volja naobraživati mora. Ta djeca i brez toga imadu i odviše slobodnu volju, čemu ju još više maziti? Kao što pri svakom naobraženom čovjeku volja pod šibikom razuma i pameti stojati mora, tako — mislim — ima i učitelj pri djetetu razum razvijati, pamet oštriti, srce oplemenjivati, a volju od stranputica suzbijati i pod zakon uma i pameti upravljati. Kamo ćemo uz ovakove škole doći? U školah se mora položiti temelj moralnoga uzgoja, nu ako učitelji kao uzgojitelji budućega naraštaja sami nikakova moralnoga uzgoja nepokazuju, nego nasuprot djeci najgadniji primjer religiozne pokvarenosti daju, onda si možemo lahko predstaviti, kakov strahotni ponor izkvarenosti pred omladinom našom zieva.

Imadem jedno jedino diete, nu volio bih, da nikad škole vidilo nebi, i da bi si svoj svakdanji krušac najtežim težačkim poslom služiti moralo, nego da bih ga takovu učitelju povjerio, ma znao da će baš i najljepšu budućnost i udobnost odtud polučiti, volim bo, da bude pošten i bogobojan seljak, nego-li naobražen al bezbožan gizdelin. *Y.*

Dubica 17. Kolovoza. Tužna-li je i žalostna naša okolica, zamuknuše pjesme, neima kola, prela ni posiela, neima zbora ni sajmova, a to sve zbog strahovite kolere, koja ovuda već nekoliko dana nemilice hara. Ta se pošast pojavi najprije u župi krapjanskoj, i pošto su već stotine njezinim plienom postale, prestaje, ali se i opet na čas gorko osjeća, a bijaše i takovih dana, u kojih sám i ja u duhovnom poslu u Krapje odazvan bio, jer č. o. Serafin, koj u istinu neumorno radi, ujedno sa župnikom v. g. Duhom, nebijaše moguć duhovnoga posla obavljati! Isti nesmiljeni udes stigne zatim župu jasenovačku, a sada već i moju dubičku. Nemogu Vam opisati tužno stanje naroda našega, ali kad pomislim na nevolju našu, tuga mi obuhvaća srce, videći kako najviše cviet naših župljana pada i umire!

Kugu na ljude i na marvu doživismo, glad nam usljed velike sunčane žege predstoji, a neznamo neće-li još i vojska nadoći, to je ravno ono, što molimo: da nas od toga oslobodi Gospodin! S toga mi je milo, što je v. g. župnik gjurgjevački potaknuo misao, i učinio u br. 33. Kat. lista hvalevriedan predlog za crne dane glada i oskudice. Sretna misao još u zgodnije vreme iztaknuta te će se naše svećenstvo moći prigodom jesenskih pastoralnih konferencija o njem sporazumjeti. Neima sumnje, da će taj predlog biti obća želja našega rodoljubnoga svećenstva. *)

Iz Martinskevesi. Slavni odbor, komu je preuzvišeni gospodin nadbiskup povjerio pravednu razdjelbu novčane svoje podpore medju svećenstvo, u koliko smo čuli i vidjeli, nastoji svimi silami, da bude svakomu pravo, pa je s toga stavio u okružnicu dva pitanja: a) župnikom: Ima-li u njihovoj župi sistematizirano kapelansko mjesto jedno, ili više? Ovako stavljeno pitanje daje povoda dvojbi, da-li se ovdje razumievaju takodjer kapelani, kojih plaća nije sistematizirana, već visi od milosti župnikove. Da-li su pako sva gg. župnici pravedni i savjestni u naplaćanju svojih kapelana, o tom se je slavni odbor mogao najbolje sada uvjeriti, dočim se sletiše i potrebni, i u obilju plivajući „kao vrebci na tudje žito.“

Ovu dvojbu još većma potvrdjuje nastavak istoga pitanja, kao i drugo gdje se veli: b) da-li i koliko od njegove (kapelanove) kongrue župnik za sebe prima? Ako se imade to razumjeti tako, kao što neki shvaćaju: da imadu na podporu pravo samo oni kapelani, koji služe za sjegurno fundiranu plaću; a ne i ostala braća koja vise od milostinje župnikove, to će podpora biti kapelanom od male koristi. Sada samo najuljudnije molimo odgovor: kako se stvar ima?

*) A zašto neimenujete toga učitelja, da ga narod po imenu pozna? Zašto štedite tako opaka kvaritelja djece? Mi smo imali jur višeput u privatnom razgovoru prilike reći, a sada velimo evo i javno, da je zlo i griešno ono obćenito: „daj vragu mira.“ Nevalja dati „vragu mira“, nego ga goniti na vidjelo, da se ga sviet čuva. Tim više morali biste vi toga neučitelja imenovati, što imate i sam diete te mu takovi ljudi priete duši nahuditi. — Sličnih tužba dobivamo mi s raznih strana naše domovine, ali s molbom, da jih „miru za volju“ nepredajemo javnosti. Što hasni govoriti o miru ondje, gdje mira neima? U boj valja ići, kad nas u boj zovu. Ured.

Viestnik.

Zagreb. Njegova Preuzvišenost nadbiskup Josip Mihalović poklonio je za nutrnje poljepšanje crkve u Gracu 230 forinti, na kojem mu se daru župljani iz srca zahvaljuju.

— U pastoralnoj skupštini dne 21. o. mj. zaključi svećenstvo kotara gjurgjevačkoga, predati Nj. Preuzvišenosti prečastnomu gospodinu nadbiskupu predstavku zahvalnicu za otčinsku skrb, kojom se Nj. Preuzvišenost neprestaje brinuti za poboljšanje plaće i stanja svoga svećenstva.

*) Mislimo, da bi dobro bilo, kada bi gospoda župnici izjavili svoje mnienje o predlogu gosp. Lehpamera, da nezaspi, nego se što prije uvede u život. Ured.

Digitized by Google

— Njegova Preuzvišenost naš nadbiskup, brineći se za razvoj i razcvjet svojih zavoda, odluči požežkomu sirotištu uz prefekta dati i ravnatelja, kojim je dužnost baviti se izključivo samo sa zavodom. Ravnateljem, koj će već 1. Listopada o. g. započeti svoje djelovanje, imenovan je začastni prisjednik i župnik gradinski, Josip Kolarić.

— Hrvatski sabor započeo je prošli ponedeljak t. j. 25. t. m. opet svoje djelovanje.

Beč. 21. t. m. slavio je nadbiskup bečki kardinal Rauscher petdesetgodišnjicu svoga misnikovanja. Tom je prilikom počastio sveti otac učenoga kardinala sljedećim vlastoručnim pismom. „Mili gospodine kardinale. Slavljenje svećeničkoga jubileja jest jedino milost božja ali proživjeti pedeset godina u vršenju svetih dužnosti svećeničkih to je milost božja sjedinjena s vlastitim nastojanjem. Tako je kod Vas, gospodine kardinale, koj ste se sjao sjajnimi kriepostmi u vršenju svete službe Vaše. Čestitam Vam i hvalim Bogu, što Vas je do toga časa uzdržao te ga molim, da Vas još duže na Vašem mjestu uzdrži, jer što više raste smjelost neprijatelja crkve, da proti njoj krivicom bojuju, tim je nuždnije, da prvi vodje katoličke stvari budu takovi, kakov ste Vi, stalni u boju, da molitvom, primjerom, riečju i svimi sredstvi, koja nam je Gospodin dao, brane povredjena prava crkve. Blagoslivam iz puna srca Vas i cielo Vaše stado.“ S tim je listom poslao sveti otac kardinalu prekrasni zlatni medaljon sa slikom majke božje u sredini. — I Njegovo Veličanstvo poslalo je kardinalu prijazno pismo sa svojom slikom, briljanti zarubljenu.

Bavarska. Kako „Passauer Ztg.“ javlja, spremna je vlada dopustiti, da oo. redemptoriste i na dalje djeluju kano duhovni pastiri, ako izidju iz reda te odlože redovničko odielo.

Fulda. Progonitelji crkve u Njemačkoj nepoštediše niti biskupa u Fuldi, koj je dosle bio u prijateljskom odnošaju s njemačkim kraljem. Budući najme da on nije hotio imenovanje župnika u Dipperzu prijaviti prije vladi, to ona proglasi to imenovanje ništetnim. Tako postaje borba sve to zamašnija, službeni se listovi priete biskupom, da je vlada spremna upotrebiti i najoštrija sredstva, da slomi tvrdokornost biskupa, da ona nemari makar većina katoličkih občina ostala bez duhovnih pastira. Biskupi nasuprot izjavljuju, da ih nikakovi obziri, nikakove niti najveće kazne neće primoći, da postanu izdajice prava svoje crkve. Biskupi su njemački srećni, što imaju valjan kler, koj je isto tako spreman kano što i oni, za slobodu crkve trpiti svaku nevolju.

Vratislava. Kako smo u svoje vrieme javili, prešao je vratislavski kanonik Richthofen k starim katolikom, zašto ga je njegov nadbiskup po crkvenom pravu udario ekskomunikacijom. Nego brižna vlada priskočila je nesrećnomu kanoniku u pomoć. Ona je najme poslala vratislavskomu nadbiskupu ferman, da ekskomunicirani kanonik Richthofen ima pravo prisustvovati svim kanoničkim sjednicam, isto tako, da ga nitko nesmije prieciti kod budućega izbora novoga biskupa vršiti svoje izborno pravo, dapače da će se izbor smatrati nevaljanim, ako nebude kod njega sudjelovao ekskomunicirani kanonik Richthofen. Evo dokle je već došla drzovitost bezbožne vlade.

Poznanj. Proti opornim svećenikom počela je već vlada postupati sa svom strogošću. Župnika Akaszewskoga, što se nije hotio pokoriti novim crkvenim zakonom, odsudila je na 14 dnevni zatvor na tvrdjavi Hlohov. — Manje srećna bila je kod svećenika Březinskoga u Strochnestu. Odsudivši ga, dakako zbog opornosti proti novim zakonom, na novčanu globu, nehtje je Březinski platiti. Nije druga upotrebiti će se ovrha. Eksekutor zaplieni četiri komada — svinjâ.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Premješteni duhovni pomoćnici.

Vöröš Ante duh. pomoćnik u Kutini ide za duhov. pomoć. na Vinicu. Cekuš Milan iz Mrežnice u Tuhelj. Sataić Tomo iz Tuhlja u Martianec. Kuder Ivan iz Kašine u Virje. Lončarević Makso iz Kutjeva u Oriovac. Jelošić Slavoljub iz Začreća u Klošter. Šmalcelj Dragutin iz Oriovca u Martinskuves. Grubić Josip iz Pakraca u Daruvar. Štetner Mirko iz Križa pod Obed u sv. Annu Podturen. Vabec Josip iz Sopja u Raču. Lukančić Stjepan iz Belovara u Dubovac kraj Karlovca. Niemčić Stjepan iz Požege za 2. pomoć. u Belovar, Kolmanić Stjepan za 1. pomoćnika u Belovar. Ulses Rudolph iz Novoga-grada kod Karlovca u Konobu. Hercelj Ante iz Turnašica u Začreće. Ožeg Stjepan iz Žabna u Kutjevo. Horvat Stjepan iz Dubrave u Suboticu. Jakopović Mate iz Martinskevesi u Desinić. Srkulj Venceslav iz Virja u Sisak. Terihaj Stjepan iz Kamenice u Bistricu. Šadl Stjepan iz Daruvara u Mačinec. Pemec Matija iz Brckovljana u Križ pod Obed. Molnar Ante za nadstojnika nadb. sirotišta u Zagrebu i duh. pomoćnika kod sv. Petra u laškoj ulici. Raslavić Ivan iz Konobe u Novigrad kod Karlovca. Perković Martin iz Siska u Kašinu.

Namješteni novomisnici.

Benak Gjuro u Kostajnicu. Fučkan Tomo u Vugrovac. Gergesina Fabijan u Turnašicu. Ivko Ivan u Pakrac. Klarić Franjo u Sopje. Kollay Levin u Vučin. Kraljević Ferdo u Novu kapelu, Levar Dragutin u Žabno sv. Ivan. Miljan Franjo u Kamenicu. Pavčec Martin u Kutinu. Peković Josip u Kapelu (Belovar). Radočaj Valentin u Mrežnicu. Režek Ante na Zelinu sv. Ivan. Šimek Ivan u Jasku. Vojaković Franjo u samostan milosrdnih sestara. Vukovac Mijat u Požegu.

Dopisnica urednička.

G. Tomo Lep. žup. u Jesenju. Mi Vam lista nezaustavismo, mora biti na pošti pogrješka. Platio ste za prvo pol godine. G. Grünhut žup. u R Dobismo 3 for. Reklamantom. Dogodila se u ekspediciji promjena, zato oprostite.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 36.] U Četvrtak, 4. Rujna 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

VIII.

Duševna djelovanja.

Samosviest i slobodna volja.

(Konac.)

Skepticizam ne samo što uništuje svaku istinu, svako načelo, svaku znanost, nego što je najbolje, on se sam na ruglo stavlja. Dočim sve poriče, poriče i sebe; a ovakovo mudrovanje ima istu cienu kano i druge duševne bolesti, koje se nelieče dokazi, već se ostavljaju svomu nesretnomu udesu. Nemogu nam dakle reći naši protivnici, da nas samosviest vara, tako dugo, dok se oni barem u svoje znanje uzdaju. Ako pako oni žele rečeno načelo, da nas samosviest vara, samo na slobodnu volju stegnuti, onda pokazuju odviše jasno, da samo na štetu istine žele svoje nazore spasiti. Ako u tom slučaju samosviest vara, onda se nije nikada više moći na nju osloniti. Jer ona o nijednom duševnom pojavu jasnije nesvjedoči nego o našoj slobodnoj volji, niti smo sigurniji o posjedu drugoga kojega svojstva nego upravo o njoj, što pokazuju isti njezini protivnici u praktičkom životu. Što pako vele, da nas zato samosviest vara, jer nepoznajemo svih tajnih uzroka, koji opredjeljuju našu volju, taj razlog čini nam se da nevriedi upravo ništa. Ima mnogo nutarnjih djelovanja, te nepoznajemo tajnih uzroka, koji ih opredjeljuju, pa nam ipak samosviest svjedoči, da nisu slobodna. Zar mi znademo, po kojih uzrocih nastaju phantastičke predstave, a samosviest ipak veli, da nisu slobodne? Kad bi tajni uzroci posve opredielili našu volju, samosviest bi onda isto tako za ove učinke svjedočila, da nisu slobodni, kao što svjedoči za one, za koje znademo, da nisu slobodni, premda nepoznajemo njihovih tajnih uzroka.

Sloboda se nesastoji samo u tom, kako misli Spinoza, da smo si sviestni učinaka naše volje, a ne uzrokâ, koji na nju djeluju. Jer samosviest nam nekaže samo učinke naše volje; nego nam ona a) označuje razliku izmedju slobodnih i neslobodnih čina. b) Ona nam očituje, kad se našoj volji kakvo ograničeno dobro po umnoj sili predstavi, da nemora zato slieditи njezin učinak. c) Ona nas uvjerava, da ono dobro, koje predstavlja umna sila, možemo isto tako htjeti i nehtjeti ili protivno htjeti. d) Ona nas takodjer ubavješćuje, da promišljamo, razabiremo, odlučujemo, da i poslje tih čina ostaje naša volja jošte neopredieljena i neodvisna tako, da može slieditи ovaj ili onaj njezin učinak. e) Napokon nam samosviest sigurno jamči, da sloboda ima svoj skrajni razlog u razumu, te svako razumno biće mora biti slobodno, što se tiče ograničenih dobara, koja razum spoznaje. Jer nijedno ograničeno dobro nemože naše volje na silu za sobom povući; ako pako naša volja uz koje dobro pristane, to nije nikad uz njega tako privezana, da nebi mogla isto tako koje drugo dobro prihvatiti. Dakle naša volja ostaje s obzira na ograničena dobra indifferentna. Iz toga se jasno vidi, da Spinozin dokaz nevriedi ništa. Za čudo je, kako se je mogao Büchner [1]) ovim dokazom poslužiti, dočim se on neusudjuje posvema slobode ljudske zaniekati, već dopušta, da sloboda u najužih granicah obstoji, [2]) a onaj dokaz posve zabacuje slobodnu volju, kad bi bio istinit. Nam se čini, Büchner misli, da su

[1]) Kraft und Stoff. Der freie Wille. S. 262. 11. Aufl.

[2]) l. c. S 269. Somit kann Niemand, der in die Tiefe blickt, leugnen, dass die Annahme eines s. g. freien Willens des Menschen nach Theorie und Praxis in die engsten Grenzen beschränkt werden muss.

Digitized by Google

njegovi čitatelji ljudi takve vrsti, koji nemogu niti toga opaziti, da si on i na istoj strani protuslovi. Nemožemo niti toga zamučati, da se je dao i učeni Leibnitz, koga inače u znanosti vrlo cienimo, zavesti, te i on poriče svjedočanstvo samosviesti o našoj slobodnoj volji. [1]) On najme misli, da je naša volja takove narave, da ju uviek izmedju dva dobra ono, koje je veće, na silu za sobom povuče i tako opredjeljuje, da ga mora prihvatiti. Nu buduć da se ovo mnienje očito protivi našoj samosviesti, zato je nastojao Leibnitz izbjeći ovomu udarcu veleć, da se nemožemo osloniti na samosviest. Ali ovdje se neda očitoj samosviesti nikako protusloviti. Istina je, da često, reći ću većinom, posižemo za većim dobrom ostavljajući manje; ali zato nije istina, da to uviek biva; niti je istina, da veće dobro tako silno priteže volju, da nebi bila ona nikako mogla ili odreći ga se ili manje izabrati; niti je istina, da uviek moramo prije odlučiti, što je veće što manje, nego će se volja u gibanje staviti; niti je napokon istina, da može čovjek u svih okolnostih odlučiti, što je za njega veće, a što manje dobro, dočim ipak volja može uviek svoj učinak staviti. Da je tako, može svatko odmah pokus učiniti.

Dr. Dittes ravnatelj bečkoga pedagogiuma napisa ove godine dušoslovje, u kojem nalazimo čudnovatih amo tamo razbacanih nazora; medju ostalimi i on skroz poriče slobodnu volju. [2]) A za dokaz navadja tako prazne rieči, da čovjek mora žaliti njegove učenike, ako ih on ovakovimi dokazi osvjedočava. On umuje ovako: Kad bi bila naša volja slobodna, to bi si ona sama postavila zakon svomu djelovanju. Ako bi pako ona sama sebi zakon stavila, to bi ona morala prije svoga postanka djelovati. [3]) U ovom dokazu nije nijedna rieč istinita. Štogod mi znademo o duševnih silah, to nam može samo samosviest jamčiti; a samosviest nam kaže, da je naša volja slobodna. Po njoj mi znademo, da je volja viša hoteća sila, koja se razlikuje od svih ostalih; a ne kako misli Dr Dittes, da je ona proizvod sliepih nagona (Triebe). Nadalje samosviest dokazuje, da je volja obstojeća sila u duši kao što su ostale sile; a ne da se ona razvija iz ostalih, kao što bi htio Dr. Dittes. Koje zakone sliedi naša volja, to visi o njezinoj naravi, koju ona u svojih djelovanjih očituje; a ova djelovanja dokazuju uprav obratno onomu, kako si Dr. Dittes u svojoj phantasiji predstavlja čovječju volju. On si je najprije zamislio, što bi mogla biti volja ljudska, pa onda po tom nazoru nateže fakta, da ih protumači; dočim bi morao najprije uzeti fakta, pa iz njih naučiti, što je i kakva je volja. Da smo mi slobodni, to je očevidni faktum, koga lje neće Dr. Dittes svojim dušoslovjem uništiti.

Velikom rječitošću navadjaju takodjer protivnici [1]) psychologičke slobode za dokaz i to, da jaki nagoni, žestoke strasti, navada, uplivaju na volju; da narodni običaji i družtveni odnošaji vežu i stežu naše čine, da isto podnebje i najmanje promjene, bile vanjske bile nutarnje, djeluju nesamo na organizam nego i na cieli život, dosljedno i na volju. Braneći slobodnu volju nismo joj ni izdaleka htjeli svih granica i svih zaprieka ukinuti. Mi o toj stvari ovako sudimo: 1. Često se u nas probude nagoni, čuvstva i strasti, na koje nije ni najmanje uplivala slobodna volja. Samosviest nas čisto jasno onda uvjerava, da ove čine nije potaknula slobodna volja. Tko je jako razdražljive ćudi, plane kod svake malenkosti kao živa vatra prije, nego je mogao uplivati razum i slobodna volja. Pače čuvstva i strasti mogu tako narasti, da zaprieče râd više spoznavajuće i hoteće sile. Tko nije vidio od srditosti bjesneće žene, kad joj sve potamni pred očima, ili od žalosti razcviljene nesretnice, kad joj hoće srce puči. Ali isto tako jest takodjer istina, kao što svjedoči samosviest, da može slobodna volja nagone, čuvstva i strasti iz mirna stanja probuditi, dočim potakne nižu spoznavajuću silu, da predstavi ono dobro, za kojim one teže. Može ih nadalje slobodna volja, kad su se jednoć bilo

[1]) Il y a mille marques, qui font juger, qu' il y a à tout moment une infinité de perceptions en nous, mais sans apperception et sans reflexion, c' est à dire des changements dans l'ame même, dont nous ne nous appercevons pas — ce sont ces petites perceptions, qui nous déterminent en bien de rencontres, sans qu' y on pense, et qui trompent le vulgaire par l' apparence d' une indifférence d' équilibre, comme si nous étions indifférent de tourner par exemple à droite ou à gauche. Nouveaux essais sur l' entendement humain. Pag. 197.

[2]) Lehrbuch der Psychologie. Wien. 1873. §. 24. S. 140.

[3]) Eine sogenannte transcendentale oder absolute Willensfreiheit, d. h. eine ursprüngliche Selbstbestimmung des Willens, giebt es nicht. Denn sollte der Wille ursprünglich sich selbst ein Gesetz geben, so müsste er bereits wirken, ehe er existirt. l. c. S. 140.

[1]) Büchner. Kraft und Stoff. l. c. S. 263. Buckle. Geschichte der Civilisation in England. Deutsch von Arnold Ruge. Leipzig. 1864. T. I. P. I. P. 16. Quetelet. Physique sociale ou essai sur le développement des facultés de l' homme. Bruxelles. 1869. T. II. P. 364. Drobisch. Die moralische Statistik und die menschliche Willensfreiheit. Eine Untersuchung. Leipzig. 1867. P. 103. Despine. Psychologie naturelle. Étude sur les facultés intellectuelles et morales dans leur état normal et dans leurs manifestations anomales. Paris. 1868. T. II. P. 232. Kolb. Handbuch der vergleichenden Statistik.

Digitized by Google

hotice bilo nehotice probudile, raznimi sredstvi, koja pruža umna sila, gojiti, jačati i učvrstiti. Isto ih tako može raznimi sredstvi, ako ne uviek posve zapriečiti, to barem donekle ukrotiti i umanjiti. 2. Rado dopuštamo, što izkustvo svakoga uči, da niži nagoni velikom silom mame i privlače našu volju, da se i ona povede za onim dobrom, za kojim oni teže. Dakako ona na to često pristane, ali nije bila tako physički prisiljena, da je morala na to pristati. Jer mi smo si sviestni, da mnogoput nastaje duševna borba medju voljom i nižimi nagoni, te u toj borbi često nadvlada volja bar u toliko, da se neće povesti za nagonom, i obustavi one exekutivne sile, koje su u njezinoj vlasti. 3. Premda je čovječja volja slobodna, zato sliedi ipak i ona in concreto neke zakone u svojih djelovanjih. Razmatrajući najme sve faktore, koji na nju uplivaju, i sve nutarnje i vanjske okolnosti, vidimo, da obično volja u tom položaju i u tih okolnostih ovako radi, premda nije physički prisiljena; te po tom možemo dosta sigurno pravilo stvoriti, kako se ona vlada u ovom ili onom položaju, u ovih ili onih okolnostih. Ovi zakoni sačinjavaju ne physičku nego moralnu nuždu ljudske volje. Ovakovi su zakoni tim sigurniji, čim su obćenitiji, i ako se protegnu ne na pojedinca, nego na množinu. Razjasnimo stvar primjeri. N. pr. nagon uzdržavanja, koj se opet dieli na više područnih nagona, jest tako jak, da slobodna volja obćenito uz njega pristaje, te premda bi ga, absolutno govoreć, mogla svladati, što se kadkada i dogadja, to ipak on tako silno upliva na nju, da obično uz njega pristaje. Zato možemo čisto sigurno reći: slobodnom se voljom neće nikad život ljudski na zemlji dokinuti. Ljudi, koji do ćudorednosti bar nešto drže, neće sigurno bez svakoga uzroka pravu laž reći, osobito ako bi oni jošte uz to morali ili physički ili moralno trpiti. Moralni i socijalni odnošaji tako vežu, ne physički već moralno ljude, te sam posve siguran, da neće ljudi sutra na pol goli po ulicah hodati, makar im ovakav način života kako godio. Kad bi ja sada iz čista mira bos na ulicu izletio, sigurno bi me odmah odveli u ludnicu. Zašto? Jer moj stalež i družtveni odnošaji tako vežu moju volju, da ona toga moralno učiniti nemože, premda physički može odlučiti, da idem bos ili obuven. Bili bi odviše sliepi, kad nebi razlikovali moralnu nuždu od physičke. Physička nužda tako opredjeljuje silu, da mora absolutno uzročnim vezom slieditи samo taj učinak, a nikoj drugi; dočim se moralna nužda u tom sastoji: a) što mnogi faktori upliyaju na čovječju volju; b) oni ni pojedince ni skupno nemogu je tako opredieliti, da bi absolutno morao sliediti taj ili onaj njezin učinak; c) ona obično pristaje uz motive, koji ju privlače, ali tako da je i pod ovim pritiskom jošte u njezinoj vlasti i nepristati. Pritisak motivâ na volju može biti veći i manji, često tako silan, te smo signrni, da će se ona svojom vlastitom odlukom u njihovo krilo baciti. Na ovoj se dakle moralnoj nuždi osnivaju zakoni, koje obično sliedi volja u praktičnom životu. Na nje se obaziraju politici, pravnici, povjestničari i svi oni, koji razmišljaju o udesih družtva; premda i njim kadkada upravo slobodna volja pomete račune, ako se u svojih osnovah i nazorih prenagle.

Jošte nalazim jedan dokaz jako oštrouman u Herbartovoj philosophičkoj školi proti psychologičkoj slobodi, koga nemogu mimoići.[1]) On glasi po prilici ovako: Da volja može djelovati, mora ju nešto na to potaknuti. Ona ili sliedi tu pobudu ili ne. Ako sliedi, onda je posve opredieljena, te nemože inače htjeti, ako pako nesliedi, onda mora biti neki uzrok, koj ju prieči, da nesliedi pobude, a taj uzrok mora biti u samoj duši, a to su ili predstave ili čuvstva ili nagoni. A sve ovo je posve opredieljeno. Dakle je volja svakako u svakom slučaju opredieljena, te neima nikakva izbora. Nam se čini, da taj oštroumni dokaz nije drugo nego oštrouman sophisma. On predpostavlja, da je naša volja u svem takve narave, kao što su druge duševne sile, dočim nam samosviest očito kaže, da se od njih razlikuje upravo tim, što je slobodna. Naša volja, kao što sviedoči samosviest, takva je sila, da ona, kad ju pobudjuje dobro, koje um predstavlja, može tu sliediti pobudu ili ne; a da ju sliedi ili ne, to nevisi o pobudi, nego o samoj volji. Ako dakle volja nesliedi pobude, nisu tomu krive ni predstave ni čuvstva ni nagoni, već sama volja. Kad bi naša volja bila pasivna sila. onda bi dakako valjao rečeni dokaz, ali ona je posvema aktivna te se sama stavlja u gibanje

[1]) Es sind bei der Wollensbestimmung nur zwei Fälle möglich. Entweder der Wille folgt dem ihm gewordenen Antriebe oder er folgt ihm nicht. Im ersten Falle wird er bestimmt und ist also nicht frei, sich so oder anders zu bestimmen. Im zweiten Falle muss es eine Ursache geben, die ihm hindert, dem Antriebe zu folgen. Diese Ursache kann nur innerhalb der Seele selbst liegen, in Vorstellungen, Gefühlen, Begehrungen. Diese sind aber sämmtlich sowohl ihrem Inhalte als ihrer Wirksamkeit nach in jedem einzelnen Falle vollständig bestimmt. . . . . Von dem Laufe seiner Vorstellungen, Gefühle und Begehrungen aber kann sich der Geist auf keine Weise frei machen, daher kann ihm keine Willkür des Entschliessens zugeschrieben werden. Waitz Psychologie als Naturwissenschaft. S. 469.

Digitized by Google

za ovim ili onim ograničenim dobrom, koje joj spoznavajuća sila predstavlja. Nesmijemo si predstavljati volju i um kao dvie posve razdieljene i razdružene sile, kao dva kotača na kolih, jer to bi bila strašna utvara, nego um i volja dvie su sile jednoga te istoga nesastavljenoga subjekta Kad taj subjekt spoznaje različna ograničena dobra, u tom spoznanju leži skrajni razlog, zašto taj isti subjekt ima u svojoj vlasti htjeti ovo ili ono dobro. Prama tomu nije moguće ni pojmiti razumnoga bića bez svake slobodne volje. Pošto smo dakle svestrano konštatirali psychologičku slobodu, taj tako znamenit pojav u ljudskom životu, možemo sada čisto sigurno zaključiti: Materija nemože biti uzrokom i nosiocem ovomu duševnomu pojavu. Jer svako gibanje atomâ tako visi o svom bližnjem uzroku, te se š njim tako veže, da ono *nuždno* mora po nepromienljivih zakonih sliediti, što jako dobro opaža glasoviti anatom Hyrtl. [1]) Materijalizam videć ovu neoborivu zaprjeku, morao je doći do te nevolje, da svimi silami traži svoj spas zatajivajuć ovaj duševni pojav, o kojem samosviest svih ljudi očevidno svjedoči. Isto tako pobija slobodna volja Darwinov sustav, da su se sva bića razvila postupice od najnižih; jer se on nemože osloniti ni na materijalizam ni na sama sebe, da pokaže, kako će pritegnuti u svoj okvir slobodnu volju čovječju, koja je tako znameniti pojav u ljudskom životu, da bi bila neprostiva smjelost, ako bi ga tko naprečac htio drzovito iz ljudskoga života izbrisati.

Obuka i uzgoj u Americi.

„Muž predlogâ“ u Hrvatskoj predložio je i obećao kraj ostaloga, da će nas s amerikanskom takodjer prosvjetom upoznati. Za taj si je posao pripravio dva puta obećao je najme najprije izdavati poseban, prosvjeti posvećeni list, a nekoliko dana kašnje učinio je nov predlog, da mu najme sve novine uvjek drže u pripravi prostora, da uzmogne on svojim strukovnim znanjem sipati svjetlo na sve strane. Premda mu dakle stoje otvorena dva puta, on se do sada nije poslužio nijednim. Koj je tomu uzrok, toga neznamo, nego žao bi nam bilo, da se i ta njegova ideja preseli u pokrajinu mrtvih prije nego je stupila u život, pa samo zato odlučili smo učiniti mi, što bješe on obećao.

Tko će o amerikanskih odnošajih pisati, taj, nije-li sam ondje boravio te si stekao dosti izkustva, neima drugoga puta, da do istine dodje, nego da čita izvješća ljudi, kojim su amerikanski odnošaji dobro poznati. Takova se izvješća podavaju u knjigah, još obilnije u novinah. Nego, kako svatko zna, novina ima svakojakih, ima ih bezsramnih i lažljivih, a ima ih i poštenih te vjerodostojnih: ako ćeš doći do istine, dužnost ti je prvu vrst novina odbiti te se druge samo vrsti prihvatiti. Što se nas tiče, i mi čitamo novina iz Amerike, nego ako ćemo iskreno govoriti, mi se nebismo usudili izricati suda o našem predmetu po znanju, koje smo iz tih novina crpili, a to s razloga posve očitoga, što se iz ovih ili onih novina nemože pouzdano zaključivati na položaj cieloga naroda, nego se za to zahtieva trajno motrenje i marljivo čitanje većega barem diela zastupnika javnoga mnienja. Nemogući dakle sami sa sigurnošću izreći suda o prosvjeti amerikanskoj, neima druge, nego da potražimo savjeta u kojega vjerodostojnoga izvora. „Muž predloga“ je ono lani od nas zahtievao jednom zgodom, da mu navedemo djela, iz kojih smo crpili svoje pedagogičko znanje. Mi mu za onda želje neizpunismo, jer smo imali razloga biti nešto svoje glave, no danas nam se čini nuždno da to učinimo, budući da radimo samo o faktih, a za fakta valja navoditi vrela. Mi ćemo dakle naše crte o amerikanskoj prosvjeti crpiti iz djela „Real-Encyclopadie des Erziehungs und Unterrichtswesens, herausgegeben von Dr. Hermann Rolfus und Dr. Adolph Pfister. Zweite Auflage. B. I. Lief. 1. 1871.“, a to činimo tim radje, što će se zajedno moći osvjedočiti „muž predlogâ“, da mi i veća pedagogička djela, koja on osobito ljubi, čitamo i učimo. Kakov će on sud izvoljete izreći o našem djelu, to nam nije poznato, ali — muž predlogâ oprostiti će nam tu drzovitost — mi toga niti nemarimo znati; jer smo čitali pohvalne ocjene muževa, koji su si u tom predmetu stekli u učenom svietu ne samo liep glas nego i ugled tako, da nam je posve sve jedno što o spomenutom djelu misli ovaj ili onaj hrvatski pedagog.

Kada se radi o pitanju obuke i uzgoja u Americi, misli se na sjeverne države, nipošto pako na srednju ili južnu Ameriku, jer je ovdje prosvjeta na tako nizkom stupnju, a viesti, koje odovud dolaze, tako su neizviestne, da nije niti vriedno govoriti o njoj. A u sjevernoj Americi, kako stoji školstvo i prosvjeta u njoj? Evo kako.

[1]) Der Materialismus hat sich zwar bemüht, zu beweisen, dass das unbekannte Seelenwesen nur die Summe der materiellen Vorgänge im Gehirnorganismus sei. Diese materiellen Vorgänge aber erfolgen in allen Organen, also auch im Gehirn, mit einer umbezweifelbaren Nothwendigkeit, und laufen in einer bestimmten Reihe ab, an welcher die Organe selbst nichts ändern können Ist die Seele nur eine Erscheinungsform des materiellen Hirnlebens, so ist auch in dieselben Fesseln der Nothwendigkeit gelegt, wie dieses. Selbstbestimmung, Spontanität, Freiheit, und was wir sonst noch der Seele zuzumuthen gewohnt sind, fällt alles hinweg, und es muss der neuen Lehre, auch eine neue Weltordnung geschaffen werden, welche sicher keine moralische sein wird. Hyrtl Anatomie des Menschen. §. 344. S. 772. Elfte Aufl.

Digitized by Google

Organizacija javnih škola skoro je ista u svih državah Amerike. Uprava školstva ciele države stoji u ruku vrhovnoga školskoga nadzornika, kojemu pomaže školsko vieće (board of education.) Na stanovnicih stoji podignuti si školu. Ako će se ustrojiti novi školski distrikt, to moraju pristati na to dvie trećine stanovničtva u tom distriktu. Pristanu-li te dvie trećine, onda se učini prijava vrhovnomu nadzorniku, koj ju podpiše, ako neima ništa proti tomu. Kada pristane vrhovni nadzornik, onda si može odmah izabrati občina školsko predstojničtvo, koje se sastoji od tri člana. Oni ostaju tri godine u službi; svake godine odstupljuje jedan član te se zamjenjuje novim. Dosti su dva člana, da čine odluke te ih izvode. Njihova je zadaća različita i važna. na nje spadaju ne samo vanjski poslovi škole, nego oni odlučuju u mnogom i glede nutarnjih njezinih odnošaja: glede predavanja, discipline i tako dalje. To predstojničtvo udara takodjer porez za sve troškove te sklapa kontrakt s učitelji. U tom je kontraktu naznačena plaća učitelja, vrieme njegova službovanja te njegove dužnosti kano učitelja. Budući da su članovi toga predstojničtva često tako neuki, da jedva umiju svoje ime podpisati. to se neriedko stavljaju tako težke i lude pogodbe učitelju, da ih samo koj mjesec ili najduže godinu dana obdržava. Nije-li učitelj, kad mu izteče vrieme službovanja, više popularan, to se može nositi, odpuste ga na prosto. Višeput se dogodi i to, da njegovi neprijatelji tužbami uspiju, te on bude i tečajem godine maknut. U javne ili občinske škole (common schols) neĭma se svećenik ništa miešati, jer u njih nespada vjera medju učevne predmete. Nego u praksi umiju mnogoput učitelji, medju kojimi se često i protestantski popovi nalaze, nauk svoje sekte djeci usadjivati, drugi pako iztrebljuju iz njihovih srdaca svako kršćansko osvjedočenje, da mogu onda posijati bezvjerje, koje u amerikanskoj djeci tim više ploda donosi, što nevide mnogo vjere u životu. Knjige u takovih školah uvedene sadržavaju često uvrjede za katoličku crkvu. Zato su katolici nastojali na raznih mjestih to zlo odstraniti, ali s malo uspjeha. Što ćete reći na to, kad vam kažem, da je u Filadelfiji školska oblast odstranila knjige, te mjesto njih uvela u školah novine? Djecu valja, vele oni (Augs. Allg. Ztg. br. 355. god. 1868), za rana upoznati s debatami u kongresu, s državnimi poslovi, ratovi i njihovimi uzroci, nesrećami, požari, poplavami i tako dalje, jer to bolje privlači mladi duh nego-li liepe besjede i patetičke pripoviesti. Nego što se djeca još inače iz novina nauče, to si možete lahko misliti. Kod takovih okolnosti što ostaje dobrim katolikom drugo, nego da si dižu posebne škole, a uz to moraju i za javne škole bezbožnosti plaćati težki školski porez. To je težko breme, jer svote, koje Amerikanac troši na javne škole, vrlo su velike i nerazmjerne, ako se promisli, kako crkvene škole mnogo manje troše. Da navedemo primjer. Cincinnati, glavni grad u Ohio, imao je godine 1864. devetnaest okružnih škola, koje je polazilo 13.475 mužke i ženske djece. Na tih 19 školah djelovalo je 58 učitelja i 272 učiteljice, a troškovi su iznosili 207.536 dolara. Na jednu dakle učiteljsku silu dolazilo je promjerno 40 djece, a trošak za svako diete na 15 dolara. U isto je pako vrieme polazilo 6711 njemačke djece 11 njemačkih župničkih škola i 2832 englezke djece 4 englezke župničke škole. Odbijete-li još i onu protestantsku djecu, koja polaze svoje konfesionalne škole, to će biti jasno, da se tako ogromna svota novaca troši za manje nego polovicu djece. U St. Louis, glavnom gradu države Missouri polazilo je godine 1869. javne škole 19.031 djece, a privatne 17.022. Trošak za javne škole iznosio je 365.474 dolara, tako da je na svako diete dolazilo 18 dolara Ti se troškovi pokrivaju porezom, koj moraju stanovnici plaćati, slali oni svoju djecu u javne škole ili ne. Kako su troškovi veliki, iznosi taj školski porez ½ procenta od svega porezu podvržena imetka. To je dakako težko za one, kojim nedopušća duša slati djece u javne škole te moraju onda na pose plaćati za privatne. Zato je bio godine 1870. učinjen u zakonodavnom tielu u državi Missouri posve pravedan predlog, neka se sve škole jednako podupiru tako, da bi se za svako diete davalo 10 dolara. No taj je predlog propao, dakako ne s drugoga razloga, nego što se boje, da bi zle javne škole propale, kad se nebi na izvanredan način podupirale.

Što se tiče nutarnjega života u pučkih školah u Americi, to moramo reći unapried, da se one nemogu pohvaliti velikim uspjehom i da se niti s daleka nemogu prispodobiti s njemačkom školom. Pučka se škola dieli u primary school i u grammar school, k ovim dolazi za one, koji će dalje učiti, supplementary course. Primary school i grammar school su u Newyorku i drugih većih gradovih razdieljene, u manjih su mjestih sjedinjene. Te su škole podieljene u Newyorku u 12, u Bostonu, Chicago, St. Louis i drugih gradovih 10, dakako ne godišnjih nego naprednih kursa. A kakov je uspjeh tih škola? Po svjedočanstvu pastora Roberta Dulona. koj je više godina djelovao u Americi kano učitelj i predstojnik škola, nemože se uspjeh primary school-e prispodobiti s uspjehom gradske škole u Njemačkoj. Nego i to je znamenito, što ćemo sada pripovjediti. Škola traje u Americi redovito od 9—12 i od 1—3 ure. Predavanje učiteljevo izmjenjuje se — i u najnižih razredih — s tako nazvanimi studying lessons, gdje učenici pod nadzorom svoga učitelja sami „svoje knjige studiraju i pišu.“ To je dakako ugodno za učitelja, osobito ako mu je škola pobočna stvar a drugi poslovi glavna, ali nije-li upravo amerikanski mudro pustiti diete neka samo studira svoje knjige? Budući da su za to „studiranje“ dozvoljena na dan dva sata, to ostaju za učitelja samo tri. Ako sada uzmete u obzir onu silu predmeta, kojom se moraju prosvjetljivati djeca, je-li onda čudo, što neke lekcije traju 30 minuta, dapače neke samo 20, 15, 10 ili čak i 5?

Digitized by Google

(Aus Amerika. Ueber Schule — von Rudolph Dulon Leipzig u Heidelberg 1866.)

A koj je uzrok tako slabu napredku škola u Americi? Jedan je uzrok sigurno taj, što Amerikanac nezahtieva nego ono, što mu je za život najpotrebnije. Drugi je uzrok neuredno polaženje škole. O tom piše spomenuti jur Dulon ovako: „Roditelji šalju djecu u školu, kamo hoće, kako dugo hoće i koliko puti hoće. Danas ih zadrže kod kuće, što je ružno vrieme, sutra što je liepo; danas, što se djeca pripravljaju na ples, sutra što se moraju od plesa oporaviti; danas jer je tetka umrla, sutra što bi mogla umrieti: Učitelj mora roditeljskomu suverenitetu opostaviti suverenitet škole, on mora kazniti i tim ponosu roditeljskomu udariti težkih rana. Ali jao njemu! U zemlji slobode mienjaju se škole laglje nego gostione, četvrt godine tu, drugi četvrt tamo, jedan četvrt kod kuće drugi u školi. Je-li učitelj s učenikom zadovoljan, za to se nepita u zemlji slobode, nego se tu pita, je-li učenik zadovoljan s učiteljem. Nemože-li zabrinuti otac za četiri ili šest nedelja mjeriti napredak djeteta rifom, nije-li za četvrt ili pol godine učinjeno nemoguće mogućim, to nije škola za ništa te se djeca iz nje uzimaju.“

Budući da je u Americi škola slobodna, to može postati učiteljem svatko, tko može pokazati svjedočbu ćudorednosti te položiti izpit pred komisijom za to opredieljenom. Za taj se izpit dakako nezahtieva mnogo: tko umije čitati, pisati i računati, taj će se lahko za koj mjesec pripraviti na taj izpit. Pridodaj k tomu, što na mnogih mjestih vrieme nauka vrlo kratko vrieme traje: negdje četiri ili tri mjeseca, u Virginiji čak samo 54 dana. Da je uspjeh američkih škola neznatan, k tomu doprinosi i ta okolnost, što ondje na učitelja nespada uzgoj, on samo podučava. Amerikanac nezahtieva od učitelja, nego da mu nauči diete čitati, pisati i računati, je-li on toj zadaći zadovoljio, onda nepita više za njega. Kad bi učitelj imao upliva i na uzgoj, to bi bio posve drugi njegov odnošaj prama obćini i obitelji. Ovu okolnost bi si imali uzeti k srcu svi oni, koji žele religiju odstraniti iz elementarnih škola. Ništa neveže učitelja tako tiesno s roditelji i djecom, kano što ista vjeroizpoviest. Ovako pako manjkaju amerikanskomu učitelju svi viši interesi, on gleda samo na to, gdje će mu biti plaća veća. Što se tiče plaće amerikanskih učitelja, ona redovito nije veća nego plaća njemačkih učitelja. U obće nije plaća amerikanskih učitelja u gradovih veća nego 600 dolara, a na selih 100 ili 200 dolara. Njemački školski listovi izvješćuju često posve krivo o plaćah, koje imaju učitelji u Americi. Tko će saznati istinu, neka uzme u ruke one listove, u kojih se razpisuju učiteljska mjesta. Uzmite sada, da se amerikanskomu učitelju nagrada izplaćuje u papiru tako, da jedan dolar nevriedi više nego 1 f. 45. Uzmite onda i to, da je u Americi velika skupoća te se ondje za jedan dolar dobije jedva toliko, koliko kod nas za forint. Niti na to netreba zaboraviti, da kod nas dobivaju učitelji slobodan stan, dočim toga u Americi redovito neima. Odavle dolazi, da se učiteljski stalež u Americi prezire, te mu se neposvećuju nego ljudi „koji neznaju više kamo, koji nemogu jame kopati niti drva ciepati.“ (Traugott Bromme. Hand und Reisebuch für Auswanderer.)

Tko se hoće osvjedočiti o moralnoj pokvarenosti amerikanske djece, o njihovoj velikoj surovosti — bili oni prosta ili odlična roda —, o njihovoj nečuvenoj drzovitosti prama učitelju, koj mora biti srećan, ako mu ostave zdravu glavu, taj neka čita Dulona (str. 275.) Nije s toga čudo, što su javne novine pune tužba radi pokvarenosti mladeži; nije čudo, što se katolici, kojim stoji do krieposti njihove djece, zgražaju pred javnimi školami, te nemare prinieti i najveće žrtve, samo da si ustroje škole, u kojih je prva rieč župnikova.

Mi smo ovdje u kratko samo narisali, kakove su pučke škole u Americi. Mi smo to morali učiniti, jer je „muž predlogâ“ počeo hrvatskomu narodu obećavati amerikanskoga svjetla. Mi svoj narod ljubimo nad sve na svietu, te mu zato želimo, da ga Bog občuva od amerikanskoga svjetla i od daljih predloga, kojimi ga toli često usrećuje „muž predlogâ.“ *R.*

Dopis.

Belec. Dne 19. Srpnja u 4 i ½ sata poslje podne udario je grom od sjevero-zapadne strane u toranj župne crkve belečke. Toranj ovaj visok je 22 hvata, imao je jabuku bakrenu veliku kao sudić od pol akova a bio je lemeškami pokrit. Grom razprskao je jabuku, a razderao krov tako, da nijedna lemeška na njem nije ostala; pače isti je vez od tornja raznesao, bura je komade od drva od 40 funti sto hvati daleko odniela, a kamen od zida toranjskoga pol drugu stopu širok pao je u daljinu od 30 hvati. Župljani, ja i učitelj za nekoliko časova sakupismo se na licu mjesta, da što obranimo, ali je sve već prestalo bilo. Čovjek, koj je slična što vidio, može si pomislit, kako je taj užasni dogodjaj razžalostio župljane i nas ostale, opaziv s jedne strane veliku štetu, a s druge strane promisliv oskudna vremena; jer je štete naneseno okolo 4000 for. g. barun Gjuro Rukavina kao pokrovitelj župe prije dvie godine potrošio je mnogo na župni dvor, na koj je iz njegove šume novi vez stavljen i koj je criepom pokrit. Od njega dakle osobito u ovo vrieme, kad mu je jošte tuča potukla vinograde, a suša popržila kukuruz, tražiti podporu za župnu crkvu, bilo bi i nezahvalno i nesmotreno; župljani pako vrlo su siromašni, k tomu je jur četvrta godina oskudna. Ja se dakle osmjelih okolo prositi za podporu, koju mi neki obećaše, a presvietli g. biskup i čuvar Gjuro Križanić umah velikodušno darova mi 50 for. u to ime; na čem mu ja i moji župljani najponiznije zahvaljujemo, obeća-

Digitized by Google

jući da ćemo se njega uvjek u naših molitvah sa zahvalnošću sjećati, a i našim potomkom odnosno nasljednikom to preporučati.

Stjepan Tumpić, župnik.

Viestnik.

Zagreb. Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije nastavio je poslie duge stanke 25. pr. mj. svoje sjednice. Prvi i najvažniji mu je predmet, o kom je jučer u sriedu viećati stao, nagodba s kraljevinom Ugarskom. Kažu, da je skroz sjegurno, da će sabor velikom većinom nagodbu, kako su ju kraljevinski odbori, ugarski i hrvatski, ugovorili, prihvatiti, i uslied toga da će odmah biti naimenovana sdušna patriotična vlada. Tako da će naša svakojakimi nepogodami žalibože previše izmučena zemlja dobiti, ako-li ne odmah blaženi mir, a to barem nuždne uvjete svomu razvitku i blagostanju. Bog bi dao!

— Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović zaredio je prošle nedjelje za presbytera g. Antonija Starca. Mladi misnik polazi za duhovnoga pomoćnika k sv. Nedjelji pri Samoboru.

— Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila je župi martinskoveškoj u svrhu nabave crkvenoga ornata premilostivo dozvoliti svotu od osamdeset f. a. v.

— Na jesenski župnički izpit došlo je 16 examinanda.

Djakovo. Njegova preuzvišenost biskup Jos. J. Strossmajer imenovao je akademike gg. Josipa Torbara i prof. dra. Petra Matkovića prisjednici duhovnoga stola biskupije bosansko-djakovačke i sriemske, hoteći tiem priznati njihove odlične zasluge za narodnu književnost i prosvjetu.

Ugarska. Porad vladajuće na više miesta kolere nastojahu vlasti zapriečiti putovanje na proštenja, ko što su za ovu godinu obustavljene mnoge vojničke vježbe. Crkvene vlasti nisu bile tomu protivne, pa su župnici u mnogih župah odgovarali svoje župljane od pobožnih putovanja za ovaj put. Ali gle! neprijatelji crkve odmah to upotrebiše za svoje svrhe. Tako pučki list „Nèpzászlò“ illustrira onu zabranu proštenja karikaturom bosa franciškana, koj drži u ruci veliku, al sasvim praznu kesu; u isti pako čas slavi biskupa szombathelyskoga, koj da je sva proštenja u svojoj diecezi upravo zabranio. To još nije dosta, nego pokraj toga ima nagrda od seoskoga župnika, koj sa svojim zvonarom, mastan i pijan, pobira obilatu štolarinu od umrlih od kolere. Tako se u ugarskih listovih, i pučkih, izvrće na smieh i porugu sve, što je u savezu s religijom, i dosada narodu bilo častno i sveto. Može se misliti, kakov će biti, i kakov već jest, svemu tomu plod. — Prama tomu je upravo žalostno, da ima sve manje mladića, koji se posvećuju zvanju svećeničkomu. Neprijatelja sve više, napadanja sve žešćega, a bojnika Isusovih brojem sve manje! Tako je u Stolnom Biogradu (Stuhlweissenburg) ove godine zaredjeno samo 5 diecezanskih alumna! Prečastni biskup ravno mari radi, kako će zadovoljiti potrebam svoga stada, al što će bez pomoćnikâ? On je ove godine dao držati pučke misije po lazaristih i franciškanih u raznih jezicih: magjarskom, njemačkom, hrvatskom i slovačkom. To dakako nije po ćudi neprijateljem božjim. Al je već vrieme, da nitko nespava, nego da se upinje i neumorno radi, komu je stalo za slavu božju i sreću kršćanskoga puka.

Prag. O devetstogodišnjici pražke nadbiskupije piše ovako bečki „Vaterland“: Hram sv. Vida na Hradčinu, koj više godina stajaše zatvoren radi popravaka, što ih je trebalo izvesti, ponovljen je na toliko, te se je mogao prošle subote opet svečano otvoriti. Na rečeni naime dano bavljena je najsvečanijim načinom posveta velikoga oltara, i oltara sv. Križa, što ga iztesao Achtermann. Vas hram biaše zaodjeven svečanim ruhom. Sa tornja se vijahu barjaci, u predvorju nakićenu hvojami i cvićem biaše podignut slavoluk, odkuda vodjaše put do vrata lievoga broda. Nad vratima ćitaše se napravljena od cvieća rieč „Jubilate.“ Malo trenutaka prije 9 sati stavi se do slavoluka družtvo za gradnju hrama pod svojim barjakom, na čelu mu podpredsjednik baron Margelik. Do družtva namjesti se kathedralno svećenstvo u sjajnu, zlatom izvezenu ornatu, a do vrata samih stajahu članovi metropolitskoga kaptola pod bielimi svilenimi mitrami na glavi. Hram sám biaše u svih svojih prostorijah prenapunjen. Novi gotički veliki žrtvenik krasilo je najizabranije cvieće, a presbyterij bio je pokriven dragocjenimi sagovi. Na više stolova, okruženih sviećami i cvićem stojahu potrebite stvari za posvetu oltara. Čim udari 9 sati, zazvone sva zvona, i nadbiskup kardinal knez Schwarzenberg doveze se na četiri konja s kardinalskim veleliepjem. Stupivši s kola bude pozdravljen od predsjednika gradjevnoga družtva baruna Margelika na českom jeziku, koj naročito iztakne, kako je požrtvovnošću kršćanskoga pučanstva Češke popravak staroslavnoga Vidova hrama na toliko uspio, te se današnjim danom može u njem započeti uredna služba. S božjom pomoćju da će družtvo svoju zadaću, prenapravu hrama, izvesti. Nadbiskup odgovori njemački i češki, kako se je trenutak za otvorenje hrama sretno spojio s devetstogodišnjicom pražke biskupije, i kako se nada, da će se dovršenje djela moći u brzo svečano proslaviti. Za tim stupi nadbiskup u hram, i preduzme posvetu oltarâ. U veliki oltar položene su relikvije zemaljskoga patrona sv. Većeslava, za tim sv. Ivana Nepomuka, sv. Vida, Adalberta i Ljudmile. Na velikom žrtveniku prinese za tim nadbiskup prvu žrtvu. U subotu jutro prispio je u Prag biskup moguntski, baron Ketteler, poslie podne pako biskup budjejovički Jirsik i litomerički Wahalla. Za 3. Rujna očekuju biskupa djakovačkoga Strossmayera, a za 4. biskupa regensburžkoga Senestreya. U nedjelju, kano na dan, kad

Digitized by Google

počima proslava devetstogodišnjice, držaše svečano slovo na českom jeziku u hramu sv. Vida biskup Jirsik. Iza toga služaše svečanu pontifikalnu misu kardinal nadbiskup pražki, a poslie toga prodikaše na njemačkom jeziku biskup Ketteler. Na uspomenu jubileju kuju se spomenice, od kojih za sada bit će 2000 kositrenih, 1000 bakrenih i 100 srebrnih.

Poznanj. Nadbiskup poznanjski urekao je u svojoj nadbiskupiji svečan triduum, da se izmoli u Boga zaštita proti težkim pogibeljim, koje božjoj crkvi priete. Puk se odazva pozivu svoga pastira velikom spremnošću. Ali je vlada zabranila svojim činovnikom, da su dionici one svečanosti, jer da je naredjena jedino vladi i državi u prkos! Kako se tim razdire sviest, i kako će se iz toga napokon izleći preziranje svakoga auktoriteta!

Rim. Kako biva ovdje talijanskim nasilnikom, i koliko uživaju štovanja i ljubavi od rimskoga pučanstva, neka se sami pohvale! Rimski dopisnik florentinske „Gazetta d' Italia“ ovako piše: „Kad gledam, kako si častni ministar predsjednik laktom mora put krčiti kroz neuljudnu i bezobzirnu svjetinu, ili kako jedva izmiče fiakru, koj oštrim kasom ulicom vozi; kada gledam, kako ministar stupiv u kavanu jedva nalazi jednoga ili dva prijatelja, s kojimi bi koju rieč izmienio, onda me obuzimlje čuvstvo poniženja, koje mi srce kida. Jer si mislim, to su muževi (a tu mislim ne samo ministre, nego i senatore, zastupnike narodne, generale itd.), koji su se izmučili i šta znam što sve pretrpjeli, da od razkomadane Italije stvore jednu zemlju. To su muževi, za koje sav prosvietljeni sviet ima sympatije i štovanja. Neka podje samo jedan u Njemačku, Rusku, Ameriku ili Japan, obsipat će ga demonstracijami. Neću da govorim o položaju, što su ga ovi muževi u svih gradovih Italije sveudilj imali i još imaju. Ali netreba, nego da dodju u glavni grad (Rim), da postanu manje od ništice! Pa onda reci, da će vlada u Rimu bit moralno ojačana. Kuće, u koje ovi novi došljaci imaju pristupa, možeš izbrojiti na prste, pa se ovih riedkih kuća drže kano očajanici. U ostalom pako vlada najpodpunija osamljenost. To će se sve s vremenom promieniti, kažu mnogi, i dao Bog! jer je to pasji život. Tko si je sviestan svoje vlastite ciene, tko ima i trun samoljubja, toga mora srušiti ovaj absolutni indifferentizam.“ — Neima dakle blagoslova otimačini?!

Francezka. U Francezkoj traju pobožna putovanja na glasovita prošteništa više nego igdje drugdje. Medju ostalimi takovimi mjesti odlikuje se Lourdes. Onamo grne tolika sila svieta, da jedva dotiču željeznički vlakovi. Tu se vidi, kako malo gdje na svietu, da knezovi i grofovi, gologlavi, čislo noseć na javnoj ulici pjevaju pjesmu majci božjoj. Pećina, iz koje izvire čudotvorna voda, uviek je pritisnuta svjetinom, i nikada neprestaju hvatati vodu, koja se izlieva na tri cievi. Ovdje se vidja i tako zvana „procesija pri svieći.“ Mnogo tisuć putnika obilazi, kad nastane mrak, spilju i crkvu s gorućimi sviećami, i tako se vraća u grad. — No i nevjera nemiruje. Putnici lourdeski insultirani su na više miesta, kano u Saint Amandu i Montpellieru. Na prvom mjestu dočeka ih rulja pod crvenom zastavom vičuć: dole s ludošću, dole s proštenjari! U Valeriennesu dočeka putnike na kolodvoru do 2000 ljudi, pjevajuć Marseillaisu. Žandari, koji su hteli pomoći putnikom, pozdravljeni su kamenjem, te su morali poslužiti se bajonetom. Jedan dragonski oficir, koj opominjaše na mir, morade tražiti zaštitu u policije. — Nemože mirovati vrag, kad vidi pobjedu Kristovu.

Pruska. Ne bi čovjek mislio, kakov se švindel tjera na uštrb ugledu carskoga veličanstva. Tako zvani „Staatskatholiken“ skupljaju sveudilj podpise za adresu, koju je caru predao vojvoda ratiborski, u kojoj se izriče podpuna podložnost i sukladnost tobože katolika prama protucrkvenim zakonom. Ali kako skupljaju podpise? Medju katolici iz Neisse biaše podpisan i staklar Stenzel. Ovaj izjavi otvoreno, da se mora zahvaliti za čast, gdje ga meću medju staatskatholike. Kad nepodje za rukom prinukat ga, da prizna kan da je on adresu podpisao; nadju adresari drugoga Stenzela, koj da je adresu podpisao, kad al gle biede! ovaj piše u „Neisser Zeitung“ ovako: Ja liepo zahvaljujem onoj gospodi, koja su bez moga znanja i privoljenja uvrstila izjavu u novine, kan da sam ja podpisao adresu vojvode ratiborskoga. Ja nepolažem na tu adresu nikakve važnosti, pošto sam ju podpisao u napitu stanju, te saznavši točnije za sadržaj, ovim opozivljem svoj podpis. U istom listu izjavljaju druga sedamnaestorica, da odstupaju od ratiborske adrese. U „Schlesische Volkszeitung“ izjavlja jedan trgovac, kako je pred nekoliko dana k njemu došao policista s arkom, na kojem biaše napisano: „Podpisi onih, koji hoće, da ostanu katolici“, te ga uputio, da se podpisi skupljaju za papu. Kašnje, veli, saznao sam, da to biaše za staatskatoličku adresu, čega radi hitim svoj, na tako ružan i himben način izmamljeni podpis ovim javno i slobodno opozvati, budući da ja nipošto neću da spadam u onu vrst katolika, koji su katolici samo po imenu. I tako donosi puno toga berlinska „Germania.“ Čudno je to, da ta stvar nedolazi do ušiju caru Vilimu, a grdna je upravo sramota za prusku vladu, da nedokine taj gadni švindel, koj neće nahuditi crkvi, al će nahuditi državnomu i kraljevskomu auktoritetu. Il je morda stalo stanovitim ljudem do toga, da obšvindlaju velebnoga starca, od svih slavljenoga i ljubljenoga cara Vilima?!

Izpravak. Ravnateljem požežkoga sirotišta imenovan je začastni prisjednik duhovnoga stola, i dosadanji župnik gradinski: Josip Kovačević. Tako molimo izpraviti viest u posljednjem broju „Kat. lista“ str. 280.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 37.] U Četvrtak, 11. Rujna 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Civilna ženitba.

Civilna ženitba mogla bi baš doći i kod nas na dnevni red. Što nam je poznato, dogodila su se već u dva naša grada dva slučaja takove ženitbe. U oba slučaja bila je jedna stranka židovska. Takove ženitbe nije moći sklopiti kod nas; za to su u oba slučaja otišli oni, koji se nakaniše tako oženiti, u Cislajtaniju i ondje u tu svrhu za njeko vrieme stanovali. Polučivši svoju svrhu vratili su se natrag, i ponose se kano pravi supruzi, premda to nisu ni po crkvenom ni po civilnom zakonu. Budući da bi se takovih slučaja mogao jošte koj dogoditi na štetu dotičnikom, a drugim na sablazan; budući nadalje, da ih ima, koji prava pojma o valjanosti civilne ženitbe neimaju, te o njoj vrlo lahkoumno govore i sude, toga radi progovorit ćemo nešta o tom predmetu.

Civilna ženitba u opreci prama crkvenoj jest ona, koja se sklapa pred državom, onako kako crkvena in facie ecclesiae. Koncil tridentinski učinio je zakon, da se svaka ženitba mora sklopiti pred vlastitim župnikom, kano službenikom crkve i pred dvima svjedocima, inače da je nevaljala, i da neima nikakovih posljedica prave zakonite ženitbe. Crkva drži tvrdo taj zakon i danas, i toga radi nepriznaje medju kršćani, gdje je rečeni zakon koncila tridentskoga oglašen, nikakov brak za pravi i zakoniti, kojemu manjka rečena forma. Na isti način počela je raditi država. Ona traži, da se ženitba sklopi pred njom, t. j. pred njezinim činovnikom, te po njezinih zakonih, inače da je nevaljana, i da neima nikakovih gradjanskih posljedica valjane ženitbe.

U cielom srednjem vieku ostavljala je država crkvi sasvim stvar ženitbenu. Samo glede imovine stvarala bi svojih zakona. No od 16. vieka počela je i ona o ženitbi zakone krojiti i suditi. Povod tomu biaše što protestantizam, što pako gallikanizam. Civilna pako ženitba (o kakovoj se danas radi) ima pravo svoje porieklo u prvoj francezkoj revoluciji. Nekažemo, da je sve samo zlo, što je onda niklo, kô što naprotiv nehvalimo svih ideja i tvorina, koje u njoj imaju svoj zarod Ali se neda tajiti, da je ista revolucija srušila religiju i da je hotjela srušiti i sama Boga. Nije dakle čudo, da nije pitala za crkvu i njezine sakramente, i za to da je uvela civilnu ženitbu. Po primjeru Francezke došla je za tim civilna ženitba i u druge zemlje i države, kano Belgiju, Englezku, sjevernu Ameriku, Italiju, Švajcarsku, stranom i u njemačke države, god. 1868. u Cislajtaniju, a sad se već radi, da dodje u svu carevinu Njemačku. Napokon je naviestio Deak nedavno, da se ima uvesti u Ugarsku.

Što je razlog, da se civilna ženitba danas toliko širi? Dalnji razlog jest bezvjerstvo ili indiferentizam za vjeru; bližnji pako, i koj se najviše ističe, jest današnja teorija o državi i njezinu odnošaju naprama crkvi. Država hoće da bude svemoguća, i neće da prizna ikakvo družtvo ili vlast kao sebi ravnu. Naročito neće da prizna crkvi ikakva prava, van ona, koja bi joj sama država dopitala. Država nadalje, do sada kršćanska, stavlja se na bezkonfesionalni temelj, te se od crkve ili posve odružuje, kako u Americi, ili si ju hoće upravo podmetnuti, kô što u Njemačkoj. Po tih načelih hoće država da instituciju ženitbe uzme sasvim u svoje ruke, neobzirući se ništa na crkvu, i njezina glede ženitbe božanska i stečena prava. Budući da je takodjer Deak za podpuno odruženje crkve od države, nije čudo da zahtieva civilnu ženitbu, i to obveznu (obligatornu).

Digitized by Google

Po dosadašnjem naime razvitku razlikuje se civilna ženitba: obligatorna, fakultativna, i od nužde (Nothcivilehe). Obligatorna jest, kad svaki gradjanin, koj se hoće ženiti, mora ženitbu sklopiti pred državnim činovnikom; fakultativna, kad mu je prosto, hoće-li ju sklopiti pred državnim činovnikom, ili pako pred službenikom svoje religije; napokon je civilna ženitba od nužde, kada konfesionalni službenik zabranjuje njeku ženitbu, proti kojoj po gradjanskih zakonih neima nikakve zapreke. Ova posljednja vrst civilne ženitbe uvedena je g 1868. u Cislajtaniji, dočim danas u Njemačkoj i Ugarskoj hoće obligatornu civilnu ženitbu, kako obstoji u Francezkoj.

U kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji nepozna zakon civilne ženitbe. Riedko se takodjer pojavlja koj glas, koj bi u javnosti tražio, da se civilna ženitba uzakoni. Pa i neima s državnoga gledišta nikakve nužde. Premda bo je vjera, žalibože! u gradovih, i medju naobraženijimi, jako pala, neima ipak mnogo očitih bezkonfesionalaca ili vjeromrzaca, te bi trebalo za nje peći poseban kolač. A zakoni se valjda nestvaraju morda samo za volju teoriji, koja u čijoj glavi zuji. Bit će ih bez dvojbe i kod nas, koji su u teoriji za razstavu crkve od države; al u praksi, koj će razborit i sdušan rodoljub u našu i onako previše raztrovanu zemlju hteti metnuti nov, a toli zamašan razdor bez svake nužde? Toga radi mislimo, da bi se znao jako prevariti onaj, koj bi se išao oženiti civilno u nadi, da će na brzo i naše zakonodavstvo uzakoniti civilnu ženitbu, te tako njegov jur sklopljen savez naknadno utvrditi.

Muž i žena po kršćanskih načelih imaju po ženitbi postati jedno, nerazdruživo tielo. Ženitba medju kršćani je sakramenat. Ona je temelj crkvi kao što je temelj državi. Crkva dakle i država imaju u ženitbi svoj bitan interes. Ali interesi crkve i države nesmiju doći na toliko u opreku, da su na štetu samoj ženitbi. To će se ipak dogoditi uvadjanjem civilne ženitbe. Jer ako država nebude marila za crkvu, za njezina načela i zakone, pače ako baš uz prkos crkvi bude htela glede ženitbe uzakoniti ono, što crkva po svojem nauku i praksi osudjuje: sveta institucija ženitbe morat će izgubiti svoju stalnost i tvrdnost i svoju svetost, a tim će se porušiti tvrdi temelj ljudskoga družtva.

Dok je država crkvu smatrala pravim stvorom božjim i priznavala njezina prava, i pomagala joj vršiti težku od Isusa joj nametnutu zadaću, dotle je smatrala ženitbu barem stvarju zajedničkom, glede koje treba sporazumka izmedju crkve i države. Iz toga nazora rodili su se konkordati, i u konkordatih rodile su se ustanove glede ženitbe. Tako biaše i u konkordatu austrijskom od god. 1855. Taj je ravno konkordat jednostrano od države austro-ugarske ukinut, no mnogo toga ostalo je jošte u životu, što se je konkordatom bilo ili novo ustanovilo ili staro ukriepilo. U nas naročito obstoji i od države se priznaje zakon ženitbeni, izdan poslie konkordata. Po tom zakonu ima se suditi o ženitbah, u kojih je makar samo jedna strana katolička

Kako dakle stoji u nas sa civilnom ženitbom, koju bi katolik sklopio i kakvu ima valjanost? Gledajmo najprije na zakon crkveni, pa onda na zakon državni, koj u nas valja!

Po zakonu crkvenom neima dvojbe, da se u nas za valjanost ženitbe ište forma koncila tridentskoga. Ta forma se sastoji u tom, da se privolja u ženitbu izjavi pred vlastitim župnikom i dvima svjedocima. Po toj formi su se u nas sklapale ženitbe katoličke prije god. 1848. i poslie nje, pa je i u instrukciji za crkvene sudove izrikom navedena. Samo za mješovite ženitbe, t. j. gdje je jedna stranka katolik, a druga nekatolik ali kršćanin, ima u Hrvatskoj, kao što i Ugarskoj ta modifikacija, da župnik nemora biti samo katolički, već da se i pred akatoličkim dušobrižnikom može valjano sklopiti mješovita ženitba.

Što bi pako bilo, da jedna stranka bude katolička, a druga nekršćanska, n. p. židov? Takova je ženitba nemoguća, jer je proti njoj zapreka cultus disparitatis, i toga radi nemože biti za nju ni kakove forme. Tu neostaje drugo, van da stranka židovska postane kršćanskom, jer protivno, t. j. da bi stranka katolička postala židovskom, jest po načelih i zakonih crkvenih nemoguće.

Civilna napokon ženitba, t. j. sklopljena ne pred župnikom, već pred državnim činovnikom, nemože po crkvenom zakonu imati valjanosti, kud je god u život uveden zakon koncila tridentinskoga. To nemože nikomu dvojbeno biti, tko pročita dotični dekret koncila tridentskoga (sess. XXIV. c. 1. de matr.) Ondje bo se kaže izrikom: „Koji bi drugačije, nego-li pred župnikom, ili drugim svećenikom uslied dozvolje župnika ili ordinarijata, i dvima ili trima svjedocima, pokušali ženitbu sklopiti, njih sveta synoda čini skroz nesposobnimi za takovo sklapanje, i odlučuje, da su ovako sklopljene ženitbe skroz nevaljane i ništetne, ko što ih ovim dekretom nevaljanimi čini i uništuje.“ Osim toga ima glede civilne ženitbe i svečanih izjava od

Digitized by Google

strane sv. otca. U syllabusu naime od g. 1864. osudjuju se glede kršćanske ženitbe sliedeće stavke: LXXI. „Tridentinskoga koncila forma neobvezuje pod kaznom nevaljanosti (ženitbe), gdje zakon civilni drugu formu propisuje, i hoće da je ženitba valjana kad se ova nova forma uporabi.“ LXXIII. „Kriepošću kontrakta čisto civilnoga može medju kršćani obstojati prava toga imena vriedna ženitba; te je krivo, da je ili kontrakt ženitbeni medju kršćani uviek sakramenat, ili da neima ni kontrakta, gdje neima sakramenta.“ Po tom je dakle civilna ženitba medju kršćani nevaljana.

Nego oni, koji se u nas vežu civilnom ženitbom, proglašuju se prije bezkonfesionalnimi; nisu dakle više ni kršćani nit katolici, dakle ni podvrgnuti zakonom crkvenim. To po nauku i praksi crkve nestoji. Tko je god jednom valjano kršćen, taj ostane kršćen i obvezan je na zakon Kristov i na zakon Kristove crkve. Crkva će ga dakle smatrati svojim odmetnikom, ako se od nje i od nauka Kristova odmetne, no neće reći, da ga njezin zakon više nimalo neveže. S toga, ako bi se ikada o ženitbi takova odmetnika pitalo pred njezinim sudom, ona će skroz po svojih zakonih suditi i dosljedno nevaljanom proglasiti ženitbu, koja neodgovara ovim zakonom.

Kako je pako po zakonih civilnih kod nas obstojećih? Do godine 1848. i poslie nje, valjanost ženitbe, u kojoj je barem jedna stran katolička, visjela je i visi ob izpunjenju propisa kanoničkih. Civilni pako ženitbeni zakon od g. 1856. kaže u §. 3. ovako: „Nedopušta se nijednomu katoliku, da se u carstvu austrijskom drugačije oženi, van izpuniv sve propise, koje crkveni zakon o valjanosti ženitbe stavlja. Odredbe crkvenoga zakona vide se iz naputka za crkvene sudove carstva, što je ovomu zakonu priklopljen.“ Uslied toga §. jest ondje, gdje taj ženitbeni zakon valja, — a valja bez dvojbe kod nas — nemoguće oženiti se katoliku valjano proti propisom kanoničkoga prava. A da nije napose moći se oženiti samo civilno, t. j. pred civilnim činovnikom, vidi se jošte jasno iz §. 18. koj kaže: „Izjava privolje (u ženitbu) mora se dati pred župnikom jednoga vjernika, pred njegovim namjestnikom, ili pred jednim od biskupa ovlaštenim svećenikom, i pred dvima svjedocima.“

Nego reći će tko: to valja samo onda, kad je barem jedna strana katolička; ali da je drugačije, kad se katolička strana izjavi bezkonfesionalnom. Na to odgovaram, da naši civilni zakoni nepoznaju bezkonfesionalaca. Glede ženitbe napose gradjanski zakon pozna samo kršćane (katolike i nekatolike) pa onda židove. Nedopušta pako, i to izrikom, ženitbe izmed kršćanina i nekršćanina, jer veli u §. 64: „Ženitbeni ugovori medju kršćani i osobama, koje neizpoviedaju kršćanske religije, nemogu se valjano sklopiti.“ Za to niti neima glede takove ženitbe nikakve forme. Forma pako, koja je za sve gradjane propisana u gradjanskom zakoniku tako glasi, da jasno izključuje bezkonfesionalnost, ko što i civilnu ženitbu. Kaže bo ovako: „Svečana izjava privolje mora biti pred redovitim dušobrižnikom jednoga vjernika, zvao se on prama različnosti religije, župnik, pastor ili kako drugačije, ili pred njegovim namjestnikom uz prisutnost dviju svjedoka.“

Ali glede bezkonfesionalnosti valja još nešta primjetiti. Što je katolik, ako se izjavi bezkonfesionalnim? On je odpadnik od kršćanske religije; jer sada neizpovieda onu kršćansku vjeru, koju je prije izpoviedao, pače veli, da neizpovieda nikakve vjere, dakle ni nikakve kršćanske. Odpadničtvo pako od kršćanske vjere náši zakoni nedopuštaju, pače ponešto kazne. Gradjanski naime zakonik ustanovljuje u §. 768 da se djetetu može zaniekati baština „ako od kršćanstva odpadne;“ kazneni pako zakon kaže u §. 122. lit. c. da je krivac smetanja vjere „tko uznastoji kršćanina zavesti, da odpadne od kršćanske vjere.“ Nehasni dakle pozivati se na bezkonfesionalnost, koju naši zakoni dosta jasno osudjuju.

Uzprkos dakle sadašnje bezkonfesionalnosti, kad se radi o valjanosti ženitbe, sudit će glede one stranke, koja je bila katolička, crkveni sudac sasvim onako, kao da je i sada katolička, a ni civilni sudac neće moći suditi drugačije. Po tom će ženitbu takovih sklopljenu pred civilnim činovnikom morati izjaviti nevaljanom. To će učiniti tim više, ako je jedna strana krštena a druga nekrštena, jer je medju takovimi toli po crkvenom, koli po civilnom pravu ženitba nemoguća.

Moglo bi se napokon pitati: budući da Hrvatska ima svoju autonomiju, a sada faktično i druge zakone nego-li Cislajtanija; nebi-li se Cislajtanija mogla smatrati kano inozemstvo, pa nebi-li morda ženitba ondje po ondješnjih zakonih sklopljena, mogla se kod nas smatrati valjanom? Uzmimo da je Cislajtanija sbilja inozemstvo, ipak kaže §. 4. gradjanskoga zakonika: „Državljani ostaju podložni tim zakonom i u djelanjih i poslovih, koje čine izvan države, u koliko je ograničena po istih zakonih osobna njihova

*

Digitized by Google

sposobnost preduzimat ih, i u koliko rečena djelanja i poslovi imadu izvesti pravne posljedice i u ovih zemljah.“ Tko hoće dakle da mu se ženitba ovdje prizna valjanom, treba da je obdržavao ove zakone. Ali što kaže gradjanski zakon napose glede ženitbe skopljene u inozemstvu? Ženitbeni zakon civilni od g. 1856., koj u nas valja, kaže u §. 74. „Katolik austrijanac ženeći se u inozemstvu može se one forme ženitbe, koju zakoni one zemlje propisuju ili dopuštaju, na toliko držati, na koliko ova odgogovara uvjetom, o kojih katolički crkveni zakon one zemlje, u kojoj se ženitba sklapa, čini ovisnom valjanost ženitbe. U svem, što se netiče samo forme ženitbe, ostaje vezan na propise onoga zakona. Mora takodjer, ako već čitavu jednu godinu nestanuje u inozemstvu, za to se pobrinuti, da se njegova ženitba na onom mjestu tuzemstva, gdje je posljednji put stanovao, tri puta naviesti.“ Ako bi dakle Cislajtanija i bila inozemstvo, katolik ipak iz Hrvatske nebi se mogao ondje oženiti ženitbom civilnom, jer premda tu formu dopušta civilni zakon one zemlje, al je nedopušta zakon crkveni, a na to se ima gledati. Nebi takodjer mogao oženiti se sa strankom židovskom, jer to nespada lih na formu ženitbe, već se tiče osobne sposobnosti. Da mu pako nehasni izjaviti se bezkonfesionalnim, jer mu to nemože ovdje biti pred zakonom priznano, jur sam gore rekao.

Civilna dakle ženitba, koju bi hrvat katolik, makar se prozvao bezkonfesionalnim, sklopio u Cislajtaniji, jest u nas po svakom pravu nevaljana. Nećemo ovdje razvijati posljedica nevaljane ženitbe, lasno se razumiju. Nu tko jih razumije, pa sasvim tim nevaljanu ženitbu sklapa, za toga moramo reći, da ga mi nerazumijemo.

Na koncu ćemo ipak iztaknuti jednu posljedicu nevaljane ženitbe, koja nije sobom ravno najgora, no koju svatko nezna, a mogla bi morda koga toga odvratiti od lahkoumnosti. Kazneni naime zakon ustanovljuje u §. 407. „Tko podje u tudju zemlju, da tamo sklopi ženitbu, koja po zakonu domaćem nemože imati mjesta, kriv je prekršaju, i ima se kazniti strogim zatvorom od tri do šest mjeseci, a zavoditelj ima biti vazda kažnjen strožije.“

Crkveni i protucrkveni pokret.

U naše vrieme opaža se čudnovato crkveno gibanje. Al to gibanje nije samo crkveno već zajedno i protucrkveno.

Papa i biskupi imadu pravo kad tvrde, da crkva nije još nikada imala toliko i toli zločestih neprijatelja, da još nikada nije toli silnim nasrtajem izvrgnuta bila, ko što u ovo naše doba.

Al rat nije samo navješten katoličkomu crkovnjačtvu, nego takodjer i protestantizmu, mozajizmu, u obće svakoj pozitivnoj vjeri. Zašto se osobito i najžešće u prvoj liniji napada katolicizam razlog je taj, što je katolička crkva poradi svoga svestranoga razgranjenja a ponajpače poradi svoje jedinstvenosti snažnija i stoga neprijateljem zazornija, nego-li ine konfesije. Zato nastoje tako zvani slobodoumnjaci da strovale i uguše ponajprije katolicizam ufajuć se, da će onda sve drugo samo sobom pasti. „Padne-li jednom“ — vele — „katolička crkva, to će ju naskoro slieditи protestantska, ta i onako osniva u obće protestantska crkva pravo svoga obstanka jedino na negaciji katolicizma. Židovština počela se je jur razpadati; tê netreba ni pobijati, dočim ju i onako novi slobodni židovi ruže i zapuštaju. Grčka je vjera na zapadu tako slabo razširena, da slobodoumja nikako nemože smetati, možemo ju indi na iztoku samoj sebi propustiti.“ Tako umuju slobodoumnjaci pa su uza to tako milostivi, te dopuštaju slobodu neke tako zvane religije razuma, samo da se nebi činilo, kano da su posve bezvjerni. Najvolili bi uvesti religiju prirode n. pr. zloglasni zakon prirode grofa Volneya dogmom proglasiti. Koji su se pako najveć pomamili i uzobjestili, ti se već na ništa neobaziru, već očito nieču boga, zabacuju i rugaju se dosljedno svakoj vjeri, prodiču najskrajniji materijalizam, podpuno čovječanstvo bez duše i čovječje naravi. Tako smo doživili, da je u Beču ravnatelj (Dittes) pedagogija, iz koga proizlaze pučki učitelji, u javnoj skupštini upravo bezsramno tvrdio, da puk nevjeruje više u bogove, da netreba drugoga do „ljudskoga“ morala, te da se u pučkoj školi nesmije učiti upravo nikakova religija, nego samo „slobodna znanost.“

Veći dio modernih ljudi opio se upravo ireligioznim duhom te se podao objesti, kakva je po kršćanskih i poganskih legendah vladala prije obćenitoga potopa. Al i novi potop neće izostati, pače je već počeo valjati se.

Na religioznom polju predstoji velika katastrofa, izazvana tako zvanimi liberalci, koji si nemogu pomisliti slobode u Bogu i s Bogom, već koji su se utopili u toj strašnoj tlapnji, da je čojek istom onda slobodan, kad je bezbožan. Mnogi tih liberalaca rade očito za tu bezbožnu slobodu, koja je i cilj njihova nastojanja, drugi osobito vladajući takovi liberalci rade o tom neznajuć, dočim si ludo utvaraju, da će postupnim sputanjem religije i crkve polučiti ideal za kim teže, da će najme uzkrisiti svemožnu državu.

Ti liberalci proglašuju slobodu vjere, dočim sami ob ugušenju religije rade. Tako rade n. pr. liberalci u Prusko-njemačkoj i u Austrougarskoj, a i švicarski liberalci prihvatiše u novoj osnovi za saveznu religiju slobodu vjeroizpovjesti. A to je laž i himba, jer je dokazano, da ti liberalci pod slobodom vjeroizpoviedanja razumievaju navlastito samo slobodu onih, koji upravo

Digitized by Google

nikakove vjere neimaju, il si po svojoj domisli kakovu novu kroje. Obožavatelji prirode, lažni nazovi-starokatolici, posve bezkonfesionalci neka su slobodni; ali sloboda vjernih katolika, luterana, kalvinista, da se sve to većma sapne, pače posve uguši! To je logika modernih liberalaca.

To oni pokazuju osobito nasuprot katoličkoj crkvi načinom, koj je upravo kadar čovjeka uzrujati. Izlično nas uvjeravaju, da im ni na kraj pameti nije, slobodu vjeroizpovjesti katolika stisnuti, dočim istu nasilnimi zakoni baš posve ukidaju. Ta sloboda se svake konfesije baš u tom sastoji, da vjernici po svojih vlastitih dogmah, ustanovah, tradicijah i običajih mogu občinu sačinjati, svoja religiozna čuvstva izraživati, svojim crkvenim zahtjevom udovoljivati! Na bitne pako institucije katolicizma spada papinstvo; jer bez njega prestala bi katolička crkva katoličkom t. j. jedinstvenom bivati. Hoće-li se dakle katolikom koje države da dade u istinu sloboda vjeroizpovjesti, to im se mora da prepusti papinstvo, najme slobodna sveza s glavom njihove crkve. Austrijski, švicarski i pruski liberalci pako proglašuju sveobću slobodu vjeroizpovjesti, dočim ipak hoće, da odruže katolike od papinstva, dočim katoličkim biskupom brane od pape primati naputaka, dočim si bahato prisvajaju, iz Rima, središta katoličke crkve, izhodećim vjerozakonskim naukam odricati njihovu moć i valjanost.

Tim načinom neugušuju ovi liberalci samo slobodu katoličke crkve, već hoće da istu u njezinoj bitnosti unište, dočim rade o razsulu njezine jedinosti.

Katolička crkva nije poput protestantske prema pojedinim zemljam pojedina crkva iste zemlje, već je ova u čudnovitoj jedinosti preko mnogo država, preko čitavoga svieta razgranjena obćenita crkva. Kao takova mora da ima obćenitu, od svih svjetovnih vlada neovisnu glavu. Katolici nepriznaju kô što protestanti, dotičnoga svoga vladara, ako i nije katolik, za vrhovnoga biskupa, oni imadu svoga vlastitoga obćenitoga najvišega biskupa, papu. U toj jedinosti leži bitno sloboda katoličke crkve.

To nije po ćudi modernim liberalcem; vide oni kako se tim, što katolici imadu tudjinca vrhovnom glavom, krnji njihov obožavani ideal, najme svemoćna država, koja bi rado da gospoduje nad tielom i dušom podložnika. E pa dobro, neka pokušaju ti vladohlepni liberalci zabraniti katoličku crkvu, t. j. zakonito ju nepriznati! Ako pako toga neće il se podstupiti neusudjuju, a ono neka već jednom prestanu na sva usta govoriti ob obćoj slobodi vjeroizpovjesti, dočim svakako hoće, da katoličku crkvu iz njezinoga obćinstva izčupaju. nju poput protestantske pod svjetovnu vlast posve skuče, upravu njezinu o državi ovisnom učine.

Papinski Rim nebiaše samo lih glavni grad rimske crkvene države ograničene na jedan dio Italije, već on biaše glavnim gradom cieloga katoličkoga svieta. Cieli taj sviet sudjelovao je u svem, u svem pripomagao, što se je u tom papinskom Rimu kroz stoljeća radilo ne samo u interesu i za svrhu katoličke crkve, već takodjer za sveobću kulturu i sve struke znanosti i umjetnosti, tako da je taj Rim postao predmetom udivljenja i za nekatolike takodjer. Ne samo da se dakle po sebi razumieva, već je to opravdano, pače i zahtiev dužnosti, što katolički sviet nemože mirno gledati, kako si je sada stranka naroda, koja po piemontezkoj dinastiji Savoja-Carignan Italijom vlada, za svoju korist bez svakoga obzira osvojila taj Rim, na koj svi katolici, i neobaziruć se na religiju u mnogom pogledu takodjer materijalnih vlastničkih prava imadu. Katolički sviet negleda to ravnodušno, već rastućom uzrujanošću; on nije propustio niti prestao prosvjedovati proti piemontezkoj nasilnoj politici. Momentani politički odnošaji pomogoše toj politici. Obe zaštitnice katolicizma Austrija i Francezka biahu poražene od protestantske Pruske, a ujedno i od protucrkvenoga ireligioznoga liberalizma; al one će se u prvom i drugom pogledu opet emancipirati, povratiti će se svojim katoličkim tradicijam tim više, što su te tradicije toli uzko skopčane s njihovimi političkimi interesi.

Francezka se već u tom smislu vrlo očito odaje na veliki jad i strah slobodoumnjaka. Parižki i Lionski ateiste nereprezentiraju francezkoga naroda, koj je u svojoj pretežno velikoj većini dobro katoličan. Može se istina dogoditi, pa se sbilja i sgadja, da manjina vlada većinom, a bezvjerni radikalci upravo su, ko što nas poviest uči, veliki prijatelji strahovlade; al po naravskom zakonu, opet nadvlada uvjek osvjedočenje većine. Stoga će u Francezkoj, ostala ona republikom il se povratila k monarhiji, opet katolički značaj mjerodavnim postati. Netreba nam toga ni malo dokazivati, ako Francezka bude monarkijom, jer će tada najveće i najljepše uspomene i tradicije Francezke oživjeti, koje su tako silne, te su istoga Bonapartu shrvale i prisilile, da je iznova dizao oltare. Al uzmimo da i republika ostane, to si možemo samo trieznu, umjerenu republiku pomisliti; jer republika radikalna, crvena, bezbožna, naskoro bi se sama uništila. U umjerenoj pako republici moraju takodjer tradicije živimi i mjerodavnimi postati, hoće-li se, da se organička sveza sa prošlošću nadoveže, razvitak povjestnički Francezke u svojoj neprekidnosti uzdrži. Okrom toga uviditi će takodjer i republikanski politici veliku korist, koju može Francezka — ostane-li katolička — odatle crpiti, pa tako će državnička opreznost braniti katolicizam, pače i u onom slučaju, kad bi sve u srcih glavara religija i ohladila. Pomeli su se dakle slobodoumnjaci u računu, kad se tim tješe, da vlada Mac-Mahonova neće dugo trajati, a tada da će radikalizam na kormilo doći. Sve da se i to sluči, tim nebi ništa drugo nastalo, van opet nova episoda francezke poviesti. U toj episodi može radikalizam nasljedovati morda primjer prve francezke republike, t. j. porušiti oltare, mahnitim zakonom dragoga Boga skinuti; al napokon će ipak definitivno stanje nastupiti, a to će morati računati s konservativnimi elementi, dakle i s religijom, ma se namjeravalo il repu-

Digitized by Google

publiku trajno ustrojiti, il monarhiju uzkrisiti. Monarhija u Francezkoj nuždno treba katolicizma. a oni bulazne, koji misle da mogu većinu francezkoga naroda za republiku predobiti bezvjerstvom, ateizmom. Pače isti Gambetta morao bi na čelu Francezke, hoće-li da svoju francezku misiju dobrim uspjehom obavi, štovati katoličko stanovište; to mu je stanovište posve nuždno, i samo s toga stanovišta mogao bi svoju političku radnju proti pruskoj Njemačkoj poduzimati.

U istoj Pruskoj počimlju neke glave i srca to uvidjati i osjećati. Siloviti knez Bismark doduše je još uvjek u svom srcu i ćudi obuzet od demona neprijateljstva proti katoličkoj crkvi, u obće proti slobodi crkve; al sa strahom čuše slobodoumnjaci, da se car Vilim u tom pogledu neslaže više sa svojim kancelarom. Al i nebilo tomu baš tako, ko što to liberalci raztrubiše, ta viest ipak nije posve neosnovana. A i lahko se dade pojmiti, da je Vilim I. vrlo raztužen sbog nezadovoljstva, sbog sdvojnosti svojih vjernih katoličkih i najboljih protestantskih podanika. Njegova religiozna ćud mora da je uzdrmana crkvenim nemirom, koj je prouzročila nasilna politika Bismarkova neposredno poslje velike pobjede. koju je car u pobožnoj vjeri u čudnovatu promisao božju održao. Treba još i to u obzir uzeti, da Vilim I. kao vjeran protestant više nagiblje katolikom, nego-li ateističkim slobodoumnjakom. Al neobziruć se niti na vjeru mora car da uvidja, kako je protucrkvena politika Bismarkova nerazložna, kako kancelar, hoteći katoličku crkvu ugušiti, da suzbije — ko što on misli i veli — francezki upliv na Njemačku, upravo tim francezkoj politici u prilog radi.

Radostno su slobodoumnjaci u nadi plivali, da ako i nisu još Austriju posve za se predobili, a ono da su ju bar za sada dotle doveli, te se je iznevjerila svojim katoličkim tradicijam. I tu su se ružno nasamarili, i to sa strane grofa Julija Andrassya, komu su se servilno divili, pače ga kao kumira kadili. On je nešta strašna učinio: sporazumno sa maršalom Mac-Mahonom i sa Duc de Brogliem činio je prestavke kod kvirinalske vlade pogledom na taljanski zakon glede samostana, odnosno u prilog redovničkim generalom. To je za protupapinske cesaropapiste nešto užasna; s toga se i natječu s organi taljanske vlade u riganju jeda proti Andrassyu, koj se je iznevjerio svojim revolucionarnim antecedencijam, pače se nestide groziti s Pruskom. Oni precienjuju što je grof Andrassy učinio. U istinu nebiaše to ništa više, no vrlo slaba dosljednost zdravoga nazora, da najme taljanska vlada nesmije po svojoj domisli i na svoju ruku razpolagati s crkvenimi zavodi u Rimu, pošto cieli katolički sviet, kamo nova slobodna Austrija ipak još uvjek spada, u pogledu tih zavoda na pravu osnovanih tražbinâ imade.

U toj svojoj boli, koju je magjar Andrassy protucrkovnjakom zadao, tješe se oni ugodnom sgodom, koju su u magjarskom parlamentu doživili. Biaše tu najme predloženo, da se Rožnavskomu biskupu, jer je u svojoj diecezi proglasio dogmu o papinskoj nepogrešivosti, po pruskom primjeru obustave dohodci. Tomu usuprot predloži ministar bogoštovja Trefort, neka se odabere komisija, koja bi imala izraditi osnovu, po kojoj da se uredi odnošaj izmedju države i crkve. To je podupirao i Franjo Deák te stavio predloga, koji posve odgovaraju katekizmu vulgarnoga protucrkvenoga liberalizma, kao što i dogmi o nepogrešivosti i svemoći moderne državne nakaze. *) Pri tom je glasoviti „stari gospodin“ silno pozivao skupštinu, da čuva toli neobhodno potrebiti mir. Pa sbilja, ako ovaj Deákov predlog zakonom postane, te se bude pokušalo takove zakone provesti, to lje neće u Ugarskoj mir vladati, već će najgori i najpogibeljniji razdor buknuti.

Ministra bogoštovja i nastave g. Stremayra drže već slobodoumnjaci za pravu pravcatu crkvenu reakciju, jer je nemilo posegnuo za učitelji, koji smatraju, da je to izpod njihova filozofičkoga dostojanstva, voditi povjerenu si školsku mladež u crkvu i tu ju nadzirati. Liberalci tješe se predmnievajuć, da se ostali ministri u tom pogledu s ministrom bogoštovja neslažu. Mogu čestimice i pravo imati, naime možda glede gospode Glasera i Ungera; al nikako se nemože tako lahko pomisliti, da bi tu Stremayr osamljen bio i sam po svojoj domisli radio. Pače isti neki organi vladajuće stranke biahu tako pošteni te priznaše, da je postupak Stremayrov po obstojećih zakonih u istinu opravdan, samo bi bio morao po njihovu sudu ministar modernim liberalcem za volju neprovesti toga zakona.

Učitelji štite se zakonom, usljed koga se nijedan državni gradjanin nesmije siliti na nikakov religiozan čin, a taj zakon protežu oni takodjer i na školsku djecu. To pako ne samo da je drzak nesmisao, već se to protivi i obstojećim zakonom; jer ti sbilja sile školsku djecu na religiozne čine i to punim pravom i po dužnosti. Što se učiteljâ tiče, istina da se nesmiju kano državni gradjani siliti na religiozne čine; al zato se i nijedan gradjanin nesili, da bude učitelj. Koj pako svojevoljno postane učiteljem, taj mora vršiti dužnosti toga stališa. Med te dužnosti bezdvojbeno spada, voditi djecu u crkvu upravo zato, što obstojeći zakoni religioznih vježba za djecu nisu dokinuli, već naročito propisali, i jer je pedagogička dužnost, nepuštati školske djece u crkvi bez nadzora. Ministar se je naročito izjavio, da nemoraju zato učitelji u crkvu ići, da sami pobožni budu, već samo da djecu nadziru. U istinu pako nije podnipošto želiti, da bezvjerski, ateistički učitelji s djecom u crkvu idu, jer se može sa sjegurnošću predpostaviti, a i izkustvo je već dokazalo, da takovi učitelji, samo da pokažu svoju filozofičku naobraženost, djecu i ostale vjernike upravo smućuju. Moramo baš vrlo žaliti, što je mladež u Austriji sada takovim učiteljem predana. Iz takovih škola izaći će naraštaj, koga će se sami liberalci napokon prestrašiti. Već sada imadu dosta povoda tužiti se na razuzdanost, bezsramnost, na strašno podivljalu ćud naraštaja.

---

*) Misli se na poznati, u ovom listu ocienjeni Deakov govor.

Digitized by Google

Učitelji igraju sada u Austriji nečuveno objestnu ulogu. Čini se kano da se pri tom koče na poznato blebetanje, da je Austrija god. 1866. bila nadvladana od pruskih učitelja. Dakle bi imali odsada kod nas učitelji mjerodavnu rieč u puka i vlade, da i opet Austriju tudji učitelji nenadjačaju. Al za čudo neopiru se naši učitelji ratobornim svojim duhom Pruskoj, već crkvi, Bogu. Izvinimo ponješto objest učitelja njihovim manjkavim političkim naobraženjem, njihovim nazovi-filozofičnim poluznanjem, te psihologički protumačimo tim, što su se iz vrlo ugnjetavanoga, mnogostrano reć bi robskoga stanja, najednoč popeli do državno-činovničkoga dostojanstva i gradjanske slobode, te se sada usljed stanovitoga svojstva čovječje naravi, koje je podosta svim općenito, precienjuju i preuzimlju. Može se ipak ufati, da će se raztrieznit, te se povratiti k pravoj samosviesti, k čednosti, kakovu njihova dužnost i sama narav stvari iziskuje. Nu svakako neće niti najmanje škoditi, ako im vlada do toga pripomogne sjećajuć ih, da Austrija podnipošto neima biti država takovih učitelja, koji će po naravno — filosofijski buncati, i o politici hvastavo blebetati. Zaista skrajnje je već vrieme, da se pobrine da drvo školničke slobode nerazbija oblakâ. Smisliv sve ujedno, protucrkovnjaci imadu pravo, kad njuše nekakovu crkvenu reakciju. Ta je reakcija jur započela, a iztaknuti će se zaista još većma i to nesamo sa strane vladine, nego i sa strane ogromne većine pučanstva. — Ovaj članak napisao je ne morda koj svećenik, već — protestant laik Schuselka, a uvjereni smo, da će se isto tako militi svećenikom, kao što i svim čestitim učiteljem.

J. Hangi.

Pogled na Belgiju.

Pr. Fr. Vr.

Svakomu je poznat silni pokret katoličkoga duha u Belgiji. On se pokazuje u svih granah života. Liberalizam je ondje u svakom pravcu ograničen na defenzivu ter svakim korakom gubi silom osvojeno zemljište. To opažamo sasvim jasno medju ostalim na nauku, počamši od seoske učione do sveučilišta. Na zemljištu naukovne slobode mjere se katolici s ukupnim liberalizmom, boj se bije prežestok, pobjeda nagiblje istini. Dapače ona je već djelomice i gotova. Protivnici katolicizma nemogoše odoljeti u tom duševnom boju; jerbo ono sredstvo, kojim u obće mogu na neko vrieme uspjeti, taj put nemogoše upotrebiti — silu.

Kako dobra stvar napreduje, najbolje dokazuje statistička prispodoba o polazku katoličkih i bezvjerskih učiona. Osobito težko podnose belgijski svjetlonoše tminu lovanjskoga katol. sveučilišta. Ono samo broji 1100 slušatelja, dakle više, nego oba državna sveučilišta u Lüttichu i Gentu. Osim tih triju ima još jedno tako zvano slobodno sveučilište (Université libre de Belgique), koje utemelji u Bruselju g. 1834. neka liberalna asocia-cija: ima jedva nešto preko 500 učenika. Kakovi se nauci na tih učilištih šire, svatko si može pomisliti. Medjutim nije puno bolje ni na onih dviju državnih sveučilištih. I tu se prednjači duhom protucrkvenim i protukršćanskim, a što je najljepše, belgijski liberalni listovi nimalo se nesustežu dokazivati, kako je protucrkveni, bezvjerski smjer tih državnih učilišta osnovan na pravu. Vlada dosada nije proti tomu zlu ništa učinila; nu katolici sve jače ujedinjuju sile, da ga odstrane. Odatle se ujedno vidi, da se belgijska država uzprkos načelu naukovne slobode nedrži neutralnosti napram strankam; jerbo ona uzdržava novcem s v i h porezovnika državna sveučilišta, ova pako rade za bezvjerce — libres penseurs. Medjutim katolička vlada može tomu doskočiti. Nu to je pitanje ujedno načelno. Država se mora odreći prava, koje si je silom prisvojila. To je jedino valjano riešenje. Takov način riešenja dakako nebi godio vladajućoj theoriji o državnom absolutizmu; ali to ga i preporučuje. Državu treba potisnuti s uzurpiranoga stanovišta — to je uvjet, bez kojega se nemože valjano riešiti problem »liberalizma.«

Nu i na drugi način podupire se još službeno liberalna stranka u Belgiji. „Slobodno“ sveučilište rado bi dobiti polytehnički fakultet; ali liberalci nesastavljaju glavnice od svoga privatnoga imetka, u tili čas eto ti bruseljskoga občinskoga vieća spremna, da izbavi iz silne nužde „liberalnu znanost“ s 25.000 fran. Katoličko lovanjsko sveučilište uzdržavaju izključivo katolici; polytehnički fakultet već je odavna s njim spojen.

Nije od potrebe ovdje kovati u zviezde to sveučilište. Znanstvena mu važnost, imena njegovih profesora poznata su učenomu svietu i preko Belgije. Spominjem samo socijaino-ekonomička razmatranja Périnova i mudroslovna djela Laforetova († 1872.). Revue catholique de Louvain broji se u najodličnije pojave periodičkih listova; oko nje trude se ponajviše profesori sveučilišta, donoseć bogate plodove iz svih struka čovječjega umienja.

U Belgiji je već sada lovanjsko sveučilište središtem ukupnih znanstvenih pregnuća. Biti će s vremenom još više; jerbo sve jače divljaju ostala učilišta, kojim „znanost“ nije drugo van oružje, kojim se imadu braniti protukršćanske nauke. Kakova mora biti ta znanost, samo se od sebe kaže. Frivolnost te izopačivanje njezine su znamenke. A u ostaloj Evropi, i u najnovije doba osobito u Njemačkoj? Kako je tu? Što se je načinilo n. pr. zadnjih godina od sveučilišta bonnskoga, gdje je bogoslovni fakultet na to spao, da se u akademičkih častih redovito izmjenjuju samo starokatolički korifeji L a n g e n i R e u s c h. A u kraljevinah i zemljah cara i apoštolskoga kralja? Jedan M a a s s e n uči crkvenu poviest, jedan Ottokar L o r e n z austrijku poviest, jedan H a t a l a bogoslovje. To je samo za primjer profesorska trijada austrijskih visokih škola.

Duh lovanjskoga sveučilišta širi se po svoj zemlji: nose ga učenici u sve slojeve života. Ugodan pojav do-

Digitized by Google

broga duha, kojim diše učeničtvo belgijsko, jest takodjer list: l' Etudiant catholique, koj izlazi svake sedmice u Gentu a zastupa njegove interese. Pred nami leže nekoji brojevi toga lista: uredjuju ga velikom duhovitosti i znanjem, pun je života i spremnosti; viek pripravan na boj vodi žestoku polemiku s ukupnim belgijskim liberalnim novinstvom: nemogoše ga ignorirâti. Bez dvojbe zasluživje, da se širi i preko Belgije kano središte za sve, koji nastoje, da sveučilišta opet dobe značaj, koj ih ide, najme katolički.

Naglasismo pokret katolicizma u Belgiji. Ne malena zasluga ide tu okolnost, što je tamo moguće katoličko podučavanje. Neizbježiv je za to uvjet, da nauk bude neodvisan od skrbničtva državnoga, t. j. slobodan. Tu slobodu liberalizam hoće da uništi, kao i svaku drugu slobodu. Nu katolici moraju se boriti, da ju opet osvoje. Boj se bije svuda za to. Uspjehu nenadaju se svuda jednako. Najmanje mu se nadaju — bi-li rekli čudnovatim načinom? — upravo u onoj zemlji, koja se svojom „znanošću" najviše ponosi, u Pruskoj-Njemačkoj. Ovih dana moradoše se okaniti i iste misli, da utemelje slobodno katoličko sveučilište (u Fuldi). Neodvraćajmo pogleda od Belgije i njezina katoličkoga sveučilišta, jedinoga sveučilišta u Evropi, koje nezavisi o monopolu države.

Vlestnik.

Zagreb. Sabor kraljevine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske primio je u svojoj sjednici od 5. o. m. izpravljenu nagodbu s kraljevinom Ugarskom sa 79 glasova proti 10. Od prelata bili su prisutni i glasovali za nagodbu nadbiskup Mihalović, i biskupi Smičiklas i Kralj.

— Velečast. g. Marko Zrinović, bivši profesor na ovdješnjem nadbiskupskom liceju postao je župnikom u Gradini. Vč. gg. Stipić Mato uprav. župe Brezovačke postavljen je za ekonoma u nadb. sjemeništu. Hangi Ivan duh. pomoćnik u Dubovcu imenovan je privremenim vjeroučiteljem na velikoj realci u Rakovcu. Franjo Videc upravitelj župe u Poljani ide natrag u stanje mira. Vragović Jos. duh. pomoćnik u Selih ide za upravitelja župe u Poljanu. Josip Roblek svećenik iz njemačkoga vitežkoga reda primljen u broj klera nadb. zagrebačke, odredjen je za duh. pomoćnika u Sela. Šafar Josip svećenik reda sv. Franje, dobiv sekularizaciju primljen je u kler nadbiskupije, i ostaje kao duh. pomoćnik na Rečici.

— Prebjegli na naše zemljište od zuluma turskoga kršćani, tražeći pomoći upraviše spomenicu na tako zvane garantne sile. Koja će im biti pomoć odanle neznamo, no to znamo da s njimi sympatisira sve, što ima iskrene sympatije za kršćanstvo, za čovječnost i slobodu.

— „Naša Sloga" ima dopis sa otoka Krka, u kojem kaže, da je biskup Ivan Vitezić već 11. Kolovoza razaslao svojemu svećenstvu pastirsku poslanicu, u kojoj ga opominje, kako će prigodom budućih izbora biti njegova svećenička dužnost nastojati, da puk izabere vriedne i poštene poslanike u carevinsko vieće. Medju ostalimi stvari evo što veli taj vriedni pastir u toj poslanici: „Vrlo pak treba, da naši poslanici budu ljudi, koji ljube cielim srcem našu domovinu i koji se nesramuju našega hrvatskoga jezika, jer nemože biti vriedan zastupnik ovoga puka onaj, koji iskreno neljubi ovu zemlju i njezin materinski jezik, glede kojega vlada kod nas grdna neurednost, a naime u školi pri učenju djece. I tomu su krivi zakoni iliti naredbe, za koje se veli, da su učinjene po volji i želji puka, kad je ipak obće poznato, da se puk tuži na tlačenje roditeljskih pravica u odgajanju djece i da se snebiva nad ciljem tih zakona, a još više nad njihovimi pogubnimi posljedicami, koje već žalibože tugujućim srcem gledamo." Za tim pripovieda dopisnik, kako čuje da u zapadnoj polovici Istre puk misli izabrati presvietloga g. biskupa Jurja Dra. Dobrilu za svojega poslanika. Tomu se, veli, mi ovdje veselimo iz svega srca, jer znamo, da biskup Dobrila poznaje dobro kmetske težkoće, buduć i sam potekao od kmetskoga roda, a te su težkoće jedne ter iste ovdje kod nas i tu kod vas. S druge strane, on ljubi jednako Talijane i Slovene, jer su mu jednako izručeni jedni i drugi, pak će jednako zagovoriti ove i one. Zapadna bi dakle Istra, kako se ufamo, imala svog čovjeka u biskupu Dobrili.

Beč. Ministar nutarnjih posala Lasser zabranio je proštenja (sborove), i tim izpunio vruću želju liberalačku. Zabrana se osniva na tom, da se takovimi sborovi neraznese i nerazširi kolera. Ali je svemu svietu, dakako osim liberalaca, za čudo, kako se zabranjuju samo crkveni sborovi, a svakojake druge svečanosti i zabave, gdje se i više svjetine sakuplja, da se nezabranjuju? U Beču n. p. grne u Schwenderov „Neue Welt" sila svieta, onuda se kreće, tiska, pije i uživa svaku razbludu — al toga nitko neprieči. Pače su u ovo vrieme kolere u Beču uredili i proslavili svečanost svjetske izložbe, i hvalili se, da se je tu sgrnulo sto tisuća ljudi. Iz toga se pravedno zaključuje, da je pravi razlog zabrani crkvenih proštenja sasvim drugi; i dobro ga razumiju liberalni listovi, budući da ministra, koj je proštenja zabranio, toliko u zviezde kuju. Ali neka je i to! Pobožni će katolici tim više cieniti i ljubiti crkvene sborove i svečanosti, čim se više budu upinjali bezvjernici, da im to zabrane.

Zagrebačko i požeško sirotište. Izmedju osamdeset natjecatelja za izpražnjena pitomska mjesta u zagr. i požežkom sirotištu nadbiskupskom blagoizvoljela je nj. preuzvišenost za buduć školsku godinu primiti sljedeće gimnazijalce:

U Zagreb. sirotište: 6 razr. Tkalac Ivan. 5 raz. Korenić Stjepan, Samšalović Ernesto. 4 raz. Körbler Viktor, 3 razr. Broz Kvirin, Stümmer Stjepan. 2 razr. Tudja Florijan. 1 raz. Dogan Petar, Domainko Josip, Vimmer Rudolf.

U Požežko sirotište: 5 razr. Rossi Franjo, Bunić Ljudevit. 3 razr. Mutavdjić Koloman, Kos Ivan, Koprić Andrija, Begović Mijo, Stručić Stjepan. 2 razr. Gavranić Aleksander, Pleše Milan, Rozum Coelestin, Forko Stjepan. 1 razr. Czejka Josip.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 38.] U Četvrtak, 18. Rujna 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Nagodba s Ugarskom.

Sabor kraljevine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske primio je velikom većinom nagodbu s kraljevinom Ugarskom onako, kako su ju ugovorili obostrani kraljevinski odbori. Neima razloga sumnjati, da će istu nagodbu primiti i ugarski sabor, pa će tim medju obima kraljevinama doći, ako Bog dá, do ožudjenoga sklada, mira i prijateljstva.

Mir i prijateljstvo medju ljudmi jest dragocjen dar božji, al vrlo riedak. Riedko ima vjerna požrtvovna prijateljstva medju dvojicom, pače žalibože! sve redje i medju mužem i ženom; medju narodi pako najmanje, navlastito u današnje vrieme. Uzrok je sjegurno tomu, što ljudi sve manje vjeruju, da imaju svi jednoga otca, Boga, i tako da su medju sobom braća. Korist, svoja jedina korist, ta odlučuje sve, osobito u politici. Po tom ima mnogo više ortačtva, nego-li prava prijateljstva. No zagovoratelji saveza izmedju naše kraljevine i Ugarske naglasuju baš bratinstvo, i to staro osamstogodišnje bratinstvo. Bog bi dao, da tako bude, i da se obe strane iskreno tako smatraju i ciene, te dodju do osvjedočenja, kako je istina, što veli Ecclesiasticus 9, 14. 15: „Neostavljaj staroga prijatelja, jer mu novi neće biti jednak. Novo vino novi prijatelj; kad ostari, piti ćeš ga sa slašću.“

Neima prava prijateljstva bez prava medjusobna pouzdanja. Dok jedan na drugoga sumnja, dok se jedan drugoga boji, tako dugo neima ni koristna ortačtva. Pouzdanje pako nerodi se tako lasno, nit može biti odmah tvrdo; medjusobno loyalno i iskreno susretanje utvrdit će ga tiekom vremena. Za to mi nezamieramo onim muževom ni s ove ni s one strane Drave, koji izražavaju svoje bojazni glede uspjeha nove nagodbe; al mnogo više hvalimo one, koji su se u dobroj nadi odvažili poseći za onim, što uvidjaju da je koristno za obadvie zemlje. Kad bi trgovac gledao samo, ili najviše, na moguće pogibelji, nebi nikada broda turio na more, a još manje sve svoje i sam svoj život stavio na kocku; isto tako nebi uložio svoje glavnice u nijedno družtvo. Ako je koristna i potrebita Hrvatskoj zajednica s Ugarskom, kao što dokazuju da jest, onda se sviestan državnik mora odvažiti na taj korak, uzprkos svakojakim preponam i svakojakim mogućim pogibeljim.

Naši narodnjaci, naročito stranka centruma, uzradili su glede nagodbe s Ugarskom loyalno i odlučno. Da im to nebiaše lasno, razumije svatko, tko razumije naše odnošaje. Oni su se morali odreći mnoge svoje želje, oni su morali ponešto i protusloviti samim svojim prijašnjim izjavam, i tako navući na sebe mnogostručne sumnje i napadanja. Prigovara im se i ovamo i onamo: jedni dovikuju Magjarom: Nevjerujte! drugi pako govore narodu: Nesliedite ih više! No Ugarska, nadamo se, razumjet će njihovu loyalnost i požrtvovanje, te odvratiti istim načinom A Ugarskoj je to mnogo lašnje, imajući u ruci svu vlast. Svakako odvisi sada od Ugarske, od njezina otvorena prijazna susretanja, ima-li nam biti medjusobna pouzdanja, poštena mira, iskrena savezničtva i starodavnoga bratinstva.

Pouzdanja u državničku mudrost onih, koji vladaju Ugarskom negubivamo; sasvim tim valja priznati, da mnogi rade, kako bi svaki mir s Ugarskom prepriečili. Nesretna je naročito politika onih listova, koji na narodnu stranku sada navaljuju svakojakimi porugami, valjda misleći, da je došlo vrieme, da muževe te stranke politički i moralno unište. Mi žalimo takov postupak, jer se bojimo, da će se tim samo proizvesti ogorčenje i jaka mržnja. Muževi hrvatski,

Digitized by Google

koji su bili kadri sada žrtvu prinieti za mir, nemislimo da će se pred rugači sasma povući u kut, i ondje se samo kajati.

Oni su izrekli pred narodom, pa se to čulo i izvan zemlje, da im je stalo do dobre patriotične vlade, jer bez te nemože ni zakonodavstvo ništa uspješna stvoriti, nit se u zemlji može razširiti red, napredak i blagostanje. I zato im valja s Ugarskom doći do mira. To je osvjedočenje sbilja obćenito. Mi nećemo, da ovdje reproduciramo sve one prigovore i tužbe, što su se dosada činile upravi. Ali to moramo da rečemo, da je obćenito osvjedočenje, da na svakom polju nazadujemo, i isto tako da premnogi vjeruju, da je tomu kriva dosadašnja uprava, podržavana od Ugarske. Ako dakle ni sada nebude bolje, pak ako se još bude moglo reći, da je tomu kriva Ugarska, propast će sasvim sympatije za savez s Ugarskom.

Ali — zašto mi o tom govorimo u ovom listu? Za to jer mislimo, da je po obe strane koristno i potrebno, da se svrše državopravne razmirice, i jer držimo, da je za tu svrhu sada učinjeno dosta. Napose pako, jer želimo već jednom mir i sklad s gledišta religioznoga i crkvenoga.

Dosadašnji državopravni i politički odnošaji vrlo su pogubno djelovali na narod u materijalnom i moralnom pogledu, tako da je tužba obćenita, da nam narod propada. Zlo je veliko, kad puk sasvim osiromaši i spadne na proletarijat, odtuda bo podivlja ćud, radjaju se i množe tatbine i razbojstva. Gol puk nit može dati caru što je carevo, nit Bogu što je božje. Službenici oltara dolaze tu u velike težkoće, budući da ponajviše od puka živiti moraju. Vječne pako državopravne razmirice nedadu niti zakonodavstvu šta koristna stvoriti, niti vladi šta uspješna i napredna izvoditi.

Osobito je duboko pao auktoritet, bez kojega ipak nemože u nijednom družtvu biti prava reda i nepredka. Ban, biskup biahu nekada narodu sveta imena; sad je drugačije. Istina jest i ostaje, da sav auktoritet dolazi od Boga, i ako ljudi nebudu više častili Boga i bojali se ga, onda lje neće ni čovjeka. Auktoritet dakle na svietu propada tim što propada prava vjera u Boga. Ali kod nas su ipak tomu vrlo mnogo krivi naši politički odnošaji. Koliko se nije psovalo i grdilo popove, a ipak je pop representant religije! Ako više nebude imao ciene on sam, neće je jamačno imati ni rieč, koju naviešta. Kako se pako može uzdržati auktoritet, ako tja službenici države pred narodom ponizuju i grde porad politike službenike crkve? A toga je svega bilo.

Što će narod i zemlja bez pravice? Ta se pako gdje gdje krojila kojekako. I tu je politika odlučivala. Napose svećenici narodne stranke mnogo su se tužili, da im je mučno doći do svoga prava. Tako nisu njeki mogli iztjerati svoje tražbine od puka, jer ih u tom porad politike nije hteo podupirati civilni činovnik. Bilo ih je, koji su kazali puku: izaberite ovoga, pa nećete morati ništa davati popu. To je pogibeljna doktrina, koja bi znala imati sasvim drugačijih posljedica, nego-li jest prevlada jedne ili druge političke stranke.

Svaki će pravi ne samo rodoljub nego i državnik priznati, da je za napredak i blagostanje puka neobhodno nuždno, da svećenik i učitelj rade zajednički, u jednom duhu. To je treba svuda, a najvećma kod našega naroda, koj je jedno neuk, a drugo lasno nevjeruje svakomu, nit se dade tako lasno uputiti u ono, o čem mu nisu ništa kazali njegovi stari. Svećenikom svojim, jer ih drži, kô što i treba, i ko što bi morali biti, da su mu otci, vjeruje najviše; a preko svećenstva i pod njegovim okriljem uvedene su u narod pučke škole, uveden je i preporučen pučki učitelj. Sada je počeo i kod nas puhati nekakov duh, koj hoće da svećenika s učiteljem zavadi. Taj duh dakako iz daleka dolazi, nije se kod nas rodio. Ali i njim se je pokušala služiti politička razpra i mržnja, na štetu ugledu svećeničkomu, a još više na štetu pučkoj školi. Bilo je slučaja, gdje nije bilo nikako moguće maknuti skroz nevaljala učitelja, za to jer se je bacio pod okrilje jednoj političkoj stranci; ako je dakle župnik bio protivnih političkih nazora, kolika su tu bila klevetanja u puku, i crnjenja i grdjenja u javnih novinah! Pa te sablazni nije bilo moći, premda se je moralo, ukinuti porad — politike!

I disciplina klera je od politike mnogo patila. Istina jest, da bi najbolje bilo, kad se svećenici sami nebi trebali u politiku nimalo pačati. Tada bi se najpodpunije odgovorilo onomu apostolskomu: „Nijedan se vojnik nezapliće u javne poslove, da ugodi svojemu gospodaru“ (2. Tim. 2, 4.). Ali danas su u obće u Europi takove okolnosti, da se svećenici baš moraju u političke borbe bacati, ako hoće, da narodu uzčuvaju blagodati religije. Da onda nemogu lih zastupati samo religiozne interese, nego da se moraju isto tako zanimati za sve ostalo, o čem visi sreća ili nesreća narodna, to je naravno, pa tako i biva posvuda. U našem narodu je to treba tim više, čim puk u svećenika više

Digitized by Google

pouzdanja stavlja, i čim su oni svojim stanjem neodvisniji, a inteligencijom znamenitiji Dakle svećenik u nas može se a kadšto i mora baviti politikom. Pa za to nesmatramo one za prijatelje niti zvanju svećeničkomu niti narodnoj sreći, koji bi htjeli svećenstvo od javnoga života — al sjegurno ne od nošenja javnih tereta — izključiti. Kod nas je jedna stranka tako bila biesna na popove, da bi to sjegurno htjela bila učiniti, kad bi bila mogla. Čudno je svakako junačtvo pokazala, kad je doktore i profesore bogoslovja i mudroslovja (jer je i tih ponajviše medju svećenici) izključila od aktivnoga i pasivnoga izbornoga prava, dočim je drugim doktorom i profesorom, dà svim profesorom srednjih učilišta dala izborno pravo. Ali vratimo se na disciplinu klera!

Disciplina i duh klera grdno je patio od toga, što je sva sreća i nesreća njegova vremenita odvisila, ne od valjana ili nevaljana izpunjivanja svećeničkih dužnostih, već od držanja političkoga. Bio i nevriedan pop, samo da je član jedne stanovite stranke, nitko mu nesmije ni vlasa taknuti, niti sama njegova crkvena oblast! Odmah bi se vikalo na neloyalnost, na progonstvo itd. Usuprot preporučalo bi se, gonilo, sililo, da se promakne u crkvenoj časti ovaj ili onaj, neglededć na njegove crkvene zasluge, samo ako se je mislilo, da ima političkih. Kraj ovakovih privilegiranih drugi su bili kano bezpravni samo za to, jer su stajali na protivnoj strani. Proti njim bi imala valjati svaka kleveta, makar očito najbezobraznija. Njih bi imala mučiti, zatvarati, skidati njihova crkvena vlast — porad politike u ustavnoj državi slobodne! Njim nebi dali u ničem napred, već bi ih svuda udarali po glavi; niti pomisliti nisu smjeli na kakovo odlikovanje, makar ga koliko vriedni bili.

Takovim se načinom kvari disciplina klera. Pa za to smo i žalostno izkusili, kako su njeki, hvala Bogu preriedki, budući si sviestni grdnih krivina, da uteku kazni, utekli se u zaštitu vladajućoj stranci; drugi pako, sviestni si svoje nevriednosti, ali pohlepni za mastnijimi prebendami, ono išli molit i tražit kroz svoju stranku, što nisu smjeli kroz sebe same. Stranka pako i dalje je išla, hoteći ne samo znamenitija beneficija, nego i sve župe dobiti u svoje ruke, pače istimi kapelanijami disponirati. I to je imalo ružnih plodova, jer se je žalibože! našlo svećenika, koji su nemareć za crkvenu oblast moljakali milost u stranačkih mogućnika.

Tim svim da je morao padati i ugled crkvene vlasti, lasno se vidi. I kako neće, ako joj se smeta po svom sudu kazniti i nagradjivati? Dan danas je u obće mučan položaj crkvene vlasti: zvanika za svećenstvo sve manje, materijalna sredstva sve oskudnija, disciplinarna moć sve nemoćnija! Nagovarati mora, moliti; no siliti i kazniti skoro nemože Preostaje joj, da pohvalami i častmi ponukava na rad i požrtvovanje. Ali dà, i to joj je politika nastojala izbiti iz šaka.

Koj bi svećenik ili samo kršćanin želio, da takova vremena ostanu, ili u koliko su već sretno prošla, da se opet vrate?! Mi nismo dosada mnogo izticali svih tih jada, jer nismo vidjeli, kako bi se tomu lasno doskočilo; al sada kad je nagodba i od narodne stranke primljena, uzdamo se, da će doći svemu tomu kraj. Dosadašnje bo državopravne i političke razmirice bile su svemu onomu, ili jedino ili ponajviše, krive, koje će dokinuti mudrost ugarskih državnika, ako se željam i potrebam a i pomirljivim činom našega naroda odazove. Dao Bog!

Ima ljudi, koji se ničemu boljemu nenadaju. Oni misle, da će politička mudrost Magjare na to goniti, da uznastoje naš narod materijalno i moralno spraviti na prosjački štap. Mi nevidimo, kako bi to magjarskoj državi koristilo; i kako bi to bolje bilo, nego-li iskreno loyalno savezničtvo i prijateljstvo s Hrvatskom. Bolje će biti jamačno za državnu blagajnu, ako bude ova kraljevina bogatija; i veća će biti sjegurnost za obstanak ugarske države, ako joj najplemenitiji sinovi ove zemlje budu prijatelji, nego-li ako ju budu mrzili kano svoju mučiteljicu.

Napokon onim, koji još nevjeruju, što ćemo reći, van ono, što je u sličnu položaju rekao jedan naš prijatelj (Jos. Lehpamer na hrvatskom saboru): da se naime pouzdaju u božju providnost. Pa to se neće valjda na ovom mjestu činiti tako čudno ili neumjestno, ko što se je kritiku „Narodnih Novina“ br. 209. učinila rieč našega prijatelja. Veli bo kritik: „Slušajući poziv g. Lehpamera na „božju providnost“ morao bi se čovjek poplašiti, da se Hrvatska revizijom nagodbe strovaljuje u tamnu opasnu neizvjestnost. Za to mislimo da novi politički drugovi mogu g. Lehpameru na njegovu zazivanju „božje providnosti“ jedva biti zahvalni.“ Kano da se o providnosti božjoj samo onda govori, kad se je strovaliti u tamnu neizvjestnost! Pruski je kralj sve moguće proračunao glede francezkoga rata, toliko, koliko sjegurno nije nijedna naša politička stranka glede svoga uspjeha, pa je ipak sveudilj govorio o božjoj providnosti. Ljudi od vjere znaju, da udes tako pojedinaca, kako čitavih naroda nevisi samo ob uvidjavnosti i snagi ovoga čovjeka, onoga državnika. Oni znaju: da je srce kralja

*

Digitized by Google

(ili tko odlučivao udesom naroda) u ruci Boga, koj ga nakloni kamo hoće. Naročito su se u vremena vjere slabi pouzdavali u božju providnost proti premožnim silnikom, te iz toga pouzdanja crpili čudnovatu snagu, kojom su napokon savladali protivnike. A ti silnici dobro čine, kad se sjete božje providnosti; il barem neškodi, ako im se dovikne: pazite, je-li ćete imati vremena i snage, da prožderete slaba! da vam se nastojanje neizvrne napokon na vašu vlastitu štetu. U božju providnost može se i smije uviek svatko pouzdati, tko pošteno misli, i dobru stvar brani.

U tu providnost uzdajući se nadamo se i mi, da će na skoro za naš narod nastupiti sretnije doba, barem da se glede crkve i svećenstva neće više vratiti ono vrieme, koje smo ovdje bolno spomenuli.

Petrinjski pedagogij i njegovo djelovanje.

Na onaj članak, koj je iz Siska izpod pera S. K. potekao u broju 16. o. g. a namienjen štovanomu čitateljstvu, da ga ubaviesti o novovječnom pedagopapizmu krajiškom, izčekivao sam punim pravom, da će ona gospoda kojih se je onaj težki prikor ticao, putem ma kojega domaćega glasila ovu ljagu sa sebe stresti. Oni toga dosada učinili nisu, s toga ja po onom: „qui tacet“ zaključujem da su oni navodi posve istiniti, i da zazbilja naturalizam vjerski po Dittesu, a Darwinov moral po Büchneru predaju budućim odgojiteljem i prosvjetiteljem kršćanske djece. Pisac onoga članka bio si je preduzeo plemenitu zadaću, da najme zabludjele ovce u krilo svoje majke crkve privede, te da ovi u zajednici njenoj, ćudoredno nabožni život povjerenoj si mladeži u krv i mozag pretoče. Medjutim žalostnim da bolnim srcem mi je izpovjediti, da se je ljuto u svojoj namjeri prevario, te da mu je zrno na tvrdu pećinu palo.

Mladež naša mjestna kakono isti roditelji izpoviedaju, a kako sam se mogao dostatno osvjedočiti, dok nije taj pedagogij kano α i ω sve mudrosti u život stupio, neću reći da je bila strogo nabožna, no bar pristojna. Umjela je štovati svoje roditelje a i počast dati svojim predpostavljenim. Danas, nakon dvogodišnjega obstanka njegova možeš slobodno i ovu pristojnost Diogenovom lampom potražiti. Riedko ćeš ju naći upravo kod onih koj crpe iz vrela svemudrosti. U prvi početak, da nebudem pessimista, nisam hotio povjerovati svim onim glasovom, koji su kolali reć bi od kuće do kuće, a smierali su na smutnju naših petrinjskih katolika; nu za ove dvie godine što ovdje boravim došao sam do protivna osvjedočenja. Da nebi tko od protivnikâ pomislio da grabim iz zraka, osnovat ću svoje navode na sasvim vjerodostojnih činjenicah. Na današnji dan o vjerskom naturalizmu zna, a i hoće skoro svako domaće diete pripoviedati. A odkuda ova nova theorija Dittesova u naš dosada netaknuti narod? Od prerevnih učenika njegovih desećih se na ovdašnjem pedagogiumu. Kao kateketi svomu isti učenici su mi znali pripoviedati, da jim se inače tumači vjera nego što sam jim znao predočiti. Toliko u pedagogiu nu; a po što biaše opredieljen samostalan kateketa, a ja kao privremeni moradoh ustupiti, učenici realke dojdoše k meni, te me zapitaše: „Što imademo držati o prelazu preko crnoga mora, o prelazu naroda židovskoga preko Jordana, o propasti Sodome i Gomore, o Mojsiji?“ Mi smo dočuli da se je naravskim načinom to dogodilo, a o Mojsiji da je bio samo pametan čovjek, koj je umom svojim sav narod židovski nadkrilio. O bogu i njegovoj svemoći djeca ni da bi pisnula. Kada dakle diete čuje tolike napadaje na vjeru od svojih učitelja: dali može kateketa uz ona dva sata na tjedan ma posjedovao angjeoskih krieposti, Akvinske mudrosti, Ciceronove rečitosti, a kamo-li uz tolike slabine ljudske što učiniti? Slabo ili ništa.

Nećete mi zamjeriti, ako Vam rečem, da ti mudraci — kandidati — unatoč bivšim kateketam, njihovoj revnosti i vrlini, hoće da nadvise svoje učitelje. Učitelj jest obično ograničen na svoje četiri stiene, nu polje ovih jest cieli grad, jer jedva što su čuli kakovu majmunsku teoriju, kao na bubnju za tinji čas pretače se s ustiju na usta. Vidi se da jim nije ona na pameti: „Vae mundo a scandalis;“ nu kolika je smutnja po narod želio bih da se glavom osvjedočite. Tuj dušobrižnik sa starim i mladim, velikim i malim, i to u delikatnih i načelnih točkah ima posla.

Iz ustiju mnogih gradjana dočuo sam kako se djaci hvastaju: da su najme učenici nove škole, koja svako božanstvo zabacuje, da su potonje popovi na svoj uhar izmislili i sličnih nesmisala, prem je i njihov nadmeštar Dittes — da zasjedne stolicu u carevinskom vieću — u svom najnovijem govoru počeo popuštati. Pomislite da ih je od lane do stotina sličnom naobrazbom pošlo u misije na gradjanske učione po svoj vojničkoj krajini, a uz to da neće kao naučnici svojim učiteljem sramotu htjeti nanieti — kao što ovamo dospievaju glasovi: što može vjerovjestnike Hristove u ovom tužnom položaju dočekati? Ljut boj na koj se svaki spremiti mora, a to tim više, što ovuda već počeše svoje granate proti vjeri sipati, a sa svojom organizacijom u nadi žive, da će sav krajiški narod na juriš zauzeti. Čudnovati mi se čine naši usrećitelji naroda kad kane svoj narod ovim načinom usrećiti. Tri sto godina lievao je krajišnik svoju krv sgoljno porad vjere svoje, a ovaj mu amanet nije moglo niti silno Ture sa svom brutalnosti svojom oduzeti. Što medjutim nije uspeo polumjesec, naumio je svjetlonoša pedagog petrinjski izvesti. Svjetlosti, besjedi on, treba narodu davati, a jadan nevidi, da je narodu onakav prijatelj svojim naukom, kakav mu je Carigrad bio prije stolieća silom i grabežom. Težko mi je, da

Digitized by Google

sam do ovoga zaključka došao, nu što ćete kada istina svoje traži.

Ovdje dakle ugniezdila se složna falanga koja je naumila svojim složnim radom stati vjeri našoj za vrat. Ele dobro — neka pamte da nas nije strah niti ove vatre. U tu svrhu da bojnikom vjere bude što uspješniji rad, i da se za vrieme zlu predusretne usudjujem se predpostavljenu duh. oblast zamoliti, da bi svoje korake gdje valja energično učinila, da se Dittesovo trovilo s ovoga zavoda makne. I sam vrhovni školski nadzornik za granicu Ž. Vukasović mogao se je osvjedočiti o bezbožnom ponašanju mladeži prigodom obdržavanoga Te Deum-a. Qui cito dat, bis dat. Dixi et salvaví animam.

Petrinja. Na dan male gospojine 1873.

Medeotti.

Dopisi.

Iz Podravine. Čudnih-li stvarih u ovih krajevih! Tamo eno prelazi ženska na židovstvo, da se udati može, ovdje pako sklapa kršćanin sa židovkom civilni brak. Ala liepe smo-li se dobe novog poganstva dočekali! Mislio bi, da si u Kitaju ili Japanu, a ne u prastarokršćanskoj Hrvatskoj. — Kći njekog liečnika u Ludbregu zagledala se u jednog židova trgovca, niti rodom slavna, niti novcem obilna, a sigurno niti osobom ugledna. Nu neka joj bude. Mnogoj se dopada muž, ma baš i nos na hero imao. To su ženske slabosti rad kojih ona i vjerom pokrenuti hoće. Nu ona je porieklom potomkinja Abrahamova, jerbo su joj roditelji prvobitno židovi bili, pa zato nebivši u kršćanstvu dosta čvrsta, pokrene vjerom. Ma neka bi joj i to bilo; ta po njoj negubi ništa crkva Isusova, jer se je njezinim zatajenjem samo oslobodila jednog uda, koji družtvu kršćanskomu i onako od nikakove koristi bio nije: nu ona je tom prilikom, kako čujemo, na najgadniji način, koji bi i za najdavniju dobu poganstva mrzak i oduran bio, svoju vjeru zatajiti morala. Čujemo da je, pošto bi nekoje židovske molitve na izust naučila, i pošto bi u vodi od pete do glave prana i hadarena, da se tobože krsta rieši, — po slici Isusovoj gaziti i pljuvati ter se zakleti morala, da nikad više o njem ništa slušati, a još manje njega za Boga vjerovati neće. Doista to su mrzke stvari; nu još mi se mržja čini ona, koja se do skora u Rasinji obaviti ima.

Tamošnji učitelj, Franjo Hild. krasan i svojem zvanju dorasli muž zagledao se u židovku, kćer tamošnjeg trgovca, koja njega iz fizičkog i materialnog gledišta ni najmanje nezaslužuje. Pri njem dakle vriede rieči Davidove: „Oči ima a nevidi, uši ima a nečuje“, i rieči mudrog Seneke: Amor formae mulierum, est oblivio rationis. Stideć se preći na židovstvo možda radi obrezavanja, ili da si i onako do groba raztužene, pobožne i bogobojne roditelje još više neuvriedi, odlučio je i nadalje mrtav član kršćanstva ostati, a sa svojom (tobož) krasoticom civilni brak sklopiti. Taki u početku praznika odputovao je u Beč, da se popita, što mu je činiti. Tamo su mu, kako čujemo, kazali, da se ima pri gradskom poglavarstvu upisati, i kroz 6 tjedana jedno 2—3 put pred istim se pokazati, a za tim se može civilno ženiti. To će on sve jur za koji dan obaviti. Da je kći onog liečnika na židovstvo prešla, nije se toliko čuditi, jerbo je slabo žensko čeljade, koje i onako vjere imalo nije; nu da Franjo Hild, sin odličnih varaždinskih gradjana, k tomu kršćanski učitelj malenih sa nestašnom židovkinjom civilni brak sklapa, to je ipak odviše. Pošto je on taj korak učinio, nemože se više na svojem dosadanjem mjestu i u dosadanjoj službi uzdržati, jer kao učitelj malenih mora najkrasnijim uzorom kršćanskog ćudoredja pred povjerenom si omladinom sjati, a to on u družbi svoje židovke na nikoj način kadar nije. Povrh toga neima pri nas zakon civilnog braka valjanosti, a i duhovni stol skupa sa zemaljskom vladom neće valjda dopustiti, da se prekolitavska pokvarenost medju našim još dosta moralnim pukom, vrieži, najpače pako da se takove grozote onomu dopušćaju, koji narod odgojivati ima. Gospodin Hild vrlo bi pametno učinio, kad bi si ove redke k srcu uzeo i svoje oči bolje otvorio, da vidi koliki jaz pred njim zieva. Vas njegov postupak nedolikuje razboritu mužu, no dječaku, kojemu još materinje mlieko iz ustiju diši; mudrac prezire takov čin, jer jednoj ženi za volju svoju budućnost na vagu stavljati jest doista ludo. Kad bi se dakle ovimi riečmi iz dubokog ljubovnog sna trznuo i taštom ljubavi začarane oči otvorio, nebi doista nikog toliko razveselio, koliko svoje prevriedne, no duboko raztužene roditelje i liepu kitu prijatelja, koji ga radi takovog čina vrlo sažaluju.

Y. (Piše jedan svjetovnjak. Ured.)

Iz gor. Medjumurja. Obzirom na dopis iz dolnjega Medjumurja uvršćen u K. L. br. 35. u kom se zrcali religiozno čuvstvo jednoga učitelja čakovačke glavne učione, ponajprije primjetit mi je na stavljeno pitanje, čija je tobož krivnja, da se medjumurske škole od ono doba, od kako su pod novi magjarski školski sustav podpale, u bezvjerske pretvaraju? da je tomu krivo: nezakonito postupanje dotičnih školskih organa, koji ni nepitajuć one, koji su po zakonu kompetentni o toj stvari odlučiti, proglašuju škole za komunalne. — Tako znademo iz vjerodostojnog izvora, da u Pomorju nebje ni povedena nikad rieč, kakova da bude tamošnja škola, pa ipak bivši županijski nadzornik izjavi diecesanskom nadzorniku, da medju ostalimi, škola u Pomorju nespada pod njegov nadzor, buduć je bezkonfesionalna. Toliko u kratko. Sada pako smatram za shodno, pače nuždno javnosti predati nekoje podatke, koji označuju ponašanje nekih čakovačkih učitelja napram djeci sebi povjerenoj u samoj školi, — nebili tim potaknuta višja oblast duhovna pronašla sredstvo i shodan put, kojim bi se dalo toli bezobraznom postupanju na put stati, te bogomrzka usta javnih izopačitelja nevinosti začepiti. — Dogodilo se bo tečajem prošle školske godine, da kada je vjeroučitelj

Digitized by Google

na novo-ustrojenoj gradjanskoj čakovačkoj školi počeo djeci govoriti o neumrlosti duše čovjeka, djeca mu na to odvratiše „nam je učitelj Dobján kazao; da čovjek neima nikakove duše.“ Drugom prilikom, hoće tumačiti nauk vjere o nagradi bogabojećih i o kazni opakih ljudi, a djeca mu prekidaju rieč, veleć: „Nam je učitelj rekao da neima nikakova neba ni pakla“ — a kad opet povede govor o angjelih i svetcih božjih, odvrate mu djeca „ta nam je učitelj kazao, da neima nikakovih angjela ni svetaca — već to je puka izmišljotina.“ — Nije-li to grozna bezbožnost, štono se opakim posmjehom sije medju malene, o kojih reče božanski učitelj „koj smuti jednoga od ovih malenih, koji u mene vjeruju, bolje bi bilo po njega, da mu objese žrvanj o vrat, te ga u dubini morskoj utope“ — pa gle ota grozna smutnja medju malene dolazi od onih, koji se pitaju krvavimi žuljevi takovih, koji su barem dosad, malom iznimkom, bili vjerni Bogu, odani vjeri i crkvi božjoj! — Svatko će lahko dokučit, kakav je položaj svećenika u školi nuz takove učitelje, koji ipak bezobrazno trube u sviet, kakav je napredak učinila čakovačka škola od ono doba od kako š njom neupravlja redovnik! — Ako bi tkogod pomislio, da bi ovdje dotični dušobrižnik kao član školskog odbora zlu doskočiti mogao, valja mu znati, da svećenik u takovu odboru, koj se sastoji iz malo možda imenom katolika, iz protestanta i izraelićana, vazda ostaje ne u manjini, već osamljen, pa da izbjegne svakoj nepodobštini kanoti: dosta dugo bile su nam škole pod redovničkim jarmom i t. d. najprobitačnije mu ni polaziti takove sjednice. —

Iz Medjumurja 31. Kolovoza 1873. Držim, da ćete radostnoj viesti, koju Vam ovimi redci dojavljam, ustupiti mjesta u cienjenom svom listu; jer se tiče uzgoja mladeži, koja bi inače morda bila krivom strujom liberalizma odgojena, i zadahnuta krivimi nazori lažljiva slobodnjačtva, kad se nebi našlo muževa, kojim stoji do ćudoredna i religiozna uzgoja mladeži, te se svom snagom oprješe toj kužnoj bujici i za vremena na put stadoše opasnosti, koja bi koli po vjeru toli po samo družtvo čovječansko uzsliedila. — Kako po svuda tako i po dolnjem Medjumurju bijahu izpiti tog mjeseca po pučkih učionah obdržavani. A da se uzmogne napredak dobro razviditi, podieliše medjusobno na polovicu ćitav dolnji kotar gg. S. Molnar, podjašprišt i M. Lapoši, namjestni podjašprišt tako, da se istodobno obdržavao u dvih župah izpit. S uspjehom, na koliko mi je znano, bi u obće bila pomenuta gospoda srednje zadovoljna. No kako znate, obstojahu osim čakovačke bezvjerne učione još tri komunalne u Medjumurju: preložka najme, dubravska i dekanovečka. Prigodom tih izpita upotriebi sgodu g. Lapoši, namjestni podjašprišt, — u Dubravi, te prisutnom na izpitu poglavarstvu u pozdravnom govoru živim dokazivanjem predoči važnost odgojivanja mladeži, koja će samo onda biti čestiti članovi obitelji, vriedni obćinari i vjerni državljani, ako se bude temeljito znanje i napredak djece na moralnom i religioznom osnovu davao; usuprot pako iztakne im pogubnost i ponor, u koj bi se sunovratila, kad bi se odgajala po nazorih tobožnjeg slobodnjačtva. Tad pozove svekoliko poglavarstvo, da se izjavi: da-li kani i nadalje komunalnu školu imati? na što se ondješnji bilježnik g. Berger digne i izjavi svečano u ime čitavog poglavarstva, da odmah odstupljuju od komunalne škole i tog naziva, i da žele u buduće pod crkvenim ju nadzorom imati. To isto učini i slavno poglavarstvo trgovišta Prelog. — Na 31. Kolovoza sazvana bi svečana sjednica u obćinski ured, i tuj jednodušno uz najveću radost i oduševljenje zaključe odbornici i službeno izjaviše, da žele u buduće imati pod duhovnim nadzorom školu i mladež, a ime: „komunalna“ pretvoreno u „katolička škola“ kao i prije. — Ako imade u obće vriednosti ona naša: „na mladjih ostaje sviet“, — tad je dobro shvatio tu važnu i nepobitnu istinu ne samo vriedni onaj otac, koji se ustručava u buduće šiljati diete si kakovu bezbožnu i propalu nitkoviću-učitelju u školu čakovačku, već dobro to shvatiše i roditelji tih dvih komunalnih bivših dosad školah. Znadu bo predobro, da bi djeca njihova u mesto valjanih, dobrih i kriepostnih članova obitelji izašli iz takovih škola većom stranom opojeni slobodoumjem onakovim, kakovim je i učitelj nadahnut, — te bi njim samo poput otrovne guje dane života ogorčavali. — Podpuno se slažem s Vami u mnienju, da bi dobro bilo iznieti na vidjelo ime takova junačine, kojemu bi samu valjda trebalo školnika sa palicom u ruci, da nad njim bdije, a ne da bude on odgojiteljem, koga kao neznalicu još s varaždinske gimnazije kao tercijaša poznam, a sad bi rado Isusa u normalku slao, s toga prelazim na svoj tema. Tko pozna puk medjumurski, neće se tomu diviti; jer nabožnost i vruća ljubav prama sv. vjeri bijahu od vajkada uvriežene duboko u srcih tog ljudstva te nisu kadri niti najveći hulitelji vjere i crkve pučanstva na stranputicu zavesti. Pa ako i jesu ovakovi delije za čas iz sveg grla, opojeni tobožnjom pobjedom, hosana klicali, to će njim na skoro, ako bog dà, nadoći crni petak, kad će morati jadnici uzkliknuti: vicisti Galilaee! te se tim sramotnije u zakutak povući, pokle ih sam puk osudjuje, i stao njim dobro na prste gledati, znajuć da nije shodno ovakov skupocjeni biser-djecu-povjeriti bezuvjetno europejsko-amerikansko naobraženim učiteljem. I prem bi pristao uz poznatu onu: nebojte se šupljih glava — odjevenih kožom lava, pokle nam je do volje razkrita golotinja njihova, to se ipak još većma radujem nad odvažnim korakom tog puka, koj uvidja, da bi se daleko zabrazdilo, kad bi se dulje puštalo odgojivati djecu bez nadzora crkve S toga kličem osviešćenim dubrovčanom i preložanom: slava! kao što i vrlomu namjestnomu podjašprištu, koj je pripravan, kako se to u obće po plodovih suditi mora, boriti se neustrašivo sa zlobnim i lukavim dušmanom.

x.

Digitized by Google

Viestnik.

Zagreb. Njegovo c. kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 15. Kolovoza 1873. premilostivo odobriti razpoložbe zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Mihalovića, koje je ovaj u sporazumku s metropolitskim kaptolom zagrebačkim učinio za poboljšanje dotacije nižega kuratnoga svećenstva u nekadanjem provincialu zagrebačke nadbiskupije, i koje bi imale stupiti u kriepost 1. Siečnja o, g.; ter milostivo dozvoljeti, da se u tu svrhu:

a) odredjena od rečenoga dostojanstvenika svota godišnjih 10.000 iz dohodaka nadbiskupskih i za slučaj njegove smrti ima izplatiti iz interkalara, bez da bi on htio tim ikako obvezati svoje nasljednike ili pak ograničiti njihovo veledušje.

b) svota od 5000 for. iz kamata diecezanske zaklade, i konačno

c) prihod od četiri posljednja izpražnjena kanonička mjesta metropolitskoga kaptola zagrebačkoga sve dotle upotrebljuje, dok nebude inače skrbljeno za bolju dotaciju dotičnih župnika i duhovnih pomoćnika. Konačno blagoizvoljelo je Njeg. c. kr. ap. Veličanstvo odrediti, da se hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi svake godine podnese izkaz o dozvoljenih podpora uz točan naznačaj nadarbenika. — Tom previšnjom rešitbom utvrdjeno je i osjegurano ono, što je za poboljšicu dotacije svojemu kuratnomu svećenstvu Njegova preuzvišenost g. nadbiskup, sporazumiv se sa svojim metropolitskim kaptolom veledušno namislio i odredio. Sad će ta blagodat odmah početi teći, pošto je i ustanovljeni za odmjerenje poboljšice odbor glede župnika svoju radnju dovršio, i Njeg. preuzvišenost učinjeno odmjerenje potvrdila.

— Preuzvišeni g. nadbiskup J. Mihalović izvolio je darovati: bolnici Oršovačkoj za primanje putnika, koje bi na povratku s iztoka snašla bolest, 50 for., za nabavu zvona u područnoj kapeli u Vrbovi u Slavoniji 40 for., za gradnju crkve u Derventi (u Bosni) 50 for., za uredjenje privremene škole u Kuki (Krajskaves) u Zagorju na godinu 200 for., za školske knjige za Bosnu i Hercegovinu uza nedavno darovanu svotu od 150 for. jošte 100 for.

— G. Antun Pinterović, bivši učitelj na ovdješnjem nadbisk. liceju ide za upravitelja župe na Brezovicu.

Prag. Devetstogodišnjica utemeljenja biskupije pražke. Svečani zvuk zvonova sa zvonika pražkih navještivaše rano u nedjelju 31. p. m. početak svečanosti. Oko 8 sati poče se već sakupljati ljudstvo na Hradčinu, gdje učini špalir od palače kneza nadbiskupa sve do stolne crkve. Nekoliko trenutaka poslie 9 navieste zvonovi stolne crkve, da je krenuo uzoriti g. stožernik i nadbiskup knez Švarzenberg, a malo zatim podje veleban provod od nadbiskupske palače, gdje se je sabralo svećenstvo pražko. Došav u crkvu ljudstvom već prenapunjenu, sjedne stožernik na svoje priestolje, a ulaz u presbyterium zatvore odbornici, ponajviše ubožki skrbnici pojedinih župa grada Praga, koji urediše tu svečanost. Medjutim nadodju biskup mogućki, baron Ketteler, i biskup iz Budjejovica, Jirsik; ovaj se popne na propovjedaonicu, da prosbori u jeziku českom slovo odgovarajuće toj svečanosti. Uzvišeni govornik izrazi ponajprije svoju radost nad mnogobrojnimi posjetnici ove svečanosti, prodje zatim u kratko poviest crkve u Českoj od uvedenja kršćanstva, spomenu indifferentizam, koj sve više mah preotimlje, no izrazi čvrstu vjeru, da će crkva, koja već 18 vjekova bitiše, pomoćju božjom sve zapreke nadvladati. Poslie propoviedi pontificirao je uzoriti g. stožernik. Službi božjoj prisustvovahu izim članova gradjevnoga družtva stolne crkve i bezbrojnoga ljudstva takodjer načelnik pražki, g. Huleš, i podnačelnik g. O. Zeithammer. Na koncu službe božje, podieli uzoriti g. stožernik sakupljenim blagoslov, a biskup mogućki prosbori sada s propovjedaonice u jeziku njemačkom. Ponajprije stavi pred oči dogodjaje biskupije i nadbiskupije pražke, spomenu i ono vrieme, kad je biskup mogućki bio suffragan biskupije pražke, i pokaza važnost ove crkvene svečanosti. Crkva katolička stoji danas na velikom bojnom polju, sve se borbe danas oko nje kreću. Crkva, kao što je dosada gledala, gdje se radjaju i propadaju kraljestva i narodi, gdje se dižu i padaju gradovi, tako će i sada uztrajati. Govornik zatim napada neprijatelje crkve, pobija tako zvanu „modernu znanost“, koja se netemelji na istini evangjelja, pozivlje vjernike, da u što uži savez stupe sa svetim otcem, moli ih, da netrgaju iz srdaca svojih poklada vjere, već da se spomenu rieči: „depositum custodi!“ Na koncu molio je glasno apostolsko vjerovanje, za kojim je sliedilo klanjanje presv. otajstvu, a onda se je vratio iz crkve svečani provod. — Tim se svrši svečanost prije podne, poslie podne pako biaše večernica u 4 sata u stolnoj crkvi sv. Vida. U ponedjeljak u 9 satih obdržavale su se zadušnice za sve preminuvše biskupe, svećenike i vjernike češke. Prije devet napuni se crkva pobožnim pukom, a svećenstvo dočeka kod vrata uzoritoga g. stožernika i nadbiskupa, koi se doveze s biskupi Jirsikom i Kettelerom. U crkvi biaše presbyterium i nadbiskupovo priestolje zastrto crnim suknom, pred velikim pako žrtvenikom bijaše postavljen odar okružen voščenicami i urešen biskupskimi i svećeničkimi znaci. Poslie zadušnica obavi nj. uzoritost kod odra crkvene obrede. Pražka nadbiskupija od utemeljenja pa do danas imala je biskupa 27, nadbiskupa 26. — Jubilarnoj svečanosti prve nedjelje pridružuje se dostojno i svečanost druge nedelje. Dugo pred devet hrlilo je stanovničtvo grada Praga i okolice k stolnoj crkvi sv. Vida. Oko 9 satih uputi se Nj. uzoritost u pratnji svojih biskupskih gostiju, biskupa litomjeričkoga i regensburžkoga od palače svoje k portalu stolne crkve, gdje ga kao obično dočeka i pozdravi mnogobrojno sakupljeno svećenstvo, a zatim podje svečan

Digitized by Google

provod u dubkom punu crkvu k velikomu žrtveniku. Dočim se je pjevala pred propoviedju navadna pjesma „Otče náš mily Pane“ uzpne se na propovjedaonicu za taj dan odabrani, a i inače obljubljeni govornik opat vyšegradski Većeslav Stulc. Umuknuše orgulje, a on počme govoriti glasom jakim i jasnim o potrebi, da se vjera čuva. Poznatom lahkoćom i govorničkom svojom vještinom razloži pozornim slušaocem, zašto, i od koga da se osobito sada vjera čuva. Staviv vjeru kao luč života, kao hram duše, izvor duševnih dobara i majku krieposti, pokaza kako je ludo nastojanje onih, koji si preduzeše, da će puk lišiti vjere, i koji misle, da vjeru svjetska znanost nadoknaditi može. Opomenuv, da se čuvaju takovih lažnih proroka i tumača, koji puku mjesto bistre izvor-vode mutnu kaljužinu daju, i pokazav 900 dapače 1000 godišnju moć vjere i crkve, završi hvaljeni govornik. Zatim odsluži u prisutnosti stožernika i kneza nadbiskupa biskup litomjerički svečanu misu uz mnogobrojnu asistenciju, a za ovom sliedila je njemačka propovied. Biskup regensburžki Senestrey popne se oko 11¼ na propoviedaonicu. Radost, tako poče, koja mi danas srce obuzimlje, jednaka je radosti, kojom se majka raduje kćeri svojoj; jer crkva pražka, koje utemeljenje i mnogostoljetni obstanak danas slavimo, kćerka je crkve regensburžke, pa ako i je majku svoju vanskim sjajem u kraljestvu božjem nadkrilila, to nemuti radosti moje, kao što niti majka nezavidja sreći kćerce svoje! — Dvoje zatim izvadja uzvišeni govornik: a) Crkva pražka, kao i svaka pojedina crkva, počiva kao cjelokupna crkva apoštolska na sigurnom apoštolskom temelju. Da crkva bude prava, zahtievaju već najstariji crkveni oci apoštolsko porieklo. Ali b) svaka prava crkva mora da pripada velikomu jedinstvu crkve; nije dosta, da bude samo apoštolska, već mora takodjer pripadati jedinstvu svih crkava. To je jedinstvo dano u nasljedniku sv. Petra. U jedinstvu s crkvom rimskom bila je uviek kao što crkva regensburžka, tako i pražka, uzprkos mnogoj buri i pogibelji, te si je sviestna, da je udo živoga tiela Isusa Krsta. Hvala za utemeljenje biskupije neka se u tom sastoji, da što čvršće i bolje držimo sa sv. otcem, koj je od Boga postavljen kao branik svake istine, prava i slobode. U naše vrieme bjesni boj medju Luciferom i Hristom. Znaci vremena zadrmaše dušom. To je mnogu djecu crkve osviestilo, to spoznadoše, da treba uz crkvu muževno stojati. Ali imade jošte dosta kukavica. Spomenimo se pastira ote crkve, koji nam ostaviše primjer vjere sv. Volfganga, sv. Adalberta, i štujuć ih nasliedujmo takodjer njihovu vjeru. Nadvladati ćemo zaštitom njihovom i zaštitom bl. dj. Marije, koju štuje, kao što biskupija regensburžka, tako isto i pražka. — Propovied trajala je cieli sat. Crkva nebijaše puna kao kod otvorenja svečanosti, ali se ipak sakupi dosta veliko množtvo vjernika. — Poslie podne podje, kao što je bilo odredjeno, u 3 sata malostranska procesija od crkve sv. Nikole, te dodje u stolnu crkvu, već punu vjernici, koji čekahu na propovied. Propovjednik g. kanonik Koci jednostavno i razumljivo nacrta stanje Češke prije 900 god. prispodobiv ga sa sadašnjim.

Danska. Protestantski, u Danskoj izlazeći list, „Corresp. vom Sunde“. vrlo se ljuti na papinu crkvu, što upotrebljava sva sredstva samo da predobije što više duša. Pošlo joj je za rukom, veli nadalje, predobiti nekoliko gospode i gospoja iz plemenitih i bogatih obitelji, i ti „apostate“ odlikuju se kano što uvjek revnošću za propagandom. U Kopenhagenu imaju sada dvie katoličke crkve, osim samostana milosrdnih sestara s kapelanom. K tomu je došla nedavno blizu glavnoga grada nova katolička crkva, koju je dala sagraditi neka bogata konvertirana udova, te u kojoj obavljaju službu jezuite. Ta su gospoda 1. Kolovoza o. g. imalao tvoriti ondje i gimnazij, koj im je ista gospoja sagradila i komu će biti ravnatelj katolički svećenik iz Kopenhagena, gosp. Zurstrassen. I broj katoličkih občina u provinciji raste svaki dan. Tako taj protestantski list. Razumijemo njegov jad zbog napredka katoličke crkve u protestantskoj Danskoj te molimo Boga, da se što više zabludjelih ovaca povrati u krilo crkve, koju griešno ostaviše.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Umrli su: 3. Rujna Josip Karas, župnik oborovski, a 7. Rujna Franjo Kolarić, župnik u Dubočcu. — Gg. Makso Lončarević, kapelan oriovački ide zà upravitelja župe u Dubočac; a Stjepan Hrnčić novomisnik, za kapelana u Oriovac.

Dopisnica urednička.

Gg. reklamantom: Više od mjesec dana bolovaše odpravnik ovoga lista; čega radi molimo za oproštenje, ako odprema, nebudući u izkusnih rukuh, nije bila uviek uredna.

Članovom družtva sv. Jeronima: Odpravničtvo družtva sad je gdje i predsjedničtvo, na kaptolu br. 68.

Javna zahvala. Svevišnjemu budi hvala! nakon više od mjesecednevnoga grozovitoga haranja ipak je kolera u mojoj župi prestala, te si držim za najveću dužnost u ime svoje i svojih župljana najdostojniju i javnu zahvalu izreći č. o. Serafinu Divjaku i v. č. g. župniku Dubičkomu Josipu Kolariću, od kojih me je prvi od početka za vrieme ove pošasti neutrudivo podupirao, a drugi me češće obilazio, te mi na veliku duhovnu pomoć bio, dok se nije ta pošast i u njegovoj župi pojavila bila. Ovim budi im iskrena i najdostojnija hvala, a od Boga nagrada, jer im mi nismo kadri njihov trud i njihovo nastojanje čim drugim nagraditi.

U Krapju 13. Rujna 1873.

Juraj Duh,
župnik.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 39.] U Četvrtak, 25. Rujna 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Obzor.

Odkad je u svojoj allokuciji 25. Srpnja o. g. velebni otac kršćanstva još jedared svečano bio podignuo svoj glas, da osudi ništitelje samostanskoga života i otimače dobara crkvenih; pa da proti sjedinjenim dušmanom, koji na to smieraju, kako bi svaku slobodu crkve ukinuli i sam slobodan izbor vrhovnika crkvenoga zapriečili, pozove kršćanstvo na vruću i uztrajnu molitvu: od onda kan da su se zatvorila ona usta, strašna neprijateljem a djeci božjoj mila i sladka; tako se ništa iz vatikana nečuje. Mnogi kršćanski putnik, dolazeći u Rim, ne da vidi sjaj piemontezkoga gospodstva, već da se pomoli na grobu sv. Petra, pa da primi blagoslov od sadašnjega njegova nasljednika, vraća se sjetan, neveseo, jer nebiaše sretan da divnoga starca, papu Pija, i vidi. Nedavna još znadijaše starac primati putnike na stotine i tisuće, te ih tješiti blagom riečju, i bodriti apostolskom snagom; sada je pako što od visoke starosti, što od bolesti i vječnoga zatvora u vatikanu, i od nesnosne vrućine, što napokon od žalosti i od brige za crkvu božju posvuda skoro napadanu, oslabio, te oni, koji su oko njega, pravo čine da ga što više štede, neka se tako brzo nenaraduju njegovi dušmani, koji nestrpljivo očekuju njegovu smrt. Medjutim dok je papa šutio, kršćanstvo je, sliedeć njegov poziv, raztuženim ravno al ipak nade punim srcem uticalo se svakojakimi javnimi pobožnostmi i tajnimi molitvami, zavjeti i žrtvami k Otcu milosrdja, koj stoluje na nebesih, uzvišen nad svaku ljudsku slavu i oholiju, a gledajuć milostivo na ponizne.

Dotle se je u Berlinu slavilo veliko slavlje, u onom Berlinu, koj hoće da prama kršćanskomu Rimu dodje u onakov odnošaj, u kojem nekoć stajaše Babylon prama Sionu. Na 2. naime Rujna razgališe Prusi ogroman sjajan spomenik svojih pobieda nad Danci, Austrijci i Francezi. Neznamo, što si je mislio sám car Vilim, koj rado daje slavu Bogu vojskâ, i klanja se njegovim odlukam; no ostalo množtvo liberalnih bezvjeraca klanjalo se je bez dvojbe samo veličini i snazi pruske države, dižući joj u onom spomeniku idol. Katolikom moralo je biti nekako čudno pri duši: kano dobri podanici pristojalo bi se da se vesele sa svojim kraljem, a opet nemogoše se veseliti. Nisu-li i oni krv svoju prolievali za slavu Pruske? A ta Pruska sad ih traktira kano izdajice za to, jer se vole klanjati svomu Bogu, nego-li njoj! Tu nam i nehotice pada na pamet ono, što se čita u Danielu pogl. 3., kako je Nabukodonozor načinio zlatan kip visok 60 lakata, i sabrao sve satrape, vojvode, načelnike i svu visoku gospodu na posvetbu kipa; pa kako je glasnik jakim glasom zaviknuo svemu puku: kad začujete glas trublja i svakovrstnih svirala, ničice poklonite se zlatnomu kipu; tko bo toga neučini, bacit će se u ognjenu peć. I pokloniše se svi puci, al eto Kaldejaca, gdje tuže trojicu štovatelja Jehovinih, da se onomu kipu neklanjaju. Sbilja razgrijava se sve jače peć svakojakih muka, koja bi imala preplašiti ili pako uništiti sve zatočnike katoličke crkve u Pruskoj; pa dočim se nesviestna, bezsviestna ili zlosviestna svjetina klanja idolu države, vuku biskupe na sud i osudjuju. Ali su se pobrinuli njeki prerevni činovnici države, da bude još priličnija berlinska svečanost Nabukodonosorovoj. Vlada u Koblenzu naložila je, da se na onaj svečan dan 2. Rujna imaju paliti kriesovi, izvoditi igre, pjesme i šetnje; što je medjutim kukavno izpalo. Čudna narodnoga veselja na zapovied! U Poznanju prisilio je jedan direktor realke djake na prineske za tu svečanost, pa

Digitized by Google

kad jedan djak, nedobiv od roditelja, ništa nije donio, izključio ga iz škole!

Ali kukavni djačić nije, kako se vidi, poznavao ni silu tirana-ravnatelja, nekmo-li će velike pruske države. To bolje razumiju krivo zvani starokatolici i njihov biskup Reinkens. Ovim bo je glavni, ili bolje, jedini posao: grditi papu i biskupe katoličke, a u zviezde kovati državu. Reinkens posvećen za biskupa izdade na svoje list, o kom je vriedno nešta reći, da se po pastiru bolje pozna stado mu. On je veli jedini zakoniti biskup. Jer da je on jedini izabran na apostolski način: po kleru i puku; što su vladari svieta, medju njimi i papa, koj si je jošte prisvojio namjestničtvo božje, ukinuli, te tako u zapadnoj crkvi dokinuli apostolsku zakonitost biskupa. Ni papa, veli, nemože se zakonito izabranim, dakle ni zakonitim smatrati. Osim toga učinili su papa i njegovi biskupi čin bogugrdan, za Kristovu vjeru upravo ubitačan. Molimo za oproštenje naše štioce, ako budu pravedno uvredjeni njekimi izrekami Reinkensovimi; no neka se nečude, znajući da dolaze od heretika. Veli dakle Reinkens. „Budući da su papa i biskupi, koji mu služe kano gospodinu, Bogom uredjeni ustav crkve definitivno ukinuli, i osim toga rieč božju, prezrevši sv. pismo i tradiciju, ljudskimi prikrpinami nagrdili, takodjer crkvenu vlast i službu upotrebili na razorenje ne pako na sazidanje, to smo mi napokon bili prisiljeni, — da uzpostavimo episkopat, koj više Boga nego-li jednoga čovjeka sluša, i samo Boga za svoga gospodina priznaje, vratiti se na apostolsku formu biskupskoga izbora.“ Velika je doista bezobraznost ovoga heretika. Dakle iza mnogo vjekova on je prvi zakoniti biskup: a gdje je medjutim bila crkva božja, koja po Gospodnjoj izreci ima na stieni Petrovoj nenadvladana viekom trajati? Dakle papa sa svimi biskupi — jer Reinkens još nije tada kano biskup bitisao — učili su vas sviet kriv nauk: a gdje je bio duh sveti, koj ima kod crkve ostati do vieka, da ju uči svaku istinu? Dakle je Reinkens jedini božji prorok i veliki svećenik iza tolike, nikad nenadane katastrofe: a gdje su mu djela duha božjega; ta on bi morao koliko veći biti od Ilije! Ali dà, Reinkens se u istom svojem listu ruga katoličkoj pobožnosti i vjeri u čudesa. Iz njega puše duh Bismarkov; za to i jest govoreć o pokornosti naprama državi ovako dvolično govorio: „Ne polje vjere, ali polje moći i prava jest carevo, i to neposredno po naredjenju božjem. Za to spada na apostolsku službu opominjati na pokornost prama svjetovnoj oblasti, porad Gospodina i porad sviesti; onaj pako biskup, koj proti sviesti vodi na nepokornost, izdajica je svoje službe; on stvar Isusa Krsta dovodi na zao glas.“ Tim taj izdajica crkvene slobode nišani bez dvojbe na katoličke biskupe. Samo sreća da se na toga novoga tobožnjega otca crkve neće nitko pozivati, niti sama pruska vlada niti liberalne novine, kad budu htjeli katoličke biskupe obtužiti s nepokornosti naprama državi. On je morao tako govoriti, ako si je htio zaslužiti kod pruske vlade mastnu plaću: ta zar bi ga Bismark hotio za ništa plaćati? Poznato je naime, da su vodje starokatolički prije nego su si biskupa birali, ugovarali s pruskom vladom glede državnoga priznanja i plaće novoga biskupa. Da nije Bismark mislio, da će mu u ratu proti katoličkoj crkvi biti od njeke koristi ti tobožnji starokatolici, nebi se bio sjegurno rodio taj jedino zakoniti i jedini biskup katolički, pa gdje bi onda tekar bila vjera i crkva katolička?! Ovako je pako sviet usrećen katoličkim biskupom (tako bo Reinkens sama sebe zove) po milosti Bismarkovoj. Vjernomu sluzi naznačit će gospodar plaću, o tom nedvojimo, a naznačit će ju valjda iz dohodaka, koji pripadaju katoličkoj crkvi. Ta pruski je najviši sud izrekao, da biskupi i drugi beneficiati neimaju proti državnoj blagajni pravo tužbe na izplatu njihovih beriva; a na onom temelju, na kojem je obustavljena plaća biskupu ermelandskomu, može se obustaviti i svim ostalim, pa onda gladi bradu Reinkensu! Za sada nije ravno, osim ermelandskoga, nijednomu još biskupu obustavljena plaća, jer ju vlada drugačije oduzimlje, svakovrstnimi naime globami, kojim će do brza svi do jednoga podpasti, i to tako umnoženim, da jih valjda biskupi neće ni izplatiti moći; onda — onda s njimi u zatvor. Tada će Reinkens biti sbilja u Pruskoj jedini biskup, i ovaj će se toviti i mastiti blagom katoličke crkve, te će se dogoditi na strašan način ono, što je njekoć Gospodin blago bio rekao ženi feničanki: Nije dobro uzeti kruh djeci, pa ga baciti štenadi. Ali za to će providiti sám Gospodin!

Osim tobožnjih starokatolika ima još jedna vrst katolika, koja se klanja idolu države. Sgodno su je prozvali državnimi katolici. Njihov je načelnik vojvoda ratiborski, a ostala četa jest legija, ako se ima vjerovati najslužbenijemu listu, pruskomu Staats und Reichsanzeigeru. U ovom bo listu objavljuju se podpisi na adresu, koju je vojvoda ratiborski predao caru. Ti katolici izjavljaju, da se državi i njezinim zakonom bezuvjetno pokoravaju. Ovi dakle neslušaju na glas svojih zakonitih pastira, premda se radi o slobodi crkve Isusove, nego na glas onih, koji su

Digitized by Google

se zakleli da unište katoličku crkvu. Nije čudo, da je njihov vojvoda ratiborski bio pozvan na svečanost 2. Rujna. Ali slabo će ga to odlikovanje spasiti pred očima poštenih ljudi, kojim je sumnjiv, da nije nego „švindler", kô što se svakim danom sve više dokazuje, kako se i s podpisi na onu adresu tjera sramotan švindl. Što zastrašivanjem, što varanjem, pače istim opijanjem sabiraju podpise; pa kad ni to nije dosta, ista imena daju od vremena do vremena po dva puta tiskati, da ih se više vidi. Ali pusta im glava, kad im se za djelo znade.

Zna Bismark, da mu ovakovi pomagači ravno koriste, ali sami, makar uz svu željeznu silu pruske države i svu kliku liberalačku i bezvjersku, da neće moći uništiti katoličke crkve u Pruskoj. Katolička bo crkva jest organizam razvijen po svem širokom svietu, od koga je samo jedna čest pruska crkva. Ova dobiva svoju snagu i život od one. Za to misli Bismark, da treba gnječiti i gutiti sve ostalo tielo, ili barem najglavnije česti, da uzmognu uda pruska sasvim obumrti. Glava pako crkve jest u Rimu, a srce reć bi da je u Francezkoj, tako se ondje živo i životno katolički život javlja. Za to je Bismarku sva briga, kako će gaziti papu i Francezku; a za jedno i drugo čini mu se da bi mu od neizrečene pomoći moglo biti kraljestvo taljansko. S toga se je mnogo trudio, da dovabi u Berlin Viktora Emmanuela, i pošlo mu je za rukom. Politici nesumnjaju, da je taj pohod naperen proti Francezkoj, isto tako nedvoje katolici, da se tu radi katoličkoj crkvi o glavi. „Sastadoše se principi proti Gospodinu, i proti njegovu pomazaniku." Viktoru Emmanuelu stalo je dakako do toga, da uzdrži što je oteo, a u tom mu je treba pruske pomoći. On nemože biti za slobodu katoličke crkve, koj ista sredstva života otimlje papi i najbližim njegovim pomoćnikom. Ali baš za to on se boji Francezke, u kojoj se toliko giblje katolički duh; iz koje je baš u najnovije vrieme nadbiskup parižki krepko i oštro osudio taljansku otimačinu, kô što ćemo malo niže donieti. S toga on mora ići skupa s Bismarkom.

Polazeći u Berlin prodje Viktor Emmanuel preko Beča, da vidi svjetsku izložbu. I to kažu da je Bismarkovo maslo, nebi-li Austro-Ugarsku za svoje osnove proti papi i proti Francezkoj predobili To će medjutim vrlo mučno biti, osobito kad je baš u ovaj čas taljanski general i nekadašnji minister-predsjednik Lamarmora objavio brošuru, u kojoj razsvjetljuje tajne spletke Bismarka i taljanske vlade proti državi austrijskoj god. 1866. Iz te se brošure vidi, kako je Bismark sve moguće radio, da zapodjene s Austrijom rat, i u to primamio Taljansku, i opet mnogo se trudio ovu prinukati, da prva navali; vidi se takodjer, kako je nastojao insurgirati Ugarsku, i ugarske regimente novcem predobiti. To ružno kovarstvo sad je razokrio nitko mañje, nego tadašnji taljanski minister-predsjednik, i to u ovaj par, kad u Berlin preko Beča polazi Viktor Emmanuel, kad se dočekuje kano gost od našega kralja, kad bi na skoro imao doći u Beč takodjer kano gost našemu kralju onaj car Vilim, koj je 2. Rujna slavio svoju pobjedu nad Austrijom od god. 1866. Biesan je za to Bismark na toga Lamarmoru, što se vidi iz listova, koji su obično tumači njegovih misli. Jedan takov list najbolje pokazuje zajedno i smetnju svoju i jed tim, što nezna drugo Lamarmori reći, van da je čovjek ne velik nego dug, sličan onim visokim kućam, gdje u najvišem spratu najsiromašniji ljudi stanuju — da ima u glavi malo mozga!

Bismark ima svakako u Austriji jaku stranku za svoje osnove. Njemački ustavovjerci odani su mu posve, te se raduju svim njegovim pobjedam, nepitajući jesu-li stečene pošteno ili nepošteno, i jesu-li Austriji na uzveličanje ili na propast. Svi pako liberalni bezvjerci podupiru ga i hvale usvem, što god proti katoličkoj crkvi poduzeo. Razpisani su u Cislajtaniji novi izbori za provincijalne sabore i za reichsrath. Nije izgleda, da u ovom posljednjem pretegnu konservativci i katolici. Ako pako nadjačaju ustavovjerci i liberalci, onda neima ni pitanja, da će se požuriti učiniti Bismarku, a i srcu svomu po volji, da još grdnijih rana zadadu katoličkoj crkvi, i u težje ju okove metnu neg-li do sada. To se vidi po njihovih kandidatih, kojim se glavni program u tom sastoji, da laju na katoličku crkvu, i da se obvežu, da neće biti upravni članovi nikakova novčarskoga zavoda. Ovo posljednje imalo bi tobože zapriečiti, da se opet nedogodi u novčarstvu onakov „krach", ko što se je dogodio u Svibnju, i još ponešto traje. Ali gdje neima straha od sviesti i Boga; gdje se smiju pače gdje viču, kano na najgrdniju štetu ljudskoga roda, na onu rieč Gospodnju: nespravljajte si blaga na ovom svietu, koje mogu tati odnieti, nego si spravljajte blago na nebesih; gdje neće ni da čuju o velikoj zapoviedi kršćanskoj: ljubi bližnjega svoga kano sama sebe: ondje neima sjegurnosti proti nepoštenju nevjeri i lopovštini; ondje će napokon doći do pobjede internacionala, koja se na užas svim, koji šta posjeduju sve jače širi, i sve više glavu diže.

Ni Ugarska nezaostaje nimalo za doktrinami i čini inostranih liberalaca I ona će sa svoje

*

Digitized by Google

svoje strane poduprti Bismarka u njegovom jurišanju katoličke crkve. I za to će se morda mnogo jače upeti, nego da doskoči svakovrstnoj nevolji, što se po zemlji širi. Strahota je, što je ljudi poginulo od bolesti, napose kratelja, al će i veće strahote donieti glad, koj u više krajeva prieti. A državne su financije u vrlo kukavnu stanju, tako da se govori, da će trebati zajma morda na 200 milijuna. Porezna snaga je prenategnuta, ne samo da se više natezati nemože, nego ni onoga nemože nositi, što je dosada nametnuto. Tu ima izgleda crnoj biedi.

Pa u biedi smo i mi Ugrom prava braća. Samo smo tako sretni (?), da ni neznamo, koliko smo biedni. Neznamo, koliko je ljudi poginulo od svakovrstnih bolesti, napose od kratelja, samo znamo, da su na mnogo miesta padali kano snoplje; neznamo takodjer, kako će daleko zahvatiti glad, samo znamo, da je posvuda skoro nerodica, i da je osim toga od kuge mnogo marve poginulo. Koliko će se poreza moći utjerati, to su morda financijaši jur proučili, i na svojem mjestu izviestili; ali svakako će biti žetva slaba i preslaba. U toj tolikoj biedi svá je nada u mudrost sabora i u vještinu i radinost nove vlade, koja se očekuje Mi bismo to jedno željeli, da se sabor i vlada sbilja ogledju na krvave potrebe naše, ne pako da idu izvadjat mnoge liberalne tlapnje, za koje nemože nitko dokazati, da nose narodom pravu i trajnu korist. Napose neka netrče pomagat Bismarku proti katoličkoj crkvi, već neka ju za mir i blagoslov našega naroda štede i poštuju!

Švajcarka, zemlja slobodna i na slobodu ponosita, sveudilj bije ljut boj s katoličkom crkvom. Tu se postupa tako bezobzirno, kano da je zemlja barbarska, koja nepozna nikakva zakona, pače niti čovječnosti. Katolike bi htjeli da dotjeraju do očajanja. Gone biskupe, gone svećenike, prevrću vas ustroj katoličke crkve, neobziru se na nikakve molbe ili predstavke vjernih katolika: sbilja ih je zahvatio furor anticatholicus. Nedavna je bernski prizivni i kasacionalni sud dosudio, da se makne 67 župnika u jurskom kraju, za to jer su pokorni svomu biskupu. Švajcarska se tako iznevjerila svomu porieklu i dosadašnjim načelom; mnogi prijatelji boje se za to za njezinu slobodu i neodvisnost. Nezadovoljna sa starim temeljem hoće da si stavi nov: radi se bo o revisiji ustava. U tom ustavu, kako se dosada vidi, neće biti mjesta katoličkoj crkvi, ili njezinoj slobodi. Neka pazi, da joj se nedogodi kano mnogim današnjim novim gradnjam, koje se prije ruše, nego se dogotove. Bismark ima bez dvojbe ondje svoje prste; on treba Švajcarske proti Francezkoj, a rat Švajcara proti crkvi jedno ih odbija od Francezke, a drugo pomaže Bismarka u njegovih osnovah proti samoj katoličkoj crkvi.

Napokon dolazimo na tu Francezku, koja je jedva pretrpjela nečuvene grozote, pa se gle na novo na nju sprema grdna oluja. Njezino katoličtvo pobudjuje joj jakih neprijatelja; osim toga boji se Bismark, da nevrati Njemačkoj žao za sramotu Poplašilo ga je očito, da je Francezka nikad nečuvenu svotu od pet milijarda izplatila za triest mjeseci, i da se sasvim tim nevidi, da bi bila onemogla. Već se ona diže i jača sve više. Valjda on misli potući ju na novo, dok joj sila nepostane orijaškom, pa si za to odasvuda saveznika kupi. Francezka medjutim nepokazuje da se boji, ali se i ona sprema. Samo nije u sebi gotova nije složna i jedina. Jedni hoće kralja, drugi empereura, treći republiku, a četvrti komunu Ta nesloga utjeha je Bismarkova Al pod jednom se ipak zastavom Francezka sve to više ujedinjuje, a to je zastava Isusa Krsta. Pod tom je zastavom vidala svoje težke rane, i tražila utjehu svojoj boli, i snašala težki odkup. Pa je dosada očito bio nad njom blagoslov božji. Porad njezine neizrečene nesreće mnogi su ju sažaljivali, a sad ju porad njezine vjere miluju svi katolici. Udes pako narodâ u ruci je Gospodnjoj. To je konačno kršćaninu utjeha i nada.

Zašto ima baš katoličtvo toliko neprijatelja.

Jasna je i bjelodana istina: da u ovo naše bezvjerno vrieme neima nijedna druga vjerozakonska sljedba toliko neprijatelja, koliko jih ima baš katolička. A zašto? Na to pitanje treba da nam odgovore katolički časopisi, da se tako mnogomu katoliku otvore oči i da se mnogi na taj način mogu dovinuti raznim uzrokom toli žestokoga neprijateljstva. U Trnavi na slovačkom jeziku izlazeće „Katolické noviny“ pišu o tom, kako sliedi:

Prvi je i najglavniji tomu uzrok moderno razumčarenje proti nauku crkve katoličke, onomu nauku koj smo primili od utemeljitelja crkve naše Isusa Krsta. U tom katoličkom nauku imade mnogo božanskih istina, kojih čovjek svojim razumom nemože doseći, ne zato, što bi te istine bile možda proti razumu ljudskomu, nego zato, što one ograničenu moć ljudskoga razuma tako nadvisuju, da jih on kao ni Boga neizmjernoga ni njegovih premudrih nauma dokučiti nemože. Jer da čovjek Boga ograničenim svojim razumom shvati, namah bi Bog prestao biti Bogom; sila bi razuma ljudskoga nadmašila samoga Boga i razum bi se ljudski posadio na priestôlje božje, zabacujući sve i nehtijući vjerovati, česa sam sobom razumjeti nebi mogao.

Digitized by Google

I nuto! Razumčari prošlih i sadanjih vremena doista su jur tako daleko koraknuli, da su Boga s njegova priestolja sbacili — mišlju doduše samo i srcem svojim — te na njegovo mjesto postavili svoj razum; niti hoće više u Boga, niti njegove objavljene vječne istine vjerovati, jer ih svojim razumom dokučiti nemogu. Budući pako crkva katolička nauk Isusov i njegova božanska otajstva bez ikakova straha naviešća i Bogu se u njegovoj neizmjernoj velebnosti i slavi klanjati neprestaje; zato neprestaju bezvjerni razumčari boriti se proti katoličtvu, neprestaju biti njegovimi najljućimi neprijatelji.

Razumčara bilo je od vajkada. Kad je Gospodin Isus govorio o blagovanju tiela i krvi svoje, mnogi njegovih učenika uplašili su se s njegovih rieči, veleći: „tvrda je to rieč i tko bi ju slušati mogao?“ I otišavši pustiše Gospodina, jer nemogahu razumjeti otajstva vjere o blagovanju tiela i krvi Gospodnje. Jednako nam i sv. Pavao svjedoči: „kad bi navieštali Isusa razpetoga, židovi se nad tim sgražahu a pogani držahu to za ludost.“ Nu pošto je Martin Luther uglavio načelo, da si svaki može tumačiti sv. pismo po svojoj dragoj volji i savjesti, otvorila se tek široko vrata razumčarstvu: privrženici bo toga načela tumačili su si sv. pismo svaki po svojoj domisli, a napokon zahitili cielo sv. pismo, cieli obavljeni nauk božji i mjesto njega diglo se je razumčarstvo te svom silom oborilo na katoličtvo, budući ono jedino bez straha brani rieč božju i čuva pravi nauk Isusov u njegovoj božanskoj čistoći i cielosti.

Iz razumčarstva porodilo se slobodarstvo (liberalizam) i to najpače slobodarstvo vjersko. Kada bi se to slobodarstvo jedino u tom sastojalo, da snosimo čovjeka druge vjere ili drugoga zakona, nebismo proti njemu ni muknuli; jer nas to i naša sv. vjera uči, da nesmijemo nikoga zato samo mrziti, što nije slučajno s nami jedne vjere, nego dapače moramo svakoga čovjeka ljubiti kano samoga sebe. Dobru katoliku leži na srcu, da bi svatko upoznao istinu vjere katoličke i da bi polag nje živio; nu zato on nemrzi niti prezire ikoga; ali slobodarski razumčari dalje idu: oni hoće, da nitko nevjeruje i nespoznaje Boga, kano što ga ni oni neće da vjeruju ni spoznaju; hoće, da se svatko božanskih istina i otajstva odreče, kano što su jih i oni jur odavna zabacili. Slika raduje se prilici.

Slobodarski razumčari, koji se odrekoše vjere i zakona kršćanskoga, svukoše takodjer plašt krieposti i ćudorednosti kršćanske, te se ogrnuše ćudoredjem, protivnim zakonu božjemu; budući bo slobodar osim svoga razuma nespoznaje nad sobom nikakva Boga, oštra i pravedna sudca, misliš, da će se možda svoga vlastitoga razuma bojati? Nipošto! Pače još će se s njime posavjetovati, kako bi ovaj ili onaj zločin mudrije počinio, da izbjegne svjetovnoj kazni. Ili će ga možda vlastita njegova savjest kazniti? A možemo-li si prave i dobre savjesti bez Boga i njegova zakona pomisliti? I tat, kada se šulja krasti, nosi sa sobom svoju savjest, ali se je ipak neboji. On se boji samo toga, da ga nebi u kradji zalovilo. Budući pako katoličtvo, vjerno nauku Krstovu, hrabro i srčano brani Boga i njegovu svetu zapovied, da čovjek sama sebe zataji i sve po volji božjoj čini, kakvo čudo, ako ga mrze slobodarski razumčari i ako su mu najljući neprijatelji?!

Slobodarski razumčari skočiše takodjer proti uredbam ljudskomu rodu od Boga danim, najprije proti crkvenomu a zatim i proti svjetskomu poglavarstvu i svakoj oblasti, da bi se tako sami domogli gospodstva i sebe na štetu čovječanstva obogatili. — Nu kako će najlašnje k tomu cilju? Treba samo sbaciti sa moći i priestolja vladare i knezove zemaljske. Ali to nije lagan posao, dok vladari imadu vojsku i moć u rukama. Što nam dakle valja činiti? pitaju se slobodari. Podkopati vjernost podanika i — bude-li moguće — iste vojske prama svojim gospodarom, a to ćemo najlaglje postići, ako uništimo u puku i podaničtvu vjeru i zakon, navlastito katolički, koj neprestaje učiti po nauku Isusovu. „Dajte caru, što je carevo“, i po nauku apoštolskom: „Boga se bojte, kralja štujte; i neka je svaka duša oblastim podana; jer neima oblasti nego od Boga i koje su, od Boga su naredjene.“ Ovaj se katolički nauk nemili slobodarom, a odtud njihov gnjev i biedni jad na katoličtvo.

Da pako nauk katolički što laglje ponište i da puk nesluša više navjestiteljâ rieči božje i nauka katoličkoga, obratiše cielu svoju paklenu zlobu na svetoga otca rimskoga papu, na biskupe i popove, dapače i na iste u samotnih izbah živuće samostanare, te uzeše na nje rigat blato svakovrstnih kleveta i laži, sramoteć jih ružeć i podsmjehivajuć im se, kakono se nekoć židovi podsmjehivahu Isusu i njegovim apostolom, što više poduzeše jur i nasilno progoniti službenike božje; a carska njemačka i kraljevska talijanska, te žalibože i mnoge druge vlade u tom jih poduzeću milo pomažu! Misle jadne, da će jih slobodarstvo u zviezde kovati, ako mu puste, da poždere katoličtvo, a neznadu, da će napokon i one pasti u ralje tomu proždrljivomu zmaju, poput čovjeka žemljara, koga su na putu gladni vuci izokolišili, a on im žemlju za žemljom izbacao; kad ali neimao više čega izbacivati napokon i njega vuci razderali i proždrli.

Neima tomu dugo, što je kraljevska pruska vlada provela u njemačkom državnom saboru zakon, koj valja za cielu Njemačku, kojim se iz njemačke države gone Isusovci i njim srodni redovnici. A zašto? Možda sbog kakova zločina? Bože sačuvaj. Zašto dakle? Čuj katoliče, jedino zato: što su bili neustrašljivi branioci sv. otca pape, gorljivi propovjedaoci rieči božje, dubokoučeni odgojitelji i učitelji mladeži, riečju najjača podpora katoličtvu. Ovu indi jaku podporu htjela je pruska vlada oduzeti njemačkim katolikom, nebi-li tako oslabljenu crkvu katoličku od Rima odkinuti i svomu gospodstvu podvrći mogla; čega medjutim pravi katolik nikako dopustiti nemože, budući zna, da ostaje samo tako dugo pravim katolikom, dok je spojen s Rimom, to jest s vrhovnom

Digitized by Google

glavom naše crkve, sv. otcem papom u jedinost vjere i crkvenoj podložnosti. Taj bezobzirni postupak kraljevske vlade pruske uznemiruje takodjer iste protestante, koji još nisu sgoljni razumčari, nego koliko toliko do evangjelja drže. I oni kimaju glavom, pitajuć se: što će s toga biti? Možda će s vremenom i nas proždrieti slobodarstvo, kako to sada s katoličtvom biva! Novine barem pišu, da je kraljević pruski, baštinik njemačke krune, rekao pred kraljem talijanskim: hoćemo-li se uzdržati na kraljevskih priestoljih, a mi žrtvujmo slobodarstvu ponajprije katoličtvo, koje se već preživjelo, a za tim sve ostalo kršćanstvo, da tako barem na čas umirimo one, koji proti nami revoluciju snuju. Ej kraljeviću! mislio si, da ćeš time zasititi proždrljivo slobodarstvo? A kad nebudeš imao ničega više, što ćeš jim onda žrtvovati? Svoj kraljevski priestol po gotovo, a možda i svoju kraljevsku glavu! Na to biedan valjda ni mislio nisi?

Slobodarski razumčari posižu svojom poganom rukom za ženitbenimi i obiteljskimi svezami, koje su upravo temelj crkvi božjoj a i samim državam. I ovi temelji čovječanstva i kršćanstva jesu slobodarom trn u oku! Crkvi katoličkoj imamo doista zahvaliti, što je sveza ženitbena na toli tvrdoj podlozi, da ju kakva godj zlovoljica ženikâ nemože razriešiti, ona bo je vazda pred očima imala rieči Gospodnje: „Što je Bog sdružio, čovjek neka nerazdruži.“ Nu mnogim se slobodarom čini to pretežkim igom i bremenom, što si nemogu žene po volji zamieniti, pak zato svimi silami vojuju za gradjansku ženitbu, naročito takovu, koja se ni pet ni šest razriešiti može. Budući baš katoličtvo proti tomu vojuje, nije čudo, što ga slobodari ponajljuće mrze.

I do škole pružaju slobodari pogubnu svoju ruku, oduzimljuć samim roditeljem pravo, da si mogu svoju djecu u školi na kršćansku odhraniti i podučiti dati, nego se svom silom napinju, da bude škola od crkve odciepljena, da se utemelje bezvjerske škole, u kojih se čestoputi uče djeca podsmjehivati se i rugati vjeri svojih otaca, kako nam to mnogi žalostni primjeri dokazuju. Riečju slobodari se napinju da od nedužne kršćanske djece odgoje sebi ravne bezbožce. Budući se pako crkva katolička takvomu odgojivanju školske djece svom snagom svojom protivi. umnožava time čislo svojih slobodarskih neprijatelja.

(Konac će sljediti.)

Talijanski Rim i katoličtvo.

Rim postavši po kršćanstvu gradom svieta u najpodpunijem smislu, silom i grabežom učinio se priestolnicom taljanskoga kraljestva na 20. Rujna 1870. Velebni priestol principa apostolskoga morao se zakloniti malo ne u katakombe pred priestoljem kralja taljanskoga. Otcu kršćanstva svega svieta oteli su palaču njegovih predšastnika, kvirinal, da od nje učine kraljevski dvor, a njegovim sinovom, najbližim mu pomoćnikom, redovnikom sveudilj otimlju tihe stanove, da od njih stvore svakojake bureaue za svjetovne činovnike. Dočim se razvija sjaj ministarski, porušio se kardinalski grimiz. Biskupi svieta sabrani pod svojim vrhovnikom u sveobći crkveni sabor moradoše se raziči, da mjesto ustupe zastupnikom taljanskoga kraljestva. Velebne crkvene svetkovine moradoše se povući medju tiesne zidine hramova, dočim se vani po gradu širi i šepiri svjetska oholija; pače ni u božjih hramovih neima mira pobožnim katolikom od halabuke i napadanja tobožnjih kraljevskih podložnika. Sluge Isusovi izvrgnuti su porugam i pogibeljim za zdravlje i život. Što su snašala i stvarala stoljeća kršćanska u Rimu da je na slavu sv. Petra, za jedinost svega kršćanstva, za čast i korist i spasenje raznim narodom svieta, to si sada grabi i prisvaja Taljan pod naslovom taljanskoga jedinstva i taljanske narodnosti.

Pa to sve bi reć mirno i ravnodušno gledaju kralji i vladari svieta, kano da ni neslute, da se u Rimu ruši i njihov priestol, njihova nepovredivost, njihova vlast i snaga. Ali biskupi katoličkoga svieta, oni koje je namjestio duh sv., da vladaju crkvom božjom, oni nešute, već javno i jasno govore pred svietom, koreć nepravdu i silu, i opominjujući za vremena, da budućim pogibeljim predusretnu oni, kojim je Bog dao vlast, da odlučuju sudbinom naroda. Tako je u najnovije vrieme (29. Kolovoza) podigao svoj glas jedan od uglednijih biskupa kršćanstva. Guibert nadbiskup parižki, u pastirskom listu, kojim za 14. Rujna naredjuje svečane molitve za crkvu božju i sv. otca. Taj njegov list pobudio je veliku bjesnoću kod svih neprijatelja crkve katoličke i rimske stolice, ko što je usuprot stekao javno odobrenje od svih dobrih katolika. Vriedno je da ovamo prenesemo njekoja najglavnija mjesta iz toga lista.

Zauzeće Rima, veli, biaše najdrzovitija ozleda uvjeta životu kršćanskoga svieta, bijaše attentat na religiju i družtvo. Lebdeć dugo nad glavami našimi kao grožnja, činjaše se jošte i onda, kada već svi kao predstojeće navieštahu, baš radi strahote svoje nemoguće. Spominjemo se, kada smo o tom u pismih naših kao o njekoj hypothesi govorili, i onda već unapried vjernikom kazali, obistini-li se ona ikada privoljom jednih i drzovitošću drugih, da će se zamrsiti odnošaji svietski za mnogo viekova. Uzalud da tajimo, kršćanska braćo, ako je sada težko stanje sv. stolice i crkve, to joj je budućnost još mnogo tamnija. Pogoršati će joj se jošte muke, ako neuvaže oni, koji na zemlji sude, nauk tužnoga izkustva, i konačno neshvate, da je ondje interes, gdje se nalazi pravo. Et nunc, reges, intelligite; erudimini qui judicatis terram. Neobziruć se na nadnaravne razloge, temeljimo nadu našu na pravom razumku socialnoga interessa. Nemožemo vjerovati, da će evropejske vlasti tvrdokornom sljepotom ravnodušne ostati na očigled situaciji, koja duboko vriedja ćut i saviest većega diela podložnika. Svanuti će dan, kada će spoznati neuklonivu nuždu, da odstrane zlo, koje su morali a i mogli zapriečiti; s druge će se pako strane i Bog

Digitized by Google

poslužiti borbami, da pravo svoje zadobije. Prevrat, koj je to zlo rodio, dotjerati će ga do vrhunca, gdje će se samo ubiti; oni pako, koji su svojoj samoživosti crkvu žrtvovali, sami će biti žrtvovani, pa kada jošte same razvaline preostanu, tada će ruka božja raztepeno kojekuda kamenje sgrade sabrati, i na razvalinah ljudskoga djela opet sgradu podići. Želili bismo, da budu tako mudri, da prištede narodom grozne te kušnje, nedvojimo pako o tom konačnom resultatu, da će opet Rim, pa kako se i mienjale okolnosti, neodvisan biti. Nebude-li se osvajajuća vlast čustvom prava i pravednosti povukla u naravne svoje granice, to će ju za nje zatjerati bujica prevrata. Lažni prijatelji prisiliše ju, da razširi svoje granice, koje toli pravo, koli i narav odsudjuje. Vlada posluša nesretno to nagovaranje, koje potaknu narodni ponos, učini Rim glavnim gradom, jedinim svoje vrsti, koj nevrši ono, što bi vršiti morao; misli, da će ga se mirno uživati, što mu kršćanstvo dozvoliti nemože; diže vojsku i gradi brodovlje, koje uzdržavati nemože; čini izdatke, koje će liepu tu zemlju uništiti i prije ili poslije sramotnomu prevratu privesti. Trebalo bi, da okrene, da joj pravi i istinski prijatelji savjetuju, da ostavi zemljište, koje će sve one, koji ga silom drže, progutati; da si u Boga steče zadušbinu, a kod ljudi hvalu, ostavivši dobrovoljno zemljište, koje bi prisiljena mnienjem dobromislećih jednom ostaviti morala. Tako će izčupati iz družtva našega klicu smutnje i nesloge, koju je zasadila. Stjera-li svoju pohlepnost u prave granice, dati će dokaz svoje mudrosti, pomiriti će se s crkvom i javno štovanje opet zadobiti. Takovo će postupanje svi odobriti, te će dobiti dostojno mjesto medju kršćanskimi narodi. Rim će onda odbaciti crno ruho, kojim je porušen i vratiti se sjaju svoga bogoštovja i poviesti. Otvoriti će svoje zidine onim, koji ljube veličanstvo njegovih razvalina i svetost njegovih hramova; narodi će se povratiti svetim svečanostim, a stranac će rado gledati lice, nenakaženo više brigom za materialni obstanak; onda će papa, kralj njegov, dobiti slobodu, i jošte jednom s balkona sv. Petra blagosloviti grad i sviet, a velika će biti radost po cielom kršćanstvu. To je, kršćanska braćo, čemu se nadamo. Kada ćemo to doživjeti, tajna je božja. Nu nije nam tajna, da imademo sredstvo, kojim možemo uskoriti onaj trenutak, kada će se sve to dogoditi. To je pako sredstvo, da se sva djeca crkve, biskupi, svećenici i vjernici sgrnu oko glave njezine, namjestnika Isusa Hrista, da svi budemo hrabri, kao što nam on primjerom svojim pokazuje. Ovo riešenje biti će plod naše molitve.

Biskupu čini se još daleko vrieme, da Rim postane opet papin, ili svekršćanski, svesvietski grad. I pravo ima, Za tu bo svrhu težko da bi bilo dovoljno samo to, da sadašnji kralj taljanski i njegova vlada izadju iz Rima i ostave ga sasvim papi, dok Rimljani sami neuvide, da je njihova prava veličina i dika priestol sv. Petra; i dok se neuputi sva Italija, da joj neima prave slobode, snage i blagostanja, dok ona otimlje kršćanstvu Rim, i papi slobodu i materijalno uzdržavanje. Tko zna, neće-li i kakvih će trebati katastrofa, da se do toga uvidjenja dodje? Da ima doći do katastrofa, to naslućuju sami oni, koji su Rim silom zauzeli. Kralju je nekako tiesno u Rimu, te mu se neda nikako ondje stanovati, on voli bivati gdje drugdje. A i njegovi ministri i drugi doglavnici nehvale se Rimom i njegovim pučanstvom. Republikanci mrze na kralja u Rimu i njegov priestol, želeći da se onamo povrati sielo nekadašnje velike i slavne — dakako poganske — republike; a internacionalci najvoljeli bi srušiti tako kvirinal (sadašnji kraljevski dvor) kako vatikan, pa na kapitolu proglasiti komunu. To su dakako mutni izgledi ne manje za kraljestvo, nego-li za papinstvo.

Viestnik.

Zagreb. Njegovo c. kr. apostolsko veličanstvo izvoljelo je previšnjim ručnim pismom od 20. o. m. banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovati Ivana Mažuranića, bivšega kancelara i predsjednika saborskoga.

— Na predlog odbora za odmjerenje podpore kuratnomu svećenstvu nadbiskupije zagrebačke, izvolio je preuzv. g. nadbiskup Josip Mihalović odlučiti podporu 51 župi u 23 crkvena kotara, svega skupa u iznosu od 7030 for. Najvišja podpora pojedinoj župi t. j. župniku iznosi 200 for., a najmanja 50 for. Preuzvišeni gospodin izjavlja, da se dotične svote imaju smatrati lih podporom, i s toga da se neimaju računati u kongruu. Po tom moći će se odmjerena podpora prama okolnostim promieniti, pa i sasvim oduzeti, kad bi se beneficijat morda pokazao nevriednim. Podpora teče od 1. Siečnja o. g. i diže se u polugodišnjih obrocih posticipativno kod predstojničtva pobožnih zaklada uz namiru.

— Dne 21. o. m. umro je ovdje u Zagrebu udaren od kapi Ambroz Kostanjevac, franjevac provincije sv. Križa, a samostana karlovačkoga. Pokojnik biaše u Karlovcu obćenito štovan, a kod djece, kojoj biaše vješt i revan kateketa, jako obljubljen.

— Kako nam dopisnik iz Bistre javlja, glasovalo je svećenstvo kotara stubičkoga, sakupljeno na pastoralnoj konferenciji kod podarcidjakona i župnika u Bistri veleč. gosp. Jakova Cerovskoga, preuzv. gosp. nadbiskupu Josipu Mihaloviću zahvalnost i sinovsko pouzdanje za otčinsku njegovu brigu oko poboljšanja materijalnoga stanja njemu podčinjenoga klera. Kako nam isti dopisnik nadalje javlja, slavio je tom sgodom gospodin župnik bistranski Jakov Cerovski dvadesetpetgodišnjicu svoga pastirovanja. Kako je u kotaru ljubljen, proslaviše s njim taj svečani dan sva braća sukotarani.

Beč. Od 17. Rujna do 21. biaše gostom carevim kralj taljanski Viktor Emmanuel. Njegov pohod ko

Digitized by Google

što nebiaše mio katolikom i konservativcem s poznatih razloga, tako je usuprot ugodio liberalcem i svim neprijateljem papinim. Jedni i drugi namisliše tu sgodu upotrebiti za demonstraciju. Pak su jedni izveli sve što su htjeli, drugim pako naime katolikom nije bilo dano. Već u Gradcu pozdravi svjetina kralja sa „evviva il triomfatore del papa“, u Beču pako pobrinuše se italianissimi, židovi i liberalci, da mu doček bude izvanredno oduševljen. Novine nisu znale, kako će više kovati ga u zviezde. Katolici usuprot htedoše na 20. Rujna, kano na dan osvojenja Rima, u crkvi dominikanskoj obslužiti svečane zadušnice za pale papine vojnike, al im bude zabranjeno. Jedino što mogoše učiniti jest, da se je konservativno plemstvo, izuzam one, koji su bili primorani od službe, držalo na stran od svih svečanosti priredjenih na čast Viktoru Emmanuelu. No židovi, bezvjerci i liberalci slaveć preko mjere Viktora Emmanuela premašiše svoju svrhu, jer se nikako nije moglo dopasti u najviših kruzih, da se nad sve ostale visoke pohodnike, careve i kraljeve, toliko uznosi upravo kralj taljanski. Da-li to neizmjerno slavljenje biaše samo od mržnje napram papi? ili je pako iz Berlina vjetar duvao?! Čini se, da je obadvoje.

Pariz. Šah persijski, boraveći u Parizu, posjeti medju ostalim i kuću lazarista, da superioru izjavi svoje priznanje za velike zasluge lazarista u njegovu carstvu, te obeća, da će ih uviek zaštićivati. Tako radi mohamedanac, dočim njemački tobožnji kršćani medju ostalimi redovi i lazariste iz svoje zemlje gone.

Elsas. Katolički gimnazij u Colmaru, koj je posjećalo preko 400 učenika, zapovjedila je vlada zatvoriti zato, što je taj gimnazij bio u ruku svećeničkih. Nego vlada se je taj put prevarila, jer se je gimnazij preselio u Francezku te će u La Chapelle kod Belforta nastaviti svoje djelovanje. Kako se vidi namjerava vlada zatvoriti i dječačko sjemenište u Strassburgu. Ona je najme posljednjih dana zahtievala od ravnatelja sjemeništa, neka joj prijavi imena učiteljâ, koji na tom sjemeništu djeluju; a to je prvi korak, da ga zatvori. Kolika će to šteta biti za crkvu, svatko će uvidjeti, kad razmisli, da biskupi upravo zato podižu velikimi troškovi dječačka sjemeništa da dobiju kandidata za veće sjemenište. Takovi koraci vlade pokazuju dosti jasno, da ona ide upravo na zator katoličke crkve.

Fulda 29. Kolovoza. Danas poslie podne u 4 sata podje svećenstvo grada Fulde, a njemu na čelu stolni kaptol, u biskupski dvor, da biskupu sliedeću adressu predadu: Vi ste, presvietli gospodine u vršenju apoštolske Vaše dužnosti odsudjen od ovdašnjega suda na novčanu globu ili odnosno na tri mjeseca zatvora. Iz dna duše naše izrazujemo Vam presv. g. najdublju sućut, što Vi u visokoj starosti i uz poremećeno zdravlje toli težke kušnje morate podnašati; ali kako smo ljudi od vjere, nemožemo da Vam takodjer nečestitamo, što Vas u onoj godini, u kojoj mi hoćemo, da Vam spletemo vienac 50 godišnjice misničtva, a 25 godišnjice biskupovanja Vašega, što Vas u toj godini resi Višnji viencem izpovjednika na čast crkvi fuldačkoj, za koju ste uviek radili, i na Vašu vlastitu slavu u vječnosti. Služimo se ovom ozbiljnom zgodom, da obnovimo svoje obećanje pred Bogom, pred Vami presvietli g., pred cielom biskupijom, da ćemo, budete-li Vi u okovih, svećeničku našu zavjeru tim vjernije čuvati, a za Vas što pobožnije se moliti, da ćemo s Vami i s braćom našom svoj zalogaj hljeba dieliti, pa pozove-li nas dužnost, i uzvišen Vaš primjer srčano sliediti. Kao zalog jakosti od zgora molimo ponizno pastirski Vaš blagoslov. — Biskup tronut primi ovaj izraz sućuti svoga klera, pa odgovori medju ostalim: „Striele, koje čovjek predvidja, nezadaju tako težkih rana. Pruski je episkopat uvidio, već kod podpisivanja svoje skupne predstavke, da će novčane globe, zatvor i jošte teže podnašati morati. Medjutim bila nam to liepa utjeha i čvrsto jamstvo glede budućnosti, da kao što su biskupi složni u zajednici s papom, tako i svećenici vjerno i čvrsto stoje uz svoje biskupe. — Isto je tako kaptol i svećenstvo poznanjsko čestitalo svomu nadbiskupu, grofu Ledochovskomu, takodjer jur na globu osudjenom.

Književno. Ovih je dana izašla: Danica. Koledar i ljetopis družtva svetojeronimskoga za prostu godinu 1874. Strane 164. Meko vezana stoji 40 novčića. Sadržina je toj knjizi osim koledara i ljetopisa družtvenoga ovaj: Vještica. Pripovieda Petar Bučar. — Petar Preradović. Napisao Adolfo Veber. — Nove narodne pjesme. Spjevao Ivan Trnski. — Uzrok mnogomu zlu u obitelji i narodu. Napisao dr. J. Rieger. — Salernska škola. — O porabi šljiva. Napisao Drag. Stražimir. — Naši stanovi na selu. Napisao dr. Ivan Dežman. — Znamenite izreke starinskih ljudi. Skupio F. Klančanin. — Oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji. — Sajmovi. — Iz toga je vidjeti, da je sadržina tomu koledaru raznovrstna, a možemo čitaoce uvjeriti, da je i valjana i zanimljiva. Osobito je, možemo kazati, klassična Bučarova pripoviedka: Vještica. Veberovim opisom Preradovićeva života prodriet će znanje i zanimanje o tom najslavnijem našem novovječnom pjesniku u najskromniju kolibicu našega seljaka. — Prijatelje našega družtva i naše pučke prosvjete molimo, neka si od odbora družtvenoga što više primjeraka ove knjige nabave i gledaju razpačati ih u narodu. Danica je naštampana u 6000 komada.

Poziv. Ravnateljstvo nadbiskupskoga sjemeništa zagrebačkoga pozivlje ovim sve klerike nadbiskupije zagrebačke na dan 1. Listopada u sjemenište.

U Zagrebu dne 22. Rujna 1873.

Dr. Matunci. k. z.
ravnatelj sjemeništa.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 40.] U Četvrtak, 2. Listopada 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački
KATOLIČKI LIST.

Izgled katoličke crkve.

Taj izgled, barem u najbližu budućnost jest vrlo mutan. Bismark joj je napio trpku i gorku zdravicu, a njemu se pleska sa svih strana. Četa protivnika jest velika i jaka i silno drzovita, dočim su katolici što nemarni, što malodušni, što nesložni; malo ih je, u kojih se očituje prava snaga vjere. Treba da dune duh Gospodnji i strese mrtvilo, ili će pako doći nož nevolje, da odrezav trulo dodje do živa, i povrati zdravlje mlohavu organizmu.

Duh vieka nije kršćanski, nego antikršćanski. Viek — mundus — nije nikada ravno bio prijatelj vjeri Isusovoj, ali dan danas baš kan da živemo u prva vremena crkve. Kô što su onda židovi i pogani grdili i gonili prave Isusove sljedbenike, tako i danas. U Austriji i Ugarskoj barem sve je skoro najodlučnije novinstvo u rukuh židovskih; a tko će izbrojiti članke, brošure i knjige, koje proti Isusu i istinam od njega objavljenim napisaše novovječni pogani? Nije čudo, da je onim, koji se takovom hranom pitaju dan na dan, kršćanstvo postalo sumnjivo, zazorno, za ruglo. Što će n. p. držati o katolicih i njihovoj vjeri oni, kojim je bečka „Neue freie Presse“ evangjelje? Do znanosti i mudrosti onih, koji za nju neimaju drugoga vrela, van današnje dnevnike, nije mnogo držati. Pa to će naobraženiji i razumniji muževi rado priznati u obće, ali za čudo, ne glede religije ili barem katoličke crkve. Za to im je svaki črčkar, koj umije malo skladnije poredati svoje rieči sposoban, da sudi o najstarijih i najsvetijih tajnah i zasadah, kano što su kršćanske. S toga se čuje u običnih razgovorih najlahkoumnijih i najpriesnijih misli o katoličkih institucijah i dogmah. Posljedica pako svega toga jest, da se činâ žive vjere sve to manje vidja u javnosti, osim kod najprostijega pučanstva. Ljudi, naročito mužkarci, rekao bi, upravo se stide javno učiniti išta, s čega bi se moglo zaključiti, da oni ipak nešta vjeruju. Ako se pako neide na misu i na prodiku, ako se zanemaruju sakramenti, da tim i više mora propadati i propasti religiozan život, to je i lasno zaključiti, pa i jasno uči žalostno izkustvo. Tako se je došlo napokon do toga, da je religije i ondje počelo jako nestajati, gdje joj je dosada bilo svetište, u krugu obiteljskom. Neka bude i pobožna mati, ako ipak otac nebude za religiju ništa mario, slabo će se u djeci uciepiti vjera, a gotovo ne pri mužkoj, jer će si sin misliti: ja nisam žena, da se s materom Bogu klanjam, kad toga nečini moj otac. Ako je pako mati tja liberalka, onda je po gotovo u takovoj obitelji propala religija.

Pa tako je manje više po Europi posvuda. Takovim duhom zadahnuti su odlični krugovi državnoga i družtvenoga života. Nije onda čudo da se posvuda nastoji i u javnom životu zakoni i drugimi čini izrazivati nazore vjeri, a napose katoličkoj crkvi, neprijateljne. Još nešta drže konservativni elementi osobito u gornjih saborskih kućah, u dolnjih pako posvuda su liberalci u većini. A dolnje kuće ili kuće zastupnika naroda imaju veću znamenitost od gornjih. Kraj takovih okolnosti netreba, nego da je tko silan i ugledan dosti, i smion navaliti bezobzirce na katoličku crkvu, pak će mu svi pleskati. Pa to je poduzeo Bismark na velikanski način.

Bismarkova državnička umjetnost stekla je nečuvenih pobieda. On je u malo godina što lukavštinom što odvažnošću svojom i zdravim proračunanjem od Pruske učinio veliku, susjedom strašnu državu, dočim je voditeljicu kola evropejskoga Francezku ponizio. Sjaj tolika uspjeha zablještio je oči mnogim i premnogim.

Digitized by Google

Ljudi se uviek klanjaju uspjehu, makar ga stekao najgrdniji tiran. Tako mu se pokloniše njegovi prije najljući neprijatelji, liberalci, te ga sada slave i kade bez konca. To isto čine novine što od sympathije, što pako za plaću, jer je za novac moći dobiti sve. Konservativci pako u Pruskoj nešta ravno pokušaše, al se ipak neusudiše tvrdo oprieti premožnom Bismarku. Katolici su napokon već brojem slabiji, kad bi i bili dosta složni i odvažni, što nisu.

Tako mogoše zakonom postati u Pruskoj osnove, koje smieraju katolički život uništiti. Najrevniji redovnici su izagnani; škola je skoro sasvim izuzeta od upliva crkve; pobožna se družtva stežu i smanjuju sve više; na to se ide, da se i ženitba profanira. No to sve nebje dosta: i sam organizam katoličke crkve poduzeše srušiti. Papi i biskupom oduzeše Bogom im danu jurisdikciju, da ju prenesu na — kraljevske sudove. Država ima odlučivati ob uzgoju klera, isto tako kano o namještaju. Tako ukinuše skoro posvuda biskupska sjemeništa, naredjena od koncila tridentinskoga; tako opredieliše ni nepitajuć biskupe ona bogoslovna učilišta, na kojih smiju budući svećenici primati svoje naobraženje; tako opet nepriznavaju one za pastire, koje biskupi pošiljaju, ako takova priznanja od njih biskupi neuztraže. Još se govori i o drugih zakonih, kojimi bi sva crkvena imovina, u koliko i onako nije u rukuh države, imala pasti pod upravu laika od vlade zavisnih. Što će biti od crkve katoličke u Pruskoj, ako protivnikom podje za rukom sve to tako i izvesti? A država pruska sbilja to izvadja sa svom silom i bezobzirnošću!

Kad i nebi Bismark imao svoje prste u raznih državah, nastojeć ih uvući u rat na crkvu, da je njemu laglje i pobjeda da je sjegurnija: to bi samo za to, što Bismark tako radi, mnogi na crkvu Isusovu navaljivali. Za čudo je, kako su ljudi majmunske naravi, te se radi jedni za drugimi povode; još je čudnije, kako se ljudi uspjehu klanjaju, te su kadri naći ondje mudrost, gdje je bezobzirnost, i slobodoumlje, gdje se umu nameću spone. Ali to je još najčudnije, kako višeput u ljude udari neki bies, koj nagoni da bez svakoga razmišljanja nešta hvale ili kude, i to tim više, čim drugi protivno čine. Koliki viču na jezuite, na ultramontance, na vatikanski koncil, na papu i njegov syllabus, i nepitajuć što je to upravo, na što su toliko kivni. Da država mora papu stjerati u kozji rog i ondje ga začepiti, da se škola mora izuzeti od duševnoga robstva pod popovi, da su sve vjere jednake i dobre, samo katolička da je svim drugim pogibeljna i za to da ju treba svigdje i svačim ugnjetavati, to su dogme, u koje današnji ljudi slobodne misli sliepo vjeruju. Za to kad tolik državnik, skoro polubog, Bismark, hoće da uništi katoličku crkvu, onda dakako htio bi to i svaki patuljak. U Cislajtaniji učinili su liberalci i bezvjerci već mnogo toga proti katoličkoj crkvi: od škole su učinili proti crkvi sotonsku synagogu, bezvjerstvu dopitali su ista prava, koja vjeri, sa ženitbe skinuli su svetost i vječnu nepovredivost, učinivši ju već donekle prostim civilnim kontraktom. Ali još nemogu po volji biskupe globiti, svećenike što zavoditi, što mučiti, pače ni istih jezuita izagnati. I za to uzdišu za srećom carstva njemačkoga kano židovi nekoć za lonci egipatskimi, i neće sjegurno mirovati, dok se nenasite mesa jezuitskoga i ultramontanskoga.

Zar je čudo, da se dosta takovih duhova javlja i u Ugarskoj, onoj Ugarskoj, koja misli, da se barem u liberalnosti mora takmiti sa najvećimi narodi i državami? Poznat je govor Deakov ob odnošaju izmedju crkve i države. Premda nije u njem ništa nova, prije nigdje nečuvena rečeno: ali jer je rekao Deak, i to da se izvede u Ugarskoj, čudna-li pleska odasvuda! Poletiše adrese sa svih strana i novine digoše toliku viku, kan da je onaj govor jedini program sreće i spasenja za Ugarsku. Bog zna, koliko se zastupnika sprema, da si uberu koj listak lovorike, kad dodje toli ožudjena razprava o Deakovu programu; no ni vlada neće da u tom zaostane. To se vidi iz nacerta kaznenoga zakonika, kako ga je izradio državni tajnik Cseméghi, i komu je „Pester Lloyd“ napisao krasan komentar. Govoreći naime o načelih toga zakonika polaže najveću važnost na one kazne, koje su naperene proti katoličkoj crkvi, i kaže, da je to u uzkom i nerazrešivom savezu sa liberalnom zadaćom, koju je Deak izneo na dnevni red. Vlada da je u tom nacrtu učinila prvi korak za riešenje pitanjâ izmedju crkve i države. Saborski odbor, koj se ima baviti pitanji ob odnošaju izmedju crkve i države, da će kad se sabor opet sastane naći polovinu posla gotovu. Ta dakle toli mučna pitanja riešavaju se jednostavno nekimi paragrafi kaznenoga postupnika! Ali ti paragrafi kako zvone, ili kako gruvaju — jer imaju nešta zatući? Kako nam kaže „Pester Lloyd“ jedan govori o placetu, a drugi o zlorabi prodikaonice za političke svrhe. Placet ima zapriečiti, da koj crkveni dostojanstvenik ili službenik religije neizda naredaba, koje su unatoč državnim zakonom, sve jedno izdao ih u svoje ime ili u

Digitized by Google

ime koje druge domaće ili inostrane vlasti. Najpreči, veli „Pester Lloyd“, zahtiev državne visosti jest, da u državi djeluje samo jedno zakonodavstvo. Tko se ovomu zahtievu nepodlaže, tko unatoč državnim zakonom u ime pape ili crkve kakve odredbe čini, podpada pod kazan, jer se dižе proti državnim zakonom. Nacrt razlikuje dvie vrsti takova uzprotivljenja. Jedan je slučaj, kad crkvena odluka, za koju se neuztraži državna privolja, sadržaje odredaba, koje stoje sa državnimi zakoni u protuslovju. U tom slučaju kvalificira nacrt takov kaznjivi čin kano prekršaj, te nanj meće tamnicu od jedne godine i globu od 3000 for. Drugi je slučaj, kad kakova crkvena odluka protiveća se državnim zakonom bude izdana proti naročitoj zabrani vladinoj. Tad se taj čin kvalificira kano zločin, te mu je kazna trogodišnja tamnica i obustava temporalia. — To će biti doista krasna sloboda crkve. Taj nacrt očito mnogo više zaudara po pruskom ili ruskom sustavu, nego-li po amerikanskom, za koj se je izjavio Deak. Pester Lloyd reče i to, da je Cseméghijev nacrt jur stekao odobrenje ministarskoga vieća. To su ravno druge oficiozne novine niekale, i može biti da je istina, da rečeni nacrt, pošto je dogotovljen, nije jošte bio na razpravi u ministarskom vieću. Al i Pester Lloyd imat će jamačno pravo u toliko, da su načela za onaj nacrt morala biti prije ustanovljena u ministarstvu, nego-li je na njihovu osnovu mogao Cseméghi dalje snovati. Kako se dakle vidi, ne samo saborska većina nego i vlada ide na to, da se ugarskoj crkvi nametnu okovi poput pruskih.

Glede crkvene imovine izjavio je i Deak u svom poznatom govoru i minister Trefort, da ima poseban odbor izpitati narav te imovine. Kako Ugarska dolazi dan na dan sve više u novčanu krizu, te je prisiljena sveudilj nove zajme činiti uz sve nepovoljnije uvjete: bojati se je i to ne malo, da će otci domovine (saboraši) svu crkvenu imovinu gledati na državna naočala. Osim toga mnogi sile, da Ugarska ima neodvisnu banku, koja će izdavati svoje banknote, pa već dugo govore i očekuju od patriotizma ugarskoga svećenstva, da se za jamstvo rečenoj banki zapišu crkvena dobra. Ako se to izvede, onda će biskupi i drugi svećenici biti sasvim u ruci države, koja će im po svojoj volji ili samovolji davati ili uzkraćivati dotaciju onako, kako to sada čini pruska vlada, to će biti takodjer ponešto po amerikansku, u toliko naime, u koliko će crkva, prije bogata, postati siromašna misionarka.

Svatko vidi, da će ono, što bude u Ugarskoj i Cislajtaniji izvedeno, i k nam u Hrvatsku doći. I kod nas ima dosta obožavatelja Bismarkovih; i kod nas ima mnogo neprijateljâ crkvi i svećenstvu, makar su se za sada pritajili; i kod nas ima tobožnjih državnika, koji državi naprama crkvi sve prisvajaju; i kod nas ima kulturträgerâ, koji su si uzeli za zadaću raztepsti mračnjačtvo vjere; i kod nas ima napokon previše onakovih, koji ništa ili jedva nešta vjeruju dočim je revnitelja za vjeru i crkvu izvanredno malo. K tomu mi smo malen narod, koj u svojoj kulturi i u svom državnom, a i skoro svem ostalom životu, visi o drugih velikih narodih. Pa kao što biva sa svakom drugom robom, tako i s tom: najbolje pridrže sebi, a najgorje dolazi k nam. Ima u velikom njemačkom narodu i uzvišenih ideja i nastojanja, al se s njimi nečini tolika reklama, kolika s ložimi; za to ono nemože dosta daleko niti po samoj Njemačkoj probiti, nekmo-li će k nam, dočim lošo teče po svem svietu. Kakove se n. p novine kod nas najviše čitaju? One, koje su religioznim i državnim nazorom našega naroda najvećma protivne.

Po tom se mi moramo pravedno bojati, da će kod nas svakim danom biti glede religije i crkve prije gorje, nego-li bolje, pače da će bezvjernost onda kod nas najjače harati, kad već bude u Njemačkoj vjera počela savladivati. Jer da će vjera napokon nadjačivati u Njemačkoj, o tom nedvojimo ni najmanje, ali tko zna, kako je još daleko pobjeda? Za konačnu pobjedu jamči divna ona jakost i sloga, koju su dosada pokazali biskupi, svećenici i katolički puk. Ako progonstvo bude i žešće i potraje duže, još se nije bojati za katoličku crkvu u Njemačkoj, jer progonstvo neobičaje vjeru dušiti nego jariti, pa kad nije nekada željezo ni vatra mogla iz srdacâ izpuditi vjere, valjda ju neće ni pruski topovi. Kako katolici u Pruskoj misle, najljepše je kazao „Westpreussisches Volksblatt“, koj je bio napisao članak, iz kojega su liberalni listovi izvadili, i velikom bukom u sviet javili, kako katolici „drkću.“ Ali jim ovako odvrati rečeni katolički list: Načelo prvim kršćanom, na koje se je išlo ognjem i mačem, krvlju i željezom biaše ovo: Mi neplašimo, nit se plašimo (Nec terremus, nec timemus). Tomu načelu ostaju vjerni i katolici naših dana, znajući da je s jedne strane kraljestvo Isusa Krsta kraljestvo mira, a s druge, da je osnovatelj ovoga kraljestva sviet nadvladao. Bogu nije trebalo pomoći velikanâ ove zemlje, da osnuje svoje kraljestvo. On netreba mogućnika niti da si svoje

*

Digitized by Google

kraljestvo sačuva. Ako se je poslužio siromašnimi ribari kano sredstvom, da rimsko carstvo, koje je tri strane svieta obzimalo, stavi na službu za svoje vječne svrhe i za crkvu na ovoj zemlji, onda ga lje neće boljeti, kako će jur obstojeću crkvu uzdržati, makar se na nju jurišalo topovi. Bog gospodin na nebesih neka vlada, a mi sa svoje strane činimo svoju dužnost, te molimo se ne samo: Dodji kraljestvo tvoje; nego takodjer: Budi volja tvoja kako na nebu, tako i na zemlji. Na tom putu božje providnosti a ljudskoga sudjelovanja doći će konac onih stvari, što su sada u našoj dragoj domovini na dnevnom redu prije, nego-li i sanja mnogi neprijatelj crkve, koj sada ko lud od radosti viče. Samo je to dvojbeno, kako će? — Tako govore katolici njemački; a tko tako govori, taj nepreda A dok katolici nepredaju, dotle ih nije shrvao Bismark.

Za pruski državni sabor, kô što i njemački carevinski imaju na skoro biti novi izbori. Katolici se spremaju, ali dakako ni protivnici nespavaju. Da će oni, koji danas gospoduju javnim mnienjem, i koji imaju u ruci svojoj silu, sve moguće učiniti, da stranka središnja — konservativno-katolička — nenadjača, to je nedvojbeno. Nije badava Bismark tako silovito u prijašnjih saborih na nju jurišao. Medjutim se katolici nadaju, da njihova stranka neće iz izborâ izaći slabija, nego jača. Toliko ih ipak neće biti, da bi mogli u saborih odlučivati. To nam se čini za sada sjegurno. Kad konservativni elementi u Pruskoj nebi bili tako raztepeni, kô što sbilja jesu, onda bi bilo nešta više nade, osobito toga radi, što nemože biti politika ni Bismarkova, nekmo-li samoga cara, da sve konservativne elemente od sebe odbije. Toga nemože ni nesmije legitimna monarkija. U protestante, kojim je stalo do stare vjere Isusove, donekle se je bilo uzdati, ali se sada vidi, da je to uzdanje, barem za sada, prazno. Za čudo je, najviša religiozna vlast — osim kralja — „Oberkirchenrath“ nije htio skinuti pastora Sydowa u Berlinu, koj javno nieče božanstvo Isusovo! Pa to protestanti gledaju, i jedni još odobravaju, dočim drugi šute. Malo ih je, koji se javno usudjuju takov postupak svoje najviše vlasti ukoriti. To videći mora čovjeku i nehotice pasti na um ono, što mi katolici i onako vjerujemo: da ravno u pojedinih protestantih može biti duha Gospodnjega, ali u protestanstvu kano takovu da ga neima.

Katolike u Njemačkoj u njihovoj borbi jako bi pomoglo, da Francezka dodje do podpune snage, i da tu snagu stavi na službu Kristovoj religiji i crkvi To bi najprije bilo, da se uzpostavi u Francezkoj legitimno kraljestvo. Tako je barem naravno. Ali za to ima u samoj Francezkoj mnogo mogućnih protivnika: i sám starac Thiers kažu, da će svimi silami raditi proti kraljevskoj restauraciji. No to je svakako istina, da duh vjere u Francezkoj sve više raste, pa će biti, ako Bog dá, s vremenom tako jak, da će prisiliti svaku vladu, da služi interesom vjere. Onda će, nadamo se, katoličkoj crkvi i po drugih stranah odlahnuti.

Za sada pobrinuo se je Bismark, da katolikom, osobito njemačkim, oduzme svaku nadu boljih vremena. Dovabio u Berlin Viktora Emanuela. Neufaju se oficiozne novine trubiti, da se čine dogovori proti Francezkoj, al to viču na sva usta: da se dogovaraju ob izboru novoga pape. Neda se tajiti, da će na katolike silno djelovati glas o smrti velikoga Pija, pa si Bismark valjda misli, da će ih već to sasma poraziti Još mu je veća nada, da će u savezu s taljanskom vladom ili zapriečiti izbor pape u obće, ili pako silom proturati takova muža, za koga bude mislio, da se neće protiviti njegovim interesom. Sam sv. otac nije propustio u svojoj posliednjoj allokuciji opomenuti kršćanstvo na ovu novu pogibelj, koja mu prieti.

To nisu dakako dobri izgledi. Ali u takovih sgodah običavalo je kršćanstvo svoj pogled upreti na nebesa, gdje je pravi kralj naš i veliki svećenik, koj neumire, i koj je dosta jak, da ga nesmetaju sve osnove Bismarkove uz svu silu njemačkoga carstva. Pio nas je pozvao na molitvu; slušajmo, pa će doći duh Gospodnji, za koj vapi crkva: Spusti duha svoga i stvorit će se i pomladiti ćeš lice zemlje.

Zašto ima baš katoličtvo toliko neprijatelja.

(Konac.)

Da uzmogne slobodno živjeti i dužnosti svoje izpunjavati: službu božju dostojno vršiti, svoje službenike pristojno uzdržavati, siromake, djecu svoju, uzdržavati, za to je treba materijalnih sredstva, pa zato su upravo imućniji sinovi crkve u staro i novije vrieme od svoga imetka ustupili njoj.

Sve to vrlo dobro znadu slobodari, pak baš zato i hoće da bude crkva katolička pusta prosjakinja, kako neće ni potrebam crkvenim, ni službam božjim pristojno zadovoljiti, ni svojih svećenika valjano odgojiti, nit ubogih podupirati moći. S toga trube slobodari sborom, pismom, knjigami i novinami: Na što su dobra biskupom, na što popovom i monakom? Država jih neka posvoji; na državne svrhe upotriebi. Ali nekažu, niti nepišu ti junaci;

Digitized by Google

ako država posvoji dobra crkvena, da će vjernici morati više plaćati na crkvu, na svećenike, na hramove i službe božje; jer kad bi to po istini kazali, odstrašili bi puk od grabeža i posvojivanja crkvenih dobara. Nego oni, da što prvo puk i zakonarstvo zemaljsko k tomu privedu, udaraj ružiti, klevetati i psovati biskupe, popove, redovnike, kano da bi svi ti nevriedni bili iste suhe korice hljeba.

Tude se ponajbolje odlikuju slobodari, koji bi htjeli crkvena dobra u svoj nezasitni žep spraviti S njimi rukom u ruku idu i oni, koji su pred nedavno kožami, žigicami i vrpcami začeli trgovati, a po tom bogataši i bankiri postali, za potrebe pako crkve katoličke ni prebite pare nikada nepotrošili. Njim se osobito ciede sline za dobri katoličke crkve, kako to bez stida i srama trube u novinah, koje sami u sviet izdavaju. Uzmider samo bečke novine, sve su u rukuh židova i sve se jagme za dobri crkvenimi. Gdje je godj država posvojila i razprodala crkvena dobra, tamo niti je država, niti su katolici imali kakvu korist od toga, budući da vlada neprodava ta dobra komadimice, nego u cielom, a ciele gospoćije mogu samo bogati bankiri-židovi pokupovati. Kad indi katolički puk brani dobra katoličke crkve, onda brani samo svoje, brani da ono, što mu je k crkvenim potrebam neobhodno potrebno, nesmukne u bezdno židovske vreće.

Nu da slobodari i njihovi drugovi, kojim za crkvenimi dobri zazubice rastu, iste dobre katolike nekako zamame i zavaraju. vele, da crkvi ništa neškodi, ako država njezina dobra posvoji i proda, jerbo će se po tom biskupi i svećenici iz državne blagajne možda i bolje plaćati, a i na crkvene potrebe država će obilno trošiti (?). Liepa doista rieč samo da nebude od nje puste šale! Glupak će tomu povjerovati, ali razuman čovjek znade dobro, da mi državljani u državnu blagajnu plaćati moramo, pa ako se bude odtale na biskupe, svećenike i crkvene potrebe moralo trošiti, da će nam i porez veći prirasti: neće dakle država, nego ćemo upravo mi vjernici svoje biskupe i svećenike plaćati i crkvene potrebe namirivati, čega nam nije sile, dok crkva svoja dobra posjeduje.

Ali još nešto namjeravaju slobodari i neprijatelji katoličtva, kad hoće, da se crkva iz posjeda izbaci, a potrebam crkve katoličke da državna blagajna udovoljuje, i tu lukavu namjeru treba dobrim katolikom odkriti. Neprijatelji katoličtva tako po prilici snuju: kada će biskupe i svećenike državna kasa plaćati, pasti će oni pod moć državne vlade. A kada će vladine stolice zasjesti slobodari, oni će jim po prilici ovako govoriti: „Biskupi i svećenici! ako budete to i tako učili i propoviedali, što i kako se nam ljubi, dobit ćete vaše plaće, a ako budete to i tako učili, što i kako se nam nemili, možete štap u ruke, pak trbuhom za kruhom.“ Da je tomu zbilja tako, živ nam je svjedok ermelandski biskup, komu je pruska vlada uzkratila plaću iz državne blagajne, jerbo je po svojoj dužnosti kano biskup iz crkve katoličke izobćio nekoga svećenika, koj je ustao proti vjeri katoličkoj, nu vladi nije bilo to izobćenje biskupovo po volji, pak ona udaraj biskupa ništa kriva ni dužna. Vidimo dakle, što hoće slobodari tim plaćanjem biskupa i svećenika iz državne blagajne, hoće da biskupe i svećenike snize na najniži stepen vladina činovničtva. Ali naši biskupi neimaju svoga apostolskoga poslanstva niti od careva, niti od zemaljskih, čestoputi i nekatoličkih vlada, niti od kakova državnoga ureda, a najmanje još od kakova obrezana ministra, nego su oni izabrani od samoga Isusa, — koj nije pitao nikakove vlade, nikakova čovjeka na svietu, da mu imenuje ili izabere apoštole, — i postavljeni te potvrdjeni od duha svetoga, da rede crkvu božju, pak zato niti nesmiju svoga crkvenoga pravomoćja nikakovoj svjetskoj vladi podvrći. Najbolje su nam to dokazala ona četiri biskupa, što jih je carska ruska vlada sa biskupske stolice odvukla u ledenu Sibiriju, a sada jim čitavu prijašnju plaću obećava, ako se odreknu prava na svoje biskupstvo; nu oni vole jesti suhi i crni krušac ljutoga prognanstva, nego da izdadu crkvu katoličku; oni vole nasljedovati sv. otca papu, koga je talijanska vlada do nokta izrobila, a on ipak neće da primi ponudjene mu godišnje milijune, nego se zadovoljava Petrovimi novčići, koje mu dobri i vjerni katolici dragovoljno žrtvujú. Sve to kano i sama neodvisnost crkve od svjetovne vlade i države nije u volju neprijateljem katoličtva. A odtuda ištiče zajedno njihov jed i njihova žestoka mržnja proti katoličtvu.

Nu tomu velikomu neprijateljstvu nebismo se mi katolici niti najmanje imali čuditi, ta zar nam ga nije već isti božanski utemeljitelj sv. naše vjere prorekao govoreći učenikom svojim: „i mrzit će vas svi ljudi radi imena mojega.“ I zbilja radi imena njegova trpili su apoštoli i učenici njegovi. Radi imena njegova bili su i jesu najvećma mržćni Isusovci, od Isusa tako nazvani. Radi imena njegova trpila je i trpi ljuto progonjena sveta crkva katolička. Medjutim nezaboravljajmo rieči Gospodnjih: „Tko mene prizna pred ljudmi i ja ću njega priznati pred otcem svojim, koj je na nebesih.“ I to bi imalo tješiti svakoga pravoga katolika i buditi ga, da neuztrašivo izpovieda svoju vjeru u Isusa Krsta po nauku svete njegove crkve uzprkos svim neprijateljem svetoga imena njegova.

Kad smo dakle razokrili razne uzroke toli golemoga neprijateljstva proti katoličtvu, kad smo upoznali neprijatelje njegove, čuvajmo jih se kano biesnih pasa, mamili nas oni kakovom mu dragom sladkom besjedom i sakrivali oni svoje proti katoličtvu namjerene zlobne striele kakvim mu drago zastorom znanja i umjenja, čovječnosti i napredka. Oni dolaze u ovčjoj koži, a pod kožom su proždrljivi vuci, govori spasitelj svieta. Privinimo se tim jače i tim bliže k svetoj crkvi našoj kršćansko-katoličkoj, kano što se dobra djeca privlače k tužnoj majci, da podiele njezinu materinju žalost i

Digitized by Google

time joj bol olahkote i srce obraduju. a nemojmo biti, kakono neki pobožni župnik tugovaše: „naši su katolici kano ovce, koje se razprhnu, kad navali vuk, a ljudi druge vjere drže se i brane na okupu.“ Oborimo se i mi katolici proti svim krivicam i nepravednim nasrtajem neprijatelja naše sv. vjere ne mačem, poput Petra apostola, komu je Isus zapovjedio mač svoj u korice metnuti, niti nasilnim prevratom, nego samo i jedino žarkom gorljivošću za našu sv. vjeru, spojeni živom vjerom, jakim ufanjem i vatrenom ljubavlju medju sobom i s vrhovnom glavom svete naše crkve rimskim papom — Pijom IX.

(Priobćio *G. B-čki.*)

Debata o organizaciji službe božje

u francezkoj vojsci dovršena je, pošto je 408 (proti 163) glasovalo za predlog. Od sada će se dakle imenovati za francezke vojnike posebni duhovnici, te će služba božja za njih biti obligatna. Vrlo je znamenit i za katoličko srce puno utješljiv govor, koj je tom prilikom rekao general Robert na čast presvetoga oltarskoga otajstva. Liep je to primjer, kako nije nikakvo junačtvo nego kukavština, kojom se danas mnogi častnici odlikuju, da preziru ono, što je sveto. Vojnik, komu u prsima prava hrabrost sjedi, mora biti oduševljen za uzvišene ideje, jer takovo samo oduševljenje može hraniti junačtvo. Nego da čujemo generalov govor, kako ga je po stenografičkom izvješću priobćio Univers. „Moja gospodo. Ja stupam na besjednicu, da izpravim krivu tvrdnju generala Guillemauta. Ja sam prekinuo rieč mojega kolege, no ja se nadam dokazati vam, da je razlog tomu tekst zakona. General Guillemaut se je potužio, što se vojski višeput zapovieda prisustvovati tjelovskoj procesiji. On je tvrdio, da to nesmije biti, da je to nered, komu je prevelika revnost bila povodom, da je to zloraba vlasti, koja se mora predbaciti, ako ne sadašnjemu ministru rata, a to njegovim predšastnikom. Ja sam mu odgovorio, da te časti, koje se izkazuju svetomu otajstvu, propisuje reglement. On mi reče: Vi ćete mi taj reglement pokazati. Ja sam išao po nj i donio sam ga. (Dobro! dobro!) Moja gospodo. Dekret od godine 1853. o službi na javnih mjestih — koj nije u tom obziru drugo nego ponovljenje naredbe iz dekreta od 24. Messidora godine XII., donosi kraj drugih stvari, koje neću čitati, propise o časti, koje se imaju svetomu otajstvu izkazivati. Tamo se veli doslovice: Glava 20. „počastni provodi:“ Sveti sakramenat (od skrajne ljevice čuje se vika: oh. oh.), da, moja gospodo, sveti sakramenat! presveti sakramenat! (Živio! živio! povladjuju s desna). Ovaj častni znak prisutnosti božje, pred kojim se sagiba svako katoličko koljeno, komu se poklanja svaka kršćanska glava, a svako kršćansko srce moli. (Novo povladjivanje s desna). Što, gospodo moja. zar se smijemo čuditi, što tekst zakona upotrebljuje rieč „sveti sakramenat?“ Što, dekret o službi na javnih mjestih propisao je, kano što vam je, moj druže, poznato. na tanko, koje se počasti imaju izkazivati princom. generalom, častnikom svakoga stupnja, a vi se čudite, što je našao za vriedno, odmah na prvom mjestu propisati počasti, koje se imaju izkazivati svetomu sakramentu? (Nemir na ljevici. Predsjednik: nebunite govornika, da svoje izvješće dovrši!) General nastavlja. Zakon glasi: čl. 342. Kada se drže procesije s svetim sakramentom u gradovih, gdje su dozvoljene, onda sva vojska . . sva vojska izadje na trg, kuda prolazi procesija, onim redom, kako to propisuje čl. 296. . . Vidi se odavle, da zakon zahtieva, kada se drži procesija izvan crkve u onih gradovih, gdje je to dozvoljeno, da sva vojska, pamtite dobro sva izadje na glavni trg, kuda prolazi procesija. No taj se propis puno komodnije izvodi, mjesto da izadje sva vojska, izadje samo jedan dio, da za svu vojsku izkaže sv. otajstvu vojničke počasti. Ja sam vam rekao. da su ti propisi ponovljeni iz dekreta od 24. Messidora. I u istinu, titul 2 toga dekreta bavi se samo počastmi, koje se imaju izkazivati svetomu otajstvu. Čujte čl. 1. i 4., koji sadržavaju skupa 10 paragrafa. od kojih ću ja samo prve navesti. Čl. 1. U gradovih, gdje . . . se smiju držati provodi izvan katoličkih crkva. imaju vojnici i podčastnici stupiti pod oružje. prezentirati i desnim koljenom kleknuti. . . Oficiri moraju sabljom pozdraviti i lievu ruku držati na kapi . . zastava mora pozdraviti i tako dalje. Čl. 4. Kad se drže procesije sa svetim otajstvom ima izići vojska na mjesto, kuda prolazi procesija; počastna straža ima se namiestiti do crkvenih vrata; regiment, koj ima prvi broj sačinjava desno krilo, kavalerija ide za infanterijom i tako dalje. Ja dovršujem čitanje. Obećao sam pročitati tekst zakona. to sam evo učinio. Može-li me tkogod pobiti, neka se digne.“

Dopis.

Iz Krapine. Na dan 4. Kolovoza *) sastao se priličan broj slušatelja u glavnoj školi krapinskoj, da čuju, koliko su djeca napredovala. Predsiedao je veleč. gosp. radobojski župnik Fink. U prvom razredu nebijaše napredak baš osobit. ali se to nemože upisati u grieh dotičnomu učitelju, jer je on istom drugo poljeće primio razred. U drugom je razredu išlo sve dobro, dok se je štilo štivo naznačeno po učitelju, a kad je predsjednik naznačio drugo. jedva se je štilo kamo-li

*) Kako ze vidi, mi smo taj dopis ostavili duže vremena ležat, što smo se nadali, da će nas ob istoj stvari izviestiti oni, na koje to najbliže spada, predsjednik najme ili kateketa. Pošto smo pako uzalud čekali, premda nismo imali uzroka dvojiti ob istinitosti dopisa, koj nam je poslao svjedok očevidac, to smo se ipak za veću sigurnost obratili na neke posve pouzdane osobe, koje su potvrdile sve, što nam ovaj dopis javlja. Ured.

Digitized by Google

tumačilo. *) Dodje red na treći razred. Tu je bilo što čuti i vidjeti. I tu je kano što i u drugom razredu išlo sve dobro, dok se je štilo učiteljem naznačeno štivo. No predsjednik se je usudio naznačiti drugo. To je uvriedilo učitelja g. Kopsu te on — dakako nešto tišim glasom — reče: tim se poremećuje red, neka si sada sam pita. Razljućen sjedne u klupu, maše glavom simo tamo pa sve na predsjednika pokazuje. Predsjednik reče drugomu čitat, a gospodin učitelj opet malo tiše: „bum ga vre videl, kaj bu napravil.“ Nije bilo druge, predsjednik ga je morao pozvati, da pita. Zlovoljan posluhnu, ali učeniku neide te neide. Predsjednik: „pozovite koga, da ide pisat na ploču.“ Učenik piše, opazismo, da nepiše propisanim pravopisom, no šutismo. Tada će učitelj sam: „gospoda valjda vide, da ja učim nešto nova.“ Predsjednik mu odgovori: „gospodine, propisan je drugi pravopis. Vaša je dužnost, držati se onoga, što je propisano, jer je za djecu škodljivo, ako se u svakom razredu uče drugi pravopis. O shodnosti ili neshodnosti kojega pravopisa nije pučka škola mjesto razpravljati.“ A učitelj? Uvriedjen počme rogoboriti, a zatim se okrene k djeci te reče: „ja, vaš učitelj, učim ovako, a vi ćete kako ja hoću.“ Budući da je njegova drzovitost postajala sve to veća, morao ga je jedan od prisutne gospode ozbiljno opomenuti na pristojnost. Tako se je jedva umirio. Predsjednik je na sve to šutio. **) — Dok se je izpitavao 1. 2. i 3. razred religiju, mogao si čuti samo Kopsin glas. Mrmljao je, skakao od jednoga k drugomu tako, da je kateketa morao za čas prestati te ga zamoliti, neka ga nebuni. On se je za čas umirio, no brzo se opet zaboravi te je nečednim ponašanjem svojim na toliko dodijavao gostom, da su počeli ostavljati školu. Spomenuti si je gospodin dopustio ovdje ondje i katekizam dosti glasno kritizirati. Tako na primjer, kad je učenik imao odgovoriti na pitanje, je-li dozvoljeno štiti nevaljane knjige, izvoli g. Kopsa reći nam, koji smo bili do njega, da je krivo načelo crkve, da se nesmiju zle knjige štiti; ja bih dozvolio svakomu štiti, što ga je volja, neka si traži istinu. Glede svetoga pisma misli on, da se mora prama duhu vremena prekrojiti; a glede najvišega bića, da može biti obstoji a može biti ne. ***) — Niti u četvrtom razredu nije bilo s napredkom bolje. Što se tiče na pose učitelja 4. razreda g. Gudla, zanimati će vas, ako vam pripoviedim, da se je pred svjedoci dokazalo, da je on javno u školi rekao, da neima pakla, mjesta vječnih kazna. *) Što ćete reći na to, da je taj isti gospodin ljetos u školskih svjedočbah, gdje je na prvom mjestu natiskano „vjeroučitelj“ izbrisao „vjero“ te podpisao svoje ime? G. se kateketa dakako nije hotio na takove svjedočbe podpisati, i tako imaju djeca svjedočbe bez njegova podpisa. **) — Kako se napokon brine za religiozno-moralni uzgoj djece ravnajući učitelj g. Prelog, koj je zajedno pisar ***) kod kr. bilježnika, o tom će vas moći najbolje izviestiti domaći dušobrižnici. Je-li dakle čudo, što su Krapinci sa svojimi učitelji nezadovoljni?

*) Liepo! Dosada su neka gg. učitelji, kivni na napredak u zavodu milosrdnica, tvrdili i privatno i javno, da sestre učiteljice svoje učenice za izpit „abrihtuju“ kano papige, premda nisu toga opažali niti predsjednik niti prisutni gostovi. U svojem kolu, gospodo, tražite što drugim krivo predbacujete. Ured.

**) To nam se čini prevelika uztrpljivost. Ured.

***) Zašto ga niste pitali, što misli o svojoj pameti, obstoji-li ona ili ne? Ured.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović povratio se je sa svoga puta u Zagreb.

— Javlja nam se iz Ivanića, da je i svećenstvo ivanićkoga kotara poslalo Njegovoj Preuzvišenosti zahvalnicu, što se za svoj kler tako očinski brine.

— Preuzvišeni gospodin Ivan Mažuranić, novoimenovani ban hrvatski prispio je u subotu na večer u Zagreb. Sjajni doček, koj mu pripraviše stanovnici glavnoga grada dokazom je, koliko se narod raduje njegovu imenovanju. Dao Bog te dugo potrajala radost, koju je probudilo u cieloj Hrvatskoj imenovanje umnoga i značajnoga, domovinu svoju ljubećega muža Ivana Mažuranića za hrvatskoga bana.

— Što smo u 38. broju našega lista javili o preložkoj i dubravskoj školi u Medjumurju, da su najme prestale biti komunalne te postale opet katoličke, drago nam je, da možemo javiti i o dekanovečkoj. Kako nam najme poštovani naš dopisnik odonud javlja, odlučiše i Dekanovčani imati katoličku školu. Živjeli i drugi njihov primjer nasljedovali.

— Naglom smrću preminuo je ovih dana istom imenovani župnik u Zrinju gosp. Josip Buhin.

Prag. Velebna svečanost svetovaclavska, koju je u nedelju jutro naviestilo gruvanje topova, jur je dovršena. Velike bijahu priprave, koje su se za tu svečanost pravile; velik je broj onih, koji su se sa svih strana

*) Pak nas onda uvjeravajte, da se nepačate u vjeru! Tko bi kraj takovih primiera još dvojio, kamo mjeri liberalno učiteljstvo kod nas, taj bi morao biti u istinu sliep. Ured.

**) Mi smo si dali jednu takovu svjedočbu poslati, te smo se uvjerili, da je zbilja istina, što nam g. dopisnik javlja. Drzovitost toga učitelja nemože već dalje. — Nego pitamo, jesu-li valjane svjedočbe, kojih nije u svojem pravu povriedjeni učitelj vjere podpisao? Ako nisu, ima se za nove pobrinuti onaj, koj je tomu bio uzrok. Ured.

***) Po kojem pravu? Oh vi prosvjetitelji! Do sada ste se tužili, da župnici nemogu ravnati škola zbog svojih zvaničnih posala, a vaš učitelj može biti i ravnatelj i zajedno pisar kod kr. bilježnika! Ured.

Digitized by Google

javili, da žele tako liepoj svečanosti prisustvovati. Premda neimamo još pobližih viesti, mi smo sigurni, da je svečanost bila sjajna, naroda českoga vriedna. Pozivu svojih svećenika, najvjernijih zatočnika vjere i narodnosti, odazvao se je sav narod, da dostojno slaveći uspomenu na utemeljenje pražke biskupije, zahvali se darovatelju svih dobara na najvećem dobru, svjetlu vjere. Čulo se je istina i glasova svečanosti protivnih osobito u mladočeskih „Narodnih listih“, ali ti glasovi ne samo nisu mogli pomutiti narodne svečanosti nego su još naučili narod, gdje ima tražiti prijatelje svoje gdje neprijatelje.

Njemačka. Boj proti katoličkoj crkvi u Njemačkoj razvija se od dana do dana sve to više. Protjeraše jezuite i njim srodne redovnike, zatvoriše neka sjemeništa i druga katolička učilišta, uzkratiše plaću biskupom i njim vjernim svećenikom, ali uzalud sve to nepomaže, službenici Isusovi smatraju dobra toga svieta „sicut stercora“, kad bi se sbog njih imala povrieditи prava svete crkve. No njemačkoj se vladi neće jošter popustiti, ona je počela udarati biskupe i svećenike novčanimi globami, a budući da ih oni nemogu plaćati, počele su im se već vladine novine prietiti — zatvorom. A dodje-li do toga, da se budu pomazanici Gospodinovi vukli u zatvore, onda smo sigurni, da je blizu pobjeda crkve, jer Bog nemože dopustiti, da napast nadmaši naše sile. Navesti ćemo neke samo primjere. Biskup paderbornski bješe imenovao za župnika u Alme nekoga svećenika imenom Fecke nepitav vlade. Po svibanjskom zakonu nije to dozvoljeno te s toga bude biskup pozvan pred iztražnoga sudca. Neznajući se u ničem kriva, neposluhnu biskup. Posljedica je tomu bila, da je 22. Rujna javljeno biskupu, da će morati platiti 200 talira, ako za 4 nedelje nenamjesti na spomenutu župu svećenika po propisu svibanjskoga zakona. Biskup neće dakako toga učiniti nego će nasuprot tečajem četiriju nedelja nove župnike može biti imenovati po propisih crkvenih zakona a proti propisom svibanjskoga zakona.

Poznanj. Poljski katolici u Poznanju ćute svaki dan bolje, kako je težka željezna vlada velike Njemačke. Neradi se o ničem manjem. nego da im se uzmu dva najveća dobra: vjera i narodnost. Zabranivši vlada katoličkim svećenikom u javnih zavodih predavati vjeru u poljskom jeziku, mišljahu si katolički roditelji pomoći, ako si djecu pošalju u privatne zavode, gdje su svećenici poljski naučali vjeru. No vlada je i tomu došla u trag te je i takove zavode zatvorila. — Vrlo je uznemirio narod čin, koj se je nedavno dogodio u mjestu P. Bijaše svečan provod. Prozori bijahu nakićeni i razsvietljeni, a u jednom bijaše krasan napis u poljskom jeziku: „Gospodine spasi nas, propadamo.“ Taj je napis zadro policiji u oči, ona ga je odmah konfiscirala. Sva je sreća za Poznanjce, što im je Gospodin dao u to težko vrieme kušnje neustrašivoga zatočnika i vjere njihove i narodnosti, nadbiskupa Ledohovskoga. Za to je on njemačkoj vladi trn u oku. Obsipaše ga već novčanimi globami radi protuzakonitoga (!) imenovanja župnika, ali što će učiniti s njim, ako on podieli dvadeset i četvorici svojih novomisnika jurisdikciju, nepitav vladu? Tim će narasti novčane globe in immensum, biskup ih neće moći platiti, a onda? „Ciemno, głucho wszędzie, což to będzie, což to będzie?“

Švicarska. Zemlja slobode postati će do skora zemlja robstva za katolike. Točka 64. predloga za reviziju ustava pokazuje dosti jasno, kakov udes čeka švicarske katoličke biskupe. Taj najme članak daje federativnomu vieću pravo izagnati iz zemlje svakoga, tko bi službene poslove obavljao u ime tudje države ili tudjega ugleda. Vidi se na prvi mah, da se tim cilja na katoličke biskupe, koji vjerske poslove obavljaju u ime rimskoga pape. Odpadnik Loyson radi marljivo, da odciepi švicarsku crkvu od Rima. Na sastanku u Carouge, kamo su imali tek privrženici staro-katolicizma pristup, izrekao je Loyson jasno, što je prava namjera njegova i onih, koji ga u Švicarsku poslaše. „Još nije došlo vrieme, govoraše odpadnik, da izabiremo medju dogmami, a kašnje istom odieliti ćemo zviezde, koje se sjaju na obzorju crkve od lažljivoga svjetla, koje se diže iz močvara rimskih. Ali prije nam treba urediti našu crkvu (odciepivši ju najme od Rima). Mi ćemo podignuti crkvu švicarsku, narodnu. s jednim ili više biskupa; kašnje istom postaviti ćemo se proti dogmam te odieliti istinu od laži.“ U istoj je prigodi govorio i proti izpovjedi, kako se sada čini, jer da je ona nećudoredna; govorio je proti celibatu svećenika i tako dalje. — Da švicarski domoljubi nevide, da je ta starokatolička agitacija maslo Bismarkovo, kako bi se posijala mržnja gdje je bila ljubav, nesloga gdje je bila najveća sloga!

Heska neće da zaostane u liberalnosti za Pruskom. Župnika Witzela odsudiše na dvomjesečni zatvor u tvrdjavi sbog „zlorabe propovjedalnice.“ A o čem je propovjedao župnik Witzel? Kakove si je strahote dopustio na propovjedalnici? Usudio se je govoriti o zakonu glede nadzora u školah, dokazujuć, da se tim zakonom izgoni vjera iz škola.

Družtvo sv. Jeronima.

Kano član I. reda pristupila Občina Raven za učione. Kano članovi III. reda gg. Petar Peraković šumar u Čazmi. Josip Babić kot. pristav u Slunju. Martin Petranović trgovac u Delnicah. Ivan Grkinić građanin u Karlobagu. Stjepan Novosel seljak iz Prelošćice. Samostan franjevački u Samoboru. Mihalj Žveglić kapelan u Novoj Gradiški. Hilarij Burić pazitelj na brzojavnoj pruzi u Kraljevici Kata Vučić u Kraljevici. Marija Vučić u Kraljevici. Marija Moderčin u Kraljevici. Milan Jurković financ. nadstražar u Kraljevici. Ivan Valjati učenik u Kraljevici. Stjepan Haramija krčmar u Šmriki. Aleksander Paffa providnik u Slavetiću. N. Papić iz Vezišća. Josip Antić iz Rieke. Hipolit Ivanošić kanonik u Senju.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 41.] U Četvrtak, 9. Listopada 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Svečanost svetovaclavska u Pragu.

„Više nego se je mržnja bojala, dapače više nego se je ljubav smjela nadati, sakupilo se je svieta sa svih strana na svečanost svetovaclavsku.“ Ove rieči izrečene višegradskim prepoštom glasovitim piscem Vaclavom Stulcem na sjajnom banketu dokazuju, da je svečanost bila najsjajnijim uspjehom okrunjena. Nadali smo se, da će visoko plemstvo česko svojom prisutnošću proslaviti svečanost, jer poznajemo odanost njegovu prama crkvi katoličkoj; nadali smo se, da će svećenstvo česko sa svih strana pohrliti u glavni grad, jer nam je poznata revnost njegova za svetu stvar; nadali smo se, da će se pobožnoga puka sakupiti množina, jer znamo, koliko on sluša glas svojih pastira, svojih najvjernijih prijatelja: ali je sjajni uspjeh nadmašio i najsmjelije nade naše. Katolički narod u Češkoj, Moravskoj i Slezkoj, na čelu mu njegovo svećenstvo, pokazao je 28. i 29. prošloga mjeseca na najsjajniji način pred cielim svietom, da on ljubi vjeru otaca svojih, pokazao je, da mu nije naškodilo djavolsko djelovanje neprijatelja Boga i crkve. Ovakovi javni i sjajni dokazi, kojimi cieli narodi pokazuju odanost svoju i djetinju privrženost prama svetoj crkvi, u današnje upravo vrieme na strahovit način napadanoj i progonjenoj, katoličkomu su srcu živa utjeha i zalog bolje budućnosti.

Vlak za vlakom dolazio je u subotu sve do noći, a svaki je vlak dovezao velik broj putnika svetovaclavskih, koji su se u Pragu sastajali s bezbrojnimi procesijami, dolazećimi pješke iz obližnjih miesta. Radi prevelike navale svieta zakasnili su svi vlaki za uru ili dvie, a s mnogih miesta morala su poći i dva vlaka.

Devet mužara naviesti u 7 sati s ostrova streljačkoga Pragu i cieloj okolici predvečerje narodne svečanosti. Jedva je grunuo prvi mužar, zazvoniše svi zvonovi, a zvuk njihov dizao se je kano molitva bezbrojnoga puka k nebu, da dopre pred prestolje Stvoritelja. U osam sati zamuknuše zvonovi, ali je tim bučniji postajao život u ulicah pražkih. Tek kasno u noći utiša grad, da za malo ura ustane na nov život. Čim je počelo ustajati prekrasno jutro, probudiše mužari stanovnike iz sna na svečani dan. Ulice pražke, kud je imao provod prolaziti, ili su već bile nakićene ili su se još urešavale. Zastava vijala se je tolika množina, kolika pri nijednoj drugoj svečanosti u posljednje vrieme. Karlin, odkuda je imala procesija poći, sjao se je sav u najsvečanijem odielu; u glavnoj ulici, kuda je prolazio provod, nije bilo niti jedne kuće, koja nebi bila ukusno nakićena. Provod je krenuo iz velikoga karlinskoga hrama u osam sati a prispio je na hradšin u jedanaest. Hiljade i hiljade na svečanost sa svih strana prispjelih muževa idjahu u najljepšem redu gologlavi moleći i pjevajući na izmjenu. Za posvećenim biskupom Pruhom i za asistencijom stupaše česko plemstvo. Medju njimi je bilo vidjeti kneza Jurja Lobkovića, Karla Švarcenberga, Lihtenstejna, Mavra Lobkovića, Fürstenberga, grofa Clam-Martinica, Ervina Schönborna, Karla Schönborna, Franju Schönborna, Leona Thuna, Egb. Belkredija, Rudolfa Chotka, Nostica, Bouquoy i Croy, Valdštejna, Ledeboura, barona Hruboga, Zessnera i druge. Živilo takovo plemstvo, koje nosi plemenštinu svoju napisanu ne samo na papiru nego i u srcu svojem! U hramu svetovitskom na hradšinu čekali su na procesiju češki vodje i odličnici Palacky *), Rieger, Klaudy, Zeithammer, Dittrich, Bělsky, Prachensky i mnogi drugi.

*) Kako nam je pripovjedio prijatelj, koj je prisustvovao svečanosti, došao je starac Palacky samo s toga u Prag, da bude pri svečanosti i na taj način da činom prosvje-

Digitized by Google

Pošto je kardinal i nadbiskup pražki odslužio svečanu misu, držao je nadpastir moravski govor o vjeri, njezinu početku i trajanju. Visoki je nadpastir razložio, kako je isto tako kano što njezin početak tako i trajanje vjere čudnovato. Uvjek se je na nju navaljivalo, a ona ipak jednako obstoji. Pokazao je zatim, kako su danas liberalne, osobito bečke novine vjeri neprijateljne, te je nagovarao slušateljstvo, neka se u vjeri učvršćuje osobito molitvom i čestim primanjem svetih tajna. Poslje svete mise, koja se je služila u dvorišću, uzpeše se propovjednici na govornicu, priredjenu u nutrnjem nadvorju kraljevskoga grada pred hramom. Češki su govorili najprije prepošt Vaclav Štulc, poslje njega olomucki vikar Ignjat Wurm. Njemački je govorio kanonik Frind. Bila je već poldruga ura poslje podne, kad se je dovršila služba božja i kad je nadbiskup pražki sjeo u pozlaćenu kočiju svoju, koju su vukla tri para konja. Vozeći se blagosljivao je nadpastir sakupljeni narod, koj je klečeći za blagoslov prosio. Pred kočijom išlo je osam momaka, odjevenih odielom iz prošloga vieka, koji su kardinalu pravili put, uz kočiju pako stupaše komornik u crnom odielu, takodjer kroja iz prošloga vieka. Za čas pokaza se nadbiskup na oknu te pozdravljaše sakupljeni narod i razne sborove, koji su praćeni svirkom defilovali. Tako je minula nedeljna svečanost. Što im je preostalo vremena, upotrebili su gostovi, da razvide pražke znamenitosti. Na večer sabra se liepa kita gostova u katoličkoj besjedi, koliko je bilo prostora, te se je razvila vrlo živa i nesiljena zabava.

Drugi dan, ponedeljak, služena je pontifikalna misa u sjemeništnom hramu sv. Salvatora, pod kojom se je pievala osmoglasna Palestrinova „Hodie natus est“ i „Te Deum“ od čuvenoga umjetnika Witta, koj je sam pjevanje ravnao. Poslje mise sakupiše se gostovi u sjemeništni refektorij, kamo je došao oko 11. ure nadbiskup Švarcenberg. Pošto je prisutne pozdravio, javi im, da je prama svršetku prošle godine javio svetomu otcu, kako se misli u Pragu proslaviti 900 ljetna uspomena na utemeljenje biskupije i da ga je zajedno zamolio, da on blagoslovom svojim svečanost uzveliča, da iz pokladnice svete crkve podieli vjernikom oproste i tako obćenitu radost poveća. Sveti otac da mu je odpisao i podielio i njemu i cieloj češkoj kruni svoj apoštolski blagoslov. Pošto je nadbiskup pozvao prisutne, da primu apostolski blagoslov te se pomole za svetoga otca, pokleknuše svi, te se s oduševljenjem pomoliše za blago svete crkve i za svetoga otca. Poslje toga progovori predsjednik odbora za pripravu svečanosti svetovaclavske grof Schönborn. Pozdravio je u ime odbora sve sakupljene katolike, te je pokazao u kratkoj besjedi, da moraju i Slavjani i Njemci u zemljah krune češke prije svega braniti svetu stvar crkve. Za njim se je digao podpredsjednik odbora višegradski kanonik Karlach te je govorio nekoliko kratkih no jezgrovitih rieči. „Dragi vam Bog platio, reče on, što ste se na našu rieč sabrali u tako velikom broju za dokaz, da je crkva katolička u našoj miloj domovini čvrsto utemeljena, i da će se ona u prkos svim mukam i zapriekam, koje nam stavljaju na put svakojake neprijateljske i bezbožne stranke probuditi na nov život i kako se nadam na sjajnu pobjedu.“ — Na predlog grofa Schönborna bude za tim izabran za predsjednika sastanku Juraj knez Lobković, za podpredsjednike grof Franjo Thun i grof Egbert Belcredi. Izabrani predsjednik Juraj Lobković zahvali se najprije skupštini na odlikovanju, kojim ga počastiše, izabravši ga za predsjednika „skupštini katoličkoj, skupštini muževa, koji se nesrame vjeru svoju javno izpoviedati.“ „Neda se, nastavi zatim govornik, pred očima vašima naslikati sliku, na koj je način naša sveta, katolička vjera bila u domovini našoj sačuvana od početka svoga do danas. Ali budi mi dozvoljeno izreći radost svoju, što slavimo 900 ljetnu uspomenu utemeljenja ove biskupije, budući da velika, neizmjerna većina obivateljstva tih zemalja iskreno izpovieda vjeru svetu, katoličku. Izpovieda svoju vjeru, broji se k toj crkvi, a o tom sam, gospodo, uvjeren, neda si je ničim na svietu iz srca oteti. (Nedamo!) Ako je trebalo dati za to dokaz, taj se je dokaz podao u svečanosti, koju jučer i danas slavimo. (Čuje se: istina je.) One hiljade, koje su jučer prisutne bile na procesiji, ona množina muževa sa svih strana domovine naše, gospodo, to su dokazi, da je vjera katolička u domovini našoj čvrsto zakorenjena, i da će narod biti na strani istine, na strani katoličkoj, potraja-li duže onaj boj, koj su prvi naši biskupi bojevali proti tadanjemu poganstvu, dočim danas bojuje kršćanstvo s modernim poganstvom. (Slava.) Ja otvaram evo skupštinu. Dao Bog, da nepromaši cilja svoga, dao Bog, da se uplivom naših rieči učvrsti naša sveta vjere u srcih svega obivateljstva domovine naše. (Živio.)“ Poslje kneza Lobkovića

duje proti bezsramnomu pisanju mladočeskih „Narodnih lista“ i židovskih bečkih novina. Razgovarajući se s pražkim nadbiskupom potužio mu se je ovimi riečmi: „nisam mislio, da ću pod starost svoju doživjeti, da se u mojoj domovini proti Bogu piše.“

Digitized by Google

uze rieč grof Fr Thun. On govoraše njemački. „Nisam vam poznat, veljaše on, ali vas uvjeravam, da nisam polovičan. (Živio.) Spalio sam za sobom most i ladju te mi neostaje nego geslo: napried s muževi stranke prava. Njemac sam i govorom i porodom, ali češki Njemac, i kano takov nepoznam razlike medju Njemci i Česi u krasnoj domovini našoj, što se tiče pitanja crkvenoga i narodnoga. Uvjeren sam, da su tužni odnošaji medju obim narodima u Českoj iz tudjinstva došli. Ovi tužni odnošaji popraviti će se jedino uplivom vjere katoličke. (Živio.) Uvjeren sam, da si obivateljstvo našega kraljestva želi mir. Vez spajajući jest jedino vjera. (Živio.)“ Nastavlja zatim govoriti o neprijateljih katoličke crkve. „Ali što su svi neprijatelji proti katoličkoj crkvi, koja već devetnaest skoro vjekova stoji uz sve promjene i prevrate svjetske, uvjek ista, koja je u svako doba odgovarala revoluciji i silam, sebi protivnim, veličanstveni onaj: „non possumus!“ (Živio.) Razvija zatim, kako je malen bio početak te crkve, kako se je poslje razširila, govori o njezinih bojevih te prelazi na današnji boj. Poziva skupštinu, da stoji uz biskupe, da svi kano jedna vojska, proniknuti jednom mišlju, jednim svetim čuvstvom, izvojujemo konačno pobjedu. (Živio.) Za grofom Thunom govorio je grof Belcredi. Pošto se je zahvalio za učinjeno si odlikovanje, nastavi u daljem govoru: „Dali smo svjedočanstvo javno i pred cielim svietom, da želimo ostati vjerni vjeri svetoj, katoličkoj, vjeri pradjedova naših, i da ćemo s božjom pomoćju ostati stalni, braneći prava svete crkve katoličke, brineći se najprije za kraljestvo božje, a drugo će nam se, kako je poznato, pridodati. Iz toga sliedi, da se imamo u Boga uzdati, ali zato netreba prekrstiti ruku, nego valja raditi prije svega za svetu crkvu našu, a znam, da to načelo, koje sam upravo izrekao, drugimi riečmi glasi: „moli se no radi.“ Jučerašnja svečanost, kojoj smo, hvala Bogu, mogli prisustvovati, u toj nas je odluci učvrstila, i ja se nadam, da ćemo odlučno u tom smislu djelovati, kad se povratimo kući. (Glasovi: hoćemo.)

Zatim se je podigao ljubljanski kanonik Dr. Urh te predavši adresu završi krasan govor svoj željom: „Dao Bog, da potomci vaši još slavnije proslave tisućljetni jubilej utemeljenja pražke biskupije nego ste mogli vi.“ Burnim, bezkrajnim „slava“ primi občinstvo njegov govor. Za njim je držao prekrasan upravo govor prepošt Vaclav Štulc, odgovarajuć zanimivo i temeljito neprijateljem i sramotiteljem svetovaclavske svečanosti. „Svemu zlu, što je tečajem devet vjekova došlo na taj narod, svemu tomu zlu kriva je nadbiskupska stolica, i samo neprijatelji, zapamtite si dobro, samo neprijatelji — a to ste vi — raduju se te se mogu radovati, što je na sielu českih knezova a poslje kraljeva podignuta stolica, na kojoj su sjedjeli namjestnici svetih apostola. Ja sam se radovao, što mi je Gospodin dao vidjeti taj dan, i rado bih u istinu položio kosti svoje k kostim otaca svojih poslje jučeranjega dana. I vi ste braćo moja, Česi, moji Slavjani i Njemci, blizi i daleki sa mnom se jučer radovali, da je to veliki dan, koj nam je učinio Gospod. A zašto smo se radovali, zašto smo hvale uzdavali Gospodu? Hvalili smo mu, što je prije 9 vjekova dao djedom našim i pradjedom imati stolicu apostolsku u hramu svetovitskom, uzdignutu pri samom grobu svetoga Vaclava. Ali zar su oči naše sliepe te nevide, zar su duše naše tako prevarene, te neće istini dati svjedočanstvo? Ili je sav taj narod, koj je prisustvovao, koj je pokazao, da mu je draga biskupska stolica, na kojoj je sjedio Vojtěh . . . zar je sav taj narod sliep i neuk? O dobro bi znao, dobro bi vidio taj narod, na čijoj je strani istina!“ Pošto je dokazao, kako se je od onoga vremena, što je utemeljena u Pragu biskupija, počela širiti prosvjeta, za koju su mnogo radili biskupi i njihovom brigom uzgojeni svećenici, nastavi: „Istina je dakako, da to svjetlo Kristovo nije svjetlo ulja, nije svjetlo petroleja (bučni plesak), nije velim svjetlo petroleja, pri kojem se može izleći samo strašna komuna na prokletstvo ljudstva. (Izvrstno) Svjetlo, koje se je pod zaštitom Vojtěhovih baštinika širilo svietom, bilo je svjetlo, pri kojem je mogao čovjek vidjeti put svoj i gledati nad zviezde; svjetlo, u kojem je čovjek upoznao Boga istine, Boga ljubavi, one ljubavi, koja je žrtvovala sina, da nepropadne nitko, tko vjeruje u nj.“ Poslje Štulca govorio je redaktor Langer, iztičuć korist katoličko-političkih družtva i potičuć slušatelje, da postanu članovi kojega takova družtva te da u njem po mogućnosti rade. Budući da se je već odmaknulo vrieme, javi predsjednik knez Lobković, da nemogu svi prijavljeni govornici držati besjede te pozva samo zastupnika moravskoga Vurma i gospodina Witta, koj bješe obećao, priobćiti skupštini svoje mnienje o reformi crkvenoga pjevanja, da počaste skupštinu svojimi govori. Budući da je Wittov govor i za nas zanimiv, mi ćemo ga, nemogući danas, priobćiti sljedeći put. Dovršivši Witt svoj govor, prihvati rieč predsjednik, te se najprije zahvali govornikom, koji su skupštinu počastili svojimi govori, zatim nadbiskupu pražkomu, koj im je

Digitized by Google

priobćio pismo svetoga otca. Čim ćemo pokazati zahvalnost svoju svetomu otcu? Pomolili smo se za njega, a to je najviše, što smo mu mogli dati. Ali mi bismo si željeli, da se ta čuvstva zahvalnosti i štovanja podastru pred samim priestolom svetoga otca te molimo Vašu uzoritost, da biste nam hotio biti milostivim tumačiteljem.“ Pošto je nadbiskup obećao, da će molbi zadovoljiti putem telegrafa zamoli ga knez Lobković u ime skupštine za pastirski blagoslov. Klečeći primiše svi nadbiskupov blagoslov, te se je s pozdravom „Hvaljen Isus“ dovršila skupština.

Poslje podne oko 4 sata sakupi se do 400 gostova na sjajan banket. U 7 sati začeše napitnice, koje su bile prekidavane bučnim „slava“ i „hoch“, dočim je kapela svirala narodne pjesme „Kde domov můj“, „Moravo“, „Hej Slované“, „Naprej“, koje je pjesme prihvatila pjevati ciela skupština. Prvu napitnicu reče knez Juraj Lobković. „Gospodo, prva je naša misao bila danas, kad smo se sastali na zajednički razgovor, uzvišeni sužanj vatikanski, koj iz Rima i u Rimu vodi i ravna čvrstom rukom našu svetu katoličku stvar: mi smo se ga sjetili molitvom. I posljednja naša misao na tom sastanku odletila je u Rim, kad smo primili njegov apoštolski blagoslov. Gospodo, ja mislim, da je vruća želja srdaca vaših, da i pri toj časti bude prvi pozdrav svetomu otcu, Piju IX.“ — (Gromovito slava i hoch. Svirka zasvira papinsku himnu a s streljačkoga otoka zagrmiše mužari.) Drugu zdravicu napio je grof Karlo Schönborn njegovu veličanstvu kralju i caru. Treću grof Thun nadbiskupu pražkomu. Četvrtu je zdravicu napio grof Egbert Belcredi koruni českoj: Českoj, Moravskoj i Slezkoj. Ta je zdravica prihvaćena neopisivim oduševljenjem, svirka zasvira a ciela skupština zapjeva „Moravo, Moravo, Moravičko milá“ Višegradski kanonik Karlach odgovori u šestoj zdravici na krivične potvore „Narodnih lista.“ Budući da su se N. L. usudili proti očitoj istini tvrditi, da je svečanost učinila fiasko, reče gosp. Karlach: „Prije 4 mjeseca probudila se je u skromnom družtvu misao, kako bismo dostojnim načinom proslavili devetstoljetnu uspomenu na utemeljenje pražke biskupije, da poslje 4 mjeseca neučinimo podpun fiasko. (Izvrstno.) Što „Narodni listi“ nisu priobćili našega poziva na tu svečanost, mi tomu nismo krivi, jer smo im poziv poslali, mi se nismo sakrivali, jer samo djeca pakla boje se svjetla. (Izvrstno.) Jučer ste vidjeli te nepregledne redove zastupnika iz Češke, Moravske i Slezke, s bliza i daleka, kako su se penjali k tomu českomu Sionu, je-li to bio podpun fiasko? A tko je danas vidio tu najprostraniju palaču našega Praga prepunjenu samimi odličnimi muževi, može-li, nije-li diete pakla, tvrditi, da je to podpun fiasko? Mi smo izvojevali sjajnu pobjedu, čiji će nas plodovi veseliti, a mi ćemo se postarati, da se razglasi i razmnoži. Jučer, pri tom fiasku, položili smo takodjer prvi kamen k puno obećavajućoj zgradi bratinstva medju Česi i Njemci Je-li i to fiasko? Da se je sve to dogodilo, imamo se poslje Boga zahvaliti tim učestnikom, koji su s bliza i daleka a na svoj novac, nekomandirani, neplaćeni ni nečašćeni došli, da dokažu, da je u prkos svemu blatu, koje se je na nje u obilnoj da preobilnoj mjeri bacalo, jučeranja svečanost bila svečanost narodna, da je u prkos svemu nastojanju iztrgnuti mu iz srca vjeru, naš puk u jezgri svojoj dobro katolički. To množtvo učestnika iz Češke, Moravske i mile Slezke, od Save i Dunava, iz susjedne Njemačke, dokaza da u kršćanstvu neima razlike nego bratinstvo i ljubav I zato vršim ugodnu dužnost, ako svim učestnikom svetovaclavske svečanosti kliknem: Na zdar! Na shledanou! (Burno klicanje. Svirka svira „Naprej“ a ciela skupština prihvati pjevati.) Pošto je još Vaclav Štulc napio odboru, prestale su zdravice te se gostovi malo po malo razidoše.

To je u kratko nacrtan tečaj svetovaclavske svečanosti. Nam je bio užitak čitati izvješća o njoj, a nadamo se, da su i naš nacrt sa slašću čitali štioci. Na svršetku nemožemo da nečestitamo revnim onim, nam osobno poznanim, pražkim svećenikom, koji su tu ideju začeli te ju tako sjajno i proveli. Dočim oni dobro razumiju položaj svoj, hotjeli su upotrebiti narodnu tu svečanost s jedne strane, da uzpire zadriemalu može biti religioznu ćut u narodu, s druge pako strane, da na sjajan način pokažu neprijateljem katoličke crkve, da narod u velikoj većini svojoj osudjuje njihovo nastojanje. Kako smo vidjeli, oboje im je dobro pošlo za rukom. Budi nam tom zgodom dozvoljeno obratiti pozornost naših štioca na jednu okolnost, koja je mnogo, može biti najviše dopriniela, te je svečanost tako sjajno uspjela. Mi mislimo ovdje na „katolička družtva“, „katoličke besjede“, i tako dalje. Takova se katolička družtva ustrajaju u Českoj i Moravskoj po svih skoro većih mjestih, te se u njih sakupljaju svi dobri, katolički elementi Mi smo sami bili tako srećni posjetiti ljetos katoličke besjede u Brnu i Pragu, gdje smo našli odvjetnika, profesora, činovnika, trgovaca, koji se nestide svakom zgodom svoj katolički značaj iznositi na vidjelo. Kada je dakle

Digitized by Google

potreba, da katolici izvedu kakov svečan, obćenit čin, obratiti se je vodjam samo na takova družtva i besjede, koje onda uzmu u svojem mjestu svu brigu na se. Ima-li kod nas što slična? Kada nam je ljetos predsjednik odbora za priprave k svečanosti svetovaclavskoj, kanonik Karlach pisao, da mu naznačimo sva katolička družtva u Hrvatskoj, da im pošalje pozivnice na svečanost, morasmo mu odpisati, da ih neima nikakovih. Nedavno je revni naš župnik Josip Lehpamer učinio jedan takov predlog, tko mu se je odazvao? Nitko. Mi smo čisto mirni niti se nemičemo, kano da ih kod nas neima, koji dnevice u novinah i inače vriedjaju našu svetu vjeru; kano da ih neima, koji neumorno podkapaju ugled svećenstvu, kano da neima neprijatelja, proti kojim bismo morali biti na oprezu. Kada dodju na nas dani nevolje, biti će nam ih teže podnositi, ako si budemo morali dati svjedočanstvo, da smo držali ruke u krilu, kada se je zlo primicalo. Nevarajmo se, nije Hrvatska obzidana kinezkim zidom, da bi se zlo, koje se je drugud razmahalo, pred njom zaustavilo.

Fabkovićevo umovanje o tjelesnoj kazni.

(J. R.)

Da nije ugodan posao odgovarati na umne sastavke gospodina Fabkovića, na kraljevskoj preparandiji učitelja, to će nam — o tom smo uvjereni — rado dopustiti svatko, tko je imao zgodu više njih pročitati. Bujna njegova, a kad će koga uštipnuti, i neuredna mašta te preveliko obilje rieči, u koje zamata svoje misli, zadaje puno muke onomu, tko želi odstraniv lupinu doprieti do jezgre njegove razprave. Što smo se mi ipak prihvatili posla, da razglobimo njegove dokaze, koje je nanizao u „Napredku“ (broj 15—20) proti tjelesnoj kazni u školi, razlog je tomu taj, što nam je omrznulo drzovito hvastanje nekih naših učitelja, poniznih sljedbenika moderne, liberalne pedagogije, koji svakom zgodom utuvljuju, da su oni središte pedagogičke mudrosti, a tko se toj mudrosti njihovoj neklanja, navlastito ako nosi crnu halju, da nesmije o školi niti usta otvori. Gospodin Fabković, urednik Napredka, spada medju vodje onoga diela hrvatskoga učiteljstva, koje, opojeno liberalnim duhom, misli, da će donieti blagoslov pučkim školam, ako iz njih izrine svećenstvo, ako školu odciepi od crkve. I za to nam je drago, što je upravo on uzeo razpravljati o jednom pitanju, kojim se tako rado zabavljaju moderni pedagogi, ti zatočnici krivoga humaniteta, jer nam je tim dao zgodu, pokazati hrvatskomu učiteljstvu, da su dokazi toga njihova vodje pljeva, koja se može bez velika napora odpuhnuti.

Premda si nismo preduzeli na ovom mjestu izreći svoje mnienje o pitanju glede tjelesnih kazna u školah, nego samo pokazati, da su vrlo klomavi ili bolje nikakovi dokazi, koje proti njim navodi gospodin Fabković, to nam je ipak učiniti pozorne naše štioce, iz koje je kuhinje izišao onaj krivi humanitet, komu za volju dokinuše moderni juriste smrtnu kaznu zločinaca, a moderni pedagogi tjelesnu kaznu djece. Kada bi se dokinućem smrtne kazne zločinaca ukinula i ubojstva i drugi grdni zločini, svatko bi se mudrosti modernih jurista poklonio; ali žali bože što se blaže postupa njimi na štetu krvavih žuljeva pučanstva, to postaje veća drzovitost zločinaca, kojim broj na strahovit način od dana do dana raste. Ako „humanitet“ zahtieva šteditи život onih, koji ga upotrebljuju samo da zlo čine drugomu, morao bi on još više zahtievati, da se štedi život ljudi mirnih, radinih i poštenih, bacajuć najveće kazne na one, koji bi se usudili dirati u nj. Tako je i sa tjelesnom kaznom u školah. Kada bi se moglo pokazati, da su djeca bolja i naprednija u onih školah, gdje su tjelesne kazne posve ukinute nego-li u onih, gdje se prama zaslugi razumno upotrebljavaju, morao bi pametan čovjek biti proti njim; nego kako izkustvo svjedoči — a nekoje smo primjere donieli u svoje vrieme i mi — one su škole nevaljanije, ona su djeca gora i razpuštenija, čiji su učitelji liberalnoga duha puniji. Proti faktom slabo uspieva umovanje, pa bi već to izkustvo dovoljno bilo pokazati prazninu deklamacija, kojimi se liberalni učitelji obaraju proti tjelesnim kaznam. Razumije se, kada se govori o tjelesnoj kazni u pučkih školah, da se nemisli na „batine“ „korbače uzlenjake“ niti na „klade“, kojimi bi se djeca „mrcvarila“, kako se boji razvrućena na taljanskoj vrućini mašta gospodina Fabkovića. Učitelji moraju prije nego će im se povjeriti djeca, polaziti pripravne škole, u kojih ih izkusniji ljudi podučavaju, kako se imaju oprezno i mudro djeca tjelesno kazniti: jednomu je dosti velika tjelesna kazna, da ide izvan klupe stajat, drugoga treba poslati klečat, a gdjekojemu pomaže istom šiba. Šiba! škripnuti će gospodin Fabković, čujete-li ljudi božji toga sredovječnoga mračnjaka, koj želi opet uvesti inkviziciju! Nego ima tomu jur mnogo stotina godina što je i od gospodina Fabkovića i od mene mudriji, jer bogoduhi, muž izrekao ove puno znamenite rieči: „Tko štedi šibu, taj mrzi sina svoga:“ i opet: „budi strog sa sinom, jer ako ga udariš šibom neće ti umrieti;“ napokon: „tko ljubi sina svoga, češće ga šiba, da se veseli kašnje te nemora opipavati tudjih vrata.“ *) Ja neznam, jesu-li ove izreke poznate bile gospodinu Fabkoviću, ili je može biti i on onoga mnienja, kojega jedan valjda iz njegove škole izišao učitelj u Zagorju, koj je, kako nam javi dopisnik, prije nekoliko mjeseci učitelju vjere u obraz rekao, da bi apostole, kad bi se opet rodili,

*) Qui parcit virgae, odit filium suum prov. 13, 24. Noli subtrahere a puero disciplinam, si enim percusseris eum virga, non morietur. ib. 23, 13. Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut laetetur in novissimo suo et non palpet proximorum ostia. eccli 30, 1.

Digitized by Google

valjalo poslati u normalne škole na nauk. Čovjek se sgraža, kad takove stvari čuje, ali drugče niti nemože biti. Kada si nekoji učitelji pučkih škola uzimaju slobodu pred djecom udarati na istine katoličke crkve, kano što nam dopisnik iz Krapine javlja o jednom tamošnjem gospodinu učitelju za koga je pred svjedoci konstatirano, da je pred djecom govorio, da neima pakla, zar će se tko mnogo čuditi, ako si sličnu slobodu uzimaju protivnici „sredovječnoga mračnjačtva“ pred odraslijimi učenici? Zar će se tko mnogo čuditi, ako mrze na svećenstvo, a s njim i na nauk, koj ono nauča, učenici učiteljâ, koji nemogu uzeti u ruku pera, a da nezaderu u stalež svećenički? Ne, tko danas još misli, da onaj diel hrvatskoga učiteljstva, koj se liberalnim imenuje, svojim djelovanjem neide na zator kršćanskoga uzgoja mladeži, taj kraj otvorenih očiju nevidi.

Nego vrieme je da priedjemo na dokazivanje Fabkovićevo.

Prvi dokaz proti tjelesnoj kazni izvodi gospodin Fabković iz pojma „sredstvo.“ Spomenimo mimogrede samo, da nije istina, da se „sredstvo“ imenuje pučkim jezikom „način.“ Način je po Vuku ono, što njemački „Art und Weise;“ rieči„ sredstvo“ on u svojem slovniku neima, valjda s toga, što je narod neupotrebljava, nego ju je skovala knjiga, da izrazi pojam, koj latin izriče riečju „instrumentum i medium“ a niemac riečju „Werkzeug i Mittel.“ No instrumentum = Werkzeug = sredstvo nije isto što modus = Art und Weise = način. Tako je sjekira sredstvo, kojim se ciepaju drva a nije način. Nego pustimo to. U dokazu, koj izvodi gospodin F. iz pojma „sredstvo“, ružno si protuslovi. On najme dopušća, da se tjelesna dobra mogu često postignuti sredstvi, koja su sama po sebi zla te se tako i „sami otrovi i čemeri“, u koliko se njimi liečimo, imenuju dobrimi sredstvi. No kod pitanja mogu-li se i duševna dobra postignuti sredstvi, koja su sama po sebi zla, veli najprije, da se „pričinja“, da je tako; a zatim veli doslovice: „ali uvjeren sam ob istinitosti i ove: bolje bi ipak bilo, da se može uvjek postizati dobro (duševno najme, jer o njem na tom mjestu radi) dobrim.“ Tko veli, da bi bolje bilo duševno dobro postizavati uvjek dobrim sredstvom, taj zajedno priznaje, da je gdjekada barem dobro i zlim sredstvom postignuti duševno dobro. No ne tako gospodin Fab, koj kano da je zaboravio na gore navedenu svoju izreku, nekoliko redaka niže absolutno izriče, da nam „razum i ništa drugo jasno podvikuje ova: zlo sredstvo zlim **samo** radja plodom.“ Kako je mogao gospodin F. absolutno tvrditi, da zlo sredstvo samo zlim plodom radja, kad je nešto više izrično dopustio, da se tjelesna dobra mogu postizati i zlimi sredstvi, na primjer zdravlje otrovom, i indirektno barem, da se i duševna dobra mogu zlim sredstvom postignuti, dočim je rekao, da bi bolje bilo, da se može uvjek postizati dobro (duševno) dobrim? Nije-li to očito protuslovje?

Da ovaj svoj dokaz podkriepi, utiče se gospodin F svojoj matematičkoj vještini, umujuć ovako: „Kaznim-li diete zlim, a diete, naravski, bilo je u nečem zlo, sliedi očito, da jedno zlo mora donieti ciela dva zla. Uz rabljenje šiba, koje su svakako zlo, radja se **prečesto** i ovo, da kaznim-li 3 puta zlim jedno diete poradi 3 prestupka, da se u toj zgodi neporodi zla svota u prilici 3 + 3 = 6. već **uvjek** u ovoj 3 × 3 = 9 zala. A želimo, da nam bude zbroj „dobro.“ I ovdje iztičemo najprije, da g. F. zaboravlja u drugom redku, što bješe napisao u prvom; dočim je najme rekao u prijašnjem redku, da se „prečesto“ radja, veli u sljedećem, da se „uvjek“ radja, da zla rastu ne kano 3 + 3 nego kano 3 × 3. Nego i sama adicija izpala je u tom primjeru g. F-u zlo za rukom. Njemu je sigurno poznato, da 1 kruška + 1 jabuka nedaju niti dvie kruške niti dvie jabuke, nego ostaju uvjek 1 kruška + 1 jabuka. Tako se ima i s njegovim primjerom. Šibe su najme za diete fizičko zlo a ne moralno, dočim je diete, koje se šibom kazni, moralno zlo a ne fizički, jer zato što je na primjer šepavo ili grbavo nitko nekazni djeteta. Prema tomu nevalja tako računati: šibe t. j. fizičko zlo + zloća djeteta t. j. moralno zlo = 2 zla, nego ostaju uvjek dva različita zla, koja se nedaju zbrojiti.

Nadalje tvrdi g. F. „Stalno je i ovo, da nije čovjeka nikada niti jedincato zlo *) sredstvo moralno popravilo već uvjek samo sredstvo dobro, blago. Šibom možemo nagnati čovjeka, da vrši ovaj ili onaj stvarni posao, ali istom šibom nestvorimo ga zaisto moralno boljim. Zlimi sredstvi griešnik se samo pričinja biti dobar, uvjeri ga pako o dobru dobrim, pak ti bude stalno bolji te bolji, dok nepostane i dobrim.“ — Pitam Vas najprije, gospodinu Fabkoviću, nije-li to drzovitost, kad se Vi usudjujete posve stalno odsudjivati onaj način uzgajanja, kojim se služe ne samo roditelji prosti i neuki, nego i dobri i pametni, kojim je i razum i srce na svojem mjestu? Koliko ćete naći obitelji, gdje nebi roditelji svoju djecu kadkada kaznili tjelesnimi kaznami: ili uzkrativ im koje jelo, ili zabraniv im za čas ići na igru, ili staviv ih klečat ili upotrebljujuć šibu? Koliko ih je bilo i danas ih ima muževa u svem odličnih, koji uvjek sa zahvalnošću cjeluju ruke roditelja svojih, koje su ih za mladosti kaznile! Idite od kuće do kuće te pitajte roditelje, je-li i njihovo mnienje, da šiba, koju vodi ruka oca pametna, prama djeci svojoj ljubežnjiva, tako zlo djeluje. Naš narod pokazuje poslovicami svojimi, da nemisli kano što Vi, gospodine Fabkoviću. „Šiba je u raju rasla“, veli poslovica, a g. učitelj Stojanović ju tumači: „šibom se lahkoumstvo i neposlušnost tjera djeci iz srca, veli i sveto pismo. Otac, koj nešiba svoje razuz-

*) Gospodin F. dodaje „neljudsko“ kano da je zlo = neljudsko. Šiba je dakako djetetu zlo, ali da je roditelj, ako se služi šibom „nečovjek“, toga neće osim gosp. Fabkovića nitko tvrditi.

Digitized by Google

dano diete, mrzi dušu njegovu, samo pravičan mora biti šibajući, da neogorča srce i nepokvari volju.“ Nadalje veli druga poslovica: „tko neliže šibe, liže štapove“, a gosp. Stojanović ju ovako tumači: „tko se u djetinstvu pokvari, i stariji ga neizprave makar šibom, taj uzrastavši zaplete se u prestupke i zloće, pak dodje pod štap, pod batine.“ — Veli nadalje g. F., kako smo vidjeli, da se zlimi sredstvi griešnik samo pričinja dobrim, a želiš-li ga učiniti u istinu dobrim, valja ti ga o dobru uvjeriti. Vidite gospodine Fabkoviću, to je opet jedna onih kula, koje Vi tako rado u zraku gradite. Uzmimo primjer. Vi želite Vaše diete, koje je počelo polaziti školu, naučiti, da u jutro u stanovito vrieme ustane, kako bi i zadaće svoje izvršiti moglo i redu se zajedno naučiti. Budući da je diete, dok nije polazilo školu, imalo veću slobodu glede spavanja, s toga ćete mu naložiti, da mu je od sada o šestoj na primjer uri ustajati. No djetetu godi san te nemareći za Vašu opomenu, da je šest jur minulo, neostavlja postelje. Budući da Vi želite svakako postignuti dobro, najme da se diete nauči u svoje vrieme ustajati, a mislite, da se to dobro mora postignuti uvjeriv diete o njem, to ćete morati djetetu k postelji te mu dokazivati, kako je to dobro naučiti se rano ustajati. Nego ako diete za Vašega dokazivanja zaspi — što je vrlo vjerojatno — što ćete onda s njim? Drmnuti ga nesmijete, jer je to tjelesna kazna, nesmijete ga niti imenom zvati, da ga probudite, jer velite, da moraju sva sredstva biti mila i ugodna, a glas, koj ruši iz sna, nije niti mio niti ugodan. Što ćete dakle učiniti? Po Vašem nauku morate se liepo polagano i tiho na prstih od njegova kreveta udaljiti, da mu nepokvarite uživanje sna. Ja ću pako posve drugče postupati s djetetom. Reći ću mu: od sutra, kad počmeš polaziti školu, ustajati ćeš svaki dan o šestoj uri, da se naučiš školsku zadaću i da dok si mlad privikneš redu. Nesluša-li diete sutra niti prekosutra, ja ću zapovjed svoju zaoštriti. Nebude-li niti to hasnilo, ja ću mu jedan ili dva puta šibom pomoći s kreveta, a siguran sam, da je više u tom poslu neće trebati. Kad se uzhtije djetetu i poslje šeste ure ostati u postelji, sjetiti će se, kako boli šiba, pa će radje skočiti s postelje nego se sličnoj pogibelji izvrgnuti. Nekoliko će mu puti biti mučno, te će trebati da si živo predstavi bol, koju zadaju šibe, da nadjača napast, ostati duže u postelji, ali kada jedanput navikne, neće nikakve više težkoće u tom ćutiti te će blagosljivati i kašnje dobroga oca, koj je jedan ili dvaputa upotrebio šibu, da ga nauči redu. Jest, gospodine Fabkoviću, kad bi razum bio onaj gospodar, koj samo zapovieda, a sve ga bez odpora sluša, onda bi Vi s Vašim uvjeravanjem mogli sve postignuti. No i zreli ljudi, dapače i siedi starci slušaju višeput ne razum nego ili maštu ili koju strast, a vi mislite, da će diete, kojemu je razum istom počeo klijati, koje žive ponajviše još životinjski život, da će to diete uvjek raditi onako, kako ćete ga Vi uvjeriti, da je bolje ili za nj koristnije? Zamislite se, gospodine Fabkoviću, u ovo „ne samo malo već to i kako ter i kruto“, pa ćete lahko uvidjeti, kako je smiešan ovaj vaš dokaz.

(Dalje će slieditі.)

Viestnik.

Zagreb. Dne 4. o. m. kano na previšnji imendan Njeg. c. kr. apoštolskoga Veličanstva cesara i kralja Franje Josipa obslužio je svećanu pontifikalnu misu u prvostolnoj crkvi preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović, a prisustvovao je na čelu činovničtvu svietli ban Ivan Mažuranić, za tim dostojanstvenici i zastupnici naroda i dosta pobožnoga puka.

— Medju deputacijami, koje dnevice dolaze na poklon Njegovoj preuzvišenosti banu Ivanu Mažuraniću, predstavio mu se je 7. o. mj. i odbor družtva svetojeronimskoga. Predsjednik družtva, kanonik Toma Gajdek, pošto je u kratko razložio svrhu i stanje rečenoga družtva, zamoli Nj. preuzvišenost, da bi blagoizvolio družtvo obasjati zrakami visoke svoje milosti, i uresiti ga slavnim svojim imenom, stupivši medju članove družtva. Njegova preuzvišenost saslušavši pozorno želje i molbe odbora, obodri ga, da radi kao i dosada neplašeći se težkoća, i u svom djelokrugu da podupire nastojanje Nj. preuzvišenosti, koje smiera na blagostanje i svestrani napredak našega naroda. On pako, naime ban, obeća milostivo, da će gledati, što bude mogao, družtvu pomoći, i odmah da želi biti uvršćen medju družtvene članove. Odbor se udalji zanesen tako milostivim dočekom.

— Na nadbiskupskom liceju u Zagrebu dogodilo se je u sboru učiteljskom više promiena. Odstupili su: kanonik dr. Stjepan Vuchetich, Marko Zrinović i Antun Pinterović. G. Ivan Bošnjak preuzeo je uz pastiroslovje katehetiku i paedagogiku, dr. Josip Rieger uz crkvenu poviest hrvatski jezik. Postali su pako profesori: dr. Franjo Kellner iz crkvenoga prava, i poviesti u VII. i VIII. gim. razredu; Stjepan Kućas iz fizike i matematike; Gustav Baron iz grčkoga i latinskoga jezika. Profesor religije na ovdješnjoj kr. velikoj gimnaziji dr. Feliks Suk predavat će napokon na nadb. liceju u VII. i VIII. razredu vjerouku i njemački jezik. — Poglavarstvo pako nadbisk. sjemeništa sačinjavaju sljedeća gospoda: Dr. Martin Matunci rektor, Matija Stepinac spiritual, dr. Franjo Kellner, Stjepan Kućas i Gustav Baron prefekti, Matija Stipić oekonom.

— Svećenstvo kotara pakračkoga, kao što i svećenstvo kotara krapinskoga votiralo je iz svojih pastoralnih konferencija u Rujnu obdržavanih smiernu zahvalu Nj. preuzvišenosti g. nadbiskupu za veledušnu novčanu podporu kuratnomu svećenstvu.

Digitized by Google

— Dopis. Dubica 3. List. († Josip Buhin župnik u Zrinju.) Opet Vam tužnu i žalostnu viest donosim iz naših krajeva! Na 29. Rujna poslje kratke, nu žestoke boli, preminu providjen svetotajstvi umirućih Josip Buhin, župnik Zrinjski. — Pokojnik rodio se u Zagrebu od siromašnih no čestitih roditelja g. 1841., gdje bi takodjer svršiv nauke zaredjen g. 1867. za novomisnika, i kao takav podje na Šipak za duh. pomoćnika, a odavle u Zrinj za upravitelja te poslje postane i župnikom, gdje je evo jedva godinicu svoga župnikovanja sastavio. Nemila smrt baš ga prerano iz kruga našega ote. S njim gubi nadbiskupija vriedna mlada svećenika, domovina čestita sina, mi braća kotarani izkrena druga i brata, a župa Zrinjska svoga obće ljubljenoga pastira. — Koliko bijaše Josip obljubljen kod poglavarstva, susjeda i svojih župljana u obće, dokazano bje kod pokopa na 1. Listopada. Kotarski predstojnik sa pristavom iz Dvora, dva obližnja svećenika grčko iztočne vjeroizpovjedi, — nas braće četvorica, te množtvo ostalih prijatelja a njegovih župljana dopratismo ga do mjesta počinka. Svečane obrede na sprovodu, u crkvi i groblju kao i prigodno slovo, kojim je sve prisutne do suza ganuo, ovrši pokojnikov osobiti prijatelj i znanac, a kotara petrinjskoga bilježnik v. g. Josip Kolarić, župnik Dubički, koj slučajno doznav za smrt svoga prijatelja, pohiti još sa v. č. gg. župnici, Dragutinom Kasunom, Fabianom Kovačićem i duh. pomoćnikom Josipom Benakom u Zrinj, da mu posljednju čast izkažu. I tako položismo ostanke našega nezaboravnoga Josipa na groblju sv. Mandalene tik razvalina njekoć glasovitoga Zrinj grada, te tronutim glasom i razcviljenim srcem rekosmo nu posljednji: „s Bogom!“

Ugarska. Kaločki nadbiskup Hajnald darovao je fondu za mirovinu pučkim učiteljem njegove nadbiskupije svotu od 10.000. for.

Berlin. Viktor Emanuel nebiaše sretan vidjeti caricu austrijsku Jelisavu; to mu se je isto dogodilo i u Berlinu, da nije vidio carice Auguste. On se je već vratio onuda, kuda je došao, ali sada incognito. Kažu jedni, da će jedva biti zadovoljan s uspjehom svoga puta, dočim drugi, osobito liberalne novine, pripoviedaju čudesa. Pruska oficiozna „Provinzial-Correspondenz“ kaže, da je boravljenje kraljevo u Berlinu političke veze izmedju Njemačke i Italije jače stegnulo, a posvuda da se sada osjeća velik zamašaj toga saveza, i kralju samu da je osjegurana sympatia pruskoga dvora i pučanstva. — Tim se namjerava dakako preplašiti katolike, da netraže zemljište papino i njegovu neodvisnost, i Franceze, da nemisle na osvetu. Ali bi se tu lasno znalo izpuniti ono: da se na jednoj strani priete, a na drugoj da se neboje.

Rim. Prigodom godišnjice rimskoga plebiscita primio je papa 300 članova katoličkih družtva, koje je on prispodobio 300 junaka Gedeonovih, bodreć ih, da se nadaju sretnijoj dobi, tim više, što se u neprijateljskom taboru javlja smutnja. Poslie govora razgovarao se papa s njekimi članovi i rekao: Htjedoše me uputiti, da ostavim Rim; ali ja toga neću nikada učiniti. — Bečki „Vaterland“ dobiva od kompetentne strane ubaviest, da nije istina, kako biaše službeni telegrafički bureau javio, da su jezuite ostavili kuću svoga generalata. Stanje njihovo u Rimu da je do sada nepromienjeno.

Francezka je postala predmetom neumitljive mržnje osobito Niemcem. Religiozni pokret, koj je zahvatio u sve slojeve francezkoga pučanstva, nije čudo ako pobudjuje mržnju ondje. gdje se sa svom energijom bije boj proti crkvi. List „Opinione“ javlja, da mu je stiglo pismo od 12 mladića iz Lipska, u kojem psuju i priete, da će prvoga Franceza, koj dodje u Lipsko, izbiti; isti list pripovieda, da je u Frankfurtu jedan Francez bio jur tako žestoko bijen, da se još danas nalazi u bolnici. Kamo će to napokon dovesti?

Španjolska. Ovdje traje sveudilj domaći rat, pod kojim stenje i propada sve. Biedu crkve nije moći opisati. Jedino spasenje, čini se, bilo bi, da svladaju karliste. Ali jim je za sada još premalena snaga.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

G. Edmund Medeotti kapelan u Petrinji ide za upravitelja župe u Zrinj; g. Levin Kollay za kapelana iz Vučina u Petrinju; i g. Kornelij Škobl od sv. Petra k sv. Ivanu u Zagrebu.

Javna zahvala. Slavno Uredničtvo! Opis Crkve katoličke obćine Tuzlanske u Bosni, koj je prošaste godine u Zagr. kat. listu br. 45. izašao, našao je u susjednoj kraljevini odziv; zato molim, da u Vaš velecienjeni List ovu javnu zahvalu primite. Preuzvišeni Gospodin biskup djakovački J. J. Strossmayer blagoizvolio je u dogradjenje rečene crkve pokloniti 100 for. a. vr. Isti u istu svrhu mojem predšastniku poslao je 50 for. a. v. — Č. gospodin Karlo Ager, kapelan Otočki u Slavoniji izgovorio je 30 misa. Častna obitelj u Zagrebu Franje Kovačevića poslala je dvie for. a. v. Za koj blagi dar hvali od srca s pukom podpisani župnik. Tuzla dne 26. Rujna 1873.

O. Augustin Slišković.

Profesor bogoslovja u zagreb. nadbisk. sjemeništu Ivan Bošnjak jest u stanju pribaviti misnih stipendija po 46 novč. svećenikom, koji bi htjeli, uz trideset intencija, za koje će stipendija dobiti, jošte na korist progonjenih od pruske vlade bogoslova odčitati badava 5 misa: liberaliter et sponte sua donando 5 stipendia respondentia 5 intentionibus a se persolutis ad promovendum opus pium praedictum.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 42.] U Četvrtak, 16. Listopada 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Pastirski list biskupa bavarskih o simultanskih školah.

Iz svoje konferencije držane u Eichstättu pod konac Rujna izdali su bavarski biskupi na svoje vjernike list o simultanskih školah, koj se mnogo hvali, premda se njekim čini da dolazi post festa. Kod nas neće doći post festa, a koristan će biti i svećenstvu i puku našemu, jer govori o stvari, koja će i kod nas doći za koj dan na dnevni red. Mi mislimo tu na novo uredjenje škola srednjih, a osobito pučkih. Tako u Cislajtaniji kako u Ugarskoj stavljena je škola na drugi temelj, nego-li stojaše sve do najnovijega vremena. Pučka se je škola smatrala kano annexum ecclesiae. Sada se pako škola tako prisvaja državi, da se crkvi niječe na nju skoro svaki upliv. U ovom se je listu čitalo, kako je u jednom kraju zagrebačke nadbiskupije — u Medjumurju — uvadjana komunalna — bezvjerska učiona, i kako je štetna po vjeru i kršćanski uzgoj katoličke djece; čitalo se je takodjer, kako je revnim nastojanjem ondješnjega svećenstva što uzčuvana konfesionalna škola, što pako, pošto biaše postala komunalnom, opet povraćena konfesiji, i uplivu konfesionalnih organa. Takova borba čini nam se, da će se brzo prenieti u svu Hrvatsku i Slavoniju, i da će morati naše svećenstvo upotrebiti sav svoj ugled i upliv, ako hoće da glede kršćanske škole zadovolji svomu zvanju i svojoj dužnosti.

U našem saboru naime razpravljat će se do brza zakonski predlog o preustrojenju pučke škole. Mi neznamo jošte, kako će taj predlog izgledati, ali bismo se skoro čudili, kad nebi bio sličan ugarskomu, ili cislajtanskomu, kano jaje jajetu. Za to mislimo, da je dužnost svih katolika, koji mare za svoju vjeru a napose svećenstva o tom nastojati, koliko mogu, da se školi uzčuva već u zakonu vjerski karakter. Kad bi pako zakon tako izpao, da se ostavi občinam na volju, hoće-li vjersku ili bezvjersku školu, onako kako je u Ugarskoj, onda će biti već mučnije, te će trebati baš svaki i sliednji kurat uložiti vas svoj trud, da se spasi, što se više može.

O tom treba, da je barem svećenstvo sasvim osvjedočeno. I to će biti, čini nam se, već iz onoga, što vidi i čuje od svoje braće u Medjumurju. Ali neće nimalo škoditi, nego će hasniti, kad sazna, kako se proti bezkonfesionalnim školam bore biskupi u Bavarskoj, i za što se tako bore? Ako bo hoću nešta odvažno pobijati, treba da sam o njegovoj pogubnosti skroz upućen. U Bavarskoj biaše do najnovijega vremena škola konfesionalna, to jest, za katolike biahu posebne škole, a posebne za protestante. No u najnovije vrieme prepušćeno je občinam, da mogu stvarati tako zvane simultanske škole, t. j. takove u kojih može biti i učiteljem i učenikom katolik i protestant ili druge vjere bez razlike. Takove škole zovu se ravno simultanske, kano zajedničke svim konfesijam, ali su sbilja bezkonfesionalne, makar se tako i nezvale; nijednoj bo konfesiji nisu u prilog, već su svakoj na štetu. Proti takovim dakle školam podižu bavarski biskupi svoj glas ovako:

Jedna previšnja kraljevska naredba metnula je pod stanovitimi uvjeti u ruke pojedinim otcem i gradjanom, za tim u ruke njihovim magistratskim pouzdanikom, da odluče ob uvedenju konfesionalno pomiešanih, t. j. takovih škola, koje će biti zajedničke za katolike i protestante, i na kojih će katolički i protestantski učitelji uzporedno i zajedno raditi, ili lih učitelji konfesionalne većine. Budući da je u posljednje vrieme toliko bilo govora o školskih stvarih,

Digitized by Google

lasno će biti da je mnogomu vrlu mužu to sve dodijalo, te bi malo mario o tom dati svoj glas; ili pako da poslom obterećeni otci obitelji, povodeć se za kojekakvim uplivom i utiskom, nebi upoznali, kako ih njihova roditeljska dužnost i njihova religiozna saviest goni, da sa svom odvažnošću glasuju proti uvedenju pomiešanih škola. Za to su nadbiskupi i biskupi bavarski sastavši se posljednjih dana u gradu sv. Willibalda i sv. Walburge na savjet, uvidili, da o tom nesmiju mučati. Njih goni njihova pastirska dužnost, da opomenu vjernike, da se sa svimi zakonitimi sredstvi zauzmu, kako će si uzčuvati katoličke škole, te da prosvjeduju proti tomu, da bi se te škole pretvorile u pomiešane.

Biskupi uče nadalje svoje vjerne, kako se dan danas pod slikom slobode dolazi često puti u robstvo. Čovjek dade lahkoumno nerazborno svoj glas na vlastitu štetu. Kada dodje k sebi i uvidi svoju ludost, onda je često put kasno: nedade se tako lasno promieniti, što je jedanput učinjeno. Tako je i s glasovanjem o konfesionalnosti ili bezkonfesionalnosti pučkih škola. I u Bavarskoj dopušta ravno zakon s vremenom promieniti drugim glasovanjem ono, što je prvim stvoreno; ali vele pravo biskupi: koj će pametan srušiti svoju udobnu kućicu, da si sagradi nekakvu još nepoznatu, indiansku, veleć, ako mi ova nebude dosta udobna, a ja ću opet sagraditi, kako je prije bilo?! Tako je, vele, i sa pretvorbom pučke učione u pomiešanu, samo s tom razlikom, da mi unapried znamo, da pomiešana učiona nedonosi nikakove prave, koristi za nauk i uzgoj, nego usuprot da donosi najveće štete, pogibelji i zlo. Ova je šteta mnogostrana, za družtveni red, za stvaranje moralnoga karaktera, osobito pako za religiju.

Simultanska škola bit će ponajprije štetonosna za mir medju katolici i protestanti Pošto mnogi od naših susjeda, s kojimi hoćemo da u miru živemo glede svih gradjanskih i političkih posala, još sveudilj ištu da uzdrže ono odciepljenje od katol. crkve, koje su baštinili, neima ništa naravnijega, nego da će to odciepljenje nastojati i opravdati. Čim to budu činili revnije i ozbiljnije, tim će neprijaznije govoriti o nauku i običajih katoličke crkve. Kad imaju svoje odieljene škole, ovakove se navale toliko nećute, dočim je to u simultanskoj školi skroz drugačije, van da je utrnula revnost za svoju konfesiju. Ima-li se na jedanput medju djecu, kojoj je mir kano prirodjen, baciti njetilo razdora; ima-li diete iz škole ponieti povoda trpkim svadnjam medju susjedi, medju katolici i protestanti jedne ulice? Ostavite našoj katoličkoj djeci u školi barem mir religiozni. Mirno neka sluša diete svete poviesti; neka sliedi egipatskoga Josipa u tamnicu i na priestolje; neka moli s pastiri kod jaslica, i neka se s apostoli raduje Kristovu preobraženju i uskrsnuću; neka uči iz katekizma istine, koje mu dušu k Bogu dižu, i saviest bude i jače. Neka u zrelijih godinah nauči poznavati razloge, kojimi katolička crkva pobija nove i najnovije krivovjerstvo, da s duhom i srcem prione uz katoličku religiju, te nju vršeć bude i samo sretno i druge usrećuje. Ali daleko da je prazno prepiranje, koje prieti iz pomiešane škole.

Ali daleko neka je i ona šteta, koju simultanska škola nanosi gojitbi. Izkusni učitelji htjeti će prije svega da budu gojitelji. Valjan učitelj nije samo za to u školi, da djecu nauči čitati, pisati i računati, te im u pamet ubije stanovito znanje; on preuzima iz ruku roditelja dužnost i brigu uzgoja; dok su djeca u školi, on je mjesto roditelja gojitelj. Za to ima pravo i dužnost, pogreške, koje opazi, ukoriti, ili takodjer kazniti. Čim je učitelj sjegurniji, da je sa mišlju i voljom roditelja u suglasju, tim će slobodnije triebiti mane mladosti, tim će spasonosnije kod gojitbe sudjelovati. Ali razlika konfesije pravit će mu najgorjih zaprieka. Katolik učitelj neće mnogo put ukoriti pogreške protestantskoga djeteta, samo da se nereče, da je od konfesionalne mrzosti; isto će tako postupati učitelj protestant naprama katoličkomu djetetu. Tako će pako pomiešana škola slomiti snagu i ozbiljnost gojitbe.

Reći će se, da ta nevolja odpada, pače da je nemoguća, ako u školi vlada onaj duh tolerancije, koj se nad pojedine dogme uznosi, te niti katolike niti protestante, nego samo ljude uzgaja. To ravno liepo zvoni, al se pod tim skriva ono zločesto nastojanje, koje smiera razrušiti kršćanstvo. To je sbilja cilj, kamo se sa simultanskom školom doprieti hoće. Kad se jedanput prodje preko konfesionalne škole, badava ćeš se opirati školi bezkonfesionalnoj; ako ova, naime bezkonfesionalna, i nebude obstojala pravom uslied slova zakona, ona će ipak toliko obstojati, koliko budu za nju pojedini nekatolički učitelji. Tko je jedared ostavio temelj apostolske vjere, ili ga po svojem uzgoju nikada ni imao nije, taj se nemože oteti naprasitomu zahtievu nevjere, da odbaci dogme i posebne izpoviesti, pa da si po svojoj glavi i po svojem ukusu stvori religiju. Mi ćemo imati tada toliko novih viera, koliko bude pedagogičkih pisaca, ili bolje, nećemo nikakove imati, pošto pravoj

Digitized by Google

religiji može biti početnik samo Bog. Nedajte se zavarati sladkimi riečmi: drugo je prava religija Isusa Krsta, drugo pako ona sjena, što hoće da bude religija bez stanovitih dogma. Htjeti, zabaciv dogme, za djecu religiju stvoriti, nije van htjeti ukinuti kršćanstvo. Hoćete-li da vaša djeca od najnježnije mladosti upiju ovaj zrak odpadničtva od kršćanstva, da se sve pomalo otudje vjeri apostola, svetih izpovjednika i mučenika, i za rana da se srame te vjere, onda ih šaljite u pomiešanu školu. Toga nesmijete činiti, jer je proti sviesti otca, koj vjeru ima.

Ali što za to, reći će tkogod — koj nemože niekati, da je religija bez izpoviesti, bez dogma nešta drugo, nego religija apostola, izpovjednika i mučenika — što je za to, ako jedan ili drugi učitelj ima za sebe nazora, koji se sasvim diele od katoličke vjere, od temeljnih istina kršćanstva? Tà za nauk religije brine se svećenik, komu je jošte otvorena škola, da u njoj tumači katekizam. Što je za to, ako učitelj, koj djecu uči čitati, pisati, računati, poviest, zemljopis ili u višjih tečajih naravoslovje, drugačije o religiji misli i govori, nego-li to uči katekizam? Zar ima poseban „jedan krat jedan“ ili posebna gramatika za katolike a druga za inovjerce?

Neima dakako drugoga „jedan krat jedan“ za kršćane, nego-li za turke. Obuka u čitanju, pisanju, računanju, u materinskom jeziku i zemljopisu netiče se neposredno nauka nijedne religije, niti razlike medju dobrim i zlim karakterom. Zakoni narave isti su za dobre, koji za zle. Pa ipak nije svejedno, u kojoj školi djeca i ove predmete uče. Vjerniku je i narav božja objava. Nevjernik neopazuje prsta, što gore pokazuje, ili traži težkoća, koje drmaju vjerom. Nikomu, komu je stalo do svoga karaktera i svoje vjere, nije svejedno, od koga prima ma kakov nauk, ili pusti svoju djecu primati, i s kim.

Jedno onakovi, koji su se u religioznih predsudah rodili ili od vjere odpali, često vrlo rado upotrebljuju svaku sgodu, da onu religiju, koje nepriznavaju ili od koje su odpali, mrzkom čine. Kano da im kakov tajni crv saviesti nikada mirovati neda. Na svakom putu nalaze kamen, da ga bace na crkvu. Dočim će onaj katolički učitelj, koj je u vjeri utvrdjen, te sa svojom sviešću miran kakov predmet, recimo računicu, naravoslovje, ili predavati naprosto, ili će, gdje je prilika, uplesti koju rieč i za srce i dušu: onaj koj vjere neima tražit će i nalaziti sgode, da napadaji i dosjetkami uzdrma vjeru zrelijih učenika. Mi netražimo, da obuka u računici bude katolička, ali mi nećemo, da djecu nauča naravoslovje takov učitelj, koj će taj predmet upotrebiti, da se našoj vjeri naruga.

Drugo valja uzeti u obzir, da se svigdje medju učitelji i učenici stvori odnošaj, koj odgovara odnošaju izmedju roditelja i djece. Čim je učitelj u svojoj struci izvrstniji, tim mu je veće štovanje kod darovitijih učenika. Ako takov učitelj sa svojimi nazori stoji izvan kršćanstva, to će kršćanskom ćuti svojih djaka potresti, makar i nečinio nikakvih napadaja. Tako se porode religiozne predsude bez svakoga iztraživanja. Srce mladeži toliko se otudjuje vjeri, koliko je s pouzdanjem odano njekomu, koj je sbilja odpao od vjere — Treći je razlog u djelovanju učenika jednih na druge. S toga je gledišta u stanovitih okolnostih mnogo bolja javna škola od najboljega privatnoga obučavanja, da naime bolji djaci jedan drugoga i u nauku podupiru. Takmeći se razvijaju svoj talent i vježbaju svoje sile. Težko da ima za učitelja veće radosti, nego gledeć ovakovo plemenito takmenje, koje je umio probuditi i znade rukovoditi. No tim mu je veća žalost, kad opazi, da njeka pokvarena djeca hoće drugu da sa sobom povuku u propast. Kad ima koje diete zaražnu bolest, žuri se učitelj, da ga iz škole udalji, nit nekrzma izključiti onih, čija bi očita nemoralnost drugim mogla biti pogibeljna.

Zar da je to svejedno, da diete religioznih roditelja sjedi u istoj klupi s takovimi, koji svaki dan kod kuće čuju porugâ proti izpovjedanju i vršenju naše religije? A takov je izgled, čim se ostavi polje katoličke vjere. Obratili se mi kamogod, nigdje neima sjegurnosti za najdragocjenija dobra religioznoga uzgoja naše omladine, van u školi, koja je skroz i skroz katolička. Čim svoje diete pošalješ u školu, kojoj su učitelji nekatolici, nitko ti nemože kazati, na koj će stepen nevjere, ili predsuda proti našoj sv. vjeri dospjeti očekivani uzgoj. Jedno je ipak i u najprijaznijem slučaju sjegurno, da se ondje mladjahno srce vodi na put, koj će ga polagano ili brže otudjiti naukom i običajem kat. crkve. Misliš-li da je to samo slučaj, da upravo ona štampa najglasnije viče za pomiešanu ili bezkonfesionalnu školu, koja se najdrzovitije svakoga kršćanstva odriče? Jasno je, kad bi za rukom pošlo, najprije pomiešanu onda pako bezkonfesionalnu školu učiniti obćenitim pravilom, da će ne samo odanost naprama katoličkoj vjeri, nego i samo poznavanje vjere izginuti iz srdaca mladeži. Tko smiera u budućem naraštaju uništiti vjeru i crkvu katoličku, težko će za to naći bolje sredstvo od pomiešane škole

*

Digitized by Google

za kojim mora slieditи bezkonfesionalna? To su svi pravi katolici u onih krajevih, gdje je bezkonfesionalna škola uvedena, upoznali, te se nisu bojali najvećih žrtava, da pokraj onih o svom trošku naprave svoje vlastite katoličke škole. Na takove su žrtve prisiljeni valjani katolici na mnogih mjestih sjeverne Amerike. Tih vam žrtava neće trebati, ako se kod glasovanja o tom pitanju poslužite svojim pravom onako, kako to od vas očekuje katolička sviest. —

Premda u Hrvatskoj i Slavoniji neima dosada po zakonu bezkonfesionalnih škola, ipak imamo jur dosta izkustva, što bi takova škola djelovala. Ima bo žalibože pučkih učitelja, koji se povode za novovječnom nevjerom, te gdješto i riečju, najviše pako svojimi čini i svojim vladanjem katoličku djecu otudjuju kat. vjeri i crkvi. Najpače se je to počelo opažati u vojničkoj krajini, gdje njeki učenici Dittesovi misle, da moraju mladeži predavati novu religiju, proizvod Dittesove ili njihove glave. Žalibože, da se to i kod nas izkustvom počelo potvrdjivati, što kažu bavarski biskupi, da učitelja odpadnika jezik svrbi, te nemože mučati o vjeri, makar kakov god predmet predavao: on mora katoličko huliti svakom sgodom, a svoje preporučivati. Da je takovu djelovanju posljedica, da učenici nemare za religiju ni njezine službenike, pače da jim se rugaju, to je naravno, i kano faktum već u ovom našem časopisu spominjano.

Što valja tu činiti? Obično se govori: neka se pobrinu crkvene oblasti One moraju i činit će svoju dužnost, ali će slabo uspjeti, ako ih nebude podupiralo sve svećenstvo i vas katol. puk, osobito otci, kojim je stalo do religioznoga uzgoja svoje djece. Svećenstvo dakle poglavito, i to svaki pojedinac u svom djelokrugu treba da radi i nastoji, da nam od pučke škole nepostane sjemenište nevjere. Na pastirski list bavarskih biskupa potužili su se mnogi, da je došao kasno; jer da bude prije došao, da bi vjerojatno pomiešana škola ostala bila samo na papiru. Ovako da je po nemarnosti svećenstva postalo više pomiešanih škola, nego-li se očekivati moglo. Protestanti da su glede toga pitanja mnogo revniji bili od katolika, i svigdje odbijali pomiešanu školu. Sramota bi bila, da bude i kod nas morda takovih tužba. Mi smo osvjedočeni, da će nesjedinjeni s nami grci svoje konfesionalne škole svigdje držati; neka katolici neostanu iza njih!

Očekuje se nov zakon o pučkih školah. Katolikom nemože i nesmije biti svejedno, je-li se katoličkoj crkvi upliv na religiozni uzgoj mladeži osjegura ili ne. Taj joj je upliv osjeguran samo konfesionalnom školom. Za načelo konfesionalnosti dakle treba prije svega čvrsto stojati, i konfesionalnim vlastim mora se dati tolika moć u pučku školu, da religiozni uzgoj mladeži ostane obezbiedjen. Ako to nepodje za rukom postići, izkusit ćemo u obilatijoj mjeri sve ono, što smo dosad kod nas i iz vana čuli. Onda će biti mnogo mučniji položaj župniku ili kateketi. Brinimo se i radimo za vremena.

Fabkovićevo umovanje o tjelesnoj kazni.

(J. R.)

(Dalje.)

Nadalje umuje gosp. F. ovako: „Učitelju je nastojati, da mu budu djeca barem tako zadovoljna i srećna u školi, kako su u kućah svojih. . . U toj sreći u tom blaženom uživanju najveće je dobro po djecu. Kaznimo-li si pako djecu šibom poradi prestupaka, kojim je uvjek uzrok kuća joj, sviet; dakle ne u njoj, već izvan nje: to je opet očito, da griešimo, jer si . . prestupnike unesrećujemo, čim jim pribavljamo zlo, ne pako dobro, što bismo ga morali po dužnosti svojoj.“ — Koliko izreka u tom dokazu, toliko neistina. Počmimo redom. Učitelju je nastojati, „da mu budu djeca u školi barem tako zadovoljna i srećna, kako su kod kuće.“ Budući da g. F. odavle izvodi, da se djeca neimaju u školi kazniti, što ih čini nezadovoljnimi i nesrećnimi, to on predpolaže, da se djeca kod kuće neobičavaju tjelesno kazniti. No izkustvo uči, da će se naći malo koja obitelj, u kojoj nebi roditelji djece si više ili manje, češće ili redje, tjelesno kaznili. Nastavlja g. F.: „U toj sreći u tom blaženom uživanju najveće je dobro po djecu.“ U kojoj sreći, u kojem blaženom uživanju, gospodine Fabkoviću? Budući da bojujete proti tjelesnim kaznam, nemože se razumjeti drugo nego u netrpljenju tjelesnih kazna. No da su ona djeca najsrećnija i najblaženija, koja neoćute nikada kazneće ruke roditelja, toga nije hrvatski narod znao, dok mu nije gospodin F. poslao iz Bolonje tračak svoga pedagogičkoga svjetla. G. F. veli dalje: „Kaznimo-li si pako djecu poradi prestupaka, kojim je uvjek kriva kuća joj, sviet, dakle ne u njoj već izvan nje, to je opet očito, da griešimo, jer si prestupnike unesrećujemo, čim jim pribavljamo zlo ne pako dobro, što bismo ga morali po dužnosti svojoj.“ — Najprije nije istina nego plod fantazije Fabkovićeve, da je prestupkom djece uvjek kriva kuća ili sviet, da im nije nikada uzrok u djeci nego izvan njih; jer svatko, ako i nevjeruje svetomu pismu, koje govori o zakonu grieha u nas, o pohotnosti, koja nas vabi na zlo, prati-li samo nutrnji život svoj pozornim okom, mora biti na žalost svoju uvjeren, da ima nešto u nas, što nas često odvraća te nas je dosti puti odvratilo od dobra, što nas goni te nas je neriedko nagnalo na zlo. Ova nutrnja naklonost na zlo, koju svatko, osim može biti gospodina Fabkovića, u sebi nosi, uzrok

Digitized by Google

je mnogo puti prestupkom djece. Nadalje nije istina, da si djecu unesrećujemo, kazneći ih šibom. G. F., koj tako rado citira grčke filosofe Anaksagoru, Sokrata, Platona, Aristotela, mogao je naći n. pr. u posljednjem (rhet. l. I.), da je sreća „uživanje podpunoga dobra“, a nesreća protivno, najme trpljenje najvećega zla. No da diete trpi najveće zlo, ako ga dva tri puta oplete učitelj šibom, to je hiperbola Fabkovićeva. Osim toga morao bi gosp. F. i to znati, da nemože biti govora o sreći ili nesreći, gdje se neradi o trajnom položaju; šiba pako, ako za čas i boli, ona neostavlja za sobom nego spasonosnu uspomenu, koja će dugo vremena kano angjeo stražnik diete od zla odvraćati. Napokon kad gosp. F. veli, da je dužnost učiteljeva pribavljati djeci dobro ne pako zlo, kano što je tjelesna kazna zbog prestupka, on tim opet pokazuje, da se nije premnogo zabavljao s Aristotelom, koga navadja. Ima najme po njegovu nauku raznih dobara: savršeno je dobro, što je samo po sebi dobro te ostaje takovo uvjek, a nesavršeno je dobro, što je samo u nekih okolnostih, u nekih zgodah dobro, a može po sebi i nebiti dobro, zašto i imenuje veliki filozof iz Akvina tu vrst dobara bonum „secundum quid.“ Prema tomu valja reći, da je dužnost učitelja pribaviti djeci savršeno dobro, znanost najme i kriepost, nesavršena pako dobra u toliko samo, u koliko promiču ili barem neprieče savršenoga dobra. No kano što biti kažnjen, na primjer šiban, nije savršeno zlo, isto tako nije tomu protivno, nebiti kažnjen, savršeno dobro. Nije dakle dužnost učiteljeva pribaviti djetetu to nesavršeno dobro, nekazniti ga najme. Vidite, gospodine Fabkoviću, ako će čovjek umovati, mora znati barem ono najglavnije za umovanje pravilo, da valja razlikovati pojmove. Nego nebi bilo niti potrebno nefilozofički dokaz Vaš pobijati filozofički, kad se inače može jasno pokazati, da nevalja. Kada Vi velite, da je kazna zlo, to mislite sigurno, da je za to zlo, što negodi nego boli. Prama tomu je zlo = ono što negodi = što boli, a dobro = ono što godi. Kada dakle dalje tvrdite, da je dužnost učiteljeva pribavljati djeci dobro, velite da mu je dužnost pribavljati djeci ono što godi. Je-li tako? Nego ako je tako, nedržite za boga, ako nećete povrieditи dužnosti svoje, djecu dvie ili čak tri ure u školi, nemučite ih čitanjem ili pisanjem, nego im radje donesite u školu slaštica ili lutčica, tim ćete im puno više ugoditi, i dosljedno — po Vašem najme — puno bolje zadovoljiti dužnosti svojoj. Zamislite se gospodine Fabkoviću u ova „ne samo malo, već i to kako ter i kruto“, pa ćete se čuditi, kako ste mogao takova šta napisati.

Dalji dokaz gosp. F-a glasi ovako. „Nije lošega na svietu (sami superlativi i hiperbole!) odgojitelja što je onaj, koj sam drugo radi, nego što djeci zapovieda. No učitelju je kraj ostaloga nabavljati djeci milokrvnost, sustegu, razložnost, razboritost, veledušje i tako dalje. Ali učitelj, koj se služi šibom (da se služe i batinom, to je opet hiperbola Fabkovićeva), pokazuje, da posjeduje možda sve druge krieposti samo tih ne. Odavle pako (po umovanju gosp. F-a) sliedi, da neima na svietu lošega učitelja, što je onaj, koj se služi šibom.“ Ja sam se zamislio u taj dokaz „ne samo malo već ter i kruto“, pa sam uvidio, da i on hramlje s jednostranosti. Na isti način kano što g. F., mogao bih i ja ovako umovati. Loš (superlative ostavljam gosp. F-u) je ono učitelj, koj nečini sam što uči djecu. No učitelju je usadjivati djeci u srca kraj drugih krieposti i kriepost pravednosti. Budući pako da je pravednost po Aristotelu ona kriepost, koja dobro nagradjuje a zlo kazni, za to učitelj, koj pogrješaka djece nekazni, pokazuje, da sam neposjeduje krieposti, koja se imenuje pravednost. Loš je dakle učitelj, koj nekazni pogrješaka djece. Što mislite g. Fabkoviću, čij dokaz drži čvršće, moj li ili Vaš?

Sljedeći dokaz nije nego igra fantazije gospodina Fabkovića. Evo ga. Odgojitelj mora nastojati, da se i tjelesna ljepota djece ne samo uzdrži nego i njeguje. No šibanjem rušimo onu naravnu ljepotu u toliko, da se mnogo i mnogo razpitkivalo (u fantaziji g. Fabkovića): što je ipak to te mi sin ili kćerka, odkada polaze školu, posve drugač gledaju, posve su druga lica?“ Prvu Vam izreku dopuščamo, najme, da mora učitelj nastojati, da se i tjelesna ljepota djece i uzdrži i njeguje, jer je i tjelesna ljepota neko dobro. Ali koga ćete Vi na svietu uvjeriti, da se razložnom i očinskom kaznom — jer mi o toj samo govorimo — narušuje tjelesna ljepota? Koliko ćete Vi naći ljudi, koji nisu u djetinstvu svojem bili tjelesno kažnjeni ili od učiteljâ ili od roditeljâ svojih, pa jesu-li svi ti „pogleda plaha, mrka, nepovjerljiva, bjesnovita“, „zar se svi ti mrgode, čelo nabiru i brazgotaju, ustima zar se svi ti raznoliko cere, nozdrvicami zar svi ti zavijaju i posmrcuju bez nužde“ i tako dalje? Istina je, da nije veselo lice djeteta, kad ima pretrpiti kaznu, ali to prodje za časak, a lice se djetetu opet razvedri. Bojujte radje, gospodine Fabkoviću, proti raznim nesrećam, koje čovjeka zastigavaju često u životu te dublje utiskuju tragove za sobom nego časak kazne u školi. — Kako vidite, gospodine Fabkoviću, mi smo se u sve Vaše dokaze, koje ste dovle naveli, zamislili ne samo malo već to i kako ter i kruto, pa moramo sa žalošću izpovieditи, da nijedan nedokazuje niti s daleka ono, što ste želio Vi dokazati. Vidjeti ćemo, jeste-li bio s drugimi dokazi srećniji.

Sljedeći dokaz g. F-a nije tako lahko u kratko izreći, jer mu manjka pravi logički savez. Nam se čini, da je g. F. „hotio“ tako umovati. „Djeca se stvaraju mila oli nemila pogleda sa živih ogledala, koja ponajviše motre. A to su ljudi *), s kojimi živu. Znajmo ju: nije ti šala motriti učitelja ili učiteljicu po 4, 5 i 6 sati na dan, skoro bih rekao kano želva svoja jaja.“ Budući dakle, da djeca postaju mila pogleda sa živih ogledala, koja ponajviše motre, a takova su ogledala učitelji i

*) Kako bi i životinje, s kojimi djeca žive, s kojimi se pravo reći „neprestance uzgajaju“, bile za djecu živo ogledalo, to nam neide u našu neprosvietljenu glavu.

Digitized by Google

učiteljice, koje djeca gledaju „kano želva svoja jaja“, s toga zaključuje odavle g. F.: „Budimo u školi što nježniji, što veseliji, krećimo se što najpravilnije, što najmiljašnije možemo, pak sborimo . . . **uvjek** gukom golubinjim, sladkim i milozvučnim spjevom laste i ševe, ne pako gurgutanjem purana, pauna, ne kreštanjem kreštelice.“ Ja sam, gospodine Fabkoviću, vrlo znaličan, nije-li se i Vam dogodilo dosti puti u školi da ste, nevelim „gurgutao kao puran“ ili „kreštao kano kreštelica“, nego da ste morao s ozbiljnim licem oštro ukoriti nemarnost ili nepazljivost ovoga ili onoga učenika. Osim može biti Vas težko će se na svietu naći učitelj, koj bi uvjek sborio „gukom golubinjim, sladkim i milozvučnim spjevom laste.“ Znate, gospodine Fabkoviću, kada ćete moći zahtievati punim pravom od učitelja, da mu se **nikad** nenamrči čelo, da **nikada** oštrije nezaviče? Onda kad mu budete za učenike dali angjele. Ali tako dugo, dok imaju učitelji posla ne samo s djecom marljivom, dobroćudnom, poslušnom nego i s djecom lienom, razuzdanom, tvrdoglavom, tako dugo nemože od njih zahtievati nego čovjek krivom idejom zanesen, da budu **uvjek** u školi „što nježniji, što veseliji. što najmiljašniji.“ Ta je stvar odviše jasna, nego da bi se morali duže njom baviti. G. F. umuje na dalje ovako: „Svaki pojedinac, ciela škola mora istom mjerom da ljubi, da bude prijateljem jednomu, a to je učitelj.“ Ali gospodinu F-u neide u glavu, „da će si učitelj steći u mladeži nagnuće, ljubav, nove mlade prijatelje danas još porabnim uzgajanjem, šibanjem;“ *) nego je g. F. uvjeren o protivnom, „da si najme učitelj stvori migomice neprijatelja u svakom djetetu, koje se drznuo i usudio tobož boljšati i plemeniti, budi to prvi put ma samo jednim milostivim šikcem.“ G. F. potvrdjuje to s jedne strane „dobrahnim svojim poznavanjem srca i duše ljudske“, a s druge izkustvom, jer, veli, „znamo, da smo na tihanu uvjek štrmljali, psovali, proklinjali i režali na učitelja, kad bi nas znao očinskom svojom blagošću boljšati i civilizirati šibom ili korbačem uzlenjakom; znadem pak i to, dodaje g. F., a bilo je 1841. godine, da bi mu se znali i osvećivati, pak još i grozotno.“ Iz toga se Vašega pripoviedanja vidi najprije, da ste bio vrlo nesrećan kano učenik, imajući za učitelja čovjeka, koj Vas je ne samo šibom nego i „krbačem uzlenjakom“ mazao, i to, kako velite, za prestupke „posve nedužne.“ Ali ja mislim, da neće biti vrlo mnogo učenikâ, koji bi bili tako nesrećni, kako ste bio Vi, pa ako se zbilja gdje takov učitelj nadje, za to su poglavarstva, koja će mu sigurno stati na put. Nego iz onoga što pripoviedate, da ste znali ne samo psovati i proklinjati nego i grozotno se učitelju osvećivati, mogao bi čovjek zaključiti, da Vaši prestupci nisu bili baš tak jako nedužni, jer tko već kano dječak zna psovati i proklinjati, dapače i grozotno se osvećivati, taj nepokazuje nježne ćudi niti finoga uzgoja te će težko za njega biti šibe preoštra kazna. Što se pako napose Vašega dokaza tiče, on Vam hramlje zato, što neimate, kako se čini, jasne ideje o prijatelju. Budući da se bavite Aristotelom, biti će Vam poznato ono njegovo mjesto (rhet. l. II. c. 5.) gdje on označuje prijateljstvo. Po njem je najme prijatelj onaj, tko želi drugomu dobro radi njega a ne radi sebe. No dobro je, kako sam jur rekao, po istom filosofu raznovrstno, te je onaj pravi prijatelj, tko želi drugomu pravo t. j. savršeno dobro: znanje i kriepost. Ako je dakle potrebno, da se zaprjeke toga dobra, lienost najme i pokvarenost, oštrijimi sredstvi n. pr. šibom uklone — a da je to često potrebno dokazuje izkustvo cieloga svieta, koga neće oboriti niti umovanje g F-a — to će biti pravi prijatelj onaj, tko bude i ta sredstva upotrebio. Neima sigurno većega prijatelja rodu čovječjemu nego je gospodin Bog, pak se on ipak, kako nas uči sveto pismo, služi višeputi vrlo oštrom šibom, da nas dozove pameti te s kriva puta dovede opet na pravi. Meni se čini, gospodine F-u, da je taj Vaš dokaz vrlo „kusast i krnjav“ a Vam?

(Dalje će slieditи.)

*) Vidite, gospodine Fabkoviću, to Vam je opet nesmisao tko je ikada na svietu rekao, da uzgajanje stoji u šibanju? Zašto bojujete proti strašilom, koja nigdje drugdje neobstoje nego u Vašoj fantaziji? Osim toga nije liepo, što zaboravljate na Vaš tema, jer Vi bojujete, kako pokazuje napis Vaše razprave, ne samo proti šibanju nego proti svim tjelesnim kaznam

Dopisi.

Krapina. (Glavna učiona krapinska i kateketa.) Gospodine uredniče, u 40. broju „Katol. lista“ imade dopis iz Krapine od nekoga očevidca na izpitu, obdržavanu na glavnoj učioni krapinskoj. Vaš dopisnik priposlao Vam je zgoljnu istinu, kojoj ste Vi nekoliko vrlo dobrih opazaka dodali. U prvoj opazci čitam, da ste se nadali, da će Vas obaviestiti o cielom tečaju te stvari budi gospodin predsjednik, budi kateketa, kao osobe, na koje ta stvar najviše spada. Dobro ste opazili, ali dozvolite, da Vam i ja svoju reknem. Ona sablazan, koja se je na 4. Kolovoza, kao na dan izpita dogodila, malo je i mene žacnula, jer je odviše krupno izpala, premda sam se ja ovakovim činom tečajem triju godina već sasma priučio. Onaj je čin po svakoga gosta, a najpače po gosp. predsjednika bio vrlo uvredljiv, o svojoj malenkosti neću ni da govorim, no ja ga nehtjedoh javnosti predati, da mi se nerekne sa strane učiteljskoga osoblja, da sam ih izdao. Pošto je pako taj čin već u javnost prodro — bez moga znanja, a još manje sudjelovanja — to mi se neće valjda moći s nijedne strane zamjeriti, ako nekoliko rieči napišem ob odnošaju glavne učione krapinske naprama kateketi. Ponajprije čini mi se, da kateketa u sadanjem položaju nemože odgovarati uzvišenoj svojoj zadaći.

Digitized by Google

Kateketa u Krapini nije samo kateketa, nego i kapelan, koj mora i duhovni posao u župi koja je dosti velika obavljati, uz ono 11 sati nedjelne škole. Dogodi se, i to ne jedan ili dva puta u godini, da vjeroučitelj više sati na nedjelju zanemari u školi upravo poradi duhovnoga posla, koj nitko osim njega obaviti nemože, budi vraćajuć susjedstvo bližnjemu župniku, budi iduć k bolestniku sa sv. poputbinom, budi pokapajuć mrtve. Pa tko će zamjeriti umornomu čovjeku, koj se je istom s puta vratio, za koj je trebao do 2 ure hoda dok posao svoj duhovni obavi, ako se želi malo kod kuće odmoriti prije nego-li će učionu posjetiti? A pitam Vas. gospodine uredniče, da-li može čovjek sveudilj još trudan s onom revnošću i s onom voljom podučavati, kao što bi morao i mogao, kad nebi nikad drugi posao imao osim li svojega školskoga? Kada vjeroučitelj zna, da nikakva drugoga posla neima osim svojega školskoga, to onda svu pomnju samo na školu obraća, a to u Krapini nemože biti dotle, dok je kateketa ujedno i kapelan. Kad bi kateketa bio samo kateketa nebi se sigurno moglo dogoditi, da nebi kod prve svete pričesti, za koju je vjeroučitelj mali govor, što veću svečanost i upravo skroz posebnu misu odredio, niti orgulje igrale. a niti mladež pjevala, kao što se je to ove godine u Krapini dogodilo. Onda nebi mladež k svakdanjoj sv. misi dolazila jedanput u pol osam, drugi put u osam, treći put poslje osam, a napokon i po 2—3 dana izostala, a to ne možebiti s netočnosti vjeroučiteljeve, nego radi komoditeta učiteljskoga osoblja, izgovarajućega se uvjek, da mladež nemože prije doći. Onda nebi u svetak i u nedjelju jedanput mladež došla k sv. misi, a po 3—4 puti opet ne. — Onda nebi možebiti učitelj prilike imao u školi kritizirati predavanje kateketino — dakako poslije njegova odlazka — i razoriti ono u jedan čas, što kateketa s težkom mukom dane i dane gradi, jednom rieči, morao bi onda skroz drugi red biti. — Usljed zakona zemaljske vlade, mora svaka glavna škola imati svoga samostalnoga vjeroučitelja, pa kada ga imadu gradovi i trgovišta, u kojih red i Krapina spada, kao n. p. Samobor, Sisak, Križevac, Koprivnica, zašto ga i ona nebi imala? Prigovoriti će mi možebiti tko, te reći: To zavisi sve o zastupstvu i poglavarstvu grada. Istina je to, ali u koliko ja poznam dobroćudnost gradjanstva krapinskoga i njegovu brigu za školu, nimalo nedvojim, da ono nebi i na to htjelo pristati, kad bi tko to potaknuo kod zastupstva samo da svoju školu sasma oskrbi, tim više, što nebi sadanjoj nagradi vjeroučiteljevoj trebali više dodati nego 350 ili 400 stotinjaka, pa bi time kateketa mogao dosta dobro izlaziti, a opet občina krapinska nije tako siromašna, da nebi na godinu smogla još i tih 350 ili 400 stotinjaka. — Nemislite, gospodine uredniče, da sam ja u toj stvari: Cicero pro domo sua — nimalo, dapače Vam zadajem rieč, da za kateketiju krapinsku kompetovati neću, ako se odmah sutra natječaj razpiše, već jedino što evo mojimi riečmi postići želim jest to, da se pravednost stvari, koju priobćujem uvidi, da se služba vjeroučitelja na glavnoj učioni krapinskoj u svojem dostojanstvu uzdrži, te da se pobožnomu puku krapinskomu neuzkrati duhovne zabave i pomoći, gdje to nužda zahtieva. — S toga bih se ja usudio najponiznije duhovnu našu oblast umoliti, nebi-li ona htjela shodne korake učiniti i tu stvar na čistac izvesti. —

Krapina na dan sv. Brigite. *J. C.*

Prilišće 6. Listopada 1873. — Višeput sam već naišao u častnom Vašem listu na dopise, u kojih se gg. dopisnici tuže na bezvjerstvo pučkih učiteljâ. Buduć da se spomanuti list i izvan domovine naše čita, da nebi možda u njekih stranah štovano čitateljstvo na cjelokupno hrvatsko učiteljstvo sjenu slična bezbožtva bacilo, za dužnost si smatram, da kao učitelj o tom nješto prosborim. Doista kao nevjerovani Tomaš čitah prve o tom bezvjerstvu pukle glase, te nemogoh vjerovati, da bi se u našoj sredini što slična izleći moglo. Nu, uvjeriv se iz sljedećih dopisa o tom, nemogoh na ino, no umočit pero, te uprosit gg. dopisnike, da se u buduće izvole savjetom g. urednika poslužiti, te na sunce izneti imena tih nadrimudraca, koji po svoj prilici mudrost svoju bog zna odkuda poput Muhameda na Elboraku švercaju; te neka jih u buduće nekrste imenom „učitelji“, jer mi u Hrvatskoj medju sobom nepoznajemo nego kršćanskih učitelja, kojim je put nauke samim božanstvenim Spasiteljem označen; a koj tim putem nestupa, taj nije učitelj kršćanin, već njeka nakaza, kojoj bi bolje bilo, da si objesi o vrat kamen mlinski i da se strovali u dubljinu morsku, što smućuje duše malenih. Visoko-li se mašu ti nadri-mudraci, koji tobože samo o savršenstvu i uzgoju čovjeka rade, a nevide siromaci duhom, da se to bez vjere postići nemože. Neka kažu ta gospoda: koliko glasovitijih odgojitelja sviet poznaje, koji nisu vjeru za temelj gojidbi imali? Nu, možda su ta gg. mudrija od svih dosadašnjih odgojitelja, te želeć, da jim voćka dobar plod donosi, kljaštre joj grančice, obiru s nje gusenice, čuvaju joj stabliku od neprijatelja, a nevide, da su joj korjen zapustili, bez kojega će svega nestati. Rieč božja je hrana duše, veli sv. pismo; protivno je dakle rieč svieta (pokvarenoga), smrt duše. Kane-li oni dakle usavršivati moći duševne, pošto dušu usmrte? Čovjek mrtve duše, to jest opak, može-li dobar plod nositi? Jok vala! to nam svjedoče spomenuta gospoda. — Oprostit će mi valjda ta blagorodna gospoda, ako jim rečem, da po djelih svojih spadaju u red ljudi stojećih izpod prostoga puka. Zašto? Jer podpuno naobraženu vjera je vrelo mudrosti, u kojoj živi, napreduje i umire, prostu pako puku vjera je ona sveta baština djedova njegovih, za koju bi svaki dan život pripravan bio dati; ljudi pako, kojim ta gospoda pripadaju, jesu oni, koji su nješto učili, a ništa nenaučili; koji misle, da sve znadu, a malo umiju; koji svašta tvrde, prem neznaju zašto tvrde; koji izpraznosti za volju zatajuju sebe, Boga i vjeru, te poput prostote bezakonjem junače se proti vjeri i zakonu, koj jim ne-

Digitized by Google

prija proždrljivu tielu. — Toliko napisah, da se znade što ja i što svi moji drugovi o spomenutoj gospodi sudimo; bude-li potrebno još jednu, koja mi na srcu leži napisati, prosit ću da mi mjesta u Vašem listu neuzkratite. *Ante Kuzmiak*, učitelj.

Viestnik.

Zagreb. Sabor hrvatsko-slavonsko-dalmatinski razpravljao je 13. i 14. o. m. zakonski predlog o sveučilištu. Tako vladin kako zakonodavnoga saborskoga odbora predlog ište bogoslovni fakultet katolički. To nebiaše prama liberalnim nazorom doktora Makanca. On bi htio da je sveučilište hram znanosti, a bogoslovje da nije znanost nego znanje. Sasvim tim dopuštala mu je njegova logika zahtievati još i za grčko-iztočnu crkvu na istom sveučilištu bogoslovni fakultet, t. j. u znanstvenom hramu ne samo jedan, nego dva po njegovu neznanstvena odjela; dočim se ni filozofički fakultet nebi po njegovu imao odmah ustrojiti, a još manje medicinski. Doktora Makanca nije nitko podupirao. Izvjestitelj doktor Franjo Rački odgovorio mu je, da se je ravno i u zakonodavnom odboru čulo prigovora proti bogoslovnom fakultetu, no glas proti tomu fakultetu da nije niti obćenit, niti nedolazi sa strana, koje bi trebalo uvažiti. Da-li je bogoslovje znanost, o tom neće da se prepire, čim Makanec u dokaz dotične svoje fraze nije ništa naveo. Osim doktora Račkoga uzeo je dr. Napoleon Špun-Strižić povoda, da proti doktoru Makancu dokaže znanstvenost bogoslovja. Sabor je prihvatio zakonski predlog za sva četiri fakulteta, tako ipak da se bogoslovni i juridički odmah oživotvore, za tim filosofički, a napokon s vremenom medicinski.

— Dne 1. Listopada umro je u Vinkovcih Emerik Bolthauser, predstavnik sv. Pavla od Her-Pályi, bivši nekad gimnazialni profesor.

— Svećenstvo kotara križevačkoga i garešničkoga votiralo je u svojih konferencijah smjernu zahvalu preuzv. g. nadbiskupu za njegovu veledušnu podporu oskudnomu kuratnomu svećenstvu.

— Družtvo „Narodne škole“ obdržavat će dne 27. o. m. u 10 sati u jutro u sgradi višje djevojačke učione svoju glavnu skupštinu. Predmeti viećanja biti će: izvješće o dosadašnjem djelovanju, izbor upravljajućega odbora, pretresivanje statuta, razni predlozi. Kamo se svi članovi pozivlju.

Ljubljana. Poznato je, da je kranjski namjestnik jezuitom u Repnji naložio, da se sele. Proti tomu učinio je na ministra bogoštovja utok tako ordinarijat ljubljanski, kako i sami jezuite. Sad je minister odgovorio, potvrdiv naredbu namjestnikovu.

Književne viesti. *„Život svetaca i svetica božjih“* za mjesec Siečanj. Napisao dr. Fr. Iveković, a na sviet izdalo družtvo sv. Jeronima. Str. 188. Slika 30. Mehko vezana knjiga stoji 50 novč. Ovom je knjigom družtvo svetojeronimsko počelo izdavati davno ožudjeni i izgledani život svetaca. Mi ćemo donieti ocjenu toga djela od kompetentne ruke. No već sada, koliko smo malo mogli ga sami pregledati, možemo čestitati i našemu puku, koj takovo djelo očekuje, i gospodinu piscu, koj ga je umio tako dobro sastaviti.

Ovom prilikom javljamo od strane odbora družtvenoga, da će i treća knjiga biti za koj dan gotova, te će se sve knjige, spadajuće na god. 1873., članovom razposlati početkom Studenoga. U tu svrhu moli odpravničtvo, da bi članovi, koji su svoje obitavalište od lane promienili, to odmah kartom-dopisnicom prijavili istomu odpravničtvu; isto tako da bi gg. povjerenici odmah priobćili, ako je član u njihovu području umro, il se kamo drugamo preselio.

— Školski prijatelj prelazi od 1. Studenoga u vlastničtvo „Narodne škole.“ Izilazit će 1. i 15. svakoga mjeseca u većem obliku, ali pod dosadanju cienu t. j. na cielu godinu za Zagreb 2 for. 50 novč., poštom 3 for. Moći će se predbrojit i na pol god. Predplatu prima učitelj g. Cesar Hasek, a rukopise učitelj g. Josip Gall, koj će biti urednikom. Smjer će listu pobliže označiti prvi broj.

— Nakladom knjižare Albrechta i Fiedlera u Zagrebu izdan je na svjetlo zemljovid s hrvatskim tekstom: Palestina. Po najboljih izvorih nacrtao i za porabu školsku priredio F. Handtke. Kamenotisak C. Flemminga u Glogavi. Karta je za stienu i sastoji se od 4 lista, koji prilieplјeni na 1 komad platna čine cjelost dugu 3' 4" i široku 2' 9". Na tom zemljovidu zabilježena su samo znatnija mjesta spominjana u biblijskoj historiji staroga i novoga zavjeta, što mu daje prednost pred drugimi zemljovidi, u kojih su sva i najneznatnija mjesta pobilježena, čim se naravno gubi preglednost. Razdielba Svete Zemlje na pokrajine i plemena sa svim je jasno naznačena živimi bojami; i gore, jezera, rieke, potoci posve se lahko razabiru. Po svem tom ovaj je zemljovid veoma shodan i koristan za porabu kod predavanja biblijske historije, te po našem mnenju ne bi smjela bez njega biti nijedna škola, u kojoj se nauča poviest staroga i novoga zavjeta; jer se pravedno hronologija i geografija zovu oči historije, a predavanje geografije bez zemljovida ne može se danas dakako ni pomisliti. Na istom se zemljovidu nalazi i nacrt grada Jerusalema, kakov je bio prije nego ga je Tit razorio; narisan je takodjer napose put, kojim su Izraelci išli iz Misira u zemlju obećanu. Zemljovid na platno prilieplјen stoji 3 for. a. vr.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 43.] U Četvrtak, 23. Listopada 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Naše sveučilište.

Sabor trojedne kraljevine prihvatio je zakonsku osnovu, po kojoj se uredjuje u Zagrebu sveučilište sa sva četiri fakulteta. To se sveučilište ima otvoriti već sljedeće školske godine 1874/75. i to odmah podpuno glede bogoslovnoga i pravo — te državoslovnoga fakulteta, glede ostalih pako postupice. Neima razloga dvojbi, da nebi Nj. c. kr. Veličanstvo potvrdilo toga zaključka. Tako će se dakle izpuniti ne samo vruća mnogoljetna želja, nego i prešna potreba našega naroda. Nesmijemo bo u kulturi daleko zaostati iza narodâ, s kojimi nas je sudbina u doticaj svela, ako nećemo da kano samostalan narod izginemo; a pravo ognjište kulturi jest sveučilište. Barem narodi, koji kano najnapredniji danas stupaju na čelu ostalih, crpili su ponajviše svoje svjetlo znanja i umieća iz svojih sveučilišta, tako da je onaj narod napredniji, koj je bio sretan, što prije i što više steći takovih ognjišta prosvjete.

To postajaše uvjerenjem svega našega naroda, čim više dolažaše do svoje narodne samosviesti; sasvim tim oživotvoriti veliku misao mogu samo veliki i jaki duhovi. Mi se ponosimo tim, što je upravo jedan velik katolički biskup našega naroda prvi začeo u život privoditi ono, što mnogi ili mala duha ili male ljubavi našinac još sada drži nemogućim. Za sjajnim primjerom biskupa Strossmayera povedoše se biskupi i svećenici, i velikim požrtvovanjem snesoše znamenite priloge za sveučilište. To konstatirati imamo ovdje posebna razloga, netajeć tim ni najmanje onoga, što su drugi muževi, što su svi razredi našega naroda učinili za oživotvorenje svojega sveučilišta. Svi su, kojim je sbilja na srcu sreća i napredak našega naroda, radili tu složno, ko što su jednodušno zastupnici naroda glasovali, da se sveučilište otvori.

Sveučilište naše neće biti odmah čim se otvori savršeno. To svatko razuman znade. No ima našinaca, koji su bili sretni upoznati se s najizabranijimi proizvodi drugih velikih naroda, pa ih mrzi gledati i ponosito preziru u nas daleko niže tvorine, koje im se čine prama onim kano nagrde. Takovi se sami mogu dizati i ponositi nad druge, no oni naroda nikad nepodigoše. Sabor naš usuprot radio je glede ovoga svoga najmladjega čeda — sveučilišta — kano razborit otac, uzamši ga sa svom pomnjom i požrtvovanjem njegovat slabašna, da ojača i s vremenom izvodi uzorna djela. Ako Bog dade svoga blagoslova i našemu narodu prijazne sreće, neće nam se narod za koje vrieme morati pred nikim stidjeti sa svojim sveučilištem.

To se mi, koji vjerujemo u Boga i njegovu providnost, uzdamo tim više, što iz našega sveučilišta nije izključen elemenat vjere, što se ono radja u liepu skladu medju crkvom i državom. Znamo, da je mnogi čestit svećenik u današnje vjeri i crkvi toli neprijazno doba mnogo bio zabrinut o tom, kakov-li će odnošaj našega sveučilišta biti naprama rečenim dobrom ljudskoga roda; mi znamo, da su od te neizvjestnosti njeki krzmali donieti svoj prilog za sveučilište. Mislimo, da će sada biti utješeni, barem koliko ta stvar visi o zakonodavstvu.

Naše sveučilište neće ravno biti strogo katoličko, ali takovih danas u Austro-Ugarskoj faktično ni neima. Govori se ipak o vjerozakonskih dužnostih mladeži u §. 63. da će se o tom propisi kašnje na predlog akademičkoga senata ustanoviti, a medjutim da se ostavljaju u krieposti dosadanji propisi. Za katoličke slušaoce napose ustanovljuje se exhortator s 500 for. nagrade. Kod namješćivanja profesorâ svjetovnih fakulteta neće se ravno gledati na vjeru, i oni će glede svojih predavanja imati podpunu

Digitized by Google

slobodu; dodaje se ipak u §. 10. „na koliko ih drugi svjetovni ili crkveni zakoni neograničuju.“ Mi nećemo da razvlačimo smisao toga §.; toliko će ipak svakako značiti, da neće biti slobodno ikomu profesoru vriedjati vjeru svojih slušaoca.

Najznamenitije pako jest to, da se na ovom sveučilištu naredjuje bogoslovni fakultet katolički, i glede toga fakulteta da je crkvi dopitan tolik upliv, da nije ni pod konkordatom u Austriji većega imala. Namještaj profesora bogoslovnih mora bivati dogovorno s nadbiskupskim ordinarijatom. Profesori kano popovi i onako spadaju pod njegovu jurisdikciju, no i kano profesori ograničeni su crkvenimi zakoni po §. 10. Red nauka bogoslovnih onako je ustanovljen, kako se biahu dogovorili biskupi g. 1856. Izpiti za bogoslovce naredjuju se za konac školske godine. Slušaoci bogoslovja prosti su od naukovine. Glede plaća profesora bogoslovnih neima na našem sveučilištu one odiozne nepravedne ustanove, kakova je bivala na austrijskih sveučilištih, da su naime manje nego-li plaće profesora na drugih fakultetih. Profesori bogoslovja imaju pravo na mirovinu, van da dobiju crkvenu prebendu, koje dohodak nadmašuje profesorsku plaću.

Ako se uzme na oko, kakov duh danas po Europi diše, ili bolje kakov vihar vije proti katoličkoj crkvi napose, prihvaćena po saboru osnova našega sveučilišta zaslužuje od nas katolika veliku hvalu. Sabor naš obazirao se je sdušno na naše okolnosti, i u osnov sveučilišta ono metao, od česa se je mogao nadati čvrstoći i napredku namjeravane sgrade. U taj osnov nije on metao razdora izmedju crkve i države, a još manje princip nevjerstva; usuprot on je prihvativši bogoslovni fakultet i davši crkvenoj vlasti primjeren upliv čast dao vjeri i crkvi Isusovoj. Tim je takodjer svečano priznao zasluge katoličkoga svećenstva za preporod, napredak, narodnu sviest, kulturu i znanost našega naroda, uzdajući se da će i u buduće ono biti narodu na spasenje. Neće se pokajati, ako Bog dá!

Jedan samo član sabora, g. dr. Makanec ustao je proti bogoslovnom fakultetu. Neimamo njegova govora ciela, a nebismo mu htjeli učiniti krivice; toliko ipak razabiremo iz novinskih izvještaja, da je zaniekao bogoslovju ime znanosti, a da toga nije ničim dokazao. Neznajući na čem on svoju tvrdnju osniva, nemožemo ga ni pobijati. Vanski mu doista dokaz od primjera drugih naroda nije mogao sabora zanieti. Talijani su istina iz svojih sveučilišta izključili bogoslovni fakultet; al tko će taljanski parlamenat najmudrijim smatrati, osobito gdje mu postupak glede fakulteta bogoslovnoga neodobriše ni sami ponajizvrstniji taljanski učenjaci. Italija stoji u ratu s katoličkom crkvom — takov momenat nije najsgodniji za rešenje pitanja o fakultetu bogoslovnom. Za Italijom htjeli bi se povesti mnogi u Ugarskoj. Ali čast u ostalom Ugrom — u znanosti neprednjače evropejskim narodom. Kod Franceza, pako Engleza i Niemaca, koji su sbilja prvaci, ne ukidaju se sa sveučilišta bogoslovni fakulteti, nego ondje zauzimlju prvo mjesto.

Dr. Rački odgovorio je Makancu: kako nije znanost bogoslovje, koje je skoro 18 stotina godina staro?! Jest ovo je ona znanost, oko koje su radili najveći umovi svih naroda tečajem mnogo stotina godina, tako da kraj nje skoro ni nije bilo nikakve druge znanosti, a sjegurno nikakve, koja bi joj se uzporediti mogla. Bogoslovje ima na svih starijih sveučilištih. Njemačka ima toliko sveučilišta, i na njih bogoslovnih fakulteta, pače na njekih i po dva, ali nismo do sada čuli, da bi važni glasovi zahtievali, da se bogoslovni fakulteti ukinu, za to što nebi bogoslovje bilo znanost. Ima ondje ravno mogućnosti, da se dodje napokon do ukinuća bogoslovnih fakulteta katoličkih, al je drugi razlog, koj ćemo malo niže spomenuti.

Sve čovječje znanje i umienje jest u savezu: bogoslovju pako se je svagda stavljala zadaća, da sve to znanje dovede u sklad i jedinstvo s istinami od Boga objavljenimi, te ga tako popuni i usavrši. Toga radi zahtieva se u podpuna bogoslovca mnogo raznovrstna i obsežna znanja, zahtieva se poznavanje mnogih znanosti. Ta zadaća postala je bogoslovju u današnje vrieme osobito mučna razvitkom njekih prije slabo ili ni malo kultiviranih znanosti, osobito naravoslovnih. Te znanosti kano nove nisu još same u mnogo čem, što ima upravo odnošaj naprama vjeri, došle do stalnih nepomičnih resultata; sasvim tim ima dosta lahkoumnih ljudi, koji ono što je tekar problema znanosti, uzimlju kano gotov axioma, samo da vjeru ruše, i napadaju na znanost bogoslovnu. N. pr. ima ih, koji su kano pobjesnili za taj tobožnji axioma, da se je čovjek razvio iz majmuna. Kad bi to sbilja tako bilo, onda bi pao kršćanski dogma, da je čovjeka Bog neposrednim i posebnim aktom stvorio. Ali tko je sbilja onu zasadu dokazao, kad nemože jedanput ni u sadašnjih ni u propalih stvorovih pokazati onoga majmuna, iz kojega bi barem vjerojatno bilo, da se je razvio čovjek?! Za katoličko bogoslovje, napose dogmatiku valja dakako: credo ut sciam. No toga radi samo dogmatici zaniekati karakter znanosti

Digitized by Google

nesmiju oni, kojim se sva znanost često osniva na hypothesah ničim nedokazanih; koji dakle najprije nešta uzimlju za istinito, premda neznaju da-li je istina, ali na uzetom temelju nastoje da se dovinu istine.

Nevjerovanja je u svako vrieme dosta bilo, i ono si je tražilo izlika, kojimi da se opravda. U današnje vrieme prihvatilo se njekih novih znanosti, da mu služe za njegovu svrhu. Držeći se dakle tobož sjegurnih nepomičnih resultata nove znanosti drzko izriču jedni, da je onakova božja objava, kakovu vjeruju kršćani, pusta bajka. Drugi pako — dosljedniji — idu dalje te nieču osobnoga Boga, i vas duhovni i moralni sviet. Kad bi ovih tvrdnja stajala, onda neznamo, šta bi bilo od ljudske znanosti u obće, a napose i od juridičke i državoslovne znanosti, kojoj g. dr. Makanec sjegurno neodriče karaktera znanstvenoga. Bogoslovje pako apostolom nevjerstva dakako da nemože ni nesmije biti znanošću, jer im najuzvišenije dogme vjere nisu nego prazne tlapnje.

Sabor trojedne kraljevine nije tražio učenih razprava o pitanju, da-li je bogoslovje sbilja znanost ili nije. On se u tom držao onoga, što je kroz stoljeća postojalo i danas postoji kod najvećih i najnaprednijih naroda, priznavajući bogoslovje za znanost. Dan danas ima mnogo pitanja političkih, državnih, socialnih, glede kojih obstoje protivna mnienja i nastojanja. Borci se poglavito diele na konservativne i liberalne. Mnogi bi liberalac u jedan čas da može srušio sve dosadanje, i na njegovo mjesto metnuo ono, što je u njegovoj glavi. Njemu su najrazboritiji konservativci ništa drugo nego ludi natražnjaci. No pravi državnik i pravi prijatelj ljudskomu družtvu nebi dao nipošto takovu čovjeku sve vlasti. Nam se čini kan da je i naš sabor bogoslovni fakultet smatrao kano konservativni elemenat, čuvajući i braneći najvišje i najspasonosnije istine ljudskomu rodu proti izgredom njekih bujnih mladih znanosti.

Odnošaj izmedju crkve i države, kakov se stvara u mnogih krajevih kršćanskoga svieta, mogaše takodjer biti zaprekom, da naš sabor neuvede bogoslovnoga fakulteta. Ako dobro razumijemo novinske referate, i g. dr Makanec pozvao se je na onu okolnost. On čini se hoće autonomnost konfesija, oddruženih od države, al pod njezinim nadzorom, te za to brigu za znanost ili po njegovu, znanje bogoslovno propušća crkvi. Faktično bi ravno za crkvu u njekih krajevih bolje bilo, kad bi bila od države sbilja posve oddružena, ali načelno ona toga nikada ni nepriznaje ni netraži. Državoslovci pako nemogu se složiti, dočim jedni traže da se crkvi katoličkoj neda nikakva sloboda, nego da je u svem i svačem ravnana i kontrolirana od državne vlade, drugi pako barem u teoriji, ištu podpuno oddruženje od države i podpunu autonomiju. Iz opreke izmedju moderne države i katoličke crkve izlegao se je u Italiji i Njemačkoj rat, za koj nitko nemože sa sjegurnošću kazati, kako će se svršiti, a još manje, kakva-li će od toga rata biti sreća za ljudski rod. Nije čudo, da naš sabor nije ništa htio snovati na onakovu temelju, iz kojega vidi da niče samo rat, osobito u tako mirovnom pitanju, kô što je sveučilište. Pa baš glede bogoslovnoga fakulteta na sveučilištih koga ćeš sliediti: Pruse ili Taljane? Jedni i drugi zametnuli su rat s katoličkom crkvom za to, što tvrde, da im je ta crkva za državu pogibeljna svojimi nauci i svojom disciplinom; pa ipak jedni izbacuju sa sveučilišta bogoslovni fakultet, dočim drugi zabranjuju drugu bogosloviju, van na sveučilištu.

Obično se kaže, da ovu razliku ištu različne okolnosti obiju država. Ako to odlučuje, onda kod nas valja da odluče naše okolnosti. Kod nas, hvala Bogu, neima rata izmedju crkve i države, nego je mir, počivajući na starodavnom osnovu sklada. Nemislimo, da je g. Makancu bila nakana smesti taj mir. On zna bez dvojbe, da nas mnoga nevolja tišti, koju ćemo težko preboljeti i onda, ako se nebudemo medjusobno grizli. No katoličko svećenstvo uzelo bi bez dvojbe kano neprijateljštinu proti svojoj crkvi, kad bi sabor bio izključio bogoslovni fakultet. Koliko je god uvjeren g. Makanec o tom da bogoslovje nije znanost, to ipak valjda nemisli, da njegovo uvjerenje katolički svećenici diele. Njegov dakle predlog, kad bi ga sabor prihvatio, mogao je odvratiti od našega sabora i naše vlade srca ponajvjernijih i ponajrevnijih borioca za narodnu slobodu i napredak.

Ali baš glede samoga sveučilišta mogao je njegov predlog biti ubitačan. Biskupi su i mnogi svećenici mnogo doprineli i još doprinose za oživotvorenje toga visokoga narodnoga zavoda. Oni su to učinili ni nesumnjajuć, što-li bi mogao glede bogoslovnoga fakulteta prigovoriti dr. Makanec. Kad bi dakle bio odbijen bogoslovni fakultet, oni bi se bez dvojbe pobojali, da će to sveučilište biti školom bezvjerstva, te bi tražili svoje priloge natrag. Što bi onda bilo od našega toli ožudjenoga sveučilišta, to mi neznamo. Gospodin je Makanec ravno govorio proti tomu, da se podpuno sveučilište odmah uvede, ali bi mu učinio krivo, koj bi mislio, da on neželi takova sveučilišta, i to odmah, kad bi to po njegovu

Digitized by Google

sudu moguće bilo. Sasvim tim je njegov predlog kadar bio sve osujetiti. Za to nam neka oprosti, ako mu kažemo, da u tom nebiaše praktičan, premda si je praktičnost vindicirao, kô što nebiaše ni idealan, kad je zaniekao karakter znanosti bogoslovju, koje se bavi najvišjimi idejami.

Prvo uredjenje i uzdržavanje sveučilišta stojat će dakako mnogo. I to je bila i jest najveća zapreka podpunu oživotvorenju te visoke škole. Bogoslovni fakultet stoji najmanje, najviše liečnički. Za to nije bila sretna misao njekih, koji su htjeli na svaki način odmah uvesti medicinski fakultet, a da zanj imaju novca, izključiti bogoslovni. Jer ako pri tom jedino gledamo na novac, koliko bi si za medicinu tim pomogli?! Bilo je drugih, koji su ovako umovali: bogoslovje je stvar konfesionalna, neka se za nje dotična konfesija sama brine. Ti su zaboravili, da kod nas nije provedeno odruženje crkve od države, i da katoličkimi crkvenimi zakladami upravlja država. Uzmimo da država neposredno neima nikakva interesa za vjeru svojih gradjana — što nestoji — al valjda ima interesa, da ti gradjani nebudu svakojakimi porezi i danci preobterećeni. Ako se nešta s državnoga budgeta svali na zemaljski, sa zemaljskoga na županijski, sa županijskoga na občinski, s občinskoga na drugove stanovite konfesije — a pri tom svota svakoga od rečenih budgeta nebude manja, nego morda još veća: pitamo, na koga će tako pomnožani teret svaliti onaj gradjanin, koj sve to platiti mora?! Sabor je na zemaljski trošak metnuo uzdržavanje cjelokupnoga sveučilišta. Uzeo je takodjer na oko njeke druge moguće izvore. Mi o tom ništa dalje neizričemo, nego to pohvaliti moramo, da sadašnji sabor sám sa svojim vremenom i novcem zemlje bolje gospodari nego-li to biaše prije. Saborovanje zemlju mnogo stoji. Čim se na duže razvlači, a manje koristnih po zemlju zakona stvara, tim veća šteta; usuprot kad se sve valjano od vlade i od odborâ priredi, a u saboru preko potrebe negovori, prištedi se i vremena i novca, koj bi čemu drugomu, recimo ovdje sveučilištu, mogao doći u prilog.

Fabkovićevo umovanje o tjelesnoj kazni.

(J. R.)

(Dalje.)

U sljedeći dokaz pomiešao je g. F. dvie različne stvari, te bi se njegov dokaz dao razglobiti u sljedeća dva. Prvi bi zvonio ovako: „Čast, dostojanstvo, ponos, dolikujući čovjeku kano takovu, treba da svakom zgodom što pozornije i što nježnije razvija i učvršćuje škola; no šiba i batina*) snizuju, ruše, guše i uništuju (zašto niste još nekoliko glagola nagomilao?) dostojanstvo čovjeka.“ Drugi bi dokaz ovako glasio: „Sloboda je prvienče božje (toga nismo do danas znali); u slobodnoj državi treba da si mladež već od kolievke uzgajamo umnimi sredstvi; no uvjeren sam, da se narod sredstvom šibe i batine (hrvatski bi se reklo: šibom i batinom) pripravlja za sliepa orudja (sic), za sužanjstvo.“ Što se Vašega prvoga dokaza tiče, istina je, da je dužnost škole razvijati i učvršćivati u učenicih čast i dostojanstvo, koje dolikuje čovjeku, ali čim ste Vi dokazao, da se ta čast, to dostojanstvo „ruši, guši, sniznuje i uništuje“ tjelesnom kaznom, koju upotrebljava razboriti, svoju djecu ljubeći učitelj? Ne samo se tjelesnom kaznom neuništuje u djetetu dostojanstvo, dolikujuće čovjeku, nego se nasuprot upotrebljava tjelesna kazna upravo zbog čina, koji se protive časti i dostojanstvu čovječjemu, da ih se diete za uvjek ostavi. Drugi dokaz, koj izvodi g. F. iz p r v i e č e t a božjega, slobode, boluje na onoj bolesti, na kojoj boluje većina njegovih dokaza. Čini se najme, da mu nije jasan pojam s l o b o d e. Sloboda je ona vlastitost volje, po kojoj može, neimajuć nikakve zaprieke, raditi ili neraditi ili protivno raditi. Budući pako da su predmeti, koje može volja prihvaćati, dobri i zli, s toga je učitelju tako usavršavati u djeci slobodu, da im volju oduči od prihvaćanja zla te priuči izabirati lih ono što je dobro. No kako uči izkustvo cieloga svieta, izuzam može biti gospodina F-a. dogadja se dosti često, da se diete neda od zla odvrnuti niti naukom niti opomenom, nego mu treba pomoći tjelesnom kaznom, makar i šibom. Odavle pako sliedi, da su tjelesne kazne takodjer sredstvo, kojim se daje pravi pravac slobodi učenikâ. Ona pako sloboda, koja se danas toliko slavi u mnogih novinah i raznih skupštinah; sloboda, koja netrpi nikakovih uzda svojoj volji; sloboda, koja želi stresti sa sebe jaram zakona i božjih i čovječjih, ona sloboda nije sloboda nego je razuzdanost, koja može provaliti u najveće zločine. Takova sloboda netrpi dakako kaznâ, koje su sankcija za vršenje zakona. Ali od takove nas slobode občuvao Bog! Ne samo će biti „kusast i krnjav odgojitelj“, nego će biti upravo kvaritelj mladeži, tko se takovoj slobodi nebude protivio svimi mogućimi sredstvi, makar i šibom. G. F. nije se mogao lučiti s ovom mišlju, da je „neovjenča“ i sljedećom. „Danas već znamo, da nam sve u božjoj živoj naravi pokazuje tragove životu svomu raznolikim cvietom, za kim sliedi plod.“ „Znajmo pak i to: i čovjek i narodi i čovječanstvo cvatu ne samo tielom već i duhom.“ „Sva plemenita čustva i naklonosti, sva duševna svojstva, koja si krstimo imeni: krieposti, dobrinje, vrline, najplemenitiji, najuzvišeniji, najraznovitiji su cvjetovi čovječji.“ No tim „raznim i prenježnim cvietom pomilićem najveći su zlotvori mrk i zao pogled, osora i

*) G. se je F. tako zaljubio u batine, da ih skoro svagdje spaja sa šibami. Ali za Boga, gospodine Fabkoviću, tko će diete batinati tà prebio bi ga jednim udarcem!

Digitized by Google

blazniva besjeda, nepravedan ukor, zle prilike . . . kamo-li pako da nebude studena ruka, šiba, krbač i batina (neznate još koje mučilo?) I opet moramo g. F-a najprije sjetiti na predmet, o kojem razpravlja. Kako napis Vašega članka pokazuje, Vi želite dokazati, da se imaju dokinuti sve tjelesne kazne u školi, a ovdje govorite o krvnicih, koji studenom rukom krbačaju i batinaju djecu (dakako samo u Vašoj fantaziji.) Ima-li gdje u školah takovih neljudi učitelja, to smo im mi još veći protivnici nego Vi. Ali Vašu tezu nepodkrjepljuje niti ovaj dokaz ni najmanje. Jer naša nas kršćanska vjera — a proti toj velite da niste niti Vi — uči, da u duši čovječjoj, po iztočnom griehu pokvarenoj, niče i raste osim „cvjetićâ pomilićâ“, koje Vi navodite, i korov, a taj mora pravi učitelj gledati da izčupa, kako će se moći „cvjetići pomilići“ bolje razširiti i razvijati. No sveobće nas izkustvo opet uči, da se taj korov često neda utamaniti nego oštrimi sredstvi kano što su tjelesne kazne; mudrosti se pako uzgojiteljevoj ostavlja, da čupajuć korov neošteti i „cvjetića pomilića“, t. j. da se tjelesnimi kaznami mudro služi. Sljedeći dokaz g. F-a glasi ovako: „Kano što svaki čovjek, tako ima i svako družtvo i narod svaki svojih neprijatelja, vanjskih i nutrnjih. Prijatelj ti želi uvjek dobro, on ti uvjek svjetuje i podava dobra sredstva. Ako ti kada svjetuje i podaje zla sredstva, on to nečini hotice nego s neznanja. Takove dobričine zovemo bedačeci, šemice drage. Neprijatelj pako želi ti uvjek zlo, on ti svjetuje i podava uvjek zla sredstva.“ I zaključuje g. F.: „prihvatimo ona uzgajala, koja nam nudjaju prijatelji narodu hrvatskomu, a odbijmo ona, koja nam nudjaju neprijatelji naroda tvoga, neprijatelji čovječanstva.“ — Na ovaj dokaz nemožemo odgovoriti g. F-u tako dugo, dok nam nerekne, koji su to neprijatelji narodu hrvatskomu, osobito nutrnji, koji mu svjetuju zla uzgajala. Pozivamo ga dakle, neka nam imenuje te neprijatelje. Nego u koliko su nam domaće stvari poznate, kod nas se još nitko nije ozbiljno borio za tjelesne kazne u školi, dapače nije nam poznato, da se je sve do najnovijega vremena itko protivio samovoljnu nastojanju vodjâ onoga diela hrvatskoga učiteljstva, koje se imenuje liberalnim, do nekih članova hrvatskoga svećenstva, koji su javno podignuli glas svoj, da ih odvrnu s pogubna puta. Može biti dakle misli g. F. na hrvatsko svećenstvo, jer su se mnogi njegovi članovi izjavili proti njegovu i njegovih drugova djelovanju, odkada ih je osobito poslje prve hrvatske učiteljske skupštine obsjeo liberalni duh, koj smo mi dokazali da je protivan duhu Kristovu dakle i sreći čovječanstva. Ali ako g. F. tako misli, onda ćemo ga pitati, zar su neprijatelji narodu hrvatskomu oni, koji su mu obilnimi svojimi žrtvami pomogli podignuti akademiju i sveučilište? Zar su neprijatelji narodu hrvatskomu oni, koji su podupirali i podupiru svako domoljubno družtvo, svaki dobrotvorni zavod, medju koje spada i „učiteljska zadruga?“ Zar su neprijatelji narodu hrvatskomu oni, koji mu utemeljiše „družtvo sv. Jeronima“, da bez svake osobne koristi svojim trudom šire u njem znanje i kršćansku kriepost? Zar su mu neprijatelji oni, koji se posvetiše staležu, koj nesmije tražiti nego Isusa i, sliedeć njegov primjer, dobro čovječanstva a prije svega dobro svoga naroda?

Dalji svoj dokaz skupio je g. F. poslje duljega uvoda u ove rieči: „Uvjek su ona sredstva najbolja i najpouzdanija, koja smo si nabavili mukom, trudom; ona, koja su plod zdrava uma i pošteno osjećajućega rodoljubivoga srca. Ona uzgojna sredstva, koja se mogu svagdje naći bez truda i muke, koja se nabavljaju i bez najmanjega umovanja, bez ikakva poštena osjećanja: uvjek su ti nepouzdana, jalova, prazna i štetna.“ — Neima tomu dugo, što je g. F. napisao (u 24. broju ljetošnjega „Napredka“) da ima ljudi, koji govore: „ja sam jedino umlje, svi ste drugi šuplje tikvine i prazne lubetine.“ Ove rieči nigdje bolje i istinitije nezvone nego iz ustiju g. F-a. Kako ste Vi mogao, molim Vas, biti tako drzovit te odreći zdrav um i pošteno osjećajuće srce onim muževom, koji su tvrdili i danas tvrde, da su tjelesne kazne, dakako mudro i očinski upotrebljene, nuždne za uzgoj? Zar Vi mislite, da su svi oni muževi, koji brane potrebu tjelesnih kazna — a mi ćemo Vam ih dovoljan broj niže navesti — na glavu pali ili da su im svrake mozag izpile? Zar mislite, da su sliepi oni, koji se neklanjaju pušljivim dokazom Vašim? Čovjeku mora zbilja uzkipiti krv, kad čita, da jedinac odriče množini, u kojoj ima i prvakâ pedagoga, zdrav um i pošteno srce samo zato, što nemisle kako on!

Čitajući dalji dokaz g. F-a, mora se čovjek upravo utruditi, dok razumije što je hotio reći: toliko ima u njem svakojakih tvrdnja, koje nestoje u nikakvu savezu medju sobom. U koliko ga mi shvaćamo, hotio je na dvie ciele strane dokazati, što na kraju ovimi riečmi izriče: „Svi ga znamo, da dok se narodi krutimi sredstvi uzgajaju oni se doduše miču pak neznatno pokročuju . . ali puhni im blag lahorac, sijni im žarko od iztoka sunce, da ih onda vidiš, kako si — uz savjestne i mudre krmanjuše — složno razapinju i jadarca i jadra.“ I Vi mislite, gospodine Fabkoviću, da ste tim dokazao škodljivost tjelesnih kazna u školi! Najobičniji čovjek odgovorio bi Vam ovako. Svi želimo i narodom savjestne i mudre krmanjuše, poglavare, i školam savjestne i mudre učitelje. Ali kano što neće niti najsavjestniji niti najmudriji krmanjuš naroda ukinuti tjelesne kazne za one, koji neslušaju rieči; tako će se morati i najsavjestniji i najmudriji učitelj služiti tjelesnom kaznom proti onoj djeci, kojim nisu dosti blage rieči i očinske opomene. Preporučite najprije savjestnim i mudrim krmanjušem naroda, da dokinu globe, zatvore i tako dalje, pak onda dodjite preporučat manjim krmanjušem, učiteljem, da i oni ukinu tjelesne kazne.

Dokazivanje svoje podkrjepljuje g. F. dvjema primjerima svoje vrsti. Prvi zvoni kano iz sredovječnoga,

Digitized by Google

mračnoga vremena inkvizicije. Evo ga. „Bio vam neki učitelj, pedagog u domovini našoj, koj ne samo da je plemenio svoju školsku mladež šibami i krbači svakim danom prije i popoldne, već bi znao i nježne palce škripcem zavijati, jezik u ščipac metati, trepavice djeci poizpukivati, dà — lancem k vrućoj peći pripinjati — čujte i dalje: svezati konopom nedužnu djetetu noge kano teletu, o klin ga objesiti, pak onda batinom lupati po zadnjici tako dugo, dok nebi drugi podviknuli: hr lera! već mu krvca nosom prska. Toga učitelja nije protjeralo, prem se službeno znalo za sve to, ali ga zato odlikovalo znamenjem križa.“ — Premda g. Fab. uvjerava, da je onaj, koga je taj krvnik a ne učitelj tako mučio, još i danas živ i zdrav i još k tomu „dični župnik“, to smo mi ipak tako slobodni ob istinitosti te pripoviedke dvojiti. Jer kad bismo i vjerovali, da je kada obstojala koja oblast — bilo sada duhovna ili svjetovna — koja bi bila tako grozno nemarna i nevaljana, da bi hotice pustila medju djecom okrutna krvnika, dapače još ga i križem nagradila: to nemožemo nikako razumjeti, da bi stanovnici dotičnoga mjesta mirno gledali mučila svoje djece: škripce, ščipce, lance, konope, batine, klin, o koj su se djeca kano telići vješala, dapače i znakove prolivene krvi. Ako se tim ljudem nije krv prometnula u vodu, oni bi bili sami protjerali tirana svoje djece, kad im nebi oblast uslišala najpravednije tužbe. Ako je pako zbilja gdjegod takov nečovjek obstojao, to on nezaslužuje liepo ime učitelja, nego krvnika ili zvieri; te ga mi odsudjujemo isto tako kako i Vi.

Drugi pvimjer, koj navodi g. F. za podkrjepu svojim dokazom, izvadio je iz vlastitoga izkustva. Pripovieda, kako ih se je njih trideset vozilo konjskom željeznicom kroz grad Turin. Napried je kasao ogroman zelenko svojim navadnim malim kasom. Kočijašu padne na jedanput na um natjerati ga u grab, opleo ga živo vitkim svojim švigom, „ali ti se je moj zelenko razžestio i razjario, pak začeo zadnjima u vreteno, prednjima lievo desno kano mahnit i pomaman tako, da su točkovi izišli iz šinja, a mi bormeš svi sa straha poskakuj s kola.“ Uzrok toj mahnitosti konjevoj bio je dakako švig; jer kad je došao pravi kočijaš „pogladio je konja dva tri puta, huknuo mu u nozdrve, dao mu kus šećera . . pak blago podviknuo: hiu zelenko! koj se migom krenuo i kasao svojim navadnim malim kasom.“ — Na taj ću Vam primjer odgovoriti pripoviedkom iz moga izkustva. Vozili smo se u mjesecu Rujnu konjskom željeznicom u Schönbrun. Koliko nas je bilo na kolima, nebih mogao reći, jer nisam brojio, ali to znam, da nas je bilo toliko te smo se jedva micali. Kada smo došli na brežuljak u Mariahilfu, stadoše na jedanput konji; bili su zelenki, kano što i onaj Vaš u Turinu. Kočijaš švigne dva tri puta bičem — ali uzalud. No naš je kočijaš bio pametan ovjek, kad je vidio, da je teret za dva konja zbilja prevelik, počeka, dok mu dovedoše trećega na pomoć. Kad i njega zapregoše, švigne kočijaš bičem pokraj konja te povikne (dakako njemački) kano što i onaj Vaš u Turinu: hiu zelenki. Ali ti moj zelenko, koga su na pomoć doveli, neće ni da se gane. Videći kočijaš, da mu nepomaže rieč, ošine ga baš živo nekoliko puti, a moj zelenko, kano da se je preporodio, udre u bieg. Ako nevjeruje g. F. meni, da bič — dakako u ruku pametna kočijaša — pomaže, neka ide kuda ga je volja po svietu tražit, ja sam uvjeren, da će naći vrlo malo kočijašâ bez biča, a za paradu ili od objesti sigurno ga nenose. — Tim sam došao na kraj s dokazi, koje navodi g. F. proti tjelesnoj kazni, te sam pokazao, da nedrži nijedan. Misli-li g. F., da može kojega njih uzdržati, neka to pokuša učiniti, oboriv moje prigovore u kratko i jasno. Nego da nam razprava neostane bez pozitivne vriednosti, navesti ćemo u sljedećem broju mnienje nekih na glasu pedagogâ o tom pitanju, nemareći za to, što im je g. F. već unapreo odrekao um i pošteno osjećajuće srce.

-(Konac će sljediti.)

List papin na cara Vilima.

Pruski „Staatsanzeiger“, to će reći prvi službeni list pruski, donio je 14. Listopada, kako kaže, u vjernu prievodu sljedeći list papin na njemačkoga cara:

U Vatikanu 7. Kolovoza 1873. Vaše Veličanstvo! Sve naredbe i mjere, što ih je od njekoga vremena poduzela vlada Vašega Veličanstva, smieraju sve više i više na uništenje katolicizma. Ako zapitam sama sebe, kakovi-li uzrocim ogoše povoda dati tako krutim mjeram, izpovjedit mi je, da nemogu naći nikakvih razloga. S druge mi se strane kaže, da se Vaše Veličanstvo s postupkom svoje vlade neslaže, i da neodobrava tvrdih onih miera proti katoličkoj religiji. Ako je pako istina, da Vaše Veličanstvo toga neodobrava — a pisma, što ste ih prije na mene upravili bili, čini se da dovoljno pokazuju, kako Vi onoga što sada biva, odobriti nemožete — ako, velim Vaše Veličanstvo neodobrava, da Vaša vlada nastavi, na putu kojim je udarila, rigorosne mjere proti religiji Isusa Krsta sve više širiti, i da tako ovu toli težko ranja, neće-li se onda Vaše Veličanstvo uvjeriti, da te mjere neimaju drugoga učinka van da vlastito priestolje Vašega Veličanstva podkapaju? Ja govorim otvoreno, jer moja zastava jest istina, i ja govorim da izpunim jednu od svojih dužnosti, koja jest da svim kažem istinu, i onim koji nisu katolici. Jerbo svatko, koj je kršten, spada u njekom pogledu i na njeki način, čemu nije ovdje mjesto da se razlaže, spada velim na papu. Ja se uzdam da će Vaše Veličanstvo moje razmatranje kako običaje, dobrohotno primiti, i učiniti što u ovom slučaju treba. Dočim Vam svoju odanost i svoje počitanje izražavam, molim se Bogu, da On Vaše Veličanstvo i mene obuhvati vezi jednake milosrdnosti. — *Pio P. IX.*

Na to je ovako odgovorio car: Berlin 3. Rujna 1873.

Digitized by Google

Veseli me, što me je Vaša Svetost kano u prijašnja vremena pismom počastila; i to tim više, čim mi se tako prilika daje, da izpravim bludnje, koje su se po pismu Vaše Svetosti od 7. Kolovoza, morale nalaziti u izvješćih, što su Vam stigla o njemačkih odnošajih. Kad bi izvješća, koja se Vašoj Svetosti podavaju o njemačkih okolnostih samo istinu govorila, tad nebi mogla Vaša Svetost posumnjati, da moja vlada ide putem, kojega ja neodobravam. Po ustavu moje države nemože biti takova slučaja, budući da zakoni i vladine odredbe u Pruskoj trebaju mojega kraljevskoga odobrenja. Na moju veliku žalost jedan je dio mojih podanika katolika, ima tomu dvie godine, organisirao političku stranku, koja traži da obstojeći od vjekova konfesionalni mir u Pruskoj pomuti rovanjem za državu pogibeljnim. Žalibože da su višji katolički svećenici ne samo odobrili ovo gibanje, nego su mu se i pridružili tja do očita odpora proti postojećim zemaljskim zakonom. Bit će opaziła Vaša Svetost, da se takovi pojavi u većini europejskih i njekih prekomorskih državah ponavljaju. Nije moja zadaća da potražujem uzroke, s kojih svećenici i vjernici jedne od kršćanskih konfesija mogu biti ponukani, da neprijateljem svakoga državnoga reda pomažu rušit ga; ali je moja zadaća, da u državah, kojih upravu mi je povjerio Bog, unutarnji mir štitim i ugled zakonâ čuvam. Ja sam si sviestan, da sam ob izpunjenju te moje kraljevske dužnosti Bogu račun dužan, i ja ću red i zakon u mojih zemljah naprama svakomu napadaju držati, dokle mi za to Bog snage daje; ja sam kano kršćanski monarka na to obvezan i ondje, gdje na svoju žalost ovo kraljevsko zvanje moram vršiti proti službenikom jedne crkve, za koju držim, da isto tako kako evangelička crkva zapovied pokornosti naprama svjetovnoj oblasti priznaje kano izliev božanske volje, koja nam je objavljena. Na moju žalost zatajivaju mnogi Vašoj Svetosti podvrženi duhovnici u Pruskoj kršćanski nauk u ovom smjeru, te nagone moju vladu, da ih oslanjajući se na veliku pretežnost mojih vjernih katoličkih i evangeličkih podanika svjetovnimi sredstvi prisili na obdržavanje zemaljskih zakona. Rado se nadam, da će Vaša Svetost, kad bude saznala pravo stanje stvarî, htjeti uporabiti svoju vlast, da učini kraj agitaciji, koja se čini žalibože istinu izvrćuć i zlorabeć svećeničku vlast. Religija Isusa Krsta, kako ja Vašoj Svetosti pred Bogom svjedočim, neima ništa s ovim rovarenjem, a niti istina, uz čiju zastavu, na koju se poziva Vaša Svetost, i ja otvoreno pristajem. Još ima jedan izraz u pismu Vaše Svetosti, koga nemogu mimoići da mu neprotuslovim, makar se neosniva na krivih izvješćih, nego na vjeri Vaše Svetosti, onaj naime izraz, da svatko, koj je kršćen spada na papu. Evangelička vjera, koju ja kako to mora biti znano Vašoj Svetosti izpoviedam ujedno sa svojimi predji i s većinom svojih podanika, nedopušta nam u odnošaju naprama Bogu uzimati drugoga posrednika, van našega Gospodina Isusa Krsta. Ova razlika vjere neprieči me, da s onimi koji nisu naše vjere u miru živem, i Vašoj Svetosti svoju osobnu odanost i štovanje izjavim. — *Vilim.*

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović vjenčao je u nedelju 19. o. m. u prvostolnoj crkvi svečanim načinom visokorodjenu gospodjicu groficu Jelicu, kćerku podmaršala grofa Gjure Jellačića sa visokorodjenim grofom Rudolfom Schaffgotsch-em.

— Prečastni g. Stjepan Sabljak, začastni kanonik senjski a svećenik zagr. nadbiskupije preuzeo je po želji duhovnoga stola exhortaturu akademičku, pošto se je g. dr. Gjuro Žerjavić na toj službi zahvalio. — Veleč. g. Mihalj Mikić župnik u Raiću postao je prisjednikom duh. stola. Dr. Josip Stadler, profesor bogoslovja, imenovan je drugim bilježnikom nadb. ženitbenoga suda.

— Svećenstvo kotara zagrebačkoga i pokupskoga votiralo je Nj. preuzvišenosti gosp. nadbiskupu smjernu zahvalu za veledušnu podporu oskudnomu kuratnomu svećenstvu. Isto takovu zahvalnicu votiralo je jednoglasno i svećenstvo kotara vugrovačkoga, hvaleći takodjer Nj. preuzvišenosti za odlično patriotično držanje u postojaloj državopravnoj razmirici.

— Kako „Nar. Nov.“ javljaju pretvorene su nadalje nastojanjem veleč. g. Martina Lápošija u vjerske škole sljedeće komunalne: oporovačka, jurčevačka, hermuševačka i hodošanska.

Ugarska. Sljedeće zasjedanje ugarskoga sabora doniet će bez dvojbe bure proti katoličkoj crkvi. Kako svuda, tako i tu, krivi će biti tomu dakako biskupi. Ovi su već naviestili rat državi — tako nas uvjerava ne samo „Hon“, nego i „Pesti Napló.“ Dne naime 7. o. m. obslužavane su u Jegru svečane zadušnice za pokojnoga nadbiskupa Bartakovicsa, kojim su prisustvovali primas Simor, nadbiskup Hajnald i drugi biskupi, a napokon bio je prisutan i minister nutarnjih posala grof Julij Szapary. Nadbiskup Hajnald rekao je žalobni govor, koj je ako vjerujemo peštanskim listovom „od strane ugarske crkve neposredan navještaj rata proti pravnoj državi“ za to, jer je nadbiskup proglasio vjerozakon momentom, koj države stvara, i oštro govorio proti civilnoj ženitbi, kano pogibeljnoj za obitelj, narod i državu! „P. N.“ kaže o toj propoviedi da čini onakov utisak, kao da ju je govorio francezki svećenik, koj seoski puk pripravlja na monarhičku reštauraciju. Na svaki način da je recept ultramontanaca svuda jedan te isti; u ostalom misli „Naplo“, da taj govor neće nikomu nahuditi. Ako ugarski sabor nebude umio poprimiti inicijative u crkvenom pitanju, to da će ipak riešenje crkvenih poslova u Austriji djelovati i na Ugarsku, gdje se neće moći oteti tomu pitanju. Ugarska da je i poradi svojega položaja napram evropskim vlastim pozvana, da se uzprotivi ultramontanizmu; to da su po-

Digitized by Google

sljedci odnošaja naprama Njemačkoj i Italiji, a Haynaldov najnoviji govor da neće moći u tom pogledu ništa promieniti. „Hon“ smatra takodjer govor nadbiskupa Haynalda za početak rata medju vladom i visokim svećenstvom. Vlada da nesmije sada ostati duže bezposlena, a trpiti da se nemože pa niti nesmije, da se seoski puk u propoviedih navadja na natražnjačku opoziciju. Najprije da valja stvoriti čim prije zakone o vjerozakonskoj slobodi i gradjanskom braku. — Ako se išta smije prigovoriti ugarskim biskupom, to im se jamačno nemože, da rat s državom provociraju. Ali gle! oni već nebi smjeli ni toga svomu puku javno kazati, da je religija temelj i državi, niti ustati za sakramenat ženitbe proti današnjem profaniranju te božanske inštitucije! To je već navještaj rata! Pod onakovimi uvjeti dakako da nije moći uzdržati mira izmedju crkve i države, ali je bezobrazno reći, da su tomu biskupi krivi, čuvajuć naše starodavne svetinje proti novim napadačem. — Nego pripoviedati nam je iz Ugarske i drugih neugodnosti. Nadbiskup Haynald namjeravao je u Subotici sagraditi ženski samostan, da bude gojilište za djevojke. To su liberalni oci onoga grada zapriečili, zabranivši da se na zemljištu njihova grada samostan gradi. To je prijavljeno brzojavom „Honu“, a ovaj se ovako liepo i plemenito izrazi: „Nadbiskup Hajnald, veli, htjede stanovnike ovoga čestitoga grada razveseliti opatičkim samostanom, ali je vriedni grad za vremena predusreo njegovu otrovnomu djelovanju. Iz toga bi se mogli poučiti i drugi naši gradovi, u kojih se ovakova gniezda sredovječne ludosti kano gljive pomnažaju proti duhu današnjega vremena.“ — U budapeštanskom školskom vieću došao je nedavna na razpravu jedan slučaj, da njeki otac nije dao svomu djetetu u 4 normalnoj školi slušati religiozne obuke. Pitalo se je, da-li mu je dati školsku svjedočbu, i kakovu? Na predlog nikoga manjega, nego poznatoga Deakova ljubimca Csengeryja odluči školsko vieće, da mu se izda svjedočba s jednostavnom primjetbom: da nije slušao vjerozakonske obuke. Tom je pako prilikom izjavio Csengery: da po njegovu uvjerenju nebi bilo ni smjeti u nježnoj dobi djecu mučiti onakovimi katekizmi, kakovi se u mnogih školah uče. Nauk iz takovih knjiga da se sa pedagogičkoga gledišta mora nazvati pravim zločinstvom! — Liepih doista izgleda za kršćansku religiju u Ugarskoj!

— Veledušan i vele plemenit čin od nadbiskupa Haynalda imamo zabilježiti. Nadbiskup je najme dao u ženskom samostanu u Kalocsi urediti uzoran upravo zavod, u kojem će se sve sirote, koje ili nisu ništa baštinile ili neimaju rodbine, koja bi im pomogla, na trošak nadbiskupa do svoje dvanaeste godine uzgajati i podučavati. Dječaci se podučavaju u svih vrstih zanata, a djevojke u ručnom poslu i u domaćem gospodarstvu, da si uzmognu, kad izadju, na pošten način služiti kruh. Glede primanja u zavod odlučuje po nalogu nadbiskupovu komité gradjana, koj ima pravo primiti toliko sirota, koliko ih bude našao. Članovi komiteta traže u svakoj obćini sirote, sakupljaju prosjačeću djecu, te su ih do sada već 45 smjestili u Haynaldovu zavodu. — Dočim liberalni junaci, koji se po novinah slave kano zatočnici čovječanstva, hrpe svoga novca upotrebljuju, da gule i odiru sirotinju do kraja, pravi sluge Isusovi vidaju, koliko mogu, rane nevoljnoj sirotinji.

Beč. Oficiozni listovi javljaju, da je državna subvencija katoličkomu svećenstvu za god. 1875. ovako podieljena: 1. Gornja Austrija 70 svećenika linačke biskupije dobilo je 12.800 fr. 2. Salzburg. 20 sveć. iz salzburžke nadbiskupije 2500 f. 3. Koruška. 165 sveć. gurkske biskupije 17.600. 4. Kranjska 41 sveć. 8500 f. 5. Primorje. 358 sveć. diecesa tršćanske, porečke, goričke i krške 26.840 f. 6. Slezka. 126 svećen. breslavske i olomučke biskupije 14.360 f. 7. Bukovina, 46 sveć. katoličkoga, grčkoga i armenskoga obreda 6850 i. 8. Tirolska. 245 sveć. 16.000. Svi ordinarijati, izuzamši nadbiskupiju bečku i generalvikarijat vorarlberžki odbiše pri tom svako sudjelovanje sa svoje strane. — Tim je jedva 100.000 podieljeno, dočim čitava opredieljena svota za subvenciju iznosi 500.000. To ljuti protivničke listove, kano „Neue freie Presse“, da se svećenstvo za tu državnu subvenciju netrga, te ona navaljuje na biskupe, da tobože odbijaju gladno svećenstvo od kruha, što mu se veledušno od države lomi. Tješi se ipak tim, da se financeminister neće srditi, ako nebude sva opredieljena svota izcrpljena. Ovako se trpko smije rugati taj bezbožni list siromašnomu svećenstvu, kano da od puke obiesti ili od nerazložna straha od zavidnih hierarka odbija podporu, koje mu sbilja jako i krvavo treba. No mi se sjećamo, da je minister Stremayr u reichsrathu izjavio, da on nije uzimao obzira na biskupske preporuke, nego na izvješća svjetskih činovnika, i da je podporu davao samo onim, koji su prijatelji vladine politike. Zar će dakle ordinarijati dati i nadalje od svojih izvješća i preporuka ruglo praviti? i zar će svećenik, komu toga morda nije absolutno treba, otimati se za komadićem hljeba, koj mu se nudi ne za to, što je vjeran sluga Isusov, nego za to samo, što je njegovo držanje po ćudi i volji vlade?!

Fulda. Ovdje je 17. o. m. sahranjen na vječni počinak biskup Kött, kojega je kano i druge biskupe pruska vlada mučila globami, i od 1. Listopada obustavila mu temporalia. Njega je medjutim utješio Gospodin za vjernu službu kroz 73 godine života, a i sv. otac poslao mu je upravo na 1. Listopada sljedeći telegram: Pontifex summus dolens episcopo Fuldensi apostolicam benedictionem toto corde impertitur. Na pogrebu njegovu bila su 4 biskupa, moguntski obavio je funkcije, a padernbornski rekao je žalobno slovo.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 44.] U Četvrtak, 30. Listopada 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Listovi papin i carev.

Papa i car izmjeniše medju sobom listove ob odnošaju katoličke crkve u Njemačkoj. Mi smo te listove u predjašnjem broju donieli, a sad nam je o njihovu sadržaju i o posljedicah pobliže progovoriti. Ovi su bo listovi od neizmjerne znamenitosti za odnošaj izmedju crkve i države ne samo u Njemačkoj, nego u Europi.

Svatko je očekivao, da u onolikom ratu, kolik se je zapodjeo u Njemačkoj proti crkvi katoličkoj, papa neće ni nemože mučati. On je sbilja progovorio, izabravši ipak najblažu formu, čim je vlastoručan list pisao caru Vilimu. Niti nije papa toga lista predao javnosti, jer je njim htio samo caru govoriti; nego car ga je turio u javnost, da se zna njegov odgovor na onaj list. Sada će valjda i papa ponukan biti, da i on sa svoje strane objavi svoj list u izvornom jeziku, jer ga je „Staatsanzeiger“ pruski donio samo u prievodu. Uzimajući da je taj prievod točan, što kaže papino pismo?

Ponajprije tuži se papa, da pruska vlada hoće da uništi katolicizam. O tom dan danas nitko nesmije ni dvojiti. Vlada sama i njezini organi i sva liberalna vojska glasno viču, da se mora u Njemačkoj uništiti ultramontanizam, a to će reći, pravi katolicizam. Lukavo ravno čine neprijatelji razliku izmedju ultramontanizma i katolicizma, tvrdeći da se ovaj posljednji za sebe nemora bojati nikakve štete; al će malo koga prevariti. Istina, tako zvani starokatolici i državni katolici neimaju se od države ništa bojati, al ovi jamačno nisu prava katolička crkva, zaručnica Isusova. Ili zar su to pravi kršćani, koji se samo pozivaju na ono Gospodnje: „Dajte caru što je carevo“, a zabacuju ono što je još važnije „i Bogu što je božje?“ Gospodin je dao svojim apostolom svu vlast, pruska pako vlada otimlje ju njihovim nasljednikom, dočim sama po svojih državnih, nevjerskih načelih vrši u crkvi vlast zakonodavnu. Ona hoće da uništi jurisdikciju papinu i biskupsku, premda je Gospodin rekao Petru: Pasi janjce moje, i apostolom: štogod budete svezali na zemlji, bit će svezano i na nebu. Apostol Pavao prieti se buntovnikom i nemirnjakom u crkvi korintičkoj vlašću, koju je dobio od Gospodina, i vrši ju kazneć takove i izbacujuć ih iz crkve; pruska pako država ustanovila je poseban tribunal sastavljen ne od pravih katolika nego od protestanta, koj će biskupe kazniti, ako se usude svoju apostolsku vlast upotrebiti proti nepokornim klerikom ili laikom. Apostole je izabrao sam Isus i dao im svoje poslanje govoreći: Kao što mene posla otac, i ja pošiljam vas. Tu si je vlast sada pruska vlada prisvojila, dočim je Reinkensa proglasila „katoličkim“ biskupom, i zapovjedila, da ga svi kano takova priznati imaju. Ona hoće da daje misiju i svim nižim svećenikom, tako da je bez njezina odobrenja svaki njihov akt nevaljan. Grozna doista sablazan dogadja se u svih diecezah, koje spadaju pod Prusku: Biskup pošalje župnika ili kapelana, vlada pako proglasuje, da je taj bez nje, dakle nevaljano namješten; s toga da su mu pod kaznom zabranjeni svi službeni čini. U isti mah diže se parnica proti biskupu i ovaj se kazni globom ili zatvorom; to se isto izvodi proti namještenomu svećeniku, ako se pokorava svomu biskupu. Ako je župnik ili administrator, otimlju mu se policajnom silom knjige krštenih, vjenčanih i umrlih, i crkveni pečat. Ženitbu, što bi se pred svećenikom, koj nije od vlade odobren sklopila, proglasuju nevaljanom. Kumove, što su na krstu kumovali, zovu na sud, i izpituju, da-li je dotični svećenik sbilja krstio? Čudno da neproglasuju, da je i takov

Digitized by Google

krst nevaljan, i sv. žrtva, kojoj prisustvuje vjerni puk, da je nevaljana! Ovakovu svećeniku nedopuštaju da bude kateketom. Poznato jest, da u Pruskoj sva djeca moraju u školu, gdje se uče katekizam; no ovakov ih svećenik nesmije obučavati, premda je Gospodin rekao: Pustite, da maleni k meni dodju i nemojte im braniti. Dogodio se je pače u Poznanju slučaj, da je bilo djeci zabranjeno, da se prigodom visitacije predstave svomu nadbiskupu, i kad su sasvim tim njeki roditelji svoju djecu nadbiskupu predstavili, da su za to ta djeca u školi šibana — šibana, jer su slušala svoje roditelje, i dala čast svomu nadbiskupu! Tako se djeca odbijaju od svoje vjere i od njezinih službenika. Za duhovni život katoličkoga puka bili su od neizrečene zasluge redovi, mužki i ženski — u Pruskoj su ukinuti i izagnani. Sva su crkvena gojilišta zatvorena; crkva si nemože uzgajati duhovničke omladine po svojih načelih; o tom uzgoju odlučuje vlada. Zar je sv. Pavao rimsku vladu pitao, kad si je za učenika izabrao mladoga Timoteja, i zar je ona odlučivala, što taj Timotej mora učiti i znati, ako hoće da bude danas sutra u kojoj crkvenoj občini namješten? Pače danas bi u Pruskoj morao najprije odlučiti protestant ili bolje bezvjerac minister Falk, da-li je škola Pavlova takova, te bi mogla usposobiti buduće svećenike? Bez te odluke bi mu Falk školu zatvorio i Timotej bi morao nekamo na sveučilište — ali njemačko samo! Tim načinom morati će duhovničke omladine u Pruskoj ili sasvim nestati, ili će ono, što je bude, morati biti svjetovnim duhom otrovano. Oni pako biskupi i svećenici, koji sada posluju u pastvi božjoj, morat će sve po malo ili od glada umrti, ili vječnim plaćanjem globa svoj vjerni puk izsisati, ili pako sve državne tamnice prenapuniti. Takov je doista izgled. Onda neka tko reče, da se u Pruskoj neradi o glavi katolicizmu! Starokatolici pako i državni katolici, kad to sve odobravaju, jasno pokazuju, da i sliepac može vidjeti, da nisu ovce Isusove, nego vuci pod ovčijom kožom.

Drugo što je rekao papa u svom listu jest: da se onakovim postupkom vlade Vilimov p r i e s t o l p o d k a p a. Pruska si je nečuvenom svojom srećom stekla mnogo zavidnika, a niti onakova sreća neobičaje biti postojana; sasvim tim odbija upravo od sebe vjerna srca svojih katoličkih podanika, koja su do sada s veseljem za njezinu slavu krvarila, al od sada neće moći. Oni doista neće činiti bune, premda su brutalnim postupkom vlade neizrečeno uzrujani i ogorčani; no tko će od njih zahtievati, da budu oduševljeni za svoju mučiteljicu! U bližnjem ratu mogla bi to Pruska težko izkusiti. Ali ima još gorje pogibelji. Liberalci i socialci doista nisu prijatelji monarkiji, koliko god se sada pričinjali; njih Vilim jača, dočim svoje prave prijatelje odbacuje. Kad bi moguće bilo, da se u Pruskoj sruši katolička crkva, srušit će se s njom nedvojbeno i druge kršćanske konfesije. Kad se pako u puku sruši vjera u Boga, onda lje neostaje ni vjernost prama kralju. Nadalje bez prave sdušne i sviestne pokornosti podaničke nemože biti čvrsta priestolja; pokornost se pako ruši kad vlada sili gradjane, da budu nepokorni svojoj crkvenoj vlasti, makar ih na pokornost vjera tjerala: oni će zamrziti na takovu silu kano na tiransku, te će joj se samo nerado pokloniti, ili će joj se otvoreno oprieti dakako glede crkvenih stvari najprije, a kašnje poći će s vremenom i dalje. Takova je ljudska narav. Najteža pako pogibelj prieti od sama Isusa Krsta. Crkva katolička jest njegovo kraljestvo na zemlji; tko nju ruši, taj hoće da ruši Isusov priestol. A s njim nije rata voditi, kojemu je rekao Bog: Sjedni mi s desna, dok ti metnem neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim. Vladat ćeš ih željeznom šibom, i slomiti kano lončarsku posudu. Zna se, i o tom su pisane čitave knjige, kako progonitelji crkve nisu sretno prošli. U to morda nevjeruje Vilim i njegovi ministri, al vjeruje sjegurno papa.

Treće je rekao papa, da svatko, koj je kršćen s p a d a u njekom pogledu i njekim načinom n a p a p u. Ova je izreka podigla najveću viku kod neprijateljâ, ona je presenetila i mnoge vjerne katolike. Da je u sebi istinita, toga nijedan katolik netaji; ali mnogi misle, da je nije trebalo ovom prilikom reći. To je težko prosuditi, što je sgodno, što-li nesgodno; to će tekar vrieme pokazati. Netreba pako zaboraviti, da ovdje papa negovori kano diplomat, nego kano apostol, i to negovori urbi et orbi, nego u privatnu pismu caru, koj je do najnovijega vremena čini pokazao, da razumije, kakovu znamenitost ima u kršćanstvu rimska stolica. Papinu izreku morao je Vilim smatrati s papina gledišta; a sa svojega se je morao sjetiti, da kršćanstvu u obće štetu nanosi, kad za volju liberalcem, slobodnim zidarom i njekim državnikom dopušća, da se ništi katolička crkva; te bi moraó za dobro primiti opomenu, koja mu dolazi od glave katoličke crkve. K tomu Pio IX. nije muž, koj bi u svom govoru gledao poglavito na to, što će se mogućnikom ove zemlje dopasti, već on gleda prije svega, što je njegova dužnost. Kamo-li sreće, da ga u tom nasljeduju svi biskupi

Digitized by Google

i svi svećenici! On si je sviestan, da mu je onako raditi, kako je nekada govorio i radio veliki apostol Pavao. „Dok sam reče, apostol naroda proslavit ću svoju službu;“ pa kao što je Pavao nastojao, da premda biaše naročito apostol narodâ, ipak i što više židova spasi, za to jer su i židovi zvani u kraljestvo božje: tako i Pio pokraj svoje poglavite brige za katoličku crkvu nezaboravlja na svoju dužnost, da spasi barem nekoje od onih, koji su krstom stekli već pravo na kraljestvo božje i njegove blaženosti. Tko će mu zamjeriti, ako nije mogao odoljeti čuvstvu svoje dužnosti, videći kako kršćanski princip dopušta, da se ruši Isusova crkva! Napokon on je prevalio skrajnju granicu običnoga ljudskoga života; on je prešao i preko one granice papovanja, koju je tradicija dopitala jedinomu poglavici apostolskomu sv. Petru. Kako će on drugačije misliti, nego da su mu dani za to produženi, da ih posveti jedino djelu apostolskomu, u duhu jedino apostolskom! Pa on tako i čini, i za to mu je živo priznanje od svih pravih katolika, i bit će mu bez dvojbe slava od Višnjega Gospodara.

Nego još jednu glede onoga jadnoga opportuniteta, koj uznemiruje i njeke katolike. Apostola Pavla dopratiše vojnici u Cesareju k prokuratoru Feliksu kano zločinca. Takovim ga obiediše na sudu židovi, nego nemogoše dokazati. Feliks nije trpio židova, prama Pavlu pako pokazao se je milostiv, tako da je htio zajedno sa svojom ženom Drusillom, rodjenom židovkom, slušati Pavlovu prodiku. Nemarimo nagadjati, što bi takovom prilikom bio rekao kakov današnji opportunitätspolitiker u svećeničkoj haljini. On bi valjda bio mislio, da mu je prieka nužda i dužnost, kojoj se oteti nesmije, da porad koristi kršćanstva nastoji doći na slobodu, i za to da mora tako govoriti, kako će više omiljeti Feliksu. Ali Pavao nije tako mislio. On je Feliksu i njegovoj ženi govorio o pravednosti, o čistoći, i o budućem božjem sudu; a valja znati, da je Feliks za mito prodavao pravicu, da je Drusillu, tudju ženu, premamio od njezina muža k sebi, da je bio tvrd i okrutan, kako sve to zasvjedočava židov pisac Josephus Flavius. Onako govori apostol!

Pijev list je glede svoga sastava vrlo jednostavan, a kako doznaje Berliner Börsen-Courrier pisao ga je sám papa svojom rukom tako, da ga je bilo dosta mučno pročitati. Po tom je taj list čist izliev Pijeve duše. On kaže caru trpkih istina, al ipak dosta nježno. Njemu se nedá vjerovati, da car osobno odobrava svu onu silu, što se crkvi čini, pa je za to i uvjeren, da će car sám uvidjeti, kako ona silovitost mora podrovati i sam kraljevski priestol. Malo je ljudi, koji rado primaju opomena; nije čudo, da se je papa bojao, da bi i njegova opomena mogla uvriediti prevriednoga starca, slavnoga i srećnoga kralja i cara Vilima, a još k tomu protestanta. Za to se poziva na svoju dužnost, koja ga nagoni, i moli kralja, da bi njegova razmatranja dobrohotno primio. Napokon završuje liepom baš apostolskom izrekom, koja iz pera Pijeva nije obična prazna fraza: da bi naime Bog njih obojicu obuhvatio jednakim milosrdjem.

Čini nam se vriedno, da sada odmah nešta rečemo ob onom, što papa izriče, da mu se nedá vjerovati, da bi Vilim sve ono, što se čini proti katoličkoj crkvi, odobravao. Mogao bi tko misliti, da to nije nego samo vješt, al neistinit zakrėtaj, kojim se na izliku nešto natovaruje vladi, a sbilja caru namjenuje. Pio ima dokaza u ruku za svoje uvjerenje, a to su prijašnji kraljevi listovi. Muž, kakov je Vilim, neće si protusloviti; on nemože sada onoga progoniti, što je prije iz osvjedočenja zaštićivao, van da ima silnih razloga proti katoličkoj crkvi; a takovih papa nevidi. Osim toga zna papa vrlo dobro, da je vladar kadšto silom okolnosti ili silovitošću svojih savjetnika prinuždjen, da nešto javno naredi ili odobri, čemu se njegovo srce protivi. Poznat je papi upliv, što ga ima na Vilima Bismarck, taj očiti neprijatelj katoličke crkve. Spomenici Lamarmorini odkriše baš u najnovije vrieme svemu svietu, kako je Bismarck cara natjerao na više toga, što nije bilo prama ćudi i načelom Vilimovim. Ako je tada toliko mogao, koliko neće sada, pošto mu je politika tako čudnom srećom okrunjena, pošto bez Bismarcka sada nemože stojati ni pruska vlada, a carevina, jedva podignuta, morala bi se upravo razpasti? To je uvjerenje i onih, koji Bismarcka neljube, da s njim stoji i pada nova njemačka carevina. Bismarck zna dobro, koliko vriedi, a jest tvrd karakter, koj nezna popustiti. Tko to sve zna, kao što papa, taj može lasno vjerovati, da je Bismarck cara na nešta natjerao, čega car, kad bi bilo samo na njegovu, nebi nikada bio odobrio.

Na papin list sliedio je carev odgovor. Po formi se već znamenito razlikuje od papinoga lista, jer je svaka rieč diplomatičnom vještinom položena i zaoštrena. Misli očito su Bismarckove. Prama papi i katoličkoj crkvi uvredljiv je bez obzira. To nije čist izliev same careve duše. Doznaje osim toga „Germania“, da je taj odgovor u sjednici državnoga ministarstva 3. Rujna

Digitized by Google

stvoren. Jest dakle državno pismo, opredieljeno, da država javno odgovori papi, a car da podpiše.

(Konac će sljediti.)

Fabkovićevo umovanje o tjelesnoj kazni.

(J. R.)

(Konac.)

Pred nekoliko dana stigne mi djelo Albana Stolza, prof. na freiburžkom veleučilištu i jednoga najplodnijih i najobljubljenijih pisaca u Njemačkoj, s naslovom „Die Kunst christlicher Kinderzucht, dargestellt von Alban Stolz. Freiburg 1873.“ Kako sam ja od nekada rado čitao i učio djela Stolzova, koja se kraj drugih liepih svojstva odlikuju dubokim poznavanjem srca i duše čovječje, nisam časio odmah potražiti, nerazpravlja-li on i o pitanju tjelesnih kazna i koje je njegovo u tom mnienje. Na veliku moju radost našao sam na strani 248oj napis „Die Strafen.“ Već prvi redci osvjedočiše me, da i on spada u red onih treznih pedagoga, koji nezabacuju absolutno tjelesnih kazna, nego uče, kako se imaju pametno i pravedno upotrebljavati. „Sveto nas pismo, počima Stolz, čini pozorne, da se bez kaznâ nemože mladež dobro uzgajati. Zlo nagnuće, koje se s čovjekom radja, pokazuje se brzo i u djetetu u korovu svakojakih nepristojnosti. Što se prije taj korov iztriebi kaznom, to je uspjeh brži i laglji. No s druge strane veli sveti Pavao: Vi oci, neogorčavajte si djece; tim on opominje, da se neupotrebljavaju kazne zlo. S toga je vrlo znamenito, da se to nasilno sredstvo uzgoja pravo upotrebi. Liek, koj jako djeluje, mora se točno omjeriti kada i u kojoj se mjeri ima upotrebiti, da nepostane otrovom što bi imalo biti liekom. U obće može se tvrditi, da kazne odlučnije i trajnije djeluju kod nezrele još djece nego-li kod zrelije mladeži. Nadalje mnoge će se kazne za budućnost prištediti, ako se odmah kod prvoga prekršaja čvrsto i nezaboravljivo kazni tako, da mine diete volja još jedanput pokušati, što je spojeno s takovom kaznom.“ „Vrsti kazna, koje se u uzgajanju s korišću upotrebljuju, mogu biti vrlo različne, zato mora uzgojitelj, kano u kakovoj ljekarnici, one izabrati, koje se čine najspasonosnije prama naravi, odnošajem života i ćudorednoj bolesti djeteta.“ A koje su kazne najbolje i najspasonosnije za mladju djecu? Stolz odgovara: „šibe i uzkraćenje sjetilnih ugodnosti.“ „Ako diete hotice i tvrdokorno laže, veli on (str. 251), ako preuzetno pokvari što je tudje, n. pr. ako razbije tudje okno, ako zlobno muči diete ili životinju kakovu, ako ružno psuje, najbolja će biti kazna, zapovjediti mladomu griešniku, da se pruži na klupu ili stolac, te mu onda čisto mirno ali krjepko odmjeriti odredjeni broj udaraca štapićem „auf den Theil des Leibes, welcher ohne Schaden scharf traktirt werden kann.“ *)

*) Pisac dodaje ovu vrlo znamenitu i istinitu opazku, koju bi si mnogi roditelji i uzgojitelji imali dobro zapamtiti. „Obnažiti diete te ga tako kazniti ne samo je ružno nego se tim povrcdjuje i stidljivost. Jer se i po hlačah može isto tako kazniti, mora se čovjek čuditi, što se i u kršćanskih obiteljih ta bezsramna kazna upotrebljava.“ Slab je dokaz stidljivosti uzgojiteljeve, ako može gledati pred sobom golo diete a necrveniti se.

Nego kada uzgojitelj ovako kazni, hoće-li da mu kazna donese ploda, potrebno je djetetu „reći ili pokazati, da nekazni s ljutosti, nego jer je to dužnost pred Bogom i jer to zahtieva spas njegove duše.“ Tom prilikom odgovara A. Stolz na onaj prigovor, kano da će si uzgojitelj „mahomice učiniti diete neprijateljem,“ ako ga tjelesno kazni. „Kod djece, veli on, koju pametno i s kršćanskom namjerom kazni, negubi uzgojitelj ljubavi. Tu se dogadja nešto slična kano što u mukah radjanja. Tvrde, da žena ljubi najviše onu djecu, koju je s najvećimi mukami rodila. Na sličan način ljubi često diete baš onoga roditelja, koj je bio s njim stroži, ali razborito i promišljeno.“ A kako ćeš znati, je-li šiba koristila ili ne? Na to pitanje odgovara A Stolz ovako: „Ako diete poslje jedne godine podaje manje povoda, da se šiba, onda se je kazna dobro upotrebljavala, ako je pako diete navršilo već dvanaestu ili više godina a ponaša se tako, da se mora uvjek još šibati, onda se je očito krivo postupalo. Obično vlada u takovih obiteljih neuredan duh, koj je kriv, da šiba djeteta nepopravlja nego ga od roditelja otudjuje i čini tvrdoglavijim.“

To mi se čini dovoljno, da se svatko osvjedoči, kojega je mnienja o našem pitanju Alban Stolz. Mi smo njegovo mnienje naveli na prvom mjestu, jer njegovo svjedočanstvo mnogo cienimo: on se mnogo godina bavi kano učitelj pedagogikom, on si je na mnogih svojih putovanjih ne u Evropi samo nego i u Aziji i Africi stekao izkustva, koliko malo tko, a uz to je muž bistra uma a prije svega poštena i čvrsta značaja, da nebi nikomu na svietu za volju zatajio svoga osvjedočenja. Svjedočanstvo takova muža valja.

Gospodinu će Fabkoviću valjda biti poznato ime Fridrika Nägelsbacha, tako glasovitoga u klasičnih jezicih učitelja. Jedan njegovih učenika Dr. Georg Autenrieth izdao je poslje njegove smrti predavanja, koja bješe pokojnik držao svojim učenikom o pedagogiki. *) Evo kako je naučao Nägelsbach svoje učenike o tjelesnih kaznah. „Tjelesne kazne u mladoj dobi nesmiju se absolutno zabaciti, zlorabom samo mogu biti škodljive. Ja velim, da je **ludo i nepravedno** htjeti zabaciti tjelesne kazne za mladež (po prilici do trinaeste godine); to je kukavni humanitet. Te kazne brani consensus gentium. Kod Atinjana kaznio je diete ne samo otac ili rodjak, nego neograničeno skoro pravo kazniti imao je i rob, koj je bio pedagog. U Englezkoj pitala je nekoć gospoja von Stael lorda Broughama za tajnu uzgoja kod Engleza. On joj je odgovorio, pokazav prstom na brezik. Isto tako povratio se je jednoć toli

*) Karl Friedrich Nägelsbach's Gymnasialpädagogik. Herausgegeben von Dr. Georg Autenrieth. Erlangen 1862.

Digitized by Google

slavni poslje Fox iz Pariza te se nije hotio više prilagoditi načinu, kako su se odievali u zavodu. Zato bude odsudjen na tjelesnu kaznu, a otac njegov, koj je skoro cielim svietom vladao, odpisa mu, neka se samo liepo podvrgne kazni, niti englezki parlament nemože ga kazne osloboditi. Taj consensus gentium osniva se na naravi očinske vlasti, kojoj je analogon vlast učiteljeva. Mladež se nemože dobro uzgojiti, ako se tjelesne kazne načelno ukinu. Nijedan otac neće dopustiti, da mu se to pravo načelno uzme, isto se tako nebi smjelo niti učitelju odricati. Ili zar se može biti otac manje brine za poštenje svoga djeteta nego učitelj? Brine se zaisto više, pak ipak kazni diete. . . Ali koji prekršaji zahtievaju takovu kaznu? Prije svega zloba i svojevolja. Dakako prije se moraju izcrpiti sva druga sredstva, no ima neka vrst zlobe i svojevolje, koja se neda nego šibom izliečiti. Takodjer je potrebna već u mladih godinah vrlo osjetljiva kazna proti hotomičnoj prostoti, osobito proti bezsramnim govorom i činom; to zahtieva milosrdje prama duši, koja srta u svoju propast (Nägelsbach nije bio svećenik), i jedna samo takova kazna može biti dobročinstvom za sav život. Ali i u toj kazni nesmije vladati niti strogost niti ljubav nego oboje skupa. Ja dakako neželim, dodaje Nägelsbach, da se povrati ono prijašnje šibanje kano svakdanji kruh, jer ono nepomaže. Kako se imaju djeca kazniti šibom, o tom valja pitati stara i izkusna učitelja. Nikada se nesmije upotrebiti šiba u strastvenoj razdraženosti, bolje je nekazniti; nikada neka nešiba učenik, kazneća ruka neka bude redovito očinska ruka učiteljeva, tim je kazna prestala biti sramotna; pokaže-li učitelj, da mu je uz svu ozbiljnost, kojom kazni, žao, što mora kazniti, onda neće namjere svoje promašiti."

Pestalozzi, koga inače i moderni pedagogi dižu u zviezde kano osobita strukovnjaka na njihovu polju, piše o tom predmetu ovako: „Ćuška *) djelovati će u svoje vrieme vrlo dobro. Mi neimamo pravo, sigurno neimamo pravo, ako mislimo, da će sila naših rieči uvjek nadvladati zamamljivost sjetilnih požuda; ako mislimo, da ćemo moći volju djeteta uvjek krenuti po svojoj volji samim uvjeravanjem bez pomoći tjelesne kazne. Mi si utvaramo, da nas je humanitet podignuo do nježnosti, koja nam u nijednom slučaju nedopušća pomisliti na nemilo sredstvo šibanja. Ali nije to nježnost našega humaniteta, to je njegova slabost, koja nas tako vodi. Posljedice tih slabosti možeš naći u kaznionah i ludnicah, tu ćeš ih čuti, gdje biesni kroz plač jadikuju: da me je otac i mati kod prvoga zla čina kaznio, nebih sada bio ruglo pred Bogom i ljudi! *)

Niemeyr piše: „Od nekada su se tjelesne kazne kudile, ali se je u praksi uvjek protivno radilo. Oni koji tjelesne kazne posve zabacuju, pedagogi su bez izkustva (Stubenpädagogen), te nisu sigurno imali posla s mnogobrojnom školom. Sjetimo se samo naših mladih godina. Kada smo mladenačkom preuzetnošću bockani uztrpljivost učiteljevu odviše zlo rabili, nije-li nas jedan jedini šikac umirio?"

Zeller veli: „Vanjske i tjelesne kazne bitno su potrebne, te je **ludo** htjeti iz škole sve tjelesne kazne protjerati. Prkos, zloba, hinbenost, griesi nečistoće moraju se šibom što oštrije kazniti." Na pitanje, za koga je šiba potrebna, odgovara ovako Kelber: „Za razborita, poslušna, marljiva i uredna netreba šibe, ali je šiba potrebna za prkosljiva, tvrdoglava, liena i neuredna. Da su sva djeca razborita, poslušna, marljiva i uredna, onda nebi šibe nikada trebalo. No dok ima djece prkosljive, tvrdoglave, liene i neuredne, tako dugo se nemože uzgajati bez šibe. Nikada se nesmije upotrebiti šiba, gdje se može i bez nje uspjeti, ali gdje je potrebna, tamo se mora u pomoć uzeti. Nikada se nesmije načelo dobrote pretjerati, neće-li i najbolji i najblaži učitelj, da se preko mjere ljuti. . . Diete je dobro, ali diete je diete, u kojem se mora niža, sjetilna narav istom uzgojiti. Kada je dobrota bez koristi izcrpljena, onda je strogost na svojem mjestu, dà upravo ta strogost jest onda prava ljubav. Tko će hvaliti onu nježnost, koja se boji gojenca oštro zgrabiti još i onda, ako on najiskreniju ljubav i požrtvovanje nagradjuje prostačkim prkosom? Lahko je liepo govoriti, kako se imaju djeca uzgajati blago i nježno, ali je mučno tako raditi, a ima slučaja, gdje bi blagost i nježnost prama razuzdanoj mladeži bila upravo griehom. Vrlo je nesrećna bludnja, da ta kazna nije u skladu sa sve to finijom kulturom. Jer u čem je veća prostota, jeda-li u tom, da se pošteno kazni razuzdan dečko ili pako u prostačkom ponašanju čovjeka, komu su se bez kazne dopuščale sve nećudoredne strasti, a sada je na svako zlo spreman? Čim se povrjedjuje dostojanstvo čovječje više, jeda-li poniženjem prkosna dječaka ili pako dopuščanjem griešnih nagona?"

Prigodom posljednje učiteljske skupštine u Hamburgu reče Lüben: „ako si djeca dopuste takovu prostotu, o kakovoj je sada bio govor, mora učitelj samo za toliko prekinuti predavanje, koliko je potrebno, da učini, što preporuča Pestalozzi, najme, da dječaka udari te tim stvar svrši."

Napokon da nebudemo predugi, piše Kist u svojoj „Hausapotheke." Moje je mnienje o šibi ovo: šiba

*) „Eine Maulschelle zur rechten Zeit ist gar nicht unrecht" veli Pestalozzi. Ali ja sam absolutno proti ćuškam te podpisujem i u tom mnienje Stolzovo. „Ćuškanje, veli on, škodljivo je i tielu i duši djeteta; jer se tim može nanieti škoda slubu njegovu, dapače i moždjanom. Takodjer je proti dostojanstvu čovječjemu tući najplemenitiji dio tiela. Osim toga ćuška nije nikada promišljena i pravedno odmjerena kazna nego je provala momentane srditosti. To opaža i diete, pa bi takov učitelj izgubio i ljubav i štovanje. (str. 250.)

*) „Thüringische Schulzeitung" poredao je mnienja sljedećih pedagoga, a njegov je članak pretiskao u Treviru izlazeći školski list „Schulfreund. Quartalschrift. Drittes Heft 1873.", odkuda i mi crpimo.

Digitized by Google

je zlo, ali žali bože potrebno zlo, bez kojega se po pravilu nemože uzgajati. A zašto? Ima djece, kod koje sva sredstva ljubavi i dobrote nepomažu ništa, ima djece proste, bez čustva, na koju nedjeluje ništa nego — šiba. Zar će se ta djeca prepustiti sebi i prostoti svojoj prije nego se u pomoć zovne šiba? Šibu slušaju, ona njimi vlada, dakle neka hasni što može. Oni hóće šibu, inače bi na rieč slušali. Zar neveli stara poslovica: „tko nesluša, neka osjeća?“ Ima djece, koja su tako drzovita i razuzdana, tako zlobna i pokvarena, da je za nje samo šiba primjerena i pravedna kazna. Pitam te: ako dečko u paklenoj zlobi svojoj zabada u klupe igle, da si na nje sje sjednu učenici, što je zaslužio? Ako diete razreže zemljovide, u školi obješene, što ga ide? Ako dečko, koj je za kaznu bio zatvoren, onečisti tintarnice, što je zavriedio? Ako govori najsramotnije rieči, ako drzovito laže, koju je kaznu zaslužio? Zar ne šibu? Sama šiba neće ga dakako popraviti, tu treba i drugimi sredstvi djelovati, osobito vjerom. Ima djece, koja drugu djecu zlostavljaju, tuku, kako ćeš ih kazniti ako ne šibom? Neka osjete, kako udarci gode, da im više nepadne na um podignuti na drugoga ruku. Ima djece, koja čisto hladnokrvno na najokrutniji način muče i ubijaju životinje: gole ptičice iz gniezda bacaju, žive gušterice nabadaju, hruštem i leptirom krila iztrguju, kako ćeš te okrutne Nerone kazniti ako ne čvrsto šibom.“

Dovršujem. Naveo sam mnienja nekih pedagoga o najoštrijoj tjelesnoj kazni, o šibi. Ako oni zagovaraju potrebu šibe u školi, neizključuju sigurno niti manjih tjelesnih kaznah: stajanje izvan klupe, klečanje i tako dalje. Na početku sam rekao, da nije moja namjera, izjaviti i obrazložiti moje mnienje glede tjelesnih kazna, nego samo pokazati, da dokazi g. Fabkovića nedrže i da ima muževa, koji imaju i um i srce na svojem mjestu, te zagovaraju potrebu tjelesnih kazna Ideja, da se sve tjelesne kazne iz škola odstrane, jest ideja nova, a g. F. je pokušao zabiti ju nam u glavu — kladivom. Da je g. F., budući uvjeren o škodljivosti tjelesnih kazna, mirno i hladno navodio dokaze za svoje mnienje, ja mu nebih bio išao odgovarat, a kad bih i mislio, da mi je dužnost mnienje g. F. pobiti, ja bih to učinio, navodeć najprije dokaze, koji mene o protivnom osvjedočavaju a zatim u kratko samo pobijajuć njegove dokaze. No g. je F. sjeo na visoku stolicu, odanle je diktirao svoje mnienje te izrekao strašnu osudu nad onimi, koji njegova mnienja neprigrljuju: da su neprijatelji naroda, da nepitajuć uma posižu za uzgajali u žep ili brezu, da neimaju pošteno osjećajućega srca. Je-li čudo, ako nas je takov način uvriedio te smo bili prisiljeni povratiti g. F-u uvrjede, koje je bacio na one, koji nemisle kako on? Ne samo Vi i mi ljubimo mladež našu hrvatsku, zabrinuti smo za nju te smišljamo načine, kako bismo joj pomogli na što viši stupanj znanja i krieposti kršćanske, ako se nećete s nami složiti, budite barem pravedni te nam dopustite, da slobodno iznosimo misli, koje nam um podaje a rodoljubno srce svjetuje. Bilo je vrieme, kada smo zajedno nastojali oko uzgoja mladeži, nismo mi Vas nego ste Vi nas ostavili. Uzmite u ruke Napredak prije prve hrvatske učiteljske skupštine i poslje nje, kako se je promienio! Toliko sam hotio reći danas.

Palacký o religiji.

Veliki taj muž, koga češki rodoljubi s ponosom nazivlju svojim otcem, postao je u najnovije vrieme predmetom ruženja i psovanja mladočeskim — bezvjerskim — „Narodnim listom“, što se je proti njihovoj zabrani usudio učestvovati kod svetovaclavske svečanosti u Pragu, koju i mi opisasmo. Kad se je proneo glas, da je starac Palacký stalno odlučio u Prag na svečanost, dobio je, kako bješe javio „Čech“, s raznih strana pismenih opomena, neka se neusudi toga učiniti, ako mu je mila glava. No Palacký, koj je u poštenju osiedio, nije držao vriednim na takove se opomene osvrtati. Od tuda gniev „Narodnih lista“ i sličnoga im u Brnu „Občana“ proti njemu. To je dalo Palackomu povod, da napiše u „Pokroku“ svoje mnienje o boju, koj zapodjenuše češki liberalci proti vjeri i svećenstvu. On veli: „Tužnim srcem opažam, da se religioznim i crkvenim pitanjem, koja su od nekada prouzročila u domovini našoj toliko jada i žalosti, dočim su se u naše vrieme činila biti umirena, daje opet od dana do dana sve to silniji podnjet — premda od druge strane nego je to bivalo prije. Od onoga vremena, kako su židovi, u svakom obziru emancipirani, postali gospodari javnoga mnienja u Njemačkoj, a napose u Beču, radja se i raste takodjer kod nas reakcija proti nazorom i idejam kršćanskim, koje je pokoljenje naše baštinilo od minulih vjekova. Hoće se medju naobraženici našimi uvesti u modu ona vrst liberalizma ne političkoga samo i socijalnoga nego i filozofičkoga, koj se nauča u knjizi, izdanoj u Lipsku 1845. od (pseudonima) Maksa Stirnera, kojoj je naslov „Der Einzige und sein Eigenthum.“ Tamo se uči, da su sve naše misli o Bogu, o krieposti, o pravu, samo praznovjerje, da čovjek, budući životinja kako i druge životinje, niti je na kakovu ćudorednost zvan niti ima kakovih dužnosti, njegov najviši cilj je sebičnost; što dakle tko zgrabi, to je njegovo. O srodnih načelih zloglasne internacionale nije potreba dalje se širiti. Ja neznam, istina, kako su daleko na putu toga nauka dospjeli naši liberalni mudraci, jer mi niti imena niti spisi njihovi nisu dosti poznati, neimam bo niti vremena niti volje a niti mi nedaju oči, da ih sve štijem; ali ja znam dovoljno, a ako Bog da bolje nego oni, kamo taj nauk konačno dovodi, makar i proti njihovoj volji. Boj taj duševni medju umom i autoritetom, medju znanjem vjerom i dvojbami, u kojem se oni osjećaju i kojemu nemože, mislim, izbjeći nijedan samostalni mislitelj, taj sam boj ja počeo bojevati bez mala već prije 66 godina, a nisam

Digitized by Google

ga od te dobe pustio posve iz misli, premda se je u meni već davno pomirilo znanje s vjerom. — Ali da nebudem dug, reći ću u kratko, kad se je oglasila svečanost svetovaclavska u Pragu, ja sam priznavao, da je opravdana ne samo kano što druge nego i puno više od mnogih drugih sličnih svečanosti kod nas i što se svećenstva i što se naroda u obće tiče, te sam joj želio uspjeha kano što svakoj drugoj narodnoj svečanosti, ali nisam mislio sám učestvovati na njoj, znajući, da će biti i bez mene i odviše učestnika. Istom kad sam vidio iz Narodnih lista od 12. Rujna i dalje, kakova se je vika podignula proti njoj sa strane, koja se istina ponosi velikom slobodoumnošću, ali je pri svem tom, može biti i neznajuć, netolerantnija nego toliko omraženi jezuite; kad sam vidio, kako se to kod nas budi i širi fanatizam i terorizam, da čovjek nebi ni vjerovao, dočim se je prokletstvo bacalo na svakoga Čeha, koj bi se usudio biti dielnikom svečanosti; kad nije bilo dosti poruga i psovaka, koje su se rigale na ukupno česko svećenstvo, kano na uzrok svih zala, koja su za devet stolieća došla na naš narod; a napokon kada su u svem tom i mene zvali za svjedoka: dirnulo me je duboko to pretjerivanje te sam ćutio u sebi dužnost postaviti se proti pogubnoj toj struji te javno dokazati, da ne samo neodobravam toga boja, nego da sam i sám gotov učestvovati na svečanosti — ali ne na samoj procesiji, koja je obred čisto katolički, na kojem prisustvovati niti sam imao volje niti prava. Viest o mojoj nakani doprla je u javne listove, a dne 17. Rujna donesli su ju Narodni listi u smislu. da sam ja „starac“ (a može biti već malo i lud?) odlučio učestvovati na „crkvenoj procesiji o sv. Vaclavu.“

Za tim opisuje Palacký u kratko, kako je učestvovao kod svečanosti te prelazi na broširu „Procesija nazadnjačtva“, izdanu da se osramoti svetovaclavska svečanost i veli:

„Nisam do danas čitao, nisam niti vidio brošire pod naslovom „Procesija nazadnjačtva“, koja je nakladom neimenovanoga pisca a tiskom dra Gregra nedavno u Pragu izašla na sviet; meni je poznato samo to, što je njoj na hvalu donio podlistak Nar. lista dne 12. Rujna i što su kasnije viesti javile. Jest to čudan znak. da se niti pisac niti hvalitelji brošire nisu htjeli objaviti imeni svojimi, jer nije vjerojatno, da se stide rieči svojih i čina. Prisiljen sam dakle pograbiti se s ljudmi sakritimi i nepoznatimi. I pitam najprije: kojim pravom poslužiše se naslovom „procesija nazadnjačtva?“ Procesija bila je samo čest svečanosti, na koju su bili pozvani te su došli prijatelji napredka isto tako kano što nazadnjaci; a misao da bi proslavljenje utemeljenja pražke biskupije, a s njom cieloga svećeničkoga staleža u Českoj, već samo sobom bilo čin nazadnjački, bila bi nesmisao tako sramotni, da se čovjeku razumnomu niti pripisati nemože. Tà neznalica samo najveći mogao bi neznati, da je sav napredak naobraženosti i prosvjete više stolieća, kano što drugdje tako i kod nas visio jedino o crkvenih zavodih, da je znanost i umjetnost bila gojena u zavodih, crkvom prvobitno utemeljenih i vedenih, da je iz krila crkve izišlo i sveučilište pražko, koje će samo bezumnik kriviti s nazadnjačtva. Da su se tečajem toliko stolieća uspeli na stolicu biskupsku i nadbiskupsku u Pragu i ljudi te časti nevriedni, da je iz krila rimske crkve izišlo nastojanja i čina hvale nevriednih, dà žalostnih dosti, toga ja ne kano protestant nego kano pravedan povjestnik tajio nisam nikad, kano što to priznavaju i moji protivnici, kad se pozivlju na moje svjedočanstvo. Ali odatle, što su u kojem družtvu neki bili zli, odmah zaključivati, da je cielo družtvo zlo, bio bi skok ne samo historički nego i logički kriv i nedozvoljen. Tà morali bismo po tom prokleti i sav ljudski rod, budući da je u njem bilo, jest i bude uvjek zločinaca dosti. No ja sam osvjedočen, kano što je kršćanska crkva u obće svagdje, da je tako napose katolička u Českoj učinila za sve vrieme svoga obstanka nerazmjerno više dobra nego zla. . . Ali nije to samo historija češka, o kojoj se tu radi. Tkogod je čitao Nar. liste mjeseca Rujna, a može biti i druge liste istoga smiera, nije mogao neopaziti i neraztužiti se, kako se tu pokazuje biesna mržnja ne samo proti crkvi katoličkoj nego i proti svakoj vjeri u obće, kano da je neplemenito što na nju smiera, kano da su naši svećenici sami nazadnjaci, mračnjaci i neprijatelji narodnosti češke, a napokon kano da bi nevjera i bezbožnost bila vrhuncem razuma čovječjega i mudrosti ljudske. Zaisto to nije više ozbiljna kritika to je govor razuzdane strasti, to je navala na slobodu sviesti, to je fanatizam i terorizam bezobzirni. Jer ako gospodi nije bila po volji svečanost svetovaclavska, zašto nisu bili zadovoljni tim, da se drže na stranu od nje, i može biti svoje nazore obrazlože mirno i pristojno? Zašto su prešli odmah na psovanje i vriedjanje cieloga razreda ljudi, barem većinom sigurno štovanja vriednih? Ja netajim, da ima u svećenstvu češkom i nazadnjaka, dà ljudi nemoralnih, premda ih ja neznam; ali upoznav svećenstvo katoličko iz života u svih zemljah, s radošću dajem istini svjedočanstvo, da nisam nigdje našao toliko naobraženosti, prosvjete i slobodoumlja, koliko u českom kleru. Milo mi je prijateljstvo mnogih njih, muževa izvrstnih, koji umiju snositi i nazore svojim protivne (premda se ja s njimi nikad nerazgovaram o člancih vjere), a premda se ja sám nemogu nikada pokatoličiti, ipak ću priznati iskreno, da mi je svaki vjerni katolik, koj inevjeraca zelotički neproklinje miliji mnogo nego visoko učeni bezvjerac, koj smišlja, da će nerazumom svojim srušiti i opet podignuti ciele sviete, Boga dakako izlučiv iz njih. A što se tiče narodnosti češke: koj stalež ima veće zasluge za sačuvanje našega jezika u vrieme za nj najstrašnije nego upravo vjestnici slova božjega?“ Pošto je još odgovorio „Hlasum ze Siona“, završuje: „Moguće, da će i ovo moje razjašnjenje razljutiti tabore obiju mojih, sebi tak nesličnih protivnika. Ali ja se nadam, da će mnogi dobro misleći moji štioci dati i meni pravo, te će mi dozvoliti slobodu

Digitized by Google

sviesti, kako ju i ja svakomu želim. Nepriznavajuć nego jedinoga Boga za sudca vjere u mislih naših, ja korim i zamieram samo onim, koji se sami narivavaju drugim za sudce te proklinju sve, što im nije po ćudi. Želio bih da i jedni i drugi više misle na kobni položaj naroda našega, a nestvaraju kod nas pravda i stranaka, gdje ih nije treba. Završujem poznatim dvima opomenama: concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur; i opet: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.“ U Pragu 18. Listopada 1873.

Viestnik.

Zagreb. † Antonij Vranić, župnik u Novoj Vesi u Zagrebu prestavio se je 27. o. m. u 58. godini u bolji život. Tko ga je imao prilike bolje poznavati — a poznavahu ga mnogi, premda se nije običavao izticati — žali za njim, jer biaše „vere Israelita, in quo dolus non est.“ Iskren i ljubezan, a k tomu gostoljuban kako malo tko, znadijaše si osvojiti mnoga srca, a točnim i svjestnim izpunjivanjem svojih dužnosti, pa onda čvrstim i otvorenim karakterom i u protivnika steći štovanje. Neprijatelja osobnih mislimo da niti nije imao ovaj muž, koj nije zavidio nikomu, nit hlepio za častmi i odlikovanji, a rad dobro činio svakomu. Za to ga je izpratila na zadnji počinak liepa povorka ljudi svih razreda, i kanula je mnoga suza, i zavapila mnoga duša: da mu Gospodin, kojemu je kroz 35 godina vjerno služio, nagradi dobra djela i pošteno srce po svojem velikom milosrdju!

— Viest, što smo ju u posljednjem broju iz „Narodnih Novina“ preštampali, da su naime komunalne škole, oporovačka itd. nastojanjem veleč. g. Láposyja postale vjerskimi, nije nego nečija zlobna izmišljotina, budući da su ona mjesta toli neznatna, da neimaju nikakve škole. Onim se je htjelo, da se Láposyjevo nastojanje izmetne na ruglo. No gospodin Láposy može se utješiti, kad mu neprijatelji ništa drugo neznadu predbaciti nego njegovu revnost za kršćanski uzgoj školske mladeži.

— Veleč. g. Gjuro Magjar, do sada administrator na Oborovu, postao je ondje župnikom.

— U Bosnoj progoni kršćane vali Asim paša. Na njihovu tužbu bila je povedena iztraga turska i austrijska zajednička, al je porta tu iztragu na jednoć prekinula i izdala, premda ne službeno, na evropejske vlasti memorandum za Austro-Ugarsku uvredljiv. Austrija je zaiskala zadovoljštinu. Dat će ju po svoj prilici lukav turčin, al će težko dati kršćanom pravu sjegurnost i slobodu. Ona bo malo vriedi, koja je samo na papiru.

Ugarska. Lugoški grčko-katolički biskup Olteanu postao je biskupom u Velikom Varadinu.

— Nedavno bio je biskup gjurski, Dr. Zalka tako srećan te je mogao u svojem dvoru počastiti ministra nastave. Za sjajna objeda rekao je biskup visokomu gostu zdravicu, koja je liberalne pisače vrlo razljutila te im pružila zgodu udariti po biskupu, da nije lojalan, da je uvriedio svoga gosta i tako dalje. Biskup je najme bio tako slobodan u zdravici spomenuti apoštolskom otvorenošću i odvažnošću i školsko pitanje. „Odkada su se publicirali školski zakoni 1868. bile su naše sile razdieljene, u poduzećih ovamo spadajućih dogadjalo nam se je što židovom, kad su gradili hram za Nehemije. Puk je gradio jednom rukom, a drugom se je morao braniti proti neprijateljem. „Una manu faciebat opus et altera tenebat gladium.“ (II. Esdrae 4, 17.) Premda po zakonu mogu i nadalje obstojati konfesionalne škole, to ih je ipak bilo, koji su radili, da se pretvore u komunalne. Mi, koji želimo uzdržati katolički karakter naših konfesionalnih škola, da nam se mladež uzgoji u duhu naše svete vjere, morali smo u isto vrieme, kad smo nastojali naše škole urediti po zahtjevih zakona, trošiti jedan dio naših sila, odbijajuć navale. Neposredni, koga mi vrlo štujemo, predšastnik Vaše Preuzvišenosti u ministeriju, Dr. Pauler izjavio se je, da želi dobre a ne baš komunalne škole. Vaša Preuzvišenost je ne samo to isto potvrdila, nego u okružnici 17. Veljače t. g. dublje obrazložila te nas uvjerila „da nije volja ministerija niti Vaša namjera, da se one pučke škole, koje žele uzdržavati konfesije te su uredjene po smislu zakona za pučke škole ili će se do skora urediti, pretvoriti u komunalne škole. Što se tiče uzgoja i nauka, Vaša je Preuzvišenost posve umirena, ako si vjerske obćine pod pažnjom svoje crkvene vlasti konfesionalne škole u smislu zakona urede i razvijaju.“ To je u kratko zdravica, zbog koje navališe liberalne novine peštanske i bečke na biskupa. Kakovgod židovski urednik, koj nije nikad dao novčića za škole, ima pravo govoriti o školah, a neima pravo govoriti biskup gjurski, koj je sam podigao na svoj trošak dva zavoda za uzgajanje učitelja: u Oedenburgu i Gjuru, te jih i sam uzdržaje, što ga stoji preko 6000 for. na godinu; koj je sa 5000 for. udario temelj zavodu za umirovljene pučke učitelje; koj je u Kaposvaru sagradio djevojačku školu, koja ga stoji skupa s dotacijom do 59.000 for.; koj je za hrvatske škole u svojoj biskupiji dao posljednjih evo dana tiskati sve školske knjige.!

* Slobodni zidari u Filadelfiji. Na sve lože u inozemstvu razposlane su pozivnice te se iz Francezke, Njemačke i Englezke očekuju poslanici, koji će zastupati lože dotičnih zemalja kod svečanoga otvorenja novoga sjajnoga templa zidarskoga. Hram je 250 stopa dugačak, 150 širok, na tri sprata te stoji ogromnu svotu 1,200.000 dolara. Toliko ima svakojakih soba i zakutaka, da se „nebrat“ nebi mogao u njih iznaći.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 45. U Četvrtak, 6. Studenoga 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike. kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Listovi papin i carev.

(Konac.)

Publikacija ovih listova, učinjena od pruske vlade premda je papin list privatne narave, te bi dósljedno takov imao biti i carev odgovor, dovoljno pokazuje, kako se je ovimi listovi htjelo djelovati na javnost. S toga carev list treba smatrati s ovoga gledišta.

Rekli smo da je carev list prama papi ne samo pun ponosa, da nerečemo oholosti, nego upravo uvredljiv. Kako već počima! Drago mi je veli, što mi pišete, al s toga poglavito što mi se tako daje prilika izpraviti Vaše bludnje. Takov je smisao; a taj je tim čemerniji, što se papa u svom pismu očito pozivlje na zastavu istine. Vaši katolici, napose Vaši biskupi i svećenici neprijatelji su države i smutljivci javnoga mira medju konfesi'ami. Vi sami valjda ste opazili, da to isto biva u većoj strani evropejskih i njekih prekomorskih država — tako odvraća car papi na ono, što je ovaj rekao: da se odlukami vladinimi proti katoličkoj crkvi podkapa i sam kraljevski priestol. Ja neću, nastavlja još gorče, iztraživati, što je moglo svećenike i vjernike katoličke ponukati, da se proti državi urotjuju s internacionalci — valjda papa, koj bi si rado sve države metnuo pod pete?! ali ja ću znati red i zakon braniti, dok mi Bog moći daje, kojemu sam račun dužan. Žao mi je ravno, da tu svoju dužnost vršiti moram proti službenikom jedne crkve, za koju mislim (supponiram — kan da o tom smije biti dvojbe!), da i ona priznaje božju zapovied o pokornosti naprama svjetovnom poglavarstvu; ali sbilja mnogi baš Vašoj Svetosti podložni svećenici u Pruskoj zatajivaju taj kršćanski nauk. Dajte dakle Vi, sveti otče, svoju vlast upotrebite, ne prama meni, nego prama tim Vašim podložnikom, da neizvrću istine, i ne zlorabe svoje svećeničke časti. — To je papi odgovor na ono, što je izrazio svoju nadu, da će car svoje ministre odvratiti od kriva puta. Napokon je papa bio pisao caru, da svatko, koj je kršćen nekako spada na papu. Dopustimo da je to Vilima moglo neugodno dirnuti, navlastito kano glavu svoje konfesije, koja nepriznaje jurisdikcije papine, ali za to se nije moralo ovako odgovoriti: mi, veli, u odnošaju naprama Bogu nepriznajemo drugoga posrednika, van našega Gospodina Isusa Krsta — kan da papa nezna, što je napisao sv. Pavao 1. Timot. 2, 5: „jedan bo je Bog, i jedan posrednik Boga i ljudi, čovjek Isus Krst“, i kan da si papa nešta prisvaja, što ide jedinoga Isusa Krsta! Nije čudo, kad se u carskom listu ovako nagrdjuje ona izreka papina, da su onda novine, koje s vladom drže, pravile od nje i veću nagrdu! Nego o tom poslie. I sam zaključak lista, koj običaje izražavati udvorne fraze, moraše ovaj put biti sasvim mrzao, kad naime car veli, da ga razlika vjere neprieči, da papi izjavi svoju odanost i štovanje, i to izrikom samo osobno, dakle kano privatna osoba, ne kano car.

Kolikó se ton ovoga lista razlikuje od pisma papina! Bismarck, jer on je bez dvojbe početnik carevu pismu, nije držao za potrebno, da barem izvanski izkaže dostojno štovanje častnoj glavi katoličke crkve. To znači rat na uništenje. A on je prama tomu već prije radio, i sada radi. On bo potiče i diže neprijatelje crkvi i u drugih državah, znajući, da je katolička crkva občenita, i dosljedno da nije uništena, makar da se u svoj Njemačkoj uništi. Najvećma pako radi proti papi, jer zna da je on središte katoličke crkve, i to tako, kad bi moguće bilo razbiti ovo središte, onda da bi moguće bilo raztepsti katoličku crkvu S toga njegovo toliko

Digitized by Google

šurovanje s taljanskim kraljestvom, koje je papi već oduzelo materijalna sredstva, a sad mu oduzimlje duhovne pomoćnike, dočim razganja iz Rima religiozne redove, a svjetovno svećenstvo čini od sebe odvisnim, dajuć mu od bivše crkvene imovine oskudan komadić kruha.

Kad tako govori car prama papi, koj mu sigurno nije podložnik, nije čudo da mu je govor sasma nemio prama njegovim podložnikom, biskupom, svećenikom i vjernikom katoličke crkve u Njemačkoj. Njih zove neprijatelji države, drugovi internacionale, dakle petroleuri, koji pod krinkom vjere nauk Isusov zatajivaju, tako da ih je državna vlast prinuždena prisilnimi sredstvi goniti, da štuju zakon državni i zapovied Isusovu, koja hoće, da se pokorimo svjetovnoj vlasti. Biskupi napose i svećenici nisu viestnici, a još manje vršitelji božanske istine, nego su prosti agitatori, koji izvrću istinu i zlorabe svoj svećenički ugled. To su strašne rieči, izrečene od toli možna i pobjedonosna, a k tomu na pravednosti i milosti glasovita cara, koje hoće da katolike upravo smrve. Te rieči kažu svemu svietu, da sve one, doista nemile naredbe proti katoličkoj crkvi, nisu prama takovim neprijateljem nego samo preblage, i kad bi svi do jednoga biskupi i svećenici došli pod zatvor i u lance, da još nebi bilo previše kazne. Jadni katolici! Najstrašnije pako u cielom tom listu jest ona izreka careva, gdje se poziva na svjedoka Boga, da u svem gibanju katoličkom u Njemačkoj neima posla religija Isusa Krsta, a niti istina! Dakle je laž, grdna laž, da se katolici u Njemačkoj bore za slobodu svoje vjere i crkve! Sam car to posvjedočava, i posvjedočava pred Bogom: tko smije i podvojiti ob istini takova svjedočanstva?

Pa ipak nije ono istina, što je Bismarck caru dao podpisati. Za što bo se nepostupa proti katolikom kano neprijateljem države? Je-li ma i ijedan kano buntovnik ili još petroleur samo na sudu stajao, a kamo-li da bude osudjen? Nego su si morali Prusi nove zakone stvarati, da uzmognu postupati proti biskupom i svećenikom za to, što ovi neće da od bezvjerske države primaju svoju apostolsku misiju. Je-li su toga radi neprijatelji države i drugovi petroleurâ? To je preužasno, da Bismarck cara čini svjedokom najgrdnije potvore, i to svjedokom, koj se Bogom kune! Pa šta se je tim htjelo postići, i što se je sbilja postiglo?

Katoličkoj crkvi u obće, a njemačkoj napose navješten je na najodrešitiji i k tomu najbezobzirniji način rat. To se je postiglo. Ali zar samo to? Bismarck je najpače na to smierao, da publiciranjem listova djeluje na nastajuće izbore. Ti se izbori imaju obaviti toli za pruski zemaljski sabor, koli za njemački carevinski. U jednom i u drugom tom tielu jako mu je neprilična stranka centra (konservativno-katolička). On je sam uložio svu svoju snagu, da tu stranku raztepe, a sad je naveo i cara, da ju i on sam osudi kano državi neprijateljnu. U toj su stranci bili osim najodrešitijih katolika, kakov je n. p. Mallinckrodt, takodjer glede države konservativni, a glede vjere vjerni protestanti, kakov je Gerlach. Katolike dakle i konservativne protestante ima zastrašiti i smutiti silna rieč careva. Neda se niekati, Bismarck je vrlo dobro računao. Nisu ni svi katolici junaci, osobito oni, kojim država kruh dieli. Težko je, pače junački, kad je tko za svoje osvjedočenje spreman trpjeti nevolju, i to morda s mnogobrojnom obitelju. Do sada je katolikom donekle bila utjeha, da car osobno neodobrava svega što se proti crkvi radi, makar je službeno potvrdio; sad im je Bismarck i tu utjehu oteo. Sám car veli, da je stranka centra družica petroleurom: zar će dakle javni činovnik moći i smjeti glasovati za njezine kandidate? A i mnogi drugi miroljubiv gradjanin izgubit će volju očito iti glasovat za one, koji su proskribirani. Što će pako protestanti? Car je njihova crkvena glava, njega i kano državnoga vladara duboko počituju svi. Niti od njih nitko sada neće moći reći, da nedolazi u opreku sa samim carem, ako glasuje za stranku centra. Mnogi protestanti, koji šta drže na vjeru Isusovu, spajali su se s katolici, da laglje od novovječnoga bezvjerstva spase zajedničko blago. Njih evo od katolika odbija car, koj dočim se očito priznaje za vjernika evangeličke vjere, u isti čas Bogom se kune, da stranki centra i katolikom nije stalo do vjere, nego pače da im je stalo do smućenja konfesionalnoga mira.

Ali na protestante imalo je i gorje djelovati publiciranje papina lista. Papa naime ondje veli, da svatko, koj je kršćen, njekim načinom spada na papu. Malo je, vrlo malo protestanta, koji neimaju neprijaznih predmnieva proti papi. Katolikom bi još htjeli biti prijatelji, ali ne papi. Sada papa izriče, da i protestanti na njega spadaju. On dakle hoće, da mu se i protestanti pokore! To protestante mora proti papi i dosljedno proti katolikom uzrujati, a zahvalnošću napuniti prama caru Vilimu, koj je onako odrešito, kako se to čita u njegovu listu, odbio praetensije papine! Tako si je po prilici mogao misliti Bismarck i nije krivo mislio. U katolič-

Digitized by Google

kom listu „Germania“ poduzeo je jedan protestant dokazivati, da i po pravom nauku luteranske crkve i luterani njekim načinom spadaju na papu. Ali mu se je uzprotivila ista „Kreuzzeitung“, a drugi tobože vjerski i konservativni listovi i više, tako da je bila „Germania“ prisiljena izjaviti, da će nastojati katolici i bez konservativaca da budu s liberalci gotovi Moguće je dakle, pače sva prilika, da će protestanti ostaviti katolike, neka se sami bore. Vladini listovi, pa onda liberalni čine sve moguće, da osjeguraju uspjeh, što ga namjerava postići Bismarck. Da oni po katolicih a napose i po papi još bezobzirnije lupaju, nego-li Bismarck, nije čudo. Navest ćemo ipak jedan primjer, da i kod nas katolici podpuno osjete, u kakovo vrieme živemo. Berlinski „National-Zeitg.“ piše, „da su listovi carev i papin svuda učinili najdublji utisak, a taj jest, da se s jedne strane sgražaju nad govorom, koj se govori iz vatikana, samo što to sgražanje donekle ublažuje neizmjerna smiešnost papina pisma; s druge pako strane hvali se bez kraja ponosit i nad papinske budalaštine do neba uzvišen, sbilja kraljevski odraz, što ga izražava carev odgovor. U Berlinu, gdje je pučanstvo od tri stoljeća već priviklo papu smatrati kano humorističnu osobnost, pozdravljaju se ljudi ne „kako ti je“, nego „što ti kažeš za papu?“ i svi njemački listovi tako pišu o papi, da se moraš sit nasmijati, izuzamši jedinu „Germaniu.“ Za to-li je papa morao dati proglasiti svoju nepogrešivost, da ju illustrira jednom od najvećih budalaština, što ih je kada pripoviedala ili će pripoviedati na budalaština toli bogata svjetska povjestnica.“

Pa kakova je toli smiešna ludost u onoj papinoj izreci? Zar je papa onim pozvao Vilima na odgovor pred svoj sud, te mu zaprietio, da će ga lišiti priestolja, ako se nebude pokorio? To, premda sami nevjeruju, ipak zlobno podmeću papinu listu, da ga uzmognu učini smiešnim. Papa u istinu ništa drugo negovori, nego što bi govorio ljubeći otac prama onakovim sinovom, koji više nepriznavaju njegova auktoriteta. Oni spadaju na njega, jer ih je rodio, no nespadaju na njega kano podložnici, od kojih bi absolutno tražio, i to silom, kad nebi drugačije išlo, da mu se pokore. Ali gledi! protestanti netrpe, gdje im papa veli, da na njega spadaju, premda je nedvojbeno, da su sve do Luthera sastavljali jednu crkvu, kojoj je papa otac. No ako je njih stid sjetiti se zajedničkoga doma, iz kojega su izašli, to nije sjegurno stid papu, nit mu je sramota, niti je smiešno, ako mu neda premučati otčinsko srce, da i oni nanj spadaju i sada po krstu, premda nepriznavaju.

Osim na bližnje izbore, i na njemačke protestante i liberalce, namienio je Bismarck publiciranjem onih listova djelovati na sve protestante i druge nekatolike u Europi i izvan nje, za tim na sve one, kojim je moderna država jedini svemogući bog, osim kojega drugoga nepriznavaju. Nestoji badava napisano u carevu listu, da tobože katolici u većini evropejskih i njekih prekomorskih državah smućuju konfesionalni mir, i odpor čine proti državnim zakonom. Kad tako Bismarck govori, onda on jamačno i radi svom snagom, da i u drugih državah provocira onakovo stanje katolikom, kakovo im je stvorio u Pruskoj. Sada hoće da dokaže papinim pismom, kako je njegov rat proti katoličkoj crkvi pravedan i potreban, i pismom carevim, kako treba katolike smatrati neprijatelji države, i svom državnom silom ništiti I razumili su ga ljudi njegove misli. Tako piše englezka „Pall Mall Gazette:“ Kad bi Niemci, najmožniji evropejski narod, mogli problem odnošaja izmedju crkve i države tako rešiti, da država bude stavljena nad crkvu, i takovim načinom da pobiede glavnoga nosioca crkvenih idejâ (papû), stvorili bi junački čin od nepregledne veličine, koj bi konačno mislim i religiji svieta dao nov pravac.

– Službena pruska „Provinzial-Correspondenz“ nije zaboravila javiti, da je list carev u svih državah, izuzamši Francezku našao najživahnijih simpatijâ. I jest tako, mi vjerujemo.

Bismarck će dakle i kod kuće bit ojačan, i izvana poduprt sympatijami Europe. On je dakle i ovaj put pobiedio! Jest, mi smo osvjedočeni, bližnja pobjeda jest njegova, van da se inače svidi Onomu, koj svietom trese. Sasvim tim neće propasti katolička crkva, ni u Njemačkoj. Što se iz Njemačke gone redovnici, to će ostalomu svietu dobro doći glede Isusove vjere, najpače Americi. Što se progone biskupi i svećenici, a posredno i laici (nekoji i neposredno), to će učiniti da će ojačati vjera i razgrijati se medjusobna ljubav, koja kadšto u mirno doba znade jako ohladniti. Katolička crkva počela je s težkimi borbami, a okrunit će se medju nečuvenimi mukami, kako joj je prorekao sam njezin božanstveni početnik: nije čudo, da ni ono, što je medju obima krajima, neostaje bez muka. To katolici znaju i u tom nalaze utjehu.

Nego je pitanje, je-li je i kraljevska vlast isto tako sjegurna za konačnu pobjedu, kô što je crkvena? Katolički listovi pruski nesmiju govoriti na sva usta, jer im je nož pod vratom; sasvim tim zna se, da su katolici vrlo uzrujani.

*

Digitized by Google

Nebole ih toliko muke, koje moraju podnositi, koliko to, da se s kraljevskoga priestolja biede nevjerom. Neima spomena njihovoj dokazanoj vjernosti, i za kralja i domovinu prolivenoj krvi, nego je govor o nekakovu neprijateljstvu, koga oni nerazumiju. I kako će, kad su sinovi one crkve, koja zabranjuje svaku pobunu, i zapovieda pokornost i prama tvrdim gospodarom? Liberalci se tomu smiju, njim i onako nije svetinja ni božji priestol, kamo-li će kraljevski. Još više se smiju internacionalci, očiti deklarirani neprijatelji monarhije, kad vide da se s katolici, njihovimi neprijatelji a prijatelji kraljevske vlasti tako postupa, gorje nego-li sa samimi internacionalci. Iz toga će jedva procvasti kraljevski, ili makar carski auktoritet!

Ali nebudimo zadovoljni samo s prostom utjehom, da će jednoć crkvi biti bolje, a njezinim neprijateljem gorje, nego se sjetimo Gospodnje zapoviedi, da bdijemo i da se Bogu molimo. Nije nikakva tajna, da ima Bismarck svoje prste i u Austro-Ugarskoj. Nije badava publikacija listova papina i careva, učinjena baš pred polazkom cara Vilima u Beč. Nepropoviedaju takodjer badava pruski, u Austro-Ugarskoj prusomanski listovi zajedinstvo i u evropejskoj politici. Već se javlja, da će se reichsrathu predložiti zakonskih osnova o crkvenih stvarih, a sjegurno će tako biti i u Ugarskoj. Za to: qui stat, videat ne cadat!

Reforma crkvene glasbe.

Budući do sada zapriečeni podajemo istom danas našim štiocem govor, koj bješe držao na svetovaclavskoj svečanosti glasoviti umjetnik Witt o reformi crkvene glasbe. Nebudući sami u toj struci kompetentni, biti će nam milo, ako naši vještaci u crkvenoj glasbi izreknu svoje mnienje o Wittovu govoru. „U današnjem mi je sastanku, veljaše Witt, govoriti o reformi crkvene glasbe, za koju radi družtvo sv. Cecilije, od svete stolice pohvaljeno, kojemu imam čast biti predsjednikom. Ima-li doći do nekakove reforme, a tomu je već skrajnja potreba, to mora cilj družtva sv. Cecilije postati stvarju obćenitom. Zadaća crkvene glasbe jest dvoja: kulturna i liturgična, jer se u crkvenoj glasbi ima spojiti umjetnost i liturgija u jedno. Kano što crkvi tako mora i državi biti do toga, da postane čovječanstvo boljim, čudorednijim te čišćim, kako će se podignuti k podpunoj slobodi te pravoj prosvjeti. Ni crkvi niti državi nemože biti do toga, da se naobrazi um jednostrano množinom znanja, a da se zanemari naobraženje čustva. Dokazano je dakako, na što se sa svih strana tuže, da se danas naobražava duh jednostrano a na štetu naobražavanja čustva i srca.

Umjetnost ima veliku zadaću izvršiti, umjetnost ima u prvom redu doprinositi k naobraženju čustva i srca čovječjega, umjetnost ima dušu čovječju ponesti, da ostaviv nizku materiju, uzplamti za ono, što je idejalno, više, čišće. Pravo dakle veli A. W. Ambros: „Što ću reći o madoni del Grandaca? Kad bih ja uzgajao djevojke, zapovjedio bih im, da se dnevice na pol ure postave pred tu sliku; to bi bio najbolji nauk, te bi si za to vrieme mogle uzgojiteljice čuvati pluća.“ On si je takodjer želio imati u svojem stanu madonu od Holbeina, da bi mogao svaki dan pred nju stupiti, te se na njezinoj idealnoj krasoti, divoti i nježnosti duševno hraniti i uznositi.

U neznatnoj župi voralberžkoj, Gaschurn, proveo je ženijalni muž Josip Battloy ideju družtva sv. Cecilije praktički. Kada sam 22. Travnja 1871. na večer, bivši pozvan od tamošnjega župnoga družtva cecilijanskoga, onamo došao, našao sam kor od skoro 60 pjevača, koj me je odmah po mojem dolazku pozdravio koncertom, koj je poldrugu uru trajao. Dne 23. pjevao je isti kor osmoglasnu misu od Orlanda Lassa († 1594.) s umetci od Feliksa Anerio, Mastiolettia i drugih. To je sve učinjeno u obćini, koja broji jedva 800 duša, od hrama i po poldrugu uru udaljenih, u obćini, koja nije imala prije četiri godina niti pojma o pjevanju. Da bude važnost toga slučaja jasnija laikom u muzici, valja znati, čim je umjetno djelo uzvišenije, duha i čustva punije a tim i duhu crkvenomu srodnije, da se tim više zahtieva inteligencije i crkvenoga čustva u pjevačih. Treba tu svetoga oduševljenja, vatre svete, koja izlazeći od ravnatelja prelazi na pjevače te iz njih izmamljuje blažene spjeve veselja, koji razplamćuju srca slušatelja. Cilj, koj želi crkva i koj je tako liepo opisao sveti Augustin, moći će se pjesmom crkvenom samo onda postignuti, ako se svaka kompozicija (kako to na primjer pripovieda Proske o Baini-u) izvodi najvećom jednostavnošću i zajedno takovom napetošću duha, da svaki pogled, da svaki kretaj prsta cieli zbor elektrizuje. „Tercetto Benedictus, kano da su ga pjevali angjeli, pjevao se je takovim žarom i oduševljenjem, takovom pobožnošću, da se je činilo, da ga ravna koj vodja kerubinâ. Duboki smisao rieči „Benedictus“, „Hosana“ sievao je na licu Baini-a, tako da su i pjevači sami bili ganuti. Sapinjanje njegovo i dizanje ruku, kano da stoji u sredini svoga posvećenoga zbora pred priestolom božjim, nemože mi nikada izići iz pameti.“ Tako Proske.

Pogledamo-li na praksu, na nesposobnost i nevještinu tako mnogih ravnatelja kora i na necrkveni duh sposobnih inače glasbenika, moći ćemo razumjeti, kako je daleko zabočila od svoga idejala crkvena glasba. Ali ako si predstavimo, kako se onih 60 pjevača u Gaschurnu svaku nedjelju i blagdan jednu uru prije službe božje vježbaju i isto tako dugo poslje podne, ako razmislimo, kako oni jedan uz drugoga stoje, te se uče zamjenito podnositi, kako se svom gorljivošću natječu, kako u strogoj

Digitized by Google

disciplini imaju paziti na svaki mig ravnatelja, da im za rukom podje djelo umjetničko, a netreba dodavati, od kakovih se može biti nepristojnih zabava tim, uzdržavaju te i ljubav prama njim gube: to ćemo uvidjeti, da ta škola postaje naobražajućim sredstvom za puk i to s uspjehom neizmjernim. Naproti svakomu drugomu umjetnomu djelu stojim ja izvan njega: ali pri glasbi sudjeluje svaki pjevač kod umjetničkoga djela, izvodeć ga i reproducirajuć. Djelo umjetničko, kojemu je skladatelj početnik, mora u pjevaču naći ozvjene, mora mu podati glas i oživjeti, te je onda istom moguće, da se razzvuči pomoćju glasa. Od tuda ide s dosljednošću logičkom, da pjevači, u kojih mora biti dosti pravoga naobraženja i uma i srca, svakim novim umjetničkim djelom bivaju duševno obnovljeni.

S tim nazorom slaže se podpuno izkustvo. Od utemeljenja pjevačkoga družtva u Gaschurnu nije nijedan član iz njega izstupio, tri su samo zbog neuredna, takova družtva nedostojna života odpušćeni; pokušaji nisu se nikada skoro, i to samo s vrlo važnih razloga, zanemarivali; pjevačka se je škola smatrala stvarju obćenitom, sve je troškove nosila obćina, a vanjština ciele obćine, čak do najzadnje kuće, krčme najme, dobila je posve drugo lice. Pjevači sami oni su cviet, oni su sjeme gorušičino u naobraženju obćine, u kojoj neima osim župnika niti jedne naobražene osobe; te sam mogao u sreu svom ganut, čestitati župniku, obćini, roditeljem, i tu školu označiti za neobičan pojav u poviesti umjetnosti, koj spominje u nekom smjeru, koj ćemo niže nazračiti, na apostolska vremena. No pitati će može biti štioc, može-li i hoće-li družtvo svete Cecilije takodjer postignuti taj idejal? Dakako provedenje njegova cilja mora se rediti i mienjati po okolnostih, no glavna zadaća, koju od njega zahtieva crkva, jest proslavljenje službe božje. Svečana služba božja moguća je samo, ako sudjeluje pjevački sbor: svaka svečana služba božja bez pjevačkoga sbora jest samo tiha misa. Pjevački zbor nije dakako potreban za svetu žrtvu, ali je neobhodno potreban za svečanu službu božju, za pjevanu misu (missa cantata.) Ali koj je položaj pjevačkoga zbora kod svečane službe božje?

Predstavlja-li se nekakov čin, koj ponešto zamotano u sebi sakriva sreću i nesreću ljudstva, njegovu ljubav i mržnju, njegove uzajemne odnošaje kano što i glavne točke u životu pojedinaca, takovo se složeno ali jedinstva ipak negubeće umjetničko djelo imenuje d r a m a. Misa sveta jest drama, i ja imam tim više pravo nazvati ju dramom, što je misa ona ista žrtva, koja je bila prikazana na križu i o kojoj veli sveto pismo (Luka XXIII, 48.) „i sva množina ljudi, koji bijahu tomu činu nazočni, udarahu se u prsa te se vraćahu.“ Misa sveta jest onaj drama, koj sakriva u svojem krilu svu poviest svieta od njegova stvorenja pa do sudnjega dana; drama, koj u sebi krije ne samo taj vidljivi sviet i prolazno vrieme nego i vječnost; jest drama, koj nam obsegom svojim stavlja pred oči boj i pobjedu života nad smrću, ljubavi nad mržnjom i tminom; jest drama, koj nam predstavlja pomirbu medju božjom pravednošću i vječnom ljubavju, oproštenje vječnoga grieha, pomirenje medju nebom i zemljom; jest drama, koj može mislećega gledaoca ne samo na suze ganuti nego ga i na promjenu života potaknuti, dapače dati mu sile za hrabrost mučeničku. Taj drama ima zbor pjevača sprovoditi sada povjestničkim pripoviedanjem, sada tumačenjem i razjašnjivanjem, sada naricanjem i uzdisanjem, sada dizanjem glasa k nebeskim visinam u veselju pobjedonosnom; sada opet nježnim zahvaljivanjem i pripjevanjem pritomnomu na žrtveniku spasitelju: Benedictus, qui venit in nomine Domini.“ Sada moraju predstavljati spasitelja samoga u njegovih govorih k miloj duši, sada se zaroniti u tajne dubine otajstva, sada opet pozivati sve stvorove povišenim i zaoštrenim glasom, da se svi zajedno vesele.

U „introitu“ ima crkveni zbor predložiti svietu uvodnu, glavnu misao svečanosti, a zatim sva čustva, koja su „confiteor“ i sljedeće molitve svećenikove u puku probudile — čustva najdublje žalosti, izraziti devetkratnim, dirajućim klicanjem: „Kyrie eleison, Christe eleison.“ Ali „oratio ascendit, miseratio descendit“, molitva uzlazi a milosrdje snilazi, kako veli sveti Augustin; svećenik počima a zbor nastavlja u radostnom spjevu, jer se počima pomirenje: „Gloria in excelsis Deo.“ I tako izrazuje zbor pjevača u „Graduale“ čustva, koja probudjuje u srcih vjernika čitanje epistole; u „credo“ izriče prihvaćanje rieči svetoga evangjelja, a pjevajuć rieči: „et incarnatus est de spiritu sancto“, pjeva ih po izrazu samoga Lutera divnije i razumljivije nego druge rieči „i svatko sagni koljena svoja i obnaži glavu svoju.“

Zatim stupi zbor pjevački kano javni glasnik, koj razsvjetljuje dramu, što se odigrava na žrtveniku, kano tumač, preko koga se oživljuju sveta čustva, kano Sibylla, koja božjim dahom nadahnuta naviešća svietu najveće tajne. O što su sve drame Aeschylove i Sofoklove prama drami svete mise! A kad je puk grčki s Antigonom i Hekubom plakao, s pobjedonosnimi Grci nad Trojom radovao se, te uzvišenošću pjesme preuzet i zanesen upao u rieči i pjevanje, koja čustva moraju-li pjevači izmamiti pri božanskoj drami svete mise? Ako je misa sveta ognjište, iz koga pretiče oganj božje ljubavi u srca vjernika; ako je sveta misa more milosti, iz koga premnogi potoci prenose milost u srca vjernika; onda mora to ognjište božje ljubavi prije svega zahvatiti srca pjevačâ, to more milosti mora najprije njihove duše zaplaviti, i onda će istom biti pjevači za ulogu svoju sposobni, onda će istom moći zadaći svojoj podpuno zadovoljiti, razumije se, ako su uz to i tehnički izvježbani i što se tiče glasa i enuncijacije.

Dakako mi smo danas tako daleko od toga idejala, da će se već sama misao, da se opet udjelotvori, mnogim činiti čudnovata, kano što je nekoć onaj rimski namjestnik, kada je čuo gdje mu Pavao govori o čistoći

Digitized by Google

ćudorednosti, viknuo: „ludiješ, Pavle.“ No odkuda to, da su kršćani prvih vremena bili prisutni kod službe božje, koja je trajala nekoliko sati, tolikom ljubavju i uzhićenjem, da se mnogim čini nevjerojatno, dočim danas neima tomu niti sjene? Officium i sacrificium: sveto pismo i služba božja te dvie duhom svetim napunjene i u svetištu novoga zakona postavljene posude bijahu onim prvim srećnim učenikom apostola jedina hrana duševna. Iz tih su posuda svaki dan pjevajući crpili nebesku manu, da im okriepi i objača duše na pustom putu u obećanu zemlju. Što je govorio gorući jezik duha svetoga u apostolih, to su zvonile opet svete pjesme kršćana tako, da je crkva bila nalična velikoj harfi Davidovoj, na čije je strune udarao prst božji, duh božji, da slave višnjega i jaganjca. I taj spjev, koj je svetoga Augustina (conf. IX. c. 6) tako duboko ganuo, da je prolio toliku množinu suza, da se je u njem zapalio oganj pobožnosti, te se je istina zajedno sa zvuci prelila u nj. da se je ćutio blaženim, taj spjev pjevaju naši pjevači tako, da ga je slavni neki pisac imenovao „siedim kako pepeo“ a drugi izrekao misao. da čini dušu hladnom i srce tvrdim te da je posve prikladan, da puk iz crkve iztjera.

Recimo to otvoreno: Družtvo svete Cecilije hoće u svojih pjevačkih školah najprije pjevačem a preko njih i puku sve to više otvoriti dubljine službe božje tim, da im njegovi ravnatelji dokazuju, da se nemože izvesti djelo umjetničko, ako se nerazumije liturgički tekst, znamenovanje njegovo i uzvišenost; da se zadaća crkvene glasbe nemože postignuti, ako se pjevači nezarone u liturgiju. Ona mora biti predmetom njihove ljubavi, veselja i uzhićenja. Cilj dakle družtva svete Cecilije nije samo usavršenje crkvene glasbe nego je njezin cilj i usavršenje u vjeri. A kako će se taj cilj postignuti? Istim putem, i istimi sredstvi, kojimi su u život stupili svi humanitarni zavodi crkve, i ona sama. Trebamo prije svega muževa, koji će se za ideju crkvene glasbe zauzeti te ju poslje presaditi u duše svih ravnatelja glasbe i duhovnika. Ili da reknemo praktičnije: mi trebamo škole za liturgično pjevanje. Što bi bilo iz znanosti, bogoslovja, mudroslovja i tako dalje bez dovoljnih škola? Što je moralo biti iz crkvene glasbe, i što se je zbilja od nje dogodilo? Kako je daleko zaostala za svojim idejalom? Goji se doduše glasba i pjevanje ponešto u ovom ili onom učiteljištu, u ovom ili onom svećeničkom sjemeništu; no škole za ravnatelje glasbe, škole za podpun nauk u svih oborih crkvene glasbe danas još neimamo. Kakovi su zavodi za glasbu takova je i crkvena glasba; ima skoro svigdje pjevača dobra glasa, vjerom dosti oduševljenih, no neima ravnatelja, njih ćemo dobiti istom iz škola. Ali kada ćemo dobiti takove škole? Onda, kada uvide naši biskupi a s njimi cielo svećenstvo, da su potrebne, onda kada i katolički laici pristupe k službi božjoj kano k vrelu blagoslova za crkveno osvjedočenje i čisto srce. Zato se usudjujem zamoliti biskupe, svećenstvo i sve katolike krune češke, da uvedenje spjeva u istinu crkvenoga smatraju za svetu stvar, za stvar do duše crkvenu, no koja na osobit način podupire naobraženje puka i pravu prosvjetu. Dao Bog, da se takodjer tu čuje skoro glas „sursum corda“, gore srca spjevom u istinu crkvenim, i dao Bog da bi se ne za sto godina, kada se bude slavila tisućgodišnja uspomena utemeljenja biskupije pražke nego za deset već moglo reći „habemus ad Dominum“, ne samo smo započeli reformirati crkvenu glasbu, nego već imamo u hramih naših pravu glasbu po duhu svete crkve. Tkogod doprinese k tomu, da se podigne družtvo svete Cecilije, taj je učinio svoju dužnost u djelu velikom, svetom, narodnom.“

G Petru Tomiću, u Rakovcu učitelju.

Prije dvie godine dogodio mi se je sljedeći slučaj. Vraćajući se na večer sa šetnje — bilo je zimsko doba — izpada iz neke gnusne krčme čovjek te viknu za menom: pope! Nesluteći, da misli mene, podjoh mirno dalje. No čovjek stade još jače vikati: pope, pope! Okrenuh se dakle, i koliko se je dalo u svjetlu svjetiljke vidjeti, opazih nekakva poderanca, koj je dignuo proti meni pjest vičući: čekaj ti lopove popovski, ti. . . Razumije se, da je te prijateljske naslove začinio moralnim prostakom običnimi kletvami. Ja sam se bolno nasmijao na toga siromaka te pošao, rieči nerekav, dalje. Tako sam hotio proći i pokraj Vas, g. Tomiću, koj ste u vještini psovanja visoko nadmašio onoga neprosvietljenoga poderanca. Što sam ipak odlučio na Vaše psovke u 30. broju Napredka, ne odgovoriti, jer je poznata stvar, da s Vami pametna razgovora neima, nego uzeti obzir, razlog je taj, što je onaj Vaš članak „unicum“ u hrvatskoj literaturi, te bi bila šteta, da ga za vječnu uspomenu i „Katolički list“ nezabilježi. Vi, prosvietljeni zagovornik humaniteta, izvolio ste u Napredku, listu za prosvjetu u Hrvatskoj, izrigati sljedeće psovke proti meni: da sam „jednostrani to jest krivični bezimenjak“, „bezimeni bjesnitelj“, čovjek, koj pokazuje „zlobno, opako srce i divlju ćud“ (to ste mi uzvolio reći samo šest put na dvie strane), nazivate me „sinjom neznalicom“, „čovjekom, koj nije ništa pametna čitao, niti vidio svjetske izložbe u Beču“, čovjekom, koj se služi „tirolsko-rimsko-bizantinskim slogom“ (kano kad bi tko rekao, da se Vi služite rakovačko-gažansko-zabočkim slogom), čovjekom „skroz i skroz pokvarena i otudjela srca“, čovjekom „krojačeve i čizmarove narave“ (kud sreće da je u Vas pameti i srca, kako u mnogom hrvatskom krojaču i čizmaru), čovjekom, koj želi „koga toga sklonuti na vandalizam ili barem varvarstvo 19 vieka.“ Šteta, što je zatvorena izložba u Beču, bilo bi vriedno dati taj „guk golubinji“, taj „sladki i milozvučni spjev laste i ševe“ prevesti i izložiti, neka se čudi sviet, kakove se ludosti i prostačine tiskaju u listu, koj bi imao u narodu hrvatskom širiti prosvjetu!

Digitized by Google

Štioci „Kat. lista“ će se sjećati. da sam ja članak „Uzgoj i obuka u Americi“ (br. 36.) naprosto preveo iz djela, ondje navedenoga, od pedagogâ svjetskoga glasa: Dr. Rolfusa i Dr. Pfistera. Ja sam tamo zajedno rekao, zašto sam taj članak preveo, najme da se zahvalimo „mužu predlogâ“ na njegovu najnovijem predlogu, da će nas prosvjećivati amerikanskim svjetlom. Ako je dakle imao g. T. što proti onomu članku, morao je pograbiti djelo, koje sam ja naveo, neka narod hrvatski gleda smiešno koprcanje g. Tomića oko Rolfusa i Pfistera. G. T. lupa po meni u spomenutom članku, tobože što sam ja u razpravi „Uzgoj i obuka u Americi“ ustao proti povećanju učiteljske plaće. G. T. znati će i sám, ako mu nije prejako svjetlo mozga sasvim izgorilo, da je to ružna i griešna laž. Ja nisam nikada, a najmanje u onom članku (koj sam iz njemačke knjige preveo) sanjao pisati proti povišenju plaće hrvatskim učiteljem. G. je dakle T. morao izmisliti očevidnu laž, da si može izkaliti na meni srce. Zašto ste me dakle psovao, g. Tomiću? Može biti ste me hotio uvrieditи i razljutiti? Oh, vjerujte mi, Vi me razljutiti ni uvrieditи nemožete. Ili ste može biti hotio iz mojih ustiju izmamiti sličnih prostačina, kakovimi ste Vi naciſrao 30. broj Napredka? No znajte, da sam ja voljan kadikad baviti se s Vami samo kano „s mužem predlogâ“ na zabavu štiocâ „Katoličkoga lista“, a s Vami kano „psovačem“ neću imati posla nikada. Ako Vas je volja natjecati se s kim u psovanju, a Vi si potražite mjesta, iz kakova je izašao onaj poderanac, koj me je s čista mira napao. Zašto ste me dakle tako strašno psovao? Ako pravo sudim, Vi ste se, čitajuć onaj moj članak, sam pred sobom zasramio, te ste zaboraviv na pamet počeo mlatiti, što Vam je došlo pod ruke. Tako su se dostali uz mene i kanonici i župnici i kapelani batina, no ja se nadam, da će Vam i oni oprostiti, kano što mene niste uvriedio. Ali, prijatelju moj, ako se čovjek svoga čina srami, neka se za časak povuče u zapečak te ondje miran čuči, a neka nedira u druge, jer bi se u svojem biesu mogao još jače osramotiti, kano što se je taj put Vam dogodilo.

Samo još jednu opazku. Akademik i kan. A. Veber, koj g. Tomića od davna pozna, izrekao je o njem u 48. broju lanjskoga „Kat. lista“ ovaj sud: da je o njegovoj strašnoj razštrkanosti mislî **javno mnienje**, da se nije vriedno s njim na umnom polju sastati, a glede njegova značaja, da mu je **prirodjena surovost**, koje niti viši nauci nisu mogli izgladiti. G. se je T. onda bio vrlo razljutio na g. Vebera, ali je na svoju žalost u meni prijateljski poslanoj „poslanici“ dao najeklatantniji dokaz, da je g. Veber dobar psiholog. A sada volja Vas u Napredku, ili iz krčama, ili iza nuglova ulicâ sipati na me psovke i prostačine, ja ću s bolnim posmjehom pokraj Vas proći.

Dr. Josip Rieger.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni gospodin nadbiskup darovao je družtvu svetoga Vinka za pripomoć ubogim i nemoćnim 300 for., za poljepšanje župne crkve svete Marije 200 for., zatim družtvu svetoga Jeronima 300 for.

— Njegova Preuzvišenost nadbiskup odputovao je jučer u Peštu.

— Veleč. g. Franjo Budicki, podarcidjakon i župnik u Kupčini, postao je župnikom u Cirkvenoj. Veleč. g. Pavao Friš, župnik u Štivici, postao je drugim podarcidjakonom i nadzornikom škola. Josip Banješ, župnik u Velikom Grdjevcu, postao je župnikom u Miholancu. Eduardo Mrak, upravitelj župe u Rovišću, postao je ondje župnikom. Stjepan Večković, upravitelj župe u Kraljevvrhu, postao je ondje župnikom. Eduardo Barabaš upravitelj, župe u Brekovljanu, postao je ondje župnikom.

— G. Karlo Kabaković, nadstojnik sirotišta nadbiskupskoga u Požegi, imenovan je drugim propovjednikom na gimnaziju požežkom. Milan Stanisavljević novomisnik imenovan je namjestnim učiteljem na kr. velikom gimnaziju zagrebačkom i ujedno nadstojnikom pl. konvikta.

Istra. Porečki biskup J. Dobrila, pravi apostol i otac svoga puka, poslao je „Našoj Slogi“ 24. Listopada list, koj je tako liep i tako pun nauka, da mislimo ugoditi našim štiocem, ako im ga u cielosti priobćimo. „Kad je vrieme izborom za carevinsko vieće bilo jur blizu, upitaste me bih-li se ja latio zastupničtva, ako bi me seljaci u zapadnoj Istri izabrali. Ja sam Vam na to odgovorio iskreno i po istini, da sam već star i iznemogao, željan mira i pokoja, a neprikladan za ljute borbe, kojih ima bez kraja i konca u carevinskom vieću. Uz to sam i predvidjao, da će nesramni rovari i mutljivci prigodom izbora šarat i varat na svaku ruku, i toliko prašine i smrada uzvijati u vis, da neće prosti dobroćudni i pošteni kmeti moć viditi ni razlučiti, ni što je bielo, ni što crno. Znao sam, da će oni neki po svojoj navadi služiti se i blatom laži i zlobe, mržnje i poruge, i to navlastito na nas svećenike, da tim bezazlene ljude zasliepe i za sebe dobiju. Predvidjao sam još i drugih nepodobština i sleparija, kojih mi netreba kazati, jer ih sad i sami kmeti znadu. Za sve to sam Vam odpisao, da nisam voljan primiti poslaničtva u Beč. Ali sa žarke Vaše rodoljubivosti prigovoriste mojemu odpisu, da treba puku zagovornika i branitelja u tolikih nevoljah i mukah, koje ga kolju. Ja stadoh razmišljati pučke potrebe, a navlastito onu poglavitu potrebu, za koju se imaju najprvo i nada sve druge starati biskupi. Ja rekoh sam sebi: U porečkoj biskupiji ima jur sada više plovanija i kapelanija kojim nemogu dati ni plovana ni kapelana, jer ih neimam. Mnogi svećenici su ostarali, mnogi su nemoćni; u seminariju u Gorici u prvom i drugom bogoslovnom

Digitized by Google

razredu nije ni jednoga žakna; u trećem i četvrtom razredu ih je šest, a šest miesta je praznih; a u svih osam latinskih ili gimnazialnih razredih neima porečka biskupija morda ni dva mladića, koji će izabrati duhovnički stališ. Jedno ljeto uz drugo pomru i iznemognu u biskupiji od devetdeset i nekoliko svećenika tri, četiri njih. — Susjednjoj tršćanskoj biskupiji treba svake godine najmanje petnaest mladomisnika; a u seminariju je u prvom bogoslovnom razredu samo jedan žakan i jedan u drugom; u trećem i četvrtom ima ih jedanaest, a 37. velim, trideset i sedam miesta je u seminariju praznih. Eto sad, račun je gotov, kojemu neima prigovora: u desetak godina polovica naše Istre neće imati duhovnih pastira! Biskupi u našem primorju nastoje i skrbe složno, da vjerni puk svoj obrane od tolike nesreće. Godine 1871. smo mi biskupi zajedno napisali molbenicu, i ja sam pošao u Beč, da ju dam samomu presvietlomu cesaru u ruke. Godine 1872. smo opet svi skupa pisali ministrom, i molili smo ih, neka nam pomognu, dok je na dobi, prvo nego duhovnici pomru u primorju. Malo potle pisali smo i opet svi zajedno carevinskomu vieću, i preporučili mu tu pučku i crkvenu potrebu, a po mladom ljetu ove godine sam ja po drugi put išao u Beč, i što ljeplje i iskrenije sam se molio cesaru u ime svoga bogoljubnoga puka, koj pita od mene vriednih svećenika. Iza sve te skrbi i petnaestljetna neprestana nastojanja moga za tu poglavitu i svetu stvar, činilo mi se je, da sam dužan još pokušati, nebi-li se na budi koj način i kojim god putem dalo postignuti u Beču, da nam se u Istri duhovničtvo i s njim zajedno vjera Isukrstova nezatru. Pomislio sam na kmetski život u našoj zemlji, koj je doista pravo mučeničtvo, kad si puk jedno ljeto s drugim i uz najveći trud nemore toliko žitka pridjelati i pribaviti, da bi nebog živio bez težke skrbi i nevolje; prizvao sam si na pamet, kako su ljudi raztreseni po dalekih selih, bez škole i bez svakoga nauka van onoga, što ga čuju od svoga duhovnoga pastira: predstavio sam si u duhu ne daleku budućnost, kad neće dobri ljudi imati sluga božjih, koji bi ih poučavali, napućivali na dobro, tješili u tolikih nevoljah, pomagali uzgojivat milu im dječica u strahu božjem, griešne a spokorene s Bogom pomirivati, i napokon preminuvše u blagoslovljenu zemljicu pohranjivati, što si svaki vjernik želi od srca: kad sam to i još koješto drugo živo promislio, raztužila se je duša do dna u meni, te sam rekao sam sebi: neka bude i to još uza sve ono, što sam do sad učinio. Ako te vjerni puk izbere za svoga uzdanika i poslanika, pojdi u ime božje u Beč; prosit ćeš još jedan put cesara i ministre; kazat ćeš carevinskomu vieću živu želju i potrebu svoga puka; morda je božja volja, da se dodje tim putem do lieka ljutoj rani vjernoga puka, to talijanskoga to slovinskoga. Ne drugi nego taj uzrok i razlog me je sklonio i prinudio, da privolim, častni gospodine, na Vašu molbu, te da Vam dopustim, da me preporučite kmetom za izbor. Volja božja nije bila, da se tim putem išće željena pomoć toj velikoj pučkoj i crkvenoj potrebi. — Hvala Bogu! Niti čist kano sunce značaj biskupa Dobrile nije uzdržao klevetnike, da nedirnu na najnepoštenji način u nj. Biskup nastavlja: Ja i mnogi izmed moje braće svećenika bili smo u toj prigodi pogrdjeni i opsovani, kako nismo još nikad i nigdje za svega našega života; hvala Bogu i zato! Dogodilo nam se je to za stvar pravednu i poštenu. Žalostno je vidit, kako su bezazleni puk smutili i zasliepili na njegovu škodu i sramotu: al i opet: Hvala Bogu! Što takva puku treba doista, da počne jednom svojima očima gledati, i sam svojom glavom misliti i razabirati, pak će do skora uvidit i osvjedočit se, tko mu je dobročinitelj i pravi prijatelj, tko-li neprijatelj i tlačitelj njegovih prava i pravica, i svete vjere njegove. — Kad vidimo, da se takovi muževi, kakov je biskup Dobrila, grde i psuju, moramo i mi slične nevolje strpljivo podnositi.

Insbruck. Silan trn u oku protivnikom su jezuite na ovdešnjem bogoslovnom fakultetu. Za to čine sve moguće, da ih odanle izbace. Al te radosti, kako novine javljaju, neće kusati. Govori se bo, da su se profesori jezuite podvrgli državnim propisom glede profesorata sveučilištnih. Sad dakle neima povoda, da budu dalje smetani i napastovani. To je nemilo, osobito austrijskim Bismarkovcem, jer gle! ovdje naučaju jezuite, koje je velika Njemačka iz svoga krila barbarski prognala, i oni naučaju mnoge i ponajbolje sinove velike Germanije, koji vole uprkos zabrani državnoj studirati ovdje, nego-li na državnih sveučilištih u Njemačkoj. A što protivnike najvećma peče jest to, da moraju priznati, da je nesamo fakultet bogoslovni u Insbruku veći od onih na drugih sveučilištih, nego da obstanak čitavoga insbručkoga sveučilišta visi njekim načinom od toga, da-li jezuite ostanu u Insbruku ili ne.

Rim. 20. p. m. navieštено je jezuitam, da se imaju seliti iz svojih kuća do 1. Studenoga. Moradoše ostaviti i svoj glasoviti collegium romanum. Glasoviti astronom p. Secchi kažu, da će ipak ostati i nadalje ravnateljem rimske zviezdarne. Predavanja filosofijska i teologička da će jezuite nastaviti u kolegiju njemačko-ugarskom. I general jezuitski valjda će ostati gdje u Rimu. Ponudjen mu stan u vatikanu nije primio.

Zahvala. Preuzvišenomu gospodinu nadbiskupu Josipu Mihaloviću izriče svoju najdublju zahvalnost župe petrovoselske područna crkva vrbovačka za znamenit dar od 40 for. za nabavu zvonova.

U Petrovuselu 30. Listopada. Miroslav Ulses, izsl. podarhidjakon i župnik.

Objava. U samostanu milosrdnica ima na prodaju za 95 for. a. vr. jedna zastava crkvena posve nova od pravoga damasta, $3^1/_4$ cip. široka a $4^1/_2$ cip. duga, sa slikami „krštenje Isusa Gospodina“ i „Porod Marije B. D.“

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 46.] U Četvrtak, 13. Studenoga 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu. a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

IX.

Razprava o ljepoti.

Tko želi po materijalističkih načelih čovjeka sa životinjom uzročnim vezom spojiti, te ih tako u bitnosti izjednačiti, on mora uzeti u obzir svakako sve naravske pojave, koje u njih opažamo. Nije dakle nikakvo čudo, kad Darwin takodjer estetično čuvstvo spominje, želeć nas svom silom uputiti, da to čuvstvo i životinje posjeduju.[1])

Kad bismo samo Darwinov sustav na pameti imali, brzo bismo bez velika napora pokazali, koliko vriedi njegovo mnienje, kad čisto na prosto tvrdi, da se i životinje nasladjuju na ljepoti gledajuć krasno urešene muškarce i slušajuć njihovo milozvučno pjevanje; ali naša je namjera ne samo pokazati, da je krivo, što je tko drugi rekao, nego mi želimo o svakom pojedinom predmetu tako razpravljati, da predočimo u kratko sve, što je u njem bitno, i što je znanost dosada sigurno dokazala. O ljepoti su učenjaci i u staro i u najnovije doba tako obširno i svestrano pisali, da nije težko sada veliku knjižurinu o tom napisati, ali je vrlo težko u tolikom metežu svoje misli tako stegnuti, da u kratko i jasno rečemo, što je vriedno o ljepoti znati, a uz to da na Darwina nezaboravimo. Prije svega moramo obćenito označiti, što je ljepota; jer o tom jako mnogo visi, kakav tko pojam s ovom riečju spaja; inače bi se lasno dogodilo, da se prepirka vodi o goloj rieči, a ne o stvari, a to

[1]) Gefühl für Schönheit. Dieses Gefühl ist für ein dem Menschen eigenthümliches erklärt worden. Wenn wir aber sehen, wie männliche Vögel mit Vorbedacht ihr Gefieder und dessen prächtige Farben vor dem Weibchen entfalten, während andere nicht in derselben Weise geschmückte Vögel keine solche Vorstellung geben können, so lässt sich unmöglich zweifeln, dass die Weibchen die Schönheit ihrer männlichen Genossen bewundern. Da sich Frauen überall mit solchen Federn schmücken, lässt sich die Schönheit solcher Ornamente nicht bestreiten. Dadurch, dass die Kragenvögel (Chlamydera) ihre Spielplätze geschmackvoll mit heiter gefärbten Gegenständen schmücken, wie es manche Colibris mit ihren Nestern thun, liefern sie einen weiteren Beweis dafür, dass sie ein Gefühl für Schönheit besitzen. So werden auch, was den Gesang der Vögel betrifft, die reizenden Klänge, welche die Männchen während der Zeit der Liebe von sich geben, gewiss von den Weibchen bewundert, für welche Thatsache später noch Beweise werden beigebracht werden. Wären weibliche Vögel nicht im Stande, die schönen Farben, den Schmuck, die Stimmen ihrer männlichen Genossen anzuerkennen, so würde alle die Mühe und Sorgfalt, welche diese darauf verwenden, ihre Reize vor den Weibchen zu entfalten, weggeworfen sein, und dies lässt sich unmöglich annehmen. Warum gewisse glänzende Farben und gewisse Töne, sobald sie in Harmonie stehen, Vergnügen erregen, lässt sich, wie ich vermuthe, ebensowenig erklären, als warum gewisse Gerüche und Geschmäcke angenehm sind; aber zuverlässig werden dieselben Farben und dieselben Töne gleichmässig von uns und von vielen niederen Thieren bewundert. Der Geschmack für das Schöne, wenigstens was die weibliche Schönheit betrifft, ist nicht in einer specifischen Form dem menschlichen Geiste eingeprägt; denn in den verchiedenen Menschenrassen weicht er vielfach ab, wie später gezeigt werden wird, und ist selbst bei den verschiedenen Nationen einer und derselben Rasse nicht derselbe. Nach den widerlichen Ornamenten und der gleichmässig widerlichen Musick zu urtheilen, welche die meisten Wilden bewundern, liesse sich behaupten, dass ihr ästhetisches Vermögen nicht so hoch entwickelt sei als bei gewissen Thieren z. B. Vögeln. Offenbar wird kein Thier fähig sein, solche Scenen zu bewundern, wie den Himmel zur Nachtzeit, eine schöne Landschaft, oder verfeinerte Musik; aber an solchen hohen Geschmacksobjecten, welche ihrer Natur nach von der Cultur und von complexen Associationen abhängen, erfreuen sich Barbaren und unerzogene Personen gleichfalls nicht. Die Abstamm. d. Mensch. I. B. I. Th. 2. Cap. S. 54.

Digitized by Google

znanosti malo ili ništa nekoristi. Kad bi učenjaci uviek na to pazili, mnoga bi polemika bila kraća a uz to mnogo jasnija. Nemožemo se dakle s Darwinom prepirati, dok neznamo, kakvu on misao podmeće ovoj rieči: liepo.

Njemu je sigurno poznato [1]), da učenjaci [2]) više manje različne pojmove ovom riečju u znanosti označuju. Nešto drugo vidi Darwin u rieči „ljepota", kad veli da se njom i životinje nasladjuju; a čisto drugo misle njegovi protivnici kad tvrde, da ju samo čovjek ljubi. Ako bi dakle htio Darwin svoje mnienje obraniti, morao bi takva fakta navesti, koja dovoljno pokazuju, da i životinje ljube onu ljepotu, kako ju shvaćaju njegovi protivnici, ili bi morao dokazati, da niti čovjek nije sposoban, da obljubi onu ljepotu, kako si ju oni predstavljaju. Otuda se vidi, da moramo prije svega znati, što znači rieč: liepo. Na tržištu znanosti nudjaju nam učenjaci različnih oznaka o toj rieči. Nemožemo nijedne namah prigrliti bojeći se pristranosti, nego ćemo najglavnije redom pregledati i svoj sud istom onda u kratko reći. Navesti ćemo najprije onu, koja je Darwinu najmilija, a onda onu, koja se nam vidi, da je najbolja. Pomno čitajuć sva mjesta [3]), gdje Darwin o ljepoti govori, i koješta pripovieda, lasno smo se osvjedočili, kakva se misao vrti u njegovoj glavi, kad nas upućuje, da prihvatimo njegovo mnienje o ljepoti.

On po ovih načelih tumači, što je liepo: 1. Sjetila u čovjeku i u životinji napose sjetilo vida i sluha tako su po naravi ustrojena, da neka tjelesna svojstva kao n. pr. sjajne boje, stanoviti oblici, harmonični glasovi, tako povoljno na nje djeluju, da se motreć onakove predmete, koji posjeduju ova svojstva, u nas pobudi dopadnost i zadovoljstvo. [1]) 2. Zašto pako neka svojstva tako povoljno na vid i sluh djeluju, da se u nas budi veće ili manje zadovoljstvo, toga mi neznamo, kao što neznamo, zašto su neka osjećanja ugodna, a druga neugodna. [2]) 3. Čisto je sigurno, da neima stalnoga mjerila, po kojem bi mogli razsudjivati ljepotu osobito što se tiče ljudskoga tiela. Zato je ukus za ljepotu u različnih narodih različan, kao što dovoljno fakta pokazuju. Pače možemo tvrditi, da je ukus za ljepotu u divjih narodih slabije razvijen nego-li u nekih životinjah n. p. pticah. [3]) 4. Ljudi raznih porekla drže liepim ono, na što su privikli, što obično vide. Netrpe druge promjene nego onu, kad se koje svojstvo, koje drže za liepo, do neke granice povisi. Ove dakle promjene sačinjavaju veću ili manju tjelesnu ljepotu. [4]) 5. Sigurno je istina, što tvrdi Schaaffhausen (Archiv für Anthropologie. 1866. S. 164.), da naobraženi narodi drže ružnim ono, što je odviše slično ustroju nižih životinja, ali bi ipak

[1]) Mr. Bain. Mental and Moral Science. 1868. U ovom djelu našao je Darwin čitavu povorku nanizanih više manje različnih nazora o ljepoti, ali veli, da se nijedan s njegovim posve neslaže.

[2]) Cf. Plato. Hipp. maj. P. 294—302. Phaedr. P. 247—250. Sympos. P. 210. Phileb. P. 26. Gorg. P. 474. Plotin. De pulchritudine. Thomas Aquinas. Summa. I. P. Q. 5. A. 4. ad I.; 1. 2. P. Q. 27. A. I. ad 3.; I. P. Q. 39. A. 8.; 2. 2. Q. 145. A. 2. Q. 180. A. 2. ad 3. Taparelli. Ragioni del Bello. Roma. 1860. Angustinus. Confess. lib. 4. c. 13. De civitate Dei lib. 12. c. 4. De natura boni. c. 8. Baldinotti. De Metaphysica. Lib. sing. C. 6. De Pulcro. Arist. Moral. l. 4. c. 7. Burke. Philosophische Untersuchungen über den Ursprung unserer Begriffe vom Erhabenen und Schönen. Krug. Aesthetik. Sulzer. Allgemeine Theorie der schönen Künste. Baumgarten. Aesthetica. Kuhn. Die Idee des Schönen, in ihrer Entwickelung bei den Alten bis in unsere Tage. Berlin. 1863. Deutinger. Das Gebiet der Kunst im Allgemeinen. Regensburg. 1845. Esser. Psychologie. Aesthetische Gefühle. S. 463—489. Blair. Verlesungen über Rhetorik und schöne Wissenschaften. Uebersetzt von Schreiter. Leipzig. Solger. Vorlesungen über Aesthetik. Kant. Kritik der aesthetischen Urtheilskraft. Ficker. Aesthetik. Vischer. Aesthetik. Lemcke. Populäre Aesthetik. Hegel. Aesthetik. Nüsslein. Lehrbuch der Aesthetik als Kunstwissenschaft. Dursch. Aesthetik. Jungmann. Die Schönheit und die schöne Kunst. Innsbruck. 1866. Thiersch. Aesthetik. e. c. t. e. c. t.

[3]) Abstammung des Menschen. I. Band. S. 53. II. Band. S. 94. 97. 260. 296. 391. 325.

[1]) Ohne Zweifel ist das Wahrnehmungsvermögen des Menschen und der niederen Thiere so constituirt, dass brillante Farben und gewisse Formen ebenso wie harmonische und rhythmische Laute Vergnügen gewähren und schön genannt werden. l. c. II. B. S. 310.

[2]) Warum dies aber so sein muss, wissen wir nicht mehr, als warum gewisse körperliche Empfindungen angenehm und andere unangenehm sind. I. c.

[3]) Es ist gewiss nicht wahr, dass es im Geiste des Menschen irgend einen allgemeinen Maassstab der Schönheit in Bezug auf den menschlichen Körper gibt. l. c. 310. Der Geschmack für das Schöne, wenigstens was die weibliche Schönheit betrifft, ist nicht in einer specifischen Form dem menschlichen Geiste eingeprägt; denn in den verschiedenen Menschenrassen weicht er vielfach ab. Nach den widerlichen Ornamenten und der gleichmässig widerlichen Musik zu urtheilen, welche die meisten Wilden bewundern, liesse sich behaupten, dass ihr ästhetisches Vermögen nicht so hoch entwickelt sei als bei gewissen Thieren, z. B. bei Vögeln. l. c. I. B. S. 54.

[4]) Die Menschen einer jeden Rasse ziehen das vor, was sie zu sehen gewohnt sind, sie können keine Veränderung ertragen, aber sie lieben Abwechselung und bewundern jeden characteristischen Punkt, der bis zu einem mässigen Extrem geführt ist. Menschen, welche an ein nahezu ovales Gesicht, an einfache und regelmässige Züge und helle Farben gewöhnt sind, bewundern, wie wir Europäer es wissen, diese Punkte, wenn sie stark enwickelt sind. Auf der anderen Seite bewundern Menschen, welche an

Digitized by Google

bio i dvaput veći nos ili oči ili koj drugi član grd, premda nenaliči ustroju koje niže životinje.[1])

Eto ovo su glavne misli Darwinove o ljepoti, koje ćemo razsuditi, da vidimo, koliko u znanosti vriede, i mogu-li one podupirati njegove nazore o postanku čovjeka.

Kad ljepota nebi bila ništa drugo nego ono svojstvo tjelesa, kojim ona mogu povoljne i ugodne utiske proizvesti u oku i uhu, svatko bi priznao, da je ljepota i životinjam donekle pristupna, jer i one imaju ova sjetila. Ali nitko nemože Darwinu za volju ljepoti, ovoj božanstvenoj ideji, toliku nepravdu nanieti te ju tako osakatiti, da joj neostane druga vriednost nego ona, koju ima i tečno jelo i sladko pilo. Velika je sramota za svakoga, koj samo razabire što je liepo po ugodnih sjetilnih utiscih, nepoznavajuć nebeskih visina, do kojih dopire ljepota. Najveća je pako drzovitost iz pristranosti razpravljati pred učenim svietom o ljepoti kako razpravljaju kuhači o mastnih kobasicah.

Ljudska narav tako je ustrojena, da u njoj nalazimo više vrsti spoznavajućih sila: na vrhuncu stoji um, na podnožju sjetila, u sredini phantasija. Ove duševne sile stoje medju sobom u najužem savezu. One se medjusobno pomažu, popunjuju i usavršuju. Glavni cilj, koj želi ljudska narav po ovih spoznavajućih silah postići, jest čim jasnije, točnije i savršenije spoznanje bezbrojnih bića, koja nas okružuju. Medju sjetili savršeniji su vid i sluh od ostalih, što se najme spoznanja tičę; ova bo dva sjetila čisto jasno razlikuju subjekt od objekta, primaju podpunije i točnije vanjske predmete, te tako mnogo veću pomoć pružaju razumu nego ostala sjetila. Zato imaju ova dva sjetila i u životu i u znanosti posebnu vriednost i cienu, a kad govorimo o ljepoti, kako ćemo malo dalje vidjeti, nemogu se nikako ostala sjetila š njimi uzporediti.

Faktum je tako svakomu poznat, da ga nemože nitko zaniekati, da nam se predmeti često tako prikazuju, te u nas prouzroče zadovoljstvo i dopadnost sami sobom, ako ih spoznavajućimi silami motrimo. Samo tim, što ih motrimo, mi se njimi nasladjujemo. Ono dakle svojstvo bićâ, kojim na naše spoznavajuće sile tako djeluju, da nam se već tim, što ih motrimo, dopadaju, te najpovoljnije čuvstvo ljubavi i zadovoljstva u nas probudjuju, zove se ljepota.[1]) Mnogi dolaze iz dalekih strana svieta nežaleć ni troška ni truda u Italiju, da potraže bezbrojne ljepote staroga i novoga svieta, koje su se u njoj nastanile. Ciele ure stoje pred kakvim kipom ili slikom, pa gledaju, te se njimi, gledajuć ih, nasladjuju. Pitaj koga, koj je bio u rimskom Belvederu (Cortile di Belvedere), neka ti pripovieda, što je ćutio, kad je gledao umjetna djela od Canove: Perseusa i borioce Creuganta i Damoxena, najznamenitiji starinski umotvor, što ga je iz mramora iztesao, kako pripovieda Plinius, glasoviti grčki umjetnik Agesander sa svojimi sinovi Polydorom i Athenodorom; ili kad je opazio kip belvederskoga Apola, iztesan iz kararskoga mramora u vrieme rimskih careva; ili kad se je razgledao po Sistinskoj kapeli, gdje se nalaze fresco-slike od M. Angela Buonarrota. Ali nije nam sile daleko putovati, da se s ljepotom upoznamo, skoro svakim pogledom svakim korakom dolazi nam ona na susret. Tko će izbrojiti sva ona bića, koja imaju vlastitost, da ih obljubimo, čim ih upoznamo. Ako liepo u obće nije ništa drugo, kako rekosmo, nego ono svojstvo bićâ, da nam se dopadaju samo tim, što ih motrimo, to možemo na tom najglavnija načela o ljepoti osnovati:

1. Sve što je liepo, uviek izražava odnošaj na naše spoznavajuće i dotično na hoteće sile; pojam bo ljepote uviek uključuje spoznanje. Otuda možemo vrlo mnogo pojavâ glede ljepote protumačiti. Tko je vješt u glasbi sav je ushićen, kad čuje od Liszta Beethovenove sonate na glasoviru, dočim se drugomu ljepše čini, ako čuje kakvu polku, ma ju svirao pastir na polju. To je zato, što spoznavajuće sile nisu u svih ljudih jednake. Zato je i sud o liepih stvarih vrlo različan. Neki ima već po samoj naravi jače spoznavajuće sile te vidi koje šta na predmetih, česa drugi ni neo-

---

ein breites Gesicht mit hohen Wangenknochen. einer abgeplatteten Nase und einer schwarzen Haut gewöhnt sind, die Punkte in hoher Entwickelung. Wie der grosse Anatom Bichat vor längerer Zeit schon sagte: wenn ein Jeder nach derselben Form gegossen wäre, so würde es keine Schönheit geben. Wenn alle unsere Frauen so schön wie die Venus von Medici wären, so würden wir eine Zeitlang bezaubert sein; wir würden aber sehr bald Abwechselung wünschen, und sobald wir eine Abwechselung erlangt hätten, würden wir gewisse Charactere bei unseren Frauen etwas über den nun existirenden gewöhnlichen Maassstab hinausragend zu sehen wünschen. l. c. 310.

[1]) l. c. S. 310.

[1]) Pulcritudo est rerum perfectio, quae quatenus cognita, voluptate nos afficit, eaque discernitur. Leipnitz. Cf. Caesar Baldinotti. Metaphysica Generalis. Liber singularis. P. 92. Das Schöne in den Dingen ist nichts anders als jene ihre Beschaffenheit, durch welche sie dem Geiste, der sie betrachtet, dadurch allein, dass er sie betrachtet, wohlgefallen. Kleutgen. Die Philophie der Vorzeit. I. B. I. Abhandlung. 12. 66.

*

Digitized by Google

paža. Zato je onomu nešto vrlo liepo, što se tomu nesvidja.

(Dalje će slieditі.)

Jedan govor kardinala Rauschera.

Pod konac Rujna držao je bečki nadbiskup kardinal Rauscher sa svojim svećenstvom duhovna vježbanja. Na zaključku reče govor, što ga evo donosimo. On govori u njem o požrtvovnoj ljubavi svećeničkoj, potrebnoj navlastito u ovo naše doba, gdje se nastoji kršćanstvo upravo izčupati iz srdaca i uništiti. Kardinal Rauscher pozna, kako nije svakomu dano, pogibelji našega vremena, i sredstva i načine, kojimi valja da sebe i božju crkvu branimo. Za to smo mislili, da će ovaj govor dobro doći i našemu svećenstvu. Nismo ga preveli baš svega od rieči do rieči, nego smo gdje šta izpustili, tako ipak da ništa nemanjka od cjelovitosti govora. Usudili smo se pako njeke rieči i izreke širjim slogom iztaknuti, da tako podupremo pozornost naših štioca.

„Onda kad se je katolički sviet bio razdielio medju dva pape, od kojih je jedan bio izabran u Rimu, a drugi u Avignonu, te se mogao lasno previdjeti jad iz toga razkola, pisaše sv. Katarina sienska: „Vrieme je, da ostavimo sebe i na ništa drugo nemislimo, nego kako ćemo djelovati za božju slavu.“ Istina je samo jedna, i jedna je crkva, koju je istiniti Bog metnuo stupom istine: razkol dakle, koj biaše došao u jedinost obćine, prietio je kraljestvu božjemu na zemlji. Mi pako stojimo naproti očitim neprijateljem kršćanstva, i oni kažu bez krzmanja, da im je nakana zlorabiti zakonodavstvo, da vjeru u sina, koj sjedi na desnu otca, oslabe i napokon izčupaju. Kako je znano, toj je stranki domovina Francezka, ondje biahu zakrenuli takodjer putem Dioklecianovim: jer za njeko vrieme biaše kršćansko bogoslužje zabranjeno pod smrtnom kaznom. Od toga je vremena proteklo osamdeset godina; iz neprijateljstva proti vjeri razvilo se je dosljedno i neprijateljstvo proti kapitalu, i napokon evo ih pred bezdnom, koje hoće da proždere ljudsko družtvo. Prigovaralo se je dobrodušnim u Francezkoj, da nisu za ništa, jer se neusudjuju braniti svoju stvar; pa taj bi se ukor mogao bez klevetanja i drugdje izustiti. Ali skrajna pogibelj ipak je mnoge podremance razdramila, i mnoge mlitavce natjerala na srčanu odluku; jedna moguća stranka izriče, da je religija, da je katolička crkva za spasenje družtva nuždna, i ona ima od 24. Svibnja vladne uzde u ruci. Kršćanska država, ili država bez Boga? To je jezgra pitanju, što je uzgibalo Francezku; ono je postalo pitanjem, da-li monarkija ili republika tim, jer od legitimnoga kraljestva nitko neočekuje, da će ono zastupati čovječja prava onako, kako ih razumieva revolucija. Mnogi koji mrze na socializam, i razumiju kakova od njega pogibelj prieti, nemogu se ipak odlučiti da prihvate pomoć od religije; i za to neće nikakve krune, na kojoj bi križ bio što više, nego-li ures bez znamenovanja. Premda bi po tom ne samo dužnost nego i pamet zahtievala, da se izkustvom Francezke okoristimo, to ipak mržnja na kršćanstvo i spekulacija, koja iz te mržnje svoju korist traži, šire se i buče u javnosti, a prijatelji istine neimaju srca, da se složno i snažno uzprotive.

Nitko toga nećuti jače nego-li svećenik, kojemu je Bog u središtu svojega kraljestva naznačio djelo. Štampa neprestaje svim i svačim, da kršćansko osvjedočenje i moralni strah izruje iz srdaca; umnaža se broj škola, u kojih je sve napereno, kako će se duša djaka otrovati huljenjem na vječnu istinu. Svigdje gleda viestnik evangjeoski, kako nevjerstvo sa svojom družicom nemoralnošću kršćansko družtvo sve drzovitije pustoši. Kako boli vrtlara, kad tuča stepe list sa cvieća, i bura na pol zreli plod sa drveća! Pa što je najmirisnije cvieće i najsladje voće naprama čovječjoj duši, kojoj je zvanje, da se kiti cvietom ljubavi i donosi plod djela ljubavi? No tu se neradi samo o nas i našem čuvstvu, nego o sinu božjem, kojemu smo sluge, i kojemu pravo služiti jest naša najvišja, jedino prava slava. Spasitelj je za one duše, na koje se vreba, umro na križu, i on je svoje srce, sliku svoje nad griehom i paklom pobjedonosne ljubavi, dao probiti kopljem još i onda, kad je već prestalo tući. No on, koj je ovdje izpio pun kalež muke do kapi, sjedi sada na desnu svoga svemogućega otca, i gospoduje nad svojimi neprijatelji upravljajuć ovaj sviet, dok se njegovo gospodstvo neočituje prijateljem i neprijateljem. On neka reče, kô što je nekada rekao vjetrom i valovom, pa će protivnici njegova presvetoga imena pasti sa sramotom u prah! Za ovu njegovu svemožnu pomoć treba da ga prosimo iz dubine naših srdaca te uztrajnom molitvom. Ako nam pako molitva ide iz srca, onda neće samo s molitvom biti dosta, nego ćemo i raditi za obranu njegova kraljestva po svojoj mogućnosti; kad nebismo toga činili, naša bi molitva išla iz mlaka i podieljena srca. Gospodin se je prietio svećenikom staroga zakona radi nemara i samoživosti kod prinašanja žrtava: „Kleti ću vaš blagoslov, jest ja ću ga kleti!“ Tako su učinci njihova grieha prelazili na obćinu, koju su pred Bogom zastupali. Svećenici pako novoga zakona imaju još mnogo višje poslanje: jer su im pod rukom sredstva milosti, koja se nad onimi staroga zakona dižu kano sunce nad oganj mozaičkoga oltara, kad na pogled kano ognjeni div pokroči putem, koj mu je Bog naznačio. Jest oni služe oko žrtve novoga zakona, one visoke, neizrečene, možne žrtve, kojom se spasiteljno čudo na Golgoti ponavlja svaki dan i svaku uru. Ako je dakle njihova vjera mlitava, i njihova ljubav mlaka, to gube božansku pomoć, koju bi mogli dobiti, ne samo za sebe, nego i za svoju obćinu, za crkvu. Čim dakle strašnije bjesni vihar proti drvu života, po kom je Isus Krst kletu zemlju učinio rajskim predvorjem, tim je silnija opomena, da uzradimo po riečih sienske sv. Katarine. Doista vrieme je, da sami sebe ostavimo, i ne-

Digitized by Google

mislimo na ništa drugo, nego kako ćemo djelovati na čast božju. Jer samozataja jest pečat i nefaljen dokaz ljubavi, koju Razpeti traži za uzdarje svoje ljubavi, i čim više nam nestaje snage i čistoće ove ljubavi, tim nam je manja nada, da će naša molitva u nebesa i naša rieč probiti u srca.

Nemožeš govoriti o Bogu i dužnosti, a da netakneš onu zapovied, za koju su jur židovi znali, da se u njoj sadržaje sav zakon, i bez koje nit bismo imali dužnosti, a niti pojma o dužnosti. „On je u meni uredio ljubav", reče vjerenica u pjesmi nad pjesme, tim nas sgodno učeći, u čem je savršenost duhovnoga života. Tri božanske osobe znadu za sebe, da su bezuvjetna savršenost bitka i djelovanja, pa njihovo tim znanjem odmjereno htienje jest ljubav u svojoj najvišjoj savršenosti. U tom znanju i htienju ima blaženstvo, kojemu se savršenost izjednačuje sa savršenošću znanja i htienja. To je tolika istina, da je ljudski razum nemože izcrpiti, kô što ni dječak školjkom neizcrpi mora; možemo ju ipak shvatiti u njezinih obrisih, i u dubini naše samosviesti naći za nju svjedočanstvo. Mi to za to možemo, što smo stvoreni po liku božjem. A to smo za to, što je naš duh sposoban i pozvan da Boga pozna i ljubi: dakle sposoban da bude dionik onoga poznanja i ljubavi, kojom Bog jest Bogom, i dosljedno dionik blaženstva, koje uživa Svevišnji. Budući prilika božja treba da ljubimo ne samo Boga, nego osim toga sve, što Bog ljubi; ali onako, kako ga ljubi Bog. Knjiga mudrosti govori: Ti ljubiš sve što bitiše, i nemrziš na ništa od svega onoga, što si napravio. Bog je sviet stvorio, da očituje svoju slavu; pa sve što je stvorio, onakovo, kakova ga je On stvorio, podpuno je sposobno za to veliko očitovanje. I za to mu je milo i drago. Što je za vidivi sviet toplina, bez koje bi prestalo svako gibanje i sgrada ovoga svieta postala neizmjernom gomilom leda: to je ljubav za bića, koja su po svojoj naravi i po volji Onoga. koj im ju dade, odlučena da Boga poznaju. Čovječja se žudnja od sliepa nagona razlikuje tim, što se žudećemu predmet žudnje, pravo ili krivo, čini da je nekakvo dobro, i onda tekar odluči njegovim djelovanjem, kad čovjek željenomu predmetu dopita, da je vriedan želje i težnje. Sve dakle što se može imenovati predmetom ljubavi, najnižje i najvišje, ima tu vlastitost zajedničku, da se čini da je dobro i vriedno. No nije sve zlato, što se sjaje; dukat je ravno zlato i nije bez ciene: ali tko će svoju četvorokatnu kuću prodati za jedan dukat? Očito ište razbor, da prividna dobra pravim, manja većim zapostavimo. A to ćemo onda, ako je naša ljubav uredjena: jer onda dobra nemjerimo po časovitom utisku, nego po tom kako je vriedno da se ljubi. Bog je onaj, koj istinami, što nam ih odkriva, prosvjeti, što nam ih podaje, i milostivimi poticaji, što nam ih u srcu potiče, ljubav u nas redi. Mi spoznajemo njega, po kom jesmo i živemo, kano pralik i sadržaj sve savršenosti bitka i djelovanja, i kano vriedna da bude više ljubljen, nego-li svi njegovi stvorovi; mi spoznajemo da je najveće naše blago biti njemu milim i dragim, i tomu blagu da neodvisi ciena od okolnostî i vremena, nego da valja uviek. Držati se toga spoznanja, te ga u svojem djelovanju izraziti, to je zadaća, koju nam je riešiti, to je borba, koju nam valja održati, a tu stoji zakon: tko uztraje do kraja, taj će dobiti krunu.

Da ljubav valja mjeriti po vriednosti, koju predmet ima, da bude ljubljen, toga neće nitko niekati, tko se skani o svojoj unutarnjosti dati samu sebi račun: jer dokle si mora priznati, da se je u izboru medju predmeti žudnje odlučio za onaj, koj je ili absolutno ili razmjerno nevriedan, da se za njim ide, dotle neće uteći kudbi od sama sebe: za to traži griešnik uputiti sama sebe, da je pravo radio, ili ako s tim neide, onda nastoji, da se na onu unutarnju opomenu ogluši. Ali misao, da će napokon ipak zaoriti glas: daj račun o svom gospodarstvu, neostaje uviek s traga, i baca kadšto crnu sjenu na zablude grieha. Prosvjeta poduzima čovjeka od takova neugodna uznemirivanja temeljito osloboditi. Tvoja je samosviest, tako govori, počela, kad si se probudio od sna djetinstva; ona će prestati, kad prestane kucati tvoje srce. Što užiješ medju tim, to je tvoj tebi odlučeni dio: preko toga nenadaj se ništa, neboj se ništa. Prosvjeta zove si osim griešne požude jošte taštinu u pomoć. Tko se, veli, boji preko groba kakve kazne, taj je kukavica, budala. Pače obvezom, koju stvara zadana rieč (dakako samo u dopuštenih stvarih), nastoji, da u svojoj mreži zadrži primamljenike. Ima u Belgiji i Francezkoj bezbožno družtvo, čiji se članovi zavjeruju, da će bez sakramenata i duhovne utjehe umrieti. Prosvjeta kaže, da je ona jedina kadra razkidati spone, koje sapinju čovječanstvo u nevolji i ludosti. Tlapnja o vječnoj povrati da je neizcrpivo vrelo muke, i zapreka svakoj spasonosnoj djelatnosti. Ta tlapnja da će s kršćanstvom prestati, onda će se tekar roditi sreća na zemlji. Ali kršćanstvo je naučilo ljude poznavati ne samo ništetnost nego i važnost života na ovoj zemlji, pa uprav su onuda najmutniji nazori o ljudskom životu, kud nesiže svjetlo božje objave.

Prosvjeta običaje kršćanskomu vremenu, s njegovim naukom o poniznosti i samozataji, naproti stavljati vrieme hellensko, u kom da je čovječanstvo uživalo najveću i najljepšu sreću; ali Homer, glasoviti pjesnik grčkih bogova i junaka naviešta: od svega što na zemlji žive i diše, da je najnesretnije biće čovjek; a u vrieme filosofijskih škola govorilo bi se u Grčkoj: da je onaj najsretniji, koj se nikad ni rodio nije; za njim onaj, koj umre u djetinjoj dobi. U Njemačkoj javlja se medju onimi, koji drže za najveću dužnost svakoga visoko naobraženoga, da zataji Krista Gospodina, već njeko čuvstvo praznine i muke života, komu nesja nebeska svjetlost. To pokazuje jedna debela knjiga, koja se zove „Philosophie des Unbewussten", te je u tri godine dva izdanja doživila. Sviet, tako uči ovaj najnoviji naprednjački nauk, tim je postao, što se je predstava spojila s voljom. Ali

Digitized by Google

bolje da toga nije bilo: jer je u svietu mnogo više jada i muke, nego-li užitka i radosti. Sviet dakle neka prestane, i on će prestati, ako se volja svih hotećih bića u tom sjedini da on prestane. To sjedinjenje tim stvoriti, da pravi nazori o svietu postanu obćeniti, da je zadaća znanosti i napredka. Stavimo naprama tomu sirovu kliku emancipirane puti, koja dok traje zdravlje i novac, netraži boljega životą, pa ćemo imati skrajne protivnosti, koje se ipak po načinu takvih protivnosti mogu doticati. Kršćanska istina gasi bludeće svieće, da zviezde ljepše sviete. Zemaljski je raj izginuo bez povratka; ali nada kano i ljubav presiže preko granica ove zemlje, i pozlaćuje magle ginućega odsjevom vječne radosti.

(Dalje će slieditі.)

Dopisi.

Iz okolice sisačke. (G. Julij Hackenschmidt). Nekoja mjesta naše domovine postala su glasovita po svojih preko mjere liberalnih učiteljih. Koliko nam je poznato što iz novina, što iz ustmenoga predanja, u tom se pogledu u najnovije doba najviše čuje za Krapinu. Novi Sisak je na glasu po svojih slobodnih zidarih, a učitelj katoličke djece, g. Hackenschmidt, koj s njimi šuruje, uveo je u njem školu, koja je u trojednoj kraljevini „unicum."

Prije godine dana bio je već skrajni čas pobrinuti se novosisačkoj obćini, da i sva ženska njezina djeca učionu polaze, i za to je ona, nagovorivši ju Hackenschmidt, koj nemože ravnodušno podnositi, što nije ravan sa starosisačkimi učitelji, na visoku zemaljsku vladu dala molbu, da se u Novom Sisku ustroji glavna učiona kao paralelka sa glavnom dječačkom i djevojačkom starosisačkom. Još je tražila, da joj ravnateljem bude mudri, jer već ćelavi Hackenschmidt. Visoka vlada, videći, da glavna učiona ondje nije potrebna, dozvolila je samo pučku, naravski trorazrednu, sa ravnateljem župnikom, i ravnajućim učiteljem Hackenschmidtom (mi velimo, da je ravnajući učitelj uz ravnatelja, podarhidjakona i oekonomičkoga nadzornika posve suvišan). G. Hackenschmidt, zavedši obćinare, uveo je i četvrti razred, a odatle teku štetonosne posljedice za djecu i roditelje. Jer da se diete uzmogne učiti na srednjih učilištih, mora imati svjedočbu za četvrti razred glavne učione, a nje Hackenschmidt nemože zakonito izdati, i tako je za diete, koje četvrti razred svrši u novosisačkoj učioni, godina izgubljena, osim da si ju nadoknadi, položivši pred učitelji glavne učione izpit privatno, a to je skopčano s troškom. Moglo bi se dogoditi i to, da gimnazijalni ravnatelj, čitajući u Hackenschmidtovoj svjedočbi napisano „četvrti razred", zaveden diete u gimnaziju primi nezakonito.

Velečastni gospodin podarhidjakon Leopold pl. Cernković, martinskoveški župnik, nastoji svagdje osobitim načinom pokazati, ali samo pokazati, kako na zakonu jaši, kod čega je ipak primjetiti, gdje mu nije u prilog, da ga ondje rado ostavlja, samo ako mu je koliko toliko moguće, svoju tobožnju strogu legalnost barem u formi iztaknuti. Nu glede novosisačke učione iznevjerio se svojoj legalnosti. Kroz njegove je ruke na višu oblast prošlo školsko izvješće za prvo polugodište, u kojem je četvrti razred novosisačke učione zabilježen. Do svršetka školske godine nije glede ovoga razreda nikakvo riešenje stiglo, a po tom je suditi, da podarhidjakon školskoga izvješća nije nikakvom opazkom popratio. Njemu je za opomenu i ustmeno spomenuto za taj razred, i on je rekao, da je nezakonit. Njemu je na izpitu u drugom poljeću bivši sisački kapelan, da se odgovornosti za izpitivanje ovoga nezakonitoga razreda izvine, pred svimi prisutnimi izrično napomenuo, da se dvie klupe djece smatraju za četvrti razred, a on mu ga je ipak dao kao takov izpitati. I taj je razred u Listopadu na novo započet, te je tako, jer g. Cernković nevrši svoje dužnosti, prijava dotičnoj oblasti učinjena drugim putem.

G. podarhidjakonu je rečeno i tečajem poljeća i na izpitu, da Hackenschmidt takodjer u školi otvoreno radi neprijateljski proti katoličkomu vjerozakonu i nabožnosti. Tako n. p. da je katoličkoj djeci zabranio pozdravljati liepim kršćanskim pozdravom: „Hvaljen Isus i Marija!", a naložio joj pozdrav: „Sluga pokoran." Kada su ovaj na ulici rabila i ženska djeca, dade se misliti, kako je to bilo smiešno i smutljivo. Isto tako da taj nadliberalni učitelj nije djeci davao ništa moliti ni prije ni poslje škole; najviše ako su se ona prekrižila, a i to ne svaki put. A kad je kapelan u velikoj sisačkoj župi duhovnom službom bio zapriečen doći u školu, da ni onda, ni drugda s djecom nije uzimao katekizam, to se uz navedeno razumieva samo po sebi.

Mnoga gospoda učitelji, koji se upinju svimi silami, da jih u napredak zovemo imenom „paedagogâ", neprestance sbore o paedagogičkih načelih, pak i g. Hackenschmidt rado rieči troši o svojem paedagogičkom znanju. U prkos tomu se je na izpitu u školskoj sobi, u kojoj se je radi pomanjkanja prostora čovjek jedva slobodno okrenuo, kad je djecu izpitivao, pred prvom klupom, dolje mudrijaški gledajući a nogom nestupajući baš polagahno, bezobzirno šetao. Svi prisutnici, kao što i sám predsjednik, gledali su tu njegovu nesmotrenost i neuljudnost sa začudjenjem i negodovanjem, a jedan učitelj, koj spada u njegovu clique, namignuo mu je za opomenu nekoliko puta, premda za ludo. Neobazirući se na neugladjenost, koju je g. ravnajući učitelj tim pokazao prama gledaocem, pitamo ga, u kojem su slučaju djeca sabranija i mirnija: kada ju učitelj na jednom mjestu stojeći pita, ili kada se ovamo onamo šeće oborenih očiju tako, da ona, osim što se onda običaju pod klupom igrati, svoje oči za njim vode? U kojem slučaju djeca bolje paze i misle?

Hackenschmidt je sám obavio popis djece obojega spola za prošlu školsku godinu, i u tom strahovito povredio pravednost i zakon. Jer je za volju roditelja pobrao mnogo djece, koja još nisu bila za školu, te su u

Digitized by Google

njoj sjedeći, a ništa se neučeći učitelju g. Kranjcu na smetnju bila, dočim je osim neke sisačke izostavio skoro svu djecu iz Črnca i Novoga Pračna. O tom se je na izpitu osvjedočio g. podarhidjakon, kad je njegova pozornost pred svimi na izpitu na to svraćena. Koji su bili na izpitu, vidili su, da Hackenschmidt nije pokazao baš sjajnoga uspjeha, osobito ako se uzme obzir na to, što si je on na svoja pitanja većinom sám odgovarao, a djeca govorila: „Jest, nije.“ Vještinu najveću pokazao je u hrvatskom jeziku; neka u ruke uzme slovnicu, da ju prouči.

Kod svega toga njega je velečastni gospodin podarhidjakon Leopold pl. Cernković, martinskoveški župnik, na izpitu pred svimi pohvalio kao kakov „lumen mundi.“ Mi nismo toga mnienja, da mu ga je bilo ondje javno ukoriti; nu na izpitu trebalo je mimoići i pohvalu ovoga nevriednoga učitelja. Podarhidjakoni i ravnatelji nesmiju svojim postupanjem učitelje odbijati; jer škola mora s crkvom kao njezina pomagačica u promicanju prosvjete složno raditi. Nu još je manje u redu, s njimi fraternizirati, a najmanje, laskati jim se i bez svakoga obzira na svoju čast i dužnost. Ako se svećenici budu prama učiteljem vladali po svetih katoličkih načelih, i to ne samo u formi, ufamo se u božju pomoć i providnost tvrdo, da oni onda nebudu tražili odciepiti se; u protivnom slučaju, neće biti čudo, ako se to dogodi.

Za to g. podarcidjakonu dovikujemo: štujte i izvršujte zakon, ali samo iskreno!

Napokon g. Hackenschmidt je izdao nekojim učenikom svojega četvrtoga razreda svjedočbe, te jih poslao na podpis kapelanu kao vjeroučitelju, ali ne i župniku kao ravnatelju. Svjedočbu učenika trećega razreda nije dao podpisati ni kapelanu, ni župniku, nego gdje je natiskano „vjeroučitelj“, ondje je „vjero“ prekrižio, i napisao „ravnajući“, a pod ovim svoje slavno ime: „Julij Hackenschmidt.“ Svakoju svjedočbu podpisao je načelnik obćine.

Kakov je to chaos iz Hackenschmidtove glave i srca ušao i u školu i u svjedočbe njegove?

Krapje. S jedne strane žalostan radi gubitka premnogih vriednih župljana, nu s druge radostan radi dostojna čina bogoljubnosti i dokaza prave kršćanske pobožnosti objelodanjujem u Vašem vriednom listu sljedeći dogodjaj:

Poznato je na široko i daleko, koliko je siromašnoga naroda prigodom strahovitoga kratelja u ovoj okolici prenaglo postradalo, naročito u župi krapjanskoj, jasenovačkoj, i najposlje u dubičkoj, i koliko su i gg. župnici imenovanih župa žrtvovali za svoje sebi povjereno stado. Jer da nebude brze pomoći, pouke i dobroga savjeta kod svake prigode. to bismo mi danas gubitak ne na stotine i stotine, već i na tisuće svaki u svojoj župi oplakivali. Ali, gospodine uredniče, istina je nepobitna, da je kratelj sâm sobom zlo, preveliko zlo; ali je on, neka bezvjerci tumače i govore što ih je god volja, i mnogo dobra u narodu prouzročio. Vidite, ja imadem župljanina, ne baš najboljega glasa, koj je dobro morao znati, da nije nikada bio kršćen, te je svoje kršćenje i preobraćenje ćak do smrtne ure odvlačio; ali eto kratelj ga je toliko u tjesnac natjerao, te je ljetos poslje točnoga iztraživanja sa dozvolom Njeg. Preuzvišenosti nadbiskupa zagrebačkoga dne 31. Kolovoza već u 73. godini dobe svoje u župnoj krapjanskoj crkvi „sub conditione“ kršćen; a taj se župljanin od onoga časa tako ponaša, da bi mnogomu svojom hvalevriednom čudorednošću mogao za uzor služiti. A i sav ostali narod ćutio je vlastitim nagonom svoju ovisnost od Boga, i u dobru i u zlu, i odlučio zahvaliti mu se, što je strahovita kušnja minula i zajedno ga moliti, da ih u buduće od toli groznoga biča srditosti milostivo uzčuva. Sve tri dakle posestrime župe: krapjanska, jasenovačka i dubička posjetiše skupa sa svojimi dušobrižnici zamjenito župne crkve svečanim provodom, i tako ovršismo svoju pobožnost najprije u Dubici, zatim u Jasenovcu, a najposlje u Krapju, gdje je nemili gost azijatski najprije i najstrahovitije harao. Da Vam je bilo moguće prebrojiti tu nepreglednu množinu silna naroda iz svih triju župa i zaviriti u njihova srca, čuvši prigodne govore, koje je svaki pastir govorio svomu stadu, sigurno bi se i Vaše srce stranom od žalosti stranom od radosti i milinja ganulo. Tuj neka se slobodno smute dušmani kršćanstva i neprijatelji katolicizma! Svega će nestati, ali vjere katoličke iz srca našega kršćanskoga, pobožnoga naroda izkorjeniti neće nitko nikada. Juraj Duh, župnik.

Varašdin. Da nebude pomoćnice ruke izjeo bi zub vremena, koj ničemu neprašća, i liepu inače kapelicu sv. Josipa. No milostive ruke osobito preuzvišenoga gospodina nadbiskupa sa 50 for., preč. gospodina Gjure Križanića sa 25 for. i preč. sbora kanonika povratiše ju prijašnjemu sjaju. Na dan svih svetih prviput nastavismo i u prisutnosti množine pobožnoga puka blagoslovismo novo nabavljenu sliku sv. Josipa u franjevačkoj crkvi. U molitvi sjetismo se i blagih dobročinitelja, da im Gospodin obilno naplati, što učiniše na povećanje sjaja kuće njegove.

*) Da je nemar i nesavjestnost gdjekojih svećenika dosti kriva, što je kod nas škola krenula protivnim pravcem, to bi bilo nepametno tajiti. Mi smo već jedanput svoje mnienje izrekli, da bi se školski poslovi imali povjeriti svećenikom umnijim i marljivijim, a nevezati ih uviek za crvene pojase. Ured.

Viestnik.

Zagreb. Njeg. c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je Antuna Matića, podjašprišta i župnika u Tovarniku, imenovati prepoštom „Sancti Spiritus de Monostor.“

— „Školski prijatelj“ izišao je 1. Studenoga u novom, ljepšem ruhu iz ruku svoga novoga urednika gospodina

Digitized by Google

Josipa Galla, na višoj djevojačkoj učioni učitelja. Kako vidismo u članku, kojim se gosp. Gall uvadja kano urednik u občinstvo, nije njegova deviza „boj proti svećenstvu“, nego on nasuprot izjavljuje svoje osvjedočenje, da je „osim učiteljstva još jedan važni faktor, koj je s učiteljstvom uzko skopčan, te preko kojega se, što se škole tiče, nesmije i nemože prieći na dnevni red, a taj važni faktor jest svećenstvo naše. . . Mi smo čvrsto osvjedočeni, da će nam škola samo onda valjano uspievati, ako se sa svećenstvom porazumjeli budemo.“ — Neka g. Gall nastavi ovim smierom raditi i neka bude onda uvjeren ob uspjehu. U našem je narodu preduboko zakorenjena vjera i štovanje prama svojim svećenikom, nego da bi on za dugo hotio podnositi one, koji mu za vjeru nemare, a svećenstvo ruže.

Pešta. Ugarki je sabor otvoren. Liberalne stranke i desnice i ljevice kan da nisu same na čistu, što bi, što-li nebi? Država je u golemoj financijalnoj neprilici sama, pa bi ipak morala da pomogne nevolji, u kojoj se nalazi trgovina, industrija, pače skoro sva zemlja. No bit će na skoro svoj toj nevolji kraj — sabor treba samo da se požuri izvesti Deakov crkveno-politički program, koga slave mnoge adrese, što dolaze na sabor?!

Beč. Cislajtanski reichsrath otvoren je 5. o. m. U priestolnom govoru obećaju se od strane vlade zakonski predlozi, kojimi se ima izpuniti rupa, nastala u zakonodavstvu usljed ukinuća konkordata, t. j. radit će se ob odnošaju crkve naprama državi. Kako će se taj odnošaj očekivanimi zakoni dalje rediti, nije težko pogoditi. Liberalna je stranka u velikoj većini, njezino je ministarstvo, a nju podupire i Bismarck, koj sada Austro-Ugarskoj veledušno nudi zajam od 100 milijuna.

Poznanj. Budući po nalogu njemačke vlade zatvoreno sjemenište poznanjsko, moraše se pitomci, njih 57, pobrinuti. kamo će koj. Izmedju njih primljeno ih je 40 u praktičko sjemenište u Gnesen, 10 ih ode u Insbruk, da tamo svrše teologičke nauke, 4 su otišla u vojnike, a trojica nemogavši si pomoći drugče, izabraše si drugi stalež.

Saska. 30. Listopada umre u Pilnicu saski kralj Ivan. U Draždjanih izlazeći katolički K. Bl. piše tom zgodom o pokojniku. „Primivši opetovano s velikom pobožnošću svete tajne, pripravio se je visoki pokojnik na smrt mnogo prije nego ga je u posljednjem stadiju dugotrajne bolesti uhvatila nesvjestica, te mu učinila brigu za dušu nemogućom.“

Bavarska. Usljed listova pape i njemačkoga cara posla katolički kasino u Augsburgu sljedeće pismo svetomu otcu. „1. Raduje nas, što vidimo u apostolskom listu, da vrši Vaša Svetost onu uzvišenu misiju, koju je papinstvo od vjekova vršilo: bez svakoga najme straha reći i najvećim mogućnikom toga svieta istinu i braniti prava crkve. 2. Mi smo uvjereni. da postupanje pruske vlade prama crkvi prieti što neposredno što posredno rimo-katoličkoj crkvi, a nije istina da ona samo odbija prehvate katoličke hierarkije. 3. Dočim papa, biskupi i svećenici slobodu i neodvisnost crkve brane, čuvaju oni slobodu savjesti proti pravcu, koj uvjek govori o slobodi vjere i savjesti, dočim ju u istinu tlači. 4. Naproti prietnjam, kojimi se grozi liberalizam u svojih organih, iz kojih se često jasno vidi, da za crkvi svojoj vjerne katolike do skora neće biti više mjesta u njemačkoj državi, ponavljamo mi svoju odluku: svimi zakonitimi sredstvi boriti se za naša prava i crkvenu slobodu do posljednjega. — Kako se čuje pridružiti će se toj izjavi sva katolička družtva u Bavarskoj.

Elsas. Nedavno je biskup Andrija Räss iz Strassburga imao obaviti posvećenje novo sagradjene crkve u Wihr-au-Val kod Kolmara. Kod svečanosti bijaše čudo svieta a bili su prisutni i njemački činovnici: prefekt u Kolmaru, komisar policije i još druga dvojica. Magistrat u Wihr-au-Val pripravio je na čast biskupu sjajan objed te je i prisutne njemačke činovnike pozvao. Na jedanput padne prefektu, ime mu je Heydt, na um kod čisto crkvene svečanosti, u prisutnosti katoličkoga biskupa napiti zdravicu caru Vilimu, koj je u najnovije vrieme priznao papi, da se on slaže s progonom, koj je proti katolikom zapodjenuo oholi ministar Bismarck. Prefekt napije zdravicu i pozove prisutne, neka u slavu njemačkomu caru viknu hoch. No sve šuti. samo ona tri Prusa viknuše. Prefekt pozove po drugi put. Sve šuti. „Što, vi nećete piti na zdravlje našemu caru i kralju?“ Nitko neodgovara. Za nekoliko časova podigne se biskup i reče: „Na zdravlje svetomu otcu, s kojim Bog dao da se sprijatelji car Vilim, kličem „živio.“ Podiže se cielo družtvo i klicaše: „Živio Pio IX.! Živio progonjeni papa!“ Čuvši to prefekt udalji se biesan. Načelnik podje za njim, da ga umiri, no ga on odbije, rekav mu: „Ostanite vi kod svoga biskupa te vičite š njim „Živio Pio IX.“ Taj dogodjaj netreba tumačiti.

Za sv. otca papu doprineli su prigodom prijateljskog sastanka u Indiji: Frane Regen podarkidjakon i župnik 2 f. Joso Dorbolo župni upravitelj 1 dukat. Julij Transmiler klerik 1 fr. Gesel učitelj 1 fr. Vatroslav Pospišel posjednik 3 fr. Barbara Pospišelova 1 fr.

Družtvo sv. Jeronima.

Kano člani II. reda pristupili: gg. Dr. Kajetan Bedini kan. u Senju. Antun Gornik prevendar u Zagrebu. Kano člani III. reda pristupili su: gg. J. Horvat učitelj u Varaš. Gustav Baron prof. u Zag. Antun Balažević kap. u Mohaču. Josip Riesel kap u Novom Slankamenu. Ovom prilikom javljamo, da je razpošiljanje ovogodišnjih knjiga za članove jur počelo. U tom poslu, kako i u drugih tičućih se družtva, valja se adresirati na predsjedničtvo družtva.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 47.] U Četvrtak, 13. Studenoga 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

IX.

Razprava o ljepoti.

(Dalje.)

Naukom i obukom, pazljivošću i marljivošću sveudiljnim vježbanjem mogu se spoznavajuće sile vrlo usavršiti, dočim kod drugih ostaju često na vrlo nizkom stupnju razvitka. Dopeljaj prosta čovjeka na concert, pa ga pitaj, što misli o Haydnovih symphonijah? Može biti će ti zadriemati. Navada, običaj, predsude, družtveni odnošaji uplivaju na sve duševne sile, te tako daju povod različnomu mnienju o ljepoti. Pallas [1]) pripovieda, da Kinezi drže one žene za vrlo liepe, koje imaju široko lice, visoke jarmenice (Wangenknochen), jako široki nos i velike uši. Hearne [2]) veli: pitaj sjeveroamerikanskoga Indijanca, što je liepo, on će ti odgovoriti: široko plosnato lice, malene oči, visoke jarmenice, nizko čelo, do pojasa viseća prsa, širok i velik podbradak, žutosmedja boja. Isto tako i razni mudroslovni sustavi, koje tko sliedi; strasti, kojim je tko podvržen; pretežniji nagoni u kojem individuu i čuvstva znatno uplivaju na ideju ljepote. Drugo je Epicuru liepo a drugo Platonu. [3]) Onaj se valja po blatu, a ovaj po nebeskih visinah leti. Onomu je liepo sve, što puti godi, a ovomu samo gdje duh nazrieva božanstvene ideje. Tko do krieposti uviek mnogo drži, a zloću uviek mrzi, tomu nemože ništa griešna biti liepo [4]), dočim onaj, koj je na kriepost zaboravio, vidi i na bezsramnoj Veneri najveću ljepotu. [1])

2. Ljepota se neproteže samo na vid i na sluh, nego i na druge spoznavajuće sile, najviše pako na razum. Nije samo liepo, što oku godi i uhu milo zvoni; nisu samo liepe sjajne boje, tanki glasovi: sve je to samo grubo kamenje za onaj veličanstveni hram, u kojem prava ljepota stanuje. Kao što samo razumom dolazimo do pravoga spoznanja vidljiva i nevidljiva svieta, isto tako razumu samo odkriva ljepota svoj pravi sjaj. Kao što razum svojom bistrinom, obsegom i dubljinom nadkriljuje sve ostale niže spoznavajuće sile, isto tako samo razum podpunu i savršenu ljepotu na bićih opaža i gleda. [2]) Ljudska narav tako je ustrojena, da su sjetila podredjena razumu, te ga samo kao sredstvo pomažu, da u

[1]) Cf. Darwin. Abst. d. Men. II. B. S. 302.

[2]) Darwin l. c.

[3]) Plato. De leg. I. 2.

[4]) Schiller. Ueber den Grund des Vergnügens an tragischen Gegenständen. B. 11. Cf. Jungmann. Die Schönheit und die schöne Kunst. §. 28. Die pseudoschöne Kunst.

[1]) Vischer. Aesthetik. Lemcke. Populäre Aesthetik. Burke. Philosophische Untersuchungen über den Ursprung unserer Begriffe vom Erhabenen und Schönen.

[2]) Il conoscimento umano è composto et procede per quattro gradi: il primo grado è la sensazione, le varie sensazioni s' incentrano nel sensorio interno; la fantasia trae quindi le sue immagini per intrecciarle ed avvivarle a suo talento. Da coteste immagini l' intelligenza con l' attività sua propria astrae il concetto universale. Il complesso di queste quattro maniere di conoscere costituisce integralmente la cognizione umana. Ma poiche queste debbono costituire in un sol tutto il conoscimento umano, é chiaro che debbono fra di loro contemperarsi secondo le leggi di un qualche ordine: non potendo il Vario senza qualche ordine ridursi all' unità. L' ordine dunque, secondo il quale retto dovra dirsi il conoscimento umano, può ridursi alla formula seguente: Perfetto è l' umano conoscimento, quando mediante la soavità dei suoni e dei colori, e in generale di tutte le rappresentazioni sensibili concentrate nell' interno sensorio e maneggiate dalla fantasia, si presenta all' intelletto umano un elemento, onde astrarre agevolmente verità commoventi ed efficaci. Questa formola somministra, come ognun vede, l' idea compiuta e adequata del Bello che può appagare

Digitized by Google

jedinstvu savršeno spoznamo bića; a u jedinstvu se istom očituje podpuna ljepota. Da se osvjedočiš, kakvu ulogu ima razum, kad nam se nešto liepa prikazuje, samo pomisli, što bi bile za nas liepe umjetnosti, da neimamo razuma? Što je pjesnik, što je govornik, što je slika, što je kip bez razuma? Što bi za nas bila svakolika krasota naravi, da nismo razumna bića? Ono isto što je volu ili konju. Kolike krasote vidimo toli u naravi koli u umjetnih djelih, koje se nemogu nikojim sjetilom osjetiti. Da dodješ u kazalište samo s okom i uhom bez razuma; ili da se sva predstava sastoji izključivo samo u onom, što može oko vidjeti i uho čuti, brzo bi pobjegao iz njega kao ono pseto, koje je tamo slučajno zabludilo tražeć njuhom svoga gospodara. Pomisli samo, što ti se najviše dopada, kad čitaš koju liepu pjesmu; ili slušaš liep govor; ili promatraš liepu sliku? Zar samo ono što izključivo oko vidi? Onda nam nebi trebalo ni Schillerovih balada, ni Götheova Fausta, ni Shakespeareova Caesara, ni Calderona, Dante-a, onda bi nam čisto dosta bilo gledati šareno ptičje perje i slušati viku vrebaca. Ako bi se tko usudio ljepotu u tako uzke granice stegnuti, da je samo ono liepo, što izključivo vid i sluh dohvaća, izključiv višu spoznavajuću silu, morao bi se sam pred sobom zastiditi, očitujuć da nepoznaje onih božanskih vriela, koja su samo razumu pristupna, gdje nam ljepota zanosi duh i srce. Kad nas hoće Darwin uputiti, da se i životinjam „liepo" mili, morao je znati, da se prepiremo o ljepoti, na koliko je ona razumu pristupna, te njegovi protivnici samo u tom smislu tvrde, da je samo čovjek sposoban, da se povede za pravom ljepotom. No Darwin nemože niti jednoga jedinoga slučaja ili primjera navesti, gdje bi se koja životinja nasladjivala ljepotom, na koliko se ona na razum proteže; što je opet očito znamenje, da im razum posve manjka. On se tim izgovara, da i divljaci nepoznaju takve ljepote. Nu morao bi znati, da svi divljaci imaju isto tako, kao izobraženiji narodi, sposobnost, da im bude pristupna ljepota u podpunoj mjeri, dočim životinje niti te sposobnosti neimaju; a to je opet jasno znamenje, da divljaci posjeduju razum, a nipošto životinje. Jer kad bi ga imale, imale bi istu sposobnost bar kao najgori divljak. Nadalje nije istina, da divljaci nepoznaju nikakve ljepote, koju razum dohvaća. Zar misli Darwin, da nije divljaku mila liepa okolica? Dopeljaj ga u koj europejski grad, pokaži mu njegove krasote, pa ga onda pitaj, jeda mu se mili. On će biti uvriedjen, ako o tom dvojiš. A dovedi najplemenitiju životinju, neka gleda najljepše i prirodne i umjetne krasote dan i noć, ona će ti pokazati činom, da je životinja bez razuma. Istina je, divljaci neimaju Homerove Iliade, nedižu velečanstvenih hramova, neslušaju Demosthena; ali zato imaju sigurno veću sposobnost za ljepotu, nego da je za njih samo šareno ptičje perje liepo.

3. Sigurno je, da ljepota materijalnih predmeta djeluje takodjer na sjetila: vid i sluh. Jer se i ova računaju medju spoznavajuće sile, premda niže vrsti, te njimi spoznajemo nesavršeno barem vanjske predmete, koji nas okružavaju. Galluppi neima posve krivo, kad veli, da nevidi sigurna razloga, zašto tu ostala sjetila izključujemo. Istina jest, i drugimi sjetili nešto spoznajemo, te mogu i ona premda vrlo neznatno uplivati na spoznanje ljepote; ali ako ih uzporedimo s vidom i sluhom, odmah se vidi velika razlika, jer ova dva sjetila jasnije razlikuju subjekt od objekta, savršenije i točnije spoznaju predmete, i više pomažu razum, kojim ljudsko spoznanje stvari postaje istom savršenim. S tih razloga spominjemo samo vid i sluh, kad govorimo o ljepoti.

Sada ćemo ta dva sjetila samo s aesthičkoga gledišta razmatrati, a ne s anatomičkoga i physiologičkoga, što ćemo dakako morati radi Darwina na drugom mjestu vrlo obširno učiniti. To stoji, da su vid i sluh donekle spoznavajuće sile, i zato se i na nje ono, što je liepo, donekle proteže. Ovako su već stari mudroslovci mislili, dapače i oni od kojih se novi materijaliste najviše zaziru.[1])

Da uzmognemo uviditi, u koliko se ljepota proteže i na sjetilo vida, valja nam točno označiti što razabiremo ovim sjetilom na materijalnih predmetih. Formalni predmet vida jest svjetlost, dotično boja. A što je boja? Je-li možebiti

l' uomo contemplatore. Questa definizione del Bello può compendiarsi dicendo, che la bellezza altro non è che l' ordine dell' oggetto alle varie facoltà conoscitrici e delle varie facoltà all' intelligenza. Taparelli. Le Ragioni del Bello. P. 172.

[1]) Ad tertium dicendum, quod pulchrum est idem bono, sola ratione differens. Cum enim bonum sit quod omnia appetunt, de ratione boni est quod in eo quietetur appetitus; sed ad rationem pulchri pertinet quod in ejus aspectu seu cognitione quietetur appetitus. Unde et illi sensus praecipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitivi sunt, scilicet visus et auditus, rationi deservientes: dicimus enim pulchra visibilia et pulchros sonos. In sensibilibus autem aliorum sensuum non utimur nomine pulchritudinis: non enim dicimus pulchros vapores aut odores. Summa. 1. 2. P. Q. 26. A. 4. ad 3. Ed. Parisiis. 1857.

Digitized by Google

kakvoća, obstojeća na vanjskom materijalnom predmetu ili što drugo? Možda će si znati štioc na ova pitanja iz physike i physiologije sam odgovoriti; mi ćemo, kako rekosmo, na drugom mjestu o tom obširno govoriti, jer bi nas sada ovo razmatranje odviše daleko zavelo. Nam se predstavlja boja kao obstojeća kakvoća na materijalnih predmetih, premda nije tako, kao što dokazuje physiologia i physika, nu govoreć o ljepoti možemo o boji govoriti onako, kako se nam u svakdanjem životu predstavlja. Ako dakle najprije vidom na toliko spoznajemo vanjske predmete, na koliko razabiremo na njih boju, to će ljepota s toga gledišta biti u jasnoći, množini i skladu različnih boja. Čim je koja boja sjajnija, čim ih ima veći broj, i čim je veći sklad medju njimi, tim veća ljepota odsieva na materijalnom predmetu, koje oko gleda.[1]) Bistrina boje nevisi samo o većoj ili manjoj mjeri svjetlosti, nego i o specifičnom i individualnom ustroju i o physiologičkom stanju oka. Navada i običaj ima takodjer velik upliv na oko kao i na ostale duševne sile. Zato nije nikakvo čudo, ako se ljudi o ljepoti pojedinih boja neslažu. A Darwinu nekoristi ova razlika ništa, jer i životinje imaju oko. Ima ljudi, koji imaju takvo oko, da nekojih boja nemogu nipošto razabrati; drugi razabiru samo dvie boje. Glasovitomu physiku Daltonu činio se je liepi zeleni gaj u pramaljeću, da ima istu boju, koju ima crvena haljina englezkoga vojničkoga častnika. Otuda se i zove u physiologiji ovo stanje oka Daltonizam (Rothblindheit). Neki gospodin pisao je svojoj ženi liste na ružičastom, a on je mislio, da piše na bielom papiru. Istom ga je žena, koja je mislila, da on to čini iz osobite nježnosti prama njoj, učinila pozorna na tu pogrješku njegova oka. U promjeru skoro svaki dvadeseti nemože svih različnih boja razabrati. Neki imaju takav ukus, da nemogu nekojih boja na čovjeku podnositi, dočim su drugomu najmilije. U Cochin-Chini izrazio se netko o liepoj gospoji englezkoga poslanika, da ima biele zube kao pas i ružičast obraz kao krumpirov cviet! Crnci na zapadnoj obali Afrike predstavljaju si vraga, da je biele boje.

Za Burtonom (Schaafhausen Archiv für Anthropologie. 1866.), kad je putovao na iztočnoj obali Afrike vikala su djeca: gledajte biela čovjeka, zar neizgleda kao biel majmun?

Buduć da nam se boje prikazuju u prostoru raztegnute, zato razabiremo okom takodjer crte, koje sačinjavaju lik materijalnoga predmeta. Ljepota lika visi o pravilnosti, mnogovrstnosti, gibkosti, symmetriji, shodnosti i skladu crtâ.[1]) Ova se ljepota proteže toli na sjetilo vida koli i na razum. Na sjetilo vida samo u toliko, u koliko liep lik čini jasnije, podpunije i povoljnije vidjenje oka. Moramo i to spomenuti, buduć da sjetilo vida skoro uviek u savezu s razumom djeluje, zato se s vremenom oko priuči na to, da i njemu godi onaj lik predmeta, koj nevriedja razuma, što inače oko samo po sebi nebi moglo razabrati. Ovdje je opet Darwin u velikoj neprilici. On nemože nijednoga primjera navesti, koj bi očevidno dokazao, da i životinje ljube onaj lik materijalnih predmeta, koj odgovara razumu kano pravilan i liep. To je opet očit dokaz, da životinjam razum posve manjka.

Predmet sjetila sluha jest glas. Svatko zna, kako su različni glasovi i kolikoćom i kakvoćom, i kako različne su njihove promjene (Nuance). Ljepota glasova obstoji u melodiji, harmoniji i rithmu. Svaki napjev stoji u tako uzkom uzročnom vezu s nutarnjimi duševnimi osjećanji i čuvstvi, da je on njihov vanjski izraz i zato pobudjuje više manje opet ona ista osjećanja i čuvstva u duši slušalaca. Darwinu čisto ništa nekoristi, kad iz života ptica navadja nekoliko primiera, da ženke rado slušaju napjeve mužkaraca, kad se žene. Za ovaj pojav netreba ništa drugo nego uho, grlo, i uzročni vez medju glasom i nutarnjim osjećanjem, a ovo imaju i životinje. Da bude ovaj pojav Darwinovu sustavu u prilog, morao bi pokazati, daži votinje imaju bar sposobnost kao što ima najgori divljak, da rado slušaju onakove napjeve, koji pobudjuju ona čuvstva, koja se osnivaju na višoj spoznavajućoj i hotećoj sili, a ne nagon za ženitbom, koga nitko životinjam neuzkraćuje. Pitamo Darwina, koj je skrajni razlog, zašto životinje neimaju sposobnosti, te neće nikad suze roneć slušati Mozartov „Requiem“, osobito onaj napjev „Dies irae“? Sigurno je Darwin kao izobražen čovjek zavirio u koju to knjigu, gdje se govori o liepoj umjetnosti glasbe. Tamo je mogao naučiti, što je napjev, koj izvire iz čovječjega srca, te se prelieva u srca slušalaca. On se opet tim izgovara, da i divljaci nepoznaju onakove glasbe, kojom se mi nasladjujemo. Za ovaj izgovor lahko nam je naći odgovor. Najprije imaju divljaci sposobnost, te se mogu u glasbi isto tako usavršiti

[1]) Taparelli. Ragioni del Bello. P. 21.

[1]) Blair. Na njemački prevedeno djelo od Schreitera: Vorlesungen über Rhetorik und schöne Wissenschaften. (Leipzig.) Ragioni del Bello. P. 22. Herder. Kalligone. I. S. 45. Lomazzo. Trattato del' Arte della Pittura, Scoltura e Architettura.

Digitized by Google

kao što naobraženi narodi, što i sám Darvin priznaje;[1]) no životinje nepokazuju nikakve sposobnosti, da bi se mogle dovinuti do one ljepote u glasbi, koja je samo pristupna razumnomu biću. Ako se neke ptice čisto mekanički nauče od čovjeka po koj napjev, za nje on neima druge vriednosti nego onu, koju imaju napjevi, što ih po naravi pjevaju. Što je kod divljih naroda glasba na nizkom stepenu savršenosti, tomu nije razlog, što im manjkaju duševne sile k tomu, kao što životinjam, nego razlog je taj, što njihove duševne sile nisu onako razvijene kako u naobraženih narodih. Kad bi se ljepota glasbe osnivala izključivo samo na sluhu, onda bi zakjučki Darwinovi bili možda prilično valjani, ali glasba ima kod ljudi i taj učinak, da pobudi ona čuvstva, koja vise o razumu i slobodnoj volji, a za to neima primjera u kraljestvu životinja.

Darwin pripovieda obširno o pjevanju ptica i kako ono djeluje.[2]) Primjeri, koje je on od različnih naravoslovaca pokupio, dovoljno pokazuju, da je djelovanje njihova pjevanja stegnuto na niže nagone i čuvstva, najviše na nagon razplodjivanja. Istina je, da i ljudsko pjevanje pobudjuje niža čuvstva, ali isto tako i viša, kojim u životinja neima ni traga.

(Dalje će sliediti.)

Jedan govor kardinala Rauschera.

(Dalje.)

Kad se naša ljubav drži pravoga reda, kad stvoritelja više cienimo nego-li njegove stvorove, kad pralik svake ljepote i dobrote metnemo nad cvietak kraj puta, tad ravno nečinimo ništa osobita, nego samo ono, što se samo sobom razumieva; ali mi tim ipak postajemo sposobni, da budemo u ruci Gospodnjoj orudje njegova milosrdja: jer tada je njegova volja, njegova čast, koja odlučuje u naših nakanah i težnjah. Onda mi ne samo izbjegavamo sve što Bogu nije milo, nego i činimo sve što mu je milo, srcem njemu milim; mi izpunjujemo onu znamenitu opomenu: „Ono, što valja, čini valjano“, pa će i nam i kršćanskoj obćini na spasenje zraka božanske milosti jasnije planuti u našem srcu.

Gospodin je dopustio, da duše od njega odkupljene u velikom obsegu dodju u težke kušnje, velike pogibelji. Traži se od zakonodavstva, da s čovjekom tako postupa, kan da neima neumrla duha, i obuku tako da uredi, kako će s uspjehom djake od najnižega do najvišega stepena otrovati mržnjom i preziranjem vječne istine. Na ovo, pa onda na uredbe, kroz koje se zastupnici ovih načela nadaju obogatiti i na visoko popeti, izilazi sva liberalna agitacija. U Pruskoj ju je državna vlast pretekla, pa je, računavši jako kratkovidno, kako će se to za nedugo jasno pokazati, i uporabivši svu svoju silu, izazvala zakone, koji nebi kršćanstvu ni imena ostavili, kad bi moguće bilo izvesti ih samo kroz jedan ljudski viek u smislu njihovih početnika. Stranka, što u Bernu i drugih švajcarskih kantonih gospoduje, stupa istim putem, samo s još većom surovošću, i s namjerami koje još dalje sižu. U Španjolskoj dolazi u ozbiljnu pogibelj ona jedinost u vjeri, koja se je u burkanju šestnaestoga vieka održala, a ta joj pogibelj neprieti od augsburžke ili helvetičke izpoviesti, nego od navale na svaku vjeroizpoviest. Odkad je jedna vojnička pobuna izagnala kraljicu Isabellu, neima zemlji mira ni stalnosti, i onaj narod, koj se njekoć proslavio vojnami na Maure, sada nemože, da njegova misao i volja proti izškolanim rovarom dodje do ciene i gospodstva. Izabrane skupštine, kojih bi zaključke Španjolska imala smatrati kano izjavu svoje volje, skoro su od samih neprijatelja religije i monarkije sastavljene. Tako je u Madridu, tako je u pokrajinah, od kojih bi madridski kortesi htjeli da naprave savezne države, a najgore rade u tom kantoni, koji su se od svoje punovlasti izjavili suverenimi; ovdje se je jur govorilo, da se crkve zatvore ili pače sruše, i da se zabrani nauk religije. Poznato je, kako stoji u Rimu i Italiji. Na Angjelgradu i na Quirinalu vije se već četvrtu godinu trobojna zastava kraljestva, koje su Mazzini, Garibaldi i Ludvik Napoleon složnim trudom osnovali. Mi u Austriji izkusili smo dosta zla, a nismo sjegurni od gorjega. Jesmo-li malovjerni kad vičemo kô što njekoć učenici spavajućemu Gospodinu: Gospodine, pomozi, jer pogibamo?

Tako treba da vičemo i vičemo iz dubine srca, nedvojeć ipak ni najmanje o božjoj svemogućnosti. Mi želimo, da bude Gospodnja volja utišati vihre svojom svemožnom rieči; ali valja takodjer da smo uvjereni, da je on uz nas i za vihra. Ako nebi od njegove pomoći ništa osjetili, to nebi bila njegova krivnja, nego naša.

Kadno su se apostoli, daleko od Gospodina koj biaše na briegu moleć ostao, borili s vjetrom i vremenom, opaziše na jednoć visoku svjetlu priliku, stupajuću po biesnu moru kano po tvrdu tlu. U prvi mah pomisliše, da je sablast i zaviknuše. Ali spasitelj reče: Nebojte se, ja sam. Već na prvi glas poznate im rieči okrenu se njihov strah u radost; al Petar djelotvoran kako uviek reče: Gospodine, ako si ti, kaži, da k tebi dodjem; Isus reče: dodji, i sa hrabrošću vjere skoči Petar u valove, koji mu pod nogama postadoše putevni, on hodaše na vodi. Ali da ga kuša, dopusti Gospodin, da vihar nanovo zahuči. Kad je sada Petar na vodi stojeć

[1]) Die musikalischen Fähigkeiten, welche keiner Rasse vollständig fehlen, sind einer prompten und bedeutenden Entwickelung fähig, wie wir bei Hottentotten und Negern sehen, welche sehr leicht ausgezeichnete Musiker geworden sind, obschon sie in ihren Heimathsländern Nichts ausüben was wir als Musik schätzen würden. Die Abstammung d. Mensch. II. Th. c, 19. S. 293.

[2]) Die Abst. d. Men. II. Th. Cap. 13. S. 45.

Digitized by Google

očutio vihar, javi se u njem strah od pogibelji, on popusti malodušno i stade odmah tonuti. Al se još za goda uteče onamo, odakle mu je bilo pomoći. Gospodine, zavapi, pomozi, jer ću poginuti. A Gospodin reče: malodušniče, što si podvojio? Pod jedno pruživ mu ruku, podignu ga, i Petar stupaše opet na valovih.

Niti od nas nije daleko Gospodin uposried vihra, u kojem se ima prokušati naša vjernost. On je svjetlo, što svieti u tminah; to se pokazuje na svih ljudih, samo ne s jednakim uspjehom. Oni, koji su tminu izabrali svojim dielom, jer su nepravomu blagu poklonili svoje srce, nisu izključeni od njegova djelovanja, i ako im se nepokazuje, tomu je krivo samo što neće da ga vide. Ima drugih, a njih je vrlo mnogo, koji neznaju, bi-li se k istini ili tlapnji, dužnosti ili pako griehu nagnuli. Kad ih dakle milost jače shvati, i u duši se javi silna nužda, da svoju željicu žrtvuju svojoj dužnosti, može se dogoditi, da se od božje opomene prepadnu kako učenici videć gdje dolazi učitelj. Onda im reče Gospodin tješeć: nebojte se, ja sam. Sad se pita, je-li se rieč božja sluša: jer kad se po višeput odbije, može se dogoditi da umukne. Prihvati-li se pako zahvalno, tad zavapi duša s Petrom: Gospodine, kaži, da k tebi dodjem, i kakono Petar, čuje odgovor: dodji! Kako nije Petar vlastitom umjećom i vještinom na valovih hodao, tako ni čovjek nemože doći vlastitom snagom do spasitelja; samo pomoćju onoga Utješitelja, koga nam je spasitelj poslao, može on korakom duha stupati na skačućih i padajućih valovih minućega, i učinit ih putem života. Ako pako bura napasti naraste, i njemu srca nestane te počme tonuti, onda nepreostaje nikakva druga pomoć, van pogledati na sina božjega i zavapiti: Gospodine, pomozi, jer ću propasti. Ide-li taj vapaj iz srca puna pouzdanja i pokore, to će se čovjek opet dignuti, i valove zemaljštine gledati si pod nogama.

Blagi Isus, čijemu se milostivom srcu nitko uzalud neutiče, neće nam, svojim slugam, uzkratiti pomoć, kad u stiski od napasti uzdajući se i čeznući k njemu vapimo, nego on će nam dati, da mu ljubav, koja najviše dobro ide, punu i čistu prinesemo. Čim budemo više odbijali neuredne požude, tim će nam se više množiti snaga i blagoslov, da pogibelji, koje nastaju vjeri i savjesti kršćanske obćine odbijemo. Proti svećeniku diže se progonstvo, koje mu ravno ostavlja život i čitava uda, ali proti časti njegova stališa i proti njegovu položaju u družtvu bjesni grozničavom radinosti. Sve što može kleveta, laž, huljenje, poruga, sve se to namiče u riečih i pogrdnih slikah, da ga kano slugu praznovjerja, kano neprijatelja istine i čovječanske sreće žigoše, i proti tomu bezkrajnom rovarenju i draženju stoji zakon bez moći. Tim je svećeniku nametnuto mnogovrstno vježbanje u samozataji, sveudiljno kušanje njegove stalnosti; no snagom ljubavi, koja sviet savladava, može stati pobjedonosno. U mirno doba lasno čovjeka snadje napast da se razuzuri (komodno žive), sad nam neprijatelji svetišta sami davaju primjer radinosti. Revnost, koju su nas naučili apostoli, sveta, mirnim dostojanstvom radeća, nikad neutrudjena revnost jest moćna; neka lukavost i sirova sila uvali pustošeć u njezino djelo, napokon ona će ipak pobiediti: jer je uz nju gospodar neba i zemlje. Dakle na noge se na obranu neumrlih duša u srčanoj, strpljivoj kroz ljubav i vjeru snažnoj revnosti! Nemar sada bio bi izdajstvo proti Bogu i čovječanstvu; jer je kršćanstvo ona stvar, koju nam valja braniti.

Ali i kraj dobra, što ga činimo, valja biti na oprezu: jer se svoja korist traži svakamo utisnuti i pokvariti djela, koja bi sama sobom bila vriedna velike hvale. Čim naše nastojanje savršenije promakne želja da Bogu ugodimo, tim je Bogu milije, al i uztrajnije. Gdje se svoja korist umieša, tu ima često silne zatrke; ali nebude-li one zadovoljštine, koja se očekuje, malaksa revnost. Tako i kod najveće stvari, koju možemo ovdje na zemlji činiti, braneći naime istinu, koju je sin božji doneo ljudskomu rodu, i crkvu, koju je osnovao, sve o tom visi, da uzčuvamo pravi red ljubavi, revnost će onda sama doći. Da uzmognemo sabranim duhom raditi na očišćenju naše duše, za to smo se skupili na ovo pobožno vježbanje (exercitia), pa ga hoćemo završiti s jednom nakanom, koju kad izvršimo, izvršit ćemo i sve drugo dobro, koje smo naumili.

Svaki dan žrtvujemo misnu žrtvu. Što tu biva? Sin božji ponavlja predanje samá sebe za spas svieta. Na rieč smrtna svećenika sakriva on svoje božje veličanstvo, kojemu se nebo klanja i veseli, malenim od pšenice priredjenim kolutkom, i kapljicami grozdova soka; on se pokazuje oku pod prilikami kruha i vina, te se tako na novo svojemu otcu čini žrtvom, koje moć i ciena pretiče sve, što su ljudi ikada skrivili i skriviti mogli; ikada dobili i dobiti mogli. Prorok novoga zavjeta sv. Ivan zove sina čovječjega, na čijih je prsiuh ležao, i koga je vidio umiruća na križu, jaganjcem, zaklanim od početka. U tom ima duboka misao. Vrieme, primjećuje sv. Augustin, nije ni jedna kap od vječnosti, nit je vječnost skup vremena. Bog zna ono što je uzastopno kano uzastopno, jer je to vrst bitisanja, koja obstoji samo po njegovoj svemogućoj volji; ali njegovo znanje nije uzastopno, već je kao i njegova volja vječno. Ono što je stvorio stoji pred njim u cielom razvitku bitisanja, koje ima samo po njegovoj volji, i ničim, što se god sbilo, nedoznava ništa, čega nije znao. Usljed ovoga božanskoga znanja biaše žrtva jaganjca božjega djelatna prije, nego-li je na Golgoti dovršena. Sve ono, što druga božanska osoba po svojoj ljudskoj naravi jest i što djeluje, jest uzastopno. Drugač biaše tielo Gospodnje, kad ležaše u jaslah, drugač kad visaše na križu, drugač kad se sja u preobraženju. Stanje i djelatnost ljudske duše spasiteljeve biaše drugče, kad je govorio: Otče, ako je moguće, neka me mine ovaj kalež, drugče, kad je blagosivljajuć uzašao na nebesa. Pred božjim znanjem

Digitized by Google

i htienjem zadnji sud, dovršetak svemu razvitku stvorenomu, isto je tako sadanji, kako prvo stvaranje; no premda je ljudska narav spasiteljeva s božanskom u jedinosti osobe ujedinjena, ostaje ipak za nju njezin povratak na nebeskih oblacih kano budući dok osvane skrajnji dan, a božanska si je osoba sviestna odnošaja, u kojem ljudska od nje prihvaćena narav stoji naprama zaključku razvitka stvorenoga carstva duhova, naprama slavju božanske svietovlade. Isus Krst pako, koj je kano Bog svuda prisutan, da učini svako čudo ljubavi, htio je svojim, još na zemlji stanujućim odkupljenikom ostati prisutan i kano čovjek. Za to je ustanovio sakramenat, u kojem nam podaje ne samo darove svoga Utješitelja nego i sama sebe. No otajstvo se izvodi tim, da se sin božji s nova za ljude žrtvuje.

Na križu stao je pred svoga otca ranjen, trnjem okrunjen, krivinami svieta obterećen. Na oltaru novoga zavjeta, sliedeć rieč smrtna svećenika, pokazuje se zaodjeven prilikami, i koliko god put to čini, toliko krat ponavlja svoje predanje za djecu Adamovu. Ljudi griešе do kraja svieta, i griešе zato, što svojemu Bogu neće da poklone ono, što žele uzprkos njegovoj zapoviedi. Jer naši praroditelji nisu htjeli da Svevišnjemu prinesu na žrtvu svoju oholu tlapnju, za to smo zemaljski raj izgubili. Žrtvom na križu smo spašeni; ali neće od toga za nas biti ploda, ako mi Gospodinu neprinesemo žrtvu samozataje. Za to ima žrtva za čovječanstvo veliku važnost, a to su i pogani znali, makar su na ružan i strašan način zalutali. Tako je bilo i našega velikoga spasitelja dostojno, da je pobjedu na križu za utjehu svojih odkupljenika bi reć pomnogostručio, ustanovivši čistu žrtvu, koja se sada prinosi od iztoka do zapada sunca.

(Konac će slieditі.)

Život svetaca i svetica božjih.

Od Dr. *Franje Ivekovića.*

„Ako tko hoće za menom ići, zataji sama sebe, i uzmi križ svoj, i sliedi mene.“ Mat. 16, 24. Tako je rekao Isus Krst, Bog i čovjek, spasitelj svieta. Tko vjeruje u Isusa Krsta, tko je kršćanin, tomu je činiti tako. Tako su činili oni koje sada kano svetce božje štujemo, dok su živjeli na svietu, te nas s toga upravo oni na sjeguran način mogu poučiti, kako valja sliediti Isusa Krsta. Svetci božji, ti najsavršeniji kršćani, za svaki su stalež, za svaki odnošaj i položaj u životu uzori živi i veliki uglednici, od kojih možemo naučiti, kako nam je kršćanski sprovoditi život. Uz sve razlike u pojedinostih života svi su jednaki u tom, što su svi nada sve ljubili Isusa Krsta svoga Boga i savršeno ga putem samozataje i križa sliedili, a svieta i što je svjetsko cienili samo toliko, koliko u istinu vriedi. Ne blago i bogatstvo, ne časti i slasti, što je sve od danas do sutra puno jada i čemera, nego blago nebesko, milost božju i vječnu slavu, živu zajednicu s Isusom Krstom svojim Bogom, živu tu zajednicu u životu i po smrti, to su oni držali za pravu sreću, za njom su vazda težili i hlepili, radi uje toliko radili i patili. Sviet i što je svjetsko imalo ih je u tom pomagati, ne priečiti. Živo su oni pojmili rieči Isukrstove: „Što koristi čovjeku, ako sav sviet dobije, a dušu svoju izgubi?“ Mat. 16, 26. Tako uči vječna mudrost, tako radi pravi mudrac. S toga je takodjer Bog i nje ljubio toliko, s toga ih je On premilostivi obilato nadarivao milostmi, s toga je On svemogući hotio takodjer pokazati, koliko je jak u ljubimcih svojih, te ih je često nagradio i odlikovao darom čudesa i mnogih vanrednosti u životu, kojim se sada divimo. U istinu život svetaca predivna je to knjiga. Ako je sveto evangjelje najdivnija knjiga, što ju ima sviet, jer sadržaje mudrost Bogom samim izrečenu: to je prva za svetim evangjeljem knjiga život svetaca božjih, koji mudrost evangjeosku u živih likovih iznješe na svjetlo. Što mudrost božja u svetom evangjelju sbori i tvori, to se ukazuje živo u životu svetaca; volju božju savršeno vršiti, to je veličina njihova; u njihovu životu život odsieva Isusa Krsta. Život svetaca knjiga je puna božjega svjetla, puna duha božjega, puna ugodne zabave i pouke spasonosne. Uz sveto evangjelje život je svetaca knjiga, koja najbolje može kršćanina prosvietliti i naučiti, što je prava sreća i blagostanje, gdje je spas.

Takova knjiga ugledala je evo i na našem jeziku bieli sviet. Na tom daru hvala Bogu dragomu. Uz svetu milost Njegovu pripomoći će čitanje i razmišljanje života svetaca, da opet oživi vjera u Isusa Krsta Boga, koja uz svu prosvjetu našega doba u mnogoj duši izumire, da se opet užeže i razpali ljubav naprama Isusu Krstu spasitelju, koja uz sreću i blagostanje, za kakovim naš viek čezne, baš hoće u mnogom srcu da utrne. Nije čudo, da su toliki i toliki svećenici i svjetovnjaci za takovom knjigom dugo jurve uzdisali. Dobro poznavajući potrebe naroda uvidješe, kako silno takova štiva narodu treba. Ima ravno slična knjiga, koju je napisao presvietli biskup Ignatij Kristianović, ali nije pisana jezikom književnim. Odbor dakle družtva svetojeronimskoga nije mogao prema svrhi družtva pogoditi bolje, nego-li što je odlučio izdavati knjigu narodu toliko koristnu i u naše doba toliko potrebnu, knjigu, koja upravce i živo kršćanina sjeća i opominje na ono što je nada sve potrebito „unum necessarium“, neka se od svetaca božjih uči mudrosti tražiti pravu sreću za život i po smrti, za koju se, kako s raztuženom dušom vidimo, uz novovječnu prosvjetu i sreću slabo mari ili nemari. Ljetos je izašao život svetaca i svetica božjih za mjesec Siečanj i to sa slikami, a nastavit će se, ako Bog da, dok izadje za svu godinu. Knjigu napisao je urednik družtva sv. Jeronima i profesor bogoslovja g. dr. Franjo Iveković. Strana ima 188, slika 30, a ciena joj je 50 novč.

A sada mi je reći koju, kako je knjiga ta napisana. Sudeć po knjigah, kojimi se je pisac sastavljajuć ovaj spis služio, kako ih sam u predgovoru navodi, valja

Digitized by Google

reći, da iz čišćih i zdravijih vriela crpsti nije mogao. Ogromno djelo Bollandista priznavalo se je od početka sedamnaestoga vieka, kada se je počelo izdavati, sve do danas djelom klasičnim, uzorom zdrave kritike i nepristrana historičnoga izpitivanja, te je svim novijim piscem života svetaca služilo za temelj. Komu dalje nije poznat najpopularniji kršćanski pisac slovenski veliki biskup Slomšek? A treba-li što reći u hvalu najplodnijemu i najpopularnijemu kršćanskomu piscu njemačkomu Stolzu? Pak još tri druge knjige navodi pisac, koje su jamačno hvale vriedne. Tko iz takovih vriela crpe, taj za cielo može podati pića zdrava i bistra? Tako se može reći već u napried, ali tako i jest u istinu. Meni je od svih tih knjiga najbolje poznata jedna, a ta je u Njemačkoj najizvrstnija za puk legenda Stolzova. Pak upravo te knjige najradje se je držao Iveković. Nju je on tolikom pomnjom proučio i u nju se ugledao tolikom vještinom, te se može knjiga naša s tom uzor-knjigom takmiti. Što je pisac dosta puti, kada je mislio, da nemora ili nemože biti samostalan, iz uzora svoga predmet za život i nauk vjerno prenio, to je samo liep dokaz, kako on umije i hoće štovati vještijega i izkusnijega od sebe. Samo čim veća korist za narod naš odlučila je tudier. Ako je Niemcu Stolzova legenda po pravu spis popularan, to će biti popularan spis po pravu život svetaca Ivekovićev Hrvatu. Pače pogledom na izbor svetaca, koje je za njekoje dane naš pisac volio odabrati te u tom odstupio od Stolza, slobodno je reći, da se knjiga naša još većom shodnošću odlikuje. Tako n. p. na prvi dan Siečnja stoji mjesto života kojega svetca Obrezavanje Isusa Krsta, Spasitelja našega, od svih svetaca svetijega, koj je početak i izvor svetosti. Tu pisac jasno tumači, što je to obrezanje, zašto se je Isus tomu zakonu pokorio, što znači presveto ime Isusovo i kolika mu je moć, a napokon s prvim danom godine skapča ozbiljan nauk i opomenu, što može svakoga kršćanina u dnu duše uzdrmati i na svete odluke skloniti. Za prvi dan godine neima boljega početka, nego-li početi s početkom spasa i svetosti, s Isusom Krstom. Vrlo je dobar takodjer izbor za peti i deveti dan Siečnja. Na peti dan Siečnja podaje pisac mjesto života kojega ugodnika božjega vjernu sliku historičnu o progonstvu i mučeničtvu prvih krscana za prvih trih stoljeća, neka vidi kršćanin, kako je kršćanstvo veliko, dragocjeno, skupo kupljeno blago i kolika je vjera bila i ljubav u tih junaka kršćanskih, koji su za iepo ime Isusovo krvcu svoju točili. A na deveti dan Siečnja podaje pisac jasan pojam i kratku poviest o redovničtvu crkve Isusove za prvih viekova, neka kršćanin nauči pravo cieniti požrtvovnost i savršenost redovničkoga života. Pak tako je shodno još za šest drugih dana naš pisac druge poznatije odabrao svetce, samo da bude narodu veća korist od štiva.

No da se svatko zbilja uvjeri, koliko je valjano Iveković napisao život svetaca, iztaknuti mi je redom njeke pojedinosti. Svrha, prema kojoj je Iveković svaku misao, svaku rieč i izreku, u kratko sve razmislio i proračunao, izrečena je u životu s. Maksima na koncu str. 22. ovako: „Ova knjiga, u kojoj se opisuje žitak ugodnika božjih, samo je zato napisana, da ti pomože postići najveće blago — ljubav božju.“ I doista! Uvodi u život pojedinih svetaca, sam život, nauk koj za životom sliedi, u kratko sve smiera na to, da užeže i razpali u srcu kršćanskom ljubav naprama Bogu, ljubav, velju, koju radja živa vjera u Isusa Krsta, Sina božjega i našega spasitelja.

Najprije spominjem mnoge liepe uvode u život pojedinih svetaca, iz kojih se većinom odmah razabire, koja svakoga svetca glavna kriepost kano osobina označuje. Tako n. p. osobito liep je uvod u život sv. Maksima, gdje pisac počima ovako: „Većina ljudi dan danas, ginući samo za slastmi i radostmi ovoga svieta, misle, da je najveće blaženstvo ljubav prama osobi drugoga spola. Slabo mareći za stvari plemenitije i uzvišenije, nalaze svu svoju sreću u spolnoj ljubavi. Neće zato biti s gorega, ako se takovim ljudem pokažu i protivni primjeri, kako je naime bilo ljudi na ovom svietu, koji su čeznuli za nječim, što im je bilo draže od liepe osobe, pače koji su liepu osobu drugoga spola držali za zapreku svojemu nastojanju za višim ciljem.“ Znamenit je takodjer uvod za dan obraćenja sv. Pavla apostola: „Svemoguća je milost Gospodina našega Isusa Krista: najljućega progonitelja kršćanâ obrati u najglasovitijega vjestnika svete vjere i u apostola narodom. Crkva Kristova svetkuje danas spomen toga obraćenja na slavu Bogu a i na opomenu griešnikom, neka se uzdaju u milost božju, koja i kamena srca umekša i na dobro skloni, ako joj se tvrdokorno neprotive.“ Medju ostalimi liepi su uvodi u život ss. Feliksa, Honorata, Agnete, Vincencija, Ivana Milostivoga, Ivana Zlatousta i sv. Martine. Liep uvod jako djeluje na srce, budi želju i volju čitati pomnjivo i na glavnu kriepost upirati pozornost.

(Konac će sljediti.)

Viestnik.

Zagreb. Jučer na dan svete Jelisave kano na imendan Njez. Veličanstva carice služio je u prvostolnoj crkvi svečanu službu božju presvietli gospodin biskup Janko Pavlešić.

Beč. Pučko školstvo ovdje krasno stoji; kako neće, kad su n. p. u Brigittenauskoj gradjanskoj školi u Beču u najviših razredih namješćena tri židova kano učitelji, premda to nije milo ni roditeljem, ni samim drugim učiteljem! Tako naime ište liberalizam, da se katoličko čuvstvo vriedja, manji i ubija. Jer nemože puk do prave prosvjete, a kroz prosvjetu do prave sreće i blaženstva, dok ga pritište glupost katoličke vjere! Samo što to navještivano novo blaženstvo nekako čudno illustrira statistika kažnjenika u Cislajtaniji. Ona je god. 1864. pokazivala broj 6387, a rastući svake godine za čitavu

Digitized by Google

tisuću, narasla je god. 1872. do 15.339. Više se: napredak, napredak! evo sbilja napredak, al kakov?!

Njemačka. Istom što je vjerno sredstvo Bismarkovu, ministar Camphausen, 13. t. m. naviestio u državnom saboru, da je vlada gotova provoditi crkvene zakone, nepazeć na nikakov odpor, sa svom strogošću, podala je vlada živ dokaz, kamo ona s tom strogošću smiera, pozvavši dne 14. nadbiskupa kolinskoga Melchersa i posvećenoga biskupa Baudri-a pred kazneni sud, što su povriedili čast četiriju starokatoličkih svećenika, javivši u „Kirchl. Anzeiger“ proti njim ekskomunikaciju, i da su uvriedili starokatoličke obćine: kolinsku i bonnsku. Oba obtuženika dodjoše na sud. Državni zastupnik predloži za nadbiskupa tromjesečni zatvor i globu 400 talira, u slučaju, da nebi položio globe, još dalja tri mjeseca zatvora; a za biskupa, mjesec dana zatvora i globu od 200 talira, dotično još duži zatvor. Sud je odgodio svoju osudu na sljedeću sjednicu.

Fulda. Kaptol predložio je jur vladi pet kandidata za izpražnjenu stolicu biskupsku. Vlada ima sada pravo od ove petorice najviše trojicu izbrisati, te onda kaptol izabire medju preostalom dvojicom. Znalični smo što-li će učiniti vlada.

Poznanj. Njemačka vlada poduzela si je, kako se čini, najprije spokoriti apostolskoga biskupa u Poznanju, grofa Ledochovskoga. Nemogući ili nehoteći platiti globu od 200 talira, na koju ga na barbarski način odsudiše, što je vršio svoju biskupsku vlast, zaplieniše mu najljepšu kočiju i konje zajedno. Budući da je bila kočija s konji vriedna preko 1500 talira, to je učinjen dobar „kšeft“, zaplienivši mu ih za 200 talira. No za dva dana eto ti opet činovnika s vojničkom asistencijom kod primasa, da plati iz nova 200 talira. Neučiniv toga primas, zaplieniše mu druga kola s konji u vriednosti preko 900 talira. Uzmimo sada na um, da su globe, naložene primasu zbog protizakonitoga namieštanja svećenika narasle već na 1300 talira, kada su za 400 talira zaplienili preko 2400 talira vriednosti, što će istom biti kad počmu zaplienjivati zbog 1300 talira! Ali dugo neće imati što plieniti, a onda će s nadbiskupom u tamnicu. Državni je zastupnik predložio mjesto 900 talira šest mjeseci zatvora. Evo čemu se ima nadati Ledochovski. Neživemo-li vremena Decijeva i Dioklecijanova? — Vječna će ostati sramota na Njemačkoj, što je ona u boju proti katoličkoj crkvi pozvala u pomoć smet svećenstva, odpadnike od svoje crkve. Pokušala je i u nadbiskupiji poznanjskoj, nebi-li zlatom koga primamila, da postane izdajicom svoga biskupa; ali joj svi pokušaji ostaše jalovi, jedan se je jedini našao u cielom kleru njegove nadbiskupije, neki niemac Schrötter, koj je podpisao poznatu adresu državnih katolika. Primas mu je pisao te ga učinio pozorna na posljedice, koje bi mogao imati taj korak. Još ga dakle nije bio izobćio, i već odsudiše biskupa na kaznu 300 talira ili na 2 mjeseca tamnice, tobož što je svećenika Schröttera bunio na nepokornost proti svibanjskim zakonom. Kada čovjek čita ove vječne odsude na globe, mora priznati, da ima pravo „Nord“ kad veli, da se je njemačka vlada, novca nikada sita, bacila na žepove visokih crkvenih dostojanstvenika, prestavši joj teći iz Francezke miljarde.

— Budući da je njemačka vlada obustavila nadbiskupu Ledochovskomu dohodke te mu za globu prodala već dvie najljepše kočije s konji, poslana je ovih dana k njemu mnogobrojna deputacija vjernikâ, koji mu obećaše svaku moguću pomoć, uvjereni, da će dopustiti, da ga vjernici njegove biskupije brane od nevolje, kano što se za svetoga otca briju vjernici cieloga svieta. Nadbiskup je njihovu ponudu primio s najvećom zahvalnošću, da će primiti njihove milostinje, ako ga vlada natjera u skrajnu nevolju.

Švicarska. Svi katolički svećenici u Juri, njih 97, morali su do konca Listopada otići iz župnih svojih stana. Protestantska će se vlada sama pobrinuti, da katolici dobiju svećenike-odpadnike. Ako bi se koja obćina protivila priznati ih, siliti će se globami i zatvorom. Svi novoimenovani župnici morati će prisegom se obvezati, da neće obćiti s zakonitim svojim biskupom. Da bude laglje protjerane župnike nadomjestiti, preduzela si je vlada moge župe stegnuti. Tako je u okružju Pruntrut iz 27 župa učinjeno 9, u okružju Delsberg iz 19 samo 5 i tako redom. No svejedno vlada nemože smoći odpadnikâ svećenikâ, premda nudja 6000 dapače i 12.000 franaka plaće.

— Usljed nečuvenoga nasilja na sviesti katoličke sastaše se francezki katolici stanujući u Pruntrutu, da direktno zahtievaju od francezke vlade, neka im osigura slobodno izpoviedanje katoličke vjere.

— U Juri biva sve to življe i bučnije. Slobodnim brdjanom, jarmu nenaviklim, postaje nesnosno djelovanje onih ljudi, koji im žele narinuti drugu vjeru nego su njihovi djedovi izpoviedali. Ovdje ondje pukao je jur očit odpor, te se je vlada zaprietila odpornikom zatvorom a gdjegdje morala je i vojska posredovati.

— Narodna skupština u Bernu zabacila je predlog, da se članovi redova izključe iz škola.

München. Döllinger slavi ove godine petdesetgodišnjicu svoga profesorovanja. Car njemački mu je s toga povoda poslao red crvenoga orla II. klase. Zalibože, što se katolici nemogu danas radovati s tim nekada toli slavljenim učenjakom.

Dopisnica urednička.

G. Rik. F.-ću. Vašu povjestničku razpravu priobćiti ćemo, čim dobijemo mjesta. G. Ivanu J-ni. Hvalimo Vaš rad „Vjera u školi“, donieti ćemo ga što skorije.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 48.] U Četvrtak, 20. Studenoga 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

IX.

Razprava o ljepoti.

(Dalje.)

Pjevanje je naravsko znamenje nutarnjih osjećanja. Ono je samo po sebi jošte nesavršen, nepodpun, dosta pomućen znak čuvstvâ. Zato ga čovjek može popuniti, usavršiti i razjasniti glasom, koj se zove „rieč.“ Pjesma dakle u savezu s pjevanjem sačinjava pravu ljepotu napjeva, a o toj ljepoti životinje ni nesanjaju. Za nas je razlog tomu jasan, a neka nam Darwin odgovori, zašto tomu kod životinja ni traga neima? Već je Plato [1]) mislio, da je sama glasba prazna obsjena, jer neima sama po sebi dovoljna znamenovanja, nu ovo mnienje jest isto tako pretjerano kao mnienje onih, koji bi rado samom glasbom sva moguća čuvstva i misli izraziti, pače ciele historičke čine slikati, te sĩ tako utvaraju, da je i ono u glasovih, što samo njihova phantasija predstavlja. [2]) Nije čudo, ako tko nemože takve ljepote u glasbi razabrati, koja je ostala samo u glavi slagarovoj.

Premda se ljepota donekle i na sjetila proteže, zato se ipak nesmije nikad zaboraviti, da je razum ona plemenita sila, kojoj ljepota svoj podpuni sjaj odkriva. Mnoge liepe prednosti i savršenosti, kojimi su različna bića usavršena, spoznaje samo razum. Sjetila se nemogu nikad do te visine popeti. Tko će tajiti, da nije izvanredno liepo, ako muža resi poštenje, iskrenost, qdvažnost, značaj, odlučna volja; a ženu krotkost, nevinost, stidljivost, čednost i ostale krieposti, koje se na njezinu licu tako rado odsievaju? Nu ovu ljepotu vidi samo razum a ne oko. Zar može biti tko tako tup, da mu srce nezaigra od miline, kad samo na jednom stvoru motri, kako čudnovatom točnošću pojedine različne mnogovrstne česti sačinjavaju cjelĩnu; kako se one na sto načinâ medju sobom vežu, da postignu kao sredstva svrhu; kako se pojedine sile u njem na sve načine medju sobom prepleću, a ipak ostaje podpun red i sklad? Ove divote samo razumno oko gleda.

Odviše daleko bi nas zaniela ljepota, kad bi ju potražili na onih visinah, gdje se samo ljudskomu duhu prikazuju veličanstvene ideje, uzvišene istine, plodna načela, bezkonačno čislo savršenostî; ovo kraljestvo ljepote, koje neima ni kraja ni konca, kojega nije nijedno oko vidjelo niti nijedno uho čulo, a ono zato ipak ljudski duh napunjuje i ljudsko srce očarava. Za sve ove krasote neimaju životinje nikakve sposobnosti, i to zato ne, jer neimaju razumne sile; a Darwina možemo utješiti, da svaki divljak sigurno ima tu sposobnost, dakle i razumnu silu.

4. Buduć da se ljepota u tako postupnoj mjeri i punoći razlieva na sve strane, i u tako različnoj slici prikazuje, i u tolikih bezbrojnih raznolikih bićih odsieva, i tako se raznimi silami razabire, to možemo mi mnoge zanimive pojave u ljudskom životu protumačiti, preko kojih nemože prieći Darwin. Predmet može imati mnoge savršenosti i mnoge manjkavosti Ako tko gleda

[1]) De leg. I. Q.

[2]) E ne avete un saggio sperimentale in certe artificiosissime composizioni di musica strumentale, ove maestri, anche eccellenti, si proposero di rappresentare alcun fatto storico, come la distruzione di Jerusalemme, la battaglia di Marengo e simili: nelle quali se non trovate scritto „Questo esprime il cader delle torri, il tuonar dei cannoni“, voi non indovinereste alle mille quale sia il fatto rappresentato. E lostesso potete dire dèlle musiche vocali ridotte a strumentali, delle musiche di ballo separato della pantomima. Le Ragioni del Bello. P. 43.

Digitized by Google

samo na prednosti, reći će: eto nevidjene krasote; a drugi opaziv manjkavosti odmah će dodati: kakva ljepota, zar nevidiš, kako je ovo grdo! Netko gleda samo na vanjski lik, na tjelesne prednosti, te će reći: to je prva ljepotica; a drugi, tražeći duševne savršenosti, opaziti će, da je grda drolja! Često omili komu jedna vrst ljepote s razloga, koje gore spomenusmo, te njoj svaku drugu zapostavlja Pitaj što tko voli vidjeti, pa ćeš opaziti, da je donekle istina, da svako oko ima svoga slikara. Može kadkada samo jedna savršenost ili vrlina na predmetu tako ljudsko srce zanieti i začarati, da mu sve druge nesavršenosti neškode. Ćelav je, ima noge kao štule, prste kao štape, a ipak mu sve ovo nije nahudilo, kada se je biralo, što je liepo, jer ima drugih savršenosti, kojimi se može oko i srce privezati. Dosta velik broj toli starijih koli novijih učenjaka [1]) drži liepim samo ono što razum razabire. Dakle po ovom mnienju najprije duševne, napose moralne savršenosti sačinjavaju pravu ljepotu; a tjelesna se svojstva mogu samo u toliko zvati liepa, u koliko se na njih duševna odsievaju. Po tom je mnienju n. p. liepa svjetlost, jer je slična duhu po svojoj čistoći, finoći, brzini. [2]) Tako je biela boja liepa, jer je symbol čistoće, zelena symbol ufanja, grimizna symbol veličanstva i t. d. [3]) Isto tako ljepota čovječjega tiela po ovom mnienju nije onakova, kako ju bezsramnim perom opisuje Ovid (Lib. amor. 1. 5.) na Corrini, već kako Homer (Iliad. lib. III.) predstavlja Helenu. Liepo je lice, čelo, liepi su potezi, oči, usta, ako nam pokazuju liepu dušu, čisto srce, bistru pamet, nježna čuvstva, kriepost, koja u tielu stanuje. Iskreno govoreć mi se s ovimi nazori o ljepoti posve neslažemo; premda zato nismo nimalo pristaše ni materijalističke ni sensističke škole. U obće nismo se nikomu, nijednomu mudroslovnomu sustavu obvezali u našem iztraživanju, nego što se nam čini, da je dokazano, rado prihvaćamo, reklo se što je komu drago. Rado priznajemo, a Darwin nam nemože protusloviti, da ovi učenjaci uzvišeno misle o ljepoti, te je nepobitna istina, da je ljepota, kako ju oni označuju, prava ljepota u svom najvećem sjaju, te spada u najviši red; ali nesmijemo biti tako strogi s riečju „liepo“, da nam ona izključivo označuje samo ljepotu višega reda, koja je samo razumu ljudskomu pristupna, nego da se ono, što zovemo liepim, i na sjetila: vid i sluh donekle proteže. Dakako sjetila su kao spoznavajuće sile po svojoj naravi podredjena razumu, višoj spoznavajućoj sili, te mora medju njimi vladati suglasje, da se ljudski život neporemeti, zato se samo ona bića mogu ponositi pravom ljepotom, na kojih niže i više spoznavajuće sile u skladu i jedinstvu njihovu savršenost motre. Kako ćemo reći, da je prekrasna osoba, ako oko gleda liepo lice, i uho čuje zvonki glas, a razum vidi živa vraga! Ako vidimo pijanicu, gdje se po grabi kotura, ma bio još tako vitka stasa, liepa lica, vatrenih očiju, brzo ćemo ga onoj životinji prispodobiti, koja se po blatu rado valja. Štogod razum ljudski vriedja, nemože se na prosto reći, da je liepo.

5. Ako se ljepota u tolikoj mjeri i punoći spoznavajućim silam prikazuje, da svojom nadriljujućom veličinom pobudi ne samo čuvstvo dopadnosti, koje se spaja obično s ljepotom, nego takodjer čuvstva udivljenja, štovanja, strahopočitanja, ovakova se ljepota zove uzvišenost (sublimitas, Erhabenheit). [1]) Neki učenjaci odlučuju uzvišenost od ljepote, te misle, da može nešto biti uzvišeno, a ne liepo; dočim mnogi drugi [2]) računaju uzvišenost kao osobitu vrst ljepote. Nije sve, što je liepo uzvišeno, ali što je uzvišeno, mora biti liepo, Ljubica, koja se prvih dana pramaljeća pomoli iz zemlje, jest liepa, ali nije uzvišena; isto tako ako gledaš krasnu dolinu, kad ju zapadajuće sunce svojimi traci razsvietljuje, ona nije uzvišena, ali je zato ipak liepa. Nasuprot visoka brda, koja se dižu nebu pod oblake; valoviti morski talasi, koji se odbijaju na čvrstoj morskoj stieni; iz vulkana sukljajuća vatra spojena s crnimi oblaci dima i usijana pepela [3]), visoke alpe vječnim sniegom pokrite,

[1]) Cf. Die Schönheit und die schöne Kunst nach den Anschauungen der Sokratischen und der christlichen Philosophie von Joseph Jungmann. §. 1. 2. Die Schönheit ist eine übersinliche, nur der Vernunft wahrnembare Beschaffenheit der Dinge. Die Schönheit ist zwar ein gemeinsamer Vorzug der materiellen und der immateriellen Dinge; aber in den letzteren erscheint sie in viel höherer Vollendung: die intelligible Welt, und in dieser die ethische Ordnung, ist ihre eigentliche Sphäre.

[2]) Τὸ δὲ τῆς χρόας κάλλος ἁπλοῦν μορφῇ, καὶ κρατήσει τοῦ ἐν ὕλῃ σκοτεινοῦ παρουσίᾳ φωτὸς, ἀσωμάτου καὶ λόγου καὶ εἴδους ὄντος. Plotin. de pulchritudine. c. 3.

[3]) Jungmann. l. c. §. 6. S. 107. Cf. Göthe, Zur Farbenlehre. I. B. §. 758.

[1]) Esser. Psychologie. 2. Th. §. 111. S. 476. Das Gefühl des Erhabenen. Cf. Baldinotti. De Metaph. Gen. Lib. Sing. P. 106. §. 326. §. 330.

[2]) Jungmann. l. c. §. 12. S. 201. Herder. Kalligone. 3. S. 6. Stöckl. Grundriss der Aesthetik. S. 11. §. 3.

[3]) . . . . sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis.
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente favilla,

Digitized by Google

egypatske pyramide i obelisci, svi takovi predmeti mogu se zvati i jesu uzvišeni.

Različne mogu biti prednosti i vrline, kojimi jedno biće ili intensivno ili extensivno daleko nadkriljuje ostala. One mogu biti physičke ili moralne, duševne ili tjelesne. Razum ih razabire ili pojedince ili skupno. Razmatrajuć uzvišene predmete, uviek moramo gledati na njihovu nadkriljujuću veličinu; skrajna pako veličina ili neima granica, što se zove neizmjerno (infinitum), ili spoznavajuća sila nemože bar granicâ dohvatiti, što se zove bezkrajno (indefinitum). Ako spoznavajuća sila nazrieva na kojem biću ovu bezkrajnu veličinu, ono će joj biti uzvišeno. Bezkrajna se pako veličina proteže ili na nutarnje savršenstvo, ili na vanjsku moć, ili na vrieme, ili na prostor. Stare pyramide su uzvišene jer prkose bezkonačnim vjekovom; brda, koja se dižu nebu pod oblake, uzvišena su, jer je nedohitna njihova visina. Divna bijaše hrabrost i zamjerno domoljublje u Leonide spartanskoga kralja, kad je pao kod thermopylâ braneći domovinu svoju. Uzvišen je značaj, o kom se može s rimskim pjesnikom reći: (Hor. Od. III.) „Si fractus illabatur orbis — Impavidum ferient ruinae.“ Narodi drže božansko biće za najuzvišenije, jer u njem nazrievaju svu punoću svega savršenstva bez svake granice. Uzvišena je kriepost, koju ni lomača ni mač nemože slomiti. Ako želi umjetnik u liepih umjetnostih n. p. u glasbi ili slikarstvu ili govorničtvu ili pjesničtvu štogod uzvišena predočiti, mora sveudilj na to gledati, da se nadkriljujuća veličina na umjetnih predmetih neizgubi. [1]) Neki pisci [2]) estetike brane mnienje da može biti ista moralna zloća uzvišena. Moralne nepodobštine mogu samo za onoga biti uzvišene te pobuditi čuvstvo udivljenja i priznanja, koj ili neopaža moralne rugobe, ili nosi kriva načela ćudorednosti u srcu, jer nemoralni čini kao takovi čim su veći tim su gadniji i tim veće preziranje i ogavnost pobudjuju. Za me je samokrv nemoralni čin i znamenje kukavštine, zato neće nikad u meni pobuditi udivljenja, dočim se drugi, koj toga neuvidja, ili neće da se o tom osvjedoči, snebiva na uzvišenom heroizmu, ako čuje, da si je tko radi nesretne ljubavi žile prerezao. Nekomu je dvoboj uzvišeno junačtvo, a za drugoga smiešna donquichottijada. Jer po njegovu uvjerenju jest dvoboj takav čin, koj se protivi razumu; a štogod se protivi razumu niti je liepo niti je uzvišeno. Najbolje se vidi, da nemoralni čini kao takovi nemogu nikako biti uzvišeni, ako si predočimo takve čine, gdje se očevidno prikazuje razumu njihova nevaljanština. Tko će se usuditi reći, da su djela krvopijâ ikada uzvišena; nu ako se moralna ljaga s kojega mu drago razloga razumu sakrije, onda će se onomu, koj nje nevidi, i objektivno nemoralni čini moći uzvišenimi pričiniti. [1]) Ako želiš znati, što pojedini ljudi do ćudorednosti drže, na kojem stupnju moralnoga razvitka pojedini narodi stoje, jeda moralni život raste ili pada, a ti gledaj, na kakvih predmetih oni uzvišenu ljepotu obožavaju. Ako koje biće stoji na tako nizkom stupnju duševnoga ili physičkoga savršenstva, da u nas, ako ga motrimo, porodi čuvstvo preziranja, ovakovo pomanjkanje zovemo „prostotom.“ Kao što je uzvišenost samo vrst ljepote, tako isto je i prostota posebna vrst grdobe. Kao što se uzvišenost odlikuje svojom visinom, isto tako prostota svojom nizinom. Jako je dobro naslikao prostotu Homer (Iliada. Pjev. II. 211) na Thersitiju predstavljajuć ga kao najružnijega čovjeka, koj je bio škiljav, na jednu nogu šepav, tako grbav, da su mu se ramena na prsiju stisnula, imao je šiljastu glavu riedkom

Attollitque globos flammarum et sidera lambit;
Interdum scopolos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.
Virgilii Aeneidos Lib. 3. 536. sq.

[1]) Volete rappresentare il Sublime coi colori? Se l' Infinito non può avere fantasticamente immagine più analoga che un' estensione indefinita, è chiaro che la frastagliatura delle tinte e delle linee dovrà evitarsi, come quella che, sminuzzando e quasi stritolando lo spazio, vi cancella ogni elemento di grandezza. E per ragione analoga, la vivacità e leggiadria della tinta, determinando soverchiamente la sensazione dell' occhio e per conseguenza appressando apparentemente l' obbietto, contribuirá a sbandire l' Indefinito. Volete rappresentarlo col suono? La lunghezza delle note, la pienezza dei suoni, la semplicità dell' armonia, e, meglio ancora, l' unisono d' immenso coro, gioverano all' espressione del sublime, a cui nuocerebbero gli artificii d' accompagnamenti e contrappunti, la suavità molle dei suoni, la frastagliatura delle melodie. Le ragioni del Bello. l. c. P. 61.

[2]) Pasquali. Istituzioni di Estetica. Vol. I. Schiller. Ueber den Grund des Vergnügens an tragischen Gegenständen. B. 11. Krug. Aesthetik. §. 25. Nüsslein. Lehrbuch der Kunstwissenschaft. §. 86. Lenke. Populäre Aesthetik. S. 94. Ficker. Aesthetik. §. 30. Fischer Ueber das Erhabene und Komische.

[1]) I vizi stessi possono, sotto qualche aspetto, avere un' apparenza di Sublime che illude talora le te ste più immaginose che raggionatrici: e tali ponno sembrare le empietà di Prometeo e di Aiace nella favola; ove la stolidità di quei nume rende meno turpe il vizio e meno evidente l' assurda irragionevolezza. Cionondimeno ovunque manca la realtà delle' essere (come appunto accade nel vizio) il vero Sublime non può trovarsi, appunto perchè manca la prima condizione d' ogni Bellezza che è la pienezza d' intuizione necessaria al riposo della facoltà intuitiva. Le Ragioni del Bello. P. 60.

*

Digitized by Google

dlakom pokrivenu, bio je brbljavac, svadljivac, podrugljivac, derao se svojim hrapavim glasom buncajuć benaste rieči.

K prostomu se pribraja kao vrst ono, što zovemo „smiešno.“ Ficker [1]) i Vischer [2]) računaju smiešno k ljepoti, nu ovo bi se mnienje moglo samo u toliko braniti, na koliko se ono, što je bezumno i neumjestno zajedno razumno pokazuje, jer bezumno na koliko bezumno nikad nije liepo. Smiešno se pako sastoji u tom: a) Predstava o nečem, što je protiva razumu, neumjestno. Oprjeka mora biti jasna i velika, jer slaba i malena nemože toliku promjenu u duši i tielu prouzročiti. Neki luteranski propovjednik stupi na propovjedaonicu čitat svojim slušateljem odsjek iz svetoga pisma. Zaočaliv si nos, poče: I Bog dade Adamu družicu, (tuj morade okrenuti list i pošto je to učinio), nastavi: Ona bijaše iznutra smolom naličena i puna kojekakvih životinja. Bio se starac za jedan list prelistao i nabasao na ono mjesto, gdje se opisuje ladja Noemova [3]) b) Što je neumjestno, mora iznenaditi slušaoca ili gledaoca. Je-li magarac glagol? pitaše učitelj djaka. Jest, odgovori djak, jer se kaže: ja magarac, ti magarac, on magarac. c) Ono što je neumjestno nesmije drugomu veliku štetu nanieti, osim ako se ono zlo shvaća nekakvim načinom kao dobro. Jer nanesena šteta radja čuvstva, koja se neslažu s onimi, koja pobudjuje smiešno, te tako smiešno ostaje bez uspjeha. Buduć da nije sve neumjestno i razumu protivno, što se komu neumjestno čini, i opet obratno nešto može biti neumjestno, a nije svatko sposoban, da oprjeku shvati, zato onaj, koj je vrlo ograničene pameti i slaba znanja, smije se koje čemu, jer mu se vidi neumjestno, što pametnu i učenu nije neumjestno. Tako se obično žene već s toga razloga više smiju nego muškarci, jer se njim laglje pričine neke stvari smiešne, koje nisu takove; a opet nečemu se samo izobražen ili oštrouman čovjek nasmije, dočim se tupoglav osbiljno drži, jer neshvaća oprjeke. Pripovieda se, da je glasoviti grčki slikar Zeuxis takvu žensku nagrdu naslikao, da je sâm gledajuć ju od smieha umro. Zašto smiešno povoljna čuvstva pobudjuje, razlog po svoj prilici biti će taj, što se iz nenada pod novim oblikom oprjeke razumno prikazuje uz bezumno i neumjestno. Kant navadja drugi razlog, što ako iznenada neumjestno opazimo, ovo djeluje psychologičko-physiologički na organizam, te pobudi smieh, a ovaj povoljno djeluje na ćut. [1]) Ovaj razlog rado dopuštamo na koliko našega neizključuje. Smieh pako na koliko se u organizmu pokažuje jest učinak onih čuvstva, koja pobudjuje smiešna predstava, premda smieh nije uviek posljedica smiešne predstave. Jer škakljanje na nekih mjestih tiela radja takodjer smieh; isto tako čuvstvo veselja potiče na posmjeh; pače neugodna čuvstva i boli mogu prouzročiti neku vrst smieha. Mnogo primierâ o smiehu naći ćeš u najnovijem djelu [2]) Darwinovu, koje je on od različnih englezkih pisaca pokupio napose iz djela (Mr. Bain. She Emotions and the Will. 1865.). Ako se smiešnim služimo u rieči ili u činu neimajući ozbiljna cilja pred očima, dapače hoćemo, da se drugče shvati, nego je rečeno ili učinjeno, onda se smiešno zove „šala.“ Ona potiče od vesele ćudi, te se slobodnije kreće, negledeć posvema i uviek na granice pristojnosti. Većinom se proteže na vanjske ljudske nesavršenosti, nu mogu joj kadkada i najveće prednosti biti predmetom. Ako nije zlobna, povoljno djeluje na nas, te nam ćud razvedruje; ali ako je krupna, prosta, ako prevali granice ćudorednosti, onda prestane biti šalom.

(Dalje će sliediti.)

[1]) Aesthetik §. 70.

[2]) Ueber das Erhabene und Komische S. 14.

[3]) Danica. 1873. Dosjetke.

Jedan govor kardinala Rauschera.

(Konac.)

U ovoj punoj milosti mirovnoj žrtvi toliko nam se od zasluga Isusa Krsta nudi, koliko smo si kadri pouzdanjem i čeznućem prisvojiti. Mi smo postali od Boga, i to ne morda kano kip od umjetnika, jer naše bitisanje traje po onoj istoj svemožnoj volji, po kojoj je počelo. To je svakomu kršćaninu od djetinstva poznato, no jer često tako radimo, kan da za to neznamo, neškodi, da se toga češće sjetimo. Mi smo dobili svoje bitisanje i svoje sile za to, da tvorimo najvišu stvar, koju može domašiti stvor. Bog ljubi ono što je absolutno savršeno načinom absolutno savršenim. Davši nam spoznati to, zapalila je objava u duhu čovječjem svjetlo prave misli o Bogu. Doista je Bog najvišja moć: jer on je od sama sebe, i od njega je sve, što jošte osim njega bitiše; ali onoga, što mi kano učenici najvišje mudrosti pod Bogom razumievamo, nebi bilo bez najsavršenije ljubavi za najsavršenijim. Mi smo pako zvani, da ono, što je najsavršenije, ljubimo onako, kako zaslužuje, dakle da ga ljubimo nada sve, a da ga uzmognemo ljubiti, valja da ga prije poznamo. No prave ljubavi neima bez djela ljubavi: mi smo dakle zvani, da našu volju i sve što od nje odvisi, na mjeru božje volje

[1]) Kritik der ästhetischen Urtheilskraft. §. 53.

[2]) Der Ausdruck der Gemüthsbewegungen bei den Menschen und den Thieren. Stuttgart. 1827. Cap. 8. S. 209.

Digitized by Google

odmjerimo, te tako budemo dionici božjega bistvovanja i djelovanja. Jer po tom, što Boga nada sve ljubimo, sami smo vriedni ljubavi, i što po božjoj volji radimo, sudjelujemo u izvršivanju božjih odluka. Josipa je Farao izvukao iz tamnice i postavio na čelo Egiptu, neka se brine, da obilje plodnih godina dodje na korist gladnim godinam. Nas je Isus Krst odabrao, da njegovim subaštinikom lomimo kruh duhovnoga života, da putujući k njemu neopješaju; no kod nas samih valja da počmemo, jer ponajprije povjerena nam je naša duša. Šta bi bilo, da se je Josip u lasti razvalio, i žito prodao pošto po to, samo da uzmogne razkošnije živjeti? Šta bi drugo bio zaslužio, van da ga kralj skine i baci natrag u tamnicu. Pogledajmo malo na svoju prošlost te se zapitajmo, je-li smo se prama Bogu onako vladali, kako ištemo od sluge zemaljskoga kralja? K tomu zemaljski kralj nemože biti bez sluga i pomoćnika: bez njih nebi svoga kraljestva mogao ni upravljati ni braniti. Gospodin pako nas za ono, što je on kroz nas učinio, nagradjuje kano da smo mi sami učinili.

„Bez mene nemožete ništa činiti.“ I na tu rieč nebi valjalo nikada zaboraviti, Bog nam daje sgode, da mu služimo, i za to nam podaje moć. Što je naprama darovom njegova duha zlato i biser, što-li čovječja milost i hvala? Pak jesmo-li ih uviek primali povodljivim srcem? Tad bismo sve svoje dužnosti naprama Bogu, bližnjemu i samim sebi najtočnije izpunili. Svakom nevjerom, kad smo zlorabili nebeski dar milosti, oteli smo se zvanju, da Bogu služimo. Kolika je to nezahvalnost, kolika ludost! Kolika takodjer šteta, što smo si ju sami nanieli! Ali sve te milosti primili smo radi zasluga Isusa Krsta, i snagom njegove velike mirovne žrtve bilo bi učinjeno, što bismo bili učinili pravom porabom ovih milosti. Sada se pako ponavlja na oltaru predanje Gospodnje za spas svieta, i vjeri, kojoj se djelatnost prokušava žrtvom srca, nije ništa nedostižno od svega, što je na Golgothi stečeno.

Svratimo se dakle svom dušom i jakošću na ovu tajnu, u kojoj nam se nude svi plodovi odkupljenja. Svi traci objave, koja nam je razgalila sviet duhova i utrla put da Boga gledamo, sjedinjuju se u njoj kano u svom središtu. Nesazdani Bog obkolio se je nadzemskimi duhovi, koji za svoje djelovanje tiela netrebaju; ali se nisu svi slobodnom odlukom predali stvoritelju, te se odieli od neba pakao. Gospodin stvori vidivi sviet, kojega za nas nepregledna širina jest sjena njegove bezkonačnosti, i spoji u čovjeku carstvo duha s carstvom tvari. Ali i čovjek imao je dragovoljno posvetiti Previšnjemu svoje srce, i pade u kušnji. Noć propasti bez nade navukla se na griešnika: tada ju obustavi božanski spasitelj, i pretvori smrtnu osudu u opomenu: Budi vjeran do smrti, pa ću ti dati krunu života. Nasta borba izmedju svjetla i tmine. U sredinu velebnih čina božjih i razvitka duhovnoga carstva prenosi nas tajna, koja se vrši u svetoj misi, i to ne morda samo pukim spominjanjem, nego pravom žrtvom, koju spasitelj u ovoj milostnoj tajni ponavlja, i ponavljat će, dok zatrubi angjeoska trublja. Razmislimo to prije nego stupamo k oltaru, razmislimo sabrano i ponizno, i recimo vječnomu otcu:

Gospodine, tvoj jedinorodjeni sin opet će mojom službom ponoviti svoje predanje za mene i za sve, kojim je darovao pravo djetinstva božjega. Griesi i nemar, kojimi ti vjeru pogazih, isto tako neimaju broja, ko što ni blagodati, kojimi si me obasuo. Ali kolikogod sam ti kriv, kolikogod zahvalu dužan, ja sam ti kadar pogano naprćeni dug platiti, i množinu primljenih blagodati vratiti; jer ti je onaj, koj će ti se po meni a za mene žrtvovati, jednak na moći i veličanstvu. Ja ti prinosim ponovljenu žrtvu tvoga jedinorodjenca za spasenje svieta, o moj Bože i otče, da ti je žrtva slave, i naknadna za onu slavu, koju ti zakratih svojom nevjerom; da ti je žrtva zadovoljštine za sve griehe, koje sam učinio prestupom odkad sam do pameti došao; da ti je žrtva zahvale i odmjena za blagodati, koje si mi dao neizcrpiv na dobroti i milosrdju. Ja ti prinosim ovu čudnovato ponovljenu žrtvu, da ti je i žrtva prošnje za boreću se i trpeću crkvu, i da sve, što bih ja bio mogao i morao učiniti, a nisam učinio, bude božanskom snagom zasluga Isukrstovih nadoknadjeno i popravljeno. Na koncu izrazimo i posebnu namjeru, u koju namjenujemo misu služiti. Na priliku na one dane, kad valja misu namieniti za župsku obćinu: Ja ti prinosim ovo ponavljanje žrtve na križu za kršćansku obćinu, koju imam voditi na putu k spasenju. Prosvieti me i obječi, da svoju dužnost naprama povjerenim mi dušam uzmognem podpunoma spoznati i izpuniti; daj mi vremena i snage, da uzmognem zanemareno nadoknaditi, i pogriešeno popraviti.

Što se pako tiče prisvajanja te velike žrtve, netreba nam za to rieči tražiti: jer nam ih sama crkva meće na jezik. Tajna pretvorbe je dovršena, sin se je otcu s nova žrtvovao, i sada govorimo po naputku crkve: „Za to mi, tvoji sluge, Gospodine, i tvoj sveti puk spominjući Krista, sina tvojega, našega Gospodina tako blaženu muku, i uzkrsnuće od mrtvih, ali i slavno na nebo uzašašće, prinosimo prejasnomu veličanstvu tvojemu od tvojih dara i podataka žrtvu čistu, žrtvu svetu, žrtvu neoskvrnutu, sveti kruh vječnoga života, i kalež neminućega spasa.“ Sin božji žrtvovao se je za sve, dakle i za nas, za to ga smijemo učiniti našom žrtvom, te ga kano naš dar nebeskomu otcu prinieti. Pet križeva, kojimi prinos popraćujemo, može nam biti povodom, da nam bude u pameti, da žrtvu janjeta božjega sebi prisvojimo, neka je naknada Otcu za slavu, koju mu zakratismo, zadovoljština za učinjene griehe, odmjena za primljene blagodati, prošnja za milost i milosrdje borećoj se i trpećoj crkvi, i za ono, što nam biaše kod ove svete mise posebna namjena. Svećenici Gospodnji, recimo iz dubine našega srca: „Dostojaj se milostivim i vedrim licem pogledati ovu našu žrtvu, i neka ti je prijetna, ko

Digitized by Google

što biahu prijetni darovi tvoga djeteta pravednoga Abela, i žrtva našega praotca Abrahama, i ona, što ti ju prinese veliki tvoj svećenik Melkisedek, sveta i neokaljana žrtva.“ Ono što je pravednik prvoga svieta, što je otac vjernikâ, što je otajstveni veliki svećenik prineo, nebiaše nego sjena istine, koja se sada ovdje na ovom oltaru sjaje u podnevnom sunčanom svjetlu, i angjele napunjuje čudom. Vječni, Svevišnji, Svemilosrdni, pogledaj na ovo čudo milosti, a ne na nevriednost onoga, koj tu služi. Svemogući Bože, molim te u dubokoj poniznosti, daj ovu, koju sam usvojio, žrtvu donieti po ruku tvojega svetoga angjela na tvoj visoki oltar, pred lice tvoga božanskoga veličanstva!

Žrtva svete mise slična je svjetlosti, koja duhu na tielo privezanu razgaljuje veličinu i ljepotu vidivoga svieta. Svjetlost svieti jednomu ko što tisućam, i ostaje sveudilj ista; ali sliepcu nehasni, ko što ni onomu, koj oči zaklopi. Iz svete mise izvire vrelo milosti, koja bi doticala, da sve, što se od žene rodi, duhovno ponovi; no ona donosi spasenje samo takovim, koji joj vjerom i dobrom voljom otvore vrata svoga srca. Od ljubavi ponavlja spasitelj svoje predanje za nas, i žrtvom, na koju se kano na našu smijemo pozivati pred njegovim otcem, biva on po razmjeru, kako je naše srce iskreno, da ga podpuno ljubi, i kako smo mi spremni njemu za volju žrtvovati sve zakonu savršenosti protivne okolnosti. Kad dakle pred nebeskoga otca dolazimo i govorimo: Gle Gospodine! to su zasluge tvoga jedinorodjenoga sina, što ih kano zadovoljštinu za moje griehe, kano naknadu za moj nemar mećem pred priestol tvoje vječne pravednosti, tad treba da smo sbilja skrušeni i iskreno nakani bježati svaki grieh, izbaciti iz našega srca sve, što Najsvetijemu nije povoljno, i svoju nevjeru i mlakost popraviti koliko uzmognemo podvostručenom revnosti. Inače nebi Svemogući milostivo na nas gledao; jer nam nebi priznao prava, da mu ponovljeno predanje njegova sina prinosimo kano našu žrtvu. I ako svetu misu žrtvujemo za obranu istine i za spasenje duša, tad mora Svevideći vidjeti, da smo odlučili za tu svrhu sudjelovati neglededć na svoju last i korist; inače moglo bi se dogoditi, da bi on naše pozivanje na Isusa Krsta, kojemu nećemo da služimo, odbio kano praznu igru riečmi. Čim dakle više nastojimo svetu misu tako žrtvovati, kako to iziskuje svetost ove tajne, i za nas i za naše obćine crpsti iz vrela spasenja, tim bivamo snažniji u napredovanju za savršenošću kršćanskoga života. Tako se od dana do daan sve više primičemo ljubavi, koja se sama žrtvuje, da za njega i u njem živemo, koj je pralik i vršak ljubavi. Takovih sluga hoće i traži Gospodin: da ih u nas nadje!

Stvorimo dakle nakanu, da od sada osobitom pomnjom i dostojno služimo sv. misu. Budi ova naša nakana tvrda, pa će biti i blagoslovljena: jer nju vršeć postojano, izpunit ćemo sve, što god još treba za naše spasenje, i za izvršenje dužnosti našega zvanja. Napose naučit ćemo tako sve bolje uporabiti vrieme, u koje kod nas Gospodin u presvetom otajstvu boravi, i onomu, koj bi to podpunoma razumio, bilo bi otvoreno sve blago kraljestva božjega. Napredujuć u porabi ovoga nenaknadivoga vremena primičemo se sve više čistomu nebeskomu zraku, gdje čovjek, dignuvši se nad brige i požude časka, za Isusa žive, za Isusa umire, i jest njegov mrtav i živ. —

To je kardinalov govor. Preveli smo ga točno i podpuno; tumačili ga nismo premda bi gdješto trebalo, jer kardinal kratko govori, a na široko i duboko misli. To je ipak svakomu iz govora jasno, da ako ikada, danas jamačno svećeniku nije vrieme lastovanja i plandovanja. Isus traži od nas, svojih učenika i prijatelja, ljubav, koja sama sebe žrtvuje, a što traži, to nam sam na sebi pokazuje u velebnom otajstvu, kojemu svaki dan služimo. Nećemo-li, da mu takovu ljubav uzdamo; nismo-li spremni na rad, na muke, na žrtve, premda nas samo vrieme na to sjeća; nećemo-li da razumijemo ovo naše vrieme, i dužnosti naše u takovo vrieme: onda budimo sjegurni, da ni nas neće Isus više priznavati za svoje, nit nam priznavati prava, da porad njegova imena i službe uživamo časti i slasti; već će nas predati svietu, koj nas ljubiti nemože, premda nanj namigujemo, da nas on nauči pameti.

Život svetaca i svetica božjih.

Od Dr. *Franje Ivekovića.*

(Konac.)

Što se tiče sama života pojedinih svetaca, podpuno je istinita rieč piščeva u predgovoru, gdje veli: „Gledao sam u životu svakoga svetca ono pokupiti, što najviše naznačuje njegovu osobnost.“ Ivković nije se nigdje upustio u kojekakve potankosti i sitnice, kakove bi mogle ugadjati samo znaličnosti, već u svakom životu pripovieda on samo one znamenite čine i dogodjaje, iz kojih jasno odsieva veliki sveti značaj svetčev, iz kojih mu svietli živa vjera u Isusa Krsta spasitelja Boga, zasvjedočena odličnimi kriepostmi kršćanskimi, a napose probija najsvjetlija strana, koja mu sačinjava osobnost, glavna naime kriepost, kojom se medju drugimi svetci najvećma odlikuje. Ivković nigdje nepretrpava vanrednostmi i čudesi, već navodi samo onoliko, koliko treba, da se uvidi, kako je Bog svemogući i premudri ljubimce svoje darivao vanrednimi milostmi i darovi, da im posvjedoči i proslavi svetost, neka bi štovanje i pouzdanje u nje medju kršćani sve više raslo i po tom se kršćanska vjera i život širio i čvrstio. Što sam rekao o tom načinu opisivanja, kakovim se je Ivković s najvećom pomnjom služio, tomu za dokaz biti može život svakoga pojedinoga svetca, te bi bilo suvišno živote redom izbrajati. Štogod pako pripovieda, to je s razlogom vjerodostojno. Dosta budi sjetiti se Bollandista, koje sam spomenuo gore.

Digitized by Google

A što da reknem o nauku, koj se izza života svakoga svetca podaje? Ako je istina, kako jest, da se valjanost legende suditi ima po liepih i spasonosnih naucih, što ih ona podaje, to valja reći po duši, da je ta knjiga naša baš izvrstna. Tu gledamo bi reći nepregledno polje puno puncato najzrelijega ploda, tu se crpsti može iz neizcrpivoga vrela mudrosti kršćanske. Kojega si god staleža o čovječe, naći ćeš tu nauka izobila, kako ti je živjeti kršćanski, kako ti je ići za pravom srećom u životu i po smrti, za živom zajednicom s Isusom Krstom svojim Bogom. Kamo sreće za kršćanstvo, ako bi se neoženjeni i neudate od s. Maksima naučili ljubavi liepoj i plemenitoj i vječnoj, svetoj ljubavi naprama Bogu, u kojem se jedinom po riečih s. Augustina srce ljudsko može umiriti! Kamo sreće. kada bi se kršćani iz života s. Genoveve uvjerili, da je po riečih s. Pavla „pobožnost za sve koristna“ I. Tim. 4, 8.; pak o riečih s. Jakova: „Mnogo pomaže molitva pravednikova uztrajna“ 5, 16.! Kamo sreće, kada bi kršćani duboko u srce usadili rieči s. Pavla, što ih je pisao Titu, kako pisac navodi kano nauk za četvrti dan Siečnja iz poslanice na toga svetca! Kamo sreće! Imali bismo starce, starice, mlade, mladiće, sluge, sve triezne, poštene, razborite, pokorne, zdrave u vjeri i ljubavi, na svako dobro djelo gotove; mjesto grieha vladale bi liepe krieposti kršćanske. O doista! ako budu pobožni štioci knjige naše nauke htjeli slieditи, kako se tu podaju, biti će uz milost božju po primjeru opisanih svetaca u narodu našem pravih, vjernih, živih, kriepostnih kršćana i kršćanka svakoga staleža: svećenika, redovnika i redovnica, vojnika, gradjana i gradjanka, seljaka i seljakinja, sluga i služkinja, udovica, žena i djevica; biti će, rekoh, pravih sluga Isukrstovih, koji će nemareći za muke i žrtve nada sve ljubiti svoga Spasitelja i slieditи ga radosno putem samozataje i križa, a sviet i što je svjetsko cieniti će samo toliko, koliko ih pomaže, da dodju do prave sreće, do spasa. Od preliepih nauka evo za primjer ulomak iz jednoga, koj svakoga kršćanina mora da ohrabri i oduševi. Čita se u životu s. Sebastijana na strani 117. ovako: „Kada sav u čudu, čitaoče dragi, promatraš krasan život i još krasniju smrt kršćanskoga junaka Sebastijana, kao da stojiš pred gorostasnim jaklenim dubom ter se diviš silnomu drvetu: ti dakako nemožeš cieloga hrasta ponieti sa sobom, ali si možeš s njega ubrati grančicu i zataći za kapu ili klobuk. Tako težko da će tko od nas onakva djela počiniti, kakova je počinio sv. Sebastijan, ili onako dičnom smrću umrieti, nu ako ne sve, možemo si barem nješto uzeti iz njegova života, kao grančicu s gorostasnoga drveta. To je: imati srce govoriti, kad može koristno biti za kraljestvo božje. Znao je dobro s. Sebastijan, da njegovo hrabrenje mučenika nemože uviek tajno ostati, i znao je, što ga čeka, ako cara prekori radi krivičnosti njegove; ipak je to činio, da radi po mogućnosti za kršćanstvo. A svagda ima zgode, gdje ti treba srca, da kažeš istinu; i tada se pokazuje, kakov si kršćanin. Nije dakako nikakvo junačtvo o vjeri i po božnih stvarih govoriti medju dobrimi ljudmi. Ali je druga, kad smo medju ljudmi, koji se vjeri rugaju, bezsramno govore, nevaljalštinu hvale i kriepost drže za ludost. Tu treba srca, da se njihovim riečim odprto protiviš. . . . Jer negovoriti, kad Bog zapovieda, znači takodjer odreći se vjere. . . . Nu ako hoćeš da budeš pravi kršćanin, vojnik Kristov, govori, kad ocrnjuju bližnjega; govori, kad se pred djecom razgovaraju o ružnih stvarih; govori pače i svjedoči, ako te i nezovu, kad bi drugčije nedužan mogao postradati; govori u obće svagda, kad bi mogao što dobra učiniti ili zlo kakovo prepriečiti; i upravo onda, kad bi se govorom mogao dostati rugla, neprilike ili štete, onda pokaži, da imaš srce, da si pravi vojnik Isukrstov, voljan za stvar njegovu boriti se i stradati.“

Spomenuti mi je takodjer molitve, kojimi se život svakoga svetca završuje. Tako ima i u drugih gdjekojih legendah. To se može samo odobriti. Pošto se je kršćanin pročitav život kojega svetca s veličinom upoznao, do koje se je taj uz milost Božju popeo, sliedi sasma naravno, da se je u srcu probudilo štovanje i pouzdanje u svetca, te se zatim čitalac rado s molitvom obraća k Bogu, neka bi mu po zagovoru svetčevu jednaku milost za život kriepostan i vječni spas udielio. Kada se je sa svetom namjerom naučiti što liepa i dobra započelo čitati, sasma je po duhu kršćanskom na koncu se s molitvom uteći k darovniku svega dobra, k Bogu.

Glede slika izjavio bih želju, da svaki svetac ima svoju. U našoj knjizi mnogi sveti redom neimaju nijedne, a gdjekoji imaju po dvie ili tri. Medju tim niti u legendi Stolzovoj za mjesec Siečanj neima više od dvanaest slika. Ta je briga napokon povjerena odboru družtva s. Jeronima, koj će za cielo prema silam novčanim učiniti sve što god bude mogao.

Preostaje još nješto reći o ruhu, kojim je pisac toliko zdrav i valjan pače izvrstan sadržaj zaodjenuo. I tu nemogu drugačije, van s počitanjem priznati mu vještinu. Ruho to ravno kroja je prostijega, ali je skroz čisto, liepo, dostojno, u istinu svetačno; nakit je narodan i čedan, nadutoj gizdi i razkoši neima traga. Drugimi riečmi: Jezik je skroz čisti i pravilni jezik književni; ako ima gdješto nepoznatijih rieči, to ih je pisac poznatijimi u zaporci razjasnio. Da se je to još češće učinilo, bilo bi još bolje. Nedvojim ni najmanje, da će se pisac u napredak u izboru rieči još više obazirati na porabu u većini naroda. — Pišuć za većinu naroda, koj veli: Isus Krst, Isukrst, ja bih volio pisati tako, jer je tako toj većini puno milije, nego-li Isus Hrist, Isuhristov, premda je to jezikoslovu sasma naravno, da se piše prema grštini Hrist, kada se prema njoj govori i piše Isus. — Slog je jasan, razgovietan i gladak; misli se izriču u kratkih izrekah, kako to za narod neobhodno treba; živost i zornost podavaju liepe i dostojne slike i prispodobe narodne, u čem je pisac podašan, ali ne razsipan.

Digitized by Google

Za dokaz mojim riečim može služiti svaka strana knjige naše. Mislim, da će se malo tko moći tužiti na težkoću sloga. Toliko budi rečeno o jeziku i slogu, za koje se je oboje moći nadati, da će omiljeti čitaocem života svetaca i uz duhovnu korist potaknuti ih takodjer na ljubav toliko liepa i milozvučna jezika, kao što je naš hrvatski.

Na koncu reći mi je s katoličkim listom u br. 42. o. g.: Čestitam narodu, koj je dobio knjigu toliko valjanu, čestitam piscu, koj ju je umio sastaviti tako dobro, i hvala mu od srca na trudu. Završujem s riečmi predgovora piščeva: Knjiga bila Bogu na slavu, svetcem na čast i nam na vremenitu i vječnu korist! A na razstanku s čitaoci ove moje ocjene želim jošte na živu uspomenu podati svršetak iz besjede s. Ivana Zlatousta govorene na čast s. Lucijanu, kako stoji u životu svetaca na strani 49.: „U mirno doba vježbajmo se u ratnih stvarih, kad dodje vrieme ratno, da slavnu stečemo pobjedu. Glad je Lucijan prezirao, naslade i mi prezirajmo i gospodovanje trbuha rušimo, ako nadodje vrieme, koje će onoliku jačinu iskati od nas, u manjih stvarih prije uvježbani da pripravni stupimo na borilište. On je pred knezovi i kraljevi smjelo govorio; to i mi sada činimo, pa kad se sastanemo s bogatimi i visokorodjenimi bezbožci, srčano izpoviedajmo vjeru, bludnje njihove izsmjehavajmo. Ako stanu svoje stvari uznositi a naše ništiti, nešutimo, niti na laku ruku uzimajmo, nego rugobu njihovu odkrivajući, s mnogom mudrošću i srčanošću sve stvari kršćanske veličajmo, te kao car na glavi krunu, tako i mi svigdje nosimo izpoviest vjere. Ta njega nekrasi toliko kruna. koliko nas vjera i izpoviest njezina; ne samo riečmi nego i djeli to činimo, i u svem provodimo život na izpoviest prikladan, da vjere opakimi djeli nesramotimo, već u svem Gospodina našega slaveći, da postignemo čast na ovom i na onom svietu, koju svi mi dokučili milošću i dobrotom Gospodina našega Isusa Krista, s kojim Otcu slava, carstvo i čast, zajedno sa svetim i životvornim Duhom sada i vazda u vieke viekova. Amen.“

Ivan Bošnjak.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović razposlao je na svoj kler iz Budima pod 12. Studenoga ovakovu okružnicu: Njegovo će Veličanstvo naš premilostivi car i kralj **Franjo Josip** 2. Prosinca o. g. navršiti dvadeset i pet godina svoga vladanja. Najnježnije štovanje i ljubav, nehinjena odanost naprama vrhovnoj glavi naše zemlje, kao što i neokaljana vjernost nagone nas, da na ovaj za našega kralja veliki i svečani dan Bogu, izvoru svih dobara, zahvalimo za milosti i darove njemu podieljene, zajedno moleći božje milosrdje: da nam ga uzdrži na sreću domovine i crkve, da mu dá dug život, vladu stalnu, kuću sjegurnu, hrabru i jaku vojsku, vjerne doglavnike i viećnike, čestit puk i svako dobro. Toga radi naredjujem: da se na 2. Prosinca u prvostolnoj crkvi i svih župnih crkvah po nadbiskupiji odpjeva misa zahvalnica s kolektom za kralja, i na kraju doda pjesma ambrosijanska: „Tebe Boga hvalimo“, i da se to unapried puku s prodikaonice objavi.

— Preč. prvostolni kaptol zagrebački izabrao je prošlu subotu župnikom u Novoj vesi u Zagrebu veleč. gosp. Ignata Šveca, prebendara prvostolne crkve.

Djakovo. Veleuč. g. dr. Julij Liebbald-Ljubojević, postavši župnikom u Bošnjacih predao je uredničtvo „Glasnika biskupije djakovačke“ u ruke dra. Ivana Kohariča, biskupskoga obrednika. G. Hinko Hladaček, profesor bogoslovja postao je župnikom u Gradištu. G. Mihalj Kučera, profesor mudroslovja, graduiran je na peštanskom sveučilištu za dra. bogoslovja. — Radujemo se mladjim silam, no još više žalimo, da od učiteljstva i od „Glasnika“ odstupaju dva onako učena, solidna i revna muža, ko što su Liebbald i Hladaček.

Beč. Optujski zastupnik u rajhsratu Herman držao je prigodom debate o adresi prekrasan govor, u kojem je uništujućimi upravo besjedami korio krivičnost liberalne stranke, koja je sada na čelu. Herman se je u svojem govoru taknuo i crkvenoga pitanja, s toga ćemo, neimajući mjesta danas, dotični passus njegova govora priobćiti sljedeći put, tim više što toga neučiniše nijedne domaće novine.

Prag. Katoličko političko družtvo, komu je predsjednik grof Schoenborn, zaključi na svojem sastanku 17. t. m. uz sveobće oduševljenje, poslati poznanjskomu nadbiskupu grofu Ledochovskomu adresu, te izjaviti iskreno štovanje bojevniku i mučeniku svete stvari, ali zajedno i nadu, da će progon proti katoličkoj crkvi u Pruskoj skoro prestati. Kod nas neima dakako sličnim stvarim niti traga, tà mi nismo još ocutili potrebe sakupljati pravo katoličke elemente u katolička družtva?!

Fulda. Pruska vlada zaplienila je iz ostavštine pokojnoga biskupa 200 talira, na koje ga bješe posljednih dana njegova za crkvu i dom zaslužnoga života odsudila.

Poznanj. Nadbiskup Ledochovski oporavio se je od težke svoje bolesti na toliko, da može opet svetu misu čitati. Nego vlada njemačka, nemogući proti njemu uspjeti novčanimi globami, počela je misliti, kako bi ga s njegove biskupske stolice protjerala. „Uzalud, viče joj Tygodnik kat., stanovao Ledochovski u najgoroj kolibici kojega poznanjskoga predgradja ili u kakovu poljskom selu, živio on kano prognanik izvan granica zemlje, on će ostati naš biskup, njegov će glas do nas dopirati i naše sviesti vezati.“

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 49.] U Četvrtak, 4. Prosinca 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

NA DVADESET I PETU GODIŠNJICU VLADANJA NJEGOVA POSVEĆENOGA APOSTOLSKOGA VELIČANSTVA CESARA I KRALJA

FRANJE JOSIPA I.

Svim narodom i pukom pod blagim žezlom Nj. Veličanstva cesara i kralja našega biaše 2. Prosinca o. g. dan velik i svečan, jer im je na taj dan pred dvadeset i pet godina božja providnost dala vladara jaka i milostiva. Složno i jednodušno, kako riedko kada, proslaviše taj dan svakojakim slavljem, a najpače dobrotvornimi djeli. Njegovo Veličanstvo je samo tako htjelo. Premilostivi naš kralj zna predobro, da mu vjerne puke pritištu svakojake biede i težkoće, pa je kano dobar otac izjavio, da mu je najmilija ona proslava, koja tare suze biednika, i nevoljniku donosi polašticu.

Razumili su narodi otčinsku rieč. Znadu i ćute i sami, da im dobro nije. Nepripoviedaju ipak svojih jada, jer tomu u takov svečan čas sgode nije, već ih oni, koji su još pobožni, samo dragomu Bogu tuže. No to ćemo izpovjediti glasno, i Bogu iz sve duše i srca zahvaliti, što u današnje pometeno vrieme, gdje se tresu temelji državi, pače čovječanskomu družtvu, imamo kralja, zakonita, okrunjena, božjega pomazanika.

Na nesreću rodu ljudskomu došli su do velike moći oni, koji hoće da osnuju državu bez Boga. I u Austro-Ugarskoj slave već mnogu pobjedu. Premda nas pitaju nadami sve većega blagostanja, pače blaženstva, kad savladaju njihova načela, mi ipak vidimo sve to veću biedu, čim dalje oni koračе. Za to nam preostaje jedna samo utjeha, i jedina nada, koja nevara, a ta je posvećena vlada našega kralja, koj izpovieda, da je od Boga primio mač, na strah opakim, a dobrim na radost i sreću.

Mnoga je takodjer i velika djela on učinio, da se utvrdi i proslavi medju njegovimi podanici carstvo božje. On je bio i jest jak i pouzdan zatočnik katoličke crkve. Samo preko njegovih golemih nesreća mogle su na katoličku crkvu doći one gorke i težke kušnje, kojim je izvrgnuta. Za to će svaki pravi katolik biti nadahnut kô što čuvstvom bezsmrtne zahvalnosti prama cesaru i kralju Franju Josipu, tako i djelotvornom željom i revnovanjem za njegovu pobjedu i slavu.

Bog će svoga slugu proslaviti. To je naša tvrda nada. Iza velikih kušnja običaje Bog poslati veliko slavje. Koj katolik nije u duši uvjeren, da će tako biti s božjom crkvom? No njezin udes jest dosada uzko skopčan bio sa srećom i nesrećom našega premilostivoga kralja: tako će biti skopčan i s njegovom slavom.

Dao Bog da taj krasni dan što prije osvane! To mora svaki katolik, a najpače svećenik, ne samo željeti, nego i neumorno, požrtvovno za to raditi. Tko zna, nisu-li tomu, što bezbožnost mah preotimlje, mnogo krivi biskupi i svećenici? Morda su gdjekoji pod premožnim zakriljem Nj. Veličanstva u blagom hladu plandovali, umjesto da rade, dok je bilo sgodna vremena? Bilo kako mu drago, radimo sada makar i po zlu vremenu; jer gdje se ništa dobra nesije, tu ništa dobra ni neniče.

Apostol piše Korinćanom: Ja sam zasadio, Apollo je zalio, a Bog je dao uzrast. U Boga je svaki blagoslov i svaka sreća. njemu je sve možno. Za to je svakoga pravoga katolika molitva svaki dan, a bila je napose 2. Prosinca ta: da Svemogući Bog dade pobjedu i slavu kralju našemu. Ako u obće od kraljeva Bogom poslanih visi mir čestitost i pobožnost, te za to naiaže apostol: neka se „molimo za kraljeve, da blag i tih život sprovodimo u svakoj pobožnosti i čestitosti:“ to valja i više moliti za ovako Bogu odana, a svomu puku milostiva kralja!

Bog premilostivi za to dao dug život, i veliku slavu našemu kralju Franji Josipu Prvomu!

Digitized by Google

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

IX.

Razprava o ljepoti.

(Dalje.)

Smiešno možemo jako dobro upotriebiti, da izpravimo ili ukorimo nepodobštine ljudske, jer se ljudi jako boje, smiehu biti izvrgnuti, a razlog tomu jest taj, što smiešno podkapa štovanje prama osobi, koja se takova prikazuje. To je strašno oružje, smiehu koga pred svietom izvrgnuti. Znajući to ljudi, služe se njim, ako drugoga neimaju, da tim načinom najčestitijega protivnika obore, najvriednije stvari omraze.

Pošto smo u kratko razjasnili, što je uzvišeno, neće biti težko uviditi, da svi duševni pojavi, koji se protežu na onu vrst ljepote, koju ozvasmo „uzvišenost“, očevidno svjedoče, ako se prispodobi čovjek sa životinjom, da sve ono, što se u tih pojavih na razumu osniva, ili od njega potiče, životinje neimaju. Ovo je dakle opet dokaz proti Darwinu, da životinjam s gledišta na pojave ljepote razumna sila posve manjka. Štogod opažamo na uzvišenih predmetih izvan granica posve materijalnoga osjećanja, sve je ono za životinje izgubljeno, štogod nadkriljuje niže čuvstvo, onomu u njih neima ni traga. Njim je sve uzvišeno štogod obično oko nevidi i uho nečuje, te ih može u strah natjerati, isti klopotac u gorici i strašilo u žitu je za nje vrlo uzvišena stvar, koja može u njih udivljenje pobuditi, i to tako strašno, da će od straha pobjeći.

6. Razpravljajući načela, na kojih se osniva ljepota, od prevelike je važnosti ono svojstvo, s kojim se spaja ljepota, te se zove milota (χάρις-venustas-Anmuth). Osobito za nas je ovo svojstvo ljepote tim važnije, ako ga jezgrovito protumačimo, jer će nas naučiti, da mnogi primjeri, koje navadja Darwin, da svoja načela o ljepoti potvrdi, njega pobijaju, a nam u prilog idu. U ljudskoj se naravi, kao što je poznato, nalaze mnogovrstni nagoni, od kojih potiču razna čuvstva, koja nestoje sama za se, nego se svestrano prepliću, tako da ih je u znanosti težko točno razlikovati i na stalne uzroke svesti. Ponajprije obstoji u našoj ograničenoj naravi poglavit i obćenit nagon, da težimo za dobrim, koje odgovara našemu biću. Ovaj se nagon opet dieli na više područnih nagona po razlici dobara, za kojimi težimo, tako n. p. nagon za savršenstvom, za obstankom, a opet svaki od ovih ima više grana. Medju njimi nalazi se onaj podredjeni nagon, kojim težimo za odlikovanjem (excellentia), od kojega se nagona razvija čuvstvo slavohlepja. Zato nam je vrlo milo, ako drugi naše prednosti i vrline priznaju, ciene i štuju, ako nas odlikuju, ako nam čast izkazuju, ako nas obožavaju, ako se pred nami ponizuju te nam se pokoravaju. Ako koj predmet na koj mu drago način zadovoljava našoj prirodjenoj težnji za odlikovanjem, takav nam je predmet u volju. Ono dakle svojstvo na predmetu, kojim on zadovoljava toj težnji, jest milota. Zato je mužu milo gledati, ako mu je žena ponizna u držanju, čedna u govoru i činu, poslušna pazeći na svaki mig oka njegova, udvorna u kretanju. Milo nam je vidjeti, ako tko vanjskimi znaci priznavajuć svoju slabost i malenkost od nas milost prosi, nas u pomoć zove, našu zaštitu traži Tako nam je isto laskanje životinja drago, kad na primjer pseto svimi mogućimi načini svoju odvisnost pokazuje. Isto se nam tako mnogi drugi predmeti upravo po svojoj nježnosti, blagosti, tihoći, tanahnosti, sitnosti, mile, te ih rado gledamo.[1]) Tako nam je skačuće janje, plaha golubica, čedna ljubica dražestna.

Milo nam je vidjeti sve, što nam ljubav izkazuje. Mili su nam svi oni znaci na licu, u kretanju, u govoru, kojimi se ljubeće srce očituje, tako n. p. nježni posmjeh na ustiju, vedro lice, svjetle oči, dražestno gibanje i t. d. Nadalje mi imamo s mnogovrstnih razloga naravsko nagnuće prama drugim ljudem, koje se opet dieli na više vrsti. Tumačio tko ove težnje i čuvstva kako mu drago, tražio za nje razloge u ovom ili onom mudroslovnom sustavu: da ona obstoje, da im je važna uloga u ljudskom životu, toga neće nitko tajiti, jer svakdanji pojavi odviše jasno za nje svjedoče. Mi smo po naravi nagnuti svim, koji su nam po naravi slični i bliži po krvi ili kojim drugim vezom. Čim je veća sličnost, tim veće nagnuće. „Omne animal diligit simile sibi.“ Na tom se psychologičkom

[1]) Il terzo fonte di grazia, che corrisponde all' innato amore di precellenza, è la riverenza e soggezione, in che altri ci si presenta. Di che acquista grazia soavissima la bellezza quando va congiunta or con la modestia che sembra ignorare i proprii meriti, or col dolore che sembra implorare compassione, or con la picciolezza e debolezza che sembra aspettar soccorso dalla forza: tutte coteste inferiorità sono una specie di omaggio, ond' è legato il cuore di chi le contempla. Laonde non pur nell' età fanciullesca, nel sesso debole, nel pianto di coteste bellezze trovasi un elemento di Grazia, ma eziandio in ogni oggetto che sia rappiccinito e ingentilito: negli uccelletti, nei fiorellini, nelle statuette, nei camei, nelle miniature incontrasi una grazia, che i medesimi oggetti non avrebbero, trasformati in più ampie dimensioni. Le Ragioni del Bello. P. 105.

Digitized by Google

načelu osnivaju mnogi pojavi o miloti i dosljedno o ljepoti. Po njem si možemo protumačiti, zašto je meni u glasbi najmiliji ljudski glas, a u slikariji ljudska slika, kao što životinje najradje vide sliku i slušaju glasove životinjâ svoje vrsti. Zašto različni narodi najviše ljube onu ljudsku formu, u kojoj se prikazuje njihova rasa. Europejac neljubi crna, crnac pako neljubi biela lica. U Cochin-Chini mužkarci rado gledaju ženu okrugle glave i lica; kod Hottentottâ žena nije dražestna, ako nije tiela jako krupna i debela. Aymari i Quechuaji u južnoj Americi, muškarci se ponose dugom kosom, te je za nje najveća sramota, ako bi njim tko kosu odrezao. Kalmuki, Polynesi, Siamesi netrpe nikakve brade, te svaku dlačicu na licu izčupaju, kod Novozelandijacâ obstoji poslovica: za bradata čovjeka neima žene; dočim one rase, kojim brada raste, nju za milotu drže. Tako se orientalci kunu: „tako mi brade;“ kod Fijiinsulanacâ na tihom oceanu jest brada vrlo dražestan nakit. Mogao bi jošte nanizati množinu primiera, koje je i Darwin pokupio iz različnih diela napose od taljanskoga pisca Prof. Mantegazza (Rio de la Plata, Viaggi e Studi. 1867.). S istoga si psychologičkoga razloga možemo protumačiti, zašto isti Kretin nije nepodnosljiva grdoba majci svojoj, zašto je mnogoj majci njezina kći najljepša, i njezin sin trojanski Paris. Amo takodjer s neke strane spada mužki i ženski nakit, koj je kod različnih ljudi i naroda tako raznolik. Nakitom žele ljudi naravske dražesti ili povisiti, ili, ako im manjkaju, nadoknaditi. Zato ako je bujna kosa dražestna, žena zamata kudelju u vlasi; ako su debeli listovi mili, onda si mužkarac pomaže krpami.

Nu nije taj jedini psychologički razlog, da protumačimo sve različne nakite. Mnogi su uzroci, koji na nje uplivaju. Naravska pohlepa za novošću i mnogovrstnošću, vanjsko znamenje odlikovanja n. p. redovi. Englezka kraljica odlikuje podieliv red, koj se zove od podveze (Hosenbandorden), a kralj divljakâ u Africi može za red zataknuti bielo paunovo pero. Nakit je takodjer znamenje moći, veličanstva, staleža, nabožnih običaja. Svi ovi uzroci, koji su mogli s početka uvesti koj nakit, kasnije možda nisu više uplivali na isti nakit, nego on je postao kao naravska dražest, te se tako uzdržao. Kad dakle Darwin spominje za nas Europejce neukusne nakite divljaka, kao da su oni zaostali, što se ukusa tiče, za istom životinjom, dokaz nevriedi upravo ništa. On bi morao znati, na kojih se psychologičkih načelih osniva milota kako se veže s nakitom, i kakav je odnošaj medju ljepotom i milotom, ako ih želimo medju sobom u znanosti razlikovati. Ako tko zove milotu ljepotom, meni je pravo, ni ja se neću o samoj rieči prepirati, nu svakako je onda dražest neka vrst ljepote. Ali niti toj vrsti ljepote, koju zovemo „dražest“, neima traga u životinjah, nego koliko potiče od nižih nagona i čuvstva, koja imaju i one. Jošte moram spomenuti jedan drugi psychologički uzrok milote. Taj dušoslovni pojav jest poznat. Ako opazimo u drugom povoljna ili nepovoljna čuvstva, ona se nekim načinom i u nas probude, a to se zove „sućut“ (sympathisches Gefühl, Mitgefühl). Ova čuvstva nastaju u nas ovako: Najprije po vanjskih znacih, po govoru, po licu, po držanju, ili po drugih biljegah upoznamo, kakvo čuvstvo vlada u drugom; onda se u nas probudi većom ili manjom živahnošću čuvstvo onako, kao što možemo prošla čuvstva opet ponoviti; napokon ovo čuvstvo slično je onomu, koje na drugom opažamo, te je i nam ugodno ili neugodno, kako već onaj osjeća, čije se čuvstvo u nas nekim načinom ponavlja. Ako je neugodno, zove se sažaljenje, te nas potiče na rad, da drugomu u pomoć priskočimo i iz nevolje ga po našoj mogućnosti izbavimo. Jača sućut visi o tom: a) Ako imamo ćutljiviju narav, n. p. razdražljivije živce. Zato su žene prihvatljivije za sympathička čuvstva nego mužkarci. U nervoznih se ljudih opaža veća sućut. b) Bujnija razmniva, kojom si čovjek više utvara, nego je u stvari, može povisiti sućut. c) Čim se više izključe čuvstva, koja se protive sućuti, n. p. nenavidnost, mržnja, osveta. d) Čim je veće nagnuće, koje nas priteže k onomu, koga sažaljujemo. Zato se rodi u nas veća sućut za nekoga, ako je nevin, ako nam je rodjak, ili dobročinitelj, ako je liep i dražestan. e) Ako smo sami izkusili onu nevolju, ako nam se živahno predstavlja; tako može glumac na pozorištu gledaoce osobito žene do suza ganuti. f) Dobrim odgojivanjem raste sympathičko čuvstvo, osobito ako se njemu protivna čuvstva umanjuju. Gladiatorske igre sigurno su ubijale sućut u Rimljanâ. Robstvo bijaše stranom posljedicom stranom uzrokom poganske bezćutnosti. Gospodar dao je roba na križ razpeti, što je pojeo ostanke iz zdjele. Naša se sućut neproteže samo na ljude, nego i na životinje, pače i na biline i neživuće predmete, ako si ih ljudska razmniva nekim načinom personificira. Pripovieda se, da je Pompej pripravio najmiliju zabavu rimskomu puku u borbi medju 500 lavova i 18 slonova. Kada se slonovi nisu mogli ni obraniti ni pobjeći, u skrajnoj zdvojnosti obratiše se na gledaoce strašnim jaukom

Digitized by Google

moleći od njih pomoć i zaštitu. Ovaj je prizor tolik utisak učinio na inače bezćutnu svjetinu, da je medju njom nastao obći plač, te su se razišli proklinjuć svoga ljubimca Pompeja. Koj bi mogao biti skrajni razlog sućuti, u tom se neslažu dušoslovci.. Neki misle, da je posebni nagon usadjen u naravi, na kom se osnivaju sympathička čuvstva, drugi pako misle, da ona potiču od sebičnih čuvstva. Nam se čini, da oboje sudjeluje: naravsko nagnuće prama samu sebi i naravsko nagnuće prama drugim. Ova su dakle sympathička čuvstva takodjer vrelo milote. Kad nam žalost srce trga, dražestne su nam suze i mili uzdisaji, ako su vanjski znaci, kojimi ljubeće srce našu bol sažaljuje. Ako smo tužni, rado gledamo takve predmete te su nam dražestni, koje nam razmniva predstavlja kao da oni s nami tugu diele. Kad potočić žubori u noćnoj tišini, kad grlica guče u samotnoj šumi, kad mjesec svojimi bliedimi traci gleda na zemlju, sve to tješi tužno lice. Istim načinom milo nam je vidjeti ono, što u nas pobudjuje povoljna i ugodna sympathič.ka čuvstva

Ako imamo pred očima, što smo dosada o ljepoti i dražesti rekli, lasno ćemo uviditi, zašto je život osobito vrelo ljepote i dražesti, zašto je koja stvar tim ljepša i dražestnija, čim ima u njoj više života, zašto život povisuje i popunjuje sve, što je liepo i dražestno. Najveće se ljepote, uzvišenosti i dražesti nalaze samo u živućih bićih, te ih nestane, čim život prestane. Prispodobi živa čovjeka i lješinu, pa ćeš vidjeti, što je život za ljepotu. A što je život? Bilo bi vrlo neumjestno, kad bi se sada, govoreć o ljepoti i dražesti, o najskrovnijem pojavu narave s učenjaci prepirali; doći će i tomu vrieme, za sad budi dovoljno reći, čemu neće nitko protusloviti, da je najbolja oznaka života ona, koju je poznavao već Aristotel: djelovanje, kojim se biće samo po sebi giblje. Sve dakle, što se giblje, ili je živo, ako se samo po sebi giblje; ili je slično životu, ako je vanjski uzrok tomu gibanju. Svako pako gibanje uključuje sveudiljnu promjenu i jedinstvo, a ovo nam je uviek milo vidjeti. Zar nije liepo vidjeti, kad se bezkrajno more valja, gdje jedan talas drugi goni, jedan val drugi rodi? Zar nije krasno gledati lagani polet orla, kad se diže nebu pod oblake? Zar nam nije dražestno diete, kad mu se sveudilj rumen na licu, posmjeh na ustnah, sjaj u očima prelieva?

Što je vriedna slika, ako joj nezna umjetnik ulijati iskru života? Zato je nešto drugo gledati sliku, koja je potekla iz kista, glasovita koga slikara, a čisto drugo, ako ju je srednja ruka preslikala. Ona je živa, a ova mrtva. To isto reci o glasbi, drugo je skladba, a drugo je njezino izvedenje. Što su vriedne Haydnove symphonije ili Beethovenove sonate, ako neima prava umjetnika, da ih oživi. Istim načinom najkrasnije drame ili tragedije nečine velika utiska, ako ih hrdjavi glumci izvadjaju. Zato nije čudo, kako sviet skupo plaća prave umjetnike.

(Konac će sljediti.)

Sjene moderne kulture.

(J. R.)

Poznato je, da je Darwin postavio kano prvo načelo bezvjerskoga morâla „borbu za bitak.“ Cilj, za kojim ima i pojedinac i cielo družtvo nastojati, jest jedino taj, da mu bitak bude što bolji. Sve što čini čovjeku život sladjim i ugodnijim, sve je to dozvoljeno te se neima za nikakove druge obzire pitati. Najmanje ima se obzirati na to, jeda se, promičući svoju korist, škodi drugomu; tà stalan je zakon u prirodi, uči Darwin, da u „borbi za bitak“ propadaju lošiji individui i slabije vrsti. Ogorčaš-li drugomu život u borbi za bitak, rineš-li ga u grob, da ti nebude na putu, ti nisi učinio ništa zla, slabiji je stvor morao u borbi podleći jačemu i to po svetom prirodnom zakonu. Mislite-li, da je Darwin izrekao ovim svojim načelom nešto nova? Ime je novo, ali načelo je obstojalo u bezvjerskom svietu prije, nego ga je Darwin ozvao „borbom za bitak.“ Gdje žive vjera, tamo se, promičući svoje dobro, drži uvjek pred očima: „čini pravo;“ gdje neima vjere, tamo se s veseljem gomila zlato, makar bilo na njem suza i krvi prevarene sirotinje, tamo se tura napried, uvjek napried, makar preko nesreće obitelji, makar preko lješina vriednijih protivnika. A znate-li, kakovu je djecu porodila „borba za bitak“, zahvativši u sve krugove, gdje neima vjere? Ona je porodila s jedne strane ono, što nam danas kano grozna neman prieti sveobćom propašću, porodila je „švindl“, a s druge strane nevolju crnu nevolju lošijih, jer manje lukavih individua. Nemogući običnim putem dosti brzo sgrnuti hrpe zlata, nudja brašnar pod imenom „finoga brašna“ smjesu nekakovu od brašna i prašine ili piljevine; nudja vinar pod imenom izvrstna vina oslašćenu i pofarbanu vodu ili razriedjenu žestu; trgovci prodavaju nevaljanu robu dvaputa skuplje nego bi imali prodavati dobru, dapače iste mljećarice i piljarice naučiše se švindlujuć kvariti želudce kupaca. Nije tomu davno, pisao je neki austrijski list, da je nekakov agent nudjao trgovcem brašna nekakovu umjetno pripravljenu piljevinu na prodaj, koja se nemože od pravoga brašna razpoznati; a Emil Richter priobćuje na 117. strani svoje knjige „Menschheit und Kapital“ list Cavera & comp. u Hollbornu, trgovca sjemenjem, u kojem nudja liepa pieska, koj se može prodavati kano sjeme djeteline, centu za 5 forinti, a centu

Digitized by Google

pofarbana pieska za 7 forinti, te se hvali da mu ta trgovina dobro ide i obećaje biti diskretan. No što je gore, dokazano je, da je „švindl“ dopro već i u ljekarnice, iz kojih se nada trpeće ljudstvo pomoći i spasu. A da se švindl tjera i s plodovi uma, o tom se je preko volje osvjedočio svatko, tko u knjigah sprovodi život: tu se pod sjajnim naslovom nudja prazna pljeva, tamo se razglašuje kano originalno djelo, što je ukradena tudja svojina. No izmedju umnih švindlera najgori su oni, koji sjede u birovih mnogih novina. Za liepe novce izkititi će oni okrutnost kano junački čin, prevaru kano dobro promišljenu kombinaciju; oni će neznalicu slaviti kano najvećega učenjaka, lopova kano uzornoga kriepostnika. Ako im dobro platiš, oni će najčišći značaj blatom najsramotnijih kleveta okaljati; oni će najumnije djelo izsmijati ili kano nevriedno zamučati.

Naravsko diete švindla jest nevolja „lošijih individua“, koji neumiju izmaknuti zamkam švindlerâ. A kako ćeš im i izmaknuti? Oni se služe napredkom kimije i prirodne znanosti te izkvaruju robu tako umjetno i vješto, da nije moguće naravnim okom opaziti. A tko će zahtievati, da svaki kupac dolazi u trgovinu s sitnozorom, ili da kemički kuša, kupuje-li ono, što mu trgovac po imenu nudja? Dočim dakle „bolji individui“ umiju od „lošijih“ za lahku cienu izmamiti dobru robu, moraju na suprot ovi od onih kupovati nevaljanu robu za skup novac. Kada urode u jesen šljive, a seljaka pritisnu razne potrebe: da namiri porez, da si za zimu nabavi odielo, prisiljen je prodati šljive po što po to. A kada si u zimi hoće za grošić ugrijati želudac šljivovicom, mislite, da ju dobije? Dobije vode sa žestom, koju prozvaše „bolji individui“ šljivovicom, da ju skupo prodadu. A što žesta pali utrobu „lošijega individua“ te ga primiće sve to bliže grobu, zato neboli glavu „boljega.“ Tako vam je s vinom i drugimi prirodninami. Čuje se dakako, da su se i lošiji individui naučili od boljih pametnije biti boj za bitak, da i oni znaju iz deset vjedara vina napraviti dvadeset, no to je samo žalostan dokaz, kako pokvarenost prelazi i u niže slojeve. Najgore je onim, kojim su njihove ruke i polje i njiva, koji neimaju, nego što si zarade rukom. Jesti se mora, a za badava se nedobiva ništa, od drugud neimaju takodjer nikakve pomoći, što im dakle ostaje, nego ponuditi rad ruku svojih kojemu bogatniku, koj mirno sjedi, dočim mu stotine ruku nanose gomile i gomile blaga. Takovu bogatniku vriedan je čovjek što i makina. Kano što na makinu netroši, nego što je neobhodno potrebno, da može raditi; tako nedaje niti radniku, nego koliko mu je dosti, da žive i sile si uzdrži. Prije je bilo dakako drugče. Zanatniku, pak makar kako bio bogat, bio je radnik, rekao bi, član obitelji, pa mu je bila najveća radost, ako mu je mogao poslje višegodišnjega službovanja pomoći na vlastite noge.

Ali i medju „boljimi individui“, koji kano pijavice debljaju krvlju naroda, ima ih, koji su od drugova još bolji, te u borbi za bitak niti njih nepoštedjuju. Strašni prasak bečke burze naviestio je na široko i daleko, kako se žestoko bije boj za bitak i kako nisu u njem sigurne niti glave „boljih individua.“ Švindl je učinio, da su mnogi, koji su imali jučer hiljade u ormaru, sutradan našli tek nekoliko hrpa nevriedna papira; da su mnogi, koji su mislili jučer, da stanuju u svojih palačah, sutradan se s užasom moralı uvjeriti, da su im sjajne sgrade preko noći prešle u tudje ruke. Čude se ljudi velikomu napredku strategike na bojnom polju, ali zar se nije za kratko vrieme mnogo usavršio i način, kako se bije boj za bitak, gdje se mogu na nevidljiv način u čas izpuhnuti iz tudjega žepa hiljade, gdje se mogu veliki bogatnici u čas dovesti na prosjački štap? Kakov je poraz učinio taj novi veliki švindl u Beču, živo je narisao istom nedavno bečki list Morgenpost. U broju najme od 30. Listopada piše: „Stranac, koj šeće ulicami Beča, koj se divi ljepoti ringa, koj u čudu motri sjajne palače, zadnjih godina kano iz ništa podignute, kada se je sit nagledao ljepote i sjaja, misliti će si, da je Beč bogat grad. Ali on se vara. Sjaj, koj oko sebe gleda, on je varav, ljepota je samo prividna. Samo nevolja je istinita. Bieda stanuje u mramornih kućah a zdvojnost u palačah, zlatom narešenih. Na čudnovit se je način Beč podigao, na čudnovit način kano da će propasti. On je postao prividnim gradom, gradom laži naput sela Potemkinovih. Ovako nemože dugo ići napried. Danas stoje bankovni činovnici na stotine bez kruha, ali gladnih radnika, koji su prije radili za razkoš, tih ima na hiljade. Svakomu trgovcu, svakomu zanatniku, svakomu tvorničaru prieti propast. Nijedan radnik, bio zadnji dnevničar ili najvještiji pomoćnik kakova zanatnika, nije siguran, hoće-li mu njegov gospodar moći dati sutra posla, hoće li moći zadnji dan tjedna donieti željno čekajućoj ženi i gladnoj djeci kruha kući.“ To je učinio iz ponosnoga grada švindl. **Sjaj je varka, nevolja je samo istinita.**

Darwinova „borba za bitak“ nevalja samo za pojedinca nego i za družtvo. I ono neima na drugo paziti, na nikakovo pravo ili pravicu, nego samo na svoju korist. Jasnije nego Darwin sám izrekao je to darwinista Häckel. Kada se nauk Darwinov svestrano poprime, veli on, onda će započeti novi, srećniji viek razvitka na svietu, jer onda će se „humana civilizacija“ tako visoko podignuti te se neće s užasom odvrnuti od predloga, da se po primjeru Špartanaca i divljaka ona nevoljna i slaba djeca, kojoj se može sa sigurnošću proreći slabo zdravlje i kukavan život, odmah poslje poroda ubiju, u mjesto da se ostave u životu na svoju i na štetu cjeline, nego će uz njega pristati te uvidjeti da je posve mudar. (Natürliche Schöpfungsgeschichte. 2. Aufl. 1870. S. 155.) U prijašnje vrieme bi se dakako bilo streslo družtvo, da je čulo ili čitalo, da se je našao čovjek, koj se je usudio javno hvaliti kano postulat „humane civilizacije“ ubijanje djece, koja su tako nesrećna te dolaze na svet slaba i boležljiva. No danas to neprieči, da se Häckel sa strana svih obsipava vienci kano učenjak, koj bez

Digitized by Google

zaprjeke stupa uvjek napried na znanstvenom polju, kano prosvjetitelj, koj zubljom svoga iztraživanja razpršuje vjerske tmine. No ako ćemo biti iskreni, je-li i to načelo novo? Cieni-li se danas život čovjeka? Negone-li se u smrt hiljade i hiljade najkrepčih života zbog komadića zemlje, zbog hira ovoga ili onoga ministra?

I ovaj put baciti ćemo pogled onkraj oceana, u zemlju slobode i prosvjete, Ameriku, da u groznom svjetlu progona proti indijanskim koljenom uvidimo, kamo dovodi „boj za bitak“ države, koje robuju liberalnomu duhu, protivnomu duhu Krista i njegove crkve. Amerika, ona ista Amerika, koja je, kako smo vidjeli u 31. broju, tako liberalna prama svakoj vrsti zločinaca, da se u njoj po volji šire sve zloće i opačine, progoni s okrutnošću, pred kojom se duša zgraža, nesrećne indijance. Zadnjih godina govorilo se je najviše o koljenu apatša, a u najnovije vrieme obratilo je na se pozornost koljeno modoka.

Na granicah Kalifornije i Oregona imali su se posve uništiti modoki. Vojske dobiše od vlade nalog, da cielo koljeno uniše. Unija je dakle dala vojskam nalog, ne samo poubijati svu za oružje sposobnu momčad, nego i žene i djecu bez milosrdja i bez iznimke. Kako su vojske tomu nalogu zadovoljile, nije do danas posve razjašnjeno. Kako washingtonska vlada radi s nesrećnimi indijanci, pripovieda dosti potanko časopis „Globus.“ Otevši im njihovo zemljište, stisnu ih u ograničen prediel u „rezervacije“, te im zabrani, od tuda se maknuti. No te su rezervacije takove, da se na njih nemogu niti prehraniti. Što znaju dakle učiniti, ako neće da od glada poumru? Iz rezervacija se nesmiju udaljiti, jer je vlada proglasila, da je svaki indijanac, koj se nadje izvan rezervacije prognan, krivac smrti i da je svakomu dozvoljeno ubiti ga. A „bieli“ netrebaju štovati nikakva prava indijanaca. Ako im se svidi, navale na njihove rezervacije, uzmu im što ih je volja, protjeraju ih i odavle, te ih tako gone upravo u zdvojnost. A onda viču: „taj crni gad neće i neće mirovati, moramo ga upravo uništiti u interesu civilizacije i kršćanstva!“ A takove pijavice indijanske krvi imaju u kongresu i kod vlade svojih pomagača i zagovornika; svaki rat proti indijancem vrlo je skup te pruža velike dobiti liferantom, koji varaju bez srama. Što ćete reći na to, da je nedavno dokazano u kongresu, kako je 600.000 dolara likvidirano proti koljenu nekakovih dakataha, kojih niti neima, a varalice su bili tako bezsramni, te su osim toga zahtievali novih 250.000 dolara?

Apatši stanovali su zadovoljno i mirno u rezervacijah, koje im dopitaše, obdjelavajuć mirno svoja polja. Ali novca pohlepni yankei nisu mogli gledati, kako ti „gnusni crnci“ zadovoljno živu, protjeraše ih u posve neplodne prediele. Što su znali učiniti? Zar su mogli gledati, gdje im od glada umiru žene i djeca? Zar su mogli mirno čekati najstrašniju smrt gladi? Oni se podigoše te biesni od zdvojnosti plienjahu i ubijahu, što im je pod ruke došlo. Onda podigoše proti njim viku yankei, zahtievajuć, da se do zadnjega poubiju. I kako je poznato, nije se sramio predsjednik u Washingtonu obećati, da će se taj zahtiev izpuniti. Ali tko je kriv tomu groznomu prolievanju krvi? Zašto se nepuste, da u miru živu, siromašni crnci, koji biesne istom onda, kada se do zdvojnosti dotjeraju?

Godine 1871. sakupi se dosti mnogo indijanaca kod Camp Granta. Njihova je bila namjera, ondje se mirno naseliti te se nadzoru vlade podvrgnuti. Kada su u svojih šatorih počivali, nahrupe noćju na nje „bieli“ krvoloci te poubijaše osim mužkaraca 118 žena i djece. Isti vladini agenti i oficiri posvjedočiše, da su indijanci bili posve nedužni. Poslje nekoliko mjeseci sakupiše yankei dobar broj apatša, koji su bili vjerni, i odmah bude učinjen pokus, da se svi ubiju. Apatši se potužiše, da im je kod spomenutoga pokola kod Camp Granta ugrabljeno 27 djece. Povratiše im samo četvero. A kamo dospješe ostala? Valjda ih odpremiše u Meksiko, te ih ondje prodaše. Sve nastojanje siromašnih indijanaca, da dobe djecu natrag, osta bez uspjeha. Vojske sjedinjenih država vode sada boj proti jednooku vodji apatša, Riley-u. Prije nekoga vremena dogovarao se je Riley s Dudley-om, amerikanskim oficirom. On mu je rekao, da bi se rado povratio s svojom četom u rezervacije, ali nigdje neimaju mira, svigdje se napastuju, zecem u šumi bolje je nego njim u rezervacijah. „Mi gladujemo, neostaje nam drugo, nego da krademo ili od glada da pomremo. Vaši vojnici protjeraše nas s naših njiva, koje smo svojimi žuljevi obdjelali. Divljači neima mnogo, a mi se i onako neusudjujemo u lov, svigdje vrebaju na nas te nas ubijaju. Vi ste mi ubili moje četvero djece — kod tih rieči navališe mu suze na oči — ali ja ću ipak učiniti s vami veliki, debeli mir i navaliti ću na nj pećinu i ja ću taj mir obdržavati, dok opet ploha neodplavi pećine s mira.“ Dudley pripovieda, da je već punih sedamnaest godina u službi u predielih indijanskih, ali níje kod nijednoga indijanca našao toliko zdrave pameti, koliko kod ovoga jednooka Rileya. Proti apatšom dakle, koji su se udaljili iz svojih rezervacija, vodi sada unija rat. U Rujnu nahrupiše vladine vojske na četiri logora indijanska, 40 ih poubiše, množinu raniše, a ženu i djecu taj put kano roblje odvedoše. U Siečnju 1873. pograbi odiel konjanika jednu indijansku četu te ju uništi svu. U isto skoro vrieme stigao je isti udes drugu četu, koja se je po brdih sakrivala. — Pripoviedajući boj unije proti jadnim indijancem, kojim je odlučena propast, želi „Globus“ izpričati na neki način amerikansku vladu i veli: „mi nemožemo uvidjeti, da su indijanci na kakovu korist u svietu.“ Za to dakle, što dobroćudni no preko mjere nesrećni indijanci nisu na dosti veliku korist „boljim individuom“, dopušćeno je voditi proti njim uništujući rat, i to bez svakoga povoda. Nesliedi-li washingtonska vlada u tom načelo, koje smo gore iz Häckela naveli, da će doći vrieme, kad se bude „humana civilizacija“ tako visoko uspela, te će povladjivati ubijanje djece u porodu,

Digitized by Google

ako dolaze na sviet nakazna ili boležljiva? Tako jest. Tko neljubi Gospodina, taj neljubi niti iskrnjega, na sliku njegovu stvorenoga. Sva vika o „humanitetu“, „civilizaciji“ nesluži za drugo, nego da zamami i u san zaljulja „slabije individue“, kako će se laglje na njih priliepiti „bolji“ te im izpijati krv. Nisu-li nas u posljednje vrieme obsipavali svakojakimi pozivi „u dobrotvorna družtva“, kojim je cilj jedino „pomoći trpećemu ljudstvu“, a tko je bio tako naivan te je tim gladkim riečim povjerovao, našao se je na jednom u Svibnju ove godine praznih ruku.

Eda bi narodi htjeli suditi prijatelje svoje ne po sladkih riečih, koje moraju tako skupo plaćati, nego po činih. Ako ste nam prijatelji vi, koji sjedite na zlatu, vi kojim snašaju hiljade ruku dnevice novac na novac, vi koji se hranite najizabranijimi jeli, koji se odievate u najskuplje odielo, evo naših suza otarite ih, evo nas potrebnih, pružite nam milostivu ruku. Liepe rieči: da širite humanitet, da ljubite narod, bez čina nekoristi ništa. Liepo je to izrekao učenik Gospodov sveti Jakob: „Ako su brat vaš i sestra goli te neimaju kruha svakdanjega, a vi im reknete: idite u ime božje, ugrijte se i nahranite, a nedadnete im pomoći, što će im to koristiti?“ (gl. II, 15 i 16.)

Viestnik.

Zagreb. Na 2. Prosinca, kano na dan, kad je premilostivi naš cesar i kralj Franjo Josip I. pred dvadeset i pet godina zasjeo na priestol svojih sjajnih pradjedova, obslužio je u prvostolnoj crkvi svečanu pontifikalnu misu biskup i provikar Janko Pavlešić, kojoj su prisustvovali činovnici svih ureda i množina puka. Bog, koj vidi srca, znade, da je svemu ovomu vjernomu puku bio na srcu predragi život Nj. Veličanstva, neodoljiva moć njegove blage vlade, i neuzkolebiva čvrstoća njegove prejasne kuće.

— Preč. prvostolni kaptol imenovao je u prošlu subotu prebendarom veleč. g. Blaža Švindermana, bilježnika duh. stola; sakristom pako prvostolne crkve veleč. g. prebendara Mihalja Košćeca. — Veleč. g. Adolf Horvat, župnik na Dubravčaku, stavljen je u mir.

Beč. Nadbiskup bečki kardinal Rauscher razposlao je prigodom jubileja Nj. Veličanstva na kler i puk svoje nadbiskupije okružnicu, iz koje vadimo sljedeće: Nepriete nam veli, vanski neprijatelji, ali je neprijateljem onoga uvjerenja, od kojega čovjeku prava čast a družtvu blagoslov dolazi, otvorena široka cesta, i oni rade, da si još širju stvore. U tom nam je za Bogom Nj. Veličanstvo car naše pouzdanje. „Mi Franjo Josip Prvi, Božjom milosti cesar austrijski itd.“ Tako počimlju pisma, što ih Nj. Veličanstvo upravlja na svoje puke. Ovimi se riečmi izražava takovo uvjerenje, kojega nesmije zaniekati, nit to zaniekanje staviti temeljem svojih zakona, ikoja država koja neće da propadne. Već su pogani kralja stavljali u poseban odnošaj naprama božanstvu. Homer pjeva: „Kralju je čast od Zevsa (najvišega boga), i njega štiti Zevsova providnost. Nevalja da je mnogo vladara u puku; kralj neka je onaj. komu je sin Kronosev (Zevs) žezlo dao.“ Što je poganin naslućivao, to je sin božji pokazao u podpunoj istini. „Ti nebi imao nada mnom nikakve vlasti, da ti nije dana od zgora.“ Po božjoj je odredbi imao Pilat vlast, da bude zatočnikom pravici; premda je po svojem izboru svoju vlast upotrebio na službu zločinstvu. No još je veća zadaća vladaru, od kojega čuvari pravice primaju svoje poslanje, veća ne samo pred ljudmi, nego i pred Bogom; pa to kršćanski vladari sami izpoviedaju, dočim se zovu „po božjoj milosti.“ Tim se odnošaj izmedju vladara i podanika posvećuje, oplemenjuje i utvrdjuje. Posvećuje se, jer onaj, koj caru daje što je carevo, izpunjuje božju zapovied. Oplemenjuje se, jer je gradjanska pokornost, koju vršiš porad Boga, daleko višja od robske službe, ili od službe nadničarske, koja je odmjerena po vlastitoj koristi. Ali priznanjem, da vlast vladareva dolazi od Boga, onaj se odnošaj i utvrdjuje. Tako je uviek bilo; no danas je čuvstvo dužnosti toliko potamnjelo, te nedotiče niti za kakvo takvo uzdržanje vanskoga reda. Živo priznanje zadnjega razloga (Boga), na kojem se temelji dužnost, postalo je najvažnijim političkim pitanjem: jer je ono jedino kadro obuzdati razvratne sile. Štogod je bilo u Europi od god. 1789. unutarnjih potresa, sve ih je pripravio razvrat, koj se sbio u svietu mislî; pomutiše pojmove, razpališe strasti — i tako podkopaše temelje državi. Ni danas nije došla u zaborav umjetnost tupiti sviest, kriviti čuvstvo dužnosti, izvraćati pojam prava, i od toga praviti oružje proti oltaru, priestolu i družtvu. Strast pako, kojoj je zakon svetosti nesnosan teret, pozdravlja niekanje Boga kano čin spasa, i traži onakove državne uredbe, koje bi njoj najvećma prijale, kano svoje pravo. Principu neušti nikakve druge vlasti, van da pospješi ono što je njoj drago. Ali zajedno s pravom izkrivljuje se i dužnost: jer samo ono možeš tražiti kano pravo, što je drugi učiniti dužan. Smije-li bogataš tražiti od državne vlasti, neka sruši religiju, da on može slasti zemaljske mirno uživati: onda se mora trpjeti, ako siromah, komu su religiju oduzeli, misli da mu je država dužna dati sredstva za udobnost, i razjaren što mu preziru njegovo čovječansko pravo, ako se napokon posluži petroleumom. Za to je zapovied: Ljubi Boga nada sve, i bližnjega kano sama sebe, ne samo velika objava, nego od obdržavanja te zapoviedi visi budućnost evropejskoga družtva. Dočim ova svietla istina odkriva temelj i pravilo dužnosti, oduzimlje zajedno rovarstvu najpogubnije oružje, izkrivljenje sviesti o pravu i dužnosti, i najbolju mu drugaricu, krivi sram, od kojega mnogi postaju dionici zločinâ, koje sami zabacuju. To je pako ono, čega nam treba: jer se tu bojak bije sa silami duhovnoga svieta, koje kad do stanovitoga stepena narastu,

Digitized by Google

neodoljivo potegnu vlast na sebe. . . . Molimo božje milosrdje, da Franju Josipa kod riešenja velikih njegovih zadaća proslavi. Predji Nj. Veličanstva stojahu uz katoličku crkvu u težkih vremenih; gdje se je radilo za Boga i istinu, tu nisu brojili neprijatelja, niti gledali na dobitak zemalja. Unuk i baštinik Ferdinanda I. vidi naproti sebi onakove, kojim je evangjelje i crkveno predavanje pusta tlapnja, a proganjanje religije pravi liberalizam. Već njihovi govordžije navještuju, da na korist napredku mora kršćanstvo pasti, i škola i štampa rade zajedno, kako će na mjesto trojednoga Boga staviti mehanizam mrtve tvari, i njeku morsku životinju prababom ljudskoga duha. Ravno govori se i o slobodi religije, ali samo da se prevare djeca i budale; oni hoće slobodu od religije, i to izpoviedaju riečju i činom. U borbi za najsvetije dobro Austrije i čovječanstva neka je našemu cesaru na pomoć naš veliki Bog!

— Evo što reče Herman u reihsratu o crkvenom pitanju (što smo u posljednjem broju spomenuli): I o crkvenom pitanju govorilo se je ovdje onako, kako se neslaže s čuvstvom puka. Za tim kažu, da idu, da izpune rupe, što si je sami napraviše razkinuv dvostran ugovor (konkordat), jer da je od onih rupâ postalo stanje koje je štetno javnoj moralnosti i auktoritetu države. U koliko je postojeći crkveni organizam na štetu javnomu moralu, protumačiti će nam valjda gospodin izviestitelj, ja si toga nemogu misliti; a što se tiče tobože štete za auktoritet države, to valjda pod državom misle liberalce, jer su oni danas država. — Kad bi druge brojili u državu, valjda nebi bilo one tvrdnje, pa kad se već hoće slomiti gospodovanje crkve, molim da mi se kaže, u čem je to gospodovanje? Zar u tom, što se kreće na crkvenom polju? Je-li to gospodovanje na javnu štetu? Zar bi liberalačko gospodovanje bilo bolje? Pa tko je onaj, koj traži, da se crkveno gospodovanje zamieni gospodovanjem liberalne države, i tko je repraesentant crkve? Je-li se njega pitalo, ili samo predlagalo da on bude pitan? Moja gospodo, religiozna i crkvena pitanja nisu samo interesi crkvene hierarhije, već su pače interesi sama puka u najodličnijem smislu, i taj puk drži svoju vjeru, jer mora, jer sama narav kaže, da će bez vjere i bez religije vladaoci i podanici doći u nered i smutnju, da će se sve pomrsiti, i da bez vjere nikakva država i nikakov narod nemože obstati. Ako zavladaju opaki običaji, zločini, nepokornost, ako nestane svih krieposti, ljubavi bližnjega, pokornosti, štedljivosti, marljivosti itd., ako se sve smete i smuti, čija će biti šteta? Morda liberalne države? Ne, nego puka; slušajte, moja gospodo, na glas puka; ako budete nanj pazili, moći će jamačno g. kultusminister svoje zakonske osnove zadržati si u žepu. Sve danas tjera bogosloviju, od ministra do kuharice na trgu. Svi jurišaju na crkvu, od koje ipak svi živu. Jest, popularnost, čast, zastupničtvo, pače ministarske listnice najlašnje ćeš postići, ako si proti crkvi, ista golotinja vladavine najlaglje se prikriva razderanom haljinom crkve. Moja gospodo, crkva je institucija za vas sviet, te se njezino carstvo neproteže samo na Austriju, ona kano takova treba centralne uprave, jedne vrhovne glave, organizma u upravi, i ona ima pravo sama si dati one ustanove i uredbe, po kojih žive i djeluje i za svojim visokim ciljem ide. Ona je učiteljica narodâ, odgojiteljica ljudskoga roda, ona ima iztražiti božanstvenu istinu, te ju staviti na svjetionik, da na nju gledaju vladaoci i podanici, te nezadju. Gdje svaki ide za kukavnim žižkom svoga razuma — a svatko ima drugi razum — ondje će se sve pomiešati. Država može samo siliti na vanjsku pokornost, ona može samo učinjeno djelo kazniti, ali moralnu volju pobuditi i kriepiti, zle nagone, koji u ljudskom srcu gospodare, suzbiti, karakter stvoriti, čovjeka čovjekom učiniti, toga nemože, to može samo crkva. A samo naobraženje uma nije dosta: petroleuri, toliki lopovi i varalice bili su takodjer naobraženi na umu. Pače takovo je naobraženje još pogibeljnije, kad nesluži moralnoj volji. Država gospoduje na polju svjetovnom, crkva pako na moralnom. Crkva nije niti nad državom nit pod njom, no stoji s njom uzpored u jednakom pravu. Samo ondje, gdje se crkvena i svjetovna vlast uzajemno štuju i podupiru, jest mir, sreća i blagoslov. Crkva je tek postala državi pogibeljna, od kad su liberalci država, koji sa svojim materijalizmom nieču sve što je višje, i od pohlepe za gospodstvom i svojom koristću svačije se samostalnosti plaše. Dočim crkvi jedno krilo za drugim na tielu lome, viču na nekakovo gospodovanje crkve."

Družtvo sv. Jeronima. Na ponuku vjeroučitelja proslaviše učenici na zagrebačkoj kr. preparandiji dvadesetpetgodišnjicu vladanja Njegova Veličanstva, kralja našega Franje Josipa na liep način. Znajući, kako je Nj. Veličanstvu prosvjeta njegovih naroda i sreća njihova na srcu, upisa se njih 27 kano doživotni a 14 kano jednogodišnji članovi družtva sv. Jeronima. Svota prinesaka iznosi 149 for. Imena članova donieti ćemo s drugimi sljedeći put.

Promjene u nadbiskupiji zagrebačkoj.

Gg. Framić Stjepan duh. pomoć. u Moravču ide za upravitelja župe u Dubravčak. Kelečić Mijo duh. pomoć. u Vološderu, za upravitelja župe u Rasinju. Kolmanić Stj. duh. pom. u Belovaru, za privr. kateketu kod učiona Sisačkih. — Premješteni su duh. pomoćnici: Gg. Štoos Nikola iz Drnja u Veliki Bukovec, Petrić Petar iz Gradine u Drnje, Kovačić Josip iz Zajezde u Moravču, Šultajs Franjo iz Orahovice u Belovar, Špigelski Vilim iz Višnice u Orahovicu, Martinković Gaudent iz Obreša u Višnicu, Hržić Franjo iz Magjarova u Obreš, Kovačić Sebastijan iz Veleševca u Magjarovo, Palmotić Andrija iz Prozorja u Zajezdu, Loborec Augusto novomisnik za duh. pom. u Vološder, Adalbert Bielak duh. pom. u Vel. Bukovcu radi bolesti stavljen u stanje mira.

G. I. Bošnjak moli svu gosp. svećenike, koji su u br. 41. kat. lista oglašenih mis. stipendija od njega primili, da mu to dopisnicom čim prije javiti izvole.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 50.] U Četvrtak, 11. Prosinca 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

O postanku čovjeka.

Piše Dr. Antun Kržan.

IX.

Razprava o ljepoti.

(Konac.)

7. Ako želimo razumjeti, što su liepe umjetnosti, moramo prije označiti, što je umjetnost u obće. Samo čovjek, koj posjeduje razumnu silu, spoznaje cilje i za nje shodna sredstva. Samo on dakle može po zamišljenoj osnovi izvoditi svrsi shodne čine. Ova naravska sposobnost, koja ima svoj skrajni razlog u razumu i slobodnoj volji, postaje naukom, obukom i izkustvom vještinom. Ova dakle vještina, kojom po opredieljenoj osnovi za stanovitu svrhu shodne čine izvodimo, zove se umjetnost u obće. Prama različnosti ciljeva diele se umjetnosti na više grana, premda se nemogu mathematičkom točnošću ograničiti, a nije to niti potrebno. Već su stari dielili umjetnosti na dva glavna razreda: na rukotvorne i na plemenite (artes mechanicae et liberales), premda se neslažu posvema, kad ih označuju. Ako umjetnost više napreže tjelesne sile, te njezin cilj više odgovara tjelesnim potrebocam, ona se ubraja medju mekaničke; ako pako više rade duševne sile te njezin cilj više pospješuje duševnu savršenost, onda ona spada medju plemenite umjetnosti Tako je krojačtvo, postolarstvo rukotvorna umjetnost, te se zove drugim imenom zanat, dočim nauka o ratu, o govorničtvu, o gojitbi i t. d. spada medju plemenite umjetnosti. Simo takodjer spadaju liepe umjetnosti, kojim je ta glavna svrha, da nam po pravilnoj osnovi vanjskim načinom predoče osobitu ljepotu, koja može naše srce k sebi pritegnuti, te sladka čuvstva dopadnosti i zadovoljstva u njem probuditi. Otuda se odmah vidi, da je u liepih umjetnostih najvažnija ona osobita ljepota, koju je umjetnik zamislio i koju bi rado vanjskim načinom predočiti. Uzorna se ljepota (Idealschönes), koju je umjetnik zamislio, zove kalleotehnička predstava (kalleotechnische Conception, künstlerisches Ideal). Kad govorimo u liepih umjetnostih ob uzornoj ljepoti, za kojom one teže, nesmijemo ovu rieč odviše strogo uzeti, kao da ona sadržaje skrajnu punoću svega, što je liepo, ili skrajnu visinu neke vrsti ljepote. Kada bi se to tražilo, onda bi se premnogo zahtievalo od liepih umjetnosti. Dovoljno je, ako one našim spoznavajućim silam predstave neku vrst ljepote u izvanrednoj mjeri i punoći. Uzorna dakle ljepota nije u tako uzke granice stegnuta, da nebi mogla biti ni veća ni manja; samo nesmije spasti na onu nizinu, gdje prestaje biti uzornom. Kao što pisci esthetike po različnih mudroslovnih načelih različno tumače što je liepo, isto tako različno označuju i uzornu ljepotu. Mi smo dokazali, da se prava ljepota proteže ne samo na sjetila sluha i vida i na niže nagone, nego da ona samo razumu svoj pravi sjaj odkriva. Zato kalleologički idejal nesamo nesmije vriedjati razuma i njegovih načela, nego mora nositi uviek onu ljepotu, koju razum gleda i odobrava, a niže spoznavajuće sile ga moraju podupirati. Ja neznam, kako bi mogao pohvaliti pjesnika, ako lude misli izriče; ili slikara, ako mu se slika istini ruga; ili kipara, ako mu kip kriepost nogama gazi; ili pjevača, ako me na razuzdanost potiče? [1]) Ne-

[1]) Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit et varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atram
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cujus velut aegri somnia vanae

Digitized by Google

sretna vremena za razumno biće, ako se ono, što razum potištuje, kano uzorna ljepota hvali! Nemože ljudski razum, ako triezno misli, oprostiti onim krasnoslovcem našega vieka, koji liepe umjetnosti tako snizuju, da je po njihovu mnienju ono uzorna ljepota, što pobudi najniže strasti i nagone, osobito spolni nagon kano što su gole ženske slike. [1])

U liepih umjetnostih mora umjetnik najprije zamisliti u duši kalleotehničku predstavu, koja sadržaje n sebi uzornu ljepotu – kalleologički idejal, te ga onda prenesti u dušu ostalih. Ali to je nemoguće, ako umjetnik svoju kalleologičku ideju vanjskim načinom nepredoči, jer samo tim putem možemo mi doći do onoga, što je drugi u svojoj duši zamislio. Umjetnik mora nam svoju ideju, koju si je stvorio, nekim vanjskim načinom pokazati, da i mi do nje dodjemo. Ali kako? On mora gledati, da čim točnije svoju kalleologičku predstavu nekim načinom utisne u osjetljivu tvar, koja će biti donekle nosiocem njegova kalleologičkoga idejala te će tako moći i u nas stvoriti onu liepu ideju, koju je on zamislio. Kako dakle može umjetnik svoj kalleologički idejal vanjskim načinom utisnuti u tvar, da se u nas, ako motrimo njegovo umjetno djelo, porodi liepa ideja, koju je on zamislio i hotio u našoj duši ponoviti? Ima više načina, kojim može umjetnik ovaj cilj postignuti. Najprije glasom. Glas stoji u tako uzkom uzročnom savezu s našimi nutarnjimi duševnimi osjećanji i čuvstvi, da je on njihovo naravsko vanjsko znamenje. Zato se može njim umjetnik služiti, da pobudi u nas ista osjećanja i čuvstva, koja on ćuti. Na tom se physiologičkom i psychologičkom načelu osniva liepa umjetnost, koja se zove glasba (musica.) Nije naša zadaća ovdje, da potanko označimo pravila ove liepe umjetnosti, koja ima tolik upliv na ljudsko srce, kako ona može probuditi čuvstva ljubavi, veselja, žalosti, straha, ufanja, udivljenja, itd. Ona zahtieva osobito dobro razvijen sluh, da možemo razlikovati razne glasove i njihove mogobrojne osjene, u uz to sveudiljnu nauku i vježbu, da u melodiji, harmoniji i rhitmu razaberemo i shvatimo kao u vanjskom naravskom znaku kalleologički idejal umjetnika. Ali glasba sama po sebi neće moći jasno i točno izraziti liepu ideju umjetnika, ako joj rieč u pomoć nepriteče, zato je istom napjev uz pjesmu savršen znak i nosilac uzorne ljepote, koju je umjetnik zamislio. Najlaglji, najbolji i najsavršeniji način, kojim nam može umjetnik svoj kalleologički idejal priobćiti, jest govor sastojeći se iz rieči, koje su izmišljeni i svojevoljno opredieljeni znaci. Njimi možemo svaku uzvišenu istinu, svaku liepu misao, svako povoljno čuvstvo, svaku družtvenu sliku, riečju kalleotehnički idejal u podpunoj mjeri izraziti. Zato zauzima pjesničtvo prvo mjesto medju liepimi umjetnostmi. [1]) S toga se razloga takodjer vidi, zašto nam je uprav pjesničtvo tako milo, samo pjesnik najme može uzornu ljepotu u najvećem sjaju bez zaprjeke našim spoznavajućim silam predočiti, samo on može svaku dražest iztaknuti, sve pojedine ljepote sjediniti i slijati u kalleologički idejal. Otuda dolazi, zašto od valjana pjesnika mnogo zahtievamo i očekujemo, te su riedki, koji su neumrlu slavu stekli. Nije dosta, da gladko i pravilno stihovi teku, ako su prazne rieči, raztepene ideje, proste misli, obične slike, traljave prispodobe, mrtvi prizori i t. d. Pročitaj samo površno esthetična pravila o pojedinih vrstih pjesničtva, pa će te volja proći biti pjesnikom, ako neosjećaš u sebi osobita zvanja i sile; tu se prosi ne samo bujna i živahna phantasija, nego i obilno i svestrano znanje, koje nije nikomu prirodjeno, nego se naporom i naukom stiče. Ali zato rado dopuštamo, da može i sliepa koka naći po koje zrno, osobito u lyričkom pjesničtvu, kamo spada oda, elegija, pjesma, hymnus, dithyrambus, kantata i epigram.

Još te preostaje treći način, kako nam može umjetnik svoj kalleogorički idejal priobćiti. On može u tvar, koja je za oko osjetljiva, utisnuti sliku, koja nam predstavlja, koliko je moguće, onaj liepi idejal, koj je umjetnik u svojoj duši stvorio, te nam ga želi tim putem priobćiti.

Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
Reddatur formae. „Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas."
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim:
Sed non ut placidis coenant immitia; non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Hor. Ep. ad Pisoes. V. 1—13 et 338—340.

[4]) Lemke. Populäre Aesthetik. S. 394. 395. Cf. Vischer. Aesthetik.

[1]) Mich hält kein Band, mich fesselt keine Schranke;
Frei schwing' ich mich durch alle Räume fort.
Mein unermesslich Reich ist der Gedanke,
Und mein geflügelt Werkzeug ist das Wort.
Was sich bewegt im Himmel und auf Erden,
Was die Natur tief im Verborgnen schafft,
Muss mir entschleiert und entsiegelt werden,
Denn nichts beschränkt die freie Dichterkraft.
Doch Schön'res find' ich nichts, wie lang' ich wähle,
Als in der schönen Form — die schöne Seele.
Schiller.

Digitized by Google

Otuda potiču liepe umjetnosti slikarstva i kiparstva. Slika je tim savršenija, čim jasnije i točnije probudi u spoznavajućih silah onu kalleotehničku predstavu, koju je zamislio umjetnik. Slika nesadržaje već sama po sebi svu uzornu ljepotu, koja se nalazi u liepoj ideji umjetnika, jer onda bi prestala biti slikom, nego ona probudi u spoznavajućoj sili i one liepe savršenosti, prednosti, vrline, dražesti, uzvišenosti, koje u njoj realno neobstoje, ponesav gledaoca do visine same idejalne predstave. Slika će tim laglje i podpunije ovu svrhu polučiti, čim ima više zajedničkih biljega s onim architypom, čija je slika, jer tim će si laglje i točnije naša duša onaj archityp stvoriti, koj lebdi u duši umjetnikovoj. Zato mora slikar kistom a kipar dljetom nastojati da unese u sliku sve, što se može bojom i likom izraziti, da izadje iz umjetničkih ruku čim savršenija slika onoga architypa, koj se nalazi u njegovoj duši. Glasoviti je kipar Michael Angelo izklesao kip, koj predstavlja Mojsiju, te se sada nalazi u Rimu u crkvi svetoga Petra „ad vincula.“ Pripovieda se, kad ga je dogotovio, da se je tako veselio, što mu je umjetno djelo toli izvrstno uspjelo, te mu je kladivcem i nehotice tako jako po koljenu udario, da je u mramoru na onom mjestu nastala mala pukotina, i od radosti viknuo: Mojsijo govori sada! Zaisto ako ga i danas pogledaš, rekao bi, da govori.

Lessing u svom glasovitom kritičkom djelu „Laokoon“ i za njim mnogi drugi esthetici tvrde, da je slikarstvu dosljedno i kiparstvu najviša zadaća predočiti tjelesnu ljepotu; drugi opet misle, da tjelesna ljepota nemože biti umjetniku glavna svrha, ako nećemo liepe umjetnosti tako sniziti, da stupe u službu životinjskim strastim i požudam. Iskreno govoreć moći je i na jednoj i na drugoj strani pretjeranošću griešiti. Nam se čini, da u svih liepih umjetnostih mora vladati ono načelo: razum kao najplemenitija i najsavršenija spoznavajuća sila mora imati uviek prvenstvo, te zato mora liepa umjetnost sveudilj na nju gledati, da joj čim bolje zadovolji uz pripomoć nižih spoznavajućih sila, najme sjetilâ i razmnive. Čim više dakle umije umjetnik u slici pojedinih ljepota suglasno sjediniti, tim će biti ljepša slika.

Pitamo sada Darwina, zašto samo čovjek pokazuje sposobnost, da se dovine do liepih umjetnosti a životinje ne? Za nas je odgovor jasan, jer je liepim umjetnostim najglavnija pogodba razumna sila, koju životinje neimaju. Zato je i divljak sposoban, da se obukom i naukom uputi, kakvu cienu i vriednost imaju za ljudsko srce liepe umjetnosti, nosioci uzorne ljepote. Životinje pako nemogu nikako ovih granica prebaciti, dok im može biti njihovi zagovornici, kao što čine u theoriji, tako i u praxi razumnu silu neudahnu!

8. Prije nego zaglavimo našu razpravu o ljepoti, recimo jošte ob u k u s u. On nije, kako bi neki htjeli, posebna sila ljudske narave, kojoj je predmetom ljepota. Niti on neleži u samih sjetilih, ni u samoj razmnivi, ni u samom razumu. Niti je on proizvod ovoga ili onoga nagona, ili pojav ovoga ili onoga čuvstva. Ukus se u tom sastoji, što naše pojedine spoznavajuće sile počam od sjetila sluha i vida do razuma u naravskom jedinstvu djelujuće motre, što je liepo, te se tako, samo motreći ljepotu, u nas probudi čuvstvo dopadnosti. Ukus jest dakle resultat više činjenicâ, te sudara na dlaku s onom oznakom, koju smo mi stavili o ljepoti. Ukus visi o različnih spoznavajućih silah. Već otuda vidimo, zašto on nemože biti posve isti u svih ljudi. Premda su spoznavajuće sile, što se bitnosti tiče, u svih ljudih jednake, zato ipak opažamo veliku množinu individualnih razlika, koje dosljedno uplivaju na različnost ukusa. Zatim ukus visi takodjer o povoljnom čuvstvu ljubavi ili dopadnosti, koje mora ljepota u srcu potaknuti, a ovo je čuvstvo opet spleteno s mnogimi inimi duševnimi djelovanji, te i s toga razloga može biti ukus različit. Napokon se sama ljepota u različnoj mjeri i formi prikazuje te može dati povoda različnomu ukusu. Razjasnimo primjeri stvar. Ako ti je sluh ili po naravi nerazvijen ostao, ili ako ga nisi sveudiljnom vježbom izoštrio, [1]) ili ako slabo poznaješ tehnička pravila glasbe, kakov će biti tvoj ukus o ljepoti, kojom glasba tako krasno ljudsko srce razblažuje? Što ćeš reći o slici, ako imaš oko, koje nemože niti svih boja razabrati, a nekmo-li sve njihove različne osjene? Netko ima vrlo bujnu phantasiju, ali slab um, drugi ima bistru pamet i oštar sud, ali neda si truda, da prazninu znanjem izpuni. Tko nezna, koliki uzroci uplivaju

[1]) Le même auteur donne encore pour l' éclaircissement des questions qui nous occupent, des details physiologiques auxquels on ne saurait prêter trop d' attention; ainsi, d' après lui, la perception nette d' un son ou d' une série de sons coordonnés exige une certaine préparation de l' oreille, une certaine tension préalable et convenablement appropriée, des membranes de l' organe auditif. D' où il résulte qu' une phrase musicale, qu' une suite mélodique ou un ensemble harmonique que l' on n'a jamis perçu, auquel on ne s' attend point, quand' il ne produit pas une sensation désagréable, ne saurait du moins occasioner tout le plaisir qu' est apte à produire son audition répétée. Revue archéologique. 15. Febb. 1858. P. 671.

*

Digitized by Google

na spoznavajuću silu, koji ju stranom prieče, stranom odvraćaju, da istine nenadje. Srasti, nagoni, socijalni odnošaji, nauka i obuka znatno k tomu doprinose, da um prihvati koje krivo načelo, i bludnju za istinu drži. Neima skoro istine u mudroslovnih znanostih, koja nebi bila našla protivnikâ, a neima bludnje, koja si nebi stekla privrženikâ. Osobito ako su istine tako skrovne, da ih nemožeš vidjeti, nisi-li mirno i strpljivo sve predsude svladao, nisi-li si trudom i naporom predbježno znanje pribavio, i sve dvojbe uklonio. Svako razumno biće za istinom teži, te se njom ponosi, ali baš zato uplivom naše volje prenaglo sudimo, brzo odlučujemo, hitro prihvaćamo tudje misli. Velika je često kriepost reći: ja toga neznam, a kako je malo ljudi inače učenih, koji bi ovu vrlo mudru rieč usudili se izustiti. Zar je dakle čudo ako je ukus o ljepoti različit? Nu ukus, kako rekoh, neproteže se samo na spoznavajuće sile nego i na srce, gdje se sveudilj roje različna čuvstva. Sad je jedno jače sad drugo; sad jedno nadvlada a drugo izčezne; neka se pomažu, druga se protive. Netko vrlo rado čita romane, drugi se od njih odvraća; ovomu je mila tragedija, drugi ljubi samo vesele igre. Ako kriepost štujemo, ljutimo se, ako se ona na ruglo stavlja, drugomu je i najružnija moralna nepodobština mila. Po svoj je prilici takodjer radi pretežnijega nagona i čuvstva prama drugomu[1]) spolu potekao onaj esthetički sud, da je žena najveći idejal ljepote, dočim bi možda žena, da je esthetiku pisala, te mogla svoju taštinu pritajiti, s Aristotelem obratno tvrdila, da ima muž i u ljepoti prvenstvo. Premda je dakle ukus o ljepoti tako različan, to se ipak neda tajiti, da i ljepota ima nekih stalnih zakona, po kojih se mora ravnati ukus, tako, da ako ih ostavi, velimo, da je pokvaren. Zakoni o dobrom ukusu proizticu iz onih načela, na kojih se osniva ljepota. Kao što bi bila luda pedanterija, ako bi tko ukus o ljepoti u svem svigdje i uvjek stegnuo na stalne nepomične zakone i pravila; isto je tako kriva misao, ako bi tko tvrdio, da ukus neima nikakvih zakona, po kojih se mora ravnati. Jako bi krivo i ludo rekao esthetik, kad bi stavio posve obćenito pravilo: samo je biela boja na čovječjem tielu liepa. Zašto? Jer boja tiela spada medju dražesti; a dražesti imaju svoj skrajni razlog, kako smo prije dokazali, u nagonih i čuvstvih. Zato se mora ovako pravilo staviti: za Europejca jest biela a za crnca crna koža liepa ili dražestna. Ova dražest ima svoj skrajni psychologički razlog u onom nagonu, koj je usadjen i u ljudskoj naravi najme: Omne animal diligit simile sibi. Kad bi bili svi ljudi crne boje, nebi se nitko usudio reći, da je samo biela boja liepa. Premda je biela boja sama po sebi ljepša od crne, ali zato nije ni crna grda, te ako s psychologičkoga razloga postane dražestnom, ima prednost pred bielom Istim načinom moramo mnoge primjere tumačiti, koje navadja Darwin o ukusu, n. p. o vlasih, o bradi i t. d. Za mnoge stvari, osobito što se tjelesne ljepote tiče, neima drugoga razloga, zašto ih liepimi zovemo, nego što su dražestne. Strašno je grdo vidjeti čovjeka bez nosa, ali bi bilo mnogo grdje gledati čovjeka s nosom, kad po naravi ljudi nebi imali nosa. Valjana esthetika mora pravila, koja sliedi dobar ukus, izvadjati iz onih mudroslovnih načela, na kojih se osniva ljepota; a ne svojevoljno izmišljati zakone. Premda rado dopuštamo, da i dobar ukus ima pravednih sloboština, otuda ipak nesliedi, da neima stalnih zakona i pravila, po kojih se ravna, te nije skroz istinita ona latinska izreka: De gustibus non est disputandum. Ako samo čitaš Horaca de arte poetica, naći ćeš dosti stalnih pravila, koja mora sliediti dobar pjesnik; isto valja i za druge liepe umjetnosti. Kao što se naukom i vježbom naše znanje usavršuje, isto se tako naukom i vježbom i ukus za ljepotu usavršuje, i kao što naš um može u bludnju pasti, te s pravoga puta saći nedržeći se pravilâ, koja mu logika propisuje; isto se tako može ukus pokvariti, ako ostavi pravila, koja mu esthetika nalaže. Samo izkustvom, naukom i vježbom možemo postići dobar, fin i mnogostran ukus za ljepotu. Dvie su glavne biljege, po kojih možemo razpoznati pravu od prividne ljepote, te dosljedno razlikovati dobar od pokvarena ukusa. Prvo, sve što je liepo, mora biti u suglasju s razumom i s njegovimi očevidnimi načeli, t. j. s istinom; drugo, sve što je liepo, mora odgovarati ljudskoj naravi, na koliko poznajemo njezine nepromienljive zakone, na kojih obstoji te se usavršuje cielokupni ljudski život. Ako tko nešto za liepo drži što istinu vriedja, ili što se skladu i redu ljudske narave protivi, on neka bude siguran, da ima zločest ukus za ljepotu. Po tom Kinezi samo u toliko griešе proti dobromu ukusu, držeć malenu nožicu za veliku dražest, što noga, ako je malena, nije više shodno sredstvo za hod. Zato je nevaljan ukus žena u centralnoj Africi, kad si doljnu ustnicu probodu te metnu u nutra ugla-

[1]) Schiller fand ähnlich wie Göthe, die vollendete Menschheit, mit der ihm die Idee der Schönheit zusammenfiel, vorwaltend in der weiblichen Natur und ihrer harmonischen Totalität ausgedrückt. Wildauer. Festrede zu Schillers hundertjährigem Geburtstag. 1858.

Digitized by Google

djen ledac, jer tako nemogu ustne savršeno svoje naravske funkcije obavljati. Kad si žene kod raznih naroda lice mastilom liče, ovo je proti dobromu ukusu, ako se tim mnoge naravske prednosti izgube, koje se na licu pokazuju, n. p. nježna čuvstva, živahnost, zdravlje i t. d. Razni uzroci uplivaju na različnu nošnju (modu), kako na drugom mjestu spomenusmo, kao n. p. želja, da se naravske tjelesne draženosti iztaknu, a manjkavosti pokriju, pohlepa za novošću, razlika spola, staleža, odlikovanje, slavohlepje, nagnuće, da se povedemo za drugimi, ćudorednost, stid, udobnost, naravska potrebоća [1]) i t d. Sigurno i slobodna volja tu mnogo upliva, jer bi bilo ludo sve ljudske čine na stalne uzroke stegnuti. Nošnje će uvrieditи dobar ukus, ako se nepazi na one zakone, koje stavlja razum ljudskomu životu, ali uzprkos tomu poznata je stvar, kako može biti o b i č a j tiran za ljudsko srce, te mu se često nemožeš pri najboljoj volji oteti.

9. Pošto smo u kratko razvidili mudroslovna načela, na kojih se osniva ljepota i njezine vrsti, sada može svatko sam zaključiti, koliko vriedi Darwinovo mnienje o ljepoti, da mu podupre nazore o postanku čovjeka. Ako nas Darwin želi uputiti o svojih nazorih, morao bi dokazati: ili da se prava ljepota nipošto neproteže i na razumnu silu; ili da i životinje mare za onu ljepotu, koju razum spoznaje; ili da i divljaci nisu sposobni, da se nasladjuju na onoj ljepoti, koja svoj sjaj samo razumnoj sili odkriva. Nu mi smo očevidno dokazali, da se ljepota neproteže samo na sjetila sluha i vida, nego i na višu spoznavajuću silu; nadalje mi smo konstatirali, da neima primjera u životinskom kraljevstvu, koj bi nam bio dokazom, da se životinje ikada zanimaju za onu ljepotu, ma bila koje mu drago vrsti, koja se odnosi na razumnu silu; napokon da i najzadnji divljak spoznaje bar donekle onu ljepotu, koja je s razumnom silom u doticaju te ima sigurno sposobnost, da se sve više u tom smieru usavrši. Dakle upravo čuvstvo ljepote dokazuje opet proti Darwinu, da samo čovjek ima razumnu silu, a životinje je neimaju. Već iz samoga načina, kako Darwin čuvstvo o ljepoti predstavlja, vidi se, da je htio onaj jaz, koj dieli čovjeka od životinje, vrlo vješto preskočiti. Nije dovoljno za pravu znanost, ako se samo nagadja, da m o ž d a neima granice, nego treba znanstveno pokazati, je-li nije-li. U to mi sav svoj trud ulažemo neimajuć nikakvih predsuda u tom toli mučnom iztraživanju.

[1]) Wenn bemalte Nationen mit derselben Aufmerksamkeit wie bekleidete untersucht wordeu wären, so wüde man wahrgenommen haben, dass die fruchtbarste Einbildungkraft und die veränderlichste Laune die Maden des Malens ebensowohl wie die der Kleidung erfunden haben. Alexander v. Humboldt. Cf. Darwin l. c. I. B. S. 54. II. B. S. 297.

Vjera u školi.

Piše *Ivan Jakovina.*

Mnogo nam je bilo do toga, da se upoznamo s odnošajem izmedju vjere i škole, s uplivom, koj je uzgoj vjerski na uzgoj mladeži kroz vjekove imao. Historija pedagogije, ako i nije u povoju, do danas je u mnogom tamna. Išli smo pak čitali, kako su uzgajali djecu svoju u staro vrieme poganski narodi asijski. Vidjeli smo, da su u tom poslu vjerski njihovi nazori odlučivali. Mahnusmo ovamo na zapad, motrismo, kako je bilo kod ratobornih špartanaca, filozofičnih atinjana prije nego je vječno Svjetlo zapalilo neugasivu luč svietu. Gledasmo stoljeća kršćanska. Na tom dugačkom putu čovječjega razvoja opazismo svašta i svačega. Nu neznamo ipak, čemu da se više divimo: da-li ogromnoj razlici ciljeva, nazorâ i sredstvâ, ili zamiernoj jednolikosti, koju u pogledu vjerskoga uzgoja svuda nahodimo. Nigdje nije uzgoj mladoga naraštaja vjere s vida pustio. I po stepah se skitajući nomadin, i pustom tumarajući arapin, kruti german, ko što i milokrvni slavjanin, sofistički grk, gospodujući rimljanin, ko što i prosvietljeni kršćanin, učio je svoj porod svoju vjeru. Svi su ovi jednako uvidjali, da ima u srcu čovječjem neka praznina, koje ničim neizpuniš nego jedino vjerom. Svim je bila na umu ta prevažna zadaća kod uzgoja, da od djeteta treba načiniti čovjeka, a uz to su uvidjali, da bez vjere neima čovjeka. Svi su ovi slutili tek i nagadjali, ako već nisu čvrsto vjerovali i za stalno znali, da ima onkraj groba život, pak da treba čovjeka i za taj pripraviti. Sve su to ljudi kroz dugi red vjekova znali i uvidjali, i kano stalno i neoborivo, jer s čovječjim bivstvom usko stopljeno, pravilo utvrdili. Pa ipak ima ljudi u vieku, u kojem živimo, koji su rado jednim potezom pera izbrisati, što su vjekovi napisali, jednim dahom odpuhnuti, što su milijuni skladali. Hoće, da si ime reformatorâ steku. S toga ruši, što postoji, hajd za novim, ako hoćeš da svjetini u volju udješ. Što je novo, to za čas godi, obsjenjuje i povlači. Tim putem došlo se i do vjere u školi. Što će nam vjera u školi? Čemu to nerazumljivo dogmatiziranje, ta mekanička dresura? Tako se razliega tu i tamo na privatnih sastancih medju četiri skromna zida, tako odmnieva iz poslaničkih dvorana kroz usta pojedinih zastupnika, tim duhom zadahnute pišu se poslanice, tiskaju knjige i u sviet razašiju, kako bi otrovnu sjemenu plodonosno tlo priredile. — Slava originalnosti neide medju tim moderne liberalce. Odnio im ju već pred dosti vremena zlosretni Rousseau. On je prvi na te zlo-

Digitized by Google

kobne gusle zagudio. Nikad se nije nitko prije njega usudio javno izreći, što je on napisao u svom „Emilu.“ „Moj Emil jošte do petnajste godine nije čuo imena božjega, a bilo bi u osamnajstoj prerano, da mu se kaže“, pisa on. A na drugom mjestu: „Ja se ograničujem kod svoga Emila na prirodnu vjeru; prohtije-li mu se još koje druge: tu si ima sam birati, ja mu tu nesmijem biti učiteljem.“ *) Sasvim dosljedna mu je po tom sljedeća rieč: „Kad bi mi bilo ludjaka simbolično predočiti“ veli on, „tada bi morao pedanta naslikati, kako djecu katekizam uči.“ **) Tako pisa Rousseau u osamnajstom vieku. Nauka je to, neznaš, da-li više luda ili bezbožna. Njemu se može s razlogom spotaknuti, da je bio u podpunom smislu idejalist. Jer ne samo da su mu gojenci: Emil i Sofija, bili umišljene osobe; već nam ih takodjer kano u zraku predstavlja. Emil je ostavljena sirota, zdrava i krjepka tiela, obična talenta, odieljen od cieloga svieta, izključen iz družtva čovječjega, netaknut ma od nikakova upliva. On ima kroz cielo vrieme svoga nauka posebnoga učitelja, koj će ga naučit svaki zanat, svaku umjetnost i svu znanost. Nemarim dokazivati, da je to kula u zraku, koje nitko nikad nesazida.

Takov je nauk mogao učiti samo Rousseau, čovjek, koj nije imao srca niti za svoj vlastiti porod, nekmo-li bi ga bila tudja sreća zanimala. Petero je imao djece, pak ne samo da nije ijednoga djeteta odhranio, nego ih dapače nikad niti vidio nije. Njegovom se je djecom mučilo parižko nahodišće. Nam se čini, kad promišljavamo Rousseau-a i njegovu sudbu, pak sravnimo s tim njegova Emila, da je taj bio srda osvete, zublja, koju je Rousseau zlorado pod krov svoje francezke domovine bacio, da svoju zlu sreću, kojom ga je častila, osveti. — Pak i sbilja, tko je vikao posljedice s pravimi uzroci spajati, uvidjeti će, da on ovdje nije cilja promašio. On i drugovi mu mnogo su pogubnim svojim naukom doprinieli onomu groznomu i davno nevidjenomu prolievanju krvi za revolucije. —

Nemogu vjerovati, da s jednakom nakanom, ali svakako su istom strujom pošli neki modernih pedagoga. Na čelu jim je Dittes, direktor bečkoga pedagogija. Pa ako je istina, da jednaki uzroci radjaju jednake učinke; to smo dovoljno opravdani, ako smo za budući naraštaj ozbiljno zabrinuti. Sjeme bačeno u zemlju donieti će plod; a kakovo sjeme takov će biti plod. Tko vjetar sije, žeti će buru. Kakovo čudo, ako se na omarnom suncu te nauke skupljaju pare, koje će pružiti dovoljni materijal za oluju i krvavu buru, da će zemlja u krvi ogreznuti. Bojni je znak dao i svom odlučnošću zabrodio tom pogubnom strujom Dittes u svojem „erziehungs und unterrichtslehre“, ***) u kojem hoće da popa i vjeru iz škole izključi. Ob osobi g. D. i njegovoj ambiciji nećemo za ovaj put niti rieči potrošiti. Svratiti ćemo pozornost samo na ono, što on uči o vjeri u školi. — O samoj stvari uči Dittes ono isto, što je učio i Rousseau. Razlika je u tom, što se je ovaj izrazio jasno i otvoreno; a onaj je svoj nauk plaštem fraze i sofistične forme prikrio. Zna on dobro, zašto ostaje pod krinkom, ko što znademo i mi, što on uči. Neima danas razborita i triezna Francuza, izuzmeš-li gdjekojega petrolera, da se nebi žapao i sramio nauke svoga zemljaka, Rousseau-a. Nesmije g. Dittes izravno i na sva usta govoriti, kako je govorio Rousseau. Rad je na obje strane ugoditi; nu tako, da s jedne dobroćudnim zamaže oči, a s druge daje sve sedmoglavoj aždaji liberalizma, štogod ju je volja. Hoće da jednom rukom nešto tobože gradi; ali samo zato da može drugom više oboriti. To ćemo vidjeti čitajuć njegove vlastite rieči. Evo ih. Govoreć o tom, što se imaju djeca o vjeri učiti u školi, piše na strani 223 navedene knjige ovako. „Ne iz katekizma, već iz vjerskih dokaznica imala bi pučka škola svoj naučni materijal crpiti.“ — „Iz staroga zavjeta mogla bi se upotrebiti ciela povorka najljepših pripoviedaka, po gdjekoj psalm, mjesta iz Joba, proroka i t. d. Iz novoga pako naposeb govori i prispodobe Isusove, izreke apoštola kano materijal za obrazbu mladeži.“ Ali sad slušajmo, što kaže dalje: „To bi se imalo stopiti u jednu knjigu; no ta se knjiga nebi imala sastaviti samo iz židovskih izvora, već bi imala sadržavati sve, što je najljepšega u svih cieloga svieta vjerozakonskih dokaznicah. Dakle izbor iz Zendaveste, Vedasa, brahmanizma, budhaizma, izreke Konfucijeve, mjesta iz korana itd.“ — „Tu bi knjigu valjalo, kako i svaku, javnosti napose pedagogijskomu svietu na razsudbu predati. Bi-li se imala kano posebna knjiga u školu uvesti, ili pako njezin sadržaj u različite djelove obće čitanke uvrstiti, bilo bi pitanje čisto praktično bez načelnoga znamenovanja.“ Na strani 218. kaže doslovce ovako: „Škola nesmije tražiti, da bude vjerska obuka obligatorna, kojoj bi budi sva djeca, budi djeca stanovite vjerozakonske sljedbe učestvovati morala.“ Na strani 219. pita i odgovara Dittes ovako: „Tko da uči vjeru u narodnoj školi?“ „Mi kažemo“, veli on, „ne svećenik, već narodni učitelj sam.“ *)

(Konac će sljediti.)

*) Emil von Rousseau. Deutsch von Karl Grosse. Leipzig. 1872.

**) Ibidem.

***) Leipzig. 1871.

Viestnik.

Zagreb. Na proslavu dvadeset i pete godišnjice vladanja Nj. c. kr. Veličanstva izvolio je presvietli g. biskup Ivan Kralj za osnovanje radionice u Zagrebu pokloniti 300 for. Istim sretnim povodom pristupile su obćine dugoselska i oborovačka svaka sa svotom od 50 for. kano utemeljitelji u družtvo sv. Jeronima.

*) Prije nekoliko dana kaza svojim biračem u Beču: „Nam netreba vjere, mi imamo slobodnu znanost.“ Reform N. 44.

Digitized by Google

— Za dovršenje oltara u župnoj crkvi u Kalju poklonio je preuzviš. gosp. nadbiskup Josip Mihalović svotu od 30 for., za što smierno hvali župnik s pukom. Presv. g. biskup Ivan Kralj darovao je na korist siromašnim djakom osiečke gimnazije 50 for.

— Veleuč. g. Josip Torbar, svećenik zagr. nadbiskupije, član jugoslavenske akademije, uzpostavljen je natrag za ravnatelja ovdješnjoj višjoj realki. — Veleč. g. Stjepana Rintarića, župnika lupoglavskoga imenovao je preč. prvostolni kaptol u posljednju subotu prevendarom prvostolne crkve. G. Mijo Kelečić ide za upravitelja župe u V. Grdjevac (ne pako u Rasinju, kako biaše u posljednjem broju pogrešno izviešteno), a u Rasinju ide g. Milan Cekuš, tuheljski kapelan.

— Na svetak neoskvrnutoga začeća bogorodičina obslužila se je poslie stanke od tri mjeseca opet svečana služba božja u crkvi sv. Marije na kaptolu. Medjutim je crkva ukrašena kistom slikara Jakoba Pascuttija. Ova crkva, sagradjena u 13. vieku, biaše pred sto godina pod župnikom Boltom Matković znamenitije urešena, dobivši mramorne oltare i propovjedaonicu. U najnovije pako vrieme zauzeo se je za njezino ukrašenje sadašnji župnik, preč. g. kanonik Stjepan Matković, bivši u tom revno podupiran od sindika g. Eugena Sabljića, zagr. gradjanina i trgovca. Pod njim je crkva osim već spomenute nove slikarije dobila nove orgulje, uru na tornju (darežljivošću presvietl. g. čuvara Gjure Križanića), nove prozore, na koru nov pod itd. Crkva ova je takodjer izabrana od ovdješnjega vriednoga družtva za crkvenu glasbu, da se u njoj češće izvode na koru figuralne mise, što je naročito učinjeno na gore naznačeni svetak.

G. Antun Anthoine, umjetni slikar, stanujući u Zagrebu, preporuča se častnomu svećenstvu za slikanje nabožnih slika za oltare i na zastave. Preporučaju ga takodjer njeki naši prijatelji, koji su imali priliku vidjeti njegove radnje.

— Od sl. poglavarstva občine Novosisačke (podpisan Alex. Vernak, podnačelnik) piše nam se povodom dopisa ob ondješnjoj školi u br. 46. našega lista: „da se je slavna županija izvolila pohvalbeno izraziti o napredku ovomjestne učione, što g. dopisniku neka na znanje služi.“ — Tom občenitom izjavom nije dakako oprovrgnuto ono, što se napose u onom dopisu glede rečene učione iztiče.

— Svečanu godišnju sjednicu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koja je obdržavana 27. Studenoga, otvorio je predsjednik preč. gospodin Dr. Franjo Rački liepom besjedom, koja je bila nam tim milija, što je u njoj puno zaslužni gospodin predsjednik naročito iztaknuo, da znanost u Hrvatskoj nije udarila putem, vjeri i crkvi protivnim. „U našu sredinu, veljaše dr. Rački, nije se uvrežio onaj zloduh, koj učenost polaže u nijekanju tisućo-godišnjih sveobćih uredaba, koje su ljudski rod odgojile, oplemenile i bitno mu do današnje visine pripomogle. Mi nedržimo, da obstoji neizpunivi jaz izmedju vjere i znanosti, izmedju ugleda i nauke, ili da nauka jedina može zadovoljiti umu i uzpokojiti srce čovjeka. Mi nismo uvjereni, da nauka smije bud prignuti koljena pred eudomonijom bud iztisnuti si apotheosu: njoj je samo istini služiti, a graditi na ćudorednoj podlozi. „Vriedja me — pravo je nedavno rekao umni francezki akademik C. E. Beulé — kada u umjetnostih i znanostih nenalazim ćudorednoga življa. A radujem se, kada nadjem, da je krasno ujedno i ćudoredno i rado bih, dà samo što je ćudoredno bude kano veliko i obćenito štovano.“ Mi scienimo, da sloboda u iztraživanju, koju u ostalom štujemo, vriedja zapone uma, kada si priznaje vlast nametnuti neutvrdjena mnienja za priznane naukom zasade. Prosliedimo svoje radnje u tom duhu trieznosti, koj je i najsilnijim veleumom provodičem bio. „Ako nas obiede s natražnjačtva, jer uzkraćujemo tamjan dnevnim strastim i pohlepam, sa suvjerstva, jer priznajemo zasluga zakonu, koj je podjedno vjerovanje, ćudoredje i štovje: trpimo nekloneći duhom, bijmo se muževno, ali bez mržnje i proti zlim naukom a ne osobam.“ (C. Cantu).

Ako je ovaj duh trieznosti u naukah koristan velikim i razvijenim narodom. on je našemu razdvojenu i zaostalu upravu nuždan.“ Dao Bog uzdržao se taj duh i to osvjedočenje uvjek u našoj akademiji.

— U Djakovu imenovani su gg. Dr. Mijat Kučera i Dr. Josip Paus profesori bogoslovja, a g. Šime Čižmarević učiteljem mudroslovja.

Innsbruck. Isusovcem, na sveučilištu učiteljem, prietila je do nedavna pogibelj, da će biti maknuti, nego odlukom Njegova Veličanstva potvrdjeni su svi profesori kano uredni, te sada neima više dvojbe o njihovu obstanku na sveučilištu.

Poznanj. Po nalogu Bismarkovu poslao je vrhovni predsjednik, Günther, nadbiskupu Ledochovskomu poziv, neka se sam zahvali na svojoj nadbiskupskoj časti. Nego Ledochovski mu je 25. Studenoga odgovorio baš kako valja. Najprije veli, da je on čast svoju primio od Boga preko njegova vidljivoga na zemlji namjestnika ne pako od svjetovne vlasti, pa mu je zato nijedna svjetovna vlast niti uzeti nemože. A neka se nenadaju, da će on sam odstupiti, jer sada je vrieme za crkvu božju težko i vrlo pogibeljno te bi kukavica samo u takovih okolnostih odstupio, dočim dobar pastir dušu daje za stado svoje. — Koliko se gore muke spremaju Ledochovskomu od njemačke vlade, toliko ga ljubi i upravo obožava njegov puk. Ovih dana vraćao se je nadbiskup iz hrama. gdje je služio svetu misu u svoj, posve već oplienjeni, dvor. Množina svieta čekala ga je na koljenih plačući te su se trgali, da mu barem haljinu poljube.

Švicarska. Veliko vieće u St. Gallenu dozvolilo je s 84 proti 52 glasa zakon, kojim se duhovnici radi

Digitized by Google

smetanja konfesionalnoga mira kazne globom do 1000 franaka, zatvorom i skinućem s časti.

Bonn. Na bogoslovnom fakultetu prijavilo se je ljetos pet starokatoličkih bogoslova. Osim jednoga svi su sami Švicari. Tako će moći čuveni nekoć prof. bogoslovja starokatolici: Langen, Reusch, Knoodt, Hilgers predavati petorici učenika!

Badenska. Okružni sud u Sigmaringenu odsudi administratora freiburžke biskupije, biskupa Lothara Kübela na globu od 200 talira, eventualno na tamnicu 40 dana, što je bez državne dozvole namiestio jednoga svećenika.

Slezija. Sliepa zloba, kojom pruska vlada progoni katoličku crkvu, premašuje gdjegdje svaku granicu. Čujte jedan slučaj. U Lubomi, u pruskoj Sleziji, usudio se je neki svećenik Dürschlag, komu bješe vlada zabranila crkvene funkcije, krstiti dicte. Što će na to mudri oberpresident? Ni više ni manje nego izreče mudru sentenciju, da kršćenje toga djeteta nevalja, i da se zato ima diete još jedanput krstiti i to u protestantskoj molnici. Tako je mala sirota ni kriva ni dužna postao anabaptista.

Rim. Židovski novinari, koji od laži živu te lažmi i svoje štioce hrane, izmisliše opet, da je pismo svetoga otca na njemačkoga cara bilo povodom „neugodne scene“ medju papom i kardinalom Antonellom, i da je ovaj pismeno izjavio papi, da neće nikako ostati na svojem mjestu. Isto je tako lažljiva ona viest, da se je biskup u Urgelu u Španiji s još pet biskupa izjavio za Don Carlosa, dočim je 60 drugih biskupa bilo proti tomu i da se je ovim i papa pridružio. Da je ta viest neistinita, dokazom je već to, što danas neima u cieloj Španiji nego jedva 30 biskupa.

Obznana. Stari naši, to popovi to redovnici, ob onoj struci nauka bogoslovnoga, kojim bi svećeniku u duhovnoj pastvi ponajveće baviti se, pisavahu narodnjim jezikom. S te ruke nam knjiga nekoč prilično biaše obilata. Ali tih spisa (kada bi i bili sadanjoj) već ruke duhovne napremeću: toliko su ponestali. Toj oskudici odavna sam naumio, koliko ga po meni uzmogljivo, pripomoć, i na to ime složio sam knjigu naslovljenu „Naputak izpovjednikom“, i jurve ju na svoj trošak izručio dioničkoj tiskalnici u Zagrebu. Da mi ona poluči čemu je namnivena i da mi trošak odumine: ovim smierno ju nudjam duhovnikom, braći svojoj, pozivljuć ih i proseć, da komu je do takva nauka il čitanja zadoba najavi se neposredno il posredno (po svom kotarskom duh. glavaru) pri pisari biskupijskoj, gdje uzdam se, ozvat će se duša toliko mi prijazna i strpljiva, koja će mene, u otačbini nenazočna zastupat, ter knjige moje poštovanim najavljenikom razpošiljat. Srce mu moje za to vazda harno. Moj „naputak“ obsizat će, pravo-li ga računam, dvadeset i pet i više araka, i po tom ciena mu od poldrug do 2 forinta, koliki već budu raznoliki troškovi. O koncu došastoga siečnja, stojat-li mi na rieč tiskarnikovu, ima bit dokončan. Knjigu kada ko primi, plati ju ili pošt. pouzećem (per Postnachnahme), ili po kome mu izručena bude. U Rimu, 25. Stud. 1873.

Dr. *Nikola Voršak*,
kanonik svetojerolimski.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupili kano članovi II. reda: gg. Martin Laposy podarhidj. i župnik u Prelogu. Josip Tislér župnik u Lopatincu. Kano članovi III. reda: gg. Ferko Grčković upravit. župe u sv. Martinu na otoku Cresu. Gjuro Lochmer kapelan u Gospiću. Dr. Ivan Koharić biskupov obrednik u Djakovu. Gjuro Gamperl biskupov tajnik u Djakovu. Učiona u Kupčini. Mato Kučiš iz Kašine. Jakov Baričević iz Sopnice. Ivan Antunović kanonik u Kaloči. Šimun Mandić poljodjelac u Čavolju. Martin Pandžić poljodjelac u Čavolju. Antun Paušić zidar u Aljmašu. Joso Vidaković u Aljmašu. Stjepan Grgić poljodjelac u St. Ištvanu. Andrija Pekanović sapunar u Somboru. Učiona u Lovincu. Izidor Franković iz Beršeca u Istriji. Franjo Cimerman klerik u Zagrebu. Gjuro Dobrovoj klerik u Zagrebu. Vjekoslav Vojsk klerik u Zagrebu. Josip Vimmer klerik u Zagrebu. Hinko Gregorić kot. sudac u sv. Ivanu. Josip Trpinac posjednik u Petrinji. Franjo Vojaković vjeroučitelj u Zagrebu. Matilda pl. Kallay vlastelinka u Gančarih. Učiona Orahovička. Učiona Zdenačka. Učiona Orahovička pravoslavna. Janko Kralj seljak župe Bosiljevačke. Joso Rendulić seljak župe Bosiljev. Joso Vukobradić seljak župe Bosiljev. Ivan Sprajcar seljak župe Bosiljevačke.

(Konac će sljediti.)

Poziv na predplatu na „Zagrebački katolički list“ tečaj XXV.

Zadaća je ovomu listu, da zastupa interese religiozne i crkvene. Ti interesi dolaze i u našoj domovini u sve veću pogibelj. I u takovu će stanju ovaj list zadovoljiti svojoj dužnosti, ako mu bude — kô što se pouzdano nada — osobito od našega svećenstva dobre pomoći perom, novcem, zaštitom, preporukom. Uvjeti predplate ostaju dosadašnji. Molimo ipak naročito: 1. da nam se predplata pošalje *čim prije*, i to najbolje *poštnom naputnicom*. 2. da se jasno zabilježi ne samo naslov predplatnika, obitavalište i posljednja pošta, nego takodjer izrikom, da-li je *predplata za god. 1874.*, ili morda dug za god. 1873. Mnogi bo nam još duguju predplatu za pol, a nekoji i za čitavu godinu, premda su obećali platiti čim prije. Čega radi prisiljeni smo izjaviti, da nećemo lista nikomu pošiljati, *tko ga za god. 1874. nepredplati, namirivši stari dug.*

Našemu listu dodan je prilog od ¾ arka.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Prilog k broju 50 „zagr. katoličkoga lista“.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI **PII** DIVINA PROVIDENTIA **PAPAE IX.**

Epistola Encyclica

ad omnes Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum ordinarios gratiam et communionem cum apostolica sede habentes.

PIUS PP. IX.

Venerabiles Fratres salutem et apostolicam benedictionem.

Etsi multa luctuosa et acerba pati ex ipsis diuturni Nostri Pontificatus exordiis Nobis contigerit variis de causis, quas in litteris encyclicis crebro ad Vos datis explicavimus; adeo tamen postremis hisce annis crevit aerumnarum moles, ut ea paene obrueremur, nisi Nos divina benignitas sustentaret Imo vero modo res eo devenit, ut mors ipsa vitae tot fluctibus exagitatae praestare videatur, et elatis in caelum oculis exclamare cogamur interdum: melius est nos mori, quam videre mala sanctorum. (1 Machab. 3, 59.).

Scilicet ex quo alma haec Urbs Nostra, permittente Deo, armorum vi capta, hominumque regimini subacta fuit contemptorum iuris, religionis hostium, quibus humana omnia et divina promiscua sunt, nulla ferme dies transiit, quin aliis atque aliis iniuriis atque vexationibus cordi Nostro iam saucio novum aliquod vulnus infligeretur. Personant adhuc ad aures Nostras questus et gemitus virorum et virginum e religiosis familiis, quae a suis sedibus exturbatae et egentes, hostili more profligantur ac disiiciuntur. quemadmodum in iis locis fieri solet ubicumque ea factio dominatur, quae ad socialem ordinem pervertendum intendit; quippe velut, Athanasio teste, magnus inquiebat Antonius, omnes quidem christianos diabolus odit, sed probos monachos, Christique virgines tolerare nullo modo potest. Illud etiam nuper vidimus quod nunquam futurum suspicabamur, sublatam et abolitam Universitatem Nostram Gregorianam ideo institutam, ut ad eam (iuxta veteris auctoris effatum de Romana Anglosaxonum schola scribentis) iuniores clerici e longinquis etiam regionibus in doctrina et fide catholica erudiendi venirent, ne quid in suis ecclesiis sinistrum, aut catholicae unitati contrarium doceretur, et sic in fide stabili roborati ad propria remearent. Ita dum per nefarias artes paulatim omnia Nobis subducuntur praesidia et instrumenta, quibus Ecclesiam universam regere ac moderari valeamus, luculenter patet, quantopere a veritate abhorreat quod affirmatum fuit, nihil esse imminutum, urbe Nobis adempta, de libertate Romani Pontificis in exercitio spiritualis ministerii, et in iis agendis quae ad catholicum pertinent orbem; simulque manifestius quotidie evincitur quam vere ac merito declaratum toties a Nobis et inculcatum fuerit, sacrilegam ditionis Nostrae usurpationem eo praesertim spectasse ut Pontificii Primatus vis et efficacia frangeretur, ipsaque tandem catholica religio, si fieri posset, plane deleretur.

Verum non hoc Nobis potissime constitutum est ut de iis malis ad Vos scriberemus, quibus Urbs haec Nostra et universa simul divexatur Italia; imo angores hosce Nostros moesto fortasse premeremus silentio, si divina daretur clementia, lenire Nos posse dolores acerrimos, quibus tot Venerabiles Fratres sacrorum Antistites eorumque Clerus et populus in aliis regionibus cruciantur.

Vos enimvero non latet, Venerabiles Fratres, quosdam ex Helveticae foederationis Pagis, non tam ab heterodoxis compulsos, quorum imo nonnulli facinus reprobarunt, quam ab actuosis sectarum asseclis hodie passim rerum potitis, omnem pervertisse ordinem, ipsaque suffodisse constitutionis Ecclesiae Christi fundamenta non modo contra quamlibet iustitiae rationisque normam, sed obstante etiam data publice fide; quum ex solemnibus pactis, suffragio et auctoritate quoque legum foederationis munitis, sartam tectam catholicis manere oporteret religiosam libertatem. Deploravimus equidem in Allocutione Nostra habita die 23. Decembris anni praeteriti illatam religiosae rei vim ab illorum Pagorum Guberniis „sive decernendo de dogmatibus catholicae fidei, sive favendo apostatis, sive exercitium intercipiendo episcopalis potestatis“. At vero iustissimae querelae Nostrae, exhibitae etiam mandantibus Nobis foederali Consilio a Nostro Negotiorum Gestore, neglectae plane fuerunt, nec aequior ratio habita fuit expostulationum a catholicis cuiusvis ordinis, et ab Helvetico Episcopatu iterum atque iterum editarum; quin imo irrogatae pridem iniuriae novis et gravioribus cumulatae sunt.

Nam post violentam eiectionem Venerabilis Fratris Gasparis Episcopi Hebronensis et Vicarii Apostolici Gebennensis, quae tam decora et gloriosa patienti, quam foeda et indecora mandantibus atque exequentibus extitit, Gebennense Gubernium diebus 23 Martii et 27 Augusti huius anni duas promulgavit leges plane consentaneas edicto proposito mense Octobri superioris anni, quod in memorata Allocutione fuerat a Nobis improbatum. Nimirum idem Gubernium sibi ius arrogavit refingendi in eo Pago constitutionem Ecclesiae catholicae, eamque exigendi ad democraticam formam, subiicens Episcopum cum quoad exercitium propriae iurisdictionis et administrationis, tum quoad potestatis suae delegationem auctoritati civili; vetans ne in Pago illo domici-

Digitized by Google

lium haberet; definiens paroeciarum numerum et limites; proponens formam et conditiones electionis parochorum et vicariorum, casusque et modum revocationis eorum aut suspensionis ab officio, tribuens laicis hominibus ius illos nominandi, laicis item credens temporalem cultus administrationem, eosque, inspectorum instar, rei ecclesiasticae generatim praeficiens. Cautum praeterea his legibus, ut sine Gubernii venia, et hac quidem revocabili, parochi et vicarii functiones nullas exercerent, nullas dignitates acciperent illis ampliores quam per populi electionem essent adepti, iidemque a potestate civili ad iusiurandum adigerentur in ea verba quibus veri nominis apostasia continetur. Nemo non videt huiusmodi leges non solum irritas et nullius roboris esse ex omnimodae potestatis defectu in legislatoribus laicis et utplurimum heterodoxis; sed etiam in iis quae praecipiunt sic adversari catholicae fidei dogmatibus, et ecclesiasticae disciplinae per oecumenicam Synodum Tridentinam et Pontificias constitutiones sancitae, ut eas omnino a Nobis improbari damnarique oporteat.

Nos itaque ex officii Nostri debito, auctoritate Nostra Apostolica eas solemniter reprobamus et condemnamus; declarantes simul, illicitum esse ac plane sacrilegum iuramentum ab ipsis indictum; eosque propterea omnes, qui in Gebennensi tractu aut alibi iuxta earumdem legum decreta aut non absimili modo, suffragante populo et confirmante civili potestate electi, audeant obire munia ecclesiastici ministerii, ipso facto incurrere in excommunicationem maiorem peculiariter reservatam huic Sanctae Sedi aliasque poenas canonicas: adeoque eos omnes fugiendos esse a fidelibus, iuxta divinum monitum, tamquam alienos et fures qui non veniunt nisi ut furentur, mactent et perdant. (Ioan. 10, 5. 10.).

Tristia quidem et funesta haec sunt, quae hactenus commemoravimus, sed funestiora etiam contigerunt in quinque ex septem pagis, quibus constat Basileensis Dioecesis, nempe Soloduri, Bernae, Basileae campestris, Argoviae, Turegi. Ibi quoque de paroeciis, deque parochorum atque vicariorum electione et revocatione leges latae sunt Ecclesiae regimen, divinamque constitutionem evertentes, ecclesiasticum ministerium saeculari dominationi subiicentes et omnino schismaticae; quas proinde, eamque nominatim, quae lata est a Gubernio Solodurensi die 23 Decembris anno 1872 reprobamus et damnamus et tamquam reprobatas et damnatas perpetuo habendas decernimus. Quum porro Ven. Frater Eugen. Episcopus Basileensis iusta indignatione et Apostolica constantia reiecisset articulos quosdam in conciliabulo seu conferentia, ut aiunt, dioecesana, ad quam convenerant Delegati quinque Pagorum supra dictorum, constitutos, sibique propositos, et omnino necessariam haberet reiiciendi causam, quod episcopalem auctoritatem laederent, regimen hierarchicum subverterent, et haeresi faverent aperte; ob eam rem ab Episcopatu deiectus, a suis aedibus abstractus et in exilium violenter actus fuit. Tum nullum fraudis aut vexationis genus omissum ut in quinque Pagis praedictis clerus et populus in schisma induceretur; interdictum clero a quolibet commercio cum Pastore exulante, iussumque datum cathedrali Capitulo Basileensi, ut ad electionem Vicarii Capitularis vel Administratoris conveniret, perinde ac si Sedes episcopalis reapse vacaret; quod facinus indignum strenue Capitulum edita protestatione ab se reiecit. Interim decreto et sententia Magistratuum civilium Bernensium novem et sexaginta parochis territorii Iurensis primo indictum est ne ministerii sui functiones obirent, dein vero abdicatum officium, hac una de causa quod palam testati essent, sese legitimum Episcopum et Pastorem Ven. Fratrem Eugenium unice agnoscere, seu nolle se turpiter ab unitate catholica desciscere. Quo factum est, ut totum illud territorium quod catholicam fidem constanter retinuerat, et Bernensi Pago iampridem iunctum fuerat ea lege pactoque, ut religionis suae liberum atque inviolatum exercitium haberet, paroecialibus concionibus, solemnibus baptismatis, nuptiarum et funerum privaretur, conquerente frustra et reclamante fidelium multitudine iam per summam iniuriam in hoc discrimen adducta, ut vel schismaticos haereticosque pastores politica auctoritate intrusos recipere, vel quocumque sacerdotum auxilio et ministerio destitui cogatur.

Nos utique Deo benedicimus qui eadem gratia, qua martyres olim erigebat et confirmabat, sustentat modo ac roborat eam partem electam catholici gregis, quae viriliter sequitur Episcopum suum opponentem murum pro domo Israel ut stet in praelio in die Domini (Ezech. 13, 5.) et nescia formidinis vestigiis ingreditur ipsius Capitis Martyrum Iesu Christi, dum agni mansuetudinem ferociae luporum obiiciens fidem suam alacriter constanterque propugnat.

Nobilem hanc Helvetiorum fidelium constantiam aemulatur haud minori commendatione clerus populusque fidelis in Germania, qui et ipse sequitur exempla illustria Praesulum suorum. Hi enimvero spectaculum facti sunt mundo et angelis et hominibus, qui eosdem indutos catholicae lorica veritatis et galea salutis praelia Domini strenue praeliari undique circumspiciunt, eorumque animi fortitudinem invictamque constantiam eo magis admirantur et eximiis laudibus extollunt, quo magis in dies invalescit acerrima persecutio adversus eos commota in Germanico Imperio ac potissimum in Borussia.

Praeter multas et graves iniurias catholicae Ecclesiae superiori anno irrogatas, Gubernium Borussicum durissimis et iniquissimis perlatis legibus a pristino more prorsus alienis universam Clericorum institutionem et educationem laicae potestati ita subiecit, ut ad hanc pertineat inquirere ac decernere, quomodo clerici erudiendi ac fingendi sint ad sacerdotalem vitam et pastoralem; atque ulterius progrediens eidem potestati ius tribuit cognoscendi et iudicandi de collatione cuiusvis officii et beneficii ecclesiastici, atque etiam sacros pastores officio et beneficio privandi. Praeterea quo celerius et plenius ecclesiasticum regimen et hierarchicae subiectionis ordo ab ipso Christo Domino constitutus subverteretur, plura ab iisdem legibus iniecta sunt impedimenta Episcopis quominus per censuras poenasque canonicas sive animarum saluti, sive sanitati doctrinae in scholis catholicis, sive obsequio sibi a clericis debito opportune prospiciant; non aliter enim per eas leges fas est Episcopis haec agere, quam iuxta placitum civilis auctoritatis et ad normam ab ipsa propositam. Demum nequid deesset quo catholica Ecclesia penitus opprimeretur, regium tribunal pro ecclesiasticis negotiis institutum fuit, quo vocari possint Episcopi sacrique Pastores cum a privatis hominibus qui iis subsunt, tum a publicis magistratibus, ut reorum instar iudicium sustineant, et in exercitio spiritualis muneris coerceantur.

Sic Ecclesia Christi sanctissima, cui solemnibus etiam iteratisque supremorum Principum sponsionibus, publicisque pactis conventis asserta fuerat necessaria et plena religionis libertas, nunc luget in iis locis omni suo spoliata iure, et infestis obnoxia viribus quae extremum illi minantur excidium; novae enim leges eo pertinent ne

Digitized by Google

amplius possit existere. Nil mirum igitur quod religiosa tranquillitas pristina graviter eo in Imperio perturbata fuerit ab huiusmodi legibus aliisque Borussici Gubernii consiliis et actibus Ecclesiae infensissimis. At perturbationis huius culpam perperam omnino coniicere quis vellet in Germanici Imperii Catholicos. Nam si istis vitio vertendum est quod legibus illis non acquiescant, quibus salva conscientia acquiescere nequeunt, pari de causa parique modo taxandi essent Iesu Christi Apostoli et Martyres qui atrocissima quaeque supplicia et mortem ipsam subire maluerunt, quam proprium prodere officium sanctissimaque suae religionis iura violare, impiis obsequendo persequutorum Principum mandatis. Sane, Venerabiles Fratres, si praeter leges civilis imperii aliae nullae extarent, et hae quidem sublimioris ordinis, quas agnoscere oportet, violare nefas; si propterea civiles eaedem leges supremam constituerent conscientiae normam, sicut impie iuxta et absurde quidam contendunt, reprehensione potius quam honore et laude digni forent primaevi martyres et qui deinceps eos sequuti sunt, dum pro Christi fide et Ecclesiae libertate sanguinem fuderunt; imo vero ne licuisset quidem obstantibus legibus invitisque principibus christianam tradere et propagare religionem, Ecclesiamque fundare. Fides tamen docet, et humana ratio demonstrat, duplicem existere rerum ordinem, simulque binas distinguendas esse potestates in terris, alteram naturalem quae humanae societatis tranquillitati et saecularibus negotiis prospiciat, alteram vero, cuius origo supra naturam est quae praeest civitati Dei, nimirum Ecclesiae Christi ad pacem animarum et salutem aeternam divinitus instituta. Haec autem duplicis potestatis officia sapientissime ordinata sunt, ut reddantur quae sunt Dei Deo et propter Deum quae sunt Caesaris Caesari; qui ideo magnus est, quia caelo minor est; illius enim est ipse, cuius caelum est et omnis creatura. A quo certe divino mandato nunquam deflexit Ecclesia, quae semper et ubique fidelium suorum animis ingerere contendit obsequium, quod inviolabiliter servare debent erga supremos Principes, eorumque iura quoad saecularia; docuitque cum Apostolo, esse Principes non timori boni operis sed mali, iubens fideles subditos esse non solum propter iram, quia Princeps gladium portat vindex in iram, ei qui malum agit, sed etiam propter conscientiam, quia in officio suo Dei minister est. Hunc autem Principum metum ipsa cohibuit ad opera mala, eumdem plane excludens a divinae legis observantia, memor eius quod fideles docuit beatus Petrus: nemo vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor; si autem ut christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. 1. Petr. 4.

Quae cum ita sint, facile intelligetis, Venerabiles Fratres, quanto animi dolore Nos affici oportuerit legentes in epistola nuper ad Nos data ab ipso Germanico Imperatore criminationem non minus atrocem quam insperatam adversus partem, ut ipse ait, catholicorum sibi subditorum, praesertim vero adversus catholicum Germaniae Clerum et Episcopos. Cuius criminationis ea causa est quod hi nec vincula et tribulationes verentes nec facientes animam suam pretiosiorem quam se (Act. 20, 24), parere recusant commemoratis legibus, eadem constantia, qua priusquam illae iuberentur. protestati fuerant denunciantes earum vitia, expostulationibus explicata gravibus, luculentis, solidissimis, quas toto plaudente orbe catholico et non paucis etiam ex heterodoxis. Principi, Administris eius, atque ipsis supremis Regni Comitiis exhibuerant. Ob eam rem nunc ipsi perduellionis crimine insimulantur, quasi in unum consentiant et conspirent cum iis qui omnes humanae societatis ordines perturbare nituntur, posthabitis innumeris, praeclarisque argumentis, quae inconcussam eorum fidem et observantiam in Principem, studiumque incensum erga patriam evidenter testantur. Imo Nos ipsi rogamur, ut catholicos illos et sacros Pastores adhortemur ad earum legum observantiam, quod eo valet ut Nostram Ipsi operam gregi Christi opprimendo et dispergendo conferamus. Verum Deo freti confidimus, serenissimum Imperatorem, rebus melius compertis ac perpensis, reiecturum suspicionem tam inanem atque incredibilem erga subditos fidelissimos conceptam, neque passurum diutius, ut eorum honor tam foeda discerpatur obtrectatione, et immerita adversus illos perduret insectatio. Ceterum Imperialem hanc epistolam ultra praeteriissemus hoc loco, nisi, Nobis plane insciis et more certe insueto, vulgata fuisset ab officiali Berolini ephemeride una cum alia manu Nostra exarata, qua serenissimi Imperatoris iustitiam pro Ecclesia catholica in Borussia appellavimus.

Haec quae hucusque recensuimus, ante omnium oculos posita sunt: quare dum coenobitae et Deo devotae virgines communi omnium civium libertate privantur et immani asperitate eiiciuntur, dum publicae scholae, in quibus catholica iuventus instituitur, a salutari Ecclesiae magisterio ac vigilantia quotidie magis eximuntur, dum sodalitia ad pietatem fovendam instituta ipsaque Clericorum Seminaria dissolvuntur, dum libertas intercipitur evangelicae predicationis, dum elementa religiosae institutionis in nonnulis regni partibus materna lingua tradi prohibentur, dum a suis abstrahuntur paroeciis Curiones quos iisdem Episcopi praefecerunt, dum praesules ipsi reditibus privantur, coercentur multis, carceris comminatione terrentur, dum catholici omnigenis vexationibus exagitantur; fierine potest, ut in animum inducamus quod Nobis subiicitur, neque religionem Iesu Christi neque veritatem in causam vocari?

Neque hic finis iniuriarum quae catholicae Ecclesiae inferuntur. Nam accedit etiam patrocinium a Borussico, aliisque Guberniis Germanici Imperii aperte susceptum pro novis illis haereticis, qui se Veteres-catholicos dicunt per eiusmodi nominis abusionem, quae ridicula plane foret, nisi tot errores monstrosi istius sectae adversus praecipua catholicae fidei principia, tot sacrilegia in re divina conficienda et in sacramentorum administratione, tot gravissima scandala, tanta demum animarum Christi sanguine redemptarum pernicies vim lacrymarum potius ab oculis exprimerent.

Et sane quid moliantur ac spectent misserrimi isti perditionis filii, luculenter patet tum ex aliis eorum scriptis tum maxime ex impio illo et impudentissimo quod nuper ab eo vulgatum fuit, quem ipsi modo pseudo-episcopum sibi constituerunt. Quandoquidem inficiantur ac pervertunt veram iurisdictionis potestatem in Romano Pontifice et Episcopis beati Petri et Apostolorum successoribus, eamque ad plebem seu, ut aiunt, ad communitatem transferunt; reiiciunt praefracte et oppugnant magisterium infallibile cum Romani Pontificis, tum totius Ecclesiae docentis; et adversus Spiritum Sanctum a Christo promissum Ecclesiae ut in ea maneret in aeternum, ausu incredibili affirmant, Romanum Pontificem, nec non universos Episcopos, sacerdotes et populos unitate fidei et communionis cum eo coniunctos in haeresim incidisse, quum definitiones oecumenici Concilii Vaticani sanxerunt et professi sunt. Eapropter denegant etiam indefectibilitatem Ecclesiae, blasphemantes ipsam in toto periisse mundo proindeque visibile eius Caput et Episcopos defe-

Digitized by Google

cisse: ex quo sibi ferunt necessitatem impositam legitimi episcopatus instaurandi in suo pseudoepiscopo, qui non per ostium sed aliunde ascendens, uti fur et latro, in suum ipse caput Christi damnationem convertit.

Nihilosecius infelices isti, qui catholicae religionis fundamenta suffodiunt, qui notas eius omnes et proprietates evertunt, qui tam foedos et multiplices commenti sunt errores, seu potius depromptos e veteri haereticorum penu et simul collectos in medium protulerunt, minime erubescunt se catholicos dicere, et veteres-catholicos, dum doctrina, novitate et numero suo utramque a se vetustatis et catholicatis notam quam maxime abiudicant. Potiori certe iure adversus istos quam olim per Augustinum contra Donatianos, exurgit Ecclesia in omnes diffusa gentes, quam Christus Filius Dei vivi aedificavit super petram; adversus quam portae inferi non praevalebunt; et quacum Ipse, cui data est omnis potestas in caelo et in terra, se esse dixit omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. „Clamat Ecclesia ad spon„sum suum aeternum: quid est, quod nescio qui rece„dentes a me murmurant contra me? Quid est, quod „perditi me periisse contendunt? Annuntia mihi exigui„tatem dierum meorum: quamdiu ero in hoc saeculo? „Annuntia mihi propter illos, qui dicunt: fuit et iam non „est; propter illos, qui dicunt, impletae sunt scripturae, „crediderunt omnes gentes, sed apostatavit et periit Ec„clesia de omnibus gentibus. Et annuntiavit, nec vacua „fuit vox ista. Quomodo annuntiavit? Ecce ego vobiscum „sum usque in consummationem saeculi. Mota vocibus „vestris et falsis opinionibus vestris quaerit a Deo, ut „exiguitatem dierum suorum annuntiet sibi; et invenit, „Dominum dixisse: Ecce ego vobiscum sum usque in „consummationem saeculi. Hic vos dicitis: De nobis di„xit; nos sumus et erimus usque in consummationem „saeculi. Interrogetur ipse Christus: Et praedicabitur, in„quit, hoc Evangelium in universo orbe, in testimonium „omnibus gentibus, et tunc veniet finis. Ergo usque in „finem saeculi Ecclesia in omnibus gentibus. Pereant „haeretici, pereant quod sunt, et inveniantur ut sint quod „non sunt. (August in Psalm. 101 enarrat. 2 num. 8, 9).“

Sed homines isti per iniquitatis et perditionis viam audacius progressi, uti iusto Dei iudicio haereticorum sectis usuvenit, hierarchiam quoque sibi fingere voluerunt, sicuti innuimus, ac notorium quemdam a catholica fide apostatam Iosephum Hubertum Reinkens pseudoepiscopum sibi elegerunt et constituerunt; atque ut nihil impudentiae deesset, pro consecratione eius ad illos confugerunt Ultraiectenses Ianseniauos, quos ipsi, antequam ab Ecclesia desciscerent, haereticos et schismaticos ducebant una cum ceteris catholicis. Iosephus tamen ille Hubertus audet se dicere episcopum, et quod fidem excedit, tanquam episcopus catholicus, edito decreto, agnoscitur et nominatur a serenissimo GermaniaeImperatore, ac iusti episcopi loco habendus et observandus subditis universis proponitur. Atqui vel ipsa catholicae doctrinae rudimenta declarant, nullum posse legitimum Episcopum haberi qui fidei et caritatis communione non iungatur Petrae, super quam una aedificata est Ecclesia Christi; qui supremo non adhaereat Pastori, cui omnes Christi oves pascendae commissae sunt; qui non devinciatur confirmatori fraternitatis, quae in mundo est. Et sane „ad „Petrum locutus est Dominus; ad unum ideo, ut unita„tem fundaret ex uno“ (Pacianus ad Sympron. ep. 3. n. 2. Cyprian. de unit. Eccl. Optat. contra Parmen. lib. 7. n. 3. Siricius ep. 5. ad Episcopos Afr. Innoc. I. epp. ad Victric. et Milev.); Petro „magnum et mirabile con„sortium potentiae suae tribuit divina dignatio, et si quid „cum eo commune ceteris voluit esse principibus, nun„quam, nisi per ipsum, dedit quod aliis non negavit“ (Leo M. serm. 3 in sua assumpt. Optat. lib. 2. n, 2.) Hinc est, quod ab hac Apostolica Sede, ubi beatus Petrus „vivit et praestat quaerentibus fidei veritatem (Petr. „Chrys. ep. ad Eutich.), in omnes venerandae commu„nionis iura dimanant“ (Concil. Aquil. inter epp. Ambros. ep. II num. 4. Hieron. epp. 14 et 16 ad Damas.); et hanc eamdem sedem „ecclesiis toto orbe diffusis velut „caput suorum certum est esse membrorum, a qua se „quisquis abscidit, fit christianae religionis extorris, cum „in eadem non coeperit esse compage“ (Bonif. I. ep. 14. ad Episcopos Thessal.)

Hinc sanctus martyr Cyprianus de schismatico disserens pseudo-episcopo Novatiano ipsam ei negavit christiani appellationem, utpote seiuncto et abscisso ab Ecclesia Christi. „Quisquis ille est, inquit, et qualiscumque „est, christianus non est qui in Christi Ecclesia non „est. Iactet se licet, et philosophiam vel eloquentiam „suam superbis vocibus praedicet; qui nec fraternam ca„ritatem, nec ecclesiasticam unitatem retinuit, etiam quod „prius fuit amisit. Cum sit a Christo una Ecclesia per „totum mundum in multa membra divisa, item episcopa„tus unus episcoporum multorum concordi numerositate „diffusus, ille post Dei traditionem, post connexam et „ubique coniunctam catholicae Ecclesiae unitatem, huma„nam conatur ecclesiam facere. Qui ergo nec unitatem „spiritus, nec coniunctionem pacis observat, et se ab Ec„clesiae vinculo et a sacerdotum collegio separat, episcopi „nec potestatem potest habere, nec honorem qui episco„patus nec unitatem voluit tenere, nec pacem.“ (Cyprian. contra Novatian. ep. 52. ad Antonian.)

Nos igitur qui in suprema hac Petri cathedra ad custodiam fidei catholicae et ad servandam ac tuendam universalis Ecclesiae unitatem, licet immerentes, constituti sumus, Decessorum Nostrorum sacrarumque legum morem atque exemplum sequuti, tradita nobis a caelo potestate, non solum electionem memorati Iosephi Huberti Reinkens, contra sacrorum canonum sanctionem factam, illicitam, inanem et omnino nullam, eiusque consecrationem sacrilegam declaramus, reiicimus ac detestamur: sed et ipsum Iosephum Hubertum, et qui eum eligere attentarunt, et qui sacrilegae consecrationi operam commodarunt, et quicumque iisdem adhaeserint, eorumque partes sequuti opem, favorem, auxilium, aut consensum praebuerint, auctoritate Omnipotentis Dei excommunicamus et anathematizamus, atque ab Ecclesiae communione segregatos et in eorum numero habendos esse, a quorum consuetudine congressuque sic omnibus Christi fidelibus interdixit Apostolus, ut nec ave illis dicere diserte praeceperit (II. Ioan. v. 10.), declaramus, edicimus et mandamus.

Ex his quae deplorando magis quam enarrando attigimus, Venerabiles Fratres, satis vobis perspectum est, quam tristis et periculo plena sit in iis quas significavimus Europae regionibus Catholicorum conditio. Neque vero commodius res agitur, aut pacatiora sunt tempora in America, cuius regiones nonnullae ita Catholicis infestae sunt, ut earum Gubernia factis negare videantur catholicam quam profitentur fidem. Ibi enim aliquot abhinc annis bellum asperrimum contra Ecclesiam, eiusque institutiones et iura huius Apostolicae Sedis coepit commoveri. Haec si prosequeremur, Nobis non deesset oratio; cum autem propter rerum gravitatem obiter perstringi non possint, de illis alias fusius agemus.

Mirabitur fortasse quispiam ex Vobis, Venerabiles

Digitized by Google

Fratres, tam late patere bellum quod aetate nostra Ecclesiae catholicae infertur. Verum quisquis probe noverit indolem, studia, propositum sectarum, sive masonicae dicantur, sive alio quovis nomine veniant, eaque conferat cum indole, ratione, amplitudine huius concertationis, qua ferme ubique terrarum Ecclesia impetitur, ambigere non poterit, quin praesens calamitas fraudibus et machinationibus earumdem sectarum potissimum accepta referenda sit. Ex his namque coalescit synagoga Satanae quae contra Ecclesiam Christi suas instruit copias, infert signa et manum conserit. Hasce iampridem ab ipsis exordiis Praedecessores Nostri, vigiles in Israel, regibus et gentibus denunciarunt, has deinde iterum iterumque damnationibus suis perculerunt; neque Nos ipsi huic officio defuimus. Utinam supremis Ecclesiae Pastoribus maior habita fuisset fides ab iis, qui pestem tam exitiosam potuissent avertere! At illa per sinuosos anfractus irrepens, opere nunquam intermisso, versutis fraudibus multos decipiens eo tandem devenit, ut e latebris suis erumperet, seque iam potentem dominamque jactaret. Aucta in immensum adlectorum turba, putant nefarii illi coetus se voti iam compotes factos ac metam praestitutam tantum non attigisse. Id assequuti aliquando, quod tamdiu inhiaverant, ut pluribus in locis rerum summae praeessent, comparata sibi virium et auctoritatis praesidia eo convertunt audacter, ut Ecclesiam Dei durissimo mancipent servitio, fundamenta convellant quibus innititur, divinas conentur depravare notas queis praefulget insignis: quid multa? ipsam crebris concussam ictibus, collapsam, eversam si fieri possit, ex orbe penitus deleant. Quae cum ita sint, Venerabiles Fratres, omnem adhibete operam muniendis adversus harum sectarum insidias et contagionem fidelibus curae vestrae commissis, illisque qui nomen infauste dederint iisdem sectis, a perditione retrahendis. Eorum vero praesertim ostendite et oppugnate errorem, qui dolum sive passi sive molientes non verentur adhuc asserere socialem tantum utilitatem ac progressum mutuaeque beneficentiae exercitium spectari a tenebricosis hisce conventiculis. Exponite iis saepe, et altius animis defigite Pontificias hac de re constitutiones et edocete, non unos ab iis percelli masonicos coetus in Europa institutos, sed omnes quotquot in America, aliisque totius orbis plagis habentur.

Ceterum, Venerabiles Fratres, quoniam in haec tempora incidimus, quibus multa quidem patiendi sed et merendi instat occasio, illud curemus praeprimis tamquam Christi milites boni, ne animum despondeamus, imo in ipsa qua iactamur procella certam spem nacti tranquillitatis futurae, et clarioris in Ecclesia serenitatis, nos ipsos et laborantem clerum et populum erigamus divino auxilio confisi et nobilissima illa excitati Chrysostomi commentatione: „Multi fluctus instant, gravesque procellae; sed „non timemus ne submergamur; nam in petra consistimus. Saeviat mare, petram dissolvere nequit; insurgant „fluctus, Iesu navigium demergere non possunt. Nihil „Ecclesia potentius. Ecclesia est ipso caelo fortior. Caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Quae verba? Tu es Petrus et super hanc petram „aedificabo Ecclesiam meam et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Si non credis verbo, rebus crede. „Quot tyranni Ecclesiam opprimere tentaverunt! Quot „sartagines, quot fornaces, ferarum dentes, gladii acuti! „nihilque perfecerunt. Ubinam sunt hostes illi? Silentio „et oblivioni traditi sunt. Ubinam Ecclesia? Plusquam „sol splendescit. Quae illorum erant, extincta sunt; quae „ad illam spectant, sunt immortalia. Si cum pauci erant „Christiani, non victi sunt; quando orbis totus pia religione plenus est, quomodo illos vincere possis? Caelum „et terra transibunt, verba autem mea non transibunt". (Hom. ante exil. n. 1. et 2.) Nullo itaque commoti periculo et nihil haesitantes perseveremus in oratione, idque assequi contendamus, ut universi caelestem iram flagitiis hominum provocatam placare nitamur; quo tandem in sua misericordia exurgat Omnipotens, imperet ventis et faciat tranquillitatem.

Interim benedictionem Apostolicam praecipuae nostrae benevolentiae testem Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, Cleroque et populo universo singulorum curae commisso peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die XXI Novembris anno Domini MDCCCLXXIII. Pontificatus Nostri vicesimoctavo.

PIVS PP. IX.

Tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Broj 51.] U Četvrtak, 18. Prosinca 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

K enciklici pape Pija IX.

S posljednim brojem poslali smo našim štiocem encikliku svetoga otca od 21. Studenoga, u kojoj plače težke muke i jade, koje crkva božja trpi naročito u Italiji, Švicarskoj, Njemačkoj. Kako mora veliko srce Pija IX. biti puno čemera, svjedoče one rieči na početku njegova pisma: „donle su već danas došle stvari, da nam se ista smrt čini milija nego život, tolikimi talasi uznemirivan, te smo mnogo put prisiljeni očima k nebu podignutima uzkliknuti: bolje je da umremo, nego da gledamo jade u svetom mjestu.“ Pio IX., koga je Gospodin izabrao, da od prvih dana kako je zasjeo na apostolsku stolicu, na kojoj evo već dvadeset i osmu godinu sjedi, srče kalež trpkosti; Pio IX., koj je za života svoga svako zlo kušao: pred progonitelji je svojimi morao u potaji bježati, izvanrednom tek zaštitom božjom izmaknuo je smrti zasjedničkoj, doživio je izdaju za izdajom, prevaru za prevarom: Pio IX. je sve te mučne kušnje strpljivo podnosio, Gospodinu ih žrtvujuć, on se nije tužio, da mu je križ, koj mora za Isusom nositi, pretežak. Ali danas, gdje mora, prije nego će legnuti u grob, gledati, kako je zemlja slobode postala zemlja progona proti vjernim katolikom; gdje mora gledati, kako je na tudjoj nesreći podignuto silno carstvo navalilo na katolike niti krive niti dužne, i to navalilo tako strašno i tako biesno, kano da ima posla s najgorimi zločinci; gdje mora na svoje uši slušati u nebo vapijuće tužbe redovnika, iz svojih stanova krivično protjeranih, cviljenje Bogu posvećenih djevica, koje nisu ništa sagriešile, nego što su Bogu zajednički služile: danas ćuti on, glava tako progonjene crkve, da ga težina njegova križa već prigiblje k zemlji te kano što je nekoć Gospodin na križu vapio k otcu svojemu: Bože moj, zašto si me zapustio, tako i njegov nasljednik vapi k otcu nebeskomu, neka ga radje uzme k sebi, da negleda tolike jade na svetom mjestu. Ako nas, koji smo neznatni udi tiela Gospodinova, tako jako boli, kada gledamo, kako „su se urotili kraljevi i vladari proti Gospodinu i pomazaniku njegovu“, koliku bol mora istom ćutiti vidljiva glava toga tiela, Pio IX.?

Mi nismo naumili opetovati sve one progone proti katoličkoj crkvi, koje nabraja sveti otac „deplorando magis quam enarrando“, jer su ih štioci mogli čitati u samoj papinoj okružnici a i u našem listu u svoje vrieme. Nego mi smo naumili na jedno samo mjesto u enciklici obratiti pozornost. Pošto je sveti otac dovršio nabrajanje muka i nevolja, koje trpi crkva u današnje vrieme, nastavlja: „čuditi će se može biti tko izmedju vas, častna braćo, da je boj proti crkvi katoličkoj u naše vrieme postao tako općenit. Ali komu je dobro poznata narav, nastojanje i cilj sekta, zvale se one zidarske ili kako drugče, te s njimi prispodobi narav, način i općenitost rata, koj se je na cielom skoro svietu podignuo proti katoličkoj crkvi; onaj neće dvojiti, da se sadašnja nevolja mora najviše pripisati lukavosti i rovanju spomenutih sekta. Oni naime čine zadrugu satanovu, iz koje se stvara vojska proti crkvi Kristovoj. . . Pomnožav se bez broja, misle bezbožne te družbe, da su se svomu cilju posve već približile. Za čim su tako dugo išli, to su evo postigli te su na mnogih mjestih došli na čelo vlade, a kano takovi upotrebljavaju smjelo vlast svoju i ugled, da crkvu božju skuče pod najteži jaram, da sruše temelj, na kojem ona stoji, da nagrde božanske biljege, kojimi se odlikuje: riečju, da tako dugo po njoj tuku, dok se obori i sruši te sa zemlje, kad bi bilo moguće, nestane.“

Digitized by Google

Tomu je sada upravo godina dana, što smo mi, prisiljeni narodu našemu odkriti pravo lice slobodne zidarije, dokazali, da je glavna zadaća slobodnih zidara kladivom svojim razbijati božanstvenu zgradu, koja se imenuje crkva. Sveti otac je to potvrdio, rekavši, da je sve zlo, koje trpi crkva božja, pripravljeno u družtvih, kakovo je slobodno zidarsko. U drugo vrieme, kada se je većina kršćana, kako i mora, zgražala pred zidarijom, kada su se zidari, bojeći se svjetla, tek u noćno doba sastajali u skrovne špilje na sastanke: onda su oni na dušu uvjeravali, da nisu neprijatelji crkve; no danas gdje se carevi i kraljevi za veću sigurnost a njihovi doglavnici za bolju sreću opašavaju pregačami, danas su slobodni zidari slobodniji te javno izpoviedaju, da su oni potaknuli i da podupiru boj, koj se evo na svih stranah vodi proti katoličkoj crkvi.

Sveti otac poslao je svoju okružnicu 21. Studenoga u sviet, upravo tri nedelje prije, najme 1. Studennoga doneo je u Lipsku izlazeći zidarski list „Freimaurer-Zeitung“ na prvom mjestu članak, koj pokazuje, da je car Vilim zbilja u službi slobodnih zidara i da radi po njihovu nalogu. Čini nam se vrlo znamenito upravo sada spomenuti članak zidarskih novina priobćiti, neka služi za očevidan dokaz riečim svetoga otca. „Slobodna zidarija, piše zidarski list, nebi se po pravici smjela baviti niti političkimi niti religioznimi pitanji, ali ako se radi o životnih pitanjih, o kojih visi njezin obstanak ili propast, onda se smije podignuti i zastavu svoju proti neprijateljskoj četi razviti. Taj čas bore se dva silna načela. Tamo sredovječnost, tmina, vjersko nasilje, ograničenost, glupost spojena sa sliepom željom gospodovanja. Ovdje novi viek, svjetlo, vjerska sloboda, prosvjeta, znanost, koja više cieni sreću i slobodu pojedinaca nego želju njihovu volju ravnati i stezati. Tamo proklinjanje i mržnja, koja se sakriva pod plaštem kršćanske ljubavi, ovdje otvoreno prijateljstvo prama pravici i razumu i odlučna volja boriti se proti laži, hinbi i bunjenju puka zbog sebičnih namjera, dolazilo ono sa crvene ili sa crne strane. Ondje napokon, i to se tiče zidara na pose, kletva na zidarsko družtvo, sumničenje i klevetanje proti njemu; ovdje ne samo obrana i zaštita te priznanje njegova nastojanja za humanitet i ljubav prama čovječanstvu nego i učestvovanje na njegovih radnjah.

Zaisto, nastavlja zidarski list, ako si takove dvie stranke stoje na suprot, kano što car, koj kano „brat“ družtvo naše ljubi i brani, i papa, koj ga proklinje u najdublji pakao, tu može i mora slobodna zidarija stupiti u bojni red. Tu se ona može i mora staviti na onu stranu, gdje se razumije i ljubi, te se podignuti proti onoj strani, koja ju pogrdjuje kano neprijateljicu svake krieposti i svake vjere. Dà, tu se radi o obstanku ili propasti družtva, jer se radi o istini i pravici, u obće o idejalu samosvjestnoga i slobodnoga čovječanstva. S papom ide se natrag k uništenju misli i znanosti, k inkviziciji i torturam, k sramotnim okovom silaba i enciklike. S carem ide se napried k slobodi duha, k pomirenju čovječanstva bez svake razlike vjere, k odstranjenju svih predsuda o blaženosti, koja samo jednu stranku čeka. Dà, došla je nemeza nad one, koji su mislili, da su vrelo svake mudrosti. Radi njihove mahnite oholosti, kojom su segnuli za krunom nepogrješne božanstvenosti, stiglo ih je prokletstvo smiešnosti. Svatko, tko nije ili radi ograničenosti svoga uma ili radi prekomjerna častohlepja njihov rob, mora ih prezirati, mora im okrenuti ledja te upraviti oči svoje prama izlazećemu sunce nove, prosvietljene Njemačke.

Moralno uništen jest pred svimi slobodnjaci onaj djetinski starac, koj, premda nepogrješan, nerazumije najprostijih historičkih i nacionalnih istina, nego još posve žive u horizontu starih, minulih vremena, koja samo kano uspomena na kakovu bajku, kano umirući zvuci iz tornja kakova zasipana grada zvuče na uši sadašnjemu družtvu. Kako je posve drugi pojav onaj junački starac, koj svojim, uvjek mladim, duhom razumije svoje vrieme te mu stoji na čelu odvažan kano mladić, boreći se proti svim, koji taje istinu, pravicu i humanitet. I taj junački starac jest naš „brat“, on stoji s nami u neslomljivoj verigi; njega spajaju s nami idejali našega družtva; on udara s nami i za nas kladivom jakosti, on vrši mjerilo mudrosti te se sdružuje s nami u okrug zajedničkoga oduševljenja za ljepotu činâ, koji dolikuju časti čovječjoj.

Njegovo „zidarsko-bratsko“ osvjedočenje proviruje iz lista na onoga, koj nas je u sljepoći svojoj i obožavanju sama sebe prokleo. On nepsuje ludosti, neprkosi drzovitosti, neljuti se na sumnjičenje tobožnjega nasljednika siromašnoga ribara. Prijateljskom poukom i čvrstom, plemenitom, muževnom odlučnošću želi mu razjasniti, dakako uzalud, kakovo je njihovo stanovište, kakov je odnošaj države prama crkvi u slobodnoj, prosvietljenoj zemlji; želio mu je razjasniti, kako misli vjersko družtvo, koje ne-

Digitized by Google

treba ničijega posredovanja medju sobom i stvoriteljem. Tako odgovara zidar. On kazni krjepkimi ali humanimi riečmi, on neproklinja. Njemu jc žao zaludjela protivnika, ali on negubi nade, da će se povratiti na put razuma i umjerenosti, istine i pravice.

Budi nam „braćo“ primjerom taj čin našega carskoga „brata“, koj sigurno nije uzalud radio na r. St. Niti mi neproklinjajmo neprijatelja, nego ih podučajmo te ih pristojnom ozbiljnošću i s ljubavju ujedno opominjajmo. . . Mi se nadamo, da ovako misle sva braća i da će se za mnogim družtvenim stolom u sadašnje ozbiljno i veselo vrieme sjetiti s tri oduševljene vatre (tri čaše vina) siedoga i plemenitoga predbojnika proti mračnim silam, koje bi rado uništiti naše nastojanje “

Ovaj članak slobodno-zidarskih novina nije mogao doći u zgodniji čas. Ako se s njim prispodobi ono mjesto u papinoj enciklici, koje smo gore donieli, pasti će mnogomu kano ljuske s očiju. Ima ljudi, koji ovako govore. Danas su proglašene svakojake slobode: govora, sviesti, vjere i što ti ja znam. Ako se komu mudrijašu hoće tvrditi, da je čovjek iz neke vrsti žabe postao, nitko ga neće uznemirivati; hoće-li se komu javno tvrditi, da je onaj, koga toliki milijuni kano Boga poštuju zločinac te je Juda prama njemu bio pravi angjeo, nitko mu neće reći žalne rieči; prohtije-li se komu istoga vraga proglasiti Bogom te stvoriti „vražje družtvo“, svatko će ga pustiti na miru. A proti crkvi katoličkoj, koja nije nikakovih novih, nečuvenih nauka izmislila, nego nauča danas ono isto, što se je naučalo prije osamnajst vjekova, proti njoj spremaju se vlade napose taljanska, švicarska, njemačka, zapostaviv sve druge poslove, kano proti neprijatelju, od koga im propast prieti. To meni neide nikako u glavu. — Eh, promisli, da su vodje toga progona slobodni zidari, članovi „sinagoge satanske“, koje goni sliepa mržnja proti „infamnoj“ t. j. crkvi katoličkoj.

Drugi, dobre duše, govore ovako. Méni se ipak čini, da su njemački biskupi preoštri, pretjerani. Čemu goniti mak na konac? Zar nebi bolje bilo malko popustiti, sa svojimi se progonitelji izmiriti, pak u blagom miru na dalje živiti? Neveli naš narod uzalud, da treba kadikad i vragu svjećicu zapaliti, da bude miran. Tko bi uvjek slušao te ratne glasove, da pravo kažem, ja se već bojim uzeti u ruke viesti s bojišta. — Eh, prijatelju, ako misliš, da se može učiniti mir sa satanom, onda pravo nagovaraš, da se crkva katolička pomiri s njegovom sinagogom. Ne, medju tminom i svjetlom, medju Belialom i Kristom nemože biti mira do vieka. Rat je planuo, ako vodje čovječjega družtva nezakrenu do brza drugim putem, razviti će se strašan, grozan rat: rat o bitku ili nebitku medju sinagogom satanskom i crkvom Kristovom. Tko je pravi vojnik Kristov, oboružan živom vjerom i krjepkom ljubavju, on se toga rata neboji, nego se veseli pobjedi. Oni pako, koji si srce prieliepiše za stvari toga svieta, neka se najprije otresu bremena vremenitih briga, da mogu svega prosti slobodnije biti boj najslavniji: za Boga i jedinorodjenoga sina njegova.

Vjera u školi.

Piše *Ivan Jakovina.*

(Konac.)

Što dakle uči g. Dittes? Otvorimo lupinu, da vidimo, kakova je jezgra.

Pop i katekizam hajd iz škole van. Mjesto popa stavlja u školu učitelja, da nauča vjeru. Na mjesto katekizma i biblije daje mu u ruke knjigu, koja bi imala sadržavati sve vjere ovoga svieta od Adama počam sve do Darwina i nazovi katolika Reinkensa. Imati će što učiti. Koliko obilje, kolika različitost, koliko protuslovje! Tko će živ taj ogromni kaos u sklad svesti? Tko će te oprjeke i protuslovja smiriti i sprijateljiti? Tko tolike heterogene življe u cielost sbiti? Tu će se boriti materijalizam s idejalizmom, deizam s ateizmom, naturalizam, panteizam, spiritualizam, skepticizam, nihilizam; i tko zna, što sve još ne. Probavljive-li hrane za mladu, ničim neprokušanu dušu seoskoga djeteta! Koli šaren bi mu se morao ukazati cieli taj duševni sviet! Da Rousseau iz groba ustane, čudio bi se, nu sada ne toliko svećeniku, učećemu u školi katekizam, koliko Dittesovu vjeroučitelju s onom knjižurinom u ruci. Jer pod konac morati će ipak doći do toga uvjerenja i priznati pred svojimi učenici, da je ono što on uči iz te knjige ili sve istina ili sve neistina, ili da je od toga nešta istinita nešta neistinita. Učini-li prvo, to će doći sam s sobom u najveće protuslovje, jer tad će morati priznati, da je „jest i nije“ jedno te isto, da je oboje: „ima Bog, i neima Boga“ istinito. Učini-li drugo, čemu onda tom otrovnom hranom um i srce djeteta kvariti? Narav nam je slaba, bludnja se i po sebi proti volji i nakani rada ušulja i podkrade; a taj hoće da joj put krči i kićen stan pripravlja. Uzme-li posljednje, tko će odlučiti, što je istina, što neistina? Ti? Diete-li? Ako ti, eto ti auktoriteta, kojega se toliko na polju vjere strašiš; ako ti. eto ti sljedbe, koje tvoja ćutljiva saviest nepodnosi. — Diete-li? Dogoditi će se, da se ono sklone posve na drugu stranu. Tvoja će biti dužnost bludnju mu iz glave izbiti i u hram ga istine uvesti. Morati ćeš se dakle boriti, jer to moraš vjerovati,

Digitized by Google

da ono, što je istina za tebe, mora da je i za svakoga drugoga. U borbi ćeš se iztrošiti; pa i to je prozelitizam. Pak ako već sam uvidiš, da je nešto neistina, čemu to predaješ djetetu, koje nije vrstno da zrelo sudi, prispodablja i razlikuje?

Kad bi se iz svih vjerozakona imala napisati jedna knjiga, to bi bila moguća ova dva slučaja: ili bi se pobralo ono iz svih, što jim je zajedničko i istovjetno, ili ono čim se razlikuju. Prvim se nebi ništa polučilo nego samo to, da ima nekih vjerskih istina, koje su po tradiciji od prvotne objave pod više manje različnom formom sve vjere sačuvale. Nu takova iztraživanja niti spadaju u pučku školu, niti su za djecu od kakove važnosti. Uzmeš-li drugo, onda si odkrio mnoge oprjeke i protuslovja medju timi vjerami, pokazao si bezdnene ponore i nepremostive jaze, koji obstoje medju njimi. Nu oprieká time nisi sravnao, ponora nisi zasuo, niti mosta preko jaza napravio. Dostojan doduše posao za vjerskoga historiografa; nu ludo je i pomisliti, da se time glava djeci muči a srce truje. Sljedimo g. Dittesa dalje na njegovoj stazi, da vidimo, kamo on nišani. Oduzeo je školi katekizam, a mjesto toga nadari ju svojim svemirskim kaosom. Dà još nešto! To, što je netom milostivo dozvolio, uzimlje već natrag. „Netreba ni toga. Čemu da se vjera kano oseban predmet uči? Te vjerske priče i zanovetanja imala bi se po različitih djelovih obće čitanke porazbacati. Gdje bi se govor poveo o janjetu, tu bi se moglo štogod spomenuti o Isusu; gdje o volu, ondje o misirskom Apisu; gdje o majmunu, ondje o Darwinovu čovjeku; gdje o vatri, suncu, ondje ob istočnom kumirstvu, i više takovih paralelâ.“ Gle, kako ti se razplinuo Dittesov fantom! Iznebio se, kako kap vode na sunčanoj žegi. Dittes je dakle prognao iz škole ne samo katekizam, nego i svaku knjigu za vjersku obuku.

Nu tko da uči tu Dittesovu vjeru, kad bi još u obće o kakovoj mogao govor biti? „Svećenik ne, već učitelj.“ Mi nećemo tvrditi, da si marljiv i sposoban učitelj nebi mogao toliko znanja o vjeri prisvojiti, da bi mogao djeci katekizam predavati; nu da tko onakav sistem prouči, kakav g. Dittes traži i netraži: tomu bi se htjelo i mnogo vremena i dosta dara. Mi mislimo, da posao u školi onda ide najuspješnije za rukom, kada matematik uči matematiku, kalegraf kalegrafiju, povjestnik poviest: dosljedno učitelj vjere vjeru, samo kada je to u obće možno. Ali toga pravila neće g. Dittes. Zašto ne? Jer bi svećenik učio konfesionalizam, to jest učio bi vjeru, a ne nihilizam, kako bi to g. Dittes rad.

„Škola vjerska, bezvjerska,“ to su novi izrazi za nov obret našega liberalnoga vremena. I to je jedan onih naplava, koje je duh bezboštva iz svoga korita izmetnuo. Kako ga je bujica naniela, tako će i vodom proći. Nevjerujemo, da bi se mogao ustaliti. Na takovu nauku neće se g. Dittesu zahvaliti niti roditelji niti družtvo, niti država niti priestol. Nasuprot ima dosti razloga, da se svi jednako pred njim zgražaju. „Svećenik nesmije u školi učiti vjeru, jer, veli Dittes, pojam teologa izključuje pojam pedagoga.“ Dvojako se može ova protimba razumjeti. Ili tako, da djelovanje jednoga budi izključuje budi paralizuje djelovanje drugoga, ili da teolog nemože zajedno biti i pedagog. Da pedagog-učitelj može, te da ima i prigode u krugu svojih učenika širiti vjerske nazore protivne nazorom teologa, to je istina. Nu zaključiti odavle, da valja svećenika iz škole uklonuti, da učitelja u njegovu djelovanju tobože nesmeta, znači toliko, koliko reći susjedu, kada gradi kuću: idi nagradi, ta buknuti će vatra te će djelo ruku tvojih uništiti. Nadalje gdje stoji napisano, da će svi Dittesovi pedagogi jedne te iste vjerske zasade u školah širiti? Što će im biti u tom pravilo? Po Dittesovoj teoriji baš ništa. Trebalo bi ih dakle, budući da se u vjerskih nazorih neslažu, raztjerati. Premda to nebi bilo pametno, bilo bi barem po Dittesu dosljedno. „Valjda nećete tražiti“, veli g. Dittes, „da se učitelji i naukovni predmeti stave pod crkveni nadzor?“ Ako je taj nadzor g. D. nepoćudan, državni će mu biti nesnosan. Jer on tu neće da bude ma čijim ugledom stegnut. Komu dakle da preostane taj nadzor? Svaki će učitelj sam sebe nadzirati, tu bo mora neograničena sloboda vladati. Ako tako, eto ti Dittesovih učiteljâ svakoga svoje glave, gdje uče djecu ovaj ovo onaj ono, što mu već na um padne. To da nesmeta, to da neosujećuje napredka? Zar samo ondje vidite zaprjeke uspjehu, gdje se je usudio teolog drugčije misliti nego-li vaš pedagog? Gospodine direktore, jednako pravo za sve.

Da pako teolog nebi mogao biti pedagog, mi tomu razloga neuvidjamo. Svaka prava znanost je istina. Istine se nikad neizključuju, one će se lasno sljubiti. Teologija nam podaje najzdravije i najčišće pojme o čovječjoj naravi, koje svaka pedagogija prigrliti može pače mora, ako nije voljna bezpućem poći. Iskustvo je dokazalo, da teolog može biti pedagog. G. Dittes štuje Komenskoga kano velikoga reformatora na polju pedagogije, a on je bio svećenik. Mi se duboko klanjamo, a pokloniti će se s nami i g. Dittes pred orleanskim biskupom Dupanloupom. On je teolog a uz to proslavljeni pedagog. A tko nezna, što su kroz sve vjekove svećenici na polju pedagogije učinili? Oni ga primiše neorana, nekopana, izkopaše trnje, izčupaše drač i korov, natopiše ga svojim znojem, zasijaše svojom ljubavlju; a sad hoće g. Dittes i njegovi jednomišljenici, da im plod uberu i kano trud svojih ruku pred sviet iznesu! Činite, što vas je volja, toga lje nezabašuriste. Historija jasno i glasno govori. Na svakom ćete njezinu listu nov dokaz za tu istinu naći. Tvrditi dakle a priori, da teolog ne može biti pedagog samo zato što je teolog: jest nepromišljeno; a posteriori pako lažljivo. Jer pojmovi „bogoslov i pedagog“ se neizključuju, a iskustvo protivno dokazuje. „Dà, kad bi teologi učili pedagogiju!“ opaža g. Dittes. No neka zna Dittes, da ju bogoslovi uče i to tako strogo, da mu se, ako s dobrim uspjehom nepoloži izpitâ iz pedagogije i didaktike, neizda svjedočba,

Digitized by Google

da je svršio teologiju. To se od svećenika punim pravom i traži. Jer naš vodja Gospodin Isukrst bio je učitelj; a dopustiti će možebiti i g. Dittes, da je bio učitelj vješt i sposoban. Nam se je dakle u njega ugledati. Osim toga nàm je izrično naloženo: „Ite, docete omnes gentes baptizantes.“ Zvanje je dakle naše odlično učiteljsko, a to da nepripravni nastupimo? Zvanje svećeničko je zvanje učiteljsko. Njegova je škola priprosta koliba i veličajna crkva; njegovi su učenici nejako i neuko čeljade, kano što i zrel i prosvietljen muž, car isto tako, ko što i seljak. On dakle mora poznati čovječju narav, njezine sile i razvoj, zasade zdrave učbe i gojitbe. S neizkustva ga neosvadjuj. Toga nitko neima, dok si ga nesteče, a prostranije će biti onomu, komu je širi djelokrug. Pa i u tom pogledu nezaostaje svećenik za učiteljem. Tim mislimo, oprovrgnusmo prigovor, da svećenik nije sposoban, u školi učiti vjeru.

Nu g. direktor ide i dalje. On kaže, da nikoga neobvezuje, da njegov vjerski nauk uči: to jest, da nauk vjere nije za školu obligatan predmet.

Tako naivan neće biti g. Dittes, da bi budi sam vjerovao, budi čak ozbiljno hotio nas uvjeriti, da će on, nebude-li mu vjerska obuka predmet u pučkoj školi obligatan, imati na njem kakovih učenika. Diete u sedmoj, osmoj godini nepoznaje ciene naukovnih predmeta, ne može ih ocieniti. Kazalo mu se, da će se taj sat učiti vjera ili kineski: to je njemu jedno te isto; jer diete je u obće, dok nepočme suditi, nehajno i za sve nemarno; što nemora, toga se neće latiti. Kaži jim samo, da o njihovoj-li volji visi, učiti vjeru ili neučiti, viditi ćeš, koliko ćeš ih u školi imati. Prvi dan od stotine deset, drugi dan tri, treći dan nijednoga. I tako je g. Dittes izagnao iz pučke škole svećenika, katekizam i učenike. Neima tko da predaje vjeru, neima knjige, po kojoj bi predavao, niti neima učenika, kojim da predaje. Jasno je dakle, da je on vjersku obuku iz pučke škole izključio.

Nuždno je, da se vjera u školi uči. Za tu istinu evo navodimo razloge.

Čovjek ima sposobnost za vjeru. Ta sposobnost je bitna čovječjoj naravi. Ona je s umom i voljom najtjesnije spojena. Kako daleko siže um, tako daleko ide i vjera. Ona nije manje naravna niti manje obćenita nego razum. I kad veliš, označujuć čovjeka, da je on živo biće razumom nadareno, isto je kao da si rekao, da je čovjek živo biće, koje ima sposobnost za vjeru. Tu sposobnost potvrdjuje obće izkustvo. Neima, niti je bilo naroda u cielom svietu, koj nebi imao čisto nikakove vjere. „Medju tolikimi životinjami neima nijedne osim čovjeka, koja bi Boga poznavala“, kaza Cicero; „a medju samimi ljudi neima ni jednoga naroda toliko neuljudjena i glupa, koj nebi bio uvjeren, da si Boga, makar i ne znao kakova, ipak predstaviti mora.“ *) Sposobnost za vjeru je dakle naravski pojav u čovjeku, a vjerska obuka, koja njoj odgovara, čisto naravska potreboća. Kako je treba tielu hljeba, tako umu i volji vjere. Pak kako je nuždna obuka, da pospješi razvoj uma, tako je nuždna, da pospješi razvoj vjere. Kako nismo voljni ostaviti čovjeka samu sebi, da traži prirodoslovne, matematičke, filozofičke zasade, nego mu gotovu voćku, na suncu vjekovâ dozrelu kano zajedničku baštinu u vrt uma i srca presadjujemo; mislimo, da to isto valja i za vjeru, tu najsvetiju baštinu, najskupocieniju stečevinu minulih vjekovâ. —

Čovječji razum poznaje i po sebi Boga, biće, koje je svemu početak i cilj; on nahodi u čovjeku bezsmrtnu dušu. Razum nalazi izmedju Boga i čovjeka neke naravske odnošaje: uzročnosti, ovislosti, dobrotivnosti, zahvale, ljubavi. Pa budući da smo mi našom dušom Bogu bliže i više mu podobni nego svomu vlastitomu tielu ili ma kojemu stvoru na ovom svietu; budući da nam je tim svetija dužnost upoznati se s odnošaji, koji obstoje izmedju nas i njega, čim smo mu bliže; budući da taj odnošaj izmedju Boga i čovjeka jedino prava vjera označuje, ustanovljuje, opredieljuje i ravna: neznamo, što može biti nuždnije za nerazvijen um i kolebajuće se srce mlada čovjeka, nego pouka u vjeri. Više čini, tko vjeru uči, nego tko svakdanji kruh podaje djetetu.

Čovjek je toliko slab umom, koliko je nesavršen srcem. Do vieka ostati će istina, što o njem sveto pismo uči: „Um mu je potamnio a volja se sklonula na zlo.“ Činio što mu volja, on toga nikad neukloni. Sve njegove sile i moći nukaju ga, da nadnaravski sviet prizna, a nezna bolan, što da o njem drži. Izvan okvira njegova uzkoga znanja široko je i prostrano polje, kamo njegov vid nesiže. Zenicu duševnoga oko svoga nateže i steže, napetim uporom zrije onamo u nedohvatne krajeve, kano kroz večerno sumra je nazire stvari velike, važne, nu ih nerazlikuje. Viseć nad tim jazom neizvjestnosti, nemože pogleda svoga od njega odvratiti, jer vidi, da se tu konačna njegova sudba rešava; a iznaći se i na čisto doći, toga on nemože. Čini, što hoćeš, nad tim se ponorom lje nikada u sladki san neuljuljaš. Tu nije biti nehajnu. Kud i kako dakle na čisto? Preko toga je jaza jedina Bogom dana vjera sagradila čvrst i pouzdan most. Tim putem nije bez vjere hodati, jer je slkizak, spotaknuti ćeš se, a neće ga biti, tko bi te pridigao. Tu podjoše bezpućem mnogi i od onih koji su imali najčišću i najplemenitiju nakanu, poći tragom istine te su njoj cieli svoj dugi viek posvetili. Tu se je rodio bezbroj najprotivnijih sistema, od kojih se je prvi samo zato stvorio, da ima sljedeći što oboriti. Tudji grob posta za metkom njegova života. To je ono polje, koje je Sokratu bilo na misli, kada je umoran od duga razmišljanja, podbočiv glavu, kliknuo: „Necesse est expectare, donec dicatur, quomodo erga Deum et homines se habere deceat.“ Pak i zbilja. Bog je u čovječjoj puti došao i svoju je rekao. Radi se dakle o vjeri, gdje nam nije

*) Cic. De legib. lib. 1. c. 8.

Digitized by Google

biti ravnodušnim, o predmetu, gdje nam niti cieli dugi viek, niti ozbiljna, muževna snaga pronicava uma nedotiče. Radi se o sreći u životu, pokoju na čas smrti, blaženstvu iza groba. Pak da sve te probitke slučaju prepustiš? Svemu da se učiš, a to česa bez tudje pomoći nikada nenaučiš, da zanemariš? Svigdje da imaš vodju, samo na to neizvjestno i nepoznato more, da bez krmilara podješ? Ne, ne, mi tim vratolomnim putem neidemo niti nemožemo ići. Mi nećemo, da sunovratimo mladi naraštaj u ponor vječne tmine, dvojbe i nutrnje borbe. Mi ćemo ladji njegova lomna života već za rano pravi cilj označiti, pouzdana joj krmilara na čelo staviti. Bez te pomoći podati se na put života, moglo je tekar dječarskoj prpošnosti modnoga liberalizma na um pasti; jer njemu se hoće, kako je vidjeti, s najvećimi svetinjami čovječanstva djetinju šalu provoditi.

G. Dittes poznaje nesrećna čovjeka, koga, kako vele, zla kob progoni. On ga žali. Rad ga je i utješiti. Nu odakle mu razlogâ utjehi? Naći će ih, ali jedino u vjeri u Boga, ako ih ondje potraži. Pismo bo kaže: „Diligit, quem punit Deus.“ I na drugom mjestu: „Ego ero merces tua magna nimis.“ G. Dittes je bio žalostnim svjedokom, kako mu je neumoljiva smrt na oči vjerna prijatelja, sladka druga, brižna otca bez milosti ugrabila. On je bio svjedokom grčevita trzanja tiela, strašna zgražanja duše pred smrću. Vidio je, kako je strašna borba za život, dok sve tiesne spone popucaju, koje dušu s tielom vežu. Nemila smrti, ti si rada djelo ruku božjih u ništa pretvoriti! Nu, kako je g. Dittes miloga svoga prijatelja u njegovoj težkoj borbi za život i smrt tješio? Kojim mu je melemom dušu liečio, stravu pred mračnim grobom i neizvjestnom budućnošću razgonio? Tu tješi, tu lieči i jači samo sveta kršćanska vjera.

Kad je tomu tako: tko pametan može zagovarati nauku, koja hoće da vjeru iz gojilišta djece odpravi? Vjeru, toga rajskoga angjela, koj nam podaje mir i pokoj u životu, a nenadoknadivu utjehu u čas smrti. Vjeru, toga vodju u mutežu čovječjih nagnuća, pohota, strasti, u borbi medju nižim i višim čovjekom. Te nauke neće čovjek do vieka, dok ima um i srce na svojem mjestu, podpisati. Vjere dakle treba u školi.

Nauk taj nije nov, nisu to hiri zanesenosti, nije to fanatizam konfesionalizma. Stara je to stvar, jednako stara kako i rod ljudski, a ima joj tako starih dokaza, kako je stara poviest čovječanstva. Novajlije su u tom naši protivnici, nauk jim je od jučer; oni su prekinuli sa svimi vjekovi, pali su izpod poganstva, njihov je nauk porod bolestne mašte, koj boluje na liberalizmu. Nekoć su se slične bolesti „in oratione et jejunio“ liečile, danas se je mudrosti božjoj hotjelo drugi liek kušati. Kušnju je podnio, lieči radikalno. Utvrdilo se je to novom poviešću Francezâ. Kolo se sreće i nesreće kreće, tko zna tko će prvi na red doći?

Da utvrdimo istinu, koju zagovaramo, ugledom, navesti ćemo uglednike raznih vremena, i njihove u tom nazore.

Već pet stotinâ godina i više prije Isusa zagovarao je Pitagora, poganin, vjersku obuku u očionah. Govoreć o gojilišćih, izrazio se je ovako: „U samom zavodu treba da uz muziku zauzme i vjerska znanost važno mjesto.“ U Atini bile su već za rana prave elementarne škole. U njih su se djeca učila prije svega čitati i pisati; ali jim se je takodjer tumačilo bogoslovje. *) Plato govori o našoj stvari ovako: „Država može samo onda obstojati, ako oblasti uzgoj mladeži svom ozbiljnošću nadziru i ravnaju. Na ćudorednost se ima najviše gledati, s toga se nesmije ništa niti u umjetnosti niti u poeziji trpiti, što bi moglo nabožno srce otrovati ili razum zavesti. **) „Seneki je bila glavna zadaća uzgoja, da se uči čista ćudoredba, samozataja, ljubav prama istini; uklanja pako svako mekopuće, strast i hinba.“ ***) „Čuveni pedagog sedamnajstoga vieka Komenij stavlja vjeru u školi na prvo mjesto. On opetovano naglašuje, da škola neima učiti samo znanost. Cilj mu je cielomu uzgoju slika i prilika božja.“ †) A Dupanloup govori: „Čuvstva čovječja plemeniti, um mu bistriti, dodavajuć svjetlo vjere svjetlu razuma, volju ravnati i čistiti, saviest buditi, ko što i srce čeličiti, a vremeniti život na vječni podizati: to je zadaća moralnoga i religioznoga uzgoja.“ ††) „Vršak svega, što se ima u djetetu buditi, dizati i neumorno povećavati, jest ljubav Boga i bližnjega, kako to objava uči“, veli A. Stolz. †††)

Videć francezki narod, kamo su ga doveli Voltaire-Rousseau-ovi nazori o vjeri u školi, stade se s negodovanjem opirati onoj pogubnoj nauki. Na 15. Lipnja 1843. godine zagrmi u poslaničkoj komori svjetovnjak Chambolle, a na daleko je odobrenjem i povladjivanjem odmnievalo po francezkih departementih: „Potreba je, da se religiozne i moralne istine u školi uče. Čija je to dužnost? Vidim slovo zakona, no to slovo je mrtvo. Svi vi poznajete pitomce naših kolegija, pitaste ih, ko što i ja. Pa evo, čim jim koje pitanje stavite, jedva znadu o čem je govor. Pitam-li se, komu je religiozna i moralna obuka ondje povjerena, težko sam zabrinut. Jer neznam nijednoga čovjeka izim svećenika, koji od vremena do vremena onamo dohodi.“ A Chambolle bi bio mogao jošte dodati: „I kojemu ništa drugo ondje dozvoljeno nije.“

„Ne varajmo se“, izjavio se je u istoj komori Karaty, „da se djeca trajnim religioznim duhom zadoje, nije dosti, da svećenik samo u stanovito vrieme u školu dolazi. Tim će duhom djecu zadojiti samo trajna obuka,

*) Dittes. „Geschichte der Erziehung, str. 55.

**) Ibid. str. 58.

***) Ibid. str. 69.

†) Ibidem.

††) Die Erziehung von F. Dupanloup. Autorisirte Uebersetzung. Erst. Theii. Mainz 1867.

†††) Kunst der christlichen Kinderzucht von Alban Stolz. Freiburg 1873.

Digitized by Google

božjim duhom kano proniknuta. I čisto znanstvene nauke mora taj zakon pronicati.

Imà, budi Bogu hvala, koj svoje kuša, nu ih neostavlja nikad, i u naše doba muževa, koji su cieli dugi viek svoj izpitivanju istine posvetili; muževa, prokušanih izkustvom, prosvietljenih znanjem, jasnih zviezdâ na mračnom bezvjerskom obzorju; muževâ, kojih nesmiješ niti s pristranosti niti s vjerskoga fanatizma obiediti; muževâ dubóka i pronicava uma, hladna razbora; muževa velim, koji su svoj važni glas proti pogubnoj struji bezvjerja i bezboštva bez straha podigli. Glasoviti publicista, vješti državnik, i čuveni u svakom pogledu učenjak Šuselka nije katolik, nu poznata je čitateljem ovoga lista njegova rieč. koju je on opetovano na obranu vjerskoga i moralnoga uzgoja mladeži podizao.

Preradostan je doista pojav za srce svakoga vjernika, da je starac Palacky pod konac svoga dugoga vieka svoj glas podigao i najsjajnije svjedočanstvo istini podao. Glasno je i jasno kazao prigodom svetovaclavske svečanosti, što on drži o vjeri, koje zasluge ima ona i njezini službenici za prosvjetu, družtvo i slobodu. Ovaj najpopularniji muž českoga naroda, toli hvaljeni historik, nije mario za cienu istine izgubiti popularnost kod onih, kojim je istina nepoznata stvar.

Na kraju velimo još to: tko hoće školu bez vjerske obuke, taj hoće narod bez vjere. Tko hoće školu bez vjere, on je najprije neprijatelj samoj djeci, koja su mu povjerena, da ju uzgaja, jer ih lišava. najveće svetinje, najvriednijega blaga: utjehe u životu, pokoja u smrti, blaženosti za grobom. Neprijatelj je nadalje roditeljem, jer na zlo rabi povjerenje, koje unj stavljaju, odhranjujuć jim djecu na žalost i sramotu. Neprijatelj je družtvu čovječjemu; jer mu pripravlja kontingent ljudi gotovih. da budu banditi. Neprijatelj i priestolju, jer gdje se je najviši auktoritet pogazio, ondje se je i svaki drugi podkopao. Mi pako hoćemo, da smo graditelji sreće onih, koji nam se povjeravaju; da smo vriedni povjerenja, koje roditelji u nas stavljaju; mi hoćemo, da smo lojalni naprama najvišoj vlasti u državi jer je štit našoj slobodi; zato hoćemo mi takodjer vjeru u školi. To je u pravom interesu djece, roditelja, družtva i priestolja. To pita od nas narav čovječja, pita um i srce, život i smrt ko što i skladan glas prošlih vjekova.

Viestnik.

Pešta. Znamenita je debata, koja se je razvila u nastavnoj komisiji zastupničke kuće povodom §. 9., koj tako glasi: „Cilj, koj se ima postići pojedinimi naukovnimi predmeti, naznačuje ministar nastave u svoje vrieme. izuzima se nauk vjere i ćudorednosti, o kojem odredjuje dotična duhovna oblast:“ Prigodom posljednje točke, najme o nauku vjere i ćudorednosti, učinjeni su posebni predlozi. Aron Szilady hoće da se nauča općeniti morâl, nevezan na nikakvu posebnu konfesiju. Koloman Tisza, ministar Trefort i drugi neslažu se se s tim predlogom. Medju ostalim govoraše Tisza: „Ako se filosofički uzme, onda obstoji dakako samo jedan morâl, ali u življenju ne; ja običajem razlikovati kršćanski i nekršćanski moral.“ Predlog bude većinom zabačen. — Pavao Hoffman želi, da se nauk vjere i morâla prepusti posve konfesijam, ali da nebude obligatan. Proti tomu predlogu govoraše više govornika, napose i Tisza. „Meni je svejedno, veljaše on, vjerovao tko ovo ili ono; ali bezvjerstva ja neću dekretirati. Moguće da je to stanovište zastarjelo, ali moje jest. Ja nebi želio, niti da državni zavodi izgube ugled, a izgubili bi ga, čim bi ih obćinstvo počelo smatrati bezvjerskimi.“

Linc. Židovske bečke novine opet su pune članaka i viesti naperenih proti linačkomu biskupu Rudigieru, što je zabranio s crkvenimi obredi zakopati 6. o. m. preminuloga zastupnika na saboru i rajhsratu, baruna Weichsa. Poznato je, da je Weichs za života i u saboru i u rajhsratu ne jedanput dokazao, da je žestok neprijatelj katoličke crkve; poznato je, da za života niti je posjećao katoličke crkve niti je mario za njezine tajne. Već bi to bio dovoljan razlog, nedati mu crkvenoga pogreba, jer crkveni propis glasi, da se onim, koji svojoj uzkrsnoj dužnosti nezadovolje, nedozvoli crkveni pogreb. Nego biskup linački imao je i više razloga za svoj korak. Salz K. Bl. doznao je iz posve pouzdanoga vrela za okolnosti Weichsove smrti, koje posve opravdavaju Rudigierovu zabranu. Pripovieda najme spomenuti list. „Baron Weichs bijaše (6. o. m.) poslje podne na posjetu kod dviju mladih dama. Najedanput dignu ruku prama čelu, kano da će glavu poduprieti. Zapitan, što mu je, odgovori, da mu se jezik nekako težak čini. Odmah zatim popade ga nesvjestica, a za malo sati bijaše mrtav. Čim je Weichsu postalo zlo, opomenu prizvani liečnik njegovu ženu, da pošalje po svećenika. No žena nehtjede, davši za odgovor, da je svomu mužu morala „sveto“ obećati, da neće zvati svećenika, ako bi mu se kada dogodila nesreća te nebi sam mogao reći, što misli.“ Pa da crkva izkaže poslje smrti počast čovjeku, koj ju je za života toliko prezirao i mrzio!

Poznanj. Odvažnoga borca i mučenika za katoličku stvar, nadbiskupa Ledochovskoga utješio je sveti otac, koj premda sam puno trpi, ipak nezaboravlja vjerne djece svoje, sljedećim pismom: „Ako je kada hotio Bog ljudem pokazati, da je zgrada crkve božanstvena, i da su baš zato svi napadaji paklenih sila i ljudske zlobe na nju uzaludni, to moraju baš sada ovu istinu priznati i oni, koji je rado negledaju, jer dopušća, da se je sve zaklelo, da ju uništi. Usljed osnova, davno zamišljenih i velikim naporom razvijenih i izvedenih, koje su izišle od najzlobnije sekte, koja se je sada skoro svigdje uzpela do najviše vlasti, vidimo, kako se crkva prezire, ocrnjuje, kako su proti njoj napereni zakoni i

Digitized by Google

sile toga svieta. Tko se k njoj priznaje drži se buntovnikom, s njezinimi se biskupi radi kano s krivci bunjenja. Da se uništi slava božja, otimlju se crkvena dobra; vrhovna glava crkve drži se u sužanjstvu, da mu bude, premda svega lišenu, nemoguće slobodno ravnati crkvu. Sve to razdire, častni brate, tvoje srce, ali razdire i naše. Jer dočim nas bole udarci, koje ti trpiš na toliko, da je i zdravlje tvoje došlo u pogibelj, vidimo ujedno, da je to zlo razšireno ne samo po Europi, kako je duga i široka, nego i u drugih zemljah. Ali veličina nevoljâ i njihova neobična obćenitost napunjuje nas temeljitom nadom, da je izbavljenje blizu. Jer ako je Bog onda, kada je hotio spasiti sviet, dopustio toliko diabolskih zloća, da nisu niti njegovu sinu oprostili; to se možemo pravom nadati, da isti Bog tolikimi napori pakla pripravlja bolje dane, a svojoj crkvi, svake pomoći ljudske lišenoj, takvo slavje, da želi za dokaz svoje svemoći i najokorjelija srca opet privesti na pokornost. U ostalom, častni brate, što su teže brige, koje te pritiskuju, što je veće tvoje veledušje, kojim sve i isti život žrtvuješ vršenju tvojih dužnosti, što je veća odvažnost i energija, kojim se boriš za crkvu, to su nam miliji dokazi tvoje ljubavi i to je vruća naša želja, da što prije ozdraviš. Darovi tvojih vjernika, koje si nam poslao, kano što su dokazom njihove ljubavi prama nam, tako nas s neke strane boli, što su od onih, koje su tako težki udarci stigli. Primi dakle izraz velike zahvalnosti našega srca ti, tvoj kler i puk, za koje Boga molimo, da ih napuni duhom njihova pastira i stalnošću u velikih pogibeljih, koje su ih snašle; neka nje i tebe sjedini, da uništite i osramotite sve navale protivnika te ovako pripravite novu pobjedu pravednosti a crkvi novo slavje. Medju tim podieljujemo tebi i tvojim obim biskupijama kano zalog božje milosti i kano dokaz naše osobite naklonosti i ljubavi naš apostolski blagoslov.“ — Kako je našim štiocem poznato, nadbiskup je hvala Bogu ozdravio te nastavlja boj za Isusa i njegovu svetu zaručnicu.

Švicarska. Vladi u Juri pošlo je srećno za rukom, naći devet svećenika, vjere izdajica, koje je uz mastnu plaću namiestila u župe, iz kojih su katolički župnici protjerani. No biskup Lachat izobći dne 30. Studenoga svu devetoricu iz crkve. A bernska vlada? Ona izjavi, da je ta odsuda proti zakonu i zato nevaljana. Doživismo zbilja čudnih stvari; svjetovna vlada odlučuje, kada je valjano kada nevaljano vršenje biskupske vlasti! — S tim će po svoj prilici biti u savezu najnovija odluka švajcarskoga saveznoga vieća, koja glasi: „S obzirom na najnovije dogodjaje, drži savezno vieće zastupanje vatikana za neshodno, premda nemisli diplomatičkoga obćenja s njim posve prekinuti, te moli nuncija Agnozzi-a, da naznači dan svoga odlazka.“

Berlin. Sjednica zastupničke kuće od 10. Prosinca biti će jedna od najznamenitijih, ne možda zbog zamašnih zaključaka, nego što je tu katolički govornik Reichensperger dao svjedočanstvo istini i sjajno pobiedio ministra nastave Falka. Bješe najme Reichensperger učinio predlog, neka sabor javi državnoj vladi, da se crkveni mir neće povratiti putem progonjenja crkve nego povratkom k starim, izkustvom potvrdjenim načelom. U govoru, kojim je taj predlog podupirao, dokazivaše R., da se je Pruska do sadašnje visine podignula tim, što je u njoj vladala vjerska sloboda. Dokazuje, da su katolici mnogo više i većih žrtava doprinieli za kraljestvo nego protestanti; pa im se sada to odmienjuje neprijateljstvom. Pokazuje, da katolici nisu proti državi niti proti ničemu nego proti svibanjskim zakonom, koji su se mogli podignuti samo na razvalinah temeljnih državnih zakona. Od tuda se stvari razviše tako strašno, da je pogibelj velika i povratak nuždan. „Svibanjski su zakoni bili proti ustavu. Oni su uništili načelo slobode i samostalnosti. Tim što dajú vrhovnomu predsjedniku pravo protiviti se namještenju svećenika, dovode sam bitak crkve u pogibelj. Jer crkva neima više prava živjeti, kad joj se veli: ti nesmiješ bez dozvole vladine naučati evangjelje. To stoji u zakonih. Spasitelj je naučao evangjelje bez dozvole sinedrija, Pilatove ili Irudove.“ Zatim brani biskupe, kojim se iztiče neposlušnost, dokazujuć, da oni baš svojim odporom pokazuju, da su pravi pastiri, koji nepuštaju stada, kad se približava vuk. Ministar Falk mislio je, da mora Reichenspergeru odgovoriti, ali bi bolje bio učinio, da je ostao sjedjeti. Sav njegov govor gole su fraze, uvrjedljive za papu i biskupe, koje na stvar nespadaju.

Englezka. Dne 29. Studenoga započeše graditi katoličko sveučilište u Kensingktonu kraj Londona. Organizacija toga sveučilišta potekla je direktno od samoga pape.

Poziv na predplatu na „Zagrebački katolički list“ tečaj XXV.

Zadaća je ovomu listu, da zastupa interese religiozne i crkvene. Ti interesi dolaze i u našoj domovini u sve veću pogibelj. I u takovu će stanju ovaj list zadovoljiti svojoj dužnosti, ako mu bude — kô što se pouzdano nada — osobito od našega svećenstva dobre pomoći perom, novcem, zaštitom, preporukom. Uvjeti predplate ostaju dosadašnji. Molimo ipak naročito: 1. da nam se predplata pošalje *čim prije*, i to najbolje *poštnom naputnicom*. 2. da se jasno zabilježi ne samo naslov predplatnika, obitavalište i posljednja pošta, nego takodjer izrikom, da-li je *predplata za god. 1874.*, ili morda dug za god. 1873. Mnogi bo nam još duguju predplatu za pol, a nekoji i za čitavu godinu, premda su obećali platiti čim prije. Čega radi prisiljeni smo izjaviti, da nećemo lista nikomu pošiljati, *tko ga za god. 1874. nepredplati, namirivši stari dug.*

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 52.] U Četvrtak, 25. Prosinca 1873. **[Tečaj XXIV.**

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na cielu arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 stot. a za predplatnike, kojim se pošilja poštom, 6 stot na cielu, a 3 stot. na pol godine.

Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake kr. pošte, a u Zagrebu kod uredničtva u nadbiskupskom sjemeništu. — Predplata prima se kroz svu godinu.

Zagrebački KATOLIČKI LIST.

Papina enciklika naprama našim okolnostim.

Na izmaku stare godine rado bismo se natrag ogledali, kad bi bilo vidjeti mnogo ugodna ili utješiva. Ali je u njoj nateklo toliko jada i nevolje za katoličku crkvu, i još sveudilj tako raste, te nevidimo gdje i kada će biti mjera puna. Za dvie ipak blagodati imamo biti Bogu zahvalni: jedna je, što je izmedju Hrvatske i Ugarske došlo do nagode, te je usljed toga promienjena vlada, pod kojom se je širila velika korupcija; a druga je, što nam je premilosrdni Bog uzdržao u životu Otca našega papu Pija IX., koj nas je ovih dana utješio apostolskom rieči. Promjenu vlade smatramo za to velikom blagodati, jer se nadamo — kô što se u očigled tolike pogibelji, kojoj je izvrgnuta crkva božja, nadati moramo — da će naše svećenstvo sve, od najvišega do najnižega vršiti svoju dužnost tim podpunije, čim mu je laglja postala; dragocjeni pako život papin i njegova apostolska rieč, kô što je na utjehu svojkolikoj crkvi božjoj, tako će biti od neizmjerne vriednosti za nas, ako se njegovim duhom zadahnemo. Mi smo se požurili papinu encikliku čitavu u izvornom jeziku predati našim štiocem, znajući da ćemo im tako ugoditi. Mi ćemo se usuditi i opet o njoj progovoriti, jer mislimo, da će našim štiocem biti milo, kad i mi ono isto opazimo, što su i sami pozorno čitajuć — i kako će nepozorno čitati toli važan dokumenat? — opazili, i jer će tako otčinska i apostolska rieč papina dublje nam probiti u srce.

Pio je svoju encikliku izdao u dvadeset i osmoj godini svoga papovanja. Na rimskoj je stolici sjedilo toliko velikih i svetih papa, mnogo ih je, koji su u mladoj dobi nastupili tu na zemlji najvišju čast; ali nijednomu, tečajem toliko vjekova, nije božja providnost dosudila tako dugo papovanje. Osim jedinoga Petra, komu to dopituje rimska tradicija, nije nijedan niti dvadeset i petu godinu navršio. Istina je, da su nedokučivi sudi božji, — mi im se u svojoj ništavosti bezuvjetno klanjamo i kad ih nerazumijemo — ali kad vidimo, koli možni neprijatelji božje crkve, kako mučno izčekuju papinu smrt, misleći da su onda pobjedili, i nemogući dočekati svakčas raztrubljuju: bolestan je, umire; Pio pako ne samo neumire, nego govori takovom snagom, da ih sve oko srca zebe i noge im klecaju: onda nam se samo nameće uvjerenje, da ga je božja providnost stavila na znak narodom, ravno in signum, cui contradicitur — ele u tom je baš biljeg, da je pravi namjestnik Kristov.

U Pijevoj rieči zrcali se Petrova budnost, jakost, briga i pokrepa za crkvu božju. Od svih strana digao se rat na crkvu božju, no Petrova nasljednika nije zatekao iznenada Zna papa dobro, koji su neprijatelji, i kakva im je sila i lukavština; pozna ih od davna, još kad su mali bili i po kutovih se sakrivali. Koliko je krasno, te nam svim može služiti za uzor budnosti i revnosti, gdje papa može reći, da su njegovi predšastnici budni čuvari Israela, i on sam od sama početka kraljevom i narodom pokazivali, kolika pogibelj crkvi i državi prieti od sekta slobodno-zidarskih. Kamo-li sreće, da su slušali na apostolsku opomenu oni, kojih se je ticala, nebi zidari došli do tolike moći sada, te se pouzdavaju, da će složnimi nasrtaji crkvu Isusovu moći oboriti i ubiti. Oni ističu družtvenu korist i napredak i uzajemno blagotvorstvo, pa tim mnoge i premnoge neoprezne zaslieplјuju, i u svoje mreže uvlače. Takovih se je čuvat, jer su vuci pod ovčom kožom, i od njih valja odvraćati vjernike. — Ako se nevaramo, i kod nas su njeki nasjeli na liepak takovim tobožnjim do-

Digitized by Google

bročincem ljudskoga roda. Dobro je i kršćanski pomoći nevolji i nepitajuć za religiju nevoljnika. U priči, koju nam je kano uzor dobrotvorstva kazao sám Gospodin. učinio je ljubav samarićanin židovu. Sasvim tim, kad se sklapaju dobrotvorna družtva, a iz njih se pomno isključuje sve što je specifično kršćansko, ondje nedolikuje biti svećeniku ni svojom osobom, ni darom. Ima kršćanskih dobrotvornih družtva, kakovo je sv. Vinka koje obstoji u Zagrebu. Takovo je družtvo jedan revni svećenik zagr. nadbiskupije preporučio, da se ustroji i po drugih mjestih. Ali nečujemo, da je našao odziva, pače sa stidom valja izpovjediti, da i za družtvo zagrebačko vrlo malo haju sami svećenici! Neprijatelj radi, a mi spavamo.

Progonstvo kršćanstva i katoličke crkve neiztiče morda iz zlobe jednoga čovjeka, makar najsilnijega, recimo Bismarcka, već mu je izvor u bezbožnih načelih i nazorih premnogih ljudi, po svih najizobraženijih stranah svieta. Za to nismo ni mi sjegurni, makar Bismarck nije na nas protegnuo svoje vlasti. Sv. otac naviešta obćenitu pogibelj za crkvu božju, te nas opominje, da smo budni i na rat spremni. Dobro nam je došla ta opomena, jer, velimo i opet — neka se čuje po gorah i dolinah — mi spavamo! Lasno bismo tu izreku utvrdili, ali neka je za sada — tko hoće razumjeti, može. Kad „Kat. list“ šta iztakne svom mogućom nježnošću, nenamjeravajuć vriedjati ikoga — Bože sačuvaj! nego samo po svojoj publicističkoj dužnosti nešta malo reče od onoga, što bi bio dužan ukoriti na sva usta, nadje se gdjetko i od svećenika, koj mu to ne samo zamiera, nego bi imao svu volju urednika udariti po glavi. Braćo svećenici! Pravi vam je neprijatelj negdje drugdje; sveti vam ga otac pokazuje u svojoj enciklici: okrenite proti njemu svoju moć, svoju revnost, a pustite siromašnoga urednika „Kat. lista“, koj samo svoju dužnost vrši — i to dosta slabo i traljavo — na miru!

Proti bezbožnim naukom i nazorom valja vojevati mačem rieči božje. Kako to krasno čini divni Pio! Ob odnošaju izmedju crkve i države naučaju se danas načela i izvode praktički, po kojih bi kat. crkva i kršćanstvo moralo u sužanjstvu sasvim skapati. Naročito prave se zakoni proti slobodi i bivstvu crkve, pa se onda tim zakonom traži bezuvjetna pokornost. Pio u svojoj enciklici o tom sbori tako božanstveno, da bi taj passus morao znati svaki katolik na pamet. To je potrebno tim više, što bi po nesretnom tečaju duha današnjega vremena moglo postati i kod nas ono praktično, što u teoriji bez dvojbe obstoji u mnogih glavah. Nadalje, tko će to niekati? i kod nas se mnogi morda i svećenici, nisu još sami razabrali, što bi držali o dogmatičkih dekretih vatikanskoga koncila, napose o papinoj nepogrešivosti. Neka pogledaju na tako zvane starokatolike u Njemačkoj! Nisu zabitni ljudi, nego prije slavni bogoslovci katol. crkve. Zaniekali su najnoviji dogma, ali s tim nije dosta. Čim u sustavu istine zaniekaš jedno, moraš dosljedno i drugo i treće, i napokon zabaciti sve. Čitaj u enciklici papin odgovor na pismo starokatoličkoga biskupa Reinkensa, pa ćeš se osvjedočiti, da oni sbilja više nisu vriedni, da se zovu kršćani. Držimo se dakle čvrsto stiene, na kojoj je Krist osnovao svoju crkvu!

Ala je divna budnost i revnost rimskoga pape, upravo apostolska! Nezanemaruje osuditi krive nauke, čim se gdje pojave, i izobćiti osobe, i ako treba — osobito kad se takove osobe drugim nameću kano učitelji istine — baš poimence, da ih se vjernici čuvaju. Tako je osudio starokatoličku sektu, i izobćio Reinkensa, ali zajedno i vjerne poučio u katoličkoj vjeri. Koliko ima u tom za nas nauka! Ako komu, recimo župniku, nećju tko pašnjak popase, neima morda mira dok ga nesazna; kad pako, da se poslužimo riečmi sv. pisma, vepar hara Gospodnji vinograd, za to morda župnik nemari. Ili šta nemari? Morda je još s takvim pobratim, i za stolom često s njim rujno vince pije?! Neka se takov uči od Pija, pače od apostola ljubavi, sv. Ivana, valja-li onakova i pozdraviti? Mnogi opet prodikač nezna ili baš nemari, šta bi prodikao. Uzme često kakvu god staru knjigu, u kojoj se morda razpravlja takov tema i takvim načinom, da nemože nikako zanimati ni sama prodikača, kamo-li koga drugoga. Od toga je postalo, da u mnogih mjestih, i u samom Zagrebu. puk mnogo ni nepita za rieč božju. To je od toga, što pastir nezna ni nemari za pogibelji, potrebe, korist svoga puka Svi se tuže, da odasvuda u puk navire svakojako moralno zlo, a koliko se radi, da se tomu zlu odoli?! Učimo se od sv. otca ono navieštati, što je puku sbilja potrebno i koristno.

Višeputi ište se velika jakost i čvrstoća, da se opreš onim, koji su na štetu puku božjemu, a jesu mogući, te mogu tvojoj osobi silno škoditi. Neima svatko srca, da poput sv. Ivana kaže silniku, u čijoj ruci biaše njegov život: Nije ti slobodno činiti rodoskvrnje; ili prodikati, kako sv. Pavao u oči čovjeku, koj ga je mogao pustiti na slobodu ili ubiti, o čistoći, o pravici i o božjem sudu, premda se je

Digitized by Google

baš to na osobit način toga čovjeka, naime prokuratora Felixa kasalo. Pio IX. u tom nasljeduje apostola: on govori s apostolskom slobodom proti taljanskoj, švajcarskoj i njemačkoj vladi, i proti samu svesilnom caru Vilimu, koreć njihovu silovitost, nepravdu, progonstvo katoličke crkve. On priznaje glasno njihovu vlast, koju imaju od Boga, al im veli: da su vladari na strah ne dobru djelu, nego zločestu. On osudjuje svečano sve zakone, što su u Švajcarskoj i Pruskoj stvoreni proti crkvi, premda zna, da će otuda biti vike na tobožnji prehvat papinske vlasti; da će silnici i jače pobjesniti i taj bies sav okrenuti proti njemu, da ga smrve. On ravno fino, ali ipak jasno spotiče silnomu njemačkomu caru njegovu indiskreciju glede sukromnih listova, i ono, što je car rekao, te se još na Boga pozvao, da se u katoličkom gibanju u Njemačkoj nipošto neradi o religiji, ni ob istini! Čovjek bi rekao: jedan mig cara Vilima bit će dosta, da pape nestane s vatikana i s ovoga svieta, ali na to Pio ni nemisli; on se drži onoga apostolskoga: nije mi moj život vriedniji, nego-li sam sám, samo da dovršim svoj tečaj, i službu rieči, koju sam primio od Gospodina Isusa. Kolika je to veličina prama našoj mlitavosti i kukavštini, koji se morda bojimo pred ovim ili onim liberalcem, naprednjakom, umnikom, mogućnikom i rieč reći za interese religije i crkve, premda je to sgodno ili baš potrebno, a onaj nas za to nebi nipošto pojeo!

Papa, dočim silnikom otvoreno kaže istinu, dočim kori njihova zla djela i osudjuje, dočim n. p. Reinkensa, kojega je kralj pruski proglasio katoličkim biskupom, i zapovjedio da ga njegovi podložnici pod prietnjom njegove srčbe za takova priznati imaju, dočim velimo Reinkensa izobćuje, te mu odriče ne samo čast biskupsku nego sa sv. Ćyprijanom i samo svojstvo kršćanina: papa hrabri vojsku Isusovu uznositimi riečmi, hvaleć odvažnost biskupa i vjernost vjernika. To je doista sladka utjeha u njihovu gorkom jadu. Silnici ovoga svieta hoće da ih učine buntovnici proti pravu i zakonu, i da s njimi postupaju kano s buntovnici za to, što neće da izdaju vjeru svoju, i slobodu svoje majke, crkve; ali namjestnik Isusov kaže im sa svetim Petrom: ako od vas tko trpi za to, što je kršćanin, neka se nesrami, već neka Boga slavi u tom imenu. Jest, mučenici, sveti izpovjednici biahu uviek pobjeda i slavlje Kristove crkve; pa za to i ako moramo žaliti na silovitost neprijateljsku, i oplakivati svakojaku biedu, kojoj su izvrgnuta braća naša u Isusu: s druge ipak strane moramo s Pijem Bogu hvaliti, koj onom istom milošću, kojom je nekada mučenike dizao i kriepio, sada podržava i jači onu odabranu čest katoličkoga stada. Što je najveća čast i slava katoličkomu biskupu? Zar morda ako ima dosta novaca, koje može — ako je bez duše — potratiti u svakoj lasti i slasti, ili ako ga ovaj sviet uzdiže i svakom slavom kruni? Sveti apostol Pavao nije se hotio niti tim, doista vanrednim i blaženim, pohvaliti, što je bio zanesen u treće nebo, već se je on hvalio svojimi slabećami, u kojih se je pokazivala jakost Kristova, i svojimi brigami i patnjami za crkvu božju Za to doista možemo i moramo čestitati divnim biskupom njemačkim, kojim Pio ovo kaže u slavu: „Ovi, veli, stavljeni su na ugled svietu, angjelom i ljudem, koji ih odasvuda gledaju, kako odjeveni oklopom katoličke istine i kacigom spasenja bojeve Gospodnje odvažno biju, te im hrabrost srca i nepobjedivu postojanost tim više slave i uznose, čim više proti njim raste prežestoko progonstvo.“ To pako kaže onaj isti Pio, koj je sám čašu gorkosti do dna izkapio, no valjda za to, da uzmogne tješiti one, koji su u svakoj nevolji, kako kaže sv. Pavao Korinćanom. On se ravno Bogu tuži, da bi volio umrieti, nego-li više gledati tolike jade kršćanskoga puka; ali mi se uzdamo u onoga Isusa, koj ga je dosada, izvanredno držao i kriepio, da će nam ga uzdržati i kroz nastajuću godinu; jer mu je ravno, po riečih sv. Pavla, bolje razstaviti se i biti s Isusom, ali ostati u životu jest potrebnije poradi nas.

Tako smo mi iz ove papine enciklike crpili mnogo utjehe, mnogo pokrjepe i pouke. Budući uvjereni da je tako isto kod svih dobrih katolika, napose svećenika, možemo s većim pouzdanjem gledati u nastajuću godinu 1874.

O preustrojstvu crkvene glasbe.

Svrha crkvene glasbe jest 1. slavljenje Boga, 2. duševno obrazovanje vjernih; nipošto pako zabava. Nitko neće podvojiti o koralnom ili gregorijanskom pjevanju, tom u svojoj struci nedohitnom djelu naravne muzike, komu no deklamacija rominje još iz onih vremena, u kojih su njeni tvorci bili još pod neposrednim uplivom božanskoga nadahnuća, i o kom Bouvry, pozivajuć se na bulu pape Benedikta, sudi: „Cantus firmus seu planus est proprie cantus Ecclesiae et solet dici ecclesiasticus;“ a Proske, da je sveto pismo crkvene glasbe — da je najkriepčije sredstvo, uzbuditi ljudsko čuvstvo do prave pobožnosti. Zato i zaključiše oci sabora tridentinskoga u 22 sjednici: sve, što je svjetsko i nečisto, bilo

Digitized by Google

to u pjevanju ili u svirci, za „uvjeke“ ima se iz crkve odstraniti. Žalibože taj zaključak osta u našoj domovini sve do danas samo pium desiderium, a nećemo-li sami sebe varat, iskreno moramo priznati, da ponajviše krivnjom orguljaša i svećenstva, kao nadzirajuće oblasti. Crkvena je glasba u nas na nizkom stepenu. Mjesto uzvišenoga i možnoga korala, razliežu se po naših crkvah neskladi neznatnih komponista, neskladi puni opreke s liturgičkimi pravili. Ili se morda mogu crkveni texti podmetnuti opernim napjevom, plesnim skakanjem. Crkva, koja ima uvjek biti kućom Boga, kućom molitve, pretvorila se je u pozorišta i dvorane za koncerte, kamo većina kršćana zalazi, da se nasladi pjevanjem. il da vidi ovoga ili onoga pjevača. O tom se osvjedočih osobito ove godine, putujuć mjeseca Kolovoza Hrvatskom. U jednom sam ćak mjestu čuo, gdje orguljaš pod samim podizanjem, dakle u najsvetijim momentu, svira „Can-can-Polku“ — uz koju je nekoć Gallmajerica one svoje neestetičke pokrete proizvadjala. Treba-li još većega obezčašćenja presvete žrtve?! Mnogo je tomu krivo i namještanje osoba na orguljaška mjesta, koje za ta mjesta nemaju nikakovih sposobnosti. Pače se dogodilo, da je neki gymnazialni ravnatelj, uzprkos tomu, što mu se nudjao podpunoma naobražen orguljaš, podielio mjesto, jedino rad svojevolje, čovjeku, koj neumije niti sept-Accord razvesti. A taj sada, da svoje neznanje sakrije, brunda pod djačkom misom arie iz opera, polke i plesne napjeve. Kako se to hvata omladine, koja je još osjetna? kako djeluje na moral obći? — Briga za to toga velikoga pedagoga! A kateketi, koj bi se takodjer imao za to skrbiti, nedostaje vremena; jer je zabavljen ili uredjenjem plesa, ili smišlja pronaći kakov novi veliki bubanj, žalostno doduše, al istinito. Da se takovim nepodobštinam na kraj stane, valja gdje ikako moguće, uvadjat koralnu muziku; instrumentalnoj pako koja se pod mantijom figuralne uvukla, o kojoj Clemens XI. veli, da služi samo raztresenju, treba davat mjesto jedino uz pogodbe, da se izključe trublje, bubnji i taiambasi. O tom je nastojati ordinariatom i svećenstvu. Oni su dužni crkvi katoličkoj, da se pobožnost na novo podigne. Orguljašem po selu, koji nisu toliko vješti muzici, da bi bili kadri sami sastavljati predigre, neka se pomogne tim načinom, da se izdadu crkvene pjesme s laganimi i njihovoj vještini dohvatnimi pred i medjuigrami. Izašla je doduše sbirka takova od Eisenhuta, nu ota postignu samo sporadički svoj cilj. G. Eisenhut težio je samo za množinom; pa je stoga i uzeo sve pjesme, ni nepitajuć koj im je izvor. s onim istim neharmonizmom, kako ih nalazimo u sbirkah Pintarićevoj, Rihtarićevoj itd. On nije hotio ni toliko truda si dati, da bi nekoje bolje pjesme svoje sbirke lišio one sirotinske harmoničke kabanice, i da bi pratnju glasovâ namienio orguljam, ne pako glasoviru. Morda je to posljedica naše uvjek pohvaljujuće kritike! Mislim da se neću prevariti, scieneć da mi glas nebude glas vapijućega u pustinji.

Tom sgodom pripominjem u ovom gradu dobro poznatomu svećeniku, žestoku neprijatelju gregorianskoga načina, dotični sud isto tako uzorita svećenika kao što duboka mislitelja. u ovo doba najženialnoga reformatora crkvene glasbe Franja Vitta. On veli:

1. Katoličko je bogoslužje za cielu zemlju, za sve vjekove odredjeno, mora dakle i crkveno pjevanje biti veoma jednostavno, lahkorazumljivo — naravno. Gregorijanski koral je najjednostavniji i najnaravniji sustav: on poznaje samo 7 glasova (Tonstuffen), a to je za sigurno najlaglja škola. (Tonleiter, Scala.)

Budući se katoličkom bogoslužbom kani ponajprije postići slava božja, to ima crkveno pjevanje uzvišeno i svečano biti. Ovim zahtjevom odgovara gregorijansko pjevanje jednostavnošću koralnoga sustava.

3. Akoprem katoličko bogoslužje u velikoj mjeri djeluje na naša sjetila, to je ipak puno tajinstvenosti. Gregorijanski koral proizvadja krom svoje jednostavnosti duboki utisak, ko što sve drugo, što je osnovano na strogoj logici.

4. Krom vanjskoga veleliepja, krije katol. bogoslužje nešto idealnoga u sebi, jer slavi Boga „u duhu i u istini.“ Koral, bude-li pravilno izvadjan, pun je veleliepja i sile, a to mu neleži u izvanjskih sredstvih, već u idealnom biću.

5. Katoličko bogoslužje nezabacuje ljudsko umieće. Gregorijanski koral je usljed svoje pravilne i naravne deklamacije liričkomu, epičkomu i dramatičkomu načinu predavanja najshodniji, i prema tomu savršeno umjetničko djelo.

6. Katoličko bogoslužje puno je života i razlikosti. Isto tako i koral rad svoga slobodnoga gibanja, koje ni takt ni harmonija nestežu.

U Senju 24. Studenoga 1873.

Vinko Hendrych,
kora ravnatelj u stolnoj crkvi.

Za kratak čas.

Priobćuje *Iv. Krst. Kuček.*

II.

Šiba.

Današnji knez waleski, sin vladajuće kraljice englezke Viktorije i supruga joj princa Alberta, budući nasljednik priestola englezkoga, bijaše za mladih lieta veoma goropadan, ohol, nepokoran, prkosljiv, osoran, riečju: svoje glave. Nije ni čudo. Nositi ime kneza waleskoga znači mnogo. Njega već u kolievci čeka budućnost velika. On je, prem diete nedozrelo, ipak silan i jak gospodar. On je, napram istim svojim roditeljem Chief Lord. Braća i sestre nevide u njem samo prvorodjenca, nego onoga, koj svaku uru može postati njihovim Lordom i zapovjednikom. Dà, oni se moraju priučati, da u njem gledaju osobu, kojoj je i Bog namienio nešto

Digitized by Google

vanredna. U takovih se okolnostih narav i nehotice lahko ponese, pa ako neima dobroga vodje, može s nadutosti svoje i stranputicom krenuti. Da je tudjer težka zadaća vršiti dužnost učitelja i kano uzgojitelj pogoditi pravu žicu, to neima dvojbe; a to tim većma, što je ista vlast otčeva naprama knezu waleskomu jako ograničena.

Princ Alberto nesmetnu s oka svoje dužnosti. Kano muž naobražen, ozbiljan, inteligentan upotrebio je sve, samo da Englezka dobije valjana, dobra i pametna nasljednika. On je znao, da o sretnom ili nesretnom uzgoju njegova sina, zavisi sreća ili nesreća cielih generacija. Kraljica Viktorija i princ Alberto, dogovorivši se medjusobno, porazdieliše si roditeljske dužnosti. Kraljevska majka preuze sav nazor kod nauke. Pa ako joj je gdjekad uztrebalo savjeta i pomoći, tu se je obratila na kneževa otca kao najviši sud, proti čijoj osudi nebijaše dalnje apelate.

Soba mladjahnoga kneza bijaše soba nauke i obuke. Tu se sastajali učitelji, a kad je uztrebalo, i sud vršio. U svem je išlo liepo i lahko, ali u dva predmeta baš nikako. Tužili se učitelji glasbe redomice, da u muzici mladi kraljević skoro ništa nenapreduje i da za nju posve nikakove volje, a po svoj prilici niti dara neima. Kušalo se je svimi instrumenti. Badava. Kad bi god nadošla ura za glasbu, podviknuo bi srdito: „Zar sam ja muzikaš?“ ili bi odkresao ponositim tonom: „Ja sam knez waleski, pa neću biti mužikaš.“ Došao je red na kraljicu i princa Alberta, da oni pokušaju sa svoje strane, nebi-li njim posao bolje uspjeo. Dogovore se, i što rekoše, neporekoše. Bijaše još istoga dana na večer. Ponositi se i prostrani dvorovi buckinghamski otvoriše. Cviet englezke gospode i gospodja ide i grne pokraj njih, da se po običaju prošeće, a najpače, da vidi i pozdravi svoju mladjahnu kraljicu. Sretan i blažen na koga bi slučajno svrnula okom! Djeca stajahu polag i gledahu sva blažena, kako jim se majka obožava. Netom ustade Viktorija sa svoga zlatnoga stolca i podje sa princom Albertom izpod ruke ravno k glasoviru. Sjedoše. Svirka udari u četiri ruke. Znalična publika zaglêda i nasluškiva, a nezna si kazati razloga, zašto i čemu to biva. Palačom se razliežu divne symphonije Beethovenove, i čas dižu srca slušalaca u visine nebeske, čas ih rone u dubine zemaljske. Tko sluša, taj se divi. Kraljevski supruzi silnom vještinom proizvadjaju još uviek najnježnije i najburnije komade. Glasba zamukne. Sve je tiho i zapanjeno, a nitko neće, da bar dlanom o dlan plesne, i time svoje odobravanje velikim i neobičnim umjetnikom pokaže.

„Viktorijo! reče Alberto poslje male stanke, dočim je knez waleski tim prizorom sasvim začaran oči u glasovir upro i kano kip pokraj njega stajao „gledajte, baš nam nitko neće ni plesnuti!“

„Mi dearling“, odvrati Viktorija, „to nije ni čudo, jer niti sam ja, a niti vi, najmljeni muzikanti.“ To djelova. Knez shvati smisao rieči i zapamti si jih dobro. Pomisli, ako glasba tako liepo kiti kraljicu i njezina supruga, zašto da nebi dolikovala i knezu waleskomu? Zgodna rieč u zgodno vrieme skršila mu opornost. Učitelj muzike nije se nikada više nanj potužio.

Inače bijaše sa francezkim jezikom. Miss Jeanetta, učiteljica mu, tužila se još sveudilj, da knez u franceštini sasvim ništa nenapreduje. Pa kad ga je jedan put ukorila, zašto je raztresen i nepazi, odreza joj posve odrešito i na kratko: „Miss! ja sam se rodio, da budem kraljem englezkim a ne francezkim. Ako Francezi uzhtiju sa mnom govoriti, neka govore englezki, ako pak neće, to neka idu do biesa. Njim za volju neće se knez waleski mučiti i kroz nos provlačiti njihove dosadne glasove. Jeste razumjeli?“ reče i puf knjigom proti učiteljici, da ju je malo ne u glavu pogodio. „Ja sam knez waleski“, doda i okrene se na stran.

„Dobro kneže“, primjeti Jeanetta odvažno, „ali mi neće zamjeriti, ako se usudim Vašu visost zamoliti, da mi dozvoli, da Nj. Veličanstvo kraljicu namah o tom izviestim, što se je sada sbilo.“

„Slobodno! Ja ću i u prisutnosti svoje majke to kazati. Budite uvjereni. Ali Vam još jedan put velim, da francezki neću, pa neću učiti.“

„Vaša Visost može zapoviedati; ali u ovom slučaju ne. Tu će odlučiti Nj. Veličanstvo.“

Na poziv Jeanettin dodje kraljica i saslušav cielu stvar, reče učiteljici: „Gospojice, Vi znadete želje i zapoviedi njegove Visosti. Molim vas odstranite se za časak i čekajte dalnje naredbe kneza waleskoga.“

Rieči ove izusti kraljica oštro i toli ozbiljno, da se je mali knez sasvim iznenadio. Neznajući, što će biti, stade navlačiti rubaču oko vrata, baci okom na pod i već se je pripravio, kako će dići corpus delicti.

„Ne“, primjeti kraljica, „ostavite knjigu. To je posao Vaših sluga. Sinko! vi imadete pravo, da niti jednoga časka nesmetnete s uma, da ste knez waleski. Ja, majka vaša, molim vas, da toga i nadalje nezaboravite. A da se ponosite velikom milosti, koju vam je Svevišnji udielio, i kojom je vas opredielio, da zasjednete danas sutra priestol Velike Britanije, posve je u redu.“

„Tako govori kraljica englezka knezu waleskomu, koj će, ako Bog i njegova sveta providnost dade, biti kraljem englezkim. Ali sad jednu prama tebi kano tvoja majka: Kano majka velim ti, da si diete nedozrelo, diete srca opaka, diete oholo, koje je upravo s toga, što nikoga nesluša, jur daleko zalutalo i propasti se sasvim blizu primaklo. Naproti takovu djetetu neima mati niti vlasti niti sile. To je dužnost otčeva. Skvarena sina neka dakle sudi otac, i na pravu ga stazu pripelja. „Znaj, ja sam Alberta zamolila, da ovamo dodje, i — — evo ga. On će odlučiti, kako ga volja. Meni kano majci nepreostaje druga, nego si prekriti lice i zaplakati.“

Imadete pravo, čestita kraljice i suprugo, reče princ Alberto, pokle je sve čuo. U jednom ipak uradiste krivo, da niste i učiteljice, koju je moj sin uvriedio, takodjer ovdje pridržali.

Digitized by Google

„Čuj sinko, progovori sad otac umiljatim ali i drhćućim glasom. Ti si knez waleski. Ti si nada i radost velike i slobodne Britanije. Mi, roditelji tvoji, odgovorni smo za to pred Bogom i poviešću. Ako-li se veliki narod britanski u svojih nadah jednom gorko prevari, jao si ga nam i porodici našoj. Gospodar neba i zemlje naložio nam je tu golemu zadaću, da ju riešimo. Neka bude njegova sveta volja. Ja kano otac, sinko, neću, da nam uspomenu potomstvo proklinje. Moja je kano otca dužnost, privesti te na stazu krieposti i pravice. Uzmi dakle svetu ovu knjigu. Uzmi evo sveto pismo u ruke. Knez uzme otvorenu knjigu. Tako moj sinko. A sad mi čitaj na glas u prisutnosti Nj. Veličanstva, majke svoje, Izaiju proroka, koj u imenu Gospodnjem evo govori."

Kraljica se izpravi. Glavu digne veličanstveno i pogleda sina kao zatečena krivca.

Knez waleski svrnu plaho okom sad na knjigu, sad na otca. Princ Alberto nepromieni se u licu ništa.

„Čitaj sinko, čitaj, da čujemo, što to govori sluga božji."

Knez čita: „Čujte kneževski sinovi, tako govori Gospodin. U vaše ruke postavio sam vlast nad narodi, da Vam služe i pokorni budu, da Vas slušaju i sliede na stazah, kojimi ćete jih voditi. Jao si ga narodom, koji se neprignu pred izabranici mojimi. Nu Vi sinovi knezova, ako-li nebudete stupali stazom, koju sam vam pokazao, ako-li se nepriučite za rana pokoravati svetinji zakona, ako-li svoj oholi vrat neprignete pod zapoviedi moje, smrviti ću Vas, djecu Vašu i Vaše djece djecu, da budete jadna slika. Nevolja neka se obori vrhu vas poput skakavaca a zlo poput vihra. . . Knez uzdrhta — zapne — knjiga mu padne iz ruku na zemlju.

„Jesi-li čuo sinko glas proroka? Jesi-li razumio rieč božju?" zapita ga otac tronutim glasom.

„Oprosti, otče, oprosti!!

„Kraljice englezka", reče princ Alberto, izvolite se udaljiti. Nepristoji se obožavanoj majci naroda velikoga, da sad ostane pokraj ovoga nevriednoga djeteta. Meni je vršiti težku dužnost; dužnost otca, koja zapovieda, da ovoga nepokornjaka kaznim.

Kraljica ode suznih očiju. Princ Alberto donese šibu, i kazni in camera caritatis svoje opako diete, ne waleskoga kneza.

To se sbilo u sobi kraljevića englezkoga za njegovih djetinskih godina. — Knez waleski svira danas i govori francezki, da ga je milina slušati. A tko je tomu pripomogao? Pripomogao je razboriti uzgoj plemenitih i skrbnih roditelja; ali je svoju dopriniela i šiba.

Bismarck o civilnoj ženitbi.

Ovih je dana u zastupničkoj kući pruskoj tekla razprava o zakonskom predlogu civilne ženitbe. Zna se, da su se takovu predlogu u visokih dvorskih kruzih jako opirali te je državno ministarstvo mučno dobilo od cara dozvolu, da taj predlog preda zakonodavstvu na razpravu. Da se visoki odpor laglje prelomi, našli su ministri taj expediens, da su u svom zakonskom predlogu izrazili, da vlada može i crkvene službenike ovlastiti, da se pred njimi sklapa civilna ženitba. Tim se je htelo protestante i njihove pastore poštediti, katolike pako i jače ošinuti. Medjutim su liberalci proti onakovu expediensu, tražeći čistu, nedvojbenu civilnu ženitbu, koja se nesklapa nego pred činovnikom, koj je službenik državni, a nije crkveni. Osobito je pako u toj stvari znamenito, što je silni i siloviti minister-predsjednik Bismarck došao sa samim sobom u protuslovje. Godine naime 1848. biaše kano narodni zastupnik proti civilnoj ženitbi koju sada zagovara. Evo što je onda govorio o članku 16. ustava:

„Odlučno moram da se izjavim proti shvaćanju ministarstva i proti izpravku Eveltovu, jer u tom nemogu drugo da vidim, nego namjeru, da se civilna ženitba, ako ima morda straha od prve razdraženosti proti njoj, uvede polagano, i taj galicizam po jeziku i stvari dielomice nam podade. Zar veliki broj peticija proti čl. 16. nepokazuje, kako taj članak neposredno i oštrije u praktični život zasieca, nego-li većina predloga. . . . Takodjer čl. 11., kojim ste najpodpuniju slobodu vjeroizpoviedanja zajamčili, pretvarate po mom mnienju u frazu, ako od sljedbenika kršćanske a na pose evangeličke crkve zahtievate, da im se je najprije zahtjevom članaka vjerskih vašega ustava podložiti, a za tim istom da im je dopušteno primiti blagoslov crkve, na kojem se jedino valjanost ženitbe u nas osniva. Vi ste kršćanskim družbam vjerozakonskim na temelju obćenitoga prava za sjedinjivanje isto ustavno ovlaštenje udielili, kako i demokratičnim klubovom, a to će danas mnogo reći. Ali vi stežete tu jednakost na štetu družbam vjerozakonskim, ako dozvolu za svečan čin, kojim se u nas ženitbeni savez blagosivlje i na kojem se valjanost njegova osniva, ovisnom činite o sudbenom aktu seoskoga pisara, u čije bi ruke zaručnica u napredak zavjeru vjernosti svoje polagati imala. Vi ravno dopuštate onim, koji bi sami na to se osjećali prinukane, neka se poslije takodjer u crkvi daju vjenčati; Vi dopuštate crkvi da bude skutonošom podčinjene birokracije; Vi dopuštate župniku, neka suprugom slobodno dade stupiti pred oltar, te ožnjena muža neka pita, da-li hoće zakonito si jur udatu ženu za ženu uzeti ili ne; pitanje, na koje po zakonu niječno više odgovoriti nemože. Ja mislim, da nebi svi duhovnici u zemlji na to pristali, da se do sada sveti obred crkvenoga vjenčanja na taj način do prazne formalnosti snizi. Hoćete-li pako tomu obredu značaj prazne formalnosti oduzeti, to vam je u ime vjerozakonske slobode evangeličku crkvu silovati, da formular za vjenčanje promieni. . . . U nas dolazi civilna ženitba s crkvenim vjenčanjem u neprijateljsku opreku i na neki način silovito napada na sviest naroda. . . . Kako duboko tim zadirete u čuvstva, u religiozno

Digitized by Google

uvjerenje naroda. to vam dokazuju peticije ne samo po broju, nego takodjer po načinu izraza. Rieči začudjenja, duboka gnjeva, ogorčenosti, to je jezgra tim peticijam. Ja nemislim, da je zadaća zakonarstvu, da ono što je puku sveto, ignorira. Ja pače mislim, da je zakonarstvu, koje hoće puk učiti i voditi, zadaća nastojati, da se pučki život u svih odnošajih tvrdo oslanja na štap vjere, na blagodati religije, ne pako da ovaj štap, gdje obstoji, kano nešta bezkoristna zabacuje, i tako štovanje crkve i religioznih institucija ondje, gdje se je duboko uvrežilo u pučki život, podkapa, i to u takovo vrieme, gdje se je liberalcem. koji se naobraženimi kažu, pošlo za rukom, svoj nemar za svako positivno izpoviedanje svjetini na toliko ulijati, da tu samo gol bajonet medju zločinskimi strastmi i mirnim gradjanom stoji, da rat svih proti svim nije više nikakva fikcija.

Za pravoga će židova ženitba s kršćankom biti moralna nemogućnost. Hoće-li se pako onakovi židovi, koji više židovi nisu, nego se krivo tako zovu, s takovimi kršćankami, koje više kršćanke nisu, sputiti, neka im je ta iznimka. Ali mi je čudnovato, da se porad ovih nekojih renegata, pučanstvu od milijunâ, koje je vjeri svojih otaca vjerno ostalo, takova nečuvena sila nametne. Ja nemogu doista za to, da i mnogi od nas to sužanjstvo pod imenom slobode zagovaraju, naći drugoga razloga. van ludo nasljedovanje tudjih odnošaja (franczekih, gdje je civilna ženitba postala. Ured.). . . . Može biti, ako i civilna ženitba steče medju vami većinu, da će puk opaziti sljepariju, kojoj je žrtvom, da mu pukne medju očima, kad mu se od njegovih prastarih kršćanskih temeljnih prava jedno za drugim otimlje: pravo, da bude vladan od kršćanskoga poglavarstva, pravo, da njegovoj djeci u školah bude osjeguran kršćanski uzgoj, pravo da se na onaj način kršćanski ženi, kako to od svakoga njegova vjera zahtieva, a da nebude odvisio od ustavnih ceremonija. Nastavimo samo tako, to se ja ufam doživiti, da se brod ljudaka vremena razbije o stienu kršćanske crkve; jer još stoji vjera na očitovanu rieč božju u puku čvršće, nego-li vjera na spasonosnu moć kojega god članka ustava."

Ove njegove vlastite rieči spotaknuo je Bismarcku prigodom razprave o civilnoj ženitbi zastupnik (protestant) Gerlach. Bismarck odgovori u sjednici od 17. Prosinca tako, da je htio starca od 80 godina Gerlacha izsmijati, i smijala se je revno liberalna klika. Ipak se nije usudio izreći, da je sada osobno drugačijega mnienja o samoj stvari, nego reče, da se je naučio svoje osobno uvjerenje podvrći potrebam države. On da neima tjerati dogmatiku nego politiku, a ta politika da ište u položaju, u koj je državu satjeralo revolucionarno držanje katoličkih biskupa, zakonski predlog o civilnoj ženitbi. — Nismo ni najmanje dvojili, da će pruska vlada biti prisiljena na onom putu, kojim je pošla, uvesti civilnu ženitbu. To je za nju sada sbilja nuždа. Ali kad Bismarck kaže, da su tu nuždu stvorili katolički biskupi, onda da nerečemo ništa krupnijega, to je isto tako pošteno i istinito, kano kad u poznatoj bajci vuk tuži janjca, da je vodu uzmutio.

Viestnik.

Zagreb. Preuzvišeni g. nadbiskup Josip Mihalović vratio se je 17. o. mj. u povoljnu zdravlju iz Budima s ugarskoga sabora. — Sabor hrvatski sazvan je za 23. o. m. upravo pred božićne svetke.

— Veleč. g. Antun Badaj bivši dosada odobren za nižu gimnaziju požežku, imenovan je profesorom vjeronauka za cielu gimnaziju. G. Ivan Franetić, duh. pomoćnik, imenovan je župnikom u Staroj Plošćici. G. Antun Molnar, nadstojnik nadb. sirotišta u Zagrebu imenovan je upraviteljem župe u Lupoglavu. — G. Franjo Peterca, premješten je za duhov. pomoćnika iz Dubranca u Terezovac.

— K našoj viesti o reštauraciji crkve sv. Marije u Zagrebu n 50. br. imamo dodati, da je od god. 1868. do toga časa preč. ovdješnji prvostolni kaptol za popravak iste crkve iz svoga izdao svotu 7600 for. Neka je svakomu svoje!

— Pitaju nas iz vana, i skoro kore, za što u našem listu ništa negovorimo o zlatarskom slučaju, gdje je sudac g. Kažimir Jellačić nezakonito zatvorio bio duhov. pomoćnika g. Šimu Petrovića, jer da je tim povreda učinjena svećenstvu, za koju se mora tražiti zadovoljština. — Taj je slučaj bio objavljen u „Obzoru"; znali smo, da je posebno nanj upozoren preuzv. g. ban. čuvar zakona, i preuzviš. g. nadbiskup, koj će se znati zauzeti za svoga svećenika, da nebude u svojoj službi neosnovanimi sudbenimi pozivi, i još neosnovanijim i sramotnijim zatvorom priečen; napokon znali smo da je prijava učinjena kompetentnomu sudu. To nam se je činilo dasta, da pravica nadje zadovoljštinu, a povreda zasluženu kaznu. Sada ipak pošto čujemo i čitamo, da je isti Kažimir Jellačić istoga Šimu Petrovića osudio na zatvor od mjesec dana — proti osudi učinjen je priziv — i to opet sasvim proti pravu i zakonu, nemožemo se uzdržati, da od svoje strane nezavapimo: zar su sbilja i kod nas asiatski odnošaji. da sudac, koj ima braniti sjegurnost osobe, istu najviše sam u pogibelj meće?!

Ljubljana: I ovdje vrag nmiruje. Umro dr. Spazappan. čovjek ne samo bez religije, nego upravo hulitelj na katoličku crkvu i religiju. To biaše poznato

Digitized by Google

svemu svietu, pa je s toga dekant Grabrian zaniekao mu po zakonih crkvenih sprovod. Za to je Deschman i drugovi vladu interpelirao u sjednici od 18. o. mj. u kranjskom saboru. naziruć u onom zaniekanju povredu slobode sviesti. Tom prilikom iztakli su se nekoji narodnjaci kano Razlog i Zarnik, da pokažu svoj liberalizam naprama vjeri onoga katoličkoga puka, koj u saboru zastupaju, dočim su drugi kano Bleiweis i Toman dekanta Grabriana, koj je takodjer član sabora, zagovarali.

Rim. Pouzdano se potvrdjuje, da će se u konsistoriju 22. t. m. imenovati kardinali: monsignori Chigi, Franchi, Falcinelli i Oreglia, zatim primas ugarski, nadbiskup soligradski, jezuita Tarquini, augustinac Martinelli, napokon nadbiskupi u Parizu, Toulousi i Valencii.

— Katolike je vrlo ugodno zatekla promjena francezkoga poslaničtva kod taljanskoga dvora i u Bernu. Prijašnji bo poslanik Fournier biaše otvoren neprijatelj papinstvu i katoličtvu, a Lanfray u Bernu nebiaše mnogo bolji. — Pošto je taljanska vlada zarobila samostane, sad će na crkve. Zastupnik Romano zahtjevaše, da se crkve okrenu što municipiju rimskomu, što pako državi na korist, za škole, dvorane itd. Neima dvojbe, da će oni ništitelji svega, što je kršćanom sveto i milo, napokon i na to doći. — Papu vrlo žalosti, što je kardinal Hohenlohe sveudilj odsutan iz Rima, nehtijuć da dieli sa sv. otcem i sa svojimi kolegami kardinali jad i muku, kojoj su izvrgnuti. Neće ipak sv. otac da proti njemu strože postupa, onako kako nekoć proti kardinalu Andreu, budući da Hohenlohe neima u Rimu velike znamenitosti.

Njemačka. I biskupu padernboruskomu obustavljena su temporalia. — Biskup breslavski Förster osudjen je na globu od 11.600 talira. eventualno na dva mjeseca zatvora. — Nadbiskupu Ledochowskomu prodali su pod globu sve pokretne stvari, i to u bezcienu. Dražbe nisu dovoljno ni oglašivali, nego su kano kradomice ko što odvukli tako i razpačali sve. Nijedan išta pošten židov nehtjede kupovati, kamo-li katolik.

— Od posljednje enciklike papine, koju je u prievodu izdao Kirchheim u Mainzu, razpačano je u osam dana samo po kraju dolnjorenskom 25.000 komada. Kažu da to Bismarka neizmierno ljuti.

— Pruski kralj izdao je 6. Prosinca naredbu, kojom za katoličke biskupe propisuje novu zakletvenu formulu, po kojoj će se morati zakleti prije nego dobe državno odobrenje. U toj formuli kaže se medju ostalim: i da ću državne zakone savjestno obdržavati, i napose o tom nastojati, da u srcih mojoj biskupskoj upravi povjerenih svećenika i občina čuvstvo strahopočitanja i vjernosti naprama kralju, ljubav prama domovini, pokornost naprama zakonom, i sve one krieposti, koje u kršćaninu označuju dobra podložnika, budu brižno gojene, i da neću trpjeti, da meni podloženo svećenstvo u protivnom smislu nauča i radi. Napose obećajem, da neću nikakva občenja ili saveza, bilo u nutri ili izvan zemlje, imati, koj bi javnoj sjegurnosti mogao biti pogibeljan; takodjer ću, ako bi saznao, da se gdje što kuje, što bi moglo biti na štetu državi, o tom prijavu učiniti Nj. Veličanstvu. — Nije težko ikojemu kat. biskupu položiti i ovakovu prisegu, budući da crkva od svoga početka nauča pokornost naprama zakonom i državnim vlastim. No ako pruska vlada tim misli biskupe prisiliti na bezuvjetnu pokornost u saviesti i naprama takovim zakonom, kakove je upravo skovala na propast katoličke crkve — a valjda za drugo, nije u ovo vrieme izdana rečena naredba — u tom se smislu nijedan pravi katolički biskup neće moći zaklinjati.

Družtvo sv. Jeronima.

Pristupiše kano članovi III. reda: Prlpravnici II. tečaja na zagreb. učiteljištu: Brani Petar. Dobrinov Mosko Bugarin. Granetz Josip Slovak. Hakl Gustav. Kelčec Andrija. Kojev Kosta Bugarin. Puclin Josip. Kollman Josip. Šnajder Josip. Živković Josip. Pripravnici I. tečaja: Beluhan Stjepan. Čikulin Andrija. Dek Franjo. Haraminčić Ivan. Ježić Mate Jurčić Maxo. Kahle Ljudevit. Bach Gjuro. Kezele Antun. Hren Ferdo. Koletić Mirko. Leuceš Ivan. Paulin Franjo. Pavošević Ivan. Šmidt Emanuel. Vidović Vojtech. Vodogazec Josip. Kano jednogodišnji članovi pristupiše iz Neuzine u Banatu: gg. Stjepan, Antun, Petar, Maria pl. Mixić; Stjepan, Janko, Franjo, Ana, Emilija pl. Berković; Imbro, Gjuro, Joso, Ivan, Franjo pl. Ilijević; Gjuro, Lacko, Ludvik pl. Novaković (što napose s radošću javljamo.)

Poziv na predplatu na „Zagrebački katolički list“ tečaj XXV.

Zadaća je ovomu listu, da zastupa interese religiozne i crkvene. Ti interesi dolaze i u našoj domovini u sve vecu pogibelj. I u takovu će stanju ovaj list zadovoljiti svojoj dužnosti, ako mu bude — kò što se pouzdano nada — osobito od našega svećenstva dobre pomoći perom, novcem, zaštitom, preporukom. Uvjeti predplate ostaju dosadašnji. Molimo ipak naročito: 1. da nam se predplata pošalje *čim prije*, i to najbolje *poštnom naputnicom*. 2. da se jasno zabilježi ne samo naslov predplatnika, obitavalište i posljednja pošta, nego takodjer izrikom, da-li je *predplata za god. 1874.*, ili morda dug za god. 1873. Mnogi bo nam još duguju predplatu za pol, a nekoji i za čitavu godinu, premda su obećali platiti čim prije. Čega radi prisiljeni smo izjaviti, da nećemo lista nikomu pošiljati, *tko ga za god. 1874. nepredplati, namirivši stari dug.*

Da uzmognemo zaključiti svoje račune, silno molimo onu p. n. gospodu, koja nam još duguju predplatu za god. 1873., da nam ju svakako do konca ove godine poslati izvole.

Urednik Dr. **Juraj Posilović.** Tiskom **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google